Princeton Theological Seminary Libraries
1 1012 01250 9230

ARUCH COMPLETUM

sive

LEXICON

vocabula et res, quae in libris

TARGUMICIS, TALMUDICIS ET MIDRASCHICIS

continentur, explicans

auctore

Nathane filio Jechielis

saeculi XI Doctore celeberrimo, Praeside scholarum Talmudicarum Romae; cum appendice ad discendum utili per Benjaminum Mussafiam, medicum, philosophum, philologum et physicum ad contextum Aruchinum adjuncta.

Praelaudatum opus ex disciplinis contextus Aruchini Venetiis (anno 1531) editi et typis mandatorum optimi ita ex hujus cum editione principis (ante 1480), nec non cum septem Aruchinis veteribus manuscriptis bono cum animo facta comparatione corrigit, explet, critice illustrat et edit.

Dr. Alexander Kohut,

Rabbinus Congregationis „Ahawath Chessed" in New-York (America).

TOMUS SEPTIMUS.

Auctoris, cui caes. scientiarum Academia Vindobonensis subvenit, impensis typis mandatum.

VIENNAE 1891.

Im Selbstverlage des Verfassers.

Buchdruckerei von A. Fanto in Wien, IX., Liechtensteinstrasse 5

ספר

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כעמיר גורנה כל המלות החמורות בתלמוד ומדרשים ונסדרו עפ״י א״ב למען ירוץ הקורא בו

מאת

רבינו נתן בן רבינו יחיאל ז״ל

ראש מתיבתא דרומי

ועליו ספר

מוסף הערוך

להרב החכם הבקי בחכמת הטבע והרפואה והבלשן הגדול רבי

בנימין מוספיא ז״ל.

מיוסד על דפוס ראשון של הערוך (כערך הרל״ז) ודפוס וויניציאה (הרצ״א) עם הוספות, הגהות, הערות ותקונים על פי שבעה כתבי יד מהערוך עתיקי יומין ועם מעלות אחרות רבות כאשר תחזינה עיני הקוראים.

אזנתיו וחקרתיו

אנכי הצעיר

חנוך יהודה באא״מ מוהר״ר ישראל קאָהוט

רב ואב״ד בק״ק נעוו־יאָרק ולפנים בק״ק גראָססוואַרדיין ופינפקירכען והגליל יצ״ו.

חלק שביעי

בעזר האקאדעמיע של החכמות אשר להקיסר בוויען.

וויען תרנ״א.

כדפוס של אברהם פאַנטא

מצבת זכרון עולם

לכבוד אדוני מורי וחתני עטרת ראשי הרב המאה"ג כש"ת מורנו

ר' אריה לוי דבית אל חיים

המכונה בפי כל ד"ר בעטטעלהיים נ"ע·

בשובו מהשתטח על קברי אבותיו כה"ר **שמואל** ומרת **חוה** ז"ל
אשר מנוחתם כבוד בק"ק פריישטאדט אונגריא;

ובשובו מדרוש את־פני אחיו היקרים עדמונד ומאקס בפעסט,
ואחיו המפואר Dr. JOSEPH BETTELHEIM בוויען;

ובהיותו חרד לקראת משפחתו היקרה באמעריקא, אהה! ירט הדרך
לנגדו והמות עלה בחלון האניה ונתבקש לישיבה של מעלה

ביום ה' אלול תר"נ לפ"ק

גויתו באת במעמקי מים ורוחו הטהורה שבה לבית אל חיים!

ואתה אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, הוקמת על לרעות רבים בשפתי אמת, לנוב חכמה ולהשביע רצון אלפי אלפים בארץ הישנה והחדשה מפרי פיך; אתה, אשר השבת רבים מעון ויגעת ומצאת הרבה חידושי תורה וחכמה, כתעודת גליוני ספריך; אתה אשר מליך כושלים הקימו וברכים כרעות אמצת; אתה, כעת אשר הובלת לקבורה (בערב פסח תר"נ) בנך היחיד והמיוחד האברך והרך בשנים, (ה"ה הרופא המומחה ר' מרדכי עקיבה המכונה ד"ר פעליקס בעטטעלהיים, שהיה דרש טוב לעמו וכר"ע היה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו באחד) עודך החזקת בתומתך, הלא יראתך כסלתך ותם דרכיך; אתה, הוי ארי! ארי! הוי גבור, הוי טבי, הוי נאמן! מנוחת קבר ישראל לא מצאת ולא יידע איש את קבורתך!

הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבננו, ועד עולם תהיה עדה המצבה הזאת לשמך, וזכרך לא יסוף מקרב ישראל· סלה·

INSCRIBED

TO THE SAINTED MEMORY

OF

My Friend of Friends,

MY REVERED FATHER-IN-LAW,

Rev. Dr. Albert S. Bettelheim, M.D.

Born at Freistadt a/W. Hungary, April 4th, 1830.

Died on a homeward voyage from Europe to America, and buried at sea

August 21st, 1890.

AND

To his dearly beloved son,

Felix A. Bettelheim, M.D.

Born at Kaschau, Hungary, September 2d, 1861.

Died April 4th, 1890.

"And the teachers that be wise shall shine
As the brightness of the firmament;
And they that turn many to righteousness
As the stars *for ever and ever.*"

Daniel XII, 3.

אות הצדי

* צ הוא אות השמונה עשר מהאלפ"א ביתא יבא במקום אותיות ז' ס' וש', גם במקום אותיות סט עיי"ע כצצרה. עם אות ט' עולה במלות זרות לאות ﭺ של פרסי עיי"ע טצדקי, טצהר.

צא (עיקרו יצא מל"מ herausgehen) בפ"ק בקידו' בגמ' הנרצע (כ"ב סע"א) ת"ר ויצא מעמך הוא ובניו עמו (ויק' כ"ה, מ"א) א"ר שמעון[1]) אם הוא נמכר בניו נמכרין מכאן שרבו חייב במזונות בניו ואם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו (שמות כ"א, ג') [2]) אם הוא נמכר אשתו נמכרת מכאן שנתחייב במזונות אשתו וצריכא וכו'. [ירושי' פ"ק דשבת (ריש פ"א ד"ב:) ומנין שהוצאה של שבת נקראת[3]) מלאכה שנא' (שמות ל"ו, ו') ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש. *[אחי"ה ועיי' ג"כ שבת בבלי צ"ו רע"ב ותוספ' שם ד"ה ממאי וציון מירו' לי' בדפ"ע ולי' בכ"י ואני השלמתי. וכל הערך עיקר מקומו בע' יצא ע"ש כי הארכתי ורבינו כדרכו אחז בשרש בעל שתי אותיות] —

* צָאִי (בינוני מן צאא בל"ס וכן בל"מ צאי (זכרי' ג', ג', ד') ענין צֹאה ומאוס schmutzig, unsauber) ירו' תרומו' ספי"א דמ"ח: מניהון צָאִין, ירוש' תענית פ"א דס"ד ע"ג מאנין צאין (הפכו מאנין נקיין) ויק"ר ספ"ה מאניה (צואין) [צריך לומ' צאין]. והפעל צַאָא בל"ס וכן דרש צא (ישעי' ל', כ"ב) ירוש' שבת פ"ט די"א עד צאהו נבלהו. והשם צָאתָא תרג' משלי י"א, ז'; ל', י"ב. ובל"מ צֹאָה בדרז"ל צואה פסיקת' דר"כ צד ק"א. דרש צא (ישעיה הנ"ל) צואה תאמר לו. ויק"ר רפי"ט אשכח דעבדין צואה וצואה עבדה יתוֹשין.

צֹאן (מל"מ שם קבוץ לכל מין בהמה דקה Klein-vieh, Schafe) צֹאן בַּרְזֶל eisernes Vieh עיי' בפנים) באלמנה פ"ז ביבמות (מ"א דף ס"ו.) הכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל אלו הן עבדי מלוג אם מתו מתו לה ואם הותירו הותירו לה ואלו הן עבדי צאן ברזל אם מתו מתו לו אם הותירו הותירו לו. פי' כגון בר ישראל שנתן לחברו ק' צאן בק' דינר וכל הוולדות והצמר והחלב יהיו חולקין למחצה לשליש ולרביע עד ג' שנים הן חסר הן יתר ואם מתו המקבל זה הצאן חייב באחריותן אסור דהוא אגר נטר לי[4]). פ"א צאן ברזל כל נדוניא שמכנסת אשה לבעלה ושמה אותה בדמים עליו קיבל אחריותן ונקרא צאן ברזל ואפי' כלה חייב לשלם. בפ' איזה נשך (ב"מ ע':) אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא ריבית אבל מקבלין צאן ברזל מן הגוים. בפ' החובל בגמ' חרש (ב"ק פ"ט.) אם אמרו בנכסי מלוג יאמרו בנכסי צאן ברזל. *[אחי"ה ורגמ"ה בבכורות (כ"י אנייליי דף פ'.) כתב וז"ל המקבל צאן ברזל מן הגוים (בכורו' ט"ז:) כלו' דמקבל מיניה בהמה לשעבד עליו שעבוד קשה כברזל כגון שקיבל ישראל עליו אם יפחתו דמיה או תמות שישלם לגוי כמה ששמין אותה עכשיו וכו' ע"ש ועיי' פירושים שונים בשט"מ לב"מ הנ"ל. וכ"ה בירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג וירו' יבמו' פ"ז ד"ח.] —

---

[1]) בנו"ג אם הוא נמכר בניו ו ב נ ו ת י ו מי נמכרים ולי' בנותיו גם בפירש"י בחומש עיי' גליון הש"ס. [2]) בנו"ג א"ר שמעון. [3]) בנו"ג קרוייה. [4]) קרוב לזה פי' הראב"ד הובא בשט"מ לב"מ ע': והוא כבתוספתי' ב"מ פ"ה מקבל אדם צאן ברזל מאשתו והוולדות והגיזין שלו ואם מתו חייב באחריותן ואיזהו צאן ברזל היו לפניו מאה צאן וא"ל הרי הן עשויות עליך במאה של זהב וכו'.

1 צָאר (מל"מ ضار עקם עצמו sich winden) בפ' אין מעמידין בגמ' החומץ (ע"ז ל'.) חזייה להוא חוויא דהוה קא צארי ואתי להדיה[1]) פי' היה ממשמש ובא — (א"ב צר כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה ובעל ד"ס לא הביא שנוי הגי' מכ"י בכל זאת נ"ל גי' רבינו עיקר כי הוא מל"ע הנ"ל כי דרך הנחש לילך בעקימת עצמו] —

2 צָאר (מפעל צוּר בבינוני umwickeln) בג' החומץ (ע"ז ל'.) פש ליה חמרא בכובא צאריה בפרנקא[2]) — (א"ב וצרונהי כתוב בנוסחאות) בס"ג דפ' הקומץ רב' (מנחו' ל"ז:) האי מאן דצאריה[3]) לגלימיה לא עבד ולא מידי כמאן דשרי דמי. פי' שהיתה טליתו ארוכה מאוד וקיפל הכנף וחברו ושם בו ציצית לא עשה כלום מ"ט אע"ג דציירִיה שקשרו כמאן דשרי דמי וחשיב כמאן דהוי הציצית באמצע הכנף והוא צריך להניחו בסוף הכנף כמלא קשר גודל ותנן נמי (כלי' פכ"ו מ"ד) כל החמתות הצרורות שנקרעו כמוציא רמון אע"ג דצררן טהורות דחשיב כמאן דשריין חוץ משל ערביין שהן צוררין אותן לכתחילה כשהוא חדש ואין תופרין אותו. ואת הא'[4]) שבאמצע תעלה כמו צאן מן (תהלי' ח', ח') צנה ואלפים כלם[5]) שארית [וגם] כל שרית ישראל (דה"י א' י"ב, ל"ח)[6]) (א"ב ל"מ (בראשי' מ"ב, ל"ה) צרור כספו).

צב (מפעל צְבָא בל"מ פי' ענין חפץ וכן בל"ע صاب ובל"ס צְבָא והשם צְבְיוֹן Wille, Lust, Verlangen ועוד עיי' בפנים) בגמ' דפ"ק בר"ה (י"א.) ובפ' אלו טרפות בגמ' (אחוזת דם) [צ"ל סימני בהמה] (חולי' ס'.) כל מעשה בראשית לקומתן נבראו [לדעתן נבראו] לצביונן נבראו[7]) פי' „לקומתן גדולים מלאים ולא קטנים שצריכין לגדל לדעתן נבראו ולא בדעת התינוקות לצביונן נבראו לתוארם כלו' ביפיותן שנא' (בראשי' ב', א') ופי' לצביונן"[8]). פ"א „כל מה שעתיד להיות לאחר זמן נברא עמו וכשנבראת בין בהמה בין אדם הראש נברא תחלה וכשנברא הראש היו הקרנים בראש ואח"כ נבראו הפרסות היינו לקומתן לצביונן הקב"ה שאל להן רצונכם שאברא אתכם"[9]) ולא אביתם לעלות (דברי' א', כ"ו) תרג' [ירוש'] ולא צביתון, ורצוני תמימי דרך (משלי י"א, כ') תרג' (ירוש')[10]) וצבי באילין דתמימין באורחתהון[11]) (ועוד יש לפרש לצביונן בהמה לצביונה וחיה לצביונה גדולים להיות גדולים קטנים להיות קטנים וכן כל מין ומין). *[אחי"ה כ"ה רק בדפו"ו ולי' גם בכ"י ונ"ל שהוספת איזה מעתיק הוא עפ"י פי' רש"י בר"ה ע"ש. ופירש"י בענין לדעתן (ר"ה הנ"ל) מסכים עם פי' רגמ"ה בענין לצביונן ותוספו' בחולי' הביאו קצת בע"א פי' הערוך ע"ש. ופי' צביון בל"ס צֶבְיָנָא חפץ וחשק. צבי (יחזק' כ"ו, כ') נדרש בכתובו' קי"א. ארץ שצביוני בה מתיה חיים שאין צביוני בה אין מתיה חיים עיי"ע צב ג'. צבי (ישעי' כ"ח, ד') נדרש במגילה ט"ו: לעושין צביונו. צבא (איוב ז', א') נדרש בב"ר פ"י וכל צביונו של אדם אינו אלא על הארץ (עיי' ילקי' איוב ר' תתק"א) שם ספ"י עיי"ע פרקופי. הצבבה (דה"י א' ד', ח') נדרש בשמ"ר פ"א שעשה צביונו של הקב"ה, שם פכ"ה אלהי הצבאות (הושע י"ב, ו') שהוא עושה צביונו בבריותיו . . . שהוא עושה צביונו במלאכיו. שהש"ר פ' השבעתי: בצבאות (שה"ש ג', ה') אלו אבות שעשו צביוני בעולם ועשיתי צביוני בם. מד' שו"ט ריש מזמור נ"ב אל תתן את פיך בצביון שאתה נותן ואין אתה נותן. דב"ר פי"א שמא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש את עולמו. ועוד עיי' תרג' משלי י', ל"ב; י"א, א'. כ"ז; ל"א, י"ג ועוד השם בל"ס צבו, צבותא וכן בתרג' ירו' לויק' ח', ט"ו ואיתי' בלא צבו, ובתר"י לבראשי' כ"ד, ה' צבות אתתא, יומ' פ"ו סע"ב ועיי' פ"ז. בצבו נפשיה . . . וצבו ביתיה. והפעל צבא כמו בל"מ אָבָא עיי' דניאל ד', י"ד. כ"ב והלאה סנהד' ס"ה: דמרי צבי שבת נמי דמרי צבי. וכפי פי' ראשון בערוך והוא פי' ר"ח הנ"ל ענין צביון מל"מ צבי פי' יופי ותפארת] —

צב (= צִיב פי' בל"ע صيب זיע Ausschwitzung, Saft) בפ' העור והרוטב (חולי' קכ"ד.) הנוגע בציב היוצא ממנו פי' השומן היוצא מן העור וי"א אם הפשיט העור ונשאר עליו כזית בשר ונגע

---

[1]) כ"ה בדפ"ר ובש"ס לי' ובדפ"ע אחרונים להדיא. [2]) בפי' ר"ח גם פראנקא עיי"ע פרונקא. [3]) בנו"ג דצרייה ובכ"י מי בע"ז ציירִיה. [4]) בדפ"א ואות הא'. [5]) וכ"ה בפירש"י שם. [6]) ועיי' דרוש בפי' המיוחס לרש"י ד"ה שם. [7]) כ"ה ג"כ בר"ה אבל בכ"י ש"ס ובחולי' ובפי' ר"ח בר"ה ובפי' רגמ"ה בחולי' בקומתן וכ"ה נכון וכ"ה בע"י וברש"י. [8]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) לר"ח. [9]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי' לחולין דף שט"ז סע"ב) ושם עוד: לדעתן נבראו בכלל דעתן נבראו ע"כ. [10]) נ"ל שיש למחוק מכאן ולהשלימו אחר ציון מדברי' כי בתר"י אי' כמו שאי' בהערוך ולא בתרג' אונקי' ובכ"י ק"ט לי' באמת מלת ירושי' אחר ציון ממשלי. [11]) לי' בתרג' שלנו.

אדם בריר שהוא כמים היוצא מבשר נבלה טמאה. *[אחי״ה ובתוספ׳ עוקצין רפ״א אי׳ סיב עי״ע סב ושם העתיק רבינו פי׳ רה״ג מאהלו׳ פי״ח מ״א ופי׳ ציב כמו צבתא עיי״ע צבת] —

צב (= צְבִי מל״מ Gazelle, Hirsch) (בריש) [צ״ל בסוף] גמרא דכתובו׳ (קי״א.) ונתתי צבי בארץ חיים (יחזק׳ כ״ו, כ׳) ארץ שצביוני בה מתיה חיים ודילמא הכי קאמר מייתינא עלך מלכא דקליל מטביא[1]. כצבאות או באילות השדה (שה״ש ב׳, ה׳) אמר להן הקב״ה אם אתם משמרים את השבועה מוטב ואם לאו אני אתיר את בשרם[2] כצבאות או כאילות השדה (כתוב׳ שם). *[אחי״ה וזה הדרש קודם לדרש של ונתתי צבי ובערוך היפך הוא. ואולי רבינו בכונה העתיק ראשונה ונתתי צבי כי עיקר מגמתו לפרש צבי מל׳ טביא של ארמי׳ יען כן לא נכון עשה רמ״ל בהיותו כולל כל הערך תחת ע׳ צב א׳. ועוד דרשות בענין צבי עיי׳ בכתובו׳ ק״ז: קי״ב. חולי׳ נ״ט: קידושי׳ פ״ב: שמ״ר פל״ב שהש״ר פ׳ ברח דודי. ירו׳ גיטי׳ פ״ב דמ״ד: כתבו על קרן הצבי עיי״ע קרן. הקבוץ צבאים ב״ר פל״א עיי״ע חצוב שבת קכ״ח. צְבָיִים. בכורו׳ כ״ט: בשר צבאים, תוספ׳ בכורו׳ פ״ג עורות צבאים ולנקבה כל״מ צְבִיָּה חולי׳ ע״ט: פ׳. קל״ב. עיי״ע כוי] —

צָב מל״מ תואר לעגלה מקורה מלמעלה Sänfte ובלי׳ תרג׳ צִיבָא) והביאו בניך בחצן (ישעי׳ מ״ט, כ״ב) תרג׳ וייתון ית בנך בציבין והצב גלתה העלתה (נחום ב׳, ח׳) תרג׳ ומלכתא יתבת ציביא. *[אחי״ה ובתר״י א׳ לבמד׳ ז׳, ה׳ ויהון ציכי צ״ל צִיבֵי ובענין פי׳ צב של מקרא עיי״ע אסקפי׳, סקפסתי ומ״ש — ורה״ג באהלו׳ פי״ח מ״א הביא שני התרגומים האלה עם הציון מהולי׳ קכ״ד. ופי׳ ליף והוא סיב עיי״ע סב] —

צב (= צִיב כמו סיב עיי״ע Faser) (ויקרי רבה ר״פ י״ז)[3] אילו לציבין ולעונות ואלו לאספריטין ציבין[4] ציבין של עונות[5] — (א״ב פי׳ חוטים דקים וכן עונות).

צב (= צִיב, צִיבָא מל״פ ܨܝܒܐ בל״ס ציבא Holz, Gehölz ובפרט עצי בשמים Gewürzholz) אבל שרא ביה ציבי[6] לית לן בה עיי׳ בע׳ חרש — (א״ב לא פי׳ מימרא זו של ב״מ פ׳ ואלו מציאות (כ״ט סע״ב ועוד עיי׳ חולי׳ פ״ד:) בע׳ חרש ושם היה ראוי לפרשה ואולי פירשה שם ונשמט מנוסחאות שלנו)[7]. פי׳ כגון הדס וסיאה[8]. בפ׳ סדר תעניות האלו בגמ׳ מעשה שאמר לו לחוני המעגל (תעני׳ כ״ג:) כי אתא דרא ציבי אחד כתפיה וגלימא אחת כתפיה. בר״ג דפ כל הבשר[9] (חולי׳ ק״ה:) האי דשדי מיא מפומא דחצבא משום צבייתא הוא וכו׳[10]) — (א״ב פי׳ קסמין וקש). *[אחי״ה ציבא כמו שיבא עיי״ע שב ד׳ והוא מל״פ הרשומ׳ ועוד עיי״ע שף י״א ועיי״ע צבת] —

* צָבָא (מל״מ פי׳ חיל Schaar, Macht) ב״ר פ״י דרש צבא (איוב ז׳, א׳; י״ד, י״ד) אם זכה צבא לו ואם לאו צבא עליו וכו׳ עש״ה. שהש״ר פ׳ השבעתי: השביען בשמים ובארץ בצבאות בצבא של מעלה ובצבא של מטה בשתי צבאות ועוד בל״ז ב״ר שם הרבה צבאים מינה הקב״ה וכו׳ — והקבוץ מן צבי עיי״ע צב ג׳.

* צָבָה מל״מ ענינו נפוח anschwellen) ירו׳ ב״ק רפ״ח ד״ו: צבת, פיעל ירוש׳ פיאה פ״ח דכ״א: המצבא, תוספת׳ פיאה פ״ד המצבה את כריסו. נפעל ירוש׳ סוט׳ רפ״ה ד״כ. ונצבה, שם ונצבית.

צִבְחָד (הוא מלה מורכבת מין ציב ומן חד ein Bischen, ein Fäserchen, etwas) הלא עוד מעט מזעיר (ישעי׳ כ״ט, י״ז) תרג׳ הלא עוד זעיר ציבחד. *[אחי״ה דע כי בכל כ״י ודפ״ע אי׳ ציבחר ברי״ש וכ״ה בתרג׳ הנ״ל ובתרג׳ ישעי׳ ה׳, י״ח; י׳, כ״ה; ט״ז, כ״ד; ירמי׳ נ״א, ל״ב ותרג׳ כתר לי זעיר (איוב ל״ו, ב׳) אמתין לי צבחר ובירו׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ד אורכין צבחר פי׳ כתר זעיר ובדפ׳ קראט׳ (ב׳ פעמים) צבחד[11]) ועיקר הגי׳ בדל״ת וכדאי׳ בירו׳ דמאי פ״ה דכ״ד ע״ג (ב׳ פעמי׳) ירו׳ סוכ׳ פ״ה דנ״ה רע״א, ירו׳ ביצ׳ פ״ה דס״ג. ירו׳ תעני׳ ספ״ב דס״ו: ושם רפ״ג דס״ו ע״ג (ג׳ פעמי׳) ירוש׳ יבמו׳ פי״ב די״ב ע״ה, ירו׳ כתובו׳ פ״ו ד״ל ע״ד אבל בירו׳ שבת פ״ד ד״ו סע״ה, ירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ג רע״ב

---

1) בנו״ג כי טביא ועוד לפנינו לי׳ ודילמא ודרוש בפני עצמו הוא ע״ש. 2) בנו״ג מתיר את בשרכם. 3) עיי״ע אספריטן. 4) בדפ״ר צובין. 5) בנו״ג אלו הציבום לעונות ואלו לאיספליטון רבנן אמרי אין להם ציבום של עונות וכו׳ ועיי״ע אספריטן. 6) בנו״ג ציביא. 7) כונת רבינו כי ריש המאמר הובא בע׳ חרש אבל ציבי מפורש כאן. 8) בפי׳ רגמ״ה בחולי׳ (בקובץ כ״י אנגייליקי׳ צד שי״ט) פי׳ ציביא תבלין. 9) בדפו״ו בט״ס החצר. 10) והוא הקבוץ עיי״ע צבת. 11) עיי״ע ארך (ח״א׳ רפ״ה:) ושם בשורה י״ז מלמעלה אי׳ בט״ס וצ״ל נכון.

ירו' פיאה רפ"ז ד"כ ע"ד (ב' פעמי') ירו' כלאי' פ"ו ד"ל ע"ג, ירו' חלה ספ"ב דנ"ח רע"ד ירוש' עירו' רפ"ח דכ"ה. (ב' פעמים), ירו' סנהד' פ"ב ד"כ: (ב' פעמי') אי' ברי"ש ובפסיקת' דר"כ ויהי בשלח צד צ"ג, בט"ס צצחר וצ"ל צבחר עיי"ש מ"ש הה' באבער ונזרת המלה היא, כאמור לעיל מן ציב חד כדעת ה' פליישער בהוספות לעמת"ר ללעווי] —

צָבַט (מל"מ ענין הושטה ונרדף עם צבע dar-reichen, anfassen) חגיג' כ"ב: מפורש בית הצביטה מקום שצבטו. והשם המופשט בית הצביטה חגיג' כ': כ"ב: כגי' הכ"י ש"ס ובנו"ג הצבטה, כלי' פכ"ה מ"ז וח' בית צביטתו ובר"ש בית הצביעה וכ"ה בתוספת' כלי' ב"ב ספ"ג ועיי"ע בית צביעה ומ"ש.

צבע (= צָבוּעַ מל"מ וכן בל"ע ضبع Hyäne) צבוע זה אפא (ב"ק ט"ז.)[1] עיי' בע' אפא. בב"ר פ"ז (ספ"ז.) ר' הונא בשם ר' מתני הצבוע הזה מטיפה של לובן הוא יש בו שס"ה מיני צבעונין כמנין ימות החמה. *[אחי"ה בתנחו' ר"פ תזריע נאמר זה על טווס בפי"מ להרמב"ם ב"ק מפורש ברדלס ע"י אלצבע ועיי"ע ברדלס (ה"ב, קפ"ו:) ירו' ב"ק ספ"א ד"ב ע"ג צבוע זכר, ירו' שבת פ"א ד"ג: צבוע הזכר — ואולי מזה שם המקום צבועים (בל"מ צְבֹעִים) חלה פ"ד מ"י ביכורי' פ"א מ"ג — ובלא"ר צְבֹעַיָא מגדל צבעייא ב"ר פצ"ד, ויק"ר פי"ז ובאיכ"ר פ' בלע מגדלא דצבעייא] —

צָבַע (בהפעיל הִצְבִּיעַ מהשם אצבע, צִבְעָא פי' הוציא אצבעות die Finger vorstrecken) בפ' ב' ביומ' (מ"א דכ"ב.) ובגמ' דתמיד (כ"ח.) בזמן שהן שנים שווין הממונה אומר להן הצביעו תנא הוציאו אצבעותיכם למנין. ירושלמי (יומ' פ"ב דל"ט רע"ד) מהו הצביעו הוציאו אצבעותיכם[2] וכך היה הדבר מקיפין הכהנים ועומדין כמין כוליאר[3] והגדול אומר נחשוב ס' או ע'[4] היה אומ' חשבון יותר משהיה הכהנים והממונה בא ואח"כ נוטל מצנפת מראשו של אחד מהן ויודעין שממנו פיים מתחיל והממונה לא היה יודע החשבון עדיין ואחר שנטל המצנפת מודיעין לו החשבון והוא אומר להן הוציאו אצבעותיכם ומונה והולך כל האצבעות אבל לא הגופין שאסור למנות את ישראל ובמקום שמשלים את החשבון הוא הזוכה[5] — (א"ב תרג' הפיל פור (אסתר ג', ז') צבע פיסא אולי מענין זה) *[אחי"ה ועיי' תרג' שני באסת' ב', ז'; ג', כ"ט והוא נבנה מן צבעא פי' אחז באצבעו וכפי' ר' יוחנן בחגיג' כ"ב: מקום שנקיי הדעת צובעין ועיי"ע בית צביעה] —

צָבַע (קרוב לשרש טבע ובל"ע صبغ eintauchen, färben) בפ' אחרון דערלה (פ"ג, מ"א) בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק. בפ"ז בשביעית (מ"א) מִין צבעין[6] ספיחי סטים וקוצה. בסוף [פ"ג] דמגיל' (כ"ד:) אף מי שהיו ידיו צבועות אסטים[7] לא ישא את כפיו. וטבלתם בדם (שמות י"ב, כ"ב) תר"י (א') ותצבעון בדמא[8] וכן וטבל הכהן [את] אצבעו (ויקרא ד', ו'). בס"ג דפ' היה. נוטל את מנחתה (סוטה כ"ב:) אלא מן הצבועין הדומין לפרושין כלו' לובשין שוחרין לפנים. *[אחי"ה עיקר הוראת צבע כמו טבע ענין טבילה במים שיש לו גוון ד"מ ירו' שבת פ"ב ד"ד ע"ד צבע פתילתא וכו', ירו' תעני' ספ"ד דס"ט ע"ג הוה צבע פיסתיה בקטמא, שבת ע"ג. ע"ה. ושם: ירוש' שביעי' רפ"ז דל"ז: ב"ר פצ"ו קהל"ר פ' טובה חכמה במד"ר פ"ב, ועוד ענין צביעה בגוון מנחו' מ"ב: היכי צבעיתו לה, ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד ציבעיה סומק וצבעו אוכם . . . צבעתיה סומק . . . צבעתיה אוכם, תוספת' ב"ק ספי"א צמר צבוע, אתפעל אִצְטַבַּע דניאל ד', י"ב, כ' והלאה. תרג' ויק' י"ג, נ"ח. והשם צֶבַע מקואות פ"ז מ"ג מי הצבע במד"ר פ"ב עיי"ע מפה והקבוץ שביעי' עיי' לעיל בערוך ובל"ס צִבְעָא שבת ע"ה. ציבעיה עיי"ע צלח א', ירו' פסחי' רפ"ג דכ"ט ע"ד וזימא של צבעין, ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: צבעין לאדם . . צבעין לבהמה, והשם המופשט צביעה מנחות מ"ב: ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג, והתואר צַבָּע בל"ע صباغ Färber שבת י"א: ירו' שבת פ"א ד"ג: פ"ו ד"ח: ב"ק ק': והקבוץ צַבָּעִים, צַבָּעִין פסחים מ"ב. ושם: ירושלמי שביעית ספ"ט דל"ט. ירושלמי שבת פרק ז' דף י' ע"ג תוספת' שביעי' רפ"ה ובל"ס צַבָּעָא גיטי' נ"ב: עמרם צַבָּעָא — ועוד צִבְעוֹן פי' כמו צבע ורק בקבוץ עיי' תרג' שופטי' ה', ל'. לש"ב א', כ"ד. שבת ס"ה. צבעונין הוו, ירו' כתובו' פ"ז דל"א ע"ג תוספת' כתובו' פ"ז בגדי צבעונין, ברכות נ"ז.

---

1) בע' אפא ח"א, ר"ט שורה א' מלמעלה אי' במ"ס ק"ט. וצ"ל ט"ז. 2) וכן הביא פי' ר"ח ליומי' צד כ"ג. (בש"ס ווילנ') זה הירו' ובנו"ג הוציא אצבע. 3) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח ובדפ"ע כוכליאר. 4) בדפ"ר לי'. 5) רוב דבריו הועתק מתוך פי' ר"ח ליומי' הנ"ל. 6) בנו"ג הצובעין. 7) בנו"ג סטים עיי"ע 8) בנו"ג ותטמשון.

במד"ר פי"ג וי"ז מיני צבעונין פסיקת' רבתי פ"כ ארבעה צבעונים] —

צבע (= צְבִיעָא פי' אחיזת האצבעות) בכל הכלי' כפי' כ"ה בכלי' (מ"ז) כלי הקודש אין להם אחוריים ותוך ואין להן בית הצביעה עיי' בע' בית צבע. *[אחי"ה כלי' שם מ"ח בית צביעתו חגיג' פ"ג מ"א בירו' בית הצביעה וכן שם רפ"ג דע"ח ע"ד] —

* צִבְעָא (בל"ס פי' אצבע Finger) תר"י לויקרא י"א י"ג ולדברי' י"ד, י"א ציבעא יתירא פי' כמו אצבע יתירה (חולי' ס"א.) עיי"ע אצבע.

צְבוֹעִים (שם מקום) בסוף חלה (פ"ד מ"י) ובריש ביכורים (פ"א מ"ג) אנשי הר צבועים הביאו ביכוריהם קודם לעצרת פי' מקום[1].

צָבַר (מל"מ häufen) כפ' הוציאו לו (יומי נ"ב:) צבר את הקטרת ע"ג גחלים. כפ"ק בתמיד (כ"ח:) צבר את הגחלים ע"ג הרצפה. בפ' כל גגות בגמ' גג (עירו' צ"ב:) גדול ציבור בגדולה ושליח ציבור בקטנה יוצאין ידי חובתן — (א"ב ל"מ זה (מ"ב י', ח') שני צברים) ולא ישפך עליה סוללה (ישעיה ל"ז, ל"ג) תרג' ולא יצבר עלה מוליתא. *[אחי"ה בדפ"ע הוא ע' בפני עצמו אבל שייך לזה הערך ועניננו אסיפה וקבוץ זה על זה או זה אצל זה. ונאמר על אסיפת פירות עפר ואנשים וכדומה. ירו' ב"ב רפ"ג די"ג ע"ד צבר לתוכו פירות, ושם הנפעל פירות שראויין ליצָּבֵר. הָפעַל סנה' ל"ח. ושם רע"ב הוצבר עפרו. והשם צֶבֶר (= צוֹבֶר) ירו' שביעי' רפ"א דל"ג: בעשויין צובר (ופני משה גרס צובה = חצובה), ירו' שבת ספ"ד ד"ז. צבר של קורות והוא כמו סוור עיי"ע. סוף רות רבה כבר את הצבר האחד וכו' והוא כמו צבור פסחי' י'. וברוב כמו בל"מ (צבורים) ברבים צבורין פסחי' ט': ט' ציבורין של מצה ואחד של חמץ, שם: שני ציבורין פיאה. פ"ו מ"ה שני צבורי זיתים ירו' פיאה פ"ו די"ט ע"ג לא אמרה אלא ציבורין הא זיתים לא. ב"מ כ"ד סע"ב צבורי פירות . . צבורי מעות. והשם המופשט צְבִירָה אהלו' פי"ז מ"ג מצבירת העצמות (נ"א מצבורת). ואסיפת אנשים צִיבּוּר, צִבּוּר, ציבורא עיי' ברכו' ח'. שם: ל"א. ל"ד: ר"ה ח': י"ז. י"ח. עירו' צ"ב: תעני' י': י"א. כ"ה. כתובו' מ"ט: ס"ז: ק"ו: סוט' מ'. ב"ק ע"ט: ע"ז ל"ו. ירו' מעש' שני פ"ה דנ"ו: ירו' שבת פ"ג ד"ה ע"ד ירו' פיאה פ"ח דכ"א: ירו' גיטי' ספ"ג דמ"ה. ושם הקבוץ ציבורייא] —

* צִיבָּרַיָּיה (מל"ר Speisen, cibaria) פסיקת' רבתי פט"ז מבואר ברברים (מ"א ה', ג') מיני ציברייה ובפסיק' דר"כ צד נ"ח: ברברייא.

צבת (לדעת רבינו צִבְתָא כריכה מל"מ Gebund ולפע"ד הוא כמו ציב = סיב (Holz = Faser)) כפ' ר' אליעזר אומר תולין בגמ' מסננין (שבת קל"ט סע"ב) לא נהדק איניש צבתא אפומא דכוזינתא[2] משום דמחזי כמשמרת. בס"ג דפ' אלו טרפות (חולי' ס"ז.) לא לישפי איניש שיכרא בצבתא באורתא דילמא פריש ממנא לצבתא וכו' פי' מוך חדש וכדומה לו. בס"ג דע"ז (ע"ה סע"א ורע"ב) הני חלתא ודיקולי דארמאי דחייטי[3] בחבלי דצרי[4] מדיחן דצבתא מ נ ג ב ן[5] דכיתנא מיישנן וי"א לוף של דקל וכדומה לו. *[אחי"ה וז"ל ר"ח בשבת קל"ט סע"ב לא מהדק צבתא בפומא דכוזא פי' צבתא בפומא דכוזא מוך חדש וכדומה לו והוא מלשון מצאן צבתים או כרוכות (עירובי' צ"ה.) וי"א לוף של דקל וכדומה לו ע"כ הרי שרבינו העתיק שני פירושיו רק ציון מעירובי' הנ"ל הביא בע' מיוחד צבת ג' ושם פירשו מל"מ וענין המלה העברית צבתים אגודה ועמרים לכן פי' ר"ח ורבינו צבתא מוך. ואחר פי' ר"ח נגרר רבינו ג"כ בפ"א וי"א לוף וכו' ואם פי' לוף (עיי"ע לף) ענין כריכה הוא אז אין הפרש בין פי' ראשון ובין פי' שני לכן דעתי נאמנה שצ"ל ליף והוא בל"ע لیف כמו ציב = סיב וזה דעת רה"ג באהלו' פי"ח מ"א וז"ל המגל בסיב א"ד ציב פי' צבתא בארמית ליף וכו' ועיי"ע סב שהעתיק דבריו ולפע"ד פי' י"א הוא העיקר ומל"פ הרשומ' בע' צב האחרון. ובכ"י ש"ס בשבת הנ"ל אי' צבאתא בפומא דכוזתא וכ"ה בה"ג ובר"ף ובר"ש ובדפ"ש ציניית דחביתא והמהרש"ל הגיה צינייתא ומשתבש כינייתא וזה מה שהוסיף ר"ב בדפ"א (בלי ציון היד) אחר צבתא כינייתא וטעות הוא. ובחולי' אי' בנוסח' שלנו הקבוץ בצבייתא ופירש"י ציבי שמסננין אותו דרך עצים וקשים ע"כ ובפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי' דף שי"ח) הועתק ציביא, והוא ג"כ הקבוץ מן ציב וכן ענין צבתא דע"ז הנ"ל ותמיד ל'. והוא כמו

[1]) עיי"ע צבע א'. [3]) עיי"ע כוז וש"נ השינויים. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג דקולא וחלאתא דארמאי דחיטי. [4]) בנו"ג דצורי. [5]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ"ע אחריו לי' ובנו"ג לנגבן.

ציבתא חולי' ק"ה סע"ב ופירש"י שם קסמין וקשין והקבוץ ציבייתא כגי' הכ"י ש"ס בסוכ' כ"ט רע"ב ובנו"ג ציבותא וצ"ל ציבתא (היחיד)] —

צָבַת (מל"ע ضبط, صفد ענין קשור וחבור ואגודה (fassen, binden, verknüpfen בפ"ק בר"ה בגמ' בארבע פרקים (י"ז.) חזייה דחליש ליה עלמא טובא א"ל צביתו ליה זוודתא. בפ' בנות כותים בגמ' המקשה (נדה ל"ז.) אזל שילא בר אבינא[1]) אמר לה לדביתהו צבית לי זוודתא פירוש הכיני לי תכריכים[2]). בפ' אלו טרפות בגמ' (אחוזת דם) [צ"ל סימני בהמה] (חולי' ס'.) בעינא דאצבית לחמא לאלהינו[3]). *[אחי"ה ובחולי' שם פוק צבית לגידא וכו', מ"ק כ"ז: צבית זוודתא לאידך מית, ירו' כתובו' פ"ה ד"ל. נשיא דצבתין עם אימא פי' שנזדווגו. ובאתפעל ב"ב פ'. מיצטבתא עיי"ע צבת ה'. ומזה ברכו' ו': לצבות עיי"ע צבת ה'. ושם השם צִבְתָּא חיבור וחברותא] —

צֶבֶת (מע' הקודם ומל"מ צבתים בקבוץ אחיזת עמרים (Gebund בפ' המוציא תפילין (עירו' צ"ה.) מצאן צבתין או כרוכות ובמנחו' בפ' ר' ישמעאל (ע"א.) לא יעשה אדם כריכות אבל מניחין צבתיך[4]) כמו (רות ב', ט"ז) [וגם] של תשלו לה מן הצבתים. *[אחי"ה ובעירו' צ"ז. אמר רב הן הן צבתים הן הן כריכות צבתים זווי זווי כריכות דכריכן טובא ופי' ר"ח עירו' צ"ה: (בש"ס ווילנא) צבתים מעוכין אלו על אלו מלשון וגם של תשלו לה מן הצבתים ולישנא דרבנן שנים מדובקין זה על זה נקראין צבותין מלשון צבת בצבת עשויה וכו' ע"כ והראיה כי צבתים ענין כריכות הוא ממה דאי' בתוספת' ע"ז פ"ג בכ"י אירפ' ומצאו בידו שנים או שלשה צבתים של תפילין וכו' ובנו"ג כריכות. ושם היחיד בצבת הראשון, עירו' צ"ז. בצבת השני . . בצבת השלישי. ירו' עירו' רפ"י דכ"ו, מצא שנים שלשה צבתין בודק זוג ראשון מצבת ראשון וכן שני וכן בשלישי. ושם בודק ג' זוגות מכל צבת וצבת] —

צְבַת (פי' מענין הראשון ועוד עיי' בל"ע شباط מלקחים Zange) בפ' ד' מיתות (סנהד' נ"ב.) פותחין את פיו בצבת שלא בטובתו. בס"ג דפ' המדיר (כתובו' ע"ז:) ושקיל ליה בצבתא וקלייה בנורא[5]). בהגדה דפ' הניזקין (גיטי' נ"ו:) מייתינן צבתא ושקלינן לדרקון וקטלינן ליה. בפ' בעשרה מאמרות (אבות פ"ה, מ"ו) ובפ' מקום שנהגו בגמ' מקום שנהגו להדליק (פסחי' נ"ד.) ר' יהודה אומר אף הצבת[6]) בצבת עשויה פי' כלי הוא שתופשין בו כל כלי מתכות החמין ובלשון ישמעאל כלבתין[7]) מלקחיה (במד' ד', ט') תרג' צבתהא. *[אחי"ה ועוד עיי' בתרג' שמות כ"ה, ל"ח; ל"ז, כ"ג; למ"א ז' מ"ט ובל"ע كلابة וזהו כלבתין בכ"י ג"נ הנ"ל ובפסחי' הנ"ל אי' לפנינו צבתא בצבתא מתעביד וצבתא קמייתא מאן עבד ועיי' תוספת' סוף עירו' תוספת' חגיג' ספ"א ועיי' גי' התוספות חגיג' י': ד"ה מעילות. וכנ"ה בעירו' ק"ד: צבת של עץ, תוספת' סוט' פ"ב צבת של ברזל והקבוץ ירו' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ד מצבתא אחת למדו כמה צבותות וכו'] —

צָבַת (מענין צבת ב' והוא כמו צָוַת vereinigen, ענין קישור וזיווג) verbinden בפ"ק בברכו' בגמ' וחכ"א (ו':) ובפ' במה מדליקין בגמ' המכבה (שבת ל':) כי זה כל האדם (קהלת י"ב, י"ג) כל העולם כולו לא נברא אלא לצבות לזה[8]). בר"ג דפ' החליל (סוכה נ"ב סע"א) אורחא רחיקא וצבתין[9]) בסימא. בפסחי' בפ' האשה (פ"ט:) אפי' סבולת דלצבתא[10]) [בעלמא]. בפ"ק דב"ק בגמ' כל שחבתי (ט':) התם צבתא דחרש קא גרים[11]). בפ' המוכר את הספינה[12]) (ב"ב פ'.) אימא בברתה מצטבתא ברתה באימא לא מצטבתא פי' מתחברת. יש ספרים שכתוב בהם לצוות לזה[13]). אלו ג' צבתים אחרונים קרובי ענין הם. *[אחי"ה וכ"ה באמת. ובמקום צבת אי' לפעמים בריכוך הבי"ת לו"ו עיי' חוץ משנויי' הנ"ל עוד בב"ק נ"ט סע"ב צבתא דחרש וכו' ובכ"י ש"ס אי' צוותא וכל"א בפירש"י ב"ק ט': ובמקום דלצבתא בעלמא דלעיל אי' בע"ז נ"א. לצוותא בעלמא. ב"ב כ"א. ליהוי צוותא לחבריה ובכ"י ש"ס ה' צוותא בעלמא וכו' וברש"י בר"פ צבתא] —

---

1) כ"ה בכ"י ה"ב ובנוסחי' לי' בר אבינא ובדפ"ע לי' שילא 2) וכן פי' ר"ח בר"ה הנ"ל וכ"ה בפירש"י. 3) בנו"ג דאיצבית נהמא לאלהייכו. 4) במשניות פ"י מ"ט צבותים. 5) לי' בנוסחאותינו. 6) בנו"ג בפסחי' ר"י אומ' אף הצבת. 7) כ"ה בכ"י ג"ג. 8) בנו"ג לצוות לזה ופסוק הנ"ל אי' ג"כ בכ"י ש"ס ברכו' ועיי' ד"ס שם. 9) בנו"ג וצוותין. 10) בכ"י ש"ס סיבולת נמי דלצוותא בעלמא ובנו"ג דצוותא בעלמא הוא וכגי' כ"י אי' בע' סבל. 11) בפירש"י אי' ג"כ ל"א צוותא ופי' יחודו. 12) כצ"ל ובדפ"ע המוכר פירות. 13) כה"ג בכ"י ק"ט וכיון לציון הראשון בברכו' הנ"ל ובדפ"ע אי' וכו' אבל גם בב"ב הנ"ל אי' דמיצטוותא.

* צְבַת (נ"ל מל"ס פי' ענין קשוט ויופי schmük-ken) שאילת' דר' אחאי ריש בראשית כאיניש דבני ביתא וכד מצבית ליה וכו' פי' כשהיה מקשט הבית ומתקנו בכל צרכי ההידור ויופי ובהעמק שאלה פי' בע"א ובתנחומ' בראשי' סי' ב' לי' זה המאמר.

צָדַד (הפעל מן צַד פי' כמו בל"ע صدّ נטה לעבר ימין או שמאל למעלה או למטה seitwärts thun, irgendwo hinneigen) בפ' אמר להן הממונה בגמ' בא לו למזרח (יומ' ל"ז.) דמצדד אצדודי פי' „לא ילך תלמיד בצד רבו שהוא כנגדו ממש שהעושה כן הרי זה בור גם המהלך אחרי רבו גס רוח אלא דמצדד אצדודי מקצתו כנגדו ומקצתו לאחריו"[1]). בפ' הוציאו לו בגמ' נטל את הדם (שם נ"ה.) כשהוא מזה למעלה מצדד ידו למטה פי' „נותן כף היד למטה ואצבעותיו כלפי למעלה ומזה וההזאה עולה למעלה מן הכפורת כנגד הכפרת מחוץ לכפרת וחוזר ונופל למטה בקרקע וכשהוא מזה למטה מצדד ידו למעלה כלומ' כף היד למעלה ואצבעותיו למטה ומזה כנגד עביה של כפרת שהיא מצחה והיא טפחה כדאמרן (שבת צ"ב. עירו' ד': סוכה ד': סנהד' ז'.) ארון תשעה וכפרת טפח וההזאה יורדת ונופלת בקרקע מחוץ לארון כנגדו"[2]). בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ב:) אמר שמואל המצדד את האבן פי' „שמיישב אותו במקום הראוי לו תתאה בצדודי ועפרא פי' דרך הבנאין ביסוד[3]) מצדדין האבנים על העפר ומיישבין[4]) אותן"[5]). *[אחי"ה וכנ"ה בביצ' ל"ב: אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביו"ט, שבת קמ"א. עיי"ע כב (ח"ד, קע"ט.) ב"ב צ"ט. דמצדד אצדודי, ושם בינוני פעול מְצוּדָּדִין פניהם וכו' עיי"ע צעצע. ב"ר פ"ח ופי"ד אלא זה מצדד] —

צַד (מענין הראשון בל"מ פי' עבר Seite) בפ' בני העיר בגמ' אין מוכרין בית הכנסת (מגילי כ"ז:) ובפ' איזה נשך בגמ' כיצד לקח הימנו חיטים (ב"מ ס"ג.) צד אחד ברבית איכא בינייהו. פי' „אם תהיה ההלואה ב' דינרין בג' וכיוצא בו הרי זו רבית גמורה מב' צדדין גבי מלוה וגבי לווה ושניהן עוברין אבל העושה שדהו. מכר על תנאי גבי לוקח הוי רבית דאי מייתי ליה זוזי מהדר ליה בעל כרחיה אבל גבי מוכר לא הוי רבית דאי בעי לא מהדר ליה לעולם ולא אתי לידי רבית ואפי' למהדר ליה לא הוי רבית אלא כשיחזיר וכן מוכח מהשתא שיחזיר דשמא לא יחזיר לעולם רבית על מנת להחזיר פי'[6]) כשיביא לו מעותיו יחזיר מה שאכל מן הפירות רבי יהודה מתיר ות"ק אוסר"[7]). בפ' י' יוחסין בגמ' כל האסורין (קידו' ע"ד:) ונוקמה בבת שלש שנים ויום אחד ואפי' כר"ש בן יוחי א"כ מצדה תברה בפי' ר"ח א"כ מצמדה תברה כלו' ממקום חיזוק זיווגה משם שבירתה שנמצא ממנה עצמה פירוכה. *[אחי"ה ורש"י פי' תשובתו מוכנת לצידו ע"כ וכעין זה אי' תשובתן בצידה (בצידן) ב"ר פ"ח ירו' ברכו' פ"ט די"ב ע"ד. סנהד' ל"ב. מתחילין מן הצד, שם ל"ו. מן הצד הוו מתחלי. שבת קל"ב. ב"ק ב'. ב"מ י"א. ירו' סוט' ספ"ד די"ט ע"ד. הצד השוה שבהן. קידושי' ע"ח. מייתי לה במה הצד, יבמו' ע"ז. ושם: צד עבירה . . צד כרת. ובענין כאי זה צד כיזה צד כיצד עיי"ע כיצד (ח"ד, ש"ט) ובתוספת' ב"ק רפ"ט כיזצד קטוע מן כיזה צד. ובענין הוראת אצל הרבה בתרג' ירו' צֵיד (= צַד) וכל"ס תר"י שמות כ"א, ט'; ויק' י"ח, י"ט. כ'. כ"א. תרג' למשלי ח', ל'; כ"ג ז'. ועוד צד בכפילת הדל"ת צָדַד בקבוץ צְדָדִין חולי' ח'. מ"ט. סנהד' ק"ד: ירוש' שבת ספי"ג די"ד: ב"ר פכ"ב ירו' פיאה פ"ו די"ט ע"ג ובלא"ר צדדא תר"י א' לבמד' י"ט, י"ד ולא מן צדדיה והקבוץ ירוש' שבת פ"ז ד"י. כד מתברא בצְדָדַיָא] —

צד (= צוּד נרדף עם צדה auflauern, fahnden ועוד ענין בהלה bange sein) בס"ג דפ' ר' אליעזר אומר אם לא הביא (שבת קל"ו.) בריה דרב דימי[8]) אתיליד ליה ינוקא ובגו תלתין יומין שכיב יתיב קא מאכיל עליה אמר ליה אבוה צודנייתא קא בעית למיכל. בפ' ואלו מגלחין בגמ' הקובר את מתו (מ"ק כ':) עוקבא שכיב ליה בר חמוה סבר למיתב עליה ז' ול' יום על (אתא רב הונא) [נ"ל אדא בר הונא][9]) אשכחיה א"ל צודנייתא קא בעית למיכל. בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ד:) ובס"ג דפ"ק דע"ז (י"ט.) מאי לא יחרוך רמיה צידו (משלי י"ב, כ"ז) לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי כלו'

[1]) הועתק מפי' ר"ח ליומ'. [2]) הועתק מפי' ר"ח ביומ' שם. [3]) בפי' ר"ח באבני היסוד. [4]) בפי' ר"ח ומושיבן ועיי' ג"כ פירש"י. [5]) הועתק מפי' ר"ח בשבת. [6]) בדפו"ו בט"ס פירות וצ"ל פירוש. [7]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח למגיל'. [8]) בנו"ג עור בר יוסף. [9]) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובנו"ג על רב הונא ועוד מצאתי בקהל"ר פ' דור הולך רב אבא בר כהנא ואמרי לה בשם רב אדא בר חוניא ובסד"ה בר הוניא והיוחסין לא הביאו.

תלמיד הלומד ברמיות שלומד ואינו חוזר ללימודו ורב ששת אמר צייד הרמאי יחרוך כלו' האי לא יחרוך בתמיה וכי לא יחרוך כלומ' ודאי יחרוך ישתמר בידו שלומד ברמאות שאומר לרבו איני רוצה ללמוד עוד ואינו עושה כן אלא שרוצה לחזור לתלמודו. פ"א „לא יחרוך רמיה צידו כלו' אם יחרוך כנפי העוף רמיה צידו יעופו ממנו כך דברי תורה אם לא יחזיק בהם בטוב יעופו ממנו לא יחיה ולא יאריך ימים"[1]. בויק"ר אמור אל הכהנים (פ"ל) ולקחתם לכם: אתציד ההוא ליסטאה ואיחבש. ובכי ימוך אחיך (פל"ד) צדינון[2] חבשינון בפילקי. בפ"ק בר"ה (כ"ב.) אם צודה להם[3] לוקחין בידם מקלות. פי' אורב להם אדם כמו (שמות כ"א י"ג) ואשר לא צדה ופוחדים ממנו לוקחין בידם מקלות. בויק"ר בריש ויהי ביום השמיני (פי"ב) וצדי לי מן נטורייא. *[אחי"ה הרבה ענינים נכללו בזה הערך וזה הסדר: משפט צדה קרוב לשרש צוד הוא הערמה להרע לזולתו וגם פרישת פח ללכוד ומזה בויק"ר פל"ד ור"ה הנ"ל וכ"ה בירוש' כלאי' פ"א דכ"ז. פרס כהנא מצודתיה על ריש לקיש וצדייה פי' לכד אותו בקושיות ומן צוד בל"ע صاد בל"ס צָד בפעל צָיֵיד ירו' שבת פ"ז ד"י. ירו' ב"ב פ"ח דט"ז; ושם ספ"י די"ז ע"ד. אתפעל ויק"ר פ"ל עיי' לעיל וכן ירו' יבמו' רפט"ז דט"ו ע"ג ירו' סוט' פ"ט דכ"ג סע"ג אתצידון. ב"ר פע"ט מתצדא ועיי"ע דמס (ח"ג, פ"ו: וש"ג). ירוש' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד אתצדית באנגריא. ובהשאילה נדה מ"ה. אתצודי הוא דלא מתצדי עד וכו'. אבל פי' צדה, צדי בויק"ר פי"ב צדי לי מן וכו' ענינו פחד וצער בפעל עומד וכן ירו' ברכו' רפ"א ד"ב. דצדי לון מקמי חיותא, קהל"ר פ' טובה חכמה וצדה לי בגינך. אתפעל בתרג' איוב י"ח, כ' בכ"י אצטדיאו בתראי, תרג' כ"י תהלי' ק"ב, י"ח מצתדיין (בנו"ג מצתדייאן). מענין ראשון התואר במקום השם צַיָּד, צַיָּדָא בל"ס כמו צַיָּד בל"מ בב"ר פ"ט, ע"ט ועיי"ע דמס. מ"ק י"א. אדא צײדא. ובע"ז ועירו' הנ"ל דרש צֵידוֹ מן צייד. ציד . . . שדה (בראשי' כ"ה, כ"ז) דרש בב"ר פס"ג שודני צידני צד בבית צד בשדה עיי' מ"כ שם שנדחק ובתנחו' הישן אי' ריש תולדות צידיו סורנא (צ"ל סודנא) ונ"ל מל"ר suadela לקיחה בדברים ועיי' מ"ש אפס קצהו בשמי הרב הח' רש"ב (בתנחו' שם ח"א, ס"ג הערה ח') ועוד הביא רבינו בזה הערך צודנייתא ולא פירשו אבל ממה שהביאו כאן נראה שחשב שהוא מל"מ צֵידָה (וכמו צֵדוּ טבא . . צדו בישא בויק"ר רפל"ג ענין אכילה) אבל בכ"י ש"ס במ"ק אי' צורניאתא וכ"ה בר"ף ובראש דפו"ו (ד"ס מ"ק צד ל"ד:) ובשבת לפנינו צוורוניתא ובכ"י ש"ס צורנייתא וכ"ה בכ"י רש"י וברש"י דפ"ש צווארנוייתא (ד"ס שבת קנ"ט:) והאחרון נ"ל עיקר מל"פ خورنده = خوانه אכילה] —

צד (= צָדָה בל"מ בנפעל ענין שממה וכן בל"ס צְדִי, צְדָא (verheert, zerstört, verödet sein בכל תושיה יתגלע (משלי י"ח, א') וכל מולכאנא מצטדי[4] וכל אויל יתגלע (שם כ', ג') וכל דשטי מצטדי[5], כי נצתו מבלי איש (ירמיה ט', ט') [ארי צדיאו מבלי אנש][6] — (א"ב תרג' תהו ובהו (בראשי' א', א') צדיא ורקניא). *[אחי"ה ענין צדי בל"ס ותרג' כמו צדה בל"מ (צפניה הנ"ל) פי' שמם עיי' תרג' ויקר' כ"ו, ל"ד. ל"ה; לישעי' א' ז'; ו', י"א; לירמיה י"ב, י' והרבה זולתו פַּעל ואפעל תרג' ויק' כ"ו, ל"א. ל"ב; לבמד' כ"א, ל"א; תהלי' ט', ז'; ע"ט, ז'; אתפעל תרג' לתהלי' ט', י"ז; לירמי' ב', י"ב ועוד זולתו ועוד ענין צדא בל"ס לעג וזה מה שאי' בתרג' באפעל אַצְדִי משלי י"ז, ה'; ל', י"ז ובאתפעל אצטדי כגי' רבינו בציונים הנ"ל וכגי' המתורגמן יתגלע כמו לעג וכנ"ה באיכ"ר פ' בלע צדו (איכ' ד', י"ח) צדיאת אורחא וכו' ועיי' התרג' שם. נפעל שהש"ר פ' הנך יפה כנגד ע' אומות שלא יצדה העולם מהם והשם צָדוּ באיכ"ר פ' ממרום מבואר שוממה (איכ' א', י"ג) לצדו וכן תרג' שמה (דברי' כ"ח, ל"ז. ועוד עיי' תרג' ישעי' י"ג, ט'; י"ה, כ"ג; לירמי' ט', י'; מ"ט, ב'; למיכ' א', ו', ז')] —

* צְדָא (מפעל צדי) דניאל ג', י"ד פי' כונה ועיי אוצ"מ עבריות.

צדד (= צְדִידָא פי' בל"ס פוך (Augenschminke ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט', ל') תרג' וכחלת בצדידא [עינהא][7], מרביץ בפוך אבניך (ישעי' נ"ד,

[1] הועתק מפי' ר"ח בעירובי' ובפי' ר"ח בע"ז הלשון כזה: פי' אם אינו משבר כנפי העוף שכבר אינה יכולה לפרות אם מתעסק לצוד אחרת זו פורחת כך השמועה אם אינה שונה אותה הרבה עד שיתיישב בלבו אלא מתחיל אחרת משכת הראשונה ע"כ. [2] בנו"ג סבתינון. [3] בכ"י א"פ בש"ס עוד: בדרך. [4] וכ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג מצטרי. [5] בנו"ג מצטרי. [6] זה הפסוק מצויין בדפו"ו אבל בכ"י ק"ט ושדפו"ע הובא נצדו עריהם מבלי איש (צפניה ג', ו') וגם זה נכון ותרג' צדיאה קרויהון וכו'. [7] וכ"ה במתורגמן ובפשיטי' הסורית ובנו"ג בט"ס בצרירא.

י"א) תרג' כביש בצדירא[1]. *[אחי"ה מל"ם הנ"ל וכן בל"ע صدود פוך לכחול אבל הפשיט' העתיק' ג"כ נופך (שמות כ"ח, י"ח) צדירא] —

* צָדֵי (בל"ם ובל"ע صاد אות השמונה עשר מא"ב) שבת ק"ד. בכ"י ש"ס צדי כפופה צדי פשוטה, ירו' מגילה פ"א דע"א ע"ד צד"י.

☞ צַדְיָא נ"ל מל"ע صدًا, صدى (Eule תר"י (א') ואת הכוס ואת הינשוף והתנשמת (דברי' י"ד, ט"ז) וית קפופא וית שלינונא מן ימא וית צדיא. ובע' יוחנא (ח"ד, קי"ח בהערה) הבאתי הספרא (שמיני פ"ה עיי"ע ארזבנית) והצדיא שהזכירו בין מיני החגבים והנחתי שם בצ"ע אבל עתה הוברר לי שהיא היא מלה ערבי' הנ"ל שמורה ג"כ מין חגב מצפצף בלילה עיי' פרייטאג ח"ב 485] —

* צַדְיָא (פי' כמו צֵידָא (Jagd גבור ציד (בראשית י', ט') תר"י ב' גבר בצדיא בחטאה פי' כב"ר במקומו צד את הבריות ועיי' פירש"י.

* צָדְיוּתָא (בל"ם מפעל צדי פי' שממה Verwüs-tung) עיי' תר"י א' לדברי' ל"ב, י'; תרג' ישעי' ו', י"ב; ל"ד, י"א; מ"ט, י"ט ועוד זולתו.

צִדוֹן (מל"מ מחוז בגבול אשר והתואר צידוני (zidonisch בפ"ד בכלי' (מ"ג) שולי קוסים[2] והצידנין[3]. פי' בע' קסם (ה')[4]. בפ' אלו טרפות בגמ' (אחוזת דם) [צ"ל סימני בהמה] (חולי' ס':) צידונים יקראו לחרמון שרין (דברי' ג', ט') תנא חרמון ושניר שני הרים של א"י הן מלמד שכל אחד מאומות העולם הלך ובנה כרך גדול לעצמו והעלה לו שם על שם א"י מרוב חביבות[5].

צדע (= צִדְעָא בל"ם וכן בל"ע صدغ[6] (Schläfe צדעא ובת צדעא (שבת פ':) פי' בע' בת צדעא — (א"ב תרג' והיתד ברקתו (שופטי' ד', כ"א) וסיכתא נעיצא בצדעיה). *[אחי"ה וכן תר"י א' לשמות כ"ח, ל"ח מן צדעא לצדעא יתמטי. ספרא קדושי' פרק ז' פרש' ג' אלו הם הצדעים מיכן ומיכן מכו' כ': זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו נדה ל': ויק"ר פי"ד ב' צדעיו. נדרי' מ"ט: צידעי עיי"ע הגרני ובע' בת צדעא הביא הגי' השנוייה בת צידא ע"ש] —

צדק (= צַדִּיק מל"מ היות נקיא מחטא fromm, gerecht, tugendhaft, צֶדֶק, צְדָקָה Gerechtig-keit, Wohlthat ועוד עיי' בפנים) בגמ' דפ' הבונה (שבת ק"ד.) צדיק כפוף צדיק פשוט[7] פי' צדיק שאינו עניו ויש צדיק עניו פ"א כפוף בעוה"ז פשוט וגדול לעוה"ב. בס"ג דפ' אמר להם הממונה (יומ' ל"ח:) צדיק מעצמו פי' „כשנזכר צדיק מתברך הוא בעצמו כדכתיב (משלי י', ז') זכר צדיק לברכה כשנזכר רשע אחד מתקללין כל הרשעים שנא' (שם) ושם רשעים ירקב"[8]. בר"ג דר"ה (ד'.) ובפסחי' בפ"ק בגמ' כל מקום (ח'.) סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני[9] ובשביל שאזכה בה לעוה"ב[10] הרי זה צדיק גמור כך קבלנו מר' משה הדרשן צ ד ק גמור פי' צדקה חשובה היא אעפ"י שהזכיר שיחיו בניו זוכה לחיי עד[11]. צדקה תרומם גוי (משלי י"ד, ל"ד) בפ' השותפין (ב"ב י':) ובילמדנו בריש כי תשא (תנחומ' כי תשא סי' ה') ענין צדקה. בירוש' בפ"ק בפיאה (פ"א דט"ו סע"ב) ובסוף פיאה (שם פ"ח דכ"א רע"ב). בר"ג דחלק (סנה' צ"ב.) תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקב"ה להחיות שוב אין חוזרין לעפרם שנא' (ישעי' ג', ד') והיה הנשאר בציון וגו' ואותן אלף שנים שעתיד הקב"ה לחדש עולמו עושה להן כנפים כנשרין וטסין על המים בימים שנא' (תהלי' מ"ו, ג') על כן לא נירא בהמיר ארץ וגו' ושמא תאמר יש להן צער ת"ל (ישעי' מ', ל"א) וקוו ה' יחליפו כח וגו'[12]. כל הצדיקים שנאמרו בסדום צדיקם (בב"ר פמ"ט) עיי' בע' זקן. *[אחי"ה התואר צדיק בקבוץ צדיקים ובל"א צדיקא, צדיקין אי' הרבה פעמים וזה מה שדרשו רז"ל בענינו עיי' ברכו' ד'. ז'. שם: י'. י"ז: י"ח. כ"ט. נ"ד: ס"א: שבת ל': ל"ג: נ"ה. ושם: נ"ו. שם: צ"ו: קי"ח: קמ"ט: קנ"ב. שם: עירו' כ"א: כ"ב. פסחי' ב'. ח'. ס"ח. פ"ז: קי"ח. קי"ט. יומ' כ"ב: כ"ט. ל"ו. ל"ח: ל"ט: ע"ה. ושם: פ"ז. סוכ' י"ד. מ"ה: נ"ב. נ"ו: ר"ה ט"ו: י"ז: י"ח: תעני' ו'. ט': ט"ו. ט"ז. י"ח: כ"ג. כ"ה: ל"א. מגילה י': י"א. י"ג. שם: ט"ו. שם: ט"ז. י"ז: חגיגה

---

1) בנו"ג בצרידא. 2) בנו"ג ככה ורה"ג הביא ג"כ גי' הכוסים ועיי"ע קסם שהעתיק רבינו פירושו. 3) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"א ובע' קסם הצידונין ובדפ"ע דפ"ר וויניצי' בט"ס והצרונים. 4) כ"ה נכון בדפ"א ובשרפ"א וכ"י קס. 5) רבינו קצר לשון הש"ס. 6) ועל זו המלה הערבי' כיון פי' ר"ח בשבת פ': במלת אצדג. 7) עיי"ע צדי גי' כ"י ש"ס. 8) הועתק מפי' ר"ח ביומ'. 9) ובר"ה בניו אבל כ"י ש"ס ובע"י בניי. 10) בנו"ג לחיי עוה"ב וגי' ובשביל אי' ג"כ בנוסח' ובכ"י ש"ס או בשביל. 11) וכ"ה בשם יש מפרשים בפי' ר"ח בר"ה 12) רבינו היה מקצר הציון.

ט׳: י״ב: ט״ו. שם: שקלי׳ ד׳: ט׳. יבמות מ״ז. ס״ד. צ״ט: ק״ג. קכ״א. שם: כתובות ה׳. ק״ד. ק״ה. קי״א. שם: נדרים ח׳: ל״א: ס״ב. גיטין נ״ז. ס״א. ס״ח: סוטה י״ב. כ״ב. ל״ג. מ״ח: קידוש׳ מ׳. שם: מ״ט: פ״א: ב״ק ס׳. ב״מ פ״ג. שם: פ״ה. ב״ב ז׳. ע״ד: ע״ה. שם: ע״ח: סנהד׳ ז׳. כ״ו: ל״ח. מ״ו: מ״ז. נ״ב. ס״ג. ס״ה: ע״א: צ׳. צ״ב: צ״ג. שם: צ״ד: צ״ה. צ״ו: ק״א: ק״ג: ק״ה. שם: ק״י: קי״ב. קי״ג: ע״ז ד׳. י״ח. הוריות י׳: מנחו׳ כ״ט: חולי׳ ז׳: פ״ט. צ״ב. תמיד כ״ח. נדה י״ד. ט״ז: ל׳: ל״א. תוספתא סנהד׳ רפי״ג יש צדיקים באומות שיש להם חלק לעוה״ב. בבינוי צדיקו של עולם ב״ר פמ״ט ולנקבה צַדֶּקֶת מגילה י׳: ב״ר פמ״ה פס״ג פע״א ויק״ר פ״ה, פי״ט במד״ר פי״ד רות רב׳ פ׳ ותצא. בקבוץ שהש״ר פ׳ משכני: הצַדִּיקוֹת ועוד התואר צַדְקָן שבת קנ״ו. והקבוץ נקבה צַדְקָנִיּוֹת סנהד׳ קי״ב. ירו׳ סוט׳ רפ״ז דכ״א: ירו׳ סנה׳ ספ״י דכ״ט ע״ד ב״ר ר״פ ל״ז שמ״ר פ״א במד״ר פכ״א. והשם צדקה מל״מ עיי׳ הציוני׳ הנ״ל ב״ב ירוש׳ פיאה הנ״ל אבות פ״ה מי״ג ברכו׳ ז׳. י״ז: שבת ס״ג. קי״ח: קל״ח. קנ״ו: פסחי׳ הנ״ל ועוד י״ג. פ״ז: סוכה מ״ט: ר״ה ו׳. ט״ז: תעני׳ ח׳: כ״ב. כ״ד. מ״ק ט״ז. חגיג׳ ה׳. י״ב: י״ד. שקלי׳ ט׳. יבמו׳ ע״ח: כתובות מ״ח: מ״ט: נ׳. ס״ז. שם: ס״ח. גיטי׳ ז׳. שם: פ״ח. סוט׳ ה׳. קידו׳ ע״א. ע״ו: ב״ק ט״ז. י״ז. צ״ג. קי״ט. ב״ב ח׳: ט׳. שם: י׳. שם: סנהד׳ ו׳: י״ז: פ״א. ע״ז ח׳: י״ז: ערכי׳ ו׳. ח׳: ובל״א צִדְקְתָא ברכו׳ ו׳: ובתרג׳ צִדְקוּתָא. והשם המופשט צִדּוּק. צִידּוּק והרבה פעמי׳ בקשור עם הַדִּין ע״ז י״ח. ספרי האזינו פ׳ ש״ז, תנחומ׳ ראה. וכן הפעל בהפעיל ופיעל סנהד׳ ז׳: צדק את הדין וכו׳ עיי״ע דן (ח״ג, צ״ג.) ועיי׳ ברכו׳ י״ט. תעני׳ ח׳. י״א. הוריו׳ י״א סע״ב ירו׳ סוט׳ פ״ח דכ״ב ע״ג ב״ר פמ״ג ויק״ר רפ״ג, ספרא ריש שמיני ולמודים צדיקים שמצדיקים עליהם את הדין אברהם צידק עליו את הדין וכו׳ עש״ה. ובקל ירו׳ סנהד׳ פ״ד דכ״ב: יכול אם צדק בדינך יצדק בדינו וכו׳ בינוני הפעל גיטי׳ פ״ו. מוּצְדָּק לעבדו פי׳ ראוי וכשר עיי״ע הבא אח״ז] —

צדק (בינוני הפעל gutbefinden, geeignet) עבדא דנן מוצדק לעבדו (גיטי׳ פ״ו.) כבר פי׳ בע׳ טצהר.

צָדוּק (שם פרטי אצל בן מתתיהו Σάδδουκος) ובייתום ככר פי׳ בע׳ ביתסין. *[אחי״ה ח״ב, פ״ח ותלמידי צדוק נקראו צדוקין עיי״ע הנ״ל ציון מאבדר״נ פ״ה והרבה צדוקים, צדוקין, צדוקי׳ עיי׳ ספרא פ׳ אחרי מות פרק ג׳ פרש׳ ב׳ יומא י״ט: נ״ג. ירו׳ יומ׳ ספ״א דל״ט. ידים פ״ד מ״ו ומ״ז וח׳ הוריו׳ ד׳. י״א. נדרי׳ מ״ט: סנהד׳ ל״ג: נדה ל״ג: ב״ב קט״ו: ירו׳ ב״ב רפ״ז דט״ז. ירו׳ חגיגה פ״ג דע״ט ע״ד תוספת׳ חגיג׳ ספ״ט. ובכ״י ש״ס הוריו׳ י״א. תחת צדוקי א׳ לנכון מין והרבה פעמי׳ יש לתקן ככה ונשתנה מן הצענזור ולנקבה כתוספת׳ נדה רפ״ה נשי צְדוּקִיּוֹת, שם אנו בדיקין בצדוקיות וכו׳ ושם בכ״י אירפ׳ מעשה בצדוקה אחת אבל צ״ל כבנזי׳ ל״ג: בצדוקי אחד. — ירוש׳ שביעי׳ פ״ב דל״ד. הורה לר׳ שיבתי דצדוקי. ושם המקום צדוקא ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג ר׳ אלכסנדרא דצדוקא.

* צֶדֶק (שם מזל הנקרא Jupiter) שבת קנ״ו סע״א ורע״ב מאי דעתך דקאי צדק במערב וכו׳ ב״ר פמ״ג מזל צדק היה מאיר לו. פסיקת׳ רבתי פ״כ ואחריו מה אתה בורא צדק שעתיד הקב״ה להצדיק עליהם את הדין.

צדר (= צַדְּרָא נ״ל מל״ע كاندير Hanf ונרדף עם قنب ועיי׳ בפנים). בפ׳ הזהב בגמ׳ עד מתי (ב״מ נ״א.) אמר רב פפא [1]) בצדרייתא אבל מאני תשמישיה דיקירי עליה לא. ובגמ׳ מי שהוטל (שם:) אמר רב פפא בצדרויי דיהבי אינשי ד׳ לק׳ פי׳ צדרויי מוכרי בגדים של בעלי בתים מנהגם להוסיף להם ד׳ אמות לק׳ שירויחו אותם [2]). בס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ז:) ובר״ג דכתובות (ח׳:) והאידנא נהוג עלמא אפי׳ בצדרא בר [3]). זוזא — (א״ב בנוסח׳ כתוב צרדא פי׳ בגד עב). *[אחי״ה בב״מ נ״א. ונ״א: א׳ כגי׳ רבינו אבל בכ״י ש״ס ובכל הדפ׳ הישני׳ ובהראשוני׳ (עיי׳ ד״ס במקומו) א׳ בצרדייתא, בצרדויי ובכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח במ״ק בצררא ורש״י פי׳ בכ״מ בגד קנבוס ואולי היא מל״ע הנ״ל ונו״ן מובלעת ולתשלומו הדלית נדגשת. ועוד בל״ע كندير פי׳ עב וגס. ועל זו המלה היה מכוון רבינו בחרוז בסוף הערוך שאפס קצהו הדפסתי במבוא צד III ובמה שכתב „ואילו עמדנו בניהוג קדמון לתכריך צדרה [4]) מפני מחטטי שכבי היתה גדולה גדירה וכו׳ ועיי׳ מה שכתבתי באחרית דבר סוף הספר הזה] —

[1]) וכ״ה בריי״ף ברא״ש ובשאילתות ובה״ג ובכ״י ש״פ ובנו״ג רב חסדא. [2]) וכ״ה ברא״ש בשט״מ לב״מ שם. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ובנוסח׳ ובדפ״ע בת. [4]) כצ״ל וכדאי׳ במ״ק וכתובו׳ הנ״ל ולא צררה כדאיי׳ שם בט״ס.

* צְדָרוֹיָא (תואר מן צדרא Hanfkleiderverkäufer) עיי"ע הקודם לזה.

☜ צה (= צהי בל"ס צְהִי, צְהָא פי' בל"מ צמא dürstig sein) תרג' צמאה לך נפשי (תהלי' ס"ג, ב') צהית לך נפשי: תרג' לקראת צמא (ישעי' כ"א, י"ד) לאפי צהיא. *[אחי"ה הוא נרדף עם צחי ובל"מ צחה ובנו"ג בתרג' רות ב', ט' צחית ובקצת דפוסי' צהית ובתרג' שמות י"ז, ג' וצהי תמן כ"ה בכ"י ובדפ' סביוניטטא ובשדפ"ת צחי ובאפעל אצהי תרג' איוב כ"ד, י"א ובכ"י תרג' אצל לעווי אצחיאו ושם כ"ד, י"ט השם צְהִיָא ובכ"י צַהְיָא ובנ"א צהותא. ובל"ס צהיא כמו בל"מ צִיָּה מקוטע מן צְהִיָּה] —

צָהַב (חזוק של זָהַב פי' מאיר ומבהיק מל"ע صهب יש לו גוון אדום rothfarbig sein) בריש חולין (כ"ב.) ובסיפרא בפרשת ואם מן העוף (ויק' פרש' ז' פרק ח') תחילת הציהוב בזה ובזה[1] פסול. פי' ציהוב כדכתיב (ויק' י"ג, ל'). ושער צהוב והוא קרוב לגוון הזהוב. בפ' ב' במדות (מ"ג) מפני שנחשתן מצהיב פי' מאיר ומבהיק. בפ' ג' בנגעי' (מ"ה) הנתקין מטמאין בב' שבועות ובב' סימנין בשער צהוב דק ובפסיון. בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחו' ל"ז:) לאפוקי בין עיניך דאיכא בשר ושיער[2] לבן ואיכא נמי שיער צהוב. ובריש הפרק (י"ח.) צהבו פניו של יוסף הבבלי. בפ' ר' ישמעאל בגמ' העומר (שם ס"ח:) שתק ר' טרפון צהבו פניו של ר' יהודה. בר"ג דחולין (ז':) רצונך סעוד אצלי א"ל הין צהבו פניו של רבי. בפ' ערבי פסחי' בגמ' ואפי' מן התמחוי[3] (פסחי' ק"ג:) צהבו פניו שול רב ספרא. בר"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרים מ"ט:) א"ר טרפון היום פניך צהובים. בכתובו' בס"ג דפ' הנושא את האשה (ק"ג:) פניו צהובין סימן יפה לו פניו ירוקין סימן רע לו. *[אחי"ה בעצם הראשונה ענינה כמו זהב אדום ספרא תזריע פרשה ה' פרק ח' האדום והצהוב, שם אחת צהובה ואחת שחורה או אחת צהובה ואחת לבנה ובהפעיל ירו' יומ' פ"ג דמ"א. נחישתן היה מצהיב ויותר יפה היה משל זהב, ספרא ויק' פרק ח' פרש' ז' משיצהיבו. הָפעל בינוני מוּצְהָב ירוש' סוכה ספ"ה דנ"ה ע"ד, והשם המופשט ציהוב ספרא ויקר' הנ"ל וספרא תזריע הנ"ל ובהשאילה בחבור עם פנים ענין שמחה כאלו פניו מבהקת] —

צָהַב (מענין הראשון נהיה אדום מכעס או עסק roth werden vor Aergerniss) בפ' ואלו מגלחין בגמ' דסמך אין קורעין (מ"ק כ"ד:) היוצא במטה רבים מצהיבין עליו. פי' מרגישין ומצטערין. *[אחי"ה וכ"ה בפי' המיוחס לרש"י. ובכ"י ש"ס מצווחין עליו. וכנ"ה בספרי האזינו פ' ש"ט היה עומד וצוהב כנגד וכו' ומזה הענין גם צהב ג'] —

צָהַב (מענין הקודם פעולת העסק וכעס שנראה מראת פניו אדומה vor Zank roth werden) בחלק בגמ' ד' הדיוטות (סנהד' ק"ה.) משל לב' כלבים שהיו בעדר אחד. והיו צוהבין[4] זה לזה. בויק"ר בצו בענין שלום (פ"ט) אמרין ליה מגירתא כדו אתון צהובין[5]. בילמדנו (תנחומ' וארא סי' י"ד) ויהי ברד: אש וברד צהובין זה לזה כיון שבא זמן מלחמתה של מצרים עשה הקב"ה שלום ביניהם. וכעסתה צרתה (ש"א א', ו') תרג' ומצהבא לה. *[אחי"ה וכנ"ה בקהל"ר פ' עת לבקש: עבד גרמיה מצהיב עם בריה. והשם המופשט בילק' משפטים ר' רמז של"א מלמד שהצהיבה מביאה לידי מיתה ונ"ב צער] —

צָהַל (מל"מ פי' קול עליזה וגערת הסוס wiehern) בפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ב.) אל ירך לבבכם (דברי' כ', ג') מפני צהלת סוסים פי' צעקת הסוסים נקרא צהל כדכתי' (ירמי' ח', ט"ז) מקול מצהלות אביריו ואביריו הן הסוסים היפים כדכתי' (שם מ"ו ג') שעטת פרסות אביריו מדהרות דהרות אביריו (שופטי' ה', כ"ב) ובלשון ישמעאל צהל אלכיל. *[אחי"ה נ"ל שצ"ל אלצהיל והוא الصهيل וכ"ה בל"ס צהלא. וכנ"ה בספרי שופטי' פ' קצ"ב שמע.. קול צהלת סוסים ומרתית. ובמובן הראשון ענין שמחה בבמד"ר פ"י צהלת שמחת ביהמ"ק... צהלת בת פרעה. והפעל בפסיק' רבתי פ"י הבהיקו וצהלין אפוי דבר פדיון ועוד עיי"ע זחל. בהפעיל ב"ר רפצ"ז פניו מצהילות. פסיק' רבתי פ"כ מצהיל את כל העולם כולו כחמה] —

צַהַר (כמו בל"מ צַחַר נרדף עם צהר פי' ענין בהק Glanz, Glanzfleck) בס"ג דפ"ק בביצה (י"ד:) ודילמא מאתמול עבדוה חזייה דהוה קליף צהריה.

---

[1]) בספרא שבזה ושבזה. [2]) לי' בדפ"ע הוץ מדפו"ו. [3]) כ"ה בדפו"ו. [4]) בנו"ג צהובין. [5]) בנו"ג צהיבין.

פי' מקום שנקלף מגהץ דמתחזי שהיום נקלף[1]. בפ"ק בקידושי' בגמ' כל מצוה שאינה תלוייה (ל"ט.) אמר להו לא צהריתו פי' לא נתבררה השמועה כצהרים לכם לא קיימא לן כר' יאשיה דאמר (חולי' ברכו' כ"ב. וש"נ) עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וזה לא זרע חרצן. *[אחי"ה ופי' לא צהריתו כמו לא חוורית‍ו עיי"ע חוור מל"מ צֹהַר, זהר ונרדף עם צהל ובהפעיל ויק"ר פ"ה מצהיר את הגוף. והשם צִיהֲרָא קידו' מ"ח: כמו יצהר וכפי' רש"י בל' י"א (ועיי' ג"כ הפעל איוב כ"ד, י"א) — ובענין ציהרא כגי' ר"ח עיי"ע צר ו' ומ"ש] —

צו (צִוָּה מל"ם פי' פקד befehlen) בירו' בפ' דיני ממונות בשלשה זה בורר לו[2] (ירו' סנהד' פ"ג דכ"א רע"ב) מנין[3] שאם אמר גוי לישראל לעבור על אחת מכל מצות שבתורה חוץ מע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים יעבור ואל יהרג הדא דתימא בינו לבין עצמו אבל ברבים אפי' על מצוה קלה אל ישמע לו כגון פפוס ולוליאנוס אחיו[4] שנתנו להם מים בכלי זכוכית צבועה ולא קבלו מהן אמר לו נתכוונו משמדתיהון אלא מגבי ארגונין. *[אחי"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' לנכון הכל ציון אחד מירו' הנ"ל אבל בדפו"ו אחר פפוס ולוליאנוס אי': במסכת תענית ובלי ספק מגליון בא פנימה ואיזה מעתיק התחכם לרשום שבמס' תעני' (י"ח:) הוזכר פפוס ולוליאנוס. ורבינו מפני זה המעשה של פפוס ולוליאנוס היה מציין הירו' אבל השאר אי' ג"כ בבבלי סנהד' ע"ד. ע"ש. וכנ"ה צוה בענין פקידה ב"ב קנ"א: מְצַוֶּה מחמת מיתה וברוב בענין עשיית מצות ובבינוני פעול קידוש' ל"א. מְצוּוֶּה ועושה.. אינו מצוּוֶּה ועושה. נתפעל נצטוו שם ל"ח. סנה' נ"ו. ע"ד: נצטוינו ירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ד ולנקבה צַוָּאָה סוט' י"ז. ב"ב קמ"ז. כמו ציווי ב"ר פ' י"ט ר"פ ל"ה במד"ר פ"ז ירו' כלאים פ"א דכ"ז: ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג ירוש' יומ' פ"א דל"ח: והקבוץ צווים ויק"ר פ"א ציוויין ירו' ברכו' פ"ד ד"ח.] —

צו (= צוי, צְוָא בל"ע صيّا schmutzig) בפ' ראשית הגז (חולי' קל"ה.) מלובן ולא צוי כדי לעשות ממנו בגד קטן. בפ' עד כמה בבכורות (כ"ט:) ואין לוקחין ממנו צמר מלובין וצוי פי' לבן ומאוס ענין צואה. *[אחי"ה בנו"ג בבכורו' וצואי וכ"ה בפי' רגמ"ה וצ"ל וצאוי כגי' התוספ' חולי' פ"י ובכ"י אירפ' וצוי. והשם צוֹאָה ל"מ הוא וכ"ה בויק"ר רפי"ט. ובפסיק' דר"כ צד קי"א. דרש צא (ישעי' ל' כ"ב) צואה תאמר לו ועיי"ע צאא. תוספת' ב"ק פ"ו צואת תרנגולין. תוספת' מקואו' פ"ו צואה שתחת הצפורן וכו'] —

צוו (= צְוָוא, צְוָא, צְוִי מל"ס צְוָא ובל"ע صوى מייבש verdorrt, vertrocknet sein) בפ' מקום שנהגו בגמ' ששה דברים (פסחי' נ"ו.) וכל דקאים בד' אמות ולא עבדי ליה הכא צווי[5]. בפ' ערבי פסחים בגמ' לא יפחתו לו (שם ק"י: קי"א:) אזל חבקיה לדקלא פקע גברא[6] וצוא[7] דיקלא. בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין גורן קבוע (ב"ב כ"ד סע"ב) בשלמא מקשאיו ומדלעיו אזל יתיב בליביה ומצוי ליה פי' שורף ומייבש לחלוחיתו. *[אחי"ה והוא בפעל מְצַוִּי ובכ"י רגמ"ה לב"ב מצבי וכ"ה בדפוסי' הראשוני' והגיהו המהרש"ל בדפ"ר כלפנינו. וכנ"ה בפסחי' קי"א. וצוו כרעיה ופירש"י ויבשו רגליו ע"כ והוא מל"ס וע' הנ"ל] —

* צוּד, צֵיד (fangen, jagen) עיי"ע צד. ושם צודניתא ע"ש ומ"ש.

צָוַח (מל"מ ענינו צעקה schreien, laut rufen) בפ' כיצד מעברין בגמ' עיר של יחיד (עירו' ס'.) א"ל אביי זיל עריב להו וחזי דלא מצווחת עלי בבי מדרשא היינו דאמר דלא מצווחת עלי בבי מדרשא[8]. בס"ג דע"ז (ע"ד:) א"ל רבי חייא לרב קום זיל וחזי (דקא) [צ"ל דלא] מצווחת עלי בבי מדרשא אמר היינו דאמר לי חביבי חזי (דקא) [צ"ל דלא] מצווחת עלי בבי מדרשא — (א"ב ל"מ (ישעיה מ"ב, י"א) מראש הרים יצוחו) *[אחי"ה אבל בל"מ הוא קריאת של שמחה ובתוספת' גיטי' פ"ו (ד') כל"מ היה צווח מראש ההר ובדרז"ל קריאה מסבת עול ואון עיי' כתובו' י"ד: ב"מ ו'. כ"ד: ב"ב נ"ד. קל"ח. ב"ק פ"ו. עיי"ע קרטפן, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד האנק

---

[1] וכ"ה בפירש"י צוהר מראיתו. ובכ"י ש"ס דהוה קלופיה. [2] כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע בגמרא זה בורר לו וט"ס הוא והרבה פעמים אי' כן תחת בשלשה בגמרא קיצור מן בג' = בגימל והופשט בטעות בגמרא. [3] אולי צ"ל בגמרא מנין ומלת בגמרא דלעיל שייך לכאן והוא הסוגיא: על התורה מנין. [4] כ"ה ככ"י ק"ט ובירו' [5] בנו"ג צאוי וכ"ה בכ"י ש"ס. [6] לפנינו לי'. [7] כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע וצווא ובכ"י ש"ס צווא, צוא, צוה ובנו"ג צוח עיי' ד"ס בפסחי' ק"י: קי"א [8] לי' בדפ"ע חוץ מדפ"ר וכ"ה בכ"י ה"ב.

דום (יחזק׳ כ״ד, י״ז) מכאן שצריך לצווח. ועוד ענין קריאה בקול תוספת׳ שבת ספ״ו המצווחת לתנור וכו׳, שבת ס״ז: המצווחת לגריסין[1], קידוש׳, מ״ד סע״א עיי״ע כורכיא. תוספת׳ ב״ק פ״ו צווח באזנו. ובהפעיל עירו׳ וע״ז הנ״ל וכן שבת ל״ג: וקמצווחן ליה. ועוד כמו קרא בל״מ ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד: והוון צווחין בפרגמטיא, ויק״ר פכ״ח צוח רבי לכל רבנן ולא צוח לב״ק ע״ש וכן קרא לשם ירו׳ שבת פ״ט די״א ע״ד ב״ר ר״פ פ״ז תמן צווחין וכו׳, והשם כל״מ צְוָחָה ובדרז״ל צְוָחָא ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ח. והקבוץ צְוָחוֹת פסחי׳ נ״ז, סוט׳ מ״ב. ובל״ס צְוָחְתָא עיי׳ תר״י א׳ לבראשי׳ כ״ז, ל״ד ובאונק׳ ציוחא כגי׳ דפ״ס ועוד עיי׳ תרג׳ ירמי׳ מ״ו, י״ב מ״ח ג׳ והלאה] —

* צוֹי, צאוי (מפעל צְאִי פי׳ מלוכלך) תוספת׳ חולי׳ פ״י בכ״י אירפ׳ מלובן ולא צוי. . צמר צוי ובנו״ג צאוי וצ״ל צָאִי עיי״ע צאי.

* צַוִּי (מל״ע عوى פי׳ צעק) עיי״ע מצוי ומ״ש וש״נ.

צַוָּאר (מל״מ Hals) בריש חולין (י״ט:) כל העורף כשר למליקה וכל הצואר כשר לשחיטה. בס״ג דפ׳ שתי מדות (מנחו׳ צ״ג:) ת״ר ידו על ראש ולא ידו על הצואר ידו על ראש ולא ידו על גביים ידו על ראש ולא ידו על החזה וצריכא אי אשמעינן כתב רחמנא צואר משום דלא שוי לבהדי ראש אבל גביים דשוו לבהרי ראש וכו׳ פי׳ הצואר היינו הגרון. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ הרגמ״ה ובפירש״י ותרג׳ גרון (ישעי׳ ג׳ ט״ז; משלי ג׳, כ״ב) צואר — ובהשאילה ירו׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג: הרי דמו תלוי בצואר העדים ובבבלי סנהד׳ מ״ד סע״ב קולר תלוי בצואר עדים. ע״ז ל׳. עלי ועל צוארי. וגזרת המלה מל״ע صار ענין נטיה (drehen, neigen) ומזה נ״ל צואר ב״ב ל״ו. בצואר מחוזא פי׳ בנטיה וקרובה של מחוזא וכן פי׳ רגמ״ה קרוב למחוזא] —

* צוּם, צוֹעָה, צוּף, צוּץ, צוּק, צוּר, ועם המסתעפים מהם עיי״ע בלי וי״ו.

* צורנייתא, צוורוניתא פי׳ מל״פ בע׳ צד ג׳ אכילה וגי׳ רבינו ע״ש.

צוורן נ״ל מל״פ اسوار בפעהלוי اسوبر חיילות (Heer) בפ׳ י׳ יוחסין בגמ׳ דסמך אלו הן שתוקי (קידושי׳ ע״ב:) ומפיק מינן צוורני צוורני פי׳ גדודיות חיילות. *[אחי״ה וכן פירש״י חבורות חבורות ונ״ל מל״פ הנ״ל עיי״ע אספר (ח״א, קצ״ב)] —

צָוַת (= צָבַת verbinden) אלא לצוות לזה (ברכו׳ ו׳:) עיי״ע צבת בתרא. *[אחי״ה ובהיפך תחת צוי של נוסחאותינו אי׳ בכ״י ש״ס ובפי׳ רגמ״ה צבי עיי״ע צוו בתרא] — צוּת, צית עיי״ע צת.

* צַהֲוָנָא (Dürre, Trockenheit) עיי״ע הבא אח״ז.

* צְחַח (מל״מ צָחַח בל״ס צח ענין יבשות trocken sein) בינוני פעיל צחיחין תרג׳ תהלי׳ ס״ח, ז׳ תרג׳ לשה״ש ה׳, י״ד וקרוב לשרש צחה עיי״ע הבא

* צְחִי, צְחָא (מל״מ צָחָה פי׳ יבש בפנים והיינו צמא durstig sein) הרבה פעמים בתרג׳ להעתקת צמא עיי׳ הדוגמאות במתורגמן וכן בב״ר פצ״ח מפטפט צחי, ירוש׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ד צחינא, שם: אבא צחיא אנא, ירוש׳ פסחי׳ רפ״י דל״ז: סחח וצחא. פסחי׳ קי״ב. ע״ז י״ב: צחינא מיא, שם: אי צחי וכו׳. אפעל אצחי תרג׳ ישעי׳ מ״ח, כ״א, השם: צחוונא תרג׳ דברי׳ ח׳, ט״ו; לישעי׳ ל״ה, ז׳; מ״א, י״ח; מ״ה, ג׳ ובתרג׳ כ״י לתהלי׳ ק״ז, ל״ב; לאיוב כ״ד, י״ט (עיי׳ עמת״ר ללעווי) ועוד צַחֲיָא תרג׳ ירמי׳ מ״ח, י״ח; צָחוּתָא תרג׳ שמות י״ז, ג׳; לדברי׳ כ״ח, מ״ח וזולתו וכ״ה במ״ק ב׳. לישנא דצחותא עיי״ע שלח ה׳. ירוש׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ד מאי עבדת צחיותך א״ל וכו׳.

צח (= צִחְצַח פלפל של צחח מל״מ פי׳ ענין זהר ובהירות das Blitzen, Blinken) והושאל בדרז״ל לטיפה הזך שנסחט (helle Tropfen בר״ג דפ׳ חבית (שבת קמ״ד:) לפי שאי אפשר בלא ציחצוחי שמן. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ השיאו (ע״ז ל״ה סע״א) לפי שאי אפשר לה בלא צחצוחי חלב פי׳ לשון סחיטה המה. בויק״ר וכי ימוך (פל״ד) והשביע בצחצחות נפשך (ישעיה נ״ח, י״א) כשתהא נפשך מצוחצחת לצאת אני מיישבה. *[אחי״ה בנו״ג בריש פל״ד אף אתה בשעה שנפשך מצפצפת לצאת מתוך גופך אני משיבה לך וכו׳ אבל הפסוק לא הובא כל עיקר רק בסוף אותה הפרשה בדרוש אחר. והשם המופשט צחצוח פי׳ טיפה הזכה ומברקת וזהו צחצוחי שמן בתוספת׳ מקוא׳ רפ״א בכ״י אירפ׳ ובכ״י ב׳ הגי׳ צאצאי. נדה כ״ב. ב״ק כ״ה. צחצוחי זיבה ולנקבה ירו׳ יבמות ספי״ב די״ג. ב״ר ר״פ פ״א צחצוחית של רוק] —

[1]) ובתוספ׳ שבת ספ״ו (ז׳) המציצת (המוצצת) לאוזן (המצננת לאורז).

צח (= צְחַצַּח מע' הקודם פי' ענין זהר ובהירות klar machen, glätten, poliren) בפי' יו"ט של ר"ה בגמ' שופר (ל"ג.) אבא שאול אומר מים ויין מותר כדי לצחצחו. בפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ד.) מאימתי גמר מלאכתן ר"ל אמר משיצחצחן במים. בס"ג דפ"ק בביצה (ט"ו.) מפני שצריך לצחצחו. בפ' המפלת בגמ' אם היה מרוקם (נדה כ"ה רע"ב) בודקין אותו בשמן שהשמן רך ומצחצחו (א"ב תרג' מרקו הרמחים (ירמיה מ"ו, ד') צחצחו מורנייתא ענין צח וזך). *[אחי"ה ועוד תרג' ישעי' כ"א, ה'. ירו' נדה ספ"ב ד"נ. מצחצח . . . מצחצחין, שבת קמ"ה. העומד לצחצחו. ויק"ר פ"א מצוהצחת. והושאל לדברי צחות ב"ר פצ"ד יחצאל (בראשי' מ"ו, כ"ד) הן מצחצחין בשיניהם ומלעיגין בשפתותיהם, דב"ר רפ"א לשונו מתרפאה ומצחצחה מיד בדברי תורה. תרג' צחות (ישעי' ל"ב, ד') למללא בצחצחן. והשם המופשט ציחצוח ותרג' ברק (יחזק' כ"א, ל"ג; נחום ג', ג'), סוט' מ"ב. ציחצוח חרבות. מדרש שו"ט מזמור י"ח הביא מיני ציחצוחין של ברזל ואף הקב"ה הביא ברקים שהן מצוחצחין] —

צחן (= צַחֲנָה מל"מ ענין סרחון וכ"ה בל"ס צחנתא Stinkendes) וזרמת סוסים זרמתם (יחזק' כ"ג, כ') תרג' וצחנת סוסוותא צחנתהון. בפסקא דדברי ירמיהו (פסיקתי דר"כ צד קי"א.) אדם אוכל צחנה פי' סרחון מלשון (יואל ב', כ') ותעל צחנתו. *[אחי"ה וכ"ה בילק' איכה ר' תתקצ"ח. בפיוט מוסף יוה"כ הושאל צחן, וצחנה לרוע הלב וחטא והפעל ממנו צָחוֹן] —

צחן (= צַחֲנָה נ"ל מל"ע صحناء, صحناءة דגים קטנים מחותכין Fischlacke) בפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"א:) הנודר מן הצחנה אסור בטרית טרופה ומותר בציר ומוריים. בפ"י בתרומו' (מ"א) ר' יהודה מתיר בצחנה שאינו אלא ליטול את הזוהמא. פי' צחנה דגים קטנים כבושים ואם משים בצל של תרומה בתוכן משליך את הבצלים והדגים מותרין ובלבד שיהא בצל כצורתו ולא נתערב עם הדגים[1]. בס"ג דפ"ק בסוכה (י"ח.) האי צחנתא דבב נהרא שריא[2]. בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז מ'.) האי ארבא דצחנתא דאתאי לסיכרא[3]. ובסוף נגמר הדין (סנהד' מ"ט.) אפי' מונינא וצחנתא (טעין) [טעים] ופרים להו. *[אחי"ה כ"ה רק בדפו"ו וכ"ה בשדפ"ע בע' מנוני. וכנ"ה בירוש' נדרי' פ"ו דל"ט ע"ד הוא זבין ליה צחנא. ועיי"ע טרת (ח"ד, קי:) ומ"ש. נדרי' נ"א: אמר הרי עלי ציחין מאי תיבעי ע"ש.] —

* צְחוֹק (מל"מ צחק Gelächter, Spott) ב"ר פנ"ג פי' צחק (בראשי' כ"א, ו') אין הלשון הזה של צחוק אלא ע"ז . . אלא שפיכות דמים וכו'.

צָחֹר (מל"מ וכן בל"ע פי' מבהיר מלובן blendend weiss) בר"ג דפ' אין עומדין (ברכות ל"א:) לא ארוך ולא גוץ לא אוכם ולא צחור[4] פי' לבן כמו (יחזק' כ"ז, י"ח) צמר צחר.

צטם (= צְטָמָא מל"י הרשומ' בע' אסטמא (ח"א ק"ע) Stahl) שינה בעמוד השחר כאצטמא לפרזלא (ברכו' ס"ב.) פי' בע' אסטמא[5].

* צִטְרָא (= סטרא Seite) בתרג' ירו' לבראשית ו', ט"ז; לשמות כ"ה, י"ב. י"ט; לבמד' י"ג, י"ח וזולתו והוא כמו סטרא עיי"ע.

* צִיב, צִיבָא עיי"ע סב וע' צב.

* צִיד, צוּד, צַיָּד, צַיְּדָן עיי"ע צד.

* ציידתה (שם מקום) ירו' מגילה פ"א ד"ע:

* ציל, צילותא עיי"ע צל.

* צַיְמָנִית עיי"ע צם.

צִיּוּן (מל"מ ענינו מצבה על הקבר או על הדרכים ובדרז"ל ענין סימן הקברים ע"י סיד והפעל צִיֵּין bezeichnen, kenntlich machen, ein Grab) בריש שקלים (פ"א מ"א) ומציינין על הקברות ובריש מ"ק (ב'.)[6] פי' מלשון (יחזק' ל"ט' ט"ו) ובנה אצלו ציון. כרם רבעי מציינין אותו בקוזזות[7] אדמה (מעשר שני פ"ה מ"א) עיי' בע' חרס. בפ"ק בברכות בסוף הלכה וחכ"א (ח'.) אוהב ה' שערי ציון (תהלי' פ"ז, ב') אוהב ה' שערים המצויינין בהלכה מכל בתי כנסיות ומדרשות. בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירובין נ"ד סע"ב) הציבי לך ציונים

---

[1]) וכ"ה בר"ש בשם עצמו ובפי"מ להרמב"ם פי' צחנה לשון סרחה וא"כ מעי' הקודם לזה. [2]) וכ"ה בע"ז ל"ט. ועיי"ע דבב ועי' איתן. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע לסכרא ובדפו"ו לסברא וצ"ל לסיכרא עיי"ע. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אלם. [5]) וש"נ השינויים ע"ש. [6]) ברוב כ"י ש"ס ובשאר מקומות אצל ד"ס למ"ק ושקלי' אי' על הקברות ובנו"ג את וכ"ה בכ"י ק"ט. [7]) בדפו"ו בקוזזאות.

(ירמי׳ ל״א, כ״א) עשו ציונין לתורה מאי משמע דהאי ציון לישנא דסימנא הוא דכתיב (יחזק׳ הנ״ל) וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון ר״א אמר מהכא ומודע לבינה תקרא (משלי ז׳, ד׳) וכו׳. בפסקא ויהי ביום כלות משה (פסיקת׳ דר״כ צד ח׳.) צב מצויינות צב מטוכסות פי׳ מצויירות. *[אחי״ה כ״ה נכון בכ״י ק״ט אבל בדפ״ע אי׳ מטוכסות פי׳ מצויירות וטעות המעתיקים הוא כי הפי׳ מצויירות שייך למצויינות ר״ל מצויירים ומצויינים בצבעונים ורש״ב בפסיק׳ דר״כ הנ״ל אות קמ״ב כיון לאמת והוא העיר ג״כ על ילק׳ נשא ר׳ תשי״ג בשם ספרי זוט׳ אין צב אלא מצויירת . . כצבעו של רקיע וא״כ דרש צב מן צבע ובמד״ר פי״ב אי׳ מצויירת ולי׳ מצויינת כל עיקר. בכלל עניין ציין כמו סימן בסיד ובפרט את הקברות עיי׳ ב״ב נ״ח. סנה׳ ע״א. שקלים ומ״ק הנ״ל ומ״ק ה׳ : ו׳ : ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ : ירו׳ מעשר שני רפ״ה דנ״ה ע״ד ירו׳ שקלי׳ פ״א דמ״ו. ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ג ע״ג תוספת׳ מעש׳ שני פ״ה תוספת׳ שקלי׳ רפ״א תוספת׳ סוט׳ רפ״ט [1]) — ועוד פי׳ ציין ענין פרסום כי מי או מה שיש לו סימן מובהק הוא מפורסם. ומזה ברכו׳ ח׳, הנ״ל, שבת קמ״ה : ת״ח שבבבל מצויינין לפי שאינן בני תורה . . מצויינין לפי שאינן בני מקומן. בב״ר פפ״ה סנהדרין שהן מצויינין בפתיל. שמ״ר ס״פ נ״ב כנים המצויינין לי. איכ״ר פ׳ קראתי : תצייני במצות שהיו ישראל מצויינין בהן. והשם : צִיּוּן קברות מ״ק ה׳. ועיי׳ ירו׳ שקלי׳ הנ״ל ועוד כל״מ חמצבה מ״ק ה׳ : אין מעמידין ציון במקום טומאה וכו׳ ועיי׳ שם ו׳. תוספת׳ שקלי׳ רפ״א שמ״ר ספנ״ב. ובתרג׳ (מ״ב כ״ג, י״ז; יחזק׳ ל״ט, ט״ו) צִיּוּנָא] —

* צִינוֹק (קרוב לל״ט צִינֹק אגודה במאסר ובלי׳ רז״ל אגודה נצמדת מל״ע ضنك Festge-bundenes) ירו׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ט. אוגדו צינוק גדול . . צינוק קטן, תוספת׳ מעשרו׳ רפ״א ירק שאוגדו . . לעשותו צינוק לשוק. ובתרג׳ ירמי׳ כ״ט, כ״ו צינוקא והוא צִינֹק של מקרא.

צייץ (נ״ל מהשם ערבי ضوضا צהלה בקול zu-jauchzen) כם דחרשין ולא כם דפשורין וכו׳ אבל צייץ [2]) (חולי׳ פ״ד: ב״מ כ״ט סע״ב) עיי׳ בע׳ חרש [3]). בריש פסקא דדברי ירמיהו (פסיקתי דר״כ צד ק״י :) צהלי קולך (ישעי׳ י׳, ל׳) צייצי בקליך [4]). בב״ר פס״ו (ס״ה) אם מצאתם שם תינוקות מציצין בקולם. ס״א מצפצפין בקולם [5]). בפ׳ יוצא דופן בגמ׳ כל הנשים מטמאות (נדה מ״ב:) שמעתיה דצייץ [6]) בין השמשות. *[אחי״ה נ״ל מל״ע הנ״ל וכן בל״ס צוּץ, צוצי פי׳ מצפצף (lallen, pipen) קהל״ר פ׳ וסגרו כד שמע ציפרין מצוייצן וכו׳ וריש קהל״ר צפור מְצוֹיֵיץ ויודע על מה מצוייץ. ועוד עיי״ע מצוי ומ״ש. תוספת׳ שבת ספ״ו המציצת לאוזן עיי״ע צוח. — והשם ציצי בל״ס צוציא (Pipen) מנחו׳ מ״ב. ברכו׳ מ״ב. מאי ציצי שמענא וכו׳] —

* צִיץ, צִיצִית עיי״ע צץ.

* ציצותי (?) ירו׳ יבמו׳ פט״ז דט״ו רע״ד מעשה בשנים שירדו . . לירדן בציצותי וה׳ לעווי פי׳ כמו בעתותי ערב.

* ציקין, ציר, צייר, ציריא, צית עיי״ע צר וצת.

* צַיְיתָנִית (בל״ס צָיוּתָא פי׳ ההאזנה וממנו התואר צייתנית Aufhorcherin) ב״ר פי״ח שלא תהא צייתנית והרי היא צייתנית ושם פמ״ה צייתָנִיּוֹת ובדב״ר פ״ו צוותנית, צוותניות.

צַיְיתוֹר (מל״י σαθρός hinfällig, gebrechlich) במגילת איכה היו צריה לראש : א״ל אספסיאנוס מן קומי הדין צייתורא את קיים על ריגלך — (א״ב בנוסחאו׳ כתוב צותרא פי׳ בל״י חסר כל). *[אחי״ה ובמעריך פי׳ צותרא יבש ובאמת כ״ה נכון פי׳ יבש מפני הזקנה ורעוץ ונשבר וע׳ הזקני׳ העתיקו כן רעץ (שופטי׳ י׳, ח׳) σαθρόω והתואר σαθρός כן העתיקו רקבון באיוב מ״א, י״ח. ובנו״ג הדין סבא צותרא] —

צל (= צִיל, צוֹל כמו צָלַל בל״ע صلّ ובל״ס צלל läutern, reinigen, צִילָא = צָלוֹל klar) בר״ג דפ׳ במה מדליקין (שבת כ״ג.) הוה מהדר מר

---

1) ויק״ר פ״ו המצויינין ט״ס עיי״ע צייץ. 2) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר וכ״ה בחולי׳ אבל בדפו״ו ציוץ וצ״ל צויץ וכ״ה בב״מ ובכ״י ש״ם צוות וט״ס הוא ופי׳ צייץ רותח שהוציא המים הרותחין קול aufwallen. 3) בח״ג תק״ה אבל שם לא פי׳ צייץ רק מאמר הבא אחריו בש״ם והפי׳ הוא עפ״י פי׳ ר״ת ע״ש וכ״ה בפי׳ ר״ת בב״מ בש״ם ווילנא. 4) בנו״ג בט״ס שישי וצ״ל צייצי וכ״ה בילק׳ ישעי׳ ר׳ רפ״ד ועיי׳ מ״כ בראש בפתיחת איכ״ר סי׳ א׳. 5) וכ״ה לפנינו ובהיפך בויק״ר פ״ו מפורש המצפצפים (ישעי׳ ח׳, י״ט) המצייצין וצ״ל המצייצין. 6) בנו״ג רצויץ.

אמשחא דזיתא אמר האי ציל נהוריה טפי[1]. בס״ג דפ׳ במה אשה (שם ס״ו:) כי היכי דציל[2] האי משחא ליציל חמריה דפלניא בר פלניתא[3]. בפ׳ ח׳ שרצים בגמ׳ הילמי (שם ק״ט.) אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלול לתוך המשמרת בשבת וכו׳. בערבי פסחי׳ בגמ׳ ואפי׳ עני (פסחי׳ ק״י:) עד י״ו הוה ציל[4] (לאהדורי) [צריך לומר לאזדהורי][5]. בפ׳ המפקיד בגמ׳ אם היה שמן (ב״מ מ׳:) בבעל הבית עסיקינן דניחא ליה בצילא. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ מתרפאין (ע״ז כ״ח:) הנהו מיא דצילי מיניה[6]. בפ׳ ר״א תולין (שבת קל״ט:) נותנין מים ע״ג שמרים בשביל שיצלו. בר״ג דפ׳ חרש שנשא (יבמות קי״ג.) דעתא צילתא הוא — (א״ב פי׳ זך ודבר שאינו עכור). *[אחי״ה וכנ״ה בעירו׳ ס״ד. לא צילאי דעתאי, שבת ע״ה. כי היכי דליציל ציבעיה עיי״ע צלח א׳ וגי׳ רבינו. וכן ענין צלל ירו׳ תרומו׳ ספ״ה דמ״ג ע״ד לוג יין צלול ב״ר ספ״פ צלולה היתה החבית, ושם: וצללנו אותה, ירוש׳ כתובות פ״א דכ״ה: חוזרת וצוללת, ירו׳ נדה ספ״ב ד״נ: יצללו ולא יעכרו, תוספת׳ נדה ספ״ג צללו לא יחזור ויעכרם שניים. שבת ק״ט. יין צלול ומים צלולין תר״י א׳ לבראשית א׳, כ״א מיא צלילתא, תר״י א׳ לשמות ז׳, כ״ד ולא אשכחו צלילין. חולי׳ כ״ה: צילי הפכו עכירי. ועוד ענינו כמו נקי ירוש׳ שביעי׳ ספ״ט דל״ט. רגלא צלילא. בפסיקת׳ רבה פי״ח מפורש צליל (שופטים ז׳, י״ג) על שצליל עליהם אותו הדור מן הצדיקים. והשם צִילוּתָא (Klarheit) מגילה כ״ח: שמעתא בעיא צילותא עירו׳ ס״ה. עיי״ע אסתנא. — בכורו׳ כ״א: רעותא דצלתא עיי״ע צל ו׳ ומ״ש] —

צל (= צָלָה, צלי מל״ם וכן בל״ע صلا פי׳ טוית בשר braten) בס״ג דפ׳ כל שעה (פסחי׳ מ״א.) איכא בינייהו צלי קדר. בפ״ק דמגילה בגמ׳ קראו את המגלה (ז׳:) בשולא בתרא[7] קרו ליה צלי קדר[8] פי׳ שצלאו בקדירה בלא מים ובלא שום משקה. *[אחי״ה צָלִי הוא השם כל״מ זבחי׳ נ״ו: והלאה אינו נאכל אלא צלי. ירו׳ פסחי׳ רפ״ז דל״ד. צלי אש ולא צלי שפוד לא צלי קדרה לא צלי אסכלא לא צלי מתכת ולא כל צלי כל דבר. והפעל שם חתך ממנו בשר וצלייו בו. ושם רע״ב היבהבו וצלייו מותר. שם פ״ה דל״א ע״ד אתה צולה, ע״ז כ״ט. ביצה צלוייה, ירו׳ נזיר פ״ט דנ״ז ע״ד נוניא צלייא. נפעל נִצְלֶה ירוש׳ פסחים רפ״ז דל״ד. נצלה מקצתו.. נצלה כולו.. נצלה לחצי שעה.. נצלה לשעה והשם המופשט צְלִיָּה ירוש׳ פסחים דל״ג: פסחי׳ ס״ה: צלייתו] —

צֵל (מל״ם ענינו אופל Schatten והפעל צֵל = צלל Schatten werfen) בס״ג דפ׳ ואלו עוברין (פסחי׳ נ׳.) מאי על מצילות הסוס (זכריה י״ה, כ׳) עד שעה שהסוס רץ ומֵיצַל פי׳ „עד חצי היום שעושה הסוס צל לעצמו מתחתיו״[9]. בילמדנו ריש כי תשא (סי׳ ה׳.) ישוב הצל [אחורנית] עשר מעלות (מ״ב כ׳, י׳)[10] (מרודך) [ממרודך][11] בלאדן היה למוד לאכול בג׳ שעות וישן עד ט׳ כיון שחזר גלגל חמה בימי חזקיהו עמד ומצא שחרית וכו׳. *[אחי״ה וכנ״ה בפסחי׳ קי״ד. אכול בָּצֵל ושב בְּצֵל וכו׳, ע״ז מ״ח: ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ג: צל צילה וכו׳ ע״ש ב״ר ר״פ צ״ו ריש קהל״ר תנחומ׳ ריש ויחי כצילו של כותל.. כצילה של אילן.. כצילו של עוף וכו׳ הקבוץ בלא״ר ירו׳ מ״ק רפ״א ד״פ. צִילַיָּא ולרוב אי׳ בלא״ר טללא עיי״ע טל] —

צל (= צְלָא, צְלִי בל״ע صلى ובל״ם צלא ענין נטיה neigen, beugen והושאל בפעל צַלִּי מתפלל zum Gebete sich niederwerfen) בפ׳ אין (מעמידין) [צ״ל עומדין] בגמ׳ העובר (ברכו׳ ל״ד:) ובפ׳ הקורא את המגילה בגמ׳ [סמוך] יום טוב[12] (כ״ב:) חזינא להו לאביי ורבא כי נפלו על אפייהו דמצלי אצלויי. „פי׳ לא היו טחין פניהם בהדיא בקרקע אלא מטין על הצד״ — (א״ב תרגי׳ לא תטה משפט (שמות כ״ג, ו׳) לא תצלי דינא. *[אחי״ה ופי׳ רבינו הובא באו״ז הלכ׳ תפלה סי׳ צ״ג בשם ר״ח ושם הגי׳ לא היו שחין פניהם וכו׳ וזה עיקר כי הוראה ראשונה פי׳ שחה ונטה תרג׳ ויט (תהלי׳ מ׳, ב׳) וצלא, תרג׳ כנטותו (שם ק״ט, כ״ג) בצליותיה ועוד הרבה בתרג׳ ובאתפעל אצטְלִי (תרג׳ ישעי׳ מ׳, כ׳; מ״א, ז׳). אפעל אצלי אודנא תרג׳ (תהלי׳ י׳, י״ז; ל״א, ג׳ וזולתו) כתובות

---

1) וכ״ה בכ״י ש״ס האי ציל ובדפ״ר האי צייל וצ״ל האי ציל כגי׳ כ״י ק״ט ובדפ״ע אחרי׳ האי דציל ובנו״ג צליל. 2) בכ״י ש״ס א״פ צלילא. 3) בכ״י ש״ס בר פלניא. 4) בנו״ג צייל ובכ״י ש״ס ב׳ ציל. 5) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג ואיזדהר בנפשיה. 6) וכ״ה בפי׳ ר״ח וכ״ה באה״ת דציילי מיניה ובנו״ג דנפקי מיניה. 7) בנו״ג בישולא בתרייתא. 8) כ״ה בכ״י ובדפו״ו. 9) הועתק מפי׳ ר״ח. 10) בתנחומ׳ שם לי׳ הפסוק 11) בפסוק אי׳ בראדך ועוד מראדך. 12) כ״ה בכ״י ובדפו״ו.

ק"ה. לאצלויי דינא וכן מצלי אצלויי הנ"ל ענין שחיה והשתחויה לתפלה וכרוב בפָעל צַלִּי דניאל ו', י"א; עזר' ו', י' ברכו' ל"ד סע"ב שבת י'. ר"ה ט"ז. ל"ה. עירובי' ס"ה. ב"ב י'. נדרי' מ"ט: ירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ג. ירוש' תענית פ"ד דס"ד ע"ג ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה ע"ד ב"ר פל"ב פפ"א. והשם צְלוּ תעני' י"ב. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ג ירוש' סנהד' פ"י דכ"ט ע"ג ויק"ר פט"ז תרג' בראשית י"ח, כ"ב תר"י א' לשמות י"ז, י"א. י"ב ועוד זולתו ובל"ס צלותָא וכ"ה ברכו' כ"ג: כ"ו. תעני' כ"ד: מגילה ט"ז. יומ' כ"ז: פסחי' קי"ז: ע"ז ד': סַנְהֶד' צ"ה. והקבוץ ב"ר פכ"ו תרתיהון צלְוָנָן בל"ס צַלְוָתָא, תרג' תהלי' ע"ב, כ' צְלוֹתַיָּא] —

צל (= צַלְיָינִית תואר נקבה מע' הקודם (betend בס"ג דפ' היה נוטל (סוטי' כ"ב.) בתולה צלינית[1] פי' מראה עודה קטנה שמתמדת יומם ולילה להתפלל[2]) — (א"ב תרג' תפלה צלותא ובדניאל (ו', י"א) ומצלא ומודא). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ע"ש הדוגמאות] —

צל (= צלל מל"מ פי' טבע (hinuntersinken בזבחי' בר"ג דפ' פרת חטאת (קי"ג:) ובפ' אלו קשרים בגמ' מקפלין (שבת קי"ג:) ובירוש' ר"פ תפלת השחר (פ"ד ד"ז סע"ב)[3] למה נקרא שמו צולה (ישעיה מ"ד, כ"ז) [אמר ריש לקיש] שכל מתי עולם נצטללו שם ור' יוחנן אמר למה נקרא שמה שנער שכל מתי עולם ננערו לשם[4]). בפ' החובל בגמ' א"ר עקיבא (ב"ק צ"א סע"א) צללת במים אדירים והעלית חרס בידך. צללו כעופרת (שמות ט"ו, י').

* צל (= צַלְתָּא נ"ל מל"ע صَلَّ ענין סרחה ועוד חתיכת בשר מעופש stinkend, stinkendes Fleisch) בכורות כ"א: היכי דמי טינוף אמר רבא כדאמרי רעותא דצלתא אצר חיותא ופירש"י אצר חיותא נעצר רחמה ונימוק העובר ובכ"י רגמ"ה לבכו' (בקובץ כ"י אנגיילק' דף פ"ו.) גרם אצר חיותא ופי' כשחיה עוצרת רחמה ומוציאה טינוף ע"כ וקשה קצת שלא פירשו רעותא דצלתא וכן לי' בספר מזבח כפרה ושם הגי' עצר חיותא כשהיא עוצרת רחמה היא מוציאה טינוף. ונ"ל רעותא היא כמו רעיתא = טינוף וצלתא מל"ע סרחה או חתיכת בשר סרוח והביא רבא משל ההמון להורות מה הוא טינוף. ועוד הדבר צריך לימוד.

צל (צליין?) ירוש' דשבת פ' כלל גדול (פ"ז ד"י:) אהן צלין צמוקין פי' המפרש מין תאנים *[אחי"ה בנו"ג ההן דשטח צליין צמוקין ובירוש' פיאה פ"ז ד"כ: ר' חנינא הוה מזבן דבש דדבוריין והוה ליה דבש דצליין, ושם הוון ידעין דדובשא דיהבית לכון דצליין יעון] —

צַלָּא (מל"ע صلة עור (Haut, Fell כפ' הנודר מן הירק בגמ' הנודר מן המטה (נדרי' נ"ו.) מאי דרגש ערסא דגדא. רב תחליפא בר מערבא שמיה דהוה שכיח בשוקא דצלעי [ואמר לי] מאי דרגש ערסא דצלא (שם:). פי' צלא הוא עור נטוי וקשור בחבלים על המלבנות ומסורגות מלבנות המטה בחבלים הללו והעור בתוכם וכיון שמעמידין אותה ישנין על גבי העור. בריש[5]) פרק השותפין (ב"ב ה'.) ארבעי לצלא וארבעי לצללא. פי' משל משל לו רב ספרא לרבינא מה אתה מקפיד על רוניא ליטול ממנו השדה להרבות לך נכסים צלא הוא הפועל שעושה שכירות ועומד בשרב ושמש ואוכל ארבע ככרות ובעל הבית שישן בצל ואינו עומד בשרב ובשמש אינו אוכל אלא ד' ככרות הילכך דייך במה שיש לך ועזוב השדה זה לרוניא[6]) פ"א „כי היכי דצריכי לאושכף עשיר שהוא צלא ד' ככרות למזונותיו ואנשי ביתו כך צריכין ד' לצללא לאושכף עני משל אמר לו כלו' מעשה זה דבר מיצרא אינו אלא משום ועשית הישר והטוב וכיון דזה רוניא עני הוא אעפ"כ אינו אלא משום ועשית הישר והטוב[7]) אעפ"כ אינו יכול לחיות בלא שדה שאם לא יקח עכשיו שדה זו יפסיד מעותיו ואין לו במה להתפרנס משום הכי לא יכלת לסלוקי דאין לך ועשית הישר

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וצ"ל צליונית כדאי' בש"ס ובדפ"ע צייילנית, צילונית. [2]) ועיי' ברכו' כ"ו. כולי יומא מצלי ואזל. [3]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ול"ד וה"ב ובדפ"ע אי' ובריש וצ"ל ובירוש' והפלשב"ע יגע למצא המקור בבבלי ברכות אבל הוא בירוש' הנ"ל. [4]) וכגי' רבינו אי' בזבחי' אר"ל למה נקרא שמה מצולה שכל מתי מבול נצטללו (כגי' הכ"י ש"ס ובדפ' נצתללו) שם ור' יוחנן אמר למה נקרא שמה שנער וכו' ובשבת בכ"י ש"ס כגי' רבינו שכל מתי עולם וכ"ה בכ"י ילקי' ובש"ס בד"ש (ד"ס שבת) ובשבת היפך הוא הסדר תחלה ר"ל למה נקרא שמה שנער וכו' ובירו' ברכו' תחלה א"ר יוחנן למה נקרא שמה צולה וכ"ה בקהל"ר פ' ויישב וכן בילקי' ישעיה מ"ד רי שכ"ג ע"ש ואיכ"ר פתיחתא סי' כ"ג אבל בב"ר פל"ז רק אר"ל שנער וכו'. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר. [6]) בגוף הענין תמצא כזה בפי' ן' מיגאש ועיי' שט"מ לב"ב. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ולי' בדפ"ע ולי' בכ"י רגמ"ה.

והטוב גדול מזה דתשביק ליה למזבן". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב אשר ת"י ונדפס בש"ס ווילנא מאיתו הכ"י. וישנן פירושים שונין עיי' ברש"י ובתוספות. ונ"ל מל"ע הנ"ל והתואר צַלָּאָה = צַלָּעָא הקבוץ צַלָּעֵי (נדרי' הנ"ל). והיחיד צַלְלָא מעבד עורות Gerber] —

צְלַב (= מל"ע صلب ובל"ס צלב פי' תלה auf-hängen) תרג' תלוי (צלוב). *[אחי"ה בדפ"ר ובכ"י לי' מלת צלוב כדאי' בשדפ"ע ובאמת תלוי (דברי' כ"א, כ"ג) תרג' אצטליב והוא אתפעיל וכדאי' בתרג' אסתר ב', כ"ג, ותרג' שני שם ז', י' ; ט', י"ג ובינוני פעיל צָלוּב תר"י א' לדברי' כ"א, א' הקבוץ צלובין תר"י ב' לבמד' כ"ה, ד' וכן בדרז"ל יבמות פט"ז, מ"ג ראוהו מגוייד וצָלוּב ע ל ה צְ ל וּ ב [1]) שם בגמ' ק"כ : אין מעידין על הצלוב, ירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג הרי שהיה צלוב או מגוייד עיי' תוספת' גיטין רפ"ז (ה'), תוספת' אהלות פ"ד צלוב שדמו שותת וכו', ב"ר פ"ל צולב את צולביו. אסת"ר פ' והשתיה את מרומם לזה וצולב לזה, קהל"ר פ' ומוצא בכיר לצלובים [2]), ירו' חגיג' פ"ב דע"ח. אזלין וצלבונון. נ פ ע ל תוספת' יבמו' פי"ד ניצלב. שמ"ר פ"כ הנצלבין צולבין את צולביהן, ריש אסת"ר יוצא להִצָּלֵב ושם פ' ותמאן כשנצלב המן, שם פ' אחר הדברים : סופו של אותו האיש ליצָּלב, א ת פ ע ל, אסת"ר פ' ותמאן מצטלב, קהל"ר פ' ומוצא אצטלב ב"ר ס"פ ס"ה למצטבלה, והשם צְלוּב והוא חעץ שתולין בו שבת פ"ו מ"י מסמר מן הצלוב וני' הירו' ורבינו עיי"ע מסמר, ב"ר פנ"ו טעון צלובו בכתפו, פסיקת' רבתי פל"א טוען את הצלוב שלו. ובל"ס צְלִיבָא ירושי' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג אייתי לצליבא. העץ (דברי' כ"א, כ"ג) תרג' צליבא, העצים (הושע י', כ"ו) צליבין. והשם המופשט ב"ר פ"ל מתוקן לצליבה, אסת"ר פ' אחר הדברי' צליבָתָן ובתרג' רות א', י"ז; איכ' ה', י"ג צליבתא] —

צְלָבְחָא (מל"ע صلنباح Aal) בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז מ' רע"ב) כך סימני עוברי דגים מאי ניהו צלבחא פי' שהוא דג טמא וכך קורין אותו בל' ישמעאל והוא דג ארוך עגול דמות נחש וכשבא אדם לתופשו מחליק בידו נופל ואין לו תפיסה עד שיעפררו בחול ונקרא בלעז אנגויל"א (א"ב בנוסחאות כתוב דהוה דמי לצלופחא). *[אחי"ה ר"ב כיון לע"ז ל"ט. אבל מלבד שזה צלופחא דג טהור הוא קשה כי רבינו היה מציין כך סימני עוברי דגים וא"כ כיון לדף מ' רע"ב ובנו"ג משכחת לה בשילפוחא ובפי' ר"ח גרס לה שם : סלפיתא ופי' מין דג שמו בל' יון (אל) סלפה א"ל כזה מהו א"ל טמא ע"כ ותיבת אל יש למחוק והוא בל"י σάλπη מין דג ים. ודע כי בדפ"ר ובכ"י ק"ט וה"ב לי' מן וכך קורין עד גמירא אבל בכ"י ו"ו וב"ר אי' כבדפ"ע מן פיז' והלאה וממה שלעזו רבינו מוכח שהוא הוציא מלין הללו והוא בלאי"ט ורו' anguilla וכן לועזו רש"י צלופחא בע"ז ל"ט. ובכ"י ש"ס מינכען הגי' צלונחא ונ"ל שצ"ל צלונבחא וכ"ה באמת בל"ע הנ"ל שנקרא בלא"ש Aal (בעה"ק איל"א) ומדמיונו לנחש נקרא בל"ר ואי"ט anguilla וכן בל"פ ماهی مار דג נחש ובה"ג (הלכות דגים צד קל"א רע"ג) גרס ג"כ (בע"ז ל"ט.) צלובחא ובדף מ' חופאשי עיי"ע חפושית ב', בח"ג תס"ז ומ"ש] —

צַלְהֵב (נרדף עם שלהבת של מקרא שפעל מן להב brennen, erglühen machen) שער צהב (ויק' י"ג, ל"ב) תר"י (א') שיער מצלהב, ויבער ביעקב כאש להבה (איכה ב', ג') תרג' ואדליק ביעקב כאישתא דמצלהבא [3]). וכלהבה תלהט הרים (תהלי' פ"ג, ט"ו) תרג' והיך שלהוביתא דמצלהבא. כעין נחשת קלל (יחזק' א', ז') תרג' כעין נחש מצלהב. כ י ל ק ס מ ר (ירמי' נ"א, כ"ז) תרג' כ ז ח ל א ד מ צ ל ה ב. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט ודפו"ו. ובדפ"א כל הערך נסמן בקו עגול סימן הוספת ר"ב וטעות הוא כי רבינו היה כתבו. וכנ"ה בבינוני הָפעל במכילת' בשלח פרש' ב' בכל יום היה מצולהב כזהב וכו', והשם צלהובא תרג' ולהב (נחום ג', ג')] —

* צְלוֹ, צְלוֹתָא מל"ע וסו' صلوة, צְלוֹתָא פי' תפלה) עיי"ע צל ה', ו'.

צְלַח (מל"ם ענינו תועלת gelingen, nützlich sein) בגמ' דפ' כלל גדול בשבת (ע"ה סע"א) כי היכי דליצלח [4]) צבעיה פי' לא ניחא ליה דתיפוק נשמה דכל כמה דאית ביה נשמה טפי מצליח צבעיה שצבעו מתעלה יפה ויהא צבעו יפה ובריא כמו (יהושע א', ח') כי אז תצליח. *[אחי"ה

---

1) פראי' במשני' דירו' ובבבלי לי'. 2) בקצת דפ' לצלואים. 3) בנו"ג דמשלהבא וגי' רבינו נכונה עיי' תרג' ירו' א' שמות י"ט, י"ח ; כ"ח, ל"ה; לויק' ט"ז, א'. 4) בנו"ג דליצלי עיי"ע צבע וגי' ר"ח כגי' רבינו.

ובמובן ביאת הטוב אל האדם בלי יגיעה כל״מ בברכו׳ מ״ו. ויצלח מאוד בכל נכסיו ויהיו נכסיו ונכסינו מוּצְלָחִים וקרובים לעיר, בהפעיל ואפעל ברכו׳ ס״ד. עלה והצליח וכ״ה מ״ק כ״ט. שבת ס״ג. הקב״ה מצליח להם, עירו׳ מ״ה. אי מַצְלַח אי לא מצלח, ע״ז י״ט: נכסיו מצליחין לו, ב״ב ג׳: כל עבדא דמריד השתא מצלח, ירושלמי סנהד׳ פ״ו דכ״ג ע״ג ולא מצלח מה דו עבד׳. ירוש׳ יומא פ״ד דמ״א ע״ג במצליח בגורל, ירו׳ ר״ה ספ״ג דנ״ט. המלכות הרשעה הזאת גוזרת ומצלחת. ב״ר רפי״ג מרי תצליח ארעא וכו׳ והרבה בתרג׳ עיי׳ לבראשי׳ כ״ד, כ״א. מ׳, נ״ו; לדברי׳ כ״ח, כ״ט; כ״ט, ח׳ וזולתו] [1] —

צְלַח (פי׳ בל״ס כמו בל״מ בקע spalten; צְלָחְתָא בל״ס כאב בחצי הראש) בס״ג דפ׳ א״ר עקיב׳ (שבת צ׳.) עטרן כל שהוא למאי חזי לצלחתא [2]. בריש רפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ח:) לצלחתא [3] ליתי תרנגולא ברא ובו׳ פי׳ צערא דנקיט בחד גיסא דרישיה ושמו בל״ע צלחתא [4]. פ״א מי שיש לו כאב באמצע ראשו כמו (בראשי׳ כ״ב, ג׳) ויבקע עצי עולה תרג׳ וצלח. בס״ג דפ׳ מפנין (שבת קכ״ט.) שמואל צלחו ליה תכתקא [5] דשגא. בפ׳ השוכר את האומנין בגמ׳ והבריקה (ב״מ ע״ט.) נצלחיה לציביה ונזבניה [6]. *[אחי״ה וכנ״ה בב״ק קי״ג: זבין דיקלא . . . לצלחא, שבת קכ״ט. ר׳ יהודה צלחו ליה וכו׳ עיי״ע (יינום) [יינום] ועוד עיי״ע שרשף ושם קי״ט. מצלחי ציבי פי׳ בקעו עץ וכן בתרג׳ דה״י א׳ ב׳, נ״ד וצלחין קיסיא והשם צלחא (= בל״ס צליחא) תרג׳ לגזרים (תהלי׳ קל״ו, י״ג) לצילוחין ובכ״י לְצַלְחִין] —

צְלֹחִית (בל״מ צֵלָחָה, צַלַּחַת, צְלֹחִית ובל׳ סורי׳ צלוחיתא, צליחא פי׳ צנצנת וקערה flache Schale, Schüssel) בסוף ע״ז (ע״ב.) נטל משפך ומדד לתוך צלוחיתו. בפ׳ במה אשה (שבת ס״ב.) צלוחית של פליטון, צנצנת (שמות ט״ז, ל״ג) תרג׳ צלוחיתא. *[אחי״ה וכן תרג׳ הצלחת (מ״ב ב׳, כ׳; כ״א י״ג) וכן צפחת (מ״א י״ז, ו׳; י״ט, י״ב) ובענין צלוחית של פלייטון, פוליטון (כלי׳ פ״ל מ״ד שבת ק״ח.) עיי״ע פלייטון. מכילתי׳ בשלח מסכת׳ ויסע פ׳ ה׳ צלוחית המן צלוחית של מי נדה וצלוחית של שמן המשחה ובכינוי צלוחיתו תוספת׳ ב״ק פ״ב והקבוץ צלוחיות ע״ז ע״ה: ירו׳ ביצה רפ״ד דס״ב: ירוש׳ נזיר פ״ו דנ״ה: שהש״ר פ׳ צאנה ובלא״ר צלוֹחִיָּן ירו׳ שביעי׳ פ״ט דל״ט. וירוש׳ חגיג׳ פ״ב דע״ז:] —

* צלי, צליינית, צלל עיי״ע צל.

צְלוֹלִיבָא [7] (בל״ס צלוליבא, צלולבא der Baum Ricinus) [8] בריש במה מדליקין (שבת כ״א.) ולצלוליבא דמי פי׳ בתשובות אילן סרק יש במקומינו ועושה גרעינין ועושין מהן שמן ומין סממנין וכל מי שיש בו צנה הרבה שותה משמנו ושמו בל׳ ערבי אלכרוע ושמנו קורין דהן כרוע. *[אחי״ה והוא خروع ושמנו: دهن الخروع (עיי״ע אכרוע במו״ע) [9] וע׳ קק א׳. וכפי׳ רבינו אי׳ בפי׳ רד״ק ביונה ד׳, ו׳ ורד״ק ראה את הערוך ומשתמש בו (עיי׳ מבוא XXVIII) ואולי ראה זה הפי׳ בתשובות הגאונים כי ז״ל ופי׳ צלוליבא מצאתי בתשובת הגאונים אילן סרק וכו׳ עש״ה] —

* צללפונית, צלפוני עיי״ע הצללפוני, בח״ג, רל״ה.

צַלֵּם (בל״ס פי׳ עשה ציורים bemalen מהשם צֶלֶם, צְלֵם, צַלְמָא Bild) בס״ג דפ׳ הזהב (ב״מ ס׳:) רבה [10] שרא לצלומי גירי פי׳ לצייר החצים למידק צרדי [11] פי׳ לחבט ולמעך במקלות בגדים שחוטן עבה כדי להראות דק ולצלומי דיקולי [12] פי׳ לציורי סלי נסרים דערבה ובעתיקי אסיר דמתחזי כחדתי. בילמדנו ואתה תצוה (תנחו׳ תצוה סי׳ י״א) כבוד חכמים ינחלו (משלי ג׳, ל״ה) זה דוד ושלמה שבנו בית המקדש וכסילים מרים קלון אלו אוה״א שהחריבוהו והקב״ה עושה להם קלון ראה מה כתיב (תהלי׳ ע״ג, כ׳) ה׳ בעיר צלמם תבזה ולמה בעיר המשל אומר מקום שהליסטס מקפח שם הוא

---

[1]) בפיוט מוסף ליוה״כ צלח ובא פי׳ הצליח לבא פסיעה אחר פסיעה. [2]) בנו״ג לצילחתא ובכ״י ש״ס לצליחתא. [3]) בנו״ג לצליחתא. [4]) איננו ל״ע כי אם ל״ס. [5]) בדפו״ו בט״ס תכקתא אבל לנכון בע׳ שגא ובע׳ תכתק. [6]) כ״ה נכון בדפ״ר ואמ׳ ובדפו״ו בט״ס ונבניה ובנו״ג ונשקליה ובכ״י ש״ס ליי. [7]) כ״ה בכ״י ק״ט וכבאמצע הערך אבל בשאר כ״י ודפ״ע צלליבא. [8]) עיי׳ מ״ש ה׳ לעף בספרו פפלנ״צ 354 בשם בר בלול הסורי. [9]) ושם צ״ל خروع ולא جروع כנדפס בטעות. [10]) בכ״י ק״ט וה״ב רבא ובכ״י ש״ס ר׳ אבא עיי׳ ד״ס ב״מ צד פ״ה: [11]) וכ״ה בדפ״ר ועיי״ע צרד ובדפו״ו צדדי ובכ״י ק״ט צררי וכ״ה בכ״י ש״ס ר׳ א׳ וב׳ (ד״ס שם). [12]) ובכ״י ש״ס דיקלי ולפנינו הפוך הסדר עש״ה.

נתלה[1]. *[אחי"ה פי' צלם כל"מ דוגמת עצם וקרוב לענין דמות ב"ר פ"ח בצלם ובדמות עיי' שם פי"ד אבות פ"ג מי"ד. תנחומ' משפטים צלמו של הקב"ה. ועוד ענינו פסל איכ"ר פ' טומאתה צלם חלול, תעני' כ"ה רע"ב הועמד צלם בהיכל רות רבה פ' ויאמר לה בעז: אדם שהעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה, שמ"ר ר"פ כ"ד צלמו של מיכה. שו"ט מזמור כ"ה על כל בורגן צלם וכו', ובלא"ר צְלֵם דניאל ב', ל"א; ג' א', ט"ו. י"ט רות רבה פ' ויאמר לה בעז צלם פלן, וכ"ה איכ"ר פ' טומאתה, ירוש' ברכו' פ"ב ד"ד: ירו' שקלי' ספ"ב דמ"ז. צילמא. הקבוץ צלמֵי כתובו' פ"ו. ב"ק כ"ג: צלמַיָּא ירו' ע"ז פ"ד דמ"ג ע"ד ושם פ"ה דמ"ד ע"ד. צִילְמָנָא תרג' פסל (שופטי' י"ח, י"ז) הקבוץ צילמַנַיָּא תרג' התרפים (בראשי' ל"א, י"ט) מ"ק כ"ה: עיי"ע שע א' וע' מחצל. — צלמא כמו צונמא ירו' כלאים רפ"ז ד"ל ע"ד פי' אדמה קשה כסלע הפכה רכיכה] —

צַלְמָוֶת (מל"מ פי' צֵל מות ועניננו חשך אפילה (dichte Finsterniss) בילמדנו בסוף כי תשא (סי' ל"ג) כל ימות החול הרשעים נידונין ובשבת אינן נדונין[2] וכשהסדרים שולמים מלאך ששמו דומה הממונה על הנשמות בא ונוטל נשמתן הה"ד (איוב י', כ"ב) ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים מהו צלמות צאו למות שכבר שלמו סדרים. *[אחי"ה ובמכילת' בשלח ויסע פרש' א' נדרש צֵל ועמו מָוֶת — ובענין דומה עיי"ע בח"ג פ"א] —

צַלְמִין (אולי הוא צַלְמוֹן של מקרא) בפ' ד' בכלאי' (מ"ט) ובפ' המוכר את הספינה בגמ' קנה שלשה (ב"ב פ"ב:) מעשה בצלמין באחד שנטע את כרמו. בפ' ט"ז ביבמות (מ"ו דף קכ"ב.) מעשה בצלמון באחד שאמר אני פלוני בן איש פלוני פי' שם מקום — (א"ב בכולם כתוב צלמון). *[אחי"ה אבל בדפ' פיז' וברשב"ם גם בדפו"ו רפ"א ורפ"ח אי' בב"ב הנ"ל צלמין וכ"ה בכלאים הנ"ל בדפו"ו ובסיליאה וכ"ה במשניות נאפולי עיי' ד"ס לכלאי'. ובדפ"ר וויניצ' אי' באמצע הערך צלמין וכ"ה בכ"י ק"ט גם בדבור המתחיל אבל בדפ"ע אי' בד"ה צלמים ובדפ"א גם באמצע הע' צלמים] —

* צַלְמוֹנָה (שם מקום מל"מ צַלְמֹנָה) ירו' ערלה פ"א דס"א. חרובי צלמונה ועיי' ירוש' מעשרות רפ"א דמ"ח ע"ג ועיי"ע שיטה וש"נ.

☞ צלמונית (לפע"ד מורכב מן ל"י ὅλος כל ומן μόνος יחיד ופי' ganz allein) מדר' ב"ר והקול נשמע (פצ"ד) דן נכנס בצלמוניתו פי' באחדותו צול בל"ר בדד ומונד בל"י אחדות. *[אחי"ה כיון לל"ר solus ולי"י μονάς ולי נראה משתי מלות יוניות הנ"ל ועניננו דן נכנס רק בבנו היחיד והיינו כולו יחיד ומתברך בשבעים אלף וכו'] —

צֵלָע (מל"מ חדר או דרך נוטה לצד בבנין Seiten-gemach, Seitengang) תנא הוא יציע הוא הצלע הוא התא (ב"ב ס"א.) כבר מפורשים בע' אפתא. *[אחי"ה בע' אפתא לא מפרש צלע אבל עיי"ע ברקא, יציע, תא — ומה שענין צלע כל"מ צד עיי' חולי' מ"ב. נ"ב. והלאה רוב צלעותיה ושם נעקרה צלע וכו', קידושי' ו'. צלעתי מהו, ב"ר פכ"א כיון שנטלה ממנו צלעתו וכו'. צלעות שביעי' פ"ה מ"ד עיי"ע פאה ב'. וצלע שם מקום ש"ב כ"א, י"ד; יהושע י"ח, כ"ח וכ"ה בתרגום] —

☞ צלע (= צַלָּעֵי = צַלָּאֵי והיחיד צַלָּאָה Gerber) מסכת נדרים פ' הנודר מן הירק (נדרי' נ"ו.) דהוה שכיח בשוקא דצלעי ואמר ליה מאי דרגש ערסא דצלא פירש"י מוכרי עורות וצלעא כמו צלא[3].

צלף (מל"ם צַלֵּף ענין הכאה באפעל אצליף zum Schlagen ausholen) לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף (יומי נ"ג:) כבר פי' בע' מצליף ובע' נגד ובע' צד. יודע כמביא למעלה (תהלי' ע"ד, ה') תרג' יצליף בקורנסא. *[אחי"ה כבר פי' בע' הנ"ל ועוד עיי"ע מלקות ומ"ש ועיי"ע מנגדנא] —

צָלָף (בל"ע בהיפך האותיות لصف = اصف Kapperstrauch) בפ' ח' שרצים בגמ' כל האוכלין וכל המשקין (שבת ק"י.) לאתויי מאי לאתויי (מי) צלפין[4] בחומץ. בר"ג דפ' אין צדין (ביצה כ"ה:) ג' עזין הן ישראל באומות וכו' וי"א אף צלף באילנות[5]. בפ' במה מדליקין (שבת ל':)

---

[1] כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמי אבל בדפו"ו נתקצר ע"י וכו'. [2] בתנחומ' שם כל ימות השבת . . ובשבת אנו נוחין ובמוצאי השבת עד שהסדרים נשלמים וכו'. [3] והנכון צלעא כמו צלאה מעבד עורות עיי"ע צלא. [4] בכ"י ק"ט לי' מי וכן לי' בכ"י ש"ם ובדפ"ע ו"ו אי' מי צלפי וצ"ל צלפין. [5] ועיי' תנחומ' בראשי' רסי' ז' וכמה דברים קשים יש בעולם . . ואתם ממתיקין אותו אין לך מר מן התורמוס וכו' וכן חרדל וצלף וכו' ע"ש.

עתידין אילני פרק שבא"י שמוציאין פירות וכו' עד נפק אחוי ליה צלף. בר"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ח:) אכלה ג' פירות בג' ימים כגון תאנה אכלה ג' פירות ביום אחד[1]) כגון צלף הוי חזקה. פי' „צלף יש בו קפריסין ועליז ואביונות" ואע"ג דאביונות אינן עיקר פירא הני נמי כפרי תאינה הן חשובין תהוי חזקה[2]). צלף מתעשר תמרות ואביונות וקפריסין (מעשרות פ"ד מ"ו) עיי' בע' אביונות. פי' צלף הוא נצפא והוא פרחא והוא שם האילן. ובל' ישמעאל אל כבר ובלעז קפר"א תמרות הן לולבי נצפא וכשהן רכין נקראין (שיתי) [צ"ל שותי] [3]) ואוכלין אותן והן עיקר העץ שעושה הפרי ועליו ועל העלין אומ' בורא פרי האדמה שהן יוצאין מן האדמה ואביונות שהן יוצאין מהן הן עיקר הפרי ומברכין עליו בורא פרי העץ וגם על הקפרס שהוא שומר אביונות נמי מברכין בורא פרי העץ שהוא שומר הפרי ונקרא נצא דפרחא ועוד נקראין אביונות ב ו ט י ת א[4]). *[אחי"ה גם בע' נצפה פי' רבינו נצפה וצלף וקפרא ופרחא ענין אחד הוא ע"ש וכן מוכח לכאורה מברכו' מ': דנצפה פרחא ועיי' מ"ש בעל למוד ערוך ברכות צד ט"ז: ויפה דקדק (שם י"ז.) מדברי רבינו וכשהן רכין שנראה דגם בצלף סופו להקשות דומיא דצנון וקורא (ברכות מ' סע"ב) וגם בה"ג (ט' ע"ד) מוכח כן ע"ש ובמהרש"ל בשם הערוך ואין כאן מקום לתמיה כמו שתמה בעל שריד שבערכין ע' צלף. ורוב דברי רבינו הובא באו"ז הלכו' סעודה סי' קס"ג ע"ש ומסיק . . . וכן הלכה דאביונות פרי . . ומברך עליהן בפה"ע וקפריסין לאו פירא . . ומברך עליהן בפה"א ע"ש ובשט"מ לברכו' מסיק צלף אילן קטן ונקרא בערבי אל קפא"ר . . . האביונות הוא הפרי עצמו והקפרים הוא כעין קליפה וכו'. וצלף הוא מל"ס שפי' על שם בקיעת הפרי (כמו פקעים) ובל"ע בהיפך האותיות לצף (אצף) והוא كبر, كبار (ועוד قبار) בל"י κάππαρις Kapperstrauch ובפי"מ לרמב"ם מעשרות פרום אל נכר צ"ל כבכ"י[5]) פקום אל כבר — וכנ"ה בברכות ל"ו. ולפי גי' רבינו בע' אביונות ג"כ בעירו' כ"ח: וכ"ה בהעתקת פי' ר"ח לעירו' שם צלף נטעי אינש וכו' עיי"ע שת ה'. ירו' כלאי' ספ"ה ד"ל. תוספת' כלאי' ספ"ג הצלף ביש"א כלאים בכרם וכו' ע"ש ירוש' ערלה רפ"א ד"ס סע"ג רימון ושקמים וצלף. והקבוץ צלפין שבת ק"י. עיי' לעיל ובהערה 4 ופי' רבינו הוא הוא פי' הגאונים כמו שתראה בע' תמר ב' עש"ה ומ"ש] —

☞ צְלָפְחָא (Aal) עיי"ע צלבחא כי כן גרס בעל הערוך.

צֶלְצַל (צִלְצַל מל"מ בקבוץ צלצלים (Cymbel כפ' ה' בשקלי' (מ"א) בן ארזא על הצלצל. כפ"ג בתמיד (ל':) מיריחו היו שומעין קול הצלצל[6]). בפ' ב' בערכין (י"ג.) והצלצל לבד. גמר' (שם:) מנהני מילי א"ר אסי דאמר קרא (דהי"א, ט"ו) ואסף במצלתים משמיע מצלתים[7]) תרי הוו כיון דחדא עבידתא הוו דעבד וגברא חד עביד בהו קרי להו חד. פי' צלצל שני גלילי נחשת ומכין זה את זה וקורין אותו צימבל"י ועוד קורין אותן פלושטר"י. *[אחי"ה כיון ללאי"ט cimbalo, plaustro ובפי' רש"י בדף י'. ד"ה צלצל ובדף י"ג: ד"ה עבידתא וקורין צינב"ש cymbal, cymbes. בירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה ע"ג צלצל של מקדש של משה היה ושל נחשת היה נשבר ותקנוהו ולא היה מצלצל כמות שהיה. ותרג' וחליל (ש"א י', ה') וצלצלין, ושם י"ח, ו' תרג' ובשלשים: ובצלצלין ובתרג' תהלי' ק"נ, ה' צלצלָן — והפעל ירו' סוכ' הנ"ל מצלצל. ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו: ושרי מצַלְצֵל] —

צלצל[8]) (הורכב מן צֵל צֵל (schattige Bedachung בהגדה דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ה.) עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורן של לויתן שנא' (איוב מ', ל"א) התמלא בסוכות[9]) עורו לא זכה לסוכה עושין לו צלצל[10]) שנא' (איוב שם) ובצלצל דגים ראשו כלו' צל מעל ראשו לא זכה לצלצל עושין לו קמיע פי' דבר הנקשר ותלוי בצואר שנאמר (שם כ"ט) ותקשרנה לנערותיך. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רגמ"ה אשר תחת ידי ונדפס בש"ס ווילנ' מתוך אותו הכ"י] —

צלצל (= צִלְצוּל מין חגורת אשה אולי מל"ר ויוני' האמצ' cilicium, κιλικία, κιλιάκια

---

[1]) כה"ג בפי' ר"ח הובא בשט"מ ועיי' ג"כ תוספות ב"ב ד"ה כגון ועיי' ג"כ הפשב"ע ע' צלף. [2]) וכן מוכח מפי' ר"ח בשט"מ ע"ש. [3]) עיי"ע שת ה'. [4]) בדפו"ו בוטיטא אבל עיי"ע אביונות וע' בטיתא. [5]) הובא בפפל"צ ללעף 264 ועיי"ע נצפה. [6]) בנו"ג קול בן ארזה מקיש בצלצל ובירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד והקיש בן ארזה על הצלצל ועיי' שהש"ר פ' כמגדל. ובירו' סוכה ספ"ה דנ"ה: מיריחו היו שומעין קול הצילצל. [7]) וכ"ה בש"ס ובפסוק דה"י א' ט"ו, י"ט והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים ועיי' שם פ' כ"ח. [8]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע צלצול. [9]) כמקרא בשכות. [10]) בגו"ג זכה עושין לו סוכה לא זכה עושין לו צלצל.

מכסה משער עזים) בפ' במה אשה בגמ' כובלת (שבת ס"ב:) ותחת חגורה נקפה (ישעי' ג', כ"ד) מקום שהיו חוגרות בצלצל נעשה נקפים. בר"ג דפ' ר' אליעזר אומר האורג (שם ק"ה.) הא למה זה דומה לאורג צלצול קטן שני חוטין ברחב ג' בתי נירין [1]. בס"ג דעירובין (ק"ג:) ובפ' כל הזבחים (י"ט.) א"ר יהודה בריה דר' חייא לא שנו אלא גמי אבל צלצול קטן הוי יתור בגדים. בפ' מקום שנהגו בגמ' א"ר מאיר (פסחי' נ"ה:) אפי' צלצול קטן ואפי' סבכה קטנה. בסוף מנחו' (ק"ט:) הלבישו באונקלי וחגרו בצלצול. בב"ר פ' כ' (פי"ט) ויעשו להם חגורות: חגור חגורי חגורות צלצלין [2] קולסין [3] סבכין. *[אחי"ה בדפ"א אי' הסיום „פי' חגור" והיא הוספת ר"ב היא אף אם נעדר סימן ציור היד ובדפ"ע הראשוני' לי' ולי' בכ"י ערוך ובזה הענין ג"כ בסוטה ח': צילצול קטן ושם ובדף ט'. היא חגרה לו בצילצול לפיכך כהן מביא חבל המצרי וקושרו לה למעליה מדדיה ופירש"י בנדי"ל בלע"ז. וכ"ה בבמ"ר פ"ט אסת"ר פ' להביא: ביקשה ליכנס אפי' בצילצול כזונה ולא הניחו אותה. ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ד חגרו צלצל. ור"ח בשבת ק"ה. פי' צלצול זה כמו אבנט ע"כ ורש"י פי' חגורה ובעירו' שם פי' אזור ובלע"ז בנדי"ל וכן לועז בשבת ס"ב: והוא ל"צ bandeau ובלאי"ט bandella = Binde — ואולי גזרת המלה מל"ר הנ"ל או יש לה שייכות עם ע' הקודם שע"י חגורה הערוה מכוסה ונצללה] —

צוּלְצְלָא (מל"ע صلصل Turteltaube) עיי"ע צצלא.

צְלַק (מל"ע صلق, سلق ענין פציעה spalten) בסוף חלומות דפ' הרואה (ברכות נ"ו:) עד דאצטליק רישיה. פי' צלחיה כלומר בקעו לשנים תרג' ויבקע (בראשי' כ"ב, ג') וצלח. בפ' העור והרוטב בגמ' המפשיט (חולי' קכ"ד.) התם דצלקיה מצלק הכא דעבדיה גסטרא. *[אחי"ה וכן פירש"י בברכות נחלק לשנים והביא זה דחולי' הנ"ל. אצטליק הוא באתפעל. וממנו השם עיי"ע הבא אח"ז] —

צְלֶקֶת (מע' הקודם Narbe) בפ' מ' בנגעים (מ"ב) חזרו וחיו אעפ"י שמקומו צלקת נידונין כעור הבשר. בפ' המדיר בגמ' כל המומין (כתובות ע"ה.) נשכו כלב ונעשה מקומו צלקת הרי זה מום. פי' „משתתרפא המכה וקרם עליה עור ולא נשאר אלא רושם המכה בלבד שמו צלקת כדאמרינן בתורת כהנים (תזריע פרשי' ה' פרק ו') יכול עד שיעשה צלקת ת"ל שחין (ויקי' י"ג, י"ח) הא כיצד נתרפא ולא נתרפא" [4] פירוש אחר [5] נעשה מקומו שומא לבנה. בר"ג דפ' דם הנדה (נ"ה.) אמר בר רב אשי [6] בשר נעשה מקומו צלקת. *[אחי"ה ופירש"י שם רושם נראה בה חריץ או גומא ואין כולו חוזר ע"כ וכן פירש"י בכתובו' במהדורא קמא (הובא בשט"מ כתובו') צלקת כמו דצלקיה מצלק לשון סדק ע"ש. וכנ"ה בספרא שם פרש' ד' פרק ז' מכות אש (ויק' י"ג, כ"ד) יכול מורדות ת"ל מחית המכוה יכול עד שתעשה צלקת ת"ל מכות אש הא כיצד חיתה ולא חיתה וכ"ה בירו' פסחי' רפ"ז דל"א סע"א. אבל צרבת השחין (ויקרי' י"ג, כ"ג) מבואר בספרא במקום הראשון עד שתקרום כקליפת השום ועיי' ירוש' פסחי' הנ"ל אבל בתר"י ויקרא י"ג, כ"ג מתורגם צרבת השחין צולקת שיחנא ושם לפסוק כ"ח צולקת כואה וזה נגד הספרא הנ"ל — וכל הערך הזה שייך לע' הקודם וכן מוכח מפי' רה"ג שכלל כל הציונים של ע' הנ"ל בפי' של נגעים הנ"ל ע"ש] —

צֹם (= צִמְצֵם לדעת רבינו פי' מקשט sich schmücken ועיי' בפנים) בפסקא דשוש אשיש (פסיקתי דר"כ צד קמ"ז:) כיון שעמדו ישראל על הר סיני מצמצמין עצמה ככלה פותחין אחת וקומצין אחת פי' מקשטין. *[אחי"ה רבינו פי' כן לפי ענין ולא לפי משפט המלה כי צמצם דכאן הוא כמו בע' צמצם א' ענין דוחק וג"ל פי' כלה ישיבה שמתקבצין שם פעמים בשנה עיי"ע כלה (ח"ד, רכ"ז) וכענין שאי' בברכו' ו': אגרא דכלה דוחקא ודרש וככלה תעדיה כליה (ישעיה ס"א, י') מענין כלה פי' ישיבה וכן ישראל קובצין ודוחקין עצמן בהר סיני לשמוע עשרת הדברות וכ"ה בשהש"ר פ' מה יפו ליפרע מאומות העולם שבמלו מישראל עשרת הדברות שהיו מצמצמין עליהן ככלה ובמ"כ פי' „מחוברים ומקושטים" והרכיב שני ענינים שונים והוסיף ומקושטים עפ"י פי'

---

[1]) בירו' שבת רפי"ג די"ד. צלצול קטן שארג בו שנים חוטין על רוחב ג' בתים חייב ועיי' תוספתי' שבת רפי"ב (י"ג).
[2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע צולצלין ובנו"ג צילצולין. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר וכ"ה בב"ר ובדפו"ו קולצין ועיי"ע קלס.
[4]) בנו"ג נרפא ולא נרפא אבל כגי' רבינו אי' בפי' רה"ג בסד"ט 27 אשר משם הועתק פי' רבינו. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע רק פירוש. [6]) כ"ה נכון בכ"י ערוך.

רבינו. אבל בכ"ז לבי נוקף כי מה זה פותחין אחת וכו' וכדאי' בילק' ישעי' ר' שמ"ה בשם הפסיקתי' ואולי לפי זה צמצם הוא מל"ע ضم ענין קישור וחבור ופירושו היו מקשרין עצמן בעשרת הדברות ככלה וכדכתי' (ישעי' מ"ט, י"ח) ותקשרים ככלה שפותחת קשוריה וקומצת אותן. ורמ"ל העתיק זה הע' ממקומו וכללו בע' צמצם ג'] —

צם (= צִמְצֵם מל"ע ضمضم הרהיב בנפש עוז an-feuern, ermuntern) בריש מגילת איכ' (פתיחתי פי' כ"ג ד"ה וזכור) גם מגבוה ייראו מגבהו של עולם [1]) נתיירא אמר לא בעי אלא מצמצמא יתי ומעבד לי מה דעבד לסבי. ובלא האמינו מלכי ארץ. *[אחי"ה כלומ' זה המאמר אי' ג"כ באיכ"ר פ' לא האמינו ומ"כ פי' מה שפי' ונ"ל מל"ע הנ"ל וכנ"ה בסנהד' ע"ו: ההוא גברא דמצמצמא לחיותא דחבריה בשמשא ומתה וכו' פי' רודף וכובש] —

צם נ"ל מל"ע طم קצץ (abschneiden) ועשתה את צפרניה (דברי' כ"א, י"ב) תרג' ירו' (א') ותצמי ית טופרנהא — (א"ב גם זה יעיד שדעת בעל הערוך הוא כי התרג' המתיחס אל יונתן הוא תרג' ירו'). *[אחי"ה רמ"ל הוסיף אולי צ"ל תצמח (ועיי' בוקסט' שחשב כן) וטעות הוא כדמוכח מירוש' מ"ק פ"ג דפ"ב. והוה יתיב מצמי טפרויי פי' ישב ונטל צפרניו ומתורגם ועשתה עפ"י פי' ר"א תקוץ עיי' יבמות מ"ח. וספרי במקומו ועיי"ע עש] —

צם (= צום מל"מ ענינו מניעת מאכל ומשתה fasten ועיי' בפנים) בויק"ר אמר אל הכהנים סמוך לפרש' לעולם ה' דבריך (ס"פ כ"ח) לא את חמי [2]) גבר צאים בסקא ובתעניתא. *[אחי"ה לפנינו לי' ונראה שהיה כתוב לפני או אחר המאמר מה עשה נתעטף בטליתו ועמד בתפלה וכו' בס"פ כ"ח. ובדפ"א אי' בסיום הערך „פי' צם" והיא מהוספת ר"ב. וצאים הוא בינוני וכן ירוש' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ד דהות ציימה, ירו' סוטה פ"ג די"ט. בתולה ציימנית מציימא (= מן ציימא) אובדת בתוליה [3]), ירו' דמאי פ"ב דכ"ו: אמרו ליה ציים, ירו' תענית פ"ב דס"ו. ר' יונתן ציים . . ר' אבין ציים וכו' עיי"ע ערב, ירו' חלה פ"א דנ"ז ע"ג צם תרין יומין, תרג' ש"ב י"ב כ"א, כ"ב. כ"ג צאים, תרג' ישעי' נ"ח, ג'. ד' אתון צָיְימִין תר"י ב' ויק' כ"ג, כ"ט דכמיסת למֵיצוּם ולא צָיְימָה ועיי' עוד תר"י א' שם. והשם צוֹמָא וכן בל"ס ובל"ט צום ר"ה י"ח: קרי להו צום וכו', ירו' יומ' פ"ח דמ"ד ע"ד ושם מ"ח סע"א והלאה ירוש' חלה פ"א דנ"ז ע"ג ירו' ע"ז פ"א דל"ט סע"ב אסתר שני בתרג' ג', ח' צומא רבא. והושאל לכבש כחוש אימרא דצומא תמור' כ"ט רע"א. והקבוץ ירו' ביצ' ספ"ב דס"א ע"ד מן הצומות ומן התעניות בתרג' שני באסת' ט', ג' צוֹמָתָא ושם בתרג' אסתר צוֹמַיָא ובתרג' שני ד', א'; ה', א' צומין] —

* **צָמֵא** (מל"מ פי' תאב לשתות dursten) בדברי רז"ל גם בהפעיל ספרי שופטי' פ' קצ"ט לא להרעיבה ולא להצמיאה וכו'.

צָמַד (מל"מ וכן בל"ס ובל"ע صمد פי' דבוק וחבור zusammen = anbinden) בפ' מי שמתו בגמ' ר' יהודה אומר (ברכות כ"ב רע"ב) אצטמיד חצביה דרב נחמן פי' נתחבר השבר שנשבר כלומר עלתה לו ארוכה. בפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ"ה מ"א דע"ז:) מכר את הצמד ולא מכר את הבקר פי' הצמד העול שצומד הבקר למושכו [4]). במגילת איכ' גדר דרכי: נקיי ספרא דמגדלא הוה צמיד עיית קינדלוי בערובתא וסליק לירושלם כלומר היה מטיב את הנרות — (א"ב בנוסח' דידן כתוב והאי ספרא דמגדלא הוה מסדרא קנדליה). ולנשברת לא חבשתם (יחזק' ל"ד, ד') תרג' ולתבירא לא צמדתון. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' להעתקת חבש עיי' ליחזק' ל"ד, ד'. ט"ז. ב"ב נ"ג. נתן צרור דצמד לה מיא פי' חיבר המים שבתוכו שלא יצא לחוץ עיי המפרשים. במ"ר פ"ב אין צב (במדי' ז', ג') אלא צמודות והושאל בויק"ר פכ"ו והות צמידה אמרה לישן ביש פי' היתה אדוקה ומלומדת לספר לשון הרע. אתפעיל אצטמיד עיי' לעיל. ע"ז נ"ה. אזלי כי מתברי ואתו כי מִצַּמְדֵי. והשם צֶמֶד כל"מ זוג המקושר זה לזה ועוד עול Joch ב"ב פ"ה מ"א תוספת' ב"ב רפ"ד ב"מ קט"ז. ובל"ס צָמְדָא ובדרז"ל צִימְדָא ב"ב ע"ז: והתואר צָמִיד מקושָר במ"ר פ"ב ויצמד (במדי' כ"ה, ג') נכנסין צמידים. ושם: כאדם צמיד במלאכתו] —

צֶמַח (פי' מל"מ גדול Gewächs והושאל בדרז"ל גדול בגוף של אדם כמו אבעבועות Blat-tern, Blasen) בפ' החובל (בבא קמא פ"ג: במשנה)

---

[1]) בנו"ג מגבוהו וכו'. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע את חמי. [3]) ועיי"ע צליינית. [4]) וכ"ה בפי' רגמ"ה.

עלו [1] בו צמחים מחמת המכה חייב. בחלק בגמ' ר"ע (סנהדי ק"א.) נפקו ליה צמחי באנפיה. באלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ח.) העלה צמחים חוששין לה. פי' אבעבועות פי' היינו בועי — (א"ב במס' ע"ז פ' אין מעמידין (ל"ט.) חזו דהוה ביה צמחי פי' קשקשים קטנים). *[אחי"ה והוא בל"ס צֶמְחָא והקבוץ גם בחולי' מ"ח. דקיימי צמחֵי צמחֵי ובנטיעות הצְמָחִין ירו' שקלי' רפ"א דמ"ה ע"ד ולנקבה צימחְתָה ירוש' פיאה פ"ג די"ז ע"ג ועוד השם צמחונין (עפ"י משקל זרעונים) מעש' שני פ"ב מ"ג ירו' מעש' שני פ"ב דנ"ג ע"ג ולנקבה תוספ' מעשר שני רפ"ב צמחונות ונ"א צמחוניות — תרג' ירו' א' לדברי' ל"ב, ב' צמחוני ארעא] —

צָמַח (מל"מ ענין גדול בשער ועוד כל"ס צמח ענין הברקה glänzen) בהנתקין פ"י בנגעים (מ"ג) הצומח מציל מיד שער צהוב דק. בויק"ר [ריש קדושים תהיו] [2] (פכ"ד) עם [3] מצמוחיא [4] דיומא — (א"ב ל"מ זה (יחזקי ט"ז, ז') ושערך צמח). *[אחי"ה מקרוב היה לר"ב להביא ושער שחור צמח בו (ויקרא י"ג, ל"ד) וכנ"ה מענין שער בתוספ' נגעי' רפ"ד היו בו שתי שערות צומחות, שם: אחת צומחת ואחת מבוצרת, והשם המופשט תוספת' נגעים רפ"ד להציל בצימוח והושאל לשאר דברים פסיקת' רבתי פמ"ו צמחה כפרתו, שהש"ר פ' מי זאת: עמוד אש צומח פי' זרח מזה בויק"ר הנ"ל מצמחיא דיומא, ומעשבים ירו' כלאי' פ"ב דכ"ז ע"ד מן דזרע צמחין, ירוש' מעשר שני ספ"ד דנ"ה ע"ג צמחין ובאיכ"ר פ' רבתי באפעל אינון מצמחין עשבין. הפעיל ספרי האזינו פ' ש"ז הצמיחו שלשה פסוקים] —

צמח (= צִימָח מל"ע صمخ פי' נזק באוזן (صماخ) am Ohr beschädigt sein) בפ' מומין אלו בגמר' הצימח והצימם (בכורו' מ"ד. במשנה) איזהו הצימח שאזניו קטנות צימם שאזניו דומות לספוג פי' „גדולות מקובצות ביחד. תנא (שם בגמ') אף הצימע מאן בעי צימע [5] ואשתכח גדיא חזיזא פי' שאזניו תלויות לו למטה". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בכורו' (קובץ כ"י אנגיילי' דף ק"ח.) ושם לי' אף הצימע. ובנו"ג במשנה הצומם והצומע ובתוספת' בכורו' ספ"ד הצומח והצומם . . צומח כל שאין לו אזנים צומם שאזניו מגופפות] [6] —

* צֶמַח (שם פרטי) אחד משמות של משיח צמח עיי' ירו' ברכות פ"ב ד"ה. עיי' זכרי' ג', ח'. — כפר צמח עיי"ע כפר.

* צִימוּחַ (השם המופשט מן צמח das Spressen, Wachsen) עיי' תרג' עמוס ז', א'; לישעי' מ', ל"א ועיי"ע צמח ב'. — צמחא, צמחונין עיי"ע צמח א' ועיי' תרג' בראשי' י"ט, כ"ה תר"י ב' לדברי' ל"ב, ב' והקבוץ תר"י א' שם כ"ט, כ"ב.

* צְמִי (מל"ס אֲצְמִי פי' שמע hören) תרג' אענך (תהלי' פ"א, ח') צמית יתך והשם צמיתא וכ"ה בתר"י א' לבראשי' כ"ה, י"ד להעתקת ומשמע אבל בתרג' דה"י א' א', ל' אי' וצייתא.

☞ צמייא (?) ירו' דמעשרו' פ"ק (דמ"ט.) משיבכר צמייא קייטא פי' המפרש מין פרי. *[אחי"ה אולי יש לו שייכות כדעת ה' לעווי עם ל"ע صمى מהר ללכת וא"כ איזה פרי הממהר להיות בשל] —

צָמָל (מל"ע صمل והתואר صميل קשה וחזק hart, fest והושאל לדדי האשה שנתקשו כבר) פגה בחל וצמל (נדה מ"ז. ושם: תוספתי נדה רפ"ו) בע' בחל.

צמם, צמע פירשנו למעלה בצמח. *[אחי"ה עיי"ע צמח ג' ובדפ"ע ובכ"י ק"ט אי' כן אבל בכ"י ה"ב לי' כל עיקר בטעות] —

צִמְצֵם (מל"ע ضم ענין דוחק drängen, drücken) בפ' אלו הן הנשרפין בגמ' אלו הן הנהרגין (סנה' ע"ו:) סובש מנא לן אמר שמואל דאמר קרא או באיבה (במדבי ל"ה, כ"א) לרבות את המצמצם. בפ' כיצד אשת אחיו בהלכה ב' (יבמו' י"ט.) סבר לה כר' יוסי הגלילי דאמר אפשר לצמצם. בפ' ב' בבכורו' (י"ז.) תנן רחל שלא ביכרה וילדה ב' זכרים ויצאו ב' ראשיהן כאחת ר"י הגלילי אמר שניהן לכהן שנאמר (שמות י"ג, י"ב) הזכרים לה' גמרא (שם:) ר"י הגלילי שמעינן ליה דאמר אפשר לצמצם. בפ'

---

1) כ"ה במשניות ובירו' ובנו"ג עלה. 2) עיי"ע מגרף מכש פפ ה'. 3) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ובשדפ"ע עד. 4) בנו"ג מצמחיא וכ"ה נכון מל"ס מצמחא עיי"ע ובכ"י ק"ט בש"ס מצומוחית. 5) בנו"ג הצימח . . . צימת. 6) ובכ"י אירפ' צומים . . צומת.

החולץ בגמ׳ המחזיר (יבמות מ״ו.) ארפו ליה וצמצמו ליה. בפ׳ עגלה ערופה בגמ׳ נמצא מכוון (סוטה מ״ה:) מ״ט דר׳ אליעזר קא סבר אפשר לצמצם פי׳ שוות בכוון שתיהן. בב״ר בס״פ מ״ו (מ״ה) וצמצמה פניה וראת שפחתה והיא לא ראת. במגילת איכה אני הגבר: למטרונה שכעס עליה המלך נטרדה חוץ לפלטין מה עשת הלכה וצמצמה את פניה ועמדה לה אחורי העמוד פי׳ כסתה. *[אחי״ה וכ״ה בשהש״ר פ׳ הסבי ותרג׳ ירוש׳ ב׳ כסתה (בראשית ל״ח, ט״ו) צמצמת אפהא. ותתכס (שם כ״ד, ס״ה) תר״י ב׳ ואתצמצמת ופי׳ כסתה רק בהשאילה כלו׳ דחקה הכסוי או הצעיף נגד פניה כי עיקר הוראת המלה ענין דחיקה וכנ״ה בב״ר פ״ה ויק״ר פ״י שהש״ר פ׳ אשכול צמצמן בין שני בדי הארון, ויק״ר פכ״ט פסיק׳ דר״כ צד קנ״ב. מצמצם שכינתו ביניהם למטה. ויק״ר ספי״א מצומצם ביניהן, שם פי״ד מצומצמים בו כגולם ועיי״ע צמת. — פסיקת׳ דר״כ צד קמ״ז: עיי״ע צם א׳. גיטי׳ ז׳ סע״א מזונותיו מצומצמין, ירו׳ חלה פ״א דנ״ז סע״ד מצומצמין, ירו׳ שבת פ״ב ד״ה רע״א מצומצמות. ירו׳ עירו׳ פ״ה דכ״ב ע״ג שתהא חמה מצמצמת בו. והושאל לדיוק רב והשגחה דווקנית וזהו אפשר לצמצם . . . אי אפשר לצמצם עיי׳ בכורו׳ ט׳. י״ז. ושם: י״ח.] —

* **צִמְצְמַאי** (שם פרטי) שבת ס״ג רע״א בכ״י ש״ס בי גזא (בנו״ג בגזאי) דצומצמאי דמלכתא ובכ״י א״פ דצמצמאי ובנו״ג דצימצמאי.

צָמַק (מל״מ ענינו יובש trocken, hart sein, zusammenschrumpfen) בגמ׳ דפ׳ כירה (שבת ל״ז:) מצטמק ויפה לו אסור. בר״ג דפ׳ המצניע (שם צ״א.) הוציא כגרוגרת לאכילה וצימקה. בגמ׳ דפ׳ אין צדין בגמ׳ (ביצה כ״ו:) היה אוכל בענבים והותיר והעלן לגג לעשות בהן צימוקין. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ חרותה (חולי׳ נ״ה:) ת״ר איזו היא חרותה כל שצימקה ריאה שלה. בב״ר פ׳ ל״ב[1] (פל״א) וכל אשר בארץ יגוע (בראשי׳ ו׳, י״ז) יצמוק. *[אחי״ה וכדפ״א עוד פי׳ יבש והוא מהוספת ר״ב וכ״ה בתוספת׳ חולי׳ פ״ג שצמוקה, שבת צ״א. איזה פעמים: צמקה, ירו׳ תרומו׳ ספ״ב דמ״א ע״ד היתה צמוקה, כילו צמק וכו׳ עש״ה, ירוש׳ ערלה פ״א דס״א: בשלא צמקו. פיעל שבת ל״ח. ביצים מצומקות, ירו׳ מעשרו׳ רפ״ד דנ״א: פדיו וצימקו, ירו׳ נזיר פ״ו דנ״ה ע״ג צימיקו, ירו׳ פיאה פ״ז ד״כ: כרוב מצַמַק, התפעל מצטמק שבת הנ״ל תוספ׳ שבת פ״ב (ג׳) וירו׳ שבת ספ״א ד״ד: ירו׳ תרומו׳ פ״ב דמ״א ע״ג. בינוני פעיל במקום השם צְמִיקִין (כמו ל״מ צִמּוּקִים) תרג׳ ירוש׳ א׳ ויבשים (במדי׳ ו׳, ג׳) וצמיקין, והוא צימוקים ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ה, ירוש׳ תרומ׳ ספ״א דמ״א. ירו׳ שבת פ״ז ד״י: ויק״ר פל״ו ושם: צימוקין] —

צֶמֶר (מל״מ ובלא״ר עמר, עמרא Wolle) בהמבריך פ״ז בכלאים (מ״ב) ר״מ אומר אף צמר גפן אסור ואינו מקדש. פי׳ מוך ובלע״ז בנבאג. *[אחי״ה כ״ה נכון בכ״י ב״ר והוא בלאי״ט bambagia, Baumwolle ובדפ״ע בנבצי ובכ״י ה״ב בנמצי בכ״י ל״ד נבצי בכ״י ו״ו בנצבי הכל בטעות. ובפי׳ מהרימ״צ בבצי צ״ל במבצי. ובפי״מ להרמב״ם קוטון בל״ע قطن. ירו׳ כלאי׳ פ״ב דכ״ז ע״ד גפן הצמר. שבת כ״ז. צמר גמלים וצמר ארנבים. תוספת׳ שבת פ״ט (י׳) צמר גפן צמר כלך צמר גמלים צמר ארנבים צמר חיה שבים וכו׳, ירוש׳ מגילה פ״א דע״א: הצמרי (בראשי׳ י׳, י״ח) חמץ ויותר נכון בב״ר פל״ז הצמרי חמץ[2]) ולמה הוא קורא אותה צמרי שהן עושין בצמר. שבת נ״ד. צמר לבן . . צמר נקי עיי״ע נקיא] —

צַמָּר פי׳ עושה בצמר או מוכר צמר Wollhändler, Wollzubreiter) בסוף עירובין (ק״א.) ר׳ יוסי אומר שוק של צמרים היה. בפ׳ כ״ט בכלים (מ״ו) חוט מאזנים של צמרים ושל שוקלי זכוכית טפחיים. *[אחי״ה וכנ״ה בעדיו׳ פ״ג מ״ד עיי״ע גלגל ח׳. ב״ב פ״ט. עיי״ע זג ח׳. תוספת׳ ב״מ ספי״א הצמרין והצבעין וכו׳ -- ירו׳ ב״ב פ״ח דט״ז. צמרים צ״ל מצרים] —

צָמַר (כמו בל״מ סמר ענין יקוד וחום heiss sein, erhitzen; צימרא Hitze, Erhitzung; צְמִירְתָּא hitzig) בפ׳ מקום שנהגו בגמ׳ מושיבין שובכין (פסחי׳ נ״ה:) משום דאכתי לא פרח צימרא מיניה. פי׳ „עדיין החמות בה והיא תחמם הביצים"[3]). בפ׳ הכונס בגמ׳ ליבתו הרוח (ב״ק ס׳.) ר׳ זירא אמר דצמרא צמורי. פי׳ חממא חמומי שלא נשף בשפתיו אלא פער פיו ונשף מן הגרון דהיינו רוח חם לפיכך אינו דומה לזורה ורוח מסייעתו. פ״א שלא היה מלבה בכל כחו אלא מנשם ע״ג האור

---

[1]) בכ״י ה״ב ודפ״ר פ׳ ל׳ ובדפ״ע פ״ז וצ״ל ל״ב. [2]) עיי״ע בח״ג, תל״א. [3]) הועתק מפי׳ ר״ח.

וליבתו הרוח[1]). בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (כ"ח.) האי אשתא צמירתא כמכה של חלל דמיא. *[אחי"ה ובפסחים כ"ה: פירש"י אישתא צמירתא חולי שקורין מלוי"י צמירתא חם כמו דצמרה צמורי בב"ק ס'. ע"כ והוא בל"צ mal de feu פי' חולי חמה עיי' פירש"י לע"ז הנ"ל ובדברי' כ"ח, כ"ב פירש"י קדחת אש של חולים מלמיוו"י בלע"ז שהיא חמה מאוד ועיי' לברכו' ל"ב. אשתא דגרמי. ועוד עיי"ע צמר = צִימְרָא] —

צמר (= צַמְרִיתָא Blasenstein אולי מל"ס צְמָרָא כבדות בעת השתן) בר"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ה רע"א) קביל עליה שית בצמירתא פי' אבן שבמקום זכרות ואין יכול להטיל מים אלא בצער על כן בעידנא דעייל ר' לבית הכסא להטיל מים היה זועק. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"ב) לצמירתא[2]) ליתי ג' נטופייתא משחא וכו' עד ונעיין בחומרתא דנפקא מיניה דמעליא לכולהו צימרי פי' אותו אבן שיוצא ממנו כשיתרפא אם ישחוק אותו יפה וישתה ממנו יועיל לכל מיני אבן שבגיד[3]) וי"א לכל מיני קדחת וכן מפורש (שם) לצמרא[4]) ברא קדחת ששורף אותו מבחוץ לצמרא גוא[5]) קדחת ששורף אותו מבפנים. *[אחי"ה וכן פירש"י בגיטי' צמרתא אבן הגדילה בגיד ועוצרת השתן אבל כולה צמרי פי' חולי שקורין פיוור"י = fiévre פי' קדחת ובב"מ פי' צמירתא אבן שבמקום קטנים ע"כ ואולי נגזר מל"ס הנ"ל כי בל"ע נקרא אותו אבן שבגיד حصاة ובל"פ سنك مثانة] —

צמר (= צִימְרָא כמו צמירתא עיי"ע צמר ג' schmerzhafte Erhitzung; צְמַרְמוֹרוֹת Fieber-schauer) בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה מן הגג (חולי' נ"א.) אעפ"י דמדוו וקיימי צימרא בעלמא הוא דנקיטא להו. פי' כאב. בהאשה פ"ט בנדה (ס"ג.) וכמין צמרמורות אוחזין אותה וי"מ סמרמורות מן (תהלי' קי"ט, כ"ב) סמר מפחדך בשרי. לבי סחרחר (שם ל"ח, י"א) תרג' לבי סמרמר. *[אחי"ה בנו"ג בתרג' צמרמר ופי' רבינו הועתק מפי' רה"ג בנדה (בסד"ט 32) ושם הסיום וי"א מן צמארתא דקטנים ע"כ ובירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד ר' אחא הוה ליה צמרמורין וכצ"ל בירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד ושם בט"ס צמר מורין. שהש"ר פ' דודי לי: חשש בצמרמוֹרַיָּה ובנו"ג בט"ס בצמר מירייה] —

צָמַת (לדעת רבינו מל"מ אבל לי נראה מל"ע ضمد ענין חבור והדוק ואסיפה) בפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ו.) וכן שניטל צומת הגידים גמר' (שם) ממקום שצומתין עד מקום שמתפשטין פי' ממקום[6]) שמתכווצין. חד אמר מיצמת צמתי ליה (חולי' צ"ג: עיי' פסחי' ע"ד:) עיי' בע' אומצא. פי' מצמת צמתי ליה גומרי לחתיכה ומייבשא ליה לדמא בגויה ואסיר וחד אמר משב שייבי ליה גומרי לחתיכה ומייצן ליה לדמי ושרי אלמא כל מיצמת מייבושי היא. בפ' החובל בגמ' שבת (ב"ק פ"ה סע"ב) צמתה ידו וסופה לחזור פי' כגון צמתו בבור חיי (איכה ג', נ"ג) והוא כגון צמקה שאינו יכול לעשות בה מלאכה ואילו בא למוכרו פוחתתו בדמים וסופה לחזור. בפ' האשה שהלך בעלה בגמ' ר' יהודה בן בבא (יבמו' קכ"א.) היכא דליכא מכה מיצמת צמתי. בפ' השולח גט בגמ' מי שחציו (גיטי' מ"ב.) היכי דמי דלא כליא קרנא כגון שהכהו על ידו וצמתה ידו וסופה לחזור. בגמ' דפ' ח' שרצים (שבת ק"ט.) מי שנגפה ידו או רגלו צומתה בחומץ[7]) ואינו חושש. בס"ג דפ' כל שעה (פסחי' מ'.) ר' יוסי אומ' שורן בחומץ וחומץ צומתן. פחדא צמית בעתותא מרפיא (סוט' כ': נדה ע"א.) במגילה איכה רבתי בגוים: ואיצטמיתינן לבשרא ושלחת בעי ולא הוי לך דניתן לך ואת בעי חמר ואיצטמיתינן ולא הוה לן דניתן לך ויהבינן לך מינה[8]). בחלק בגמ' עדת קֹרח (סנהדי' ק"ט: ההוא יומא דהוו מצטמתין קמת[9]) — (א"ב ובנו"ג תוב דאנא מצילְנָא לך) ואשקיתיה חמרא. בב"ר פרש' כ"ג (כ"ב) ועד דהומיה מצמתונין הוא משכח עיגולא ומהלך ביה. בויק"ר אמור אל הכהנים פ' מה יתרון (פכ"ח) ובפסיקת' דעומר (פסיקתי' דר"כ צד ע':) ושאף צמים חילם (איוב ה', ה') מי ר ח ק[10]) ממונן של סיחון ועוג משה וכל המצומתין לו וכו'. בילמדנו ואת יהודה (בתנחומא לך' וכן ליי' בתנחומא הישן) מבעד לצמתך (שה"ש ד', א'; ו', ז') שהוא מצמתן לבתי כנסיות ושותין דברי תורה בצמאה. בירוש' דפ' אחרון בפיאה (פ"ח דכ"א.) ויהיו כ"ג עד דהוא מצמת לון הוא מסכן. *[אחי"ה פי' ענין יובש הדוק והכור ע"כ והיא

---

[1]) וכנ"ה בפי' רש"י. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע לצמרתא. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע שבגיף. [4]) בנו"ג לצימרא. [5]) בנו"ג גוונא. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע מקום. [7]) בנו"ג ביין. [8]) בנו"ג אצטמטימתון ושם בענין משונה ע"ש. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע קמיה. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב מי רחק.

מהוספת ר"ב ולי' בדפוסי' ראשונים ובכ"י ערוך. וכנ"ה בתוספת' פסחי' רפ"ב (ג') החומץ צומתן, שבת ק"ט. קא צמית ליה בחלא וכו' בהוראת הנ"ל ירושלמי פיאה פ"א דט"ו ע"ג אתת צמות לטחוניא [1], ירוש' דמאי פ"א דכ"ב. גזר עליהון וצמתון, ירוש' סוט' פ"א די"ז: אזל וצמית ליה תרין תרין גוברין עד דצמת ליה מאתן גוברין וכ"ה בבמד"ר פ"ט. ירו' סוכ' רפ"ה דנ"ה. ב"ר פצ"ח מצמתא קהלא קומי ר' יוחנן, ירו' קידושי' ספ"ד דס"ו ע"ד ומצמית ליה פריטין וכו'. ב"ר ס"פ פ"ג אבותיך מצמתין ואת מבזבז. שהש"ר פ' הנך יפה: צמתך כשמצמתת [2] שערה לאחוריה וכו', ושם נראין מצומדין וכו' צ"ל מצומתין, ושם כמגדל: המצומתין שבכם וכו' פסיקת' הנ"ל איזה פעמי': המצומתין לו — ומהשם צמיתת: ירו' מעשרו' פ"ג ד"נ ע"ד ירו' סוט' פ"ח דכ"ב ע"ד אין צמית ביובל. והשם צומת בקשֶׁור גידין פי' חבור ודבוק הגידין] —

צן (מל"ט צִנָּה ענין קרירות ובדרז"ל גם הפעל צָנַן (kalt sein בפ' ה' בדמאי (מ"ג) הלוקח מן הנחתום מעשר מן החמה על הצוננת ומן הצוננת על החמה. בהגדה דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד:) הרג [3] את הזכר וצינן את הנקבה פי' מלשון (משלי כ"ה, י"ג) כצנת שלג ביום קציר. *[אחי"ה צונֵן (צוֹנֵין) הוא בינוני פסחי' ע"ו. צונן לתוך צונן .. חם לתוך צונן וכו', תוספת' חולי' רפ"ח חם וצונן .. חם לתוך צונן וכו', ירו' מעשרו' פ"ד דנ"א: תבשיל צונין, ביצ' כ"ב: תנור צונן, פסחי' מ"ו. תטיל בצונן, שם מ"ח: תלטוש בצונן, שם צ"ד: מעיינות צוננין וכו', ב"ר ספי"ב צונין קטוע מן צוננין הפכו חמין. ירו' שבת רפ"כ די"ז ע"ג צונין הפכו פושרין, מכילת' יתרו רפ"ד קרוב אדם אצלו נכוה רחק ממנו צנן וכו' עיי"ע שביל, ירוש' פסחי' פ"ד דל"א: שלא תיצן, ירוש' שבת רפ"ד ד"ו ע"ד מירתח רתיח ומיצן צוננה, שם: ספ"כ די"ז ע"ד שפוך צנינים על מאן דעדי ליה וכו', ירו' יבמו' פ"ד ד"ו. עד דלא תצנן, פ י ע ל ב"ב הנ"ל שבת נ"ג. לצננה הפכו לחממה, חולי' נ"ח: תוספת' חולי' פ"ג (ד') המצוּנֶּנֶת, ב"ר פצ"ח וצינן דמו, שמ"ר פ"י ומצננות אותן, הָ פ ע ל ירו' הוריו' פ"ב דמ"ו ע"ד מיד הוצן, פסחי' כ"ו: כ"ז. והלאה יוצן, ה ת פ ע ל ו נ ת פ ע ל סוטה י"א: שמ"ר פ"א מצטננות, יומ' ע"ז. נצטננו, שבת קכ"ט. ונצטנן — צִנְנָא נזיר כ"ב: עיי"ע צנף א' ג"י רבינו [4]) — והשם צִנָּה (כל"מ) ובדרז"ל צִינָּה, צינתה ירוש' שבת פי"ד די"ד ע"ג מתו בצנה וכו' דצינתה תמן וכו' עיי' ויק"ר רפי"ט, ירו' שבת פ"ג ד"ו: תפוג צינתה, ירו' יבמו' פט"ז דט"ו רע"ד צפרתו הצינה, תוספת' אהלו' פ"ב ימות הצנה, ב"ר רפי"ט עיי"ע אבבית, ירוש' סנהד' פ"י דכ"ט ע"ג ישיזבינך מן הדא צינתא וכ"ה בויק"ר פט"ז. תר"י ב' וקר (בראשי' ח', כ"ב) ותרג' קרח (איוב ו', ט"ז) צינתא. ובקבוץ צִנִּים מל"ם ענין קרירות כתובו' ל'. הכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים, שמ"ר רפכ"ה בקש צנים .. בקש גחלים וכו', ירו' ב"ק רפ"ח ד"ו: שלג או צינים וכו' ושם ג"כ שלג או צונן] —

צִנָּא מל"ע ‏סִןּ קופה נארגת (geflochtener Korb בפ' אלו מציאות בגמ' ואלו חייב להכריז (ב"מ כ"ה.) הא בכובא וכיתנא הא בצנא ופירי. בגמ' דפ' הנודר מן המבושל (נדרי' מ"ט:) ר' שמעון שקל צנא אכתפיה ואמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה. פי' היה מוליכה לבית המדרש ויושב עליה ומתכבד ממנה שאינו יושב ע"ג קרקע והוא כלי שדרך לשום שם פירות. *[אחי"ה וכנ"ה בתעני' ט': צנא דתמרי .. צנא דדובשא .. מלא צנא דסכיני וכו' ובפסחי' פ"ח רע"א מלא צנא סמא דמותא וכו', מגיל' כ"ח: צני דמלא ספרי, שם ז'. עיי"ע פלפל, חולי' נ"ז. עיי"ע נקר א'. ב"מ כ"ה. אוגנין לצנא ובתר"י אי' צינא והוא הנכון עפ"י כתיבה ערבית תר"י כליך (דברי' כ"ג כ"ה) ולות צינך והקבוץ צִינַיָּא תר"י א' לדברי' כ"ו, ג' לדה"י א' ב' נ"ד] —

* צינא, צינה, צינתה עיי"ע צן.

* צִינַּבְרַיי (שם מקום Σεννάβρις [5]) קרוב לטבריא) ואחד היא עם סנבראי ירו' מגילה פ"א ד"ע. עיי"ע. והתואר צינבריא ר' לוי צינבריא ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ד פ"ט דל"ט. ירוש' ע"ז פ"ב דמ"ב. והקבוץ ירו' מגיל' פ"ג דע"ד רע"א אורייתא דצנבראי ובדפ' קראט' בט"ס.

צני (= צִינִית, צִינִים, צִינִין, צִינֵי (= harte (Stein Palme) בר"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל"א.) מפום נהרא עד ציניתא [6]) דבבל בפ' אלו מציאות

[1]) וכצ"ל בירו' קידו' פ"א דס"א: ושם אי' מצוותא ובבבלי קידו' ע"א. ציווי. [2]) בנו"ג כשמצמת. [3]) בנו"ג סירס. [4]) ובנדרי' י"א: אי' בהיתרא. [5]) מלחמות של בן מתתיהו ג', ט' ז'. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בי צניתא.

בגמ' כלי אנפוריא (ב"מ כ"ד:) ההוא דיו דשקל בשרא ושדייה בצינייתא דבי מר מריון[1] בחלק בענין נבוכדנצר (סנהד' צ"ו:) ותרגומו צינייתא דבבל. בר"ג דפ' עושין פסין (עירו' י"ט.) תני רבה בר מרי[2] בדבי[3] ר' יוחנן בן זכאי שתי תמרות יש בגי' בן הנם ועולה עשן מביניהן וזו היא ששנינו בפ' לולב הגזול (סוכה כ"ט:) ציני הר הברזל כשרות וזו היא פתחה של גיהנם. בר"ג דפ' הדר (עירובי' ס"ג.) רבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי חזייה לההוא גברא דקא קטר[4] חמריה בצינייתא[5] בשבתא וכו' פי' היה קושר חמורו בדקל[6]. בפ' המוכר את הבית בגמ' ולא את מחיצת הקנים (ב"ב ס"ט:) קני לך דקלין ותאלין הוצין וצינין[7] פי' „דקלין תמרים גבוהין תאלין שאר אילנות גדולים[8] הוצין שאר אילנות קטנים צינין דקלים קטנים"[9]. *[אחי"ה ומשקל צינין אי' ג"כ בירוש' ב"מ ספ"ב ד"ח ע"ד קרדום מבקע בו עצים אבל לא צינים ועצי זית (עיי"ע צנם א') ובלא"ר צינית איכ"ר פ' פרשה מקל וצינית, ובקבוץ צינייתא סוט' מ"ו: צנייתא ב"מ הנ"ל ובל"ע בקבוץ מין ממיני דקלים הם. ובענין בי צנייתא עיי"ע בזתא (ח"ב, ל"ה ומ"ש). תר"י א' לבמד' ל"ה, י"א ציני טוור פרזלא. ותרג' סנה (ש"א י"ד, ד') צינין. תרג' אם יעלו השמים (עמוס ט', ב') ואם יסקון בצינין דרמין ופרש"י בטורין רמין. ובתנחו' כי תשא סי' י"ג צנן (יהושע ט"ו, ל"ז) שהיא צינה עיי"ע צנן ומ"ש. צִינִית שבת פ"ו מ"ו עיי"ע צנת] —

* צִינְתָא (שם מקום) עירו' נ"ב. תהא שביתתי בצינתא עיי"ע בזתא וע' קודם לזה.

צָנָם (בל"ע חזק וקשה השם צוֹנָם, צוֹנָמָא וכן בל"ם (Fels, harter Stein בפ' ואלו עוברין בפסחי' בגמ' כיצד מפרישין (פסחי' מ"ז: ראויות לכותשן כלאחר יד בצונמא וכו'. בר"ג דפ' לא יחפור (ב"ב י"ח.) הכא במאי עסקינן בצונמא. בס"ג דפ' המוכר את הספינה (שם פ"ט:) ת"ר אין עושין משקלות לא בשל עץ וכו' עד אבל הוא עושה של זכוכית ושל צונמא פי' אבן חזקה וקשה מאוד[10]. בפ"ק בנדה בגמ' אי זו היא בתולה (ח':) נמצא בה חרש[11] אין זו בתולת קרקע צונמא הרי זו בתולת קרקע. *[אחי"ה צונמא הפכו חרסית עיי' במד"ר פט"ז אם של צונמא הם הם שמנים וכו' וכ"ה בתנחו' שלח סי' ו' (ובתנחומי' הישן סי' י"ב) ועוד צוֹנָם ירו' ב"ב רפ"ב די"ג: ובצונם מותר ובתוספת' כ"י אירפ' ב"ב רפ"א בט"ס בצונן אבל בכ"י אירפ' בתוספ' ב"מ פ"ב לא צנם ולא זית צ"ל צינים עיי"ע צני ובנו"ג בט"ס צנון][12] —

צָנַם (מל"מ פי' ענין יבשות hart, trocken) ועיי"ע הקודם לזה) בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכו' ל"ט.) פת הצנומה[13] בקערה מברך עליה המוציא לחם מן הארץ פי' פרורה פתיתין בקערה ויצק עליה. פ"א צנימא[14] יבשה ואינו יכול לאוכלה אלא בקערה במקפה. *[אחי"ה וכפ"א אי' ברש"י והוסיף לנכון: וכן צנומות דקות ע"כ ובאו"ז הל' בה"מ ססי' קמ"ז הביא פי' הערוך והקשה עליו עש"ה ובמ"ש בעל למוד ערוך ברכו' שם ליישב דברי רבינו. ופי' הראשון לועז עה"ק שנ"ב שניטל"ן בל"א Schnittlein = Schnitteln] —

צנן (= צְנוֹן Rettig) בפ"ק בכלאי' (מ"ט) הטומן לפת וצנונות. בפ' במה מדליקין (שבת כ"ד:) ולא בשמן צנונות. בפ"ד במכשירין[15] (מ"ו) צנון שבמערה נדה מדיחתו והוא טהור. פי' צנון במים שבמערה ובלישנא דרבנן שמו פוגלא ובל' ישמעאל שמו פגול ובלע"ז ארמורשא. *[אחי"ה והוא בלאי"ט armoraccio Meer- (ramolaccio =) rettig ול"ע הנ"ל הוא עיי"ע פגלא ובעוקצין פ"א מ"ב פי' רה"ג (בסר"ט 42) הצנון פי' פוגלא העגולים. ובפי' מהר"י במ"צ בכלאים פ"א מ"ה פי'

---

1) בנו"ג בצנייתא ובכ"י ש"ם בי צינתא, בי ציניתא ובכ"י ש"ם מינכען בי ציבתא והוא ט"ס ובהיפך בשבת קל"ט: צנייתא צ"ל צבתא. 2) בכ"י ק"ט רבא בר מרי וכ"ה רבא בכ"י ש"ם א"פ ושם ולפנינו מריון ובכ"י ילק' (אצל ד"ס עירו' הנ"ל) דבי בר מריון וכ"ה בב"מ הנ"ל וכגי' רבינו אי' בסוכ' ל"ב רע"ב. 3) בכ"י ק"ט ברבי. 4) וכ"ה בכ"י ש"ם וביתר המקומות אצל ד"ס ע"ש ובנו"ג אסר. 5) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ק"ט ודפ"ע בצנייתא ובדפי' שונצ' בש"ם בציניתא ושם בציניתא ד ד ק ל א וכ"ה ברי"ף ובתשו' הריב"ש סי' רע"א. 6) וכ"ה בפי' ר"ח בש"ם ווילני. 7) בנו"ג וציצין וצ"ל כגי' הערוך וכ"ה בכ"י ש"ם רי וכצ"ל בכ"י רגמ"ה אשר משם הועתק פי' רבינו. 8) אבל עיי"ע תאל ומ"ש נגד זה הפי'. 9) ע"כ מפי' רגמ"ה ושם אי' יותר נכון תאלין שאר אילני בחורין קטנים עיי"ע תאל. ועוד שם הפיום כעין ציניתא דבבל ע"כ מוכח שהוא ג"כ גרס צינין. 10) ובפי' רגמ"ה ב"ב י"ח. פי' צונמא סלע חזק. 11) בנו"ג חרס. 12) ובפיוט לסוכות צנמון Dürre. 13) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע הצונמא. 14) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע צונמא. 15) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס במשקין.

צנון בבלי פוגלי לעז רדיצי יוני רפנין ע"כ והוא radice בלאי"ט Meerrettig וכן פי' רבינו מלת נפוס עיי"ע נפס בל"י ῥαφανίς. ברכות ל"ו. עיי"ע פגלא. שם נ"ז: לא צנון ולא חזרת עיי' תוספו' ע"ז י"א. ד"ה צנון. והקבוץ צנונות שבת הנ"ל ותוספת' שם רפ"ב מעשרו' פ"ה מ"ב] —

צנן (שם מקום נדרש מן צִנָּה פי' סלע וקשה כסלע Fels, felsig) בילמדנו בכי תשא (תנחו, שם סי' י"ג) צנן וחדשה ומגדל גד (יהושע ט"ו, ל"ז) צנן [1]) שהיא צנה, חדשה שהקב"ה עתיד לחדשה לעתיד לבוא מגדל גד שמשם הקב"ה יוצא ומגדר משתיתן של אומות העולם [2]). צנינן דקיקין תר"י צנומות דקות (בראשי' מ"א, כ"ג) — (א"ב בנוסחאו' שלנו תר"י נצן לקיין). *[אחי"ה בכ"י ק"ט הוא ע' בפני עצמו ושם ובדפ"ר לנכון צנִינָן דקִיקָן (ל"ג) ולא כבדפ"ע אחרי' צנינין דקיקין. וא"כ כפי ג"י רבינו ל"ט צנומות כמו בל"ע صنم פי' חזק כסלע והוא הוא צגן עיי"ע צנם] —

צָנַע (מל"מ פי' עושה מעשים טובים בסתר ובענוה fromm, keusch sein) בפ"ו בדמאי (מ"ו) וצנועי בית הלל היו נוהגין כדברי בית שמאי. גמרא ירושלמי [3]) (ירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ד) מהו צנועי כשירי אמר רבי חסדא כך שנינו שהכשר נקרא צנוע. בס"ג דעירובין (ק':) מלפנו מבהמות ארץ (איוב ל"ה, י"א) זו פרדה [4]) שכורעת ומשתנת [5]) ומעוף השמים יחכמנו (איוב שם) זה תרנגול שמפייס ואחר כך בועל, למדנו צניעות מחתול פי' שבועל בצנעה [6]) פ"א שמכסה צואתו [7]) גזל מנמלה שמכינה לחמה בקיץ [8]) ואין נכנסין לחור שאינו שלהן לגזול, עריות מיונה כל זכר הולך אצל אשתו ולא אל אשת חברו [9]). בפ' כיצד הרגל בגמ' דסמוך איזהו מועד (ב"ק כ"ג:) א"ל (אביי) [צ"ל לאביי] זיל אצנעינהו [10]) פי' „הזהר לבעליהן שישמרו אותן והושיבו אביי יאמרו בעליהן יגדור גדר לשדהו" [11]). — (א"ב ל"מ זה (משלי י"א, ב') ואת צנועים חכמה וענין קרוב לזה תרגום הניחו לכם (שמות ט"ז, כ"ג) הצניעו לכון. *[אחי"ה צ"ל אצנעו לכון אבל גם במתורגמן הצניעו לכון והרבה באפעל בתרג' עיי' תרג' שמות ט"ו, ל"ג. ל"ד. לויק' ט"ז, כ"ג; לבמד' י"ז, כ"ב; י"ט, ט' וזולתו. ב"מ כ"ה: אצנעינהו, ושם מצנעי. ב"ב כ"ד. אצנועי בגויה לא מצנעי ובהפעיל שבת צ': המצניע לזרע וכו' שם צ"א. כל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו וכו' ע"ש. במד"ר פ"א אשה שמצנעת עצמה וכו' בינוני הָפעל תרומו' פ"ח מ"ח בכורו' ל"ג: ירו' פסחי' פ"א דכ"ח. מקום המוצנע. אתפעל ב"ב ס'. מצינו לאצטנועי מינך ע"ש ועיי' תר"י א' לבראשי' כ"ז, כ"ה; לשמות ט"ז, ט"ו. ובפעל ב"ב נ"ח. אמאי לא צניעת באסורא בינוני פעול צָנוּעַ נדה י"ב. כל המקיים דברי חכמים נקרא צנוע. ברכו' ס"ב. צנוע בבית הכסא. ושם צנוע באורחותיו, והקבוץ צנועים, צנועין ברכו' ח': יומ' ל"ט. מעשר שני פ"ה מ"א ב"ק ס"ט. קידו' ע"א. תוספת' סוט' פי"ג. שהש"ר פ' שניך, ושם לנקבה צְנוּעָה יומ' נ"ד. מגיל' י': ב"מ פ"ז. שבת נ"ג: כמה צנועה אשה זו וכו' והקבוץ צנועות כתובו' ב': ג'. נדה י"ב. ובבינוני פעיל צְנִיַע כתובות ס"ב סע"ב, מנחו' מ"ג. אינש צניעא והקבוץ צניעין, צניעָן תר"י א' לדברי' י', ה'; לרות ד', א' לנקבה שבת ק"מ: צְנִיעָתָן. השם צְנִעָא, צְנְעָה מ"ק י"ב סע"ב. בחבור עם בי"ת בצינעא הפכו בפרהסיא ע"ש ביצה ט"ז. מ"ק כ"ד. סנהדרין ע"ה. פסחים קי"ג. תוספתא עירובין פי"א (ח) למ"ק רפ"ב והשם המופשט צְנִיעוּת, צְנִיעוּתָא מגיל' י"ג: ברכו' ס"ב: שבת קי"ג: ב"ק פ"ב. עירו' כ"ו. פסיקת' רבתי ר"פ מ"ה אין לך חבה לפני המקום מן הצניעות, שהש"ר פ' כמעט מבואר גלי צמתך (ישעי' מ"ז, ב') פרשי צניעותך וכו'] —

צְנַע (קרוב לענין הראשון פי' הסתר דבר verborgen, im Geheimen halten) בפ"ק בקידו' בגמ' וחכמים אומרים בכסף [12]) (כ"ה רע"א) סבי דנזוניא [13]) לא אתו לפרקיה דרב חסדא א"ל לרב המנונא זיל צנעינהו פי' לך געור ופגע בהון נזוניא שם עיר וקרובה לסוריא וכשאמרו לו קרנונא חס ושלום לא ביזוהו אלא אמרו לו וכי הדגים חמין הן קרים הן קרנונא ראוי לומר לך [14]). בפ' בנות

---

1) בשמ"ר פ"מ בט"ס צנה. 2) בנו"ג משכנותיהן ומשתותיהן וכו'. 3) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב. 4) בנו"ג פרידה. 5) ובנו"ג עוד מים אבל בכ"י ש"ס ובילק' איוב לי' ועיי' ד"ס שם. 6) וכ"ת בפי' ר"ח. 7) וכ"ה בפירש"י. 8) וכ"ה בפי' ר"ח ואין נכנסין וכו' לי' שם. 9) ועיי' פי' ר"ח לעירו' בש"ס ווילנ'. 10) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס הי' (ד"ס ב"ק צד כ"ג.) זיל צנעינהו וכ"ה בריי"ף כ"י ובראי"ש דפו"ו ובנו"ג זיל אימא להו למרייהו דליצנעינהו ועיי' קידו' כ"ה. 11) הועתק מפי' ר"ח ושם דבעליהן ובכ"י ק"ט לבעליהן וצ"ל דבעליהן. 12) כ"ה בכ"י ערוך. 13) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכדפ"ע דנזוניא. 14) מתוך פי' ר"ח הובא בתוספו' קידושי' שם בקיצור מוכח שזה הפי' שייך לר"ת ועיי' יוחסי' השלם ע' רב המנונא צד 130 שהביא פי' הערוך ועוד שם צד 131 ורש"י פי' קרנונא יושב קרנות.

כותים בגמ' המקשה (נדה ל"ו סע"ב) כי קא ניחא נפשיה דרב א"ל לרב אסי זיל צנעיה פי' מונעהו מזה ואי לא צאית גדדיה כלומר אם אינו מקשיב וחוזר בו מנעהו בהכאות ופצעים מלשון לא תתגודדו (דברים י"ד, א'). *[אחי"ה עיי' רש"א בחי' אגדות שמקשה על פי' רבינו ומ"ש בתירוץ השני שהוא כפתור ופרח כמו שהעיר כבר הגרי"ב בהשפב"ע. ולשון צניעה ענין סתר הוא והוא לשון נדוי כדאי' במ"ק י"ז, הכבד ושב בביתך עיי' פירש"י בקידושין ושם הגי' הסגר ושב בביתך] —

צנף (מל"ע صنف קצה ושפת הבגד וכדומה Wip-fel, Zipfel) כנפי בגדיהם (במדבר ט"ו, ל"ח) תר"י (ב') צנפת גוליהון, על ארבע כנפות כסותך (דברי' כ"ב, י"ב) [תר"י] (ב') על ארבע צנפת גוליכון. בר"ג דפ' מי שאמר הריני נזיר ושמע (כ"ב:) הרי עלי כבשר זבחי שלמים מהו כי מתפיש אינש בעיקרא מתפיש או דילמא בצנפא מתפיש פי' בעיקרא בשורש והיינו קודם שנזרק הדם בצנפא בענף. בראש אמיר (ישעי' י"ז, ו') תרג' בריש צנפא [1]) והיינו לאחר שנזרק הדם. ס"א בצננא [2]) פי' בעיקרא קודם שנזרק הדם שאסור באכילה ובהנאה וכן נמי האי בשר חולין בצננא כמו שהן בסוף לאחר זריקה דמותר באכילה אף האי נמי מותר באכילה וצננא לשון צונן הוא כדבר שהוא חם לכתחלה כלומר חם ואסור ומצטנן ומותר [3]).

צָנַף (פי' צהל wiehern) בר"ג דפ' כיצד הרגל (ב"ק י"ח:) סוס שצנף וחמור שנער. בפ' ערבי פסחי' בגמ' ואפי' מן התמחוי (קי"ג.) ואל תדור במתא דלא צניף בה סוסיא. בר"ג דפ' אותו ואת בנו (חולי' ע"ט) עבי קליה בר חמרא צניף קליה בר סוסיא פי' נעים דק כמין צהל. *[אחי"ה פי' צנף כמו נער בל"פ جنبيدن sich räuspern ושאגת סוס נקרא צניפה ושל חמור נעירה עיי' ב"ק הנ"ל קידושי' כ"ד: אבל נאמר ג"כ על צפצוף עופות בתרג' שני באסתר א', ג' וצניף צניפא. תרג' ישעי' י"ג, כ"ב ויצנפון חתולין עיי' רד"ק בדפו"ו ובנו"ג וינצפון] —

* צִינּוּק עיי"ע צנק.

* צִינּוּרִי (?) פסיקת' רבתי ר"פ כ"ד כל דאכיל צינורי מן קיסר יהב בי (מכה) [סכה] דפדן ובבמד"ר פ"ח כל דאכיל צינורא מן קיסר וכו' לפע"ד צ"ל ציבורי פי' מל"ר ciboria מאכל ומזון ועיי"ע ציברייה.

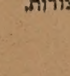
צנר (= צִינּוֹרָא, צִינּוֹרָה בל"ס צִנָּרְתָּה וו כפוף ומזלג krummer Haken, Gabel ועיי' עוד בפנים) כוס שבלע את הצינורא (כלי' פי"ו מ"ח) כבר פי' בע' כוש שלישי. מחטין וצינורות בר"ג דפ' חומר בקודש (חגיגי כ"א:) שמא [4]) יטביל בהן מחטין וצינורות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד. בכלי מתכות פי"א בכלים (מ"ט) צינורא טהורה העשויה כמין אשכול ונפרק טהור. פי' מנהג ארץ ישראל לעשות נזמי זהב באזניהם ועשוין ד' או ה' חתיכות שיהו כמו אשכול נזם כמו זה מקבל טומאה אבל אם נפל לארץ ונפרק נטהר ונזם העשוי כקדירה מלמטה וכעדשה מלמעלה וזה צורתו: [5])

בפי"ג בכלי' (מ"ה) צינורא שפשטה טהורה חזר וכפפה טמאה. "פי' ברזל שעל הכוש שטוין בו [6]) היתה כפופה שיתפוס החוט ואחר כך פשטה. בפ"ק ביומ' בגמ' ומתקינין לו (י"ב סע"א) לובש שמונה ומהפך בצינורא פי' מהפך במזלג אברין של תמיד בשחר. תרג' מזלגותיו (שמות כ"ז, ג') צינורייתיה. ר"ח ז"ל פי' עצי נורא. *[אחי"ה וכ"ה באמת בפי' ר"ח ביומא (בש"ס ווילנא) והובא בתוספו' סנהד' י"ד: ד"ה צינורא ע"ש ג"כ פי' ראשון בערוך וכן פירש"י שם מזלג ועיי' ג"כ שבת צ'. מנחו' ק"ז. ובפי"מ להרמב"ם כלי' פי"א פי' ג"כ מזלג והוסיף ולפי שהוא מעוות קורא אותו צינורא ע"כ והוא כל"ס הנ"ל ומה שפי' רה"ג ואחריו רבינו ברזל שעל הכוש שטוין הוא כל"ע صنار. ובתוספתי' כלים ב"מ רפ"ג צינורה ובכ"י אירפ' צינורות עיי"ע מרדה ב' וכ"ה צינורה ירו' שקלים ספ"ו ד"נ: ב"ר פע"ד אפי' מחט אפי' צינורא לא מצאת [7]), והקבוץ צינורות חגיג' הנ"ל ובכ"י ש"ס צינוריות וכ"ה שם כ"ב. ובירו' יבמו' פי"ב ד"י"ב: צינורין ובתרג' הנ"ל צִינּוֹרְיָתָא] —

צנר (= צִינּוֹרָא פי' חור שבדלת Loch der Thür-schwelle) בר"ג דפ' מי שמתו (ברכו' י"ח:) א"ל זוזי היכא א"ל זיל שקלינהו מתחות צינורא

---

1) בנו"ג ענפא. 2) וכ"ה לפנינו ובריב"ן בצינגא. 3) ובנדרי' ו"א: גרס לישנא בהיתרא. 4) כ"ה נכון ג"כ. בכ"י ובפי' ר"ח ובנו"ג בט"ס שלא. 5) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובכ"י ו"ו אי וב' אי' ג"כ הצורה בפי"מ להרמב"ם בכלים שם ובדפ"ע לי' הצורה וכן זה צורתו. ובכ"י ל"ד לי' חוץ היאורים ובכ"י ב"ר מדפ"ר צ"ל כגי' ועיי' התיבות הילק' 6) הועתק מפי' רה"ג בכלי' שם. 7) שם פמ"ב צנורת לך לך רי ע"ב צורות.

דרשא. בפ' כל כתבי הקודש בגמ' כיצד נפלה דליקה (שבת קי"ט.) ומשלם להו אצינורא דרשא. בר"ג דפ' מציאות האשה (כתובו' ס"ז:) מר עוקבא הוה שדי לההוא עניא ד' זוזי בצינרא דרשא. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) ונגבי שב אומצי משב בתי [1]) ונפקינהו נהליה אצינורא דרשא. דילמא בבוצינא דריחיא אי נמי בצינורא דרשא (פסחי' צ"ד:) כבר פי' בע' בצין (ב'). הציר והצינור והקורה והמנעל (מ"ק י"א.) כבר פי' בע' צר (ה'). *[אחי"ה והקבוץ תוספת' כלי' ב"מ ספ"ב צינורות התוספות את הריחיים וכו'] —

צנר (= צִנּוֹר בל"מ מרזב וקילוח מים Kanal, (Rinne, Aquäduct האי תגרא דמי לצינורא דבידקא כיון דרווח רווח (סנהדר' ז'.) עיי' ע' בדק. פי' מרזב של מים. בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את הבית מכר את הדלת (ב"ב ס"ה:) ת"ר צנור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה. בר"ג דפ' כל הבשר (חולי' ק"ה.) ח ז א [2]) צינורא דבידקא בארעיה פי' אמת המים. *[אחי"ה וכנ"ה בב"ב נ"ט. צינור המקלח מים, תוספ' עירו' פי"א (ח') צינור המקלח לרה"ר וכו'. ירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: צינור שמימיו מקלחין, תוספת' מעשר ראשון ספ"א קולט מן הצנור תוספ' עירו' פ"ט (ו') צינורו של פלוני מקלח מים וכו'. מקואות פ"ד מ"א (ירו' שבת פ"א ד"ג סע"ג) המניח כלי' תחת הצנור, שם מ"ג החוטט בצינור לקבל צרורות, ירו' מ"ק פ"א ד"פ: החוטט בצינורה. הקבוץ ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג משכו צינוֹרות דם בלודקיא, תוספת' שבת ספ"ז (ח') והמשיכו . . בצינורות יין ושמן] —

צנר (= צִינּוֹר Wasserstrahl, spritzende Flüssig-keit) בפ' מפנין בר"ג (שבת קכ"ז:) אמרנו שמא נתזה צינורא מפיה על בגדיו של ר' בסוף טהרות (פ"י מ"ו) מי שהיה עומד ומדבר על שפת הבור ונתזה צינורא מפיו בבור. בר"ג דפ' הוציאו לו (יומי מ"ז.) ספר עם ערבי ונתזה צינורא מפיו על בגדיו. בר"ג דפ' חומר בקודש (חגיגי כ"ג.) ומשום צינורא דעם הארץ. פי' ניצוץ של רוק. *[אחי"ה ובפי' ר"ח בחגיג' הועתק צינורא של רוק וכ"ה בירו' יומי פ"א דל"ח ע"ד נתזה צינורא של רוק מפיו על בגדיו. ועיין מ"ש רש"ב בתנחומ' הישן פ' אחרי

סי' ט' אות קכ"ט ועיי' בענין המעשה דיומ' הנ"ל ג"כ בתוספת' פ"ג דיומ' וירו' מגיל' פ"א הל"י והוריו' פ"ג הל"ב במד"ר פ"ב פסיק' דר"כ צר קע"ד אבדר"נ פל"ה ועוד עיי' מ"ש בתש' מהר"ץ חיות י"ג וי"ד באמרי בינה ומ"ש בעל שריד שבערכין] —

צְנִית (מפעל צנן ענין קישוי ברגל Verhärtung, (Beule am Fuss מאי צנית בת ארעא (שבת ס"ה.) פי' לשחין קורין בל"ע אלבתר [3]) ובל' ארמי בת ארעא [4]). ירושלמי (פ"ו ד"ח ע"ג) צנית פודגרא כבר פי' בע' בת ארעא [5]).

צע (עיקרו יָצַע מל"מ עיי"ע) בפ' אלו קשרים (שבת קי"ג.) מציעין את המטות מלילי שבת ללילי שבת. בר"ג דפ' ד' מיתות (סנהדר' נ"א.) כך היא הצעה של משנה זו. בפ' מי שמתו בגמ' בעל קרי (ברכו' כ"ב.) שונה הוא ב ר ג ל י ו ת [6]) ובלבד שלא יציען פי' שלא ילמד לאחרים כשהוא בעל קרי ודבר זה אנו לומדין מקל וחומר מסיני אם ללמוד אסור ללמד לא כל שכן. *[אחי"ה ובפירש"י בע"א ע"ש ומה שיש להשיו על פי' רבינו עיי' למוד ערוך ברכו' צד י' ומ"ש עפ"י תוספ' ר"י החסיד — והשם צוֹעָה (= יְצוּעָה) ירו' כתובו' פ"י דל"ג ע"ד] —

צע (= צָעָא בל"ס קערה (Schüssel משתי מיא בצעא [7]) (פסחי' קי"א:) עיי' בע' (ברק) [צ"ל ברק] (א'). בפ"ק במגיל' בגמ' קראו את המגילה (ז':) קריבי לי שיתין צעי דשיתין מיני ק ד י ר ה [8]) ואכלי. פי' „קערות במיני מטעמים" [9]). צעי חקלייתא (ביצי' ל"ב.) עיי' בע' ע ר ן. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע עדן. ודע כי ברפ"ע בציון צעי' וכו' הוא ערך בפני עצמו ואינו נכון כי הוא הקבוץ מן צעא וכ"ה במגיל' הנ"ל והיחיד עוד במגילה שם ובעאי למיכם צעא אבתרא. פסחי' הנ"ל עיי"ע חצב ב' חולי' מ"ז: עיי"ע קניא] —

* צַעַד (מל"מ ענינו דריכה בנחת (schreiten תעני' כ': לא צעדתי בפני מי שגדול ממני. הפעיל ברכו' כ"ט: תצעידני לשלום. והשם המופשט צְעִידָה ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. במ"דר פ"ד על כל צעידה וצעידה. ב"ר פצ"ח דרש בנות צעדה (בראשי' מ"ט, כ"ב) צעידה בתורה מהו צעידה פרשה.

* צוֹעָה (Lager, Decke) עיי' סוף ע' צע א'.

[1]) כ"ה בדפו"ו ובכ"י ק"ט ובדפ"ע לי'. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע האי. [3]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ק"ט ג"ג ודפ"ר וכ"ה נכון עיי"ע בת ארעא ובדפ"ע מפיזי והלאה אלכתר ועיי"ע הנ"ל. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וב"ר ובדפ"ר אבל בשדפ"ע כתארא. [5]) היינו ששם פי' בת ארעא וצנית. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע ברוגליות אבל עיי"ע רגלא. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בצעי. [8]) כ"ה בכ"י ערוך ובש"ס ובדפ"ע לפדא [9]) כ"ה בפי' ר"ח במגילה.

צעצע (= צַעֲצוּעִים מל"מ צעצעים = צאצאים (junge Kinder בס"ג דפ' המוכר פירות לחברו (כ"ב צ"ט.) תניא אונקלס הגר אומר כרובים מעשה צעצועים היו פי' כמו צאצאים כלו' שדומין פניהן לנערים דלהכי נקרא שמו כרוב כלו' כרביא כילד". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה לב"ב כ"י שלי אשר ממנו נדפס בש"ס ווילנ'] —

צַעַק (מל"מ נרדף עם זעק (schreien, anklagen בפ' מרובה בגמ' אין מגדלין (ב"ק פ' :) ושאר כל מיני פורעניות כגון חיכוך חגב צרעה לא היו מתריעין אלא צועקין[1]). לעזרה אבל לא לצעקה (תעני' י"ד. י"ט.) כבר פי' בע' עזר. *[אחי"ה וכנ"ה ביומ' ס"ט. ר"ה י"ז: ב"מ ע"ה: ע"ז י"ז. מנחו' נ"ג: תמור' ט"ז. נפעל ב"ק צ"ג. נִצְעַק. צעקת לגימה עיי"ע צקלג] —

צָעִיר (מלשון צַעַר וצעיר כמו צוֹעֵר פי' מצער (der Quälende בפ' ב' בערכין (י"ג :) וצעירי הלוים היו נקראין. גמ' (שם) תנא וסועדי הלוים היו נקראין "כלו' מסייעי הלוים בשיר ותנא דידן כיון דקטנים קולן דק והגדולים קולן עבה משום הכי קרו להו צעירי הלוים"[2]) — (א"ב ל"מ (איוב ל"ב, ז') צעיר אני לימים. *[אחי"ה כבר הוכיח הגרי"ב בהפשב"ע טעותו של ר"ב שאינו עולה פירושו יפה עם סוגית הש"ס ובנו"ג וצערי וכן רוצה להגיה צערי או צוערי הלוים בדברי רבינו ובמשנה שבמשניו' אי' צוערי אבל בפי"מ להרמב"ם אי' כגי' רבינו. וה' גייגער (מ"ע ח"ח 71) האריך בפי' צוער או צעיר להוכיח שפי' Hirtenjunge והגהתו סוערי יש לה סמך בגי' רגמ"ה הנ"ל — ובינוני פעיל כאן מובנו פעל יוצא (ועיי' המפרשים שהביא הגרי"ב) והוא כמו צוער. מכילת' משפטי' פרש' ט"ז מעמו (שמות כ"ב, י"א) להוציא[3]) את הצוֹעֵר. ברכו' י'. מצערי ליה טובא. שם כ"ז: נצעריה. צעריה. יבמו' ס"ג סע"א קא מצערא ליה. כתובו' ח': צעורי קא מצער ליה. ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג לצעורי רבכון. פיעל נזיר כ"ב. ציער עצמו מן היין וכו'. התפעל נתפעל סוכ' כ"ו. ע"ז ג': מִצְטַעֵר פטור וכו' תוספת' מעשר שני פ"ה היה מצטער יומ' י"ט: הייתי מצטער. יבמו' קכ"א. ירו' יומ' רפ"ח דמ"ד ע"ד ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד ירו' מגילי' ספ"א ד"ע ע"ד ספרי ברכה פ' שנ"ד. אתפעל אִצְטַעַר סוכה נ"ב סע"א וּצְטַעַר. שבת ק"מ: עד דמצטערן. תרג' יעצב (קהל' י', ט') יצטער בהון. תרג' כמתאננים (במד' י"א, א') כמצטערין] —

צַעַר (מע' הקודם (ובל"ע صغر פחיתת ערך ובל"ס צערא כאב (Qual, Schmerz ובושת ורפוי שבת ונזק נזק מנלן גרסי' בר"ג דפ' החובל (ב"ק פ"ד.) אתיא תחת תחת (שמות כ"א, כ"ה) כתיב הכא עין תחת עין וכתיב התם (דברי' כ"ב, כ"ט) תחת אשר ענה באונס מה התם ממון אף כאן ממון יליף אדם מאדם ונזקים מנזקים. רפוי ושבת מפורשין רק שבתו יתן ורפא ירפא (שמות כ"א, י"ט), צער[4]) גרסינן נמי[5]) בר"ג דפ' החובל (ב"ק שם) ובס"ג דפ' כיצד הרגל (שם כ"ו:) פצע תחת פצע (שמות כ"א, כ"ה) ליתן צער במקום נזק. בושת בס"ג דפ' כיצד הרגל (שם כ"ז:) ושלחה ידה והחזיקה במבושיו (דברי' כ"ה, י"א) אינו חייב על הבשת עד שיהא מתכוין — (א"ב תרג' ארבה עצבונך (בראשי' ג' ט"ז) אסגי צעריכי וענין אחר קרוב לזה תרג' ריש וקלון (משלי י"ג, י"ח) מסכנא דאית ליה צערא. *[אחי"ה והרבה בתרג' משלי עיי' תרג' שם ג', כ"ה; ט', ז'; י"ב, ט"ז; צער בעלי חיים ב"מ ל"א, ל"ב, ל"ג. שבת קכ"ח. ועוד עיי' סנהד' י"ט: צער גידול בנים. סוט' מ"ח: שרוי בצער. ב"ב ט"ז: בשעת צערו. ברכו' כ"ח סע"א לישנא דצערא. ב"מ ל"א סע"א צערא דמרה . . צערא דידה. ב"ר ספנ"ב צערו של איש מרובה מצערה של אשה. שם פפ"ב מפורש בן אוני (בראשי' ל"ה, י"ח) בר צערי. ובתרג' נ"ב צַעֲרוּ תר"י א' לדברי' כ"ח, נ"ג. נ"ה, נ"ז] —

* **צַעַר** (נבנה מן צעיר פי' הקטין klein machen, (verringern בהפעיל ב"ר פ"ו הצעיר (בראשית מ"ח, י"ד) נדרש שהיה מַצְעִיר את עסקיו פי' מקטין את עצמו וכדאי' שם. בינוני הָפעל שבת י' סע"ב דרש מצער (שם י"ט, כ') מתוך שישיבתה קרובה עונותיה מוּצְעָרִין. והתואר צָעִיר כל"מ ולנ"ק צְעִירָה מגיל' ט': ירוש' מגיל' פ"א דע"א ע"ד עיי"ע ארנבא ומ"ש.

צף (= צָפָה מל"מ ענינו ראי' טבעית או שכלית ועוד ראיה אשר עמה תוחלת schauen, be- (obachten, harren הכל צפוי והרשות נתונה (אבות

---

1) ועיי' תעני' י"ד. 2) הועתק מפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיליקי' דף קל"ה :) ושם הגי' סוערי הלוים מסייעי הלוים.
3) כגי' א"צ וילק' ובנו"ג להביא. 4) ברפ"ר מתחיל כאן ע' בפני עצמו וט"ס הוא. 5) כ"ה בכ"י ק"ם.

פ"ג מט"ו) כבר פי' בע' סעד. הנשקף על פני הישימון (במדבר כ"ג, כ"ח)[1] ונשקפה על פני הישימון (שם כ"א, כ') תר"י (ב') ומצטפיא[2] מן כל קבל. בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחי' נ':) המצפה לשכר אשתו וריחים פי' „כדי להתפרנס ממנו מתקולתא משקל המטוה שטוה בכל יום שכר הריחים שכירותו מפני שהוא דבר מועט אינו רואה סימן ברכה בזו הדרך"[3] פ"א[4]) מתקולתא חנונית ששוקלת במשקל ופריצות הוא שמגבהת זרועותיה ומראה אציליה לבני אדם ריחים אגרתא משכיר ריחים שלו דכיון דעבדא אוכל נפש משום שכר אינו רואה סימן ברכה אבל עבדה מלאכה ומזבנה לה משבח בה קרא דכתיב (משלי ל"א, כ"ד) סדין עשתה ותמכור[5]. בפ' הרואה בגמ' לא יקל (ברכו' ס"א:) לא אמרו אלא מן הצופים וברואה מקום שהיה על שערי ירושלם ושמה היה בו מקום לצופים וזהו דתנן בפ' ואלו עוברין בפסחים (מ"ט.) מי שיצא מירושלם ונזכר שיש בידו בשר קודש אם עבר הצופים שורפו במקומו פי' וברואה מקום שהמקדש נראה משם כמו ששנינו (מגילי ט': זבחי' קי"ב:) לענין שילה קדשי' קלים ומעשר שני[6]) בכל הרואה. בתוספתי דפסחי' בפרק[7]) בצק (פ"ג) איזהו צופה הרואה ואינו מפסיק. *[אחי"ה צופים הוא שם מקום קרוב לירושלם ומובנו כמו צפיא בל"ס פי' מצפה. מ"ק כ"ו. כיון שהגיע לצופים וכו', ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: הרואה ירושלם מן הצופים וכו', סוט' מ"ח: נדרש נופת צופים (תהלי' י"ט, י"א) דבש הבא מן הצופים[8]) ובירו' סוט' פ"ט דכ"ד: אי' בצפייה. ובתנחומ' ריש עקב מבואר: שהיא צפה בפה ועץ יוסף הגיה צפה בנפה עיי' במד"ר פי"ג צפה ע'ג נפה. ומזה השרש נאצל מצופית כגי' ר"ח בעירובין מ"ג: בהעתקת הירו' עירו' פ"ד דכ"א ע"ד ופי' קנה חלול לצפות למרחוק Fernrohr עיי"ע שפופרת. והפעל חגיגה י"ב. צופה ומביט וכו', מגילה כ"ד: בכ"י ש"ס והלא הרבה צפו למרכבה וכו', סוט' י"ב: עיי"ע צף ד'. ב"ר פ"א צפה המלך.. צפה הקב"ה. תנחו' שלח רסי' ה' היה צפוי לפני הקב"ה ושם סי' ט' ובמד"ר פט"ז ב"ר פע"ט צפה.. ברוח הקודש. צופה ל"מ פי' הצופה ברוח הקודש והוא הרואה והוא הוא הנביא. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ד מה שהתקינו לך הצופים מאן אינון אילו הצופין וכו' ועיי' ב"ר ספ"א וע' מנצפ"ך. מגיל' י"ד. הרמתים צופים (ש"א א', א') אחד ממאתים צופים שעמדו להם לישראל וכו'. הפעיל עירו' נ"ג: הצפיננו עיי"ע צפן וע' עלץ. פיעל ענין תוחלת ברכות נ"ז רע"ב יצפה לחסידות.. יצפה לחכמה. ביצה ל"ב: המצפה לשלחן אחרים וכו', איכ"ר פי' ממרום: צפה לרגליו של משיח עיי"ע משיח וש"נ] —

צף (= צוף פי' בל"מ ובל"ס טוף שט במים (fliessen, schwimmen בר"ג דשבת (י"ב רע"א) נתנה תחת ארובה מים הנתזין והצפין[9]) אינן בכי יותן. בפ"ד במכשירים (מ"ה) עריבה שירד הדלף לתוכה מים הניתזין והצפין[10]) אינן בכי יותן. בפ' ב' בטבול יום (מ"ד) מקפה וחמיטה של חולין ושמן של תרומה צף על גביהן. בפ' עגלה ערופה (סוט' מ"ד: במשנה) או תלוי באילן או צף על פני המים, גמר' (שם מ"ה:) נופל ולא תלוי באילן בשדה ולא צף על פני המים[11]). צף[12]) הכבשן ונימק סידו (סנהד' צ"ב סע"ב) עיי' בע' סר[13]) שלישי. בפ"ק בר"ה בגמ' ד' פרקים (ט"ז סע"ב וי"ז רע"א) בינוניים מצפצפין בה ועולין פי' שטין. פ"א מתפללין בה להקב"ה ועולין[14]). בפ' ב' בנדה (י"ט.) ובמימי אדמה מבקעת בית כרם מיצף מים פי' מבקעת בית כרם מאותו מקום שהיא אדומה ומציף עליו מים כמעט ויראה אדמימותה כקליפת השום כלו' שלא יציף עליה אלא מעט מים שלא יהו עוביין יתר מקליפת השום. *[אחי"ה וכנ"ה צף בירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד וירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד אבות פ"ב מ"ו ירוש' סוט' פ"ט דכ"ד: הפעיל מֵיצַף נדה שם וכ'. וירו' נדה ספ"ב ד"נ: ותוספ' נדה ספ"ג[15]). ב"ר פל"ח הֵצִיף עליהן הים וכו', ויק"ר ר"פ כ"ז שלא יציף העולם וכו'] —

צף (= צָפַף פלפל צִפְצֵף מל"מ קול הברת העוף (pipen, zwitschern בפ"ק בסוט' בגמ' וכן לענין (י"ב:) המצפצפים והמהגים (ישעי' ח', י"ט) צופין ואין יודעין מה צופין מהגין ואין יודעין מה

---

1) לפנינו לי' כתרגי' של רבינו. 2) בנו"ג יותר טוב ומצטייפא. 3) הועתק מפי' ר"ח. 4) מתוך תוספו' בפסחי' ד"ה מתקולתא מוכח כי גם זה הפי' שייך לר"ח. 5) לי' כי אם בדפו"ו. 6) בדפו"ו יש כאן בט"ס נקודה. 7) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בגמ'. 8) ובקצת הדפו' הצפיא. 9) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בכ"י ש"פ א"פ ובמאירי ועיי' בחי' הר"ן וברש"י ובדפ"ע הנצפין ובנו"ג עריבה שירד דלף לתוכה וכו'. 10) בדפ"ע עוד והנצפין ולי' בכ"י ק"ט ולי' במשנה ועיי' הערה הקודמת. 11) וכ"ה בספרי שופטים סי' ר"ה. 12) בכ"י ובדפ"א לנכון המשך הערך ולא כבשרפ"ע ערך בפני עצמו. 13) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע סד. 14) ועיי' פירש"י צועקים ובוכים וכו'. 15) ובדפי' צוק"מ עפ"י כ"י בט"ס ומצא.

פהגין י"א ענין הגיון וי"א ענין ראייה[1]. וענה אים (ישעיה י"ג, כ"ב) תרג' וינצפון חתולין. ומעפר תשח אמרתך (שם כ"ט, ד') תרג' ומעפרא ינצפון מילך, ומעפר אמרתך תצפצף (שם). קול ישורר בחלון (צפניה ב', י"ד), כסוס עגור כן אצפצף (ישעי' ל"ח, י"ד). *[אחי"ה מתרג' מוכח השרש נצף (= צנף) ואולי גם זה היסוד, גם בל"מ צפצף בהשמטת הנו"ן, ועוד עיי"ע צפצף] —

צף (= יָצַף מל"ס עיי"ע betrübt sein) ואם לא מדאגה מדבר (יהושע כ"ב, כ"ד) תרג' ואם לא מייצפא[2] [מפתגם]. וכן ודאג לנו דשאול (ש"א ט', ה') [תרג' ייציף לנא]. בכל עצב יהיה מותר (משלי י"ד, כ"ג) תרג' וכל מה דאצפא לך. *[אחי"ה עיקרו יצף ע"ש ושם סמנתי גם הציון מב"ר פנ"ו שהביא רבינו בע' צף ו' ור"ב בדפ"א היה כוללו לזה הערך ובאמת שייך כאן אבל בכ"י ודפוסי' הראשונים הוא ע' בפני עצמו צף ו'] —

צף (= צָפַף מל"ע صفّ ענין דוחק beengt sein) בפ' בעשרה מאמרות (אבות פ"ה, מ"ה) עומדין צפופין ומשתחוין רוחים פי' דחוקים. בפ' כל קרבנות הציבור בגמ' תקועה (מנחו' פ"ה:) פעם אחת נצטפצפו אנשי לדוקיא לשמן — (א"ב בנו"ג נצרכו אנשי לדיקיא). בילמדנו בדברות אחרונות (בתנחומ' ואתחנן ל"י) ראוי היאך עומדין המלאכים צפופין ומרתתין לפני. *[אחי"ה פי' עומדים דחוקים ועיי' פירש"י ליומ' כ"א. עומדים צפופים וכ"ה ויק"ר ספ"י וקהל"ר פ' כל הנחלים. אתפלפל נצטפצפו במנחו' הנ"ל כגי' רבינו וכן בתוספת' סנהד' רפי"ג מצטפצפין ועולין ובר"ה ט"ז: י"ז. כפלפל מצפצפין עיי"ע צף ב' ופי' רבינו „שטין" כלו' דוחקין למעלה. ומזה ירו' סוכ' ספ"ד דנ"ד. וירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: תרונגיא הוון מצפצפין תמן פי' היו ביוקר ומצאן בדוחק ובצמצום. ויק"ר פל"ד בשעה שנפשך (מצפצף) [מצפצפת] לצאת וכו' אבל עיי"ע צח א'. שהש"ר פ' מי זאת גאולתן של ישראל מצפצפת] —

צף (= יָצַף עיי"ע צף ד') בב"ר פנ"ז (נ"ו) יציף להוא דגער ביה מכל מקום ה' יראה לו השה (א"ב פי' יגער ויצער וידאג). *[אחי"ה שייך לע' צף ד' וכן נדפס בדפא"מ וכן פי' המיוחס לרש"י בב"ר הנ"ל לשון צער ודאגה עיי' מ"כ שם. וכנ"ה בפסיקת' רבתי פ"מ הוא בא ליצף לך וכו' ובתנחומ' הישן סוף פ' וירא הוא בא ליצף אותך אבל הקב"ה אל יצף לנו פי' ענין דאגה וצער ובתנחומ' הנדפס וירא סי' כ"ב אי' בט"ס אינו בא אלא ליעף לנו ועיי' מ"ש רש"ב בתנחומ' שם אות רס"ג] —

צף (= צִפְּתָא בקבוץ צִיפֵּי מל"ע صُفّة Sopha) בס"ג דפ' מי שמתו (ברכו' כ"ה.) הני ציפי דבי רב פי' מחצלות שהיו יושבין עליהן והיו שולחי זמורה ואחרים בני רב עוסקין בתורה. בפ' האיש מקדש בו בגמ' האיש מקדש את בתו (מ"ה.) הנהו בי תרי דהוו יתבי וקא שתו חמרא תותי ציפי דבבל שקל חד מנייהו כסא וכו'. בפ' השותפין בגמ' כמה יהא בעיר (ב"ב ח':) מריש לא הוה יתיב מר אציפי דבי כנישתא כיון דשמעה להא דתניא ורשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה הוה יתיב. בפ' ר"א אומר תולין (שבת ק"מ:) בר בי רב לא ליתיב אצפתא חדתי פי' מחצלת חדשה. בר"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרים נ'.) דלי צפתא א"ל לשליחא חזי מאי איכא. פי' מחצלת אחת שהיתה מונחת ע"ג גומא של זהובים והראה לו לשלוחו של רבן גמליאל שהיה עשיר ולא היה צריך לטליתו אלא שלא היה רוצה ליהנות מן העולם הזה. *[אחי"ה ר"ח בשבת ק"מ: ורש"י ברכות הנ"ל ורגמ"ה לב"ב הנ"ל פי' ג"כ צפתא מחצלת וכ"ה באמת בל"ס ציפתא כסוי ול"נ שעיקרו מל"ע הנ"ל כסא והדום אשר יושבין עליו ועיי"ע שפתה ובקידושי' י"ב: ההוא גברא דקדיש בציפתא דאסא פי' רש"י ג"כ מחצלת של הדס ע"כ וקשה להלמו ונ"ל מל"ע سفّة אגודה וכן פי' תוס' ר"י הזקן ועיי"ע הבא אח"ז] —

צף (= צִיפָּה, צוּפָּה נ"ל מל"ע سفّة כריכה ואגודה Geflecht, Gebund, Knäuel) ולדעת קצת מל"ע صوف צמר Wolle) בר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) ובפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הגפת (ב"ב י"ט.) טומנין בגיזי צמר ובציפי צמר פי' ציפי צמר המנופץ שעושות הנשים בשטות הגיזה וכורכות אותן כעין אגודה כדי שיהא נוח לטוות ועדיין לא נצבע. יוצאין בפוקרין ובציפי צמר (שבת נ'.)[3] פי' אדם קרח מביא צמר וצובעו וקושרו למעלה ממצחו עם חתיכת בגד כדי שיראה כי שערו הוא ומוציא קצותיו תחת הסודר[4] ואמרו

[1]) וא"כ לפי זה מפעל צפה עיי"ע צף א'. [2]) בנו"ג מיוצפא. [3]) ובנו"ג בפקורין אבל גי' הרי"ף כגי' רבינו וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען וכ"ה בעי' פקרין ע"ש. [4]) וכ"ה בתוספו' שבת ד"ה בפקורין בשם ר"ח וכ"ה בחי' הרשב"א בשם רה"ג ורמב"ם בפי"ט מה"ש הט"ז.

חכמים (חולי׳ קל״ח.) כיפה של צמר היה מונח בראש כה״ג ועליו ציץ מונח שנא׳ (שמו׳ כ״ח, ל״ז) ושמת אותו על פתיל תכלת. *[אחי״ה ופי׳ ציפי צמר הנ״ל הוא כפי׳ רגמ״ה בב״ב הנ״ל וז״ל ציפי צמר זהו צמר סרוק ומלובן לצורך צביעה וי״א ציפי צמר כריכות צמר גדול וכו׳. וא״כ לפי זה הוא מל״ע سفه כריכה. אבל בתוספת׳ שבת רפ״ה (ו׳) אי׳ בצופא (ובכ״י אירפ׳ ציפי צמר) וכ״ה בתוספ׳ כלאי׳ ספ״ה ובספרא שמיני פרק ז׳ פרש׳ ו׳ הציפה ובקבוץ צופים ירו׳ ב״ק רפ״ט ד״ו ע״ד ואולי הוא מל״ע הנ״ל פי׳ צמר והיינו חתיכות של צמר ודעת הראשונים הביא בעל הפשב״ע ע׳ צף ז׳ עש״ה] —

צף (= צָפָּה מל״מ בפיעל ענין כסוי וחפוי be- (decken, überziehen; צִיפּוּי (Ueberzug בכלי מתכות פי״א בכלי׳ (מ״ז) היתה מצופית שלה של מתכת טמאה פי׳ אם היתה מצופה בכסף או בזהב או בבדיל הציפוי טמא ואם היה הציפוי כלי חרש הציפוי טהור. בפ׳ אלו מציאות בגמ׳ וחתיכות של בשר (ב״מ כ״ג:) א״ר הושעיה במצוף[1]) פי׳ רשום ששם עפ״י החבית טיט הנרוק ורושם עליו כמין אות או שום סימן בעולם ברייתא בפתוח שלא טח בפי החבית כלום אי בפתוח אבידה מדעת היא שנשפכת לארץ ולמאי אצטריך למימר הרי אלו שלו ר׳ הושעיה במצוף שמצופה פי חבית ואינה אבידה מדעת[2]). בתמורה בר״ג דפ׳ כל האסורין (כ״ח:) ומה אתנן ומחיר שציפוייהן מותרין הן אסורין נעבד שציפויו אסור אינו דין שיהא הוא אסור. *[אחי״ה וכנ״ה השם המופשט ציפוי (בל״מ צפוי) בירו׳ ר״ה פ״ג דנ״ת ע״ד ציפהו מקום הנחת פה או שהיה קולו עב מחמת הציפוי פסול, ירו׳ חגיג׳ ספ״ג דע״ט ע״ד לא ציפוי שעומד מחמתו הוא ועיי׳ עוד ספרא ויקר׳ פרש׳ ב׳ והקבוץ הציפויים כלים פי״ד מ״ה והפעל בפיעל מגילה כ״ד: ציפן זהב וכו׳, ר״ה כ״ו: מצופה זהב . . . מצופה כסף] —

צף (= צְפָּא, צִיפָּא כמו ציפוי של מעלה - (Fleisch (Ueberzug בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ הכרס הפנימית (חולי׳ נ׳:) כגון דקיימן תלת קשייתא בצפא בדוחקא פי׳ „כדעיילן תלת קשייתא עם שיורי האוכל שעליו שכשאוכל התמרים אין יכול לאוכלן על הכל ונשאר על קשייתא קצת מן הפרי וזהו צפא בלא צפא ערום בלא אוכל״ י״ל גם זה ענין צפוי כמו של מעלה. *[אחי״ה כלומר כמו ע׳ שלפני זה אבל רמ״ל שנה הסדר בערכים לכן זה הסיום הוא שלא כסדרו, ופי׳ רבינו הועתק מפי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגייליקי דף ש״ט:) ושם כגי׳ הספרים ציפא] —

צף (= צַפָּא[3]) מל״ע صف [2?] שורה (Reihe בנדה בפ׳ האשה בגמ׳ ג׳ נשים (נדה ס״א.) רישא דגניין בצפא סיפא דמשלפי שלופי פי׳ שוכבות כולן ביחד בשורה סיפא דמשלפיא שלופי פי׳ מתפרדות זו מזו. *[אחי״ה לפנינו לי׳ כי אם א״ר אמי במשולבות ובע׳ שלף ב׳ אי׳ כפי מסורת ר״א זכות כ״י אשר תחת ידי גי׳ ר״ח משלחפי שלחופי שמתפרדות זו מזו ע״כ והוא באמת בתוספו׳ נדה בשם ר״ח ועיי׳ ג״כ ע׳ שלף ב׳ גי׳ הערוך בדפוסים ומ״ש] —

צף (= צָפִית, צָפִיתָה מל״מ פי׳ מנורה (Leuchter בב״ר פר׳ ס״ד (ס״פ ס״ג) צפה הצפית (ישעיה כ״א, ה׳) סדר מנרתא אית אתרא דקרין למנרתא צפיתא.

* צָפַד (מל״מ וכן בל״ע صفد קרוב לשרש צמד פי׳ דבק -zusammenschliessen, zusammen (ziehen ירו׳ תרומ׳ רפ״י דמ״ז. צופדות בקצת דפ׳ צופרות. ירו׳ פסחי׳ ספ״ב דכ״ט ע״ג החומץ צופדן ירו׳ יבמו׳ פט״ז דט״ו ע״ד צפדתו הצינה[4]). פסיקת׳ רבתי פל״ז צפד עורך על עצמך.

צַפְדִּינָא (אולי מל״י σηπεδών רקבון ,Mundfäule (Scharbock בפ׳ יוה״כ בגמ׳ ועוד אמר רב מתיא (פ״ד.) ובפ׳ אין מעמידין בגמ׳ מתרפאין (ע״ז כ״ח.) ר׳ יוחנן חש בצפדינא. בהגדה דהשוכר את הפועלין (ב״מ פ״ה.) שית בצמירתא ושב בצפדינא פי׳ כאב שניים. *[אחי״ה וכן פי׳ ר״ח ביומ׳ הנ״ל וברש״י לע״ז ולועזו מישג״א וכ״ה ברש״י בב״מ ושם הגי׳ בצפרנא אבל בכ״י ש״ס בצפדינא ובמנו״ה סי׳ ש״א בדפ׳ קושט׳ ובכ״י ש״ס ר׳ בצפדנא. וה׳ פערלעס (מיסצעללען 27) הגיה כ״מ צפרנא מל״פ zafar פה וחניכים וכפירש״י ביומ׳ — ובירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ד הגי׳ ציפדנה] —

* צָפָה (פי׳ חלק (ohne Rand, glatt מנחו׳ ס״ג. וספרא ויקר׳ פרש׳ י׳ פרק י״ב עיי״ע חב (בח״ג שכ״ט).

---

[1]) בכ״י ש״ס ובשט״מ אי׳ במוצף ובנו״ג במציף אבל בפי׳ ר״ח כגי׳ הערוך. [2]) וז״ל ר״ח בב״מ (בש״ס ווילנ׳) כסוי הקנקנים כשהוא מהודק וטחוי בטיט נקרא רשום כשהוא מרופרף נקרא מצוף מלשון ציפוי וכו׳ וכ״ה בע׳ רשם מדעת עצמו אבל עיי׳ פירש״י. [3]) ובדפ״ר וויניצי׳ וכ״י כ״ה בראש הערך. [4]) בנו״א שצרפתו.

צפח (כל"ע صفح anstossen) בל"ם צוּפְּחָא das Eindringen ציפוח נפש (Ausgelassenheit בכל שאטך בנפש (יחזק' כ"ה, ו') בשמחת כל לבב [בשאט נפש] (שם ל"ו, ה'), בשאט בנפש (שם כ"ה ט"ו).

צַפַּחַת (נ"ל שם מקום ולפי' רבינו כמו צפיחית mit Honig eingerührte Speise) כל הנצוק טהור חוץ מדבש הזיפים והצפחת (מכשירי' פ"ה מ"ט) עיי' בע' זף. פי' מאכל העשוי מן קמח ודבש והוא רך כל כך שיכול להציקו וראיה לדבר כצפיחית בדבש (שמות ט"ז, ל"א). *[אחי"ה ובפי' הרמב"ם פי' על שם מקומם ועיי' סוט' מ"ח: ועיי"ע זף (ח"ג, ש"י) ובסוט' אי' ג"כ צפיחים, נזיר נ', צפיחית]—

* צַפְיָא, צפייה, צפיתא, ציפוי עיי' כל ע' בפני עצמו בע' צף.

צָפַן (הפעיל מן צָפָה בהוספת הנו"ן או צָפַן כמו צפי' ענין כסוי) הצפיננו היכן ר' אילעא צפון (עירו' נ"ג:) כבר פי' בע' עלץ. צפנת[1] פענח (בראשי' מ"א, מ"ה) בב"ר פצ"א (פ"צ) צפונות מופיע ונוחות לו לומר חזקיה אמר צפונות מופיע בדעת מניח רוח הבריות בהן וכו'. *[אחי"ה ובגיטי' נ"ח. פי' צפנת בת פניאל . . צפנת שהכל צופין ביפיה וכו' וכן פי' רבינו בע' עלץ זה דעירו' הנ"ל מענין צופין. ועוד ענין טמן וכן סוכה נ"ב. הצפוני (יואל ב', כ') זה יצה"ר שצפון בלבו של אדם. ויק"ר פ"ב צפנה (ויק' א', י"א) כנגד מעשיהם של אברהם יצחק ויעקב שהם צפונים לפניו] —

צפן (= צָפוֹן מל"י ורו' σάπων ,Seife, sapo) יכול להעבירו ע"י צפון ס"א ספון (נדה ס"ב. ב"ק צ"ג:) וכבר פי' במקומו. *[אחי"ה עיי"ע ספן. והפעל ממנו תוספת' נדה ספ"ח הצפינן ועבר פי' העביר עליו צפון (שם)] —

* צָפוֹן (מל"מ פאה השמאלית מד' רוחות התבל Norden) עירו' ל"ח. ירו' קידו' פ"א ד"ס ע"ד ב"ר רפ"א והתואר צפוני ירו' פיאה פ"ג ד"ז ע"ד נקבה צפונית זבחים פ"ה מ"ג והלאה ובל' תרג' (שמו' כ"ו, כ', ל"ה; לישעי' י"ד, י"ג) צִיפּוּנָא, יומ' ל"ב: ירוש' תעני' פ"ב דס"ה: עיי"ע יצף — ומצפון תפתח הרע (ירמי' א', י"ד) וכן דימו הפרסיים ששם מלאכי החבלה עיי' מאמרי על המלאכי' צד 57 וכן בילק' איוב ר' תתקי"ג בשם מדרש רוח פנת המזרח ולבו' רוח פנת הצפון בראו ולא גמרו . . ושם הוא מדורן של מזיקי' ורוחות ושדים וכו' ועוד עיי"ע שמאל.

* צִפְעוֹן (פי' מל"מ צפע, צפעוני מין נחש Basilisk) במדב"ר פ"י אסת"ר פ' אל תרא מה צפעון זה וכו' ע"ש.

* צָפַף (ענין דוחק) עיי"ע צף ה' ושם הפלפל צִפְצֵף.

* צִפְצֵף (קול הברת העופות pipen, zirpen) עיי"ע צף ג'. ועוד עיי' ילק' מ"א ר' קע"ה צפור מצפצף יודע מה מצפצף: ועיי"ע צץ. קהל"ר פ' טוב אחרית בת קול מצפצפת וכו'. ושם פ' וישב העפר בת קול מכרזת ומצפצפת וכו'.

צַפְצָפָה (מל"מ מין ערבה וכן בל"ע صفصاف) בפ' לולב הגזול בגמ' ערבה גזולה (סוכ' ל"ד.) ת"ר איזו היא ערבה אי זו היא צפצפה וכו' — (א"ב מין עץ כמו ערבה). *[אחי"ה ועוד עיי' סוכ' ל"ג: ול"ד: ירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ג תוספת' סוכ' ספ"ב ורש"י גיטי' ס"ח סע"ב פי' חילפא ע"י צפצפה עיי"ע חלף] —

צפר (מל"מ והשם צְפִירָה ענין סיבוב והיקף run-des Geflecht, Umkreis ועוד קרוב לל"י σπεῖρα Geflochtenes, Windung) בכל כלי עץ שנחלק בפ' ט"ז בכלי' (מ"ג) הקופה משיעשה בה שתי צפירות[2] לרוחב שלה והערק משיעשה בה צפירה אחת. פי' „אילו שעושין לקופה גדילין ותופרין אותן ומסבבין אותן ומניין שזה צפירה לשון סביבה וחזרה הוא שנא' (שופטי' ז', ג') ישוב ויצפור ואומר (יחזק' ז', ז') באה הצפירה". — (א"ב פי' בל"ר עגולה אשר אינה מסגרת אבל חוזרת חלילה כמו נחש עקלתון ועושים קופות מצפירות). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר sphaera והוא הוא ל"י הנ"ל ורבינו העתיק פירושו מפי' רה"ג בסד"ט צד 12 ושם הסיום בזה"ל ואומר באה הצפירה כלומ' הגיע הגלגל אליך פירוה קדבלג אל דור אליך ומתרגמין איצא אלו הראאל מעני ודהב האל איתגלאית מלכותא ועטא לממלכה אל דאירה להתהלך אל אמאס עכ"ל המגומגם בדפוס וכצ"ל (פירוה) [פירוש] قد بلغ الدور اليك

[1]) כ"ה נכון בכ"י המשך הע' ובדפ"ע מתחיל הערך. [2]) וכ"ה בתוספת' כלי' ב"מ ספ"ה ובכ"י אירפ' צבירה.. צבירות.

ומתרגמינן اذا الله راى المعنى والذهبه אלאיתגלאית מלכותא وعطا المملكة الدايره להתהלך الامام וחעתקתו .באה הצפירה פירוש כשהגיע הגלגל אליך ומתרגמינן הנה ראה אלהים כונת ותהליכות גילוי המלכות ונתן ממלכת חוזרת להתהלך אלאמאם. וא"כ הבין התרג' צפירה כמו צפירת תפארה (ישעיה כ"ח, ה') עיי' רד"ק יחזק' שם. אבל הנכון כי הוא ענין סיבוב והיקף וכן בירו' עירו' ספ"א די"ט ע"ד דרש ויצפר (שופטים הנ"ל) ולמה הן חוזרין בצפירה מפני השונאין. — ועוד עיי"ע צפירה — והפעל ירוש' שבת פ"ז ד"י ע"ג ההן דעבד קופין כד צפר חייב משום מיסך. והתואר במקום השם צְפָר עיי' ירוש' יומא ספ"א דל"ט: ועיי"ע קבוטר והקבוץ צְפָרַיָּא קהל"ר פ' טובה חכמה: האומנות (מ"ב י"ח, ט"ז).. צפריא] —

צפר (= צָפִיר, צְפִירָא בל"ס כמו שעיר בל"מ וכ"ה בלא"ר (דניאל ח', כ"א ועוד) Bock, Ziegen-bock) בגמ' שני שעירי יוה"כ (יומי ס"ו:) משוך צפירה זו זעיר חובין דדרי סגיאין. פי' „מהר וצא שעיר זה קטן וחטאת הדור מרובין"[1]. ס"א[2] מה שהי לצפירא למה אתם שוהים השעיר[3]. בר"ג דפ' ואלו עוברין בפסחים (מ"ב:) וברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) צפירתא דלא איפתח. פי' שעירה שלא נפתח רחמה כלו' שלא ילדה וי"א עופות שמנים שלא ילדו — (א"ב תרג' שעיר (בראשי' ל"ז, ל"א; ויקי' ט"ז, ט' והלאה) צפיר ובעזרא (ו', י"ז) וצפירי עזין. *[אחי"ה וכן הקבוץ צפירין תרג' ויק' ט"ז, ח' ולנקבה צפירתא תרג' שעירה (ויקי' ד', כ"ח; ט"ו, ו'). וכ"ה בגיטי' הנ"ל כפי' הערוך ופי' י"א קשה להלמו דאי' שם ט ח ל א (דציפרתא [צ"ל דצפירתא] ופי' הראשון לקח רבינו מפי' ר"ח בע"ז כ"ח רע"ב (בש"ס ווילנא) ד"ה צפירתא עש"ה ועוד עיי' תש' הגאוני' (הוצא' הרכבי צד 23) סי' מ"ז] —

צִפּוֹר (נ"ל מל"ע عصفور קרום של מוח Gehirn-häutchen ועיי' בפנים) בפ' החובל בגמ' התוקע (ב"ק צ':) אם על צפור נפשו הכהו פי' תחת גרונו למעלה מחזה שלו הכהו לידע אם מת מחמת אותה מכה. *[אחי"ה בשט"מ הובא בשם הגאון הכהו על צפור נפשו וכנגד לבו וכדאמרינן פרח לבא וכו' וא"כ הבינו מן צִפּוֹר. וכן פי' החכם גייגער מ"ע שלו ח"ה, 169 והביא ראיה מספרים חיצונים וה' דערענבורג (שם ח"ו 294) השיג עליו והוא הביא ל"ע عصفور שהוא כמו צפור בל"מ ותמהני עליו שלא העיר כי זו המלה מורה בל"ע ג"כ קרום המוח והוא חייתא דמתנח ביה מוהא (חולי' מ"ה.) וכנ"ה בתוספת' סנה' רפי"ב ועל ציפר נפשו הכהו ובתוספת' סוף מכות כדי שלא תגיע לציפר נפשו וימות ועיקר הגי' ציפור כגי' הערוך ורש"י פי' תנוך כנגד הלב ואולי כיון לל"ע صفر לב וחזה] —

צפור (= צִפּוֹרֶת כְּרָמִים מין חגב טהור נ"ל מל"ע صفر schwirren והוא gryllus stridulus Schwirrheuschrecke) בפ' אמר ר"ע (שבת צ' רע"ב) צפורת כרמים בין חיה בין מתה כל שהיא פי' „ממיני חגב היא שמשחק בה קטן כדכתיב (איוב מ', כ"ט) התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך"[4]. במי שטבל פ"ה במכשירין (מ"ב) העושה צפור במים הנתזין ואת שבה אינן בכי יותן. תוספת' (שם ספ"ב) ואת שבו הרי הן בכי יותן. בגמ' דפ' יש בקדשי בסוף תמורה (ל"ד.) שק ניבטיל ברובה כלומר „ניבטיל האי שיער בשק ברובה א"ר פפא בציפרתא כגון שארג מאותו שיער נזיר בשק דמות עוף דמלאכה חשובה היא הלכך לא בטיל וידלק". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייל' דף רנ"א.) — רבינו כולל צפורת כרמים עם צפור, בל"א ציפרתא אבל הראשון הוא חגב וכנ"ה בספרא שמיני פרש' ג' פרק ה' וחולי' ס"ה. ובל"א ציפרתא דדיקלא שבת צ': כפי גי' רבינו בע' פלייה ע"ש. ובענין עוף: צפור מל"מ עיי' ע"ז מ': מ"א. ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג. צפור דרור שבת ק"ו: עיי"ע דרור והקבוץ צִפֳּרִים, ציפורין ע"ז כ"ט. ירו' נזיר פ"א דנ"א: ובל"ס צִפְּרָא מעיל' כ': זבחי' ס"ד: והקבוץ ציפרין דניאל ד', ט'. י"א והלאה ב"ב ע"ד: ציפרי מליחי. קהל"ר פ' טוב מלא: מתלא אמר דאגר גינא אכיל ציפרין דאגר גינייא אכלין ליה ציפרין. ועוד בענין משל ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ג אין ציפורך מדינית — ערכי' י'. עיי"ע בית ציפרא וע' בן ציון. ועוף קטן ביותר Kolibri נקרא צִפַּרְתָּא שבת פ': סוכה ה' רע"ב יומ' ע"ה:] —

צְפַר (מל"ם צְפַר, צַפְרָא פי' בוקר die Frühe, der Tagesanbruch) תרג' בקר (בראשי' א', ה'; מ"ד, ג'; שמות ל"ו, ג' וזולתו) ותוכחתי

---

[1]) כ"ה בפי' ר"ח ליומי ושם כגי' רבינו וכגי' זו מוכח מכ"י ש"ס בי' רק שם בט"ס מאשי צפירא זעיר חוביה דדרא סגיאין וכתב בעל ד"ס (יומי צד צ"ד) לית ליה פתרא ע"כ ונעלם מעיניו שצ"ל משוך צפירא זו זעיר וכו' כגי' רבינו ור"ח. [2]) וכ"ה לפנינו. [3]) וכן פירש"י. [4]) הועתק מפי' ר"ח בשבת דפ"ו.

לבקרים (תהלי' ע"ג, י"ד) ומכסנותי לצפריר. ונקראו שדים של בקר צפרירי. תרג' יומם השמש לא יככה (תהלי' קכ"א ו') יימם כד שליט שמשא לא ימחינך צפרירי. *[אחי"ה צפרירי הוא הקבוץ מן צפר ובענין שדים של בקר צפרירי עיי' תרג' שה"ש ד', ו'; תר"י א' במד' ו', כ"ד ועוד עיי' מאמרי על המלאכים ועל השדים צד 61. ועוד בענין צַפְרָא עיי' פסחי' י"ב: קי"א: ב"מ ק"ז: חולין ק"ז, כתובו' צ"ד: — ברכו' ו'. עיי"ע כרע א'] —

☛ צְפַר (מל"ע صفر ענין קריאה וצפצוף pfeifen, rufen, schwirren) ירו' דסנהד' פ' נגמר הדין (פ"ו דכ"ג ע"ג) ובחגיג' פ' אין דורשין (פ"ב דע"ז סע"ד) כד נא צפר לבשו מניכון וכד נא צפר תניינות עולו פי' ענין קריאה. *[אחי"ה ושם ושם הרבה פעמים צפר בזה הענין ע"ש והשם ירו' חגיג' שם דע"ח רע"א צָפַר תרין צְפָרִין וכו' ומזה נקרא צפורת כרמים עיי"ע צפור] —

* צְפַר והשם צְפָר ענין כריכה וסיבוב עיי"ע צפר א'.

צפורי[1]) (נ"ל מל"ע صفر חבל Strick) כצפורי בפי הושט (מ"ק כ"ט.) פי' מביאין סיב של דקל נרגילה (עירו' נ"ח.) ותופרין את הספינה בו וכשמכניסין אותו בנקב של ספינה שדומה לושט נכנס וקולו הלך וקשר מאוד וכפיטורי (ברכו' ח'.) תבנית כציפורי ומאי שנא הללו משאר דברים שהללו קשין ביציאתן. פיטורי פי' במקומו. *[אחי"ה ועיי' ג"כ פי' המיוחס לרש"י במ"ק ועוד עיי"ע פיטורי] —

* צְפִירָא (פי' כמו ספירא Abgeschorenes) תוספ' כלי' ב"ב ספ"ב ושם ספ"ד של שעם ושל צפירא[2]) ובסוכ' כ'. אי' בסמ"ך עיי"ע ספר א'.

* צְפֵירָא (מל"י σπεῖρα ל"י המאוחרת τζαφαρία Cohorte) מכילת' בשלח עיי' עט"ש לפערלעס 130.

צְפַרְדֵּעַ (מל"מ מין שרץ Frosch) בפ' אמרו לו שנים בגמ' ר"א אומר (כריתות י"ג:) יצא שרץ טמא וצפרדע טהור ששתויי יין מורין בו דזיל קרי בי רב הוא דשרץ טמא ולא צפרדע. *[אחי"ה וכנ"ה בטהרות פ"ה מ"א ומ"ד השרץ והצפרדע פי' שרץ מטמא במגע וצפרדע טהור, כריתות י"ט: צפרדע טהור, סנהד' ס"ז: צפרדע אחת היתה וכו' והקבוץ צְפַרְדְּעִים פסיקת' דר"כ צד ס"ו: ובל"ס אורדעא עיי"ע וע' עורדען] —

* צִפּוֹרִי, צִיפּוֹרִי, צִיפּוֹרִין (שם מקום Σέπφωρις) קרובה לעכו עיי' ירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ג עיירות שבתחום ציפורין הסמוכות לעכו וכו' והיתה רחוקה מטבריא י"ח מיל ירו' תענית פ"ד דס"ט. ויושבת בראש ההר מגילה ו'. ולמה נקרא שמה ציפורי שיושבת בראש ההר כצפור, פסיקת' רבתי' פ"ח ציפורי שנתונה בגבעות . . טבריה שעמוקה כמכתשת. והיתה בארץ קרה ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג ועיי"ע צן א'. ורבי הוה יתיב ליה בציפורין שבע עשרה שנין ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: ירוש' כתובו' פי"ב דל"ה. ב"ר פצ"ו והיא היתה עיר מלאה חכמים עיי' מ"ש מהרז"ף במבוא הירו' ג': והלאה ועיי' עוד מה שיסופר בענין ציפורין (בירוש' ציפורי ובמשני' שבמשניו' ערכי' פ"ט מ"ו ציפורים, קידו' פ"ד מ"ה צפורי) שבת קכ"א. ב"ב ע"ה: כתובו' ס"ז:[3]) והרבה פעמים בתוספת' עיי' רשימת המקומות בתוספת' הו"ל הח' צוק"מ XLIV. והתואר צִיפּוֹרָאָה, צִיפּוֹרָיָיא ציפוראיי עיי' ירו' תרומ' ספי"א דמ"ח: שהש"ר פ' ששים המה: ר' חייא ציפוריא (ציפוראה) ועיי' ירו' שבת פ"ב ד"ד: וירו' תעני' פ"ד דס"ח. קהל"ר פ' כי העושק. והקבוץ צִיפּוֹרָאֵי, צִיפּוֹרָאֵיי ירוש' כלאי' פ"ט דל"ב: ירוש' שבת ספ"ד ד"ז. ירוש' תענית פ"ג דס"ו ע"ג ירו' חגיג' רפ"ב דע"ז. ירוש' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ג עיי"ע דרום. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד ועוד במשקל עברי צִיפּוֹרָנִין ירו' ביכורי' פ"א דס"ג ע"ד ולנקבה יחידה צִיפּוֹרִית תוספ' מעשר שני ספ"ד.

צִפּוֹרֶן (מל"מ צִפֹּרֶן בל"ע ظفر בלא"ר טפרא Fingernagel ועוד מין בושם בל"ע اظفار, ظفار Teufelsklaue עיי' בפנים) בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו'.)[4]) הצרי והצפורן

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ציפורי. [3]) בכ"י אירפ' בט"ס צפור תוספתי מכשירי' פ"ג עיי"ע ציפורי. [3]) ושם אי' מעשה וכו' לעני בן טובים אחד מציפורי ובתוספתי פיאה פ"ד ליטרא אחת בשר בציפורי בכל יום בכל אלה המקומות צ"ל כבירו' סוף פיאה (פ"ח דכ"א:) בשר צפרים ובספרי ראה פ' קי"ו בשר של צפור וז"ל ר"ד פרדו בפי' על ספרי וכל זה טרחו רבנן לפי שהבינו תיבת מצפורי שהעני היה מצפורי אבל מספרין נראה דה"פ שלקחו לו ליטרא בשר משל צפורים והצפורים היו יקרים ע"כ ובתוספתי מכשירין פ"ג גרים . . של צפורי (כ"י אירפ') צ"ל של ציפורי ועוד עיי"ע צפורין. [4]) וכ"ה בירו' יומי פ"ד דמ"א ע"ד.

צפורן זו שחלת כדמתרגמינן (שמות ל׳, ל״ד) נטף ושחלת: נטופה וטופרא[1]) ובושם הוא שעשוי כצפורן של אדם — (א״ב אין בושם זה כצפורן של אדם אלא כצפורן של חיה והוא גדל בים) — באלו חוצצין פ״ט במקואות (מ״ד) צואה מתחת הציפורן וציפורן המדולדלת פי׳ צפורן שנזדעזע ממקומו ונשאר תלוי אינו דבוק עם הבשר ויכנסו לתוכו מים. בב״ר פ׳ מ״ו[2]) (פמ״ה) בא וראה כמה בין ראשונים לאחרונים מה מנוח אמר (שופטי׳ י״ג, כ״ב) מות נמות כי אלהים ראינו והגר שפחה ראתה המלאכים ולא נתיראה מהן א״ר אחא צפרנן של אבות ולא כריסן של בנים. *[אחי״ה וכ״ה ביומ׳ ט׳: טובה צפורנן של ראשונים מכריסו של אחרונים. ב״ר פ״כ חלקים היו כצפורן וכו׳ ושם פמ״ו ציפורן של אצבע קטנה. דב״ר פ״ז ימות משה ומאה כיוצא בו ולא תינזק ציפורנו של אחד מהם. הקבוץ מ״ק י״ז: אסור ליטול צִפָּרְנַיִם במועד, ירו׳ הוריו׳ פ״ב דמ״ו ע״ד ציפרני ידיו] —

צִפֹּרֶן (מל״מ פי׳ עט ברזל לחקק בו Griffel, eiserne Stange) בויק״ר בצו בפ׳ אהבת צדק (פ״י) לבן מלכים שנזז לבו עליו ונטל את הצפורן לחפור על אביו[3]). בילמדנו בריש אלה פקודי (תנחומ׳ שם סי׳ ז׳) מה עשה נטל את הצפורן של ברזל והיה מכניסו תחתיו אמר מתוך שאני מפיל את הכסים האדריונטים נופל. פי׳ בלעז סובלוני[4]) והוא חד כצפורן של אדם וכן אמרנו לענין אצבעות (כתובו׳ ה׳:) מפני מה אצבעותיו של אדם משופין כיתדות. בתוספת׳ שבת בפ׳ בראשונה (רפט״ו) ר׳ יוסי אומר אף צפורן גדולה. *[אחי״ה וכ״ה בירו׳ שקלי׳ רפ״ח דנ״א. אבא שאול היה קורא אותו ציפורן שהוא דומה לציפורן] —

צפורין (לפי׳ ר״ב מין קטנית? אבל עיי׳ בפנים) תוספת׳ בסוף מכשירין (פ״ג) בראשונה היה גרים של פול ושל טופח ושל צפורין טמא מפני ששורין אותו במים פי׳ מין קטנית הנקרא ספיר בריש משנת כלאים (פ״א מ״א). *[אחי״ה בר״ש מכשירין פ״ו מ״ב גרס לנכון של צפורי ופי׳ של עיר ציפורי עיי״ע בהערה 3. וכ״ה גרוסי צפורין ירו׳ פסחי׳ פ״ד ד״ל ע״ד ובירו׳ מ״ק ספ״ב דפ״א: גרוסי ציפורין] —

* צפריות (?) בילק׳ חבקוק ר׳ תקס״ה ג׳ צופריות וט״ס הוא וצ״ל דופריות עיי״ע דיופרא ובתנחומא הישן סוף תצוה בהערת רש״ב 102.

* צְפַת (עיר בארץ ישראל) ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח. אילין דחמיין צפת מהו דיסבון ולפי׳ כו״פ הוא Ciphia ואולי הוא Σὲφ של בן מתתיהו על המלח׳ ב׳, כ׳, ו׳ עיי׳ נייבויער גיאגראפיא 227[5]).

* צִיפְּתָא ((Sopha. Matte) עיי״ע צף ו׳.

צִיץ (= צוּץ בהפעיל מל״מ ענינו השקפה sorg-fältig schauen) בגמ׳ דפ׳ אין דורשין (חגיג׳ י״ד:) בן עזאי הציץ ומת. פי׳ „הוסיף להזכיר שמות כדי להביט באספקלריא מאירה ומת״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא). ושם בחגיג׳ בן זומא הציץ ונפגע וכ״ה בתוספ׳ חגיגה פ״ב אבל בירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ז: הסדר בן עזאי הציץ ונפגע בן זומא הציץ ומת עיי״ע פגע ובתוספ׳ ובירו׳ אי׳ עוד אחר הציץ וקיצץ את הנטיעות (בנטיעות) עיי״ע קץ ו׳. יומ׳ ס״ז. היו מציצין ורואין] —

צִיץ (= צוּץ מל״מ ענינו צמיחת פרח ועוד הברקה glänzen, blühen) בר״ג דפ׳ כיצד מעברין (עירו׳ נ״ד.) בני אדם דומין לעשבי השדה הללו נוצצין והללו נובלין, פי׳ נוצצין צומחין כמו ויצץ ציץ (במדבר י״ז, כ״ג) כלומר שמתעשרין נובלין צומקין כלומר מתענין. בר״ג דפ׳ חבית (שבת קמ״ה:) יציץ ופרח ישראל (ישעיה כ״ז, ו׳) תני רב יוסף אלו תלמידי חכמים שבבבל שעושין ציצין ופרחין לתורה פי׳ שמגדילין מדרשות. *[אחי״ה נוצצין דעירו׳ הוא משרש נצץ עיי״ע ולפי משפט דקדוקו של רבינו (עיי׳ ריש מבוא) הוא ציץ. וזה השרש העברי אי׳ בדרז״ל רק בהפעיל ב״ר רפכ״ח מציץ את האדם עיי״ע לוז (ח״ה, כ״ד) וש״נ ויק״ר רפי״ח ע״ש. קהל״ר פ׳ גם מגבוה האדם מציץ. הָפעל קידושי׳ ס״ו. ותוצץ הרעה וכו׳ עיי׳ פירש״י. והשם צִיץ פי׳ פרח ב״ר פנ״ג נבל ציצו ולנקבה (כל״מ) ירו׳ סוכ׳ רפ״ג דנ״ג ע״ג יבשה ציצתו — ובענין ציץ היינו פח הזהב על שם ההברקה עיי׳ שבת ס״ג: ציץ כמין טס של זהב וכו׳ עיי״ע טס א׳. זבחי׳ פ״ח: ציץ מכפר על עזות פנים. ב״ר פע״א בזה ציץ ובזה ציץ ובתרג׳ (ירו׳ א׳ לבראשי׳ ל״א, י״ט ותרג׳ שמות כ״ח, ל״ו; ל״ט, ל׳) ציצא] —

---

[1]) הועתק מפי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגיילי דף ק״ע:). [2]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ע מ״ז. [3]) בנו״ג שנתגאה לבו עליו ולקח את הסייף לחתך את אביו ובשמ״ר רפל״ז שזחה דעתו עליו ונטל את הצפורן לחתור בית אביו. [4]) אולי נשתבש מן bulino בלאי״ט כלי חפירה Grabstichel. [5]) והגאון ר׳ עמרם זצוק״ל דודו של אבא מורי נ״ע היה חי שם וישב בשבת תחכמוני ושם נתבקש בישיבה העליונה.

צִין (= צִיץ Faser, צִיצָה, צִיצִית Quaste, Trod-del, צִיצִית Haarlocke) בפ' ר"א אומר אם לא הביא (שבת קל"ז.) אלו הן ציצין המעכבין את המילה. תשובת רב האי גאון ואביו רב שרירא יש"י ע"ם [1]) בשר החופה את רוב העטרה דאמריתו אמאי אפקוה בלשון ציצין כך הוא כל הבשר החופה העטרה אינו נקרא ציצין אלא אם נטל מקצתו ושייר מקצתו הנה מעט והנה מעט נקראו אותן מעט הנותרים ציצין מפני שדומין לסנפירין ותרג' סנפיר (ויקרא י"א, ט׳, י׳; דברים י"ד, ט׳, י׳) ציצין. בס"ג דפ' המצניע (שבת צ"ד:) ציצין שפירשו רובן ביד מותר בכלי פטור אבל אסור. בר"ג דפ' משילין (ביצה ל"ו:) נקטוה בצוציתיה [2]) ואפקוה פי' בשערו כמו (יחזק' ח׳, ג׳) בציצת ראשי [3]). בפ' כל הצלמין בגמ' המוציא כלים (ע"ז מ"ג.) כל שיש לו ציצין בין פרקיו פי' שערות כמו בציצת ראשי. בכל כלי עץ שנחלק פי"ו בכלי' (מ"ד) סקירטיא משיחסום ויקנב ויעשה ציציתיה. נתן דצוציתא (שבת כ"ו:) פי' בע' נתן. בפ' הניזקין בהגדה (גיטי' נ"ו.) ובריש ברייתא דר' אליעזר (פ"ב) למה נקרא שמו בן ציצת הכסת שהיתה ציצתו נגררת ע"ג כרים וכסתות בקרקע במקום שהולך וציצתו נגררת עליהן. ירו' בפ' הרואה (פ"ט די"ד.) העושה ציצית לעצמו אומר בא"י אמ"ה אקב"ו לעשות ציצית לאחר לעשות ציצית לשמו נתעטף מברך להתעטף בציצית וכן לולב ומזוזה וכל מצות. הני כובשני צוצייני (חולי' ס"ב:) עיי' בע' כבשן [4]). פי' למה קורין אותן צוצייני שיש להן ציצית בראשיהן כמו שכתוב ויקחני בציצת ראשי. בר"ג דפ' התכלת (מנחות מ"ב.) ת"ר אין ציצית אלא ענף וכ"ה אומר ויקחני בציצת ראשי אמר אביי וצריך לפרודה בציצתא דארמאי פי' „וצריך לפרד הפתילין היוצאין מן הגדיל בקצוות שיער של בלורית שדבוקה מלמעלה ופרודה מלמטה" [5]). בר"ג [6]) דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) האי גלא דמטבע לספינתא נפקא ליה כי צוציתא דנורא חיוורתי ברישיה. בס"ג דפ' סדר תעניו' האלו (תעני' כ"ה.) חזייה דבכה ואחיך [7]) ונפק צוציתא דנורא מאפותיה פי' אלו שנים כעין ציצית וי"ל בענין ניצוצין דנור. *[אחי"ה וכי"ל אי' בפי' ר"ח בתעני' ועיי' פירשב"ם לב"ב הנ"ל. ובפי' רגמ"ה שם פי' גם זה מציצת ראש וכל"ם צוציתא (herabwallendes Haar) וכפי' במנחו' וביצ' הנ"ל והוא כל"מ ציצית עיי' זבחים כ"ו. ציציתו בחוץ. ספרא אחרי ס' פרק י"ג שלא תגדל ציצית וכו'. ועוד פי' ציצית ל"מ פאות התלויים בכנף הבגד ועיי' מנחו' מ"א. מ"ד. והלאה, והקבוץ צִיצִיּוֹת מנחות כ"ח. מ"ג. מ"ד. ספרי שלח פ' קט"ו ובל"ס צוּצִיתָא ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ג ציציתא דגולתיה, מדרש תהלי' מזמור ז' מה בין קטע ציציתא וכו', ירוש' מ"ק פ"ג דפ"ב. תכלת לציצתו, ושם בבבלי י"ט. לציציתו. ובבלי' הנ"ל לציצתו ובערוך ציציתיה. והקבוץ תוספת' ע"ז רפ"ג היא חגרה לו בציצין וכו' והושאל לדלדולי בשר סביב למילה שבת קל"ז. עיי' לעיל, תוספת' שבת פ"ט (נ׳) ציצין שפרשו רובן וכו' ועיי' ירו' שבת פי"ט די"ז. ירוש' נדרים ספ"ג דל"ח: ועוד הושאל לשער (כמו ציצית ראש) סביב לצואר עיי' ע"ז מ"ג. הובא לעיל וירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד כל שציצין יוצאין מצוארו. וגם סנפיר וכנף פי' ציצית וכן הוא בתרג' עיי' תר"י לדברי' י"ד, י"ט; לבמד' כ"ה, כ"ד; לתהלי' קל"ט, ט'. והפעל מן ציצית שבת קל"א. אם צִיֵּיץ טליתו, שם כ"ה: סדינין המצוייצין, מנחות מ"ב: טלית מצוייצת וכ"ה בפסיקת' רבתי פט"ו] [8]) —

צִיץ (= צִיצָא אולי מל"פ سوز בוער והוא מין אבן טובה שמבהקת כאש) תרג' בפסוק בימים ההם כשבת (תרג' אסתר שני א׳, ב׳) באבניא ציצא ושיישא.

צִיץ (= צִיצָא אולי כמו סים Schwalbe) תרג' ואת התחמס (ויקרא י"א, ט"ז; דברי' י"ד, ט"ו) וציצא.

* צִיץ (מל"ם צוּץ, צוּצִי פי' מצפצף lallen, pipen, zwitschern) פיעל ופַעל ריש קהל"ר צפור מצוּיֵּיץ ויודע על מה מצוייץ, ויק"ר פ"ו המצפצפים (ישעיה ח׳, י"ט) המצייצין (ובקצת דפו' בט"ס המציינין) ב"ר פס"ה תינוקות מציצין בקולם [9]) עיי"ע צייץ ומ"ש וש"נ. ואולי מזה ציצא של ערך הקודם.

* צִיצָה, צִיצַת, צִיצִית, ציציתא עיי"ע ציץ ג'.

* צוֹצְיָיְנָא עיי"ע ציץ ג' וע' הבא אח"ז.

---

1) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב והוא כידוע ר"ת של יבוא שלום ינוחו על משכבותם (ישעי' נ"ז, ב׳) עיי' צונץ צור געשיכטע 356 ובכ"י ו"ו בי' שיע"ב? 2) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובדפ"ע בציציתיה. 3) וכ"ה בפי' ר"ח וכ"ה בכ"י רש"י בשיעור שעל שפתו שהן ארוכין או בזנבו ובדפו' אי' ברש"י רק בזנבו וכן פי' הראב"ן בשערו. 4) ושם פי' רגמ"ה הכי שמייהו כפי' רש"י. 5) עכ"ל של רגמ"ה (כ"י אנגייל דף ג'.). 6) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בס"ג. 7) בנו"ג דקא בכי והייך. 8) תוספתי שבת פ"ו המציצת עיי"ע צוח. 9) בדפ' המצפצפים עיי"ע צייץ.

צצלא (= צוּצְלָא, צוּצַלְתָּא והוא כמו צלצלא בל"ע صلصلة Turteltaube) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ה.) ובחלק בגמ' אפיקורוס (סנהד' ק'.) השתא כביעתא דצוצלא לא משכחינן. ובפסיקת' דעניה סוערה (פסיקת' דר"כ צד קל"ז.) אפי' כביעתא דשפנינא ליתי [1]. בפ' המוציא יין בגמ' קנה (שבת פ':) כביעתא דצוצלתא מ"ט משום דזוטרא אימא דצפירתא. פי' ביצה של עוף והוא דייציפי וממין תורין הוא. *[אחי"ה בע' דייציפי (ח"ג, נ"ב) הוכחתי כי הוא ל"ע הנ"ל ושם סימנתי שינויי הנוסחאות ורבינו הלך בשיטת ר"ח וז"ל בשבת הנ"ל (בש"ס ווילנא צד פ"א.) צוצלא עוף ממין התורים ובל' חכמים דיציפי וקורין אותו אלפכתי' עכ"ל וצ"ל אלפכתה = الفاختة Ringeltaube. וכנ"ה בקבוץ בירוש' פסחים רפ"י דל"ז: נשים כראוי להם כסנים וצוצָלין ולא כפי' המפרש בגדי צבעונין — וככתיבת מלה ערבי' עולה יפה הגי' צילצולתא בשבת פ': בדפ' הישני' ובסנהד' ק'. בכ"י ש"ס צולצלא וכ"ה בכ"י ש"ס ב"ב ע"ה. ובכ"י ש"ס ה' צילצולא ועי' ד"ס שם ועיי"ע תסיל] —

* **צוּצְרָה** (הוא כמו כְּצוּצְרָה = כצוצטרה Kastell) ירו' עירו' פ"ח דכ"ה. ג' טפחים לצוצרה, ירו' שבת פ"ג ד"ו. בט"ס בצוצרה. והקבוץ צוצריות עיי"ע גסטרא וע' כצוצרה ומ"ש.

* **צוצרייה, צורצייר** (שם מקום בבבל) ירוש' יבמות ספ"א ד"ג: שניות עווניא גווכייא וצוצרייה ובירו' קידושי' פ"ד דס"ה רע"ד צררייא ובבבלי קידוש' ע"ב. ציצורא ובב"ר פל"ז צורצייר ואולי הוא Ciaceri נייבויער 327 ועיי"ע גאובאי (ח"כ, רי"ח).

צק (= יָצַק מל"מ ענין שפוך ausgiessen) בפ' אחרון בזבחים (קי"ב:) היוצק והבולל (עיי"ע יצק ח"ד, קנ"ב וש"נ), בר"ג דחלק (סנה' צ"ב:) יוצק זהב רותח לתוך פיו של אותו רשע פי' משום דהוה מלך לא בעא למימר ליה בלי גנאי אלא בלי כבוד. בסוף ידים (מ"ז) אמרו צדוקין קובלין אנו עליכם פרושין שאתם מטהרין את הנצוק. כל הנצוק טהור חוץ מדבש הזיפים (נזיר נ' סע"א סוטה מ"ח: וש"נ) עיי' בע' זף (ח"ג, ש"י) ובע' סלד. בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת (ע"ז נ"ו:) ש"מ נצוק חבור. פי' יש שני כלים אחד למעלה שמציק לכלי שלמטה ושלמעלה טהור ושלמטה יש בו יין נסך ואותו יין שבין כלי לכלי קורין נצוק על שם יציקה ונצוק משעה שמתחיל להציק מכלי אל כלי אינו פוסק עד שירד כולו. הנצוק והקטפרס ומשקה טופח עיי' בע' טפח. *[אחי"ה עיי"ע יצק ושם העיקר] —

צק (מע' הקודם = צִיקֵי קְדֵרָה Zuthat, Einguss wie Wein, Gewürz) בפ' מקום שנהגו בגמ' ז' דברים (פסחי' נ"ו.) משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה. בר"ג דפ' יוה"כ (יומ' ע"ה.) ובשלו בפרור (במד' י"א, י"ח) מלמד שירד להם לישראל ציקי קדירה עם המן. בפ' השוכר את הפועלים בגמ' מעשה בר' יוחנן (ב"מ פ"ו:) הללו לציקי קדירה. בהגדה דפ' השוכר את הספינה (ב"ב ע"ה:) אני ראיתי ציפורי בשלוותה והיו בה ק"פ אלף מוכרי ציקי קדירה. בס"ג דפ' אעפ"י שאמרו (כתובו' ס"ה.) מעשה בכלתו של נקדימון שפסקו לה חכמים סאתים יין לציקי קדירה. בס"ג דפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ז:) בנבלתה ולא בעצמות ולא בגידין וכו' עד לא נצדכה אלא שעשאן ציקי קדירה פי' דבר היורד לקדירה. *[אחי"ה ורש"י בחולי' פי' שבשלן הרבה עם תבלין ע"כ וכ"ה בפי' רגמ"ה. ובכתובו' פי' סתם להטעים תבשיל ובענין הלעז עיי' מ"ל לרמ"ל בפסחי' הנ"ל] —

צק (= צוק מל"מ צר לחץ ודחק beengen; צוק Felsenberg, Spitzberg) בפ' שני שעירי (יומ' ס"ו:) עשר סוכות מירושלם ועד צוק. בפ' השוכר את הפועלין (ב"מ צ"ג:) העלה לראשי צוקין ונפלה. בפ' המפקיד בגמ' השוכר פרה (שם ל"ו:) אימא רישא עלתה לראשי צוקין ונפלה הרי זה אונס. פי' בראשי ההרים הגבוהים והאבנים והצורים שלו כסכינין. *[אחי"ה כ"ה בפי' ר"ח בב"מ ל"ו: ע"ש בש"ס ווילנא. והפעל ירושלמי שבת פ"א ד"ג: לא תצוק, הפעיל מֵצִיק סנה' ק"ד: ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: עיי"ע מֵצִיק, והתואר צַיְיקָן, צוֹיְקָן פי' מי שרוחו צוק וצר והוא כילי (Engherziger) הקבוץ בפסחי' פ"א: פ"ב. הצייקנין עיי"ע צקן, ירוש' פסחי' פ"ז דל"ה. צויקן — ציוקי ירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג צ"ל סידקי עיי"ע סדק] —

צִקְלָג (שם עיר פלשתית) בפ"ק בגיטין (ז'.) וצקלג ומדמנה וסנסנה (יהושע ט"ו, ל"א) רב אחא

[1] כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובשדפ"ע לית ובנו"ג לית אנא משכחין.

חתים בה[1]) מי שיש לו צעקת לגימא על חבירו[2])
שוכן בסנה עושה לו דינו.

צקן (= צייק בל"ע ضيّق תואר מן צוק עיי"ע צק ג' engherzig) בפ' כיצד צולין (פסחי' פ"א:) הצייקנין שורפין אותו לפני הבירה בשביל ליהנות מעצי המערכה, פי' בני אדם צרי עין. *[אחי"ה וכן פירש"י ושם ובנו"ג ציקנין ועיי"ע צק וש"נ] —

צר (= צְרוֹר מל"ס צְרָרָא פי' קשר Knoten ועוד מל"מ פי' אבן Stein) בפ' כ"ו בכלי' (מ"ד) ר"מ אומר צרור שעה טהורות צרור עולם טמאות ר' יוסי אומר כל חמתות צרורות טהורות. פי' לפני המלכים עושין חכמי האומות צלמים ונותנין בידיהן כ"ד אבנים ותחתיו ספל גדול של נחשת ובסוף כל שעה משליך הצלם מידו אבן אחת לתוך אותו הספל ונשמע קול הספל בכל העיר ויודעין השעות. פ"א אם היתה החמת שנאמרה בראש ההלכה קשורה בקשר ואינו מתוקן ואינו של קיימא והוא לשעה אינו מקבל טומאה ואם הוא קשר של קיימא ועומד בקשירתו לעולם מקבל טומאה ובזה אמרו צרור עולם טמאות[3]). בהמניח פ"ד במקואות (מ"ג) החוטט בצינור לקבל צרורות פי' חופר בצינור שיהא רחב שאם יפלו שם צרורות ילכו להם ולא יסתמו הצנור. ברישׁ טבול יום (פ"א מ"ד) צרור שבככר וגרגר מלח הגדול. פי' יש מנהג בכמה מקומות שמשימין סימן בככר אבן. ברישׁ חולין (ג'.) בכל שוחטין בצור ובקנה. *[אחי"ה בנו"ג בין בצור בין בזכוכית בין בקרומית של קנה. ונרדף צרור עם צור פי' אבן ומל"מ (ש"ב י"ז, י"ג; עמוס ט', ט') ובל"ע ظر, ظرر Stein. תוספת' שבת ספ"ח (ט') צרור אבן. גיטין ס"ה. צרור וזרקו וכו', ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה רע"ג אפי' קיסם אפי' צרור. ושם סע"ד חד צרור וזרקיה וכו'. והקבוץ צרורות כתובו' ו': נדה ס"ד: ירו' שבת פ"ז ד"י: ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג ירו' יומ' רפ"ד דמ"א: ב"ר פפ"ד ופצ"ג שמ"ר רפי"ג ובל"ס וארמי צְרָרָא ירו' פיאה פ"ח ד"כ ע"ד אהן צררא] —

צר (מל"מ צוּר, צָרַר ענין כריכה umwickeln) בפ' שור שנגח את הפרה בגמ' היתה שפחה (ב"ק מ"ט:) ובסוף הגדה דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ו:) וכי לצור על פי צלוחיתו הוא צריך. בפ' המקבל בגמ' תבואה (ב"מ ק"ח:) הני צירי וחתימי[4]) והני שראי ושדאי[5]) לית בה משום דינא דבר מיצרא. פי' ביד בר מיצר צרור הכסף צרור וחתום ואומר הניחוהו אצלי עד שיעמדו במשקלם וימסרום לי ועכשיו יבואו[6]). בסנדל פכ"ו בכלי' (מ"ב) צרור המרגלית טמא צרור המעות ר"א מטמא פי' בגד או עור עשוי לצור בו מרגליות או מעות. בפ' מציאות האשה בגמ' המשיא (כתובו' ס"ז:) ר' אבא הוה צייר זוזי בסודריה ושדי ליה לאחוריה. בפ' ר"י בגמ' לוקחין גת (ע"ז נ"ו:) והא קא מנסיך בידיה דציירנא ליה לידיה. בס"ג דב"ב (קע"ד.) ובערכין בפ' שום היתומין (כ"ב סע"א) רב הונא בריה דרב יהושע אמר אימר צררי אתפסיה. פי' שמא צרור של כסף התפישו הלוה למלוה קודם מיתתו שיפרע חובו מהם. בפ' במה בהמה (שבת נ"ב:) העזים יוצאין צרורות ליבש. *[אחי"ה צוּר, צָרַר בל"מ ענין כריכה וכן בל"ס צָר וכבסנהד' מ"ח. למיצר ביה תפלין וצר ביה וכו' וכ"ה ברכו' כ"ג: ובירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ג הוה צייר גולתיה דרב. בינוני פעיל ב"מ כ"ד: דצָיְרִי בסדינא, חולי' ק"ה: דצייר וחתים. אתפעיל סוט' מ"ה: מיתצר. וכן צָרַר ברכו' כ"ג: צורר אדם מעותיו וכו', חולי' ק"ז: צורר אדם בשר וגבינה במטפחת אחת וכו', תוספת' שביעי' ספ"א במועד צורר. ב"ר פי"ד ויצר רוח (זכריה י"ב, א') שנפשו של אדם צרורה בקרבו וכו', שהש"ר פ' הגידה: חייך שאני צוררה לך בכנפיך. נפעל נִצְרַר שבת ק"ז: חולי' מ"ו: ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג. וממנו השם צְרוֹר מל"מ קשירה (Bündel) כלי' הנ"ל. שמ"ר פ"כ מצא צרור של מרגליות. ובל"ס צררא פי' צרור הכסף בקבוץ צְרָרֵי כתובו' ק"ז: ב"ב הנ"ל, ביצה ט"ו. צררי דפשיטי תרג' בראשי' מ"ב, ל"ה ובכ"י תרג' תהלי' ל"ח, א'; ע', א' צריר לבונתא ובנו"ג צריך עיי' עמת"ר ללעווי וש"נ הפעל עם יתר הדוגמאות] —

צר (= צוּר מל"ע صار נרדף עם יצר bilden, צוּרָה פי' בל"מ תבנית Form, Gestalt) בס"ג דפ' כלל גדול (שבת ע"ה:) אמר ריש לקיש הצר בכלי

---

[1]) בנו"ג רב אחא מבי חוזאה אמר בה הכי. [2]) לפנינו עוד: ודומם. [3]) וכפי' האחרון מוכח מפירש"י מנחו' ל"ז: ע"ש וכן נראה מירו' כלאי' פ"ו ד"ל: צרור עולם צריך חיתוך צרור שעה אינו צריך חיתוך ועיי' הר"ש בכלי' ופי' אליבא דפי' האחרון וכפי פי' הראשון מענין צרור אבן קשה להלמו. [4]) וכנ"ה בכ"י ש"ס רומי ובכ"י פ' עוד: וחתימי ובנו"ג ציירי והני שרי. [5]) לי' לפנינו ובשט"מ. [6]) כ"ה ברא"ש בשם ר"ת וכ"ה בטור ח"מ סי' קע"ה וע"ש בב"י ובדרישה ועיי' ג"כ שט"מ במקומו.

צורה חייב משום מכה בפטיש. פי׳ „אע״ג דפליג ר׳ שמעון[1]) בגמ׳ דפ׳ הבונה (שם ק״ג:) דתניא הצר בכלי צורה כל שהוא ר׳ שמעון אומר עד שיצור את כולו כלומר עד שיצור את כל הצורה יחידאה היא ואי ההיא צורה אית בה אותיות דמקרו חייב משום כותב ואי לא חייב משום מכה בפטיש"[2]). בפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ בד״א בחזקה (נ״ד.) אמר רב הצר צורה בנכסי הגר קנה. בפ׳ כ״ד בכלים (מ״ג) ושל צורות טהור מכלום. פי׳ בגד שיש ביד רוקמי רקם[3]) ובו מיני צורות כדי לראות בו לעשות כמותו בגד אחר. בריש צו בילמדנו (תנחומ׳ סי׳ י״ד) וכשנגלה הקב״ה ליחזקאל ואמר לו (יחזק׳ מ״ג, י׳) הגד לבית ישראל את הבית אמר לו רבש״ע וכי עכשיו בונין אותו שאמרת וישמרו את כל חוקותיו ועשו אותם אמר לו עכשיו יהו קורין בצורת הבית ואני מעלה עליהן כאלו בבנינו הן עסוקין וכן בסדר קרבנות[4]) בס״ג דפ׳ משקין (מ״ק ט׳.) א״ל לבריה אותן בני אדם אנשים של צורה הן. בפ׳ הוציאו לו בגמ׳ משניטל (יומא נ״ד.) כרובים בצורייתא הוו קיימי[5]) פי׳ אעפ״י שלא היו הארון והכרובים במקדש שני כרובים מצויירים בכותלים היו שם[6]). אפי׳ פיגול טעון צורה (פסחי׳ ל״ד: ע״ג: פ״ב: מנחו׳ נ׳:) כבר פי׳ בע׳ פגל. המתרגם פסוק כצורתו (קידושי׳ מ״ט.) פי׳ בע׳ תרגום. *[אחי״ה וכנ״ה בתעני׳ ט״ז. אדם של צורה. נדה כ״ה: צורת פנים, ב״ר פע״ג צורת הולד, במ״ר רפ״ט צורת העובר, ב״ר רפכ״ד ור״פ כ״ז דב״ר רפ״י קהל״ר פ׳ וסבותי אני ופ׳ מי כהחכם מדמין צורה ליוצרה. ירוש׳ שביעי׳ פ״ח דל״ה. נתקלקל צורתו. ירו׳ פסחי׳ ספ״ו דל״ג ע״ד תעובר צורתו עיי״ע עבר. וכן ירו׳ עירו׳ פ״א די״ח ע״ג — ירו׳ שבת ספ״ז ד״י ע״ד הגודל כלי צורה חייב משום בונה[7]) והקבוץ במ״ר פ״ט צורות ביתך שחורות או לבנות וכו׳. ובל״ס וארמי צוּרְתָא שבת ס״ג. צורתא דשמעתתא, ב״מ מ״ה: צורתא, שם ס״ט: לצור בה צורתא, ב״ב נ״ד. בצורתא. תרג׳ התבנית (דה״י א׳ כ״ח, י״ט) ותרג׳ קרני ברזל (שם ב׳ י״ח, י׳) צורתא. ועוד זולתו. והפעל שבת ע״ה: וק״ג: הצר צורה עיי׳ לעיל, סנהד׳ צ״א רע״א מן המים צר, ב״ר רפ״ז צר צורה ביבשה . . . צר צורה במים וכו׳. והתואר צַיָּר ברכו׳ י׳. דרש צור (ש״א ב׳, ב׳) אין צייר כאלהינו, קהל״ר פ׳ ופניתי דרש יצר (בראשי׳ ב׳, ז׳. ח׳) הצור הוא צייר נאה וכו׳, ב״ר פ״א צייר גדול הוא אלהיכם וכו׳, במד״ר רפ״ט יו״ד של תשי (דברים ל״ב, י״ח) זעירה תש ידי הצייר . . לצייר שהיה צר איקונין של מלך וכו׳. הקבוץ תוספ׳ כלי׳ ב״ב ספ״ב דפ׳ זאלק׳ של ציירין[8]). תרג׳ רקם (שמות כ״ו, ל״ו) עובד צייר, והשם צִיּוּר, צִיּוּרא תרג׳ רוקם (תרג׳ שם כ״ז, ט״ז ועיי׳ תרג׳ שם כ״ח, ל״ט; ל״ח, י״ח; ל״ט, כ״ט כגי׳ דפ״ס. הקבוץ צִיּוּרִין תרג׳ ירוש׳ א׳ ויקרא כ״ו, א׳; לשופטים ה׳, י׳. ל׳ ציורי צבעונין] —

צר (= צְרָא בל״ס וכן صرى בל״ע פי׳ קרע ובקע zerreissen, spalten, והשם צִירְיָא בל״ס צִירָתָא (Spalt, Höhlung בפ׳ מי שהחשיך בגמ׳ הגיע (שבת קנ״ד:) יתיר חבלים ויפלו שקים מצטרו זיקי[9]). בפרק אין מעמידין בגמ׳ החומץ (ע״ז ל׳.) חד טילא[10]) חיורא דמצָרי זיקי. בפ׳ השוכר את הפועל[11]) בגמ׳ שכרו (ע״ז ס״ח רע״ב) והא רוצה בקיומו הוא דלא נצטרו[12]) זיקי. פי׳ ענין בקיעה כדכתיב (יהושע ט׳, ד׳) ומבוקעים ומצוררים (א״ב תרג׳ ויקרע מרדכי בגדיו (אסתר ד׳, א׳) וצרא מרדכי לבושיה). *[אחי״ה לנכון הוסיף ר״ב ככה מתרג׳ שני באסתר הנ״ל אבל היה לו להשיג על רבינו שהביא פסוק מיהושע הנ״ל שענין צרר פי׳ ענין כריכה עיי״ע צר ב׳. והנכון שפי׳ ענין צרא בל״ע וסו׳ כאמור ענין בקיעה כמו שפי׳ ר״ח בשבת הנ״ל ובפירש״י בע״ז. וכנ״ה בע״ז ל׳. חזייה לההוא חיויא דצרי ואתי, בפַעל מצָרי (שם) אתפעל מצטרו (שבת הנ״ל) נתפעל נצטרו עיי׳ לעיל, יבמות י״ז. אצטרויי אצטרי. והשם צִירְיָא ורבינו הביאו בע׳ צר ו׳ ושייך לכאן] —

צר (= צִיר בל״ט שם תואר ליתד הקבוע בפתח תסוב הדלת עליו ובל״ע جارور Thürangel) מאי (הכר) [צ״ל היכר] ציר (עירו׳ י״א: מנחו׳ ל״ג.) אמר רב אויא אבקתא עיי׳ בע׳ אבקתא[13]). בס״ג דפ׳ מומין (בכורו׳ מ״ה.) כשם שצירים לבית כך צירים לאשה שנא׳ (ש״א ד׳, י״ט) ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה[14]). בפ״ק במשקין (מ״ק י״א.) הציר והצנור והקורה והמנעול. בפ׳ י״א בכלים

---

[1]) כ״ה נכון ובפי׳ ר״ח הועתק בט״ס ר׳ ישמעאל. [2]) הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) בשבת ע״ה: [3]) בדפו״ו בט״ס רוקם. [4]) רבינו היה מקצר הענין עיי׳ בתנחומ׳. [5]) בכ״י ש״ס בצורתא ובנו״ג דצורתא. [6]) וכ״ה בפי׳ ר״ח. [7]) וגי׳ הקה״ע צורי ופי׳ צורי דקל. [8]) ונבכ״י אירפ׳ ציורות. [9]) בכ״י ק״ט אי׳ מציירי זיקי. [10]) ובע׳ טלא אי׳ טולא וכ״ה בכ״י ש״ס ושם ג״כ גי׳ חריפא ובנו״ג כמו כן. [11]) כ״ה גי׳ הכ״י ק״ט ובדפ״ע בט״ס הפועלים. [12]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע מצטרו. [13]) ועתה נברר אצלי שפי׳ רבינו שם הועתק מפי׳ ר״ח לעירו׳ כדאי׳ בש״ס ווילנ׳ ע״ש. [14]) במקרה צריה.

(מ"ב) והפותה שתחת הציר. בפ' המוציא תפילין (עירובין ק"ב:) מהזירין ציר התחתון במקדש אבל לא במדינה והעליון כאן וכאן אסור. פי' ציר נוקבין הדלת וקובעין בו עץ חד כדי להכניסו באדן[1] לחזור לכאן ולכאן ואם יצא מן הדלת מחזירין אותו בשבת ועיקרו שתי ידות (שמות כ"ו, י"ז. י"ט) תרג' תרין צירין[2] ופי' הצנור הוא החור שבאדן. (א"ב לשון פסוק (משלי כ"ו, י"ד) הדלת תסב על צירה). *[אחי"ה ובל"ס צַיְרְתָא ובל"א צירא ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד צירא דתרעא דגיהנם וכו' ותרג' ציר (משלי הנ"ל) צירתא והקבוץ צִירִין תרג' צלעים (מ"א ו', ל"ד) והושאל לצלעי הרחם תרג' ירו' א' בראשי' כ', י"ח (ציריה) [צירי] בית ולדא ועיי' בכורו' הנ"ל. ובמשקל עברי צירים בכורות שם ויק"ר פי"ד. ירו' נזיר פ"ח דנ"ז. שומרי צירים היו ביוושלם — ובל"ע صير פי' חריץ הדלת] —

צר (= צִירְיָא (עיי"ע צר ד') מל"ס פ' בקע וקרע (Spalt, Höhlung בס"ג דפ' כל שעה (פסחים מ'.) לא מיבעיא חטין דכיון דאית בהו ציריא עלת בהו מיא. פי' חריץ של חטה והשעורים שיעי ואין בהם סדק[3]. בפ' על אלו מומין בגמ' מומין אלו מנה אילא (בכורו' מ'.) ובפ' המפלת בגמ' המפלת מין בהמה (נדה כ"ג.) אמר רב יוסף לא קשיא הא באוכמא הא בציריא. „פי' אוכמא של עין דומה לשל אדם ציריא חריץ שהעין עומד בו אינו דומה לשל אדם"[4]. בפ' ר"ח ז"ל כתיב בציהרא ופי' אוכמא שחור של עין ציהרא אדום הסובב את השחור. *[אחי"ה לפי גי' ר"ח נ"ל ברור שהוא מלש' צענד çukhra בל"פ הישנה سوهر = سرخ פי' אדום ומבהיק. אבל כפי גי' הספרים ציריא הוא מל"ס ופי' חריץ וכנ"ה בפסחים הנ"ל דילמא אזלא חדא ויתבא בציריה דחברתה, ע"ז ס"ה: אגב צירייהו כמבוקעות דמיין] —

צר (= צרא אולי מל"ע صرة מרגיל לתכשיט ולקמיע kleine Muschel, Perle, Schmuck-gegenstand) במגילת איכה, איכה יועם זהב צרא דהבא. *[אחי"ה לי' בדפ"ע חוץ מדפו"ו וכ"ה בכ"י ק"ט ו"ו ול"ד. ובאיכ"ר פ' איכה יועם לי' ונ"ל כי במקום שהיה דומה לארנטס של זהב כדאי' באיכ"ר גרס רבינו צרא דהבא כי ארנטס עיי"ע פי' ג"כ תכשיט או אבן טובה. או י"ל כי במקום איך שינה דהבא כדאי' בספרים אי' בגי' רבינו צרא דהבא מל"ע صار בטל והמיר תמונתו] —

צר (= צִיר מל"ע صير Saft, Fischlacke) בפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"א:) ומותר בציר ובמוריים. בפ' אין מעמידין (ע"ז ל"ט:) וציר שיש בה דגה. בר"ג דפ' בכל מערבין (עירובין כ"ז.) היו לוקחין ציר בכסף מעשר אמרו לו שמא לא שמעת אלא כשקרבי דגן מעורבין בהן אפי' תימא ר' יהודה בן גדוש[5] לא קאמר אלא בציר בשומנא דפירי. פי' כשכובשין הדגים ומאצצין ודוחקין ומצירין אותן לחלוח היוצא מהן נקרא ציר. *[אחי"ה וא"כ גזרו רבינו מפעל צור ענין דוחק, אבל בל"ע פי' ציר דגים קטנים כבושים במלה ומוהל היוצא ממנו ועיי' ע"ז ל"ה: מ'. תרומו' פ"י מ"ח חולין צ"ט: קי"ב: ק"כ. ספרא שמיני פרק ד' פרש' ג' עיי"ע רטב א' ובלא צירא ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה: וגם בענין מוהל דפירות עיי' פסחי' כ"ד:] —

צר (= צוֹר עיר הידועה בפעניציא Tyrus, תואר צוֹרִי tyrisch) בפ' יש בכור לנחלה (בכורות מ"ט:) חמש סלעין של בן במנה צורי ל' של עבד חמשים של אונס ומפתה מאה של מוציא שם רע כולן בשקל הקדש במנה צורי. גמ' (שם נ':) מאי צורי אמר רב מנה של צור אמר רב יהודה א"ר אסי כל כסף האמור בתורה סתם כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה כללא הוא והרי הקדש והרי מעשר וכו'. פי' כסף צורי הוא סלע צורי הוא ד' דינר כסף מדינה פלגו דזוזא חצי דינר ועוד מפורש בע' סלע. בב"ר פר' ס"ב (ס"א) בילמדנו ויהי חשך אפלה (תנחומא בא סי' ד') ובפסקא דויהי בחצי הלילה אמר ר' אליעזר כל צור במקרא שלם בצור המדינה הכתוב מדבר חסר ברומי הכתוב מדבר. *[אחי"ה בפסיקת' דר"כ צד ס"ז: לי' בטעות כי נשמט מתחת ידי המעתיק מאמר שלם עיי' מ"ש רב ש"ב בהערה צ"ו. וכ"ה בפסיקת' רבתי ספי"ז ושמ"ר ספ"ט ילק' וארא ר' קפ"ב וילק' ישעי' ר' רצ"א. ומ"ש חסר ברומי כיון לשרש צַר היינו אויב וכדאי' בתנחומא הנ"ל שהיא מצירה לישראל. וכנ"ה בירו' ב"ק פ"ד ד"ד: סולמיה דצור ועוד עיי' תוספת' דמאי רפ"א לשביעי' פ"ד, לעירו' פ"ו

---

[1]) ובכ"י ק"ט בארץ ובכ"י ה"ב לארץ. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח בעירו' י"א. ע"ש. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח. [4]) הועתק מפי' רגמ"ה בכורו' (קובץ כ"י אנגייליקי דף ק"ד:) וגי' בציריא אי' ג"כ בהעתקת רגמ"ה (וכדאי' בנדה) אבל בבכורות גרסינן בחיוורא, [5]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"נ גריש וכ"ה בערוך בדפוסי' ובתוספתא פ"א דמעשר שני גריש.

(ה׳) והתואר צורי. מנה צורי ב״ק צ׳: במנה צורי בכורו׳ מ״ט: ב״ר פפ״ד וירו׳ כתובות פ״א דכ״ה: ול״נ עיי״ע הבא אח״ז. והקבוץ ירוש׳ מגילה פ״ב דע״ג: דרשה ר׳ חייא בר בא לְצוֹרַיָּיא. ירו׳ שבת רפ״ב ד״ד ע״ג צוֹרָאֵי — ועוד צוֹרָן = צור ירוש׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג וצורן ודאי כקיסרין] —

צר (= צור תואר לנקבה צורית tyrisch) חצר הצורית (מעשרות פ״ג מ״ה) כבר פי׳ בע׳ חצר *[אחי״ה עיי״ע חצר (ח״ג תע״ו) ומ״ש בהערה. וזה הע׳ שייך לע׳ הקודם וכדאי׳ בדפ׳ פראג אבל בכ״י ובדפ׳ הראשוני׳ ע׳ בפני עצמו] —

צָר (= נֵצֶר, מֵצֶר Zweig, Spross, Reis) [חבלי] דצרי מדיחן בס״ג דע״ז (ע״ה סע״א). בס״ג דפ׳ אמר ר״ע (שבת צ׳:) צרי דקל שתים פי׳ מביאין נצרים והוצין וקורעין אותן ועושין אותן כמי׳ חוטין ועושין מהן חבלים כדתני רב יוסף (עירו׳ נ״ח.) שלשה חבלים הן של מגג ושל נצרים ושל פשתן. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ ר״ח בשבת ע״ש בש״ס ווילנא ושם ובע״ז הגי׳ צורי וכ״ה בכ״י ק״ט בערוך וכ״ה בפירש״י ע״ש] —

צַר (מל״מ פי׳ אויב Feind) פסיקתא רבתי ספי״ז כל צר חסר במקרא ברומי הרשעה הכתוב מדבר עיי״ע צר ט׳, סוטה ל״ח: צָרֵי עין. עירו׳ פ״ה. כצר אל יורה אולי צ״ל יודה (בן סירה ז׳, י׳) והפעל יבמות ס״ג: אל תצר צרת מחר וכו׳, ב״ר פצ״א צרה ליה וערק, איכ״ר פ׳ ומרוב: קם וצריה. הפעיל גיטי׳ נ״ו סע״ב סנהדרין ק״ד: כל המציר לישראל נעשה ראש.

* צְרָא (zerreissen) עיי״ע צר ד׳.

צרב (= צָרָבָה כמו צָרֶבֶת Narbe, Vernarbung) בגופה פ״ו בנגעים (מ״ח) ובפ״ז (מ״א) ובפ״ח (מ״ה) השחין והמכוה והקרח שנעשו צרבה פי׳ מלשון (ויקרא י״ג, כ״ג) צרבת השחין. בפ״ג בכלים (מ״ח) הנוגע בצרבה טמא פי׳ הסותם פי החבית בזפת יותר מצרבה נקרא אותו היתר צרבה כמו צרבת השחין — (א״ב צרכה כתוב בנוסחאות). *[אחיה] ובמקום צרבה בציוני׳ הראשונים אי׳ לפנינו צרכת] —

צרב (לדעת רבינו קשה וחזק עיי׳ בפנים fest, hart) בר״ג דביצה (ז׳ רע״א) משום דצריבן פי׳ קשים וחזקים כדאמרינן צורבא מדרבנן חוזק תלמידי חכמים. *[אחי״ה לפי זה אולי מל״ע صرب ענין שרפה והבערה עיי״ע הבא ומה שנשרף לשרפה נעשה חזק וקשה כמו חרש באש וכן הוא באמת בל״ע ضارب ארץ חזקה וקשה. ומלת צורבא מרבנן או מדרבנן נ״ל ג״כ מל״ע הנ״ל פי׳ חד ומחודד וחריף (רש״י בתענית ד׳ רע״א ע״ש) מל״ע ضريبه חדוד וחריפת איזה דבר כגון של סייף וסכין והושאל לחריפות ת״ח. ורבינו לא ציין מקום המצאו בהיותו רגיל בש״ס ואנכי טרחתי לאסוף כעמיר גורנה עיי׳ ברכות ט״ו. י״ט. ל״ג: ט״ז: שבת כ״ג: קי״ח: קי״ט. קכ״א: קל״ט: קנ״א: עירו׳ ל״ט. ס״ג. פסחים ד׳. נ״ב. ס״ב: קי״א: ביצה ט״ז: כ׳: חגיג׳ ה׳. שם: מ״ק ו׳. ט״ז: י״ז. כ״ו: יומא כ״ו. סוכה מ״ט: תענית ד׳. כ״א: מגילה כ״ז. כ״ח. ושם: יבמות קכ״א. כתובות כ׳: ק״ה: קי״א. קידושין ע״ו: גיטין כ״ז: ל״ז: נדרים מ״ח: מ״ט. ס״ב. ושם: ע״ב: ב״מ י״ט. כ״ג: מ״ב. ס״ז: פ״ג: פ״ד: ב״ב כ״ב. קנ״א. קס״ח. קע״ד: שבועות ל׳: מ״א. מ״ח: מכות כ״ד. בכורות ל״ה: חולי׳ נ״א: קל״ג. ערכי׳ כ״ג. נדה: כ״ד: ל״ג:] —

צרב (= צָרוֹבָא פי׳ נפח שהוא עובד באש מע׳ הקודם או כמו צורף Silber = Goldschmiedt) הצרובין והסרוקין[1]) כבר פי׳ בע׳ סרק[2]). ושבה והיתה לבער (ישעיה ו׳, י״ג) תרג׳ ויהון לצרבא — (א״ב בנוסחאו׳ דידן כתוב הצורפים והסריקין). *[אחי״ה ועיי״ע סרק ומ״ש ובתרג׳ הנ״ל גרסינן לצרכא וצ״ל לצרבא כדאי׳ בדפו״ו ובמתורגמן והוא מקור לְצָרָבָא וכצ״ל בתרג׳ דה״י ב׳ ל״ד, י׳ לבדוק: לִצרבא ובנו״ג בט״ס לצוכא] —

צרד (= צָרִיד מל״ע صرد נקי ולא בלול, rein ungemischt) בס״ג דפ״ק בפסחי׳ (כ׳.) תפשוט דבעי ר״ל בפ׳ שני בחולין בגמ׳ השוחט בהמה (ל״ו.) צריד של מנחות טונין בו ראשון ושני. בפ׳ שני במעשר שני (מ״ד.) ובריש עדיות (פ״א, מ״ח) ב״ש אומרים יאכלו צריד. פי׳ מנחה יבשה שאינה בלולה פ״א פסולת הסולת כגון סובין וכיוצא בו. — (א״ב פי׳ בל״ר יבש מאוד). *[אחי״ה אולי כיון לל״ר torridum והנכון שהוא ל״ע הנ״ל ופי׳ ראשון שבערוך הועתק מפי׳ רגמ״ה בחולין (כ״י אנגייליקי׳ דף ש״ב.) ופי׳ פ״א הועתק מפי׳ ר״ח בפסחי׳. ועוד עיי׳ בע׳ הבא אח״ז] —

[1]) כ״ה נפון בכ״י ובדפ״ר ודפא״מ. [2]) כ״ה בכ״י ודפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״ו בט״ס סדק וצ״ל סרק (בי).

צָרוּד (= צָרִיד rauh, trocken) בפ' ראוהו ב"ד (ר"ה כ"ז:) היה קולו דק או צרוד כשר פי' בלעז רוקו[1]) ושייך בצריד[2]) מה המורסן עב במינו אף זה עב במינו. *[אחי"ה בנו"ג צרור וצ"ל כגי' הערוך ובהלכ' רצ"ג הלכות ר"ה צד ל"ה. הגי' צריד וכ"ה ברש"י מנחו' ק"ב: ד"ה צריד אבל בר"ה הנ"ל גרס צרור ופי' יבש וז"ל רגמ"ה במנחו' שם (בקיבץ כ"י אנגייליק' דף מ"ד:) צריד דבר יבש של מנחות כגון סלת ולבונה כמו היה קולו עבה או צרוד בלעז רוקו מחמת שיבש הוא השופר ע"כ הרי שרבינו נגרר אחריו הן בגי' הן בפירוש] —

☞ **צרדא** מסכת ב"מ ס"פ הזהב (ב"מ ס'.) רבה שרא למידק צרדי ובר"ג דכתובות (ח:) והא'דנא נהוג עלמא אפי' בצרדא בת זוזא פי' רש"י בגד קנבוס ובעל הערוך הביאו בע' צדרא[3]).

צְרָדָה (Mittelfinger) בפ"ק דיומא (פ"א מ"ז) מכין לפניו באצבע צרדה, גמר' (י"ט:) אמר רב יהודה צרתה דדא מאי היא הגודל. תוספתא (פ"א) אי זו היא אצבע צרדה זו אצבע גדולה של ימין. בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחות ל"ה:) אמר ר"ל עד אצבע צרדא בילמדנו סוף בא אל פרעה (תנחומא סוף בא) ושעור רצועה של יד אמר ר"ל[4]) עד אצבע צרדה ומאי צרדה אמצעית פי' היא אצבע הארוכה. *[אחי"ה כבר הארכתי בע' אצבע ע"ש ובירו' יומא ספ"א דל"ט: ותוספות מנחות ל"ה: וציון מילמדנו לי' בדפ"ע כי אם בכ"י ערוך ונשמט בדפוסי' מן אצבע צרדה עד אצבע צרדה והתוספות במנחות הנ"ל הביאו ג"כ הילמדנו בשם הערוך ובאו"ז הל' תפילין סי' תקס"ח עש"ה ובכ"י ק"ט ורומי לא הביאו הציון ממנחו' רק הילמדנו — ובעל שריד שבערכין יפה הגיה והעיר על החסרון שבפנים אף אם לא ראה כ"י ערוך] —

צַרְדָה (נ"ל מל"פ زردی ירקון Gelbsucht) בפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו (פסחי' קי"א רע"ב) האי מאן דזגי[5]) אגירדא דדיקלא אחדת ליה[6]) רוח צרדה. בר"ג דפ' כל הבשר (חולין ק"ה:) לא שקלי מידי מפתורא כי נקיט איניש כסא בידיה משום דקשה לרוח צרדה פי' דאי הוה האי כוס שני מהדר פרצופיה לאחוריה כההוא דרבה בר נחמני המפורש בפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ו). *[אחי"ה בפי' רשב"ם בפסחים פי' כאב חצי ראש (וא"כ כמו צלחתא) ורש"י בחולי' לועז אשטורדישו"ן והוא בלאי"ט stordigione בל"צ הישנה estourdisson והיום יכונה étourdissement, Starrsucht והנראה לי צרדה מל"פ הנ"ל. ועוד עיי' מ"ש הפשב"ע ושריד שבערכין ע' צרדה] —

צְרָאדָא[7]) (נ"ל מל"פ زرد עוף על שם ירקותו) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולין ס"ב:) אמר רב יהודה צראדא שרי — (א"ב[8]) מין עוף). *[אחי"ה בנו"ג צרדא ועיי"ע (בר אדא) [בראדא] ב' (ח"ב קע"ב) ומ"ש — ועוד בל"פ چرز Lerche] —

* **צְרֵידָה** (שם מקום) אבות פ"א מ"ד חגיגה פ"ג מ"ז סוטה פ"ט מ"ט וזולתו יוסי (יוסף) בן יועזר איש צרידה עיי' סד"ה צד ק"ו דפו"ו.

* **צָרָה** (מל"מ ענינו לחיצה והרע Leid, Gram Feindseligkeit) סנהד' ל"ז: מה לנו ולצרה הזאת, ירו' תענית פ"ב דס"ה ע"ד כל צרה שהייתי נכנס לה . . נכנסתי לצרתה של בת שבע . . . נכנסתי לצרתן של ישראל, ירוש' ע"ז ס"א דל"ט: צרת שעה צרה, ירוש' ב"ב רפ"ט דט"ז ע"ד צרת נקבה, שהש"ר פ' כמעט צרתה של עילם . . . צרתה של מדי, ב"ר פל"ח צרה הבאה וכו' שם ר"פ פ"א במד"ר פ"ח והקבוץ צָרוֹת ברכו' י"ג, ירו' סוטה פ"ט דכ"ד: ירוש' מגילה פ"א ד"ע ע"ד ועוד תואר נקבה יבמות ב' ע"א והלאה צרת בתו, צרת צרתה, והקבוץ שם צרות צרותיהן — יומא ט': נעשה לו מסכה צרה, שמ"ר ר"פ כ"ד עיי"ע צלם, ובלא"ר צרתה יומא י"ט: עיי"ע צרדה א'.

צרח (= צִירְחָא נ"ל מל"ע صرخ הנזק והשחתה והושאל צירחא דליבא כאב הלב) (בגמ' דפ' במה מדליקין)[9]) בפ' כיצד מברכין בגמ' דסמוך בורא מיני דשאים (ברכות מ'.) אבל כל יומא לא משום דקשי לצירחא דליבא[10]). ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) לצירחא דליבא ליכול תלתא ביעי בניניא וכמונא ושומשמי פי' כאב הלב. *[אחי"ה וכ"ה בתר"י א' דברי' כ"ה, כ"ב ושם בט"ס צירתא

---

[1]) בל"ר raucus, בלאי"ט rauco. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' ובדפו"ו בט"ס במורסן. [3]) ע"ש ומ"ש. [4]) בנו"ג רמי בר אבא אמר רשב"ל. [5]) בנו"ג דמצלי רישיה ובכ"י ש"ס א"פ דמזגי לרישיה ובאה"ת דמזגי רישיה. [6]) בנו"ג אחדא ליה. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ווניצי. [8]) לי' בדפ"א. [9]) כ"ה בכ"י ודפ"ע ויש למחוק והובא בט"ס מע' הבא אח"ז (ע' צרי) בע' הנוכחי. [10]) וכה"ג בכ"י ש"ס ובנו"ג חולשא.

דליבא. ואין למלה שייכות עם צרח של מקרא היינו צעקה וכן בתרג׳ שוקק (משלי כ״ח ט״ו) ובאתפעל יצטרחן (תר״י ואונקי׳ לבמד׳ כ״ד, כ״ד)] —

* צְרִיח (שם מקום) תרג׳ שופטי׳ ט׳, מ״ו ואתו לצריח בית אל ובל״ט ענין מגדל עיי׳ רד״ק.

צֳרִי (מל״ט פי׳ שרף הנוטף (fliessendes Harz בגמ׳ דפ׳ במה מדליקין (שבת כ״ה:) אין מדליקין בצרי מפני שהוא עף. בפ׳ כמה בכריתות בגמ׳ המפטם את הקטרת (ו׳.) הצרי והצפרן. בב״ר פצ״ב (צ״א) מעט צרי (בראשי׳ מ״ג, י״א) קטף וכך תרג׳ פי׳ שרף היוצא מן העץ כיצד רושמין העץ ויוצא ממנו הצרי.

* צִירִיא עיי״ע צר ו׳.

צָרַךְ (מל״ע ضرك עני ואביון bedürftig sein וכן בל״מ ובל״ס עיי׳ בפנים) בפ׳ השואל פרה בגמ׳ שטף נהר (ב״מ ק״א.) אמר ר׳ ירמיה כגון דא צריכא דבה פי׳ טעם זה שפי׳ ר׳ יוחנן פי׳ גדול הוא ואי לאו דפירשו ר׳ יוחנן שהוא רב מובהק לאו כל איניש יכול לפרושיה אלא רב כמותו. פ״ט בנדה (נ״ט:) האשה שהיא עושה צרכיה וראה דם . . איש ואשה שעשו צרכיהן בתוך הספל — (א״ב ל״מ זה (דה״י ב׳ ב׳, ט״ו) ואנחנו נכרת עצים מן הלבנון ככל צרכך. *[אחי״ה הרבה בש״ס ובוי״ו צוֹרֶךְ (ל״מ צֹרֶךְ) מ״ק י״ג. והלאה לצורך המועד וכו׳ פסחים ה׳ רע״ב מתוך שהותרה . . . לצורך וכו׳ (היינו לצורך יום טוב), שבת קל״א: צורך גבוה, ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט ע״ג שלא שמשו רביהן כצורכן וכו׳, והקובץ חגיג׳ ב׳. צורכי רבים, ברכו׳ מ״ו: צרכי סעודה, שבת קל״ג. צרכי מילה. ביצה כ״ח. לכם (שמות י״ב, ט״ז) לכל צרכיהם, ירו׳ ברכות פ״ה ד״ט: שואל צרכיו, שהש״ר פ׳ הגידה לי: לתבוע צרכי ביתה . . צרכיהן של ישראל, תר״י ב׳ לדברי׳ כ״ד, ו׳ צורכי נפשא, ושם תרג׳ ל״ב י׳, ולישעי׳ נ״ג, ג׳. י״ג וזולתם. ובקשור עשה פי׳ ענין תשמיש המטה ועוד לנקיות עיי׳ ברכות ס׳: ירו׳ ברכות פ״ג ד״ו ע״ג, ירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ח. ירו׳ כתובו׳ פ״ה ד״ל: ב״ר ס״פ נ״ב — נדה הנ״ל סנהד׳ פ״ב: ויק״ר פי״ד במ״ר פ״ד ירו׳ שביעי׳ פ״ג דל״ד ע״ג. ותרג׳ ירוש׳ ויפן (שמות ז׳, כ״ג) ועבד פרעה צרכיה. להסך את רגליו (ש״א כ״ד, ג׳) תרג׳ למיעבד צורכיה. ועוד השם בתרג׳ צרוך, צריכותא (וכן בל״ס) פי׳ ערך שווי ומחסור עיי׳ דוגמאות במתורג׳ ואצל לעווי. ובירוש׳ נשתמש הרבה לא צורכה (צורכא) כמו התואר צריך, צריכה (צריכא) ירו׳ ברכות פ״ב ד״ה: לא צורכה אלא וכו׳, ירו׳ פיאה רב״פ דט״ז ע״ד צורכה אנא מימר לך וכו׳, ירוש׳ דמאי פ״ו דכ״ה ע״ד צורכא לדין וצורכא לדין, ירו׳ פסחים ספ״ב דכ״ט ע״ג לא צורכה דלא וכו׳, ירוש׳ חגיגה פ״א דע״ו. הוי צורכה לההוא דאמר וכו׳ וכן התואר צריכה (צריכא) הפכו פשיטא ירו׳ ברכו׳ פ״ז די״א: התם צריכה ליה והכא פשיטא ליה, ירו׳ שקלים פ״ד דמ״ח. תמן צריכה ליה והכא פשיטא ליה, ירוש׳ נדרים רפ״ד דל״ח ע״ג לקצור צריכא ולבצור צריכא, ועוד עיי׳ ירו׳ כלאי׳ פ״א דכ״ז. והאבטיח צריכה פי׳ ספק אם הם כלאים או לא עיי׳ מבוא הירו׳ למהרז״ף צד י״ב: וש״נ עוד איזה דוגמאות. תענית כ׳ סע״ב כל מאן דצריך, שם: כל דצריך, לא צריכא כ״א. אין צריך לומר, ברכו׳ י״ג סע״א צריכה כוונה. אינה צריכה כוונה, ירו׳ ברכו׳ פ״א. ד״ד: צריך כונה, ירוש׳ חגיג׳ פ״ב דע״ח. השעה צריכה לכך, יומ׳ פ״ג. צריך . . אינו צריך פסחי׳ ה׳ אינו צריך הקבוץ ב״מ ל״א. זבחים כ״ב: צריכי, חגיגה ה׳. רבים צריכין. בקל ופעל ירו׳ דמאי רפ״ב דכ״ב: צרכו חכמים ליתן וכו׳ צרכו חכמים למנותם, ירוש׳ סנהד׳ פי״א ד״ל רע״ב לא צריך לך . . צריך ליה, ירו׳ עירו׳ רפ״ה דכ״ב: צרך לך וכו׳, ירו׳ ברכות פ״א ד״ד: צריכת לי, יבמו׳ ק״ה: לא צריכת, [ירושלמי ב״ב פ״ח דט״ז: צרכת וכו׳, נפעל ביצה ל״ב. ל״ו לא נצרכה אלא וכו׳ ועיי׳ מ״ש יד מלאכי סי׳ שפ״ה, ב״ק נ׳ רע״ב לימים נצרך למכור שדהו, ברכו׳ כ״ג. שבת מ״א. הנצרך לנקביו, שמ״ר פ״ט בשעה שהוא נצרך תפוש אותו. הפעיל קידו׳ כ״ה. הצריכה רבי וכו׳, אפעל גיטי׳ ס״ג: אצרכה גט. הָפעל הוצרך הוצרכו יומא ס״ז. מנחו׳ ע״ט: זבחים ה׳: התפעל ונתפעל תענית כ״ב: שמא יִצְטָרֵךְ, שבת קי״ח. ואל תצטרך, ב״ב קי׳. ואל יצטרך אתפעל ביצה ל״ו. אצטריכא ליה וכ״ה בחולי׳ ל״ח. בכורות ל״א. איצטרכו ליה כתובו׳ צ״ז. אצטריך, איצטריך ביצה ז׳. יומ׳ ע״ד. פ״ד. תעני׳ כ״ג. ושם מצטריך] —

* צֵירוּף? ירו׳ נזיר רפ״ו דנ״ד ע״ג עיי״ע צרף.

צָרַם (מל״ע صرم חתך abschneiden, abkneipen) בפ׳ על אלו מומין בגמ׳ חוטין הפנימיות (בכורו׳ ל״ט:) והאמר רבי זירא אמר רב בפ׳ כל הזבחים שקיבל דמן בגמ׳ נשפך (כ״ה:) הצורם אזן הפר ואח״כ קבל דמו פסול שנא׳ (ויקרא ד׳) ולקח הכהן

מדם הפר וכו׳, בגמ׳ דפ׳ מי שהפך (מ״ק י״ג רע״א) ובפ׳ השולח גט בגמ׳ המוכר עבדו (גיטי׳ מ״ד.) אם תמצא לומר צרם אזן בכור ומת קנסו בנו אחריו וכו׳. בפ׳ הגוזל עצים בגמ׳ גזל מטבע (ב״ק צ״ח.) אמר רבא הצורם אזן פרתו של חבירו פטור מ״ט פרה כדקיימא קיימא לא עבד בה ולא מידי כולהו שוורים לאו לגבי מזבח קיימי פי׳ סדק אזן הבכור בידו או מיעכו ועשה בו רושם. בפ׳ החובל בחברו (ב״ק צ׳.) צרם באזנו תלש בשערו. *[אחי״ה וכן פי׳ המיוחס לרש״י במ״ק צרם: חתך מאזנו מעט וכו׳ וכ״ה בפי׳ ה״ר יונתן בב״ק צ׳. בשט״מ שם ובשט״מ לדף צ״ח. הביא פי׳ הגאון צרם: סרט ורגמ״ה כ״י בכורות ל״ד. (בקובץ כ״י אנגלי׳ דף צ״ז:) פי׳ הצורם: הפוגם וזה מה שכתב רש״י בב״ק צ׳ סע״א צרם משך ובבכורו׳ (ל״ד.) שמעתי לשון פוגם ע״כ וכיון על זה הפי׳ של רגמ״ה וכלשון ראשון משך מוכח מתוספת׳ פרה ספ״ג צרם לו באזנו] —

צרן (= צִירָן תואר מן ציר חור הדלת והושאל לחור העין (dessen Augenhöhlen rund sind בפ׳ מומין אלו (בכורות מ״ג:) הזגדום[1] והצירן. גמ׳ (שם מ״ד.) תנא עיניו טרוטות צרניות דומעות דולפות וטורדות[2] פי׳ [צירניות][3] „שעגול אותו מקום שהעין מונח בו״. *[אחי״ה כ״ה בפי׳ רגמ״ה (כ״י אנגיילי׳ דף ק״ח רע״א) וא״כ גזרו מן ציר וכן פירש״י צירניות עגולות וכ״ה בתנחו׳ הישן ויצא סי׳ כ׳ צירניות (פי׳ עגילות) ועיי׳ רש״ב שם. ובפי״מ להרמב״ם צירן מי שעיניו דומעות או שנוזלים קצת עינו תמיד והוא מה שאמרו בפי׳ השם הזה דימעות זולפות ע״כ תוספת׳ בכורו׳ רפ״ה מצודניות נ״א מלודניות ותחת מצודניות נראה שצ״ל מצורניות בינוני פעול. מלודניות נ״ל נשתבש מן lippitudo והתואר lippus מי שעיניו דולפות, כמו שהעתיק הוואולגאטא רכות (בראשית כ״ט, י״ז) lippis oculis וב״ר פי׳ רכיכין ובתר״י א׳ ועיני לאה הוון צִירְנַיְיתָן וא״כ גזרו מן ציר פי׳ זִיעָא וכדעת פי״מ להרמב״ם] —

צרע (צִרְעָה מל״מ מין דבורה (Hornisse, Wespe בפ׳ אחרון במכשירין (פ״ו מ״ד) דבש צרעין טהור ומותר באכילה פי׳ טהור שאינו כז׳ משקין להכשיר ומותר באכילה כי הצרעין הן דבורים מדבריות. וי״מ „צרעה היא ערעיתא וכן תרג׳ צרעה (שמות כ״ג, כ״ח; דברים ז׳, כ׳) ערעיתא ולמה נקראת ערעיתא שעומדת לקראת אדם ומכה אותו[4] כדכתי׳ (דברים כ״ה, י״ח) אשר קרך בדרך ומתרגמינן דערעך״. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ רה״ג מכשירין שם (סד״ט 38) ובבכורו׳ ז׳: אי׳ הקבוץ הצירעין, הצירעים, שמ״ר פי״א צרעין ויתושין, סוט׳ ל״ו. שתי צִרְעוֹת, תנחומא משפטים שתי צרעיות והיחיד צרעה ירו׳ שבת רפי״ד די״ד] —

* צָרַעַת (מל״מ פי׳ מכות שחין (Aussatz יבמות ס״ג: אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה ויתרפא מצרעתו ובתרג׳ צִרְעָא צוּרְעָא, צִרְעֲתָא והקבוץ ב״ר פ״כ שמ״ר פ״ג צִרְעָן והפעל ממנו רק בנתפעל נִצְטָרַע יבמות ק״ה: שמ״ר פ״ג לא נצטרעה היד וכו׳, סנהד׳ ק״ז סע״א נצטרע דוד, שם ק״י: ראוי ליצטרע.

צרף (= צְרִיף לדעת ר״ב מל״ר sirpus, scirpus גמי Binsen או אולי מל״ע صريفة ענפי עץ דקל היבשים וסוכות הסוככין בהן) בפ״ק (סוכה ז׳: י״ט:) העושה סוכתו כמין צריף, ובגמ׳ חבילי קש (שם י״ג רע״ב) אמר רבה אמר שמואל[5] הני צריפי דאורבני כיון שהותרו ראשי מדנין שלהן כשרין פי׳ מלון של שומרי שדות ואותן „צריפין מסככין אותן במורביות של ערבה וקושרין את ראשיהן ומשלשלין אותן מהנה ומהנה בגג וקושרין עד קצותן שלא יפרדו מלמטה״[6]. בפ׳ כיצד מעברין בגמ׳ היו שם גדודיות (עירו׳ נ״ה:) יושבי צריפין כיושבי קברות. בס״ג דפ׳ המפקיד (ב״מ מ״ב.) ההוא דאפקיד זוזי גבי חבריה אותבינהו בצריפא דאורבני ואגניבו פי׳ „בית המסוכך בעצי הערבה״[7] בפ׳ השותפין בגמ׳ סמך לו רב יוסף אמר (ב״ב ו׳.) אפי׳ צריפא דאורבני. פי׳ צריף המקורה במורביות של ערבה צר מלמעלה ורחב מלמטה ומי המטר שותתין ויורדין במורביות הללו בחצר חבירו וי״א אורבני[8] מין גמי ובעלי כפרין עושין כן[9]. — (א״ב פי׳ בל״ר מין גמי אשר בו הכפרים

---

1) עיי״ע בח״ג, רע״א. 2) בנו״ג הצירן עיניו תרוטות וצירניות דומעות דולפות טורדות וגי׳ רגמ״ה טרוטות. 3) וכ״ה בפי׳ רגמ״ה. 4) בפי׳ רה״ג ועפה ומכה בפניו. 5) וכ״ה א״ר אבא אמר שמואל בה״ג ברי״ף ובראי״ש ובכ״י ש״ס ובנו״ג א״ר אבא. 6) הועתק מפי׳ ר״ח סוכה י״ג: ושם צ״ל כבערוך. 7) הועתק מפי׳ ר״ח. 8) כ״ה רק בדפו״ו ובשאר דפ״ע וכ״י נשמט מן אורבני עד אורבני. 9) כ״ה דעת רגמ״ה בב״ב הנ״ל והוסיף לבאר צריף חוטא בלע״ז והוא ל״ע قوت Weide.

מסככים בתיהם ואין להם גג שטוח כי הסיכוך משופע משני צדדין להתיך המטר ארצה). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר הנ"ל. וז"ל ה"ר יהוסף הלוי בן מיגש (הובא בש"ט לב"ב) ופי' צורפה מל' העושה סוכתו כמין צריף ופי' אורבני ערבה ונטפי היינו תקרה מכוסה ברע פי' שקורין לה בל"ע כרמאד (= قرمد רעפים Ziegel) שהמים מתפזרים על אותן רעפים ויורד בחצר בטירוף. ורש"י בעירו' י"ג: פי' צריפא דאורבני כוך של ציידין שאורבין בה את העופות וכו' ובב"מ פי' בית קטן עגול כמין כובע שעושין ציידי עופות לארוב — וכנ"ה בשבת נ"ו: נבנה צריף אחד וזו היא איטליא של יון ועיי' שהש"ר פ' אל תראני ואסת"ר פ' גם ושתי. ירו' עירו' פ"ח דכ"ב ע"ג צריפין.. בורגנין — ובענין שם מקום צריפין ירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד מנחו' ס"ד: עיי"ע נגות הצריפין וש"נ צריפא ב"מ פ"ו. עדיו' פ"ח מ"ז בית צריפה, ירוש' קידו' פ"ד דס"ה ע"ד בני צריפה ועיי"ע בן ציון ומ"ש] —

צרף (= צְרִיף מענין הראשון) בס"ג דפ' במה בהמה (שבת נ"ו:) במתנית' תנא אותו היום שהעמיד ירבעם שני עגלים אחד בבית אל ואחד בדן נבנה צריף אחד וזו היא איטליא של יון — (א"ב פי' בל"י בית פתוחה עשויה מעץ). *[אחי"ה כיון לל"י σάρπος hölzernes Haus ורש"י פי' גם כאן כוך קטן מציידין שעושין מן קנים ומן ערבה וכו' וא"כ הוא מע' הקודם ובאמת שם שייך ורמ"ל הביאו בע' הקודם] —

צָרַף מל"מ עניני זקוק läutern צִירוּף Läuterung) בס"ג דכתובות (קי"ב:) צירוף אחר צירוף דכתיב (ישעי' ו', י"ג) ועוד בה עשיריה פי' צרה אחר צרה כדכתיב וצרפתים כדי למרק עונות. במי שטבל פ"ה במכשירין (מ"ז) המוליך את הספינה לים הגדול לצרפה, המוציא מסמר לגשמים לצרפו (שם) פי' „כשהנפח מבקש לעשות סייף או סכין או כל כלי כיון שיחמו באור ויעשנו בפחמין[1] נוטלו בצבת ונותנו במים זהו צירוף"[2]) כמעשה דר' שמעון בן לקיש (ב"מ פ"ד.) הסייף והסכין והפיגיון וכו' עד מתי גמר מלאכתן ר' יוחנן אומ' משיצרפן בכבשן ר"ל אמ' משיצחצחן במים והלכתא כר"ל דהודה לו ר' יוחנן והני מילי בכלי נחשת דצירופן במים אבל כלי חרש ודאי צירופן בכבשן דתנן בספ"ד בכלי' (מ"ד) כלי חרש מאמתי מקבל טומאה משיצרפו בכבשן והוא גמר מלאכתו. בפ' המביא כדי יין (ביצה ל"ב.) מאימתי מקבל טומאה משנגמר מלאכתו דברי ר"מ ר' יהודה[3]) אומר משיצרפנו בכבשן. *[אחי"ה מל"מ הנ"ל וכן דרש צרופה (תהלים י"ח, ל"א) לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות, ושם שצרפו הקב"ה בכבשן האש וכ"ה בויק"ר פי"ג וכן בתרג' ישעיה מ"ח, י'; נ"ג, י'; לירמי' ט', ו'; למשלי ל', ה'; למלאכי ג', ג' והשם צרפא בל"ס Schmelztiegel מצרף ותרג' צרפא תרג' משלי כ"ז, כ"א ועיי' שם כ"ה, ד'; י"ז, ג'] —

צָרַף (בל"ס צְרֵף בל"ע ظرب ענין חיבור ודבוק vereinigen, verbinden) בס"ג דפ"ק בפסחי' (י"ט.) ובסוף חגיגה (כ"ג:) א"ר חנין אמר קרא כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת (במד' ז', י"ד) הכתוב עשאו לכל מה שבכף אחת אלמא צירוף דאורייתא. ובפ"ב במעשרות (מ"ה) אוכל אחת אחת פטור ואם צירף חייב פי' אם חיבר שנים יחד. בפ' ג' מינין בגמ' נזיר שהיה (מ"ג.) א"ר אלעזר צירף ידו משום טומאה איכא משום ביאה ליכא צירף גופו טומאה וביאה בהדי הדדי קאתיין[4]). בפ"ד במעשר שני (מ"ב) כמות[5]) שהשולחני פורט ולא כמות שהוא מצרף. באמרו לו פ"ג בכריתות (ט"ו:) צירף את המעילה לזמן מרובה. בפ"ג במקואות (מ"ד) אלא שנפלו ג' לוגין מכלי אחד מב' ומג' מצטרפין מד' אין מצטרפין. — (א"ב תר"י (א') בפסוק וצים מיד (כתיב) [כתים] (במד' כ"ד, כ"ד) ויצרפון עמהון לגיונין פי' ענין חיבור). *[אחי"ה ובתר"י ב' באתפעל ויצטרפון בלגיונין, וכנ"ה ביומא ע"ב: צרופה (תהלי' י"ח, ל"א) זכה צורפתו לחיים לא זכה צורפתו למיתה. פיעל קידושי' מ'. ירו' פיאה פ"א דט"ז: מחשבה טובה (המקום) מצרפה למעשה ע"ש. זבחים כ"ה: צירף פיה לזינוק. ירו' פסחי' פ"ג ד"ל. שני חצאי זיתים בתוך הבית אין הבית מצרף בתוך הכלי הכלי מצרף, ירו' נדה ספ"ב ד"נ: ולא הוה מצרף לון עמיה.. חד זמן צרפון עימיה וכו', בגין צריפתכון עימי, ירו' פסחי' שם טחן ליה צרף. אתפעל יומא ע"ד. חזי לאצטרופי, סוכה י"ט. אצטרופי מצטרף. נתפעל התפעל פסחים מ"ג: אין היתר מצטרף לאיסור וכו' שם מ"ד. והלאה, נזיר ד'. סוטה י"ז. האי מִצְּרֵף והא לא מצרף. השם צֵירוּף עיי' לעיל בערוך, נזיר ד'. ר"ש לית

---

[1]) בפי' רה"ג ויעשו כפחמין. [2]) הועתק מפי' רה"ג (סר"ט 37) ושם ג"כ הציון מב"מ פ"ד. [3]) בנו"ג ר' יהושע. [4]) לי' כי אם בדפו"ו. [5]) בדפו"ו בט"ס לא כמות.

ליה צירוף, ירוש' מעשרות פ"ד דנ"א: למה לי צירוף. והקבוץ לצירופין ירוש' נזיר רפ"ב דנ"ד ע"ג ובדפ' קרט' בט"ס לצרוכין — ועוד הושאל לחילוף מעות גדולות לקטנות מעשר שני הנ"ל ותוספת' מעשר שני רפ"ג. שקלים פ"ב מ"א מצרפין שקלים לדרכונות וכו', ירוש' ב"מ ספ"ד ד"ט ע"ד לצורפה בירושלם מצרפה ביפה, ירו' מעש' שני ספ"ב דנ"ג סע"ג המצרף סלע וכו' — וכן בל"ע מְצָרֵף נקרא صراف, صيرف, صيرفى Geld-wechsler והשם המופשט צירפותא עיי' תש' הגאוני' סי' תק"ן (הוצא' ה' הרכבי צד 270) ועיי' ג"כ שם סי' תקנ"ב צד 274] —

צָרַף (צוֹרֵף נחושת Kupferschmied מל"מ) בר"ג דחגיגה (ד'.) המקמץ[1]) והמצרף נחושת והבורסי[2]) פטור מן הראייה. בפ' המדיר (כתובות ע"ז.) אלו שכופין אותן להוציא וכו' עד מקמץ ומצרף נחושת. גמרא (שם) מצרף נחושת מאי אמר ר ב[3]) חושלי[4]) דודי וכבר פי' בע' חשל. *[אחי"ה בירוש' כתובות ספ"ז דל"א. צורף נחושת והוא כל"מ (ישעי' מ', י"ט) ובכתובות מפורש המחתיך (בירו' המתיך) נחשת מעיקרו] —

צרף (= צָרִיף Alaun) כלי מחפורת של צריף (ע"ז ל"ג:) כבר פי' בע' חפר. פ"א כלים העשויין מאדמה שחופרין ממנ' צריף שקורין אלומ"י אין לו טהרה עולמית שסופג הרבה מכל משקין שנותנין לתוכו אמר רב זביד (כתובו' ק"ז: ע"ז שם) האי קוניא אוכמא וחיורא שרי ירוקא אסיר משום דמצריף פי' בירוק מעורב מאותו צריף שבולע הרבה ואי אית בהו קרטופני שהן בקעים כולהו אסירי. *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפי' ר"ח עיי"ע חפר (ח"ג, תס"ה:) ומ"ש. ובפַעל דמְצָרְפֵי ובלעי ע"ז הנ"ל. וכאן שייך ג"כ צריפא מע' הבא] —

צרף (= צְרִיפָא מכובס בצריף mit Alaun gewaschen) בפ' נגמר הדין בגמ' רחוק (סנהדר' מ"ד.) אדרת שנער: שמואל אמר סרבלא צריפא[5]) פי' ר"ח ז"ל טלית נקי לבן כדמתרגמינן ותרבי לך בורית (ירמי' ב', כ"ב) ותסגי לך צריפתא[6]). אלו ה' צרף כולן קרובי ענין הן. — (א"ב בנו"ג בתרג' ומחורי בבוריתא).

* צריפא (שם ע"ז בל"י Σεράπις) ע"ז י"א: צריפא שבאשקלון.

* צָרְפַת (שם עיר בצידון) מ"א י"ז, ט' עובדי' א' כ' וכתב הרד"ק בשרשים אומרים כי היא הארץ הנקרא פרנצ"ה Francia (Gallia). והתואר צָרְפִית ירוש' ברכו' פ"ה ד"ט: בנה של צרפית (קצור מן צָרְפָתִית).

צַרְצַר (בקבוץ מל"ע صرصر Geräusch machen עיי' בפני') בספ"ב בכלי' (מ"ח) המסרק של צרצור ר"א מטהר וחכמים מטמאין. בפ"ג במקואות (מ"ג) המערה מן הצרצור מטיל למקומות הרבה. פי' „ראש הלגין שדומה לראש הרמון כשם ששנינו (עוקצי' פ"ב מ"ג) ר"א אומר אף המסרק טהור וצרצור על פיו יש צורות רשת כדי שלא יכנס לשם דבר רע ולכן שנינו מטיל למקומות הרבה ובל' קודש שמו בקבוק שכשאדם שותה בו או שופך בו עושה בקבוק ובלשון לעז ולשון ישמעאל שמו בוקאל[7]). בחלק בגמ' ד' הדיוטות (סנהדר' ק"ו.) ובילמדנו אל תצר את מואב וצרצור יין העמוני מונח אצלה ועדיין לא נאסר יין העמוני. *[אחיה לפנינו אי' בתנחומא בלק סי' י"ח ושם עדיין לא נאסר יין של גוים וכן בתנחומא הישן בהוצ' ה' באבער ח"ב, ע"ד. ובסנהד' אי' צרצורי ועיי' במד"ר פ"כ ובירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד והיה שם צרצור מלא יין מן היין העמוני שהוא קשה. ע"ז ע"ג. צרצור קטן. מקואות פ"ג מ"ג המערה מן הצרצור. ב"ר פצ"ח צרצור של מים. הקבוץ צרצורין תוספת' כלי' ב"ק ספ"ב. ופי' רבינו קצת הועתק מפי' רה"ג בכלי' (סד"ט 4)] —

צַרְצוּר (בל"ע صرصر בל"ם צַרְצוּרָא Grille) בפ' אלו טרפות בגמ' ובחגבים (חולי' ס"ה:) והלא הצרצור הזה יש לו ד' כנפים וד' רגלים. *[אחי"ה ובתוספת' חולי' ספ"ג הגי' ולא כנצרין וכו', ויק"ר ספל"ג נצר כצרצרא וכ"ה שהש"ר פ' יונתי] —

☜ צַרְצְרָא (נ"ל מל"ע شرشور מין עוף או אולי כמו זרזיר עיי"ע בת קברייא)

---

1) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב וד"ר וכ"ה בש"ס ובדפו"ו המקבץ ועיי"ע קמץ. 2) בכ"י ש"ס והבורסקי. 3) עיי"ע חשל ב'.
4) בנו"ג חשלי. 5) וכ"ה בכ"י ש"ס וברש"י דפ"ש ווניצי' ועיי' ד"ס במקומו ובנו"ג דצריפא. 6) בפי' ר"ח בסנהדר' בקובץ כ"י אנגיי' דף ק': לי' זה הפירוש אבל אי' קרוב לזה בתשו' הגאונים סי' שס"ג (הוצא' ה' הרכבי צד 184 ועיי' 418).
7) بوقال בלאי"ט Pokal, boccale. ובכ"י ו"ו א' וה"ב אי' בלעז ויוון וכ"ה בכ"י ל"ד אבל בכ"י ב"ר גיון אולי הוא בלאי"ט Becher, nappo ובכ"י ק"ט כברפ"ע בלי לעז ובלי ישמעאל בוקאל.

מד' אסתר פ' גם ושתי המלכה כהדא צרצרא דמתגלגלא בדילה ובלא דילה פי' מין עוף הנקרא בת קברייא ושם בפ' בהראותה את עושר: בין מן דידה ובין לא מדידה מתגלגלת בת קברייא והוא עוף המתפאר באברה ונוצה של עופות אחרים. *[אחי"ה עיי"ע בת קברייא ח"ב רי"ב ומ"ש וכנ"ה בב"ר פצ"ב כהדין צרצורא עבר כשאסרו] —

* צַרְצוּר (שם פרטי) כתובות צ"א סע"א נכסי דבי בר צרצור.

* צררייא (שם מקום בבבל) ירו' קידו' פ"ד דס"ה ע"ד עיי"ע צוצריה ויק"ר פט"ו ר' אלעזר ור' תנחום בצרורייה.

צת (לדעת רבינו מן יצת ענין שרפה והנכון משרש יצא) בפ' הזהב בגמ' כשם שאונאה (ב"מ נ"ט.) אל תקרי מוצאת (בראשית ל"ח, כ"ה) אלא מוצת. בפ' שני שעירי (יומא ס"ז:) עד שיצת[1] האור ברובן מלשון (איכה ד', י"א) ויצת אש בציון. *[אחי"ה רבינו נגרר אחר פי' ר"ח הובא בתוספו' כתובו' נ"ז: ע"ש וז"ל הריטב"א דובא בשט"מ לכתובו' הנ"ל היא מוצאת פי' ר"ח ז"ל שהוא חסר אל"ף והוא מל' ויצת אש ולא מצינו כן בכל הספרים אלא לשון יציאה הוא וכדפי' רש"י וכו'. אבל בכ"י ש"ס ב"מ בכ"י ר' א' וב' הגי' באמת מוצת וכ"ה בפי' המיוחס לרש"י בב"ר פפ"ה וז"ל היא מוצאת מוצת קרי לומר שהיתה ראויה לשריפה ע"כ ובברכו' מ"ג: וסוט' י': אי' גם בכ"י מוצאת ועיי' היטב מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע ונעלם מעיניו פי' המיוחס לרש"י הנ"ל — ועיי"ע צתת ב'] —

☞ צָת (מל"מ פי' האזין hören, horchen) תרג' האזינו השמים (דברים ל"ב, א') אציתו שמיא. *[אחי"ה והוא באפעל בל"ס אַצֵּת והרבה בתרג' עיי' מראה מקומות במתוג' ע' צית ובכ"י ובדפ' סביוניטא בדגש בצדי. ובדרז"ל כ"ב ע"ד. אצית מאי שמעת ועיי' סנהדר' ק"י. כתובו' ס'. ע"ז ל"ח: ובפעל צַיֵּת פסחי' ל"ג: כתובות ס"ג. יבמו' פ"ט. ע"ז כ"ח: ב"ק קי"ג. תרג' משלי י"ז, ד'; כ"ט, י"ב; תר"י א' לדברים י"ח, י"ד כ"ט ג' וזולתו. פָּעַל ירוש' תעני' פ"א דס"ד, ובסופה את מציית ליה והשם צַיְיתָא (בל"ס צָיוּתָא) תר"י לדברי' ל"ב. א' משה יהיב צייתא לשמיא וכו' תרג' ומשמע (דה"י א' א', ל') וצייתא. והתואר צייתנית עיי"ע ומ"ש — ועוד עיי"ע צתת א'] —

☞ צַת (gegen) תרג' ומגדל וראשו בשמים (בראשית י"א, ד') ורישיה עד צית שמיא. *[אחי"ה והמתורגמן פי' צית כמו ציד עיי"ע צית ב' כי האריך וכן הוא באוהב גר לרשד"ל צד 119 והנכון שהוא מל' צית של הערך הקודם כלומר נטוי והוא כמו קֳבֵל מן קבל וכדעת ה' לעווי בעמת"ר ח"ב 324 ושם יתר דוגמאות — ואולי מזה לציצותי בקצת דפוסי' בירו' יבמות פט"ז דט"ו ע"ד כלומר בפניא בנטיית היום ועיי"ע ציצותי] —

☞ צוּתְרָא עיי"ע צייתור כי כן גרס בעל הערוך.

צתרי (מל"ס צַתְרָא Saturei) סיאה צתרי (שבת קכ"ח. ירוש' שביעי' רפ"ז דל"ז:) כבר פי' בע' סאה — (א"ב פי' בל"ר ויישמעאל מין עשב כמו אזוב והוא מתבלין של קדרה מפני הריח והטעם שהם טובים). *[אחי"ה ובע"ז כ"ט. ציתרי, ירוש' תרומות פ"י דמ"ז: מי צתרי ובל"ע صعتر עיי' לעף פפלנ"צ 325 והלאה ועיי"ע סאה] —

* צָתַת (הוא צָת ב' בהכפל התי"ו aufhorchen) ירו' סוטה רפ"ט דכ"ג ע"ג כי ימצא (דברי' כ"א, א') לא שתהא חוזר ומצותת עליו. ובעבודה ליוה"כ צותתיו פי' מאזיני לשם המפורש.

* צָתַת (כמו יצת בל"מ בהכפל התי"ו anzünden) שבת קי"ט. ר' זירא מצתית צתותי פירש"י מצית האור בעצים דקים. בהָפְעַל שמ"ר רפל"ד זהב מופז (מ"א י', י"ח) שהיה דומה לגפרית הזו שהיא מוּצֶתֶת באש ובירו' יומא פ"ד דמ"א ע"ד דומה לאש מצתת בגפרית, ובמ"כ גרס מוצתה ובשהש"ר פ' עמודיו מוצצת באש צ"ל מוצתת באש וכ"ה לנכון בבמ"ר פי"ב ועיי' בחי' הרד"ל שם. ולפי גי' רבינו בע' צת א' דרש כן מוצת ע"ש.

---

[1]) בנו"ג משיצית ובכ"י ש"ס מינכען משתצית וצ"ל כמו בכ"י בי משתיצת ובכ"י ל"ד משיוצת.

החסיננו חלויים מפירי גיניסר, סייעני לערוך ערך תמניסר וכן יצליחי בערך תישסר.

*[אחי"ה כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ל"ד נמצא פעמים החרוז הזה ראשונה: החסיני חלמים מפרי גינוסר וכן יצליחי וכו' בערך תשיצה, ושנית: החסינני חדויים מפני גינוסר וכו' ונ"ל שצ"ל הדווים והוא הוא חלויים פי' שהם חולים מפירי גינוסר שהם מתוקים ונראה ששתי נוסחאות נתערבו. ובכ"י ו"ו א' החסני דהלום צ"ל דחלויים ובכ"י ו"ו ב' וכ"י ב"ר לי' החרוז וכן לי' בכ"י בריטיש מוזיאום ובכ"י ק"ט רק: נשלם ערך צד"י בריך רחמנא דסייען אחל ערך קוף בעזר הבורא] —

האות הקוף

* ק הוא אות הי"ט מהאלפ"א בית"א יבא במלות הלועזיות במקום אות גימ"ל עיי"ע פרקמטיא אווקי וכדומה במקום כ' כמו קלבא, בסוף התיבות הפרסיות יבא לפעמים במקום ה' עיי"ע תכתק גרקא וכדומה. ובראש התיבות בחבור בינוני אות קְ הוא קצור מן קָא עיי"ע הבא אח"ז.

☞ קְא (קטוע מן קָאֵם עיי"ע הבא בחיבור עם בינוני פועל ומראה עת בינונית der Zu-stand der ist, seiend, anwesend) במסכת כתובות פ' האשה שנתארמלה (כ"א סע"א) מאי דקא מסהיד סהדא לא קא מסהיד דיינא ואיכא בכמה דוכתי (שם) קא משמע לן[1]. מלה זו נוספת וזולתה יובן הדבר והיא נחברת עם תבות אחרות ובפרט עם מלת אמר קאמר קאמינא קאמרינן קאמריתו. *[אחי"ה ובע' קמא הביא רבינו מפסחי' ג': ב"ב ק"מ: מאי דקאמא, דקמא וס"א דקאמר. ב"ק ל': מרקא איירינן עיי"ע אר (ח"א, רס"ד). ב"מ כ"ד: קא אכיל . . קא עבדיתון והוא כמו קָאֵי (=קָאֵים) ומורה על זמן עומד שמושך עצמו להבא או גם רק זמן בינוני, שם: מי קתני . . להכריז קתני, הוא קטוע מן קא תני עיי"ע הבא אח"ז וע' הקודם] —

☞ קָאִי (קטוע מן קָאֵים ונקוד בחירק כמו אִי, כִּי, דִּי במקום אֵין, כֵּין, דֵּין stehend, seiend, beziehend) בריש מסכת ברכו' (ב'.) תנא היכא קאי [דקתני מאימתי] ובפרקא קמא (שם ז'.) וקאי אחד כרעא פי' כמו קאים ועומד עיי"ע אוקי וכן מוקי כמו מוקים. *[אחי"ה ברכו' ב'. עד דקאי (בכ"י ש"ס אדקאי) בשחרית, פסחי' מ"ג: קאי באוכלין וכו' ע"ש וכל זה קטוע תחת קאים והראיה מירו' ברכו' פ"ב ד"ה. עובדא הוה בחד יודאי דהוה קאים רדי ושם סע"ג והוה ארכונא קאים דאין לחד וכו' וזה מורה על הזמן ההוא אשר היה עוסק בו] —

* קאזא עיי"ע קזא.

* קאיהי ב"ב ס"ח: עיי"ע נגהקיהו.

☞ קאלוחסין (?) מדרש שמ"ר פ' ויחל משה (ס"פ מ"ג) העבד הזה שאתה מוכר קאקגריסין הוא או קאלחסין פי' בל"י טוב מאוד קאלו טוב חסין ג"כ טוב ופי' קאקגריסין בל"י רע מעללים. *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י καλὸς ὅσιος טוב וחסיד ומלה השני' κακοῦργος רע מעללים או מל"י κακήγορος וכ"ה בעיר דוד ורבים עמלו לעמוד על בוריָן של שתי תיבות הנ"ל ולא עלה להם עד שעמד החכם הבלשן פערלעס ופירשן (במ"ע מארג' געזעלשי חל"ה 140) על פי דת ומשפט של רומיים וסיריים ממאה החמישית למספרם אשר עליו נטו ידם החכמים ברונס — זאכוי (עיי' מ"ג הנ"ל), ועל פי נימוקי' אלה נמצא כתוב יש שני מיני מקח בענין עבדים, הראשון נקרא קאלא פראסים בל"ס והוא ל"י καλὴ πρᾶσις = „והוא תנוי שפירתא" (פי' תנאי או מקח יפה) והשני נקרא קקא פראסים והפלאונא κακὴ πρᾶσις, ἁπλῆ ὠνή = מקח רע. לפי מקח ראשון יכול הלוקח להחזיר את העבד לאדון הראשון אם מצא בעבד איזה מום ועל זה התנאי קנאו אבל לפי מקח שני בהיות נודע לקונה עבד שיש בו מום ודבר רע ואעפי"כ היה קונאו שוב אין יכול להחזירו וההחרטה אין מועלת לאדון השני מאומה. וא"כ במקום

---

[1]) ובקטיע הרבה פעמים קמ"ל.

קאלוחסין בלי ספק צ"ל קאלופרסין = ἡ̓λακαλ καπᾶσις וקאקגריסין צ"ל קאקפריסין ועל פי זה כל הענין בשמ"ר מזוקק שבעתים עש"ה וגם מבואר היטב כדעת ה' פערלעס הדבור: „ועל זה אני מוכרו" בשמ"ר שם פי' על תנאי זה אני מוכרו] —

* קאלוס פי' בל"י יפה עיי"ע הקודם ועי' קלוס.

* קאלמין עיי"ע קלמין.

* קאֵים עיי"ע קם ב'.

* קאניסין (שם מקום) ויק"ר פל"ג דרש סובאים (יחזק' כ"ג מ"ב) קאניסין סבאים.

* קאקא עיי"ע קק.

* קאקגריסין עיי"ע קאלוחסין.

* קארר עיי"ע קר.

קָאַת (מל"מ שם עוף טמא Pelikan, Kropfgans בל"ע قوق, בל"ס קקא) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.[1]) קאת (ויק' י"א, י"ח; דברי' י"ד, י"ז) זו הקיק רחם זו שרקרק. בפ' אלו מגלחין בגמ' אין קורעין (מ"ק כ"ה:) קאת וקפוד הוכפלו לראות בשוד ושבר הבא משנער פי' אפי' עופות רעות באות לראות כשמתו.

קַב (מל"י κάβος בל"ס קַבָּא עיי' ל"ע كَوْب Hohl-mass) בר"ג דהדר עם הנכרי (עירובי ס"ב:) ובס"ג דפ' החלוץ (יבמות מ"ט:) ובס"ג דפ' האומ' התקבלי גט (גיטי' ס"ז.) ובפ' הלוקח בהמה (בכורו' כ"ג:) משנת ראב"י קב ונקי פי' מעט וברור מכל ספק שהיא כסלת נקייה[2]. בריש שבת בגמ' לא יצא החייט (שבת י"א:) אלא מעתה הדיוט שחקק קב בבקעת בשבת לר"מ הכי נמי דלא מיחייב. פי' לקה חתיכת קורה וחקק בה כדי שיניח בה הקיטע שוקו כדתנן בפ' במה אשה (שם ס"ה:) הקיטע יוצא בקב שלו ופי' עושה דמות רגל מן עץ וחוקק בו ומשים בו שוקו כדי שלא יראה רגלו קטוע ומשים בו כתיתים כדי שלא יכאב מקום חתיכת שוקו בעץ שהוא מקיש ועוד מפורש בע' כתית[3]. בר"ג דחגיג' (ד'.) ובר"ג דפ' האומר משקלי עלי (ערכי' י"ט:) רגלים (שמות כ"ג, י"ד) פרט לבעלי קבין. בפ' י"א בכלי' (מ"ז) הקב[4] שלה ר"ט מטמא גם זה פי' נרתק שלה וכלי הוא כמו קב הקטע שהוא כלי ונרתק לרגל. בר"ג דפ' מצות חליצ' (יבמו' ק"ב:) חלצה בקב הקטע ובמוק ובסמיכת הרגלים פי' ר"ח קב זה מחופה עור וכן הקיטע יוצא בקב שלו בשבת (ס"ה:). בפ' דיני ממונות בשלשה בגמ' כיצד בודקין (סנהד' כ"ט:) ההוא דהוו קרי ליה קב רשו כלומ' יש לו חובות מלא קב[5]. בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' הגמלין (כתובו' ס"ב:) ובפ' היה נוטל (סוטה כ'.) רוצה אשה בקב ותפלות מט' קבין ופרישות פי' כיצד המשרה את אשתו ע"י שליש לא יפחות לה מב' קבין חיטין בשבת ומשמש עמה (כתובו' ס"ד:) והמודר[6] על אשתו מתשמיש המטה מוסיפין לה על כתובתה ג' דינרין בשבת וג' דינרין עושין י"ח קבין לפי חשבון ד' סאים בסלע כיצד הסלע ד' דינרין והולכין ד' סאין בסלע הרי סאה בדינר ולג' דינרין ג' סאין וג' סאין הם י"ח קבין הרי נמצאו כשאינו משמש עמה י"ח קבין וכשמשמש עמה ב' קבין הרי ט' קבין לכל קב וקב זה שאמרו רוצה אשה בקב ותפלות מט' קבין ופרישות[7]. פ"א „רוצה אשה שיהיה בעלה חמר ויהיה מצוי אצלה בכל שבת לתת לה עונתה ולא יביא לה אלא קב חטין בלבד ולא יהא גמל שיהא הולך בדרך רחוקה ואינו נותן לה עונתה אלא אחת לל' יום ואעפ"י שמביא לה בשבת ט' קבין חביבה עליה העונה בכל שבת וקב אחד מט' קבין ופרישות ל' יום"[8]. בפ' מציאת האשה בגמ' המשיא את (בנו) [צ"ל בתו] (כתובו' ס"ח.) ת"ר המסמא את עינו המצבה את כריסו המקבה את רגליו ואת שוקו. פי' משים קב בשוקו להתראות שהוא חגר. *[אחי"ה בנו"ג המקפח וכ"ה בפיאה בתוספת' פ"ד ובפי' הגאוני' (בשט"מ כתובו' שם) והמקפה פי' מלשון להקפות . . כלומ' המעבה את שוקו כדי להראות שיש בו חולי כדי שיקח מן הצדקה ע"כ עיי"ע קפח ב' ומ"ש. ולפי ג"י רבינו קִבֵּה פיעל מן קב. ועצם הראשונה מורה

[1]) וכ"ה בירו' שבת רפ"ב ד"ד ע"ג. [2]) כ"ה בפי' ר"ח בעירו' וז"ל כלומ' מעט ומנוקה ואין צריך לנפותו ולנקותו ועיי' הרא"ש בפ' מי שהוציאוהו סי' ב'. [3]) ע"ש ושם הוכחנו כי נגרר אחר ר"ח ועיי' ג"כ ברש"י ובאו"ז הלכ' שבת סי' פ"ד ס"ק כ"א. [4]) בנו"ג הקו. [5]) וכ"ה בפירש"י. [6]) בנו"ג והמורד וכ"ה בתשו' הגאוני' בשט"מ וכצ"ל בערוך וכג"י התוספו' בכתובו' בשם הערוך ועיין בהפשב"ע ע' קב. [7]) נגרר אחר פי' תשובות הגאונים הובא בשט"מ כתובו' דף ס"ב: ונראת שהוא פי' רה"ג כדמוכח מתוס' סוטי כ"א: [8]) הועתק מפי' ר"ח כדאי' בתוספ' סוט' ע"ש וכן פי' גאון ורש"י במהדורא קמא הובא בשט"מ שם.

קב על מדה (מן קבב פי׳ חקק) מכיל ד׳ לוגין ב״ב פ״ט: תוספת׳ ב״ב ספ״ה קב וחצי קב עיי״ע תמן א׳. כתובו׳ ס״ד: חצי קב קטנית . . וקב גרוגרות. ב״מ פ׳: קב לכתף ובל״ס וארמי קבא סנהד׳ כ״ז. עיי״ע חשל א׳. ושם כ״ט רע״א קבא דקירא. יבמו׳ י״ז. קבא רבא וקבא זוטא. קידו׳ ע״ט: בקבא זוטא . . בקבא רבה. פסחי׳ קי״ג. קבא מארעא וכו׳ והקבוץ ַקבַּיִים ב״מ כ״א. ב״ב צ׳. קבין קידושי׳ מ״ט: ַקבַּיָא ירו׳ חלה ספ״ב דנ״ח ע״ד. ריש אסת״ר העולם הוא עשוי . . כאפי ַקבָּאֵי. ועוד קבותים עיי״ע קבת. והושאל לחתיכת עץ חקוק לשום בה רגל החגר עיי׳ לעייל ויבמו׳ ק״ב: ק״ג. והלאה. בעלי ַקבִּין עיי׳ לעיל] —

קב (= נָקַב פי׳ מל״מ נקיבת החור durchlöchern) כפ׳ במה מדליקין (שבת כ״ט:) לא יקוב אדם שפופרת של ביצה. בר״ג דסנהדרין (ו׳ רע״ב) ובפ׳ האשה שהלכה בעלה למדינת הים בגמ׳ נשאת ע״פ בי״ד (יבמו׳ צ״ב.) יקוב הדין את ההר, כלומ׳ אם יש דין לנקוב את ההר על כרחו יקבנו אעפ״י שדבר גדול הוא. פ״א יפרש הדיין את הדין כלומ׳ יפסוק הדין בלא פשרה וההר הוא הדיין — (א״ב העיקר נקב) *[אחי״ה עיי״ע נקב ולפי פי׳ שני יש לגזרו מן נקבה שכרך (בראשי׳ ל׳, כ״ח) ענינו פרש והגבל] —

קֻבָּה (מל״מ שם לחדר משכב ולאהל וכן בל״ע قبّة וממנו Alkove והושאל לאהל של תענוג Lustzelt) בפ׳ הקומץ רבה בגמ׳ ב׳ פרשיות (מנחו׳ ל״א:) לא יעשנה כקובה. פי׳ קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה כאהל. בפ״ק בע״ז בג׳ אין בונין (ע״ז י״ז סע״ב) ועל כתו (שלא) [1] לישב בקובה פי׳ אוהל שמושיבין בו זונות כדכתי׳ (במדי׳ כ״ה, ה׳) ויבא אחר איש ישראל אל הקבה. *[אחי״ה בנו״ג בקובה של זונות. ומזה ג״כ בב״ר פצ״א אמרו אחינו יוסף יפה תואר ויפה מראה שמא בקובה הוא וכו׳ תנחומא נח עיי״ע קביא — ובהשאילי׳ תעני׳ ח׳: כמין קובה יש ברקיע שממנה גשמים יוצאים. ועיי״ע הבא אח״ז. ובלא״ר בתרג׳ אונק׳ ותר״י ב׳ במד׳ הנ״ל לקובתא] —

קֻבָּה (= קוּבְּתָא מל״ס קביצת מים Wasserbehältniss) פלג אלהים מלא מים (תהלי׳ ס״ה י׳) תרג׳ קובתא דאלהא. *[אחי״ה וכן תרג׳ תעלה (איוב ל״ח, ט״ו) בכ״י קובתא. תר״י א׳ לבראשי׳ א׳, ז׳ מיא דלעיל בקובתא דרקיעא עפ״י תעני׳ ח׳: עיי״ע הקודם לזה] —

* ַקבָּה (= ַקיבָה מל״מ Magen) חולי׳ ק״ל. והלאה הקבה, שם קל״ד: ובילמדנו ריש פנחס עיי״ע זרוע (ח״ג, שכ״ד). ע״ז כ״ט: קיבת נבלה קיבת עולה . . קיבת עגלה עיי״ע אנייקא. ירו׳ ביצ׳ פ״א ד״ס. קיבה ממקום אחר באת והקבוץ קיבותיהם שם ובירוש׳ ע״ז פ״ב דמ״א ע״ג. ובלא״ר ַקבְתָא תרג׳ לדברי׳ י״ח, ג׳.

* קוּבְּתָא (פי׳ כמו קובה כלי נקוב וחקוק Hohlgefäss כמו סל Korb) בקבוץ ירו׳ שבת פ״ז ד״י ע״ג כד משתיא בְקוּבַיָא משום מיסכת ובק״ע פי׳ קוביא כמו נקוביא מענין נקב אבל קרוב שהוא כמו קביא בתוספת׳ ב״מ כלי׳ ספ״ד כסוי קביא . . כסוי טני.

* ַקבְּוָתָא (נ״ל כמו קובעתא בל״ס קובעי מסמרים ווים כפופים Holzpflöcke, Haken) מ״ק י״א. קביותא דדשי בכ״י ש״ס קבוותא ופי׳ המיוחס לרש״י מסמרים של עץ וכ״ה בע׳ קוותא ע״ש ומ״ש ונ״ל שהעי״ן מובלעת ומל״ס הנ״ל.

☞ קבטיות (נ״ל מל״ע قباط, قبيط מיני מתיקות המבושלות מחרצני יין וכדומה Süssigkeiten) פסחי׳ דירו׳ פ׳ ואלו עוברין בפסח (פ״ג ד״ל.) תני קובטיות בורתיות צריך לבער פי׳ המפרש מי עשבים שמפררין בהם פירורי לחם. *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א ע״ד קובטיות וקליות והמים שלהם וכו׳] —

קבטין (= אֲקוּבִּיטוֹן מל״י ורו׳ niedrige Lagerstätte, Sopha, accubitum, ἀκούβιτον) בויק״ר בריש צו (פ״ז) (ובפרשת) [צ״ל ובפסקתא] דצו את קרבני לחמי (פסיקתי׳ דר״כ צד ס״א.) למלך שהיה מיסב על קובטין שלו פי׳ קטא קומא [2] בלעז והוא כסא שיש לו סמוכות [3] מכל צד כמו כתלים ואינו פתוח אלא מצד אחד — (א״ב עיי״ע אקוביטון). [*אחי״ה ובנו״ג, בויק״ר אקוביטון ובפסיקת׳ רבתי פט״ז הקובטים ובפסיקת׳ דר״כ הקוביטין וגי׳ הילק׳ עיי״ע אקוביטון ומ״ש והוא מל״י ורו׳ הנ״ל ואולי בהשאילה אמרו בזמן רבינו catacomba על כסא שיש לו סמוכות מכל צד כי היושב בזה הכסא היה סגור ומכוסה מכל צד כאלו היה קבור שם] —

1) ט״ס ויש למחוק. 2) כ״ה בכ״י ובדפ״ע קאטאקומבא. 3) בדפ״ר סמיכות.

* קְבוּטַל, קְבוּטַר, קְפוּטַל (שם פרטי) יומ׳ י״ח: זכריה בן קבוטל וכ״ה בציון המשנה בדף י״ט: ושם ג״כ זכריה בן קפוטל ועיי׳ ד״ס נוסח״ שונות. ובפי׳ ר״ח העתיק קבוטר, קפוטר ובירו׳ יומ׳ ספ״א דל״ט: קבוטר, קבוטל, ובברכו׳ ס״ג, בן קבוטל.

* קוּבְטְרָא (מל״י κιβωτὸς בהוספת הריש לבנין התואר (כמו סנדלר מן סנדל) עושה מעשה עץ Schreiner) ירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ג זגגיא וְקוּבְטָרַיָּא וע׳ הזקנים העתיקו כַּכה ארון (שמות כ״ה, י׳; מ״ב י״ב ט׳, י׳) תבה (בראשי׳ ו׳, י״ד. ט״ו) וזולתו.

קַבְטְרָא (פי׳ בל״פ מצנפת הראש עיי״ע טטפת Kopfbund) ירוש׳ ריש פ׳ במה אשה (רפ״ו ד״ז ע״ד) קובטרא דבר שהוא נותן במקום טוטפת. *[אחי״ה בנו״ג קובטירה והוא ל״פ האמורה בע׳ טטפת (ח״ד, כ״ה) וה׳ לעווי ופליישער לא מצאו ידיהם בפי׳ המלה ולא חשו לראות במה שפירשתי בע׳ הנ״ל] —

* קַבְיָא עיי״ע קובתא ומ״ש.

קֻבְיָא (מל״י κυβεία Würfelspiel, Glückspiel) בפ׳ שואל (שבת קמ״ח:) ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה משום קוביא[1]. בפ״ק בר״ה (כ״ב.) אלו הן הפסולין המשחק בקוביא פי׳ „מתנין ביניהן תנאי אם אנצחך תתן לי כך וכך ואם תנצחני אתן לך כך וכך וכי האי גוונא אסמכתא היא ונמצאו בגזלנין לפיכך פסולין וישוב העולם כגון אומנות ועבודת הארץ[2]) — (א״ב פי׳ בל״י גוף מרובע בעל ששה שטחים ועליו נקודות מן אחת עד שש עשוי לצחק וגם הצחוק עצמו נאמר כן וכל הדברים העשוים בצורת קוביא. מדרש אסתר בסוף פסקא ויהי בימי אחשורש ורבי אבין אמר כאפי קבאי כלומ׳ שהארץ היא כצורת קוביא). *[אחי״ה וגם י״ל כי כאפי קבאי פי׳ מענין קב א׳ ע״ש. וכנ״ה משחק בקוביא בסנהד׳ כ״ד: כ״ז: עירו׳ פ״ב. ירו׳ ר״ה ספ״א דנ״ז ע״ג ועיי׳ תנחומא הישן נח סי׳ כ׳ בלעם התחיל בקובה בקוביא וכו׳] —

קבייסטס (= קוּבְיוֹסְטִים מל״י κυβευτής Würfel-spieler פי׳ משחק בקוביא ועיי׳ ג״כ בפנים) בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ ונוהג בבהמה (חולי׳ צ״א:) וכי גנב אתה או קוביוסטוס אתה שאתה מתיירא מן השחר. בריש בכורו׳ בגמ׳ כהנים (ה׳.) וכי משה רבכם גנב היה או קוביוסטוס. בריש קדושין בגמ׳ דסמוך בכסף (י״א.) ובר״ג דפ׳ המוכר פירות (ב״ב צ״ב.) המוכר עבד לחברו ונמצא גנב או קוביוסטוס הגיעו פי׳ גנב גונב ממון קוביוסטוס גונב נפשות. בילמדנו בריש והיה עקב (הובא בילק׳ עקב ר׳ תתמ״ז) אבל זה קוביוסטוס הוא עכשיו הוא הולך ומשחק[3]) ומאבד את כליו — (א״ב פי׳ בל״י זולל וסובא). *[אחי״ה איננו זולל כי אם מל״י הנ״ל פי׳ משחק בקוביא וכפי ד״ה בתוספות ב״ב הנ״ל ד״ה קוביוסטוס ורבינו נגרר אחר פי׳ רגמ״ה בב״ב שפי׳ גונב נפשות וכפירש״י אבל מילמדנו הנ״ל מוכח ג״כ כפי׳ ר״ח וכנ״ה בירו׳ ב״ב ספ״ז דט״ו ע״ד. וכן קוביוסטיסא ירו׳ נדרי׳ ספ״ה דל״ט: דילמא בקוביוסטיסא ועיי׳ ג׳ הרא״ש לגיטי׳ ל״ח: ושם הגי׳ בקביוסטא] —

קִבֵּל (מל״מ ענין לקיחת דבר שנתן לו מאחר empfangen, entgegennehmen; קִיבּוּל das Aufnehmen; קַבּוֹלֶת die Uebernahme einer Arbeit; קַבְּלָנָא Traditionslehrer) אם יש בה בית קיבול רמונים טמאה (שבת פ״ד.) כבר פי׳ בע׳ עגל. הבא[4]) במדה טהורה מכלום, פי׳ העשויה למדוד בה בכייל. בר״ג דפ׳ מי שהפך (מ״ק י״ב.) מקבלי קבולת בתוך התחום אסור. פי׳ „גוים שקבלו שדה מישראל בדמין קצובין לתקנה כל זמן שירצו בתוך התחום בשבת וי״ט אסור חוץ לתחום מותר״[5]). בר״ג דפ׳ אעפ״י שאמרו (כתובו׳ נ״ח רע״א) ובפ״ק בקידושי׳ בגמ׳ דסמוך בכסף (י״א.) איכא בינייהו קיבל ומסר והלך. פי׳ קיבל כגון שקיבל עליו הבעל בשעת ארוסין כל מומין שיש בה לעולא אפי׳ הכי אינה אוכלת עודה בבית אביה גזירה שמא ימזגו לה כוס של תרומה מבית חמיה ותשקה לאחיה ולאחותה לרב שמואל כיון שאינו יכול לטעון טענת מומין אוכלת וכן אם מסרה האב לשלוחי הבעל ואין עמה לא אחיה ולא אחותה אוכלת לרב שמואל אינה אוכלת שמא ימצא בה מום והלך פי׳ אם הלכו שלוחי האב עם שלוחי הבעל[6]) לעולא אכלה דליכא אחיה ואחותה לרב שמואל לא אכלה

---

[1]) וכ״ה במשניות ובירו׳ ובריי״ף ובר״אש ובכ״י ש״ס אבל במשני׳ דבבלי לי׳ כי אם בגמ׳ שבת קמ״ט: מנה גדולה וכו׳ מ״ט משום קוביא. [2]) כ״ה בפי׳ ר״ח בסנהדרי כ״ד: ונ״ל שאחר ציון מר״ה יש להוסיף כזה בפ׳ זה בורר בגמ׳ ואלו הן הפסולין והוא ציון מסנהד׳ הנ״ל אשר שם היא ג״כ פי׳ רב ששת. . לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם ועליו יסוב פי׳ ר״ח ואחריו רבינו כגון אומנות וכו׳. [3]) כ״ה לנכון בדפו״ו ובילק׳ אבל בשדפ״ע לי׳. [4]) בנו״נ הבאה. [5]) וכ״ה בפי׳ ר״ח במ״ק. [6]) כ״ה נכון בדפ״ר ואמשי׳ אבל בדפו״ו בש״ס

משום סמפון אם הלך אחיה עמה [1]. בפ"ק בתעניות בגמ' הגיע (י"ב.) י"ז במרחשון אימת מקבלה רב אמר במנחה פי' „משעה שיתכוין לתפלת המנחה ואפי' מתעסק במלאכתו אומר מחר אהא בתענית יהי רצון שתהא תפלתי ביום תעניתי מקובלת ושמואל אמ' בתפלת המנחה כלום' צריך להיות כולל אלו הדברים בשומע תפלה" [2]. אמר ר' נסים ב"ר יעקב ז"ל ראיתי בפירושי רבותינו הגאונים ז"ל ובתשובות שאמרו אין אומרים ענינו אלא במנחה בלבד אבל בערבית ובשחרית של תענית לא וקשיא להו הא דתני ר' הושעיא ימים שאין בהן קרבן מוסף כגון שני וחמישי של תעניות ושל מעמדות ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח כדרכו ואומר מעין המאורע בשומע תפלה דאלמא צריך המתענה שיאמר ענינו בערבית בשחרית ובמנחה ואיתא להא ברייתא בפ' במה מדליקין (כ"ד.) ובגמ' דבני מערבא בברכות בפ"ד (ד"ח.) ובתעניות בפ"ב (דס"ה ע"ג) אמר ר' זעירא בשם ר' ירמיה [3] יחיד בתענית צבור צריך להזכיר מעין המאורע [4] והיכן אומרה בין גואל לרופא חולים מהו אומ' ענינו אבינו ענינו בעת ובעונה הזאת כי בצרה גדולה אנחנו ואל תתעלם מתחנתינו כי אתה עונה בעת צרה וצוקה כאמור (תהלי' ק"ז, י"ג. כ"ח) ויצעקו [5] אל ה' בצר להם יוציאם ויושיעם [6] בא"י העונה בעת צרה, ר' ינאי ב"ר ישמעאל בשם דבית [7] ר' ינאי אומ' אומרה בשומע תפלה ר' יונה בשם רב אומ' ואפי' יחיד שגזר על עצמו תענית צריך להזכיר מעין המאורע והיכן אומ' ר' זעירא בשם רב הונא אומר [8] בלילי שבת וביומו פי' ערבית ושחרית ומנחה ולקמן בהאי פרקא (ירו' תעני' שם דס"ו רע"א) נמי גרסינן א"ר שמעון מה ת"ל בהון שני פעמים אלא מלמד שהלילה מותר והיום אסור כי הא דתני להו כל אנש דייתי' עלוהי ייסר בצלו א"ר יוסי ב"ר בון שהוא צריך להזכירן מבערב ואתיא כדאמ' ר' זעירא בשם רב הונא [9] אומרה בלילי שבת ואי' נמי בגמ' דמגלה דבני מערבא בפ"ק (ד"ע ע"ג [10]). בס"ג דפרק כה"ג ונזיר (נ"ו:) כל שמעתא דמתאמרא מבי תלתא קבלני [11] קמאי ובתראי אמרינן מיצעי לא אמרינן וכו' עד שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני וכו' עד ואלו יהושע וכלב לא קאמר שמע מינה. *[אחי"ה ועוד אי' בהרבה ענינים מלקיחה הן במובן גשמי הן במוסרי ד"מ דמאי פ"ב מ"ב המקבל עליו להיות נאמן, שם מ"ג המקבל עליו להיות חבר בכורו' ל': עיי"ע חבר. ע"ז ס"ד: כל שקיבל עליו בפני ג' חברים וכו' כל שקיבל עליו ז' מצות שקבלו עליהם בני נח, שקבל עליו כל מצות האמורות בתורה וכו'. ירו' ברכו' רפ"ב ד"ד. מקבל עליו מלכות שמים ועיי"ע עול, ספרא ויקר' רפ"ב מקבלי ברית. ברכו' י"ז. מקובל על הבריות, אבות פ"א מט"ו עיי"ע סבר. שם פ"א מ"א קבל תורה מסיני, פיאה פ"ב מ"ו מקובל אני [12] מר' . . שקבלו מן וכו'. ברכו' ל"ד. זבחי' ט"ו: מנחו' צ"ו: קידו' י"א. כתובו' נ"ו: ב"מ ק"ג. ושם: קי"ז. ועוד הרבה. נתפעל והתפעל זבחי' ל"ד: ל"ה. נתקבל בכלי, ספרא ויקרא פרק ד' פרש' ד' שנתקבל, ירו' נדרים ספ"ח דמ"א. כאלו נתקבלתי כתובות נ"ד: התקבלתי ועיי' שם נ"ו: והלאה גיטי' ס"ב: ס"ג. ס"ה. וּבהפעיל הקביל (בקשור פנים כמו בל"מ ראה פנים) שבת קנ"ב. מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל וכו' [13]) חגיג' ה': אתם הקבלתם פנים הנראים ואינן רואין תזכו להקביל פנים הרואים ואינן נראין, ירו' חגיג' רפ"א דע"ה ע"ד הקבילו ר' יהושע בבקיעין. והשם קְבּוֹלֶת, קִיבּוֹלֶת (Uebernahme) מ"ק י"א: י"ב. ירו' שבת פ"א ד"ד. תוספת' מ"ק רפ"ב מקבלין קיבולת, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. קבלנות ובתוספ' ע"ז רפ"ב אי' קבלות אבל בכ"י אירפורט ג"כ גרס קבלנות. ובתרג' קַבָּלוּתָא בל"ס קוּבָּלָא והוא כמו השם המופשט קַבָּלָה גיטי' ס"ב: שליח לקבלה הפכה שליח להולכה ועיי' שם ס"ג. והלאה. זבחי' י"ג. קבלת הדם, ירו' פסחי' פ"ה דל"ב. בשעת קבלה, במד"ר פי"א הלכות שחיטה וקבלה וכו' וכ"ה כמו קִבּוּל, קיבול זבחי' י"ג. מ"ז. מ"ט. בענין בית קבול עיי' לעיל בערוך. ירו' ביצ' ספ"ב דס"א ע"ד כלי קיבול. קהל"ר פ' גם זה בית קבול מעות בית קבול מים. ועוד ענין קַבָּלָה מסורת הלימוד Tradition ונקראו כן גם נ"כ הפכה: תורה, דברי תורה ר"ה ז'. דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי קבלה למדנו, י"ט. דברי קבלה כדברי

---

[1]) עיי' בשט"מ בסוגי' דכתובו'. [2]) הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנ' ועיי' ג"כ או"ז ה' תעני' סי' ת"ד. [3]) בירו' תעני' ר' זעורה וצ"ל זעירא. [4]) וכן פסקינן עיי' ש"ע א"ח סי' תקס"ה סעיף ג' ע"ש. [5]) בפסוק י"ג יזעקו. [6]) בירו' ובכ"י ערוך ק"ט וה"ב רק יוציאם כבפסוק כ"ח אבל בפסוק י"ג יושיעם ורבינו אחז בשניים. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב ובירו' ברכו'. [8]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב. [9]) בירו' חונא. [10]) עיי' או"ז הנ"ל שהביא פי' הגאונים והלכתא כשמואל ועיי' ג"כ בשאילתות ויחל. [11]) לי' לפנינו. [12]) בנזיר נ"ו: מקובלני. [13]) בכ"י ש"ס בהפעל לא הוקבלו.

תורה דמו, חולי' קל"ז. דברי תורה . . דברי קבלה. נדה כ"ג. אין דנין דברי תורה מדברי קבלה עיי' רש"י ב"ק ב': ירו' חלה פ"א דנ"ז: ולמדין מן הקבלה, ב"ר רפ"ז קהל"ר פ' כל זו ומן הקבלה אתה מלקני וכו'] [1]) —

קְבַל (מל"ם פי' חשך finster והושאל לענו) בפ"ק כסנהד' בגמ' סמיכת הזקנים (סנהי י"ד.) דאמר ר' אלעזר בריש חלק במימרות דר' אלעזר (שם צ"ב.) [2]) לעולם הוי קבל וקיים א"ר זירא אף אנן נמי תנינא (נגעי' פ"ב מ"ג) בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו פי' קבל כמו חושך תרג' חושך קבלא כלומ' שיהא ענו ויהא קיים. *[אחי"ה וכן פירש"י בסנהד' צ"ב. קבל אפל ושפל. וכן תרג' אפלה (שמות י', כ"ב) ותרג' ועלטה (בראשי' ט"ו, י"ז) ותרג' נשף (ירמי' י"ג, ט"ז) וזולתו, והפעל ממנו עיי' בתרג' ישעי' ג', י"ג; ליואל ב', י'; אפ על אקביל תרג' עמוס ה', ח'; ח' ט' — והושאל לצרה וכאב קהל"ר פ' וסבותי אני ובויק"ר פכ"ה בר קיבליי בר קיבליי (בר קבלוי) עיי"ע מרעלא — וכן פירוש קובלנא שבע' אח"ז ברש"י סנהד' ק"ד: בל"א] —

קבל (= קָבְלָנָא מן קְבֵל מה שאומר כנגד אדם Gegenäusserung) בחלק בגמ' ג' מלכים (סנהי ק"ד:) לוא עליכם כל עוברי דרך (איכי א', י"ב) אמר רבה א"ר יוחנן מכאן לקבלנא [3]) מן התורה, פי' שרגילין העולם לומר איני אומר כנגדך הרעה שהקורה לי דקאמ' לוא עליכם כלומ' לא יבא עליכם כפורענותי — (א"ב תרג' עזר כנגדו (בראשי' ב', כ"א) סמך לקבליה, לנוכח אשתו (שם כ"ה, כ"א) לקבל איתתיה, מגמת פניהם (חבקוק א', ט') מקבל אפיהון). *[אחי"ה העתיקו מהמתורגמן ע"ש ויתר הדוגמאות וכ"ה בל"מ קְבֵל, קֳבֵל ובל"ס קבול, קובלא ובלמ"ד בראש לקיבלא, לקובלא פי' נכח, נגד עיי' דניאל ב', ל"א; ג' ג'; ה', א' ועיי' תרג' בראשי' ט"ו, י'; ל', ל"ח; ל"ג, י"ב ירו' ע"ז פ"ב דמ"א: לקיבליה ירו' ערלה פ"ג דס"ג. לקובליה ועוד במי"ם ברא"ש מקבלת תרג' בראשי' כ"א, ט"ז; לדברי' כ"ח ס"ו. [4]) — ירו' יומ' ספ"ו דמ"ד. פי' דידכאות (עיי"ע בח"ג, כ"ה) ע"י קבלן פי' מה שעומד כנגדו. ומזה ג"כ קבלא מל"ס קובלא פי' העומד כנגדו היינו סגולה נגד המזיקין ורבינו הביאו בע' מיוחד בע' קבל ה'] —

קְבַל (מל"ם קבל פי' צעק וזעק על החמס anklagen, sich beklagen) בסוף ידים (ו', ז'. ה') קובלין אנו עליכם פרושין מן (שמות כ"ב, כ"ו) והיה כי יצעק אלי ומתרגמינן ארי יקבל קדמי ואקבל קבילותיה. בר"ג דפ' האומר לחברו צא וקדש לי (קידו' נ"ט.) אזל רב גדל קבלה לר' זירא אזל ר' זירא קבלה לר' יצחק. *[אחי"ה וכן סנהד' ל"א: עוקבן הבבלי קבל קדמנא. והשם קבילתא בל"ס קבולנא Anklage עיי' תרג' בראשי' י"ח, כ', כ"א; לשמות י"ט, י"ג; לאיוב ט"ז, י"ח; כ"ז, ט' וזולתו] —

קבל (= קִיבְלָא מע' קבל ג' Gegenmittel) בפ' הרואה בגמ' לא יקל (ברכות ס"ב.) אנן קיבלא גמרינן [5]) מאי היא קיבלא [6]) דבית הכסא צניעותא ושתיקותא פי' אם אדם צנוע ושותק בבית הכסא היא קמיעתו שיצילנו מהמזיקין. קבלא דייסורי [7]) שתיקותא ומבעי רחמי כלומר מי שמיוסר קמיעתו המצילתו מאותן היסורין לשתוק ולהתפלל. *[אחי"ה וגי' קיבלא עם פי' הערוך הובא ג"כ באו"ז הל' טהרת ק"ש ותפלה סי' קל"ז ע"ש. ורש"י פי' מסורת ומנהג שקבלנו מרבותינו ועפ"י פי' זה הוגה בש"ס קבלה והנכון כגי' רבינו והוא מע' קבל ג'] —

קבל (= קַבְּלָנָא מי שהוא מקבל פקדונות מע' קבל א') בסוף ויקהל בילמדנו (לי' בתנחומא ולא בתנחומא הישן בהוצאת רש"ב) והוה לא קבלנא [8]) בחיי בעלה פי' אהוב שהיה מקבל פקדונות [9]) ומשמרם. *[אחי"ה והוא תואר כמו ערב וקבלן עיי' ב"ב קע"ג: קע"ד. והלאה. והקבוץ הקבלנים ויק"ר רפ"ו עיי"ע גד [10]). מ"ק י"א: הקבלנין. קַבְּלָנֵי כפי גי' רבינו בע' קבל א' מנזיר נ"ו: פי' שהם המקבלים השמועה איש מפי איש — והשם המופשט קַבְּלָנוּת פי' ענין עריבות Zahlungsleistung ב"ב קע"ג: קע"ד. ועוד כמו קִיבּוֹלֶת מי שלוקח לעצמו החוב לעבוד איזה דבר ב"מ קי"ב.

---

[1]) בעברי' החדשה נקרא' קבלה כידוע נסתרות הזוהר וכדומה וממנו התואר מקובל. [2]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו קצת ברוחק ואמר בחלק במימרות דר' (אליעזר) [צ"ל אלעזר] בראש. [3]) בנו"ג לקובלנא. [4]) ורש"י בל' ראשון פי' כמו בערוך אבל בל"א פי' מענין ע' ראשון עיי"ע הקודם לזה. [5]) כ"ה בערוך כ"י ה"ב וכ"ה בכ"י ש"ס פ' ובשאר כ"י בערוך קבלא גמרינן ובדפ"ר גמרא וגי' קבלא אי' ג"כ בכ"י ש"ס מינכען ובנו"ג קבלה. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר. [7]) בנו"ג קבלה [8]) בדפ"ר קיבלנא [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע פקדתם. [10]) ח"ב, רל"ט:

קבלנות עובר עליו משום בל תלין, תוספת' ב"מ רפ"ז קבלן נותנין לו לפי קבלנותו. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. עיי"ע קבל א' וש"נ] —

* קיבלי ט"ס יומ' ע"ה: עיי"ע ככלי (ח"ד, רכ"ג) וש"נ.

* קובליים ט"ס צ"ל קוכלין עיי"ע ככליאר (שם רכ"ג) וש"נ.

קבנאה (= קוּבְּנָאָה נ"ל כפי פי' עמוד מל"פ הישנה עיי' בפנים או מל"פ کپ פי' גבעה Hügel) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג סע"א) דהוה נקיטא אקובנאה דשורא דמחוזא. פי' עמוד בל' פרסי. פ"א אקובאות[1] וכיפאות[2] של חומה ושמן מירו"לי — (א"ב כי קא רהיט אקופי' כתוב בנוסחאות (ופירש"י) [צ"ל ופירשב"ם] שני החומה). *[אחי"ה וכן פי' רגמ"ה אקופיא דשורא על שיני החומה וכפי זה הפי' לועז רבינו עיי"ע אקובנאה בח"א, רנ"ד ומ"ש וגי' אקובנאה אי' ג"כ בכ"י ש"ס ה' (ד"ס ב"ב צד קי"ב:) ומה שפי' רבינו (אולי ע"פ ר"ח) בל"פ עמוד נ"ל שכיון לל"פ הישנה וצענד çkemba עמוד וכן çkan̄ba עיי' יוסטי צענדלעקסיקאן 297 ובענין פי' שני הוא הוא کپ פי' שן ההר וגבעה ועוד עיי"ע בח"א רנ"ד — ובל"ס קְבוּנָא] —

קבסתן (נ"ל מל"פ خویشتن מדקדק עד מאוד וזהיר בתכלית הדיוק Vorsichtiger, Skrupuloser ובפנים עיי' פירושים אחרים) בפ"ק בקידו' בגמ' נכסים שאין להם אחריות (קידו' כ"ו:) א"ל רב יוסף קבסתן אכפל תנא לאשמועינן. בפ' ד' מיתות בגמ' הבא על הזכור (סנהד' נ"ה.) בעא מיניה רב אחדבוי בר אמי מרב ששת המערה בעצמו מהו א"ל קבסתן, פי' מכעיס. ר"ח ז"ל פי' גנבת דעתינו כדאמר (כתובות נ"ז: קידושין י"א: ב"ב צ"ב:) נמצא גנב או קוביוסטוס והוא בל"י מטעה בני אדם בדברי מרמות כגון גנב בעצמו. פ"א בתשובת קבסתן בל' ישמעאל גְתַיְתַנִי[3] ברפה ולא בדגש כאדם שמראה את חבירו דבר מטונף והוא אומר הפכת כל האוכלין במעי עד שהגעתני להקיא ומשל זה אומרים למי שאומר ומדבר דברים רחוקים ודחוקים כלומר היאך יוכל אדם להערה את עצמו ועיקר לשון זה האדם המרבה במאכל ואוכל אכילה גסה ומצטער ומגיע לו שלשול מלמטה וקיא מלמעלה נקרא בל' ארמי קיבסא. *[אחי"ה פירושי רבינו רחוקים ודחוקים הם אבל בכל זאת יגעתי ומצאתי כי אולי כיון בפי' ראשון מכעיס (ורש"י פי' ציערתני) לל"פ خستن פי' ענין חבלה וצער, פי' ר"ח כיון על שם משחק בקוביא עיי"ע קוביא, פי' התשובות כיון לל"ע جوف בבנין ח' גתויתני פי' עשית לי זרה להקיא. וז"ל הרי"ף בב"ב פ"ה קבסתן כלומר הפכתה את בני מעי להקיא ועיי' גליון הש"ס קידושי' כ"ו: ומה שפי' בעל דרכי של תורה 152 ושור בהחלוץ ח"ח 118 (חוץ מזה שפי' חויסתן בל' הוצואריש איננו נבוך) קשה להלמו ורמ"ל ממציא המלה מל' ספרדי! אבל כפי מה שפי' בראש הע' נכון מאוד ויאות להמקשן שטרח להביא דקדוקים דקים על כן השיב רב יוסף ורב ששת (שניהם אמוראי דבבל) במלת פרסית שהוראתה מדקדק בתכלית הדיוק] —

* קבסיי (שם פרטי) ירוש' דמאי פ"ג דכ"ג ע"ג ירוש' פסחים פ"ו דל"ג. ר' יהושע בן קבסיי, ירוש' תענית פ"ד דס"ח. קוביסין, תוספת' דמאי פ"א קבוסאי, קביסאי בכ"י אירפ' קופסאי וכ"ה בתוספת' ע"ז פ"ד (ה') ולבכורו' ספ"ג ורפ"ד, בתוספת' מקואות פ"ו קיפסאי ובכ"י אירפ' קבוסיי ובתוספת' סוף מכשירין קבוסאי, ובכורות ל"ט. קפוצאי[4].

* קיבוסת (נ"ל מל"י κυβίστησις Gaukelei) ירוש' סנהדרין פי"א ד"ל: חנניה בן עזור נביא אמת היה אלא שהיה לו קיבוסת והיה שומע מה שירמיה מתנבא בשוק העליון ויורד ומתנבא בשוק התחתון וכו' פי' בל"י ענין גניבת דעת ע"י מעשה ליצנות וכדומה כאדם שעומד על ראשו כן חנניה בן עזור הופך דברי ירמיה.

קָבַע (מל' שומרוני קָבַע ענין תעודה ותקיעה festsetzen, bestimmen) בפ' תפלת השחר (ברכות כ"ו. במשנה) תפלת הערב אין לה קבע. גמר' (שם כ"ז:) מאי אין לה קבע אינה קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות שהלכה כר' יהושע פי' רב האי גאון ור"ח ז"ל מי שלא נהג להתפלל אבל אם נהג להתפלל נעשת עליו חובה ואסור לבטלה[5]) ר"א אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים

---

1) בכ"י ק"ט אקובנאות. 2) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע וכפאות. 3) כ"ה נקוד בכ"י ה"ב ובדפ"ר גיתיתני ובדפ"א גיתתני בכ"י ק"ט בט"ס נתתייפו. 4) ובתשובת הגאונים (בהוצ' ה' הרכבי צד 149) שאילאתא . . מר. יעקב בר מר משה דמן מרינת קאבס. 5) ועיי' ג"כ ברי"ף ובהרא"ש ובחי' הרשב"א.

(שם כ"ח:) גמרי' (שם כ"ט:) כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי רבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים [1]. בר"ג דפ' איזהו מקומן (זבחים מ"ח.) ובכריתות בס"ג דפ' דם שהיטה (כ"ב:) ור"ע מי ילפינן מצות מצות מחטאת חלב להכי הוא דילפי מה להלן בקביעה אף כאן בקביעה לאפוקי טומאת מקדש וקדשיו נאמר בהן אם לא תגיע ידו [2]) דעולה ויורד הוא. פי' חטאת חלב ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ והוא בקביעה שלא נאמר בה ואם לא תגיע ידו אלא חייב כשבה ושעירה אבל טומאת מקדש וקדשיו נאמר בהן ואם לא תגיע ידו והן בעולה ויורד כדפרישי' בע' על. וחטאת חלב מביאין על ל"ו כריתות כדפרישית בע' חלב. בפ' ב' בפיאה (מ"א) ושביל היחיד הקבוע פי' שדורכין אותו בקיץ שקבועה לעולם. בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז:) המקבעת בצים בכותל. פי' לאחר שיצאו האפרוחין מן הקליפה לוקחין קליפי בצים ונוקבין אותן ונועצין אותן בכותל כדי שיתקיימו האפרוחים [3]) — (א"ב תרג' ויתקעה בבטנו (שופטי' ג', כ"א) וקבעה במעוהי) *[אחי"ה העתיקו ר"ב מהמתורגמן שהובא הציון ראשונה ושם ג"כ דוגמאות אחרות ועוד עיי' עמת"ר ללעווי וכנ"ה בדרז"ל כתובות ט"ו. זבחים ע"ג. כל קָבוּעַ כמחצה על מחצה דמי. בכורו' ל"ז: מום קבוע, שם ל"ח: תוספת' בכורות רפ"ד מים קבועין, ירו' מעשר שני רפ"ה דנ"ה ע"ד אבן קבועה. ברכות ו': י': כל הקובע מקום לתפילתו וכו' שם ל"ה: לא קבעי אינשי סעודתייהו וכו' ע"ש, שבת ל"א. קבעת עתים לתורה, מגילה ז'. קבעוני לדורות ביצה כ'. ושם: בקשו לקבוע הלכה כמותן וכו' וכ"ה בירוש' ביצה פ"ב דס"א ע"ג. אבות פ"ג מ"ב הקב"ה קובע לו שכר. בינוני פעיל ברכות מ"ג: קביע ליה עידנא. ירו' פסחים פ"ה דל"ב: הא קביעא גבך כמסמרא. תר"י א' לשמות י"ב, ג' זמניה קביע תרג' שה"ש ד', ט' קביע על לוח לבי ובו'. בינוני פעול תרג' אסתר ח', ט"ו מקבעין ביה מרגלין ושם: תרג' שני א' ב' מקובע, מקובעין. במד"ר פי"ב מקוּבַּעַת. אתפעיל תר"י א' לבמד' י"ד, א' ואתקביעת, כריתות י"ח. איקבע. נפעל חלה פ"ד מי"א שלא יִקָּבַע הדבר חובה, ירו' יומ' רפ"ה דמ"ב: אין קרבנות צבור נקבעין אלא בשחיטה. חשם קָבַע ברכות כ"ח: כ"ט: עיי' לעיל ובאבות ב', י"ג, ושם פ"א מט"ו עשה תורתך קבע. ירוש' ברכות פ"ב ד"ד ע"ג אכילת קבע .. שינת קבע הפכו עראי עיי"ע. ועוד קְבִיָעא קיבעא בל"ס קְבָעָא ביצה ד': פסחים נ"א סע"ב קביעא דירחי, שם ק"א: לקיבעיה קמא הדר. זבחים ו'. ז'. בקבעא ביומא נ': בקביעותא עיי"ע קף י"א. כריתות י"ח. קביעותא לאיסורא. ברכות ל"ה סע"ב אי הויא קביעותא וכו'. ב"ב ו'. קְבַעְתָא עיי"ע אפריזא. תר"י דה"י א' ד', כ"ג קביעות רישי שניא ומועדיא] —

קָבַע (מל"מ כמו עקב berauben) בר"ג דפ' ראוהו בית דין (ר"ה כ"ו:) קבען פלניא. "פי' גזלני פלוני כדכתיב (מלאכי ג', ח') היקבע אדם אלהים". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח במקומו. ועיי' ג"כ תנחומ' הישן תרומ' סי' ו' היקבע אדם אלהים א"ר לוי לשון ערבי הוא ערבי בא להשיח עם חברו יאמר לו האת גוזלינו האת קובעינו וכו' ונ"ל שר' לוי כיון לל"ע قبع פי' הלך בעקמימות — וכנ"ה בידים פ"ד מ"ט. קובע אתה את השמים מלהוריד טל ומטר] —

* קוֹבְעָא (בל"ס קובעא בל"מ קוֹבַע כמו כובע Mütze) תרג' שמות כ"ח, י"ד והלאה בדפי סביוניטטא, תרג' יחזקאל מ"ד, י"ח קובעין.

* קוֹבְעַיָא (שם מקום) ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג.

* קוֹבַעְתָא (נ"ל מן קובע הנ"ל) והם העמרים בצורת קוֹבַע ירו' שביעי' פ"ד דל"ה. ירו' סנהד' פ"ג דכ"א: עיי"ע אסטו (ח"א, קס"ז). וי"א שהוא מל"ס קובעא עת המחרשת במסמרות. ועיי' ג"כ ע' קבותא.

קָבַץ (מל"מ ענין לקיטה ואסיפה sammeln, zusammenbringen) קבצאל ועדר ויגור (יהושע ט"ו, כ"א) כל המקבץ עדרים לתורה יגור במחיצת אל. *[אחי"ה לפי הנראה היה כתוב כן בספרי רבינו בגיטי' ז'. עיי"ע זיף וע' קדש ג'. ונפעל סנהד' קי"ב. נקבצין, נתפעל שם, מגילה י"ז: נתקבצו גליות. והשם המופשט שם: קיבוץ גליות וכ"ה באסת"ר פ' והשתיה. איכ"ר פתיחת' ד"ה משא גיא: אשפה (ישעיה כ"ב, ח') קיבוץ דגירי. כתובות ח'. בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה [4]) — קביצה ושריפה סנהד' קי"ב.] —

* קֶבֶץ תוספת' בכורו' ספ"ד ועיי"ע קפץ.

---

1) ואע"ג שלא חידש כאן הערוך דבר בכ"ז יש ללמוד מהעתקתו שהעיקר כשני פירושי הש"ס ולא כפי' ר"ח שהובא באו"ז עיי' מ"ש בעל למוד ערוך ברכות צד י"ד. 2) כ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר. 3) בנו"ג המבקעת אבל ברש"י אי' ג"כ גי' המקבעת ופי' כפי' הערוך. 4) ועל שם קמיצת השפתים נקרא הנקודה ⁝ קבוץ.

קֶבֶר (בהשאילה רחם האשה Muttermund) בפ' מפנין בגמ' ומיילדין (שבת קכ"ט.) פתיחת הקבר אמר אביי משעה שתשב על המשבר. בר"ג דפ' המפלת (נדה כ"א.) באפשר לפתיחת הקבר בלא דם קא מיפלגי. פי' בית הרחם.

קֶבֶר (מל"מ פי' חפירה לטמון שמה גוף המת Grab) בפ' ג' בפרה (מ"ב ומ"ג) ובר"ג דפ' הישן (סוכ' כ"א.) ותחתיהן חלול מפני קבר התהום פי' קבר התהום שאין אדם מכיר בו כל עקר כדתניא אי זו היא טומאת התהום שלא הכיר בה אדם (נזיר ס"ג. פסחי' פ"א:) [1] כלומר דבר זה כאילו משוקע בתהום ואין דרך לעמוד עליו. בפ"ק במעשר שני (מ"ו) תקבר ע"י עורה פי' לפי שעור הבהמה המקודשת אם מתה אסורה בהנאה ותקבר בעורה שלא יפשטנה אדם ויקח העור ויבא לידי מעילה. *[אחי"ה וכנ"ה קבר התהום בירו' נזיר פ"ט דנ"ז ע"ד ע"ש ועיי' ירו' שבועו' פ"ב דל"ג ע"ד תוספת' אהלות ס"פ ט"ז והקבוץ קברות נזיר ס"ד: ב"מ ק"ב. סנהדר' מ"ו. עיי"ע בית קברות (ח"ב. פ"ב), ועוד בל"ז קברים תעני' כ"ב: כ"ה: ירו' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ג ובלא"ר קִבְרָא תעני' כ"ג: חגיג' ט"ו: ב"ב נ"ח. והקבוץ ב"מ ק"ז: והשם כל"מ קבוּרָה מ"ק כ"ח. ירו' תעני' פ"ד דס"ט. תרג' בראשי' כ"ג, ט'. כ' והקבוץ קבוּרָן תרג' איוב כ"ט, ל"ב; ליחזקאל ל"ב, כ"ו. והתואר קַבְּרָאָה קַבּוֹרָאָה (בל"ס קָבוֹרָא Todtengräber) בקבוץ סנהד' כ"ו: הנהו קַבּוֹרָאֵי תעני' ה': קברו קַבְּרַיָּא והפעל שם נ"ב סע"א מי קובר את מי. סוטה י"ד. קבר מתים, כתובות קי"א. כל הקבור בא"י כאלו קבור תחת המזבח. נדה כ"ד: קובר מתים הייתי. בינוני פעיל קביר שבת קנ"ב. פיעל סנהדרין קי"ג. היה מְקַבֵּר והולך וכו', אתפעל סנהד' מ"ו: מדאיקבור צדיקי וכו'. ועוד בענין הטמנת קרא ע"ז ל"ח. קבר בה ישראל קרא מעיקרא] —

קבר (= קִיבּוּרָא מל"ס קְבָרָא פי' פקועות Knäuel) קיבורי דאזלי (ב"מ כ"ד:) עיי' בע' אזל. אייתו ליה תרי קיבורי (ע"ז י"ז:) עיי' בע' טרסי. בפ' גיד הנשה בגמ' שולח אדם (חולי' צ"ה סע"ב) איתבד [2] ליה קיבורא דתכלתא. — (א"ב פי' פקעת של מטוה). *[אחי"ה וכן פי' רה"ג כלי' פ"י מ"ד והפקעת פי' קבורתא בארמית עיי"ע פקע ה', וכן בל"י האמצ' κούβαρι פי' פקעת של מטוה] —

קבר (= קיבורא מע' הקודם פי' פקעות הנצים Blütenstand, Blütenknäuel) בס"ג דפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ח.) כמאן תלינן קיבורא בדיקלא כי האי תנא. ובס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז.) כמאן תלינן כבסא [3] [בדיקלא] [4] בפ' דיני ממונות בשלשה זה בגמ' ר' שמעון (סנה' כ"ו:) חד [5] גנב קיבורא ופסליה. בס"ג דשבת (קנ"ו:) סליק פסק קיבורא בשיניה. פי' סנסני תמרה שהן מכבדות של תמרה. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בסנהד' שם. וכן פי' רבינו (ור"ח למכות) כבסא עיי"ע וכן פי' רגמ"ה בחולי' ע"ח. (בקובץ כ"י אנג' דף של"ו) ע"ש. ובב"ב ה' רע"א קיבורא דאהיני פי' רגמ"ה אשכול של ג' או ד' תמרים וכו'] —

קבר (= קיבר מל"י κυβήριον פסולת החטין וגם שבה Kleien, Hülsen) בס"ג דכתובות (קי"ב.) סאה סובין סאה קיבוריא [6]. בפ"ב במכשירין (מ"ח) הולכין אחר רוב אוכלי פת קיבר. פי' לחם שאינו נקי — (א"ב פי' בל"ר פת עולה על שלחן עניים) *[אחי"ה כיון לל"ר cibarius והנכון שהוא מל"י הנ"ל והוא מורסן. ופת קיבר הפכו פת עיסה מכשירין שם והפכו פת נקייה ירו' ברכות פ"ו ד"י: ירוש' חלה רפ"ד דנ"ט ע"ד נקי וקיבר. שהש"ר פ' אל תראני נדרש מחוץ האפים (ירמיה ל"א, כ"ז) זו פת קיבר שנמכרת חוץ לפלטיא שהיא שחורה מסובים של שעורים. סאה קיבר (קבר) ירו' פיאה פ"ז ד"כ. ירו' סוט' פ"א די"ז: ופ"ט דכ"ד: והקבוץ כתובות הנ"ל והושאל לרוע שבחלב ב"ר פמ"ח המעולה אחד מס' שבחלב והבינוני אחד מהארבעים והקיבר אחד מעשרים] —

* קְבַר עיי"ע הבא אח"ז.

* קבריא, קַבְרִיאֵל (שם נהר אולי Chaboras) ב"ר פי"ג כיצד היתה הארץ שותה ר' נחמיה אמר כמין תוביה דהדין קבריא דמרבה וקבר וכו' והמיוחס לרש"י גרס קבריאל ע"ש פירושו הארוך וגי' קבריאל אי' ג"כ בקהל"ר פ' כל הנחלים ושם הגי' תיבה ונ"ל שצ"ל תוביה [7]) כגי' הערוך בע' תווי והוא מל"ע ثايب פי' גדילת המים שהולכת וגודלת

---

[1]) ושם ושם אחד. [2]) בכ"י ק"ט ו"ו ול"ד אייתר. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט וכן בכ"י ה"ב כיבסא ובדפו"ו בט"ס בכבסא ובדפ"א לי' הציון משבת ועיי"ע כבס. [4]) וכ"ה בחולין כיבוסא ובכ"י רגמ"ה כבסא. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע בט"ס הזר. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובדפ"ע היחיד קיבורא. [7]) ובב"ר הגי' תוכייה.

וזהו קבריא (כגי' הערוך) נהר Chaboras (כבר של מקרא) שפירשו ר' נחמיה דמרבה וקבר היינו צבר בל"ס שצובר מימיו ובאמת לפי עדות של אבולפעדא (הובא אצל מאננערט ח"ה ב', 215) זה הנהר נובע בקרוב המקום שמו Rhesaina (ריש עין) ושם היה למאה ראשים ולכן ר' נחמיה היטב. כנהו תוביא קבוצת המים דמרבה וקבר. וגם Chaboras כנהו קבריא על שם צבורת מימיו ומלת אל בגי' קבריאל מורה על תקפו.

* קבוראה עיי"ע קבר ב'.

* קַבְרִין, קַבְרַיָּא שם עוף עיי' מ"ש בע' בת קבריא (ח"ב, רי"ב:).

* קברין ירו' נדרי' רפ"ג צ"ל קרונין עיי"ע.

* קֶבֶר גָּדוֹל (שם מקום) תוספתא אהלות פי"ח תחומי אשקלון מקבר גדול ועד יגור בכ"י אירפ' יגודיו וכו'.

קברנונא[1] (שם דג) שרי וסימן קברי גוים בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז ל"ט.) פי' שם דג. (א"ב בנו"ג קבר נונא אסור עיי' התוספות). *[אחי"ה וכיון ר"ב שתוספות הביאו גי' ר"ח שרי וא"כ רבינו נגרר אחריו ובכ"י ש"ם לי' אסיר אבל בפי' ר"ח בקובץ כ"י אנגייליק' אי' כבש"ס אסור ועיי' ג"כ מ"ש בע' קדשנונא] —

קברנט (= קברניט, קְבַרְנִיטָא בל"ס קוברניטא מל"י κυβερνήτης בל"ר Steuermann, gubernator) בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א:) ביום שנפטר אברהם אבינו ספדו לו כל אומות העולם אוי לו לעולם שאבד מנהיגו אוי לה לספינה שאבד קברניטה. בויק"ר אחרי מות פ' לדוד ה' אורי (פכ"א) ובפסקא דאחרי מות (פסיקת' דר"כ צד קע"ו.) כי בתחבולות (משלי כ"ד, ו') רבי אחא פתר קריא בקברניטין היך מה דתימא ויקרא אליו רב החובל (יונה א', ו')[2] דאמר ר' יוחנן לעולם יעשה אדם את עצמו קברנט היאך לעשות מצות פי' לעז ממש הוא גוברנטור"י[3] — (א"ב פי' בל"י נוהג הספינה רב החובל). *[אחי"ה וכן העתיקו ע' הזקני' חובל (יחזקאל כ"ז ח'. כ"ז. כ"ח) ובמדרש נדרש תחבלות מענין רב החובל וחידוש שכן הועתק ג"כ בע' זקנים במשלי כ"ד, ו' κυβερνήσεσι δέ γίνεται πόλεμος וכן תחבלות (שם א', ה'). וכנ"ה בברכות כ"ח. כגי' אה"ת וע"י ובמנו"ה אוי לספינה שאתה קברניטה לפנינו לי'. תנחומא סוף שלח ובמד"ר פי"ז שהיה מושלך לתוך המים הושיט לו הקברניט את החבל וכו'. באסת"ר פ' אל תרא דרש חִבֵּל (משלי כ"ג, כ"ד) כהדין קברניטא דיתיב בריש תורנא וכו' בויק"ר פי"ב הגי' קוורניטא ובילק' משלי ר' תתק"ס הגי' קרבניטא וצ"ל קברניטא] —

קברנט (נ"ל מל"י אמצ' κιβούριον, κιβούριν מקום המצבות והיינו בית הקברות Platz der Grabdenkmäler)[4] בפ"ק בסוטה בגמ' מי לנו גדול מיוסף (י"ג.) ר' נתן אמר בקברנט[5] של מלכים היה קבור פי' בבית הקברות של מלכים והיו שם ארונות הרבה ולא היה יודע משה איזהו עד שנזדעזע מעצמו. *[אחי"ה וכן פי' רש"י בקברניט של מלכים בקברות של מלכים ול"י הוא ע"כ וכ"ה הגי' בילק' בשלח ר' רכ"ז בקברניט ונ"ב בית הקברות וא"כ מה שהגיה רימ"ז בט"ר ח"א, נ"ה שצ"ל לברינט Labyrinth קשה לשבש כל הגי'. ונ"ל שהוא ל"י האמצ' הנ"ל. ובשמ"ר פ"כ הגי' פלטורין ואולי הוא sepultura קבורה ועוד עיי"ע קפסולין] —

קִבּוֹרֶת (נ"ל משרש קבר פי' בל"ס צבר עיי"ע קבר ג' וד' פי' היינו קבוצת בשר או מל"י κούβαρι Fleisch, Knäuel, Dickfleisch) בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחו' ל"ז.) ובר"ג דפ' המוצא תפילין (עירובין צ"ה:) תנא דבי מנשה[6] על ידכה דברים ו' ח') זו קיבורת פי' על הזרוע כנגד לבו והוא גובה של יד. *[אחי"ה והתוספו' במנחות ועירו' פירשו הוא קבוצת בשר שבזרוע ועיי' ג"כ במנחו' ל"ז: דבעינן שתהא שימה כנגד הלב ור"ח בעירו' פי' קיבורת הזרוע שכנגד בית השחי והיא בצעת אדרע ויא טהר [ظهر] או כף ע"כ. וברש"י לועז ברדו"ן עיי' מ"ל לרמ"ל ברכות י"ג:] —

קבת (= קַבּוֹתַיִם מל"ס קובתא כלי מחזיק שני קב Doppelkab) באלו כלים פי"[7] וכן קבותיים[8] של מוריים פי' „קנקנים שדומין לקב"[9] (א"ב פי' בל"י כלי כמו חבית). *[אחי"ה

---

1) בכ"י בתיבה אחת וכן בע' קדשנונא ובדפ"ע כבש"ס בשתי תיבות. 2) בנוסחי לי' הקרא ואי' ר' יוחנן כציון רבינו בסמוך. 3) gubernatores אולם זו נאצלה מל"י ורוי' הנ"ל. 4) עיי' מיירזיאום 244. 5) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע בקברנטו. 6) כ"ה בכ"י ה"ב ובש"ס וכ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר דבי מנשיא ובדפו"ו ר' מנשיא. 7) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס י"ח. 8) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע ובמשנה קבותים. 9) כ"ה בפירוש רה"ג בכלי' פ"ח מ"ט.

נראה שכיון לל"י κιβωτός Holzgefäss. וכפי"מ להרמב"ם פי' קבותים הן כלים על תמונת הקופות ולזה יקראוהו קבוצים וכו' וגי' כ"י תוספת' כלי' ב"ק פ"ז כפותים עיי"ע כפת ג'] —

קד (= קָדַד מל"ע قدّ ובל"ס קד פי' חתך נקב schneiden, durchlöchern) בפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ח.) שמעתי שמקדדין[1] פי' לא צריך לממשחיה לגבוה ההר אלא חזינא ליה כאלו קדוד ונקוב. בפ' (א') [צ"ל ב'] בע"ז ועורות לבובין (ע"ז ל"ב.) גמר' ת"ר איזהו עור לבוב כל שקרוע כנגד הלב וקדוד כמין ארובה[2] פי' ענין נקיבה וחתיכה[3] וכן קודד בקופיץ (פסחים פ"ה:)[4] וכן נמי (שבת קט"ז.) קודד כל אזכרות שבו[5]. בפ' אלו טרפות בגמ' כרם הפנימי (חולי' נ':) א"ר אסי נקדרה[6] כסלע טרפה פי' נקבה נקב עגול כסלע. בס"ג דפ' בהמה המקשה (שם ע"ז.) נקדד[7] כמין טבעת מהו פי' נפתח בעצם כמין טבעת ופשטנא מסרטו מחתכו בעצם ומעלה ארוכה והוא הקנה אותו העצם (ד י ד י ה) [צ"ל ריריה] והוא לחלוחית וכשתיבש סותם הפתח „ודוקא בעצם שמסרטו אבל ברזל שורף ואינו מעלה ארוכה"[8]. בפ"ק בקידושי' בגמ' והנרצע (כ"ב:) באזנו ובדלת: קודד[9] ויורד עד שמגיע אצל דלת — (א"ב בנוסחאות כל אלו כתובים קדר). *[אחי"ה אבל בירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ד אי' כמה פעמים מקדדין . . אין מקדדין וכן בירו' סוטה פ"ה ד"כ: תחת מקדרין ומקדיר בבבלי עירו' נ"ח. נ"ח: ותוספת' עירו' ספ"ו (ה'), ירוש' כתובות ספי"ג דל"ו: מקדד ויוצא וכו' אבל גם בירו' ביכורי' ספ"א דס"ד: דמקדר, וירוש' מכות ספ"ב דל"ב. מקדרין וצ"ל בדלי"ת וכצ"ל מנחות פ"ג. בשר אגב דשמין קדיד ובנו"ג קדיר — קוד בגי' כ"י עיי"ע הבא — אתפעל תרג' אסת' ח', י' ואתקדרו צ"ל ואתקדדו. נפעל נִקְדַד עיי' לעיל וכ"ה בחולין נ"ז: נקדד[10] קנה שלה והשם שם קדידת קנה][11] —

קד (עיקרו יָקַד, יֵקַד עיי"ע brennen, anzünden) בר"ג דפ' אחד דיני ממונות (סנהד' ל"ג:) טעה בנואף ונואפת מהו א"ל אדמוקדך[12] יקיד קוץ[13] קרך וצלי. פי' „כגון שאמרו על הנואף החמירה תורה שנאמר (ויקרא י"ח, כ') ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לנואפת לא הזהירה מהו אמר ליה אדמוקדך יקיד קוץ[14] קרך וצלי עד שהאש יוקדת לצליית קרי ראה כמו שצולין אותן ורוץ[15] חתוך צלה גם אתה כלו' אם אינך יודע צליית קרי הנה מוקדה לצלייתם רוץ ראה ולמד כך אינו[16] יודע דין נואף ונואפת הא מקרא מלא מות יומת הנואף והנואפת (ויק' כ', י') ילך וילמד"[17]. בפ"ק בשבת (י"ט סע"ב) ומחיזין[18] את האור במדורת בית המוקד פי' מקום היה בעזרה שמדליקין בו האש תמיד ומשם מוליכין אש על גבי המזבח פירש בתלמוד (עירו' ס"ג. יומא כ"א: נ"ג.) אעפ"י שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט מן (ישעי' ל', י"ד) לחתות אש מיקוד — (א"ב בנו"ג אדמוקדך יקיד). *[אחי"ה וכ"ה באמת בערוך בדפוסי' הראשונים אבל בספרי ר"ב היתה הגי' אדמוקדי קרי, וכגי' דפ' אמש' על כן הוסיף. וכל הע' שייך לע' יקד ע"ש בח"ד, קנ"ד. ומ"ש] —

קד (= קוד בל"פ کو کوزو כמו קערה של חרס Schüssel (ח"ב, שי"ז) עיי"ע גנד) בכל כלי עץ פ"ו בכלי' (מ"א) רבי יהודה אומר אף המגס וקוד הבבלי. בר"ג דפ' מי שאחזו קורדייקוס (גיטי' ס"ח:) ובסנהד' בפ' כה"ג בגמ' ומוציאין למלחמת הרשות (סנהד' כ':) ובויק"ר בריש אחרי מות[19] וזה היה חלקי מכל עמלי (קהל' ב', י') רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קודו. פי' מקלו מקלו שסומך עליו והולך ממקום למקום קודו קערה של חרס שאוכלים עליה בכל מקום שהולך כמו (סוטי' ל"ב רע"ב) מקידה של חרש והוא מכלי גולה המפורשין בע' שטח. בסוף שבת (קנ"ז.) קשרו את המקידה בגומי. בר"ג דפ' ואלו נאמרין (סוטה הנ"ל) ובמה

---

[1]) וכ"ה בירו' וברש"י כ"י וביתר מקומות שהביא בעל ד"ס עירו' צד קט"ז: ובנו"ג שמקרדין. [2]) בנו"ג קדור ובתוספת' ע"ז פ"ד (ה') נקוב. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח בעירו' נ"ח. ע"ש. [4]) ושם קוצץ בקופיץ וכ"ה בפי' קפץ א' והגרי"ב כתב: לא ידעתי מקומו. [5]) בנו"ג קודר וכ"ה בסנה' ק"ג: ועיי"ע אזכיר ומ"ש. ועוד עיי"ע קרט ב'. [6]) בנו"ג נקדרה וכ"ה בפי' רגמ"ה. [7]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ובנו"ג נקדר. [8]) וכ"ה בפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיילי' דף של"ו. ובע' רר אעיר על גי' רבינו שהיה גורס כר"ח ריריה וא"כ גם כאן כצ"ל וזה מה שפי' והוא לחלוחית ובע' רר צוה עליו רבינו לעיין בע' קד. [9]) בנו"ג קודר. [10]) בנו"ג קודר. [11]) בנו"ג ברי"ש. [12]) בנו"ג קדירת. [13]) ברש"י עד דמוקדך. [13]) בכ"י ו"ו א' אי' קוד והוא מע' הקודם. [14]) בנו"ג זיל קיץ ולי' ג"כ בכ"י ש"ס וכן לא העתיקו ר"ח אבל מתוך פירושו מוכח שגרס לו. [15]) הרי שגרס: זיל. [16]) כ"ה נכון בפי' ר"ח וכצ"ל בערוך תחת איני. [17]) הועתק מפי' ר"ח ועיי' בע"א ברש"י. [18]) ובע' חז (ח"ג, שנ"ה) הגי' ומחזין וכ"ה בכ"י ש"ס עיי"ע הנ"ל ובנו"ג ומאחיזין. [19]) לי' לפנינו בויק"ר וכן לי' בפסיקת' דאחרי מות כדציין רבינו בע' קשר ב' אבל אי' בקהל"ר פ' וכל אשר ובפ' שבתי וראה ועיי' תנחומא אחרי מות ובתנחומ' הישן אחרי מות סי' ב' ומ"ש רש"ב באות כ"ה, ועיי' מ"ש בערך גנד.

היתה שותה במקידה של חרש. ובפ"ב בסוט' (ט"ו:) היה מביא פיילי של חרש חדשה ש"מ דבר אחד הן. *[אחי"ה וכ"ה באמת כי בל"פ פי' קדו, קנדו כוז וקערה של חרש וזה מה שהוזכרו יחד בכלי' ב"ק ספ"ג בתוספת' הכוז והקוד [1] הבבלי. ובפי' ר"ח בסנה' אי' פי' (קורו) [צ"ל קודו] קערה. ורה"ג בכלי' שם פי' וקוד הבבלי כלי עץ שדומה למקידה של חרס פי' קודה בטיית כדגרסי' לענין גטין וזה היה חלקי חד אמר קודו וחד אמר מקלו ע"כ הרי שרבינו נגרר אחריו וכן הביא רש"י זה הפי' דרה"ג בגיטי' ובסנהד' ע"ש ובנו"ג בגיטין ובסנהד' חד אמר גונדו וכבר רמזתי על זה בע' גנד והוא ג"כ ל"פ הנ"ל כי קדו וקנדו ענין אחד הוא ובענין פי' לבוש של רש"י עיי"ע גנד. ובקהל"ר בשני המקומות הנ"ל בהערה אי' במשקל ארמי קודיה ועיי"ע קשר ב'. וגי' קודו אי' ג"כ בכ"י ש"ס סנהד' ובילק' מ"א ד' ובכ"י רש"י אי' ברי"ש עיי' ד"ס סנה' צד כ"ג. ובענין מראה מקום ברש"י סנה' שהוא בטעות עיי' מ"ש הפשב"ע ונ"ל שעפ"י הערוך ציין בעל מראה מקום שראה מצויין בויק"ר פ' אחרי מות אבל עיקר הכונה ברש"י הוא כמ"ש בהפשב"ע ע' קד ג'] —

* קִידָא (כמו יקידא) תרג' עמוס ו', י' עיי"ע יקד. ודוגמתו רידה במקום ירידה עיי"ע רד ז'.

קִדָּה (מל"מ פי' מין בושם וקידה לבנה מין אילן לדעת רבינו costus) בריש כלאי' (פ"א מ"ח) אין מרכיבין פיגם ע"ג קידה לבנה מפני שהוא ירק באילן וזו קידה לבנה מין אילן אבל קידה סתם מין ירק כמפורש בפ' בכל מערבין בגמ' נתנו בראש הקנה (עירו' ל"ד:) הקנים והקידין והאורבנין מין ירק [2] פירוש קידה לבנה קושט"ו בלעז [3] ויש לו ריח טוב. קידין [4] מן (שמות ל', כ"ד) וקדה חמש מאות והיא קציעה. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בעירו' וז"ל קידה מין ירק הוא אבל קידה לבנה מין אילן הוא ויש מי שאמר אלקשט ע"כ והוא القسط והוא הוא קושטו של הערוך וכ"ה בפי' מהר"י במ"צ בכלאי' בשם עצמו ולפי זה שיש חילוק בין קידין שהוא קדה דמקרא ובין קידה לבנה שהוא קשט יש להתיישב תמיהת הרב כס"מ בפ"א מה' כלי מקדש ה"ג על הרמב"ם עיי' מ"ש בטוב טעם ודעת בזה בעל הגיון שלמה צד ל"ו.] —

קָדַח (בל"ם קְדַח, בל"ע قدح durchlöchern) בפ' הבונה (פי"ב מ"א) הקודח כל שהוא. בפ' י"ג בכלי' (מ"ד) המפסלת והמקדח שנפגמו טמאין. בס"ג דב"ק (קי"ט:) היוצא מתחת המקדח וכו'. הסול והסירה והמקדח (קידושי' כ"א:) עיי' בע' סל. בפ"ב באהילות (מ"ג) ובר"ג דפ' אלו טרפות (חולי' מ"ה רע"א) [5] ובגולגולת בי"ש אומ' מלא מקדח באי זו מקדח אמרו בקטן של רופאים דברי ר"מ וחכ"א בגדול של לשכה. ובפי"ג באהילות (מ"א) העושה מאור בתחילה שיעורו מלא מקדח גדול של לשכה [6]. בר"ג דפ' ראוהו בי"ד (ר"ה כ"ז:) קדחו ותקע בו יצא פשיטא כולהו נמי מקדח קדחי אמר רב אשי שקדחו בזכרותו. פי' „נקבו במקדח בזכרותו שבתוך הקרן" [7]. בסוף פרה (פי"ב, מ"ח) כל ידות הכלים הקדוחות חבור. פי' יש בידות הכלים שהן קדוחות במקדח ובמרצע ומנוקבות והכלי נכנס בהן ושמן קדוחות ופעמים שהנצב שהוא קתא [8] משופה ביותר ונכנס בכלי [9]. בר"ג דמשקין (מ"ק ד' סע"ב) שרא לאקדוחי נהר בורצינן [10] פי' לפנות שרטון שבאמצע הנהר ששמו בורצנין [11] — (א"ב תרגו' ובחבל תשקיע לשונו (איוב מ', כ"ה) ובאשלא תקדח לישניה). *[אחי"ה פי' בל"ע וסו' ענין נקיבה וכנ"ה בתוספת' שבת רפי"א (י"ב) וירו' פסחי' פ"ו דל"ג: הקודח והגורר והקוצץ וכו', זבחי' כ"ב רע"א קודח בתוכו ורבינו פי' שאיבה עיי"ע קדח ד' וש"נ ג"כ ע"ז נ"ה. נכרי שקדח וכו', תוספת' ע"ז רפ"ז (ח') קדח במינקת וכו' [12], ירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג אם היתה קרנה קדוחה ויק"ר פ"ד נטל אחד מקדח והתחיל קודח תחתיו וכו' לא תחתי אני קודח וכו'. שהש"ר פ' צוארך למיחרז . . למיקדח. ושם התואר אנא הוינא קָדוֹחָא — הפעיל ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. הקדיח לו הקב"ה ככברה וכו'] —

[1] בכ"י אירפ' הקיד. [2] כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפו"ו אבל בשדפ"ע נשמט מן מין ירק עד מין ירק. [3] בל"ר costus. [4] כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב, ובדפ"ע לי'. [5] נראה שלזה הציון כיון רבינו וכן מוכח מפירש"י שם עפ"י הגהת המהרש"ל ע"ש. [6] כ"ה רק בדפו"ו. [7] הועתק מפי' ר"ח. [8] בפי' רה"ג אי' בט"ד תקא. [9] הועתק מפי' רה"ג בסר"ט 30. [10] עיי"ע בח"ב, קצ"ט וש"נ השינויים ובפי' ר"ח אי' נהר ביצין. [11] וכ"ה במיוחס לרש"י עיי"ע בורצנין. [12] אבל בתוספתי ב"ב רפ"ה בכ"י אירפ' קודח מן האגד צ"ל קונח מן האגן.

קָדַח (מל"מ ענינו בעור ושרפה zünden, brennen ובהפעיל anbrennen lassen הושאל לרוע מעללים) בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ג:) שלישית [1]) הקדיחתו [2]) במלח. בס"ג דפ' אין צדין (ביצ' כ"ט.) נחתום מודד תבלין לקדירתו שלא יקדיח תבשילו. בס"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל"ד.) אם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחו מלח. בס"ג דפ' היה קורא (שם י"ז:) אין פרץ ואין יוצאה ואין צוחה (תהלי' קמ"ה, י"ד) ככר פי' בע' פרץ ברחובותינו שלא יהא לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים כ ג ו ן י ש ו ה נ ו צ ר י [3]). ובחלק בגמ' שלשה מלכים במנשה (סנה' ק"ג.) ונגע לא יקרב באהליך (תהלי' צ"א, י') שלא יהא לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים כ ג ו ן י ש ו ה נ ו צ ר י [4]) פי' שהיה מעמיד ע"ז בשווקים וברחובות [5]). בפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ח סע"ב וצ"ט רע"א וק' :) נתן צמר לצבע והקדיחתו [6]) היורה פי' ענין השחתה הוא [7]) כמקדיח תבשילו שמשחיתו מרוב מלח שאינו נאכל מחמת מלחו. *[אחי"ה בירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד פי' רב הונא אמר שהקדיחו סממנין אבל הקדיחה יורה אומ' לו הרי שלך לפניך, ב"ק צ"ט. כגון שהקדיחו בשעת נפילה, ועיי' תוספת' ב"ק פ"י. גיטי' צ'. הקדיחתו תבשילו ועיי' ירו' גיטין ספ"ח דמ"ט ע"ד וירו' כתובו' פ"ד דכ"ח סע"ב — ובהשאילה מקדיח תבשילו עיי' לעיל ובתוספ' ברכו' פ"ז סוף מקדיח את התבשיל ומקניט את רבו] [8]) —

קָדַח (מל"מ מע' הקודם פי' יקד zünden, auflodern) בר"ג דחגיג' (ה'.) אנחתיה אגבה דכרעה קדח [9]) פי' נשרפה רגלה. בס"ג דפ' הכונס צאן לדיר (ב"ק ס"א.) לא שנו אלא בקודחת אבל בנכפפת פי' כגון אש נוקבת ושורפת מלשון (דברי' ל"ב, כ"ב) קדחה באפי אבל אם היא נכפפת כמו קופצת. יש ששונין קולחת [10]) ופי' עומדת כמו קלח של כרוב נכפפת הולכת ובאה. בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח:) קדחא ותחלת אוכלא. *[אחי"ה וכה"ג בש"ס ותחלת כגי' כ"י ערוך ובדפ"ע תחלא. ובנו"ג קידחא והוא השם ושם: הפעל דקדחא לה עינא וגי' ר"ח וקדיחא ליה עינא ופי' מורדת ריר וכואבת כאילו נועצין דבר בעינא וכו' ומעלה חמות כדכתי' כי אש קדחה באפי וכו' הרי שרבינו נגרר אחריו ועיי' ג"כ רש"י. והשם קִידחא בל"ס קִדְחָא כמו בל"מ קַדַּחַת (נגעי' ו', ח'; ח' ה') המכוה והקדח ובספרא נגעי' רפ"ב קרח צ"ל קדח. נקלה (תהלי' ל"ח, ט') תרג' קדיחתא והוא כל"מ קדחת והבין נקלה מן קלה בל"ס קְלָא ענין שרפה וייבש] —

קָדַח (מל"ע قدح פי' שאב schöpfen) בע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת (נ"ח.) אגרדמים גוי שקדח במינקת והעלה פי' ענין שאיבה. בפ' כל הזבחי' שקבל בגמ' דסמך ערל (כ"ב.) ואם קדח ממנו רביעית מטבילין בו מחטין וצינורות. *[אחי"ה מל"ע הנ"ל וכן מוכח כפי' הערוך מגירסתו קדח ממנו וכגי' התוספו' קדח מתוכו וכ"ה בדפו"ו וכ"י ש"ס עיי' ד"ס זבחי' צד י"ט. אבל בנו"ג קודח בתוכו ופירש"י תוחב בתוכו וכן פירש"י בע"ז הנ"ל קדח: נקב ועיי' תוספו' שם ופירשב"ם שם עולה לפי פי' הערוך] —

קְדַח (פי' ענין צמיחה אולי מל"ע וסו' הנ"ל כלומ' בוקע ונוקב האדמה לצאת הצמח aufschies-sen) בפ' המקבל בגמ' שבע שנים (ב"מ ק"ט.) רב פפא קביל ארעא לאספסתא קדחו בה תאלי. בר"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ח:) היכי דמי דקדח ואכלה [דקרח ואכלה] [11]) פי' כיון שצמחה חתך ואכל ועוד צמחה ל' ימים [12]) חתכה ואכלה. בחלק בגמ' אנשי סדום (סנה' ק"ט:) נקטיה גבך עד דקדחה. פי' עד שיגדילו אזניו. בפ' אלו מציאות בגמ' בחרוזות (ב"מ כ"ג:) ובפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' ק"י.) דקדחו בהו חילפי פי' „צמחו בו עשבים הנקראין חילפי והם קמשונים שצומחין בכרמים כלומ' ישנים היו מזמן רב." *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בב"מ. וכנ"ה בברכו' נ"ו: חזן רומנא דקדחא אפום דנא] —

---

1) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ביום שלישי. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס בנו"ג הקדיחתן. 3) כ"ה בכל כ"י ערוך וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפוסי' הישני' בגמ' ובע"י עיי' ד"ס ובנוסחי ל"י ובדפ"ע דפ"ר כגון מנשה ובדפו"ו כגון הנצרי, ובכ"י ערוך נמחק בדיו כאן ובסמוך. 4) כ"ה בכ"י ערוך ובכ"י ש"ס ובדפ' הראשוני' ובע"י הראשון ובדפ' ו"י בערוך רק כגון הנצרי ובדפ"ר כגון ירבעם נשנה מהצינזור. 5) כ"ה הסדר בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע אי' פי' וכו' אחר ציון הראשון. 6) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ובנו"ג והקדיחו. 7) וכן פירש"י קלקול. 8) תוספו' ריש מעש' משיקדיחו ט"ס עיי"ע קרח. 9) בנו"ג קדחא. 10) וכ"ה לפנינו אבל גי' הרמב"ם ג"כ בקודחת וכ"ה בירו' ב"ק ספ"ו ד"ה ע"ג בקודחת היא מתניתא אבל במקטפת וכו'. 11) כצ"ל וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג דקדיה. 12) כ"ה בכ"י ק"ט ועיי' ג"כ פירש"י ובדפ"ר לימים ובדפו"ו ל"י ימים.

קְדָיָא (נ"ל שהוא כמו צדיא Eule) בסוף חלומות דהרואה (ברכו' נ"ז:) כל מיני עופות יפין לחלום הוץ מקדיא וקיפופא. בפ' המפלת בגמ' הטפלת מין בהמה (נדה כ"ג.) והרי עוף שאין עיניו הולכות לפניו כשל אדם קדיא וקיפופא דעיניהן הולכות לפניהם כשל אדם. הכוס וינשוף (ויקרא י"א, י"ז) תרג' קדיא וקיפופא. פי' עיניהם לפניהם כשל אדם אבל שאר עופות עיניהם בצידי הראש. *[אחי"ה צ"ל את הכוס ואת הינשוף וכן התרג' בדברי' י"ד, ט"ז בכ"י ובדפ' ראשוני' ובדפ' המאוחרי' קריא, וכ"ה בש"ס אבל בכ"י ש"ס קדיא ונ"ל שהוא הוא צדיא שפירשנו במקומו — ורש"י היה לועזו ייבניץ Ohreule, hîbou] —

* קודייקוס ירו' תרומ' פ"א מ"ד: עיי"ע קוניקוס.

קְדָל (קְדָלָא מל"ם וכן בל"ע قذال פי' עורף) תרג' עורף. *[אחי"ה עיי' תרג' בראשי' מ"ט, ח'; שמות כ"ג, כ"ז; ויקר' ה' ח'; דברי' י', ט"ז ועוד זולתו. וכן בירו' ביצ' פ"ה דס"ג. חמיה קדליה דר"מ וכו', שמ"ר פנ"א היו אומרים חמי קדל דבריה דעמרם ובתנחומ' הישן פקודי' סי' ד' היו אומרים ראה צואר ועיי' ירו' בכורי' פ"ג ה"ג וירו' שקלי' פ"ה ה"ב ועיי' מ"ש הרב החכם ר"ש באבער שם בתנחו' הער' ל' בענין כדאיתא בבבלי קידושי' ל"ג: והקבוץ קְדָלֵי מגילי' י"ג. עיי"ע קתל] —

קְדַם (מל"מ ענינו השכם וכן בל"ס קַדֵּם etwas früher thun; התואר קַדְמָאָה der Frühere, der Erste; קַדְמוּתָא das Frühersein ועוד עיי' בפנים) חשוך תקין נפשך תקין קדים (תמיד כ"ז: כבר פי' בע' חשך[1]). ירושלמי בפ"ק בדמאי (דכ"א סע"ד) קדמאי בני מלאכים[2]) אנן בני אנש[3]). בר"ג דפ' כל פסולי (בכורו' ל"א:) מעשר מזדבן והא תניא במעשר נאמ' (ויקר' כ"ז, כ"ח) לא יגאל ואינו נמכר הא מילתא קשיא ליה לרב ששת באורתא ושני בקדמיתא[4]) מברייתא במעשר בהמה של יתומין עסיקינן ומשום השב אבידה ליתומין נגעו בה. *[אחי"ה מובן הפעל כל"מ ענין עשיה בזמן בקדימה חולי' ק'. ושם: קדם וסלקו, סנה' ל"ח. יתוש קדמך, ברכו' ח'. מקדמי ומחשכי וכו' עיי"ע חשך, ירו' מגיל' פ"ג דע"ד. מוטב שיקדום וכו', ושם ההפעיל לפיכך מקדימין וכו', ברכו' י"ז. שלא הקדימו אדם שלום וכו' עיי' אבות פ"ד מט"ו, אפעל ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: אקדמון ליה חד סב וכו' ועיי' תרג' בראשי' כ"ו, ל"א; לשמות ל"ב ו'; לתהלי' י"ז, י"ג; לאיוב א', ה'; מ"א, ג' וזולתו. הָפעל ירו' סוט' פ"ח דכ"ב ע"ד אין מוקְדָם ומאוחר בתורה. פיעל ירו' ביצ' פ"ה דס"ג. ירו' תעני' ספ"א דס"ד ע"ד שלא יקדמנו אחר. התואר ותואר הפעל כמו לפני בל"מ פסחי' נ"ד. נבראו קודם, ב"ר פט"ו מקדם (בראשי' ב', ח') את סבור קודם לברייתו של עולם ואינו אלא קודם לאד"ה שם ספכ"א מקודם לגן עדן נבראת גיהנם ועוד במקום השם: אבות פ"ג מ"ט קודמת לחכמתו .. קודמת ליראת חטאו. ב"מ ל"ג. אבידתו קודמת .. שלו קודם, קידושי' כ"ט סע"א ורע"ב הוא קודם לבנו, ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג המשנה קודמת לגמרא, ירו' נדרי' פ"ט דמ"ב ע"ג חיי עיר הזאת קודמין לחיי עיר אחרת. ותואר הפעל קֳדָם דניאל ז', ז' והלאה והרבה בתרג' וירו' סנהד' פ"א די"ט. בכנוי: קדמנא והתואר קַדְמַי, קַדְמָאָה בל"ס קַדְמָי ולנקבה קַדְמָיְתָא והקבוץ קדמָיָתָא דניאל ז', ח'. ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: אתמנו קדמיי מן וכו', קדמיתא הפכו אחריתא עיי' ירו' פיאה ספ"ד די"ט. ירו' תעני' רפ"א דס"ג ע"ג ירו' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד, ירו' נדרי' פ"ו ד"מ. והרבה פעמים נשמט הדלת עיי"ע קם. והתואר קדמוני (כל"מ קדמֹני) ב"ר פכ"ב נחש הקדמוני, במד"ר פ"י אדם הקדמוני. השם המופשט: קַדְמוּתָא בכורו' ל"א ושם: עיי' לעיל. דב"ר רפ"א קדמותיך היא תניינותייך הוא, קדמותכון הוא תניינותכון הוא וכו' בקשור ל' בראש לקדמות בתרג' שמות י"ט, י"ז כמו לקראת בל"מ ועוד עיי' תרג' בראשי' כ"ד, י"ז. ס"ה; ל"ג ד'[5]), קדמתא ב"מ ל': בקדמתא ובחשכתא, במקום תואר הפעל מקדמת דנה (דנא) דניאל ו', י"א; עזר' ה' י"א; תענית י"ב. תר"י א' לבראשי' כ"ח, י"ט קְדִימָה ב"ר פ"א קדמה אותן שש קְדִימוֹת] —

קדם (= קָדִים רוח הנושבת מפאת מזרח Ostwind) פ' כל הגט בגמ' בודקין את היין (ל"א. בקדים[6]) של מוצאי החג. בשק פ"ג במכשירין (מ"ח) בשעת הקדים למים. בהכרים פ"כ בבלי' (מ"ב) בקדים ונסדקה מקבלת מדרס פי' עריבה סדוקה הניחה בגשמים ונתנפחה מחמת גשמים נתנפה הסדק ונסתם ואח"כ הניחה ברוח קדים

[1]) ח"ג, תקי"ד וש"נ הגי'. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בש"ס מלכים. [3]) בנו"ג נש. [4]) בנו"ג בקדמותא. [5]) בעברי החדשה קדמות העולם הפכו חדוש העולם. [6]) בנו"ג בקדום.

ונסדקה. *[אחי"ה ובתרג' גם קדומא רוח קדומא (תרג' חבקו' א', ט'; לאיוב כ"ז, כ"א) או רק קידום תרג' בראשי' כ"ג, כ"ז, מ"א, ו'; לדברי' ל"ב, כ"ב. ועוד ענין בשחרית תרג' משלי כ"ז, י"ד בצפרא בקדומא] —

קָדְקֹד (מל"ט ובלא"ר קָדְקֳדָא פי' גלגולת הראש ובהשאילה מקום גבוה (Scheitel, Erhöhung בר"ג דפ' מומין אלו (בכורו' מ"ג:) קדקדא דבשרא בעלמא הוא פי' „תלתול"[1]. בב"ר פס"ג[2]) (ס"פ ס"ב) ואלה שני חיי ישמעאל: מה ראה הכתוב לייחס שמו של רשע כאן ע"י שבא מקדקדו של מדבר לגמול חסד לאביו. בויק"ר בצו פ' זובח (פ"ט) אלו בני אדם שנוהגין בשפחות היתר בעוה"ז הב"ה תולה בקדקדי[3]) ראשיהן לעתיד לבוא הה"ד (תהלי' ס"ח, כ') אך אלהים ימחץ ראש אויביו קדקד שער מתהלך באשמיו וכל עמא ימרון ייזיל ההוא גברא בחוביה. *[אחי"ה וכ"ה בויק"ר פכ"ה ע"ש. עירו' צ"ה: מנחו' ל"ז. בין עיניך (דברי' ו', ח') זה קדקד עיי"ע רפס ג' ובספרי ואתחנן פ' ל"ה אי' גובה של ראש. ובתרג' ירו' א' וב' קודקדא לדברי' ל"ג, ט"ז, כ'] —

* קדיקה (?) שהש"ר פ' אתי מלבנון מטענין בכל קדיקה צ"ל בתיבה אחת בכלקדיקה עיי"ע גלוגדיקא ומ"ש וע' לקטיקא (ח"ה, נ"ח).

קָדֵר (בל"ע قذر רעי Unflath) נפישי קטילי קדר מנפיחי כפן בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"ג סע"א) פי' קדר רעי שמשהין עצמן ואין נפנין. *[אחי"ה פי' רבינו נתאמת ממובן מלה ערבי' הנ"ל ופירש"י מל' קדירה הוא דוחק ומזה שבת פ"ב. עד דשפך כקדרה — ועיי' ברכו' ס"ב רע"ב ועיי"א הבא אח"ז] —

קְדֵר (= קְדֵרָה, קְדֵירָה, קִידְרָא מל"ע قِدْر, בל"ס קדרא פארור (Topf, Kochgeschirr בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין (ב"ב כ"ד:)[4]) קידרא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא[5]) פי' כל חד וחד סמיך אחבריה ולא התבשיל מתבשל ולא צונן ישאר. קדרא בת יומא אי אפשר דלא פגמא פורתא (פסחי' מ"ד: נזיר ל"ז: ע"ז ס"ז: ע"ו.) עיי' בע' פגם ובע' נבל. בפ' אלו טרפות בגמ' ניקב קרום של מוח (חולי' מ"ה.) כמין שני פולין מונחין על פי הקדרה. פי' מקום שמוח מונח שם נקרא קדרה ועוד נקרא חייתא דמתנא ביה מוחא[6]) — (א"ב תרג' ובשלו בפרור (במדב' י"א, ח') ובשלו בקדירא ונקרא פרור הסיר מפני תחתיתו שהוא שחור מלשון (יואל ב', ו') קבצו פארור ונקרא קדרה מלשון (תהלי' ל"ח, ז') קדר הלכתי). *[אחי"ה וכן תרג' קלחת (מיכ' ג', ג') דוד (תהלי' פ"א, ז') סיר (תר"י במדי' ל"א, כ"ג; דה"י ב' ל"ה, י"ג). וכנ"ה בפסחי' מ"א. ושם: צלי קדר וכן צלי קדרה. ויק"ר רפי"ט קידרא חדתא. אסת"ר פ' ויבז נפל כיפה על קידרא ווי לקידרא נפל קידרא על כיפה ווי לקידרא בין כך ובין כך ווי לקידרא. והקבוץ קדרות פסחי' ל'. והלאה. במד"ר רפט"ז קדרות, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד קידרין. והושאל במשל סוט' י"א. שמ"ר פ"א בקדרה שבשלו בה נתבשלו עיי"ע זד. פסחי' קי"ב. לא תבשל בקדירה שבישל בה חבירך. ועל אותו מקום ירו' סנהד' רפ"ח דכ"ו. בשל הזרע מבפנים השחירה הקדירה מבחוץ. ועוד לענין שפיכת הרעי שבת פ"ב. עיי"ע הקודם ומזה ברכו' ס"ב רע"ב עד דרתך קדרך שפוך — והתואר קַדָּר עושה קדירות Töpfer טהרו' פ"ז מ"א ירו' קידו' ספ"ד דס"ו ע"ג והקבוץ קַדָּרִין ב"ק פ"ג מ"ד, ירו' ב"ק פ"ג ד"ג ע"ד במד"ר רפט"ז וריש רות רב' — קדרים ב"ר ספפ"ו עיי"ע קרז]

קדר עיי' קד קמא. *[אחי"ה בנו"ג קדר אבל גי' רבינו לנכון קדד] —

* קדריה (ירו' כלאי' פ"א דכ"ז.) עיי"ע שזף ומ"ש.

קְדְרוֹן (= קְדְרִינוֹן מל"י κέδρινον בל"ס קירדניא cedern) בב"ר בריש אלה תולדות נח (פל"א) עצי גפר (בראשי' ו', י"ד) ר' נתן אומר אעין דקדרינון וכן תר"י (בי'). בילמדנו ויורהו ה' עץ (תנחומי' בשלח סי' כ"ד) ר' יהושע בן קרחה אמר קדרינון[7]) — (א"ב פי' בל"י ורו' שם כולל לדבר העשוי מעץ גופר שהוא עץ שטים וכן תרג' עצי גפר דעין דקדרום).

* קְדְרוֹם (מל"י κέδρος Ceder) תרג' גפר קדרום עיי' סוף ע' הקודם. ר"ה כ"ג. ארז וקדרום כ"ה בכ"י ש"ס ב' ובכ"י א"פ קתרום וכ"ה בע' אדרא ובתוספ' סוכ' ל"ז. ד"ה מאי ארז ועיי' ד"ס ר"ה צד כ"ו אות נ'.

---

[1]) וכ"ה בפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייל' דק"ז:) ושם ובש"ס הגי' בט"ס קרקורא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע ס"ד. [3]) בנו"ג תולה אותן בקדקדי. [4]) וכ"ה בעירו' ג'. [5]) בדפו"ו קדירא. [6]) בפי' רגמ"ה: עצם שהמות מונח בו נקרה קדרה. [7]) בנו"ג קרדינן וצ"ל קדרינון וכן במכילתי ויסע פרי אי ר' נתן אומ' זה עץ קתרוס.

☞ קוֹרְדַנְטֵים (מל"י κορδάντης בל"ר quadrans מין מטבע קטנה) ירו' דקידושי' פ' האשה נקנית (פ"א דנ"ח ע"ד) שני קודרנטים מסימס שני פרוטות קדרנטים פי' בל"ר מין מטבע רביעית איסר. *[אחי"ה בנו"ג קרדינטס והוא בל"י ול"ר הנ"ל רביעית איסר ושויו ג' אונקין עיי' צוקערמאן על המטבעות צד 21] —

קִדֵּשׁ (מל"מ ענינו פרישה והבדל absondern, abscheiden, heiligen עיי' בפנים) ירושלמי בפ' הרואה (פ"ט דיי"ג.) כי אלהים קדושים הוא (יהושע כ"ד, י"ט) קדוש בכל מיני קדושות. בס"ג דסוט' (מ"ט.) אלא עלמא אמאי מקיים אקידושא דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא. פי' החובה קריאת שמע בברכותיה והתפלה מפני שמוסיפין האידנא ואומרין מזמור ארוממך אלהי המלך, ובא לציון וקרא זה אל זה ועונין קדושה וגם קורין משנה או תלמוד ואומר קדיש ועונין יהא שמיה רבא[1] על אילו שמוסיפין על החובה בהן מיקיים עלמא האידנא ופי' צלמות ולא סדרים (איוב י', כ"ב) ומפני מה הארץ צלמות לפי שאין בה סדרים כגון קידושא דסדרא ויהא שמיה רבא מכלל אי הוו בה הני סדרים ותופע כמו אור אחרי האופל אסמכתא בעלמא. בפ' החולץ בגמ' המחזיר (יבמו' ס"ו.) ובפ' אעפ"י בגמ' דסמוך ואלו מלאכות (כתובו' נ"ט:) ובסוף נדרי' בגמ' דסמוך נדרה אשתו (פ"ו:) ובפ' החובל בגמ' חרש שוטה וקטן (ב"ק פ"ט:) כדרבא דאמר רבא הקדש חמץ ושיחרור מפקיעין מיד שעבוד פי' חמץ כגון ישראל דישעבד חמצו לגוי[2] והגיע שעת הביעור לא אמרינן כיון דמשועבד ליה לגוי והגיע שעת הביעור דגוי הוא אלא חייל עליה איסור הקדש מידי דהוה אקדושת הגוף כההיא אתתא דעיילא אצטילא דמלתא וכו' ואמרינן רבא[3] לטעמיה כיון דשדייה אמיתנא איתסרא בהנאה דהוה ליה כקדושת הגוף וכן אמר רב אשי קונמות קדושת הגוף הוא וכדרבא אבל הקדש מידי דלאו קדושת הגוף אלא קדושת דמים לא מפקע מידי שעבוד דהא מקדים נכסיו והיתה עליו כתובת אשה דקא משוינן ליה הקדש טעות ושקלה כתובתה ולא מפקע הקדש לשעבוד דכתובתה שחרור כמפורש בפ' החולץ אמר רב חמא הלוקח עבד מן הגוי וקדם וטבל לשם בן חורין קנה עצמו בן חורין וכו'. קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא בפ' אלו הן הלוקין בגמ' האוכל ביכורי' (מכו' י"ט.) ובפ"ק במגלה בגמ' אין בין שילה (י'.) ובר"ג דחגיג' (ג':) ובר"ג דפ' השוחט והמעלה בחוץ (זבחי' ק"ז:) ובפ' אחרון בערכין בגמ' אלו הן בתי (ל"ב:) פי' קדושה ראשונה שקדשה יהושע קדשה לשעתה כשהיו שם ישראל עד שנחרב בימי נבוכדנצר ולא קדשה לעתיד לבוא לאחר שנחרב. בפ"ב בכתובו' בגמ' וכן שני אנשים (כ"ד:) במה הייתם אוכלין בגולה בקדשי הגבול עשר בגבולין כבר פי' בע' עשר. בערכין בר"ג דפ' האומר משקלי עלי (ערכי' י"ט:) ביד עד האציל ורמינהי קדוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק וכו'. בר"ג דקידושין (כ':) מעיקרי תני לישנא דאוריתא והוא האשה נקנית ולבסוף תני לישנא דרבנן האיש מקדש דאסר לה אכולי עלמא בהקדש ובזו הלכה נותן הבעל קדושין ואמר הרי את מקודשת לי היא נתנה ואמרה היא הריני מקודשת לך אינה מקודשת נתן הוא ואמרה היא חוששין מדרבנן. ובגמ' בביאה (שם ט':) כי יקח איש אשה ובעלה קדושין המסורין לביאה הוו קדושי שאין מסורין לביאה לא הוו קידושי. עוד ישנו בפ' האיש מקדש בגמ' המקדש אשה ובתה (שם נ"ב.) ובגמ' בית הלל אומרין בפרוטה (שם י"ג.) קדשה בגזל ובחמס ובגנבה או שחטף סלע מידה וקידשה מקודשת. בפ' האומר לחברו בגמ' האומ' לאשה קדשתיך (פ"ה.) המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושיו ואפי' שניהם מודין — קדש [למ"ד] מלמטה (שבת ס"ג:) כבר פי' בע' יה[4] — קדש וחצור (ואתנן) [צ"ל ויתנן] (יהושע ט"ו, כ"ג)[5] כל המקדש עצמו בדברי תורה וחוזר עליהן זוכה לפענח דברי תורה הנתונה בעשן שהוא תרגי' תנן חצור כמו חזור כמו עלין עלז[6]. בפ"ו בפרה (מ"א) המקדש ונפל קידוש על ידו. פי' הנותן אפר הפרה ע"ג המים ומקדשן למי חטאת[7]. *[אחי"ה בעצם הראשון פי' קדש פרישה והבדל גוף או דבר לה' או לעבודת הקדש

---

[1]) ועיי' מ"ש בעל שריד שבערכין בזה — ועוד עיי' תוספו' ברכו' ג'. ד"ה ועונין — ובענין קדיש עיי' תשו' הגאוני' (הוצ' ר"א הרכבי צד 338) סי' תק"ב. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע של גוי. [3]) בדפו"ו בט"ס הבא. [4]) כ"ה נכון בדפו"ו ובכ"י ובדפ"ר: הי' ועיי"ע י"ה בח"ד, קי"ג. [5]) בכ"י ובדפ"ע ותנן ובדפו"ו ואתנן וצ"ל כשהגהתי. [6]) מקורו כפי הנראה בגיטי' ז'. עיי"ע זיף ה"ג, ש"י. [7]) בכ"י ק"ט הכל ע' אחד אבל בדפ"ר וויניצי' קדש מלמטה וקדש וחצור ערכים בפני עצמן הם.

ברכו׳ י״ז. קדש עצמך מכל אשמה ועון וכו׳. יומ׳ ל״ט. אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה וכו׳. שבועו׳ ט״ו. משיהתן מקדשן וכו׳, שם ט״ז. עזרא קְדוּשֵׁי קדישׁ, מנחו׳ צ״ה: תנור מקדש . . שלחן מקדש. שם צ״ו. ק׳. והלאה כלי שרת מקדשן. ובפעל עומד ירו׳ שבת ספ״ד ד״ז. קדש עליו היום כלומ׳ בעוד שעשה מלאכה נכנס השבת ומזה על האמירת ברכה בכניסת השבת פסחי׳ ק״א. לקדושי בביתא . . לקדושי בבי כנישתא. שם ק״ו: מקדש אריפתא . . מקדש אחמרא. ועוד לקביעת ר״ח. ר״ה כ״ה. קדשיה לירחא. שם כ״ד. וסנה׳ י׳: אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו שמים (בשמים) ועיי׳ שם ושם. ושם: ראש בי״ד אומר מקוּדָּש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש בירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח. מבואר מקודש: מקויים. שם רפ״ג דנ״ח ע״ג כשקידשו את השנה באושא, וכ״ה בתוספת׳ פ״ב. קידש אשה פי׳ ארס ועיי׳ ציונים הנ״ל קידו׳ ב׳: נ׳. ושם: גיטי׳ ל״ג. והרבה זולתו. ובפעל יוצא פי׳ הארים: קידו׳ מ״א. האב מקדש את בתו וכו׳. שם נ״ט. אזל לקדושי אתתא לבריה וכו׳. שם ס״ד. קדשתי את בתי וכו׳. קידש ידים ורגלים כל״מ (שמות ל׳, י״ז:) יומ׳ כ״ב. כ״ה: ל״א: ל״ב. והלאה. זבחי׳ י״ט: ועוד קידש מי חטאת עיי׳ פרה פ״ו מ״א מ״ב והלאה פ״ז מ״א והלאה. הפעיל ב״מ ס״ח: והלאה נדרי׳ מ״ח. ערכי׳ כ״ג: והלאה. אפעל תרג׳ ויק׳ כ״ב, ב׳; כ״ז, י״ד והלאה. התפעל ונתפעל שבוע׳ ט״ו. אין העזרה מתקדשת וכו׳ ושם ט״ז. תחתונה נתקדשה וכו׳, שמ״ר פט״ו והכלי מתקדש וכו׳. קידו׳ מ״א. האשה מתקדשת וכו׳ ועוד עיי׳ שם מ״ד. מ״ה: מ״ו. מ״ח. איתפעל כתובו׳ ס״ב סע״ב מיקדשנא לך . . איקדשא ליה. קידו׳ נ״ד. ירושלם מי מיקדשא, נדרי׳ ל״א. כיון דאיקדוש אברהם וכו׳. תרג׳ שמות כ״ט, ל״ז. מ״ג; ל׳, כ״ט; ויק׳ כ׳, ז׳; כ״ב ל״ב. השם קֹדֶשׁ, קוֹדֶשׁ ברכו׳ כ״ח. יומ׳ י״ב: מעלין בקודש וכו׳. ביצ׳ ה׳ רע״א ושם סע״ב היום קדש ולמחר קדש. פסחי׳ ק״ד: המבדיל בין קדש לחול. ירו׳ שבת פט״ז דט״ו ע״ג כתבי הקדש. פסיקת׳ רבתי פל״ט פסולת . . כולו קודש. הקבוץ ב״מ ק״ט: שחיטת קדשים. תמור׳ ל״א. קדשי מזבח . . קדשי בדק הבית. זבחי׳ מ״ז. נ״ה. קדשי קדשים והפכו קדשים קלים. ירו׳ ברכו׳ פ״ד ד״ח ע״ג ירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ז: שהש״ר פ׳ כמגדל בית קדש (קודש) הקדשים. ירו׳ גיטי׳ ספ״ו דמ״ח: כשם שבין קדשי קדשים לבין חולי חולין כך בין דורנו לדורו של ר׳ יוסי. ובהשאילה נקרא נחום איש קדש הקדשים עיי׳ ירו׳ מגילׄ׳ פ״ג רע״ד. ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג ומ״ג: ועיי׳ פסחי׳ ק״ד. ובל״ס קוּדְשָׁא ירו׳ מכות פ״ב דל״א ע״ד שאלו לקודשא בריך הוא וכו׳ ועיי׳ ברכו׳ ז׳. כתובו׳ ע״ז: סנהד׳ צ״ה סע״ב[1] סוט׳ מ״ט. עיי׳ לעיל בערוך. מגילׄ׳ כ״ז: דקביעא קדושתיה. ועוד השם נקבה קְדוּשָׁה ברכו׳ כ׳. פסחי׳ נ״ב: ר״ה ל״ב. קדושת השם. ר״ה שם וביצ׳ ט״ו: קדושת היום, ברכו׳ ל״ג: קדושת שבת . . קדושת יום טוב, ירו׳ שביעי׳ רפ״ז דל״ז: קדושת שביעית, קדושי׳ נ״ה: קדושת הגוף הפכו קדושת דמים. והקבוץ קדוּשׁוֹת ויק״ר ס״פ כ״ד ירו׳ שקלי׳ רפ״ג דמ״ז ע״ד ועוד הברכה על הכוס לקדש השבת ויו״ט פסחי׳ ק״ה. קדושה על הכוס ושם ק״ו. ב׳ קדושית על כוס אחד, ברכו׳ ל״ג. קדושות והבדלות. ועוד קדושה שם תואר לכנוי הכבוד ירו׳ נדרי׳ פ״ו ד״מ. כתב לקדושת חנניה ועיי׳ ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט. והשם המוּפשט קִדּוּשׁ, קִידּוּשׁ א׳) קדוש ידים ורגלים זבחי׳ י״ט: כיצד מצות קדוש מניח ידו הימנית ע״ג רגלו הימנית וכו׳, שם קידוש ראשון . . קידוש שני. עיי׳ שם כ׳. חולי׳ ק״ו: הקבוץ יומ׳ ל׳. עשרה קדושין טובל כה״ג וכו׳: ב׳) קדוש מי חטאת בכורו׳ כ״ט. קידוש׳ נ״ח: הזאה וקדוש. פרה פ״ו מ״א עיי׳ לעיל בערוך ושם מ״ב היה קדוש צף על פני המים. הקבוץ שם פ״ז מ״א חמשה קדושין. ג׳) קידוש השם סוט׳ י׳: סנהד׳ ע״ד: ירו׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א: פ״ו דכ״ג ע״ד ירו׳ שביעי׳ פ״ד דל״ה. ירו׳ קידושי׳ פ״ד דס״ה ע״ג. פסיק׳ דר״כ צד פ״ז. ד׳) ברכת הקידוש עיי׳ פסחי׳ ק׳. והלאה ב״ב צ״ז. מגילׄ׳ כ״ז: ובלא״ר קידושא פסחי׳ ק״א. ק״ו. מגילׄ׳ כ״ז סע״ב. ה׳) קידוש החדש סנהד׳ י׳: תוספ׳ סנהד׳ פ״ב ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח ע״ג ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח. ושם דנ״ח ע״ד וב״ב קכ״א. קדוש בית דין. ו׳) קידוש אשה היינו ארוסין מכילת׳ משפטי׳ פרש׳ ג׳ קידוש אחר קידוש ירו׳ ב״ק ספ״ט ד״ז. אהן קידושא דברתי וברוב הוא בקבוץ קדושין, קידושין (הפכו נשואין) יבמו׳ י׳: והלאה ירו׳ קידו׳ פ״ג דס״ד. קידו׳ ס׳: ס״ה. במ״ר פי״ב קידושים גדולים[2]. התואר קָדוֹשׁ ברכו׳ ו׳: הקדוש ברוך הוא עיי׳ לעיל. שם י׳: קדוש הוא . . הוא קדוש

---

[1]) ובלי עברי הקדוש ברוך הוא ובר״ת הקב״ה, הב״ה. [2]) ועפ״י זה נקראה תמסכת קדושין, קידושין.

ומשרתיו אינם קדושים, פסחי' קי"ח: ירו' מגיל' פ"ג דע"ד. רבינו הקדוש עיי' אביי. יבמו' כ'. כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש, תעני' י"א. המתענה נקרא קדוש, סנהד' כ"ג. פהקדוש, ויק"ר פכ"ד כל מי שהוא גודר עצמו מן הערוה נקרא קדוש, יבמו' ק"ה: עם קדוש, ירו' מעש' שני ספ"ב דנ"ג ע"ד עדה קדושה. ועיי"ע קהל וש"נ. ובלא"ר וסורי קדישא מגיל' כ"ז רע"ב מעיקרא קדישא וכו', ברכו' ט': קהלא קדישא, סנה' ק"ט סע"ב כנישתא. קדישתא. ונקראו המלאכים קַדִּישִׁין (דניאל ד', ה'. ו' והלאה) ועיי' ג"כ מאמרי על המלאכים צד 6. פסחי' קי"ג: רבנן קַדִּישֵׁי] —

קָדַשׁ (מל"מ מע' הקודם פי' הפרשת דבר מזרים absondern, שלא יהנו ממנו ונאסר ע"י זה (übertrg. Verbot bewirken בכרם פ"ה בכלאי' (מ"ה) הנוטע ירק בכרם או מקיים הרי זה מקדש מ"ה גפנים פי' שורף פן תקדש (דברי' כ"ב, ט') פן תוקד אש (קידו' נ"ו: חולי' קט"ו.). *[אחי"ה וכן אי' בתמור' ל"ג: אלו הן הנשרפין חמץ בפסח וכו' והערלה וכלאי הכרם וכו' ועיי' שם התוספו'. ובפי"מ להרמב"ם כלאי' פ"ה מ"ז הובא התרג' פן תקדש: דילמא תיתוקד ונראה שכיון לתר"י תתחייב יקידתא והוא עפ"י ההלכה, אבל בתרג' אונקלוס שלפנינו מתורגם תסתאב ועיי' רש"י לדברי' הנ"ל כתרג' תסתאב כל דבר הנתעב על האדם בין לשבח כגון הקודש בין לגנאי כגון דבר אסור נופל בו לשון קדוש וכו'. עיי' ישעי' ס"ה, ה'; חגי ב', י"ב; יחזק' מ"ד, י'. ומזה כלאי' הנ"ל וכן שם פ"ד מ"ה קידש שורה אחת . . קידש שתי שורות; שם פ"ז מ"ב גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת וכו', שם מ"ה ומ"ו והלאה, התפעל שם פ"ז מ"ז מאימתי תבואה מתקדשת משתשריש וכו'] —

קָדֵשׁ (מל"מ תואר למזומן למשכב זכר männlicher (Buhle בפ' ד' מיתות בגמ' הבא על הזכור (סנה' נ"ד:) אזהרה לנשכב מניין ת"ל (דברי' כ"ג, י"ח) לא יהיה קדש פי' שלא יטמא גופו שלא יהא נשכב כמו אשה ומנא לן דהאי קדש בזכור מיירי דכתי' (מ"א י"ד, כ"ד) וגם קדש היה בארץ ויליף תועבה מתועבה מן ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא (ויק' י"ח, כ"ב) מה להלן זכור אף תועבות דהכא זכור.

קדש (= קָדָשָׁא מל"ס פי' טבעת ונזם Ring, (Ohren- Nasenring ובתי הנפש והלחשים (ישעי' ג', כ') תרג' וקדשיא וחלטיתא[1] (והנזמים) [ואת הנזמים] אשר באזניהם (בראשי' לה, ד') תרג' וקדשיא דבאדניהון. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר וויניצ' אבל בדפא"מ ובנוסחאו' התרג' המאוחרין בט"ס קדישיא ועוד אי' בדפוסי' אחרוני' נקוד קַדָשָׁא וצ"ל כבכ"י תרג' קָדָשָׁא ועיי' עוד חתרג' לבראשי' כ"ד, כ"ב; ל', מ"ז; לשמות ל"ב, ב', ג'; לבמד' ל"א, נ'; לשופטי' ח', כ"ד; למשלי י"א, כ"ב; כ"ה, י"ב וזולתו בויק"ר פל"ג מתורג' צמידים (יחזק' כ"ג, מ"ב) קָדָשִׁין, ובירו' שבת פ"ו ד"ח: עגיל (במד' ל"א, נ') קָדָשַׁיָּא] —

* קדשין (שם מקום) ירו' כתובו' פ"ו ד"ל ע"ד תלמידוי דר' יוסי סלקין לקדשין.

קְדֵשְׁנוּנָא[2] (שם דג) בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז ל"ט.) אסיר. *[אחי"ה ועיי' תוספו' מ"ש בשם ר"ח ועיי' מ"ש הפשב"ע שהקשה על גי' רבינו אבל בפי' ר"ח שבקובץ כ"י אנגייליק' וממנו הודפס בש"ס ווילנא גי' ר"ח קברנונא אסור וא"כ אין כאן קושי' על רבינו כי הוא נגרר אחר גי' רבינו חננאל שבכ"י] —

קה (= קָהָה כמו כהה מל"מ ענין עמום וחלש וכ"ה בל"ס קהא stumpf sein ובל"פ کاهیدن ver- (ringern בסוף חלומות דפ' הרואה (ברכו' נ"ו.) קוה חמרא כרומנא[3]. בפ' ערבי פסחי' בגמ' ר"א ב"ר צדוק (פסחי' קט"ז.) צריך לקהוייה[4] וצריך לסמוכיה. בר"ג דפ' המוכר פירות לחברו (ב"ב צ"ז.) מי סברת חמרא הוא קיוהא בעלמא הוא. בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' ד' יושבות בקתידרא (כתובו' ס"א.) כללא דמילתא כל דאית ליה ריחא ואית ליה קיוהא — (א"ב אולי מלשון (ירמי' ל"א כ"ט) ושני בנים תקהינה פי' שיש בהם טעם חומץ). *[אחי"ה כ"ה באמת ונרדף עם כהה. והשם קיוהא וכ"ה פסחי' ע"ה רע"א קיוהא דפירא. כתובו' ע"ה. קיוהא דחמרא[5]. והפעל אבות פ"ד מ"כ ענבים קהות (הפכו בשולות), ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: ירו' יומ' פ"ח דמ"ד ע"ד ירו' תעני'

---

[1]) וכ"ה ברד"ק אבל בנו"ג קדישיא. [2]) בכ"י ובדפו"ו בתיבה אחת ועיי' ג"כ ע' קברנונא. [3]) בנו"ג קאוי עסקך כרומנא ובכ"י ש"ס פי' קהא עסקך וכו' ונראה שכצ"ל גם בערוך ובכ"י ש"ס מינכען אי' פסיד עסקך וקאזיל כרימונא. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובש"ס ובדפו"ו לקהויה. [5]) אבל עיי"ע משק גי' רבינו.

פ"א דס"ד ע"ג ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד והיו רגליו קיהות עליו. ירו' ברכו' פ"ט די"ג. וקהת החרב מעל צוארו של משה וכו' וכ"ה בדב"ר פ"ב. ב"ר פע"ח ושהש"ר פ' שררך וקהו שניו של אותו הרשע. ויק"ר פל"ו שיניו קהות. במ"ר פ"ג אם ראית שקהו השמים מלהוריד מטר וכו', פסיקת' רבתי פל"ג והמעשה שהיה קהה הייתי שואל וכו'. הפעיל סנהד' ק"ט: בן קהת (במדי' ט"ז, א') בן שהקהה שיני מולידיו. סוט' מ"ט. למה הקהית שיניהם בם. ושם: והקהית את שיני. ב"ר פצ"ט יקהת (בראשי' מ"ט, י') מי שמקהה שיני כל האומות. התפעל ונפעל קהל"ר פ' אם קהה: אם נתקֲהָה התלמיד על הרב כברזל וכו' ושם: אם נקהה תלמודך עליך כברזל] —

קה (= קהא נ"ל מל"ע قهى זהיר בדבר, قاه genau, emsig sein) כס"פ בית שמאי בגמ' מי שהיה ביבמות (ק"י:) יתבו וקא מקהו קהייתא[1] פי' מדקדק בשמועה זו עד אחריתא כאדם המדקדק הרבה בדבר כדגרסינן (עיי"ע כה בחי"ה, ר"ב וש"נ) ר' יהושע אמר קיהה[2]) עיי' בע' כה (ג'), כלומ' מיאן לחזור בו ודקדק בדבר הרבה וטיהרו כדגרסינן בפ' הזהב בגמ' ואם היה מכירה (ב"מ נ"ב:) האי מאן דקהי אזוזי מקרי נפש רעה וכן הברזל כשתחתוך בו הרבה קהה הברזל זה פי' ר"ח ז"ל — (א"ב וקמקוו אקותא כתוב בנוסחאות, מאן דמוקי אזוזי כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה ברש"י דמוקי ובגמ' דמוקים ונראה גי' רבינו ומל"ע הנ"ל פי' מי שהוא זריז בממון ודקדק בו הרבה וכפי' ר"ח שהביאו התוספו' ביבמו' ק"י: ע"ש וכן פי' קיהה החזיק בדבר עיי"ע מה ג' ועוד עיי' פי"מ להרמב"ם נגעי' פ"ד מי"א וש"נ נדה י"ט. מאי קיהה וטהר ובנו"ג כהה אבל גי' רבינו בע' כה ג' ג"כ בקו"ף. והשם קְהָיָא יבמו' הנ"ל בקבוץ קְהָיָתָא פי' דקדוקים ובפי' רש"י קושיות ובל' ראשון פי' מקוו: מקהילים וכו' וא"כ מן קוה ועיי"ע קהה. ומ"ש] —

קה (= קָהָא נ"ל מל"ע قهى קץ בדבר sich ekeln ועיי' בפנים) בויק"ר בסוף זאת תהיה (פי"ט) אמר לה הקהיתה ווי אזל ליה חמרא. *[אחי"ה בנו"ג אמתא דרבן גמליאל היתה בודקת בחביות כיון שהרגישו ישבה לה א"ל הא קהיתין אמרה לו לא כיון דאיתבונן אמר ווי דהא אזיל חמרא וכו' פי' רבן גמליאל שאל אולי קצתה נפשך כלומ' הרגשת דם נדות ומשום טומאה ישבת ועל זה השיבה על כל חבית וחבית הייתי בודקת ולא הרגשתי אלא בזו ומ"כ פי' בע"א ע"ש. וכן ענין בירו' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג שכן דרך הַקְהוֹת אוכלות אותו. שהש"ר פ' עד שהמלך: היתה נפשם קוהא לאכול וכו', פ' הנה מטתו ופ' כמגדל לא תהא הלכה קוהא להם — ובדפא"מ הציון מויק"ר נכלל בע' קה א' בטעות] —

* קָהָה (פי' כמו יקה מל"ע وقه ענין משמעת וקיבול מצוה ומזה גם ענין אסיפה לקחת צווי gehorsam sein, sich schaaren) ולו יקהת עמים (בראשי' מ"ט, י') פירש"י אסיפת העמים שהיו"ד עיקר וכו' ובתלמוד דיתבי ומקהו אקהתא (יבמו' ק"י:) ויכול היה לומר קהיית עמים ע"כ ועיי' ג"כ פירש"י ביבמו' בל' ראשון וע' קה ב'. ורד"ק שרש יקה וסיים בזה"ל ודמה ר' יונה המלה הזאת לערבי בזה הענין ע"כ וכיון למלה ערבי' הנ"ל וכן פי' דונש יקהת ע"י יתקהל ודגש בקוף סימן התי"ו המובלע תחת יתקהת ומזה יש לפרש מיתה מתקהא לעשות שליחותיה בפסקת' דר"כ צד ד'. עיי"ע מתקהא. ובבמד"ר פי"ב הגי' מתקהלא ובשהש"ר פ' צאנה הגי' מיתה ומתקלהא וצ"ל ששתי גירסאות נתערבו ובפעם אחת צ"ל מיתה מתקהא.

* קַהֲיָיא עיי"ע קה ב'.

קָהָל (מל"מ קבוץ המון רב, עדה Versammlung, Gemeinde) בפ"ק בברכו' בגמ' מאמתי קורין את שמע בשחרין (ברכו' ט':) העיד ר' יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלם. בגמ' דפ' אין צדין (ביצ' כ"ז.) אמר רבי משום קהלא קדישא דבירושלם ר' שמעון בן מנסיא וחבריו אמרו הלכה כר"מ. ירושלמי במעשר שני בס"פ ב' (דף נ"ג ע"ד) עדה קדושה ר' יוסי בן משולם[3]) ור"ש בן מנסיא. בהגדת קהלת ראה חיים עם אשה אשר אהבת רבי בשם עדה קדושה אמר קנה לך דברי אומנות עם דברי תורה[4]) מ"מ כדכתי' (קהלת ט', ט') ראה חיים עם אשה אשר אהבת ולמה קורין אותה עדה קדושה שהיו משלשין את היום

---

[1]) בנו"ג וקמקוו אקוותא וכ"ה בתוספו' ורש"י בל"א גרס דמקהו אקהתא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"מ וה"ב ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בש"ס כיהה. [3]) בנו"ג המשולם ובקהל"ר פי ראה חיים כגי' רבינו. [4]) בנו"ג אומנות עם התורה.

שליש לתפלה שליש לתורה שליש למלאכה וי"א שהן יגעין בתורה בימות החורף ובמלאכה בימות הקיץ. *[אחי"ה קהלא בל"ס וארמי (עיי' תרגי' ויקי' ד', י"ג; במדי' ט"ז, ג'; כ', ד'; דברי' כ"ג, א' והלאה) כמו ל"מ קהל וכנ"ה קהלא קדישא דבירושלם בר"ה י"ט: יומ' ס"ט. ביצ' י"ד סע"ב תמיד כ"ז: ובל"מ אי' קידושי' ע"ג. קהל גרים, שם: קהל ודאי . . קהל ספק, ירו' הוריו' פ"א דמ"ו. כל השבטים קרויין קהל, שם: כל שבט ושבט קרוי קהל, ירו' יבמו' פ"ח ד"ט: ארבע קהלות אינון קהל כהנים קהל לוים קהל ישראלים קהל גרים. ול"נ קְהִלָּה מגילי' כ', י"ג זמן קהלה לכל היא [1]. ירו' ברכו' פ"ז די"א ע"ג במקהלות (תהלי' ס"ח, כ"ז) בכל קהלה וקהלה. והפעל ברכו' ס"א: וע"ז י"ח. מקהיל קהילות ברבים. ב"ר פצ"ט כשיקהל קרח את עדתו וכו', התפעל ב"ר שם נדרש יקהת (בראשי' מ"ט, י') מי שאומות העולם מתקהלין עליו ועיי"ע קהה] —

* קֹהֶלֶת (ספר הידוע אחד מכ"ד ספרי קודש) שבת ל': בקשו לגנוז ספר קהלת, מגילי' ז'. קהלת אינו מטמא ידים.

קַהֲרְמָנָא מל"פ قهرمان שליט ופקיד Verwalter, (Vorgesetzter, Herrscher בפ' חזקת הבתים בגמ' ארים (ב"ב מ"ו:) מ"ט אימור קהרמנא שוויה, פי' אפיטרופא. בפ' כיצד מעברין בגמ' עיר של יחיד (עירו' נ"ט.) כיון דשכיחי גבי קהרמנא מדכרי אהדדי פי' השלטון של מקום — (א"ב בנוסחאות כתוב הרמנא ופירש"י הרמנא שוויה רשות נתנו לו אבל דשכיחי גבי הרמנא פי' מושל). *[אחי"ה וכגי' רבינו אי' בעירו' בפי' ר"ח אשר אחריו נגרר הערוך ובב"ב אי' בכ"י ש"ס ובפי' רגמ"ה בהרמנא ופירש רגמ"ה נתנו לו רשות וכו' וכפירשב"ם [2]. ואולי צ"ל כהרמנא או לפי גי' המעולה שבערוך קהרמנא והוא מל"פ הנ"ל והועתק ג"כ לל"ע בענין שופט [3]] —

קהת (אולי מל"ע قهى abgewandt sein) ותקע כף ירך יעקב (בראשית ל"ב, כ"ו) תר"י (כ') וקהת כף ירכיה דיעקב. *[אחי"ה התי"ו איננה שרשית כדעת רבינו, והשרש קהא או קהי ומל"ע הנ"ל פי' נפנה ונסח ממקומו] —

קהת (= קיהות, קִיחות לדעת רבינו מל"מ קוח ולפע"ד מל"פ حلق מסגרת Einfassung) בפ' י"ו בכלי' (מ"ד) התרמל משיחסום ויקנב ויעשה את קהותיו „ויש שקורין קיחותיו פי' מסגרותיו ובלעז שמו אסולי [4]) שבהן סוגרין כלי עור. אזניו כמו אזנים קטנות סביבות התרמל כאזנים של דיסקיות שיתן זו לתוך זו וסביבות השטיח (מכניסין) וסביבות הקטבליא ומכניסין באותן אזנים חבלים וסוגרין [5]) אותן בהן ומניין שזה קיחותיו לשון סגירה שנא' (ישעי' ס"א, א') ולאסורים פקח קוח" *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 12 ויש לתקנו מע' הנוכחי וכן עפי"ז יש לתקן העתקת הר"ש שהביא הגאון והערוך, ורה"ג לועז קיחותיו פי' מסגרותיו ושמו בטיית עורי ע"כ ונ"ל שהוא ל"ע عرق תחתית הדבר Grund, Unter-satz) וערוך הקצר שנ"ב לועז קיחותיו ריילעכער בל"א ר"ל נקבים במלבוש לסגור המלבוש ע"כ ונ"ל שהוא Reilöcher ריי הוא בלא"ש האמצעי כמו בלי' האללאנדי ry בלי' אנגליא row, rew שורה Reihe ואלו הנקבים עומדים בשורה לתת בהם השנצים לסגור המלבוש] —

קַו (מל"מ פי' חוט, חבל Schnur, Schichte) בר"ג דפ' אין דורשין (חגיגה י"ב.) תהו זה קו ירוק שמקיף את כל העולם.

קו (= קִוָּה מל"מ ענינו דום ויחל hoffen, harren) בפ' אין עומדין בגמ' דסמך חסידים (ברכו' ל"ב:) אם רואה אדם שמתפלל ואינו נענה יחזור ויתפלל שנאמר (תהלים כ"ז, י"ד) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה [אל ה']. *[אחי"ה והשם קִוּוּי ילק' תהלי' שם אם בא קיוויך יפה ואם לאו חזור וקוה, שם: מתוך הקיווי וכו'. ב"ר פצ"ו הכל בקווי יסורין בקווי קדושת השם בקווי' וכו'] —

קַוָּאֵי [6]) (תואר קבוץ פי' אורג החוטים Spinner, Weber) בפ' אילו קשרים בגמ' קושרין (שבת קי"ג.) כלי קוואי מותר לטלטלן בשבת. פי' „כלי אומנות האורג כגון האיכסן הכוכר שהיריעה תלוייה בו מלמעלה והכוכר שפשוטה עליו מלמטה מותר לטלטלן בשבת" [7]). בפ' ר"א אומר תולין

---

[1]) ובירו' מגילי' רפ"א דס"ט ע"ד יום שלשה עשר יום מלחמה היה. [2]) ולא רש"י כבמוסיף הערוך. [3]) ולפי גי' רבינו בע' הרמן הרמנא דמלכא אנא יותר נכון להיות קהרמנא אבל כגי' הש"ס (ב"מ פ"ג: פ"ד.) הוא תתכן גי' הרמנא. [4]) בכ"י ק"ט אטולי אולי נכון הוא מלאי"ט ורו' Gewebe, tela. [5]) בהעתקת ר"ש בכלים בש"ס מסרגלין וצ"ל מסגרין. [6]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ע קווי. [7]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא קי"ג:) ושם הגי' הככר . . והככר ואולי צ"ל כרכר כדאי' בכ"י ק"ט ועיי"ע כרכר אבל מע' כבד מוכח גי' המעולה הכובד.

בגמ' אין שורין (שבת ק"מ:) אמר רבא ואם היה כלי קוואי מותר פי' „אם היה הבגד שטוח ככלי האורג מותר וכלי האורג נקראין כלי קוואי"[1] *[אחי"ה קוואי תואר קבוץ מן קַוָאָה נבנה מהשם קַו א' והקבוץ קַוִּין תרג' וקורי (ישעיה נ"ט, ה', ו') וקוין וגי' רבינו קיון עיי"ע. ובענין קו בכלים י"א מ"ז עיי"ע קב וגי' רבינו. ובענין קואי חולי' ס"ג. עיי"ע קק ה' וגי' רבינו] —

* קַוִּי (מפעל קָוָה מל"מ ענין קבוץ versammeln) ירו' תרומות ספ"ד דמ"ג: מה שלמטן קויה כשרה מה שלמעלן קויה פסולה. והפעל ירוש' ברכו' ספ"ו ד"י ע"ד קַוִּי לתוך ידו. פיעל: פסיקת' דר"כ צד קצ"ג: כל זמן שישראל מקוין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הקב"ה מקוה שכינתו עמהם וכו' ע"ש הערה רש"ב. הפעיל ירוש' כתובו' פי"ב דל"ה: דיקליטיאנוס הקוה נהרות ועשאו. ועוד מלשון מקוה: תוספת' שקלים רפ"א כל מקוה שיש בו מ' סאה כשר להקוות עליו וכו'.

* קוֹא (מל"מ פליטת דבר בלוע ausspeien; auswerfen) אסת"ר פ' הוי משקה: קיקלון (חבקוק ב', ט"ז) מקיא מלמעלן וקלון מלמטה, כיון שראו שני גדולי לגיונותיו שמקיא מלמעלן וקלון מלמטן עמדו וכו' וא"כ נדרש קיקלון = קי קלון.

* קול, קולן, קולא, קולית, קולב, קולבון ויתר הערכים שמתחילים קול בע' הנ"ל בלי וי"ו וכן המתחילים קום, קון, קוס עיי"ע בלי וי"ו.

קַוְסַר (מל"ר hinfällig, causariae) בב"ר פע"ד (ע"ג) צאן לבן הנותרות (בראשית ל', ל"ו) נותרת[2] כתיב מנהון בישין מנהון עקרין מנהון קווסרין. — (א"ב פי' בל"ר חלשים מפני חולי פנימי והולכים ודלים).

* קוס (= כּוֹס Kelch) כלי' פ"ד מ"ג קוסים צידוני'.

* קוסא, קוצא (מל' בקטרי' gâtu בל"פ הישנה gâthu, הוצואריש gâs בל"פ הישנה گاه פי' מקום Ort, Gau)[3] תענית כ"ד. דיירנא בקוסא דחיקא דלית ביה חמרא לקידושא ואבדלתא ופי' רגמ"ה קוסא אתרא ובפי' ר"ח (בקיפא) [צריך לו' בקיסא] בכפר וכן פירש"י והוא גורס כלפנינו בקוסטא וצ"ל בקוסא כדאי' בילק' במנוה"מ ובכ"י ש"ס ב' ובאה"ת בקוצא ובכ"י ש"ס מינכען בדוכתא.

* קוסטינר עיי"ע קסטינר.

* קוסטר עיי"ע קסדר.

* קוסיטרפיזין עיי"ע קס ב'.

* קוסם עיי"ע קסם א'.

* קוֹעָא עיי"ע קע.

☞ קַוּעַר (?) תרג' ורשעים לא ישכנו ארץ (משלי י', ל') ורשיעי לא יקווערון בארעא. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן[4] וכתב כך מצאתי ולא ידעתי מה הוא וס"א שריין. ונ"ל אולי משובש מן קשער מל"פ shahar מל' סאנסקריט ksethra פי' משכן עיי' יוסטי צענדלעקסיקאן 310] —

* קוף, קופא, קופד, קופה, קופל, קופנא, קופים, קופסא, קופסולין עיי"ע בלי וי"ו.

* קוץ, קוץ עיי"ע קץ.

קָוַץ לדעת רבינו כמו כָּוַץ (zusammenschrumpfen) בר"ג דפ' הישן (סוכה כ"ג:) זימנין[5] דמייתא קווצא[6] ולאו אדעתיה. בר"ג דפ' לולב הגזול (שם ל"ב.) לולב כפוף קווץ[7] סדוק. בר"ג דפ' אלו טרפות (חולין מ"ג:) איזהו וושט עצמו כל שחתכו וקווץ[8] פי' ענין צמיתה וכבר פי' ענין הזה בע' כווץ. *[אחי"ה וז"ל התוספו' בסוכה ל"ב. ד"ה קווץ פי' בקונטרס שיוצאין בשדרה שלו עוקצים כמין קוצים ובערוך פי' ענין צמיתה ע"כ. ומה שענין להסיר הקוצים עיי"ע קץ ד'] —

קווץ (= קְווּצוֹת מל"מ קְוֻצּוֹת שם לפאה שער Haarlocken) בפ"ק בנדרים בגמ' כנדרי כשרים (נדרים ט': וכ"ה תוספ' נזיר פ"ד) וקווצותיו סדורות לו תלתלים. בב"ר פ' ס"ו[9] (פס"ה) ואנכי איש חלק: ר' לוי אמר לקווץ וקרח מן קווצותיו תלתלים (שה"ש ה', י"א) שייך זה בע' הראשון. *[אחי"ה ולפע"ד אין לו שייכות כי קִוֵּץ (במשקל חִגֵּר, עִוֵּר) נבנה מן קוץ מי ששער ראשו נסבך בקוצים (von struppigem Haar) מרוב השער והפכו

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח ושם אי' בפירוש כמו שנסחתי לעיל כובד ושם ושם אי' כלי קיוואי וכ"ה בע' כבד. [2]) עיי"ע נותרת ומ"ש. [3]) פערלעס עט"ש 84. [4]) ובנו"ג תקוועדון? [5]) בנו"ג וכיון [6]) בנו"ג כווצא ובכ"י ש"ס בגליון קפצא. [7]) ובפי' ר"ח הועתק כווץ ובכ"י ש"ס בי כווץ קווץ שתי נוסחאות נתערבו יחד. [8]) בנו"ג וכויץ. [9]) כ"ה נכון בכ"י אבל בדפ"ע בט"ם ס"ד.

קרח מי שאין לו שער וכנ"ה בירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג קיווץ לא יתרום מפני החשד והקבוץ ספרי ברכות פ' שמ"ג יש בה בני אדם קְוֻצִּים, וכנ"ה קווצות הפכו קרח בפסיקת' רבתי פכ"ו העמדת להם אליהו בעל קווצות והיו מלעיגים ומשחקים עליו הרי מסלסל קווצותיו שכן [קראו שמו] בעל קווצות [1]) העמדת להם אלישע והיו אומרים לו עלה קֵרח וכו'] —

* קוֹצָה, קוֹצָם עיי"ע קצה.

קוק (= קווקין לפע"ד מל"פ הרשום' בע' דימונקי פי' כף הקטרת אצל הפרסיים Räucher-löffel) בס"ג דפ' סורר ומורה (סנהד' ע"ד:) הני קווקי ורימונקי היכי יהבינן להו [2]). פי' מיני מחתות שמוציאין בהן אש ומוליכים לע"ז ביום איד שלהן אלמא הנאת עצמו שאני [3]). פ"א „קווק כלי של טיט ודומה לעציץ [4]) וכשמתחמם אדם כנגד המדורה ורוצה לישן כופה אותו על הגחלים כדי שלא תצת האש בבית [5]). רימונקי כלי עשוי לחתות בו גחלים ממקום למקום [6]) ובמלכות פרס [7]) היו חברים שלהן מחזרין בכל בתי ישראל ומכבין הנרות וחותין הגחלים ומוליכין לבית האור שלהן שהיא ע"ז ולא היו עוזבין לא אש ולא גחלים שילינו בלילה [8]) חוץ לע"ז שלהן שהוא בית האור כדאמרינן בהמביא גט (גיטין י"ז.) אתא ההוא חברא שקלה לשרגא מן קמייהו והיו מוליכין אותו בקווקי ורימונקי [9]) דהוו להו משמשי ע"ז ואע"ג דמשמשי ע"ז הן כיון דלא לעבורי [10]) איסורא לישראל קא מיכווני אלא להנאת עצמן מותר לנו ליתן להם" *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' השאילתות ווארא סוף סי' מ"ב וכמו שהעירותי לזה כבר בע' דימונקי בח"ג פ"ג ע"ש ומ"ש בענין גי' וגזרת המלה קווקי ורימונקי. ועוד נ"ל אולי רימונקי הוא ל"פ رومينا פי' כלי לקנות בו הזהומא וא"כ הוא כעין פי' רבינו כמין כלי עשוי לחתות בו גחלים ודשן. וכנ"ה בשאילתות שם הני קואקי ורמינקי (וגם יוכל היות ודמינקי) דפליגי לבי נורא וצ"ל דפלחי וכדאי' בה"ג הל' ע"ז שהבאתי בע' דמינקי. ובתשו' הגאונים מו"ל חברת מקיצי נרדמים דפ' בערלין ח"א צד 144 אי' בזה"ל קואקי ודמינקי: אמרו קואק עצים שהיו פרסיים נוטלים מהן לבית האור כי היה על כל בית מכס לעצים בכל שבת וישראל נותנים בכלל. דמינקי: שהיו החברים מחזירין על הבתים ונוטלין נר מבית כל א' וא' בלילה שקורין צְדָה כדי שיראו נרות מבחוץ וקוראין אותו דמינקי ע"כ. — ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד ר' חייא בר בא הוה ליה קווקין והות טימי דרומי ציירה בגווה עיי"ע טימי] —

קווק (נ"ל מל"פ הישנה והחדש' گاو ובלשונות קרובות לה qug, gôkh, ghog, ghôk [11]) פי' בקר ועדר בקר (Rind, Vieh, Viehherde בב"ר פס"ה (ספס"ד) לך מעמנו כי עצמת: אמרו לו כל עצמות שעצמת לא היו אלא ממנו לדעבר הוה לך חד קווקייא כדון אית לך קווקייא סגין. וכפ' ע"ה [12]) (ע"ד) הלא נכריות וגו' אפשר כן אלא אי הוה חמי חד קווקייא טבא הוה נסיב. שית לבך לעדרים (משלי כ"ז, כ"ג) תרג' שווי לבך על קווקייך — (א"ב בנוסח' כתוב על קוטין). *[אחי"ה ובכ"י ו"ו ל"ד ק"ט וה"ב הגי' ג"כ קווטייך עיי"ע קווטא ומ"ש] —

* קוֹק, קיק, קוקאי, קוקיתא, קוקלא, קוקאני קוקרא עיי"ע בלי וי"ו.

* קוּקוּ (נ"ל מל"פ کوکا, غوغا זעקה Lärm, Geräusch) ילק' וארא ר' קפ"ב בשם תנא דבי אליהו עד שנשמע קולן בתוך כריסן של מצרים שהיו עושין קוקו ונ"ב משל לקול הצפרדעים ובאמת כן ענין המלה בל"פ.

* קוֹר, קוֹרָא, קוֹרָה, קורדקין, קורדייקוס, קוריים, קורלין, קורנית, קורנוס, קורסין, קורקא, קורקס עיי"ע בלי וי"ו.

* קושי קושיא עיי"ע קש.

קוותא (= כַּוְּתָא חור, וחלון עיי"ע כו (ח"ד ר"ד) או צ"ל קבוותא עיי"ע פי' מסמרים Holz-pflöcke) בס"ג דפ"ק במ"ק (י"א.) כמאן מדלינן האידנא קוותא דדשי בחולא דמועדא כמאן כר' יוסי. ס"א כוותא פי' כשיוצאין מסמרין דעץ של קורה שעל הפתח בחולו של מועד לחוץ ונופלת הקורא מחזירין אותה ותוקעין המסמרין בחורין דהיינו כר' יוסי דשרי למיעבד בלא שינוי —

---

[1]) בילק' הגי' איש בעל שער (מ"ב א', ח'). [2]) בכ"י רי"ף עוד לנורא וכ"ה נורא בכ"י ש"ם עיי"ע דימונקי ומ"ש. [3]) וכ"ה בפירש"י כלי נחושת שנותנין בהם גחלים. [4]) ובשאילתות אי' עוד: ועושין אותו בני אדם וכצ"ל בערוך [5]) בשאילתות בכליי שבבית. [6]) ליי בשאילתות בט"ד וצריך לתקנו מבערוך. [7]) בשאילתות: פרסיים. [8]) בשאילתות: שיוליכן בלילה. [9]) בשאילתות בקוואקי ודמינקי. [10]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובשאילתות אבל בדפ"ע לעבודי. [11]) יוסטי צענדלעקי 104 ולא כדעת החכם פערלעס עט"ש 61 מל"ר pecus. [12]) כ"ה בכ"י ערוך ולא ע"ח כדאי' בדפ"ע.

(א"ב פי' בל"י עומק ודבר צפון בארץ). *[אחי"ה איננו ל"י כי אם או כמו כוותא או כמ"ש בע' קבוותא ע"ש וכפי' רבינו א' בפי' המיוחס לרש"י כ"י עי"ע כו ומ"ש] —

קז (עיקרו נקז עי"ע בהפעיל מַקִיז) בפ' ה' בבכורו' (ל"ג:[1]) בכור שאחזו דם אפי' מת אין מקיזין לו את הדם וכו' בכריתות בפ' דם שחיטה (כ':) דם הקזה שהנשמה יוצאת בו פי' בגמ' (שם כ"ב.) כל זמן שמקלח — פרוש קיזאי (ירוש' ברכות פ"ט די"ד:) כבר פירשנו בע' פרש. *[אחי"ה ובירו' סוטה פ"ה ד"כ ע"ג א' פרוש קיזיי עבד חדא חובה והדא מצוה ומקזז חדא עם חדא ובירו' ברכות הנ"ל ומקזז צ"ל ומקזז, ירו' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ד ומקזה ליה תרי, והתואר קִיזַיי, קִיזַאי. והשם ממנו מקזוזא, מקזתא עי"ע. והפעל קזז נרדף עם גזז, קצץ ענין חתיכה והושאל לנכיה abziehen, abrechnen] —

קזא (נ"ל מל"פ كُرَاتَة Baumwolle) בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"א.) מאי שמן קיק רב יצחק בריה דרב יהודה אמר משחא דקזא[2]) פי' הוא שמן של גרעינין שיש בצמר גפן שעושין בגדים ממנו. *[אחי"ה בעה"ק שנ"ב לועזו באמול"א ב"א = Baumwolle פי' צמר גפן ומל"פ הנ"ל והוא כמו پنبه ועי' לעף פפלנ"צ 92 אבל שם לא נתבאר גזרת המלה — ועוד עי' ל"פ كُر בל"ע قز ובהרכבת جوز القز צמר גפן] —

* קזא (שם פרטי) כתובות ק"ד סע"א ר' יהודה בר קזא במתניתא דבר קזא ופירש"י שם חכם.

קזדור ס"א קסדור ומפורש במקומו.

קזז (= קוּזָזָא Klumpen) מפעל קזז = קצץ = קסס ענין חתיכה וא"כ קוזזות אדמה Erdscholle) כרם רביעי מציינין אותו בקוזזות אדמה (מעשר שני פ"ה מ"א ירו' מעשר שני רפ"ה דנ"ה ע"ד ב"ק ס"ט.) פי' עפר אדום ובלעז בולו[3]) וכבר פי' בע' הרם (א')[4]), בב"ר פ' מ"ב (ר"פ מ"ב) היה אוכל קוזזות אדמה עד שעשה פיו ריח רע — בפסיקתא דויהי בשלח (פסיקתא דר"כ צד פ"ד.) מקזזוי מן קדמוי מקזזוי מן בתרוי. *[אחי"ה בנו"ג מקקזזי ובילק' בשלח ר' רכ"ה מקזזוי וצ"ל כגי' הערוך מקזזוי אבל אין ענין המלה כדעת רבינו רגבים וגוש עפר כי אם ענינה סריסים מפעל קזז = והיינו עבדים וכדאי' באמת הגי' במד' שהש"ר פ' גן נעול: „ועבדים מהלכין אחריו" עי"ע מקזוזא. אבל קססות בנזיר ס"ה. פי' כמו קוזזות אדמה עיי' פי' רש"י ורא"ש. והוא מל"ע قصاصة הנחתך והנשבר] —

* קוזית (= כּוּזִית שם פרטי) שהש"ר פ' שימני: ר' סימון בן קוזית והוא הוא כוזית עי"ע כזית ח"ה. רי"ב:

קזם (= קוֹזְמִין או הקבוץ עברי מהשם היוני κόσμος או היחיד מל"י κόσμιον תכשיט ועדי Geschmeide, Schmucksache) בילמדנו ויהי העם כמתאוננים (לי' בתנחומא הנדפס והישן[5]) בתי אני הולך לעשות לך קוזמין[6]) ואת תלך לכשפים. ובויהי עקב תשמעון פסול לך (לי' בתנחו'[7]) לזהבי שאיבד חתנו קוזמין של בתו אמר לו אני נתתי קוזמין ואבדת אותו[8]) — בב"ר פ"כ (י"ט) אמר לה קוזמירין[9]) שלי בתוכו והוא מבקש לישא אשה אחרת וליתנם לה. פי' תכשיטין[10]) ועדיים בל' יון קוזמירין ובברייתא דר' אליעזר פי"ג. *[אחי"ה בנו"ג בפדר"א הנ"ל והלא כל קומי' של מלך הרי היא בחבית זו וכו' וצ"ל קוזמין ולפי גי' רבינו קוזמרין וא"כ רבינו כולל שתי תיבות קוזמין וקוזמרין בערך אחד ובאמת הוראת שתיהם תכשיט ועדי כי κοσμάριον לשון קלילא מן κόσμος וכן κόσμιον לשנא קלילא ובדפ"א הגיה בציון מב"ר קוזמין ובע' מיוחד הביא קוזמריא והכל אחר הוא. וכנ"ה קוזמין בפסיקת' רבתי פי"ב והלך לו אצל הזהבי עשה לה קוזמין ומה בשעה שהכעיסתו עשה לה קוזמין וכו'. דב"ר פ"ב לאחד שגנב קוזמין מתוך פלטין של מלך ואמר לה אל תתקשטי בה בפרהסיא וכו'. תנחומא הישן (הוצא' ר"ש באבער) מקץ סי' ט' לא היה צריך לומר אלא יהב חכמתא לטיפשין אמר לה יש לך קוזמין אמרה לו הן א"ל אם בא אדם לשאול קוזמין שלך וכו' אני משאלת

---

[1]) בערוך דפו"ו הוכפל הציון מבכורות ללא נכון. [2]) בנו"ג קאזא. [3]) בל"י βῶλος בכ"י ק"ט ל"י ובלעז בולו ובכ"י ה"ב א' כולו ואולי הוא נכון מלאי"ט zolla גוש עפר Klumpen. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע בט"ס חרש. [5]) אבל אי' בילק' בהעלתך ר' תשל"ב בשם הילמדנו. [6]) בילק' קוזמיין ושם הגי' ואת הולכת לעשות לי כשפים. [7]) אבל אי' בילק' עקב ר' תתנ"ד. [8]) כ"ה נכון בדפ"ר ובילק' אותה אבל בשדפ"ע אותן. [9]) כצ"ל ובדפ"ע קוזמין אבל מתוך פי' רבינו מוכח שהיתה גירסתו כגי' כ"י פאריז בב"ר קוזמירין וכ"ה בילק' בראשי' רמז כ"ח ובנו"ג בב"ר קוזמיקון. [10]) וכ"ה באמת באדר"נ פרק א' נוסחא ב' צד ד' בהוצא' החכם שעכטער.

לו קוזמין שלי וכו׳ וזה המאמר הובא בשם התנחו׳ בילק׳ איוב ר׳ תתקי״ט ונ״ב קוזמין תכשיט ע״כ וכן נ״ב בילק׳ בהעלתך הנ״ל וז״ל תכשיטין בל״י קוזמיון ע״כ וע׳ הזקנים העתיקו עדי (שמות ל״ג, ה׳; ישעיה מ״ט, י״ח; ירמיה ד׳, ל׳; יחזק׳ ז׳, כ׳), עדן (ש״ב א׳, כ״ד) תפארת (משלי כ׳, כ״ט; ישעיה ג׳, י״ח) ע״י κόσμος וכן העתיקו תקן (קהלת י״ב, ט׳) ע״י κόσμιον] —

קוזמיקון (מל״י κοσμικόν מפורסם בעולם die Welt betreffend, weit verbreitet) בב״ר פ׳ כ״ה (פכ״ד) ירושלמי בפ׳ הרואה בהלכה על הרוחות (פ״ט ד״ג ע״ד) אין לך קוזמיקון בהן אלא של אליהו פי׳ אין לך גדול ושר שברוחות השלש שהיו אחת בימי איוב דכתיב (איוב א׳, י״ט) והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פנות הבית ואחת בימי יונה דכתיב (יונה א׳ ד׳) וה׳ הטיל רוח גדולה אל הים וגדול שבכולם של אליהו דכתיב (מ״א י״ט, י״א) והנה ה׳ עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים[1] ובויק״ר בראש (זאת תהיה) [צ״ל אדם כי יהיה] (ויק״ר רפט״ו)[2] פי׳ חזק — (א״ב פי׳ בל״י דבר של העולם כולו). *[אחי״ה כלומר הולך על מלא כל העולם ולפי הענין פי׳ רבינו חזק וכ״ה בהמיוחס לרש״י בב״ר הנ״ל וגי׳ המהרש״ם בירוש׳ הנ״ל גם כן קוזמיקון ובנו״ג קוסמיקון — אבל קוזמיקון בב״ר פי״ט צ״ל קוזמין או קוזמרין כגי׳ רבינו בע׳ קזם ע״ש] —

קוזמקרטור[3] (מל״י κοσμοκράτωρ Weltbeherrscher) בב״ר פנ״ט[4] (לפנינו נ״ח) ורדף ד׳ מלכים קוזמקרטורין. בפסיקת׳ דכי תשא (פסיקת׳ דר״כ צד י״ד.) ג׳ מלכים קוזמקרטורין שולטין מסוף העולם ועד סופו. פי׳ בל״י קוזמו[ס] עולם קרטור: תופש. *[אחי״ה בנו״ג בפסיקתא קוזמוקלוטורין וכבר עמד על זה הרב ה׳ רש״ב בהערה ע״ט ע״ש יתר המקומות ובאסת״ר פ׳ מהר קח בט״ס קומון קלטור וצ״ל קומס קלטור עיי״ע קומים. ושם פ׳ בימים ההם: כל מלך שאינו קוזמוקרטור בעולם אינו יושב עליו. ושם פ׳ הוי משקה אני מעמיד לך ג׳ מלכים קוזמוקרטורין מסוף העולם ועד סופו וכ״ה בשהש״ר פ׳ כמעט ע״ש. ושם פ׳ שימני אעפ״י שמניתיך (קפוקלטור) [צריך לו׳ ספקולטור] קוזמוקרטור על בריותי וכו׳ בויק״ר פי״ח קוזמוקטור וצ״ל קוזמוקרטור ירוש׳ ברכות פ״ט ד״ג: ואפי׳ תימא קוזמקרטור שולט ביבשה וכו׳ וכ״ה בירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב: פסיקתא רבתי פ״ג עשה אותו קוזמוקרטור וכו׳ ושם פל״ג קומסקרטור צריך לומר קוזמקרטור שמ״ר פ״ה יום קוזמוקרטור ובתנחו׳ הישי וארא סי׳ ב׳ אי׳ בטעות קוזמוקטור וכ״ה בתנחו׳ הישן תזריע סי׳ י׳ והרבה פעמים כתובה המלה הזרה שלא כהלכה עיי׳ בהערת רש״ב בפסיקתא הנ״ל] —

☞ קוזמריא (מל׳ יונית κοσμάριον kleiner Schmuck) ירו׳ דנדרים פ׳ אין בין המודר (רפ״ד דל״ח ע״ג) אילין קוזמריא דאית עליכון אסור מישאל לון. פי׳ בל״י תכשיטין קטנים. *[אחי״ה בנו״ג קוזמידיא ואולי גם זה נכון כי בל״י אמצעי κοσμίδιον פירושו כמו = κόσμιον אבל כפי גי׳ רבינו בע׳ קזם כ״ה קוזמרין ג״כ בב״ר פי״ט ובפדר״א פי״ג] —

* קוזקזתא (נ״ל מל״ע قاقوزة, قاقزة בקבוק קטון kleines Gefäss) ירו׳ נדה ספ״ב ד״ג: באילין קוזקזתהון פי׳ כלי לשתות ומל״ע הנ״ל וכ״ה בל״ס קזקא.

קחח (= קחחא אולי מל״ע قاخ שחור כלילה tiefschwarz) (זכריה א׳, ח׳) שרוקים ולבנים תרג׳ קחחין וחיורין — (א״ב בנוסחאות גרסינן קוחין) *[אחי״ה בנו״ג קווחין וכ״ה ברש״י ובדפ״ע קחהין אבל בדפ״ר ובכ״י ק״ט וה״ב וב״ר קחחין ואולי הוא מל״ע פי׳ שחור כלילה ובאמת תחת קחחין אי׳ בתרג׳ זכריה ו׳, ב׳ שחורים] —

* קווטא (מל״ע قوط בקבוץ اقواط עדר צאן Schafherde) תרג׳ לעדרים (משלי כ״ז, כ״ג) על קווטייך כ״ה בכ״י תרג׳ ובנו״ג קווטין וגי׳ הערוך עיי״ע קווק.

* קוטית (שם מדה אולי עפ״י قوطة כפיפה Korb) ספרא קדשי׳ ר׳ פרק ח׳ משורה (ויקרא י״ט, ל״ה) זו קוטית קטנה ועוד עיי״ע זר ה׳.

---

[1]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובשאר כ״י ודפ״ע נקטע ואי׳ רק אין לך קוזמיקון בהן אלא של אליהו שנאמר והנה ה׳ וכו׳ ואם כן נשמט מן של אליהו עד של אליהו. [2]) לפנינו לי׳ המלה הנ״ל רק הענין בשלשה מקומות יצתה רוח וכו׳ ע״ש ובלי ספק בספרי רבינו היה כתוב ועוד אי׳ הענין עם המלה בקהל״ר פ׳ הולך אל דרום. [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ו״ו ה״ב וב״ר ובדפ״ע קוזמקרטור. [4]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ע נ״ח.

קט (= קָטַט מל"מ (בהתפעל) ענינו ריב ומצה (zanken, necken בר"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ס"א רע"ב) לא (תגנב) [צ"ל תגנובו] (ויקי י"ט, י"א)[1] על מנת למקט פי' להכעיסו ולהקניטו ואחר כך יחזיר לו. בנדרים בס"ג דפ' נערה המאורסה (ע"ח:) א"ר יוחנן השתוק ע"מ למקט[2]) מפר אפי' מכאן עד עשרה ימים[3]) — (א"ב ל"מ זה ארבעים שנה אקוט בדור (תהלי' צ"ה, י') תרג' נצו גם נעו (איכה ד', ט"ו) אתקוטטו אף אתטלטלו) *[אחי"ה וכ"ה בתר"י א' וינצו (ויקי כ"ד, י') ואתקוטטו כחדא והוא ל"מ בהתפעל (תהלי' קל"ט, ל"א). ובפֵּעל נדה ס"ז סע"ב דאיקוט. בפעל ערכי' י"ג: הני מקטטי והני לא מקטטי. והשם קְטָטָה שבת ק"ל. יבמות פט"ו מ"א ושם קט"ז. והלאה ירו' יבמו' פט"ו די"ד ע"ד ירו' כתובות רפ"ו ד"ל ע"ג ירו' ב"מ ספ"א ד"ח. פסיקת' רבתי פל"ח ב"ר פ"ח קהל"ר פ' יש אחד] —

קט (= קטא בל"ע قثاء בל"ס קטותא בקבוץ קטייא בל"מ קשואה (Gurke תר"י (א') את הקשאים ואת האבטיחים (במד' י"א, ד') ית קטיא וית מלפופניא ובל' משנה אבטיח ומלפפון שני מינים שונים.

קט (= קיטא נ"ל מל"ע قات עני עיי"ע גרב ג' (Armer בירו' סוף מס' תענית (פ"ד דס"ד.) טור שמעון הוה מפיק שלש מאות גרבין דמרקוע[4]) לקטיא בכל ערובא דשבא פי' בעל הערוך בע' גרב (ג') לעניים והביא מאמר דמגילת איכה יעיב פ' בלע ה' והוא משונה קצת בנוסחאות[5]).

* קְטָא, קיטא עיי"ע קטה. ומזה לישאנא קיטא בתשו' הגאונים הוצ' הרכבי צד 50 סי' פ' לשון קצור וקטוע ועתה בחתימת הספר של תש' ראיתי שהמו"ל הרגיש בזה בהערותיו צד 354 ורומז ג"כ על אגרת רש"ג האי קייט לישניה, ולישנא קייטא, מילתא דקייט, אורחא קייטא.

קָטֵב (מל"מ מפעל קטב בל"ע قطب כמו בל"מ קצב, קטף והשם קֶטֶב תואר לרוח רע בל"ע قطرب) בפ' ערבי פסחים בגמ' לא יפחתו לו (קי"א:) תרי קטבי הוו חד מקמי טיהרא וחד בתר טיהרא וכו' פי' רוחות הן — (א"ב ל"מ (דברי' ל"ב, כ"ד תהלים צ"א, ו') קטב מרירי ונקראים כן שהן קוטבים וחוטבים האדם לשון (הושע י"ג, י"ד) קטבך שאול). *[אחי"ה וכנ"ה באיכ"ר פ' ומרב: ביומי דעקא משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב שבהם קטב מרירי מצוי, במדב"ר פי"ב קטב מרירי עשוי קליפין קליפין שערות שערות עינים עינים, ושם: עין אחת קבועה לו בלבו וכל מי שרואה אותה אין לו חיים מעולם בין אדם בין בהמה וכו'] —

קָטַב (עיי"ע הקדם הפעל פי' כמו בל"מ חטב (hacken, hauen לחטוב עצים (דברים י"ט, ה') תר"י למקטב קיסין. *[אחי"ה בנו"ג בתר"י א' וב' למקטע] —

קטב (בל"ע قطب (Walze בפ"ח בשביעי' (מ"ו) אין עושין זתים בבד ובקוטבי[6]) פי' משימין עץ גדול הכבד על הזתים שבבית הבד ונקרא קטב ובראשו תלוי אבן גדול פ"א קפיפות שעוצרין בהן הזתים. *[אחי"ה ובפי"מ לרמב"ם קוטב: גת קטון לזיתים ובספרא בהר פ"א פ"א בבד ובקוטבי ופי' הראב"ד קוטבי הוא הוא האבן הגדולה שממעכת את הקורה. וכנ"ה בירוש' שביעי' פ"ח דל"ח: אין עושין זיתים בבד ובקוטבי ורבותינו התירו לעשות בקוטבי[7]). — ובתוספת' שביעי' בט"ס עיי"ע קתבי וקתכו] —

קטבא (מל"י κατάβα רֵד (steige hinab ילמדנו פ' צו אהי קטבך שאול (הושע י"ג, י"ד) לשון אלניסטי קטבך קטבאה שאול פי' בל"י שהוא אלניסטי[8]) קטבא רד לְמַטה. *[אחי"ה ובנדפס בתנחו' שהוסיף המדפים ממנטובה הגי' לשון אלנסטי קטבך קא טאבא שאול וצ"ל במלה אחת כגי' ופי' ר"ב ובתנחומא הישן (צד ח' בהוצאת רש"ב) לי' מלה זרה אלא לשון אלנסטי כיון שעשו יורד לשאול נשתייר יעקב לעצמו ע"כ] —

קטבל (= קַטְבּוּלְיָא, קַטְבְּלְיָא מל"י καταβολή (Unterlage, Polster בפ"ג בשקלים (מ"ד)

---

[1]) עיי"ע לא (ח"ה, ב' בהערה 6 וכ"ה בירו' סנהד' ר"פ י"א ד"ל. וצ"ל תגנובו ועתה מצאתי בד"ס ב"מ צד פ"ח. כי בכל כ"י אי' באמת לא תגנובו וכ"ה בספרא קדושי' ר' פרשי' ב' ובילק' קדושי' ר' תר"ה) [2]) בנו"ג למיקט. [3]) כ"ה בדפו"ו ובשדפ"ע וכ"י ערוך לי'. [4]) בנו"ג דמרקוען. [5]) עיי"ע גרב ג' ומ"ש. [6]) כ"ה בכ"י ערוך ובכ"י הש"ס ובנו"ג ובדפ"ע בקוטב. [7]) ובל' עברי החדשה קוטב בל"ע قطب בל"ס קטיבא Erdpol ויש קוטב צפוני וקוטב דרומי. ויש עוד קוטב העגולה הוא הנקודה אשר על שטח העגולה אשר יהיו כל הקוים היוצאים ממנה אל מקיף זאת העגולה שוים עיי' ספר גדרים ושם נתבאר מהו קטבי הגלגל וקטבי העולם. [8]) ἑλληνιστί עיי"ע אלנסתין.

תרם את הראשון[1]) וחיפה בקטבליות[2]). בסנדל פכ"ו בבלי' (מ"ח) עור סקורטיא ועור קטבליא[3]), ביש מביאין פ"ח באהלות (מ"ג) סקורטיא וקטבליא. בפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ צ' ב) פורם[4]) קטבליא על גבי דישה[5]) פי' „עור שמכסין בו בני אדם מלמעלה בל' יון שמו אנבולי ושהוא מוצע[6]) למטה קורין אותו קטבולי ובטיית שמו נטע ובלעז נטה ושוכבין עליו". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 12 ושם בט"ד בטיית גטע וצ"ל כבערוך נטע והוא ל"ע نطع ולאי"ט natta = Binsenmatte, Stroh. וכ"ה בבלי' פט"ז מ"ד (אשר עליו מוסיף פי' רה"ג הנ"ל) קטבוליא משיחסום ויקנב. ירוש' שבת פ"ו ד"ח. תוספת' שבת ספ"ג (ד') וירו' סנהד' פ"י דכ"ח. ומתעגל ע"ג קטיבליא חדשה. והקבוץ עיי' לעיל ציון משקלים ובירוש' שקלים פ"ג דמ"ז ע"ג שמט את הקטבלייא — ובכ"י ש"ס פ' בב"מ הנ"ל קרטבליא והוא הוא עיי"ע קרטבל] —

קְטַבְלִיטוֹן (מל"י καταβλητόν פרעון חוב Schuldzahlung) מד' במד"ר פ' פקוד כל זכר (פ"ד) נמצא אותו שולחני חייב קטבליטון פי' בל"י תשלום ופרעון.

קְטִיגוֹר (מל"י κατήγορος Ankläger ; **קְטִיגוֹרְיָא** (Anklage, Beschuldigung, κατηγορία בפ' בן זומ' (אבות פ"ד מי"א) העובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד. בר"ג דפ' ראוהו (ר"ה כ"ו.) אין קטיגור נעשה סניגור פי' „מלשין רכיל"[7]). בס"ג דכתובות (קי"ב:) דור שבן דוד בא בו קטיגוריא בתלמידי חכמים — (א"ב פי' בל"י מליץ רע מלמד חובה ופי' קטיגוריא רכילות וחובה). *[אחי"ה וז"ל בעל המחבר ערך מלין כ"י בקובץ כתב יד האלבערשטאם: קטיגור, קטיגוריא פי בערוך מלשין רכיל והמלה יוני' מורכבת מן קטא שפירשו נגד ואגוריוו שהוא לשון אמירה ודבור כמו שביארתי במלת סניגור ונעשה משתי אלפא קטא ואגריוו אם אחת של איט"ה בהרכבה נעשה הפועל המורכב קטיגוריא והוא ענין הלשנה ואמירה נגד הבעל דין ויגד האיש אשר הלשין עליו ושם דבר ממנו קטיגוריא ושם התואר קטיגורוס וחז"ל העתיקו קטיגור והוא המלשין לאדם והמדבר כנגד ואולם לא יאמר על המדבר כנגד אדם אחר בעסקי ממון שבין אדם לחבירו מעסק משא ומתן אבל יעסק לבד על המדבר כנגד בדיני קנסות לבד אם עונשין ממון או עונש נפשות ומזה יקרא המלשין קטיגור עכ"ל. וע' הזקני' העתיקו ראשון בריב (משלי י"ח, י"ז) κατήγορος, להתגולל עלינו (בראשי' מ"ג, י"ח) העתיק סומכום ע"י κατηγορία וכנ"ה קטיגור במקומות שציינתי בע' סניגור. והקבוץ פסיקת' רבתי פט"ז ויעברו סניגורים וכו', ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: יעמדו קטיגורין . . יעברו קטיגורין, מדרי תהלי' מזמור ח' בכל שעה קטיגטין ביני ובין ישראל אולי צ"ל קטיגורין ועוד עיי"ע קטרג. תרג' איוב ל"ג, כ"ג קטיגורייא. והשם המופשט קטיגוריא (הפכו סניגוריא) שמ"ר ס"פ ט"ו מלמד קטיגוריא. איכ"ר פ' ממרום קפצה קטיגוריא לפני כסא הכבוד. ועיי' ג"כ קהל"ר פ' מה יתרון פסיקת' רבת פ"מ ואלו אומרים קטיגורים צ"ל קטיגוריא וכצ"ל בב"ר ר"פ ל"א הגיע קטיגוריא שלהן לפני ובנו"ג קטיגורים][8])

קַטְדִיקִי[9]) (בל"י καταδίκη עונש Bestrafung, Verdammung) בויק"ר פ' זאת תהיה בסמוך פ' ראשו[10]) (ספ"ח) בשר ודם גובה קטדיקי והקב"ה גובה קטדיקי[11]) פי' בל"י עונש קטדיקי. בילמדנו ויצא בן אשה ישראלית (בתנחו' אמור ל"י) ובאל תצר את מואב (בתנחומ' דברי' ל"י) ה' שמשכו להן ערלה כמפורש בע' מל (י') ולכולם נתתי קטדיקי על מצרים נתתי קטדיקי ויקם מלך חדש (שמות א', ח') שחידש עליהם שיעבוד וליהויקים נתתי קטדיקי והגליתי אותו לבבל (ירמי' כ"ז, א') ועל אדום נתתי קטדיקי כי אני חשפתי את עשו (שם מ"ט, י') ולבני עמון נתתי קטדיקי לא יבא עמוני (דברי' כ"ג, ד'), (בסוטה ובילמדנו) [צ"ל בילמדנו פ' סוטה][12]) (תנחו' נשא סי' ה') ואח"כ יצא קטדיקי על אותה מדינה. *[אחי"ה בנו"ג שה"ה קטאריקוס על אותה מדינה ובילק' ירמי' ר' רמז ש"ה בשם התנחו' ואח"כ יצא קאטרקי על אותה מדינה ובשניהם צ"ל קטאדיקי ובבמד"ר רפ"ט הגי' קטאדיקוס וזה הציון הביא

---

1) בנו"ג הראשונה. 2) וכ"ה בירו' שקלים אבל בבלי גרס קטבלאות. 3) בנו"ג קטבולין. 4) בנו"ג עוד ל.ה ולי' בכ"י ש"ס. 5) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובנו"ג רישיה. 6) לי' בפי' רה"ג. 7) הועתק מפי' ר"ח ושם מלשון וכדאי' ג"כ בכ"י ק"ט ודפ"ע חוץ מדפ"ר ושם לנכון מלשין. 8) ובתשו' הגאוני' הוצ' הרכבי סי' רס"ט (צד 137) הגי' בכתובו' נעשה קרנטיגיא, קרטיגיא? 9) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע קטדיק 10) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 11) בנו"ג בט"ס קטירקי. 12) וכ"ה נכון בע' ארך (ח"א, רפ"ו).

ר"ב בערך אח"כ בע' מיוחד וחשב שהוא מאמר אחר ממה שהביא הערוך ובתנחומ' הישן פ' נשא (בהוצ' רש"ב צד ט"ו:) הגי' יצא קאטריקון וצ"ל קאטדיקון והובא פירוש מגליון פנימה „פי' עונש בלשון יון", וכנ"ה בקהל"ר פ' יש רעה: כל סמא דמילתא הוא קטאדיקי דידיה כשבאה עליו קטאדיקי דמלכות יתן לה מה דיתן. פסיקת' רבתי פ"י מהו קטדיקי שלו כסף ישקל וגו' ובנו"ג קטריקי[1]. שמ"ר פ"ל נתן קטדיקי לקרטים (ἔκδικος פי' שופט) ושם נתן קטאדיקי לאברהם בנו"ג קטריקי. וכ"ה בדב"ר פ"ג לתת עליד קטריקי צ"ל קטדיקי] —

קְטַדִּיקוֹס (מע' הקודם לזה) מד' במד"ר פ' איש איש כי תשטה אשתו (רפ"ט) משל לארכיטקטון[2] קטדיקוס על אותה מדינה פי' גובה עונש ומס. *[אחי"ה ר"ב חשב שהוא ענין אחר ממה שהובא בע' הקודם לזה ולא היא כי הוא הוא המאמר מילמ' פ' סוט' הנ"ל בע' הקודם, ועיי' מ"ש רש"ב בתנחו' הישן פ' נשא סי' ח' אות נ"ה] —

קטה (= קִיטָה אולי מל"פ كله וילון (Vorhang בכל הבגדים פי"א בנגעי' (מ"ז) קטה[3] שיש בה פספסין, בילמדנו בריש בהעלתך (בתנחו' לי') קיטאות של בוץ קיטיות של פורפירן. בספר וידבר בפנים אחרים של וישלחו[4] (בתנחו' שלח לי') לענין ציצית פרט (לפרפוסין) [צ"ל לפרסין][5] ולקיטיות. בפסיקת' דשור או כשב (פסיקת' דר"כ צד ע"ד.) ובויק"ר אמור אל הכהנים פ' צדקתך (פכ"ז) ר' יהושע בן לוי סלק לרומי חזא עמודיא דשישא מכסן בטפיטיא מן הצנה כדי שלא יקרשו ומן השרב כדי שלא יבקעו. ס"א עמודין של שיש מכורכין בקיטיות בשרב שלא יפקעו[6] ס"א מכורכין במחצלות. פי' היינו וילון. וי"מ קיטא לינא[7]. *[אחי"ה בע' טפיט (ח"ד, ס"ג) נסמן ויק"ר פל"ד (ל"ג) מיכסיין בטפיטין ובהערה 4 הבאתי שאר המקומות בזו הגי'. וכגי' פסיקת' הנ"ל מכורכין בקיטיות מוכח ג"כ מתנחו' אמור סי' ו' מכורכים בקניות ואין ספק שצ"ל בקטיות עיי' תנחו' הישן בהוצ' רש"ב לפ' נח (י"ז הערה ע"א) ולפ' אמור (סי' ח' הערה פ') ובפסיק' דר"כ הנ"ל הערה כ"א ונ"ל שהוא ל"פ פי' וילון וגי' רה"ג בסד"ט (צד 27) קיטו ראיה לזה הפי'. וז"ל קיטו פי' כגון וילון סתר (ستر) בטיית כדאמרינן לענין סכה עשה בה קיטיות עכ"ל וכיון לירו' סוכ' פ"א דנ"ב: תולה בו קיטיות כשרה. וכן בירו' עירו' ספ"ח דכ"ה: ותלו לו קטיות. ובבבלי עירו' פ"ו: פרסו סדין על העמודים. וזה קצת ראיה לי"מ בערוך — פסיק' רבתי פל"א קטה ט"ס עיי"ע כו ומ"ש בח"ד, ר"ה.] —

* קָטָה (מל"ע قط ונרדף עם קטע = قطع ab-hacken) ירו' כתובו' רפ"ד דכ"ח: קטה את ידה שיבר את רגלה. פסיקת' רבתי פכ"א ההוא תלמידא קטא מן טורא דסיני בירו' סנהד' רפ"ד דכ"ב. אי' קטוע. וחושאל לחתיכת דבר כדי שיאכלו (abbeissen) ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה ע"ד אין קטא קטא שיחור וכו' וכצ"ל בירו' ע"ז פ"ב דמ"א. ושם קטה שידו וצ"ל שיחור. ובבנין פלפל קטקט ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ג, ורע"ד וירו' פסחי' פ"ו דל"ג: השובט על האר"ג והמקטקט ובשבת בבבלי ע"ה: המדקדק:

קטו (או מע' הקודם מל"ע הנ"ל חתיכת עץ וכדומה או מל' צענד gadha מטה עץ או ברזל (Keule במגילת איכ' גלתה יהודה חד פרי בתר חבריה ובידיה חד קטו בעי מימחיניה בה חמא מזיקא פרי בתריה ובידיה חד קטו דפרזלא פי' מטה של עץ ומטה של ברזל — (א"ב בנוסחאות כתוב קטיתא). *[אחי"ה ובבמד"ר פי"ב חד קטו . . קטותא דפרזלא. והוא הוא קייטא דתוספת' סנה' רפ"ה דור לי בחיי ראשך בקייטא ובמקטייא דנקיטי ובירו' סנהד' רפ"ג דכ"א. אי' קיטה במקטיה] —

קְטִיזְמָא (מל"י κτίσμα בריאה ופעולה das Erbaute, Werk, Geschaffene) בריש ב"ר (פ"א) וענותך תרבני (תהלי' י"ח, ל"ו) בשר ודם מזכיר שמו ואח"כ קטיזמא שלו פלן אגוסטלא פלן פרוטאטא. ס"א ואח"כ מזכיר שבחו — (א"ב פי' בל"י בנין ופעל). *[אחי"ה בב"ר אי' ר' יודן בשם עקילוס אמר . . בתחלה מזכיר שמו ולבסוף קטיזמה שלו . . שמעון ב"ע אומר וענותך תרבני ב"ו מזכיר שמו ואח"כ שבחו פלן אגוסטולי וכו' אבל בילק' שמואל ר' קס"ב וענותך תרבני אמר בן עזאי מלך בו"ד (כשהוא) מזכיר את שמו ואח"כ

[1]) אבל בפסיקת' רבתי פי"ד ר' יצחק קטריקי צ"ל קרטגיני עיי' פסיקת' דר"כ צד ל"ט ובהערה קס"ח ומ"ש רש"ב. [2]) עיי"ע ארך. [3]) בנו"ג קייטא אבל בפי' רה"ג קיטו. [4]) עיי"ע ספר. [5]) וכ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר וכצ"ל בכ"י ק"ט ושם לפיסין. [6]) כ"ה בפסיקת' דר"כ וכ"ה בתנחומ' עיי' בפנים ומ"ש. [7]) lina ובדפ"א ליצא.

הוא מזכיר קטיזמא שלו וכו׳ והוא כגי׳ רבינו בעל הערוך וס״א של ערוך (שהביא ג״כ בע׳ אגוסטלא) לי׳ בילק׳ ואי׳ בב״ר: מזכיר שמו ואח״כ שבחו אבל המעתיקים שבשו לכתבו בדברי ר׳ יודן עיי׳ חידושי הרד״ל, ועיי׳ ג״כ מ״ש הח׳ רש״ב בתנחו׳ הישן בראשי׳ (צד ב׳:) הערה ל״ב ושם הגי׳ קטומה וצ״ל קטיזמה, ועוד שם במאמר ר׳ שמעון בן יוחי (צד ג׳.) משמזכיר הטיומא צ״ל קטיזמא, ובשו״ט מזמור י״ח בט״ס קטיגמא. ולס״א יש ראיה מירוש׳ ב״ק פ״ה ד״ה רע״א תני האומ׳ לחבירו שפחה וולדנית אני מוכר לך בניה משביחין אותה רשב״ג אומ׳ קוטיזמי היא זו פי׳ המפרש וכי שבח היא זו] —

* קָטַט, קְטָטָה עיי״ע קט.

קָטַל (מל״מ פי׳ הרג וכ״ה בל״ס וע׳ قتل אבל قطل פי׳ חתך abschneiden) בפ׳ כלל גדול בגמ׳ אבות מלאכות (שבת ע״ג:) האי מאן דקטל אספסתא חייב שתים. בס״ג דיבמות (קכ״א: ועיי׳ ג״כ סנה׳ ע״ד:) ההוא גוי דאמר ליה לבר ישראל קטלי אספסתא ושדי לה לחיותא בשבתא וכו׳. בר״ג דפ׳ אחד דיני ממונות (סנהד׳ ל״ג.) אטו אנן קטלי קני באגמא [1] אנן כלו׳ „חוטבי עצים אנו.״ *[אחי״ה וכפי׳ ר״ח בסנה׳ (בש״ס ווילנ׳) וכנ״ה בשבת צ״ה. רבך קטיל קני באגמא הוה. ב״ר פל״ג ובשהש״ר פ׳ הנך יפה מבואר טרף (בראשי׳ ח׳, י״א) קטיל והוא כל״ע قطل ובענין הריגה קטל כל״מ ופעיל קטיל, קטילא דניאל ה׳, י״ט. ל׳ שהש״ר פ׳ כמעט אריא קטילא קטלת עיי״ע טחן. סנה׳ ע״ד. לקטולך ולא תקטול, ריש רות רב׳ קטלתון לא קטלנן . . לא קטלת מאן קטל עמך. פ ע ל ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ט. מקטלין לון. וכן כל ל׳ הריגה וחלל ויש לשון הכאה מתורגם קטל עיי׳ המתורגמן. התואר קָטוֹל. קָטוֹלָא וכל״ס עיי׳ תרג׳ במד׳ ל״ה, ט״ז והלאה; לישעי׳ י״ד, י״ב. בן הרוצחן (הרצחן) סוט׳ פ״ט (מ״ח) מבואר בירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד. בריה קטולה. ממיתים (איוב ל״ג, כ״ב) תרג׳ כ״י קָטוֹלַיָּא [2]. והשם קְטָלָא (בל״ס קְטָלָא בל״מ קֶטֶל) עיי׳ סנהד׳ י״א. ע״ג; ע״ח: ע״ט; והשם המופשט קִיטוּל תרג׳ ישעי׳ כ״ב, ה׳; ל׳, כ״ה] —

קטל (= קַטְלָא, קַטְלָה מל״ר catella שרשרת Kette) בפ׳ במה אשה (שבת נ״ז.) [3] לא בקטלא ולא בנזמים. בריש סוט׳ (ז׳ סע״א) היו עליה כלי זהב קטלאות [4] נזמים וטבעות. בכלי מתכות פי״א בכלי׳ (מ״ח) כל תכשיטי האשה טמאין עיר של זהב וקטלאות [5] ונזמים וטבעות שירי קטלא [6] מלא צואר קטנה. חח ונזם (שמות ל״ה, כ״ב) תרג׳ ירו׳ (א׳) קטלין וקדישין [7], בתר״י (א׳) ונקרב את קרבן ה׳ (במד׳ ל״א, נ׳) קטלין מן אדרעיהון [8]. בפ״ה במעיל, (מ״א די״ח.) קטלא בצוארה טבעת [9] בידה פי׳ תכשיט שעושין בצואר האשה והוא רחב שחונקת עצמה ודוחקת בבשר צוארה ואין לה צער ונראה כבעלת בשר [10] ובל׳ חכמים בארץ ישראל פתיכאתא [11] ובלעז מורינ״א [12]. ויי״מ מלשון (איוב י״ג, ט״ו) הן יקטלני — (א״ב פי׳ בל״ר שרשרת זהב). *[אחי״ה וכ״ה באמת. וכנ״ה בתוספ׳ כלי׳ ב״מ ספ״א קטלא שחליות שלה של אילמוג והקבוץ קטְלָיוֹת עיי׳ גי׳ רבינו בערך הנוכחי וכ״ה בתנחו׳ הישן ויצא סי׳ ג׳ בכלי׳ פי״ב מ״ח ובע״ז פ״א מ״ח תוספת׳ מקואות פ״ו (עיי״ע גשש), במד״ר פ״ט קטלאות, ב״ר פצ״ח קטלין] —

קַטְלִיזָא (מל״י κατάλυσις Markt, Bazar, eig. Herberge, Platz für die Zugthiere). בס״ג דפ׳ אין מעמידין (ע״ז מ׳:) הנמכר לפני חנווני בקטליזא אסורין פי׳ שוק כמו אטליסא. *[אחי״ה עיי״ע אטליז, עטליז. בנו״ג בע״ז בקטלוזא. תוספת׳ פ״ד (ה׳) אם היה נמכר בקטליזון בשוק הרי זה אסור, תוספת׳ ב״ב פ״ה והמוכר בקטלזון בשוק אולי בשוק הוא פי׳ הגליון שבא פנימה. תוספת׳ ב״מ פ״ו חייב להעמיד לו כדרך שמעמיד בקטלזון כ״ה בכ״י אירפ׳ ובנו״ג בקוטלזין — תנחו׳ הישן בלק סי׳ ט״ו (בהוצ׳ רש״ב צד ע׳:) ויבאו קרית חוצות (במד׳ כ״ב, ל״ט) שעשה שווקים של מקח וממכר ועשה אטלס] —

---

[1]) כ״ה בכ״י ק״ט ובש״ס אבל בדפ״ע אגמא. [2]) בלשנא דהראשונים התואר נקבה קטלנית נאמ׳ על האשה שמתו בו׳ או ג׳ בעליה ועיי׳ נדה ס״ד. [3]) ועיי׳ תנחומי הישן בשלח הוצ׳ רש״ב צד פ״ה: [4]) בנו״ג קטליאות. [5]) בנו״ג וקטליות. [6]) בנו״ג קטלה. [7]) בנו״ג שירין ושיווין. [8]) בנו״ג קטלין מן צווריהון שיריא מן אדרעהון. [9]) בנו״ג טבעות. [10]) והוא עפ״י שבת דף נ״ז רע״ב ועיי״ע חנק. [11]) יש להשלימו מפי׳ רה״ג לכלי׳ פי״א (בסד״ט צד 8) וז״ל קטלה פי׳ פתיכתה בל׳ חכמים בא״י תולין אותן בצואריהן ומכנקא בטיית ע״כ והוא בל״ע [illegible] רביד הצואר וכן פי׳ הרמב״ם רביד.
[12]) אולי צ״ל מונילא בלאי״ט Halsband, monile ובכ״י ק״ט מרנא ובעה״ק מורינא הלסבנ״דא בל״א Halsband.

* קיטליזקי (כמו מל"י κοτυλίσκα כלי חלול hohles Gefäss) תוספת' כלי' ב"מ רפ"ח הדפין של קיטליזקי . . הגשישין של קיטליזקי ובכ"י אירפ' קיטליאקי.

קַטְלֶפְטָא (מל"י κατάλεπτόν מעט מעט einzeln, geringe Zahl) במגילת איכ' העיר רבתי: אשכח חד חייט יתיב על פילי אמר ליה [לית] את מזבן קטלפטא[1]) א"ל לא אלא כולה כחדא פי' מעט — (א"ב פי' בל"י בחלקים קטנים ומעט מעט ובנוסחאו' כתי' לוקטא לוקטא). *[אחי"ה עיי"ע (בח"ה, נ"ז.) וכונת ר"ב על ל"י הנ"ל וכ"ה בעיר דוד לר"ד דילארא. ולדעת ה' לעווי καταληπτόν פי' מה שיש לאחוז והיינו ביחידות] —

* קטליקוס, קטליקין עיי' קתליכוס.

קטלת (= קָטְלִית, קַטְלֵי מל"י κοτύλη Hüft-becken) בפ"ק באהילות (מ"ח) שלשה בקטלת פי' למעלה מן הירך — (א"ב פי' קוטלא בל"י אטמא של ירך אשר בו נתקע הבוקא וחבור אלו עצמות). *[אחי"ה וז"ל רה"ג (בסד"ט 22) בקטלת א"ד בקטלי' וטועין בכך מרבע מקום אלמושט בוכאניו ואסיתא וצ"ל מקום الموسط בוכאני ואסיתא כלומ' מקום העומד בין בוכנא ואסיתא. ובפי"מ להרמב"ם קטלית הוא כף הירך] —

קָטַם (מל"ע قطم בל"ס קְטַם פי' טרף abrupfen, abpflücken) בפ"ב בשביעי' (מ"ד) וכורכין אותן וקוטמין אותן פי' בע' זבל[2]). בפ' לולב הגזול (סוכה ל"ב: ל"ד:) נקטם ראשו אפי' שנים קטימין. בפ' המביא כדי יין בגמ' ר"א (ביצ' ל"ג:) קוטמו ומריח בו. טרף בפיה (בראשי' ח' י"א) תר"י (א') קטים בפומה[3]) ענין שבירה. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ע"ד: התולש את הכנף והקוטמו, ירו' שבת פ"ז ד"י: המורטה והקוטמה, סוכ' ל"ד: אפי' שלשתן קטומים ועיי' ויק"ר פ"ל. וירו' סוכ' רפ"ג דנ"ג ע"ג וע"ד. נפעל נקטם סוכ' הנ"ל וכ"ט:] —

קָטַם (פי' זרק אפר ע"ג גחלים (Kohlen) mit Asche bestreuen מהשם קיטמא בל"ס קְטַם, קִטְמָא אפר ובל"ע قتمة, قتام, قتمة עפר) בפ' אלו טרפו' בגמ' נפלה (חולי' נ"א:) קיטמא נהילא חיישינן פי' אפר מנופה בנפה. פיח הכבשן (שמות ט', ח') תר"י (א') קטם דאתון[4]). בב"ר פצ"א (ספ"צ) ויקבץ את כל אוכל: עירב[5]) בהם עפר וקטמיות[6]) דברים שמעמידין את הפירות. ברודים אמוצים (זכרי' ו', ג') תרג' פצחין קטמין. *[אחי"ה בנו"ג סוסון פציחין קטמגין וגי' קטימין לנכון בכ"י ק"ט (ובדפ"ע קטמין). כלומ' יש להם מראה אפר aschfarbig. וכן הפעל בשבת ל"ו: ל"ז: גרוף ואינו קטום, תוספת שבת ספ"ב (ג') גרופה וקטומה, שבת שם: קטמה והובערו, ירו' שבת ספ"א ד"ד: כירה קטומה . . כירה שאינה קטומה, שם רפ"ג ד"ה ע"ג אחת גרופה וקטומה ואחת לא גרופה ולא קטומה, שם: הקוטם עד שיקטום כל צורכה. תמיד כ"ט: כיון דלא קטמי מגואי כה"ג בפי' רגמ"ה (בקבוץ כ"י אנגיילי דף רע"ז סע"ב) ובראב"ד ספרא ויק' פרש' ד' פרק ו' ובקרבן אהרן אבל בנו"ג דקטרי. והשם קטמא ברכו' כ"ח. ועיי"ע חצב ב' ושם: קיטמא וכ"ה ביו"ד בב"ר פמ"ט ובתרג' לרוב קטמא וקטם כל"ס עיי' הדוגמאות בעמת"ר ללעווי — קטומה בתנחו' הישן צ"ל קטיזמא עיי"ע — קוטמא מד' שו"ט מזמור י"ב צ"ל קִופסא — קטמין ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג ט"ס עיי"ע (הונים) [הוּנוּס] ח"ג, קצ"ד] —

* קטימוס ט"ס עיי"ע טימס ח"ד, ט"ד.

קָטָן (מל"מ שם תואר לקלות השנים או האיכות klein, insbes. jung an Jahren) בס"ג דפ' היה נוטל (סוט' כ"ב) מאי קטן שלא כלו לו חדשיו זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ומקשינן והא רבה אורי פחות ממ'[7]) ופרקינן שני רבה דלית דכוותיה[8]) פי' רבה מבני עלי הכהן היה וחיה מ' שנה ומפורש ביבמו' (ק"ה.) ובר"ה (י"ח.) וישב ראש ישיבה כ"ב שנה נמצא שהורה מבן י"ח שנה ולמעלה ומשנינן בדורו לא היה כמותו. קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו (ברכו' מ"ח.) כבר פי' בע' פרח. בס"ג דפ' לולב הגזול (סוכ' מ"ב.) ובר"ג דערכין (ב':) קטן היודע לנענע חייב בלולב ויודע להתעטף חייב בציצית וכו'. בסוף (?) פ' האומ' התקבלי גט בגמ' דסמוך קטנה (גיטי' ס"ה.) אמר רב[9]) ג' מדות בקטן צרור וזורקו אגוז ונוטלו זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים וכנגדו בקטנה מתקדשת במיאון וכו'. ביבמות בס"ג דפ' נושאין על האנוסה (ק':) איזו היא קטנה מבת י"א שנה

---

[1]) בדפ"ר קטפלטא ובראש הע' קטלפטא ובכ"י ק"ט וה"ב קטלפסא. [2]) והוא כפי פי' השני מן נקטם ראשו. אבל כפי פי' הראשון כיון רבינו על ע' הבא אח"ז וקשה להלמו. [3]) בנו"ג לקיט תביר ומחית. [4]) בנו"ג קטם דקיק מן אתונא. [5]) בנו"ג נתן. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קוטמיות [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר (וכן מוכח מש"ס סוט' כ"ב רע"ב) ובדפ"ע בט"ס מכ'. [8]) בנו"ג בשוין ועיי' פירש"י ותוספו' ומ"ש בעל הפשב"ע. [9]) בנו"ג רבא.

ויום אחד עד בת י״ב שנה ויום אחד, קטנות נערות ובוגרות כבר פי׳ בע׳ בגר. בפ׳ כל הגט המביא גט ממדינת הים (גיטין כ״ט:) אמר בר רב אשי הא דאבא קטינותא היא[1]) פי׳ זו שאמר מדעת קטנה פ״א בימי קטנותו אמרה[2]) מקוטנא לאולמא (שבת קל״ו.) כבר פי׳ בע׳ אלם. *[אחי״ה והוא בל״מ כמו קוֹטֶן (קֹטֶן בל״מ) ומובנו חלק דק וצד קליש וכן ירו׳ סוט׳ פ״ז דכ״א ע״ד עוביה . . קוטנה. והשם המופשט קטנות הפכו זקנות איכ״ר פתיחת׳ ד״ה משא גיא, ועוד בהשאילה ענין מך ערך באמונה סוט׳ מ״ח סע״ב קטנות שהיתה בהם שלא האמינו בהקב״ה והתואר שם קטני אמונה, שם מ״ט: קטני חסידים, סנהד׳ ק״י: קטנים בני רשעים תוספת׳ סנהד׳ רפי״ג קטנים בני רשעי ארץ וכו׳. ירו׳ שביעי׳ ספ״ד דנ״ה ע״ג קטני ישראל, קטני גוים וכ״ה בקהל״ר פ׳ וראיתי ורות רב׳ פ׳ קָטָן וגדול. ובל״ס קְטִין, קְטִינָא עיי״ע קטן ו׳. ועוד הוא תואר לנקבים קטנים הפכו פי טבעת ב״ק צ״ב. ובתש׳ הגאוני׳ בהוצא׳ ה׳ הרכבי סי׳ רמ״ח ופי׳ דאית בקטנות ובאגדות, ושם: המדרשות יפין הן ונאין מן האגדות ומן הקטנות ונראה שפי׳ מסכתות קטנות עיי׳ מ״ש הרכבי שם צד 354 וש״נ קטנות שהזכירן הרמב״ם בהקדמתו לפי׳ המשנה — והשם קטונתא, קיטונתא במקום התואר ירו׳ סוט׳ ספ״ט דכ״ד ע״ג ר׳ יוסי קטונתא . . ולמה נקרא קטונתא שהיה תמציתן של צדיקים ושל חסידים במשנ׳ שבמשניו׳ ר׳ יוסי קטנותא ובמשנ׳ דירו׳ יוסי בן קיטונתא. ירו׳ ב״ק פ״ג ד״ג ע״ד יוסי קטונתה. תוספת׳ סוט׳ פט״ו אבא יוסי בן קיטנית נ״א איש קטונתה שהוא קוטנה של חסידות. והפעל בהפעיל ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד: שהיה מקטין את עצמו. ב״ר פ״ו וס״פ ל״ז שהיה מקטין את עסקיו. התפעל תוספ׳ סוט׳ שם נתקטנה חסידות מישראל] —

קטן (= קוּטְנִין נ״ל מל״ע قطنيّة הקבוץ قطان, القطاني מין עדשים Linsen = Bohnenart) בסוף מעשרות (פ״ה מ״ח) ר׳ יוסי אומר אף[3]) הקוטנין פטורין מן המעשר (פ״א)[4]) [פי׳] ממיני קטניות הוא ושמו בל׳ ישמעאל סגיר אל ארנאב[5]) — (א״ב המפרשי׳ כתבו שהוא מין ממיני עדשים). *[אחי״ה וכן פי׳ הרמב״ם ונ״ל שהוא הקבוץ של מלה ערבי׳ הנ״ל ול״ע סגיר אלארנאב הוא صغير الاذناب קטני הזנב ועיי״ע הבא אח״ז. ודע כי במשניו׳ הישנים ובפי׳ ר״מ ורע״ב הקוטנים ובדפ׳ פראג בט״ס הקוטנים ועוד הגי׳ לפנינו הקוטנין אבל במשנ׳ דירו׳ הקרטנים וצ״ל הקוטנים] —

קטן (= קוטנין, קוטין מענין הקודם) בתוספתא[6]) סוף מעשרות (ספ״ג) ר״מ אומר אף הקולקס אלו שעוקציהן קטנים והלקטיהן מרובין ר׳ יוסי אומר אף הקוטנין של מטה מהן והיינו קוטין והיינו קוטנין[7]) פי׳ של מטה דאמר ר׳ יוסי היינו דעוקציהן יותר קטנים מעוקצי הקולקס ולכך נקראין סגיר אלארנאב[8]) ולא נקרא הקולקס קוטנין שפירושו קטני זנב אעפ״י שעוקציהם קטנים לפי שהקוטנין למטה מהן בזנב כלומ׳ יותר קטני זנב מהקולקס ולכך נקראין קוטנין זה מצאתי בערוך אחד. *[אחי״ה כבר במבוא בח״א צד XXI רמזתי על זה הערך להראות באצבע יתרה על גי׳ דפ״ר זו ובשאר דפ״ע וכ״י ערוך לי׳ וכבר חויתי שם דעתי שלפע״ד כיון רבינו בזה הערוך על ערוך של רצ״ג אשר כמה וכמה פעמים העתיק ממנו ולא ידעתי למה השמיטו מדפ׳ פיז׳ והלאה הסיום הנ״ל זה מצאתי וכו׳ ובכ״י ה״ב לי׳ כל הערך הנוכחי כל עיקר ובכ״י ק״ט נכלל עם ערך הקודם כזה״ל קטן: בסוף מעשרות ר׳ יוסי אומר אף הקוטנין בתוספת׳ מעשרות ר״מ אומר אף הקולקס וכו׳ עד הסיום: פי׳ אחד ממיני קטנית הוא ושמו בל׳ ישמעאל (צגיד) [צ״ל סגיר] אלארנאב ע״כ ולפי זו הגי׳ הכל ערך אחד וגם ישנו ל׳ ישמעאל סגיר אלארנאב רק פעם אחת אבל בכ״ז נראה לי גי׳ הדפ״ר עיקר כי בע׳ קטן ב׳ הביא רבינו פי׳ על הקוטנין של מעשרות ואח״כ מצא ערוך אחד אשר בו מובא ומפורש אותה המלה (עם השנויים) מתוספת׳ מעשרו׳ והוסיף זה הערך] —

קִטְנִית (הקבוץ קִטְנִיּוֹת מע׳ הקודם Hülsenfrüchte, Erbsen, Bohnen) בפ״ק בביצה (יד:)

---

[1]) כ״ה נכון וכל״ס קטינותא פי׳ ימי קטנות Jugendzeit ובנו״ג דקטנותא. [2]) וכ״ה בפירש״י ובהפשב״ע הביא לכונת הענין מאמר מב״ב קנ״ז: מהדורא קמא דרב אשי אמר לן וכו׳ מהדורא בתרא דרב אשי אמר לן וכו׳ עיי״ע הדר. [3]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ע חוץ מדפו״ו ושם בט״ס כף. [4]) כ״ה בדפו״ו ובדפ״ר פי׳ אחד (או אחר) וצ״ל כבדפ׳ אמ׳ ועה״ק שנ״ב פי׳. [5]) כ״ה בכ״י ל״ד ובל״י אחרי׳ צגיד, צגיר אלארנאב וגם אלארנאב והנכון כבכ״י ל״ד ובדפו״ו בערך הבא אח״ז אבל בזה הערך צגיר אלארנב. [6]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע לי׳. [7]) נ״ל שצ״ל ס״א הקוטין ועל זה בא פי׳ רבינו היינו קוטין והיינו קוטנין ובאמת בכ״י אירפ׳ הגי׳ אף (הקיטין) [צ״ל הקוטין] ובנו״ג הקנטין נ״ל שצ״ל הקטנין. [8]) כ״ה נכון בכ״י ובדפו״ו ועיי״ע הקודם לזה.

משלחין יינות שמנים וסלתות וקטניות פי' הן זרעונין ובלעז לגומ"י[1] ובל' ערבי קטנית. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט והוא הוא מלה ערבי' הנ"ל قطنية ובדפ"ר קטאניא והוא הקבוץ מל"ע הנ"ל ובדפ' אחרי' קטניא. ואם גם מין עדשים ומין לגומי נכללו בסוג מלה ערבית הנ"ל יפה עשה רבינו להפריד בין הדבקים בערכי' המיוחדים כי שונים הם בענינם אבל רמ"ל לא נחת לחילוקים וכלל שני ערכים קטן וע' קטנית הכל בע' אחד! וכנ"ה קטניות בביצ' י"ג. תוספת' תרומ' ספ"י ירו' תרומ' רפ"ט דמ"ו ע"ג, כתובו' קי"ב. — ועוד בתרג' ירו' במד' ט"ו, י"ט קיטְנֵי] —

קטן (= קְיְטוֹן מל"י κοιτών בל"ס קְיְטוֹנָא ובל"ע قيطون חדר (Schlafgemach בר"ג דסוכה (ג'.) בסוכה העשויה קיטוניות קיטוניות[2]. בפ"ק ביומ' ומקטיר את הקטרת (יומ' ט"ו:) ורמינהו בפ"ק במדות (מ"ו) ארבע לשכות היו בבית המוקד [כקיטוניות] פתוחות לטרקלין. בב"ר פ' כ"ה (פכ"ד) זה ספר: לארכון טקטונים שבנה המדינה חדרין וכיבין ומערות. ויבא החדרה (בראשי' מ"ג, ל') תר"י ועל לקיטונא וכן בחדר משכבך (שמות ז', כ"ח) ומחדרים אימה (דברי' ל"ב, כ"ה) — (א"ב פי' בל"י חדר ובפרט אשר שוכבים בתוכו אבל טקטון בל"י חרש עצים ואבנים וארכיטקטון ראש האומנים והחרשים). *[אחי"ה עיי"ע ארך (ח"א רפ"ו). קיטון הפכו טרקלין ירו' ר"ה רפ"ד דנ"ט: ירו' ב"ב רפ"ט דט"ז ע"ד ב"ר ר"פ מ"ח פפ"ז קהל"ר פ' טוב שם עיי"ע טרקלין. שמ"ר פל"ג קיטון אחת עשה לי שאדור אצלכם. בל"ס ירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד לא נפיק מן הדין קיטונא וכו'. והקבוץ קיטוניות עיי' לעיל ובתרג' ירו' ב' במד' ל"א, נ'. תרג' משלי ז', כ"ז; ד' קיטוני. וע' הזקני' העתיקו ככה חדר (שופטי' ט"ו, א'; ש"ב י"ג, י'; יחזקי' ח' י"ב) מקרה (שופטי' ג', כ"ד), משכב (שמות ח', ג'; ש"ב ו', י"ב; קהלי' י', כ')] —

קטן (= קוּטְנָא מלא"ר פי' זנב ובל"ע قطن מה שבין שתי ירכות עיי"ע בית קוטנא) ואחוז בזנבו (שמות ד', ד') תר"י (א') [ואיחוד] בקוטניה. *[אחי"ה תר"י ב' דברים כ"ה, י"א במבשיו = בבית קיטמי נראה שצ"ל בבית קוטניה] —

קטן (= קְטִין, קְטִינָא בל"ס כמו בל"ט קטן klein, kurz, schmal) בפ' הכונס בגמ' כיצד משלם מה שהזיקה (ב"ק נ"ט.) רב פפא ורב הונא בריה דרב[3] (שום) [צ"ל שמו] דיקלא אגב קטינא דארעא. בס"ג דפ' כל הגט (ל':) ר"ל אמר אפי' הניח מלא מחט גובה מלא קרדום כמעשה דקטינא דאביי פי' קטינא דאביי בר"ג דפ' מי שהיה נשוי (כתובו' צ"א:) ההוא גברא דהוו מסקו ביה מאה זוזי הוו ליה תרי קטיני וכו'. אמר רב ששת בריה דרב אידי[4] בקטיני, פי' שדות קטנות. בגמ' דסמוך שום הדיינין (כתובות צ"ט:) אלו ששה[5] קטנין[6] כולן קרובי ענין אחד הן. *[אחי"ה גי' ששה תתכן כי קטן = קיטונא אין ענינו קטן כי אם מל"י הנ"ל יען כן סדר ר"ב בדפא"מ זה הערך קטן = קיטון באחרונה. וקטין של ע' הנוכחי הוא מל"ס הנ"ל וכנ"ה בערכי' י"ג: קטין קלייהו, זבחי' ס"ב: דאריך וקטין, ירו' מעשר שני ספ"ד דנ"ה ע"ג רגלי קטינא והקבוץ קטִינֵי כתובות הנ"ל, ב"מ פ"ט. קטיני.. אלימי. איכ"ר פ' זכר עניי עיי"ע חשך. והשם קוֹטֶן (כל"ם קֹטֶן) פי' ילדות כתובות כ"ח. בגודלן בקוטנן. בל"א קוּטנא עיי"ע קטן א'. וש"נ קטנות, קטנותא, קיטונתא. — ובהשם הפרטי (כמו זעירא) ברכות נ"ט. רב קטינא, שם: קטינא קטינא, יומ' ל"ז. בן קטין וכן בירו' שקלים רפ"ה דמ"ח ע"ג והוא כמו קטינא בלא"ר ועוד עיי' תעני' ז': יומ' נ"ד. חולי' כ"ח: בכורות מ"ד: מנחו' מ"א. צ"ז. ועוד במ"א] —

* קיטין (?) תוספת' תרומות רפ"ג בכ"י אירפורט התורם את הגורן צריך שיכון את לבו על מה שבקיטין ועל מה שבצדדין וכו' נ"א שבקעוטין ובנו"ג שבקשין וזה האחרון נ"ל עיקר או כגי' רבינו צ"ל קטעין עיי"ע.

☞ קְטַנְטִין (נ"ל מל"י κτανθείς רוצח ואיש דמים Mörder) מד' תהלי' מזמור בבא הזיפים (מזמור נ"ד) קטנטין שהיה רודף אחר חבירו פי' בל"י איש דמים ורוצח. *[אחי"ה כיון למלה κταντής וכדאי' בעיר דוד אבל זה התואר לי' באוצ"ם יוני והנכון כמו שכתבתי. וראיה מגי' הילק' קטנתן צ"ל קטנתין] —

* קְטִים (מל"י κτῆσις קנין Erwerb) ילק' יחזק' ר' שס"ב מובאים סבאם (יחזקי כ"ג, מ"ב)

---

[1] legumen. [2] כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע קטונות. [3] בנו"ג דרב יהושע. [4] בכ"י ק"ט דרב אמי ובנו"ג רב שישא בריה דרב אידי. [5] בדפ"ר ז'. [6] בכ"י ק"ט ודפ"ר עניינים.

מובאים קטיסין וכן העתיקו ע' הזקנים (בדפ"ר) קנין (תהלים ק"ג, כ"ה) ורכוש (עזרא ח', כ"א).

קְטִסְפּוֹן (עיר אשורית הידועה על הטיגרים Kte-siphon בל"ס קטיספון בל"י Κτησιφῶν) בב"ר פל"ח (ל"ז) ארך ואכד וכלנה (בראשית י', י') הדס [1]) ונציבון וקטיספון [2]) וכן בתר"י (א' ובי'). בריש יומא בגמ' ללשכת פרהדרין (י'.) רסן זה קטיספון. *[אחי"ה אבל בויק"ר פ"ה ובמד"ר פ"י ג"כ כלנה זה קטיספון ועיי"ע אקטיספון (ח"א, רנ"ד) וש"נ. ומשם היה ר' חייא ובנו רבה ביצ' ל"ח: ר' חייא קטוספאה, רבה בר חייא קטוספאה יבמו' ק"ד, ב"ב צ"ג סע"ב ועיי' ג"כ ע' תוספאה] —

קְטַע (נרדף עם ל"מ קצע ובל"ס קְטַע ובל"ע قطع ענין חתיכה ושבירה abschneiden, ab-hacken). בפ' במה אשה (שבת ס"ה סע"ב) הקטע [3]) יוצא בקב שלו. וקצץ פתילים (שמות ל"ט, ג') תר"י וקטע יתהון. בב"ר פמ"ה (מ"ד) היה אברהם יושב ותמיה כל היום במה אברר [4]) אמר לו הקב"ה קטע [5]) חד פטטיא מן כדו [6]) ובפסקא דהחודש (פסיקת' דר"כ צד מ"ג) פסק הדא [7]) מיליא מן לבך. *[אחי"ה כ"ה בדפו"ו ואמ' ובדפ"ר מילתא והוא ממש כמו פטטיא עיי' מ"ש בהערה 6 אבל בכ"י ק"ט אי' פסק הדא לכיא מן לבך ונ"ל שצ"ל מלכיא וכן תיקן הרב החכ' רש"ב בפסיק' דר"כ שם תחת מילניה ומלניא בילק' הנ"ל ובילק' לך ר' ע"ז שצ"ל מלכיא וכ"ה מלכי בפסיקתא רבתי והוא מל"י μαλακία עיי"ע מלכיא במו"ע — וע' מלניא. וכנ"ה קטע בתרג' ירו' להעתקת קצץ (שמות ל"ט, ג') כרת (במדבר י"ג, כ"ג דברים י"ט, ה') גדע (דה"י בי ל"ד, ד') זנב (דברים כ"ה, י"ח) פלח (איוב ט"ז, י"ג) וכן בדרז"ל ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג נפק מקטוע קיסין, ירוש' מגילה פ"ד דע"ה: אין קטעון רישיך וכו'. ב"ק פ"ח מ"א קטע את ידו, שם מ"ז (דף צ"ב.) קְטע את ידי וכו', תוספת' ב"ק רפ"ט קטע ידו.. וקטע רגלו, שם קיטע את ידו, ירו' ב"ק רפ"ח ד"ו: הכהו על ידו וקטעה וכו', שם: הקוטע ידי עבד וכו'. בינוני פעול קטוע עיי"ע דרקט (ח"ג, קס"ב) וע' קטה ועיי"ע סכם. בינוני פעיל ריש קהל"ר קטיע לישנא. עיי"ע פסלום וע' עמוס. פסחים פ"ז: מלכותא קטיעתא. וכן השם הפרטי ע"ז י': קטיעה בר שלום עיי' ע"ז הנ"ל. בינוני פעול בפיעל מקוּטָּעִין ירוש' ביצה רפ"א ד"ס. ירו' יבמות פ"ד ד"ה סע"ג ודף ו'. ולנקבה מקוּטָּעוֹת פסיקת' רבתי פל"א. פַּעל מקטע ירו' שבת פ"ז ד"י. ירו' ביצה פ"ד דס"ב ע"ג ירוש' נדרים פ"ט דמ"א ע"ג. מקטעין ירוש' מגיל' פ"ד דע"ה: תנחו' חיי שרה סי' ג'. אתפעל יתקטעון ירו' פיאה ספ"ז דכ"א ע"ג, תִקְּטַע ירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ג. והתואר קִיטֵּעַ וגי' רבינו קטע עיי' לעיל בערוך. והקבוץ קטעים ב"ר פל"ב, ירו' ב"ק ספ"ח ד"ו ע"ג קיטעין תוספת' ערכי' רפ"א הקיטעין ועוד עיי"ע הבא אח"ז] —

קְטָעִין (מע' הקודם פי' משוברין, תואר קטעין = קיטעין) בריש מעשרות (פ"א מ"ו) נוטל את הקטעין מן הצדדין ממה שבתוך התבן ואוכל כלומר נוטל את המשוברין מן הצדדין שבמירוח ואוכל בלא מעשר. *[אחי"ה בכ"י ק"ט בראש הע' קטעין ובאמצע: הקוטעין וכ"ה לפנינו ובתוספ' תרומ' רפ"ג צריך שיכון לבו על מה שבקוטעין ובכ"י אירפ' קיטין ועוד עיי"ע קיטין ומ"ש. ובענין קיטעין קיטעין ירו' מגילה רפ"ב דע"ג. ירו' ברכו' פ"ח די"ב. עיי"ע סרג] —

קְטָף Balsambaum ועיי' ג"כ מלה ערבי' قطف (Balsamodendron-Art [8]) הכופר והקטף (שביעי' פ"ז מ"ו נדה ח'.) עיי' בע' כפר [9]) פי' בלעז בלסמ"ו והוא תרג' צרי (בראשית ל"ז, כ"ה; מ"ג, י"א) והוא אפרסמון כמו שפי' במקומו. בפ' אין מעמידין בגמ' השיאו (ע"ז ל"ה:) עד כאן לא פליג ר' יהושע עילויה אלא בקטפא [10]) דגוזא [11]) אבל בקְטפא דפירא מודה ליה דתניא אמר ר' יהושע שמעתי שמעמידין אותה בשרף העלין ובשרף העיקרין מותר ובשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי — (א"ב כל המיצים העבים הנוזלים מהעצים נקראו קטף בשם כללי אבל בשם פרטי העץ שממנו נוזל הצרי נקרא כן והצרי עצמו).

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב בדפו"ו ובדפ"א Edessa והוא אבל בדפ"ר חרם ובנו"ג חרן וכ"ה בע' נציבין. [2]) כ"ה בכ"י ובנוסחי אבל בדפ"ע קטספון. [3]) וכ"ה במשניות נאפולי אבל בנו"ג הקיטע וכ"ה ביומא ע"ח: יבמות ק"ג: ובעי קב. [4]) כ"ה נכון בכ"י וברפ"ר ובשדפ"ע אברך בט"ס. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קטיע. [6]) בנו"ג קטע הדן מוניטא מן כדו וע"ש המפרשים ובפסיקתא רבתי פט"ו אי' מלכי ותנחומא פקודי סי' ח' ומי' שו"ם סוף מזמ' נ"ב לי' אבל בשו"ט מז' מ' אי' קטע הדא מיליא והוא ממש כגי' הערוך כי פטטיא הוא ענין פטפוטי מלין עיי"ע פט ובילק' תהלי' ר' תשל"ז הגי' מלניא ונ"ב צער. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע חדא. [8]) עיי' פפלנ"צ ללעף 338. [9]) ח"ד, ש"א: [10]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בקיטפא. [11]) בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר דגנזא וצ"ל דגוזא ובכ"י ש"ם דגוזא.

*[אחי"ה וכנ"ה בכריתו' ו'. הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף וכן תרג' מעט צרי (בראשית הנ"ל) מעט קטף ב"ר ס"פ צ"א. נדה ח'. ושם: יש לקטף שביעית . . אין לקטף שביעית ועיי' ג"כ ירוש' ערלה פ"א דס"א סע"ב ובתוספת' שביעית פ"ה ובכ"י אירפ' שם גרס שיש לקט בשביעית וצ"ל שיש לקטף בשביעית. וקטפא דגווזא (ע"ז הנ"ל) פי' ר"ח קטף העץ. קהל"ר פ' יש רעה: המערב . . חלב חמור בקטף וכ"ה בספרא ויקרא סוף פרש' י"ב ועיי' מ"ש הראב"ד (בהוצי' הח' ווייס צד כ"ח.) ועוד עיי"ע שרף ב'] —

קְטַף (מל"מ ענין תלישת צמחים ונרדף עם חטף וכן בל"ע قطف ובל"ס קְטַף abreissen, abpflücken) בפ"ק בפסחים בגמ' ר' יהודה אמר (י"א.) מתוך שלא התרת לו אלא ע"י קיטוף זכור הוא. פי' קודם העומר אין קוצרין החיטין במגל אלא מקטפין ביד[1]. בפ' כל שעה בגמ' אלו דברים (שם ל"ו.) וחכמים אומרים את שלשין בו מקטפין בו. פי' האשה מקטפת מן העיסה ועורכת הלחם. בפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ פ"ט.) יצא הלש והמקטף והאופה. בע"ז בפ' השוכר את הפועל[2] בגמ' נטל את המשפך (ע"ז ע"ב:) כי זבניתו חמרא לגוים קטיפתו[3] קטופי. אמן קטופה (ברכות מ"ז. ירושי ברכות ספ"ח דו"ב ע"ג תוספתי מגילה פ"ד (ג') ירושי סוכה פ"ג דנ"ד.) כבר פי' בע' אמן. הקוטפים מלוח עלי שיח (איוב ל', ד') בר"ג דע"ז (ג' :). *[אחי"ה וכנ"ה בירו' גיטין ספ"ג דמ"ה: דאינון קטפין וכו'. איכ"ר פ' לא אליכם (איכה א', י"ב) מבואר עולל: קטף עוללתי, ושם פ' תבא כל: קטוף עולליהן כמה דקטפת עוללתי. בינוני פעיל קטיף קהל"ר פ' לב חכם ופ' שמח. פיעל ירוש' ב"מ רפ"ז די"א: הלש והמקטף. ירוש' פסחים דכ"ט ע"ג אין לשין . . אבל מקטפין וכו' עיי' בבלי ל"ו. מ"ב. ירו' ברכו' פ"ט דו"ג ע"ג לש וקיטף ירו' שקלי' רפ"ה דמ"ח ע"ג — ב"ר פמ"ב ויק"ר פי"א רות ר' פ' ושם האיש מקטף בעוללות. תוספת' פיאה ספ"א היה מקטף. תוספת' פסחים רפ"ג (ב') אבל מקטפין אותה בכולן. תוספת' ב"ק פ"ו או שקיטפה לולבי גפנים. השם המופשט קטוף בל"ע قطاف פסחים י"א. ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ג ספרא קדושים פרק ב' ירוש' פסחים פ"ג ד"ל: ובל"נ קטיפה פסחים שם. תרג' בציר (ויקי כ"ו, ה') קְטָפָא ובתר"י א' קיטפא (= בל"ס קָטְפָא) והתואר קטיף פי' בוצר עיי' תרג' ירמי' ו', ט' לעבדיה ה'] —

קְטַף (מענין הקודם והושאל לנתיקת השער sich losreissen) בר"ג דפ' תינוקת (נדה ס"ו רע"ב) נתר מקטף מיא אהל מסרך מיא. פי' קטוף וסרוך כגון דבוק השער זה עם זה ואין המים באין ביניהן. *[אחי"ה ורש"י פי' נתק השער ובהשאילה על נתיקת וקפיצת האש ירוש' ב"ק ספ"ו ד"ה ע"ג במקטפת . . בקודחת. השם המופשט תרג' שה"ש ב', י"ב קטוף בוכריא] —

קטף (= קטופא מל"ע قطف, قطافه Traubenkamm) בס"ג דכתובות (קי"ב.) חזנהו להנהו קטופי[4] דהוו קיימי כי עגילי פי' אשכולות. *[אחי"ה ושם: קטופי נינהו. ורש"י גרס קטפי ופי' אשכולות כדמתרגמינן לא תבצר לא תקטוף. ועיי' ירו' פיאה' פ"ז ד"כ: וע' סגל] —

קטף (= קְטִיפָה מל"ע قطيفة, قطايف Ueberwurf, auch Bettdecke) במדרש ספר וידבר בפנים אחרים של וישלחו (בספרי כי תצא ולי' לפנינו) קטיפות[5] אינן חייבות בציצית פי' ל' ישמעאל קטיפה ולשון משנה (כלי' פכ"ט מ"א, אהלות פי"א מ"ג פט"ו מ"א נגעים פי"א מי"א) סגום ובלעז לצולה והיא דקה ורכה. *[אחיה והוא מל"ע הנ"ל והוא כענין מעיל ובגד עליון וגם ענינו מכסה המטה ואולי לצול"ה יש לו שייכות קצת עם לאי"ט letticello מטה השוכבים עליו לנוח והוא מכסה לזו המטה — ועוד עיי"ע סגום ומ"ש] —

קְטַפְרֵס (מל"י καταφερής פי' מדרון abschüssig; abwärts geneigt) בפ"ג באהילות (מ"ג) נשפך באויר אם היה מקומו קטפרס. הנצוק והקטפרס ומשקה טופח (ע"ז ע"ב.) כבר פי' בע' טפח. בפ' הזורק גט בגמ' וכן לענין קדושין (גיטין ע"ח:) אמר רב יהודה היתה ידה עשויה קטפרס פי' כגון שהעמידה ידה משופעת ולא זקופה כמחיצה ולא פשוטה לקבל אלא עשויה כמין מדרון. במעילה בגמ' דפ' קדשי מזבח (י"ז.) נשפך על הרצפה והיה מקומו קטפרס — (א"ב פי' בל"י מקום משופע נטוי מלמעלה למטה כמין מדרון) *[אחי"ה וכנ"ה בטהרות פ"ח מ"ח מ"ט עריבה שהיא

---

[1] וכן בפירש ר"ח ורש"י ע"ש. [2] ברפ"ע בט"ס הפועלים. [3] כ"ה בדפ"ר ובשאר דפ"ע ובכ"י קטיפו ובנו"ג קטפי. [4] בנו"ג קטיפי. [5] בדפ"ר קטופות.

קטפרם תוספתא אהלות פ"ד מקטפרם ולפנים הבית וכו' — תוספת' פסחי' פ"ב (ג') אין שופכין אותן במקום הקטפרס, ירוש' פסחים ספ"ב דכ"ז ע"ג שופכן במקום קטפרס, ירו' עירו' ספ"ח דכ"ה: הוה בר קטפרים ובהקבוץ ירו' שקלים פ"ד ד"ג. מַי קטפריסות וע' הזקנים העתיקו מורד (יהושע ז', ה') ע"י מלה יוני' הנ"ל] —

קְטְפָּרַם (מל"י ἡ καταφορὰ מכה גדולה Hieb, Schlag) בפסקא דויהי בשלח (פסיק' דר"כ צד פ"א:) עשר קטפרס אתה לוקה אלו י' מכות. בויק"ר זאת תהיה בסמוך פ' ראשו (פי"ח) בשר ודם נותן קטפרס והקב"ה נותן קטפרס הה"ד (דברים כ"ה, ג') ארבעים יכנו לא יסיף — (א"ב פי' בל"י מכות גדולות ועצומות). *[אחי"ה וכנ"ה בשמ"ר פ"ל אותו שזרק אבן באיקונן של מלך לקה קטפרס, ושם כיון שזינתה אמרו לאביה לקתה כ"ד קטפרס. במד"ר פ"ז מלך בו"ד יש לו קטפירס אף האלהים יש לו קטפירס וצ"ל קטְפרס] —

קְטַפְרַקְטוֹס (מל"י κατάφρακτος bepan-zert) מדרש שה"ש פ' לססתי יצא פרעה קטפרקטוס פי' בל"י ורו' מזויין בלבוש ברזל. *[אחי"ה וכן העתיק סומכוס נשק (איוב ל"ט, כ"א) καταφράκτων cataphractus] —

* קטיקטון עיי"ע קטרטון א'.

קָטַר (בלא"ר וסורי פי' אגד והוא כמו קשר בל"ט verbinden, zusammenfassen; קיטרא, קטיר בל"ס קְטָרָא פי' קשר Knoten) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד.) אית בהו קטרי [1]. פי' „מקום שצומחין ומגדלין אמירין ונצרין וכשחותכין אותן אותו החתך מפיק מיא והוה ליה כמבושל" [2]. בפ' הבא על יבמתו בגמ' שומרת יבם (יבמו' ס"א.) מינהו אין נתמגה לא אמר רב יוסף קטיר קא חזינא הכא כלומר קשר. בר"ג דר"ה (ז' רע"ב) בניסן נמי משכח שכיחי קיטרי פי' שמתקשרין שמים בעבים וחשוב כמו ימות הגשמים ולא אגרי לשלשים יום [3]. — (א"ב תרג' ותקשר על ידו (בראשי' ל"ח, כ"ח) וקטרת על ידיה). *[אחי"ה וכן בתרג' דברים ו', ח'; י"א, י"ח; תרג' שופטים ט"ו, ד'; למשלי ג', ג'; ו', כ"א; תר"י א' לבראשי' כ"ב, ד'; לשמות י"ב, ל"ד וזולתו. ברכות ט"ז. קטרין ליה גננא (גנונא). ירו' שבת פ"ב ד"ה: ב"ר פ"ו קטר לולבך וכו' עיי"ע לולב (ח"ה, כ"ו) קהל"ר פ' עת ללדת קטיר לולבך קטור אלפך, ושם פ' כל אשר: קטרו ברגלי, ירו' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ג קטיר בגמי, ירוש' נדרים פ"ו דל"ט ע"ד חלבא מקטרא. והשם קיטרא והקבוץ קטרין (דניאל ה', ו'. י"ב. ט"ו) חולין נ"א, אי אית ביה קיטרי, שם: איזלא ומקרבי קיטרי, כתובות צ"ג. הייתא דקיטרי, יבמו' ק"ז: תרי קיטרי עבדו ביה. ירו' שבת פ"ו ד"ח: ירוש' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ג חמשה קטרין שבעה קטרין וכו', ירוש' שקלים רפ"ז ד"נ ע"ג יחכמון שפייא קטריהון. תרג' ישעיה ז', י"ח קיטרי משיריית גברייא] —

קָטַר (מל"מ ענין עשון הנופל על הקרבן וכן בל"ע قتر duften, dampfen) בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו':) מה הפרט מפורש דבר שקוטר ועולה וריחו נודף אף כל דבר שקוטר ועולה. בביצה בס"ג דפ' יו"ט (ביצה כ"ג.) ובס"ג דמשקין (מ"ק י':) מאי קיטורא אי קיטורא בידא פי' לקטר את הבושם מבית יד של חלוק כשהוא מונח על הכלי פ"א מכניסין ומלקטין ומכווצין בית יד של חלוקיהן ונראה כווץ ומעשה אומן הוא ואסור [4]. בס"ג דמנחו' (ק"י.) בכל מקום מוקטר מוגש לשמי (מלאכי א', י"א) בכל מקום סלקא דעתך אלא אילו תלמידי חכמים שעוסקין בתורה בכל מקום מעלה אני עליהם כאילו מקטירין ומגישין לשמי ומנחה טהורה זה הלמד תורה בטהרה נושא אשה ואח"כ לומד תורה, בב"ר פ' ס"ב [5] (פס"א) ושמה קטורה שקטרה [6] מצות ומעשים טובים אמר ר' ברכיה אעפ"י דכתיב (בראשית כ"א, י"ד) ותלך ותתע במדבר תאמר שנחשד עליה בריה ת"ל ושמה קטורה [7] כזה שהוא חותם גנזכה ומוצאה בחותמה. *[אחי"ה וא"כ ר' ברכיה פתר אותו מע' הקודם. ומזה ג"כ בני קטורה בזבחי' ס"ב רע"ב ופירש"י אינם יודעים לדבר בהלכה ע"כ כאלו הם אלמים וחתומים. ובדרוש ראשון בתנחו'

---

[1]) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג אית ביה קיטרי. [2]) הועתק מפי' ר"ח ושם הגי' וכיון דמפקי מיא על הבשר חוה ליה כמבושל וכו'. [3]) וכ"ה בפי' רש"י ועיי' ג"כ פי' ר"ח בש"ס ווילנא. [4]) וכן גי' רש"י בביצ' בידי ובכ"י רש"י בית יד וכה"ג בידי בכ"י ש"ס מ"ק וברוב הראשונים ובנו"ג בירי ובריי"ף בירא עיי' ד"ס מ"ק ומ"ש הפשב"ע וגי' בריי"ש הוא אליבא דפי' ר"ח עיי' הפשב"ע שם וכפי' רבינו אי' במיוחס לרש"י במ"ק ועיי' ג"כ לביצה הנ"ל ובכ"י ש"ס קיטורא כגי' הערוך ובנו"ג קטורא, קטורי. [5]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י, ובדפ"ע בט"ס מ"ב. [6]) בדפו"ו לי' בט"ס ובנו"ג שמקוטרת. [7]) בנו"ג עוד קטורה מן קפר.

חיי שרה: קטורה שנאים מעשיה כקטרת ובלא"ר קטרתא כמו בל"מ קטרת, ועוד קיטרא, קוטרא, כמו בל"מ קיטור, חולין נ"ו: קיטרא עייל בהו. חגיגה ט"ו: סליק קוטרא מקבריה דאחר, ושם: פסק קוטרא וכו', במד"ר פי"ח נפק קוטרא תנחומ' הישן קרח סי' כ"ז נפקי קיטרא וכו' ועיי' תרג' ירוש' א' בראשית י"ט, כ"ח. והפעל כריתות שם, בפיעל שם ג': זיבה וקיטר, שם: מקטר לשד וכו' ברכות נ"ג סע"א מקטרות לכשפים. אפעל אַקְטַר תרג' שמות ל', א', ז', ח'; מ', כ"ז וזולתו] —

קטר (עיי' בפנים) בפ' ב' במדות (מ"ה) חצרות קטרות (יחזקאל מ"ו, כ"ב) אין קטורות אלא שאינן מקורות — (א"ב ר' דוד קמחי פי' קשורות ומפרשי המשנה מלשון קטורת ובעל הערוך פי' כאן מלשון ציורים וצורות). בילמדנו בריש ואלה תולדות יצחק: הרי אני צר אותו בכל קטירין של אביו שידעו הכל שהוא בנו של אברהם. בויק"ר בסוף אחרי מות (פכ"ג) וצר כל קטירין של ולד בדמות הנואף. בילמדנו אל תצר (עיי"ע צרצור א') היתה מוציאה כל קטירין של פעור מתוך פונדתה ואומרת השתחוה לזה. *[אחי"ה וכבר מלתי אמורה שבכל מקומות הנ"ל צ"ל בתיבה אחת כלקטירין עיי"ע כלקטירים בח"ד, רמ"ג ומ"ש, אבל במדות ענין קטרות מל"ס בית קטירא פי' בית בלי גג] —

קַטְרָב (מל"ע قطريب Querholz am Joch) בפ' י"ד בכלי' (מ"ד) העול של מתכת והקטרב פי' העול שבראשי השוורים. פ"א שני עצים יש מצד זה של עול ומצד זה של עול והם נקובין ומכניסין בתוך אותו נקב עץ ושמו קטרב וקטרין ליה שלא ישמטו הבקר בראש העול נקוב שני נקבין ושמן כנפים ומהן יצא הקטרב ונקראו כנפים מפני שהן ראשי קצה העול ולא העול לבד אלא אפי' קצה הבגד כדכתי' (חגי ב', י"ב) בכנף בגדו"[1]. ויש מפרשין הרצועה שקושרים בה צואר הבהמה ובלעז פליירא ועוד מפורש בע' כנף. *[אחי"ה עיי"ע בח"ד, רס"א ומ"ש בהערה 7. ודע כי פי' רה"ג שהועתק כאן בערוך עולה בקנה אחד עם פי' בעל אוצר מילין ערביין מוהיט אל מוהיט שפי' מלת קטריב בזה"ל القطريب عند ارباب الفلاحة خشبة مغيرة توضع فى خرق بطرق العود الداخل فى حلقة النير لتمنعه عن الخروج من مكانه פי' קטריב הוא אצל עובדי אדמה שם עץ קטן הנכנס בתוך נקב של קצה העץ הנכנס בטבעת העול למנוע ההשמטה ממקומו. ועיי' ג"כ פי' רוה"ג בכלי' פכ"א מ"ב סד"ט צד 15 ובל"א קטרבא עיי' תר"י לבמד' י"ט, ב'] —

☞ קְטֵרג מל"י κατηγορέω (anklagen, gegen Jem. reden) תרג' אם אמר איש כי יבלע (איוב ל"ז, כ') אם ימלל בר נש ארום יקטרג פי' בל' יוני פעל המנגד. *[אחי"ה וכן בל"ס קַטְרֵג מל"י הנ"ל בהיפך האותיות וכנראה מע' קטגר. תר"י א' לבמדבר כ"ט, א' סטנא דאתי למקטרגא לכון. שמ"ר ר"פ ל"א ופמ"ג השטן עומד ומקטרג קהל"ר פ' עת ללדת השטן מצוי לקטרג. ירוש' שבת פ"ב ד"ה: אין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה, ירוש' סנהד' פ"ב ד"כ ע"ג ויק"ר פי"ט שהש"ר פ' ראשו יו"ד שבירבה (דברים י"ז, ט"ז. י"ז) קיטרגו. פסיקת' רבתי פ"י מלאכי חבלה באים ומקטריגים אותו וכו'. התפעל אסת"ר פ' ויאמר המן: אין בניך מתקטרגין לא על שעבדו ע"ז וכו' אלא אין מתקטרגין אלא על שהן משמרין דתותיך][2] —

* קטריגון (אולי מל"י κατείργων ממונה על פקדון המלך לעשות צוויו Durchführungsbeamter) שוחר טוב ריש מזמור י"ז בנוהג שבעולם המלך עושה כל מה שמבקש אם יתן קטריגון במדינה ויבאו ויבקשו ממנו בני המדינה שמא הן יכולין לפחות וכו'.

☞ קְטַרְטוֹן (מל"י καθαρτικόν zum Reinigen gehörend) ירו' דשביעי' פ' כלל גדול (רפ"ז דל"ז:) קטרטון שרי מורסינטון שרי פי' בל"י רפואה עשוייה לשלשל ולכן שרי אף שנעשה מפירות.

קְטַרְקוֹן[3] (מל"י καταῤῥοϊκός, καταῤῥοϊτικὸς katarrhalisch) בויק"ר בריש (תהיה) [צ"ל אדם כי יהיה][4] (רפט"ו) יום שנתנה בו רוח

---

[1]) הועתק מפיי רה"ג בכלי' שם בסד"ט צד 10. [2]) ועתה ראיתי בתשו' הגאונים הו"ל החי' הרכבי בערלי' ח"א 137 דור שבן דוד בא נעשה קרנטיגיא לת"ח ופיי קרטיגיא וכו' ובנו"ג קטיגוריא עיי"ע קטגר. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קטרטון. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ועיי"ע קוזמיקון ובנו"ג בדפ"ע בויק"ר זאת תהיה.

קטריקון נעשה רומאטיקון — (א"ב קטריטון פי' בל"י ורו' שם פרטי לחולי הנזילה הנוטפות מן הראש אל הפה ורוממטיקון שם כללי לחולי הנזילה הנוטפת מן הראש אל האברים ופי' רוח בלשון חכמים הוא חולי והגי' משונה בנוסחאות ומשגה הוא. *[אחי"ה בנו"ג קטיקטון וצ"ל קטריקטון והוא הוא קטרקון של כ"י ק"ט ושניהם ל"י הנ"ל וכפי' בעל המוסיף ורומאטיקון הוא ל"י ῥευματικός עיי"ע רמתיקום] —

* קִטְרוֹן, קִיטְרוֹן (שם עיר) ב"ר ס"פ פ"ז שמעון איש קטרון ובתנחו' הישן סוף נשא (סי' ל"ד) שמעון איש קיטרון ונקרא כן על שם העיר קִטְרוֹן שופטים א' ל'.

* קִטְרוֹן, קִיטְרוֹן, קִנְטְרוֹן (נ"ל מל"י κέντρον Stachelknute עוקץ ודרבן ומי שהוא מכה בו Zuchtmeister) תוספת' סוטה פט"ו היה קשה מבעל זמורה מסרוה לקטרון וכו' עיי"ע בעל זמורה (ח"ב, קמ"ד) ובירו' סוטה פ"ט דכ"ד: אי' בעל הרצועה. ספרי האזינו פ' ש"ט אם היה קטרון שגדל הימנו וכו' ספרי בלק ר"פ קל"א לקיטרון שהשלים שניו וכו' וכ"ה בילק' אמור ר' תרל"א. תוספתא דמאי רפ"ו ואוצר שוקל לקיטרון. הקבוץ ירו' גיטין פ"ד דמ"ו. מפני תקנת השבויין דלא יהוון קטרינון צריך לו' קטרונין ועוד עיי"ע קונטרינים.

* קִטְרוֹן (פי' בל"ם קְטִירָנָא בעל חמס מן קטירא קשה hart והושאל לרז"ל לאגוזים שקליפתם קשה Steinnüsse) פסיקתא רבתי פי"א האגוז הזה יש בו שלשה מינים אגוזי פרך ובינונים וקטרונים . . והקטרונים מתקשה לשבר וכו' ובשהש"ר פ' אל גנת אי' אגוזים קנטרנין ובילק' שה"ש ר' תתקצ"ב הגי' קטורנים.

קְטַרַקְטִין (מל"י καταράκτης, καταρράκτης אשנב וארובה Fallthüre, Zugthüre) בב"ר (פ"ל) [צ"ל פל"ב] (פל"א) כיצד הוא עושה אלא כמין קטרקטין היה לו וכו' — (א"ב פי' בל"י ורו' אשנב או דלת פתוחה טלמעלה למטה במקום משופע). *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו כן ארבה (בראשית ז', י"א; ח', ב'; מ"ב ז', י"ט; מלאכי ג', י') ועוד מהפכת (ירמיה כ', ב', ג') צנור (תהלים מ"א, ט') ובאמת בל"י ורו' ענין המלה עוד המים היורדים בזעף ממקום גבוה Wasserfall) עיי"ע אגטרגטייא (ח"א, כ"ב)] —

* קטריקי (?) פסיקת' רבתי פי"ד ובפסיקת' דר"כ צד ל"ט ר' יצחק קטריקי והגיה רש"ב לנכון שצ"ל קרטיגיני.

* קטריקי, קאטריקון, קטריקס ט"ס עיי"ע קטדיק.

* קיבלאות תוספת' נגעים רפ"ח עיי"ע קפל.

* קִידָה (השם המופשט מפעל קוד das Sichhin-strecken) ברכות ל"ד: תענית כ"ה. סוכ' נ"ג. מגיל' כ"ב: קידה על אפים וכו' ועיי"ע טלע א'.

* קיוהא das Herbe von Früchten) עיי"ע קה א'.

* קיון, קיואי עיי"ע קוואי.

* קיזאי, קיזי עיי"ע קז.

* קִיחָה (השם המופשט מן קוח = לקח Das Nehmen, Empfangen) קידושין ב'. גמר קיחה קיחה משדה עפרון וכו'. יבמות צ"ז. שכיבה . . קיחה וכו'. חולין פ"ב. גמר קיחה קיחה מעגלה ערופה. הקבוץ יומא ג': קיחות דעלמא — קיחות עיי"ע קהת ב'.

קַיְט (= קַיְטָא, קַיְיטָא מל"ע قيظ בל"ס קַיְטָא פי' בל"מ קַיִץ Sommer) בגמ' דפ' כל כתבי (שבת קי"ט סע"א) בקיטא[1]) מותיב להו בשימשא[2]) (א"ב תרג' וקיץ וחורף (בראשי' ח', כ"ב) וקיטא וסיתוא). *[אחי"ה בנו"ג וַקַיְטָא ובדפ' סיביוניט' וּקִיטָא ועוד עיי' תרג' ירוש' א' לדברים ג', ט', תרג' לתהלים ל"ב, ד'; לישעיה כ"ח, ד'; לעמוס ג', ט"ו וזולתו. קייטא הפכו סתוא, סיתווא עיי"ע סתו ויומא כ"ט. ירו' תענית פ"ב דס"ה: ירושלמי מעשרות פ"א דמ"ט. פתיהתא איכ"ר ד"ה משא גיא — וממנו קַיְטִינָאֵי פרות הקיץ ירוש' שביעי' פ"ה דל"ו. לפי גי' הר"ש בשביעי' פ"ה מ"ד ובנו"ג קטינאי עיי"ע קץ ב'] —

* קַיָּיט (= קייץ Feigentrockner) ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג חמתיה חד קייט. עיי"ע קץ א'.

* קייטא עיי"ע קטו.

* קָיְטוֹן, קיטוֹנא (Schlafzimmer) עיי"ע קטן ז'.

* קיכלי יומא ע"ה: עיי"ע ככלי (ח"ד, רכ"ג).

---

1) בכ"י ש"ס בקייטא. 2) בנו"ג מותיב להו לרבנן היכא דמטיא שימשא.

* קיל, קילא, קילתא עיי"ע קל.

* קילום (השם הפרטי) איכ"ר פ' היו צריה עיי"ע פנגר.

* קילון, קילקי, קילורית, קילרין עיי"ע בלי יו"ד.

* קִים, קַיָם, קִיּוּם, קִיּוּמָא, קִימָה עיי"ע קם.

קְיָם (מל"ס קְיָמָא Bestehendes, Schwur) תחת ירך אברהם (בראשית כ"ד, ט') תר"י (ב') תחות קיימיה דאברהם. זאת בריתי (שם י"ז, י') תרגומו דין קיימי. *[אחי"ה ענין המלה כמו חק בל"ם וכן תרג' חק (תהלים צ"ט, ז'; ישעיה כ"ד, ה') והושאל לברית שהיא עומדת וכן תרג' ברית (בראשית ט', ט'. י"א. י"ב; דברים כ"ח, כ"ד. ב"ו וזולתו) וכן תרג' נדר (בראשי' כ"ח, כ'; ל"א, י"ג והלאה) ושבועה (במדי' ל', ג'; דברים ז', ח' וזולתו), והקבוץ קיימין תרג' שמות י"ח, ט"ז. כ' תר"י א' דברים כ"ז, כ"ו] —

קיון (= קִוְין כמו בל"ס והוא הקבוץ מן קְוָא בל"מ קַו Faden) קורי עכביש (ישעיה נ"ט, ה') תרג' ובקיון דעכוביתא קוריהם לא יהיה לבגד (שם ו') תרג' הא בקיון — (א"ב בנו"ג ובקוין דעכוביתא, הא בקוין).

* קימוליא, קימוניא, קימליא, קימוס עיי"ע בלי יו"ד.

קָיָן (נ"ל מל"פ خايه ביצים ותואר ממנו מי שיש לו ביצים ארוכין) מסכת בכורו' פ' מומין אילו (מ"ד:) תנא מאושכן זה הקיין הגרבתן זה בעל קיק קיין בביצים גרבתן בגיד פי' מי שביציו משוכים כן כתוב בנוסחאות אבל בעל הערוך גרס בעל קיק בביצים עיי"ע קיק.

* קַיְנָא מל"ע قَيْن צורף והושאל ליוצר ובורא (Schmied, Schöpfer ירוש' סנהד' ספ"ט דכ"ז: המקלל בקסם כגון אילין נפתאי דמקללין לקנייך קיינך קנווך (בבבלי סנה' פ"א: יכהו הקוסם לו ולקונו ולמקנו). תרג' צורף (ירמיה י', ט') קִינַי ועיי' תרג' שם נ"א, י"ז; לישעי' מ', י"ט; מ"א. ז' והקבוץ קִינָאֵי תרג' אסתר ה', י"ד ושם ג"כ קייצאי וצ"ל קינאי.

* קִינָה (מל"מ שיר הספד Klagelied) בכורות ז': מזמור לדוד (תהלים ג' א') קינה לדוד מיבעי ליה, איכ"ר פ' כלה בכי לאסף נהי לאסף קינה לאסף. והקבוץ קינות ב"ב י"ד: מגילת קינות ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג ויק"ר פט"ו.

* קינומא, קינוניא, קינוף, קינטור, קינקל, קינוקוס, קינרס עיי"ע בלי יו"ד.

* קיסא, קיסם, קיסטא עיי"ע בלי יו"ד.

קַיְסְטוֹר (מל"ר Quaesitor בל"י אמצ' κοιαισί-τωρ Untersuchungsrichter) במגילת איכה יעיב (איכ"ר פ' ולא זכר) ואיש אחד בתוכם לבוש בדים (יחזקאל ט', י"א) ג' דברים היה אותו מלאך משמש ספקלטור וכהן גדול וקייסטור ספקלטור המד"א (ישעיה ל"ד, ב') החריםם נתנם לטבח כהן גדול המד"א (שם יחזק') ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים קייסטור המד"א (שם יחזק' ב') וקסת הסופר במתניו — (א"ב פי' בל"ר חוקר ושופט של אנשים פושעים והוא נקרא גם כן קסדור וקסטינר ע"ש ובנוסח' כתוב קסנטור והוא טעות). *[אחי"ה קייסטור הוא כאמור חוקר ושופט כל"ר ויוני' הנ"ל אבל קסדור (= קוסדור) או קוסטור יש לו מובן אחר קצת עיי"ע] —

* קִיסוּם, קִיסַר, קיסרין, קיסריא עיי"ע בלי יו"ד.

* קִיָאסְתָא (פי' בל"ע ופ' قِيَاس מדה Maass) בתש' הגאונים סי' מ"ז (בהוצאת הרכבי צד 23) קיאסתא דמוריאתא היא מדה עכ"ל והוא הקבוץ ממלה ערבי' ופרסי' הנ"ל.

קייף (שם פרטי) בפ' ג' בפרה (מ"ה) אליועיני בן הקייף. *[אחי"ה בנו"ג אליהועיני בן הקיף וגי' רבינו נראה עיקר ודע כי שם כה"ג זה נקרא אצל בן מתתיהו על הקדמוניות פי"ט ח', א' Ἐλιωναῖος τοῦ Κανθηρᾶ παῖς כלו' אליועיני בן חמור נושא משא וא"כ קייף נראה שהוא לשון גנאי ולא שם הכבוד ואולי הוא קוף בל"י κεῖ-πος, κῆπος Affe] —

* קִיפָּה, קיפלוס, קיפונוס, קיפוף, קיפרוס, קיץ, קיק, קיקיון, קיקלא, קיר, קירס, קיש, קיתון, קיתרוס עיי"ע בלי יו"ד.

* קִיפוֹנוֹת (מין דג) ספרא שמיני פרק ד' פרש' ג' ילק' שמיני ר' תקל"ז אין לי אלא המרבה בקשקשים ובסנפירים כגון קיפונות וכו' וגי' הראב"ד כפונית.

קַל (מל"מ הפכו כבד והפעל קָלַל בל"ע قَلّ leicht sein הפעיל הֵיקַל leichtsinnig sein, leicht machen) לא יקל אדם את ראשו בסוף ברכות (נ"ד.) פי' נטיית גרון כלומר לא יהלך בהרמת ראש בקומה זקופה אלא בכפיפת קומה

ובהרכנת ראש[1]. בפ' שני בנדרים (כ'.) שלא ינהגו קלות ראש בנדרים. בפ' עקביה (פ"ג מי"ב) הוי קל לראש. ראש דמאי (פ"א מ"א) הקלין שבדמאי. פי' שהקילו חכמים על פירות הללו הזכורים במשנה זו שהלוקח אותם מעם הארץ אין צריך לעשר. בפ' שלישי במעילה (י"א.) הדם קל בתחילתו וחמור בסופו בתחילה אין מועלין בו יצא לנחל קדרון מועלין בו. בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד בתפלה (ברכו' כ"ג:) זהו קל וחומר שאין עליו תשובה. בפ' אין דורשין בענין אחר (חגיגה ט"ו:) ובנגמר הדין פ"ו בסנהדרין (מ"ו.) אמר ר"מ בזמן שאדם מצטער מה הלשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, גמרא (סנהדר' מ"ו:) מאי משמעה אמר אביי כמאן דאמר קל לית כלומר שאין בו קלות בכאב ודחה רבא[2] ואמר מי שאין בו קלות כובד יש בו כבד עלי ראשי מבעי ליה אלא אמר רבא כמאן דאמר קליל לי עלמא ופי' „תששה הרוח ונעשית [קלה][3] ומעוטה כלומר רוח של אדם נכאב בזמן שנכאב אחד מן האברים"[4] בגמ' דפ' השג יד (ערכי' י"ח.) ובס"ג דפ' שום היתומים (שם כ"ד.) ת"ר ונתן את הערכך ביום ההוא (ויקרא כ"ז, כ"ג) שלא ישהא שאפי' מרגלית בקלים אין לך אלא מקומה ושעתה הכי כתוב בתורת כהנים (ויק' פרש' ד' פרק י"א). פי' אם הקדיש אדם מרגלית ורוצה לפדותה בזה המקום ונמכרת בזול ובמקום אחר נמכרת ביותר אין משלחין אותה לשם אלא מוכרין אותה במקומו בקל[5] ובזול וכן אם ממתינין אותה ומתייקרות אין ממתינין אותה אלא מוכרין אותה[6] בשוויה כשעתה בזול. פ"א ונתן את הערכך ביום ההוא שלא ישהא מרגלית לקלים פי' „אם העריך [את] עצמו והוא אדם קל ועני ויש לו מרגלית

---

[1]) והפכו כובד ראש עיי"ע כבד ה' ועיי' ג"כ בלמוד ערוך ומה שמשיג על בעל שריד שבערכין. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובפי' ר"ח, ובדפ' וויני' רבה. [3]) כצ"ל וכפי' ר"ח. [4]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בסנהד' בש"ס ווילנא ושם עוד קצת הרחבת הלשון ע"ש ושם ג"כ כגי' הערוך בזמן שאדם מצטער מה הלשון אומרת וכ"ה במשניות נאפולי וכן מוכח מפי"מ להרמב"ם ועיי' בתוי"ט אבל בנו"ג שכינה מה הלשון אומרת (ובכ"י ב' בש"ס חגיגה ובאה"ת הגי' בת קול). ונראה לי שמלת שכינה צריך לנקד שְׁכִינָה ובאה מגליון פנימה להורות על מלת אדם מצטער שהוא לשון כבוד כלפי מעלה וכנוי להשם הוא וכן לי' מלת שכינה בתשובות הגאונים סי' רמ"ד צד 122 בהוצאת החכם הרכבי ובהכפלת זו התשובה (שם סי' שס"ד צד 184) הוסיף ללא נכון שכינה מה לשון אומרת וכו' וז"ל של תשו' הגאונים צד 122 ובימיו של ר"מ היו דברים הללו מצויין הרבה בפי בני האדם ואמרינן עלה מאי משמעא אמר אביי כמאן דאמר קלי לאית עד עכשיו כך דרך מדברי לשון ארמי בזמן שאדם מצטער הרבה אומרין עליו יתיב בקלי לאית ודומה כי הוא מלשון קולא שהוא פח כלומר יושב בצער כמי שהוא נלכד בפח וקולא זה שאנו אומרי בלי ארמי הוא קולר האמור ומדומה בלי יוני. א"ל רבא האי כבד עלי מיבעי ליה אם מלשון קולא שהוא קולר ומלשון קלי לאית פי' ר"מ כי קללת א' תלי היאך היה אומר קלאני מראשי קלני מזרועי שהוא קלות והוא צריך לשון כבדות אלא אמר רבא קלני כמאן דאמר קליל לי עלמא וכן דדך אדם בזמן שמצטער אינו יכול להתכבד ולעמוד על עצמו אלא מתקלל כדבר הקל שמתנענע ומתנדנד לכאן ולכאן ואומר קלני מראשי ע"כ וזו השאלה באה ממדינת קרואן על שם הנגיד (עיי' תשה"ג צד 107) ועוד נשנה פעמים (עיי' שם צד 184) וז"ל בזמן שאדם מצטער מה לשון אומרת קלעיני מזרועי לא כן הוא אלא ‍קְלַנִי מראשי קלני מזרועי ושמועה זו כבר נשאלנו עליה בשנה הזאת מן קירואן וכן צוינו וכתבו את התשובה אל מר רב יעקב בן מר רב נסים וכו' וקלני לשון מקוצר הוא ופי' קל אני כאשר שנינו משביעך ני וגם הוא מקוצר ופי' משביעך אני וכן רוצהני, שני אומר, יודעני . . . וכן דרש ר"מ קלני וכו' ובימיו של ר"מ וכו' אמר אביי כמאן דאמר קְלִי לַאְיַת עד עכשיו כן דרך מדברי לשון ארמי בזמן שאדם מצטער הרבה אומרין עליו יאתיב בִקְלִי לַאְיַת ודומה כי הוא מלשון קולא שהוא פח כלומר יושב בצער כמי שהוא נלכד בפח וכו' וכו' ומלשון קלילאיית פי' ר"מ וכו' וכו' כמו לעיל. ותמה אני על זה הפירוש כי קלי לאיית אין לו שום שייכות עם קולא שהוא פח עיי"ע קלא ג'. ולי נראה שהוא ל"ס כי בל"ס קְלָיָא, קוּלְיָא פי' צער ולאיית או לאית מל"ס לאי בל"מ לאה וא"כ בקלי לאית פי' בצער נלאה ונתפס וראיה עצומה מצאתי מפירוש רב צמח גאון הזכירו כ"י ערוך של בעל היוחסין „ורב צמח פי' קלני צער שלי מראשי" (עיי' מבוא בח"א צד XVII). וא"כ קלני הוא כמו קְלְיָנִי פי' צערי ובאמת זו הגי' מוכחת מירו' סנהדר' פ"ו דכ"ג ע"ד רק שם מפורש בענין אחר וז"ל אנן תנינן קליני אית תניי תני קל אני מ"ד קליני לית הוא אלא קליל מה דמר קל אני לית הוא אלא נטיל ע"כ ובשניהם כנוי הוא כלפי מעלה קליל (قليل) פי' קל ובלי ערך ועוד קל תמורת כבד ורש"י פי' בע"א ועוד עיי' תוי"ט לסנהדר'. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב. [6]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ' אמשי' ובשרפ"ע לי' בטעות

ואינה שוה בידו ובמקומו אלא שקל מחשבין אותה בשקל ונידון בהשג יד ופטור ואין אומרין ישהה עד שתמכר ביוקר ולא יהא נידון בהשג יד ת"ל ביום ההוא". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בערכין (קובץ כ"י אנגייליקא דף קמ"ו:) וכגי' זו לי' לפנינו אבל כפי' ראשון פי' ג"כ הראב"ד בספרא ושם אי' כגי' הנ"ל שבערוך. ובכ"י ערוך של בעל היוחסין הביא בסיום זה הערך פי' רב צמח כמו שנזכר לעיל בהערה. הפעל קלני כפי פי' הירוש' ובתשובו' הגאונים הנ"ל הוא כמו קל אני אבל עיי' מ"ש בהערה 4. ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ד קלת וחמרת. אפעל דלא אקיל וכו' ירוש' דמאי פ"א דכ"ב. חמתון מקילין וכו' ירוש' שקלים רפ"ז ד"נ ע"ג. בהפעיל יבמות פ"ח. ירו' גיטין רפ"א דמ"ח. היקלת עליה בסוף וכו'. [1]) ובחבור עם ראש פי' ענין פחיתות כבוד ברכות נ"ד. לא יקל אדם את ראשו וכו'. והשם קַלּוּת כתובו' ח' סע"ב ונהג קלות בעצמו וכו' תוספת' נדה ספ"ט אי' קלות ראש וכן אי' קלות ראש מגיל' כ"ח. אבות פ"ג מי"ג תוספת' סוכ' רפ"ד תנחו' מקץ. והתואר קל כמו קליל אבות פ"ג מי"ב הוי קל לראש וכו', חולי' קמ"ב. ירו' סנה' פ"ג דכ"א: מצוה קלה, ירוש' קידו' פ"א דס"א: מצוה קלה שבקלות, יומא פ"ה: עברות קלות, כתובות קי"ב. א"י קלה מכל הארצות, שבת פ': ביצה קלה שבבצים, ירו' שבת פ"ח די"א: ביצה קלה. ירו' ר"ה ספ"ב דנ"ח: קלי עולם . . אבירי עולם. קל וחומר פי' אחת ממדות שהתורה נדרשת בהן עיי"ע חמר (ח"ד, תל"ח) וש"נ, ויש להוסיף זבחים נ': קל וחומר בן קל וחומר, שם: קו"ח בן בנו של קו"ח, ר"ה כ"ה: נושאין קטנים קל וחומר בעצמן, חגיגה ט"ו: קלין וחמורין. ועוד עיי"ע קולא — קלה השם הפרטי ירוש' ביצה פ"א ד"ס ע"ד] —

קל (= קַלִיל, קַלִילָה מל"ס קלל, קלילא ל"ע قليل כמו קל בל"ט (gering, leicht בר"ג דב"ק (ו':) האי תנא ירושלמאה [2]) הוא דתני לישנא קלילא [3]). טוב מעט בצדקה (משלי ט"ז, ח') תרג' טב קליל בצדקתא. יוקח נא מעט מים (בראשית י"ח, ד') תר"י קליל מיא [4]). מעט צרי ומעט דבש (שם מ"ג, י"א), ואכלה אותם כרגע (במדבר ט"ז, כ"א, ו"ז, י'). *[אחי"ה והרבה בתרגומים הן לקלות הדבר הן לפחיתות הזמן עיי' תר"י בראשי' כ"ד, י"ז; תרג' משלי ו', י'; ט"ו, ט"ז. תרג' ירוש' ב' בראשית כ"ו, י'; תר"י א' שמות י"ז, ד'; כ"ג, ל'. ובדרז"ל גיטי' נ"ו. חייא קליל ממיתא, ירו' נדה פ"א דמ"ט ע"ג הדא דר"מ קלילא מדר' יוסי. קליל לי עלמא כפי גי' רבינו וכ"י ש"ס סנהד' מ"ו: עיי"ע קל א'. ועוד קַלִי כמי קליל מל"ע قل פי' מעט שבת ק"י סע"ב אושלן גלימיך ואגני ביה קלי, שם קנ"ג: דוקא רץ אבל קלי קלי לא פי' מעט מעט, עירו' נ"א. כי מסגי קלי קלי. ע"ז ל'. שקיל קלי מיא. והשם המופשט קלילותא תר"י א' בראשית כ"ט, א', ושם מ"ג, ב' ותרג' זכריה ה', ז'. ט' קַלִילוּ — ועוד קִילְתָא נזיר כ': חמירתא . . קילתא עיי"ע הקודם] —

קל (= קָלִי, קְלָא, קָאלֵי מל"ט קלה ובל"ע قلى פי' ענין שרפה (verbrennen, rösten בפ' כל שעה בגמ' דסמך לא יסיק בו תנור וכירים (פסחים כ"ו:) ובפ' אלו מציאות בגמ' כסות (ב"מ ל'.) נזדמנו לו אורחין לא ישטחנה לא ע"ג מטה ולא ע"ג מגוד [5]) בין לצרכה בין לצרכו שאני התם דקא קאלי [6]) לה אי משום גנבי אי משום עינא [7]). פי' כיון שרואין אותה האורחין באין בלילה וגונבין אותה נמצא כששוטחה כאלו שורפה באש" [8]). בר"ג דחלק (סנהד' צ"ג.) אשר קלם מלך בבל (ירמי' כ"ט, כ"ב) שרפם לא נאמר אלא קלם מלמד שעשאן כקליות [9]). בפ' ד' בבכורות הנוטל שכרו לדון וכו' (כ"ט.) עד לקדש מימיו מי מערה ואפרו אפר מקלה שאינו חשוב אפר פרה אדומה. בפ' ב' בכתובות (ט"ו:) ר' יוחנן בן ברוקה אמר אף חילוק קליות ראיה. בפ' מי שהחשיך בגמ' מתלקטין (שבת קנ"ה:) אין גובלין את הקלי פי' לוקחין שעורין שלא הביאו שליש ומייבשין אותן באש וטוחנין אותן ואותו קמח גובלין אותו ואוכלין אותו כשהוא חי [10]). אבוב של קליות (כלי' פ"ב מ"ג מנחות פ"י מ"ד) כבר פי' בע' אבוב. *[אחי"ה ושם ג"כ הגי' קלאין ובספרא ויק' פרק י"ד פרש' י"ג אבוב של קלאים והוא התואר, והשם קָלִי מנחות ס"ו. ושם: ובוי"ק רפכ"ח מצות קלי, ספרא אמור פרק י"א פרש' י' קמח קלי, שבת הנ"ל אין

[1]) תוספתי שבת ספ"ט (י') לא תקל אשה מדדיה צ"ל לא תקלח עיי"ע קלח ומ"ש. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ"ש פיז' וויניצי ובנו"ג ירושלמי. [3]) בדפו"י קלילאה. [4]) לפנינו חסר תרגום מקרא זה. אבל הגמיאני נא מעט מים (שם כ"ד, י"ז) אי' בתר"י קליל מוי. [5]) עיי"ע מגד בי ובדפ"ע כאן בט"ס מגור. [6]) בנו"ג קלי וכ"ה בכ"י ש"ס. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג עינא . . גנבי. [8]) הועתק מפי' ר"ח לפסחים. [9]) ובתרג' דקלינון בנורא. [10]) עיי"ע שתית.

גובלין את הקלי ור"ח גורס בקבוץ קליא. ולנקבה קְלָיַת ירו' כתובות פ"ב דכ"ו: ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד. ובכ"י ערוך אשר ת"י המיוחס לבעל היוחסין מבואר אותו קמח שגובלין אותו ואוכלין אותו כשהוא חי על ידי ל"ע בסיסא והוא באמת ל"ע بسيسة. ותרג' קָלִי: קְלִי (ויקרא כ"ג, י"ד) בדפ' סביוניטטא, תרג' רות ב', י"ד, ש"א י"ז, י"ז קַליא. והפעל תרג' השרפים (במדבר כ"א, ו') חיוון קָלָן. בינוני פעיל קְלֵי בנור תרג' ויק' ב', י"ד; קליא בנורא תרג' ש"א ל', ג'. סנהד' ל"א: אי בעי קלתיה, צ"ו: היכלא קליא קלית ושם היכלא מיקליא. ע"ז כ"ח. וקלנהו. חולי' נ"ב: לא קלי זיהריה — והשם קְלוֹן (משלי ג', ל"ה) פי' חרפה נדרש בבמ"ד פי"א כמו קלם עיי"ע שרף האחרון] —

קל (קִלְקֵל פלפל של קל ענין קלות וגריעות והפסד verderben, werthlos machen, entarten) בפ' המוציא יין בגמ' אדמה (שבת פ':) אפי' תימא רבנן קלקולו זה תיקונו. „אית ביה תרי פירושי חד דלענין שופריה דסיד קיימא ההיא ברייתא לאו לענין שרירותיה [1]) וקא סברי רבנן דסיד שעירב בו חול אעפ"י שהוא מתחזק הלך יפיו ומותר בגולה והכא [2]) משום שרירותא קאמרי חול גם כדי ליתן על מלא כף סיד. ופי' שני כיון דלא שרי למיסד ביה בגולה עד שיערב בו חול הוה ליה קלקולא דקא מקלקל הוא התיקון והלכך משערינן חול גם כדי ליתן על מלא כף סיד דחשיב ליה כדי שיהא מותר לסוד בו" [3]). בסוף הוריות (י"ג.) בזמן ששניהן עומדין בקלקלה האיש קודם. פי' האיש במשכב זכור והאיש בקובה. בסוף הגדה דפ' הנזקין (גיטין נ"ז:) מעשה בת' ילדים וילדות שנשבו לקלון [4]) הרגישו בעצמן למה הן מתבקשין וכו'. בס"ג דפ' אלו הן הלוקין (מכות כ"ב:) נתקלקל בין ברעי בין במים. גמ' (שם כ"ג.) קלה בין בראשונה בין בשנייה. פי' נתקלקל ברעי בין בהכאה ראשונה בין בהכאה שנייה. בר"ג דחולין (ח'.) סכין של ע"ז מותר לשחוט בה מקלקל הוא. פי' שחיטה מפסדת הבהמה כי דמיה בחייה יותר מן השחוטה. בפ' שלישי בדמאי (מ"ו) ובר"ג דחולין (ו'.) מפני שחשודה לחלף [5]) המתקלקל. בפ' ר"א אומר (שבת ק"ו.) כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר מתני' ר' יהודה ברייתא ר"ש ובהלכה של מעלה מזו (ק"ה:) אימור דשמעת ליה לר' יהודה במתקן במקלקל מי שמעת ליה. ובר"ג דכתובות (ה':) במקלקל הלכה כר' יהודה או הלכה כרי שמעון, בפ' אלו דברים בפסחים בגמ' שחטו שלא לאוכליו (ע"ג.) לדברי האומר מקלקל בחבורה פטור. פי' „העושה חבורה בשבת מקלקל הוא" [6]). — (א"ב תרג' ויסלף דברי צדיקים (שמות כ"ג, ח') ויקלקל פתגמי תריצין). *[אחי"ה והרבה בתרג' עיי' לש"ב ט"ו, ל'. ל"ג; י"ז, י"ד; לישעיה ג', י"ב; מ"ד, כ"ה; לירמי' ב', ל"ה; לאיוב ה', ג'; כ"ט, י"ז; ל"ג, כ"ז וזולתם. וכן בדרז"ל יבמות קי"ט: ק"כ. סנהד' ק"ח: מ"ק פ"א מ"ב ירו' תענית ספ"א דס"ד ע"ד, תוספת' סוטה רפ"ב לב"ק פ"ב, אתפעל עירובין מ"ט. אִיקַּלְקוּלֵי, התפלפל ונתפלפל דמאי וחולי' הנ"ל ספרי כי תצא פ' רפ"ו והשם המופשט קִלְקוּל שבת ס"ד. חזרתם לקלקולכם ע"ז ס"ד. יחזור לקלקולו, ירו' תענית פ"ד דס"ח ע"ג קלקול חשבונות, ירו' נדרים ספ"ו ד"מ. ירו' סנהדר' פ"א די"ט. נוהגין בקילקול, במד"ר פ"ט תחלת קלקולו וכו'. הקבוץ מ"ק פ"א מ"ב ירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג קילקולי המים. ולנקבה קִלְקָלָה ברכות ס'. דבר קלקלה, אבות פ"ד מ"ח בשעת קלקלתו, ב"ב ק"ט: תולין את הקללה במקולקל, הוריות י"ג. עומדין בקלקלה ונ"א קלון עיי' לעיל. ועיי' ג"כ ירוש' תענית פ"ב דס"ה ע"ד ב"ג. רפ"כ, תוספת' ברכות פ"ז תוספת' תענית פ"ב, תוספ' מגילה פ"ד (ג'). ובתרג' במד' ו', כ' ותרג' ירוש' ויק' י"ז, ט"ו קילקול] —

קל (= קוֹל בלא"ר קָל וכ"ה בל"ס קָלָא Stimme, Geräusch) בר"ג דפ' כל שעה (פסחים כ"ו.) קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה. פי' קול דשירה מראה דהיכל ריח דקטרת. פי' מראה שבוררת חיטים לאור בית השואבה כמפורש בסוכה (נ"ג.) ובירושלמי (פ"ה דנ"ה:) תני יכולה אשה לבור חיטים לאור המערכה ולא היו מועלות דאמר ר' סימון ריח מראה וקול אין בהן משום מעילה ששה קולות נשמעין מיריחו וכו' [7]). בפ' המדיר בכתובות (ע"ב.) ר"ט אומר אף הקולנית. תוספתא (כתובות פ"ז) [8]) אי זו היא קולנית כל שהיא מדברת

---

[1]) בפי' ר"ח שתרוריתיה. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב ובפי' ר"ח אבל בדפ"ע והוא. [3]) הועתק מפי' ר"ח ובנדפס בש"ס ווילנא שבת פ"א. קצת בשבוש ויש לתקן מבערוך. [4]) רבינו חשבו כמו קלקול ובאמת בירו' הוריות פ"ג דמ"ח: אי' שניהם עומדין בקלון ובבבלי הנ"ל בקלקלה. [5]) בדמאי לחלוף ובחולי' מחלפת. [6]) הועתק מפי' ר"ח לפסחים. [7]) עיי' בספר באר שבע רפ"ג דתמיד. [8]) תימא והא משנה שלמה היא בכתוי' הנ"ל.

בתוך ביתה ושכניה שומעין את קולה פי' שמואל ב ג מ ' [1] (שם:) מספרת עמו בעסקי תשמיש כדרכה שלא בלחש שהשכנין שומעין ואינה ביישנית ומתניתא פירשה שבשעת תשמיש יש לה נחרה ואינה יכולה לכלוא את נשימתה מהשמע ובשביל כך מקשין הא מילתא מומא הוה לפי שלא ברצון האשה נשימתה נשמעת כדי שתמנה עם העוברת על דת אלא מום הוא ככל המומין ומסקינן מחוורתא מתני' כשמואל [2]. בפ' הערל בגמ' א"ר אליעזר (יבמות פ':) איזהו סרים חמה וכו' עד כל שקולו לקוי ואינו ניכר בין איש לאשה. בויק"ר זאת תהיה (בסוף) [בסמוך] פ' רפאני (פט"ז) אילין צפריא קלנין אמר הקב"ה יבוא הקול ויכפר על הקול. בפסיק' דויהי בחצי הלילה (צד ס"ו:) ואח"כ הביא עליהן קולנין צפרדעים [3] א"ר יוסי ברבי חנינא קרקורן היה קשה עליהן יותר מהן [4]. *[אחי"ה וכנ"ה קול ובקבוץ קולות וקולֵי קולות ברכות ו': ט"ו: כ"ד. כ"ד: כ"ט. ל"א. ס'. פסחי' נ"ו. יומא ד': כ': ל"ח: ס"ט. תענית ט"ז. י"ז: כ"ט. שקלים ח': סוטה ל"ב: ל"ז: מ"ב. ב"ב ט"ז. סנהד' ל"ב: צ"א: מכות כ"ד. ע"ז י"ז. זבחי' פ"ח: קט"ז. מנחות נ"ג: תמיד כ"ח. ל': נדה ל"א: ב"ר פי"ז. ובענין בת קול עיי"ע. ובל"א וסורי' קָל, קָלָא ברכות נ"ט. שבת י"ב. עירובי' ס"ג. יומא ס"ט. ביצה י"ד. מגילה ל"ב. ב"מ פ"ה. מ"ק ד'. י"ח: ב"ב כ': סנהד' צ"ו: ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וכצ"ל בירוש' כתובות פי"ב דל"ה. ושם פרטי קָל שמ"ר פכ"א שרו של נבוכדנצר קל שמו. והתואר קולָן הקבוץ זכר קולָנִין ולנקבה קולָנִיות במ"ר פ"ט ותנחומא נשא והיחיד קולנית עיי' לעיל בערוך — ובענין קולנין פי' צפרדעים יש להעיר על ל"פ كلا צפרדע ועיי"ע קלן ג'] —

קל (= קוֹלָא מל"י καυλός גבעול (Stengel, Stiel בויק"ר בסמוך פר' רפאני (פט"ז) מתלא אמר מאן דאכיל בהדא קורא ילקי בהדא קולא [5] — (א"כ פי' בל"י עצים ורמחים ובעל הערוך גרס בע' קר דביעי ילקי בהדי קירא). *[אחי"ה ובנו"ג בויק"ר דאכיל בהדי קולא ילקי בהדי קילא ובילק' אסתר ד"ה ויהי ביום השלישי גרס והמשל אומר הא קורה הא כ י ל ה אכלתון קורה לקון בכילה והנכון כגי' רבינו כאן כנוסח כ"י ק"ט פי' מי שאוכל ראש הדקל והרך שלו ילקה בגבעול וקן הדקל שהוא קשה ועיי"ע קר] —

קל (= קָלָל, קוּלָא, קוּלְתָא, קוּלִית מל"ע قُلَّة (bauchiges Gefäss, Wasserkrug בפ' ז' עדיות (מ"ה) העיד ר' יהושע ור' יקים איש חדיר [6] על קלל חטאת. בפ"ג בפרה (מ"ג) ובפתח העזרה היה מתוקן קלל של חטאת. בפ"י (מ"ג) קלל של חטאת שנגע בשרץ טהור. בריש טבול יום (פ"א מ"א) וקולית של מים [7] המחלחלת. וכדה על שכמה (בראשית כ"ד, ט"ו) תרג' וקולתה על כתפה. וספות וכלי יוצר (ש"ב י"ז, כ"ח) תרג' קולין ומן דהסף. הספות והמזמרות דשלמה ודיהואש (מ"א ז', נ'; מ"ב י"ב, י"ד) ואת הספים דירמיה (נ"ב, ט"ו) תרג' וית קוליא — (א"כ פי' קולול בל"ר כלי חרש ומיוחד לדבר של קדושה ופי' קוליא בל"ר נבלים ובפרט של עור). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"ר culullus ועוד על ל"ר culeus עיי' בט"ר לה' אייזלער ח"ג 67. והנכון כי תרג' ספות קוליא הוא מל"י κύλιξ סף אבל קלל במקומות הנ"ל ובתר"י א' לבמד' י"ט, ט' נגזר מל"ע הנ"ל והקבוץ קְלָלוֹת פרה פ"י מ"ד ובתוספת' פרה רפ"ג קְלִילִיוֹת וגי' הר"ש פרה פ"ג מ"ג קילולות ועיי' ג"כ הראב"ד בפי' משנה ה' בעדיות פ"ז. — ובענין קולתא עיי"ע קלת] —

קל (= קִיל, קִילָא מל"י ורו' κέλλα, cella חדר (Zelle, Zimmer בבראשית רבה פ' (ל') [צ"ל ל"ב] (פל"א) ואל אמה תכלנה מלמעלה ר' יהודה אומר ש"ל ק י ל י ן [8] היו בה הקילא עשר אמות על עשר אמות וב' פלטיות של ד' ד' קילא מכאן וב' אמות לצדדין פי' רוחב התיבה נ' אמות וד' קילין היו בה ברוחב והן מ' אמות ב' קילין שהיו באמצע אחורי הקילין היו מרובקין ולפניהן היו ב' פלטיות אחת מכאן ואחת מכאן כל אחת רחבה ד' אמות ומצד אחד של פלטיא קיל אחד וכן קיל אחד מצד פלטיא האחרת יעלו בין הקילין לפלטיות מ"ח אמות וב' אמות לצדדין עולין ג' אמות פירנסתה רוחב התיבה ש' אמות תעלה שורה אחת של שלש מאות אמה ל' קילין שהרצועה של קיטונות באורך התיבה מראשה לסופה זו בצד זו ואין ביניהן הפרש כלום כבר פירשנו ד' קילין היו ברחבה וכל שורה היתה ל' קילין וד' פעמים ל'

---

9) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר. 2) וכ"ה בתשו' הגאונים מו"ל ה' רא"ה בערלין ח"א צד 128 ע"ש. 3) בפסיק' כ ג ו ן הצפרדעים. 4) הסיום א"ר יוסי וכו' לי' בפסיקתא אבל אי' בתנחומא פ' בא ובשאילתות ס"פ צו סי' פ' וכ"ה בע' קרקר א'. 5) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובנו"ג קילא וכ"ה בדפ"ע. 6) בנו"ג הדר וביוחסין ע' יקים חדיד וכ"ה ברמב"ם סוף הקדמה לזרעים ובמאירי בפתיחה לאבות. 7) וכ"ה בפי' הרמב"ם אבל בפי' הר"ש שלמים וכ"ה לפנינו במ"א ובמ"ב. 8) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע קולין, ובנו"ג שלש מאות וס'.

יעלו ק״כ קילין תחתיים וק״כ קילין השניים יעלו ר״מ שלישים העליונים לא היו אלא שלש שורות שהיה מיצר ועולה ולא היה רוחב התיבה אלא מ׳ אמות וג׳ שורות עולין צ׳ ור״מ הנה ש״ל קילין לדברי ר׳ יהודה ר״מ[1]) אומר תת״ק קילין היו בה קיל שש אמות על שש אמות וג׳ פלטיות של ד״ד קיל מכאן וקיל מכאן וב׳ אמות לצדדין פי׳ רוחב התיבה נ׳ אמות ושש שורות של קילין היו שם וכל קיל ו׳ אמות עולין ל״ו אמות וג׳ פלטיות של ד״ד וב׳ אמות לצדדין עולין חמשים וכיצד נעשין אלו ו׳ קילין ברוחב התיבה ד׳ חדרים באמצע התיבה שנים לבד מדובקין מאחוריהן ושנים לבד מדובקין מאחוריהן וביניהן פלטיא של ד׳ אמות וחדר מכאן מצד הב׳ וביניהן פלטיא של ד׳ אמות וחדר מצד ב׳ האחרות וביניהן ד׳ אמות רוחב הפלטיא וב׳ אמות מצדי קילין היחידים פירנסתה רוחב התיבה ארך התיבה ש׳ אמות וכל קיל ו׳ אמה ו׳ פעמים נ׳ עולין ש׳ נמצאת השורה של קילין נ׳ קילין זה בצד זה מדובקין אין ביניהן הפרש והיו ששה שורות בתיבה כל אחת נ׳ עולין ש׳ וכן שניים וכן שלישים עולין תת״ק והקשינו אליבא דר״י שהיה פוחת שורה מן השלישיים מהא הא דכתיב ואל אמה תכלנה מלמעלה ר׳ נחמיה אומר כמין קמרוטין היתה מלמעלה משל מטה היאך ואל אמה תכלנה מלמעלה פי׳ היאך היו י״ב חדש בתיבה המתורץ בבראשי׳ רבה (פל״ג ועיי׳ פכ״ח עדיות פ״ב מ״י מדרש תהלי׳ מזמור ע״ח איכ״ר א׳, י״ב) תנן משפט דור המבול י״ב חודש כיצד בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש (בראשית ז׳, י״א) וכתיב (שם י״ב) ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה והשאר מרחשון וכסליו שנשארו מהן מ״ב וכתיב (שם כ״ד) ויגברו המים על הארץ (מקצה[2]) חמשים ומאת יום הרי טבת ושבט אדר ניסן ואייר ואי אפשר להיות ה׳ חדשים שלמים זה בצד זה אלא מכ״ח בכסלו מיום השלמת מ׳ יום של גשמים היו ק״נ ימים ותנח התיבה בחדש השביעי בי״ז לחדש על הרי אררט זה סיון שהוא שביעי לירידת גשמים פי׳ מי״ז במרחשון עד י״ז בסיון שבעה חדשים מכוונין ומראש חדש סיון התחילו המים לחסר דכתיב (ח׳, ג׳) וישבו המים מעל הארץ הלוך ושוב פי׳ הולכים ושבים ולא חסרו ולא הותירו אלא עמדו בגבורתם ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום כלומר מהשלמת ק״נ יום שהוא סוף אייר התחילו לחסר מתחילת סיון ובסיון ותמוז חסרו המים אותן ט״ו אמה שהיו גבוהין על ההרים שנאמר (שם ה׳) והמים היו הלוך וחסור עד החדש העשירי בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים זה ראש חדש אב שהוא עשירי לירידת גשמים באלו ס׳ יום שמראש חדש סיון עד ר״ח אב חסרו ט״ו אמות אמה לארבע ימים טפח ומחצה לכל יום מכאן אתה למד שהתיבה היתה משוקעת במים י״א אמה מדכתיב ותנח התיבה בחדש השביעי בי״ז וכו׳ אותן ד׳ אמות שהיתה התיבה גבוהה על ההר פחתו בי״ז יום ונחה התיבה על ההר ועדיין היו המים על ההר י״א אמות גבוה והתיבה משוקעת בתוכן ואלו י״א אמה פחתו מי״ז בסיון עד ר״ח אב שהן מ״ד ימים דכתיב ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח את חלון התיבה אשר עשה והמתין עוד שלשה שבועים בשילוח העורב ובשילוח היונה פעמים הרי ששים יום נשלמו אב ואלול ויגיע החשבון עד תשרי דכתיב ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחר לחדש זה ר״ח תשרי חרבו המים מעל הארץ נעשת כמטפח ובחדש השני יבשה הארץ ומה תלמוד לומר בעשרים ושבעה לחדש השני יבשה הארץ אלו י״א יום שימות החמה יתרין על ימות הלבנה — (א״ב פי׳ בל״ר שם כללי לחדר קטן ובפרט המיוחד לשמור דבר מאכל או משתה). *[אחי״ה והוא מל״י הנ״ל ובענין פי׳ וגי׳ רבינו והמיוחס לרש״י בב״ר עיי׳ מ״ש במ״כ ובפי׳ מהרז״ו. ובפדר״א ר״פ כ״ג אי׳, בע״א מאה וחמשים קנים אורך ימינה של תיבה ומאה וחמשים אורך בצד שמאלה וכו׳ וכ״ה בתר״י א׳ בראשית ו׳, י״ד מאה וחמשין קולין תעביד לתיבותא וכצ״ל קולין או קילין בפדר״א הנ״ל. וידידי הח׳ רש״ז שעכטער כתב לי כי גם בעל מדרש הגדול מעתיק פי׳ הערוך אבל במד׳ שם נמנו ג׳ מחלוקות בדבר וז״ל בקוצר: כיצד עשה אותו ר׳ יהודה אומר ש״ל קילין היו בה וכו׳ עולים תשעים קיל כשאתה מצרף תשעים למאתים וארבעים יעלו שלש מאות ושלשים קיל דברי ר׳ יהודה דאמר כמין קמטרה היתה ר׳ יהושע בן לוי אמר ש״ס קיל ארבע שורות על ארבע שורות ואין בה מקום צר יעלו ש״ס קיל ר׳ אומר תשע מאות קילין היו בה כל קיל שש מאות וכו׳ (כמו בערוך בדברי ר׳ יהודה) ומסיים אחרי החשבון ומקשינן אליבא דר׳ יהודה שהיה פוחת שורה מן השלישים ניחא דהא כתיב ואל אמה תכלנה מלמעלה אלא

[1]) בנוי״ג ר׳ נחמיה. [2]) י״ל וערבב הפסוק יש כאן עם ח׳, ג׳.

למ"ד שכולה שוה מאי דכתיב תחתיים שניים ושלישים מלמד ששלשתן שוה ע"כ וכתב ה' שעכטער והני אין ספק שנוסח' בעל מדרש הגדול (אם גם שהיא קטועה במקצת) טובה יותר מנוסחת הספרים שבערוך דכתוב שם ר' נחמיה אומר וכו' ור' נחמיה מאן דכר שמיה לעיל ועכ"פ הדבר צ"ע דקשה הוא שיהא ריב"ל בר פלוגתיה דר' יהודה והדבר צריך עוד חקירה בנוסחאות ואנכי חושש שהמד' הגדול לקח דברי ריב"ל מפדר"א שהדברים שם נראים כחסרים ומדולדלים כי הוא מביא עפ"י רוב דברי פדר"א אבל בנוסחאות יותר טובות ושלמות מבספרים ע"כ. — וכנ"ה בתר"י א' במדבר כ"ד, כ"ה ואקים ית בנתהון דמדיינאי בקולין ובפדר"א פמ"ד אי' חנויות ובספרי בלק פ' קל"א מקולים ובסנהד' ק"ו קלעים. ובלשון קלילא נגזר מן קִלְלָא κέλλα בל' יוני' מאוחרת κελλίον בל"ר cellula חדר קטן וזהו קילינין, קוליינין לפירוש צב (במדבר ז', ג') עיי"ע קליינון] —

קָלָא (מל"פ كلّ גוש עפר וטינא ורגב Erdscholle, Lehm) בפ' תמיד בגמ' שחטו שלא לאוכליו (פסחי' ס"ב:) שקל קלא פתק ביה. בס"ג דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ה.), ובר"ג דתעניו' (ד'.) לפרצידא דתותי קלא מהני. בר"ג דפ' החובל (ב"ק צ"ב:) בירא דשתית מיניה מ"א ח ז י[1]) קלא לא תשדי ביה. בפ"ק בע"ז בגמ' אין בונין (י"ח:) הנהו כלבי דאכלי אנשי שקל קלא שדא בהו פי' אבן. *[אחי"ה ובפי' ר"ח בר"ה אי' באמת הגי' אבנא. ורש"י פי' בכ"מ פיסת רגבים וכ"ה באמת בל"פ הנ"ל] —

קלא (מל"י κλοιός Halseisen,) יהי שלחנם לפניהם לפח (תהלי' ס"ט, כ"ג) תרג' קומיהון לקלא — (א"ב פי' קליא בל"י סהר קולר וסד אשר בו נאסר המחוייב). *[אחי"ה בנו"ג לקולא וכ"ה בתרג' עמוס ג', ה' והקבוץ קולין תרג' הושע ט', ח'; לירמ' י"ח, כ"ב. שהש"ר פי' היושבת וחבשן בבית קולין אבל עיי"ע בח"ב, פ"ג — ועיי"ע קל הערה 4, ועיי"ע קלין] —

* קלא ויק"ר פל"ו עיי"ע קלב.

* קוּלָא (מע' קל א' Erleichterung) הפכו חומרא עיי' קידוש' ע"ה: ירו' חלה פ"ד דנ"ט ע"ד וירו' ע"ז פ"ה דמ"ד: הקבוץ קולין . . חומרין חולי' מ"ג: מ"ד. ירו' סנהד' פ"א ד"ל. פסחי' נ"ה רע"א קולֵי קולי ובל"נ קוּלוֹתָיו ירו' סנה' פ"י דכ"ח: ועיי"ע חמר.

* קוּלָא עיי"ע קלן א'.

קלאאילן[2]) (מל"י καλάϊνος מין צבע תכלת türkisfarbig, blau und grün schillernd) בר"ג דפ' התכלת (מנחו' מ"א:) טלת שכולה תכלת כל מיני צבעונין פוטרין בה חוץ מקלא אילן. בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ג:) בקלא אילן דלא הדר. ובר"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ס"א:) וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא פי' אינדקו[3]) — (א"ב פי' ל"י מין צבע דומה לתכלת). *[אחי"ה וכן פירש"י בב"מ. וכנ"ה בתוספת' סוף כלאי' וקלא אילן (כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג בט"ס וקלע ואילן) ובתוספת' ע"ז פ"ו (ז') אי' כמו בכ"י ק"ט בתיבה אחת קלאילן והוא מל"י כדעת הרימ"ז (בט"ר ח"א 132) ועיי' ג"כ ברילל יאהרביכער ח"א, 201 אבל עיי' עוד מ"ש בעי' גלא קסינון בח"ב רפ"ט] —

* קְלָאדִין (נ"ל מל"י אמצעי' Kleinod, clenodium κληνώδιον) תנחומ' הישן פ' קדושים סי' י"ב (בהוצי' באבער ל"ט:) כל קלאדין שלו עולה . . כל קלאדין שלי מן הפרדס . . א"י קלאדין של הקב"ה ונ"ל מל"י הנ"ל פי' כלי חמדה ויק"ר ובנו"ג קלרין עיי"ע קלר ב' וה' באבער תיקן בכ"מ קלארין.

* קלאנין עיי"ע קלן ב'.

* קלאפנדר עיי"ע קלפנדר.

קלב (עיי' פי' הערוך) בפ' במה אשה בגמ' ולא בקטלא (שבת ס'.) בקולב הלך אחר רוב מסמרותיו פי' עץ הוא וקובעין בו אונקליות של ברזל ותולין בו הקצבים הבשר. פ"א ממיני תכשיט הוא להשמיע קול כדורך גת ומחזקו במסמרים ומשמיעין קול פ"א הערביים עושין תכשיטין בצאורי גמלים חתיכות חתיכות של כסף או של זהב וקובעין אותן במסמרין ומשמיעין קול. *[אחי"ה פ"א הראשון הועתק מפי' ר"ח בשבת (ש"ס ווילנא) ובענין פ"א השני אולי כונתו על ל"ע كلب עץ קובעין בו אונקליות לתת שמה כלי תכשיט או מאכל לגמלים ופי' ראשון עץ הוא קובעין בו אונקליות של ברזל וכו' אולי מצא גזרת המלה ג"כ מל"ע הנ"ל ועיי' ג"כ פירש"י ומאירי. אבל פי' הרמב"ם בכלי' פ"ד קלב הוא ל"ע قلب דפוס ועיי' כסף משנה שם. ובספרא שמיני רפ"ו נזכר עם סולם: כלי עץ יכול הסולם והקולב והנחותה וכו' ועיי' שם פי' הראב"ד — ירו' שבת פ"ו ד"ח: בקולב אחר מעמידיו] —

1) לי' לפנינו. 2) כ"ה נכון בתיבה אחת בכ"י ק"ט. 3) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו אינדק ובכ"י ק"ט אנדקי.

13*

קלב (= קוֹלָב מל"י κολόβιον ובל"ם קולבא (Unter-kleid בסוף ויק"ר (פל"ז) הב ידך עמנא בהדא מצותא למזבן להדא יתמא חדא קולב. ס"א לְמִזבן חדא איסתבינתא [1]) להדא יתמא — (א"ב פי' בל"י ורו' כתונת בלתי בתי זרועות וזה ענין למזבן לחדא יתמא הדא קולב ובירו' פ' במה יוצאה דשבת (פ"ו ד"ח:) המחלצות (ישעי' ג', כ"ב) פריזומטא המעטפות קוליבין). *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל וכנ"ה בירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ד קולבין של פשתן ובירו' כלאי' ספ"ט דל"ב ע"ד קובלין ומעפורין צ"ל קולבין. ובנו"ג בויק"ר הנ"ל הב חולקך בהדא מצותא דאנן זבנין חד ק ו ל א לחדא יתומתא ועוד עיי"ע קנבס. ובדפ"ע חוץ מדפ' פראג נכלל זה הע' ללא נכון עם ע' הקודם לזה] —

☞ **קלב** (= כּוּלָב מל"ע בע' כלב ח"ד. ר"ל Zange) מדר' ב"ר פ' ונבלה שם שפתם (פל"ח) אייתי לי קולב בעל הערוך גרס כולב ופי' צבת. *[אחי"ה והדין עם בעל הערוך עיי"ע כלב ומ"ש. ועוד פי' מלה ערבי' הנ"ל כמו קרדום ובזה הענין ב"ר פל"ה לאחד שהיה בידו קולב] —

קְלָבָא (= חלבא Milchrahm, Butter) בפ' ר' אליעזר אומ' אם לא הביא בגמ' מוצצין (שבת קל"ג סע"ב) רבא אמר קירא וקלבא עיי' בע' אהלא. פירושו חמאה — (א"ב בתר"י (א') לבא הוא חמאה). *[אחי"ה עיי"ע לבא (ח"ה ו'). וכנ"ה בב"ק פ"ה. וזה הציון הובא בע' אהל (ח"א מ"ב.) ועל זה כיון רבינו עיי' בע' אהלא אבל לא פי' שם ודע כי בכ"י ה"ב הגי' בע' אהל: קרבא ואולי הוא נכון ובפרט לפי פי' רש"י רשינ"א resine מין קטף והוא באמת ענין لبا בל"פ. ובשבת הודפס בט"ד פירש"י מגליון פנימה כי רשינא מלה לועזת היא עיי' ד"ס שבת צד קנ"ה: ומ"ש רבינו פי' חמאה כיון על חלבא ואולי כצ"ל חלבא במקום חבלא וקבלא בכ"י ש"ס שבת ובכ"י ש"ס ב"ק לי' כל עיקר] —

קַלְבַּאי (= כלבאי תואר מן כלב hündisch) בר"ג דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד:) תמן אמרי באתר דמרי תלא ליה זיינא קולבאי רעיא קולתה תלא. בחלק בגמ' מנשה (סנהד' ק"ג.) ובריש ויק"ר פ' עוד ראיתי (ר"פ ד') מאי שער התוך (ירמי' ל"ט, ג') ששם חותכין את ההלכה במתלא אמרי זייניה הנדי תלא מרא קולבאי קולתיה פי' הדיוט רועה קולתיה תלא — (א"ב כתוב בנוסחאות של בב"מ כולבא רעיא ובמדר' ויק"ר פ' נפש כי תחטא כתוב הן די תלא מרא זייניה כולבא רעיא תלא קולתיה). *[אחי"ה וגי' רבינו בב"מ היא כגי' כ"י ש"ס ה' הובא בד"ס ב"מ צד קכ"ב: וע"ש כמה שינויים אחרים ובילק' כ"י הובא בד"ס סנהד' צד קנ"ז: קלנאי אולי צ"ל קונאי והוא ל"י κοινός ממש כפי' הערוך הדיוט. ורש"י בסנהד' פי' נבל ודע כי בל"פ قلابى פי' נבל ומרמה] —

קלבון (= קוֹלְבּוֹן מל"י κόλλυβον מטבע קטן (kleine Münze, Agio beim Wechseln בס"ג דפ' משילין (ביצ' ל"ט:) ובריש חולק (כ"ה:) ובסוף בכורות (נ"ו:) ובפ"ק בשקלי' (מ"ז) האחין השותפין [2]) שחייבין בקולבון [3]) פטורין ממעשר בהמה ושחייבין במעשר בהמה פטורין מן הקולבון וכמה הוא קולבון מעה כסף דברי ר"מ וחכ"א חצי. פי' "האחין השותפין שחייבין בקולבון פטורין ממעשר בהמה והן שכבר חלקו כדתנן בבכורו' בפ' אחרון חלקו וחזרו ונשתתפו חייבין בקולבון ופטורין ממעשר בהמה פי' חייבין בקולבון דכיון דחלקו נעשו כרחוקין ותנן השוקל על ידו ועל יד חבירו חייב בקולבון ופטורין ממעשר בהמה דכיון דחלקו נעשו כלקוחות ותנן (בכורו' נ"ה:) הלוקח או שניתן לו במתנה פטור ממעשר בהמה ושחייבין במעשר בהמה שעדיין לא חלקו וירשו בהמה או קנו ועדיין לא חלקו חייבין במעשר בהמה דתנן קנו בתפיסת [4]) הבית חייבין ואם לאו פטורין ופטורין מן הקולבון כי ממון אחד הביאו הסלע כי עדיין לא חלקו כך היתה חובת קולבון אם היו אחין לא חלקו וקנו מתפיסת הבית אם הביאו שניהם סלע פטורין מן הקולבון ואמרינן התם בבכורות פטורים בזה ובזה שחלקו בבהמה ולא חלקו בכספין ואעפ"י שחלקו בבהמה גלו דעתיהו דלמפלגי קיימי וליחייבו בקולבון קא משמע לן" [5]) — (א"ב פי' בל"י ורומי שכר הנתן לשלחני לפרוט או לצרוף או להחליף מעות). *[אחי"ה וכנ"ה ירו' שקלי' ספ"א דמ"ו: ירו' קידו' פ"א ד"ס ע"ד והקבוץ שקלי' פ"א מ"ו ותוספ' שקלי' קולבונות ושם ג"כ קולבונין] —

קלבן (= קוֹלָבָן מל"י κολοβός קצר רגלים Kurz-füssiger) בפ' מומין אלו בגמ' מקיש (בכורו' מ"ה.) הקישן והעיקלן והקולבן [6]) ת"ל או שבר רגל — (א"ב פי' בל"י מחוסר או שבור אבר). *[אחי"ה והוא ל"י הנ"ל וע' הזקני' (קאמפלוט') העתיקו חרום (ויק' כ"א, י"ז) κολοβόχειρ ועקילס העתיק קצר (שמות ו', ט') κολοβότης. ועיקר הגי'

---

1) גי' הכ"י ק"ט איסתנינתא. 2) בשקלי' והשותפין. 3) וכ"ה נכון בכ"י ש"ס ובנו"ג קלבון. 4) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכפי ר"ח אבל בדפע"י מתפושת. 5) הועתק מפי' ר"ח בביצ' בש"ס ווילנ'. 6) בדפ"ע וכפי' רגמ"ה קילבן.

הקולבן כדאי' בספרא אמור פרק ב' פרשי' ג' ובתוספת' בכורו' פ"ה קלבן ובפי' רגמ"ה בכורו' כ"י מצאתי: קילבן לא איתפרש לן [יש מפר' קילבן שזורק רגלו לאחריו כשהוא הולך] עכ"ל. ובעה"ק שנ"ב אי' כגון ההולך ומקיש בקרסוליו זו בזו] —

קליבנטירין (= קלינטרין was zum Ruhe-bett gehört κλιντήριον) ירו' דברכו' פ' מי שמתו (פ"ג ד"ה ע"ד) ר' שמעון בן אלעזר אומר שומט קלבינטירין שלה[1]) ודיו פי' קלינטרין בל"י מין כסא לפני המטה ובו יושב השוכב וראשו נטוי על המטה ובירו' דנדרי' (סוף פ"ז ד"מ ע"ג) פרק הנודר מן הירק גרס בהדיא שומט קלנטירין שלה ודיו. *[אחי"ה ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ג. הגי' קלמנטרין ואותיות ב' ומ' נוספות הנה ועיקר המלה קלינטרין וכפי' ר"ב] —

* קָלְבּוֹס עיי"ע קנבס.

קלבס (?) בריש מגילת איכה (פתיחתא סי' ה') מהו לא נפל עליה גורל (יחזק' כ"ד, ו') אמר הקב"ה בשעה שהפלתי קלבסים על אומות העולם להגלותם לא גלו ואתם למה גליתם כי דמה בתוכה היה (שם ז') — (א"ב פי' בל"י ציווי כמו קלווסין). *[אחי"ה ובאמת גי' הילק' יחזק' אי' קלווסים והוא κέλευσις צווי אבל הנכון כמו שהעיר כבר בוקסטארף שצ"ל קלרסים מל"י κλῆρος גורל ובנו"ג קלסים — וה' אייזלער פי' כמו לקס λόχος גורל] —

קְלִיבוֹסֶת (Hüftbein) בס"ג דפ' שואל אדם (שבת קנ"ב.) וינץ השקד (קהלת י"ב, ה') זו קליבוסת פי' קליבוסת בין[2]) הפקקלות כמו תרבא דאקליבוסתא דגרסינן בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולין צ"ג.) אמר שמואל האי תרבא דאקליבוסתא אסור וזהו חלב שעל הכסלים. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח בשבת ש"ס ווילנא. ורש"י פי' עצם של הנק"א שהירך תקוע בו וכו' והוא בל"צ hanche בל' אנגלית haunches בלאי"ט anca וכן ראיתי בפי' רגמ"ה בחולין צ"ג (כ"י אנגייליקי צד שמ"א) קליבוסתא הַנ י י ש והוא הוא ל"צ והוא נקרא אצל הרופאים os ischii, os ilei עיי' מ"ש ה' הירטל דאס אראבישע אונד העברעישע אין דער אנאטאמיע 26 והלאה ועוד בספרו Onomatologia צד 153 והלאה] —

קְלְבְּקֵר (= גלופקרין Decke zum Einhüllen) בפ' כ"ט בכלים (מ"ב) טלת אחת וקלבקרין אחד פי' שמיכה[3]). ס"א גלופקרין וכבר פי' בע' גלפקר[4]). *[אחי"ה ובתעני' י"א. אי' כר או כסת. ובמכילת' בשלח בסוף וכי לא היה לו למשה כר אחד או כסת אחד או קלוקרין] —

* קַלַבְּרִיָא (Calabria) ירו' שקלי' פ"ו ד"נ. בראשונה יצא עד קלבריאה ועיי' ב"ר ס"פ כ"ג הובא בע' ברבר (ח"ב קפ"ד:).

קלגס (לפע"ד מל"י האמצ' ול"ר καλίγα, caliga מין מנעל בעלי חיילות Soldatenschuhe) בפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ב.) אל תראו מפני הגפת תריסין ושיפת[5]) הקלגסין כמו המון החיילות — (א"ב פי' בל"י קול התרועה). *[אחי"ה כיון לל"י κλαγγή ובל"ר clangor אבל לפע"ד הוא הוא כמו שפירשתי בתחלת הע' ועיי' ג"כ ע' גלגס ולפע"ד עיקר הגי' ושיפת כגי' הערוך כלומ' שחיקת והגפת המנעלים של חיילות. ובספרי שופטי' ר' קצ"ב אי' שפעת עקלגסים ויש ששונין גלגסין] —

קלגרפון (= קליגרפון נ"ל מורכב מל"פ كال, كل כפוף ומל"פ جرف עמוק והוא כלי תנור עיי' בפנים) בהסיף פי"ג בכלים (מ"ב) קליגרפון שניטלה כפה טמאה מפני שינה פי' כל שיש לו שני ראשים האחד משימין בו הלחם כתנור ורודין בו ושמו מסא בל' חכמים ובלעז פלא[6]) והאחד גורפין בו הגחלים מן הפורני ושמו רישול"י[7]). *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפי' רה"ג ושם מבואר בטיית אסטים וצ"ל אסטים اسطام פי' כלי תנור לרדות הפת ולגרוף הגחלים ושם הגי' קלו גרפין ועיי' פי' הרמב"ם בע"א. ונ"ל שהמלה מורכבת הוא מל"פ כאמור] —

קלד (= קְלִידָא = אַקְלִידָא מל"י κλείς בל"ס קלידא מפתח והפעל קְלַד אפעל אקליד einschliessen, unsichtbar machen) בס"ג דפסחי' (קי"ט.) ובחלק בגמ' עדת קרח (סנה' ק"י.) וכולהו אקלידי ונופלי דגולדא. ס"א אקלידי דקופלי דגלדאי[8]). פי' קלידי מפתחות קופלי בלעז קנטרו[9]) גילדא עור. בסוף חלק (סנה' קי"ג.) מסר ליה אקלידא דמטרא. בהגדה דפ' הנזקין (גיטי' נ"ו.) כל אקלידי מסר לשמעיה לבר מדציבי. בס"ג דפ' אמר ר"ע

---

1) בפי' המהרש"ס קרביטין. 2) בפי' ר"ח מן. 3) כ"ה נכון בדפ"א ובכ"י ק"ט ושם בט"ס שמינה ובדפ"ע סמיכה. 4) עיי"ע בח"ב ש"ב ומ"ש ושם הובא פי' רה"ג. 5) בנו"ג ושפעת וכ"ה באמ"ד. 6) Schaufel pala. 7) Scharre, Fege razzola.
8) גי' קופלי אי' ג"כ בכ"י מ' בפסחי' ובכ"י א"פ ובע"י הראשון וכ"ה באה"ת בסנהדרי וברש"י בדפ"ש אבל בדפ"ר בערוך קולפי וכ"ה בכ"י ק"ט פעם אחת ובנו"ג בפסחי' קליפי ובסנהדרי קילפי. 9) עיי"ע קפל ושם נסמן עיק' הגי' קטינצ"ו.

(שבת פ"ט:) אבל עצים דחזו לבבא[1]) דאקלידא. בפ' כל המנחות באות בגמ' ואם החמיצו (מנחו' נ"ז.) לא לעולם במקום אחד וחזו לבבא דאקלידא. בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ג:) אמר רב פהנא אקלודי מיקלד בהו פי' מקום יש בירך שמתפתל ומתהפך פנימי על החיצון ובמקום דפרעי טבחי פי' מפתח בל"י קלידי.

* קלידיקום צ"ל קליריקום עיי"ע איפיטיקוס ח"א, ריי"א.

קלדהי (?) בב"ר פל"ח[2]) (פל"ז) אדמה וצבויים עד לשע (בראשי' י', י"ט) עד קלדהי וכן תרג' ירוש' — (א"ב פי' בלי' הנכרים ארץ כשדים והם היו בקיאים בהבטת הכוכבים והם הוברי שמים הנקראים בדניאל כשדיא ובגמ' כלדאין ע"ש). *[אחי"ה והנכון שט"ס הוא וצ"ל קלרהי ע"ש] —

* קָלָה (מהשם קָלוֹן פי' ענין גיעול sich beschmutzen) מכו' כ"ג. קלה בין בראשונה בין בשניה? פוטרין אותו וכו' ע"ש כמה פעמים ומבואר לפי זה נקלה (דברי' כ"ה, ג') ע"י נתקלקל בריעי. בתוספת' מכות פ"ה (ד') אי' הפיעל קילה ועוד עיי"ע קלון וע' קל.

* קָלוֹן (מל"מ ענין חרפה Schande) סנהד' נ"ה. מגיל' כ"ה. ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ג והושאל לזנות ולבית הזנות גיטי' נ"ז: מגילה כ"ה. ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג ירו' הוריו' פ"ג דמ"ח: תוספת' סוטי' רפ"ג במד"ר פי"א איכ"ר פ' על אלה ופ' בני ציון. ולנקבה קלונית עיי"ע קלן ד'.

* קָלוֹן (מפעל קלה שָׂרַף Verbrennung) במד"ר פי"א ואין קלון אלא שרפה כד"ת קלם (ירמי' כ"ט, כ"ב).

קְלֶוָון (ל"י κελεύων מְצַוֶּה befehlend) בב"ר פ' ויצא הראשון (פס"ג) אנא קלוון דתאזון בני[3]). ובר"פ ה' יקוו המים היו אומרים אלו לאלו נלך ונעשה קלווסין[4]) של הקב"ה. בסוף מגילת איכה על צוארינו: אדריינוס שחיק עצמות אפיק קלווסין. ס"א קליפסין פי' ציווי בל' יון — (א"ב פי' קלוון בל"י מצוה אני). *[אחי"ה והוא בל"י ἐγὼ κελεύων וכצ"ל בויק"ר פכ"ה קלוואן אנא ושם אי' קלוואנין אנא. וכ"ה בקהל"ר פ' וסבותי. והשם קְלֶוֹסִים κέλευσις ציווי וכנ"ה בירו' נדרי' ספ"ט דמ"א ע"ג נפקת קלווסים מן מלכותא פסיקת' רבתי פ"י הוצאתי (קילוונים) [צ"ל קלווסים] עליו וכו' ונמצא קלווסים שלך קיימת. תנחומ' הישן מקץ (הוצ' רש"ב צד צ"ו) (קלווסים) [צ"ל קלווסים] אחת אני מוציא עליכם וכו'. ויק"ר ספ"ז נומוס הוא וקילוסין הוא עיי"ע נמס ב'. והקבוץ קילְוָסִין תנחומ' הישן וירא (צד מ"ז.) עשו קילווסין של בוראן ובאיכ"ר פ' היו צריה אי' קלוונין ובב"ר פס"ג אנא יהיב קילוון צ"ל קילווסין — ילק' יחזק' קלווסים עיי"ע קלבס] —

קלון (?) [צ"ל חקלוון] פי' שדות (Felder בסוף פסיקת' דויהי בשלח פרעה (פסיקתי דר"כ צד צ"ג.) אעליה לחד קילוון ואותביה תחות חד אילן. ס"א לחד חקל. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ב"ר ובדפ' ווניצ' אבל בדפ"ר ובשאר דפ"ע בט"ס דקל נסו הגי' המועטת החזיק רמ"ל ונפל בטעות בפי' קלוון שחשב לתקנו נקלווס והאמת שצ"ל חקלוון כמו שהעיר לנכון הח' ר"ש באבער והוא תקן לנכון דקל שצ"ל חקל וכדאי' בכ"י ובדפו"ו כאמור] —

* קלוניפי (ט"ס וצ"ל קלי נינפי בל"י ἡ καλὴ νύμφη כלה נאה) פסיקת' רבתי רפמ"א מהו יפה נוף (תהלי' מ"ח, ג') קלוניפי ובשמ"ר ס"פ נ"ב לנכון קלי נינפי ובתנחומ' הישן כי תשא סי' ט' קלונינפי. עיי"ע נמפה.

קָלַח (מל"ע قلخ hohles Rohr, Strunk, Stengel) בפ' כל שעה (פסחי' ל"ט.) יוצאין בהן ובקלח שלהן. בפ' י"א בפרה (מ"ט) מצות אזוב ג' קלחין ובהן ג' גבעולין פי' "כשיצאו ב' וג' קנים משורש אחד שמן קלחין"[5]). בגמ' דפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ':) שמואל הוה בדיק נפשיה בקלחא[6]) פי' היה משים קלח של כרוב בפיו ובולעו ומפשפש כל מעיו. בפ"ק בעירובי' בגמ' שיירה (ט"ז.) בשליפין בקנים ובקלחות[7]) פי' כמו קלח של כרוב קלחים של ירקות שנתעבו ונתקשו ונעשו יבשין. בפ' העור והרוטב (בגמ') [צ"ל בראש גמרא[8])] (חולי' קי"ט סע"א) בקלחא ומשום יד פי' הקנה שלהן כגון קלח של

---

[1]) בנו"ג לככא. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ולא ל"ה כבדפי' אחרונים. [3]) בנו"ג דיתזון בי בני. [4]) בנו"ג קלוסין וכ"ה בכ"י ק"ט.
[5]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 30 ושם הסיום: וכן אנו מפרשין תבא בכלח (איוב ה' כ"ו) שתניח בנים ובנות וכי וקי' פתרון אחד הוא ע"כ. [6]) בנו"ג בקלותא. [7]) בנו"ג בקולחות. [8]) וכדאי' בדפ"ר ובכ"י ק"ט.

כרוב ומשום יד של כלים שרוצה להשתמש בקלחין הללו. בפ' טרף בקלפי בגמ' קשר לשון של זהורית (יומ' מ"א:) ובס"ג דפ' הכונס צאן לדיר (ב"ק ס"א.) כאן בקולחת כאן בנכפפת ס"א קולטת ס"א קודחת וכבר פי' בע' קדח [1]). בס"ג דפ' ראשית הגז (חולי' קל"ח.) אמר רב חסדא ר' יהודה היא דתנן בפ"ג בפיאה (מ"ה) המוכר קלחי אילן בתוך שדהו נותן פאה מכל אחד ואחד א"ר יהודה וכו'. *[אחי"ה וכנ"ה בכתובו' קי"א: קלח של כרוב וכו' ירו' פיאה פ"ז ד"כ: קלח אחד של חרדל והקבוץ פיאה פ"ג מ"ב קלחים לחים וכן בל"נ מנחו' ס"ו. בקנים ובקילחות וכו' והוא בל"ע פי' קנים הנקובים] —

קָלַח (בלא"ר פי' כמו זחל (fliessen, strömen

בפ"ב בטהרות (מ"א) ספק מן הקדירה נתזו וספק שהקלח נגע בידה פי' כמו מים מקלחין. בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' השוחט בהמה חיה (חולי' ל"ו.) תנא דבי ר' ישמעאל ודם חללים ישתה (במד' כ"ג, כ"ד) פרט לדם קילוח שאינו מכשיר את הזרעים פי' אם דם הנהרג חשוב כמשקה להכשיר את הזרעים כדכתי' (ויק' י"א, ל"ח) וכי יותן מים על זרע אלא בעת שנעשה חלל בעת יציאת נשמה כדכתי' ודם חללים ישתה אבל המקלח במרזב ועוד נשמתו בו אינו מכשיר. *[אחי"ה והוא כפירש"י ועי' תוספ' שם. וכנ"ה קילוח בע"ז ע"ב: ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. ירו' כ"ב ספ"ג די"ד: ירו' סוכ' ספ"ב דנ"ג. ירו' מעשרו' ספ"א דמ"ט: ירו' שבת פ"ג ד"ו: ותרג' זרם (איוב כ"ד, ח') קלוחא והוא הוא קלח בטהרו' הנ"ל ובתוספת' טבול יום רפ"ב והפעל עדיות פ"ו מ"ד זוחלין שקלחן בעלת אגוז, ע"ז י"ב. המקלחין מים לכרכים, תוספת' מקואות רפ"ב צינור המקלח למקוה והושאל לקבוץ ההמון תוספ' שבת רפי"ב (י"ג) אם היו מקלחין פטור וכ"ה בירו' שבת רפי"ד די"ד: שבת ק"ו. אם היו מקלחות ובאות — תוספ' שקלי' פ"ג מקלחין צ"ל מקבלין, תוספת' שבת ספ"ט (י') לא תקל אשה מדריה ותחלוב לתוך כוס וכו' צ"ל לא תקלח כן העירני לנכון מורי חמי מוה"ר אריה לוי דבית אל חיים המכונה ד"ר בעטטעלהיים רב ואב"ד בבאלטימארע] *) —

קָלַחַת (מל"ט Kessel) בר"ג דהמוכר את הספינה (ב"ב ע"ד.) כל ל' יום מהפך להו גהינם כבשר בקלחת.

קָלַט (מל"א פי' כמו אסף אחז סגר einziehen, ein- aufnehmen, schliessen ועי' ל"ע قلص)

בריש ר"ה בגמ' ולנטיעה (י':) דתנן בפ' ב' בשביעית (מ"ו) אין נוטעין ואין מבריכין וכו' עד ר' יהודה אומ' כל הרכבה שאינה קולטת לג' ימים שוב אינה קולטת וכו' פי' לדברי האומ' ל' צריך ל' ול' ל' לקליטה ול' לעלות לו שנה וכן לדברי האומ' ג' ג' לקליטה ול' לעלות לו שנה וכן לדברי האומ' ט"ו [2]). בפ' כל כתבי בגמ' מצילין (שבת קי"ז:) ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט. בפ' חזורק גט בגמ' הוא מלמעלה (גיטי' ע"ט.) כמאן כר' דאמר קלוטה כמו שהונחה דמיא. בר"ג דשבת (ד'.) ובר"ג דפ' הזורק מרשות היחיד (גיטי' צ"ז.) ת"ר מרה"ר לרה"ר ורשות היחיד לאמצע ר' מחייב וחכמים פוטרין פי' קלוטה כמו שהונחה[3]) תפושה באויר אעפ"י שלא הונחה כמו שהונחה דמיא. בפ' המוצא תפילין (עירו' צ"ט:) קולט אדם מן המזחילה. פי' שחוטף בידו ושותה אבל נוטל מן המזחילה כשהוא מצרף ידו למזחילה אסור. בס"ג דפ' לולב וערבה (סוכ' מ"ט:) ובמעילה בפ' ולד חטאת (י"א:) אפי' תימא ר' אלעזר ב"ר צדוק דאיקלט איכ' דאמרי לימא מתנית' ר"א ב"ר צדוק ודאיקלט וכו' [4]). בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחי' נ"ב.) לר' יהודה גבא[5]) דחמרא קלטינהו. פי' לפי' שהולכין למקום שכלו ע"ג החמור קלטן גבו של חמור לחייבן ביעור והוא החזירן למקומן ועדיין לא כלו שם. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' פסחי' רפ"ג דכ"ט ע"ד דיקלוט צבעא. כריתו' ה'. קולט את הריח, שבת י"ז: כדי שיקלוט את העין, כתובו' קי"א. קולטתו מחיים . . קולטתו לאחר מיתה, אבות פ"ה מט"ו קולטת את השמרים . . קולטת את הסלת. סנהד' ק"ח: כל שהתיבה קולטתו וכו' תוספת' פ"א דמעשרות, תוספת' שבת פ"ג (ד') שם פ"י (י"א). ועוד מענין אסיפת זרע להתעבר ב"ר פמ"א מה

[1]) בקצת דפ"ע בט"ס בקורחת וכבר פי' בע' קרח וצ"ל קדח עיי"ע קדח ד': *) עיני עיני יורדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי כי בשובו מנסיעתו מאיירופא נתבקש בישיבה של מעלה ונפטר בספינה „מינכען" ביום ה' אלול תר"ן וגופו הָטבע במצלות ים ותשב רוחו ויחי. [2]) ז"ל ר"ח בר"ה י': לדברי האומרים שלשים לקליטה כלומ' שישרש הנטע צריך אחר שישריש שלשים יום אחרים לעלות לו שנה וכו' עש"ה. [3]) כ"ה לנכון בד"פ וויניצי' אבל בשדפ"ע וכ"י נשמט מן שהונחה ראשון עד שהונחה שני בטעות. [4]) במעילי' דאי קלט וצ"ל כגי' הערוך וכדאי' בסוכ' והערוך העתיק כלשון הש"ס במעיל' ובע"א הוא בסוכ' ע"ש ור"ם לשם. [5]) בנו"ג אטו גבא ולי' ג"כ בכ"י ש"ס וברש"י.

הפרדה אינה קולטת זרע וכו', ויק"ר פי"ד אין האשה קולטת אלא אחר נדתה ובסמוך. ומה שעניננו אסיפה באיזה מקום נבנה מהשם מקלט עיי' מכו' י"ב. י"ב: י"ט: כ'. ב"מ נ"ג: והשם המופשט קליטה מכו' י"ג. ר"ה י': ועוד בלא"ר קילטא ירו' יבמו' פ"ב ד"ד עיי"ע חבט ובירו' קידו' פ"ג דס"ד ע"ד ב"ר פ"ז קולטא] —

קָלוּט (מל"מ פי' ענין חבור והפכו סדוק ובפרט שפרסת רגל מחוברת כגון בגמל ein Thier (dessen Klaue zusammengewachsen ist בפ' מרובה בגמ' ר' שמעון (ב"ק ע"ח סע"א ורע"ב) טהורה מטמאה מי מיעברא דאיעבר מקלוט ל ר' [1]) שמעון. פי' שפרסתו כולה אחת ואינה סדוקה כמו החמור. בר"ג דפ' בהמה המקשה (חולי' ס"ח:) חד למקום חתך וחד לקלוט במעי פרה ואליבא דר' שמעון ואע"ג דאמר ר"ש קלוט במעי פרה אסור הני מילי היכא דיצא לאויר העולם אבל במעי אמו שרי. בר' בכורות בגמ' מהו באכילה (ו':) ת"ר רחל שילדה מן עז ועז שילדה מן רחל פטורה מן הבכורה ואם יש בו מקצת סימנין חייבת ר"ש אומר עד שיהא ראשו ורובו דומה לאמו איבעיא להו לאכילה מי בעי ר' שמעון ראשו ורובו אי לא וכו' עד ר"ש אומר גמל גמל שני פעמים וכו'. בר"ג דפ' מומין אלו (בכורו' מ"ג.) לקלוט וחטין דליתנהו באדם ובבהמה נמי לא פסלי. פי' „חטין דאדם לא הוו בגלוי כשל בהמה ולא פסלי באדם דלא קלטו דלא בענן כאדם פרסות סדוקות" [2]). *[אחי"ה בכורו' מ'. מבואר הקלוט: שרגליו קלוטות כשל חמור וכשל סוס. ירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ד היתה רגלה קלוטה כשל חמור וכו'. בכורו' מ"ה. אצבעותיו מורכבות זעג"ז או קלוטות. ספרא אמור פרש' ז' פרק ז' פרסת רגלו דומה לשל סוס פרסת רגלו דומה לשל חמור. בכורו' ז'. קלוט במעי פרה. שבת ס"ז. זרעיך כקלוט וכו'] —

☞ קְלִיטִין (לדעת ר"ב מל"י κλιτύς Abschüs-sigkeit ולפע"ד מל"י κλύδων, κλυ-δώνιον (Brandung, Gestade מד' ב"ר פ' יקוו המים (פ"ה) הבאת עד נבכי ים (איוב ל"ח, ט"ז) עד קליטין דימא פי' בל"י מים רבים נגרים למקום מדרון. *[אחי"ה ולפע"ד מל"י הרשומ' פי' מסגרי ים מקום אשר ישטפו שמה המים הרבים במהומה ומבוכה וכפ' רש"י לאיוב ע"ש. וכנ"ה קליטי של ים בירו' ב"מ ספ"ה ד"י ע"ג ע"ש] —

* קולוטוס (מל"י κηλήτης (Beinbrüchiger תוספת' בכורו' רפ"ה מרוח אשך . . זה הקולוטוס שנכנסה רוח באשכיו פי' מי שיש לו שבר ברגליו ובנו"ג הקליטים וגי' כ"י קולוטוס ועיקר הגי' הקליטים עיי"ע שחף.

* קלטיקה ירו' מגילי' רפ"ג דע"ג ע"ד ט"ס וצ"ל לקטיקה עיי"ע גלוגדיקא ח"ב רצ"א וש"נ השנויים.

☞ קְלֵיטוֹר (לדעת ר"ב מל"י καλήτωρ, κλητήρ, Herold, κλητήρ) מד' ויק"ר פ' והבאתם את עומר (פכ"ח) מאן דעביד קומס קלטור פי' בל"י שליח בית דין עיי"ע קומים.

* קלי, קלה ענין שרפה עיי"ע קל ג'. ושם קלאים, קלאין ובש"ס קליות.

* קַלִי פי' מעט עיי"ע קל ב' ומ"ש.

קַלְיָא (מל"ע قلى (Laugensalz בר"ג דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ח סע"ב) מערבין בקליא פי' „קליא הוא עשב שורפין אותו ונותנין אותו בבורית ורוחצין ידיהן כמו (ירמי' ב"ט, כ"ב) קלם מלך בבל ואלו הירקות ירקות שדה הנאכלין הן ולפיכך אמרו מערבין בהן וכמה מלא היד" [3]) — (א"ב כן נקרא בל' ישמעאל עיי"ע נתר). *[אחי"ה ועשב זה נקרא על שם מלה ערבית הנ"ל וכ"ה בל"ס עיי' פפלנ"צ לה' לעף צד 43] —

קליא (= קיליא, קוּלְיָא מל"ס קוּלְןָ חלב חטים (Das Fette vom Getreide פנג ודבש (יחזק' כ"ז, י"ז) תרג' קיליא ודבש — (א"ב כמו קירא ופי' שעוה). *[אחי"ה ויותר נכון פי' הנ"ל מל"ס וכדעת ה' לעווי וגי' דפו"ו קילויא וגי' אחרת קוליא] —

קליאם (= קוּלְיָאם מל"י κολοιός (Dohle, בילמדנו סוף כי תשא (תנחומ' כי תשא סי' ל"ב) היה משה מהלך ברקיע כקוליאם הזה עד שעלה אצל הקב"ה — (א"ב פי' בל"י מין עוף צועק ומצפצף י"א שהוא סוס עגור וי"א שהוא מין אחר).

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע דר' ובנו"ג כר'. [2]) נעתק מפי' רגמ"ה בכורו' בקובץ כ"י אנגיילי' דף ק"ו: ושם אי' ולא קלוט וכ"ה בכ"י קאהוט. [3]) הועתק מפי' ר"ח לעירו' (בש"ס ווילני).

קְלֵיָנוֹן [1] (מל"י ורו' κέλλα, cella ובל"ע كلة חדר ול' קלילה κελλίον עיי"ע קל) בפסיקת' דויהי ביום כלות משה (פסיקת' דר"כ צד ז':) הוא דמלכא שרא טימיקון [2]) דומות לקוליינין פי' טינד"י [3]). אל הקובה (במדבי כ"ה ח') תר"י (א') לגו קלא. *[אחי"ה וכנ"ה בבמד"ר פי"ב מהו צב (במדי ז', ב'. ג') דומות לקליינין ובפסיקת' דר"כ אי' לקילקילין ואולי הוא מל"ר cancelli עיי"ע קנקל ב'. ועוד עיי"ע קל האחרון] —

קוֹלְיָס (מל"י κολίας eine Art Thunfisch) האספנין (מכשירי' פ"ו מ"ה, תוספ' ביצה רפ"ב) כבר פי' בע' אספנין — (א"ב פי' בל"י מין דג אשר נמלח ונכבש בציר). *[אחי"ה עיי"ע אספנין ומ"ש וכנ"ה בתוספת' חולין ספ"ג בכ"י אירפורט הקוליים ובנו"ג בט"ס הקוללום] —

קולים באבני בית קולים (ע"ז נ':) כבר פי' בע' מרקולים. *[אחי"ה ועיי"ע אבני בית קולים ומ"ש] —

קלית (קולית נ"ל מל"י κοῖλος חלול והוא העצם של ירך החלול וסתום מב' צדדין Schenkelknochen) בפ' העור והרוטב (חולי' קכ"ד:) קולית המת וקולית המוקדשין הנוגע בהן בין נקובין בין סתומין טמא קולית הנבלה וקולית השרץ הנוגע בהן סתומין טהור. בב"ר פרשת י' [4]) וכל צבאם: ראה שם קולית אחת הוה מצנע לה והיא מתגלגלא. ובפרש' כ"ז [5]) (לפנינו פכ"ו) הנפילים היו בארץ: [ז' שמות נקראו להם אימים וכו'] רפאים גבורים מוח קוליתו של אחד מהן י"ח אמה. בפ' כיצד צולין בגמ' (העצמות) [השובר] (פסחים פ"ד:) נמנין על מוח שבראש ואין נמנין על שבקולית. פי' קולית העצם החלול וסתום משני צדדים והוא מלא מוח והוא עצם של ירך שיש בו מוח הרבה. *[אחי"ה וכפ' המיוחס לרש"י בב"ר פכ"ו אי' עצם הארכובה שקורין גדוכייל וברש"י פסחים פ"ה. ובחולי' קי"ט. אי' הלע"ז רדונדי"ל. ובעה"ק שנ"ב אי' עצם של ירך שקורין קלופבעיי"ן בלע"ז והוא (Klobbein, Klupbein. וכנ"ה בתוספת' פסחים ספ"ו תוספת' אהילות רפ"ד תוספת' עוקצי' רפ"ב ירו' פסחי' פ"ז דל"ה. ועוד נ"ל קולית מל"י κωλέα עצם של ירך Hüftknochen] —

* קולל עיי"ע קלר ד'.

* קְלַם (מל"ע قلم חתך abschneiden) ירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד לקה באצבעיה ויהב עליה אספלנית חמתה מתחלחלה וקלמה פי' חתכו.

* קלמא עיי"ע קלמין.

קוֹלְמוֹס (מל"י ורומי κάλαμος, calamus קנה ועט סופרים Rohr, Schreibrohr) בריש שבת (י"א.) לא יצא הלבלר בקולמסו [6]) בס"ג דפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ז.) אוי לי מקולמוסן. פי' „שהיו חוקקין חקקי און" [7]). בפ' השוחט בגמ' שנים אוחזין בסכין ושוחטין (חולי' ל':) שחיטה העשויה כקולמוס. פי' כגון ששחט במקום אחד ושפייה לסכין ואתא לצואר דהוה ליה כקולמוס. פ"א שחט הושט למטה ועקם הסכין שבידו וחתך העור ועלה ושחט כקנה שהוא כקולמוס הסופר [8]). בס"ג דפסחים (קי"ח:) גער באומה [9]) שכל מעשיה נכתבין בקולמוס אחד. פי' שלעולם אינה כותבת טוב אלא רע. פ"א בקולמוס אחד כמו שכותבין כך עושין שאין יכולין לעשות עמהן שום פשרה [10]). עט שקר סופרים (ירמיה ח', ח') תרג' קלמוס דשקר למזייפא. בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (פסיקתא דר"כ צד פ"ז.) שהיו נותנין כ ד ו ר י ו ת [11]). של אש תחת שיחיהן וקולמיות [12]) של קנה תחת צפרניהן — (א"ב פי' בל"י ורומיי עט סופר וגם שם כללי הוא לכל קנה). *[אחי"ה וכנ"ה בתענית כ'. יבמו' ע"ה: ירו' יבמות פ"ח ד"ט: תוספתא שבת פ"ח (ט'), שם פ"ט (י') ב"ר פס"ג תנחומא וילק' סוף כי תשא. תרג' לשופטים ה', י"ד; לאיוב י"ט, כ"ד; לתהלי' מ"ה, ב'. והקבוץ ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ג קולמסין, ב"ר פנ"ח קולמסין — תוספת' כלים ב"ב ספ"ז הקולמוסים? — ובענין קולמיות של קנה שהיו נותנין תחת צפרני הנהרגים עיי' מ"ש המפרש

[1]) כ"ה בכ"י ערוך וכ"ה באמצע הערך בדפוסים. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע טימקון. [3]) לאי"ט tendi אוהלות. [4]) וכ"ה בקהל"ר פ' ויתרון ובמד"ר פט"ו. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע כ"ו. [6]) בירו' שבת ס"ו ד"ח: בקולמוס שבאזנו. [7]) נעתק מפי' ר"ח לפסחים. [8]) וכ"ה בפי' הרגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי דף רצ"ח:) וז"ל שחיטה העשויה כקולמוס שחותך הסופר באלכסון וכו' וכ"ה בפירש"י ע"ש. [9]) בנו"ג בחיה ובכ"י ובדפ' הישני' אומה הרשעה. [10]) וכפי' ראשון אי' ברש"י ורשב"ם. [11]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וק"ט (ושם בט"ס קדוריות) וכ"ה בדפ"ר אבל בדפו"ו כדודיות ובשרפ"ע בדודיות וצ"ל כדוריות (עיי"ע בדד א' ומ"ש) וכ"ה בשהש"ר פ' השבעתי אתכם ועיי' מ"ש ר"ש באבער בפסיקתא שם אות קל"ג ועוד עיי"ע כדוד ומ"ש בח"ד קצ"ו. [12]) ובנו"ג בפסיק' וקרומיות וכ"ה בילק' תהלי' ר' תרס"ז עיי"ע קרם ג'.

באוצ"ם דוקאנגע שרש ὄνυχες ועוד עיי' עט"ש לפערלעם 88] —

קלמזמס (לפי' ר"ב הורכב מן καλαμίς ומן מזיא (Werkzeuge zum Haarputz תרג' והקשורים (ישעי' ג', כ') קלמזמסיא הפארים הצעדות והקשורים — (א"ב פי' קלמים בל"י תכשיט השער ופי' מזיא בל' גמרא שער). *[אחי"ה בעה"ק ובדפו"ו הגי' בראש ובאמצע הע' קולמומס וכן בכ"י ו"ו א' קולמומסיא וברד"ק קול משמשאי וצריך לו' בתיבה אחת, ובדפ"ר ובשאר כ"י ערוך קלמזמסיא. ועוד עיי"ע קשר א' וגי' רה"ג שם] —

* קְלוּמִית (= קרומית (Halm ירוש' שבת ספ"ח די"א ע"ג קלומית של קנה פסיקתא דר"כ צד פ"ז. קולמיות של קנה עיי"ע קולמוס וע' קרם ג'.

* קַלְמִין (מל"י καλάμιον ובל"ע قلم (Rohr ב"ר ר"פ א' מילנין וקלמין עיי"ע מל י"ג וע' מלין ומ"ש. וגי' הילק' קלמרין עיי"ע.

קַלְמִין (מל"י κάλλιμος חשוב ונכבד ,der Edle (Vornehme עד שלא הגיע למדינה היה מהלך כפגן משהגיע למדינה היה מהלך כקלמין (ב"ר רפ"ג) פי' אדם חשוב וכבר פי' בע' פגן — (א"ב פי' בל"י אדם חשוב ומכובד) *[אחי"ה בנו"ג כקאלמין ובויק"ר פכ"ו בקאלמין וצריך לו' כקאלמין] —

☞ קַלְמִין (מל"ס קלמא בל"ע قمل ,Läuse stechende Mücken פי' בל"מ כנים) תרג' להוציא את הכנים (שמות ח', י"ד) לאנפקא ית קלמין. ותהי הכנים (שם) והות קלמתא ובלשון גמרא כלמין. *[אחי"ה עיי"ע כלמי ח"ד צד רל"ח וע' הדר ג' וע' סרק ב' ובכ"י תרג' ג"כ ג' כלמתא. ותרג' כנים (תהלים ק"ה, ל"א) קלמתא והקבוץ קלמין תר"י שמות הנ"ל] —

קלמר (= קַלְמָרִין מל"י καλαμάριον -Rohrbehält (niss, Pennal בכל כלי עץ פ"ב בכלים (מ"ז) קלמרין המתאמת[1] פי' לשון לעז הוא קלמר"י[2] ובלשון ישמעאל מ ח ב ר א והיא של זכוכית ופיה שוקע לתוכה ואם תטה לצד אחד לא ישפך הדיו (ואחר פה) [צ"ל ופה אחד][3] יש לה שמשים בו הדיו ואחד נקב מצדה ומניין שכן דאמרו בסוף מקוואות (פי"א מ"א) צלוחית שפיה שוקע אינה טהורה עד שיטנה על צדה קלמרין אינה טהורה עד שיקבנה מצדה קלמרין של יוסף הכהן היתה נקובה ועושין לה תיק של עץ ומניחין הקסת בתוכו ואותו התיק נקרא קלמרי המתאמת. — בריש ב"ר מילנין קלמין וקונדילין כבר פי' בע' מל (י"ג) — (א"ב פי' בל"י ורו' בית הקולמוסים וקני הכתיבה). *[אחי"ה ובלשון ישמעאל محبرة והוא מחברה של ערוך וכ"ה בפי' רה"ג לכלים שם ובפי' ר"ח לשבת פ'. לד"ה אות אחת בקולמוס ואות אחת בקלמרין. וכנ"ה בירוש' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג הנייר והקולמוס דבר של כבוד הוא קלמרין צריכה. ורש"י בשבת שם פי' קלמרין קסת הסופר והרמב"ם פי' קסת הסופר אשר בו ישים הקולמוסים]. —

קלן (קוֹלָא מל"י κόλλα פי' דבק של סופרים (Buchbinderleim בפ' אלו עוברין בפסחים (מ"ב.) וקולן של סופרים פי' מים וקמח מעורבין ומדבקין בו הסופרים ניירותיהן וכן שמה בלעז קולא ואם אין בו אלא מי פירות קיי"ל מי פירות אין מחמיצין. ירושלמי (רפ"ג דכ"ט ע"ד) א"ר מני וכולהו ע"י מויי[4]) — (א"ב פי' בל"י ורו' מין דבק יש נעשה מקמח ומים ויש נעשה מעור בהמות או דגים). *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל ועיקר המלה קולה וכגי' יש מי ששונה הנזכרת בפי' ר"ח ונו"ן היא שמושית ועיי"ע זומין וגי' זומה שהובא בע' הנ"ל. והוא בלאי"ט colla כמו שכתב רבינו וכתב בעל עיקרי התלמוד כ"י בע' קלן בלעז קול"א אבל בארצי קורין לזה גלוד"ו [וצ"ל גלודן = gluten] ומה שמוציאין כשמבשלין חתיכות עור שהוא שחור ועשוי כחרובין קורין קולא ע"כ ועיי' ג"כ קולן של רצענין פסחים מ"ב: ירו' פסחים הנ"ל קולן של סופרים באלכסנדריאה עבדין אמבטיות של בצק עיי"ע אמבטיות ומ"ש בח"א קי"ג.] —

קלן (= קְלָבִין = קלאנין נ"ל מלש' יוני' אמצעי' κολόνα והוא מל"ר columna עמוד והמון יוצא

---

[1]) וכ"ה בפי' רה"ג ובנו"ג המותאמות. [2]) בל"ר calamarius בלאי"ט calamajo. [3]) וכ"ה נכון בכ"י עיקרי התלמוד לר' אברהם זכות אשר ת"י עיי' מבוא לח"א צד XLII. [4]) הועתק מפי' ר"ח לפסחים ושם אי' עוד קולן יש מי ששונה קולה והדבר אחד והוא לו ש י שמדבקין בו הסופרים ניירותיהם וכו' ובש"ס ווילנא אי' בט"ס והוא אל נשי וצ"ל והוא לושי בל"ע لزاق.

כעמוד (Säule, Colonne, Haufen בילמדנו בואתה תצוה (תנחו' תצוה סי' י"א) מהו וירם תולעים (שמות ט"ז, כ') היתה קלנין של תולעים יוצאין מתוך אהליהם של דתן ואבירם ונכנסין לתוך אהליהן של ישראל הוי אומר וכסילים מרים קלון (משלי ג', ל"ה) — (א"ב פי' המון הבא בבהלה ובחפזון). *[אחי"ה ואשר נ"ל המון הבא בקו ישר כעמוד ודרש וירם ומרים קלון כי הקלנין או כגי' התנחו' קלאנין כעמודים העומדים ברום כן עומדים בהמון התולעים ודרש קלון כמו קלנין ובילקוט משלי ר' תתקל"ד לי' המלה — ובתנחומא הישן בהוצאת הר"ש באבער ח"א, 100 הגי' קלאנון ונ"ב חיל והיא הוספת המעתיק היא ובאה מגליון פנימה לבאר המלה הזרה ואין ענינה צפרדע כדעת הרש"ב שם אות מ"ד עיי"ע הבא אח"ז] —

קלן (= קלאנין פי' מל"פ كلا צפרדע (Frosch בילמדנו (בסוף וארא) [צ"ל בראש בא] (תנחו' בא סי' ד') לא חזרו הביא עליהן קלנין אלו הצפרדעים ככר פי' בע' קל בריש זה הפרק. *[אחי"ה והוא בע' קל ה' וש"נ פסיקתא דויהי בחצי הלילה (ס"ו:) הביא עליהן קולנין צפרדעים ובנו"ג כגון הצפרדעים ולענ"ד צפרדעים בא מגליון להורות על קולנין שהוא מל"פ קלא ובקבוץ קלאנין צפרדעים והמפרשים ד"מ עץ יוסף חשבו שהוא בעלי קול. ובתנחומא אי' לנכון באל"ף קלאנים, ובשאילתות ס"פ צו סי' פ' הגי' קולנים ובפסיק' רבתי פי"ז קלנין צפרדעים] —

קלן (= קָלוֹן מל"מ פי' חרפה ונרדף לשם ערוה (Schande, Schandthat בס"ג דפ' היה קורא את המגלה עומד (כ"ה.) תני רב יוסף בקלון אביו ובקלון אמו ככר פי' בע' כן [1]). בר"ג דפ' המדיר (כתובות ע"ב.) אמר רב יהודה אמר שמואל דברים של קלון, פי' דבר ערוה. וחשופי שת ערות מצרים (ישעיה כ', ד') תרג' וגלן עריה קלן מצראי. בילמדנו (ואל שדי) [צ"ל סמוך לואל שדי] אמרו זה לזה נלך אצל הקולנית שמא שם נמכר [2]). במגילת איכה סלה (לפנינו בפ' על אלה) ובהגדה דפ' הנזקין (גיטין נ"ז:) אספסיינוס שחיק עצמות מלא שלש ספינות מגדולי ישראל אנשים ונשים להעמידן בקלון וכו' וככר כתבנו מזה בקל בראש זה הפרק *[אחי"ה והוא בע' קל ד'. ע"ש ושם חשב רבינו שהוא מענין קלקול. ומה שענינו קלון היינו חרפה וזנות ובית זנות ככר הבאתי מראה מקומות בע' קלון ע"ש. והשם המופשט קלונית פי' בית הזונות וכצ"ל במקום קולנית בערוך וכ"ה בתנחומא הישן בפ' נשא סי' ד' ומוציא אני מר ממות לא קולנית וכו'. ותרג' נבלה (דברים כ"ב, כ"א) ותרג' חסד (ויקי' כ', י"ז) קלנא ועיי' עוד תרג' שופטים י"ט, כ"ד. כ"ה וכן תרג' ערוה עיי' תרג' ויק' כ', י"ח; להושע ב', י"א] —

קלון (= קִילוֹן מל"י κήλων (Pumpe בריש משקין (מ"ק ב'.) אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון בארץ ישראל. בפ"ח במקואות (מ"א) אפילו נתמלאו בקילון. בהשוחה פ"ד במכשירין (מ"ט ותוספתא מכשירין פ"ב) הממלא בקילון עד ג' ימים טמאין. פי' „כשהמים מקובצים במקום אחד ומבקשין להביא אותן אל שדה אחר עושין לו דרך שיבואו בו המים ושם אותו הדרך שנמשכין בו המים נקרא קילון" [3]). פ"א מי קילון גומא עמוקה שיש בה מים ואינה מלאה וטרחא למדלא מינה מי גשמים אתו לידי מי קילון כלומר כי מדלו מינה נחסרת וממילא נעשית מי קילון וטריחא מילתא [4]) — (א"ב פי' בל"י עץ ארוך שואבים בו מים מן בורות עמוקים). *[אחי"ה כפי פי' ראשון המלה היא ל"י הרשומה וכפי פי' שני נ"ל שהיא ל"י κοιλάς גומא עמוקה ופי' ר"ח למ"ק קילון כמו ביב מושך מים ע"כ וא"כ היא מל' יוני' αὐλών Hohlweg, Canal וכן העתיקו ע' זקנים עמק דה"י א' י', ז'; י"ב, ט"ו; כ"ז, כ"ט; ירמיה מ"ח, ח'. וכן פחת (ש"ב י"ז, ט') ואולי לפי' ראשון עולה יפה זו המלה יונית וק' נשמטת בראש כמו אטליז וכדומה] —

קלין (פי' מל"י הרשומה בע' קלא (Halseisen ופחים טמנו לרגלי (ירמיה י"ח, כ"ב) תרג' קולין צלו לפרסת ריגלי. נביא פח יקוש על כל דרכיו (הושע ט', ח') תרג' לנביאיהון קולין צלן — (א"ב הביאו בעל הערוך בע' קלא) [5]).

* קילוני (פי' בעל קול (Schreier במד"ר פ"ד קראו לו קילוני לו ולבניו ע"ש והוא תואר כמו קולני עיי"ע קל ועוד עיי"ע קלן = קלון הציון מהתנחו' הישן.

---

[1]) ח"ד, רנ"ד אות 8 ובנו"ג בט"פ בן. [2]) בתנחומא מקץ סי' ח' אי' בקובה של זונות. [3]) הועתק מפי' רה"ג למקואות בסד"ט צד 34. [4]) ועיי' המיוחס לרש"י במ"ק ד'. [5]) ועוד עיי"ע קל א' ומ"ש בהערה בשם תשו' הגאונים.

* קְלַנְבוֹ (שם מקום) עיי' סנהד' ס"ג: יומא כ"א. זבחים צ"ו. ועיין מ"ש בע' בת ח"ב, רי"ד.

קְלֶנְדַּס (מל"ר ויוני καλένδαε calendae, erster Tag des Monats, Jahresanfang) בריש ע"ז (ח'.) ואלו אידיהן של גויים קלנדס וסטרנליא. גמר' (שם) מפרש מאי טעמא. ירושלמי (פ"א דל"ט רע"ג) כיון דחזא איממא [אריך] אמר קלנדס קלון דיאו[1] — (א"ב משנת ריש ע"ז ואילו אידיהן קלנדא וסטורנלי' פי' בל"ר שם כללי לראש חדש ובפרט היו אומרים כן לראש שנתם אז היו שולחים מנות איש לרעהו וראשית שנתם הוא כמו שבעת יום אחר תקופת החורף בזמן שהימים מתחילים להתארך וכן בהדיא בירושלמי (הנ"ל) כיון דחמא אימּמא ארך אמר קלנדס קלון דיאס פי' קלון בל"י טוב פי' דיאס בל"ר יום). *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח לע"ז וז"ל פי' קלנדס בלי' יון טוב יום כלומר קלון דיאס ע"כ והוא καλὸν dies וגי' קלנדס אי' ג"כ בירו' אבל בבבלי אי' קלנדא וכ"ה בתוספת' ע"ז אבל בכ"י תוספת' קלנדס וכ"ה בירו' ע"ז שם קלנדס ייגוברים, קלנדס לפני תקופה ח' ימים וכו' ועיי"ע ינוברים ומ"ש בח"ד, קמ"א. ודע כי ע' קלנדס כדאי' בדפ"ר ופיז' ובדפו"ו וכל כ"י ערוך נשמט מדפ' אמש' ולכן ר"ב הביאו בהוספותיו] —

☞ קלינטרין עיי"ע קליבנטירין.

קְלַנְיָא (מל"ר colonia Pflanzstadt, Ansiedelung) בפ' לולב וערבה (סוכה מ"ה. במשנה) מקום היה למטה מירושלם ונקרא מוצא. גמר' (שם) תניא מקום קלניא[2] היה ותנא דידן מ"ט קרי ליה מוצא דמפיק מאכרגא דמלכא[3]. הורודוס קלניא מתעבד כבר פי' בע' זיין[4]. בר"ג דע"ז (י'.) בעינא דתתעביד טבריא קלניא פי' שלא יתנו הדרים שם מס[5]. (א"ב מד' דב"ר פ' האזינו (פ"י) לאסטרטגין ששמש בשתי מדינות פורוס וקולוניא פי' שם כללי לערים בנויות מאנשי רומי ויושביה נחשבים כמושבי רומי ונקיים ממס אבל פורוס היא עיר כמו קולוניא אשר בה היו ירידים קבועים. *[אחי"ה אבל עיי"ע פרס י' ומ"ש ובנו"ג במדריש פרס וקלאונה. ומלת פרס הוראתה מס וקלאונה = קלוניא עיר פטורה ממס] —

* קוֹלַנִית (תואר נקבה פי' משמיע קולה ביותר) תנחומ' הישן הובא בע' קלן = קלון (ושם תמצא פ"א.) כתובות פ"ז מ"ו הקולנית תוספת' פ"ז איזו היא קולנית המדברת בתוך ביתה ושכיניה שומעין קולה עיי"ע קל ה'.

קְלַנִיתָא (נ"ל מל"פ قالنثا Amsel) בפ' לא יחפור בגמ' מי רגלים (ב"ב כ'.) שחיט ליה בטמא זבין ליה לגוי בקלניתא. בס"ג דפ' גיד הנשה (חולי' ק"ב:) ומי איכא מידי דבכולה לית בה כזית בשר ובחד איבר אית בה משהו בשר גידים ועצמות אמר רב שרביא בקלניתא. פי' עוף שכולו עצמות ואין בו אלא בשר מועט. *[אחי"ה ורגמ"ה כ"י לב"ב פי' קלניתא עוף הוא שכחש ביותר וכן פירש"י בשני מקומות ויען כן הרב לעווינזאהן פירשו מל"י κλόνια אבל טעם המלה אינו כחש כדעתו והנכון שהוא ל"פ שם עוף הנקרא בל"א Amsel ועוף קטן הוא. ובעל עיקרי התלמוד כ"י פי' וכמו קלוי באש נקרא קלניתא ע"כ ואין נכון הוא] —

☞ קְלָנִיתָא (מל"מ קלל glänzend) מסכת יומ' בס"פ אמר להם הממונה (יומי ל"ח.) ר"א בן יעקב אמר נחשת קלניתא פירש"י מזוקקת ומין נחשת קלל. *[אחי"ה בכ"י ש"ס קלניתא ובנו"ג קלוניתא ובתוספת' יומ' רפ"ב נחשתן קלנתיא ופי' מל"מ הנ"ל פי' מצורף ומזוקק באש] —

* קלנליקין (?) תנחומ' הישן (הוצאת באבער צה ס"ב.) פ' חקת שני קלנליקין צ"ל קתוליקין.

קלם (= קוֹלָסָא תואר מן קוֹלָס פי' שומר או מוכר ירקות רכות Kohlverkäufer) דקולסא גברא (יבמו' קי"ח סע"ב כתובו' ע"ה.) כבר פי' בע' נפס (א'). חלפות תרדין וקולסי כרוב כבר פי' בע' חלף (עיי"ע ח"ג, ת"ט) — (א"ב פי' בל"י ורו' גזע ועמוד בירקות אשר ממנו העלים נפרדים ומפני שיש לכרוב גזע וקלח גדול נאמר הכרוב קולס דקולסא גברא טלפחי לקדרה לא בעיא עיי"ע נפס). *[אחי"ה קולס פי' מל"ר ויוני καυλὸς caulis, קלח הכרוב Kohlstengel וכדאי' בשבת פ"ח מ"ה ירו' ביצ' פ"ה דס"ג. קולסי אכרוב[5]. וכתב בעל עיקרי התלמוד כ"י קולסי

---

[1]) בכ"י ערוך חוץ מכ"י ק"ט וכ"י ו"ו ובדפ"ר נמחקו בי תיבות אלו מן הצינזור מחסרון ידיעה כי בעלי הצענזור חשבו כי קלון הוא ל"מ חרפה ומלת דיאו חשבוהו θεός. [2]) ירו' סוכה רפ"ד דנ"ד: הגי' קלונייא. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אידי דמיפק מכרגא דמלכא קרי ליה מוצא. [4]) עיי"ע בח"ג רפ"ז ושם בהערה הבאתי פי' רגמ"ה קלניא בן חורין נעשה עכ"ל וכ"ה אמת כי כאן ענין קלניא מל"ר ויוני אמצ' colonus κολονός, עבד המשעובד הפכו בן חורין עיי' אוצ"מ Du Cange Du Fresne ע' colonus ובפי' ר"ח לסוכה (בש"ס ווילנא) אי' הורדוס קלניא מתעבד פי' בן חורין נעשה צ"ל עבד בן חורין נעשה. [5]) וכ"ה בפי' ר"ת לע"ז. [6]) וכ"ה אכרוב בפי"מ להרמב"ם כ"י לערלי' פ"ג מ"ז, ולעוקצי' פ"א מ"ד.

הכרוב הם מה שכורתים מוכרי הכרוב ומשליכין אותם והם בראשי הכרוב ע"כ ועיי' פי"מ להרמב"ם לעוקצי' הנ"ל ופי' ר"ח עיי' בע' נפס א' (ח"ה שס"ה.) וכל הפי' הועתק מתש' הגאוני' (בהוצי' ה' הרכבי סי' ל"ג צד 13 עש"ה] —

קְלַס (מל"ע قلص ענין ריקוד hüpfen, tanzen, stampfen) טיפוח ביד קילוס ברגל (מ"ק כ"ז:) עיי' בע' טפח. *[אחי"ה וכג"ה בתוספת' מ"ק ספ"ב קילוס זה פישוט זרועות. ב"ר פפ"ד ויהי כאשר בא יוסף (בראשי' ל"ז, כ"ג) ר' אלעזר אמר בקילוס היה בא. והפעל מ"ק כ"ז: המקלס לא יקלס במנעל ולא בסנדל מפני הסכנה [1]), ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד והוה מקלס קומי כלייא וכ"ה ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג ובבבלי כתובו' י"ז. א' מרקד — ועיי"ע קלס ה' וקלס ו' ושייכים לזה הענין] —

קלם (?) [צ"ל בקולס] בס"ג דזבחי' (ק"ה.) ר' אלעזר [2]) הכי בעי לה כגון דנקטי לה בקולסי — (א"ב בבקולסי כתוב בנוסחאות עיי"ע בקלס). *[אחי"ה בח"ב, קנ"ט ע"ש ומ"ש] —

קָלוֹס (מל"י καλῶς יפה schön, vortrefflich) בגמ' ח' שרצים (שבת ק"ח.) התורה אמרה לא תאכלו כל נבלה ואת אמרת יאכלו אמרו ליה קאלוס. פי' יפה וכן בל' יון, הנך יפה וכפ' האשה רבה בגמ' האשה (יבמו' צ"ב סע"ב) א"ל ר"ל לר"י אי לאו דקלסך גברא רבה הוה אמינא לך אנא מתניתין ר"ע היא [3]). *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בשבת הנ"ל קאלוס בל' יון טוב כלומ' הודה לדבריו ועיי' פירש"י. ועוד עיי"ע קלוניפו שהורכב מן קלי נינפי פי' כלה יפה — ועוד עיי"ע הבא אח"ז] —

קָלַס (מע' הקודם פי' קרא לפני אדם גדול קלוס והיינו משבחו ומפארו Bravo zurufen, besingen, rühmen וכן בל"ס וערבי' قلس) בתרג' ירו' ויקראו לפניו אברך (בראשי' מ"א, מ"ג) מקלסין קומוי. *[אחי"ה וכן בתרג' אסתר ו', ט', י"א ויקרא וקלס קדמוי וכן תרג' ירו' ב' הרגינו (דברי' ל"ב, מ"ג) סלו (תהלי' ס"ח, ה') ועוד זולתו, וכן הרבה בדרז"ל ירו' מעש' שני ספ"א דנ"ג. וקלסיה, ירו' יבמו' פ"א ד"ב ע"ג וירו' סוט' ספ"ב די"ח: מקלס ליה, ירו' חגיגה רפ"ג דע"ח ע"ד וקלסון לאחרייא, ירו' סוט' פ"ה ד"כ: ירו' נדרים ספ"ט דמ"א ע"ג ומקלסו, ב"ב קע"ו. אעפ"י שקילס ר' ישמעאל את בן ננס הלכה כמותו ירו' ב"ב ספ"י די"ז ע"ד אעפ"י שקילס ר' ישמעאל את בן ננס על מדרשו קילסו אבל אינה כבן ננס. שמ"ר רפי"ז ויהיו מקלסין אותו . . ומצינו שהדשאים מקלסין להקב"ה, ושם פכ"ג מבקשין לקלס למלך וכו' מי יקלסך וכו' ע"ש ופ' כ"ה וריש שהש"ר הרבה פעמי'. ויק"ר פ"ל ונקלס להקב"ה [4]). התפעל ירו' חגיג' פ"א דע"ו. ע"ג מתקלסין, סוט' מ'. מיני ומיניה יתקלס עילאה. והשם המופשט קִילּוּס ובל"ס קולסא ב"ר פ"ח אף בקילוס אינו בא (אדה"ר) אלא באחרונה ועיי' ויק"ר פי"ד מד' תהלי' מזמור קל"ט ילק' תהלי' ס' רמז תתפ"ז. ועיי' עוד שמ"ר פ"ז ופכ"ה ושהש"ר פ' דומה דודי. ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ג מבואר עַנּוֹת (שמות ל"ב, י"ח) קול קילוס עכו"ם אנכי שומע. ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג שומע המת קילוסו כמתוך החלום. ויק"ר ספ"ה בתחלה (דוד) שורר בקילוס וכו' והקבוץ ירו' ר"ה פ"ד ד"נ ע"ג אין פוחתין מעשרה מלכיות כנגד עשרה קילוסין שאמר דוד, ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג כל הקילוסין שישראל מקלסין להקב"ה כנגד שנותיו של יעקב, ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: אעפ"י שיש לפניו כמה קילוסין חביב קילוסן של ישראל יותר מכולם, ושם: לקילוסן הוא צריך וכו'. ירו' פסחי' ספ"ח דל"ו: ירו' סנהד' ספ"ו דכ"ג ע"ד רבנן דקיסרין אמרין קילוסין, ירו' קידוש' פ"ג דס"ד: ירו' יבמו' פ"א ד"ב ע"ג וירו' כלאי' פ"ז דל"א: בתר כל אילין קילוסַיָא, ירו' סוט' פ"ב די"ח: בתר כל אילין פסוקי קילוסיא [5]). — ונגזרה המלה מע' הקודם לקרוא בפני פלוני טוב ויפה καλῶς והיינו לשבחו ולפארו וקרוב לזה בל"ע וסורי וכן מוכח דעת רבינו כי בע' הקודם לזה (כפי גי' הכ"י) הובא הציון מיבמו' בסוג ערך אחד עם מלת קאלוס] —

קלם (= קילוס לר"ב מע' הקודם שבח והידור אבל עיי' בפנים) בב"ר פפ"ה (פפ"ד) ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ר' אליעזר אומר בקילוס היה — (א"ב בשבח והידור מל"מ לקלס אתנן (יחזק' ט"ז, ל"א) — בר"ג דמי שמתו (ברכו' י"ט.) ובפ' מקום שנהגו לאכול צלי (פסחי' נ"ג.) תודוס איש רומי הנהיג בני רומי להאכילן גדיים מקולסין. בפ' ב' בביצ' (כ"ב:) ועושין גדי מקולס בלילי פסחים. בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחי' ע"ד.) ר' טרפון קורהו גדי מקולס פי' גדי מקולס שתולין חוצה

---

[1]) כגי' הכ"י ש"ס ותוספ' ובנו"ג בסנדל אלא במנעל. [2]) כ"ה בדפ"ר אבל בכ"י ובשדפ"ע ר' אליעזר. [3]) כ"ה בכ"י ערוך ו"ו ול"ד. [4]) ורמ"ל בע' נקלווס טעה במובן זה המאמר. [5]) קילוסין בויק"ר רפ"ז עיי"ע נמס ב' ועי' קלון שפי' צוה.

לו בדרך שתולה המגן לאדם ת"ר איזהו גדי מקולס כל שצלאו כולו כאחת או נשלק[1]) ממנו אבר אין זה גדי מקולס — וכובע נחשת (ש"א י"ז. ה' ועיי' ל"ח) וכן והתיצב (בקובעים) [צ"ל בכובעים] (ירמי' מ"ו. ד'), צנה ומגן (וכובע) [צ"ל וקובע] (יחזק' כ"ג, כ"ד). בב"ר פ' כ' (פי"ט) צוצלין קלוסין סבכין[2]) — (א"ב פי' בל"ר מין לבוש) *[אחי"ה ודע כי שלשה ערכים הנפרדים בדפ' אמ' ערכתי בזה בסוג אחד וכדאי' בעיקרי התלמוד כ"י וכדמוכח מעה"ק שנ"ב ונראה כי כלם מענין אחד הם ובדפ"ר וכ"י ערוך ציון מב"ר פפ"ד הובא אצל הציון בענין גדי מקולס ומזה מוכח כי רבינו חשב כי בקילוס בא פי' במגן וקובע בא היינו מזויין בא יוסף ולא כדעת ר"ב מל"מ לקלס אתנן כי בהיפך הענין קלס של מקרא ענין חרפה ולא שבח והדור ואת אשר נ"ל בקילוס ענינו רקידה כלומ' בשמחה וטוב לב בא יוסף אל אחיו עיי"ע קלס ב'. וענין גדי מקולס הוא גדי שתולין למעלה מראשו ונראין ככובע נחושת על ראש גבור וכדפי' רש"י בפסחי' ע"ד. ויתר מקומו' הנ"ל וכנ"ה בירו' פסחי' רפ"ז דל"ד. וירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג. תוספת' ביצ' ספ"ב עגל מקולס. והקבוץ פסחי' נ"ה: גדיים מקולסין. ודע כי בל"ע כובע قلنسوة והקבוץ قلس. ומזה בירו' שבועו' פ"ו דל"ז. קולסיתא ובירו' קידוש' פ"ב דס"ב ע"ד קלוסיתה והקבוץ ב"ר פי"ט עיי' לעיל בערוך ולנקבה זבחי' פ"ח: קולסות] —

* קולסין עיי"ע תולסין.

☞ קָלוֹם (מל"י κῶλος דקים של בני מעיים העבים Darm והתואר κωλικός Kolik habend) מסכת ע"ז פ' אין מעמידין (פ"ב ד"מ ע"ד) הוה ליה קולוס פי' בל"י ורו' קוליקוס כאב דקים של בני מעים העבים. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד עיי"ע תחלם ומ"ש והוא מל"י ורו' colon וכן בל"ס כאבא דקולון וכן בל"פ كلك ובל"ע قولنج Bauchgrimmen] —

קַלַסְטְרָא (קלסתרא מל"י κολαστής Zuchtmeister; Quaestionarius) קוּסְטִינָר בחלק בגמ' ג' מלכים (סנהד' ק"ד:) כמדומין אנו שאדונינו בן קלסתרא של מלך הוא פי' הוא קוסטינר שבע' קס והוא שר הטבחים. בפ"ק בע"ז בגמ' אין בונין (ע"ז י"ח.) יצתה בת קול ואמרה ר' חנניה בן תרדיון וקלסטורו מזומנין לחיי העוה"ב — (א"ב פי' בל"י שליח בית דין ממונה להרוג ולייסר). *[אחי"ה ודע כי בסנהד' בנוסחאות לי' המלה הזרה ואי' במנו"ה וברש"י ובכ"י מ' אי' בן קלסתא של מלך עיי' ד"ס סנה' צד ק"ס ושם מובא הספור באריכות ובע"ז הגי' לפנינו קלצטונירי ובכ"י מ' קליסטנרי ובסמוך קלסטינריה ובמנו"ה דפ"ק קלסטינר וכן בדפ"ר בערוך קלסטינורו וכן מוכח מכ"י ק"ט ונראה שהוא ל"ר כמו קוסטינר כמ"ש בתחלת הערוך. והקבוץ ילק' אסתר לפסוק בימים ההם (ב', כ"א) שני קלוסנטרין ובתרג' שם קלוסנתרין ועיי"ע קסטינר ס"א ובאסת"ר בט"ס קלסריקין. — ועיי"ע קוסטינר] —

קלסטר (נ"ל מל"י האמצ' ול"ר καvστρίον, canistrum טנא Korb) בפ"ב בכלי' (מ"א) קלסטר בת ארבעת קבין א"ד קרסטל פי' „כדגרסינן (שבת נ"ג.) ולא סייחין בקרסטלין שבפיהם והוא כלי של עור ומחזיק ד' קבין שהן שני שלישי סאה שו' קבין הסאה"[3]) — (א"ב פי' בל"י כלי רועים). *[אחי"ה לפנינו בשבת טרסקל ובכ"י ש"ס א"פ קרסטל וכ"ה ברש"י ובתוספ' בדפ"ש ועיי' בד"ס שבת וע' טרסקל וע' קרסטל ובכלי' לפנינו הקלוסטור אבל בפי' רה"ג קלסטר וא"ד קרסטל ובספרא מצורע פרש' א' פרק ב' הקלסתר ארבעת קבים והקבוץ קרסטלין בכ"י ש"ס ובדפ' ישני' בשבת הנ"ל ובתוספת' שבת פ"ד (ה') בכ"י וכ"ה בתוספת' ב"מ פ"ח אבל בירו' שבת רפ"ה ד"ז: קלסטירין ועיי' מ"ש בע' טרסקל] —

קלסטר (נ"ל מל"ר caelatura, coelatura צורה חקוקה והושאל לתואר פנים die eingegrabene Figur, Gesichtsausdruck) בפ' השוכר את הפועלי' בגמ' מעשה (ב"מ פ"ז.) מיד נהפך קלסטר פנים של יצחק ונדמה לאברהם[4]). בס"ג דפ' המפלת (נדה ל"א.) והקב"ה נתן בו רוח ונשמה וקלסטר[5]) פנים. פי' תואר פנים. ואור פני לא יפילון (איוב כ"ט, כ"ד) תרג' וקלסטר (אפוי) [צ"ל אפיי]. *[אחי"ה בנו"ג קלסתר וכ"ה בתי"ו בתרג' איוב י"ד, כ', ושם י"ז, ז' אבל בכ"י בטי"ת וכ"ה בטי"ת בשמ"ר רפכ"ח קלסטירין של משה דומה לאברהם אבל בב"ר פמ"א ופ"ס קלסתר פניו, ברכו' ז'. קלסתר פנים וכן ויק"ר רפי"ח וקהל"ר פ' עד אשר ועיי'

---

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב וב"ר אבל בדפ"ע ובכ"י ל"ד נשל. [2]) בנו"ג צילצלין קולסין סכנין. [3]) הועתק מפי' רה"ג לכלי' צד 14 לסד"ט. [4]) בנו"ג קלסתר. [5]) בנו"ג קלסתר.

פ' מי כהחכם ופ' וברבות. ונ"ל גזרת המלה מל"ר הנ"ל ופי' פתוחים וצורות[1]) והושאל לצורת ותואר פנים שהם כמו פתוחים כמו מטבעות בחותם כדרך שאמרו (סנהד' ל"ז.) הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אד"ה וכו'] —

קְלֹסְטְרָא (מל"י claustrum, κλεῖστρον, Schloss, Riegel, Verschluss) בגמ' דפ' כל הכלי' (שבת קכ"ג:) קנים ומקלות וקליסטרא[2]). פי' „קלוסטרא[3]) היא משנה בכלי' פי"א (מ"ד) שאסר ר' יהושע לטלטלה בשבת. תוספתא בכלי' בתחלת בבא מציעא (פ"א) קלוסטרא ר' טרפון מטמא וחכמים מטהרין ברוריה אמרה שומטה מפתח [זה][4]) ותולה בחברו בשבת וכשנאמרו דבריה לפני ר' יהושע אמר יפה אמרה ברוריה"[5]). פי' קלוסטרא קטינא"ו[6]) בלעז והיא מרובע כמעשה קסת הסופר מחופה כדאמרינן (כלי' ב"מ פ"ב) דלוסקום הנעול וקולסטרא הנעולה. וי"מ קלוסטרא נגר ששנינו בסוף עירובין (ק"א:) נגר שיש בראשו קלוסטרא[7]) והוא כמין יתד וראשו עגול כמו רמון וכשיש בפתח ב' דלתות עושין טבעת בדלת אחת וכן באחרת ומכניסין באותן טבעות היתד — (א"ב פי' בל"י ורו' שם כללי למנעול ודבר הסוגר כמו נגר ובפרט נקרא כן חלק נגד הזז ומתנונע בעת סגירה ופתיחה). *[אחי"ה ור"ח בעירו' פי' גלוסטרא: רומנא והיא כמין אחיזת מאנא ע"כ וכפי' הערוך אי"ג"כ בהרמב"ם פי"א מהלכו' כלי' מ"ד ע"ש אבל ר"ש שם ורש"י בשבת ובעירו' פי' בע"א. וכנ"ה קלוסטרא בירו' שבת רפי"ז דט"ז. וירו' עירו' פ"י דכ"ו רע"ג] —

* קליסייא (שם מקום) ירוש' גיטי' פ"ד דמ"ו. אמתיה דר' אבא בר אדא ערקת לקליסייא.

* קולקיתא עיי"ע קלס ו'.

קלסק (= קְלוּסְקָא מל"י κόλλιξ rundes Brot von feinem Mehl) קלוסקא יפיפיה (פסחי' ו':) ס"א גלוסקא וכבר פי' בע' ג'. וי"מ פת בג וי"מ לחם גדול — (א"ב פי' קוליקס בל"י מין פת עגול ועוגה ובפרט מין פת קטן והוחלפו מקומות האותיות וכן בספסל). *[אחי"ה עיי"ע גלסק ח"ב, רצ"ט והלאה וש"נ ויש להוסיף הגי' בקו"ף ירוש' ברכות פ"ו ד"י: קלוסקין ושלימה של בעל הבית וכו', ירו' חלה ספ"א דנ"ח. עשאה קלוסקין, ירו' ע"ז פ"א ד"מ. עיי"ע גלסק וש"נ גי' רה"ג בידים פ"א מ"ה. ריש שהש"ר הוצא לי ממנה קלוסקיא אחת והקבוץ ירו' פסחים פ"ב דכ"ט ע"ג אין עושין רקיקין כקלוסקאות] —

קלסקה (מענין הראשון זיתים לדוגמא של קלוסקא מל"י κολλίκιος) בס"פ אין מעמידין (ע"ז ל"ט:) זיתי קלוסקא המגולגלין פי' „רכין ולחין ורפויין. ירו' (ספ"ג דמ"ב.) הן סכנות הן פרעות הן רפפות הן רעלות הן (אגסטיות) [צ"ל אסטגיות][8]) הן ספיות הן כוסות הן גומות הן מקום הנחת חתיכות[9]) הן זיתי קלוסקא הן זתים מגולגלין והשלוקין[10]) אסורין ר' חייא בשם ר' יוחנן אמר מין הוא והן נותנין לתוכן חומץ שיהו חולצין את גרעיניהן"[11]). *[אחי"ה רבינו העתיק פי' ר"ח לע"ז שהביא גם כן הירוש'. ודע כי בירוש' הגי' זיתי קלוסקא המגולגלין ובבבלי ע"ז ל"ט: זיתי גלוסקאות ועיי"ע גלגל ב' בח"ב, רפ"ה ומ"ש] —

קְלוּסְקוֹם (= גלוסקום (עיי"ע ח"ב, ש') Behälter, Kiste) בכוורת פ"ט באהילות (מט"ו) כמין קלוסקום הנוגע בה מכל מקום טהור. ס"א גלוסקום וכבר פי' בע' ג'. *[אחי"ה ושם העירותי על שנויי הנוסחאות והבאתי בשם הכ"י יש ספרים שכתוב בהן דלוסקמא ועתה מצאתי כי כן הגי' בפי' רה"ג באהלו' הנ"ל] —

☞ קלסרקין (?) מד' אסתר פ' קצף בגתן ותרש: (ב', כ"א): מעביר שני קלסריקין ומושיב הברברי פי' בל"ר קלסרין אנשים אורחים ונכבדי ארץ אבל בתרג' אסתר כתוב לסלקא תרין קלוסנתרין פי' קלו בל"י טובים סנתרים בל"ר אנשי עצה נכבדים. *[אחי"ה והנכון כי נשתבשה המלה מל"ר quaestionarius עיי"ע קלסטרא עיי"ע קסטינר] —

קָלַע (מל"מ שם תואר ליריעות מסך Vorhang וכן בל"ע قلع והושאל לחומת עזרה die Wände

---

[1]) וכן פי' ר' דוד דילארא בכ"כ מלת גלטורין (שבת ק"ג:) [2]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע וקלסטרא ובנו"ג גלוסטרא. [3]) וכ"ה בדפ"ר. [4]) כ"ה בפי' ר"ח וכצ"ל בערוך ובנו"ג מן הפסח זה. [5]) הועתק מפי' ר"ח בשבת במקומו. [6]) בלאי"ט catenaccio eiserne Querstange. [7]) בנו"ג גלוסטרא ועיי"ע ח"ב רצ"ט ומ"ש. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי' ל"ד ב"ר ועיי"ע אסטגיות ומ"ש ובכ"י ה"ב אגסטיות ובכ"י ק"ט ודפ"ע אגסטרות ובעיקרי התלמוד כ"י אגסתטרות ובנו"ג בירו' איסטיות וצ"ל איסטגיות וכ"ה בהעתקת הירו' בפי' ר"ח לע"ז. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ו"ו ול"ד וכ"ה בכ"י פי' ר"ח ובעיקרי התלמוד כ"י ובדפ"ע בט"ס כוסות. [10]) בנו"ג ובפי' ר"ח והשלוחין. [11]) בנו"ג גלעיניהן ובכ"י עיקרי התלמוד גלעיניהן ר"ל גרעין.

(der Tempelhalle בפ"ק במגילה (ט':) קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים. בפ' איזהו מקומן (זבחי' נ"ד:) זבחי שלמי צבור ואשמות נאכלין לפנים מן הקלעים ומפורש בפ' אחרון בזבחים (קי"ב: באו לשילה נאסרו הבמות וכו' עד קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה. גמרי' (שם קי"ח רע"ב) ר' אבהו אומר אמר קרא (בראשית מ"ט, פ"ב) בן פורת יוסף וגו' עין שלא רצה ליהנות ממה שאינו שלו תזכה ותאכל קדשים כמלוא עיניה. באו לירושלים וכו' עד קדשי קדשים נאכלין לפנים מן הקלעים קדשים קלים ומעשר שני לפנים מן החומה. פי' חומה חומת ירושלים קלעים חומת עזרה ואמאי קרו לה קלעים שהיא במקום קלעי המשכן ועוד כשהיו בונין היו פורסין קלעים במקום חומת עזרה ואוכלין וכתיב במנחה ובחטאת (ויק' ו', י"ט) במקום קדוש תאכל בחצר אוהל מועד. בל פרשו נס (ישעי' ל"ג, כ"ג) תרג' ולא אפשר למפרס עלוהי קלע. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' ב"ק ספ"ח שלא יפרים את הקלע ויעמיד את הספינה ב"ר פכ"ב כקלע הזה של ספינה וכו', נגעים פי"א מי"א קלע של ספינה והקבוץ בתרג' ישעיה י"ח, א' קילעיהון פריסן, ירוש' שבת רפ"כ די"ז ע"ג הוון פרסין קילעייה וכו'. ובענין קלעי ההיכל עיי' עדיות פ"ח מ"ו כשהיו בונין בהיכל היו עושים קלעים להיכל וקלעים לעזרות אלא שבהיכל בונין מבחוץ ובעזרה בונין מבפנים. ועוד אי' קלעים הרבה פעמים בזבחים נ"ג. נ"ה. והלאה ק"ז: שבועות ט"ז.] —

קָלַע (מע' הקודם ארג כיריעה וכן בלא"ר flechten, weben ובל"מ משליך אבן בקלע schleudern;

קָלַע (Köcher בפ' שני שעירי (יומא ס"ז: במשנה) קלען במקלות [1]) והוציאן לבית השריפה, גמר' א"ר יוחנן כמין קליעה פי' „היה תולה במוטות כמו קלע כדכתיב (ש"א כ"ה, כ"ט) ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע" [2]). בעדיות פ"ג (מ"ד) כל הקליעות טהורות. הקלע שבית קיבול שלה אריג טמאה (שם מ"ה). ויתקעהו ימה סוף (שמות י', י"ט) תר"י (א') ואקלע [3]). בפ' לולב הגזול בגמ' הדס הגזול (סוכה ל"ב:) תנא קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת זהו הדס. בגמ' דפ' הרואה (ברכות ס"א.) ובפ' יוצא דופן בגמ' בת י"א שנה (נדה מ"ה:) קורין לקלעיתא בניתא. מעשה עבות (שמות כ"ח, י"ד. כ"ב) תר"י (א') עובד קליעה. *[אחי"ה וכן תרג' ירוש' העבתת (שם ל"ט, י"ז. י"ח) ועוד עיי' תר"י שם כ"ח, י"ד, ולמ"א ו', כ"ט. ל"ב; ז', ל"א וכן בדרז"ל שבת ס"ד. קולע שלש נימין וכו', ירו' שבת פ"י די"ב ע"ג הקולע שלש נימין באדם חייב משום אריג. תוספת' מעשרות רפ"א היה עתיד ליקלע.. אינו חייב עד שיקלע ויאגוד, ירו' סנהד' פ"ב ד"כ. מלמד שהיה דוד מקלעתן ומקשטתן וכו', במד"ר פ"ט היא קילעה לו שערה וכו'. והשם קְלִיעָה ירו' שקלים פ"ח דנ"א: ירוש' סוכה פ"ג דנ"ג ע"ג ויעבתוה (מיכה ז', ג') מבואר בירוש' תענית פ"ב דס"ה: עבדוה קליעה דחובין וכ"ה בתרג' שם עבדונה כקליעה דחובין. ירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד ירוש' סוטה ספ"ט דכ"ד ע"ג קליעתא דשערה, ירו' שבת ספ"י די"ב ע"ג קהל"ר פ' טוב ללכת ב"ר ר"פ י"ח קלעיתא, קלעתא, קליעתא ועיי' ברכות ונדה הנ"ל, ועיי"ע מקלעיתא. והקבוץ עדיות פ"ג מ"ד עיי' לעיל. יומא מ"ז. קְלָעֵי שערי — והתואר נקבה ירו' מעשר שני פ"ד דנ"ד ע"ד נשיא קַלָּעָן] —

קָלַע (בל"א קִילְעָא פי' אוהל Zelt, Gemach) בפ' מי שמתו בגמ' ר' יהודה אומר מברך (ברכות כ"ב סע"א) כי אתא רבין אמר באישא [4]) הוה בקילעא דרב אושעיא. בס"ג דפ' החולץ (יבמות מ"ח:) ובר"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ד.) יתיב ר' אמי ור' חנינא פפי ורב יצחק נפחא אקלעא דר' יצחק נפחא [5]) בר"ג דפ' ד' נדרים [6]) (נדרים כ"ב:) א"ל זיל לקילעך פי' לך לאהלך. שייך זה בקלע הראשון. *[אחי"ה ר"ל מע' קלע א' פי' יריעה והוא בהשאילה אוהל וכנ"ה במ"ק כ"ד: דרש אקילעא דר"ג, עירו' ס"ג: כל הישן בקילעא שאיש ואשתו שרויין וכו'. ועוד נקרא קובה של זונות קלעים סנהד' ק"ו. עשה להם קלעים והושב בהן זונות וכו', ועיי' תנחומ' הישן בלק סי' כ"ז, ספרי בלק פ' קל"א בנו להם קלעים ונ"א מקולין ועיי' עוד ע' קלקלון וע' קעילה — וע' קנקל ב'] —

---

[1]) בכ"י ובירו' במקלות ובמשנה שבבבלי ובמשניות במקלעות וכ"ה בדפ' פיזרו ובאמש' ובד' באזיל בערוך. [2]) הועתק מפי' ר"ח ליומא. וכתב בפי' רי"ד „כמין קליעה פי' היה עושה מן המקלות כמין קליעה בין שתי מוטות ומשכיבין עליה" נראה שגרס ג"כ במקלות עיי' ד"ס ליומא צד צ"ו ופי' ר' אליקום שהובא שם. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר אבל בדפו"ו וקלע ובנו"ג וטלקיה. [4]) כ"ה נכון בע' באישא עיי"ע בח"ב, ד' ובנו"ג באושא וכ"ה בש"ס ועיי' בד"ס ברכות צד ג"ד: [5]) בנו"ג יתיב ר' אמי ור' יצחק נפחא ובכ"י ש"ס ר' אמי ורבי אסי וכ"ה בע"ו ובילקי ש"א ט"ו. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בנדרים.

קְלַע (נ"ל מל"ע قلع ענין נדנוד ממקום למקום ובאתפעל אִיקְּלַע auf eine Zeit, irgend-wo eintreffen) ברכות פ' כיצד מברכין בגמ' (מ"ב.) (רבא) [צ"ל רבה] [1]) ור' זירא איקלעו לבי ריש גלותא ובשבת פ' ר"א דמילה (שבת ק"ל.) לוי איקלע לבי יוסף רישבא פי' נתארח ובא וענין קרוב לזה פדיון שבויים איקלע לרבנן (תעני' כ"ב.) כלומר בא לידי רבנן ועיקר זה קרוב פירושו לעיקר שקדם נכנס ובא לאוהל בעל הבית. *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' ק"י. איקלע לאתרא, ב"מ פ"ה. איקלע רבי לאתריה דר' פלוני, מ"ק כ"ד: איקלע לסורא, סוטה מ'. איקלעו לההוא אתרא, ב"מ פ"ד. כי הוו מקלעי וכו'. פסחים מ"ו: ביצה כ"א. הואיל ומיקלעו ליה אורחים וכו', מגילה ג': מיקלעי ליה מעלמא ועוד מענין זמן ודברים אחרים ר"ה כ'. איקלע יום ל"א בשבת, ברכות נ"ג: מיקלע ליה ממילא, שבת קי"ז: כי מיקלע להו ריפתא] —

* קְלַע (מל"מ משליך אבן בקלע schleudern) שבת קנ"ב: מקלעין נשמתן זה לזה, אפעל תרג' ש"א י"ז, מ"ט ואַקלע בקילעא, וכן תרג' ירו' ויתקעהו ואקלע כפי' גי' רבינו בע' קלע ב'. והשם קִילְעָא בל"ס קְלָעָא פי' קֶלַע עיי' תרג' שופטים כ', ט"ז; ש"א י"ז, מ'. מ"ט. נ'; כ"ה, כ"ט; לירמי' י', י"ח. שבת ס"ז. קלע נטושה, עדיות פ"ג מ"ה עיי"ע קלע ב'. ספרא שמיני פרש' ו' פרק ח' כל כלי (ויקרא י"א, ל"ב) לרבות הקלע וכו' והתואר קַלָּעָא פי' בל"מ קַלָּע עיי' תרג' איוב מ"א, י"ז, והקבוץ קַלָּעַיָּא תרג' למ"א א', ל"ח. מ"ד; למ"ב ג', כ"ה; לש"ב כ', ז'. כ"ג.

קלעילין (?) במעילה בגמ' דפ' ולד חטאת (י"ג סע"א) הדש קלעילין [2]) בשדה הקדש מעל. בפי' מגנצא כתוב הדש מלעין ופי' מין קטנית. *[אחי"ה כיון לפי' רגמ"ה שגרס כן באמת בפי' למעילה (קובץ כ"י אנגייליקי דף רס"ד:) וז"ל מלעין מין קטנית הן הדש מלעין בשדה הקדש וכו'. ובענין מלעין עיי"ע מלען ומ"ש וכן פירש"י ר"ש ותוספו' קלעילין מין קטנית] —

* קְלֵעִיתָא, קליעתא (Geflecht) עיי"ע קלע ב'.

קלף (= קְלִיפָה מפעל קָלַף בל"ע قلف פי' חשף abschälen עיי"ע הבא אח"ז והקבוץ קליפות, קליפין Schale, Haut) קליפי אגוזין וקליפי רימונין (עיי' ברכות ל"ו: שביעית פ"ז מ"ג ערלה פ"א מ"ח, שבת כ"ט. ע"ט. פ"ט: סנהדי' כ"ה:) בפ"ו באהילו' (מ"ה) ותחתיה כקליפת השום. בחלק בענין סנחריב (סנהדר' צ"ה:) לובשי שריון קליפה. פי' באמצע כל טבעת של שריון תולה קליפה אחת של ברזל כדי שלא יכנס חוץ בטבעת. — (א"ב פי' בל"י שם כללי לשומר דבר בעת גדולו כמו שומר הביצה והוא השפופרת ושומר גוף הדגים והוא הקשקשת וגם קליפה הבאה בקטורת היא קליפת עץ וריחה נודף ועל דרך השאלה יש קליפות בשריון שהן שומרות הגוף וחז"ל בנו פעל מן השם להסרת הקליפות ותרג' סנפיר וקשקשת (ויקרא י"א, ט'; דברים י"ד, ט':) ציצין וקלפין). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κέλυφος, κελύφη ויותר נכון שהוא מל"ע וסו' קְלַף פי' פצל והשם קְלַפְתָּא בל"ס היינו פיצול בל"מ Schale וכנ"ה בשבת פ"ט מ"ה קליפת רמונים, אהלות פ"ו מ"ו קליפת השום, בכורות נ"ח. עיי"ע בן עזאי ח"ב, ק"כ ומ"ש. תוספת' נדה רפ"ד המפלת כמין קליפה, נדה י"ז. עיקרן או קליפתן, ע"ז ע"ו. עד שתשיר קליפתן. והקבוץ שהש"ר פ' אל גנת: מה אגוז זה יש לה שתי קליפות וכו' וגם בל"ז שבת ע"ו: קליפי פולין ועדשין, ירוש' תרומ' ספ"ה דמ"ג ע"ד (קילפי) [קליפי] איסור, ירו' מעשרות ספ"ד דנ"א ע"ד כל הקליפין גדלות עם הפרי וזה פרי מלמעלן וקליפין מלמטן, ירו' נדה רפ"ג ד"נ ע"ג קליפין אדומין במ"ר פי"ב קליפין קליפין] [3]) —

קָלַף (מל"ע וס' פי' חשף ופיצל abschälen, die Rinde entfernen) בפ' כיצד צולין (פסחים ע"ה:) יקלוף את מקומו יקלוף את החיצון. בפ' ד' במעשרות (מ"ה) ובס"ג דפ"ק דביצה (י"ג:) המקלף בשעורים מקלף אחת אחת ואוכל. פי' חושף הקליפה. בסוף ביכורים (פ"ג מ"ח) סלי נצרים של ערבה קלופה. בסוף ע"ז (ע"ד:) יקלוף את הזפת. חשוף חשפה והשליך (יואל א', ז') תרג' מקלף [4]) קלפא ורמא. שייך זה בקלף הראשון. בב"ר פפ"ג (פפ"ב) כי אני חשפתי את עשו (ירמי' מ"ט, י') קלפית [5]) בצליא כל כך למה גליתי מסתריו. *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר ס"פ צ"ה קלף בצליא. נדה י"ז. שום קלוף ובצל קלוף וביצה קלופה. ירוש' מעשרות ספ"ב ד"נ. שלא יהא מקלף בתאנים, ירו' ב"מ רפ"ז ד"א: שלא יקלף בתאינים. נפעל

---

[1]) עיי' ד"ס למקומו. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובדפ"ע קלעילון. [3]) ובספרי הקבלה קליפה, קליפות נופלת על שם המזיקין ורוחי חבלה הנצמדים בגופי בני אדם להכשילם. [4]) בנו"ג קלף. [5]) בנו"ג קליפת.

חולי' מ"ט רע"ב קרום ונקלף, איכ"ר פתיחתא ד"ה משא גיא מאליו נקלף . . טלאך היה יורד ומקלפו ועיי' שהש"ר פ' מי זאת. תנחומ' הישן בלק סי' כ"ח הענן נקלף מעליו ועיי' מ"ש רש"ב אות קס"ז. אתפעל ירו' סנהד' פ"ד דכ"ב. איתקליף מרקועך, תרג' ירו' א' ויק' י"א, י"ג מִקְלִיף. ותרג' פצל (בראשי' ל', ל"ז. ל"ח) קליף. ושם השם המופשט קִילוּף, ועוד קְלִיפָּה פסחי' ע"ו. ועיי' רש"י שם ע"ה: ד"ה יטול. הקבוץ שבת כ"ט. בקליפותיהן ירוש' שבת פ"ז ד"י. כל מבחר בקליפייה משום בורר] —

קְלַף (מע' הקודם abgeschälte Haut, Pergament) כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין (שבת ע"ט: ירו' שבת פ"ח ד"א:) כבר פי' בע' דוכססטוס. בפ' הקומץ רבה בגמ' ד' פרשיות (מנחו' ל"ה.) האי קליפא צריך למבדקיה. *[אחי"ה בנו"ג האי קילפא דתפילין צריך וכו' ומה שיש בין קלף ובין דוכססטוס עיי"ע דוכססטוס ח"ג, ס' ומ"ש ועיי' עוד תש' הגאוני' (הוצ' ה' הרכבי) סי' תל"ב צד 226 ועוד תשוב' פאר הדור להרמב"ם סי' י"ט וכ"מ הל' תפילין פ"ג הל"ה. והרבה פעמים אי' קלף בשבת ע"ט: ומנחות ל"א: והלאה. ובענין קליפי דפסחים קי"ט. וקילפי דסנהד' ק"י. עיי"ע קלד וגי' רבינו שם] —

קלף (= קְלָפָא, קלופי, קלפיתא וכ"ה בל"ס פי' ספחת (Schorf, Aussatz, Ausschlag שאת או ספחת (ויקרא י"ג, ב') שומא או קלפא וכן ולשאת ולספחת (י"ד, נ"ו) מספחת היא (י"ג, ו') — (א"ב פי' בל"י מין נגע עמוקה וקשה רפואתה). *[אחי"ה והנכון שהוא מפעל קלף שע"י הנגע זו נחשף עור בשרו ותעלה חזזית עליו. ובתרג' ירו' א' לויקר' י"ג ב' הגי' קלופי וכ"ה ביתר המקומות הנ"ל ובמתורגמן (לויק' י"ד, נ"ו) קליפתא וכמשקל סורי וכן תרג' קשקשת (ויקרא י"א, ט'; דברי' י"ד, ט. י') קלפין כי הם כמו חזזית על עור הדג] —

קלף (= קִילוּפָה die Rinde eines Gewürzholzes) בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו'. וכן ירוש' יומא פ"ד דמ"א ע"ד) קילופה שלשה. פי' לשון ישמעאל דארכסה — (א"ב עיי' קלף קמא). *[אחי"ה ובכ"י ה"ב דאירכסה ובכ"י ג"ג דארוכסא והרמב"ם פי' בל"ע קשר סליכא והוא قشر سليخة die Rinde des Cassia ועיקר הגי' דארכיסה והוא בל' פרסי دار كيسه, دار خيش ופי' כמו בסבאסה (بسباسه) ברמב"ם עוקצי' פ"ג מ"ה עיי' לעף פפלנ"צ צד 86 וצד 349 וז"ל רגמ"ה בכ"י לכריתות (קובץ כ"י אנגלי' צד ק"ע:) קלופה לא נתפרשה לנו מה בושם הוא עכ"ל. ועה"ק שנ"ב גורס פי' בל' ישמעאל אל מקרע דארבסה] —

* קְלָפַּטְרָא (Kleopatra) נדה ל': עיי"ע גלופטרא (ח"ב, ש"ב) וש"נ תוספת' נדה ספ"ד ובדפ' צאלקיעב קלופטרא ובנדה שם בקליאופטרא מלכת (אלכסנדרוס) [אלכסנדרית].

קַלְפֵּי (בל"י κάλπη, κάλπις גביע לשום שמה גורלות Urne zum Loosen) [כפ' ד' ביומ'] (מ"א) טרף בקלפי והעלה ב' גורלות. גמר' (שם ל"ט.) אמר רבא קלפי של עץ היתה ושל חול היתה ואינה מחזקת אלא שתי ידים — (א"ב פי' בל"י גביע וסף). *[אחי"ה ירו' יומא רפ"ד דמ"א: לא סוף דבר קלפי אלא אפי' קלתות וכו', תוספתא יוה"כ פ"ב וקלפי היתה שם ובה שתי גורלות וכו', שם תענית רפ"ב והטילום לתוך קלפי, ב"ב קכ"ב. קלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחין לפניו ע"ש. במ"ר פכ"א וקלפי הגורל לפני יהושע תנחו' הישן במדב' סי' כ"ה נתנן בקלפי . . מושיט ידו בקלפי וכו' והקבוץ ירו' יומא רפ"ד דמ"א: בשתי קַלְפִּיּוֹת נתחלקה א"י וכו'] —

קוֹלָפָא (מל"י ורו' colaphos, κόλαφος Faustschlag, Kolbe) בחלומות דפ' הרואה (ברכות נ"ו.) תרי קולפי בלעת. ובגמ' מקום שנעקרה (שם נ"ח.) הבו ליה קולפא וידון דינא [1] ס"א קופלא. בריש מנחות בגמ' אחת מנחת חוטא (ז'.) ובערכין בר"ג דפ' שום היתומין (כ"ב.) אמר רב חסדא קולפי [2] טבי בלעי בימי דאבימי [3] עלה דהא שמעתא פי' שבט שמכין בו בני אדם וראשו עב ובלשון ישמעאל היא אלמקרע [4]. בס"ג דפ' אעפ"י שאמרו (כתובות ס"ה.) נפקה אבתרה מחייה בקולפא דשיראי כלומר מחייה בשיראי שראשו קשור [5] (א"ב תרג' ירו' (א') ואת הבהמה תהרגו (ויק' ט"ו,

---

[1]) בנו"ג יהבו ליה קולפא אמרו ליה דון דינא ובכ"י ש"ס ודאין דינא. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו קלפי. [3]) בנו"ג מאבימי. [4]) المقرعة Geissel. Peitsche ובכ"י ק"ט ודפ"ר לי' וכן לא העתיק ל' ישמעאל וכו' בעל עיקרי התלמוד כ"י ואי' שם פורא בלע"ז. [5]) בנו"ג מחתה בקולפא דשירא ופירש"י במנעול של ארגז וכן הוא בשט"מ לכתובות ושם הגי' בקלופא דשירא. וא"כ רש"י פי' קולפא כמו קולפי דסנהד' ק"י. ופסחים קי"ט. וכן הביא בעל עיקרי התלמוד ערך מיוחד וז"ל קולפי בפ' חלק ובפ' ערבי פסחים קלידי וקולפי פי' מנעולים קאדינאדו בלע"ז ע"כ ולי' בערוך בע' קלף והובא המאמר בע' קלד ע"ש.

ט"ז) וית בעירא תקטלון בקולפי. ויש קולפא שענינו שבט כמו שפי' בעל הערוך ויש קולפא שענינו המכה עצמה וכן בל"ר. *[אחי"ה ודע כי קולפא מל"י ורו' הנ"ל ענינו רק מכה עצמה אבל מה שפי' רבינו שבט שמכין בו וכו' כיון לס"א שהביא והיינו קופלא וכ"ה כאמת בשבת ס"ג. מאי באלה קולפא וגי' רבינו וכ"י ש"ס קופלא והוא ל"ע قفلة עיי"ע אלה ומ"ש בח"א, פ"ו — ועיי"ע קפל ד'] —

* קַלְפּוֹנָא (מל"י καλλίφωνος wohlklingendes Instrument) תרג' עלמות (דה"י א', ט"ו, כ') בסימות קלפונין די שבחא.

קלפנדר (לדעת ר"ב מל' יוני' κλεπτάνδρα (מן κλέπτης ומן ἀνὴρ, δρος Menschen-räuber) בב"ר פנ"א (פ"ג) ה' דייני סדום קושקר רב שקר רב נבל מסטה דין וקלאפנדר — (א"ב פי' בל"י גונב אדם). *[אחי"ה בנו"ג קץ שקר ורב שקר רב מסטירין רב נבל קלא פנדד ובכ"י ה"ב וכ"י ל"ד אי' מסתהרין ונ"ל שצ"ל מסתה דין ובכ"י ק"ט הגי' קושקר דבשקר דבנכר מטשהרין וקלא פנדר וגם בכ"י ל"ד במקום רב שקר הגי' דבשקר ובסנהד', ק"ט: אי' ארבע דייני היו בסדום שקראי ושקרוראי זייפי ומצלי דינא ובכ"י ש"ס הוגה ש ש ה דייני ונוסף אפשקר קפשקר עיי' ד"ס למקומו ובכ"י פאריז גרס בב"ר רב נבל רב מסטידין וקלא אפנדר. הח' בעער (לעבען אברהם צד 163) נדחק להשוות גירסאות של ב"ר עם הספור בסנה' ולא עלה בידו וגם סופרים ערביים האריכו למעניתם בענין דייני סדום והסופר Ja'kûbî הזכיר שנים בשם شقرى وشقروني כמו בסנהד' הנ"ל עיי' גרינבוים צמ"ג חמ"ד צד 450] —

קלפס (= קְלוּפְסִין מל"י ורו' שנרשם בע' כלופסין ח"ד, רמ"ב: ע"ש) בתוספת' דתרומות פ' (שני) [צ"ל שלישי] מודין בקלופסין[1] שתורם על האוכלין חוץ מגרעיניהן והם זיתים גדולים ראוין לאכילה ואינן עושין שמן דתניא בר"פ (ג') [צ"ל ד'] דתוספת תרומות תורמין[2] קלופסין[3] על זיתי שמן ולא זיתי שמן על הקלופסין והיינו כלופסין דגרסינן בגמ' דבני מערבא. *[אחי"ה והוא בירוש' תרומו' ספ"ב דמ"א. ושם בט"ס כלוכסין וצ"ל כלופסין או כלובסין וכדאי' ג"כ בהעתקת בעל עיקרי התלמוד כ"י עיי"ע כלופסין ומ"ש ובכ"י ק"ט בט"ס בלוסין][4] —

* קלצטונירי, קליסטנרי עיי"ע קלסטור.

קָלֵק (פי' כמו טלק השליך werfen) בפסקא ויהי בשלח (פסיקתא דר"כ צד פ"ט:) ומקלק בשוקא. קליל גרמך[5] ואין לא אנא מקלק לך[6] (פסיק' דר"כ שם צד צ"ג.)[7] פי' מקלק היינו מטלק שפירשנו במקומו — (א"ב תר"י (ב') וישלך אל המים (שמות ט"ז, כ"ה) וקלק לגו מיא). *[אחי"ה עיי"ע טלק ח"ד, ל"ו והלאה וש"נ ירוש' שביעית פ"ט דל"ח ע"ד ויתר מקומות. וכנ"ה בירוש' תרומ' פ"ח דמ"ו. קלק גרמיה גוויה. וק"ר פכ"ב ומקלק באורחא. קהל"ר פ' שלח ומקלק לימא רבא] —

קָלְקִי (מל"י ורו' cilicium, κιλίκιον grobes Tuch (Decke (von cilicischen Ziegenhaaren) בפ' במה אשה בגמ' לא יצא האיש (שבת ס"ד.) ת"ר שק (ויקרא י"א, ל"ב) אין לי אלא שק מניין לרבות את הקלקי ואת החבק. בפ' המוכר את הספינה בגמ' מכר חמור (ב"ב ע"ח.) את המרדעת ואת הקלקי[8] ואת החבק. פי' קלקי שתחת הזנב חבק שתחת הבטן. פ"א קלקי וחבק דפ' במה אשה אומרי' „לשון יון הוא קילקי בגד עשוי משיער של עזים והוא קשה ועשוי להציעו[9] תחת כרים וכסתות חבק כיסוי הבהמות"[10]. בפ' כ"ט בכלים (מ"א) הגומדין[11] של ערביים הקלקלין והפונדא. פי' חלוק של צמר ויש לו נימין והוא שק שלובשין אותו מבית מי שמצער עצמו ובלע"ז כמשמעו ציליצ"ו[12] ובלע"ז אשתמינייא[13]. [בפרק ט'

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובכ"י תוספתי ובנו"ג ובדפ"ע קולפסין. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע בטעות אין תורמין. [3]) וכ"ה בכ"י תוספתי ובנו"ג גלופסין. [4]) ודע כי כל הערך חסר בכ"י ערוך חוץ מכ"י ק"ט. [5]) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ע בט"ס גרמן. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס מקלקלך. [7]) ובדפ"ע שני הציונים הנפרדים יהדיו ידובקו בלי קו או נקודה ביניהם. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפוסי' הקלקלי. [9]) ובפי' ר"ח להצניעו. [10]) בפי' ר"ח הכסאות ודע כי זה הפי' הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) ושם כגי' הש"ס קילקלי וצ"ל כגי' הערוך קילקי וכגי' כ"י ש"ס ודפ"ש ומאירי עיי' ד"ס למקומו וכ"ה בספרא שמיני פרש' ו' פרק ח' לפי גי' הראב"ד ובנו"ג הקילקלים. [11]) כצ"ל וכדאי' בע' גמד ב' ובדפ"ע הגומרין. [12]) בלאי"ט cilicio, härenes Gewand. [13]) רמ"ל סגר זה ללא נכון כי כוונת רבינו שזה הבגד נקרא בלאי"ט stamigna בגד של שער Haartuch וכן פי' רה"ג לכלים פרק כ"ט מ"א הקילקין: מסח מן שער בטיית והוא مسح من شعر Haartuch ובעיקרי התלמוד כ"י הוסיף עוד לבאר: שהפרושים לובשים.

במקואות] (מ"ב) קילקי הלב והזקן ובית הסתרים פי' „כל איש שאינו חלוק ויש לו שערות כאיש שעיר בבית השחי או בלבו מודלה מגרונו[1] ויתמאס מן הזיעה והן מתקלקלין נעשין כקילקי" שפירשנו ציליצו[2] ועוד בפ"ט במקואות (מ"ג) אלו שאינן חוצצין קלקי הראש פי' הצואי שעל הראש שידבק בו. *[אחי"ה הצעת הערוך היא כגי' כ"י ק"ט וה"ב וכן העתיק בעל עיקרי התלמוד כ"י אבל בדפ"ע עירבוב דברים ראיתי כי בתחלה הובאו דברי הערוך ד"ה ועוד בפ"ט במקואות וכו' אח"כ הציון מפ"ו בנגעים דשייך בע' הבא אח"ז ואח"כ קילקי הלב וכו' הכל בטעות הדפוס והמעתיקים. וכנ"ה בירו' נזיר פ"ו דנ"ה: מפספסין בקליקין צ"ל בקילקין ובירו' ביצה פ"ד דס"ב ע"ג בט"ס בקלקים וצ"ל בקילקין כדאי' בירו' שקלים פ"ג דמ"ז ע"ג —[3]. ופי' קילקין שער המסובך כשער העז וכפי' רבינו קצת מוכח מספרא מצורע פרש' ב' פרק ג' בבשר הזב (ויקרא ט"ו, ז') ולא בצואה שעליו ולא בקילקים שעליו] —

קִלְקִי (תואר על שם הארץ Kilikia בל"ס קִלִיקְיָא בל"י (aus Kilikien, κιλικία בפ"ו בנגעים (מ"א) גופה של בהרת כגרים הקלקי מרובע מקום הגרים ט' עדשות וכו', בפ' י"ז בכלי' (מי"ב) גרים נגעים כגרים הקילקי. בסוף מעשרות (פ"ה מ"ח) שום בעל בכי ובצל של רכפה והגריסין הקילקין פי' כן שמם קיליקין[4]) וי"א על שם מקומן נקראו. ירושלמי (סוף מעשרות דנ"ב.) שום בעל בכי כל שאין לו אלא דור[5]) אחד מקיף את העמוד רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שאין לו אלא קליפה אחת איזה בצל של רכפה כל שעוקצו נמעך לתוכו רשב"ג אומר כל שאין לו א רס אלו הן גריסין הקילקין אילו גסין המרובעין תני רשב"ג אומר אין לך מרובע כו' זה בסוף תוספת מעשרות[6]) אלו הן גריסין הקילקין אילו המרובעין תני רשב"ג אין מרובע מששת ימי בראשית התיב ר' ברכיה והא תנינן גופה של בהרת כגרים הקילקי מרובע וכו' — (א"ב פי' בל"י ורו' מין בגד ולבוש עשוי משער תישים ועזים והיה נעשה במחוז קיליקיא ועל שם שער זה נאמרו אנשים בעלי שער עב ומסובך קיליקי ויש אנשים בעלי שער עב ומסובך בלב שהוא החזה ובזקן ובבית הסתרים ואולי במחוז קיליקיא היה גרים מיוחד הנאמר גרים הקלקי. *[אחי"ה חלק ראשון של הערה זו שייך לע' הקודם (כי ברפ"ע חוץ מדפ"ר הכל נערך בע' אחד) וכנים דברי ר"ב כי על שם מחוז Κιλικία נקראו גריסין הקילקין (ירוש' הנ"ל ועיי' עוד מעשרות פ"ה מ"ח, ירו' דמאי רפ"ב דכ"ב:) וגם יין הובא מאותו מחוז ירו' חלה ספ"ד זה הובא מקיליקה תוספת' שביעית רפ"ה זה בא לידי מקלקיא (כ"י מקלקיליאה). עזי קיליקיאה היו משובחים ביותר (Anistot. anim 8, 23) ומשערי עזים הארוכות עשו מלבושים ומכסאות עבות. ובענין גרים הקילקי שפי' רבינו בע' גרים חצי פול כבר הארכתי בע' גרם ועתה באתי להוסיף דברי בעל עיקרי התלמוד כ"י וז"ל והרמב"ם פי' גרים הוא חצי גרעין פול וקלקי הוא מיוחס אל מקום שהיה הפול מזה המקום גדול וכן בענין גדה בספר המצות גרים הוא חצי פול והוא ט' עדשות שלשה על שלשה וכן אמרו המפרשים ותימ' כי ר"י בעל התוספו' נסתפק בפ' במה מדליקין אם כעדשה הוא יותר מכגרים או פחות שנראה כפי פסחים בריש אלו דברים שהעדשה גדולה מכגרים וכן נראה פחות והשיב כי אם לא משמעתין ר"ל במה מדליקין מסברא אין להקשות דאיכ' למימר בכעדשה שהיא עבה וכמרדד לה הויא רחבה טפי מכגרים ואני תמה מזה כיון שהגרים הוא ט' עדשות בכל התלמוד ואפי' יותר אם מצא גרים יותר ועוד כיון שבעל הערוך לא פי' בכאן שהוא חצי פול נראה כי הוא מין נקרא גרים הקלקי כמו שנראה בסוף מעשרות אעפ"י כי בעיקר גרים פי' שהוא חצי פול ובנדה בפ' האשה מי גרים לעיסת גריסין

---

[1]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד כ"י ונכנים דברי מעדני יו"ט בהלכות מקואות סי' כ"ה שהגיה בגרונו מודלה ולא כגי' הר"ש ובדפ"ע מודלה על גרונו. ובפי' רה"ג אשר משם העתיק רבינו פירושו לי' כל עיקר. [2]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 34. [3]) קילקי כריתו' ו'. צ"ל קיקלי עיי"ע קקל. [4]) כ"ה בדפ"ר ובדפ"ע קליקין ובכ"י ק"ט קיקלין. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר וכן העתיקו בעל עיקרי התלמוד כ"י וכ"ה בכ"י תוספתי' סוף מעשרות ושם דיר עיי"ע זר (ח"ג שי"ח) ובדפו"נ ובירו' בט"ס חור. [6]) ע"כ הוא בדפו"נ ועיי"ע רכפה ב' ולי' בשאר דפ"ע וכ"י ולי' בהעתקת בעל עיקרי התלמוד כ"י אבל כוונת רבינו היא להעיר על גי' התוספתא אלו גסין המרובעין וכדאי' באמת בתוספתי' כ"י (ובנו"ג בט"ס עיי"ע אלגוסין ומ"ש) וגי' אילו גסין מוכח מערוך דפ"ר ומהעתקת בעל עיקרי התלמוד אבל בדפו"נ אי' בט"ס אילו גריסין וצ"ל אילו גסין שאם לא כן למה היה הביא רבינו בין ציון מירושלמי את התוספתא.

של פול של חליקת נפש ובעיקר חלק פי' עכ"ל] —

* קִילְקָאֵי (מע' הקודם) בתרג' ירוש' א' לבמדבר ל"ד, ח' אבלם (תר"י ב' אוולם) דקילקאי פי' שם מקום.

* קַלְקֵל. קִלְקוּל. קִלְקָלָה עיי"ע קל ד'.

* קילקלתא. קיקלתא עיי"ע קקל ב'.

קלקלון (= קלוקלון גראה שהוא קיצור מן קלע קלון Vorhang, Verschlag des Götzen-tempels) בע"ז בפ' ר' ישמעאל (נ"א:) כל שהוא לפנים מן הקלוקלון אפי' מים ומלח אסור חוץ לקולקלון וכו' פי' כינוי לקלעים הוא לא רצה לו' קלעים כאותן של בית המקדש שהיה גנאי אלא כינה לשון אחר ושם אחר. *[אחי"ה כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע לי' ושם אחר ובדפ"ר הגי' כינהו לשם אחר וגי' הדפ"ר וכ"י ק"ט קלוקלין ובשדפ"ע קלקלון ובש"ס קלקלין ופי' ר"ח „חדר. Verschlag," ואולי הוא כמו קנקלון מל"י κιγκλίς Gitterwerk עיי"ע קנקל. ובירוש' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד בנו להם קנקלין ונ"א קלעים, קעילים מקולים עיי' בערכי' המיוחדים ובפדר"א פמ"ז אי' חניות] —

קַלְקַנְתּוֹם (מל"י ורו' χάλκανθος, chalcanthum בל"ס קלקנטום Kupfervitriol, Schuster-schwärze) בפ' הבונה (שבת ק"ד:) ובפ' הקורא את המגיל' למפרע (י"ז.) בסם בסיקרא בקומוס ובקלקנתוס. בפ"ט בפרה (מ"א) דיו וקומוס וקלקנתוס. בריש ידים (פ"א מ"ג) נפל לתוכן דיו קומוס וקלקנתוס[1]. בפ"ק בעירובין בגמ' משום ר' ישמעאל (י"ג.) דבר אחד יש לי וקלקנתום[2] שמו ובר"ג דפ' היה נוטל את מנחתה (סוטה כ'.) פי' בלעז ויטריאול"ו ובל' ישמעאל אלזאג[3]) — (א"ב פי' בל"י ורו' מין דומם זך כמו זכוכית ויפה פי' בעל הערוך וקראוהו הרומיים בלשונם דיו הצבעים כי בו יוצבעו עורות שחורים וזה מאמר רבא בר שמואל[4]) במסכת גיטין (י"ט.) חרתא דאושכפי. *[אחי"ה וכן טוכח מפליניאום Natur. Histor. ל"ד, ל"ב וז"ל Graeci cognationem aeris nomine fecerunt et atramento sutorio. Appellant enim chalcanthum וכן נקרא בל"ע ופ' قلقنت, قلقند ועוד قلقطار ודע בבבלי גיטי' ובשבת ק"ד. וביתר מקומות הנ"ל אי' קנקנתום ובכ"י ש"ם פעמים קנקנתום אבל בירו' קלקנתום וכ"ה במשניות פיזרו למגילה ולשבת קלקלתום וצריך לו' קלקנתום כדאי' בהשאילתות פ' ויקהל ובתוספת' שבת ספי"א (י"ב) כ"י שתי נוסחאות נתערבו. ובענין שיטת התוספות כבר האריך בעל הפשב"ע במקומו ע"ש ורש"י פי' בעירו' י"ג: אדרימנ"ט (atramentum) וכן פי' בפ"ב בנדה כחרת וכן פי' שיחור ותפשו עליו התוספו' ועיי"ע שחר א'. ירו' סוטה פ"ב די"ח. כתב שהוא יכול לימחות ואי זו זו שאין בה קלקנתום] —

קלקס (= קוּלְקָס מל"י κολοκασία בל"ע قلقاس Colocasia, die ägypt. Bohne) בע' קרקס ובע' הלקט — (א"ב פי' בל"י ורו' וישמעאל שרש של מין נטע הגדל במצרים ונאכל וי"א שהוא שרש פול המצרי ויש חולקים). *[אחי"ה עיי"ע לוף ומ"ש בח"ה, כ"ט — ויש להוסיף ירו' פסחים פ"ד דל"א. אפי' ביצה אפי' קולקס בתוספת' מעשרו' ספ"ג וירו' עירובי' ד"כ ע"ג הקולקס ועיי"ע קרקס והקבוץ קולקסייא עיי"ע לוף] —

* קלוקרון (?) עיי"ע קלבקר.

קלר (= קִילוֹרִית מל"י ורו' κολλύρα, collyrium, Eine teigartige Masse, Augensalbe) בפ' המוציא יין (שבת ע"ו:) מים כדי לשוף בהן את הקילורית[5]. בגמ' דפ' ח' שרצים (שם ק"ח:) טובה טיפת צונן בשחרית ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית מכל קילורין שבעולם. בס"פ כל היד בגמ' איזהו אדום (נדה י"ט:) מעשה ותלה ר"מ בקילור ור' תלה בשרף של שקמה. בויק"ר זאת תהיה (רפט"ז) ובפסקא דותאמר ציון (פסיקתא דר"כ צד קל"ב.) ומסקרות עינים ר"ל אמר בקילורית אדומה פי' כחול אדום ודומה לאחד ממיני דם ומפסיק הדמע (א"ב פי' בל"י ורו' שם כללי לרפואה אשר צורתה ארוכה ועגולה ובפרט אם היא מתוקנת לחולי עינים אבל קילורית בל"י מין אדמה לבנה הבאה מאי סמיא[6]) ונקראת בל' משנה סם ומתערבת ברפואות

---

[1]) כ"ה רק בכ"י ו"ו אי וב' ול"ד ובדפ"ע לי' ובנו"ג בידים וקנקנתום. [2]) בנו"ג קנקנתום. [3]) בל"ע زاج בל"פ زاك Vitriol. [4]) בנו"ג רבה בר בר חנה אמר שמואל וכבר תמה על זו הגי' בהפשב"ע ובאמת לי' בכ"י ש"ס א"פ ובמגילה י"ח סע"ב ולי' בעי' חרת. ובכ"י א"פ אי' רבא בר שמואל כגי' ר"ב. [5]) וכ"ה בירו' שבת די"א: וכ"ה בבבלי בדפ' פיז' אבל בנו"ג הקילור. [6]) Samos.

לעינים לכן תהיה הגי' קילורית אדמה וזה פי' ומסקרות עינים כי בל"י סקירא מין אדמה לבנה עיי"ע סם וע' סקירא). *[אחי"ה גי' קילורית אדומה אי' ג"כ באיכ"ר פ' סורו ובויק"ר בקולריא אדומה ובפסיקת' בקולרית וגי' קילורית אי' ג"כ בירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד נותנין קילורית ע"ג העין וכו', דב"ר פ"ח קילורית לעין, תוספת' דמאי פ"א וירו' דמאי פ"א דכ"ב. אי' קילור, ירו' שבת פ"ז ד"י: קילורין ובלא"ר קילוריתא ירו' ביצה פ"ד דס"ב ע"ג וירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד. ומה שיש לתמוה על פי' ר"ב עיי' מ"ש ר"ש באבער בפסיקת' הנ"ל אות נ"ג] [1] —

קלר (= קילרין, קִילּוֹרִין בל"י ורו' κελλάριον, cellarium אוצר Vorrathskammer) בב"ר פי"א ויברך: וכי הקילורין [2] של מלך חסר כלום, ובפר' נ"ג (נ"ב) ובפר' נ"ה (נ"ד) לפי שחרב מקומה של סדום ופסקו העוברים והשבים ולא חסר קילורין שלו כלום. ובפר' ס' (נ"ט) וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כ"ד, א') ר' לוי אמר שלשה שהשליטו ביצרן ועשה ישמעאל תשובה ולא ח̇יסר קילורין שלו כלום. פי' אוצר בל' יון קילרי ובלעז ציליי"ר. *[אחי"ה בלאי"ט celliere = Keller ובע' קלאדין פירשתי בענין אחר ע"ש וש"נ תנחומ' הישן פ' קדושים סי' י"ב] —

קלר (= קִלּוֹרִית מל' יוני' κολλύριον, κολλύρα, Kuchen, Brod) בויק"ר בראש אחרי מות (פ"כ) ובפסיקא דאחרי מות (פסיקת' דר"כ צד קע"ג.) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כ"ד, י"א) וכי קילורית [3] עלת עמהן לסיני פי' שמענו שיש מקום שקורין לעוגה קליר על כן נקרא ר' אליעזר הקליר שאכל עוגה שהיה כתוב בה קמיעא ונתפקח. (א"ב פי' בל"י ורו' עוגה ומין פת). *[אחי"ה סומכוס העתיק ככרות (ש"א י', ג') צלול (שופטים ז', י"ג) ועקילס העתיק רקיק (שמות כ"ט, ב') ע"י κολλύρα וע' הזקנים העתיקו בריה (ש"ב י"ג, ה') חלה (ש"ב ו', י"ט) לבבות (ש"ב י"ג, ו'. ח') ע"י κολλύρις ולשון קלילה κολλύριον אשר על ידו העתיקו ע' זקנים נקדים (מ"א י"ד, ג'). וממנהג היהודים וסוריים היה לתת לילדים עוגות לאכול בעת שהלכו ראשונה לבית הסופר ללמוד עיי' מיכאלים אוצ"מ סורית צד 801 ועיי' כ"י מלמד לפ' במדבר הובא בס' צור געשיכטע אונד ליטע־ראטור לצונץ צד 168 והיו נחקקות בעוגות אלה פסוקים וקמיעות [4]. וידוע הלחץ הגדול בין המבקרים לפרש שם הפייטן המפואר ר' אלעזר בי רבי קליר עיי' תולדות ר"א הקליר לרש"ל ראפאפורט בכ"ע שנת תק"ץ ובהוספות בשנת תקצ"א צד 92 ועיי' ליטע־ראטורגעשיכטע דער זינאג' פאעזיא לצונץ צד 29 והלאה. ובעיקרי התלמוד כ"י רמז על ספרו היוחסין אשר שם האריך (עיי' יוחסין השלם צד 36 וצד 52) —

קלר (= קוֹלָר מל' יוני' ורו' κολλάριον, collare Halseisen, Halsfessel) בפ' האומר התקבלי גט (גיטי' ס"ה:) ובסוף טבול יום (פ"ד מ"ה) יצא בקולר ואמר כתבו גט לאשתי. בפ' י"ב בכלים (מ"א) הקולר טמא. בר"ג דסנהדרין (ז':) י' שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן. בס"ג דיבמות (קכ"ב.) מעשה בקולר של שני [5] בני אדם. בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"ב.) חש בראשו דומה כמי שנתנוהו בקולר. נתן בניו פליטים (במדבר כ"א, כ"ט) תרג' ירוש' (ב') שלילין בקולריא. ויתנוהו בסוגר (יחזק' י"ט, ט') תרג' ויהבוהו בקולרין. — (א"ב פי' בל"ר סוגר הנתון בצואר השבויים והחייבים ובנוסחא כתוב כפיתין בקולריא). *[אחי"ה וכ"ה בל"ס קוֹלָרָא תוספת' ביצ' פ"ג סואר של קולר, וכרוב מחובר עם מלת צואר ד"מ סנהדר' מ"ד סע"ב קולר תלוי בצואר עדים. ירוש' נדרים רפ"ט דמ"א: נותן קולר על צוארו, איכ"ר פתיחתא ד"ה ויהי לאבל: העביר קולר מצוארו ונתנו בצואר הרבים. דב"ר פ"ו לגבור שהיה הקולר בצוארו נפנה מאותו הקולר לאחר ימים ראה הקולר נתון בצוארו של אחר וכו' וכנ"ה בירו' גיטי' פ"ו דמ"ח. קולר של סכנה . . . קולר של ממון תנחומא הישן סוף קדושים התר עצמך מן הקולר. הקבוץ ירו' ברכות פ"ז די"א ע"ג ירו' מגילה ספ"ג דע"ד ע"ג בניו מסורין בקולָרִין, תוספת' ע"ז רפ"ב לא קולרין ולא שלשלאות של ברזל. תנחומא הישן וישב סי' י"ח ראוין היו ישראל לירד למצרים בשלשלאות ובקולרין (ילקי הושע רי תקכ"ח שלול בקולרין). תנחומא הישן ס"פ שופטים הקב"ה משלח מלאכים בקולרין ובשלשלאות. שמ"ר פל"א הוציאו

---

[1]) ובעה"ק שנ"ב פי' הקילורית: פלוסטרא (= Pflaster) וי"א רוזן וושר (Rosenwasser) בל"א. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע הקילרין ובנו"ג הקלרין. [3]) בנו"ג במדרי' וכן בב"מ רפ"ב קילורין ובתנחומי' הישן אחרי סי' ז' קלורין וג"ב פי' עוגות. [4]) ואולי עג עוגה אצל הוני המעגל (תענית י"ט כ"ג:) הוא כמו כן צר עוגות מל"ע عاج Kuchen Formen (ועיי' ג"כ ילקוט חבקוק ד"ה על משמרתי מהו מצור שהצר לו צורה ואמר איני זז מכאן וכו'. [5]) לי' בנוסחאותינו.

אותם השונאין בקולרין, שם רפל"ו וכופתין אותם בקולרין, איכ"ר פתיחת' ד"ה על ההרים כת של בחורים נתונים בקולרין — ועוד פי' קולר חבורה (Verband) עיי' לעיל הציון מיבמות ובתוספ' יבמות ספי"ד הגי' קולאר. והקבוץ קידושי' ע"ב: צוורני צוורני. קולרין [קולרין] עיי' פירש"י] —

☞ קלר בסוף מסכת יבמות מעשה בקולר של שני בני אדם פירש"י חבורה [1]

* קַלְרָהִי (מל"י Καλλιῤῥόη שם מקום) והוא במזרחית לימה של סדום ופי' בל"י מעינות יפים עיי' בן מתתיהו על הקדמוניות יז, ו', ה' ועל המלחמו' א' ל"ג, ה' ותרג' ירוש' א' לשע (בראשי' י', י"ט) קלדהי ובת"י לדברי' קלדוהי וצ"ל קלרוהי וכצ"ל בב"ר פל"ז והגי' בדל"ת כבר מונחת לפני רבינו לכן העריכו בע' קלדהי אבל בירו' מגיל' פ"א דע"א סע"ב אי' לנכון עד לשע ר' לעזר אמר עד קלרה. ר' יודן בר שלום אמר מיכן לתרגום הרי שבתרג' צ"ל קלרהי ובזה עולה יפה מ"ש היעראנימוס בפי' בראשי' י', י"ט Quod Lasa sit, quae nunc Callirrhoe, ubi aquae prorumpentes in mare mortuum defluunt. ועיי' ג"כ פליניאוס ספר ה' פרק ט"ו.

* קולריא עיי"ע קלר א'.

* קלוריא (נ"ל מל"י κληρωτίς Urne, כוס גדול עיי' בפנים) ויק"ר פ"ה ובמד"ר פ"י מזרקי יין (עמוס ו', ו') רב אמר קלוריא ר' יוחנן אמ' בכוסות קטנים ובויק"ר אי' קלודיא ובע' זרבוב לא הביא רבינו המאמר ונ"ל שהוא מע' הבא אח"ז והיה כוס גדול לשום שמה הגורלות ודרש מזרקי מפעל זרק. ענין השלכה על השלכת הגולות וגם על שם זריקת המשקה שבתוכן.

* קְלֵירוֹס (מל"י κλῆρος Loos) מדרש תהלים מזמור י' אין הרשע מפיל (בקולרים) [צ"ל בקלירוס] שלו אלא רשעים גבורים כמותו וכו' ועיי' עוד ע' קלבס. — קלירוס, קלורוס ביומ' פ"ד. עיי"ע קנדי.

קְלַשׁ (נרדף עם חלש schwach, dünn sein; קוֹלְשָׁא כמו חולשא הפכו סומכא die dünne Stelle) בריש עירובי' (ג'.) ומ"ש בסוכה כשרה דאמרן קלוש מבוי נמי נימא קלוש פי' ראה הקורה כאילו היא קלושה וההוא פלגא דסומכא העליון כאלו נגסר במסור ונחתך וכאילו אינו והויא קורה כולה שהיא חצי טפח דעוביה התחתון כולו בתוך עשרים ולפיכך המבוי כשר. בפ' מי שהפך (מ"ק י"ג: במשני') מחפין את הקציעות בקש ר' יהודה אומ' אף מעבין. גמר' (שם) מחפין אקלושי פי' מכסין בענפין מרוחקין זה מזה מעבין אסמוכי סומך הענפין זה לזה[2]. ביבמות בר"ג דפ' חרש (קי"ג.) פשיט' דחרש דעתא קלישתא הוא. בר"ג דפ' נערה מאורסה (נדרי' ס"ח.) בעל מיגז גייז או מיקלש קליש — (א"ב תרג' רטפש בשרו (איוב ל"ג, כ"ה) איתקליש בסריה ענין חלישות ודקות). *[אחי"ה ובכ"י ובדפ' רגיא כמו כן אבל בדפוסי' איתחליש, בתר"י א' לבראשי' כ"א, ט"ו ואתקליש בשריה. פעיל תר"י א' לבמד' ז', י"ג י"ט גילדא קליש; תעני' ט': עיבא קלישא, סוט' ל"ד: איידי דקלישא ארעא וכו', יבמו' קי"ג. דעתא קלישתא. והשם קולשא חולי' נ"ה: עיי"ע סמך] —

קלת (= קְלָתָה מל"י ורו' κάλαθος, calathus סל, סל ארוג Korb, geflochtener Korb) בסוף ביכורי' (פ"ג מ"ח) בקלתות של כסף ושל זהב. בס"ג דפ' החובל (ב"ק צ"ב.) מנא הא מילתא דאמור רבנן בתר עניא אזלא עניותא דתנן עשירים מביאין ביכוריהם בקלתות של כסף וכו'. בס"ג דפ' האשה שנפלו לה נכסים (כתובו' פ"ב:) עשירות עושות אותן קלתות של כסף ושל זהב. בר"ג דפ' היה מביא (סוט' י"ד:) אדם מביא מנחה בתוך ביתו בקלתות של כסף ושל זהב. בס"ג דאילו מגלחין (מ"ק כ"ז.) ת"ר בראשונה היו מוליכין לבית[3] האבל עשירים בקלתות של כסף ושל זהב[4]. בפ' המדיר את אשתו בגמ' דת משה (כתובו' ע"ב:) דאורייתא קלתה שפיר דמי דת יהודית אפי' קלתה נמי אסיר. פי' אעפ"י שבשוק כפה של ראשה לבדה שרי מדאורייתא דת יהודית אסרה בשוק עד שתתן על ראשה דבר אחר אבל בחצר בקלתה אין בה משום פריעת הראש. בריש ב"מ בגמ' דסמך היה רכוב (ט':) קלתה מינח נייח. בפ' הזורק גט (גיטי' ע"ז.) [זורקה] לחיקה או לתוך קלתה הרי זו מגורשת. בפ' י"ו בכלי' (מ"ג) הקלתות משיחסום פי' קופות קטנות

1) עיי"ע הקודם. 2) וכ"ה במיוחס לרש"י במ"ק. 3) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בבית. 4) כ"ה בכ"י וי"ו ליד וב"ר וברפ"ע נשמט בטעות.

דומה לקלתה דגט"[1]) — (א"ב פי' בל"י ורו' מין סל עשוי מגמא או מנצרים וגם אם הוא של כסף וזהב). *[אחי"ה ובזו המלה העתיקו ע' זקנים דוּד (ירמי' כ"ד, א', ב') וסומכוס העתיק כן כלוב (עמוס ח', א). וכנ"ה קלתה בגיטי' ע"ח. ירו' גיטי' רפ"ח דמ"ט: ירו' יומ' רפ"ד דמ"א: תוספת' כלי' ב"מ ספ"ה] —.

קלת (= קוּלְתָא וכן בל"ם מל"ע قُلّة כלי חלול כמו כד (bauchiges Gefäss, Krug קולתיה תלה (ב"מ פ"ד: סנהדי' ק"ג:) עיין בקלבאי. *[אחי"ה אבל בע' קלבאי לא פי' המלה רק הביא הציונים הנ"ל ועוד ויק"ר רפ"ד ע"ש ומ"ש. ובדפ' אמ' ופראג נדפס ללא נכון בע' הקודם לזה והנכון שהוא ערך בפני עצמו כדאי' בדפ"ר ווינצי' ובכ"י ערוך והוא מל"ע הנ"ל עיי"ע קל ז' ושם הביא רבינו תרג' וכדה על שכמה: וקולתא על כתפיה וכן העתיק בשם רבינו גם בע' הנוכחי כ"י עקרי התלמוד וזו ראיה עצומה שלזו המלה כיון רבינו והוא קולתא דמיא ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד ובירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד קלותא צ"ל קולתא. פסיקת' דר"כ צד קע"ו: טלי קולְתיך, איכ"ר פ' בני ציון טרוף קולתיך קומוי, ויק"ר ס"פ ל"ג ושהש"ר פ' יונתי נפח כקולתא ועוד אי' קוּלא בזה הענין ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד והקבוץ אסת"ר פ' והשתיה אילין כתואי דלא שאתן חמרא דזיקין אייתי להון חמרא דקוּלַיָּא. ולנקבה קוּלִית עיי"ע קל ז'] —

קֶלֶת (נ"ל מל"ר אמצ' clota דבר חלול העומד לתת עליו דבר אחר Wölbung, hohles Postament) בפ"ד בזבין (מ"ג) על המשוט ועל הקלת. בפ"ז בכלי' (מ"א) הקלתות של בעלי בתים שנפחתה עיי' בע' איסטרוביל פי' „בנין סביב שהוא כמין בית קטן ובסים הוא לכירה כמו שאמרו לענין רחיים אבל לא את הקלת ופי' קלת בסיס לרחים התחתונה." *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לכלים (בסד"ט צד 5) ושם הסיום והיא כמין קלת ואולי כיון שהוא כמו קלתה עיי"ע וכן דעת ר"ש ותוי"ט ולא היא כי אם כמו בנין חלול ובסים לדבר אחר ורגמ"ה כ"י לב"ב ס"ח סע"א פי' קלת היינו רחיים העליונה שחוזרת דלא הוי מחובר ע"כ ורש"י ב"ב כ': ורשב"ם שם ס"ח, פי' קלת האפרכסת וכן פי' רבינו נסים וזה לשון ר"י ז' מיגש הובא בשט"מ לב"ב כ': פי' איצטרוביל גלגל של רחים :הקלת הוא הכלי שתולים אותו על פי הרחים ונותנים בו החטים והם יורדים ממנו מעט מעט לתוך פי הרחים ע"כ וכנ"ה הקלת בתוספת' ב"ב פ"א כ"י[2]) ובירו' ב"ב רפ"ב די"ג: וכן קְלָתוֹת תוספת' כלי' ב"מ פ"א. ומזה נ"ל הקבוץ בירו' תעני' פ"ד דס"ט: שמנים אלף פירחי כהונה ברחו להם לתוך קלתותים של ביהמ"ק וכולם נשרפו וכו' שהוא מל"ר הנ"ל Wölbung, Schwiebbogen פי' בכותל קמור וחלול שתחת ביהמ"ק] —

קם (= קוּם, קוּמָא מל"פ کام, کامه، abgesahnte Milch, Molke) בפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"א:) הנודר מן החלב מותר בקום פי' היינו נסיובי דחלבא שלועזין סיר"ו[3]) והוא אלמיץ[4]) ר' יוסי אוסר דקא סבר יש בהן צחצוחי חלב — (א"ב חלב מקושר ונקפא ובהדיא כתוב בירוש' (פ"ו דל"ט ע"ד) מהו (בקם) [צ"ל בקום] חלבא מקטרא ובגמ' דידן מסכ' ע"ז פ' אין מעמידין בענין איסור גבינות (ע"ז ל"ה.) הכא כיון דאוקומי קא מוקים חשיב ליה כמאן דאיתיה לאסורא בעיניה ונקרא קם החלב מקושר שהוא קם ועומד ואינו נגר ובל' גמרא נקרא קומא אבל מה שנקרא מי חלב בל' משנ' נקרא נסיובי דחלבא בל' גמרא). *[אחי"ה והרמב"ם בפי"מ לנדרי' לועזו מיסא ורש"י ור"ן משנ"א והוא mesgue = Molke וכן פירש"י נסיובי דחלבא פסחי' מ"ב. ע"ז ל': ל"ה: ב"מ ס"ח:] —

קם (= קוּם, קִים פי' עמד עם כל הוראות זה השרש בעברי bestehen, bleiben, bestätigen) בפ' המפקיד פירות (ב"מ ל"ח.) שאני הני כיון דקם קם. פי' „כיון שהחמיץ כך יעמוד בחימוצו לעולם"[5]). בפ' מי שמת בגמ' בני רוכל (ב"ב קנ"ו:) מקיימי קוצים היו ור' אליעזר לטעמיה דתנן בפ"ה בכלאי' (מ"ח) המקיים קוצים בכרם ר' אליעזר אומ' קידש וחכמים אומרים לא קידש. בר"ג דמשקין (מ"ק ב':) ובפ' אלו הן הֲלוקין בגמ' יש חורש (מכו' כ"א:) המנכש והמחפה בכלאים לוקה ר"ע אומ' אף המקיים פי' שרואה כלאים זרוע ואינו עוקרן[6]). בפ' אלו הן הלוקין בגמ' הטמא (מכו' ט"ז.) ובס"ג דחולין (קמ"א.) הניחא למאן דתני קיימו ולא קיימו אלא למאן דתני' ביטלו ולא ביטלו במה דלא שחטיה לא עבריה ללאויה פי' „קיימו קים עשה שבה

[1]) וכ"ה בפי' רה"ג בכלי'. [2]) ובדפוסי' בט"ס הקלס. [3]) בלאי"ט Molke siero. [4]) ואולי צ"ל מיצאל והוא ל"ע مصالة, مصل Molke. [5]) הועתק מפי' ר"ח. [6]) וכ"ה במיוחס לרש"י במ"ק.

פטור לא קיים חייב היינו דאיכא למימר לתקוני לאויה הוא דאתא אלא למאן דתני ביטלו חייב כיון שהאכיל הנותר לכלבים הוא דחייב דהא לא אפשר למשרפיה אבל הכא אם הנותר כמו שהוא אעפ"י שלא שרפו אינו חייב מאי איכא למימר. פי' התראת ספק הוא שיתכן לומר אחר שיקחנה ישלחנה והיכי הוי התראת ודאי כגון שבא לשוחטה והתרו בו אם תשחוט אותה תלקה ושחטה ור' יוחנן אמר אפי' התראה בלקיחה שמא התראה"[1]). הקם להן בציץ בין עיניך בס"ג דפ' האומר לחבירו צא וקדש לי (קידושי' ס"ו.) פי' שים הציץ בין עיניך והעמידם שכך היו עושין כשהיה כהן גדול מניח הציץ היו עומדין הכל בעמידה מפני שם שהיה כתוב בו חיינו דתני בלשון עמידה הקם להן בציץ[2]). במקויים כולי עלמא לא פליגי כבר פי' בע' אשר ובע' הנפק. בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ג:) ובפ"ק בקדושי' בגמ' כל מצות האב (ל"א.) אסור לאדם שיהלך בקומה זקופה ד' אמות משום שנאמ' (ישעי' ו', ג') מלא כל הארץ כבודו. רב הונא לא מסגי ד' אמות בגלוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי. בר"ג דפ' כיצד מברכין (ברכו' ל"ה.) קמה תוכיח פי' קמה היא התבואה דכתי' (דברי' כ"ג, כ"ו) וחרמש לא תניף על קמת רעך וחייבת בברכה לאחריה שנאמ' (שם ח', י') ואכלת ושבעת וברכת[3]). פ"א[4]) קמה היינו לחם דכתי' (דברי' ח', ט') ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכתי' בתריה ואכלת ושבעת וברכת בראש והיה עקב תשמעון. ובס"ג דפ' הזרוע (חולי' קל"ד רע"ב) אמר קמה אקמה רמא ליה ריש לקיש לר' יוחנן חורי נמלים וכו' עד ספק לקט לקט משום דבחזקת חיוב חייב אבל בחזקת פטור פטורה ורמינהו גר שנתגייר והיתה לו עיסה נעשית וכו' עד ספק חייב אע"ג דבחזקת פטורה קימא מצינן דעיסה ולחם איקרו קמה[5]). *[אחי"ה עיקר הוראת קום וקים כבלשון מקרא עמד וכון ב"מ ל"ח. כיון דקם קם, שם פ"ב. קמה לה מתניתין דלא כר"ע, שבת קל"ו. ע"ז ע"ו: קים לי בגויה, קידוש' ס"ו. קים ליה בנפשיה. גיטי' נ"ב: נ"ג. קים ליה בדרבה מיניה, ב"מ ז'. קָיְימָא, ירו' תרומ' פ"א ד"מ: ירו' מעש' פ"ד דנ"א: קיימין, ב"ב מ"ג: היכא דקיימא תיקום ובקיצור: תיקו עיי"ע. זבחי' ד': תיקו במילתא, י"ז. תיקו בדוכתיה, ב"ק צ"ו. ניקו וניעבד. בינוני קָאֵים כתובו' ס"ב סע"ב עירובי' ע"ט. ובהשמטת המים קאי עיי"ע ומ"ש. הקבוץ קָאמַיָא דניאל ז, ט"ז שמ"ר פמ"ג. אפעל ב"מ ל"ט: מוקמינן ב"ב מ"ד. ולוקמיה ועיי"ע אוקי בח"א רנ"ה וש"נ. פיעל קיים פי' כל"מ (אסת' ט', כ"ז) חיזוק הדבר גיטי' ב': מצויין לקיימו ב"מ ז'. כתובו' י"ט. צריך לקיימו, שם: קיימו שטרייכו וכו', שם כ"א: לקיים את השטר, ירושלמי גיטין ספ"א דמ"ג ע"ד קייםתיה מדאמר ר' בא וכו'. ועוד פי' ענין הקמת דבר erfüllen, aufrecht halten אבות פ"ד מ"ט כל המקיים את התורה וכו', יומ' כ"ח: קיים אברהם אבינו כל התורה כולה, שבת קי"ח. כל המקיים שלש סעודות בשבת וכו', ברכו' ט' רע"ב קיים בהם, מגילה ז' רע"ב קיימת בנו, ויק"ר פכ"ח למקיימא עליכון, ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: רצה מקיימה רצו אחרים מקיימים אותה. התפעל עירובי' נ"ד. תלמודו מתקיים בידו, אבות פ"ג מ"ט חכמתו מתקיימת, ירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד תתקיים לכון נפשיכון וכו', גיטי' ט'. יתקיים בחותמיו. התואר זכר קַיָּם, קַיָּם, קַיָּמָא וכ"ה בל"ס ברכו' ל"ב. נדרי' ס"ב. חי וקיים, גיטי' כ"ח. בחזקת שהוא קיים. ירו' סנהד' פ"ב ד"כ: עיי"ע מוניט. ב"ר פנ"ד נכדו קיים, גיטי' י"ט. דבר שהוא של קיימא, חולי' ק"מ: בני קיימא, ירו' יבמו' פ"ד ד"ה ע"ג בן קיימא. לנקבה קיימת ברכו' ל"ב. הקבוץ קַיָּמִין ב"ב ק"ל. גיטי' פ"ח. שמ"ר פט"ו, קַיָּמַיָּא ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג ריש רות רבה. השם קְיָם, קְיָם קיימא פי' חוק ברית וכ"ה בתרגום חוק וברית ועיי' דניאל ו', ח'. והשם המופשט קִיּוּם פי' שמירה ועמידה עיי' פיאה פ"א מ"ד וירו' פיאה פ"א דט"ז ע"ג ירו' כלאי' פ"ב דכ"ז ע"ד ושם פ"ט דל"ב. ירו' שבת פ"ז ד"ט. והקבוץ ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד קִיּוּמֵי אש ועוד ענין חיזוק ואמיתת דבר ב"מ כ': לא משהי אינש קיומיה בידא דספרא, שם כ"א. עדי קיום, גיטי' ג'. ח': ירו' גיטי' רפ"ב דמ"ד. כתובו' כ"א: כ"ח. קיום שטרות[6]), ב"ר פע"ח קיום הגט. ירו' חגיג' פ"ג דע"ט רע"ב מתניתא מינה קיומה ומינה תברה. היקום (בראשי' ז' ד') תרגמו ר' ברכיה בב"ר פל"ב קיומיה. ואמרתם כה לחי (ש"א כ"ה, ו') נדרש בירו' סנהד' פ"ב ד"כ: לקיומא. ובירו' כמה פעמים אי' ולית ליה קיום והוא כמו תיובתא בבבלי עיי' מבוא הירו' למהרז"ף צד ט"ו. ירו' חגיג' ספ"ב דע"ח רע"ג

[1]) הועתק מפי' ר"ח במכות ט"ו. והלאה כפי שנדפס בש"ס ווילנ. [2]) וכן פירש"י. [3]) וכ"ה במשמעת קמה עיי' ספרי ראה פי' קל"ו ומנחו' ס"ו ע"א. [4]) וכ"ה בפירשי ברכו' ל"ה. [5]) עיי' כל הסוגיא בחולי' קל"ד. [6]) בענין קיום שטרות עיי' תשוי הגאונים (הוצאי הרכבי) סי' קפ"א, רל"א ותמ"ב.

ירו' גיטי' פ"ז דמ"ח ע"ג. ועוד השם המופשט קִימָה כל"מ ברכו' י"א. שכיבה . . קימה, קידושי' ל"ב: לא אמרתי קימה אלה במקום הידור, שם ל"ג. איזהו קימה שיש בה הידור וכו', ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. לא היא עשייה לא היא קימה וכו'. ועוד השם קוֹמָה מל"מ פי' גובה גוף Höhe, Statur ברכו' מ"ג: קידושי' ל"א. עיי' לעיל בערוך. במד"ר פי"ג מבואר קוממיות (ויקי' כ"ו, י"ג) בקומה זקופה ואין יראים מכל בריה. ועיי' ג"כ בתרי"א. ועוד עיי' תרג' ישעי' י', י"ג; יחזק' ל"א י'. אסת' ה' א' בתרג' שני כד כפיפא קומתא. אסת"ר פ' חור: מלא קומה ופשוט ידים ורגלים. והקבוץ סנהד' מ"ה. שתי קומות. ובירו' ב"מ רפ"ט די"ב. עמיק תרתין קוֹמִין והיחיד ויק"ר פ"ד בשעה שעומד על קוּמִי שלו. ומה שענינו תבואה קמה בל"מ ובתרג' קָמְתָא, ותרג' נציב מצבה, מצב קָמָא, קָמְתָא עיי' לעוי' באוצ"מ תרג'. ובב"ר פנ"ג דרש מי מלל (בראשי' כ"א, ז') קומתו של א"א היתה יבשה ונעשה מלילות ופי' במ"כ מלשון קמה וגדיש וא"כ צ"ל קמתו של א"א וכו' וכדאי' באמת בפסיקת' רבתי פמ"ג והמשיל לאברהם לקמה שמתיבשת ונעשית מלילות ועוד נ"ל שכיון במלת קמתו כמו אֻמָּתוֹ עיי"ע אם ח"א, קי"א ובתנחומ' הישן פ' וירא סי' ל"ז דורש מי מלל שיש בו ליחה של נערות] —

קָמָא (קצור מן קָאמָא = קָא אָמָא, קָא אָמַר = קָאמַר, er spricht) בר"ג דפסחי' (ג':) מאי דקמא פי' מאי קאמר[1]. ובר"ג דפ' מי שמת (ב"ב ק"מ:) אדמון אומ' בשביל שאני זכר הפסדתי מאי דקמא ס"א מאי דקאמא[2]. בפ' מציאת האשה בגמ' המשיא את בתו (כתובו' ס"ז:) מאי דקאמא[3] אמר לו נעניתי לך קום אכול פי' מאי שנא שהביאה לו עכשיו זו התרנגולת ולא קודם — (א"ב פי' לפני כמו קודם ואות דלת מובלעת. מסכ' גיטי' פ"ק (ו':) ומי איכא ספיקא קמי שמיא. תר"י בפסוק וספרתם לכם ממחרת השבת (ויקרא כג, ט"ו) מבתר יומא קמא דפסחא כמו קדמאה). *[אחי"ה ר"ב לא חש לדברי רבינו שהוא פירש קמא כמו קאמא = קאמר ועליו מורה נ"א קאמר ור"ב נגרר אחר רש"י שפי' בכל המקומו' הנ"ל קמא כמו קַמָּא ובאמת בסוט' ב' סע"ב מאי דקמא דקא בדלה מוכח כפירש"י ע"ש] —

* קַמָּא (והוא כמו קַדְמָא וד' מובלעת עיי"ע הקודם לזה der erste) ברכו' מ"ח: תנא קמא והוא לרוב בקצור ת"ק. שם י"ג: פסוקא קמא, כ'. קמאי הוו מסרו נפשייהו וכו', גיטי' י"ב: קמא קמא פי' ראשון ראשון, ב"ב מ"ו: קמאי דקמך, נזיר ל"ו: קמאי ובתראי ב"ר פל"ח למילף מן קמאי ולנקבה רבות: קידוש' ס"ו. ב"ב פ"ט סע"א תר"י בראשי' מ"א, כ' הך קַמַּיְתָא. ועוד כמו לִפְנֵי בעברי ברכו' ה' סע"א קמיה דר' יוחנן, ביצ' כ"ז. הוא יתיב קמייהו, ושם לקמיה דר' אמי, גיטי' ס"ז: קריבו תכא קמייהו, מגיל' ב'. כדבעינן למימר לקמן. ובכ"י תרג' תהלי' נ', כ"א; נ"ז, ז' ס"ט, כ"ג; פ"ה, י"ד והרבה זולתם שהביא הח' לעווי הגי' קומך, קומיי, קומיהון, קומוי ובדפ' אי' קדמך, קדמי וכו'. וכן בתר' ירו' בראשי' כ"ד, ז'. מ"ג לקמך, ושם ל"ג, ג' לקמיהון ובירו' הרבה פעמי' קומי ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: ירו' מגיל' פ"א דע"ב. ירו' גיטי' פ"ה דמ"ו ע"ד וכן קומיי ירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג איכ"ר פ' בני ציון ובבבלי רגיל ביותר קמי, קמא הוריו' י"ב: מ"ק כ"ב: קמי שפה עיי"ע קמי ור"ב שם. ויק"ר ספל"א וקמי מן כן וכו' פי' בראשונה, קודם מזה.

קמא (= קוּמָא מל"ם קְוָמָא בל"י κόμμι ועוד κόμμα Gummi, Harzart) בפ' ח' שרצים בגמ' וכוס עיקרין (שבת ק"י.) מאי כוס עיקרין אמר ר' יוחנן ליתי מתקל[4] קומא אלכסנדרית. קומוס קומא (גיטי' י"ט. שבת ק"ד:) עיי' בע' קומוס — (א"ב פי' בל"י מין שרף ואלכסנדרי' מובחרת שבכולם). *[אחי"ה ונקרא כן על שם אילן سنط acacia nilotica כובא מיצריא שגדל במצרים עיי' לעף פפלנ"צ 197 ובע' קומוס פי' רבינו קומא ודבריו נעתקים מפי' ר"ח כמו שתראה שם — ולדעת רז"ל שבת ק"י. ותוספת' יבמו' פ"ח קומא הוא חלק אחד הצרוך לכוס עיקרין שלא תלד או שלא יוליד] —

קוֹמָא (= קומים מל"י ורו' comes, κόμης Fürst) בפ"ק בע"ז בגמ' ויום גניסיא (י"א.) קומא (מינקיט) [צ"ל מי נקיט][5] קמי איניש כלומ' הוא על כל השרים. *[אחי"ה ור"ח ורש"י בע"ז פי' קומא מלך והנכון שהוא ראש וממונה על אחרים זולתו נגיד ושר עיי"ע קמים ועיי"ע אפיפיורא בח"א, רכ"ז] —

* קוּמִי עיי"ע קמי.

* קמאה עיי"ע קמע.

---

[1]) בנו"ג מאי האי דקמן ופירש"י מה הדבר הזה שבא לפנינו. [2]) ובנו"ג מאי קאמר. [3]) בנו"ג דקמא. [4]) בנו"ג מתקל זוזא. [5]) וכ"ה בכ"י ובדפ"ר.

* קְמוּאֵל (שם מלאך) פסיקתא רבתי פ"כ בשעה שעלה משה למרום וכו' ופגע בו קמואל המלאך שהיה ממונה על שנים עשר אלפים מלאכי חבלה שהם יושבים בשער הרקיע ועיי' בזהר בשלח פ' ימינך ה': קמואל שמיה והוא ממנה על תריסר אלפין ממנן שליחן בעא לאזדווגא ביה במשה, אולי יש למלה שייכות עם קומים פי' ממונה ונקרא כן שהיה ממונה על י"ב אלפי מ"ח. ועוד נ"ל שהוא הוא Akoman אחד מראשי שדים אצל הפרסיים עיי' צענדלעקסיק' ליוסטי צד 11.

* קמז נפעל נקמז עיי"ע ומ"ש.

קֶמַח (מל"מ הפכו סולת ובל"ס קִמְחָא grobes Mehl ועל היין Kahm. הפעל קְמַח (zermalmen בס"פ כה"ג בגמ' על אלו הנזיר (נזיר נ"ג:) אלא דאקמח אקמוחי פי' טחון בריחים ועשאן כקמח. בכל קרבנות פ"ח במנחות (פ"ו: במשני) ואינו מביאה מפיה מפני הקמחין[1]) פי' קמחין בלעז קנוט"י[2]) כלומר לבנים כמו קמח[3]). בפ' כיצד צולין בגמ' חל ששה עשר (פסחי' פ"ד.) א"ל דרמא לך הא לא חש לקמחיה הא הדר ביה וכו' בס"ג דפ' טרף בקלפי (יומא מ"ו.) ובסוף סוכ' (נ"ד.) אמר רבא האי מאן דלא חש לקמחיה, בפ' החולץ בגמ' אחד בתולות (יבמו' מ"ב:) דרמא לך הא לא חש לקמחיה סתם ואח"כ מחלוקת וכו' פי' „אכילתו להפסד הולכת שאינו מתעסק בתורה כראוי לה"[4]) וי"א „לא שימש כל צורכו ולא ידע שמועה זו ואתי לפרוקי לן"[5]) ס"א[6]) לא חש לקמיה כלומ' לא חשש לפניו הקושיא שתבוא לו. *[אחי"ה ובדפ"א ופראג אע"ג שנדפס כראוי ס"א בכל זאת אי' בטעות לא חש לקמחיה וצ"ל כגי' כ"י ודפ"ר לקמיה וכדפי' רבינו לפניו. וז"ל ר"א ביומ' (הובא בד"ס צד ס"ב.) דלא חש לקמחיה הכי הוא כד"א אינו חושש אם אוכל פת חטין או פת שעורין האי נמי לא חש למלתיה ואית ספרי דכתיב בהו לא חש לקמיה ע"כ אבל בכ"י ש"ס לי' זו הגי' לקמיה וגם רש"י פי' בכ"מ מענין טחינה לא חש למה שהוא טוחן ומוציא מפיו כלומ' לדיבורו ובסוכ' הנ"ל כלומ' מרבה דברים ואינם — קמח אינו דק כל כך כסולת ומזה המשל בירו מגיל' פ"א דע"ב. וירו' יומ' פ"ג דמ"ז ע"ד אמרון כל קמחייא קמח (כל קימחייא קימחין) וקמחא דקמחית סולת. ירו' חלה רפ"ב דנ"ח: קמחין וסלתות, ירו' סוט' רפ"ב די"ז ע"ד מכאן והילך קמחין הן, קידוש' נ"ג. מיני קמחים. והיחיד קֶמַח, קִמְחָא עיי"ע נהל, טחן, חלט ב', מעס. ומה שענינו קמחין על היין מנחו' הנ"ל עיי' לעיל בערוך ורמב"ם פי' גרעיני חטה. והפעל ממנו קְמִחַ בבינוני פעיל עיי"ע אפץ ובאפעל נזיר הנ"ל הובא בערוך] —

* קִמְחִית (שם פרטי לנקבה) ירו' מגיל' פ"א דע"ב. שבעה בנים היו לקמחית וכולם שמשו בכהונה גדולה וכו' וכן ירו' יומ' פ"ג דמ"ז. ובבבלי יומ' מ"ז. ועיי' ג"כ ע' לפני זה. ובענין ר' ישמעאל בן קמחית או ר' שמעון בן קמחית עיי"ע זרד ומ"ש בח"ג, ש"כ. ועוד עיי"ע בן קמחית ח"א, קכ"ג.

* קִמְחוּנְיָא (שם מקום) כתובו' ס"ז. אשלי דקמחוניא, קידוש' כ"ה: דרש רב בקימחוניא. לדעת קצת Gamach בארמיניא. עיי' נייבויער גיאג' 397.

קֶמֶט (מל"ס קְמָטָא (Falte, Runzel בפ"ו בנגעים (מ"ח) הקמטין שבצואר ובפ"ז (מ"א) בקטן ונולד בקמט ונגלה. בס"פ ח' במקואות (מ"ה) בית הסתרים ובית הקמטין אינן צריכין שיבאו בהן המים. פי' „בגברא תותי שיחיא ואתתא תותי שיחיה ותותי דדיה שמן קמטין כדתנן בפ' יוצא דופן (נדה מ"ז.) משיעלה הקמט תחת הדד"[7]). בפ' השוכר את הפועלין בגמ' מעשה (ב"מ פ"ז.) ובפ' יש נוחלין בגמ' בנות צלפחד (ב"ב קי"ב.) אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטין נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטין, בס"ג דפ' ר' ישמעאל בע"ז[8]) ובפ' יוצא דופן בגמ' כל הנשים (נדה מ"ג.) אמר ר"ל קנה בקומטו של זב והסיט בו את הטהור טהור וכו' —

---

[1]) בדפו"ו הקמחון. [2]) אולי מלאיי"ט canido לבן ובכ"י ק"ט קטטו ובעיקרי התלמו' לר"א זכות קנגטי ובלשונינו נאפה [3]) ובעה"ק שנ"ב פי' על נכון קאמי"ג בל"א והוא kahmig והיינו שנראה על היין שטח לבן כמו עפוש. [4]) הועתק מפי' ר"ח בפסחי'. [5]) גם זה הועתק מפי' ר"ח בסוכה לכן הנה מה טוב ומה נעים לגרוס כגי' כ"י עיקרי התלמוד שאחריו אנו נגררים לציין ג"כ ובסוף סוכה שלי' בשאר כ"י ודפ"ע ורבינו ראה פי' ר"ח לסוכ' שם (נדפס בש"ס ווילנ') והעתיקו כדרכו אבל קצת קשה במ"ש וי"א כי גם זה הוא כפי' הראשון מפי' ר"ח. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט דפ"ר דפא"ם ובעיקרי התלמוד אבל בדפו"ו בט"ס. פ"א. [7]) הועתק מפי' רה"ג לנגעי' פ"ו מ"ח ושם הגי' תותי ביחשיה . . ותותי ביחשה עיי"ע בחש. [8]) כיון לדף ס': וכן ציינו רבינו בע' בחש והשמיט ציון מנדה וכבר העירותי בע' בחש שזה הציון מע"ז לי' בכ"י ק"ט בע' הנוכחי וכן לא העתיקו בעל עיקרי התלמוד כ"י ועיי' תוספו' וחי' הריטב"א בע"ז הנ"ל.

(א"ב פי' חדודי הבשר מתכווץ וצומת והוא לשון פסוק (איוב ט"ז, ח') ותקמטני לעד היה). *[אחי"ה וכ"ה דעת רד"ק בשרשים אבל הנכון שהוא ל"ע قمط ענין לכידה ואחיזה וכמו שהוא בכתב אלאסול לר"י ן' גנאח' בכ"ז השוהו שם (צד 636) לדרז"ל כשיעלה הקמט תחת הדד, והנכון שמלת קֶמֶט הוא ל"ס פי' ענין כפול עור הבשר ועשיית פימה מפני כווצת הבשר וקמט ובית הקמט נדה ס"ו: הוא כמו קוּמֶט נדה מ"ב: שרץ בקומטו . . נבלה בקומטו שם מ"ג. קנה בקומטו של זב וכו' והפעל תוספת' נגעי' ספ"א סדין המקומט מפשטין את קומטיו וכו' סילקו הרי הוא כקמוט שנפשט] — קמט [1] (מל"ע قمط ומל"מ ענין קמיצה ועצירה (packen, zusammenpressen בחלק בענין יושבי בנוב (סנהד' צ"ה.) תפשיה וקמטיה [2] ויתביה תותי בי סדיא [3]. בפ' אין דורשין בגמ' ולא במרכבה (חגיג' י"ג:) אלו (תתקע"ז) [תתקע"ד] דורות שקומטו בעצמן [4] קודם שנברא העולם. בס"פ השולח בגמ' המוכר עצמו (גיטי' מ"ז.) בעינא מקמטינכו [5] ואותבינכו פי' אקשר ידיכם ורגליכם. עונותיו ילכדנו את הרשע (משלי ה', כ"ב) תרג' חובוי דרשיעא קמטין ליה. *[אחי"ה וכן תרג' יתמך דברי לבך (שם ד', ד') יקמט מליי ליבך. ובעל עיקרי התלמוד כ"י הביא עוד ציון בזה"ל ובפ' מי שאחזו ונקמט בפומיה כמו ויקח בפיו ע"כ וכיון על גיטי' ס"ט סע"א ובנו"ג ונינקוט בפומיה, וכנ"ה בפסחים מ"ב: דקמיט מרפא ליה ודרפא מקמיט ליה, יבמות ס"ד: איכא משפחה דקמיט דמא. פועל חגיגה י"ג סע"ב עיי' לעיל. ושם י"ד רע"א ת"ח שמקמטין עצמן על דברי תורה בעוה"ז וכו' ילק' ויגש ר' קנ"א כולן עומדין חוץ לזיקה ואני מעי קומטין עלי כחבל עיי"ע קמתין ומ"ש ר"ב] —

* קוּמֶט (Pupille im Auge) דרך ארץ ספ"ט קומט שבשחור זה ירושלים פרצוף שבקומט זה ביהמ"ק.

קוֹמִיטָטוֹן (מל"י אמצ' ומל"ר ,κομιτάτον (Suite, Hofstaat, comitatus מדר' אסתר פ' ובמלאת הימים: שושן הבירה כבית קומיטטון היה מאכל ומשתה מצוי בה פי' בל"ר בית גדול אשר בו המלך ועבדיו יושבים תר"י (ב') בכל ביתי נאמן הוא (במד' י"ב, ז') בכל קומיטטון דידי מהימן הוא [6].

* קומטון בשבת קמ"ה: כגי' רש"י ובכ"י ש"ס קמוטרי וגי' רבינו קומון עיי"ע הגמון ומ"ש בח"ד, קע"ט הערה 1.

קַמְטָר (מל"י κάμπτρα, κάμψα (ובכ"י κάμτρα (Holzkiste, Korb (Du Cange בפי"ו בכלי' (מ"ז) כסוי קמטרא טהור. בפ"ט באהילות (מט"ו) עשוי כמין קמטרא. בס"ג דפ' מי שמתו (ברכות כ"ו רע"א) גלימא אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי. לאשר על המלתחה (מ"ב י', כ"ב) תרג' לדממנא על קמטריא [7] פי' "לשון ערבי [יוני] רומי ואדומי". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לכלי' (בסר"ט 13) ושם הביא ג"כ פי' תרגום המלתחה קמטריה ע"כ וכיון רה"ג כי בכל לשונות הנ"ל קמטרא היינו מלתחה וכ"ה כונת רבינו ובאמת זו המלה אי' ג"כ בל"ע قمطر Bücherbehältnis תיק של ספרים וכ"ה במגילה כ"ו: קמטרי דספרי ופירש"י ארגז והביא ג"כ התרג' למ"ב הנ"ל ועוד התרג' ליחזק' כ"ז, כ"ד וזו התרג' הביא ג"כ רה"ג לאהלות פ"ט מט"ו (בסר"ט צד 24) ושם פי' קמטרה: ספטא בלי רבנן מקום שחובשין בו בגדים וספרים ע"כ ועיי"ע ספ"ט ובתש' הגאוני' (הוצ' הי' הרכבי) סי' שנ"ב פי' רש"ג ורה"ג מרצופין ע"י קמטרי שנותנין בהן פירות או משוי. ובתש' סי' קפ"ט (צד 86) וסממטרי דמנחין ביה זיבנא בספינתא, צ"ל קמטרי. — ובעה"ק שנ"ב לועז קמטר: וואצק בל"א ע"כ וכיון על לשון אשכנז (Felleisen = Watsack) עיי' אדעלונג ערך [Watsack —

* קַמְטְרָיָא (מע' הקודם (Garderobier ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ד שמעון קמטריא ופי' המהרש"ם תרג' מלתחה קמטרא שהיה עושה ארגזים ותיבות נאות ע"כ והוא התואר מע' הקודם וכן בל"ר ויוני' καμψάριος, capsarius פי' שומר בגדים בבית המרחץ.

קמי (= קוֹמִי בל"י ורו' Haupthaar, κόμη, coma (Haar בס"ג [8] דפ' מרובה (ב"ק פ"ג.) ובס"ג דסוט' (מ"ט:) אבטולס בר ראובן [9] התירו לו לספר קומי [10] מפני שקרוב למלכות היה פי' כגון מלכות יון שקוצצין שער ראשיהן מלפניהן עד האוזן

---

[1]) בדפ"ע חוץ מדפא"מ נכלל בע' הקודם לזה. [2]) בנו"ג כפתיה קמטיה ובילק' נקטיה וכ"ה בכ"י ש"ס עיי' ד"ס שם. [3]) וכ"ה בדפי הישנים בש"ס ובנו"ג בי בדייא. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס בי ובאוצר הכבוד אצל ד"ס ובנוסחאותינו לי' בעצמן. [5]) בנו"ג אקמטינכו. [6]) ועיי"ע בלדר ומ"ש בח"ב, צ"ה. [7]) ובקצת ספרי' הגי' קומטריא. [8]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בר"ג. [9]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע ב"ר ראובן. [10]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע קמי.

כלפי מצח כולו ומניחין השיער שכנגד העורף נוטף ומתפזר לאחוריהן[1]. במעיל' בס״ג דפ' קדשי מזבח (י״ז.) הלך ר' ראובן בן איצטרובולי וסיפר קומי והלך וישב לו ביניהן[2] בסוף הוריות (י״ב:) ובפ' ואלו מגלחין (מ״ק כ״ב:) על כל המתים רצה מבדיל קמי שפה שלו רצה אינו מבדיל על אביו ועל אמו מבדיל פי' מבדיל קמי שפה שקורע בית צואר ממש אינו מבדיל שקורע למטה משפה[3] — (א״ב פי' בל״י ורו' צמה ותלתלי שער — וקמי שפה כמו: לפני עיין ע' קמא). *[אחי״ה וחידוש שלא העיר על זו הטעות בעל עיקרי התלמוד כי הוא העתיק תחת סוג אחד הציון מהוריו' ומ״ק. ובענין תספורת קומי כבר הביא התוספתא שבת רפ״ו (ז') אלו דברים מדרכי האמורי המספר קומי והעושה בלורית ובב״ק ובסוט' הנ״ל אי' רק התחלת המאמר אבל בספרא פ' אחרי מות פרק י״ג ר' יהודה ב״ב אומר שלא (תנחור) [צ״ל תנקור, כגי' הראב״ד] ושלא תגדל ציצית ושלא תספר קומי שפה דב״ר פ״ב המספר קומי והעושה בלורית מה המספר קומי זה המספר פאת ראשו ועושה תפיסת קורצין וכו'] —

קמליא (= קִימוּלְיָא מל״י ורו' κιμωλία, cimolia (kimolische Erde, weisse Thonart נתר ובורית קימוליא ואשלג ס״א קימוניא כבר פי' בע' אשלג — (א״ב פי' בל״י ורו' מין אדמה לבנה המובאת מאי קימוליא ובה היו מכבסים הבגדים. ודע כי סם וסיקרא קימוליא וגרתיקון מיני אדמה לבנה הם וקילורית מין סם). *[אחי״ה בע' אשלג (ח״א, שט״ז:) הארכתי הן בענין קימוליא הן בענין הגירסאות ועתה אוסיף כי בתוספת' נדה ס״פ ח' אי' קימיליא וצ״ל קימוליא. ובירו' שבת ספ״ט די״ב: מבואר קימון קליא פי' קימון (= קימוניא) הוא ענין קליא Kalia. ובכ״י ש״ס בשבת צ'. אי' לנכון קימוליא ובסנהד' מ״ט: קמוליא] —

☞ קמליא (קִימֵלְיָא מל״י κειμήλιον וכן בל״ס קִימֵלְיָאָן (Kleinod, Kostbarkeiten מד' ב״ר פ' ויבא יעקב שלם (ס״פ ע״ט) במאה קשיטה (בראשי' ל״ג, י״ט) א״ר סימון קו״ף קימליא[4] פי' בל״י ורו' כלים חמודים ותכשיטי זהב וכסף.

קָמִין (מל״י κάμινος, καμίνιον וכן בל״ע قمين (Kamin. Ofen ירו' בריש כירה (ירו' שבת פ״ג ד״ו.) בראשונה היו סותמין הקמין מערב שבת[5] ורוחצין בשבת. בויק״ר בריש אשה כי תזריע (פי״ד) אם המתין אדם בקמין[6] שעה אחת אינו מת לשון לעז הוא קאמינ״ו. *[אחי״ה בלאי״ט camino מל״ר caminus פי' כבשן האש ועיי״ע הבא אח״ז בפ״א. וכנ״ה בירו' ב״ב רפ״ד די״ד ע״ג בסלקי וקמין ובתוספת' ב״ב פ״ג ובב״ב בבלי ס״ז: אי' בית היקמין עיי״ע וע' יקמין ויו״ד נוספת בתחלה וצ״ל קמין וכדאי' בכ״י תוספת' ב״ב. תוספת' מקואות פ״ה המת במרחץ הקמין טמא המת בקמין המרחץ טמאה. ובת' הגאוני' (הוצ' הרכבי) סי' קפ״ט הגי' יקמים, בית היקמים וע״ש הפי'. וכנ״ה קמין בתנחומא הישן כי תשא סי' ב' ובילק' ישה״ש ר' תתקצ״ב ועוד קמין מקום או בית הכלא לחייבי מיתה לדונם באש של כבשן ירושלמי סוטה פ״ט דכ״ד: מסרוהו לשלטון והחזירוהו לקמין, תוספת' סוט' פט״ו והטילוהו בקמין ועיי״ע הבא. או י״ל שבירו' ובסוט' הנ״ל קמין הוא ל״פ פי' כפה ושיעורו כמו כונסין אותו לכיפה סנהד' פ״א: עיי״ע כפה ומ״ש בח״ד ר״צ] —

קמניא (= קִימוֹנְיָא ein abschüssiger Ort in Rom, (Gemoniae בפ״ק בע״ז בגמ' ויום גניסיא (י':) כל דזכי למלכא אשדו ליה לקימוניא[7] חלילא פי' חפירה מליאה אפר מנופה שמשליכין בו חייבי מיתה. פ״א „לכבשן האש"[8] — (א״ב פי' בל״י ורו' ארובת העשן וכבשן). *[אחי״ה כפי פי' ר״ב והוא כפ״א בערוך היא היא המלה של ע' הקודם. ורש״י פי' „בית מלא עפר" אולי צ״ל אפר כפי' הערוך. ודע כי חייבי מיתה הועלו למקום מדרון ברומי שנקרא Gemoniae או יותר טוב Gemoniae scalae או gradus gemonii ומשם נסחבו בווים אחר נידונם ועיי' ג״כ ע' גרדם ח״ב, שנ״ט] —

* קמן נפעל נקמז עיי״ע נקמז.

* קָמָּן פי' לפנינו עיי״ע קָמָּא.

קמנטרים (= קוֹמֶנְטְרִיסִין מל״ר commentarienses (Registratoren, Gerichtssecretäre בפ' כל גט בגמ' ג' דברים א״ר אלעזר (כ״ח: כט.) מקומנטריסין של אומות העולם איש פלוני נהרג

---

[1] וכ״ה בשט״מ בב״ק בשם גאון. [2] וכן פי' רגמ״ה כ״י (דף רס״ח סע״א בקובץ כ״י אנגייליקא) וסיפר קמי גילח שערו שלפני מצחו והניח השער שלאחריו כעין בלורית כדרך שהגוים עושים ע״כ ועיי' ג״כ פירש״י בב״ק בשם תשו' הגאוני. [3] ועיי' במיוחס לרש״י במ״ק. [4] בנו״ג קמיליא. [5] בנו״ג עוד ונכנסין. [6] בנו״ג בחמין. וכ״ה בתנחו, תזריע אבל בתנחו' הישן סי' ד' אי' בקמון וצ״ל בקמין עיי' מ״ש רש״ב אות י״ט. [7] בדפו״ו בט״ס לקימנוניא. [8] הועתק מפי' ר״ח בע״ז.

פי' אע"ג דקיימא לן גוי מסיח לפ' תומו מהימן מילתא דשייכי בגווה כגון דאמרי בבית דין שלנו נהרג לא מהימן דעבידי לאחזוקי שקרייהו[1] — (א"ב פי' בל"ר ספר המורה הדברים בקצור וגם נאמר כן מפרש הן הספר עצמו הן בעל הספר לכן רש"י ע"ה עד היום נקרא בין הנכרים קומנטרים שהוא פירש המקרא ואנחנו בחסרון אות קוראים לו קונטרים). *[אחי"ה וידוע כי בעלי התוספות קראהו לראש המפרשים לרוב קונטרס והוא commentarius. ורש"י בעצמו הביא זו המלה בשבת צ"ח: ד"ה אמר שמואל ובמנחו' ל"ב. ד"ה אטבא עיי"ע אטבא ח"א, נ"ט. אבל בגיטי' פי' קומנטריסין כותבי וסופרי הבית דין מל"ר הנ"ל והם היו ג"כ שומרי בית הסוהר לכן פירש"י בגיטי' כ"ח: קומנטריסין ממונין (ליהרג) [צ"ל להרוג][2], וכנ"ה בירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד (מקמנטריסי) [צ"ל מקומנטריסי] המלך שמע מת פלוני וכו', מדר' תהלי' מזמור כ' הגישו עצמותיכם (ישעי' מ"א, כ"א) קומטומוריסון של בני עשו והם אומרים רבש"ע מי עושה קומטוריסון של בניך וכו' צ"ל קומנטריסין] — קוֹמְנִיתָא (נ"ל מל"ס קומלא, קמולותא (ול' ונ' מתחלפין) פי' עפוש בפת (Schimmel דאומא (פסחי' מ"ב.) כבר פ' בע' כפת. *[אחי"ה בע' כפת ג' פי' כפת שאור והביא אגב גררא קומניתא דאומא ול"נ שהוא ל"ס הנ"ל עפוש הפת וכדפי' רש"י ומה שפירשתי בע' אומא שהוא ל"ע פירשתי לשטת רבינו שהשוה בע' כפת למלת כפת עיגולין עיגולין וחזרתי מזה הפי' וגם מה שכתבתי בע' טהר (ח"ד, י"ז) אשר שם רציתי לתקן דאפיא אמיה שצ"ל אומיה הריני מתחרט אבל אומא עצמה הוא ל"פ כמו שרשמתי בע' טהר. וראיה לפירושי תמצא בתש' הגאוני' (הוצ' הרכבי) סי' שנ"ב עש"ה. ובכ"י ש"ס מינכען הגי' קומניתא דנהמא] — קוֹמוֹס (מל"י κόμμι, κόμμις, Gummi) קומוס וקלקנתום (גיטי' י"ט. שבת ק"ד: מגילי' י"ז. פרה מ"ט מ"א) עיי' בע' קלקנתום. גמר' (שבת ק"ד:) קומוס קומא. פי' הוא השרף כמו שאמרנו (שם כ"ג.) כל השרפים יפין לדיו"[3]) ובלעז גומא. *[אחי"ה בלאי"ט gomma וכ"ה בפירש"י בשבת ק"ד: וכנ"ה בירו' סוט' פ"ב די"ח סע"א קומוס וקלקנתום, תוספת' מקואות פ"ו (ז') המור והקומוס, ספרא ויקר' סוף פרק כ"א קומוס במור ועיי' קהל"ר פ' יש רעה ופ' גם זה, במד"ר פ"ט אין כותבין לא בקומוס . . . אלא בדיו ועיי"ע קומא] —

קמוס (= קימוס ? Natter) בס"ג דפ"ק בב"ק (ט"ז.) ערפד לאחר ז' שנים נעשה קימוס. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ולא כבדפו"ו קומוס, ובכ"י ש"ס וילק' כ"י קימוס ובנו"ג קימוש ונראה שהוא מין נחש ונקרא על שם נשיכתה חדה כקוץ מל"מ (ישעי' ל"ד, י"ג) קמוש וחוח וכדמוכח קצת ממה דאי' בסמוך קימוש לאחר ז' שנים נעשה חוח אבל עיי"ע חוי ומ"ש בח"ג, שנ"ב וש"נ הגי' קמקמה (ירו' שבת פ"א ד"ג:)] —

קמים (= קוֹמֵיס מל"י ורו' (קוֹמֵיס) κόμης, comes (Oberst, Fürst ברי' ויק"ר פ' והוא ישקיט (פ"ה) ר' ברכיה אמ' מן (הנסכני) [הדא סיכני][4] הוה ועלה ונתמנה קומים אספוסריאון[5]) בירושלם[6]), ובאמור אל הכהנים פ' מה יתרון (פכ"ח) ויי ליה לההוא גברא מאן עביד קומים קלאטור אנא עביד בלנא וספרא ובפסקא דהעומר (פסיקתי' דר"כ צד ע"ב.) ויי ליה לההוא גברא דהוה עביד קומים פנטון קוזמוקלטור עביד בלנא וספר פי' קומפלציאו (?) של מלך. ירוש' בפ' הרואה בגמ' על הרוחות (פ"ט די"ג ע"ד) כיון שראה דוד שממון חביב עליו מינהו קומים תיסוורין[7]) שלו על בית המקדש שנא' (דה"י א' כ"ו, כ"ד) נגיד על האוצרות — (א"ב פי' בל"י ורו' נגיד ופי' קומים פנטון[8]) בל"י נגיד על כל הדברים, ובמד' אסתר פ' ותמאן המלכה קומים אסטבולי[9]) פי' בל"ר נגיד על ארוות הסוסים, קומים קלטור פי' בל"י[10]) ממונה על שלוח בית דין ולא תתכן גי' קוזמו קלטור כי אם קומיז קלטור כמו שפירשתי או קוזמוקרטור פי' בל"י אדון עולם). *[אחי"ה ובאסת"ר פ' מהר הגי' המוטעת קנמון קלטור וצ"ל קומין קלטור עיי' למטה ובקצת מקומות נכון לפרש ע"י κοσμοκράτωρ עיי"ע קוזמוקרטור אבל במקומות אחרים קומים קלאטור לפי דעתי הוא מל"ר -nomencu

---

1) עיי' כ"ט. ושם קצת בשינויים. 2) וכ"ה לנכון בתוספו' רי"ד. 3) הועתק מפי' ר"ח בשבת ק"ד: 4) וכ"ה בדפא"מ ובנו"ג הדא סכנין ובילק' סיכני. 5) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר אספוסוריאון ובדפו"ו אספוסיריאון ונ"ל שצ"ל קומים אופסוריאון מל"י κόμης ὀψάριον (= comes obsoniorum) ממונה על המאכל והתבשיל Tafelmeister. 6) כן הוא נכון בכ"י ה"ב וכ"ה בילק' ישעי' רי ר"צ ושם הגי' קומוס ואיפרכוס בירושלם. ובדפ"ע בט"ס בירושלמי וגם בטעות בנקודה קודם המלה. 7) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ו"ו ל"ד בדפ"ר תיסברין ברפו"ו תיסוורין (ובנו"ג קומים על תיסבריות שלו). 8) κόμης παντῶν. 9) κόμης τοῦ στάβλου comes stabuli, comestabilis. 10) κόμης κλήτωρ.

lator, nomenclator מל״י ὀνομακλήτωρ פי׳ ממונה על פלטין המלך Comes Palatii והיה מופקד לקרוא בשם מי ומי ההולכים לשולחן לאכול פת בג המלך עיי׳ Du Cange ע׳ Comes וע׳ nomenclator וזה מה שאי׳ בויק״ר פכ״ח מאן דעביד קימוס (בגרון) [צ״ל פנטון] מאן דעביד קומים קלטור מאן דעביד מנסטאר פלטין (minister palatii או מגסטאר פלטין (magister palatii הרי שנגיד קומים קלטור הוא הוא מנסטאר פלטין וראיה עצומה לזו ההשערה כי משרת קומים קלטור היה לקרוא ללחם מצאתי בקהל״ר פ׳ שבתי וראה וגם לא ל ח כ מ י ם ל ח ם (קהלת ט׳, י״א) זה משה אתמול הוה עביד קומים קלטור בפלטין של פרעה והיום קראן ל ו ויאכל לחם. ובפסיקת׳ דר״כ צד ע״ב קומוס פנטון קומוס קלטור ובפסיקת׳ רבתי פ׳ העומר קומספנטון קומסקרטור ובאסת״ר פ׳ מהר (דומין) [צ״ל קומין] פנטון (קנמין) [צ״ל קומין = קומים] קלטור אולי בכ״מ צ״ל ק ו מ י ם פ ל ט י ן קומים קלטור וכאמור כי Comes Palatii אחד היה עם Nomenclator[1] ובירו׳ הנ״ל קומים על תיסבריות ושהש״ר פ׳ סמכוני קומסין תסברין הוא ל״י κόμης τῶν θησαυρῶν ובל״ר Schatzmeister, comes thesaurorum. אסת״ר פ׳ ותמאן קומים אסטבלאטי מל״ר comes stabuli ועוד נקרא בתיבה אחת constabulatus = comes-tabulus (ועיי״ע אסטבלאט ח״א, קס״ה). וכנ״ה קומים בשמ״ר פל״ז קומים ורפוסא, במד״ר פט״ו היום הוא אפרכוס למחר סגן [צ״ל פגן] למחר קומים וכ״ה נכון בגי׳ פגן בתנחו׳ הישן בהעלתך סי׳ כ׳. תנחומ׳ הישן פ׳ תזריע סי׳ ט׳ קומים מתיירא מאפרכוס וכו׳] —

* קומיסין בכ״י תנחומ׳ הישן חקת וצ״ל קומקמוסין עיי״ע קמקם ומ״ש רש״ב בתנחומ׳ שם צד נ״א אות ל״ט.

* קמיסמסין (?) בתנחומ׳ הישן פ׳ בראשי׳ סי׳ ל״ג צד י״ב: בהוצ׳ הח׳ באבער צ״ל גמיסקין עיי״ע גמס.

קמע (= קְמִיַע אולי מל״י ἅμμα קשירה ומזה περίαμμα Amulet) בפ׳ במה אשה (שבת ס׳.) ולא בקמיע. ב ס ו ף[2] מקואות (פ״י מ״ב) הכדור והקמיע והאמום. בס״ג דפ׳ אין מעמידין (ע״ז ל״ט.) ובבכורות בס״ג דפ׳ עד כמה (ל׃) מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קומעת[3] לו תפילין על ידו נישאת לעם הארץ והיתה קושרת לו קשרי מכם על ידו — (א״ב פי׳ ענין קשר ויש רפואה נקשרת בגרון או באבר מן האברים וגם כתבים נקשרים לרפואה). *[אחי״ה ובעל עיקרי התלמוד כ״י פי׳ כמו כן (ואולי הוא מפי׳ רבינו אבל לא מצאתיו בכ״י ערוך) וז״ל פי׳ לשון קמיע הוא קשר בין של עשבים ועיקרין או אתמחי גברא גם אתמחי קמיעא גם של כתב ע״כ, שבת ס״א. איזה קמיע מומחה וכו׳ וע״ש כל הסוגיא ושם׃ אחד קמיע של כתב ואחד קמיע של עיקרין. ירו׳ שבת ספ״ה ד״ז ע״ג קמיע מומחה, שם פ״ו ד״ח׃ קמיע זה מומחה ועיי׳ תוספת׳ שבת פ״ד (ה׳) וירו׳ שבת ספי״ז דט״ז׃ — ירו׳ שבת פ״ח די״א׃ עור כדי לעשות קמיע . . כדי ליתן על הקמיע, ירו׳ יומ׳ פ״ג ד״מ ע״ג עור שעיבדו לשם קמיע. ירו׳ חגיג׳ רפ״ב דע״ז. וסערה עשאה הקב״ה כמין קמיע ותלייה בזרועו. פסחי׳ קי״א׃ לקמיעא, קידושי׳ ע״ג׃ תלי קמיעא, כלי׳ פכ״ג מ״א[4] הקמיע והתפילין תוספת׳ כלי׳ ב״מ ספ״א קמיע של מתכת, ויק״ר רפכ״ה נטל מקל וחקקו ונתן בו קמיע. שמ״ר פט״ז עשה בהן קמיע, במד״ר פי״ב יהא הקמיע הזה עליך שלא ישלוט בך עין רעה עוד וכ״ה בפסיקת׳ רבתי פ״ה פ׳ ויהי ביום כלות משה והקבוץ שבת ס״א׃ ב״ר פע״ז שהש״ר פ׳ מי זאת קמיעין[5]. ונ״ל שהמלה נחצבת מל״י כאמור ופי׳ ἅμμα קשר ועוד בתוספת περι פי׳ סביב ענינו ממש קשירה סביב לגוף לרפואה וזה ממש קמיע (ופעמים ק׳ או א׳ חסר בתיבות הנלקחות מל״י עיי״ע אטליז וכדומה וכאן בהיפך ההברה בשמוש תנועת הנשימה שאי׳ ביונית ἅμμα נבטא בקו״ף ועוד עיי״ע כי. וראיה מופתית מצאתי לזה מב״ר פמ״ה קמיע היא צריכה הימום היא צריכה וצ״ל הימום וזה ממש מל״י ἅμμα וכמו שהוכחתי בע׳ הימום (ח״ג, ר״ב) ונ״ל קמיע היא צריכה בא מגליון פנימה להורות על הימום ורבינו לא גרס לה באמת בע׳ מיימים ע״ש. והפעל ממנו קומעת בכורו׳ ע״ז הנ״ל וכ״ה בתוספת׳ דמאי ספ״ב בכ״י ובדפוסי׳ והיתה קושרת, תוספת׳ כלי׳ ב״מ רפ״ו הסנדל משיקמע] —

קמע (= קִימְעָא, קִימְאָה נ״ל מל״צ kamna ומזה בל״פ הישנה פי׳ מעט gering,

---

[1]) ואולי ק ו מ י ס קלטור צ״ל נומים קלטור ונשתבש קומיס קלטור ממה שהקדימו ק ו מ י ס פנטון. [2]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ע בפרק. [3]) בנו״ג בע״ז קושרת. [4]) ופי׳ רה״ג כותבין קמיע ונותנין אותו בתוך עור ותופרין. [5]) ועיי׳ בתש׳ הגאוני׳ בהוצ׳ ראה״ה צד 189 פי׳ שע״ג ולפום הכין מיכתבין קמיעי ונאמרין שמות כדי שיעזרו המלאכים בדבר.

(wenig בגמ' דפ' ערבי פסחי' (קי"ג:) אוכל הרבה ומוציא קימעא. *[אחי"ה וכנ"ה בגיטי' ס"ז. טוחן הרבה ומוציא קמעא, כתובו' ע"ט סע"ב ואכל קימעא קימעא ושם בגמ': וכמה קימעא וכו' ובתש' הגאוני' קדמוני' דפ' בערלין בהוצ' מקיצי הנרד' צד 136 הגי' כמה קימאה. ירו' יומ' רפ"ג ד"ט: בתחילה קימעא קימעא ובירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג קימאה קימאה, ירו' שקלי' ספ"ו ד"נ: משוך קימאה כלפי צפון, ירו' סוכ' פ"ב דנ"ג. אדם ישן קימאה ודיו, ירו' סנהד' ספ"ח ד"כ ע"ג ישנים הן קימעא וכו', ב"ר פ"ט אדם ישן קימעא וכו' שם פי"ב הוא רפי קימעה במד"ר פי"ט קימעא קימעא ועיי' עוד פ"ד שם ושהש"ר פ' כמגדל — ובעל התשב' רוצה לפרש מזה ג"כ קמיע של ע' הקודם לפי שמשימין בקמיע פתקין קטנים עם כתיבה מעוטה בראשי תיבות, וגמטריאות .. לפיכך נקרא קמיע ע"כ והוא דוחק] —

קַמְפּוֹן (מל"ר ויוני אמצ' Feld, campus, κάμπος (Ebene, Ringplatz בהכדור פכ"ג בכלי' (מ"ב) טפיטן של סוס טמא מושב מפני שעומדין עליו בקמפון פי' „שדה ששוחקין בו המלכים שמו בל' יון קמפון"[1]) וגם בל' לעז הוא קמפ"ו[2]). בפסקא דויהי בשלח (פסיקתי דר"כ צד פ"ב:) הוציא כרוז ואמר כל עמא יפקון לקמפון[3]), בויק"ר פ' (אל תהי עד חנם והוא עד) [צ"ל והוא עד פ' אל תהי עד חנם] (ר"פ ו') הוציא כרוז במדינה ואמר כל עמא יפקון לקמפון[4]) הביא חולדות וכו', ובאמור אל הכהנים פ' וצדקתך אלהים (פל"א) כל מי שילקוט ויאכל מפני שביעית יהו מחזירין אותן בקמפון[5]) ס"א קנפון[6]) — (א"ב פי' בל"ר שדה מרווח הן לטייל הן לצחוק). *[אחי"ה וכנ"ה בפסיקת' רבתי פכ"א למלך שהיה יוצא בקימפון וצ"ל בקמפון, ילק' יתרו ר' רפ"ו מלך בו"ד יוצא לקומפון כמה נאים כיוצא בו כמה גבורים כיוצא בו וכ"ה בילק' תהלי' סוף ר' תשצו בשם פסיקת' רבתי וצ"ל בפסיקת' דר"כ (צד ק"ח) ושם הגי' בט"ס יוצא לסימפון וצ"ל לקימפון וכ"ה נכון בתנחומ' הישן פ' יתרו סי' י"ד (צד ל"ט בהוצ' רש"ב) מלך בו"ד יוצא לקמפון ובכ"י רומי לקנופין וצ"ל לקמפין או לקנפין כפי גי' ס"א בערוך] —

* קומפנדר עיי"ע קפנדר.

קוֹמְפְּרוֹמְסִין (מל"ר compromissum וכן בל"י אמצ' κομπρόμεσον, κομπρό-μισον (gegenseitige Verabredung ירו' דמ"ק פ' ואלו מגלחין (פ"ג דפ"ב.) ושטרי ברורין קומפרומסין זה בורר לו אחד, כן נקראו בל' רומי. *[אחי"ה ובויק"ר פ"ו אי' בהבלעת המ"ם קופרמסאות וכן הביאו רבינו בזה הע' ע"ש וכבר רמז ר"ב על ע' הנוכחי ובאמת צ"ל קומפרומיסאות וכן העתיקו בעל עיקרי התלמוד] —

קָמַץ (נ"ל מל"ע قمط לקח abnehmen ועוד מל"מ לקח בקמצו (eine Hand voll nehmen בס"ג דפ' האומר לחבירו (ב"ב ק"ו:) ושמואל אמר מקמצין פי' כל אחד מוציא קומץ מן החלק שהגיעו והוא שליש ממה שהגיע בידו עיי' בע' וותר. קומץ אחד לעשרון אחד קומץ אחד לס' עשרין בסיפרא והביאה אל בני אהרן (ספרא ויקרא פרק י' פרש' ט'), זו קמיצה וזו אצבע (מנחו' י"א.) כבר פי' בע' אצבע. *[אחי"ה בב"ב הנ"ל פי' מקמצין נוטלין חלק אחד וכן ענין בחולי' נ' רע"א מקמצין פירש"י נוטלין מעט מעט, שם: קמצו והבו ליה, קמוץ הב לי, פסחי' ע"ה: ע"ו. יקמוץ את מקומו. ומה שענינו לקיחה בקומץ מל"מ עיי' מנחו' י"ג. הקומץ את המנחה, שם י"ב. י"ז. כל הקומץ ונותן בכלי וכו', שם י"א. כיצד קומצין .. כדקמצי אינשי וכו' עד חופה ג' אצבעותיו עד שמגיע על פס ידו וקומץ, קמץ בראשי אצבעותיו וכו' עיי"ע ברץ. ספרא ויקר' פרק י' פרש' ט' קמץ בשמאל יחזיר ויחזור ויקמוץ בימין ע"ש כמה פעמים ענין קמיצה. ב"ר ספ"ה ויק"ר פ"י עיי"ע חפן ומ"ש בח"ד, תס"ד. הפעיל ויק"ר פ"ג ראה את הכהן שהקמיץ ואכל את השאר. נפעל מנחו' י"ח: נקמצות .. אין נקמצות, שם כ"ג. מנחות שלא נקמצו, ירו' שבת פ"ב ד"ה. והרי קמיצה! עד שלא נקמצה אסורה לזה ולזה משנקמצה אסורה לזרים וכו'. והשם קוֹמֶץ ברכו' ג': אין הקומץ משביע את הארי וכו' מנחו' כ"ב. נתערב קומצה בקומץ חברתה, שם כ"ג. קומץ דמנחת חוטא, ויק"ר רפ"ג קומץ מנחת נדבה של עני קהל"ר פי' טוב מלא מלא קומצו של עני מנחת נדבה, ספרא ויקרא סוף פרק י' פרש' ט'

---

[1]) הועתק מפי' רה"ג כלי' שם. [2]) campo. [3]) בנו"ג לקומפון ובכ"י כרמולי הגי' לקופון וכן הביא רה"ג לכלי' הנ"ל אצל הגי' בקומפין א"ד בקופון ועיקר הגי' בקומפון וכדאי' בספרא מסכת זבים פי' מצורע פרק ג' פרש' ב' והובא המדרש ג"כ בשהש"ר פי' יונתי ופי' גן נעול. [4]) בנו"ג לקומפון. [5]) ובדב"ר פ"ב אי' בקומפין וכן בילק' ריש ואתחנן בקומפון אבל בספרי ריש ואתחנן פי' כ"ז בעקיפים עיי"ע עקף. [6]) ואו"כ בפי' רה"ג ובכ"י כרמולי הנ"ל צ"ל קנפון תחת קופון.

נטמא הקומץ, ושם הרבה פעמים מלא קמצו, מגילי ט"ז. מלי קומצא דסולתא. ב"ר ספ"כ קומץ עפר של אדמה, ויק"ר פל"ד יהבין ליה שיתא דינרין בגו קמציה. והקבוץ קְמָצִים מנחו׳ י"א: פ"ז: ב"ר פ"ה ספרא אמור פרק י"ח פרש׳ י"ג ירו׳ שקלי׳ ספ"ו ד"נ: והשם המופשט קְמִיצָה מגילי ט"ז. הלכות קמיצה מנחו׳ י"א. קמיצה . . זו היא אחת מעבודות קשות שבמקדש, ספרא ויקרא פרק י׳ ריש פרש׳ ט׳ הכהנים וקמץ (ויק׳ ב׳, ב׳) מלמד שהקמיצה מצות כהונה . . קמיצה שלא קבע לה צפון. מלא קמצו סלת יכול מקום הקמיצה יהא סולת וכו׳ ע"ש כל הענין. והקבוץ הקמיצות (מנחו׳ י"ח:). ועוד נקרא׳ האצבע שאצל הזרת קמיצה שממנה מתחיל הקומץ עיי׳ מנחו׳ י"א. וכתובו׳ ה׳: עיי"ע אצבע] —

קָמַץ (מל"ע قمز einsammeln וכן קרוב לזה ל"מ (בראשית מ"א, מ"ז) בפ׳ המדיר (כתובות ע"ז.) המקמץ והמצרף נחשת גמר׳ (שם) מאי מקמץ אמר רב יהודה המקמץ צואת כלבים ותנאי מקמץ זה בורסי קטן. *[אחי"ה וזה לפי המסקנא שם ובראשונה אי׳ מאי מקמץ אמר רב יהודה זה המקבץ צואת כלבים. ובתוספ׳ רי"ד פי׳ מקמץ מקבצם מעט מעט בכ"מ שמוצא ומתוך כך הוא מסריח ועיי׳ פירש"י שם [1]) ובחגיגה ד׳. ד"ה המקמץ ועיי׳ ג"כ לברכות כ"ה. ד"ה בזמן וכבר עמד על זה הגרי"ב בהפשב"ע וגם בעל עיקרי התלמוד כ"י תמה על רש"י דכתובות והוסיף: אני אברהם ראיתי בארצי הרבה אנשים מלקטים צואת כלבים לעבוד העורות וכן כתב ז׳ הירחי ע"כ ובתוספת׳ כתובות ספ"ז איזהו המקמץ זה הבורסי ויש אומר המקמץ את הצואה ובירו׳ כתובות ספ"ז דל"א ע"ד המקמץ זה המקמץ צואה וי"א זה הבורסי] —

קָמַץ (נ"ל מלי׳ שמרוני קְמַץ פי׳ סגר zu-verschliessen תרג׳ בפ׳ ברח דודי ודמי לך לצבי (שה"ש ח׳, י"ד) חדא קמיץ פי׳ סגור. *[אחי"ה וכ"ה בירוש׳ שבת רפי"ד די"ד: דו קמיץ חדא ופתח חדא, שהש"ר פ׳ ברח דודי: עינו אחת פחותה ועינו אחת קמוצה [2]). ומזה קורין לכילי קמצן שהוא סוגר וקופץ ידיו והרע לבבו לתת מאומה, חולי׳ מ"ו. מנחות פ"ו רע"א וסימניך עשירין מקמצין ופירש"י מקמצן לשון עצרן. ובלשון עברית החדשה כילי נקרא קַמְצָן [3]) והשם המופשט קַמְצָנוּת Geiz — קמצון עיי"ע קמצוץ] —

קמץ (= קוּמְצָא כמו גּוּמָץ ומל"מ פי׳ פחת Grube) באחת הפחתים (ש"ב י"ז, ט׳) תרג׳ בחד קומציא וכן תרג׳ חופר גומץ (קהלי י׳, ח׳). *[אחי"ה וכן תרג׳ הפחת הגדול (ש"ב י"ח, י"ז) קומצא רבא. ב"ר ספ"צ לקמצים (בראשית מ"א, מ"ז) ר׳ יוחנן אמר מן קומצא [4]) לריחיא ורבנן אמרי דְקְמְצָתָא ודלא קמצתא עיי"ע פי׳ המהרז"ו בב"ר. קומצא כמו כומצא עיי"ע כמץ] —

קמץ (= קַמְצָא בל"ס פי׳ חגב וכ"ה בל"ע قمص ובל"פ ܩܡܨܐ ובדרז"ל ג"כ נמלה Ameise) בר"ג דפ׳ הרואה (ברכות נ"ד:) שדר הקב"ה קומצא [5]) ונקביה ונחתיה לצואריה [6]). בפ׳ ואלו נאמרין בגמ׳ דסמך וכיון שעלה (סוטה ל"ה.) חזינן אנשי דדמו לקמצי באילני פי׳ הגבים. בס"ג דיבמות (קכ"א:) ודלמא קמצורא [7]) בעלמא שכיב להו דאסיקו ליה שמא פלני — (א"ב תרג׳ ונהי בעינינו כחגבים (במדבר י"ג, ל"ד) והוינא בעיני נפשנא כקמצין). *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ע"ז: עיי"ע חלף ב׳ שם ק"י: עיי"ע מנוני תענית כ"א: אתו קמצי גזר תעניתא. עדיות פ"ח מ"ד עיי"ע איל קמצא. ירוש׳ ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד ר׳ חזקיה אכל קמצין. ב"ר פכ"א לבוש בדים (דניאל י׳, ה׳) כהדין קמצא דלבושיה מיניה וביה רש"י בשבת ע"ז: ויבמות הנ"ל פי׳ קמצא חגב או נמלה אבל בשבת ק"י: פירש"י חגבים, ויותר נכין נמלים עיי׳ לעוויזאהן צאאלאגיע 295. וראיתי בעיקרי התלמוד כ"י שהביא תחת סוג זה ג"כ אין הקומץ משביע את הארי (ברכו׳ ג׳: סנהד׳ ט"ז.) ופי׳ חגב [8]) — ועוד קמצא שם פרטי גיטי׳ נ"ה: אקמצא ובר קמצא חריב ירושלים איכ"ר פ׳ בני ציון בין קמצא ובין בן קמצא חרב מקדשא] —

* קָמִיץ (Hemd) בחלומות דאיכא קמיץ שחיק ר"ל חלוק בלוי והוא לשון לעז קמיזא

---

[1]) ובמהדורא קמא הובא בשט"מ כתב רש"י אבל בארץ אשכנז ראה ר׳ ששורין בהן הבגדים וכו׳ ועיי׳ רש"י לב"ב י"ז. וי"ט. ועיי׳ כ"י רגמ"ה שהבאתי דבריו בע׳ חמץ (ח"ד ת"ל). [2]) ומזה קראו ג"כ לנקודה כזו ָ קמץ שבהברתו צריך לקמוץ שפתיו יחד ובפתח צריך לפתוח אותם עיי׳ תשבי ע׳ קמץ. [3]) בתוספתי סוטה ספי"ג בכ"י אירפורט בן קמצן צ"ל בן חמצן עיי"ע חמץ בח"ד׳ תל"א ומ"ש. [4]) כפי גי׳ הילקי ובנו"ג קוצא. [5]) בכ"י ש"ס קומצי ובנו"ג קמצי. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בצואריה. [7]) בנו"ג קמצא. [8]) ופ"א „מה שבקומץ ידו של אדם ממאכל לא ישביע הארי וי"מ כי הדוב והארי בחורף מלקקין בידם ובקומצן וזה אינו משביע להם".

וע' קמיץ ע"כ לשון עיקרי התלמוד כ"י ולא ידעתי אם מהוספות של ר' אברהם זכות היא או שייך לרבינו נתן אבל אני לא מצאתיו בכ"י ערוך שלפני וגם לי' המלה באיכ"ר פ' רבתי. והמלה עצמה היא ל"ע ולעז כמו שהוכחתי בע' המיצתא (ה"ד, רי"ח).

* קַמְצוּץ (מפעל קָמַץ בהכפל הצד"י פי' עצור ומעוך zusammengedrückt) בירו' דסוף נזיר (פ"ט דנ"ז ע"ד) מצאו קמצוץ פי' ראשו בצד מרגלותיו דאני אומר גל נפל עליו והורגו גם זה מדברי בעל עיקרי התלמוד כ"י. ושם בירו' מבואר קמצוץ מהו ראשיהם בצד מרגלותיהם . . . כגון אילין נוניא צלייא רישי דהן גבי עוקציה דהן עוקציה דהן גבי רישיה דהן. ירוש' פסחים פ"ט דל"ד ע"ד תיפתר שמצאו קמצוץ [1]. ירו' מ"ק פ"א ד"פ רע"ג וירוש' סוטה פ"ט דכ"ג ע"ג מת קמצוץ וכצ"ל בירושי' מעשר שני רפ"ה ושם בט"ס מת קמצון.

* קַמְצָר עיי"ע בן קמצר.

קמקום (= קוּמְקוּם, קומקמא, קומקמוס מל"ע قمقم ובל"י האמצ' κούκουμος κουκούμιον בל"ר cucuma, Trinkgeschirr, Kochgeschirr, Kessel) בר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) ואתנח [2] כוזא דמיא אפומא דקומקומא. בפ' ג' בכלים (מ"ז) קומקום שניקב ועשאו בזפת וכו' פי' לשון יון הוא ול' לעז קומקומא [3] ואינו יכול לקבל את החמין כצונן שמים חמין ממיסין הזפת — (א"ב תרג' בפסוק והשתיה כדת (תרג' שני א', ז') והוו תמן קוּמקמי וכסי). *[אחי"ה וכנ"ה בכלי' פי"ד מ"א קומקום כדי ליחם בו. וגי' הרמב"ם קומקמוס וכ"ה בתוספת' מקואות פ"ז (ח') קומקמוס שהוא מלא חמין, מנחו' ק"ט: אני מטיל עליו קומקום של חמין, ירוש' פסחים פ"ו דל"ג. בקומקום הזה אני יורד לו מה הקומקום הזה כווה ומפציע ומפחם כך וכו', ירוש' ביצה פ"ב דס"א רע"ב קומקום של חמין וכו' שם דס"א ע"ג קומקום כנגד המדורה ושם ג"כ קומקמוס, דב"ר פ"ב מעשה באדם אחד שנגנב קומקמוס שלו . . . ומצאו על הכירה שלו וכו', ב"ב ע"ג: קומקמוסא דמיא. תנחומא חקת קומקא וצריך לו' קומקומא והקבוץ שבת קנ"א. עשרה קומקמין ובכ"י ש"ס קומקמוסין (ועיי' תר"י א' לבמדי' ל"א, כ"ג) וכ"ה ע"ז ע"ה: היורות הקומקמוסין צריך לומר היורות והקומקמוסין כדאי' בתנחומא הישן הקת סי' ב' ובנדפס בטעות והקונקומיסין ובהשאילתות מטות סי' קל"ז וקומקומין וכדאי' בירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: וקומקמין. ורה"ג בכלי' פ"ג מ"ז פי' לשון יוני וכדאי' בערוך ובפי' רמב"ם שם כ"י ערבי קוראו אלקמקם והוא הוא ל"ע הרשומה בתחלת הערך ופי' יורה] —

קמקמא פ"ק דמסכת שבת בירוש' (ד"ג:) קמקמא מתעביד חו פי' המפרש מין נחש. *[אחי"ה ועיי"ע קמס, ודע כי בל"ע خمخم פי' סרטן Krebs] —

קָמַר (מל' יוני' καμαρεύω, wölben) בפ' כיצד משתתפין (עירו' פ"ח. במשנה) מבחוץ צריך לקמור. בפ"ג באהילו' (מ"ז) ביב שהיא קמור תחת הבית. ובפ"ה (מ"א) תנור שהוא עומד בתוך הבית ועינו קמורה. פי' סגורה. *[אחי"ה ורה"ג באהלות פ"ה פי' כמור וסדור וצ"ל כמוס וסגור (עיי' תקנת המו"ל בסר"ט צד 52) ורש"י בעירו' הנ"ל פי' ביב קמור צנור חקוק ובפי"מ להרמב"ם אהלו' פ"ג מ"ז פי' קמור מכוסה ור"ש שם מקורה וזה עיקר וכן ענין המלה בל"י וכ"ה בל' צענד kamar gewölbt ומזה השם kamara ובל"ר camera בל"א Gewölbe (Kammer) וכנ"ה בירו' עירו' ספ"ח דכ"ה: תוספת' עירו' פ"ט (י') ביב שקמור ארבע אמות ברה"ר וכו' במד"ר פי"ב אין צב (במדי' ז', ג') אלא קמורות ועיי"ע הבא אח"ז] —

קמר (= קְמָרוֹן מל"י καμάριον = καμάρα Gewölbe התואר קמרוטין καμαρωτόν gewölbtes ; קְמַרְסְטָא καμάρωσις Gewölbe) בפ' ט"ז בכלי' (מ"ז) כסא שתחת התיבה וקמרון שלה ובפ' י"ח (מ"ב) הקמרון שלה בזמן שהוא קבוע חיבור לה. פי' „הקובה של מעלה בראש התיבה שהוא כסוי שלה שמה קמרון כדאמר צב (במדי' ז', ג') דומות לקמרוסתא לענין שש עגלות צב בפסיקת' דויהי ביום כלות (פסיקתא דר"כ צד ח'.) [4] אמרו רבותינו שפי' צב קמרוסתא שהוא קובה שלא

---

[1]) ובבבלי פ"א: אי' משובר ומפורק. [2]) וכ"ה בב"י ש"ס ובנו"ג ואנח. [3]) בלאי"ט Kanne, cocuma [4]) וכצ"ל בדברי רה"ג אשר פירושו הועתק כאן מלה במלה וכן מוכח מפי' ר"ש לכלי' פט"ז מ"ז ושם בפרשת ויהי ביום כלות משה צ"ל בפסיקתא ועיי' מ"ש ר"ש באבער בפסיקת' שם הערה קמ"ג והוא כיון לאמת שרבינו מוסב על הפסיקת' ונעלם מעיני רש"ב כי כן הוא נדפס באמת בדפו"ו בערוך אבל בדפ"ר ובכ"י ערוך לי' וכן לי' בהעתקת בעל עיקרי התלמוד כ"י.

ישלוט בו העין והוא בצבים" (ישעיה ס"ו, כ') [1] וזו צורת קמרון [2]). בב"ר (פ"ל) [צ"ל פ' ל"ב] (לפנינו פ' ל"א) [3]) ר' נחמיה אומר כמין קמרוטין היתה [4]) — (א"ב פי' בל"ר פעל הכונה בנין מקוער כעין קובה ופי' קמרון בל"י ורו' מכסה

מקוער ובפרט אומרים כן היונים לעגלת צב ואומרים קמרוטון לכל דבר שהוא כמין קובה). *[אחי"ה והוסיף בעל עיקרי התלמוד בזה"ל וכן פי' הרמב"ם צריך לקמור בפ' כיצד משתתפין קובה וכן בפ"ג דאהילות ביב קמור פי' מקובב וכן בפי"ו דכלים קמרין פי' כמין קובה עכ"ל. ובאמת זה הערך ראוי להיות מקושר בע' הקודם לזה. ודע כי כגי' רבינו קמרוטין אי' ג"כ בשה"ר פ' יפה את עגלת צב: כמין קמרוטין היו שלא יהא כלי שרת מתבקעין ובבמד"ר פי"ב הגי' כמין כמרוסא ובילק' נשא ר' תשי"ג במין קמרסטא וכ"ה כאן בהעתקת בעל עה"ת כ"י ורבינו העתיק כגי' רה"ג כמרוסתא אבל המיוחס לרש"י בב"ר פ' ל"א בשם רה"ג קמרוטה וצ"ל קמרוסטה וכדאי' באמת בירו' שבת פ"א ד"ב ע"ד ובירוש' סוכה פ"א דנ"ב רע"א ובפסיקת' דר"כ הנ"ל בט"ס קמיסתא וצ"ל קמרסתא ועוד עיי"ע כמרוסא ומ"ש בח"ד, רנ"א] —

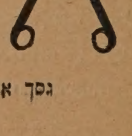
קמר (= קָמוֹר, קָמְרָא בלשון צענד kamara בל' פרסי החדש کمر וכן בל"ס קָמְרָא פי' אבנט (Gurt; Gürtel בס"ג דהוריות (י"ג:) א"ל רשב"ג לר' נתן נהי דאהני לך קמרא דאבוך למהוי אב בית דין למהוי נשיא מי אהני לך. פי' קמרא חגורה שחוגרין אותו באבנט אלא שהיא רחבה יותר מאבנט וקובעין עליה כסף וזהב ומשמשי מלכים לובשין אותה וזהו דגרסינן בפ' במה אשה (שבת נ"ט:) אמר רב יהודה [5]) קמרא שרי א"ד ארוקתא ואמר רב ספרא מידי דהוה אטלית מוזהבת א"ד אנסכא ואמר רב ספרא מידי דהוה אאבנט של מלכים. ופי' רוקתא מטלית שעושין מעשה אורג וקובעין עליה חתיכות של כסף ושל זהב [6]) ומדמין אותה לטלת מוזהבת ומותרת בשבת ופי' נסכא חוטין שעושין אותה מעשה עבות כשרשרת וכאבנט וקובעין עליו חתיכות של כסף וזהב ומדמין אותו לאבנט של מלכים ומותר בשבת וזה מעשה דרשב"ג כשביקש ר' נתן לחלוק עליו להיות נשיא שהיה ר' נתן בבלי ובכמה מקומות אמרינן (גיטין ס"ה: ב"ב ע"ג. קל"א.) ר' נתן בבלאה הוא והיה אביו ראש גולה בבבל והיו ראשי גליות רגילין ללבוש חגורות דאינון קמרי ולעמוד לפני מלכי פרסיים עד סוף מלכות פרס ועלה ר' נתן לא"י והיה אב בית דין לפיכך אמרו לו אם הועילה לך חגורה של ראש גלות שלבש אביך להיות אב בי"ד הלא די לך זאת ובקשת להיות גם נשיא זה פי' ר' שרירא גאון [7]) וכעין זה הפי' פירשנו בע' נסך (א'). חגרו שקים (איוב ב', י') תרג' קמרו [8]) שקים על בשריהון — (א"ב פי' בל' יון חגורה וגם מין תכשיט של נשים). *[אחי"ה איננו ל"י כי אם ל"צ ופ' וסורי כאמור ואחד הוא עם המינא עיי"ע המיין עיי' ג"כ שבת נ"ט: קמרא עילוי המינא והרבה בתר"י עיי' לשמות כ"ח, ל"ט. מ"ב; לויק' ט"ז, ד' תרג' וכאבנט ועיי' לתהלים י"ח, ל"ג. מ'; ס"ה, ז' וזולתו ובקבוץ קמורין תר"י בראשית ג', ז'; לשמו' כ"ח, ד'. מ' ובאונקלס המינין. והפעל ממנו קמר איכ' הנ"ל וכן בתרג' תהלים ס"ה, י"ג תחגרנה: תקמרן להון. וכתב הרי"ף קמרא הוא חגור של מתנים ויש בו חתיכות קבועות כגון כלילא עיי' או"ז הלכ' שבת סי' פ"ד סק"ו] —

קמרין (= קוּמְרִין כמו קלמרין Schreibrohr = Be-hältniss) בפ' המוציא יין בגמ' דיו (שבת פ' רע"א) אות אחת בקולמוס ואות אחת בקומרין פי' כמו קלמרין שפי' במקומו. *[אחי"ה וכ"ה קומרין בכ"י ש"ס ובמאירי ובדפ' הראשונים ועיי' עוד פי' הר"ש בכלים פ"ב מ"ז וקלמרין וקומרין הכל אחת עכ"ל] —

קמתין (?) בב"ר פ' צ"ד וקרהו אסון א"ל אעפ"כ כולן עומדין חוץ לזיקה אבל אני מעי קמתין עלי בחבל — (א"ב בנוסחאות חסרים דברים אלו

---

[1]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג לכלי' בסד"ט צד 13. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובכ"י ב"ר הצורה ובדפ"ע לי' ונשמטו התיבות וזו צורת קמרון ובכ"י ק"ט אי' התיבות ולי' הצורה. [3]) כידוע שרבינו מונה אחת יתירה על מספר הפרשיות של ב"ר ובדפ"ע בט"ס לי' אבל בעיקרי התלמוד כתוב בהדיא שלשים הרי שמצא כבר הטעות ולא תיקנה. [4]) וכ"ה במיוחס לרש"י בב"ר ובנו"ג קומרוטון. [5]) בנו"ג עוד אמר רב שמואל והנוסח הנכון אמר מר יהודה א"ר ששת עיי' ד"ס שבת צד ס"ב. [6]) וקרוב לזה אי' בפי' ר"ח בשבת וז"ל רוקתא מטלית שנמצא בין כלילא בין קמרא חתיכות של זהב נקובות ומרגלית קבועות במטלית שנמצאת מלאכתן כגון מלאכת טלית מוזהבת עכ"ל וחן חן דברי רבינו בע' גסך א' בלי זכרון ר"ח. [7]) ועיי' ספר היוחסין השלם צד 47. [8]) בכ"י ק"ט קאמרו ובדפו"ן קמארו.

ונמצאים בפרקי ר׳ אליעזר והביאם בעל הילקוט (פ׳ ויגש ר׳ קנ״א) אבל כתוב קמטין עלי וכן תתכן הגי׳ עיי״ע קמט שפירושו לכד). *[אחי״ה ובעל עיקרי התלמיד יש לו הסיום קמתין עלי בחבל: פ י׳ ק מ ו ע ל י ע״כ ולי׳ בערוך. והנכון כפי׳ ר״ב שעיקר הגי׳ קמטין עיי״ע קמט ב׳] —

קן (= קַל, קָל פי׳ קול Geräusch ופ״א קצור מן תַּקַן vorbereiten) בר״ג דגיטין (ו׳.) שמע קן קולמסא וקן מגילתא פי׳ אפי׳ שמע הבעל כתוב גט לאשתי פלנית שאני מגרשה וראה הסופר שלקח הקולמוס והמגילה לכתוב בה הגט לשמה דיו ורב האי פי׳ שמע קל קלמוס שמע חיתוך הקולמוס וחיתוך המגילה שחתך הסופר לכתוב בו הגט שכן בל׳ ערבי חיתוך הקלמוס קורין קטע אלקלם[1]) וחיתוך המגילה שחתך הסופר לכתוב בה הגט קטע אל רק[2]). פ״א קן קלמוסך דשמע דאמר ליה לסופר תקן קלמוסך לצורך הגט ותקן מגלתך שהוא הקלף פ״א שמע קול תיקון הקולמוס וקול תיקון המגילה. *[אחי״ה וכן פירש״י תיקון הקולמוס והקלף ועוד פי׳ קן כמו קול ואית דגרסי קל קולמוסא ע״כ ולי נראה שמלת קן הוא ל״פ كن צווי מן كون פי׳ עשה ותקן] —

קן (= קָנֶה מל״מ ובל״א קניא Rohr, Stab ועיי׳ ל״י κάννα, κάννη) בר״ג דפ׳ שבועת הדיינין (שבועות ל״ט:) לאפוקי מקניא דרבא בפ׳ ד׳ בנדרים (כ״ה.) מפורש ההוא גברא דאתא לקמיה דרבא וכו׳ עד אייתי קנייא ומלייה הנהו זוזי וכו׳. בס״ג דפ׳ כירה (שבת מ״ז.) קנה של סיידין לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור. פי׳ רב שר שלום קנה של ציידין[3]) הוא ולא של סיידין ומורידין בהן העופות מן האילנות הגבוהין בדבק כדאמרינן בפ׳ אלו טרפות (חולין נ״ב.) דבקא אמימר אסר משום ריסוק איברים כשגובה ל׳ אמה או חסר או יתר אין מגיעו קנה אחד אלא או ד׳ או ה׳ ומתקנין אותן כדי שיהא נכנס עיקרו של זה בראשו של זה והעליון שבכולן מלוכלך בדבק ומלכלך בכנפיו של צפור ונדבקין זה בזה ונופל ובנין של אותן קנים קל הוא מקני המנורה אעפ״י שאסור לפיכך המחזיר קני מנורה בשבת חייב חטאת קנה של ציידין[4]) לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור ואמרינן באידך פירקן (שבת פ׳.) דבק כדי ליתן בראש השפשף שבראש קנה של ציידין. וי״מ[5]) של סיידין האומנין שסדין את הבית שיהא לבן משימין קנה זה ע״ג זה כדי שיהו מגיעין למעלה. בפ׳ י״ז בכלים (מט״ז) קנה של עני שיש בו בית קיבול מים. פי׳ קנה חלול שותה בו המים. בכלי מתכות פי״א בכלים (מ״ז) קני מנורה טהורה, ובפי״ב (מ״ב) קנה מאזנים של סדוקות טמא. ובפ״ק בעוקצין (מ״ג) קנה של שיבולת ג׳ טפחים. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ נקב הלב (חולין מ״ה:) ג׳ קני הוו חד פריש לריאה וחד פריש לליבא וחד פריש לכבדא. *[אחי״ה וכנ״ה בב״ב פ״ט. עיי״ע מתן ד׳. ועוד קנה כמו גרגרת ויק״ר פ״ד והקנה לקול, ברכות ס״א סע״א קנה מוציא קול, חולי׳ כ״ח: נבדקיה לקנה ונשחטיה לקנה. סנהד׳ כ״א: ירו׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ג ונעץ קנה בים, ירוש׳ שבת פ״ג ד ו. לאלו דחית בקנה ועיי׳ ירוש׳ סנהד׳ פ״א די״ט: ירוש׳ ברכות רפ״ט די״ב ע״ד וי״ג רע״א וירו׳ פסחי׳ פ״ב דכ״ח ע״ד, ויק״ר פ״ד בקנה רצוץ. תענית כ׳. רך כקנה. הקבוץ מנחות צ״ו. צ״ז. מנקיות (שמות כ״ה, כ״ט) אלו הקנים וכ״ה במד״ר פ״ד, כלים פי״א מ״ז קני מנורה שם פי״ז מי״ז מחצלת קנים, קהל״ר פ׳ כנסתי קנים של חצים עיי״ע חץ (ח״ד, ת״ע), שמ״ר פל״ה חיה הדרה בין הקנים. ב״מ פ״ו. ביני קני עיי״ע אווש. סנהד׳ פ״ב: עיי״ע שולנאי. חולי׳ נ״ג: על לביני קניא] —

קַן (מל״מ פי׳ שם למדור העוף ועוד מדור בכלל Vogelnest, Nest, Wohnung ועוד זוג היונים Taubenpaar) בפ״ד בנדרים בג׳ נדרי הבאי[6]) (ל״ה: במשנה) מקריב עליו קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות פי׳ זב בעל שליש ראייות חייב להקריב ב׳ תורין או ב׳ בני יונה וע״כ נקראו קינים שנוהגין לעשות ב׳ ב׳ בבריכה דכתיב (דברים כ״ב, ו׳) כי יקרא קן צפור[7]). בפ״ג באבות (מי״ח) קינים ופתחי נדה הן הן גופי הלכות פי׳ מסכת קינים והלכה שבס״ג דפ׳ בנות כותים (נדה ל״ט:) נדה ופתחה מכ״ז מנינן כלומר אלו הדברים הן גופי הלכות וקשין[8]), תקופות וגימטריא[9]) פרפראות לחכמה כלומר עדי הן לחכמה כמו פורפירא לאדם, בגמ׳

---

[1]) בדפ״א בט״ס אלקנם וצ״ל אלקלם כראי׳ בכ״י ובעיקרי התלמוד [2]) قطع القلم Feder schneiden; قطع الرق Pergament schneiden. [3]) וכ״ה הגי׳ בפי׳ ר״ח וכ״ה בתוספת׳ כ״י שבת ספי״ב (י״ג). [4]) וכ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע סיידין. [5]) וכ״ה בפירש״י. [6]) כ״ה בכ״י. [7]) עיי״ע ברך ד׳ ציון מר״ה ט״ו: ופי׳ רבינו הועתק מפי׳ ר״ח לר״ה. [8]) ועיי׳ עוד ערכי׳ ח׳. ופי״מ להרמב״ם שם ורגמ״ה בפי׳ האריך למעניתו ג״כ ורבינו לא הביאו. [9]) בכ״י ק״ט וגימטריאות.

דפ' טרף בקלפי (יומא מ"א.) ובס"ג דכריתות (כ"ח.) אין הקינין מתפרשות אלא או בלקיחת בעלים או בעשיית כהן. *[אחי"ה וכנ"ה בקינים פ"ב מ"א ומ"ד קן סתומה וקן מפורשת ב"ר פפ"ה היו משהין קיניהן, ומסכתא העוסקת בקרבנות העוף נקראת קינים וקראו אותה כן לפי שהוא שם כולל לתורים ובני יונה. פרפראות קשה לפרשה כפי' רבינו כאן ועיי"ע פרפראות ופרפריות ומ"ש. והושאל קן למדור כל"מ תהלים פ"ד, ח' וכן בשמ"ר פי"ט וכשבאו לא"י מצאו להם קן. ויק"ר פי"ד מעיה של אשה עשויין קינין קינין קהל"ר פ' מה שהיה שלא נבראו בי קינים וכו'. סנהד' ק"ב: עיי"ע קן ד', ירוש' כתובות פי"ב דל"ה. קן דעכברין. ובעצם הראשונה פי' קן ומדור של עוף חולי' קל"ח: שלוח הקן, שם קמ"א: זיל טרוף אקן וכו', גיטי' ס"ח: קינא דתרנגולא ברא, ב"ר פי"ט אש יוצא מקינו (של חול). שם פס"ה אייתי נורא על קיניה (דעורבא). בקינא הוו קיימי ב"ק נ"ח: עיי"ע קשב. קיני עירו' ג'. עיי"ע אטלתרא. — קן נשרייא ר"ה כ"ו. שם מקום והוא קנסרין בסיריא עיי' נייבויער 307 והפעל עיי' בע' קִנֵּן] —

קן (= קִנֵּא מל"מ ענינו איבת איש לאשתו ועוד לזולתה ענין צרת עין eifersüchtig, neidisch sein) בר"ג דגיטין (ז'.) וקינה ודימונה ועדעדה (יהושע ט"ו, כ"ב) כל מי שיש לו קנאה על חברו ודומם שוכן עדי עד עושה לו דין. בר"ג דסוטה (ב' :) מאי לשון קינוי דבר המטיל קנאה בינו לבין אחרים אמר רב נחמן בר יצחק[1]) אין קינוי אלא לשון התראה וכן הוא אומר (יואל ב', י"ח) ויקנא ה' לארצו וגו' (שם ג'.). בגמ' דפ"ק במגילה (ז'.) קנאה את מעוררת עלינו פי' „כיון שתיכתב ותיקבע לדורות יהו האומות שומעין הדבר הזה ומתקנאין ואומרין נשלם גמולכם"[2]). בחלק בגמ' ג' מלכים (סנהד' ק"ב :) מאן דפרע קנאיה מחריב קיניה[3]). פי' מי שפורע קנאתו וחמתו מחריב ביתו כמו נבות היזרעאלי שגורש ממחציתו. בב"ר פ' מ"ב ויבא הפליט אמר אברהם זה קוגיון[4]) הוא כלו' קנאי. בפ' אלו הן הנשרפין (סנהד' פ"א :) הבועל ארמית קנאין פוגעין בו פי' מי שמקנא לשם שמים כמו פנחס דכתיב ביה (במדי' כ"ה, י"א) בקנאו את קנאתי. *[אחי"ה ובירוש' סנהד' ספ"ט דכ"ז: אי' הקנאין פוגעין בהן וכ"ה נכון כלומר פגעו בשניהן אבל גם בבמ"ר ספ"כ אי' פוגעין בו. אבות דר"נ ספ"ו בקשו קנאים לשרוף וכו' והיחיד ויק"ר פל"ג קנאי בר קנאי ובקבוץ נקבה דב"ר פ"ו קַנָּאִיּוֹת ובב"ר פמ"ה קַנָּאנִיּוֹת. וגי' רבינו בע' קנתנית בב"ר פמ"ה קנתנית וכמו כן שם פי"ח והוא קצור מן קנאתנית. ועוד תואר קוניון כמו קנאן עיי' לעיל בערוך. והשם קנאה אבות פ"ר מכ"א הקנאה והתאוה וכו', ב"ב כ"א. קנאת סופרים תרבה חכמה ובתר"י לשמות כ', ח' ; דברים ה', ט' וזולתו קנאתא וכן בל"ס קְנֵאתָא, סנהד' ק"ב: קנאיה קצור מן קנאתיה עיי' לעיל. והשם המופשט קִינּוּי סוטה הנ"ל ושם קינוי וסתירה, ירו' סוטה רפ"א דט"ז: הקינוי . . . חובה . . רשות, והפעל סוטה ב'. המקנא לאשתו . . כיצד מקנא לה, ג'. וקנא את אשתו רשות דברי ר"י ור"ע אמר חובה, שם ריש העמוד אסור לקנאות. . מותר לקנאות. מ"ק י"ח: ויקנאו (תהלים ק"א, ט"ז) מלמד שכל אחד קינא לאשתו מפני משה, אפעל אַקְנֵי תרג' דברים ל"ב, ט"ז. כ"א; לשמואל א', א', ו' אתפעל מגיל' ט"ז. אִיַּקְנֵי בה, איקני בדידי. שם י"ג סע"א אין אשה מתקנאה אלא וכו', שם י"ט. דאיקני בהמן, נתפעל שם נתקנא בכל היהודים, סנהד' נ"ט: מנחות ק"ט: נתקנא בו. התפעל מתקנא שבת י': פסחי' קי"ג. ע"ז נ"ד: נ"ה. סנהד' ק"ה:] —

קן (= קְנָאָה, קִינְאָה בל"ס קִינְיָא מל"ע قين, قان צרף ברזל Eisen schmieden) (ויתנהו) [צ"ל ותתנהו] לצורף (שופטים י"ז, ד') ויהבתיה לקנאה[5]) וכן וצורף בזהב ירקענו (ישעי' מ', י"ט)[6]) וכן מעשה חרש וידי צורף (ירמיה י', ט'). *[אחי"ה כ"ה בכ"י ערוך ו"ו ל"ד וה"ב ובתרג' וידי קיני, ועיי' עוד תרג' שם י', י"ד ; נ"א, י"ז ; לישעי' מ"א, ז' ; מ"ו, ו' ; אסתר ה', י"ד ושם בט"ס קייצאי צ"ל קִינָאֵי] —

קן (= קָנָה מל"מ ענינו השגת חפץ במחיר erwerben, kaufen) סדום קנין ומחצה כבר פי' בע' סדום[7]) על שם שקנה והקנה (ר"ה ל"א.) כבר פי' בע' פרק. בר"פ השואל פרה (ב"מ צ"ו.) ובס"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קל"ו :) ובס"ג דפ' השולח גט (מ"ז :) פלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש בקנין פירות

---

[1]) כ"ת בכ"י ק"ט וה"ב ובד"ר. [2]) הועתק מפי' ר"ח. [3]) בנו"ג דפרע קיניה מחריב ביתיה. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קיגיון. [5]) בנו"ג לקינאה. [6]) בנו"ג קינאה. [7]) בב"ב קי"ד רע"ב הגי' שרה קנין ומחצה וכתב בעל עיקרי התלמוד נ"א סדום והכל אחד.

כקנין הגוף ר' יוחנן אמר כקנין הגוף ור"ל אמר לא. בס"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ע"ה:) והקונה אדם לעצמו ומאי ניהו זה שתולה נכסיו בגוי. פי' דהשתא אתי גוי ושקיל להו מיניה וקאמר כיון דקא מודית לי דידי נינהו לא שביקנא להו לך ולא אזיל למתא אחריתי דהיינו קונה אדון לעצמו דהוה כאילו קנאו שר העיר אינו רשאי לזוז משם [1]. בר"ג דקידושין (ד'.) קנוי קנין עולם פי' זה הנרצע. בפ' השולח גט (ל"ז סע"ב ול"ח רע"א) וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו (ויק' כ"ה, כ"ה) אתם קונים מהם ולא הם קונין מכם ולא הם קונין זה את זה וכו'. *[אחי"ה וכנ"ה בקידושי' כ'. כ"ב. כל הקונה עבד עברי כאילו קונה אדון לעצמו. שם ט"ז. עבד עברי גופו קנוי, נזיר ס"א. עבד שאין נפשו קנויה לו, ב"ר פפ"ו הקנויין קונין [2]. ב"מ ס"ו: כל דאי לא קני, שם ק"ד: הא דקני מיניה הא דלא קני מיניה. ב"ב מ"ד. דאיקני קנה ומכר קנה והוריש לא משתעבד ועיי' שם קנ"ז. ירוש' ב"ק רפ"י ד"ז: דאיקני אינו גובה ממשועבדין. קידו' כ"ו. אי בעינא בכספא איקני אי בעינא בשטרא איקני, כתובות פ"ב. כתב לה דקנאי ודקנינא. ועוד נבנה מהשם קנין ע"י סודר (עיי' רות ד', ז') ב"מ מ"ז. במאי קונין רב אמר בכליו של קונה דניחא ליה לקונה דליהוי מקנה קונה ולוי אמר בכליו של מקנה וכו' ב"מ ט"ו. וש"נ שקנו מידו, גיטי' נ"א. בשקנו מידו, שם: בשקנו לזו ולא קנו לזו. נפעל קידושי' ב'. האשה נקנית וכו', כ'. או קנה מיד עמיתך (ויק' כ"ה, ט"ו) דבר הנקנה מיד אל יד. ו': אין אשה נקנית בחליפין, ירוש' כתובות פ"ה דכ"ט ע"ד שפחה כנענית שהיא נקנית בחזקה וכו'. הפעיל כתובות פ"ב: אשה הקנו לה מן השמים. ב"מ מ"ז, עיי' לעיל שם ל"ג: אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וכו', סנהד' פ"א: מקנו. אפעל קידו' ז'. ומקניא נפשה, ב"מ ע"ב. אקנייה לבנו קטן, ב"ב מ"ד: אי אקני ליה מטלטלי וכו'. והשם קִנְיָן גיטי' מ"ז. אין קנין לנכרי בא"י . . שיש קנין לנכרי בא"י ע"ש, ירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ד מפני שהיא קניינו, ירוש' יבמות רפ"ג ד"ד ע"ג חליצה קניין. ב"ב ג'. קנין דברים בעלמא, שם מ'. קנין בפני שנים וכו'. תרג' הכבודה (שופטים י"ח, כ"א) קנינא, סוטה ל"ד: ושמן קניינא והקבוץ קִנְיָנִין תרג' תהלים ק"ד, כ"ב; משלי ד', ז'. התואר קַנָּוָא ירו' סנהד' ספ"ט דכ"ז: דמקללין לקנייך קיינך קנווך ובבבלי פ"א סע"ב קוסם לו ולקונו ולמקנו] —

* קנה בירו' כמו קַמֵּי בבבלי ירוש' סנהד' רפ"ב ד"כ רע"א וירו' הוריות פ"ג דמ"ז ע"ד קנה שפה ובבבלי הוריות י"ב: מ"ק כ"ב: קמי שפה עיי"ע קמא.

☞ קוֹנָאוֹת (מל"י κῶνος Kreisel, Kegel) מסכת זבחים בס"פ המזבח מקדש (פ"ח:) וכמין קונאות של קולסות [3] שבראשי תינוקות פי' בל"י חדודי הכובעים.

קָנַב (מל"ע قنب מקצץ זמורה ab- beschneiden ועוד קטף abpflücken) בס"ג דפ' כלל גדול (שבת ע"ג:) האי מאן דקניב סלקא חייב שתים פי' מי שחותך תרדין המחוברין בקרקע. בס"ג דפ' אלו קשרים (שם קי"ד:) יוה"כ שחל להיות בשבת מותר בקניבת ירק. בפ' י"ו [4]) בכלי' (מ"ב) כלכלה משיחסום ויקנב פי' „לאחר שחוסם חסימת הכלי [5]) ונשארו קיסמין קטנים שם ופוסקן וקוטען [6]) שמו קניבה כדגרסינן בביצ' בגמ' דפ' יו"ט (כ"ב) קניבא" [7]) פי' לחתוך ראש הפתילה שנעשית גחלת [8]) ויש מי שאומר „כגון אבוקה שהיא עשויה בחתיכות עצים קטנים אם נוטל ביו"ט [9]) מאותן העצים שלא אחזה בהן האור שרי". *[אחי"ה זה הפי' הועתק מפי' ר"ח בביצ' וכ"ה ממש ברי"ף ורא"ש הביא שני פירושי הערוך שלא בלשון הערוך עיי' מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע וש"נ ג"כ הגהת מיימוני להא דכתב הרמב"ם בפ"ד מהלי' יו"ט הל"ג אגודה של עצים שהודלקו במדורה כל עץ שלא אחז בו האור מותר לשומטו וכו' וכתבו ההגהות כי כך פי' הרי"ף וכן בערוך יש מי שאומר כן ור"ח פי' קסמין דקין יש באור ועדיין לא הוסק האור ברובן וכו'. ודע כי נשמט מעיני ההגהות מיימוני כי יש מי שאומר בערוך הוא הוא פי' הר"ח בעצמו. ודע כי בל"ע קנב פי' להסיר העלים המעופשים מן הטובים ובדרז"ל ג"כ קטף וחתך וכנ"ה בשבת קט"ו. דבי ר'

[1]) ועיי' מ"ש הגרי"ב נגד המהרש"א. [2]) ירו' פיאה פ"ד די"ח: השעה קנויה צ"ל פנויה. [3]) וכ"ה ברש"י בשט"מ ובנו"ג קנסות ועיי"ע קלס. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ו"ו וה"ב ובדפ"ע בט"ס י"ז. [5]) בפי' רה"ג שחוסם השפה. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכצ"ל בדפ"ר ושם וקוטמן ובעיקרי התלמוד וקוטנין וצ"ל וקוטעין וכדאי' בפי' רה"ג ובדפ"ע וקוסמן. [7]) בפי' רה"ג קינבא וכ"ה ברש"י כ"י בביצה ובשאר מקומות שהביא בעל ד"ס ביצה צד כ"ו. ע"ש. וכל הפי' הועתק מפי' רה"ג בסר"ט צד 12. [8]) וכ"ה בפירש"י אבל יש להשיג על זה הפי' כמו שהשיג הר"ן סביב לרי"ף שהביא פירש"י. [9]) כצ"ל וכדאי' בר"ח ובריי"ף אבל בדפ"ע בשבת.

יהודה מקנבי כרבא. כלים פט"ז מ"ג וד' משיחסום ויקנב וכ"ה בתוספ' כלים ב"מ ספ"ז ושם ג"כ חתוכין ומקונבין. תוספת' דמאי רפ"ד כרוב שליקטו לקנב את האיספרגום שבו. ירו' פסחי' פ"ד דל"א. מתבייש ולא מקנב. והשם קניבה (קנובה) שבת קי"ד: קט"ו. עדיות פ"ג מ"ג ירו' תרומו' פי"א דמ"ח. ירו' שביעי' פ"ח דל"ח. ירו' פסחי' פ"ג ד"ל. קניבת ירק ובתוספת' דמאי רפ"ד כ"ז ובתוספת' שביעי' רפ"ו הג' קנובת ירק, ירו' שביעי' פ"ז דל"ז: קניבתא דירקא ירו' חלה פ"ד ד"ס. אפריש מן קנובתה. וגי' קינבא עיי' למטה בהערה 7 — קונביתא עיי"ע קנבי] —

* קנבטין גי' הילק' וצ"ל קוביטון עיי"ע אקוביטון (ח"א, רנ"ד).

קנבס (= קַנְבּוֹס א) = קרנבוס פי' כמון פשוט gemeiner Kümmel ב') מל"י ורו' cannabis κάνναβις בל"ע قنب בל"ס קנפא Hanf ג) קנבוס = קלבוס מין לבוש תחתון עיי' בפנים) בפ' ב' בכלאי' (מ"ח) היתה שדהו זרועה קנבוס או לוף יש מפרשים ממיני תבלין הוא כמו כמון [או כרוייא] [1]) שמשים בקדירה [2]) ובפ' ה' [3]) (מ"ח) הקנבוס ר' טרפון אומר אינו כלאים. בכל הבגדים פי"א בנגעים (מ"ב) וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה פי' מין פשתן הוא ובלעז ק נ פ י [4]). בפ' כל כתבי בגמ' י"ח כלים (שבת ק"כ.) הקנבוס [5]) של פשתן פי' הוא חלוק התחתון שלובשין אותו לא על בשרו אלא על אונקלי ובלעז גונ"א והוא תחת החלוק שלמעלה — (א"ב פי' בל"י ורו' מין עשב אשר מחוטיו עושים בגדים ומתרים עבים). *[אחי"ה ג' ענינים שונים נתחברו בזה הערוך הציון הראשון מכלאי' ענין כמון או כרוייא כגי' בעל עיק' התלמוד כאמור וכמו שהארכתי למעניתו בע' כרויא (ח"ד, שי"ה) ושם הבאתי מלה פרסי' ופי' בן מהר"י מ"צ, ודעת הרמב"ם. הציון השני מכלאים ענין קנבוס מל"י ורו' וערבי הנ"ל והוא מין פשתן ונזכר אצל פשתן בנגעים הנ"ל וכן בירוש' כלאים רפ"ט דל"א ע"ד ובכלאים פ"ט מ"א. וכן בתוספת' מנחות ספ"ט בכ"י איפורט שש זה פשתן הביאה מן הקנבוס [6]) כלאים פ"ט מ"ז עיי"ע זרד וע' זרב. וקנבוס בשבת ק"כ. כפי גי' רבינו כאן ובע' חלוק (ח"ג, תט"ו) וכ"י ש"ס פי' מלבוש התחתון ויש לו בתי ידים קצרות והוא מל"י κολόβιον או κολοβίων בל"ר colobium והוא כגי' הש"ס קלבוס וכ"ה בירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ד קולבין של פשתן וכן בירו' שבת פ"ו ד"ח: וכ"ה בגי' רבינו בע' קלב ב' בסוף ויק"ר עיי"ע קלב ב' ומ"ש. אבל רבינו נגרר כאן אחר גי' ר"ח בשבת וז"ל קנבוס של פשתן חלוק התחתון שלובשין אותו ונקרא גלאלה ע"כ ותחת גלאלה נ"ל להגיה גונילא והוא הוא גונא של ערוך וכבר הראיתיך לדעת במבוא לח"א VII כי זו המלה היא ל' כנענית ורש"י הביאו בשופטים ד', כ"ב לבאר שמיכה של מקרא, והוא גם כן בל"י ורו' אמצעי' γοῦνα gunna, guna ובל' אנגלי' -gown ובלאי"ט gonna וכן gonnella ובל"ר אמצ' -gun nella Unterrock, Unterhemd וכן הביא בעל עיקרי התלמוד בלעז ג ו נ י ל י א או אלמיליא] —

קנבק (= קְנוּבְקָאוֹת לְדעת רבינו Mostkuchen, Pfefferkuchen) בפ"ק בחלה (מ"ה) תחלתה סופגנין וסופה עיסה חייבות בחלה וכן הקנובקאות [7]) חייבות פי' בלע"ז מושטצו"לי [8]) — (א"ב פי' קונכיקא בל"ר מין רקיקים עשויים כמו קערות ובתלמוד ירו' כתוב קנוקעות) (?). *[אחי"ה וגי' שלפני בירוש' בדפ' ויניצ' בירו' חלה פ"א דנ"ז ע"ד ג"כ הקנובקאות. ורמב"ם פי' קנובקאות הוא קמח קלוי נילוש בשמן ואחר לישתו ואפייתו מפרכין אותו בידים ומחזירין אותו קמח ע"כ ובירו' משמע שרגילין להחזירה לסולתה עיי' פי' הר"ש. ובמהר"י בן מלכי צדק ראיתי וז"ל וכן הקנובקאות חייבות א"ר חנינא בר עיגול בשם חזקיה בן קילטא פי' ואין ידוע לנו אלא א"כ מסתבר עושים אותן מן הסולת וכו' ע"ש היטב ולא ידעתי מקום הציון הזה וחפשתי בירוש' ולא מצאתי אבל אחר עיון רב ראיתי כי בירו' שלנו חסר מאמר שלם והובא לנכון באו"ז הל' חלה סי' רי"ט אחר שהביא פי' רבינו יצחק מסימפונט [9]) ציין האו"ז הירושלמי וכן הקנובקאות חייבות בחלה ר' חנינא בר עגול בשם חזקיה ש ק י ל ט א שלא תאמר הואיל והוא עתיד להחזירה לסולתה וכו' [10]) ונ"ל שקילטא הוא ל"ר scutella מין עיסה מבושלת במים ומעורבת בשמן ודבש] —

[1]) כ"ה נכון בכ"י עיקרי התלמוד. [2]) ודע כי בדפ"ע ערבוב דברים אי' ותיבות י"מ וכו' נדפסו אחר הציון השני (בפ"ה הקנבס וכו'). ושייכים לציון הראשון וכ"ה באמת בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ועה"ק שנ"ב וכבר הוכחתי בע' כרויא כי זה העיקר ע"ש. [3]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ע בט"ס פ"ח. [4]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב והוא לאי"ט canapa, canape ובדפ"ע קנבו. [5]) כגי' כ"י עיקר התלי' ובדפ"ע הקנבס. [6]) בנו"ג בט"ס מן הנקבות. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר אבל בשדפ"ע הקנבקאות. [8]) בלאי"ט Pfefferkuchen, mostacciuli. [9]) והוא הוא מהר"י בן מ"צ. [10]) ובנו"ג בירוש' וכן הקנובקאות חייבות ר' יהושע בן לוי תאמר הואיל וכו' מוכח ברור כי מאמר אחד נשמט קודם מלת תאמר.

קנג (קִינִיגִי, קִינִיגִי מל״י κυνηγός צַיָּד Jäger; קִינִיגְיָא. קִינִיגִיוֹן κυνηγία ἡ, κυνήγιον τὸ Jagd) בר״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב ע״ד סע״ב) עתיד גבריאל לעשות קניגיא עם לויתן שנא׳ (איוב מ׳, כ״ה) התמשיך לויתן בחכה. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני חיה (ס׳:) וכי משה רבכם קניגי היה או בלסטרי היה. בס״ג דפ״ק בע״ז (י״ח:) ובדרך חטאים לא עמד (תהלים א׳, א׳) בקיניגיון [1] פי׳ כשהולכים ביערים לרדוף חיות [עם כלבים] והוא שחוק להם [2]. בב״ר פל״ג (ל״ב) והבאים זכר ונקבה (בראשית ז׳, מ״ז) א״ל [נח] קנינא אנא א״ל אי איכפת לך מובאים אין כתיב כאן אלא הבאים מאליהן. ובויק״ר ויהי ביום השמיני פ׳ ר׳ פנחס (פי״ג) בהמות ולויתן הן קניגין [צריך לו׳ קיניגין] של צדיקין לעתיד לבוא וכל מי שלא ראה קניגי של אומות העולם בעולם הזה זוכה לראותן לעתיד לבוא — (א״ב פי׳ קיניגיא בל׳ יון צידת חיות מדבריות פי׳ קיניגי הצד אותם). *[אחי״ה וע׳ הזקנים העתיקו ציד (בראשית כ״ה, כ״ז) εἰδὼς κυνηγεῖν. וכנ״ה באסת״ר פ׳ ותמאן אין הרשע יוצא מן העולם עד שהקב״ה מראה קניגין דידיה היאך הוה מתציד. שהש״ר פ׳ אחזו עיי״ע בלטוורא ומ״ש בח״ב, צ״ז. תנחומא הישן אמור סי׳ ו׳ השיבו דוד וכי קניגויי למדני אבא וצ״ל קוניגיי = κυνηγία פי׳ מעשה צידה. ג׳ רבינו בחולי׳ ס׳: א׳ ג״כ גניגי עיי״ע ח״ב, שט״ז: והוא טעות ועיקר בקו״ף כמו שהוא בס״א שהביא. תרג׳ שני באסתר א׳, ב׳ וכל קיניגייא ט״ס וצ״ל קינייא, וכן הבין לנכון הביאור בפירושו צורפים וכן נמצא בתרג׳ ראשון פ׳ ותאמר לו זרש (ה׳, י״ד) ועיי״ע קן ה׳ ור״ב טעה להביאו בע׳ מיוחד וזה מאשר לא הכיר טעות הספרים — קנגריא צ״ל קנוגיא עיי״ע טבריטי ח״ד, י״ג] —

☞ קניגיא (?) תרג׳ בפסוק בימים ההם כשבת המלך אחשורש: ואתון כל אומני עלמא וכל קניגיא למתקנא ית כרעיה דכורסא. פי׳ חרשים. *[אחי״ה מעולם לא הורה קניגיא להיות חרשים והנכון שהוא ט״ס עיי׳ סוף ע׳ הקודם לזה] —

קנדו (= קונדא מל״י האמצ׳ κοντὸς = κονδὸς קצר kurz) קונדא מכיראה (ב״ר ר״פ פ״ח) עיי׳ בע׳ מכר פי׳ קונדו בל׳ יון קצר. *[אחי״ה ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד הוסיף ר״ל חרב קטנה וכ״ה בעה״ק שנ״ב והוא κόνδος μάχαιρα] —

קנדי (שם לחש) בפ׳ יוה״כ בגמ׳ מי שנשכו (יומי פ״ד.) קנדי קנדי קלירום. *[אחי״ה בכ״י ק״ט ו״ו ל״ד קלירום ובכ״י ה״ב קלינרום ובדפ״ע קלידום ובנו״ג קלורים ובכ״י ש״ם קלירים ועיי׳ ד״ס הרבה שנויים אחרים. ודע כי בלשון צענד kunda הוא שם מלאך החבלה וכן kundizha ובכ״י ב׳ בש״ם (ד״ס הנ״ל) הגי׳ קנתים וא״כ קנדי קנתים הוא ממש kunda, kundizha וק׳ מן קלירום שייך למלת קנדי = קנדיק kundizha ונשאר לפי זה לירום, לירים או לידים וכדאי׳ באמת בכ״י ש״ם ב׳ ואולי הוא מל״פ لاغ פי׳ שוטה וגם כלב נקבה, וזה הלחש הוא נגד נשיכת כלב שוטה] —

קָנְדִיטוֹן (מל״י ורו׳ κονδῖτον vinum conditum, arom. Gewürzwein) בפסקא בחדש השלישי (פסיקתי דר״כ צד ק״ב:) דברי תורה נמשלו כקונדיטון יש בו יין דבש ופילפלין כך דברי תורה וכו׳ — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ יין הרקח ומבושם). *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ד: כהדין דשתי קונדיטון וכ״ה בירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג סע״ג כהן דשתי קונדיטון ושם פ״ב דפ״א: שתי את קונדיטון. ירו׳ יומ׳ פ״א דל״ט. לא יין ישן ולא קונדיטון. ירו׳ ביצ׳ פ״א ד״ס ע״ד שחק הוא מרק קונדיטון ביומא טבא. ירו׳ שבת רפי״ט דט״ז ע״ד עיי״ע איזמל. ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א. הוה ליה קונדיטון מגלי ושם ובירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ה ע״ג החד: קונדיטון. ירו׳ יבמו׳ פ״י די״א: אנא משקי ליה קונדיטון. תנחומ׳ וישב סי׳ ח׳ היה מוזג לרבו קונדיטון] —

קנדיל (= קוֹנְדִילִין בל״י האמצ׳ κονδύλι, κόνδυλος Schreibfeder) קונדילין עיי׳ בע׳ מל — (א״ב מלה זו אינה נמצאת בנוסח׳ שלנו ופי׳ בל׳ יוני טבעת ובה חותמים האיגרות). *[אחי״ה ר״ב כיון על ל״ר condalium condalus טבעת ויש

---

[1]) וכ״ה בכ״י ש״ם ובנו״ג שלא עמד בקנגיון ותיבו׳ שלא עמד לי׳ בע״י ובילק׳ כ״י עיי׳ ד״ס ע״ז. [2]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ״ע לי׳: עם הכלבים ועיי׳ ג״ב רש״י בע״ז קיניגיון: צידת חיה ע״י כלבים וכל מעשיהם לשם שחוק ושמחה. וא״כ הוא מן κύων כלב והפעל ἄγω. וז״ל בעל ערך מלין כ״י (מקובץ כ״י האלבערשטאם) והאמת כי המלה יונית קיניגיאו פועל מורה על הצידה קיניגיאה שם מורה על פעולת ומעשה הצידה, קיניגוס שם מורה על הציד ואם כי המלות ישתמשו בהם בכלל על כל מיני הצידה האמנם עיקר ההוראה מיוחדת על הצידה הנעשית עם כלבים כי קיון, קיונוס [κύων, ονος] שם מורה על הכלב וגזירת הלאטינים משם קוראין לכלב (קאנו) [צ״ל קאנים] = canis ע״כ.

לו קצת המשך עם ל"י κόνδυλος אבר האצבע והנכון שהוא ל"י האמצ' כאמור ופי' קן הסופר עיי' מ"ש ה' פערלעס (מיסצעללען 40). ולפנינו בב"ר פ"א נשמטה זו המלה ובע' מל י"ג הביאו רבינו ופי' נכון קולמוס. וכן הוא בל"י האמצ' κόντιλον עיי' אוצ"מ של מיירסיאוס 265] —

☞ קנדלא (= קַנְדִּילָא (מל"י האמצעי' ול"ר κανδήλα, candela וכ"ה בלי' סורי' קנדילא ובל"ע قنديل (Wachs = Talglicht מד' במד"ר פ' ויהי ביום כלות משה (פי"ב) כהדא שאשיתא דקנדילא דמיא ומשחא מעורבין כחדא והיא דלקא מן גביהון פי' בל"ר נר עיי"ע צמד. *[אחי"ה ובע' צמד הביא רבינו המלה מאיכ"ר פ' גדר. וכנ"ה בשהש"ר פ' צאנה עשאשיתא דקנדילא ועיי"ע אשש. ועיי"ע שאשיתא וע' ששיתא וע' עששית. ב"ר פ"ד כהדין קנדילא. והקבוץ אסת"ר פ' בשנת שלש: קנדילים. ירוש' מעש' שני פ"ה דנ"ו. מן דהיה עביד קנדילוי] —

☞ קונדם עיי"ע קונטס.

* קנדם אסת"ר פ' בהראותו ט"ס וצ"ל קינרס עיי"ע קנרס.

* קנדקי תרג' אסתר שני א', י"ד ט"ס וצ"ל הנדקי.

* קנדרוג בע' גרם הביאו רבינו (עפ"י בה"ג הל' שחיטה) ועיי' ח"ב, שס"ז בהערה.

☞ קונדריקון בעל הערוך גרס קרדיקון ע"ש. *[אחי"ה והוא בויק"ר רפט"ז קונדריקין עבה וצ"ל קורדקין עבין כגי' רבינו] —

* קָנֶה, קָנָה עיי"ע קן ב' וקן ו'.

* קַנְוָוא פי' כמו מַקְנֶה עיי"ע קן האחרון.

קְנַז (שם הפרטי) בס"ג דפ' יש בקרבנות (תמור' ט"ז.) אמר רבא חורגיה דקנז הוה דיקא נמי דכתי' הקנזי[1]) כלומ' שנקרא על שם בעל אמו כמו שיקרא אדם על שם עירו שאינו אביו דיקא נמי דקתני אל תקרי בניה אלא בוניה[2]) פי' הוא כלב בעלה. *[אחי"ה ועיי' פירש"י בסוט'. ורגמ"ה בתמור' פי' חורגיה דקנז ונקרא על שמו מפני שגדלו] —

קְנַח (ענין זיכוך וניגוב (abwischen, abreiben בפ"ח בברכות (נ"א:) מקנח ידו במפה ומניחה על השלחן. בפ' כ"ח בכלי' (מ"ב) לקנח בו הריחים. פי' בגד שמקנח בו הריחים. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת קמ"ג. ספוג . . מקנחין בו. שם קמ"א. מקנחו בכותל ואין מקנחו בקרקע. ירו' שבת פ"ג ד"ו. מהו לקנח. תוספת' שבת פ"ה (ו') מקנח את המכה וכו', סנהד' ס"ד. פער בפניו וקינח בחוטמו ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד קינח עצמו בחוטמו של פעור. ב"ר פנ"ו אין מקנחין בה את הידים. ויק"ר פי"ט לקנח גופו. שם פכ"ח על מזגיה וקנחיה. נתפעל חולי' ל"ו. נתקנח הדם — ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג. מתקנחא ט"ס וצ"ל מתקנתא עיי"ע תקן. והשם פסחי' נ"ז. קינוח הסעודה והוא מה שאוכלין בגמר הסעודה] —

קנח (= קוֹנָח. כינוי לקרבן) ברייש נדרי' (ג' י'.) קונם קונח. *[אחי"ה עיי"ע סג א' ועיי"ע קונם] —

קְנַט (מל"י κνήθω ענין התגרות לכעס erzürnen, zum Zorn reizen) בסוף מסכת ידים (פ"ד מ"ז) שמא[3]) אקניטנו וילך וידליק גדישו של אחר ואהא חייב לשלם. בר"ג דב"ק (ד'.) אטו עבד ואמה לאו טעמא רבה אית בהו שמא יקניטנו רבו וילך וכו'. עצמו מצמיתי (תהלי' ס"ט, ה') תרג' תקפו מקניטי[4]) — (א"ב פי' בל"י פעל עקיצה ודקירה ובענין שאלה פעל המנגד). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κεντέω והנכון שהוא ל"י האמורה בתחילת הערך. ובא רק בהפעיל וכנ"ה בפסחי' פ"ד. חולי' נ"ג: אל תקניטני וכו' ירו' כתובו' רפ"ז דל"א: במקניטה ונדרה. פסיקת' דר"כ צד קס"ה. לא הכעסנו אותו ולא הקנטנו אותו. תר"י לא תונה (שמות כ"ב כ') לא תקנטון. אל תפגעי בי (רות א', ט"ז) תרג' לא תקניטי בי. — בילק' משלי ר' תתקל"ב ובילק' איכ' ר' תתקצ"ה ונפשו קניטה עליו צ"ל נקיטה וכדאי' בפסקת' דר"כ צד קי"א. מל"מ (איוב י', א') נקטה נפשי בחיי וכן תר"י נפשנו קצה (במד' כא, ה') תר"י א' ונפשנא קנטת וכן ותקצר נפש העם (שם ד') תר"י א' וקנטת נפשא דעמא צ"ל נקטת. וכתב בעל עיקרי התלמ' כ"י ע' קנט וז"ל ולפי דעתי שהוא לשון כעס כמו ע"מ למקט אע"פ שנופל ממנו הנו"ן ע"כ אבל שרש של מקט הוא נקט עיי"ע ומ"ש] —

[1]) לי' לפנינו אבל מפירש"י מוכח שהיתה הגי' הזו לפניו עיי' גליון הש"ס וכ"ה באמת בסוט' י"ב. [2]) גם זה לי' ואי' בסוט' הנ"ל. [3]) בנו"ג שאם. [4]) בנו"ג בט"ס מקטיני.

* קונטא עיי"ע טרייאקונטא ח"ד, פ"א ומ"ש.

* קוּנְטַבְּרָא (מל"ר cantabra דגלים) עיי"ע אקלפרין ח"א, רנ"ו ומ"ש.

* קוּנְטִיטוֹן (פי' כמו קונדיטון) איכ"ר פ' לאמותם דגן ויין (איכ' ב', י"ב) גלוסקין וקונטיטון עיי"ע קונדיטון כי הוא הוא. — קונטיטון בבמד"ר פ"ד ט"ס עיי"ע קנטס.

* קנטיר עיי"ע קנתנר.

* קנטר עיי"ע קנתר.

☞ קִינְטוֹרִין (מל"י κένταυρος Centaur) מדר' ב"ר פ' וידע קין (פכ"ג) עד כאן בצלם ובדמות מכאן ואילך נתקלקלו הדורות ונבראו קינטורין פי' בל"י ורו' מין אנשים בלי תרבות ובדו הפייטנים שמחציים ולמעלה היו אנשים מחציים ולמטה סוסים לרמוז שהיו כסוס כפרד אין הבין ובעל הערוך הביאו בע' קנתר.

קנטס (= קוֹנְטָס, קוֹנְטוֹס מל"י κοντὸς וכן בל"ר contus פי' מטה, מוט Stange, Stecken) בפ' בכל מערבין (עירו' ל"ד:) נתנו בראש הקנה או בראש הקונטס [1]. בר"ג דסוכ' (ד':) נעץ ארבעה קונטסין [2]. בפסיקת' דויהי ביום כלות (פסיקת' דר"כ צר ז':) היה לו להביא ד' קונטסין למתוח עליהן את המשכן פי' קורות של עץ כגון עמודים הן ובלעז שמו קנטו [3]. ס"א קונדס — (א"ב פי' בל"י ורומי עץ ארוך וראשו חד). *[אחי"ה וכנ"ה בירו' תעני' פ"ב דס"ו. וירו' מגיל' פ"א ד"ע סע"ג תליין בקונטס והקבוץ קונטסין עיי' לעיל וכ"ה בשהש"ר פ' צאנה ובבמד"ר פ"ד ושם ג"כ קונטסין ובפסיקת' רבתי פי"ב קונדיסים [4]) — תנחומ' הישן פ' תצא סי' י' קונדסין. וע' הזקנים העתיקו חץ (ש"א י"ז, ז') צנה (יחזק' ל"ט, ט') ורמח העתיק עקילס (במדי כ"ה, ז') ע"י מלה יוני' הנ"ל] —

קֶנְטָר (מל"י κέντρον Stachel, spitzer Stift) בכלי מתכות פי"ד בכלי' (מ"ג) הקנטר של בנאים [5]) פי' „כמין מטה ושבט של ברזל שהוא של בנאים לחתוך בו את הכותל" [6]) — (א"ב פי' בל"י עוקץ ודרבן ודבר חד מדקר וסותר). *[אחי"ה ובתוספת' כלי' ב"מ רפ"ד הגי' קנתור של בנאי. וכנ"ה בירו' מגיל' פ"ג דע"ד: כהדין קינטרה עיי' בית יוסף לטור או"ח סי' תרצ"א ומסכ' סופרי' רפי"ג ושם בט"ס ע"ש. — והושאל לדברים חדים היורדים כמדקרות חרב spitze Rede פסיקת' דר"כ צד ק"ז: דברים קינטורין, דברי קינטורין וגי' רבינו עיי' בע' קנתר — ועוד עיי"ע קטרון ב'] —

קנטר (= קִינְטְרָא, קינטרין מל"י האמצ' ול"ר κεντηνάριον, centenarius, Centner,100Pfund) בפ' יש בכור לנחלה בגמ' ה' סלעים (בכורו' נ'.) א"ר חנינא כל כסף האמור בתורה סתם סלעין דנביאים ליטרין דכתובים קינטרין חוץ מכסף עפרון וכו'. בפ' השוכר את הפועלין בגמ' מעשה (ב"מ פ"ז.) וישקל אברהם לעפרן (בראשי' כ"ג, ט"ז) דלא שקל מיניה אלא קינטרא [7]). ככר זהב טהור (שמות כ"ה, ל"ט) תרג' ירו' קנטר דהב דכי [8]) — (א"ב פי' קנטנרין בל"ר שם כללי לכל דבר שמניינו מאה כמו מאה ליטרין). *[אחי"ה בתר"י הגי' קנטינר וכ"ה בתרג' דה"י ב' כ"ג, י"א אבל בתרג' דה"י א' כ', ו' קנטר וכן הקבוץ בתר"י שמות ל"ח, כ"ד. כ"ה. כ"ז. כ"ט ודה"י א' י"ט, ו'; כ"ב, י"ד קנטינרין וכן קנטירין וכ"ה בל"י ורו' ובל"ס קנטינרא ובל"ע قنطار. בכורו' הנ"ל איכא דוכתא דקא קרן לקינטרא תקלא ובב"מ שם קינטרא. והקבוץ שם קינטרין ובירו' קידושי' פ"א דנ"ט ע"ד קינטירין וכ"ה בתנחומ' הישן פ' ראה סי' ד', פסיקת' רבתי פי"ח קינטרי דכספא — ועוד עיי"ע קונטרס] —

* קוּנְטֵרְיָנִים (מל"י אמצ' ול"ר κεντηρίων, κεν-τουρίων, centurio) ספרי האזינו פ' שי"ז בני בשן (דברי' ל"ב, י"ד) אלו קונטרינים

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע קנטס וכ"ה במשניו' נאפולי ופיזי ובריו"ף דפ קושט' אבל בירו' במשני ובגמ' פ"ג דכ"א. הקונטס ובנו"ג הקונדס וכס"א שבערוך. [2]) בנו"ג קונדסין. [3]) ובעיקרי התלמוד: קאנטו אבל דע כי הוא ל"י ולא לאי"ט כי בלאי"ט שמו stanga. [4]) ירו' שביעי' ספ"ט דל"ט. קונדסיא ט"ס עיי"ע קנרס. [5]) בנו"ג בנאי. [6]) הועתק מפיי' רה"ג לכלי' ושם אי' לחתור ונ"ל עיקר ג"כ בדברי רבינו ושם עוד הסיום ושמו בטיית בורסי ע"כ ולא ידעתי פירושו כי בל"פ بزز פי' כף של בנאים Maurerkelle לכן נ"ל להגיה ושמו בטיית מרבוע ועיי' פי"ם להרמב"ם קנטר בערבי אלעתל"ה (العتلة Brecheisen) . . והנגרים קוראים אותו אלמרבוע. [7]) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלי' כ"י וכ"ה בכ"י ש"ס ר' א' וב' ובנו"ג קנטרי, קנטרין ובכ"י ש"ס מינכען קינטרי ובדפ"ע קינטריאה ובכ"י ק"ט קנטרייה. [8]) בדפו"ו בט"ס כדי.

(שמבינים) [צ"ל שמשיכין] מבין שיניהם ובילק' האזינו ר' תתקמ"ד הגי' אלו קוטרינין שמכישין והוא נגיד על המאות ונקרא אצל הרומיים centurio או centurianus וממנו בל"י האמצ' וכן בל"ס קנטרונא. והיה זמורה בידם לענוש עוברי פקודתם והוא הוא בעל זמורה עיי"ע ועוד עיי"ע קטרון ב'.

* קונטרן (אולי מל"ר contortum אריגה Gefloch-tenes) ירו' שבת פ"ז ד"י רע"ג ההן דעבד קונטרן נפן מחצלן וכו'.

* קנטרין ט"ס עיי"ע קסטר ב'.

* קנטרנין עיי"ע קטרון ג' ומ"ש.

קנטרינק (= קונטרונק מל"י τριούγκιον מל"ר teruncius) והוא מטבע ושויו ג' אונקין) בפ"ק דקידושי' בגמ' ובי"ה אומרי בפרוטה (קידו' י"ב.) מסמס ב' קונטרונקין קונטרינק ב' פרוטות. — (א"ב פי' קדרנטים בל"ר רביעית איסר עיי"ע קדרנטים). *[אחי"ה וסוף דברי ר"ב ערכתי בע' אח"ז כי הוא נגרר אחר שבושי הספרים אשר בהם ערך הבא אח"ז נכלל בזה הערך. ופי' קונטרונק בל"י ורו' ג' אונקין והוא רביעית האיסר (והוא הוא קדריונטס κοδράντης = quadrans) שבירו' קידושי' דנ"ח ע"ד עיי' צוק"מ על המטבעות 21. וכנ"ה בתוספת' ב"ב ספ"ה בכ"י אירפורט מיסמס שני קונטרונין (קונטרונין) [צ"ל קונטרון] שני פרוטות, ובדפוסי' אי' קונטריסין, קונטרים] —

קונטרס (= קוֹנְטִירִין = עיי"ע קֶנְטֶר centuria hundert) בס"פ מעשר בהמה בגמ' יצאו שנים (בכורו' ס'.) אמר ר' יוחנן מנאן זוגות זוגות קונטריסין קונטריסין ס"א קונטירין קונטירין פי' „שמנה מאה ונוטל י' ממאה למנין שלו הוא קדוש כמו שהוא מונאן"[1] — (א"ב וענין זוגות קנטירין שייך בע' קנטר שקדם). *[אחי"ה כלומ' לע' קנטר ב' כי ענינו מאה וכפי' רבינו (עפ"י רגמ"ה) וכ"ה בפירש"י ודע כי אנו נגררים אחר גי' המעולה שבדפ' ויניצ' וכ"ה בכ"י ה"ב ל"ד וב"ר ששם קונטרס הוא ערך בפני עצמו ובשאר דפ"ע ובכ"י ו"ו זה הע' נכלל ללא נכון עם ע' הקודם לזה וגם השמיטו בט"ס שורה שלמה מן קונטרינק של ע' הקודם עד תיבת מנאן שבערך הנוכחי ולכן כתב ר"ב מה שכתב וגם לפני בעל עיקרי התלמוד כבר מונח בלבול הערך בערוך שלו] —

קונטרקוס (שם פרטי) בר"ג דבכורות (ה'.) שאל קונטרקוס הגמון את רבן יוחנן בן זכאי בכללן של לויים אתה מוצא וכו'. *[אחי"ה בנו"נ קונטרקוס השר ובירו' סנהד' פ"א די"ט ע"ג אנטונגונוס הגמון שאל וכו' ורש"י בחול' כ"ז: ד"ה ועוד שאלו היה גורס קונטריקון ההגמון את רבן גמליאל ובתוספו' כתובו' נ"ח. ד"ה קוביוסטוס העתיקו קיסר את רבן גמליאל ובספרי הברכה פ' שנ"א אי' שאל אגניטוס הגמון את רבן גמליאל ועוד עיי"ע אנגטוס (ח"א, קל"ז) ומ"ש ה' גרעץ במ"ע שלו חל"ד, י"ז והלאה] —

קני (= קיני לד"ק Kanah בשמרון (נייבויער 276)) בסוף אהילות (פי"ח מ"ט) רבי ובית דינו נמנו על קיני וטיהרוה פי' שם מקום. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רה"ג. ובירו' תרומ' פ"ט דמ"ו: בעלי קנייה] —

קניא (= קוּנְיָא מל"י κονία Kalkstaub zum Tün-chen) בפ' כל שעה בגמ' דסמוך נכרי שהלוה (פסחי' ל':) ובפ' אין מעמידין בגמ' נודות (ע"ז ל"ג:) בעו מיניה מרימר מאני דקוניא מאי. בפ' אחרון דכתובו' בגמ' חנן אומ' (ק"ז:) והילכתא כוותיה דרב זביד בקוניא. בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ז:) מייתינן צעא דקוניא. פי' קוניא תחילתו חרש וסופו טחין אותו כזכוכית כדגרסינן בע"ז (ע"ה:) קוניא פליגו בה רב אחא ורבינא חד אמר בתחילתו וחד אמר בסופו חד אמר בתחילתו כלי חרס הוא ואין צריך טבילה וחד אמר בסופו זכוכית הוא וצריך טבילה. *[אחי"ה בכתובו' הנ"ל בד"ה הני הסכימו תוספות עם הערוך דקוניא היינו כלי חרס המחופה בהתכת זכוכית וכו' ע"ש וכנ"ה בזבחי' נ"ד סע"א מביא זפת וקוניא וממחה ושופך, ושם סיד וקוניא וכו'. וע' הזקנים העתיקו שיד (דברי' כ"ז, ב'; עמוס ב', א') ע"י κονία וכן העתיק סומכוס עפר (תהלי' כ"א, ל"ב; איוב מ', ח') ע"י κόνις. ורש"י פי' בכתובו' מאני דקוניא כלי חרס שמחפין עליהם עופרת ובזבחי' שם קוניא: ניתוך אבר כעין שעושין לצפוי כלי חרס וכזה פירש"י בע"ז ל"ג: וע"ה: ובחולי' הנ"ל וכן פי' רגמ"ה בחולי' כלי חרש שמעורב [בו] אבר וכו' ור' נסים פי' כלי חרס וטוחין באבר — ועיי' ג"כ בשאילתות פ' מטות סי' קל"ז ובהעמק שאלה] —

* קְנֵין, קְנְיָנָא עיי"ע קן ו'. קִנּוּי. קִינּוּי עיי"ע קן ד' וש"נ.

* קונייתא עיי"ע קרקס א' ציון מירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב.

קנבי (= קוֹנְבֵי מל"י ורו' ἡ κόγχη, concha מין ממיני כלי' בדמות שבלול Muschelschale) בכ"ר

[1]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לבכורו'.

פס"א (פ"ס) ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב רב הונא אומ' קונכי[1]) פי' לשון לעז הוא כלי שרוחצים בו פניהם ורגליהם ור' משה (בן) [צ"ל מן] באריֹ[2]) פי' קונכי[3]) כלי מטוה הוא שטווה בו האשה. רבנן אמרין קליות ואגוזין. בילמדנו ריש בהעלתך (לי' בתנחו') מנורה של ברזל קונכי של נחשת — (א"ב פי' בל"י ורו' שם כללי לכלי מקוער ובפרט אם הוא ארוך וצר). *[אחי"ה ודע כי דרוש של רב הונא ורבנן בב"ר לא על כלי כסף וכלי זהב מוסב כי אם על מגדנות וכמו שהוכיח בעל המשביר וכנראה ברור מילק' הנ"ל שציין ג"כ ובגדים ומגדנות ועל זה אמר רב הונא קונכי פי' מגדנות (כל"מ דה"י ב' כ"א, ג'; ל"ב, כ"ג) היינו חפצים יקרים נתבאר לר"ה ע"י קונכי קערות של שבלול ודרש מגדנות מל"ר magida μαγίς, ίδος; כלי תבשיל כמו קערות וכפי' רבינו כלי שרוחצים הוא מלא"ט conca Muschel, Wanne וכן בל"ר אמצ' Bade- concha wanne — ורבנן סברי מגדנות הוא כמו מגדים מיני אוכל לכן אמרו קליות ואגוזים. ירו' יומ' פ"ג דמ"א. נברשת של זהב . . חד אמר מנרתא וחרנא אמר (קונביתא) [צ"ל קונכיתא] והוא כילמדנו הנ"ל] —

קנכר (= קֶנְכִּירָא מל"י κέγχρος, cenchros (Diamantart von der Grösse der Hirse

תרג' לשם שבו ואחלמה (שמות כ"ח, י"ט) קנכירא טרקיא ועין עגלא פי' בל"י ורו' מין אבן טובה ואומרים שהיא על הרוב קטנה כמו זרע דוחן ואחרים אמרו שנראין בתוך האבן נקודות כמו דוחן כי כן שמו בל"י. *[אחי"ה ודע כי ע' הזקנים העתיקו דוחן (יחזק' ד', ט') ככה וכן נקדה (שה"ש א', י"א) אבל לשם העתיקו (שמות שם ושם ל"ט, י"ב) ע"י λιγύριον ועוד נכתב λιγκύριον והוא lyncu- rion, lyncurium פליניאום ח', נ"ז; ל"ז, ב' ועוד זולתו ואולי קנכיר או קנכירין (תר"י א' שמות ל"ט, י"ב; במדב' ב' י"ח) צ"ל לנכירין והוא ממש העתקת לשם] —

קנכיתר (= קנכתירין = כלקטירין מל"י χαρακτήρ (Charakter, Gepräge, Typus בויק"ר אמור אל הכהנים פרש' סביב (פל"ב)[4]) קרא הקב"ה למלאך הממונה על ההריון אמר לו צא וצור[5]) את אלו בקנכתירין של אבותיהן הה"ד (במדב' א', י"ח) ויתילדו על משפחותם לבית אבותם — (א"ב בנוסחאות הדברים אלו חסרים). *[אחי"ה אבל אי' בשהש"ר פ' גן נעול ושם אי' צר וצור אותן בכל קטורים של אבותם ומ"כ טעה בפירושו וצ"ל בתיבה אחת בכלקטירים וכן אי' בתיבה אחת בפסיקת' רבתי פ' כ"ד (תוצאת החי' פריעדמאן צד קכ"ד) ואתה יושב וצר בלקטרים שלו בדמות אחר וכו' וצ"ל כלקטירים ובפסיקת' דר"כ צד פ"ב: לי' המלה הזרה ועיי' רש"ב שם וכבר פי' הרימ"ז בט"ר ח"א 162 שזו המלה נשתבשת תחת כרקטירין או כרכתירין מל"י הנ"ל ובעיקר התלמוד כ"י אי' קנקיתרין. ועוד עיי"ע בילקטירים בלקטירים ח"ב, ק"ה ומ"ש — ועה"ק שנ"ב פי' קנכיתר י"מ דיוקן פי' צורתם ודוגמתם] —

* קוֹנָם (פי' כנויי לקרבן עיי' בפנים) נדרי' ג', י'. האומר קונם קונח קונס הרי אלו כינויין לקרבן, שם י"ג: האומר קונם פי מדבר עמך ידי עושה עמך וכו', שם י"ד: קונם שאני ישן שאני מדבר, קונם עיני בשינה, ירו' נדרי' פ"א דל"ו ע"ד עד כדון עצמו מה שיקדיש לשמים בלשון קונם נשמעינה מן הדא . . אמר קונם קורדם יש לי קונם נכסיי עליי וכו' וז"ל פי"מ להרמב"ם לד"ה האומר לחברו קונם פי מדבר והעיקר אצלנו שהנדרים אין חלין אלא על דבר שיש בו ממש וכו' הנדרים שרמז עליהם הוא שיאסר עצם הפעולה או שיעשה איזה דבר שיהיה כמו קרבן זהו שלו יחול אלא על דבר שיש בו ממש וכו'. ולפי זה נ"ל שמלת קונם הוא מל"ס קנומא ומל' שמרוני קנום פי' עצם ועצמות הדבר וכ"ה בל"ע אקנום ולפי זה קונם פי' ענין עצמות וממש לפי שבנדרים לא יחול הדבור רק על דבר שיש בו ממש ועצמות ומי שמנדר אומר קונם כלומ' דבר זה יהיה עצם וממש substanziel. ותרג' השבועה (דה"י ב' ט"ו, ט"ו) ותרג' בברית (שם כ"ג, א') קינומא וכן האלות (שם ל"ד, כ"ד) קינומי לווטיא. נדרי' י': קינמא מאי קונם קאמר או דילמא קינמן. והקובץ נדרי' ל"ה. קוֹנָמוֹת והפעל שם י': מקנמנא מקנחנא מקנסנא. ופי' קונם מל"י κύνα טעות הוא עיי' גרעץ מאנאטש' חי"ט 233.

[1]) בנו"ג בט"ס קונבי ובילק' חיי שרה רי ק"ט הגי' קונפי. [2]) עיי"ע קרש א' ועי' תתיה. [3]) כ"ה נכון בדפו"ו ובדפ"ע נשמט מן קונכי עד קונכי. [4]) ולי' לפנינו. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר וכ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע בט"ס צוד.

* קוּנְמָא (כל"ס כמו קִנָּמוֹן בל"מ וכן בל"י -κιννά κίνναμον, μωμον, Zimmt) תרג' משלי ז', י"ז וקונמא והוא כמו קינמן בנדרי' הנ"ל עיי"ע קונם, וכן כל"מ קנמון תרגי' שה"ש ד', י"ד שבת ס"ג. ירו' פיאה פ"ז ד"כ. ב"ר פל"ג ופמ"ו.

קנמיא (?) דמרי ביתא במגילת איכה. *[אחי"ה לי' לפנינו באיכ"ר ובדפ"ע אי' קנמיה וכ"ה בכ"י ו"ו ב' וב"ר אבל בכ"י ק"ט ול"ד קנמיא ובכ"י ה"ב קנומיא ובכ"י ו"ו א' קמני] —

* קנמין (?) אסת"ר פ' מהר עיי"ע קמים סוף הע' ומ"ש לעיל צד קכ"ג.

קָנוֹן (מל"י κάνεον, κανοῦν סל נארג ועוד קערה geflochtener Korb, Schüssel וכ"ה בל"פ לֹּיּוֹן) בפ' כלל גדול בגמ' הזורה (שבת ע"ד.) (ובפ"ק בביצ' בגמ' הבורר קיטנית בקנון ובתמחוי לא יברור) [צ"ל בקנון ובתמחוי לא יברור. ובפ"ק בביצ' בגמ' הבורר קיטנית (ביצ' י"ד:) בקנון ובתמחוי]. בפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ז.) ואין מוליכין לבית האבל לא בטבלה ולא באסקטלא ולא בקנון. בפ' ט"ז בכלי' (מ"ג) הקנונים הקטנים הקנונים הגדולים — (א"ב פי' בל"י סל וזה ענין הקנונים הגדולים וגם פירושו קערה וזה ענין ולא בקנון אלא בסלים). *[אחי"ה וכנ"ה בירו' מעשרו' פ"ד דנ"א: ותוספת' ביצ' פ"א בקנון ובתמחוי. והקבוץ כלי' הנ"ל ושם פי"ז מ"ד הקנונים. תוספת' כלי' ב"מ ספ"ה הקנונים והקלתות. ועה"ק שנ"ב פי' קארב"א Korb וע' הזקנים העתיקו ככה סל (בראשי' מ', ט"ז. י"ז. י"ח; שמות כ"ט, ג'; ויקי' ח', ב')] —

* קִנֵּן (מל"מ נבנה מן קֵן nisten) כתובו' קי"א: שועל קינן בלפת ירו' פיאה פ"ז ד"כ: שועל קינן בראשה של לפת. שהש"ר פ' יונתי ומצאה שם הנחש מקנן וכו', תרג' קנן (ישעי' ל"ד, ט"ו) תקנן. ונבנה מהשם קֵן, קִינָּא עיי"ע קן ג'.

קנוניא (= קִינוּנְיָא מל"י κοίνωνια gemeinschaft-liche Verabredung, Gemeinschaft) בפ' שנים אוחזין בגמ' מצא שטרי חוב (ב"מ י"ג.) דחיישינן לפירעון ולקנוניא, בסוף ב"ב (קע"ג:) ובשום היתומין פ"ו בערכין (כ"ג.) כיוצא בו אמר רשב"ג הערב לאשה בכתובתה וכו' עד שמא יעשו קינוניא פי' רמאות בשביל שתקח כתובתה מן הערב וחוזרת ועושה פשרה עם בעלה — (א"ב פי' בל"י חברה ושיתוף לעשות דבר רע וכל הסכמה לעשות רמאות). *[אחי"ה וכן פירש רגמ"ה בכ"ב ובערכין קינוניא בערמה והוא לפי הענין אבל גזרת המלה היא מל"י כדעת ר"ב לכן ביו"ד אחר הקו"ף הוא עיקר כדאי' בפי' רגמ"ה בערכין אבל בנו"ג בכ"מ בלא יו"ד וכן בשבועו' מ"ב: אין אדם עושה קנוניא על ההקדש אבל בירו' ב"מ ספ"א ד"ח. אי' ביו"ד מפני קינוניא וכן בירו' יבמו' ספ"ג ד"ה. וכן בתוספת' קידושי' פ"ג שמא עשו קינוניא. וע' הזקני' העתיקו תשומת יד (ויק' ו', ב') ע"י κοινωνία. ובעל התשבי פי' המלה בדוחק גדול וטעות הוא בידו אע"ג שנראה לו הישר והנכון מה שפי' במלה זו ע"ש בע' קנוניא — ובעל ערך מילין כ"י (בקובץ כ"י ה"ב) אחר שהביא פירש"י והרמב"ם הוסיף לומר בזה"ל והאמת שהמלה יונית והוראתה בל"י מלשון רמאות אבל היא לשון התאחרות לשנים או לרבים המתחכם ומשתתפי' בדבר אם שיהיה דבר התלוי בהסכמה לבד שהם מתאחרים בה אם בדבר שהוא חוץ לנוי . . ובזה צדקו דברי הרמב"ם שפי' שהיא הסכמה בין התובע והנתבע ומ"ש שהיא תחבולה אינה מהוראת המלה אלא שעכ"פ בכל המקומות האלה שהזכירו חז"ל המלה הזאת הזכירוה על תחבולה שעלתה במחשבה אמנם פי' להשם קינוניא לא מצד שהיא תחבולה אלא מצד שהיא מוסכמת ביום אם יהיו שנים או רבים והאנשים האלה שלמים הם אתנו שפי' רמאות לא ידעו בטיב הלשון אלא שמטבע הדברים אשר הוזכרה בהם זאת המלה הבחינו שהיא ערמה ורמאות עלתה במחשבה וחשבו שזאת הוראת המלה העצמית וכו'] —

קְנַנְטְרוֹפוֹס (= מל"י κυνάνθρωπος בל"ס קנטרופוס Hundmensch, d. h. von der Hundswuth überfallen) ירוש' דתרומות פ' חמשה לא יתרומו (פ"א ד"מ:) היוצא בלילה קנטרופוס הלן בבית הקברות פי' בל"י חולי שטות עיי"ע גנדרופוס. *[אחי"ה בנו"ג בירו' כט"ס קנוטרוכוס ובירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג גנדרופוס עיי"ע ומ"ש בח"ב שי"ט] —

קְנָס (מל"י המאוחר' κῆνσος בל"ר census עונש Strafe ומטנו הפעל κηνσεύω, censeo, ver-hängen, bestrafen) בס"ג דפ' ב"ק (ט"ו:) והלכתא פלגו ניזקא קנסא כלו' דכל ממון שאינו משתלם בראש קנס הוא. בפ' האיש מקדש בגמ' דסמך האומר לאשה התקדשי לי (קידושין מ"ו.) אלא אמר רב נחמן בר יצחק לומר שמשלם קנס כמפותה

פי' אלא אמר רב נחמן בר יצחק לעולם אימא אביה יכול למאן ולא היא כי נתקדשה שלא לדעתו ולמאי הילכתא כתיב הכא אם מאן ימאן דמשמע בין אביה בין היא לאו למיפק מיניה במיאון דידה אלא לשלם קנס כמפותה דמשלם קנס המפתה במיאון דידה לאביה כמו במיאון אביה האב עצמו והכי קתני אם מאן ימאן אין לי אלא אביה שאם מיאן אביה משלם קנס לפי שאינה אשתו מיאנה היא אע"ג דלא הוי מיאון דהא פיתה לשם אישות והיא אשתו מנין שמשלם קנס ת"ל מאן ימאן מכל מקום — (א"ב פי' בל"ר עונש של ממון). *[אחי"ה וכנ"ה בכתובות פ"ג מ"א אלו נערות שיש להן קנס, שם כ"ט. כ"מ שיש מכר אין קנס וכ"מ שיש קנס אין מכר ועיי' שם כל הענין ושם ל"ה: לא קנס ולא פיתוי, ל"ו. קטנה אין לה קנס, שם כ"ט רע"ב בני קנסא, ב"ק מ"א: מודה בקנס פטור, פסחים כ"ט. קנסא קניס. תר"י שמות כ"א, ל' קנסא דממונא; לבמדר' ט"ו ל"ב קנסא דשבתא. והקבוץ סנהד' ח'. ל"א: דיני קנסות, ירוש' יבמות רפי"ד די"ד: באילן קנסייא והפעל שבת נ"ה רע"ב מפני מה קנסת מיתה על אד"ה וכו' ב"ב ע"ה רע"ב קנסתי מיתה על אד"ה גיטי' נ"ג: קנסו שוגג אטו מזיד, ב"ק ל': קונסין אותו, שם קנסינן ליה, ירוש' ב"ק ספ"ח ד"ו ע"ג וקנסיה ליטרא דדהב, ב"ר רפ"כ למה הייתם קונסין את בניי וכו', פסיקת' דר"כ צד י"א רע"ב לית ליה קנים ליה, תר"י שמות ט"ו, כ"ה וקנסין דמקנסי לחייביא, אתפעל שם כ"א, כ"ב ענש יענש תר"י מתקנסא יתקנס וולדא ועוד עיי' תר"י במד' ל"ה, כ"ה; דברים ל"ב, נ'] —

קנס (= קִינְסָא = קִיסָא מל"ס קיס, קְיָסָא פי' עץ (Span, Holzstück בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"ב:) והא הכא כיון דקביעי נרות לא אפשר דלא למשקל בקנסא ואדלוקי. פי' כמו קיסם [1]). בפ' המוציא תפילין בגמ' שרשיו (עירובי' ק':) וקא נתרי (קנסי) [צ"ל קינסי] [2]). בר"ג דפ' כל הבשר (חולין ק"ה.) איכא בנייהו קינסא פי' חתיכות קרשים שאינן כלים כדאמרי' בע"ז בפ' אין מעמידין בגמ' נודות (ע"ז ל"ג:) קינסא פליגו בה רב אחא ורבינא חד אסיר וחד שרי ולדברי הכל מים אחרונים ע"ג קרקע לא משום רוח רעה ששורה עליהן. פי' קינסא דע"ז מדליקין חתיכות עץ ונותנין בתוך הכלי להרתיח הזפת. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בע"ז ע"ש. וכן פי' ר"ח בעירו' ק': קינסי עצים יבשים. סנה' צ"ג. עיי"ע קס א' ושם אביא להוסיף דוגמאות ונו"ן היא יתירה] —

* קינסין (מל"ר census פי' רשימה (Verzeichniss אסת"ר ריש פרשה א' הביאו לי קינסין הנעתקין פי' רשימת הכתבים.

☞ קנסודם (= קְנֵימוּדָם מל"י κνημῖδες Bein- (harnische ירו' דיבמות פ' מצות חליצה (פי"ב די"ב ע"ג) כגון אילין קנסודם תתכן הגי' קנמדם פי' בל"י מנעלים מחוברים עם בתי שוקים כמו מנעלי הפרשים. *[אחי"ה בנו"ג קנסורם וצ"ל קנימודם והוא ל"י הנ"ל וע' הזקנים העתיקו מצחה (ש"א י"ז, ו') ע"י κνημῖδες והבינו מצחה כמו [illegible] באותיות הפוכות מאותה ההוראה] —

קנע (= קוֹנְעָה פי' בל"ע אשה מפונקת עיי"ע זיטייטום) הסר קונעתו ועשאו זטויטום עיי' בע' זיטייטום.

קִינוֹף (מל"י ורו' κωνωπεῖον, κωνώπιον cono- (peum eine Art Himmelbett mit Vorhängen, בס"ג דפ' ד' מיתות (סנהד' ס"ח.) נכנסו חכמים אצלו והוא יושב בקינוף שלו. ויטו לאבשלום האהל על הגג (ש"ב ט"ז, כ"ב) תרג' קינופין על איגרא וככר פי' בע' נקלט — (א"ב פי' בל"י ורומי וילון כמו אוהל סובב המטה שלא יכנסו היתושים). *[אחי"ה וכנ"ה בסוכה י'. פירסה ע"ג הקינוף ושם: וי"א. הקבוץ קינופות ועיי' פי' רבינו בע' נקלט והועתק מפי' ר"ח בסוכה שם שהביא זה הפי' בשם הגאון וכ"ה קינופות בתוספת' כלים ב"מ פ"ב ובתרג' הנ"ל אי' בל' זכר קינופין] —

קנפון (= קַמְפּוֹן עיי"ע) בפ' כ"ג בכלים (מ"ב) מפני שעומדין עליו בקנפון [3]) ובפ' כ"ד (מ"א) ומשחקין בו בקנפון [4]). ס"א קמפון וכבר פי' במקומו.

קִנְקֵל (מל"י κιγκλίς בל"ר cancelli מעשה רשת ושבכה (Gitterwerk, Gitterthür בויק"ר בסוף זאת תהיה (פי"ט) ובפסיק' דשובה [5]) דרך

---

[1]) כונתו שהנו"ן יתירה עיי"ע סנטר אבל קיסם יש לו גזרה אחרת עיי"ע קסם, ורבינו היה לומר קינסא כמו קיסא. [2]) וכ"ה בע' קסן א' ושם ג"כ הגי' קיסני. [3]) בגי' רה"ג בקופון צ"ל בקנפון. [4]) בנו"ג בקונפין ובפי"מ להרטב"ם קונפון. [5]) לפנינו בפסיקת' דר"ב צד קס"ג רע"ב לי'.

קנקלון שלשלו אותה לו. בפסיקתא ויהי בשלח (פסיק׳ דר״כ צד פ״ו:) כיצד המים עשויין לישראל כאילין כנקליא [1]) פי׳ בלעז קנציל״י [2]) פי׳ אבן שיש בה חלונות הרבה ותהיה קבועה בכותל להאיר הבית. בס׳ פכ״ב בכלים (מ״י) קנקלין שיש בה בית קִבלת כסות [3]) טמאה. פי׳ כלי שמשימין תחתיו אש ונפרית לעשן הבגדים שעליו [4]) בפסיק׳ דשמעו (פסיקת׳ דר״כ צד קי״ז.) א״ר לוי האוזן לגוף כקנקל לכלים מה הקנקל הזה כשהוא מלא כלים אתה מעשן תחתיו וכולן מרגישין כך הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד הנאמנים (ישעיה נ״ה, ג׳). מכבר מעשה רשת (שמות כ״ז, ד׳) תר״י קנקל עובד מצרא [5]) וכן מכבר דויקהל (שם ל״ה, ט״ז) — (א״ב פי׳ בל״י ירו׳ שבכה, ובירושי׳ דפ׳ כלל גדול (פ״ז ד״י ע״ג) קנקלטין משום עושה בתים [6]) פי׳ מעשה שבכה) *[אחי״ה עיקר הגי׳ קינקל וכדאי׳ בדב״ר רפ״י האוזן לגוף כקינקל לכלים וכו׳ [7]), ירושי׳ שבת רפ״ה ד״ז: קינקילון גורר [8]). ועוד עיי״ע הבא אח״ז והתואר בירו׳ שבת הנ״ל קינקלטון והוא בל״י κιγκλιωτός וכן העתיק עקילס שבכה במ״ב א׳, ב׳] —

קַנְקַל (מע׳ הקודם מל״י הנ״ל רק בהוראת אולם וחדר פנימי בפרט של היכל אליל Ver-schlag, (Götzen) Zelle בילמדנו קדשים תהיו: המולך כיצד הוא עשוי היה צלם והיה לפנים מז׳ קנקלים מי שמקריב עוף היה נכנס לקנקל הראשון וכו׳ פי׳ חדרים — (א״ב פי׳ בל״ר חדר). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״ר coenaculum אבל לדעתי הוא מל״י הנ״ל והיה נקר׳ כן מקום הפנימי בהיכל אלילים שהיה מובדל במעשה רשת ושבכה וכן בל״ס קנקלא וכן העתיקו ע׳ הזקנים (כפי גי׳ הסורית שהובא בהעקסיפלא) אולם (ביחזק׳ ח׳ ס״ז) κιγκλίδα וא״כ קנקל או קינקל פי׳ בציון הנ״ל חדר פנימי ודע כי הציון הנ״ל הובא כבר בערוך ע׳ גיא בן הנם בשם ילמדנו פרש׳ קדושים ומגילת איכה פ׳ טומאתה בהרחבת הלשון וכבר העירותי (בח״ב, רע״ד) שכן אי׳ בשנויים בילק׳ ירמי׳ ר׳ רע״ז בשם ילמדנו וכן מצאתי בתנחומא הישן בהוספת לפ׳ ואתחנן (והביאו רש״ב על פי כ״י ה׳ א״פ צד ח׳ בהוצאת התנחו׳ הישן) וז״ל וכיצד היה המולך בגיא בן הנם וכו׳ עד ושבעה קנקלים היו לו והוא לפנים מהם ולפי קרבנו של כל אחד ואחד היה נכנס מי שמקריב עוף נכנס לקנקל הראשון וכו׳ ובאיכ״ר פ׳ טומאתה אי׳ בסגנון אחר; וצלם חלול היה נתון שם לפנים משבעה קנקלים וכו׳ עש״ה וכן הענין בירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א: בע״ז שיש להם קינקלין אבל בע״ז שאין להם קינקלין כל הבית ידון לשם קינקלין, ושם דמ״ב ע״ד כל שהכניסו לפנים מן הקנקלין אסרו וכו׳, ירו׳ ערלה ספ״א דס״א ע״ג הכניסה לפנים מן הקנקלין. ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ד בנו להם קנקלין ובסנהד׳ בבלי ק״ו. ובתנחומא הישן בלק סי׳ כ״ז אי׳ קלעים ובספרי פ׳ קל״א מקולים ובפדר״א פמ״ז אי׳ חנויות ועיי״ע קלע ג׳, קלקלון. — ירושי׳ שביעי׳ פ״ב דל״ד, עיי״ע תרמל. ועוד נקרא בל״י קנקל κιγκλίς מקום המובדל ע״י מעשה רשת אשר שם יועצים ודנים השופטים וזה מה שאי׳ בב״ר פע״ח וישתחו ארצה שבע פעמים.. למה שבע א״ל הוי רואה את עצמך כאלו את נתון לפנים משבעה קינקלין ויושב ודן וכו׳, איכ״ר פ׳ היו צריה: נסבוניה ויהבוניה לגיו מן שבעה קנקלין — שהש״ר פ׳ כמעט גלי צמתך: פרשי צניעותך זה המלך שנתון לפנים משבעה קנקלין] —

* קונקומיסין ט״ס עיי״ע קמקום ומ״ש לעיל צד קכ״ו.

קַנְקַן (נ״ל מל״ע قنقل (ל׳ וני״ן מתחלפות) כלי למדת יבש או כפילות קן חִיננא, κάννα, κάννη בל״ר אמצע׳ canna בלא״ש Kanne, Krug) בפ׳ ג׳ במעשר שני (מי״ב) המשאיל קנקניו למעשר שני [9]). בפ׳ המוכר פירות (ב״ב צ״ג:) קנקנים בשרון. בפ׳ בן זומא (אבות פ״ד מ״ב) אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו יש קנקן חדש מלא ישן וישן אפי׳ חדש אין בו. בפ״ו באהילות (מ״ב) בית שחצצו בקנקנים — (א״ב בל״ר כלי מוכן ליין או לשמן ואמר קן וחכמים כפלו המלה). *[אחי״ה וכנ״ה בכתובו׳ ק״ח: הטוען את חבירו כדי שמן והודה בקנקנים, ב״ב כ״ב. פוק תהי ליה בקנקניה, ירו׳ ביצה רפ״ד דמ״ב: מביאה ע״ג קנקנה, ירוש׳

---

1) בנו״ג קינקילייא. 2) בלאי״ט cancello = Gitter. 3) במשנה שבגמ׳ בט״ס כוסות. 4) בפי׳ רה״ג לכלי׳ פי׳ קנקילי מ ש ג ב בטיית כדאמר בפסקת שמעו ע״כ וכיון לפסיקתי׳ דר״כ המובא בסמוך בערוך ומלת משגב (לא משגב כדעת רש״ב והי׳ לעווי) הוא ל״ע مشجب כלי שיש לו בית קבול לכסות ובפי״מ להרמב״ם אלמישן צ״ל אלמשגב. 5) בנו״ג מצרתא. 6) בנו״ג קינקלטון. 7) ובילקי׳ ישעיה ס׳ רמז שמ״א וילקי׳ ירמי׳ ר׳ שס״ד בט״ס קנקן. 8) וכצ״ל בירושי׳ עירו׳ פ״י דכ״ו: ושם קנקילון גודר. 9) בנו״ג קנקין ובירושי׳ קנקן אבל בכ״י ש״ס קנקניו.

ביצה רפ"ד דמ"ב: מביאה ע"ג קנקנה, ירו' סוכה פ"א דנ"ב: חבית וקנקנה, ירו' מעשר שני ספי"ג דנ"ד ע"ג קנקן לחולין, מעשר קנקן, קנקן מעשר עש"ה. ב"ר פפ"ה נטלו קנקן אחד .. החזירו הקנקן למקומו. והושאל לבדיקה כיוצר הבודק בקנקנים עיי' ב"ר פל"ב היוצר הזה אינו בודק בקנקנים מרועעים.. ובמה הוא בודק בקנקנים היפים. ועיי' עוד ב"ר פנ"ה שמ"ר פ"ב שהש"ר ספ"ב מד' שו"ט מזמור י"א ילק' וירא ר' צ"ה ילק' ישעי' ר' ש"ב ילק' תהלי' ר' תרנ"ד, ב"ר פי"ט ארבעה שהקיש הקב"ה על קנקן ומצאו קנקנים של מי רגלים וכו'] —

קַנְקַן (נ"ל מל"פ הישנה kan בל"פ החדשה [illegible] צווי ובינוני [illegible] חפר ומן ל"פ [illegible] ארץ וא"כ קנקן חופר ארץ והיינו את Pflugeisen) בפ' השוכר את האומנין (ב"מ פ'.) נשבר הקנקן פטור. פי' דנקיט פרשא מרדע[1]) הואיל והוא מכוין את הפרה לתלמיה ועיות את השורה ונשבר הקנקן הוא משלם דנקיט אותו שמהלך אחר המחרישה עץ המחרישה של אחריה בידו ומכבידו בקרקע כדי שיעמיק חרישתו וקנקן הוא המנא והוא את דכתיב (ש"א י"ג, כ') את אתו ואת קרדומו[2]). במגילת איכה כי רחק ממני (פ' על אלה) ובירוש' פ' שני בברכות (ד"ה.) שרי תורך שרי פדנך[3]) שרי קנקנך[4]). בסוף עירובין בגמ' הדלת (ק"א.) ורמינהו דלת הנגררת וקנקן הנגרר. פי' קנקן אותו יתד שבמחרישה וסוגרין בו נמי פתחים ונועלין בהן אעפ"י שאין גבוהין מן הקרקע ומבעי מתניתא שיהיו גבוהין מן הארץ — (א"ב פי' בל"י עץ קשה ויבש). *[אחי"ה והנכון שהוא כפי' הערוך והוא את ויתד המחרישה שחופר בארץ וכמו שפירשתי בתחלת הערך ובשיטת הערוך הלך ג"כ רש"י בב"מ וביצה הנ"ל ע"ש ועיי' ג"כ ע' מן ז'. והראב"ד (בשט"מ לב"מ) אחר שהביא שטת הערוך כתב וז"ל ואם את הוא הקנקן כמו שפי' בעל הערוך מה יהיה מחרשתו האמור עוד בפסוק רק נראה כי אתו הוא מן הסכינים הגדולים וכו' רק הקנקן הוא של עץ והוא המקבל המחרישה של ברזל ושוכב עליו ואיני יודע למה נקרא קנקן וכו' ע"ש היטב עד ונקרא קנקן על שם קנוקנות וכן קנקן הנגרר הוא יתד המחרישה שתוקעין בו את הדלת וכו' ע"ש] —

☞ קִינוֹקוֹס (מל"י κυνικός tollwüthig, hün-disch) ירו' דגיטי' פ' מי שאחזו (דמ"ח ע"ג) קיניקוס פי' בל"י עושה עצמו ככלב והוא מין שטות. *[אחי"ה בירוש' תרומות פ"א ד"מ: הגי' כוליקוס עיי"ע ח"ד, ר"מ] —

קְנוֹקְנוֹת (נראה שהיא כפלות מן קנה dünne Adern, Röhren) בפ' גיד הנשה בגמ' בגמ' ונוהג בבהמה (חולי' צ"ב.) קנוקנאות[5]) שבה אילו ריקנין שבא"י פי' הם ענקוקלות שפירשנו במקומו — (א"ב בפ' גיד הנשה דחולין בגמ' ואינו נוהג בעוף (חולי' צ"ב:) לא אסרה תורה אלא קנוקנות שבו ופירש"י גידין דקין ההולכין באורך הירך [מתחת הבשר] מגיד החיצון לגיד הפנימי). *[אחי"ה בחולי' צ"ב. פי' רש"י קנוקנות וידייל"ש ובעיקרי התלמוד כ"י הלעז וורדילא"ש ואולי צ"ל ווריל"ש בל"צ vrilles קוים קטנים שבגפן דומין למזלג ורגמ"ה כ"י חולין פי' קנוקנות סופי ענבים שהם ענבים קשים ע"כ והנכון שהם ענפים או קוים דקים דומין לקוים שבגפנים והושאל לגידין דקין שבירך וכפירש"י] —

* קוֹנְקְנִיתָה (Röhre מע' הקודם) ירוש' עירובי' ספ"י דכ"ו ע"ד ערק .. אית דבעי מימר קונקניתה ובנו"ג קוקניתה.

☞ קנקנתום עיי"ע קלקנתום.

קִנְרָס (= קִינרס. בל"ס קינרס, קנרס בל"י κινάρα בל"פ كنكر Artischocke) בפ' ה' בכלאים (מ"ח) הקינרס כלאים בכרם בפ"ק בעוקצין (מ"ו) עוקץ קינרס טפח עיי' בע' עכביות — (א"ב פי' בל"י ורו' דרדרים הנודעים בגנות וראשם עשוי דרים דרים והם למאכל). *[אחי"ה ובפי"מ להרמב"ם בכלאים מבואר קינרס: אל קנידיאה ונ"ל שצ"ל אל קניריאה قنارية בל"ע במגריב והוא הוא جنارة = خرشوف. וכנ"ה בתוספת' כלאי' ספ"ג הקינרס ונ"א הקינרא[6]) וכן הקינרס בירוש' ברכות פ"ו ד"י: וירוש' כלאים ספ"ה ד"ל סע"א. בתוספת' שביעי' פ"ב בכ"י אירפ' הקנרס בנו"ג קונדס ונ"א קירנס וצ"ל קינרס. תוספת' ביצ' ספ"ג בכ"י הקונרס ובדפוסי' הקרנס, הקרנה וצריך לו' הקנרס, הקנרה. ביצה ל"ד. ב"ר פ"כ עיי"ע עכביות. אסת"ר פ' בהראותו קנדס צ"ל קינרס. והקבוץ ירו'

[1]) והוא פי' של פרשא וכ"ה בפירש"י. [2]) וכ"ה בפירש"י ע"ש. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב ובקצת כ"י ודפ"ע בט"ס פרנך ועיי"ע פרן. [4]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע לי' שרי קנקנך ובדפ"א אי' שרי קנקנך ומלת פדנך נסגרת והיא מהוספת ר"ב והנכון שרבינו הביא שתי גירסאות כי בנו"ג באיכ"ר פדנך ובירו' קנקנך. [5]) בנו"ג קנוקנות. [6]) בכ"י אירפ' הכינרים.

ביצה פ"א ד"ס ע"ד קינרסיא ובירו' שביעי' ספ"ט דל"ט. בט"ס קונדסיא ושם רפ"ט דל"ח ע"ד בל"ז הקינרים] —

קנשברן (= קוֹנְשׁוֹבְּרִינִין מל"ר consobrini Geschwisterkinder) בילמדנו וארבע מאות איש עמו (בראשי' ל"ב, ז') (בתנחו' לי') א"ר ישמעאל ת' מלכים וי"א ת' סנקליטיקין [1]) ור' ינאי אומר ת' קונשוברינין — (א"ב פי' בל"ר שם כללי לקרובים הנולדים מהאחים ובניהם). *[אחי"ה ובעיקרי התלמוד כ"י אי' לשון שררה והנכון כדעת ר"ב ומל"ר הנ"ל, ובב"ר ס"פ ע"ה הגי' ראשי גייסות ולי נראה להגיה קונשוכרינין מל"ר אמצ' consacraneus פי' העומדים בברית המוסרה באחוה ורעות] —

קְנִישְׁקִין (נ"ל מל"ר אמצ' cannicanna מין גביע וקנים סביב לו) בגמ' דפ' במה אשה (שבת ס"ב.) במזרקי יין (עמוס ו'. ו') ר' אמי ור' אסי חד אמר קנישקין, בע"ז בפ' השוכר בגמ' נטל את המשפך (ע"ב :) ריש גלותא שרא למשתי חמרא מקנישקין פי' כוס של זהב וי"א של זכוכית או של כסף ויוצאין ממנו כשני קנים דקים משני צדי הכוס וחלולין הן ושואבין בו שנים כל היין שבכוס ואם שתו ישראל וגוי ופסק ישראל קודם וחזר עמוד של יין שנמשך בפיו של ישראל ונופל לתוך הכוס ושואבו גוי מותר ואם פסק גוי ושואב ישראל אסור ששותה שירי הגוי ומגע הגוי שנגע בפיו. *[אחי"ה כ"ה נכון בדפ"ר וכ"ה בהעתקת בעל עיקרי התל' וכ"ה בדפו"ו רק שם ואם פסק גוי קודם ישראל אסור לשתות שירי הגוי וכו' ובדפ"א לי', וז"ל ר"ח בשבת קנישקנין כוס שיש בה שתי פיות ושותין ממנה שנים בבת אחת. וכזה פירש"י קנישקין כלי זכוכית ארוך ולו שני פיות ופי' ראשון הביא הר"ן בחי' שבת בשם י"מ ועיי' עוד פירש"י בע"ז באריכות לשון, ודע כי בנו"ג קנישקנין וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ובר"ן בדפ' קושט' בע"ז גרס כנישכניז ובכ"י ש"ס א"פ בשבת קנישקניז, ויש פותרין קנישקין מלה מורכבת קני שקיין כלי שיוצאים ממנו קנים להשקות אנשים שותים יחד ולדעתי נ"ל מל"ר האמצ' הנ"ל] [2]) —

קנת (= קַנְתָּה מל"ע قناة כמו בל"ס קַתָּא עץ ובית יד של כלי ברזל Stiel, Griff) בפ' אלו הן הגולין (מכות ז':) נשמט הברזל מן קנתו והרג. בריש קדושים תהיו בילמדנו (בתנחו' לי') עתידין ישראל להיות מדליקין בקנתות של רמחים ושל חרבות שבע שנים שנא' (יחזקאל ל"ט, ט') ובערו והשיקו וגו' — (א"ב פי' בל"ר קנה של חץ או של חמת ובנוסחאות כתוב הברזל מקתו) *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמוד פי' וז"ל נ"ל שהוא כמו קתא שהוא יד של כל כלי ברזל ע"כ וזה הנכון וכ"ה בל"ע וסו' כדאי' בתחילת הערך ובעה"ק שנ"ב לועזו שטיל בל"א Stiel. ובנו"ן נוספת אי' ג"כ בירו' נדרים פ"א דל"ו. קנתה דכולכה . . כולכה דקנתה וכן בירוש' נזיר פ"א דנ"א : ועיי"ע כלך (ח"ד, רל"ו). ועוד עיי"ע קת] —

קַנְתֵּל (נ"ל מל"י κανθήλιος cantherius, Packesel בל"ר ועוד עיי' בפנים) בסוף פרה (פי"ב מ"ט) הסלים שבקנתל פי' סלים עשויין להוליך בהן ע"ג החמור פירות או זבלים והם קשורים זה בזה ולחמור קורין בל' ישמעאל (?) קנתל [3]) — (א"ב פי' בל"י מין מרדעת אשר בשני צדיה שקים לתת כלים על החמור). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י κανθήλια (Saumsattel, Packkörbe ויותר נכון שהוא κανθήλιος מן κάνθος החמור שנושא הסלים הגדולים ולזה כיון ג"כ רבינו ותחת בלשון ישמעאל צ"ל יון וקרוב הדבר שהיה כתוב בל"י בראשי תיבות והמעתיק היה פושטו בל' ישמעאל תחת בל' יון, ובל' ישמעאל منقلة ענינו כלי אשר על ידו נקל המשא. ורה"ג בפרה פי' וז"ל הסלים שבקנתל א"ד שבקנטר כבר פי' ע"כ וכיון על פי' בכלי' פי"ד מ"ג אבל הקנטר של בנאי ענין אחר הוא עיי"ע קנטר. וגי' הרמב"ם סלים וקנתל ופי' כלי מחובר מקנים] —

---

[1]) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ע סנקיטילין ובדפ"א סנקליטין ועיי"ע. [2]) בעה"ק שנ"ב לועזו שקורין פפייפ"א בל"א. והוא Pfeife ורש"י בע"ז קרוגל"א Krüglein — ועתה בא לידי ס' זכרון לראשונים היינו תשו' הגאונים מוצ"ל הח' ר"א הרכבי ח"א צד 24 ואי' שם בזה"ל קנישקיז בזיי"ן ואמרו כי הוא כלי אחד שיש בו דרין דגמת מה ששנינו עשר שנים עשר דד (יומי פ"ג מ"י) לכיור ובטיית בזל (נ"ל ל"ע بزال) והכלי ביד ישראל או שהוא תלוי ובא גוי ושתה מדד זה וישראל מדד אחר אם קדם ישראל וחתך משתהו מותר שאין בא אליו ממה שמשכו גוי במציצתו כלום אבל אם קדם וחתך הרי בא לפיו ממציצת הגוי ואסור עכ"ל. [3]) כ"ה בהעתקת ר"ש ותוי"ט בשם הערוך וכדאי' בדפי' אמ' אבל בדפ"ר ופיז' וויניצ' הגי' נקאל וכדאי' בראב"ש בשם הערוך. — ובענין שם גנאי לכה"ג Κανθηρᾶ עיי"ע קייף ומ"ש בח"ז, פ"ט.

ַקנְתָּנִית (כמו ַקנְאָנִית Neiderin, neidisch) בב״ר פי״ט (י״ח) ויבן ה׳ ובפרש׳ מ״ו (מ״ה) ותאמר שרי ולא מן הלב והרי היא קנתנית שנא׳ (בראשית ל׳, א׳) ותקנא רחל. *[אחי״ה בב״ר פמ״ה אי׳ הקבוץ קנאניות, ובפי״ח קנתנית והוא כמו קנאנית (עיי״ע קן ד׳) קצור מן קנאתנית ולפי זה יש לנקדו ַקנָּתְנִית] —

* קנתינר, קנתיר עיי״ע קנתנר.

ַקנְתֵּר (אולי מל״ר contra נגד וממנו contraeo הלך בקרי ענין התנגדות sich widersetzen או כמו קנט בהוספת הר״ש ענין כעס והתגרות לכעס kränken, ärgern) בר״ג ואלו דברים בפסחי׳ (ס״ו.) התחיל מקנתרן [1]) בדברים. בגמ׳ בפ׳ השותפין שנדרו (נדרים מ״ח.) אנשי גליל קנתרנין [2]) הן. בר״ג דפ׳ כה״ג (נזיר מ״ט:) ובפ׳ האיש מקדש בו בגמ׳ המקדש בחלקו (קידושין נ״ב:) אל יכנסו תלמידי [ר׳] מאיר לכאן מפני שקנתרנין [3]) הן פי׳ מכעיסין הן. בב״ר פכ״ה [4]). (פכ״ד ועיי׳ ג״כ פכ״ג) עד כאן בצלם ובדמות מכאן ואילך קינן קנתורין [5]). בפסקא דשמעו (פסיקתי דר״כ צד קי״ז:) וזה שהיה מבני המדינה היה אומר לה דברים של קנתורין פי׳ דברי כעס — (א״ב פי׳ בל״י פעל העוקץ והמפריש). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י κετρόω וכן פי׳ קנט מל״י κεντέω והנכון כמו שפירשתי בראש הערך. ובפסיקת׳ דר״כ שם אי׳ כמה פעמים דברים קינטורין, דברים קינטורין, דברי קינטורין בט״ת אבל בקהל״ר בתחלה: אי׳ ג״כ בת״ו ע״י שהיה נבואתן דברי קנתרין ירו׳ ברכות פ״ב ד״ד ע״ג אלא קינתורין הון וכו׳ וכן הפעל ירוש׳ פסחים רפ״ו דל״ג. כיון שקינתרן בדברים, ירו׳ מעשרות ספ״ג דנ״א. למה את מקנתר לון, ושם: מקנתר לאילין דאגדתא, ירוש׳ מעשר שני ספ״א דנ״ג. וקנתריה הפכו וקלסיה, שהש״ר פ׳ אם חומה: הוה מקנתר להון, ירו׳ סנהד׳ פ״ז דכ״ד ע״ד מבריחו מן החמור ומקנתרו בקלה וכו׳ וכ״ה בירוש׳ סוטה פ״א דט״ז ע״ד מבריחן מן החמורה ומקנתרן בקלה, ושם הרי היא דו מקנתר לון, ויק״ר פ״ה הוא שהנביא מקנתרו, שם פל״ו כיון שהנביא בא לקנתרו, פסיקת׳ רבתי פ״ז אעפ״י שבירך את השבטים האחרונים וקינתר את הראשונים, ספרי דברים פ״א נתקנתר על ידי ר״ע וכו׳ והיה מקנתרו, במד״ר פי״ג מפני שקינתרן אביהם ובשהש״ר פ׳ כולך יפה אי׳ שקינטרן, ירו׳ מגילה פ״א דע״ב, למקנתרה ובירוש׳ יומא פ״א דל״ח ע״ד מקנטרה, ב״ר פצ״ח כיון שראו שהוא מקנטרן, והתואר אסת״ר פ׳ איש יהודי: וכי קנתרן היה, והקבוץ קנתרנין, קנטרנין עיי׳ לעיל] —

קנתנר (= קנתינר, קנטיר, קנתיר פי׳ חצר אולי מל״פ كرخانه = תרקן Hof) בפרק [6]) המוכר פירות בגמ׳ המוכר מקום לחבירו (ב״ב צ״ח:) תנא קנתינר י״ב על י״ב מאי קנתינר תרבץ אפדניה — (א״ב פי׳ חצר ההיכל). *[אחי״ה וכן פי׳ בעל עיקרי התלמוד חצר ובנו״ג קנתיר ובכ״י ש״ס קנתור אבל בכ״י ש״ס ה׳ קנתינר וכ״ה ברי״ף וברא״ש ובכ״י רו׳ אי׳ קנטינר ובע׳ תרבץ א׳ גי׳ רבינו לפי העתקת בעל עיקרי התלמ׳ קנטר וכ״ה בדפ״א ובדפו״ו קנטנר וכ״ה בתוספת׳ ב״ב ספ״ו קנטינר אני מוכר לך הרי זה מעמיד לו שתים עשרה על שתים עשרה, לפי פי׳ הגמ׳ תרבץ הוצרכנו לומר כי קנתיר או קנטיר הוא כדעת ה׳ פערלעס כמו תרקן בל״פ חצר ועיי״ע טרכונא (ח״ד, פ״ב) ואולי גי׳ קנתינר, קנטינר נכונה היא ואז הוא מל״ר האמצ׳ centenaria ארץ וכברת מחוז District] —

קם (= ִקיסָא מל״ס קים, ַקיְסָא פי׳ עץ Span, Holzstück, Baum) בריש חלק (סנה׳ צ״ג.) היינו דאמרי אינשי תרי קיסי [7]) יבישי וחד רטיבא אוקדוה יבישי לרטיבא. עצי עולה (בראשי׳ כ״ב, ג׳) תר״י קיסי וכן ובעצים ובאבנים (שמות ז׳, י״ט). משיתא קיימי סולתא (ברכו׳ מ״ד:) ככר פי׳ בע׳ גלגל (א׳) פי׳ מבואר ויש מפרשים [8]) ששה תרוודים של עץ מלאין סלת — (א״ב כאן גרס

---

[1]) וכ״ה בירוש׳ בפסחים רפ״ו דל״ג. ובכ״י ש״ס ובע״י הראשון ובפי׳ ר״ח ובנו״ג מקנטרן. [2]) בנו״ג קנטרנין. [3]) ברש״י בנזיר קנטרנין. [4]) ודע כי לפנינו בב״ר פכ״ד נתקצר הספור ע״י „כדכתיב״ לעיל׳ והמעתיק כיון לפרש׳ כ״ג אשר שם אי׳ כל הענין ושם אי׳ מכאן ואילך נתקלקלו הדורות ונבראו קינטורין וגי׳ המיוחס לרש״י קנתורין ופי׳ כנגד עשוין וא״כ פירשו ג״כ מל״ר contra אבל הנכון תראה מע׳ קנטורין ע״ש. [5]) וכן בפי׳ החומש לרמב״ן בראשית ו׳, ד׳ הגי׳ מכאן ואילך קינן קנטרנין ובילק׳ דה״י א׳ רמז אלף ע״ב הגי׳ נבראו קנטרין. [6]) בדפ״ע ו״ו בפסקא דשמעו ובפרק בדפ״א בפסקא דשמעו בפרק וכ״ה בדפ״ר ובכולם בט״ס כי הציון בפסקא דשמעו בא מע׳ הקודם לזה מע׳ קנתר ובאמת לי׳ בכ״י ה״ב ולי׳ בהעתקת בעל עיקרי התלמוד. [7]) בנו״ג אודי ובילק׳ ירמי׳ ר׳ ש״ט רק תרי יבשי. [8]) כ״ה בכ״י אמש׳ בדפו״ו לי׳ ובדפ״ר אי׳ ויש״ר ונתפשט בכ״י ה״ב וישראל ובכ״י ו״ו ל״ד ב״ר שעושין וכולם בט״ס ואולי ויש״ר של דפ״ר הוא ר״ת מן ויש רוצים.

בעל הערוך קייסי סולתא ובע' גלגל גרס אוקיי סולתא). *[אחי"ה עיי"ע גלגל ומ"ש (בח"ב, רפ"ד). וכנ"ה בירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג ירו' מעש' שני פ"ה דנ"ו ע"ג ירו' חגיג' פ"ב דע"ח. עיי"ע ססא. חקבוץ ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג קיסייא, ירו' סנהד' ספ"ב ד"כ סע"ג מפצע קיסין שמ"ר פ"ל קרב קיסין למגיסטר. קהל"ר פ' כי כקול מימר אף אנן קיסין וגי' הילק' קהלת ר' תתקע"ג כל קיסיא כשהם דולקין אין קולם הולך ברם סירייתא קליהון אזיל מימר אנן מן (קוסיא) [צ"ל קיסיא] והרבה בתר"י עיי' לבראשי' מ', י"ט; לבמד' ט"ו, ל"ב. ל"ג; י"ט, ג' ותרג' לתהלי' ע"ד ה'; למשלי כ"ו, ב', כ"א וזולתו. ועוד עיי"ע כיסין ח"ד, רע"א: ובהוספת נו"ן קינסא עיי"ע קנס ב'] —

קם (= כְּסַס (עיי"ע בח"ד, רס"ט) kauen ועיי' בפנים) במגילת איכה תקרא ביום מועד: מגורי (איכ' ב', כ"ב) בני אדם שהם קוסי טרפיזין הבאתם עלי פי' אוכלי שולחני. בירוש' (ברכו' פ"ו ד"י ע"ג [1]) כתוב מקוסס את החטה בק' — (א"ב פי' בל"י לצים אשר מדי יום ויום הולכים לאכול על שלחן אחרים). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κοσσοτράπεζος Schmarotzer ובאמת בערוך ע' מגס נכתבה המלה כהוגן בתיבה אחת ע"ש אבל מע' הנוכחי נראה ברור שרבינו הבדיל בין הדבקים ופי' קוסי כמו כוסי מן כסס ובנו"ג באיכ"ר בני אדם שעשו קוסי פרפיראן שלי וכו'] —

* קוֹם כמו כוס עיי"ע קסם ה'.

* קוֹסוֹ עיי"ע קסם ב'.

* קסגלגס בתוספת' סוט' פי"ג בכ"י אירפ' ויתר שנויים עיי"ע גיים ח"ב רע"ה.

קסד (= קְסִידָא, קְסָדָא מל"י המאוחרת κασίδα, κάσις, κάσσις בל"ר Helm, cassis) בפ' במה אשה (שבת ס'. במשני) ולא בקסדא. בפ' י"א בכלי' (מ"ח) קסידא טמאה. בריש ילמדנו הן האדם (בתנחו' ל"י) כרבלתהון (דניאל ג', כ"א) י"א אלו הקסידין שבראשיהן כמין כובעין וי"א אלו הטליות שהן עטופין — (א"ב פי' בל"ר מין כובעין של אנשי מלחמה). *[אחי"ה וז"ל רה"ג בכלי' הנ"ל (בסד"ט צד 7) קסידה א"ד כובע שבמקרא קסידה בל' חכמים וגרסינן בשבת (ס"א:) סינורתא דכרוך מזייה דלא מכרבל ע"כ ובענין הציון דילמדנו כבר הארכתי בע' כרבל א' (ח"ד, שט"ו) אשר שם הביאו רבינו ג"כ. ובשבת ס"ב. מבואר קסדא ע"י סנוארתא עיי"ע. וכנ"ה בתוספת' כלי' ב"מ רפ"ג הקסדא, שמ"ר פט"ו קסדה ושריון. ובב"ר פצ"ט אילו לובשים קובעים ואילו לובשים קיסים נ"ל שצ"ל קיסים היחיד וא"ם הוא הקבוץ צ"ל קיסידים] —

קסדור (= קְוֶסְדָּר מל"ר Quaestor ובל"י האמצ' κοιαίστωρ Untersucher, Strafrichter) בגמ' דפ' במה טומנין (שבת מ"ט.) ראהו קסדור אחד פי' שליש [2] ובלעז קשטלדו [3] — (א"ב עיי"ע קייסטור). *[אחי"ה בע' קייסטור רשמתי גזרת המלה Quaesitor וגזרת קסדור או יותר נכון כגי' כ"י ש"ס קוסדר הוא כאמור בתחלת זה הערך Quaestor ושניהם קרובי ענין. ובע' קזדור הביא רבינו זו הגי' אצל גי' קסדור וכ"ה לפנינו בשבת מ"ט. וק"ל. ויותר טוב גי' כ"י קוסדור וכ"ה בילק' אסת' ר' תתרמ"ט ולא היית כקוסדר לרוץ לפני מרכבת אבי וכ"ה בוי"ו הקבוץ ילק' תהלי' ר' תשס"ה שהיה דוד משלח אחריו קוסדריות. וקרוב לזה הגי' קצדור בתוספת' ברכו' פ"ב בכ"י אירפ' קסדור אחד שהיה עומד על הפתח ובנו"ג קצדור וכן בתוספת' עירו' פ"ח (ה') בכ"י קצדור הבא לעיר ובנו"ג קסדר ובירו' עירו' רפ"ו דכ"ג: הגי' הנכונה הקוסטור והוא ממש Quaestor ובכורו' ל"ה. הגי' קסטור אחד וגי' רש"י קסדור] —

קַסְוָה (מל"מ בקבוץ קְשָׂוֹת והיחיד בדרז"ל קסוה = קַשְׂוָה Schale zu Libationen) בפ' אלו הן הנשרפין (סנהד' פ"א: במשני) הגונב את הקסוה פי' [4] כלי שרת כדכתי' (במד' ד', ז') ואתקשות הנסך. *[אחי"ה בנו"ג כגי' רבינו אבל בכ"י ש"ס מינכען בדף פ"א: ופ"ב: אי' הקיסווא ובירו' במשנ' ובגמ' (ספ"ט דכ"ז:) אי' הקסווא ומפורש שם ע"י קיסטא רב יהוד' אמר כלי משל בית המקדש היה כמה דתימר ואת קשות הנסך. ודע כי קשות הם כלי שרת דניסוך הם והצדוקים מתנגדים ניסוך המים במקדש עיי' סוכ' מ"ח: ותתכן דעת ה' גייגער (מ"ע ח"ה 108) כי להצדוקים כיוונו בזו ההלכה הגונב את הקסוה קנאין פוגעין בו כי הם מתנגדים הניסוך במים במקדש ולפעמים גנבו את הקסוה למנוע העבודה בהם. ותרג' שמרוני כסיה וגם היום מורגל בפיהם קסוה ותרג' אונק' שמות כ"ה, כ"ט

[1]) בנו"ג הכוסס. [2]) בכ"י ה"ב שליט. [3]) כ"ה ברפ"ע ובהעתקת בעל עיק' התלי והוא לאי"ט castaldo Verwalter ובכ"י ברי"ש קשטלרו ורמ"ל שנה הנוסח קשטל"נו כדי להשותו עם מלה איטלקית castellano Hauptmann ולא היא כי אינו עולה עם מובן שליש וכן רש"י לועז מנישטראל והוא ל"צ minister Verwalter והוא ממונה וכ"ה ברש"י שבת ק"ל. ד"ה קסדור וכן פירש"י קסדור בבכורות ל"ה. [4]) והוא פי' הש"ס.

וקסוותיה, ושם ל"ז, ט"ז קסוותא וכ"ה בתרג' דה"י ב' כ"ח, י"ז, במד' הנ"ל קסוות ניסוכין, ובתר"י א' לשמות הנ"ל הגי' בשי"ן קשוותוי וכן בסוכ' מ"ח: שני קשוואות ובדפ' פיז' וויניצ' באסיל' וקושט' הגי' קסוואות עיי"ע קשוות. ובמנו"ה סי' שט"ז הגי' קסוי עיי"ע גלגל (ח"ב רפ"ד:). — וכנ"ה בתוספת' זבחי' ספ"א היין שניסכו בקיסווה ובכ"י אירפ' בקיסוא. ופירש"י בשמו' כ"ה, כ"ט קשותיו הן כמין חצאי קנים חלולים הנסדקין לאורכן וכו' ובל' ערבי כל דבר חלול קרוי קסוא ע"כ ובכ"י קסוָה ועוד קצבא (עיי' רש"י לה' בערלינער 75) והאחרון עיקר כי בל"ע قصبة פי' קנה וכן הביא ראב"ע בשם ר' נתן בעל הערוך והשיג עליו ע"ש וכבר הזכרתי במבוא ח"א צד V כי במזרחי הצדיק את הערוך נגד השגת ראב"ע אבל ללא צורך הוא כי לי' בערוך מה שהביא ראב"ע בשמו ועיי' ג"כ מ"ש רש"ל רפופורט (כ"ע תק"ץ צד 26) כי תלמידו ולא ראב"ע כתב כן, ועוד עיי"ע קסיא] —

קסט (= קִיסְטָא מל"י ξέστης בל"ר sextarius כלי מדה ללח ויבש (Ein Mass 20 Unzen haltig קיסטא[1]) דמוריסא בלומא (ע"ז ל"ד:) עיי' בע' לם. בפ' ערבי פסחי' בגמ' ואפי' עני (ק"ט.) א"ר יצחק קיסטא[2]) דמוריסא דהוות בצפרי היא הוות לוגא[3]) דמקדשא. בפיסקא דאיכה (פסיקת' דר"כ צד קכ"ב:) הוה אזיל למזבן קיסט[4]) דחמר. בב"ר פ' נ' (פמ"ט) כי ידעתיו: אמר ליה חד קיסט[5]) דחמר בי' פולרי[6]). בפט"ו בכלי' (מ"א) דרדור עגלה וקסתות מלכים פי' הוא לגין ובל' ישמעאל הוא קסט והוא עשוי מכל דבר בין מחרס בין ממתכת בין מעץ בין מזכוכית. *[אחי"ה ודע כי בל"ע قسط פי' כלי מדה ליבש ועוד פי' כוז Kamm, Krug וכן פי' ר"ח בע"ז קיסטא ע"י כוז ורה"ג בכלי' גרס קסתות א"ד קסטות[7]) כדגרסי' האי קסטא דמוריסא וכו', וזה ממה שהביא רבינו זה הציון בסוג זה הערך ובפי"מ להרמב"ם פי' קוסטת המלכים תיבת המלכים וזה שיעשו תיבת עץ גדולה שבתוכו קנים אשר יקבצו בהן מיני אוכלין ומשקים וכו' ולפי זה כיון על ל"י cista, κίστη וזה מה שסיים בעל עיקרי התלמוד אחר העתקת הערך וז"ל וי"מ כמין מגדל של עץ שנותנים בו מאכל מלכים והוא עשוי חדרים עכ"ל. ובענין קיסטא מל"י ξέστης כבר האריך ה' צוקערמאן על המשקלות (מ"ע גרעטץ חי"ג צד 301 והלאה) והוכיח כי הוא כמדת לג ובאמת ע' הזקני' (בדפ"ר) העתיקו לג (ויק' י"ד, י') ע"י ξέστης ובשאר מקומות העתיקו ע"י ξέστα. ובירו' סנהד' ספ"ט דכ"ז: מבואר כן קסוה עיי"ע הקודם לזה. וכנ"ה בירו' תעני' ספ"ד דס"ט ע"ג אין הוה יליף שתי קסט דחמר ישתי פלגא ויק"ר פי"ב למשתי תרי עשר קסטין דחמר בכל יומא ויומא יומא חד אשתי חד עשר קסטין וכו', ושם קיסטון וצ"ל קיסטין ובאסת"ר רפ"ה ד"ה ר' עזריה פתח קוסטין וצ"ל קיסטין ושם היחיד: זבין לי חד קיסטא.[8]) — הין תר"י א' שמות ל' כ"ד מלי קסטא והקבוץ קיסטין תר"י י"ט, ל"ו; דברי' כ"ה, ט"ו ועוד עיי"ע כססטאות ה"ה, רע"ז] —

* קסטיא (zinnern) תנחומא שופטי' סי' י"ד עיי"ע קסטר ב' ושם תמצא ג"כ מלת קסטיטריון.

קסטל (= קְרַסְטַל κάρταλος פי' סל Korb) בויק"ר זאת תהיה פ' ראשו (פי"ט) א"ר לוי לקסטל מלכים ששכרו בעליו פועלין למלאותו[9]) מה הטפש אומ' מה אני מועיל כשאני מכנים בזו ומוציא בזו — (א"ב פי' בל"ר ברכה לפני מעין). *[אחי"ה כונתו על ל"ר Wasserkasten, castellum אבל הנכון שהוא כמו קרסטל וכ"ה באמת במדר' שמואל פ"ה א"ר לוי לקרסטל נקוב ושכרו הבעלים פועלים למלאותו ובנו"ג בויק"ר משל לטרסקל נקוב וכו' ובשה"ר פ' ראשו אי' ג"כ לקרסטל נקוב וכו' וגי' מוטעת נזדמנ' לרבינו[10]) ובעה"ק שנ"ב הסיום פי' כמו משפך ע"כ וזה השערת עצמו היא ואולי גי' קסטל עיק' וכפי' ר"ב פי' ברכה לפני מעין ובזה הענין בתוספת' מקוא' פ"ד קסטלין (המחליק) [צ"ל המקלח] מים בכרכין אם היה נקוב וכו' — פי' מל"ר הנ"ל וכן בל"ס קסטלין מקוה מים] —

---

[1]) כ"ה נכון וכדאי' בעי' לם ובדפ"ע כאן קוסטא. [2]) וכ"ה בה"ג ובריי"ף ובכ"י רשב"ם עיי' ד"ס ובנו"ג קיסתא וכ"ה בתי"ו בע"ז הנ"ל אבל בפי' ר"ח שם בטי"ת. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג כמין לוגא. [4]) בנו"ג קסיט. [5]) בנו"ג קסיט. [6]) כ"ה נכון בכ"י ודפ"ר ובשדפ"ע פולדי. [7]) ורש"י הביא ג"כ הגי' קנתות. [8]) תעני' כ"ד סע"א קוסטא ט"ס וצ"ל קוסא עיי"ע. [9]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע למלאכתן! [10]) ובע' טרסקל ח"ד פ"ט: שורה ט"ו מלמטה כבר רמזתי על זו הגי' ושם נדפס בטעות טסקל במקום קסטל.

☜ קסטל (= קַסְטְלִין מל״י האמצ׳ καστέλιν, καστέλλιον, καστέλλοι בל״ר castellum, Kastell) ירו׳ דע״ז פ׳ כל הצלמי׳ (פ״ג דמ״ב ע״ג) נפל קסטלין דטברייה פי׳ בל״ר מגדל עוז. *[אחי״ה בנו״ג קסיטולין וצ״ל קסטילין. ופי׳ בנין או מגדל עוז ושם היה ע״ז וכדמוכח מענין שבסמוך הכא אתעקרת ע״ז] —

* קוּסְטַנְטִינֵי, קוּשְׁטַנְטִינָא (עיר הידועה Konstantinopel) תרג׳ אדום (תהלי׳ ק״ח, י״א) קושטנטינא דאדום כ״ה בדפו״ו ובנו״ג קרתא וכ״ה בדפ״ו בתרג׳ איכ׳ ד׳, ב׳ ובתר״י א׳ במד׳ כ״ה, י״ט ושם פ׳ פ״ד קוסטנטיני, מדרש תהלי׳ ט׳, ז׳ קוסטנטינוס בנה קוסטאנטינא.

קסטינר (= קוּסְטִינָר מל״ר Quaestionarius דיין החוקר Strafrichter, Untersuchungsrichter) בפסקא דשובה (פסיקת׳ דר״כ צד קנ״ט:) לליסטים שהיה נדון לפני קוסטינר[1]. בריש אלה הדברי׳ בילמדנו (בתנחו׳ לי״) עשה[2] לפרעה חרש ולקוסטינרין פסחין[3] — (א״ב פי׳ בל״ר דיין החוקר ושוטר החוקר ביסורים את חמחוייבים). *[אחי״ה ובעיקרי התלמוד סיים וז״ל: הוא שר הטבחים שהורג לחייבי מלכות ע״כ ובעה״ק שנ״ב פי׳ תליין ע״כ וכן מוכרח מבמד״ר פ״א שאו את ראשו (במד׳ א׳, ב׳) כאדם שאומ׳ לקוסטינר סב רישיה דפלן וכן בפסיק׳ רבתי פ״י שאו את ראשו תלו את ראשו שמעו הקוסטינרים[4]) ונטלוהו לחתוך את ראשו. ירו׳ ברכו׳ פ״ט די״ג. נתזה החרב מעל צוארו של משה על צואר קוסטנרו [וצ״ל קוסטינרו] והרגתו . . לי הציל וקוסטינר נהרג[5]) ובד״ר פ״ב בא הקוסטנר ליתן החרב על צוארו . . לי הציל הקב״ה אבל לא לקוסטנר וכ״ה שהש״ר פ׳ צוארך ובילק׳ שמות ר׳ קס״ז קסטינר וצ״ל קוסטינר וכן צ״ל בשהש״ר פ׳ שרוך. ובשו״ט ריש מזמור ד׳ קוסתינר קהל״ר פ׳ שמח: לאחד שברח מפני הקוסטנר וכו׳. ובמתורגמן ע׳ קלסנטר הביא ס״א תרין קוסנטרין ופי׳ והוא שר הטבחים ועיי״ע קלסטרא ויש״נ כמה שנויים ונראה שהם כולם נשתבשו מן קוסטינר] —

קַסְטְרָא[6]) (מל״י האמצ׳ κάστρα, κάστρον מל״ר castra, castrum, Burg, Festung) בפ׳ הגוזל עצים בגמ׳ גזל מטבע (ב״ק צ״ח.) היו לו מעות בקסטרא או בהר המלך או שנפל כיסו לים. *[אחי״ה רבינו לא פירשו אע״ג בלאי״ט ג״כ castello = castro פירושו מבצר וגם ממה שהפריד זה הערך מע׳ הבא אח״ז מוכח שנעלם מעיניו פתרון המלה הזאת הקלה להבין וגם בע׳ גסטר לא פירשה לנכון. מצודתי (תהלי׳ צ״א, ב׳) מתורגם בבמד״ר פי״ב קסטרא דידי, איכ״ר פ׳ גדר קסטרה של פרסיין. בענין קסטרא (קצטרא) של ציפורין עיי״ע גסטר(א) וע׳ ביתר וע׳ בני קצרה של ציפורין. שהש״ר פ׳ כשושנה ובאיכ״ר פ׳ צוה קסטרא לחיפה עיי״ע גסטרא ויש״נ ג״כ הקבוץ קסטריות ורבינו הביאו בע׳ הבא אח״ז בע׳ מיוחד ללא נכון] —

קסטר (מע׳ הקודם ורבינו פי׳ בע״א) בילמדנו בריש ויקחו לי (תנחומ׳ תרומ׳ סי׳ ט׳). ובריש ויק״ר (פ״כ) אלו היו אומות העולם יודעין מה המקדש והמשכן יפין להן היו אהליות וקסטריות (אותן לשמים) [צ״ל מקיפין אותן לשמרם] פי׳ היינו גזוזטרא שפי׳ במקומו — (א״ב פי׳ בל״ר מבצר ומחנה של אנשי המלחמה ובמד׳ ויק״ר פ׳ בחקתי (פל״ח) הושיב בו קסטריינוס פי׳ אנשי מערכה. ושני ערכים אלו מענין אחד תר״י (א׳) בחצריהם ובטירותם (בראש׳ כ״ה, ט״ז) בכפרניהון ובקסטרוותהון). *[אחי״ה ועוד עיי׳ תרג׳ דה״י א׳ ד׳, ל״ב. ל״ג. וקסטריות דילמדנו ויק״ר הוא הקבוץ מן קסטרא של ע׳ הקודם ובע׳ גסטר (ח״ב, ש״ל והלאה) הבאתי שאר ציונים בענין קסטריות ובתנחומ׳ הישן תרומ׳ סי׳ מ״ג הגי׳ קסתריות ע״ש הערת רש״ב צד מ״ז הערה מ״ח ובתנחומ׳ הישן במדבר סי׳ ג׳ לנכון קסטריות וכ״ה בילק׳ ואתחנן ר׳ תתל״א. ובענין קוסטרינוס (כה״ג לפנינו בויק״ר) ככר הארכתי בע׳ כוסטריינים (ח״ד, רע״ב) ע״ש עם השינויים ועתה נ״ל כי הוא ל״י האמצ׳ καστελλιανοί ובל״ר האמ׳ castelliani Militärbesatzung נציבים אנשי מלחמה נתונים במבצר לשמרו מאויבים. וסומכום כפי גי׳ כ״י העתיק באמת נציבים בש״ב ח׳, י״ד ע״י κάστρα וזה מה שאי׳ ברב״ר פ״א מהו נציבים (ש״ב שם) ר׳ סימון אמר קסטרם. ואולי מזה ג״כ קסטוריא בירו׳ נדרי׳ רפ״ט דמ״א: ע״ש] —

☜ קַסְטִיר (בל״פ قسطير מל״י κασσίτερον, ον בדיל Zinn) תר״י (א׳) את הבדיל

[1]) כ״ה נכון בוי״ו בהעתקת בעל עיקי התלי׳ ובדפ״ע קסטינר וכ״ה בסמוך. [2]) כ״ה בהעתקת׳ עיקי התלי׳. [3]) בכ״י ה״ב פקחים! [4]) בד״פ בט״ס הקוסטברי ובז״א הקוסטנרוס. [5]) כ״ה נכון בדפ׳ מאינץ בגי׳ המהרש״ם ובנו״ג קוסנתר. [6]) כ״ה בהעתקת בעל עיקי התלי׳ ובדפ״ע קסטרה.

ואת העופרת (במדבי ל"א, כ"ב) ית קסטרא וית אברא פי' בל"י בדיל עיי"ע גסטרון. *[אחי"ה וכן העתיקו ע' הזקנים בדיל (שם) ביחז' כ"ב, י"ח; כ'; כ"ז, י"ב וכן העתיקו עקילס סומכוס ותודוס בדיל ישעי' א', כ"ה, בתר"י א' קסטירא ובתר"י ב' קיסטרא. בירו' סנהד' רפ"ז דכ"ד: מבואר פתילה של בעץ אבר וקסטיטירון מעורבין, תוספ' כלי' ב"מ רפ"א עשאו בבעץ ובקסטרון, תוספת' כלי' ב"ק רפ"ג בבעץ ובקנטרין צ"ל ובקסטרון ושם פ"ז אין מקיפין בקסטרון, תוספת' ב"ב פ"ה משקלותיו של בעץ ושל אבר ושל קסטירון כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג בט"ס קיספורון, תנחום' שופטי' סי' י"ד יצא פרעה לבוש בכלי זיין קסטיא נראה שצ"ל קסטיריא. — ובש"ס בבלי במקום קסטירא, קסטרון אי' בגימ"ל עיי"ע גסטרון (ח"ב, של"א)] —

* קסטיטירון עיי"ע הקודם לזה.

* קסטוריא עיי"ע קסטר, ושם תמצא ג"כ קוסטרינוס.

קַסְיָא (= כַּסְיָא פי' כסוי ליד Handschuh, קסיא של שלחנות Tischdecke oder Tischschale) בפ' ט"ז בכלי' (מ"ו) קסיא[1] של זורי גרנות ושל הולכי דרכים וכו' פי' בל"י כירומניקא[2]. במי שטבל פ"ה במכשירין (מ"ח) קסיא של שלחנות. פי' קערות של שלחנות ויש מדמין לו קשותיו[3] ומנקיותיו (שמות כ"ה, כ"ט) ואע"ג דגרסינן במנחו' (צ"ז.) קשותיו אלו סניפין[4] והיא צלוחית של יין הוא כמו (במדי ד', ז') קשות הנסך וכתיב (יחזק' ט', ג') וקסת הסופר והוא כלי של דיו. *[אחי"ה כל זה הועתק מפי' רה"ג במכשירין (בסר"ט צד 37 והלאה) וז"ל קסיה פי' ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו דקא גרסינן במנחות . . ומנקיותיו אלו סניפין קשותיו אלו קינין ויש מפרשין שהוא צלוחית של יין דכת' את קשות הנסך וכו' עד כלי של דיו. הרי רבינו שמש בדברי רה"ג ויש מדמין שבערוך כיון לזה הפי' דרה"ג ובמ"ש והיא צלוחית הוא ביאור של קשותיו נגד פי' הש"ס וזה מ"ש ואע"ג דגרסינן אבל בפי' רה"ג שפי' קשותיו של מקרא ע"י קינין כגירסת שהיתה לפניו במנחו' הוצרך להביא ויש מפרשין שהוא צלוחית ועל זה הביא ראיה מן קשות הנסך ומן קסת הסופר שהוא כלי כמו צלוחית. ור"ש בכלי' הביא דברי רבינו אבל דברי הר"ש חסרין בראשו וצ"ל פי' הערוך בל"י כירומניקא ובמסכ' מכשירין וכו' וכבר עמד על זה הרב בעל שריד שבערכין ע"ש וקסייה של זורי גרנות פי' הרמב"ם כפי' רבינו עורות תפורות שיכניסו בהן היד וכן פי' במכשירין קסייא של שלחנות הכסוי שכופין על שולחני המזון וכו'. ובענין קסייא שהוא לשון כסוי יש לדמות קוסים צידונים שהוא כמו כוסים עיי"ע קסם ה' ועוד עיי"ע קסוה ומ"ש] —

* קסיוהא (Essigwein) שו"ט מזמור ע"ה יכול קסיוהא ת"ל חמר עתיק ועיי"ע קסס.

קסולפנם (נראה כמו קְלוּסְפְּדָנָם מורכבת מן κολοσσός עמוד גדול ורם כענק Riesen-säule ומן φανός Leuchte) בפסקא דקומי אורי (פסיקתי דר"כ צד קמ"ד:) עתידה ירושלם ליעשות קסולפנוס לכל אומות העולם והן הולכין לאורה מ"ט והלכו גוים לאורך (ישעי' ס', ג'). בהגדת קהלת (פי' מה שהיה) מעשה ששלחה מלכות הרשעה אצל רבותינו שגרו לנו קסולופנס אחד אמרו כמה נרות כמה פנסין יש מאירין למלכות רומי שאין מבקשין אלא שמאיר להם פנים בתורה שלחו להן את ר"מ וכו' פי' גדול שבפנסים[5]. *[אח"יה ככר העיר הח' באבער על השערת חכם אחד בהכרמל (א', צ"ו) על גזרת המלה המורכבת כי קולוס בל"י הנ"ל מורה עמוד גדול ורם כענק ופנום ידוע בל"י עששית והמליצו בזה שעתידה ירושלם להיות עששית מאירה העומדת על נס גבוה ורם להאיר לכל האומות ובנו"ג בפסיק' קסילפנם ובילק' ישעי' ר' שנ"ט אי' רק פנס ובשו"ט מזמור ל"ו המעתיקים מחסרון המלה כתבו: מטרפולין ובכ"י ק"ט בראש ובאמצע הע' קספלגם ובכ"י ה"ב קספלנם אבל סדר האותיות מוכיח על הטעות ובקהל"ר שם אי' שלחו לנו קסילופונוס אחד משלכם אמרו כמה קסילופונוס יש להם והן מבקשין ממנו קסילופונוס אחד כמה מקות פנסין כמה אבנים טובות ומרגליות וכו' ומי

---

[1]) בפי' רה"ג הגי' עוד קוסיא. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"א אבל בשרפ"ע בט"ס כינורמניקא ובעיקרי התלמוד הגי' כרומאניקא ס"א כזמניקא וט"ס הוא ועיי"ע ח"ד, של"ב. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס קסותיו. [4]) ודע כי רבינו אחז גי' הש"ס קשותיו אלו סניפין אבל בפי' למכשירין וז"ל דקא גרסינן במנחות . . מנקיותיו אלו סניפין קשותיו אלו קינין ועיי' פירש"י בשמות כ"ה, כ"ט שהביא יש מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפין וכו' ע"ש ועיי' תוספו' מנחו' צ"ו: ד"ה לא ופי' דרה"ג הוא כפי' הראשון ברש"י ועיי' מ"ש ה' בערלינער ברש"י ובבמד"ר פ"ד מבואר קשות הנסך: אלו סניפין והוא כגי' הש"ס וערוך. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכן העתיק בעל עיקי' התלי' ובדפ"ע שבפניסים.

שאומר שהמלה היא מורכבת מן ξύλον עץ ומן פנס אינו אלא טועה עיי' המעריך. והערוך הקצ' שנ"ב סיים לנטערן ב"א או לייכטער ע"כ אבל זה הוראת פנס בלבד והנכון כפי' הערוך גדול שבפנסים וכאמור] —

* קיסים עיי"ע קסד ומ"ש.

קסם (= קִיסָם. קִיסְמָא או מל"י κέασμα abge-hauenes Stück Holz או מל' צענד aêçma בלהצ"ו איסם בל"פ החי' هيزم חתיכות עץ עיי"ע הזמי ח"ג. קצ"ו) בפ"ק בשבת בגמ' לא יצא החייט (שבת י"א:) ולא נגר בקיסם שבאזנו. בפ' במה אשה (שם ס"ה.) ואפי'[1] בקיסמין שבאזניהן. בס"ג דפ' יש בערכין (ט"ז:) א"ר טרפון תמיה אני אם יש בדור הזה שיכול להוכיח טול קיסם מבין שיניך טול קורה מבין עיניך כלומ' יותר תועבות עושה השופט משאר העם. *[אחי"ה ובב"ב ט"ו: הגי' טול קיסם מבין עיניך[2]) אבל בכ"י ש"ס ה' בד"פ באה"ת ובע"י ובילק' כ"י אי' ג"כ שיניך. וכנ"ה בביצ' ל"ג. קיסם לחצוץ בו שיניו. שבת נ"ד: קיסמא דריתמא. שם ס"ז: ותוספת' שבת פ"ו (ז') קיסם של תות. סנהד' ס"ד סע"א ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה ע"ג אפי' צרור אפי' קיסם. ע"ז מ"ט: כל קיסם וקיסם. תוספת' שבת רפ"ה (ו') בקיסם שבשיניו. תוספת' חגיג' פ"ג בכוש או בקיסם. שם טהרות פ"ה הסיטן בקיסם. והקבוץ הקיסמין נזיר ס"ה. תוספת' אהלות פ"ב את הצרורות ואת הקיסמים. שם טהרו' רפי"א תוחב בו הקוסמים צ"ל הקיסמים עירו' ק': עיי"ע קסן. ובל"נ ברכו' ט"ו. בצרור ובקסמית ובכ"י ש"ס מ' בקיסמית אבל בכ"י פ' ובקיסם וכן מצאתי באו"ז ח"א סי' נ"ד. תר"י א' במד' כ"ה, ג' כמסמרא בקיסא דלא מתפרש בלא קיסמא. ורקב עצמות קנאה תרג' והיך (נטליתא) [צ"ל בלטיתא] בקיסם חסין ועיי"ע בלטיתא ח"ב. צ"ז] —

קָסַם (נ"ל מל' שמרוני ופי' נקיבת השם באותיותיו עיי"ע יוסה ומ"ש בח"ד, קי"ט fluchen mit der Aussprechung des Tetragrammatoı.) כפ' אלו הן הנשרפין (סנהד' פ"א: במשנ') המקלל בקוסם[3]). גמרא (שם) תאני רב יוסף יכה קוסם את קסמו[4]) פי' מקלל בקוסם שלו שם המיוחד וכנה השם בקיסמו כמו (ש"א ג', י"ג) כי מקללים להם בניו[5]). ובזה הפרק לפנינו[6]) כהן ששמש (שם פ"ב:) והוא מקלל בקוסם הא תאני רב יוסף יכה קוסם את קסמו[7]) דמחזי כמברך את השם רבנן ואיתימא רבה בר מרי אמרי קוסם לו ולקונו ולמקנו[8]) פי' מחשב הקסם באלוה[9]) ומקלל בו חברו. *[אחי"ה ועיי' פ"א ברש"י וכבר הארכתי בפי' זה המאמר בע' יוסה וש"נ גי' הכ"י ש"ס יכה קוסם את קוסו וע"ש פי' בח"ד, קי"ט ושם כבר העירותי על מלה שמרוני' קסם שפי' נוקב שם המפרש והוא כמו חהגה השם עיי"ע אגה ומ"ש. ועוד פי' קסם בל' שמרוני כמו בעברי ענין נביאות שקר וכשוף. ולמכשפים (שמות ז', י"א) תרג' שמרוני ולקסמיה. וכ"ה בל"ס קצם ותרג' קסם קסמים (דברים י"ח, י') קסם קיסמין ועיי' עוד תרג' למ"א י"ז, ז'; לש"א כ"ח, ח'; ליחז' כ"א, כ"ו במד"ר פ"כ מנחש ומקסם, שם: כל הגוים מקסמים ומנחשים, גיטי' ס"ח רע"ב קסמא דהוה קסים. והתואר קָסְמָא תרג' יהושע י"ג, כ"ב והקבוץ תרג' דברים י"ח, י"ד; לזכרי' י', ב' ועוד זולתו וכן בל"ס קְצוּמָא ובתרג' קְסוּמָא בקבוץ תר"י א' לבראשית כ"ב, כ"א; לדברי' י"ח, י'. והשם קִיסְמָא בל"ס קִצְמָא פי' כישוף ונביאות שקר תר"י ב' דברים י"ח, י"ד אונקלס שם י'. ועוד קוּסְמִין תר"י דברים שם לבראשית ל', כ"ז; לבמ' ל"א, ח' וכן בירוש' מעשרו' ספ"ג דנ"א. סיפרי קיסמי. ומה שענינו גזרה וקצבה עיי"ע קסם ד'] —

קסם (= קיסם שם מקום) ועבר עצמונה (במדבר ל"ד, ד') תר"י מזיי בקסם. *[אחי"ה בתר"י א' הגי' ויעבר לקיסם ובתר"י ב' ויעבר בקסם ונראה שהעתיק עצמון מן עץ עיי"ע קסם א'. וכן תר"י א' וב' מעצמון (שם ה') מקיסם מן קסם)] —

קסם (= קִיסוּמָא פי' מל"ע قسم מתנה Gabe, Ab-gabe) ואין בקר ברפתים (הבקוק ג', י"ז) תרג' ולא יגבון קיסומא בירושלם. *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמוד סיים לשון מס ע"כ והוא מפעל ערבי قسم חתך וגזר וכן תרג' דבר שנה בשנה (מ"א י', כ"ה) גזירת שנא בשנא. והפעל אי' בזה הענין בירו' שביעי' פ"ב דל"ד. וקסמיה בידיה פי' גזר וקצב וחתך דין ע"י סימן שנתן ביד. והשם ענינו קצבה מתנה ומס והמתורגמן לא ידע פירושו

1) בירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג אבל לא. 2) וכ"ה בספריהם מתתיהו ז', ג'. 3) בירו' במשנ' ובגמ' הגי' בקסם. 4) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו קיסמו ובנו"ג קוסמו 5) כלומר כנהו כי לא רוצה לומר לאל יתברך והוא תקן סופרים עיי' רש"י ורד"ק שם. 6) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו בפנינו. 7) כ"ה בדפ"ר ובדפ"ע קוסמו, קיסמו. 8) כ"ה בכ"י ק"ט וכן העתיק בעל עיקרי התלמוד וכ"ה לפנינו ובדפ"ע לו ולמקנו ולקונו. 9) כ"ה בכ"י ק"ט ובהעתקת בעל עיקרי התלי' ובדפ"ע באלוהו.

והביא גם בעל הערוך וסיים ובעל הערוך הביאו ולא פירשהו] —

קסם (= קוֹסִים כמו כּוֹסִים Becher בפ"ד בכלים (מ"ג) שולי הקוסים הצידונין פי' כוסות ממש הן כ' בק' מתחלפין „ונקראו על שם מקומן עד[1] צידון רבה (יהושע י"א, ח') שנעשו שם ודומין לבזיכין ששנינו (פסחים ס"ד.) לא היו לבזיכין שולים שמא יניחום ויקרש הדם". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 5 ושם הגי' הכוסים הצידונים פי' יש ששונין קוסין וכולו אחד הוא ונקראו וכו' וכפי' הערוך. ועיי' ג"כ פי' הרמב"ם שנקראו קוסים שהם חדי התושבות (בכ"י ערבי: חאדה אלקיעאן פי' חדי השולים) דומין לקוץ ... וכבר נמצאו בקצת הנוסחאות כוסין ע"כ וגי' הר"ש קיסים ופי' כמו קשות הנסך וכן הביא הגונב את הקסוה ע"ש ופי' הרא"ש הקשות כמו קשות הנסך ע"כ ונראה שגרס קשות. ובכ"י אירפ' בתוספת' כלים ב"ק ספ"ג שולי הקיסום הצידוניים צ"ל הקיסים וזה כגי' הר"ש. ובכ"י תוספת' כלים ב"ב ספ"ז הכוסות הקיצין הסודניים נ"ל ברור שמלת הכוסות באה פנימה להורות על הקיצין] —

* קִיסְמָא (שם פרטי) ר' יוסי בן קיסמא ספ"ו דאבות סנהד' צ"ח. ר' שמעון בן קיסמא שבת ע"ה:

קסן (= קוסני ? וצ"ל קיסני) בפ' המוציא תפלין בגמ' שרשיו (עירו' ק':) והא קא נתרי קוסני פי' עלי האילן ס"א קינסי וכבר כתבנוהו במקומו[2] פי' ענפים יבשים. *[אחי"ה כפי גי' קוסני הוצרכנו לומר שהמלה היא כמו הוצנו = חוצני שפי' עלים עלי הדקל עיי"ע הץ וע' השני וזה מ"ש רבינו עלי האילן אבל תתכן גי' קינסי וכדאי' לפנינו וכ"ה בגי' ר"ח ופי' ר"ח עצים יבשים דקים שנפרכין ברגל או ביד וכו' וברא"ש הגי' קיסמי וכ"ה בדפ"ש והוא כמו קינסי עיי"ע קנס ב' וע' קסם א'] —

קסן (= קסנייתא פי' קטן וגי' קיסנייתא פי' כלבתא) קסנייתא ונרדשיר (כתובות ס"א:) עיי' בע' נרדשיר. ס"א קסינייתא זוטרתי ופי' כלבים קטנים כמיני שגל ששוחקין בהן. *[אחי"ה בע' נרדשיר ובע' גר י"א הבאתי שנויי נוסחאות ובע' גר (ח"ב, שמ"ה) פי' המלה הזרה כפי שתי נוסחאות דע' הנוכחי ע"ש. ובעיקרי התלמוד הסיום ושגל פי' כלבתא ע"כ ועיי' ר"ה ד'.] —

* קסנטר (?) באיכ"ר פ' ולא זכר קסנטור ספקלטור וכה"ג וגי' רבינו בע' קייסטור וירוש' ברכות פ"ט די"ג. קוסטנר וג"א קוסנתור עיי"ע קסטינר.

קסס (= קוֹסֵס פי' מל"י ὀξύς חומץ säuerlicher Wein) בפ"ד במעשר שני (מ"ב) כגון היין שקסס[3]. בפ' חמוכר פירות לחבירו (ב"ב צ"ג: במשנה) מקבל עליו י' קוססות[4] למאה. בריש אלה תולדות נח בב"ר (פ"ל) לאחד שהיה לו מרתף של יין פתח חבית אחת ומצאה חומץ ב' ומצאה חומץ ג' ומצאה קוסס א"ל קוסס הוא א"ל אית הכא טב מיניה א"ל לא. פי' בל' יון קיוהא הוא קוסס קרוב להחמיץ. *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל ובפ' הר"ש למעשר שני אחרי שהביאו גי' חקסים של ס"א פי' כמו פריה יקוסס (יחזק' י"ז, ט') אבל הנכון כי הוא מל"י הנ"ל וענינו התחיל להחמיץ. וכנ"ה יין קוסס בירוש' פסחים ספ"ב דכ"ט ע"ג ירו' סוטה פ"ט דכ"ב ע"ד תוספת' ב"ב ספ"ו ושם ג"כ קוססות כגי' הערוך. ושם בכ"י אירפ' ונמצא קוסס צ"ל קוסס וכדאי' בדפוסי'] —

קִסּוֹם (= קִיסוֹס מלשון יוני' κισσός וכן בל"ס ובל"ע ופ' قسوس Epheu) בפ' ה'[5] בכלאי' (מ"ח) הארום וקיסום ושושנת המלך ובפ' ח' באהילו' (מ"א) הארום והקסום וירקות החמור. בריש סוכ' (י"א.) הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסום מפרשין אותה בלעז אילר"א[6] — (א"ב פי' בל"י

---

[1]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה בפי' רה"ג והוא כל"מ ובדפ"ע על. [2]) היינו בע' קנס ב'. [3]) וכ"ה בירו' ובכ"י ש"ס מ' ובפי' הר"ש והרא"ש ובנו"ג שקרס עיי' תוי"ט. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובעיק' התלמ' אבל בדפו"ו קסוסאות ובכ"י ש"ס קיססאות. [5]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ע: ח'. [6]) בלאי"ט ellera וזו חמלה איטלקי' הביא ג"כ רש"י בסוכ' ל"ז: ד"ה בסיב אוליר"א שגדל סביב הדקל ונכרך סביב כלולבי גפנים ע"כ ובפי"מ לכלאי' כתב מהר"י בן מלכי צדק ו"ל קיסום אילדא ואיני יודע מהו ע"כ ובלי ספק ראה בערוך אילדא וכן הביא בעל עיקרי התלמוד הגי' אדיל"א וכולם בט"ס וצ"ל כגי' דפ"ר וויניצי' ואמשי' ברי"ש והוא לשון איטלי הנ"ל ועוד בלאי"ט hedera וכן הביא רבינו בע' חצב (עיי"ע ומ"ש בח"ג, תע"ב) ורש"י לועז קיסום בסוכ' י"א. איר"א ונ"ל שצ"ל אידר"א hedre ובפי"מ לר"ש בכלאי' אינד"א (?) ובפי"מ להרמב"ם בערבי ללבב ובלעז קוריול"ה והוא ל"ע لبلاب ובלעז הוא ל' אספמיא corrigi-ola = coriola ובעל עיקרי התלמוד הביא בשם רש"י וז"ל ורש"י פי' עשב הגדל אצל הגדרים עד שמדלין אותה כגפן אילד"א בלע"ז יידר"א ע"כ ונ"ל אילדרא כמו שפרשתי ויידרא הוא בלי אספמי' yedra והוא hedera הנ"ל.

רומי וערב מין נטע הנסבך בעצים ובכותל ועלהו לא יבול בחורף וזה ענין הדלה את הקיסום, אבל ענין הארום והקיסום לפי דעתי אחר הוא והוא פרח הנקרא בל"י ורומי נרקיסום ותרג' חבצלת נרקס). *[אחי"ה ועיי"ע נרקם [נרקס]. והנכון כי נרקיסום לחוד וקיסום לחוד ובענין ג' שונות קיסום, קיסום הארכתי בע' ארום א' ע"ש. ובירו' כלאים פ"ה ד"ל. מבואר קיסום ע"י קיסוסא ובספרי ראה פ' ק"מ הדלה עליה את הגפן ואת הקיסים צ"ל הקיסום] —

☞ קָסִים (מל"ר Helm = cassis) ב"ר סדר ויחי פ' למה תרצדון (פצ"ט) ואלו לובשי קסים פי' בל"ר כובע מיוחד לאנשי המלחמה ובפרט של ברזל עיי"ע קסר. *[אחי"ה בע' קסד הבאתי זה הציון והעירותי כי בנו"ג קיסים וצ"ל קסים היחיד ור"ב שנה הגי' בכונה] —

* קָסַם (מל"מ יחזק' י"ז, ט') פי' ענין כריתה וקציצה ונרדף עם קזז ומזה קססות נזיר ס"ה. עיי"ע קזז ומ"ש ועיי"ע קסקסין.

* קסס כמו כסס עיי"ע קס ב'.

* קִיסוֹסָא ירוש' שבת רפ"ב ד"ד ע"ג ולא בשמן קיק,. קיסוסא והוא כמו קאזא בבבלי עיי"ע קז.

☞ קְסוּסְטְבָן (כנראה מל"י ξέστιον מדה קטנה הנקרא בל"ר sextarius) בב"מ דירו' פ' איזה נשך (פ"ה ד"י ע"ג) מתרתין קסוסטבן או משלש קסוסטבן אין זו רבית אלא טרשא פי' מין מדה. *[אחי"ה בנו"ג קסוסטבון והוא כמו קסיסטון] —

* קְסוּסְנִין (שם מקום) ירוש' כתובות פ"ב דכ"ו ע"ג אפי' עדים בקסוסנין תמתין וכנראה הוא שם מקום רחוק ואולי הוא עיר Cossa ומזו Cosanum מחוז העיר הזאת באיטליא תחתונית.

* קַסְקְסִין (פי' כמו קססות קוזזות אדמה Erd-scholle) תוספת' אהילות רפי"ז החורש משדי קסקסין כ"ה בכ"י ובנו"ג קשקשין, תוספת' סוטה ספי"א טרשין וקסקסין. כתובות ס'. עיי"ע קש.

* קיסרי (צ"ל קְסֵירֵי מל"י ξηρός יבש trocken) תוספת' דמאי ספ"ד בכ"י אירפ' הניח קיסרי ומצא אגרי הניח אגרי ומצא קיסרי הרי זה חושש משום מעשרות וכו' ובנו"ג עגרון ומצא קסרי ועיקר הגי' אגרי מל"י ἡμέρα לח (עיי"ע אגר ג' ח"א, כ"ז) והפכו קסירי מל"י הנ"ל ופי' יבש.

קסר (= קֵיסַר מל"י Καῖσαρ Kaiser, Caesar) בחלק בענין משיח (סנהד' צ"ח:) עתיר הקב"ה להקים לישראל דוד אחר וכו' עד כגון קיסר ופלגו קיסר פי' מלך ומשנה למלך וכן[1]) דוד בן ישי מלך ודוד אחר שני לו. בילמדנו ראה נתתיך אלהים לפרעה (תנחומא וארא סי' ח') מלך בשר ודם אין נקראין בשמו קיסר אגוסטא וכו' — (א"ב שם המושל הראשון אשר בחזקה כבש הרומיים תחת ידו ואחריו נקרא כן על שמו מושלי הרומיים ואוגוסטוס בן אחותו היה ומשל תחתיו אחר הריגתו ועל שמו נקראו המושלים אחריו וזה ענין קיסר אווגוסטוס). *[אחי"ה ועיי"ע אגוסטלא (ח"א, כ"ה) וש"נ ג"כ ב"ר פ"א קיסר אוגוסטא וש"נ ב"ר פ"ח ירוש' ברכות רפ"ט ד"ב סע"ד ועיי"ע בסיליאום (ח"ב, קל"א) ובתנחומא הישן וארא סי' ז' קיסר אגוסתום בסילואום עיי' הערה כ"א לה' באבער שם. ובע"ז י': בכ"י ש"ס מינכען (ובמנוה"מ סי' כ"ט) קטיעה בר שלום חד מחשיבי מלכותא דקיסר הוה וקיסר הוה סני ליהודאי וכו'[2]). והתואר שם ו': דינרא קיסראנא ובכ"י ש"ס דינרא דקיסר — גיטי' נ"ו. נירון קיסר, שם: דמית ליה קיסר, נ"ז. א"ל לקיסר מרדו בך יהודאי וע"ש כמה פעמים] —

קִסְרְיוֹן (שם העיר Καισάρεον, Καισάρεια, Caesarea) בסוף אהילות (פי"ח מ"ט) מזרח קסריון מערב קסריון וירדף עד דן (בראשית י"ד, י"ד) תר"י (כ') עד קיסריון — (א"ב שם עיר על שם קיסר). *[אחי"ה שתי ערים היו בשם קיסרין או קיסרי (קסרין). הראשונה בים התיכוני ע"ה מיל מירושלים (בן מתתיהו על הקדמוניות י"ג, י"א. ב'; ועל המלחמות א', ג'. ה') והיא נקראת Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης והורדוס היה בנאה ומחזיקה וקראה על שם קיסר אוגוסטום (בן מתתיהו על הקדמוניות ט"ו, ט', ו') על כן שמה היתה בשלמות Καισάρεια Σεβαστή (שם ט"ז ה', א') עיי"ע סווסטי. ועל שם

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט אבל בשרפ"ע בן. [2]) ובנו"ג ההוא קיסרא הוה סני ליהודאי א"ל לחשיבי דמלכותא וכו' — וע"ש תוספו' ד"ה כל: שם קיסר למה נקרא עפ"י ספר יוסיפון.

הורדוס האדומ' נקראת ג"כ במגילה ו'. קיסרי בת אדום שהיא היתה מטרופולין של מלכים[1]) איכ"ר פ' שישי: בת אדום זו קיסרין, ועוד עיי' שם פ' היו צדיה ובצדה היה בונה חוף מפואר שקט מגלי הים[2]) וזה הוא למינה של קיסרין ירוש' גיטי' פ"א דמ"ג: עיי"ע למן (ח"ה, מ"ד). ואבנים גדולות ורחבות וארוכות היו בולטין בלמין של קיסרין כעין דיק ומצודה לשבור כח גלי הים בעת הסערה ונקראו אצל בן מתתיהו שם αὐτομάτια προκυμάτια Schutzwehr וזו היא במדרש ב"ר פ"י ויק"ר פכ"ב ר' יצחק ב"א הוה מטייל בשוניתא דימא דקיסרי עיי"ע שנית ועיי' ג"כ ע' כפה (ח"ד, רצ"א) ירוש' נזיר פ"ז דנ"ו. הוון מטיילין בפלטיא דקיסרין ועיי"ע כפה הנ"ל יתר המקומות שהבאתי[3]), ושם היה מקום קבורה וזה כיפתא דקיסרי ולכן שנינו באהלות שם מזרח קסרין ומערב קסרין[4]) קברות. ירוש' פסחים פ"ג ד"ל סע"ב המכלי אין קברים בקיסרין שלחתיך לטבריה. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב רע"ג כגון אלו דקסרין דקברין בבית בירי. כ"ה גי' הרא"ש (מ"ק פ"ג סי' פ"ו) עיי"ע בית שריי בח"ב, פ"ז ומ"ש. בענין דיוטי של קיסרין (ריש אסת"ר) עיי"ע דייט (ח"ג, מ"ט). בענין כנישתא מדרתא (מרדתא) דקיסרין ירוש' סנהד' רפ"א די"ח. ירוש' נזיר פ"ז דנ"ו. עיי"ע כנש וע' מרד. סוכה כ"ז: מעשה וכו' ששבת בגליל העליון וכו' בקיסרי ואמרי לה בקיסריון נראה כגי' הכ"י ש"ס (ד"ס סוכה צד מ') שלי' בגליל העליון ועיי' ג"כ תוספת' סוכ' פ"י. וגדולי האמוראים קבעו ישיבתן בקיסרי כגון ר' הושעיה רבה ר' אבהו ר' עולא דקיסרין ר' מנא ואחרים עיי' מבהי"ר למהרז"ף צד ד': וה'. ועוד הרבה פעמים (צ' פעמים) נזכרו בירושלמי רבנן דקיסרין עיי' מבהי"ר צד קכ"ג ועיי' עוד פסיקת' דר"כ צד קע"א ויק"ר פכ"ב תנחומא הישן אחרי סי' ד'. והתואר ירוש' סוטה ספ"ה ד"כ ע"ד וירו' תעני' רפ"ב דס"ה. ר' תחליפא קיסריא ובב"ר ספ"נ ר' חלפתא קסרייא וכן בשהש"ר פ' נפת רב הונא ור' חלפתא קיסרייה ונראה שהוא רב תחליפא קיסרייא ירו' ר"ה פ"ד דנ"ט ע"ג וירו' נדרי' פ"א דל"ו ע"ד[5]). ועוד התואר ירו' כלאים פ"ט דל"ב. אגבין[6]) קיסריי. והקבוץ נקבה קיסרייתא ירוש' ברכות פ"ג ד"ו. ירוש' מ"ק פ"ג דפ"ג. וירו' נדרים ספ"ז ד"מ ע"ג — ועוד היתה קסרין אחרת קרובה למקור הירדן ונקראת בלשונם Caesarea Philippi Καισάρεια ἡ Φιλίππου (בן מתתיהו ה' ג', א') והיתה נקראת ג"כ Πανέας, Πανιάς והיא היא פמיים והוא הוא דן עיי"ע פניים ובריית' דר"א שם וזה מה שתרג' ירו' דן ע"י קיסרין וכן בתר"י ב' דברי' ל"ד, א' דן דקיסרוון ואולי קיסרין בירו' סוט' רפ"ז היא היא קיסרין פיליפפי עיי' מבהי"ר למהרז"ף צד ה'. ויש עוד קיסרין שבקפודקיא ירוש' יבמות ספ"ב ד"ד: ובירו' שם ספ"ו ד"ז ע"ד קיסרין של קפוטקייא] —

קסרקיט (= קסרקיטון מל"ר exercitus בל' יוני' המאוחרת ἐξέρκετον חיל (Heer, Armee ברי"ש[7]) מגילת איכה (פתיחתי ד"ה הוי אריאל) קרית חנה דוד קריה שעשאה דוד לקסרקיטון שלו (א"ב פי' בל"ר צבא וחיל ומחנה ובמדר' שה"ש פ' היושבת בגנים נטל כל קצרקיטון] —

* קוסת (Wölbung) תוספת' כלים ב"מ רפ"ח מעקה שבמגדל והקוסת שבו בכלים פי"ח מ"ב אי' קמרון, והג' ר"א ווילנא גורם הקופה, ונראה שענין קוסת מפעל קסי כמו כסי (כמו קום וכום), ודע עוד כי בל"י ἀψίς פי' כמו καμάριον Wölbung ואז צריך לנקד קֻוֹסֶת וק' משמש הברת נשימה ובהיפך ק' נשמט כמו באיטלס.

* קיסתא עיי"ע קסט.

קע (= קוֹעָא כמו كلو בל"פ gala בל' סנסק' וממנו לא"ש Kehle) בפ' אין מעמידין בגמ' אין מסתפרין (ע"ז כ"ט.) חנא חנא יאה קועיך לזוגא. בפ' השוחט בגמ' אחד בעוף (חולי' כ"ח.) כי אתי ממסמס קועיה דמא. בס"נ דב"ק (קי"ז.) קם רב כהנא שמטיה לקועיה [מיניה]. בס"ג דיומא (פ"ז סע"א) מחייה לקועיה[8]) פי' גרון. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות מ"ט. זקפיה רבי ששת לקועיה עלי. ב"ק נ"ה. האי אריך קועיה והאי זוטר קועייה . . האי אלים קועיה והאי קטין קועיה וגי' הכ"י ש"ס קאקיה וכ"ה בערוך בדפ"ר ופיז' וויניצ' בע' קק ע"ש. ובעל עיקרי התלמוד הביא עוד הציון וז"ל וב' הניזקין כדאכיל מתחזי בקועיה פי' בושט מצד כחישות התעניות ע"כ ודע כי בגיטי' נ"ו. ליי לפנינו כי אם כי הוה אכל מידי הוה מתחזי מאבראי

[1]) עיי' על המלחמ' ג' ט', א' דברי בן מתתיהו μεγίστην πόλιν Ἰουδαίας. [2]) בן מתתיהו ἀκλύστῳ λιμένι על הקדמוניו' ט"ו. ט' ו'. [3]) ונ"ל עתה שפי' פלטיא של קיסרין הוא πλατεῖον שטח העליון של אבנים רחבות בבנין הבולט על למין של קיסרין וכמו שהאריך למעניתו בן מתתיהו במקום הנ"ל. [4]) כה"ג ולא קסריון כבערוך ובתוספת' אהלו' רפי"ח מזרח קיסרי. [5]) ובפסיקתי דר"כ צד קנ"ה: בט"ס א"ר תחליפא בסרייא וצ"ל קסרייא. [6]) בירושי שבת פ"ב ד"ד ע"ג בט"ס אנבין. [7]) כ"ה נכון בכ"י ערוך. [8]) בנו"ג בקועיה וכל הציון נשמט בט"ד ואי' רק בדפו"ו.

ע"ש רש"י. ובענין גזרת המלה נ"ל מפעל סורי קעא פי' צווח וצעק וא"כ קועא הוא הגרון אשר צועקין, ועיי' ג"כ ע' קעקע ב'] —

* קוֹעָאֵי (Koäer) תרג' קוע יחזק' כ"ג, כ"ג קועאי.

קְעִילָה (פי' כמו קליעה, קילעא וכן בל"ס קעילתא פי' קליעה (Vorschlag, Vorhang, Gemach

בר"ג דפ' הדר (סוכה ס"ג:) הישן בקעילה שאיש ואשתו ישנין בה. פי' בקעה גלויה וי"א עלייה וי"א קובה כגון הא דגרסינן בחלק בגמ' ד' הדיוטות (ק"ו.) בוא ואשיאך עצה עשה להן קעילין והושיב להן זונות ס"א קלעים. *[אחי"ה בעירו' אי' לפנינו בקילעא עיי"ע קלע אבל כגי' הערוך בקעילה אי' בע"י הראשון ובריטב"א אבל הגי' היותר מעולה אי' בכ"י ש"ס מינכען כל הלן בכילה וכ"ה בילק' מיכה ב' וכבר העיד בעל ד"ס שהיא גי' יפה מאוד וכדאיתא בסוכה י': וכבר הארכתי בזה בע' כל (= כילה) ח"ד, רכ"ח עש"ה ועוד עיי"ע קלקלון וע' קנקל ב' וע' מקולין] —

קְעִילָה (שם מקום והתואר קעילית (aus Keïla

בר"ג דנזיר (ד'.) ובפ' בן סורר בגמ' אכל כל מאכל (סנה' ע':) ובס"ג דפ' מומין אלו (בכורו' מ"ה:) אכל דבילה קעילית ושתה דבש או חלב ונכנס למקדש חייב. פי' קעילה מקום כדכתיב (ש"א כ"ג, י"א) היסגרוני בעלי קעילה. *[אחי"ה ועוד דבילה קעילית בשבועות כ"ג. יומא ע"ו סע"א כריתו' י"ג: עיי"ע דבל. ירוש' ביכורי' רפ"ג דס"ה ע"ג ביקש להביא דבילה נאמר אם היתה קעילית מביא ושם העיר קעילה (יהושע ט"ו, מ"ד; ש"א כ"ג, א'; נחמי' ג', י"ז. י"ח) היא אצל בן מתתיהו (על הקדמוניות ו', י"ג, א') Κίλλα ואצל אייזיביאום Κηλά ולפי אגדה ישנה אצל Sozomenus הובא ברעלאנד (פאלעשטינא 698) נקבר שם חבקוק וי' סטריען משם (בעיר Βηραθσατία) נקבר מיכה] —

קְעַקַע (מל"מ קַעֲקַע עשית חרותים בצבע על הבשר ועוד בדרז"ל ענין חפירה עד לשרש -gra (ben bis auf die Wurzel בפ' אלו הן הלוקין (מכות כ"א.) הכותב כתבת קעקע כתב ולא קיעקע קיעקע ולא כתב, גמרי' (שם) אסור לאדם שיתן אפר מקלה ע"ג מכתו מפני שנראה כתובת קעקע פי' מנהג היונים שישרטו בבשרם וכותבין שם. בר"ג דפ' סדר תעניות (ט"ז.) כיצד מקעקע כל הבירה בפ' הנזקין בגמ' על המריש (גיטין נ"ה.) בית שמאי אומרים מקעקע כל הבירה כולה[1]) לקעקע ביצתם עיי' בריש פרק הן. *[אחי"ה ושם נסמן איכ"ר פ' ממרום ויק"ר פכ"ו ור"פ ל"א וכבר העירותי בע' ביצה (ח"ב קנ"ב) כי לפנינו באיכ"ר לי' ובשאר מקומות שהבאתי בע' הנ"ל מוכח ברור כי קעקע פי' עקר מן השרש וחפר עד העקר ויש להוסיף שמ"ר פל"ד והרי בכל אף היא החריבה אותו אלא שלא קעקעה אותו אבל אדום מה כתיב ביה (תהלים קל"ז, ז') ערו ערו וכו', נתפלפלות רבה פ' ותאמרנה עיי"ע ביצה ואסת"ר פ' והשקות מי גרם לבלשאצר שתתקעקעה ביצתו מן העולם. וכן ענין מקעקע כל הבירה תענית הנ"ל ובגיטי' נ"ה. ובירו' גיטי' פ"ה דמ"ז. יקעקע כל הבירה פי' יהרוס עד היסוד[2]). וה' גיזיניאוס המציא השרש של קעקע: קוע והשוהו עם קור! ויותר נכון שהוא מן נקע בל"ע نقّع או יקע מל"ע وقّع דקר וחרת -einstechen, ein schneiden ובהכפלת השרש קעקע יש כאן חיזוק הפעולה וזה כתבת קעקע ענין שריטה ויק"ר פי"ט שנמצאת כתובת קעקע חקוקה על בשרו — והפעל בפלפל קְעֲקַע מכות שם וכן ספרא קדושים פרק ג' פרש' ו' יכול אפי' כתב ולא קעקע יהי חייב ת"ל קעקע אי קעקע יכול אפי' קעקע ולא כתב יהי חייב ת"ל וכתבת הא כיצד עד שיכתב ויקעקע וכו'] —

קְעֲקַע (פלפל מן קעא בל"ס פי' הוציא קול וכן בל"ע قعقع (räuspern בפ"ק בקידושי' בגמ' כל מצות האב (ל"א.) הטיל להן מים בספל וקעקע להן כתרנגולין — (א"ב פי' בל"י קריאת התרנגול). *[אחי"ה כיון למלה יוני' -κακ κάζειν gackern, ויותר טוב שהוא מל"ע הנ"ל ובויק"ר פי"ז גרס רבינו צריך לכעכע ול"י לפנינו ועיי"ע כעכע ומ"ש. ורש"י בקידושי' פי' קעקע: קרקר ע"ש] —

קער (= קְעָרָה מל"מ ול"ע قعر (Schüssel בפ' שתי הלחם בגמ' ד' סניפין (מנחות צ"ז.) קערותיו (שמות כ"ה, כ"ט) אלו דפוסיו. *[אחי"ה בנו"ג אלו דפוסין ובפי' רה"ג במכשירין פ"ה מ"ח גרס אלו טפסין. ובבמד"ר פי"ג קערותיו אלו דפוסים שהיו עושים לחם הפנים בדפוסים. ושם: הקריב קערה כנגד הים שהוא מקיף את העולם כולו ודומה לקערה וכו' ומנין שהים עשוי דוגמות

---

[1]) כ"ה בכ"י ערוך ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע נשמט בטעות. [2]) ובדפ"ע אמשי' סיים הערך כזה: פי' ענין היתוך הבירה ע"כ ואלה הדברים שייכים לר"ב ולא נרשמו בספ' מובהק — ובעה"ק שנ"ב: אושרייס"ן בל"א ausreissen.

קערה והעולם עשוי ככדור וכו׳ ע״ש וע׳ כדור ושם אי׳ ירוש׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג עד שראה את העולם ככדור ואת הים כקערה וכו׳. ונ״ל כי הים נקרא קערה מל״ע قعر פי׳ עמוק וכן בל״ס קערא, קערתא עומק הכלי או דבר ומזה נאצל מלה עברית קערה וגם (בבנין שפעל) שקערורות. ומזה נאמר בהשאילה בב״ב ט״ז. בקש איוב להפוך קערה על פיה פי׳ להפוך עומק ותחתית להיות למעלה מה שלמטה ולמטה מה שלמעלה כלומר כלפי מעלה דבר שאין דין אמת בעולם„ וכן נדפת את הקערה בכריתות ז׳: עיי״ע נדף] —

קף (= נָקַף מל״מ ענין הלוך בסיבוב im Kreise gehen ומזה הקוף הקריב זה לזה nahe rük-ken ועוד פי׳ נתן באמונה (leihen, borgen בפ׳ אחרון בשביעית (פ״י מ״א) הקפת החנות אינה משמטת. בפ׳ עקביה (אבות פ״ג מט״ז) והחנוני מקיף. בפ׳ מרובה בגמ׳ מכרו חוץ (ב״ק ע״ט.) גנב והקיף גנב והחליף. בס״ג דפ״ק בקידושי׳ (מ׳.) אין מקיפין בחילול השם אחד שוגג ואחד מזיד. פי׳ אין ממתינין לו עד שיעשה זכות כנגד אותה העבירה שיש בה חילול השם כדי לדחותה כמו הנוטל מן החנוני היום ומחר פורע בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ הריאה (חולי׳ מ״ח.) אקפך [1] אנא, בב״ר פ׳ מ״א וילך למסעיו במסעות שהלך בהן חזר א״ר אלעזר הלך לפרוע הקפותיו פי׳ לפרוע מה שנטל באשראי ובאמנה. ובגמ׳ הריאה (חולי׳ מ״ו:) אין מקיפין בבועי. פי׳ ריאה שיש בה צמחים ונמצאת אחת מהן נקובה ואין ידוע אם קודם שחיטה ניקבה או אחר שחיטה אין אומרין ננקוב לזו האחרת ו נ ד מ ה [2] נקב זה אם דומה לנקב זה אלא כיון שנמצאת נקובה טרפה אבל בבני מעים מקיפין אם נמצא נקב בבני מעים ואין ידוע אם ניקב קודם שחיטה או אחר שחיטה נוקבין נקב אחר בבני מעים ומדמין. *[אחי״ה לפי זה הפי׳ שהועתק ברוב בנינו מפי׳ רגמ״ה לחולי׳ (כ״י קובץ אנגיילקי׳ צד ש״ז) נצרוך לפרש אין מקיפין בבועי מפעל נקף מל״מ נרדף עם נקב stechen, durch-bohren וזה מ״ש אין אומרין נ נ ק ו ב וכו׳ ובסיום הערוך: נ ו ק ב י ן נקב אחר וכו׳ וכל הערך שייך לע׳ נקף. ולפי פירש״י אין מקיפין פי׳ אין מביאין בועה אחרת ל ה ק י ף ו ל ק ר ב אצלה ולנקבה ולראות אם מראה הנקבים שוים. וזה המושג ענין הקפה היינו סיבוב והקרבות הועיל לנו לבאר ציונים הראשונים שבהם נמצא שרש נקף היינו נתן באמנה ובאשראי כי התגר ש ה ל ך ה ז ו ר ח ז ו ר נתן הסחורה וגובה המעות אחר זמן. וכן פרוש נקפי ירוש׳ ברכות פ״ט די״ד: מבואר שם אקיף לי ואנא עביד מצוה ובירוש׳ סוטה פ״ה ד״כ ע״ג הגי׳ ניקפי אבל בבבלי סוטה כ״ב: מבואר פרוש נקפי זה המנקיף את רגליו ועיי״ע פרוש — וציוני של ע׳ הבא אח״ז כולם נתיסדו על מושג הקפה היינו סיבוב] —

קף (= נָקַף מע׳ הקודם ענין סיבוב והקרבה an-reihen, umringen, מוּקָף Umringtes, Daran-liegendes) בסוף נדה (ע״א:) וקוצה לה חלה ומקפת וקורא לה שם. בפ״ד בתרומות (מ״ג) ר׳ יהודה אומר אף לא מן המוקף. בר״ג דחולין (ז׳.) וב״פ במעשרות בתוספתא ודילמא עישר עליהם ממקום אחר [3] לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף פי׳ אי אפשר לחבר שיעשר מדבר שהוא בשני מקומות מזה על זה כי צריך לתרום מן המוקף מאותו דבר עצמו או מדבר שסמוך לו ומוקף כולו כאחד כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב. בפ׳ המביא כדי יין (ביצ׳ ל״ב:) אין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדרה פי׳ „חבית אחת מכאן וחבית אחת מכאן לשפות עליהם את הקדרה. ירושלמי (ביצ׳ פ״ד דס״ב רע״ד) משום בונה" [4]. בפ׳ שנים אוחזין בגמ׳ ראה את המציאה (ב״מ י׳:) איכא בינייהו איש דאמר לה לאשה אקף לי קטן [5] בר״ג דיבמות (ה׳.) קא סבר האי תנא הקפת כל הראש שמה הקפה, בס״ג דפ׳ מי שאמר הריני נזיר (כ״ט.) הקפת כל הראש מדרבנן. *[אחי״ה ויפה העיר בעל עיקרי התלמוד שמזה הענין מקיפין בבועי שאמרנו למעלה וכן בס״פ כל הגט (גיטי׳ ל׳:) ופירש״י מן המוקף סמוך כמו אין מקיפין שתי חביות וכן בפ׳ נגמר הדין מקיף ידו וכן בסוט׳ בפ׳ כשם שהמים לתרום מן המוקף פירש״י לשון מחובר וקרוב כמו אין מקיפין שתי חביות ע״כ וכן פירש ר״ב לטבול

---

[1]) וכ״ה נכון בכ״י רגמ״ה לחולי׳ (בקובץ כ״י אנגלי דף ש״ח.) ובנו״ג אקפן. [2]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ״ע אי׳ ונראה ויותר טוב גי׳ הכ״י והוא כלשון הש״ס חולי׳ נ׳. אקפינהו ולא א י ד מ ו. [3]) כ״ה בכ״י ערוך אבל בדפ״ע לי׳. [4]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ק״ט ודפ״ר וכ״ה בהעתקת בעל עיקרי התלי אבל בשדפ״ע אי׳ ח י י ב משום בונה וצריך למחוק. וזה הפירי׳ הועתק מפי׳ ר״ח שהביא ג״כ הירושלמי וביארו כזה״ל ירו׳ משום בונה שנמצא עושה כמין כירה ועליה הקדירה אהל וכו׳. [5]) וכ״ה בהעתקת ר״ח אקיף ובנו״ג אקפי.

יום פ"ד מ"ב ומקפת וקורא לה שם: מקרבת לכלי אצלה וקוראה לה שם שמצוה לתרום מן המוקף ומוקף לשון סמוך כמו מקיפין שתי חביות וכ"ה לי הר"ש: וז"ל ר"ח בעירובי' ל'. שלא מן המוקף פי' אין תורמין על פירות שהן בכאן מפירות שהן מונחין במקום אחר ואינן מוקפין כלומ' ההיקף שמקיפין על כולן נמצא כאלו נוגעין אלו באלו ונמצא תורם מצד זו לצד זו ע"כ. וכנ"ה בעירו' נ"ג: מקיפין אותה גנות ופרדסין ומל"מ ויק' י"ט, כ"ז לא תקיפו פאת וגו' פי' כריתות קצוצי פיאה סביב לראש אי' בדרז"ל גם בהשמטת „ראש" ד"מ נזיר נ"ז: המקיף את הקטן ושם: איתקיש מקיף לניקף וכו'. ובלשון נקיה סנהד' ס"ח: ס"ט. הקיף זקן, ושם אקיף זקן. והשם הקפת ראש עיי' כמה פעמי' בנזי' הנ"ל ועוד עיי"ע הקפה בח"ג. רל"ו וש"נ] —

קף (= קוּפָה נ"ל מל"ס קופא חתיכות בשר נמוק zerkochte Fleischstückchen ופי' רבינו עיי' בפנים) העור והרוטב והקופה (חולי' קי"ז:), גמר' (שם ק"כ.) מאי קופה אמר רבא פירמא וכבר פירשנו במקומו [1]. ובפ' ג' בזבחים (ל"ה.) השוחט את הזבח לאכול כזית מן העור מן הרוטב ומן הקופה וכו' [2]. בפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"ב.) הנודר מן הבשר מותר ברוטב ובקופה [3]. גמר' (חולי' ק"כ.) א"ל אביי לרבא לדידך דאמרת פירמא [4] הוא עצמו יטמא טומאת אוכלין אלא אמר רב פפא תבלין. בפ"ב בטבול יום (מ"ה) בשר הקודש שקרש [5] עליהן הקופה ונגע טבול יום בקופה [6] חתיכות מותרות. בפ' העור והרוטב בגמ' הקופה (חולי' ק"כ.) תנן התם הקפה את [הדם ואכלו או שהמחה [7] את החלב וגמעו. פי' קרשו כגבינה כדכתי' (איוב י', י') וכגבינה תקפיאני. *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' קי"א: ספרא שמיני פרק ד' פרשת ג' צירן ורוטבן ואת הקפה שלהן (ובחולי' וקיפה). ועיקר הגי' הוא כגי' רבינו בוי"ו קופה ומל"ס הנ"ל ונ"ל שמחצבה בל"פ κοπτά חתיכות בשר דק דק שיורד לשולי הקדירה והוא פירמא שפי' רבינו לנכון בשר מצומק שנמחה בקדרה וכפי' הר"ש בשם עצמו בטבול יום הנ"ל ושם הביא ג"כ יש מפרשין מקפה וזה כפי' המיוחס לרש"י בנדרי' נ"א וז"ל ובקיפה מקפה עבה מתבלין פונדליר"ש בלע"ז ע"כ ובחולי' ק"כ. אי' פונדרילי"א והוא ל"צ Bodensatz, fondrille והוא דקדקת הבשר ששוכנת בשולי הקדרה וכפירש"י ועיי' ג"כ פי' לחולי' צ"ז: ד"ה וקיפה] —

קף (= קְפָא נ"ל מל"פ كف קצף על פני המים Schaum וממנו הפעל בהפעיל יסיר הקצף מעל פני השטח das Obenaufliegende ent-fernen ולדעת רבינו מלא"ר קפא כמו צוף) בפ"ד בתרומו' (מי"א) תרומה שנפלה ע"ג מגורה וקפאה ר"א אומ' אם יש בקפוי ק' סאה תעלה באחד ומאה פי' קפאה שנפל מעל גבי מגורה כדמתרגמינן ויצף הברזל (מ"ב ו', ו') וקפא ברזלא אם יש באותו קפוי ק"א לכד מתחתוניות תעלה סאה תרומה שנפלה ע"ג מגורה פי' צבור תבואה יקיפנה פי' יטלנה מלמעלה ויאמר הרי זו תרומה שנפלה וא"כ יכול לעשות למה אמרו תרומה עולה בק"א כשאינו יודע אם בלולות הן התרומה והחולין או שאינו יודע להיכן נפלה אבל בזו שיודע להיכן נפלה וידע שאינן בלולות יקפנה והשאר מותר. ב' קופות וב' מגורות בזו נ' חולין ובזו נ' חולין [8] ונפל סאה תרומה לתוך אחת מהן ואינו יודע לאי זו מהן נפלה נוטל סאה מאחת מהן והשאר מותר אפי' הן בשתי עיירות יש להן דין זה שהיו שם מאה ושני חצאי אגודות ירק כשתחלק כל נ' של חולין והא' שנפלה לתוכה וחציה היתה תרומה (בין טהורה בין טמאה) [צ"ל בין טהורין בין טמאין] [9] ירקבו דכיון דנפלה לפחות ממאה דמעתן וכיון דטמאה היתה הרי הטומאה לא חזיא לכהן לא בימי טהרתו ולא בימי טומאתו ואין לו בהן היתר היסק דבחטים לא התירו להסיק אלא בשמן דכתיב למשחה למשחה [10] ואפי' להדלקה ימכרו לכהנים בדמי תרומה דדמי תרומה מועטין דבזול הן דאין לה [11] אוכלין כל כך כמו לחולין יקרא שם לתרומת מעשר וימכר ג"כ לכהנים בדמי תרומה יפדו וימכרו נמי יאכלנ' לכהנים נקודים פי' חצאי ביצה כדי שלא יהא במקום אחד כביצה דכביצה אוכל חולין

---

1) כלומ' בעי' פרמא ב' ושם פי' בשר מצומק שנמחה בקדרה ע"כ ולזה עולה יפה פי' המלה הסורי הנ"ל ובעי' פרמא כבר העירותי על גירסאות קופה, ורבא ע"ש. 2) בנו"ג הקפה ובכ"י ש"ס ובדפו"ו רפ"ט וש"ח ובמשניו' הקיפה. 3) בנו"ג ובקיפה. 4) הוא מפי' רבינו. 5) בנו"ג שקרם וכ"ה בערוך בדפ"ר אבל בפי' משניו' לר"ש מוכח כגי' רבינו. 6) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפ"ע אחרי' בט"ס עליהן בקופה ולי' מן קופה לקופה בט"ד. 7) כצ"ל וכ"ה במנחו' כ"א. 8) וזה עפ"י הירוש' דתרומ' ספ"ד דמ"ג: 9) והוא כלשון המשנ' הא' בפ"ה דתרומ' כגי' הירו'. 10) כ"ה בדפ"ר ובדא"מ. 11) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע ל ך.

טמאים אסור ר' אליעזר אומ' תירום ותשרף שהוא כל הטמאין עולין בידו וחכמים אומרים תעלה ותאכל נקודים פי' שאינה אוכלה לשם תרומה והוי כמי שנולד לה ספק טומאה ואינו יכול לשורפה לאחר שהודו בית שמאי דאוסרין לבית הלל דמתירין ואמרי תעלה ר"א אומ' תירום ותישרף שסאה טמאה שנפלה היא שעלתה מדמעת בתרומה ודאי שסאה תרומה שנפלה היא שעלתה אינה מדמעת אלא לפי חשבון. פי' שאחד מק' שבה תרומה אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון תרומה שיש בו ואין מחומץ פי' משאור של תרומה מחמץ אלא לפי חשבון תרומה שיש בו זו המשנה בפ"ק דתמורה[1]) (י"ב.) איכא דאמרי כדתנן (ערלה פ"ב מי"א) שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך העיסה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ וכו' עד כדי לחמץ אין מים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון כדתניא (תוספת' פ"ג דמקואות) שלש לוגין מים שאובין שנפלו לתוך המקוה בין בכ' וג' בין בד' וה' כלים פסלו המקוה יוסי בן חוני אמר בב' וג' פסלי בד' וה' לא פסלי[2]). עד שתרבה תרומה לחולין (תרומו' פ"ה מ"ז) שתפול שם תרומה יותר ממאה ולא הספיק להגביה עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה ור' שמעון מתיר (שם מ"ח) רבנן סברי הרמתה מקדשתה וכיון שלא הרימה עד שנהיו שתים אסורה ור' שמעון סבר ידיעתה מקדשתה וכיון דהוה ידיעה בינתים אע"ג דלא הרים מותר כשם שפחתו חולין כך פתחה תרומה מותר שקליפי אסור מצטרפין להיתר וטנופת של תרומה מצטרפת עם החולין להעלות את התרומה[3]). בריש מעשרו' במשנ' (פ"א מ"ז) ובתוספת' (פ"א) היין משיקפה אע"פ שקיפה[4]) קולט מן הגת העליונה ומן הצנור ושותה. בס"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ צ"ב:) ובע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת (נ"ו.) והתני רב זביד בר ר' אושעיא יין משירד לבור ויקפה ר"ע אומ' משישלה[5]) בחביות פי' קיפוי[6]) הנוטל[7]) חחרצנין[8]) והזגין והקיסמין וכיוצא בהן שמעלה היין ברתיחתו והן צפין על פי הבור או על פי החבית ר' עקיב' אומ' משישלה[9]) בחביות פי' גם זה קיפוי הוא והוא מלשון שילוי מלשון השולה דגים (שבת ק"ז: תעני' כ"ד. חולי' ס"ג.) ופי' משישלה משיסיר הקצף שעל היין והחרצנין וזגין מפי החביות פ"א משיקפה משירתיח ויקח רתיחה שלו באתרא דההוא דנגיד איהו מקפה במקום שהפועל מושך היין ויריק אותו לחביות איהו לוקח רתיחות שלו מעליו משישלה בחביות משישאב היין מן החבית ויריק אותו מחבית לחבית[10]). בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"א רע"ב) דמא דבשרא שכן דמא דכבדא קפי פי' דמא דבשרא שכן וכי שדי ביה תרי תילתא גללי דמילהא שכן ליה אבל דמא דכבדא קפי[11]) פי' קפי צף כדגרסינן בס"ג דפ' הכל שוחטין (חולי' כ"ו:) איידי דיקירי מיא שכני לתתאי ופירא קפי מלמעלה. בפ' אין דורשין בגמ' הלל ומנחם (חגיג' ט"ז סע"ב) אמרי להו לנשים אקפאי[12]) ידייכו פי' הקלו ידיכם[13]). בר"ג דפ' חומר בקדש (שם כ"א:) דמיא אקופי מקפי[14]) ליה למנא. בפ' החליל בגמ' הלויים (סוכ' נ"ג.) ובס"פ אלו הן הגולין בגמ' ר' יוסי (מכו' י"א.) קפא תהומא בעא למשטפיה לעלמא. *[אחי"ה ברוב מקומות הנ"ל רש"י פי' המלה הנוכחית ע"י התרגום למ"ב ו', ו' וכפי' הערוך בריש הערך וכ"ה בר"ש לתרומו' פ"ד מי"א ובפי"מ לרמב"ם שם פי' מגזרת קפאו תהומות (שמות ט"ו, ח') וכתב עוד ומנהג הדברים שמקפין אותן האויר כי העליון הוא קופא תחלה ולפיכך קראו הדבר העולה והצף קופא ונשתמשו בזו המלה ואמרו במי שרוצה להסיר מה שיעלה למעלה על דבר מעובה או מקובץ יקפאנה וכו' אבל במעשרות פ"א מ"ז פי' משיקפה[15])

1) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב, ובדפ"ע בתרומי! 2) בתוספתי הגי' שלשת לוגין מים שאובין אבא יוסי בן חנן (כ"ה בכ"י אירפי' ובנו"ג אבא שאול בן חוני) אומ' מכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין ומארבעה אין מצטרפין ע"כ. אבל עיי' תמורה י"ב: ושם הגי' יוסף בן חוני. 3) וכל זה מפורש על פי הירוש' תרומ' פ"ה דמ"ג ע"ד. ודע כי רבינו פי' אגב פי' מי"א דפ"ד תרומ' ג"כ פרק ה' דתרומ' על פי פי' הירוש' ובעל עיקר התלמוד לא ציין זה הפי' הארוך וכתב רק בזה"ל בכאן מאריך בעל הערוך ואין צורך בה. 4) כ"ה בירו' במשנ' ובבבלי שקפה ובתוספ' כ"י שקופה אבל בדפוסי' ג"כ שקיפה. 5) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר וכ"ה בהעתקת בעל עיק' התל' אבל בדפ' פיז' והלאה בט"ס משיעלה. 6) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע קפוי. 7) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע הנושל. 8) כ"ה בכ"י ובהעתקת בעל עיק' התל' ובדפ"ע מן החרצנים וזה בעבור שגרסו הנושל אבל בדפ"ר ששם הנוטל בכ"ז בטעות מן החרצנים. 9) בכ"י ובדפ"ר ובהעתקת עיקי התלי וכן בסמוך אבל בשדפ"ע משיעלה! 10) וזה פי' ר"ח לע"ז נ"ו. וז"ל ר"ע משיקפה פי' קיפוי הסרת הקצף מעל היין כדכתיי בקצף על פני המים וכו'. 11) כ"ת נכון בדפו"ו אבל בשדפ"ע לי' מן קפי עד קפי ואי' בכ"י ק"ט ול"ד וה"ב וב"ר. 12) בנו"ג אקפו. 13) וכ"ה בפירש"י. 14) כ"ה בכ"י ה"ב וק"ט ובנו"ג אקפויי מקפו ובדפ"ע דקיפי מקפי. 15) וכ"ה יין משיקפה בירו' ב"מ רפ"ז ד"יא:

פי' משיעלה עליו קצף ובל' חכמים אופיא ע"כ וכ"ה בפי' ר"ח לע"ז הנ"ל וכן דעתי לפי גזרת המלה הפרסי' הנ"ל בתחלת הערך ובע' הפיא ב'. וכן ענין המקפה לתבשיל מעשרו' פ"ד מ"א. וכנ"ה בירו' תרומו' פ"ד דמ"ג. קפה וחזר וקפה. חולי צ"ג: מיקפא קפי' ו ב ה פ ע י ל יקפיאנה תרומו' פ"ד מי"א ובכ"י יקיפנה ובירו' במשנ' ייקפינה ובפי' הר"ם הר"ש ורא"ש ובערוך יקפנה. והשם קפוי, קיפוי תרומה פ"ד מי"א ירושלמי תרומה פ"ד דמ"ג. ע"ז נ"ו.] —

קף (= קָפָא כמו צוף מה שצף למע:לה והוא קל ובל"ע خف (leicht בס"ג דפ' ואלו עוברי' בפסחי' (נ'.) מאי יקרות וקפאון (זכרי' י"ד, ו'[1]) אור שיקר בעוה"ז קפוי[2]) הוא לעוה"ב. פי' „אור שיקר כלו' התורה כדכתי' (משלי ו', כ"ג) כי נר מצוה ותורה אור וכתי' (ש"א ג', א') ודבר ה' יקר קפוי הוא מצוי לעוה"ב וכל דבר מצוי ביד רבים כדכתי' (יואל ג', א') והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר בזול הוא." *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח. והוא כפי' ר"א בש"ס ולא כדעת הגר"א שהוא אליבא דר"י דאמר אלו נגעים ואהלות שיקרין הן בעוה"ז וקפויין הן לעוה"ב וריהב"ל א' אלו בני אדם שיקרין הן בעוה"ז וקפויין הן לעוה"ב וגי' שונות הן בדברי האמוראים עיי' בד"ס ובתנחו' חקת סי' ח' ובמד"ר פי"ט הובא הדרש בע"א עיי"ע בלם ושם אי' גי' רבינו מסכמת עם פסיקת' דר"כ צד ל"ט. עיי"ע בלם בח"ב, ק"א. ורש"י בפסחי' פי' כל דבר קל קרי קפוי צף על המים וכו'] —

קף (מענין הראשון קפא = צוף überfliessen) בפ' שנים אוחזין בגמ' מציאת עבדו (ב"מ י"ב סע"ב) כגון דאקפאי[3]) אגמא בכוורי פי' גדל הנהר ויצא חוץ לתחומו ובאו לאגם עם הדגים ולבסוף נתמעט הנהר ונתייבש האגם ונותרו בו הדגים. בר"ג דפ' י' יוחסי' (קידושי' ע"ב סע"א) דאקפי פירא דכוורי[4]) פי' שהיתה חפירה סמוך לנהר וגדול הנהר ונתמלאת החפירה מים ודגים וחזרו המים למקומן בשבת ונשתיירו דגים בחפירה וצדום בשבת. פ"א[5]) דאקפי פירא דכוורי ל ב א י פי' קפיצה שקופצין הדגין ועולין ליבשה פי' פירא חפירה גדולה שקופצין בה הדגים וצדין אותם מתוכה דאקפו[6]) פי' קפאו תהומות וי"א שהקיפו רשתות וצדו הדגים בשבת וכיוצא בו גרסינן (מ"ק י"א.) ב ר י י ת א ל ב א י כ ו ו ר י.[7]) *[אחי"ה בנו"ג בקדושי' דאקפי פירא בכוורי בשבתא וגי' רבינו מעולה יותר. ועיי' ג"כ פירש"י הציף הביבר דגים הרבה והלכו וצדו דאקפי הציף כדמתרג' ויצף הברזל: וקפא פרזלא. פירא בריכה עשוייה לגדל דגים ובלע"ז ביבר ע"כ. וכן מצאתי זה השרש בענין זה בסנהדר' ק"ח סע"א הקב"ה מביא עליכם את המבול ומקפה נבלתכם על המים ופירש"י מקיפה[8]) מציף כמו ויצף הברזל דמתרג' וקפא ע"כ וכן פירש"י מקופיא מכפרא בזבחי' ו'. קופיא לשון צף ע"ש אבל עיי"ע קף י"א] —

קף (= נָקַף פי' ענין חבורה: נקפים Wunde Stellen נוקף Verwundende) בגמ' דפ' במה אשה (שבת ס"ב סע"ב) ותחת חגורה נקפה (ישעי' ג', כ"ד) מקום שהיו חוגרין כצלצול נעשה נקפים נ ק פ י ם[9]) כבר פי' בע' נקף. וגם זה הוא ביטל את המשררין ואת הנוקפין (מ"ש פ"ה מט"ו סוטי' מ"ז. ירו' סוטי' פ"ט דכ"ד.)

קף (= קפא = κάππα) קפא כשורה (ברכו' נ"ו: ירו' מ"ש פ"ד דנ"ה:) עיי' בע' דיקא. *[אחי"ה ושם (בח"ג, קכ"א) פי' ר"ב לנכון כי קפא בל"י עשרים והיא אות במספר כף שלנו ועיי' מ"ש בע' הנ"ל ומ"ש רמ"ל כי בל"פ קורה נקרא קפא טעות הוא בידו וכתב כן עפ"י פירש"י בברכו' בלי הזכרת רש"י — ועוד עיי"ע כפא (ח"ד, רצ"ב) — ועוד עיי"ע קף י'] —

קף (= קָפָא כמו צוף עיי' בפני' ופי' רבינו בע"א) בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"א.) אבל להקפות מותר. פי' „להעבות ראש הפתילה כדי שירבה האור." *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') ואולי חשב כי הוא באותיות הפוכות מל"י παχύς עב אבל יתכן פי' רש"י וז"ל לא להקפות: לא היו מדליקין האגוז אלא סומך עליה הפתילה

---

[1]) והכתיב יקפאון. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדו"ו צפוי וצ"ל קפוי. [3]) בנו"ג דאקפי ובכ"י ש"ס ר' בי דקפאי ובכ"י ש"ס ר' אי דאכפאי. [4]) כ"ה בהעתקת בעל עיקי התלמ' ובכ"י ק"ט ובדפ"ע דכוורא. [5]) ונ"ל שצ"ל ס"א שהוא מוסיף מלת לבאי וכן הביא רבינו בע' לבא ב' מקידושי' הנ"ל דאקפו פירא דכוורי ל ב א י ע"ש בח"ה, ו'. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בעיקרי התלמ' ובדפ"ע דאקפאי. [7]) כ"ה נכון בעיקרי התלמ' (ושם בט"ס לכאי וצ"ל לבאי) ובדפ"ע לי' כוורי ועיי"ע לבא ב' כוור ועי' בדיתא ומ"ש לפרש כל הענין. [8]) אבל גם בכ"י ש"ס הגי' מקפה. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התל' וכ"ה בע' נקף.

להציפה שלא תטבע בשמן ויצף הברזל תרג׳ וקפא פרזלא ע״כ] —

קף (קופא נ״ל מל״פ چوب עץ יבש של זמורה (Rebstock, trockenes Holz בפ׳ כל הבשר בגמ׳ הכחל קופא סבא הואי [1]. בפ׳ המקבל בגמ׳ ואין לו בקורות (ב״מ ק״ט:) קופא סבא פלגא פי׳ גפן זקן כיון שהזמורות הזקינו צריך לעקרם ולשתול חדשים לפיכך נוטל פלגא. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח הובא בשט״מ לב״מ וז״ל ר״ח פי׳ קופא סבא כרם שזקן ורוצה השתלא לעקור ולנטוע חדשים לכן נוטל פלגא ע״כ ומ״ש השט״מ שם בשם הראב״ד פי׳ קופא קורה כדאמרינן בברכו׳ (נ״ו.) ע״ש הוא ללא נכון עיי״ע קף ח׳. ובכ״י ש״ס ה׳ בב״מ הגי׳ קפא אבל בכ״י ר׳ ב׳ לנכון קופא ושם אי׳ פ״ גפן קופא ע״כ ונ״ל שזו התיבות פי׳ גפן באו מגליון פנימה לבאר על ידן קופא וכפי׳ הערוך. ונ״ל גזרת המלה נחצבת מל״פ הנ״ל או י״ל שהוא מל״ר אמצ׳ ceppa זמורה וגפן והקבוץ בי קופאי ב״ב כ״ד. פי׳ בין הגפנים וכפי׳ רגמ״ה ורש״י אבל עיי״ע קפאי. ירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ב ע״ד מטמר ביני קופייא] —

קף (= קוּפְיָא כמו הקפה, היקף das Umstehen, Umringen) בר״ג דזבחי׳ (ו׳. ז׳:) ובפ׳ הוציאו לו בגמ׳ נטל את המחתה (יומי נ׳:) אחיו הכהנים בקביעותא מתכפרי או בקופיא [2] מתכפרי פי׳ „אין לאחיו הכהנים בפר כה״ג עד שעת הקפת הוידוי וכשמתקבצין ביוה״כ להאזין הוידוי באותה שעה מתכפרין ואם מימר [3] קודם לכן תמורתו תמורה או לא״. ס״א כנופיא. *[אחי״ה כל הע׳ נעתק מפי׳ ר״ח ליומ׳ ושם אי׳ בהיקיפא מתכפרי ובכ״י ש״ס מינכען הגי׳ בקיפיא ובכ״י ב׳ מיקפיא ובכ״י ש״ס ר׳ א׳ בזבחי׳ הגי׳ מקיפא וברש״י שם בדפ״ו רפ״ט וש״ח קפויא (עיי׳ ד״ס זבחי׳ צד ד׳:) ורש״י פי׳ ביומ׳: אין כפרתן קבועה בו אלא צפה על גב כפרת כה״ג כדבר הצף על פני המים.. ויצף הברזל מתרג׳ וקפא פרזלא ועיי׳ ג״כ לזבחי׳ ו׳.] —

קף (= קְפָיָא מל״ס ܟܦܐ (Umgebung, Zubehör בפ׳ כל הבשר בגמ׳ הכחל (חולי׳ קי״א.) קריבו ליה קניא בקפיה ואכלינן פי׳ „קריבו לו הכבד עם הריאה והקנה והלב דנשלק כולו ביחד.״ *[אחי״ה הועתק מפי׳ רגמ״ה (קובץ כ״י אנגייליקא דף שכ״ד:) ושם הגי׳ בקופיה וכ״ה לפנינו וברש״י ומסכים פירושו עם פי׳ רבינו ע״ש] —

קף (קוּפָא מל״ע قُفّ נקב המחט וראש המחט (Nadelkopf, Nadelöhr בר״ג דפ׳ הרואה (ברכו׳ נ״ה סע״ב) ולא פילא דעייל בקופא דמחטא. בפ׳ המפקיד בגמ׳ רשב״ג (ב״מ ל״ח:) דילמא מפומבדיתא את דמעיילי פילא בקופא דמחטא כלומ׳ שאומרין דבר שאינו הווה. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ הריאה (חולי׳ מ״ח:) חזינן אי קופא לבר נקובי נקב ואתאי פי׳ נקב של מחט בפי״ג בכלים (מ״ג) נשבר מקופו טהור פי׳ „מקום שנכנס בו הקתא״ והוא הנקב — (א״ב פי׳ בל״י נקב). *[אחי״ה כיון לל״י ὀπτὰ מערה וחור ויותר נכון שהוא ל״ע הנ״ל ופי׳ נקב המחט וכדומה וכפי׳ הערוך ורגמ״ה בחולי׳ מ״ח: פי׳ קופא אחוריה של מחט ופי׳ הערוך מקום שנכנס וכו׳ המה דברי רה״ג לכלים (סד״ט צד 9)] —

קף (= קוֹף מל״מ בל״ס קוֹפָא בל״פ کپی וכן בלי׳ סאנסקריט kapi ובל״י κῆπος (Affe בפ״ק בידים (מ״ה) והקוף נותן [4] לידים. בר״ג דפ׳ אמר להם הממונה (יומי כ״ט:) ובמ״ג דפ׳ [5] שתי הלחם (מנחו׳ ק׳:) נעשה כמי שסדרו הקוף. בפ׳ הגוזל עצים בגמ׳ נטל צמר (ב״ק ק״א.) אי נמי דצבע בהו קופא פי׳ כגון דאתא קוף וצבע האי צמר בהני סממנים שאין צבוע יפה ולא שבח לענין דמים וי״א [6] דצבע בהו קופא של נצרים שגזל סממניו וקופתן של נצרים וצבע קופתו בסממניו וקא מהדר ליה קופתו צבועה דלא שבח לענין דמים. וי״א דצבע בהו הגזלן קוף של נגזל דקוף הוה מעיקרא וקוף לבסוף ולא שבח לענין דמי רבינא אמר הכא במאי עסקינן דלא גזל כלום אלא כגון דקיימי סממנין דחד גברא וצמר דחד גברא ואתא קוף ונסב צמר דהאי וצבעיה בסממנין דהיאך [7]. בפ״ק בבכורו׳ (ח׳.) הפיל והקוף והקיפוף

---

1) לא מצאתי בחולי׳ ק״י. ונ״ל דאחר מלת דקרחו בהו חילט׳ היתה גי׳ רבינו קופא סבא הואי והראיה מפי׳ המהרש״ל בחי׳ חולין שהביא בשם הערוך וז״ל דקרחו בהו חילפי פי׳ צ׳מחי עשבים הנקראים חילפי וכו׳ כלומ׳ ישנים היו מזמן רב ע״כ עיי״ע חלף בח״ג, ת״ט ששם הבאתי דברי המהרש״ל. ובעה״ק שנ״ב הגי׳ קופה סאה סבא הואי ובכ״י ערוך ובעיקרי התלמוד ל״י סאה ונראה שט״ס הוא וחידוש שהגר״א וגם ר״ב לא הרגישו מאומה כי גי׳ רבינו ל״י בספרים. 2) כ״ה בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד ובעה״ק שנ״ב אבל בדפ״ע בקפיא (ובדפ״ר בט״ד בכפיא). 3) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד וכ״ה בפי׳ ר״ח ובכ״י ק״ט אבל בדפ״ע הימר. 4) בנו״ג נוטל. 5) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר אבל בדפו״ו נשמט בטעות. 6) וכ״ה ברש״י בשם ואמרי לה. 7) בנו״ג אי בעית אימא דצבע בהו קופא אבל ברש״י הגי׳ כגי׳ רבינו אי נמי וע״ש פירש״י ותוספו׳.

לג' שנים וכנגדו באילן בנות שוח. בס"פ ח' בכלאי' (מ"ו) הפיל והקוף מין חיה פי' בלעז שימי"א. *[אחי"ה בלאי"ט ורו' simia וכנ"ה בבא בתרא נ"ח. הכל בפני שרה כקוף בפני אדם שרה בפני חוה כקוף בפני אדם חוה בפני אדם כקוף בפני אדם אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם. נדרי' נ': איתיוה ליה בהון קופא. והקבוץ קוֹפִין ב"ק פ'. סנהד' ק"ט: ובב"ר פכ"ג בל"נ נעשו פניהם כקופות. קהל"ר פי' כי יש: מגדלי קופות ופי' מ"כ אפי"ן בלע"ז (Affen) ובפי"מ לרמב"ם בכלאי' פ"ח. מ"ו נקרא בל"ע (קדר) [צ"ל קרד] והוא قرد ובפי"מ לידים הקוף בערב (קדר) [קרד] והוא אשר קורין במצרים אלנסנ"א בל"ע וצ"ל אלנסנס והוא نسناس ועיי"ע ארני השדה (ח"א ל"ה, ומ"ש). ובעיקרי התלמוד הביא וז"ל קוף יש לו זנב ארוך ויש שקורין לו מימו"ן ע"כ והוא ג"כ ל"ע ميمون ועוד שם קורין לו כוגי"א בספרד מפני שהם מצויים בכוגיא"ה ע"כ ובברטינורא (ידים הנ"ל): חיה ששמה מונא בלע"ז] —

קף (= קפא לדעת רבינו מכביד ולדעת רש"י בהיפך עיי' בפנים) בפ' מפנין בגמ' כופין (שבת קכ"ח:) משום דמקפיא נפשה. פי' מכבדת עצמה. *[אחי"ה ורש"י פי' בהיפך מגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטל.. מקפיא כגון אקפו ידייכו (חגיג' ט"ז:) ובזו השטה הלך הראב"ד שמשיג על הרמב"ם בפ' כ"ה מהל' שבת הלכ"ו עיי' הרב מגדל עוז שהוכיח כי הרמב"ם אוחז בפי' הערוך במ"ש מפני שהיא (התרנגולת) נשמטה מן היד וכו' וכתב בעל מגדל עוז שהרמב"ם פי' כן שסבר כערוך וכ"כ הר"ם ז"ל מקוצי ועוד הוכיח מפי' ר"ח כי בתרנגולתא איכא למיחש שמא תכבד עצמה ע"ש. ואולי לפי זה נגזרה המלה מל"פ خفتن תכבד עצמה לדחוק עצמה עד ששוכבת ארצה] —

קף (= קפא תולעת שבירק נ"ל מל"י κάμπα Krautraupe ועוד עיי' בפנים) בפ' ערבי פסחי' בגמ' הביאו לפניו מרר (קט"ו:) צריך לשקועיה משום קפא. פי' רב האי גאון עקר קיפה בל' ארמי' מלשון קיפוי כגון נפיחה והרוח שאוחזת במעים מן המאכולת נקראת קפא מפני שמנפחת והחרוסת סם הוא שטורדת אותה הרוח ולא היה שונה מריחא דחלא מיית אלא מריחא דחלא פקע ופי' קפא דחסא חמא (שם קט"ז רע"א) הרוח והניפוח שיש בחזרת פוקעת ונטרדת בצנון וקפא דחמא אסותיה כרתי הרוח שבצנון נטרדת בכרישין קפא דכרתי חמימי הרוח שבכרישין נטרדת במים חמין [1]) אדהכי והכי פי' עד כה ועד כה עד שיביאו לו מים חמים נימא הכי קפא קפא דכירנא ליכי ולז' בנתיך ולח' כלתיך דברים אלו אין לפרשם וקבלה הם כגון לחש שאין לו פי' ובלחש ובקמיעין אתה מוצא דברים כאלו אדם מדבר עם האבן או עם הארץ וביותר רוחות שיש באוכלין כי כן רואין כי רוחות מן השדים קשורין בהן וזה הלחש וכן כל דברי לחש וקמיעין אין אנו יודעין טעמיהן ומאין נאמרו עיי' בע' (פס) [צ"ל פע] (א'). ור' גרשם פי' משום קפא למקטל ארס שבירקות ואבינו ר' יחיאל פי' קפא תולעת כדי שתמות הקפא שבירקות מן החומץ שבחרוסת וכן פי' ר"ח קפא תולעז דתניא בתרומו' (פ"ז בתוספת') האוכל תולעים שבעיקרי אילנות ואת הקפא [2]) שבירק — (א"ב פי' בל"י נפיחה ורוח). *[אחי"ה והוא κάπος אבל זה מורה על הרוח והנשימה וכן καπνός כפי' חח' אייזנער אינו נכון שהוא מורה ענין עשן וקיטור Rauch, Dampf ועוד רה"ג פי' מל' ארמי' ולי נראה כי קפא הוא מל"י הנ"ל ומ' נשמט ופי' תולעת שבירק וכדאי בתוספת' תרומו' הנ"ל וכן פי' ר"ח הובא בתוספו' וברשב"ם וכ"ה בפי' ר"ח בפסחי'. ורש"י ורשב"ם פי' ארס כפי' רגמ"ה] —

* קף (= נָקַף פי' ענין חבור ודבוק — zusammen anfügen, verschliessen) בפ"י בכלי' (מ"ב) במה מקיפים בסיד פי' שיסתום פי הכלי או ידביק הכסוי על הכלי שיהיה מוקף צמיד פתיל. *[אחי"ה כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ולא ידעתי אם הוספת בעל עיק' התל' היא או מקולמסו דרבינו היא כי לי' בדפ"ע וכ"י. וזה הציון הובא בע' גפס ב' בלי פי' וכן פי' הרמב"ם בזה"ל ענין מקיפין שיסתום פי הכלי באלו הנזכרים או ידביק הכסוי על הכלי באלו דברים ע"כ ונראה כי בעל עיק' התל' הוסיפו עם פי' הרמב"ם] —

* קו"ף (אות הי"ט באלפא ביתא) מעש' שני פ"ד מי"א קו"ף קרבן, שבת ק"ד. קו"ף קדוש.. מ"ט מהדר אפיה דקוף מרי"ש וכו' ומ"ט מהדרא תגא דקו"ף לגבי רי"ש וכו', במד"ר פי"ג קוממיות (ויק' כ"ו, י"ג) קוף מאה מיות מאתים. ובענין צורת הקוף בימי קדם ר"ל סגור כסמ"ך עיי' ב"ב קס"ו: ופירשב"ם שם ועוד עיי' תש' הרשב"א סי' א'.

קְפָאִי (שם מקום ועיי' עוד בפנים) בפ' לא יחפור בגמ' ניפול (ב"ב כ"ד.) הנהו זיקי דחמרא

---

[1]) זה הפי' הוכא בשם רה"ג באבודרה"ם סדר תפלות ליל פסח צד פ' רע"ג. [2]) בנו"ג הקפה.

דאשתכח בי[1]) קיפאי[2]). בר״ג דפ׳ אין עומדין (ברכו׳ ל״א.) רב מרדכי אלויה לרב שימי בר אשי מהגרוניא עד בי קיפאי פי׳ מקום ס״א עד בי כיפי[3]) פי׳ גשר וי״מ דאשתכח בי קפאי בין הגפנים כמו קיפא סבא דלעיל (קף י׳). *[אחי״ה וי״מ הוא כפי׳ רגמ״ה בב״ב ורש״י שם עיי״ע קף י׳ ומ״ש אבל בי קופא או קיפאי נראה שהוא שם עיר Kufa עיי׳ מאננערט ח״ה, 308 ועוד הוא שם משפחה יבמו׳ ט״ו: משפחה בית קופאי מבן מקושש] —

* קוּפָּא (כמו כיפה מל״ע كفة חוף וקצה Rand, Saum) תוספת׳ עירו׳ רפ״ז (ה׳) אין בני חמתה באין אלא עד מקום הקופא כ״ה בכ״י אירפ׳ ובדפוס׳ אי׳ הכיפה וכ״ה עד הכיפה בירוש׳ עירו׳ פ״ה דכ״ב סע״ד עיי״ע חמתא (ח״ג תמ״א) ופי׳ כיפה עיי״ע כף (ח״ד, רפ״ד[4]).

קפא (= קוּפָא מל״ס קופא מוט Stange) וישאהו במוט (במדבר י״ג, כ״ג) תר״י (ב׳) בקופא וכן מוט דבמדבר סיני[5]) (במדבר ד׳, י״ב[6]) — (א״ב פי׳ בל״י מין מוט כפוף). *[אחי״ה כיון לל״י κύφων והנכון שהוא ל״ס הנ״ל וכן בל״ע قوفا מוט] —

* קפא (בהפעיל הקפיא מל״מ ענין קרישת והתקשות דבר הניגר gerinnen lassen) חולי׳ ק״כ. הקפה את הדם ואכלו, מנחות כ״א. הקפה באור . . הקפה בחמה, ב״ר פי״ד, ויק״ר ספי״ד הקפיאתני אינו אומר אלא תקפיאני. ובתר״י שמות ט״ו, י״ח קפאו תהומות: קפו עליהון תהומיא נראה שהוא הקל כל״מ קְפָא ובאונק׳ שם: קפו תהומי.

קפד (= קוּפְדָא מל״ס קופדא דבשרא חתיכת בשר וכן בל״י ורו׳ האמצ׳ κοπάδιον, copadium Stück Fleisch) בס״ג דפ׳ כיצד מברכין (ברכות מ״ד:) על הביעה ועל מיני קופדא בתחלה מברך עליהן שנ״ב. בב״ר פ״כ (לפנינו רפי״ט[7]) והנחש היה ערום חד אמר אייתי קופד צלי ובפ׳ נ׳[8]) (לפנינו פמ״ט) וה׳ אמר: חד ליטרא דקופד בי׳ פולרין[9]) ובפ׳ ס״ד (ס״ג) קופדא טבא כסא טבא לפומיה דאבא — (א״ב פי׳ בל״י חתיכה כמו חתיכת של בשר). *[אחי״ה מל״י וסורי׳ הנ״ל. ובעל עיקרי התלמוד סיים כזה״ל וי״ג כולם בריש ע״כ וכ״ה באמת לפנינו בב״ר בכל המקומות הנ״ל וכן בב״ר פנ״ד קופר חמר וביעון וצ״ל בדלי״ת וכן בפסיקת׳ דר״כ צד קס״ד קופד שמן[10]) וכ״ה בדל״ת בירו׳ ברכות פ״ב ד״ה ע״ג ליטרא דקופד, ירוש׳ תרומות פ״ח דמ״ו. חד בר נש הוה סני קופד דאימר חד זמן הוה אכיל קופד וכו׳, ירוש׳ שביעי׳ ספ״ו דל״ז. עבד ליה קופד, ירוש׳ שבת פ״ז ד״י ע״ד קופדה משלים לפיסתה פיסתה לא משלים לקופדה, ירוש׳ פסחים פ״ו דל״ג ע״ג ההין דאכל חובץ ובדעתיה מיכול קופד וכו׳, ירו׳ מעש׳ שני פ״ב דנ״ג ע״ג קופדא שמינה, ירו׳ ב״מ פ״ב ד״ח ע״ג אפיק קומוי קופד דדהב. ירוש׳ חגיג׳ פ״ב דע״ח רע״א מייתיא פיתא . . . ומייתיא קופד. ירוש׳ שקלים ספ״ה דמ״ט: זכן קופד ושם דמ״ט. חמון שקין חמון כרעין חמון קוּפְדָן בויק״ר פל״ד קפדן וגי׳ רבינו עיי״ע קפרן. מכל הציונים הנ״ל מוכח ברור כי קופד בדלית העיקר וכי מורגל רק בירוש׳ ובמד׳ ארץ ישראל ולי׳ בבבלי וא״כ מיני קופדא בברכות הנ״ל אשר הביא רבינו בלי פירוש ורש״י פי׳ כל מיני בשר קצת קשה שנחזיק בגי׳ רבינו ונ״ל יותר טוב כגי׳ שלפנינו קופרא וכ״ה בכ״י ש״ס בה״ג ואו״ז סי׳ קפ״ב וז״ל כל מיני בשר קרי קופרא ע״כ ובהלכות ברכות פ״ח הל״א כתב הרמב״ם בשר וגבינה ודגים וביצים ומים וחלב ודבש וכיוצא בהן בתחלה מברך שהכל וכו׳ הרי מינא קופד לא בשר דוקא במשמע יען כן דעתי נאמנה שעיקר הגי׳ בברכות מיני קיפר (כגי׳ כסף משנה) והוא כמו ציברייא עיי״ע ומל״ר cibaria מיני מאכל כגון בשר וגבינה וכדומה וכפי׳ הרמב״ם] —

קָפַד (מל״מ ונרדף עם צפד ענין קמיטה וכן בל״ס קפוד zusammengeschrumpft והושאל בדרז״ל zusammengedrängt, genau nehmen. קַפְּדָן Jähzorniger עיי׳ בפנים) בר״ג דפ׳ במה מדליקין (שבת

---

1) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר בו וכ״ה בדפ״א וצ״ל בי וכדאי׳ בהעתקת בעל עיקי׳ הת׳ ובדפו״ו בט״ס בהו. 2) בכ״י ש״ס פ׳ הגי׳ קפאי. 3) וכ״ה בסוטי׳ מ״ו: ובברכו׳ לפנינו אבל בכ״י ש״ס בי קופאי עיי״ע בי כיפי ח״ב, נ׳. 4) ושם: הובאה ני׳ הילקי׳ אסתר ר׳ תתרנ״ד קופה ובאסת״ר פ׳ ויבז הגי׳ כיפה. 5) כ״ה בכ״י ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד. 6) ושם בתר״י א׳ ויתנון על קופא. 7) בדפ״ע בט״ס פ״ב. 8) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר אבל בדפו״ו בט״ד ג׳ ובדפ״א יותר משובש פרש׳ שלישית והמישית ונראה כי איזה חכם הגיה בגליון כי תחת שלישית (ג׳) צ״ל חמישית (נ׳) ואח״כ בא מגליון פנימה חמישית והשאיר ג״כ בטעות שלישית ורמ״ל לא הרגיש בזה 9) כ״ה נכון בכ״י ערוך וכ״ה בעיקרי התלמוד ובדפ״ע בט״ס סולרין ובדפו״ו בט״ר דפוקד וצ״ל דקופד. 10) וה׳ רש״ב הביא ציונים הנ״ל ברי״ש והוסיף להביא קהלת ילקי׳ ברי״ש ופי׳ בשר ונעלם מעיניו פתרון המלה כי עיקר הגי׳ בדלת.

לי׳ :) ולא יהא קפדן כשמאי. בפ״ב באבות (מ״ה) לא הביישן למד ולא הקפדן[1]) מלמד. בפ״ט במקואות (מ״ג ומ״ז) כל המקפיד עליו חוצץ פי׳ כל דבר שיש על בשרו או על בגדו ומקפיד להסירו חוצץ ואם אינו מקפיד אינו חוצץ. בר״ג דפ׳ כל הבשר (חולי׳ ק״ז.) קפדיתו אמנא קפדיתו אחזותא קפדיתו אשיעורא אין. פי׳ „קפדיתו אמנא דאי נקיב בכונס משקה לא נטליתו מיניה אחזותא שיהא להן מראה יפה אשיעורא שיהא בו רביעית״[2]). הקצר קצרה ידי מפדות (ישעי׳ נ׳, ב׳) תרג׳ האתקפדת איתקפדא גבורתי. וכן הן לא קצרה יד ה׳ מהושיע (שם נ״ט, א׳). *[אחי״ה תרג׳ קפידות ידא וכן מקצר רוח (שמות ו׳, ט׳) תר״י א׳ מקפידות רוחא. הקצר (מיכה ב׳, ז׳) תרג׳ היתקפד מימר וכן תרג׳ קפדתי כאורג חיי (ישעיה ל״ח, י״ב) אתקפדו כנול גרדאין חיי[3]) הרי כי גם ל״מ השרש קפד מורה על התקמטות וענין קפד כמו צפד ומזה בהשאילה דקדק בדבר כאלו חש על המיעוט במיעוט לדאוג על מה בכך ועל חוט השערה ומזה בחולי׳ הנ״ל קפדיתו אמנא וכו׳ כדאי׳ בערוך[4]). ושם : אמנא ואחזותא קפדינן אשיעורא לא קפדינן. פסחי׳ ק״י : כללא דמילתא כל דקפיד קפדי בהדיה ודלא קפיד לא קפדי בהדיה וכו׳, שבת מ״ט סע״א קפיד עלייהו, שם : קמ״ז. אנן לא קפדינן מידי. הפעיל המקפיד מקואו׳ הנ״ל. ב״מ ע״ה. בני חבורה המקפידין זה על זה וכו׳. והשם קְפִידָא קידושי׳ מ״ט. ע״ש, ושם ע״ב : מידי דקפדי בה אינשי הוי קפידיה קפידא מידי דלא קפדי בה אינשי לא הוי קפידיה קפידא. במד״ר פ״ט שלא תאמר בקפידת הבעל תלה הכתו׳ ובעל הוא קפיד. והשם המופשט הַקְפָּדָה עיי״ע בח״ג, רל״ו. ועוד פי׳ קפד כעס כי מי שהוא מדקדק ביותר וחושש על כל עוקץ ועוקץ לרוב בא לידי כעס והוא קצר רוח שבת ל״א. והלל לא יקפיד, תעני׳ כ׳ : ירוש׳ תענית ספ״ג דס״ז. מימי לא הקפדתי בתוך ביתי. ירוש׳ ברכות פ״ד ד״ז ע״ד שלא אקפיד כנגד חבירי ולא חבירי יקפידו כנגדי, ירושי׳ כתובות פ״ד דכ״ח ע״ד במקפיד את הזקן. אתפעל אתקפד ובהבלעת התי״ו אִיקְּפַד קידושי׳ ל״ג. ירוש׳ ברכות פ״ב ד״ה : ירוש׳ ב״ק ספ״ח ד״ו ע״ג והתואר קפדן עיי׳ לעיל וכן סנהדר׳ קי״ג : והשם המופשט שבת ל״א. קפדנותו של שמאי ב״ר פע״ד תנחומא ויצא סי׳ י״ג קפדנותם של אבות — ובעל צמח דוד רוצה לומר שלשון הקפדה בא מקיפוד והוא שרץ מלא קוצים עיי״ע הבא אח״ז וע״ש בי מאריך והשיג על התשבי שפי׳ הקפדה הוא לשון קיצור וכריתה — ודע כי בדפ״ע בד״ה הקצר קצרה עשו ערך מיוחד אבל לפע״ד הכל ערך וענין אחד הוא כאמור] —

קפד (= קוּפָּד מל״ע قنفذ, Jgel) בפ׳ במה אשה (שבת נ״ד:) ולא פרה בעור הקופד[5]) בפ״ח בכלאים (מ״ה) הקופד וחולדת[6]) הסנאין. כפ׳ מרובה בגמ׳ אין מגדלין (ב״ק פ׳ :) וחתולות[7]) וקופדין[8]) קאת וקפוד (ישעיה ל״ד, י״א) שמה קננה קפוז[9]) (שם ט״ו). תרג׳ קופדא בלי׳ ישמעאל קנפד ובלעז ריצ״ו. *[אחי״ה והוא ricco בלא״ט מל״ר ericius (erinaceus) ובע״ב כלאים פ״ח מ״ה הקופד אריצ״ו בל׳ ספמיא erizo וכן הביא ל״ע קנפוד הרמב״ם כלאים שם וכ״ה באמת בל״ע שם שרץ שניניו חדין כמחט וכפירש״י בשבת נ״ד : ושם לועז על נכון „וקורין לו הריצון״ והוא ל״צ hérisson וכן לועז רש״י אנקה בויק׳ ובב״ב ד׳. עיי״ע יילי (ח״ד, קכ״ח) וכן לועז קפד (ישעיה י״ד, כ״ג) ורד״ק ע׳ קפד הביא ל״ע קנפאד אבל הלעז טרטוגא (tortuga) ענין אחר הוא. וכנ״ה עור של קופד בשבת נ״ג : לפי ג״י הכ״י ש״ס מ׳[10]) וכ״ה בירוש׳ שבת ספ״ה ד״ז ע״ג ולא פרה בעור הקופד שהוא נותן עור קופד בין דדיה בשביל שלא תינק את בנה — ובפשיט׳ בכל מקומות העתיק קִפֹּד ע״י קופדא] —

* קפו עיי״ע הבא אח״ז.

קַפּוּדְקְיָא (Καππαδοκία, Cappadocia) מחוז באסיא קטנה (Kappadocien) בסוף הלכה קמא[11]) דכתובות (י׳.) שמעינן ליה לרשב״ג דאמר כתובת אשה דאורייתא דתנן בסוף כתובות (ק״י.) רשב״ג אומר נותן לה ממעות קפודקיא[12]) — (א״ב שם

---

1) ברפ״ר הקופדן. 2) הועתק מפי׳ רגמ״ה. 3) כ״ה בפשיט׳ ואצל בוקסט׳ ובנו״ג בט״ס אתקפלו כגול. 4) ולפנינו בחולי׳ אי׳ רק פעם אחת מלת קפדיתו. 5) וכ״ה בירו׳ ובכ״י ש״ס א״פ אבל בנו״ג הקופר בט״ס. 6) וכ״ה בכ״י ש״ס וכ״ה בע׳ חלד ובנו״ג חולדת. 7) וכ״ה בכ״י ש״ס ה׳ פ׳ ור׳ ובנו״ג וחתולים עיי״ע חתול. 8) בנו״ג וקופין ויותר טוב ג״י רבינו מפני שנזכר אצל חולדות סנאים כדאי׳ ג״כ בכלאים הנ״ל ובהיפך אי׳ בברכות נ״ז : קיפוד וצ״ל קיפוף כגי׳ הכ״י וערוך בע׳ קיפוף ע״ש. 9) כ״ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ״ע קפוד. 10) ושם בט״ס קופר. 11) כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״א אבל בשדפ״ע לי׳. 12) בנו״ג קפוטקיא אבל בירושי׳ קפודקייא ובדפ״ר בערוך באמצע הערך קפדוקיא וכן הגי׳ בכ״י ש״ס פ׳ בברכות נ״ו : קפדוקיאה עיי׳ ד״ס ברכו׳ צד קנ״ו : והוא כמשקל יוני ובכ״י ק״ט בראש ובאמצע הע׳ אי׳ קפודיא והוא ט״ס.

מחוז בארץ אסיא בל"י ורו' אבל בלי' ארמי נקרא קפוטקיא). *[אחי"ה איכ"ר פ' רבתי קום סוק לקפודקייא וכ' ע"ש ומן הן יליף ליה ר' יוסי כפא בלי' יון עשרים דקייא הן בלי' יון קורות וזו גי' האמיתי' ובענין אחר בברכות נ"ו: וב"ר פס"ח עיי"ע דקא וע' כפא וע' קף ח' ובכ"י פ' בש"ס ברכות נ"ו: ובב"נ שם הגי' קפו כשורי דקיא עשרה. וכנ"ה בירוש' יבמות ספ"ב ד"ד: קיסרין שבקפודקיא, שם פט"ז דט"ז ע"ג מגיזה שבקפודקיא. שבת כ"ו. תוספת' שבת פ"ב תנחומא הישן ריש פ' בהעלתך אנשי קפוטקיא, תוספת' יבמות פ"ד ניתפס בקפוטקיא ועוד עיי"ע קפטק. והתואר קפודקאי, קפודקיא קפוטקיא (בל"ס קפדוקיא מל"י -καππα-δόκης) ר' יודן קפודקיא ירוש' פיאה פ"א דט"ז ע"ג, ירוש' כלאים פ"ח דל"א: ירוש' תענית פ"ד דס"ז ע"ג, ר' שמואל קפודקיא ירוש' ברכות פ"ב ד"ה: שם פ"ד ד"ז ע"ג ירו' שבועו' פ"ד דל"ה ע"ג קהל"ר פ' כל זה, ירו' חלה פ"ג דנ"ח. ועיי' שמואל קפודקיא (בלא כינוי) ירוש' יומא פ"ו דמ"ג סע"ד וירוש' פסחים פ"ו דל"ג ע"ג. והקבוץ ירו' שביעי' פ"ט דל"ט. קפודקאֵי דציפורין שאלון לר' אימי וכו' ובתר"י א' וב' לבראשית י', י"ד, לדברים ב', כ"ג ובאונקלם קפוטקאי עיי"ע קפטק] —

קפה (= קוּפָּה מל"ע قُفَّة Korb בל"ר cophinus סל Korb) בפ' במה טומנין (שבת מ"ט.) קופה מטה על צדה ונוטל וכו', גמר' (שם נ':) הכל מודים שאם נתקלקלה הגומא שאסור להחזיר, פי' קופה מלאה נעורת של פשתן או נסורת של חרשים[1] ועשה גומא בתוכן וטמן שם את הקדירה ואם נוטלה בשבת חיישינן שמא תתקלקל הגומא ואינו יכול להחזיר עד שיעשה גומא מתחילה בשבת[2]. בסוף פיאה (פ"ח מ"ז) הקופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. בפ' השותפין בגמ' עד כמה יהא בעיר (ב"ב ח':) ת"ר קופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה פ' קופה שיש בה מעות של צדקה ידוע סכום כל אחד ואחד[3] כמה יתן אבל בחילוק צריכין לחלק ולעיין לפי העני כל אחד כראוי לו ואינו נגבית אלא מע"ש לע"ש והיא לעניי העיר, תמחוי הוא כגון קערה שמתקבצין בה לחם ומיני תבשיל להאכיל לעניי עולם ונגבית בכל בג' ומתחלקת בג' מפני שגיבויה וחילוקה שוין. בס"ג דפ' האומר התקבלי גט (גיטי' ס"ז.) ר' יוחנן בן נורי קופת הרוכלים[4] ר' אב"ע קופה של בשמים[5] — (א"ב פי' בל"ר שם פרטי לכלי גדול של יין ובלי' חכמים שם כללי לכל כלי גדול עשוי לתן בתוכו דבר מה). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר Kufe, cupa והנכון שהוא ל"ע הנ"ל והוא כמו כפיפה (= קפיפה) עיי"ע כפפה (ח"ד, רצ"ח) ושם הבאתי ירוש' יומא ספ"ח דמ"ה ע"ג כפיפה של חרובין ובבבלי ברכות ל"ב רע"א מתוך קופה של תבן.. מתוך קופה של בשר, וכן עירו' כ"א סע"ב וילק' סוף קהלת ר' תתקע"ט כפיפה שאין לה אזנים וכו' ובכ"י ש"ס קופה וכ"ה בדפ"ש ובע"י ובמנו"ה הקדמת נר ד' וכ"ה בריש שהש"ר. וכנ"ה בשבת נ'. ביצה ח'. מלא קופתו עפר. ירו' פסחים רפ"י דל"ז: אין ערב לאדם לוכל מן הקופה, ירוש' ברכות פ"א ד"ג. קופה מלאה עצמות, פיאה פ"ח מ"ז לא יטול מן הקופה, ירוש' פיאה פ"ח דכ"א. קופה מע"ש לע"ש קופה אינה אלא לאנשי אותה העיר בלבד. ירוש' כלאים רפ"ט דל"א ע"ד לא יפשיל הקופה לאחריו, ירוש' ב"ק פ"ב ד"ג. קופתו מופשלת לאחריו, ירוש' ב"מ רפ"ד ד"ט ע"ג קופה מלאה תורמוסין, ירוש' שבת פ"י די"ב ע"ג קופה של קשואין.. קופה פרוצה, ירו' כתובות פ"ו ד"ל ע"ד קופת בשמים, תוספת' כתובות פ"ו קופת בסמים, תוספת' שבת פי"ד (ט"ו) לא ירדה בידו ובקופה, תוספ' נזירות פ"א מלא הקופה, ותוספת' כלים ב"מ רפ"ח עיי' קוסת. רות רבה פ' ויהי בימי כל ישראל מסבבין פתחי זה בקופתו וזה בקופתו, ובלא"ר קופתא ירוש' שבת פ"ד ד"ו ע"ד כמרה גו קופתא, ירוש' פיאה פ"א דט"ו ע"ג זכותיה גו קופתיה והקבוץ קופות ירו' מעשר שני פ"א דנ"ב ע"ד ירוש' שבת רפי"ז דט"ז. ירו' תעני' פ"ד דס"ט. ירוש' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד, ועוד קוּפִּין ירוש' ע"ז ספ"ד דמ"ד: ירוש' גיטי' פ"ח דמ"ט ע"ד, ירוש' נדה ספ"ב ד"נ: ועוד קופייא ירוש' פסחים רפ"ג ד"ל.] —

קָפַז (מל"ע قفز כמו קפץ בל"מ springen, hüpfen) בב"ר פס"ט (ס"ח) עולים ויורדים בו, מעלין

---

1) ולא נקיט גיזי צמר כי סבר דטעמא שצריך להטות הקופה על צדה משום הטמנה ולא משום טלטול הגיזין וכפי"מ להרמב"ם וכבר עמד על זה הרב בעל למוד ערוך בשבת צד ל"ה: 2) ועיי' מ"ש הרשב"א בשם רה"ג. 3) וכ"ה בתוספו' בשם ר"ת. 4) ובאדר"נ פי"ח אי' קופה של הלכות. 5) כ"ה נכון בדפ"ר אבל בשרפ"ע אי' ריב"נ אומר.. ראב"ע אומר והוא ט"ס.

בו מורידין בו אופזין בו קופזין [1] בו. ובפר' פ"ז (ס"פ פ"ו) ויהי איש מצליח: גבר קפוז הה"ד (ש"ב י"ט, י"ח) וצלחו הירדן לפני המלך. ובפ' פ"ח (פ"ז) וינס ויצא החוצה קפז בזכות אבות כד"א ויוצא אותה החוצה (בראשית ט"ו, ה'). מדלג על ההרים (שה"ש ב', ח') תרג' וקפז על קיצא [2] בגין זכותא דאבהתהון דמטילו לטוריא. *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר ספפ"ו כל דקפיז לה נסיב ליה . . כל אותה דובה קפוז קפז ואת רב מדין עיי' מ"כ שם — ועוד עיי"ע אפזים] —

קפז (= קְפִיזָא מל"פ كفيز, كويز בל"ע قفيز מדה קטנה וכן בל"ר אמ' (cafisa, caphisus בפ' שמנה שרצים בגמ' וכום עיקרין (שבת ק"י רע"ב) תלתא קפיזי שמכי. בר"ג דפ' ואלו עוברין (פסחים מ"ח רע"ב) הני נשיא דידן נהגו למיפא קפיזא קפיזא פי' כלי שאינו מחזיק מ"ג [3] ביצים שיעור שחייב בחלה. בס"ג דהמוכר את הספינה (ב"ב צ':) רב פפא בר שמואל תקין קבא [4] בר תולתא קפיזי — (א"ב פי' בל"י ורו' מין מדה וכלי. *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י καπίθα בל"ר capis והנכון שהוא ל"ע ופ' וכן סורי קפיזא והוא לדעת ר"ח בפסחים הנ"ל קבא מלוגנאה ורש"י פ' שלשה לוגין, וכן בשבת שם פירש"י כלי מחזיק ג' לוגין וכ"ה בפי' רש"י סוטה מ"ט: וכן בפי' רגמ"ה בב"ב שם: שהיתה מחזקת ג' רבעיות דהיינו ג' לוג ע"כ אבל במנחות ע"ח רע"א פירש"י קפיזי חצאי קבי' ובמנחות כ"ד. פי' קפיזא בקבא: שחקק מדה קטנה בתוך מדה גדולה וכו' ע"ש ושם ובשבת ק"י: אי' קפיז' כמה פעמים] —

קָפַח (מל"ע قفخ, كفخ ובל"ס קפח פי' חבורה וטפיחה (schlagen, zertrümmern בפ"ק בשבת בג' י"ח דבר (שבת ט"ז:) ואידך דתנן פט"ז באהילות (מ"א) כל המטלטלין מביאין את הטומאה בעובי המרדע א"ר טרפון אקפח את בני שהלכה זו מקופחת. בהגדה דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ה.) ר' איקלע לאתריה דר' טרפון אמר להן יש לו בן לאותו צדיק המקפח את בניו. בר"ג דפ' כל כתבי (שבת קט"ז.) [5] אקפח את בני שאם יבואו לידי אני שורף אותן ואת אזכרותיהן. תרג' וערפתו (שמות י"ג, י"ג) ותקפיח [6]. בפ' משוח מלחמה (סוט' מ"ד סע"א) ורשות היה לו [7] לקפח את שוקיו. בס"ג דפ' חבית (שבת קמ"ז:) קפחו י' שבטים. בפסחים בר"ג דפ' האשה (פסחים פ"ז:) אין לך כל נביא ונביא שלא קיפח ארבעה מלכים בימיו. בסוף פסחי' (קי"ח.) אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. בר"ג דפ' שור שנגח ד' וה' (ב"ק ל"ח:) אין הקב"ה מקפח שכר שיחה נאה דאלו בכירה וכו'. בס"ג דפ' כל גט (גיטי' כ"ט:) קפחינהו רב ספרא לתלתא רבנן סמיכי. בר"ג דפ' כהן ונזיר (נזיר מ"ט:) ובפ' האיש מקדש בו בנמ' המקדש בחלקו (קידו' נ"ב:) ולקפחני בדבר הלכה הן באין [8]. בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את השמן (ה'.) ובויק"ר בצו (פ"י) כיצד עשו הביאו עיקרין ושראום במים והציף עליהן שמן וקלט את הריח וקפחו [9]. בריש ויק"ר פ' ועוד ראיתי (פ"ד) נפש כי תחטא למה קיפח על הנפש. בב"ר [10] פכ"ז (כ"ו) ויהי כי החל האדם קופח [11] על ראשו של נמרוד ואמר זה הַמרידן עלי [12] — (א"ב תרג' פשט גדוד בחוץ (הושע ז', א') ובמדברא בימּמא קפחין פי' ענין טפיחה מכה והרג). *[אחי"ה עיקר פירושו בל"ע מכה על ראש במטה וכדומה ובזה נכון ב"ר הנ"ל קופח על ר א ש ו וכו' וכן ירוש' יבמות פט"ו די"ד ע"ד אין החמה קופחת על ראשו של אדם אלא וכו', שהש"ר פ' אל תראני: וקפחתו חחמה על ראשו, ושם פ' מי זאת: אי מה החמה קופחת וכו'. ירוש' סנהד' פ"ח דכ"ו: מקפח את הכריות והורג את הנפשות ויק"ר פי"ח ליסטין אתאן למקפח יתי, שם פ"ל מקפח לעוברים ושבים. . קם קדמיה וקפחיה. א"ל מן כל מה דקפחית וכו', ב"ר פצ"ב מקפחין עליהון, קהל"ר פ' ומוצא אני: נפיק ומקפח בליליא. ב"ר ס"פ ס"ז קופחת זו לזו. ושם ר"פ ע"ה קם ושרי מקפח ביה, שם פפ"ז קום קפחינה, ירוש' דמאי פ"א דכ"ב. והוא מקפחו במים. יומא פ"ג: אני קִפחתי את הרועה ואתה קפחת את העיר כולה. קידושי' פ"ב. ירוש' קידו' ספ"ד דס"ו ע"ד קיפחתי את פרנסתי. ירוש' שבת ספ"כ די"ז ע"ד קפוח קפיחה. ובהשאילה ענין ניצוח ירוש' כתובות פ"ד דכ"ט. קפחת את נתן הבבלי. ודרכו של ר"ט לומר אקפח את בניי עיי' שבת וירו' שבת הנ"ל ותוספת' אהלות ספט"ו

[1]) בנו"ג קפזים. [2]) בנו"ג טפז עיי"ע. [3]) בהעתקת בעל עיקרי התלמוד אי' משלשה וא"כ גרס מגי' ולא מ"ג. [4]) וכ"ה בכ"י הי' ש"ס ובנו"ג כיילא. [5]) וכ"ה בירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ג. [6]) בנו"ג ותנקפיה אבל גם בפי' רה"ג לאהלו' הנ"ל הביא זה התרג' עיי' מ"ש המו"ל. [7]) בנו"ג הרשות בידו. [8]) בנו"ג בהלכות. [9]) וכן בהוריו' י"א: ושם: וקופחו. [10]) בדפ"ע חוץ מדפ"א כאן ערך מיוחד ונכון הוא לכללו בעי' אחד. [11]) בנו"ג קיפח. [12]) בדפ"ע עליו וצ"ל עלי.

וירוש' הוריו' פ"ג דמ"ז ע"ד, ירו' יומא פ"א דל"ח ע"ד, ירוש' מגילה פ"א דע"ב ; ספרי בהעלתך פ' ע"ה. ועוד בהשאילה מדת הדין מקופחת ירוש' סוטה פ"ג די"ח ע"ד במד"ר פ"ט. פי' מוכחש ומופסד ומזה פסיקת' רבתי פ"ג ראה כמה קיפח לוט הרשע את אברהם הצדיק וכו' פי' הזיקו] —

☞ קָפַח (= כיפח מל"ע הרשומ' בע' גבח (ח"ב רכ"ד) ובע' כפח (ח"ד, רצ"ג) robuster Mensch) מסכת בכורו' בפ' מומין אלו (בכורו' מ"ה:) והקיפח והננס פי' בעל קומה ובעל הערוך גרס כיפח. *[אחי"ה כבר פירשתי בערכים הנ"ל שפי' בל"ע אדם חזק ובעל בשר ועב. ושנויי נוסחאות רשמנו בע' גבח ע"ש. וגי' קיפח אי' ג"כ בתנחומא הישן ר"פ פנחס (הוצאת באבער צד ע"ה:) ומזה נ"ל תוספת' פיאה פ"ד כ"י המקפח את שוקיו ובכתובות ס"ח. המקפח את שוקו ופירש"י כאלו שוקו נכווצת ע"כ ונ"ל המקפח כמו המעבה את שוקו כאלו שוקו נכווצת כדי לקבל צדקה ובאמת כ"ה הגי' המעבה בתוספת' פיאה בדפוסים והוא כשיטת פי' הגאונים שהבאתי בע' קב א' ע"ש ורבינו בע' הנ"ל גרס המקבה את רגליו ואת שוקו] —

* קפטאות, קפאטיות ט"ס עיי"ע קפלט.

* קפטולין (Kapitol) עיי"ע המיה (ח"ג, רי"ד) ועוד עיי"ע קיפוסולין.

☞ קפטק (= קַפּוּטְקְיָא, קפודקיא Cappadocien) וגמדים במגדלותיך (יחזק' כ"ז, י"א) תרג': קפוטקאי במגדליך. כפתורים היוצאים מן כפתור (דברים ב', כ"ג) תרג' קפוטקאי דנפקן מקפוטקיא. *[אחי"ה ובתר"י א' קפודקאי וכן בתרג' בראשי' י', י"ד באונקלס בטי"ת ובתר"י א' וכ' בדלי"ת וכן תרג' כפתר בירמי' מ"ז, ד' עמוס ט', ז' קפוטקאי. עיי"ע קפודקיא וע' זקנים ומעתיקים הישנים כיונו בזו המחוז באסיא קטנה ושם המחוז נקרא בראשונה Katpatuk. ובהעתקת רס"ג בבראשי' י', י"ד נעתק כפתורים دمياطين ובדברי' הנ"ל دمياطون וכפתור נעתק دمياط והוא עיר במצרים עיי' הטעם בוויענער רוו"ב ח"א, 211 וכ"ה במסעיו של ר"ב מטודילא. וכן מצאתי בעיקרי התלמוד כ"י בע' קפודקיא וז"ל תרג' קפוטקיא והיא נקרא עתה דמיאט והיא אי שאמר הכתוב אי כפתור ונכנס נהר נילוס שם בים המערבי ע"כ] —

* קפיטורין (Tauwerk, starker Strick) קהל"ר פ' ואלו חיה : כקפיטורין מתוך הושט וכ"ה בתנחומא מקץ סי' י' כקפוטרין יוצאה מתוך הושט וכ"ה בכ"י ר ו מ י בתנחומא הישן (הוצ' באבער צד ק' :) כקפיטורין היוצאת בפי ושט ואי' שם פי' החבל בשעה שמושכין אותו בנקב של ספינה לקשרה בו והיא הוספת המעתיק היא עפ"י פי' רבינו בע' פיטורי ע"ש וגי' הרשומה שם.

קָפַל (= כָּפַל verdoppeln, zusammenfalten) בפ' במה מדליקין (שבת כ"ח :) פתילת הבגד שקיפלה ולא הבהבה לשון כפילה הוא וכן בפ' אלו קשרין (שם קי"ג.) מקפלים את הכלים. בס"ג דפ' חבית (שם קמ"ז.) היוצא בטלת מקופלת פי' כגון מוכרי כסות שמכפלין ומפשלין אותן על כתפיהן חייב חטאת וכן הלכה[1]. בפי"א באהילות (מ"ג) קפילין זו על גב זו. ס"א[2]) כפולין[3]) ואחד הן. וכן בפט"ו (מ"א). „ויש ששונין כפויות ומפרשין סגום ויש לו איתקא ושמו בטיית ברנוס[4]) וכופת דומה לברנוס ואין לו איתקא ושמו בל' יון קפיל ומי ששונה כפויות מלשון כופה"[5]). בפ' כל כתבי בגמ' מצילין סל (שבת ק"כ.) כאן בבא לקפל כאן בבא להציל[6]) פי' בבא לקפל כגון שמקבץ ונוטל מתוך הבית ממקומות הרבה בכמה כלים אין לו להציל אלא ג' סעודות, בכלי אחד שנוטלו כולו אפילו יש שם מאה סעודות שרי[7]). בקונם יין פ"ח בנדרי' (ס"א :) עד שיעבור הקיץ עד שיקפלו המקצועות פי' עד שיקפלו

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח לשבת. [2]) וכ"ה בר"ש שתי גירסאות. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס כופלין. [4]) בל"ע برنس ובפי' רה"ג בט"ס בורגס וצ"ל בורנס. [5]) כל זה הועתק מפי' רה"ג לאהלות סד"ט 25 ושם אי' קפילין א"ד קפיות פי' סגום וכו' וסיים ויש שונים כן כפויות. ונ"ל שכצ"ל גם בערוך אחר ויש ששונין צ"ל קפיות ומעתה נכון במה שסיים ומי ששונה כפויות הרי שנתן גי' חדשה בזו ועל זה הוסיף לבאר שהוא מלשון כופה (כדאיי לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע כופת). וכיון רבינו בזו ההוספה שהוא מלשון כופה על מה שכתב בע' כפה ב' (ח"ד, רצ"ב) פי' בגד שמשימה על ראשה האשה בשיער . והיא קפילא בלעז ע"כ והיא בלאי"ט הנ"ל וכן בל"ר capella כסוי הראש קטן, וא"כ תחת בלי יון צ"ל בל' רומי, וגם כופת נ"ל לפי זה הוא ל"ר capitium כסוי ראש — אבל בע' כפת הי' פי' רבינו בע"א ע"ש. [6]) בגו"ג בהיפך הסדר ע"ש. [7]) הועתק מפי' ר"ח בשבת ע"ש בש"ס ווילנא.

הסכינין שקצצו בהן התאנים ומצניעין אותן. ס"א שחורזין הקציעות בקיסמין שקורין סירס"י. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע סירטי ובכ"י ק"ט סרטי ובכ"י ו"ו א'. ב' פריטי ונ"ל סירסי לאי"ט cerchio פי' נזר וידוע כי תאנים נחרזו כן ונקראו בעת שנחרזו למכירה Kranzfeige ובעיק' התלמוד סיים סארטא שהוא חבל אשר מכניסים בו התאנים ונוקבים באמצע התאנה כמו ענקים וחרזין ע"כ. ור' אליקים פי' של תאנים קורא מקצועות ומקפלין אותם זו על זו לדורסן בעיגול ע"כ עיי' בשט"מ לנדרים ופי' הראשון הוא ממש כפי' הערוך כאן ע"ש. ועיי"ע מקצוע וש"נ נדרים ס"ב. תוספת' דמאי רפ"א ירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג. וכנ"ה קפל בהוראת כפל בפרה פ"ב מ"ג קופל עליה את המוסרה עיי"ע מסר ג'. שבת קנ"ב: קיפלום והניחום בקופסא. תעני' ל"א. אפילו מקופלין ומונחין בקופסא. ויק"ר פ"ב קפלו ונערו. פסיקת' דר"כ צד ט"ז: ותנחומא הישן פ' כי תשא סי' ד' נערה קפלה. ב"ר פנ"א ועיי' פע"ד ויק"ר פ"א קופל את הוילון ומדבר עמו. אסת"ר פ' ובמלאת קופל את הוילון ועושה אותה גינה. ירו' ביצה פ"ב דס"א ע"ג היו קופלין אותן (הסדינין). שמ"ר ר"פ נ"ב ג' חדשים קפלוהו ועיי' תנחומ' הישן פקודי סי' ו' ובפסיקת' רבתי פ"ו ועשה מקופל עד אחד בניסן ובמ"כ בשמ"ר פי' קפלוהו סדרוהו דבר דבור על אפניו ועל מקומו ע"כ [1]. ב"ב קכ"א: שבעו קפלו את העולם כולו וכו'. חולי' צ"א: מלמד שקפל הקב"ה לכל א"י וכו'. תר"י א' במדי' י'. ל"ה. ל"ו הוה ענינא מקפל ובאים והוא על פי הספרי היה עמוד הענן מקופל. התפעל ירוש' סוכה ספ"ד דנ"ד עד זכוכית לבנה המתקפלת. ושם קֶפֶל פי' בגד שנכפל ב"ב קס"ו: עיי"ע ספל והשם המופשט קִיפּוּל שבת כ"ח: ירוש' שבת פ"ב ד"ד ע"ד ושם ר"פ ט"ו דט"ו.] —

קָפַל (מל"י κεφαλίς ,κεφαλή כתר העמוד Kapitäl) אלף קפל עמודים כבר פי' בעי' טפף [2]. בויק"ר פ' קדשים תהיו (פכ"ה) בסיס מלמטה וקפלון [3] מלמעלה כך התורה נדרשת לפניה ולאחריה. בילמדנו והיה עקב פי' כי תאמר (לי' בתנחומא עקב ואי' בפ' וישב עיי' למטה) והיה עם אנטונינוס לגיון אחד נאה כארזים ראשיהן מגיעין (קיפלדין) [צ"ל לקיפלדין] של עמודים — (א"ב פי' בל"י כותרת העמוד. ילמדנו פ' וישב (סי' ג' בתנחומא וישב) ראה ר' שמעון שם לגיון אחד נאה ומשובח ראשו מגיע לקפלידס של עמודים). *[אחי"ה בנו"ג בתנחומא לקפאלירס וצ"ל כגי' ר"ב והוא הקבוץ יוני κεφαλίδες וכן קיפלדין בילמדנו עקב כפי גי' כ"י ק"ט ודפ"ר אבל בדפ"ע אחרים קיפלין. לקיפלין וכן בשהש"ר פי' שוקיו: קיפלורוסים מלמעלן צ"ל קיפלדים ושני משקלות העברי והיוני נתערבו יחד. ובקהלת ילק' ר' תתק"ץ אי' כותרת הרי שפי' ר"ב מתאמת והוא מל"י הנ"ל ובמד"ר רפ"י אי' במשקל עברי קופליות מלמעלן ובסיסיות מלמטן. — ובע' גוננא (ח"ב, שכ"א) פי' קפל בב"ב בע"א ע"ש] —

קְפַל (מל"ס והוא כמו קְלַף abschaben, abschälen) בר"ג דפ' השותפין (ב"ב ד':) קיפולא [4] מידע ידיע. בר"ג דפ' כל שעה (פסחי' ל' רע"ב) ומקפל ליה לטינא [5]. בפ' הערל בגמ' אם נשתייר (יבמות ע"ו.) הני מילי קטן אבל גדול איקפולי איקפל [6]. בר"ג דפ' אלו טרפות (חולי' מ"ד.) התם דאיקפל איקפולי פי' שניקבו ונקפלו הבא נדלדלו והן מעורין בבשר אלא דאיפרוק איפרוקי הושט מן הקנה כדאמ' והוא דאיפרוק מהדרי ועומדין. *[אחי"ה ורש"י פי' דאקפל איקפולי שנקלף מעל הבשר אקפל כמו ונקלף ודומה לו וקפלו את האבנים במס' סוט' ע"כ שם אי' לפנינו בדף ל"ה: וקילפו הסיד אבל בדף ל"ו. אי' כגי' רש"י. וכנ"ה בב"ב ד': בכ"י ש"ס ה' דשריק ליה טינא ומקפיל ליה קיפולי, ובכ"י פ' ודילמא מקפיל קיפולא. ובנו"ג וקליף ליה קילופא עיי' ד"ס שם. מ"ק ט': בסיד שיכולה לקפלו במועד. והשם קיפולא ב"ב הנ"ל. ומזה קפלו"] —

---

[1]) ונ"ל שהוא מל"ר copulare נסדר ונדבק זה בזה ומזה השם cupla בל"א Kuppel הגג של בנין ועמוד המוקף שסוכך אותו בגמר הבנין. [2]) באמת כ"ה בעי' טפף אבל בב"ב ע"ה: אי' אלף קפל מגדלים ופי' אי' בתשובי' הגאונים סי' ל"ו (הוציאו רא"א הרכבי בספר זכרון לראשונים ח"א צד 14) לשון קפל עמודים חזקים שעשויין למגדלות ולבנין גבוה ע"כ וא"כ בעי' טפף וכאן צ"ל אלף קפל מגדלים לשון קפל עמודים חזקים וכו' ודע כי כל הערך טפף בשינוי קצת הועתק מתשובי' הנ"ל ובמקום: וכן תירוץ הדברים ניטוף אלף מגדלים יקפל אלף צ"ל כבתשובי' הנ"ל וכן תירוץ הדברים גגי טפף אלף מגדלי קפל אלף. [3]) בנו"ג וקיפלום וכ"ה בשהש"ר פי' שוקיו עיי"ע בסים (ועיי' למטה בפנים) ומ"ש בח"ב, קל"ד. [4]) וכ"ה ברא"ש בנ"י בשט"מ וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג קילופא. [5]) לפנינו לי' כי אם והדר מעילנא אבל בראב"ן דף ע"ב ע"ג אי' ומקלף ליה לטינא וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ אבל בכ"י מ' כגי' רבינו מקפל להו לטינא ומעייל. [6]) וכן ברש"י איקפולי מיקפל ובנו"ג מיקפולי מיקפל — וכל הציון לי' בדפ"ע חוץ מרפו"ו.

קפל (= קוּפָל בל"ע قفلة (Kolben, Peitsche מאי אלה קופל (שבת ס"ג.) ככר פי' בעי' אלה. *[אחי"ה עיי"ע בח"א, פ"ו וע' קלף א'] —

קפל (= קוּפָל בל"ע ופי' قفل ועוד בל"פ کوپلہ מנעול (Schloss בב"ר פמ"ט (ספמ"ח) היפלא מה' דבר: לאחד שהיה בידו ב' קופליות והוליכן אצל נפח וכו'. בויק"ר אחרי מות פרש' לדוד (רפכ"א) ובפסיקת' דאחרי מות (פסיקתי דר"כ צד קע"ה.) מלמד שנתן הקב"ה רמ"ח קופליות של ברזל על רמ"ח איברים שבו פי' בל' ערבי קורין לקטינצ"ו קפל. *[אחי"ה בלאי"ט eiserner Riegel, catenaccio פי' מנעול ברזל כ"ה קטינצו בדפו"ו ועה"ק שנ"ב, ובדפ"ר אי' קטינרו בכ"י ק"ט קנטירו, כ"י ו"ו א' וב' קינטרו, כ"י ל"ד קיטנרו כולם בטעות בכ"י ב"ר קאיטינרו בכ"י ה"ב קטנלו. ואולי זה האחרון היה לפני בעל המעתיק במד' שמואל פכ"א ולכן הביא הנוסח כבלים כי הביאן בערוך קטנלו. שהוא לאי"ט catenella כבל קטן ושרשרת. והעיקר גי' הדפ' ויניצ' וכפי' מלאי"ט הנ"ל והוא מסכים עם ל"ע הנ"ל (שרמזתי עליו כבר בעי' גננא לבאר בזה קפל של ב"ב ע"ה:)[1]) ובילק' תהלים ר' תש"ו אי' ג"כ בשם ויק"ר קופליות ובב"ר ספמ"ח הגי' קפליות ופי' בעל מ"כ בערוך משמע שלשלאות ע"כ הרי שגם בעל מ"כ גרס ככ"י ה"ב ופי' בטעות שלשלאות והנכון כפי' המיוחס לרש"י בב"ר שם קפליות: פותחות כענין שעושים למרצופין ע"כ. ובעיקרי התלמוד לנכון הוסיף מלה מ נ ע ו ל אחר שהביא דברי הערוך בל' ערבי קורין לו קופל ועוד הביא לנכון בשם עצמו אקלידי וקופלי פסחי' קי"ט סע"א סנהד' ק"י. וכדאי' באמת בכ"י ש"ס מינכען בפסחים ובע"י הראשון שם וכ"ה ברש"י דפ"ש בסנהד' וכ"ה בע' קלד ומ"ש ופירש"י פותחות — תוספת' כלים ב"מ רפ"ב שלשלת של קופלאות וכו'. שמ"ר רפ"מ קפליות של תורה ביראת חטא וכו' אבל במד"ר רפ"י קופליות פי' כותרות עיי"ע קפל ב'] —

קְפַל (מע' קפל ג' או מל"ר אמצ' capulare, capel-lare) חתך וקצץ וחפר ein- ausschneiden, graben) בס"ג דפ' שואל[2] (שבת קנ"ב:) הנהו קפולאי דהוו קא קפלי בארעא דרב נחמן בר יצחק[3] פי' חופרים[4]).

קפל (= קְפֵילָא מל"י κάπηλος Garkoch, Wein-schenk der mit Lebensmitteln Handelnde) בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"א:) הכא נמי ליטעמיה קפילא גוי פי' מבשל. בב"ר פ"כ (רפי"ט) והנחש: שני בני אדם נכנסין לקפילין פי' שם מקום ששם מבשלין ומוכרין כל תבשיל — (א"ב פי' בל"י חנוני מוכר מאכל או יין או מיני תבשיל ופי' קפילין החנות כמו שפי' יפה בעל הערוך). *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו סבאך (ישעי' א', כ"ב) οἱ κάπηλοί σου כאלו כתוב ספחך — וכנ"ה בחולי' צ"ז. קפילא ארמאה. ירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג יהב חד דינר לקפילה. איכ"ר פ' רבתי-ואסת"ר פ' ר' עזריה אזל לגבי קפילא. ויק"ר פי"ב זה שנכנס לבי קפילא קדמאי. וילק' משלי ר' תתק"ס ואזל לבי (קפלא) [צ"ל קפילא]. והקבוץ ירו' שבועו' פ"ז דל"ח. סמכון כתפייא גבי קפיליא וכו'. תוספת' ב"מ ספי"א הנחתומים והקפילאות. והשם קפילין (καπηλεῖον) ב"ר הנ"ל, ירו' פיאה פ"ח דכ"א. ירו' סוט' פ"ג די"ט. אעלוניה לקפילין וכו'] —

* קיפל (שם בל"פ עוף کافلو אבל עיי' בפני') ספרא מצורע ריש פרק א' מה מים הברורים שבמינן אף צפור הברורה שבמינה זו קיפל ופי' הראב"ד זו היא שכלי וקבלי (יומי ע"ה:) ובר"ש נגעי' פי"ד מ"א גרס זו קובלי ופי' קובל שם מקום ששם הם המובחרים ע"כ, ובתוספת' נגעים רפ"ח אלו הן הקיבלאות וכו' ובעי' ככלי (ח"ה, רכ"ג) הבאתי גי' הילק' קיבלי ובכ"י ש"ס יומ' הנ"ל קיפלי ונראה כי עיק' הגי' כיכלי או קיכלי, ועוד עיי"ע כפליות ומ"ש בח"ד, רצ"ו.

* קפלאות עיי"ע כפליות ומ"ש.

קפלט (= קַפְלוֹטָה בל"ם בל"ע قفلوط מל"י κεφα-λωτόν syrischer Lauch) בפ' ב' במעשר שני (מ"א) דגים שנתבשלו עם הקפלוטות. בפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"ג.) מן הכרישין מותר בקפלוטות. בריש עוקצין (פ"א מ"ב) שרשי השום והבצלים והקפלוטות פי' כרישין שיש להן ראש שמן קפלוטות בל' יון קורין לראש קיפאלי[5]) — (א"ב פי' בל"י מן כרישין ולהם ראש). *[אחי"ה והוא נבנה מן κεφαλή ראש, התואר κεφαλωτός בעל הראש והוא כנוי לחצר הגדל בא"י עיי' ר"ש

[1]) ומה שנרשם בצד בילק' שמואל ר' קכ"ו „פי' בל"ע קורין לחוזק קיפל" טעה בדברי הערוך ובלבל זה הערך עם דברי הערוך בעי' טפף במ"ש הערוך לביאור קפל דב"ב הנ"ל. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע השואל. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובילק' בראשי' ר' ל"ג ובילק' יחזק' ל"ז ובמנוה"מ סי' ר"ש. [4]) וכ"ה בפירש"י. [5]) כ"ה נכון בדפו"ו ובשרפ"ע ובכ"י קיפל.

למעש' שני הנ"ל וכן פי"מ לרמב"ם לנדרי' הנ"ל קפלוטות שם הכרתין שבא"י ובל"ע כנהו הרמב"ם كراث الشامى וכן פירש"י שבת ע"ט. פי': כרישא ע"י קפלוט עיי"ע כרש (ח"ה, שמ"ב). וכ"ה בירו' כלאי' פ"א דכ"ז. כריתין כרתי שדה קפלוטין וכנ"ה קפלוט בפסחי' נ"ו סע"ב ושם צ"ז: ירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ג, ירו' ביצ' פ"ב דס"א: ירו' נזיר פ"ו דנ"ד ע"ד ירו' שביעי' פ"ו דל"ז רע"א, תוספת' מעש' שני פ"א קפליט צ"ל קפלוט והקבוץ הקפלוטות מ"ש עוקצי' ונדרי' הנ"ל וכן ירו' נדרי' פ"ו דל"ט ע"ד. ירו' תרומו' פ"י דמ"ז. ירו' תרומו' פ"ב דמ"א ע"ג ראשי קפלוטות תוספת' פסחי' פ"ב (ג') קפלוטאות, ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד הדא אשפלתא דקפלוטין. תוספת' ע"ז פ"ד (ה') בכ"י אירפ' הקופרצין והקפטאות ובדפוסי' הקפריסין והקפאטיות ט"ס וצ"ל כבע"ז ל"ח: הקפריסין והקפלוטות. תרג' ירו' א' החציר (במדי' י"א, ה') קפלוטיא ובתרג' אונק' וכרתי — ועיי' תש' הגאוני' דפ' בערלין תרמ"ה ח"א צד 198 בענין קפלוט] —

☞ **קפליטא** (לדעת ר"ב כובע עיי' בפנים) ירו' דשבת פ' במה אשה (רפ"ו ד"ז ע"ד) הורי לאיתתא דריש גלותא מיתן ליבדא דדהבא על קפליטא פי' כובע וכפה של ראש. *[אחי"ה כיון לל"י κεφαλίς, ιδος והנכון שהוא מל"י הרשום בע' לבד עיי"ע ומ"ש בח"ה, ו': וש"נ גי' רבינו ויתר גירסאות] —

☞ **קְפִלִיטִין** (מל"ר אמצ' capil- (capillatura) litium, Perrücke) ירו' דכתובו' פ' המדיר (פ"ז דל"א סע"ב) היוצא בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרוע פי' בל"ר שער ותלתלים ופיאה נכרית. *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמוד הביא ג"כ זה הירו' אך בטעות כללו עם ע' קפלט סיים ובלע"ז קפיליגו שהוא על שער הראש ע"כ] —

קפלארגיא (?) בילמדנו בראש ויהי ביום השמיני (בתנחו' וילק' לי') אינו עשוי לקופלארגיא[1] הזו[2] הוי לא איש דברים אנכי (שמות ד', י'). *[אחי"ה ואולי הוא ל"י קופלאגיא κουφολογία פטפוטי מלים ודברים בעלמא וענינו אינו עשוי לפטפוטי מלים ודרש לא איש דברים] —

* **קַפְלַרְיָא** (שם מקום בתחום א"י) ירו' שביעי' פ"ו דלו ע"ד כאילו חוט מתוח מקפלריא ועד אוקיינוס ובתוספ' כ"י תרומ' ספ"א קיפלוריא ובתוספת' סוף חלה קפלוריא ובדפו' קפלריא.

קפינא (= קוּפִינָא פי' בית יד של קרדום אשר בו חור (מן קופא נקב) (Schaft einer Hacke) בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ב:) עייל שופתא בקופינא דמרא. בר"ג דפ' המניח את הכד (ב"ק כ"ז:) לפדא דמרא ולקופינא דמרא מאי ככר פי' בע' פדא. *[אחי"ה ושם פי' שהוא ברזל המרא מנכו ששם החור וכו' וכן פירש"י בב"ק הברזל עצמו אצל הנקב, ובשבת פי' קופינא הוא חור בראש המר וכן פי' בגיטי' ל"ב רע"א וא"כ רבינו ורש"י גזרו אומרי' מלשון קופא היינו נקב. ואולי ג"כ ל"י σκαπάνη Hacke] —

☞ **קופון** (= קופנא מל"י κόπανον Schlägel) ירו' דשבת פ' כלל גדול (פ"ז ד"י.) אהן כותניא[3] בקופנא משום דש. פי' בל"י מקל עץ ומכבש כפוף לדחק דבר מה.

קפנוס (= קיפונוס שם שער הר הבית) בריש מדות (פ"א מ"ג) קיפונוס מן המערב משמש כניסה ויציאה. פי' שם שער הר הבית המערבי משמש כניסה ויציאה כלומ' נכנס ויוצא ממנו.

* **קִיפּוֹנוֹת** עיי' לעיל צד פ"ט וכתב לי הרב הח' דר' לעוויזאהן שלפי דעתו הוא מל"י κυπρῖνος דג ששמו Karpfen ואות ר' נשמטת כמו במלת קסטל.

קֶפֶּנְדַּר (מל"ר compendaria (via) שביל המקצר את הדרך kurzer Weg, wobei im Gehen gespart wird) בסוף ברכו' (נ"ד.) לא יעשנו קפנדריא. בפ' בני העיר (מגילה כ"ח סע"א) אין עושין אותו קפנדריא. פי' בית שיש בו פתחים נכנס בפתח זה ויוצא בפתח זה וכן מפורש בתלמוד (ברכו' ס"ב: מגילי' כ"ט.) ארמקיפנא בהא איעול אידרי בהא[4] ואומרים לשון יון הוא (א"ב פי' בל"ר שביל המקצר בדרך). *[אחי"ה והוא הנכון וכן בלאי"ט compendiario כל מה שהוא בקיצור ורבינו הלך בפירושו בשטת ר"ח במגילה וז"ל: פי' קפנדריא לשון יון כשתהיה חצר שיש לה ב' פתחים אחד במזרח ואחד במערב הנכנס בזה ויצא כנגדו מפסיק החצר נקרא קפנדריא ע"כ וכנ"ה בע"ז נ"ט. ירוש' ברכות ספ"ט די"ד ע"ג ובירו' ברכות רפ"א ד"ב: הגי' קפונדרא, ירוש' ב"מ ספ"ה די"א. במד"ר פי"א. ובכ"י רח"ם בתנחומא הישן קדושים סי' ח' הגי' קומפנדר וזו הגי' מורה באצבע על גזרה רומית הנ"ל] —

---

1) כ"ה בכ"י בתיבה אחת ובדפ"ע בשתי תיבות. 2) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד. 3) בנו"ג ההן כיתניה. 4) בנו"ג אדרי איעול בהא.

קפנדר (= קְפוּנְדָּר מע׳ הקודם לזה) בילמדנו בריש קדושים תהיו (תנחומא קדושים סי׳ ח׳) ואם פירשת ממני לקפונדר תהא יודע שאני מניחך. כענין ראשון. *[אחי״ה ולכן מן הראוי שיהיה כלול בע׳ הקודם לזה ובתנחומא הנדפס והישן בשניהם הגי׳ שלפנינו וקירב לפני המלך בקופנדר [צ״ל בקפונדר] ובילק׳ קהלת ר׳ תתקס״ט וקהל״ר פ״ג נשמטה המלה] —

☞ קפים עיי״ע כפים. *[אחי״ה נ״ל להגיה עיי״ע קפיץ והכונה כי קפים אחד הוא עם קפיץ בירו׳ ביצה פ״ג דס״ב סע״א שוקל אדם בשר כנגד הכלי או כנגד הקופים ובבבלי כ״ח. אי׳ הקופיץ עיי״ע קפץ א׳]

* קָפַס (= קפץ springen) ירוש׳ כתובות פ״ד דכ״ח ע״ד בני בנים קפסה עליהן ירושת תורה ושם רפ״י דל״ג ע״ד אי׳ קפצה עליהן עיי״ע קפץ ב׳.

קַפְסָא (מל״י ורו׳ κάψα (Behältniss,Kiste; capsa, בפ׳ ט״ז בכלים (מ״ז) כסוי קפסא טמא. בפ׳ אשה בגמ׳ ולא בטבעת (שבת ס״ב.) ומניחתה בידה עד שמגעת לקופסא. בר״ג דפ׳ התכלת (מנחות מ״א.) כלי קופסא חייבין בציצית פי׳ כלי שמשימין שם תכשיטין ומכסין אותו — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ ארגז ותיבה קטנה). *[אחי״ה וכן פירש רגמ״ה במנחות קופסא: ארגז ורש״י בשבת הנ״ל לועז אישקריינ״ה ,Schrank, Schrein escrine. ובכלים הנ״ל אי׳ לפנינו קופסא ושתי הנוסחאות הובאו בפי׳ רה״ג בסד״ט צד 13 ולרוב אי׳ בוי״ו ד״מ שבת קנ״ב: מד׳ שו״ט מזמור י״ב וילק׳ שם רמז תרנ״ו דב״ר פ״ב, ובילק׳ כי תצא ר׳ תתקל״ג בשם מנחות הנ״ל אי׳ הקבוץ כלי קופסין, ובירוש׳ נדה רפ״ב דמ״ט ע״ד אי׳ בצד״י קפצה של זכוכית, ושם הקבוץ קַפְצָיוֹת] —

* קיפוסולין (= קפיטולין מל״ר האמצ׳ capitel-lum, Capitolium, Reliquienbehältniss) במכילתא ריש ויהי בשלח בקיפוסולין של (מצרים) [מלכים] היה קבור יוסף נ״ל מל״ר הנ״ל פי׳ מקום מוצנה שגנזי נסתרות ועצמות מתים מפוארים נגנזים ובסוטה י״ג. הגי׳ קברנט עיי״ע ומ״ש וש״נ גי׳ שמ״ר פ״כ ובתוספת׳ סוטה פ״ד הגי׳ בקברי מלכים קבור — ספרי ראה פ׳ פ׳ מעשה בריב״ב ור׳ מתיא בן חרש שהיו יוצאים ח״ל והגיעו לפלטום וכו׳ ובילק׳ לפלטום ונ״ל שצ״ל לקפטולום, וידוע כי ר׳ מתיא בן חרש קבע ישיבתו ברומי.

קְפִיפָה (= כְּפִיפָה סל ארוג Weidenkorb) בפ׳ ר״א אומר תולין (שבת קל״ט:) בסודרין ובקפיפה מצרית בפ׳ כ״ו בכלי׳ (מ״א) ר׳ יהודה אומר אף קפיפה מצרית. במנחות בפ׳ ר׳ ישמעאל בגמ׳ האומר מתיר (ס״ט.) פיל שבלע קפיפה מצרית ככר פי׳ בע׳ פיל — (א״ב בנוסחאות כתוב כפיפה). *[אחי״ה אבל בכ״י ש״ס א״פ בשבת הנ״ל ובירו׳ פ״ח די״א: ובמשניות נאפ׳ ופיז׳ אי׳ קפיפה וכ״ה בכ״י ש״ס מ׳ בתרומ׳ פ״ט מ״ג קפיפות ובנו״ג בכ״ף עיי״ע זמם ב׳ (ח״ג, רצ״ה) ועוד עיי״ע כפפה (ח״ד, רצ״ח)] וע׳ קפה —

* קפוף (?) תוספת׳ חולי׳ רפ״ח נותנין בקפוף ובמחוק ומפשילין לאחוריו כנראה צ״ל קוּפָּה ועל זה נאמר לפעמים מפשילין עיי״ע פשל.

קִיפּוֹף (כפילות של קוף א׳) מין חיה Meerkatze ב) מין עוף Ohreule) הפיל והקוף והקיפוף (בכורות ח׳.) עיי׳ בקוף בזה הפרק (קף י״ד). חוץ מקדיא וקיפופא (ברכות נ״ז: נדה כ״ג.) עיי׳ בע׳ קדיא — (א״ב פי׳ בל״י מין עוף יושבת בימים והיא קלה וברוח קטן הולך סביב סביב. תרג׳ ואת הינשוף (ויקרא י״א, י״ז דברים י״ד, ט״ז) וית קיפופא ונקרא ינשוף מלשון נשפת ברוחך). *[אחי״ה כיון לל״י κέπφος leichter Seevogel וכדעת בעל עיר דוד ומה יעשה עם קיפוף בבכורות וברכות נ״ז: אשר שם מין חיה הוא וככר הרגישו בזה בעלי התוספו׳ חולי׳ ס״ג ד״ה באות עש״ה. והנכון כי קיפוף הנזכר עם פיל והקוף בכורות ובברכות נ״ז: כפי גי׳ כ״י ש״ס מינכען בב״נ ובכ״י פ׳ (ובנו״ג בט״ס קיפוד) ועוד בברכות נ״ח: פיל קוף וקיפוף (כגי׳ כ״י ש״ס ובנו״ג קפף) הוא חיה שנקרא בל״א Meer-katze וכפירש״י בבכורות ח׳. מרקצ״א. ובברכות נ״ז: פירש״י ג״כ (קפוד) [צ״ל קיפוף] [1] „חיה שדומה לקוף ויש לה זנב ארוך ושמה מרטינ״ה" והוא ל׳צ Meerkatze, marmot. אבל בברכו׳ נ״ח: פירש״י קפוף עוף שקורין וולטי״ר ויש לו לסתות ולחיים כאדם ע״כ וכיון על Bartgeier, vulture וזה צ״ע כי רש״י סותר את עצמו ודעת נוטה כי גם בברכות נ״ח: הקיפוף הוא Meerkatze. אבל בחולי׳ ס״ג. קיפוף הוא עוף הצועק בלילה וכפי׳ רש״י ולועזו צאיט״ה chouette kurzöhrige Eule,

---

[1]) כדאי׳ בפירוש בתוס׳ ר״י החסיד בשם רש״י ועיי׳ תוספו׳ נדה כ״ג. ד״ה קריא.

ועוד שם הלעז קיפוף: קלבא שורי"ץ Fledermaus chauvesouris וזה קשה להלמו ופי' הראשון העיקר וכפירש"י בברכות נ"ז: קפופא: צואיטא בלע"ז. ועיי' ג"כ פירש"י בנדה כ"ג. וזה קיפופא הוא ל"ס קפופא = Eulenart ותרג' סורי' ושמרוני של תנשמת הוא עיי"ע כואת ומ"ש בח"א כ"ז. ותרג' ינשוף (ויקרא ודברי' הנ"ל) קיפופא וכן בתרג' ישעי' ל"ד, י"א וכן תרג' ככום (תהלים ק"ב, ז'). — ובענין בר קיפוף (קיפוק) עיי"ע בר אביו ומ"ש בח"א, קע"ב] —

קפיפיום ? בפ' הלוקח בהמה בגמ' ר"א (בכורו' כ"ב.) ר' אלעזר בר' צדוק אומר משיראו קפיפיום וכו' עד כך היו מפרשין בירושלים [1] כפרה [2] זו שכורעת להטיל מימיה ונראת פיקה מתוך פיקה — (א"ב בנוסחאות כתוב טפיפיות). *[אחי"ה ובע' טפיפה (ח"ד, ס"ח) פי' ורמזתי על גי' רבינו דכאן וש"נ גי' תוספת' אהלות ספ"ח שהיא כגי' רבינו ודע בכ"י ק"ט וה"ב אי' כגי' דפו"ו קפיפיום ובכ"י אחרי' ודפ"ר קפיפיום ובדפא"מ קפיפיות] —

קפיץ (= קוֹפִיץ מל"י κοπίς ἡ Hackmesser) בפ' כיצד צולין (פסחים פ"ה:) ובמוקדשין קוצץ בקופיץ. בפ' אין צדין (ביצה כ"ח.) שוקל אדם בשר כנגד הכלי או כנגד הקופיץ [3]. בפ' עגלה ערופה (סוטה מ"ה סע"ב) ועורפין אותה בקופיץ מאחריה. בהלוקח בפ"ג בבכורות (כ"ד:) השוחד את הבכור עושה מקום לקופיץ מיכן ומיכן. בפ' אלו דברים בפסחים בגמ' ונאכלת לב' ימים (ע'.) קופיץ נמי הא חזי לחגיגה. פי' קופיץ כמו סכין גדול ורחב וחידודו בולט מאמצעיתו. בכשיל וכלפות (תהלים ע"ד, ו') תרג' בקופיץ ומפצלת [4] דיוסטר — (א"ב וכן בל"י). *[אחי"ה וכנ"ה בפסחים ע'. כמה פעמים. ביצה ל"א: כמה פעמים ופי' קפיץ בל"י סכין גדול כפי' הערוך ולא כפי' בעל המתורגמן פטיש בל"א האמי"ר (Hammer)] —

קָפַץ (מל"מ ענינו סתימה ונרדף עם קבץ zusammenziehen, schliessen) בהנזיקין פ"ה בגיטי' (נ"ט.) בן בתירה אומר קופץ ונקפץ. בפ' מי שאחזו בגמ' נשתתק (שם ע"א.) חרש לא הלכו בו אחר רמיזותיו ואחר קפיצותיו פי' חרש רומז ונרמז ביד או בעין שיכול לישא וליתן ברמיזה קופץ ונקפץ שיכול ליתן ולישא ברמיזות הפה — (א"ב פי' עקימת וסגירת שפתים והוא ל"מ (איוב ח', ט"ז) קפצה פיה). *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י בגיטי' נ"ט. ובתוספ' רי"ד שם. ובהשאילה סנהד' צ"ה. אבל רבינו הביאו בע' הבא אח"ז. ב"ר פל"ט קופצת אחת מאגפיה עיי"ע יון א'. סוכה מ"ט: שמא תאמר כל הבא לקפוץ קופץ. קהל"ר פ' כאשר יצא: כשאדם בא לעולם ידיו הן קפוצות כלומר כל העולם כולו שלי היא אני נוחלו וכו'. והשם קפיצה גיטי' הנ"ל וכן קֶפֶץ ענינו קִביצה ובאמת נ"א קֶבֶץ עיי"ע הבא אח"ז] —

קָפַץ (מל"מ ענינו דלוג springen, hüpfen) בר"ג דפ' מי שהוציאוהו (עירובין מ"ג.) ובר"ג דפ' האשה שהלכה היא ובעלה (יבמות קט"ז.) אי נמי דקא אזיל בקפיצה פי' ע"י קמיע. פ"א כדאמ' בחלק בענין סנחריב (סנהדר' צ"ה.) ג' קפצה להן הדרך [5] וזה הדבר בנס נעשה [6]. ויש לפרש [7] כגון אדם גבור שיכול לקפוץ למעלה מי' טפחים ויוצא חוץ לתחום בקפיצה. בפ"ק בנדה בגמ' ואם ראת (י"א.) אמר רב הונא קפצה וראה קפצה וראה קבעה לה ווסת. בפ' אלו מומין בגמ' ערקוב (בכורות מ"א.) תנא קפץ העליון ולא קפץ התחתון ככר פי' בע' ערקוב וכנגדו בגמל ניכר ערקוב שלו לפי שהוא עב הרבה [8]. בב"ר פס"ו (ס"ה) ואין להם קפיצין קרבת על חד מן קאמיא (דניאל ז', ט"ז) כלומר אין להם פרקים. — (א"ב ל"מ זה (שה"ש ב', ח') מקפץ על הגבעות קפץ וקפז ענין אחד הוא). *[אחי"ה ושניהם נרדפים עם דלג ורק באהלות פ"ח מ"ה יש חילוק ביניהם הדולג ממקום למקום והקופץ ממקום למקום ע"ש בפירמב"ם, והחילוק שנתן בפי' הר"ש שם לא יתכן כי הרבה פעמים מצינו קפץ בחיות ד"מ ירוש' תענית פ"ד דס"ח ע"ג עד שנעץ החזיר וקפץ מא"י ארבעים פרסה, ירו' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ד עגלים וסייחין המקפצין. וכנ"ה קפץ לרוב מאדם ומלאכים וגם מדברים ברכות ל"ט. קפץ וברך, מגילה י"ב: הדיוט קופץ בראש עיי"ע הדיוט. נדה ח': מידי דקפיץ

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפו"ו אבל בדפ"ע אחריי בש"ס בירושלמי. [2]) בנו"ג כפרידה [3]) בירוי הקופים עיי"ע. [4]) בנו"ג מפסלת. [5]) בנו"ג הארץ, ושם: ובחולין צ"א: קפצא ליה ארעא ועיי' תר"י אי בראשית כ"ח, י' קפצת ארעא קומוי וכו'. [6]) וכן פירש"י בעירובין בקפיצה: בשם. [7]) עיי' פי' ר"ח לעירו'. [8]) בעי' ערקב פי' רבינו חצי המאמר עפ"י פי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיוליקי דף קי"ד סע"ב) וכאן הוסיף פירוש כנגדו וכו' וגם זה נלקח משם — ובתוספת' בכורות ספ"ד אי' קבץ העליון . . קבץ התחתון.

עליה זבונא . . . מידי דלא קפיץ עליה זבונא, ירוש' שבועות פ"ה דל"ז. קפץ תלת קפיצין — ומי אנא ידע איך אתון קפיצין וכו', ירוש' גיטי' פ"ה דמ"ו ע"ד הכל קופצין עליה לישאנה ירוש' כתובות פ"ט דל"ג: עיי"ע חן (ח"ג, תמ"ב). תוספת' כתובות ספ"ב היאך קפץ פלוני לכהונה. ירוש' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ג איני קופץ אלא למה שאמר לי זקני . . קפוץ לג' דברים ואתה ניצול ואלו הן לתפלה לצדקה ולתשובה. ירוש' חגיגה פ"ב דע"ז. והיו מלאכי השרת מקפצין לפניהם וכו', שהש"ר פ' באתי לגני מקפץ וסליק מקפץ וסליק פסיקת' רבתי פט"ו מקפק צ"ל מקפץ. שבת קנ"ב. זקנה קופצת עלי, ירוש' פיאה פ"ג די"ז ע"ד קפץ עליו החולי וכו', ירוש' כתובות פ"י דל"ג ע"ד קפצה עליהן ירושת תורה, ירוש' כתובות פ"ד דכ"ח ע"ד עיי"ע קפס. ספרא שמיני בריש: קפצה פורענות על נדב ואביהו. הפעיל הקפיץ ב"ר פנ"ו. השם המופשט קפיצה נדה י"א. ושם הקבוץ קפיצות וכן קיפוץ ירוש' ביצה פ"ה דס"ג. קיפוץ עוקר שתי רגליו כאחת ריקוד עוקר אחת ומניח אחת. ועוד השם ֶקֶפֶץ פי' חבור השוק והירך ובע' ערקב פי' רבינו (על פי פי' רגמ"ה) פרק והקבוץ קפיצין ב"ר הנ"ל ויק"ר פ"ו מלאכי חבלה אין להם קפיצין — תוספת' פרה רפי"א (י') ספק הקפצין נ"ל שפי' כל העומד בתלוי כאילו עומד בקפיצה ובפרה פי"א מ"ב אי' באמת כל התלוי — תוספת' כ"י ביצה פ"ג קופץ בכלי נראה שצ"ל קוצץ ובכ"י ב' ודפוסי' אי' חותך] —

* ַקְפָּצָה עיי"ע קפסה.

* קפוצאי עיי"ע קבסיי.

☞ קפוקלטור (?) מדרש שה"ש פ' שימני כחותם . אף עפ"י שמיניתיך קפוקליטור קוזמוקרטור אולי יש לגרוס קומסקלטור פי' בל"י ממונה על שלוחי בי"ר עיי"ע קומס. *[אחי"ה והנכון שצ"ל ספקלטור σπεκουλάτωρ speculator רב הטבחים וכמו שהגיה לנכון בחי' הרד"ל בשהש"ר ובויק"ר פי"ח לי' המלה כי אם קוזמקרטור [1]).

* ַקְפָּר, ַקְפָּרָא (שם פרטי אולו על שם אי' קיפרום Κύπριος) ע"ז מ"ג. אבות פ"ד מכ"א ר' אלעזר הקפר ועיי' חולי' פ"ד: וכמה מקומות עיי' סד"ה צד ל"ג: (דפוס ווארשא), ירוש' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג בן הקפר. בר קפרא עיי"ע בח"ב, קפ"א איכ"ר פתיחת' ד"ה וזכור: משנתו של בר קפרא, קהל"ר פ' בכל עת בר קפרא ור' יצחק בר קפרא אמרי וכו'.

* קופר, קפרן עיי"ע קפד א' וע' קפרן.

* קפראות תוספת' כלים ב"ק ספ"ג בכ"י אירפ' צ"ל קרפאות עיי"ע קרף.

ֶקְפְּרָאמְסָאוֹת [2]) (מל"י ורו' רשום בע' קומפרומסין (gegenseitige Verabredung בריש ויק"ר פ' אל תהי עד (פ"ו) א"ר יוהנן קופרמספאות נתנו ביניהן שאינו כופר בהן והן אינן כופרין בו א"ר יוחנן המשביע לגיונותיו אינו משביען אלא בסייף לומר כל העובר על התנאים הללו תהא הסייף הזה עוברת על צוארו — (א"ב עיי"ע קומפרומסין). *[אחי"ה וש"נ ירוש' מ"ק פ"ג דפ"ב. קומפרומיסין וכצ"ל כאן ובאמת בעיקרי התלמוד בראש הע' נעתק קמפרמסאות אבל באמצע הע' בלי מי"ם] —

קפרן (?) בויק"ר וכי ימוך אחיך פ' אשרי (פל"ד) חמי שקין חמי כרעין חמי קפרין כלומר ראה כמה ראשו שמן — (א"ב פי' בל"ר תלתלי שער יורדים מן הראש על הפנים ובנוסחאות כתוב קפרן פי' בעל בשר כמו קופד בשר). *[אחי"ה הח' אייזלער שיער שר"ב כיון על ל"ר capillosus (ר' ול' מתחלפים) אבל הנכון שעיקר הגי' קפדן בעל בשר וכדאי' בירוש' שקלים פ"ה דמ"ט. חמין קופדן עיי"ע קפד א'] —

* קיפרוס (מל"י Cyprus, Κύπρος, Cyprien אי' בים האמצעי) ירוש' דמאי רפ"ב דכ"ב סע"ב והוא כמון בקיפרוס עקום הוא. איכ"ר פ' על אלה ופ' קלים קיפרס הנהר, ירוש' סוכה פ"ה דנ"ה: והלך הדם בים עד קיפרוס. ועוד עיי"ע הבא אח"ז [3]).

ַקְפְּרס (= ַקְפְּרִים מל"י κάππαρις capparis בלש' סורי' ַקְפָּר בלשון ערבי' كبر, كبار, قبار (Kapper בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו'.) [4]) יין קפריסין עיי' בע' אביונות — (א"ב פי'

---

[1]) ושם בט"ס קוזמוקטור. [2]) כ"ה בכ"י ל"ד ק"ט ה"ב ובדס"ע קפרמסאות. [3]) ועוד עיי"ע כפרוסאי בח"ד, ש"ת. [4]) וכן ירוש' יומא פ"ד דמ"א ע"ד.

בל"י רו' וישמעאל עץ צלף ונץ שלו כמו זית או תמרה קטנה ואחר הפתחו יציץ פרח לבן ולו ריח טוב אשר שמו קפרים כשם העץ ואחר נפילת הפרח יגמול פרי מלא גרעינין אשר שמו אביונה — ולפי דעתי יין קפריסין אולי אינו נקרא על שם קפריסין הנתונים בו אעפ"י שיש להם סגולה לרכך דבר קשה אלא על שם מקום ידוע ושמו קפרוס בנאו הורודוס לכבוד אמו אשר כן שמה). *[אחי"ה ושם מקום זה Κύπρος נזכר בבן מתתיהו על המלחמות ב', י"ח, ו' ותכונתו היה מעל יריחו Κύπρος καθύπερθε δὲ ἦν Ἱεριχοῦντος וכן על הקדמוניות ט"ז, ה' ב' χωρίον ὑπὲρ Ἱεριχοῦντα ושם ושם נזכר של כבוד אמו בנאה הורדוס. ויותר נכון שהיין נקרא על שם אי קפרוס בקיליקיא אשר יינו היה מפורסם (ירושי' חלה ספ"ד ד"ס: תוספת' שביעי' רפ"ה) עיי' קלקי, וכן פירש"י בכריתות יין קפריסין: „שבא ממקום ששמו קפרס". אבל הקבוץ קפריסין מוכיח שיותר נכון פ"א שאי' ברש"י שם (מגליון בשם מ"ר) יין קפריסין שעושין מקפרא של אילן ששמו קפרס כגון הצלף והקפרס ע"כ וכן פי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיילי דף ק"ע:) יין קפריסין שעושין מן אביונות מן צלף ע"כ. וכנ"ה אביונות וקפרס ובברכות ל"ו. אי' קפריסין. ושם ל"ו: האי קפרס ליתא בשעת גמר פירא, ירוש' מעשרות ספ"ד דנ"א רע"ג הקפרס והתמורות מין אחד הן מעשר מקפרס על התמרות ומן התמרות על הקפרס אבל לא מהן על האביונות. ע"ז ל"ח: תוספת' ע"ז ספ"ד הקפריסין ובכ"י אירפ' הקופרצין עיי"ע קפלט — ועתה הראיתי לדעת בתשו' הגאונים (דפוס בערלי' תרמ"ה) ח"א 196 פי' נכון בענין קפריסין ותמרות עש"ה] —

קַפַּשׁ (מל"ע قفش אכל במהירות gierig essen)

בפ' בחלה (מ"ה) א"ל מעשה וקפשה זקן זר אמר להן אף הוא קלקל לעצמו ותיקן לאחרים. פי' חטפה ישראל ולא כהן. ירושלמי (פ"ב דנ"ח סע"ג) קלקל לעצמו דאכלה ואיענש ותיקן לאחרים דאינון אכלין ותליי ביה אית תנא תני תיקן לעצמו וקלקל לאחרים תיקן לעצמו אכלה מכל מקום קלקל לאחרים דאינון סברי שהוא פטור והיא חייבת[1]. *[אחי"ה בפי"מ לרמב"ם פי' קפש כמו כבש ורמ"ז חשב שהוא ל"ר capessere והנכון שהוא ל"ע הנ"ל ופי' חטפו ואכל וכפי' הר"ש ואולי צ"ל בערוך ג"כ חטפה ואכל ישראל וכו'] —

* קֶפֶשׁ ירוש' מ"ק ספ"ג דפ"ג ע"ד איזהו איחוי כאריג הסולם והקפש ופי' פני משה מיני בגדים שהן עשוין כמלבוש חצי הגוף כמו שהנשים נותנין עליהן לתפארת וכו' וקה"ע פי' לקפל התפירה וי"ג והקפל. עיי"ע סלם.

* קפשקר עיי"ע קלפנדר.

קץ (= קָצָה, קצי, קצץ מל"מ קצה, קצץ ובלשון ערבית قصّ, קוץ כולם ענין חיתוך וכריתה ablösen abschneiden, sondern) בפ' ח' בשביעי' (מ"ו) תאנים של שביעית אין קוצץ אותן במוקצה[2] אבל קוצה הוא[3] בחורבה[4]. בר"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ כ"א:) ובפ"ג במעשרו' (מ"ד) מצא קציצות בדרך אפי' בצד שדה קציצות[5]. בפ"ב במעשרות (מ"ז) ובס"ג דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ צ"ב סע"א) לקצות בתאנים וכו'. בס"ג דפ' המביא כדי יין (ביצה ל"ה:) ופ"ב במעשרו' (מ"ח) זה לאכול וזה לקצות חייב כבר פי' בע' מוקצה (ב'). בפ"ט במקואות (מ"ז) ר' יהודה אומר אף של קייצין כיוצא בהן. פי' סודר שמשימין לפניהן קוצצי תאנים לייבשן כדי לשמור הבגדים[6] ובפ"ז בפרה (מי"ב) האוכל על מנת לקצות כשר ואם קצה פסול היה אוכל והותיר זורק מה שבידו לתחת התאנה או לתחת המוקצה בשביל וכו'. בפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ה.) כנס את קייצו. בסנדל בפ' כ"ו בכלים (מ"ג) וכל ב' אצבעות טהורות חוץ משל קייצין. [*אחי"ה וכנ"ה קוץ, קצה, קצץ שבת קל"ב: אפי' יש שם בהרת יקוץ, שם קל"ג. לקוץ בהרתו וכו', סנהד' נ"ח: קץ ידא, ב"ק צ"א: דקץ תאינתה בלא זמנה, ב"מ ק"ז סע"ב ניקוץ מר א"ל קוצו עילאי ותתאי והדר ניקוץ וכו' עד אי קייצא קייצנא ואי לא קייצו אמאי איקוץ, שם ק"ח רע"ב א"ל קוצו קוצו אתא רבה בר רב הונא אשכחיה דקייץ אמר מאן קצייה תקוץ ענפיה עיי' פירש"י. נפעל תקצץ נדה י"ג רע"א ושבת ק"ח

1) בנו"ג דאינון סברין מימר שהוא פטור והיא חייבת. וכן הגי' נכונה שהוא פטור והיא חייבת בדפ"ר אבל בכ"י ק"ט ודפ"ע מפיזי והלאה אי' שהיא פטורה והיא חייבת. 2) עיי"ע. 3) וכ"ה בכ"י ש"ס. 4) וכ"ה בדפו"ו בסיליאה וקראקי וכ"ה במשניות ובירושי' ובכ"י ש"ס אבל בנו"ג אין קוצין . . . אבל קוצץ ובירו' שביעי' פ"ח דל"ח: אי' אין קוצין . . אבל קוצה. 5) כ"ה נכון בכ"י ובדפא"מ אבל בדפ"ר פיזי וויניצי קציצות שני מתחיל ערך בפני עצמו בט"ד, במשניות במעשר אי' קציצות וג"ב ס"א קציעות וכ"ה בכ"י ש"ס ובב"מ וכ"ה בר"ש וברע"ב. 6) וכ"ה בפי' הרמב"ם אבל בר"ש אי' מלקטי קוצים.

סע"ב וק"ט רע"א כמה פעמים. נדה ע"א: וקוֹצָה לה חלה, ירוש' ברכות פ"ח די"א: קוֹצָה חלתה ערומה, ירוש' כתובות פ"ז דל"א: פלוני קצה חלתה . . אינה קוצה לו חלה, ירוש' מעשרות ספ"ב ד"נ סע"א כמה פעמים: קוצין, לקצות. שהש"ר פ' ראשו מי שהוא טפש מהו אומר מי יוכל לקצות את זה מי שהוא פקח מהו אומר הרני קוצה וכו' עד שהוא קוצה את כולה ויק"ר רפי"ט א' קוצץ . . קוצץ. ירוש' ברכות פ"ו ד"י. רב כד הוה קָצֵי וכו' ושם פ"ח די"ב. יהב ליה עגולה דקצי, ירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד הוה עמן חד עיגל קצין פלגא וכו' תרג' ירוש' א' פחות אתה פתים (ויק' ב', ו') מיקציא תיקצי יתה קציין כפי' גי' הערוך קץ ו' ע"ש וש"נ נדה הנ"ל ועוד יתר מקומות מהציונים ששייכים לזה הע' ובאמת בדפ' פראג התחכם רמ"ל לכוללם יחד אבל בכל כ"י ודפ"ע המה נפרדים הפעיל הקצה, הָפעל הוּקְצָה שבת מ"ה. הואיל והוקצה למצותו הוקצה לאיסורו. והשם מוקצה עיי"ע. ועוד קְצָיָא הקבוץ קְצָיָין מל"ס פי' חתיכה עיי"ע קץ ו'. ותואר קַיָּץ פי' קוצץ תאנים לייבשן כפי' הערוך עיי' חוץ הציונים הנ"ל עוד בירוש' ברכות ספ"ד ד"ח ע"ג ברועים ובקייצים. קידושי' פ"ב: צבי קייץ וארי סבל, ירו' קידושי' ספ"ד דס"ו ע"ד ארי סבל ארי קייץ. כלים פכ"ד מט"ו עיי"ע פרקלן ושם פי' רבינו ללקוט קוצים וכן פי' הר"ש שם ובמקואו' פ"ט מ"ז אבל הרמב"ם פי' במקואות וכן בכלים שם קייצין המייבשים הפירות הלחים כתאנים וענבים וכו'. וקייץ הוא כמו קייט עיי"ע תוספת' סנהד' רפ"ה דור לי בחיי ראשך וקיבל עליו אין יכול לחזור בו ומעשה באחד שנתחייב לחבירו שבועה בבי"ד ונדר לו בחיי הקייץ וקיבל עליו והעירני חמי מהור"א לוי דבית אל חיים המכונה ד"ר בעטטעלהיים זצ"ל כי בתשוב' הריב"ש סי' קל"ד הובא בשם הרמב"ן גי' התוספת' ואפי' נשבע לו בחיי הקרן ופי' שם הריב"ש בחיי קרן כלומר בחיי בעל הקרן והוא בחיי השור או בחיי הקרן ממש והוא השופר שתוקעין בו וכו' עש"ה ועיי' ג"כ סוף סי' ת"צ בתשו' הריב"ש] —

קץ (= קַיְצוֹן תואר מן קַיִץ פי' פירות של קייץ sommerlich בלשון סורי' קַיְטָיָא בל"ע قيظى) כשביעי' פ' בנות שוח (פ"ה מ"ד) וכן בצלים הקיצוני' פי' הנאכלים בקיץ [1]). ירושלמי (פ"ה דל"ו רע"א) קיטנאי [2]). קיץ וחורף (בראשית ח', כ"ב) תרגומו קיטא וסיתוא. בקונם יין בנדרים (ס"א:) עד הקיץ עד שיהא הקיץ עד שיתחילו העם להכנים בכלכלות. גמר' (שם) כלכלה של תאנים ולא כלכלה של ענבים. *[אחי"ה בתוספת' נדרים רפ"ד הנודר מן הקיץ אין אסור אלא מן תאינים בלבד רשב"ג אומר ענבים בכלל הקיץ. נזיר ח': תוספת' נזיר פ"א הילקטי קיץ עיי"ע הלקט א' וב' [3]). ב"ב כ"ח. כנס את קייצו פי' תאנים שליקט ורבינו הביאו בע' הקודם לזה. ב"מ ק"ו: וב"ר פל"ד חצי סיון תמוז וחצי אב קייץ. והפעל קַיֵּיץ כ"ר שם מקייץ אני עליהם את העוף ודרש וקץ (ישעיה י"ח, ו')] —

קץ (= קַיֵּץ, קַיֵּיץ מע' הקודם בהשאילה עיי' בפנים. קייץ המזבח die Uebersommerung des Altars) כר"ג דפ' שני דייני גזילות (כתובות ק"ו:) מותר תרומה מה היו עושין בה וכו' עד ומקיצין בהן את המזבח וזהו ששנינו בפ"ד בשקלי' (מ"ד) מותר פירות קיץ למזבח. בס"פ החליל (סוכ' נ"ו.) ומקריב את הכל. גמר' (שם) לאיתויי קייץ המזבח. בפ"ק בשבועות בגמ' היה ר"ש (י"ב.) א"ר יוחנן מקיצין בהן את המזבח. תניא נמי הכי (מהן) [צ"ל מה הן] מביאין מן המותרות קיץ בבנות שבע למזבח [4]) והכתי' (ויקרא ב', י"א) כי כל שאור וכל דבש וגו' תאני ר' חנניא [5]) בבנות שבע לאדם [6]). פי' „מקריבין אותן שלא לשם תמידין אלא כמו מיני מגדים שאינם מעיקר הסעודה אלא לקינוח סעודה כך ענין קיץ למזבח. תניא נמי הכי מה הן מביאין מן המותרות קיץ למזבח בבנות שבע שהן תאני חיוורתא לאדם שאוכל אותן בקינוח סעודה" [7]). בפ' שתי מדות בגמ' מדות הלח (מנחות צ':) ואם לאו מקיצין בהם את המזבח וקיץ זה מהו [8]) עולות בשר לשם ועורות לכהנים (א"ב פי' כמו פירות קיץ הבאים בקינוח סעודה).[*אחי"ה וכן פירש"י בשבועו' י"ב רע"ב ד"ה קיץ: כאדם שמביא בקינוח סעודה מיני מתיקה והוא לשון קיץ כדכתיב (ש"ב ט"ז, ב') הלחם והקיץ לאכול לנערים ע"כ וכן פירש"י בכתובות נ"ו. וז"ל קייץ המזבח כשהוא בטל שכלתה הקטרת תמיד ואין מביא נדר ונדבה וכו'

---

[1]) וכן בפי"מ להרמב"ם חמיוחדות לזמן הקיץ וזה מפני שיבשו מאוד ובר"ש שנזרעים בקיץ ובמהר"י במ"צ הנזרעים בקיץ ונתלשים בקיץ. [2]) וכ"ה בר"ש קייטנאי ובמהר"י במ"צ קיטנא וצ"ל קיטנאי ובנו"ג בירוש' קטינאי וצ"ל קיטנאי עיי"ע קיט. [3]) ובירו' נזיר פ"א דנ"א. הגי' כמלקטי (!) קייץ. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס וגי' בנות שבע אי' ג"כ בתוספ' הרא"ש ועיי' תוספ' ר"ה ט"ו: ד"ה בנות שוח. [5]) בנו"ג חנינא בכ"י ש"ס חביבא ובשקלי' הגי' חנניה עיי' למטה בפנים. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג כבנות שוח לארם. [7]) הועתק מפי' ר"ח לשבועות [8]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ר ושם מהן וצ"ל מהו.

עד ולשון קייץ כאדם האוכל תאנים בקינוח סעודה ועיי' ג"כ פירש"י במנחות צ'. ד"ה לקיץ המזבח. וכן פירש רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיילי דף ל"ה.) לקיץ המזבח שקונין מהן עולות ומקיצין המזבח בהן כשאין שם קרבנות ע"כ. וכן פי' רע"ב בשקלי' פ"ד מ"ד ע"ש. ושם ר' ישמעאל אומר מותר הפירות לקיץ המזבח . . ר"ע אומר מותר התרומ' לקיץ המזבח . . ר' חנניה סגן הכהנים אומר מותר הנסכים לקיץ המזבח. ובירוש' שקלים פ"ד דמ"ח סע"א ורע"ב אי' קייץ למזבח, והפעל שם מקייצין בהן את המזבח, ירוש' יומא רפ"ה דמ"ב: מקייצין בה את המזבח, במנחות צ': מקיצין, כתובות ק"ו: מקיצין בו את המזבח, תוספת' מנחו' פ"י לוקחין בהן עולות ומקיצין את המזבח. שבועות י"ב. אין מקיצין בגופן אלא בדמיהן, שם רע"ב אין מקיצין בעולת העוף] —

קץ (= קוֹץ מל"מ ענין דרדר Dorn פיעל קוֵּץ ונתפעל נתקווץ נטל הקוצים die Dornen entfernen) בפ"ד בשביעית (מ"ב) שדה שנתקווצה תזרע למוצאי שביעית. ובבכורות פ' כל פסולי בגמ' הצורם (ל"ד:) ובפ' השולח גט בגמ' המוכר עבדו (גיטי' מ"ד:) פירוש שנטלו ממנה הקוצים [1]. בריש משקין בגמ' ויוצאין אף על הכלאים (מ"ק ו'.) ויוצאין לקוות את הדרכים פי' לפנות הקוצים שבדרכים [2]. בב"ר פ' מ"ו (מ"ה) ויבא אל הגר א"ר חנינא הקוצין [3] הללו אינן לא ניכושין [4] ולא נזרעין ומאליהן הן מתמרין [5] ועולין. פי' הקוצין הללו אין אדם חופר הקרקע שלהן ולא זורען ומאליהן נצמחין כך הגר אבל שרה כחטה הזו וכו' [6]. מן הקוצין ומן הגרדין (סוכה ט'. מנחו' מ"ב:) ככר פי' בע' גרד (ד') בפ' י' יוחסין בגמ' כל האסורין (קידושי' ע"ה:). ויעשו להם מקצותם כהני במות (מ"ב י"ז, ל"ב) מן הקוצים שבעם כלומר מן הרשעים [7]. בפסיקת' דסליחות (פסיקתא דר"כ צד קס"ז:) שמח משה ואמר אין בישראל קוצץ בן קוצץ, בגמ' דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ג:) יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו. *[אחי"ה וכעין זה בירו' מעשרות ספ"ג ד"נ סע"ד ולא קוצין כסיחין כסחתי א"ל ולא הוה לילך לך לסוף העולם להניח בעל הגינה שיקוץ את קוצין. בענין קוצץ עיי"ע קץ ו'. ובעל עיקרי התלמוד הביא עוד דוגמא וז"ל וכפ"ק דעירובי' מידי דהוא אקוץ [8] פי' שהנחש אינו מטמא אעפ"י שהורג כמו הקוץ שמכה ואינו טמא ורבינו צמח פי' נחש עוקץ וממית לא כארי וזאב שדורסין [9] ופירש"י בס"פ קמא דסנהד' (י"ז:) כמה קוצים יש שהורגים ג"כ ואינם טמאים עכ"ל [10]. וכנ"ה בשבת קמ"ד: קוצי שדות לגמליהם. כלאים פ"ה מ"ח המקיים קוצים בכרם עיי' ירוש' כלאים רפ"א דכ"ו ע"ד. ירקין של קוצים מס' כלה פ"א דפ' קרניל בנו"ג בט"ס ארקין. ר"ה י"ז סע"א אליה וקוץ בה עיי' פירש"י קוצים ודרדרים עיי"ע דרדר (ח"ג, קמ"ד). ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד עין קוץ עיי"ע — בתי קוצין שו"ט מזמור י"ד עיי"ע יוסה (ח"ה, קי"ט) — וממנו התואר קיווץ עיי"ע קווצים ומ"ש] —

קץ (= קוֹץ, קוֹצָה מענין הראשון בהשאילה קו חד כקוץ על האותיות) בפ' הקומץ רבה בגמ' שתי פרשיות (מנחות כ"ט.) לא נצרכה אלא לקוצו של יוד [11] פי' כתרו של יוד [12]. לדרוש על כל קוץ וקוץ (מנחות כ"ט:) פי' על כל כתר וכתר [13]. בויק"ר זאת תהיה פ' ראשו (רפי"ט) קוצי ר' אליעזר ור' יהושע פי' דורשין כתרי אותיות. *[אחי"ה בנו"ג בויק"ר שחורות כעורב אלו קוצי האותיות דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר תלתלים במי הן מתקיימות וכו' אבל כגי' רבינו ענינו ר"א ור"י היו דורשין קוצי אותיות ולכן נקראו בשם קוצי אותיות של ר"א ור"י עיי' חידו' הרד"ל וגי' מד' שמואל פ"ה קצת משונה ע"ש. ובויק"ר שם ומד' שמואל שם אפי' דברים שאתה רואה אותן קוצין בתורה תלתלי תלתלים הן, שהש"ר פ' ראשו אפי' דברים

---

[1]) וכ"ה בפירש"י בגיטין ובכורות וע"ש התוספו' שהסכימו עם פירש"י ובגיטי' הביאו פי' ר"ח כמו כן וכן פי' רגמ"ה בבכורות (בקובץ כ"י אנגיילי דף צ"ח.) שנתקווצה: שעקר הקוצים ממנה. וכן בירוש' שביעי' פ"ד דל"ה. (שנייקווצה) [שנתקווצה] תמן אמרין בשניטלו קוציה. [2]) וכ"ה במיוחס לרש"י במ"ק ה'. ד"ה לקווץ. [3]) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע הקיצונין. [4]) בנו"ג מתנכשין. [5]) בנו"ג יוצאין ומתמרין. [6]) הסיום אבל שרה וכו' לי' במדרש רק החטים הללו וכו' ע"ש. [7]) וכ"ה בירושי ע"ז רפ"א דל"ט. מקצות העם א"ר לא מן הקוצים שבעם ומפסולת שבעם ובעיקרי התלמוד פי' שהם כקוצים או מוקצין מן העם לפיסול. [8]) כיון לדף י"ג: מעשה קוץ בעלמא אבל בד"ם הגי' מידי דהוה אקוץ וכ"ה בסנהד' י"ז רע"ב מידי דהוה אקוץ בעלמא וכדאי' בילק' כ"י ובכ"י א"פ בעירו' עיי' ד"ס שם צד י"ט: [9]) וזו דוגמא אחרת לרשימת פירושי רבינו צמח גאון עיי' מבוא לח"א, XIX רשימה על פי עיקרי התלמוד. [10]) וברש"י לפנינו קצת בע"א וכל הדבור ולא היא לי' בדפ' שונצינו. [11]) בנו"ג לקוצה אבל ברש"י ובתוס' לקוצו. [12]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט. [13]) ועיי' פירש"י.

שאתה רואה אותם שהם קוצים בתורה הן קוצי קוצים ר"א ור"י אומרים תילי תילים. עירו' כ"א סע"ב ילק' שהש"ר תתקפ"ט מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות, ובכ"י ש"ס מינכען אי' על כל קוצה וקוצה ובכ"י א"פ על כל קוצה וקוצה של תורה ובאה"ת ובילק' כ"י שה"ש (הובא בד"ס עירו' צד ל"ט :) קוצה וקוצה של כל אות ואות. שמ"ר רפ"ו שלמה ואלף כיוצא יהיו בטלין וקוצה ממך אינו מבטל, ועיי' ילק' מ"א סוף רמז קצ"ה ושם אי' אות אחת אינה בטלה ממך וילק' שה"ש ר' תתק"ץ וכ"ה באגדת בראש' פע"ה ויו"ד ממך אינה בטלה, ירוש' סנהד' פ"ב ד"כ ע"ג ודבר ממך אינו בטל] —

קץ (מל"מ קוּץ, קָצַץ עיי"ע קץ א' וכן בל"ע قصّ, قصّ abhacken, abschneiden) בפ' בני העיר בסוף[1]) גמר' (מגילי ל"א :) ואל תקוץ בתוכחתו (משלי ג', י"א) אל תעשם קוצים קוצים[2]) פי' ענין חתיכות כלומר אל תחתכם אלא כולן ביחד[3]). ע"א אל תקוץ כמו (שמות א', י"ב) ויקוצו מפני בני ישראל לשון עקא כלומר לא יהא לך עקא מהם כי ממנו תוצאות חיים (משלי ד', כ"ג)[4]). בפ' ב' בחלה (מ"ג) ובסוף נדה (ע"א :) האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות את עצמה[5]). בגמ' דפ' אין דורשין (חגיגה י"ד :) אחר קיצץ בנטיעה „פי' כיון שכינו המקום ההוא פרדס אמרו קיצץ בנטיעה כלומר דבר כלפי מעלה"[6]). בפ' ד' מיתות בגמ' המגדף (סנהד' נ"ח :) אמר ר"ל כל המגביה ידו על חבירו וכו' עד רב הונא קץ ידא. בפ' אלו הן הלוקין בגמ' יש חורש (מכות כ"ב .) וליחשוב נמי הקוצץ בהרתו ואזהרתיה מהכא השמר בנגע הצרעת (דברים כ"ד, ח'). בס"ג דפ"ב בכתובות (כ"ח :) שאכלנו בקצצה של בית פלוני כיצד קצצה[7]) וכו'. מה שיבה חולץ וקוצה וטח כבר פי' בע' בא. בפ' איזהו נשך בגמ' הלוהו על שדהו (ב"מ ס"ז :) אלא במאי ניכול בקיצותא היכי דמי קיצותא וכו'[8]). בפ"ק ביומא בגמ' ומקטיר את הקטרת (י"ז.) האי לשכה אקצויי מקציא פי' מוקצה היתה מקרנים ולא היתה במקצוע צפונית מערבית ולא במקצוע מערבית דרומית אלא באמצע רוח מערבית מאן דאתי מצפון כיון שלא היה מוצאה בצפון מיחזיא ליה בדרום ומאן דאתי מדרום כיון שלא [היה] מוצאה בדרום מיחזיא ליה בצפון ומסתברא אעפ"י שלא היתה בקרנים ממש ולא היתה בכיוון בחצי רוח מערב אלא יותר מקורבת למערבית דרומית ממאי מדרמינן[9]) וכו' זה הפי' קבלתי מר' משה הדרשן מעיר נרבונא[10]). בפ' י"א בכלים (מ"ג) ר' יוחנן בן נורי אומר הקצוצות[11]) פי' מלשון (שמות ל"ט, ג') וקצץ פתילם[12]). פתות אותה פתים (ויקרא ב', ו') תר"י (א') מקציא תיקציא יתה קציין. *[אחי"ה ובנו"ג בתר"י א' וב' רסיק יתה ריסוקין, וכן בל"ס קְצָיָא פי' חתיכה וכנ"ה עוד בשמ"ר ספ"ו המשל אומר מן שמייא לית הנאה אלא מן קצייא וכ"ה בתנחומא וארא סי' ב' ורבינו הביאו בשם הילמדנו (שהוא הוא תנחומא שלנו מספר שמות כידוע) בע' שמח' ופירשו יפה ע"ש. והפעל קצא בל"ס כמו קְצָה (= קצץ) בל"מ ומזה ירוש' ברכות פ"ו ד"י. פ"ח ד"ב. וירוש' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד ויתר ציונים שהבאתי בע' קץ א' וכן ספרא מצורע נגעים פרק ד' פרשה ז' חולץ וקוצה וטח. אתפעל אתקצי ובהבלעת התי"ו יומא י"ז. עיי' לעיל בערוך, שבת מ"ג. איתקצאי עש"ה כמה פעמים ועיי"ע מוקצה ב' — ושרש קצץ הוא כל"מ ענין שבירה ופסיקה ד"מ תוספתי' שבת רפי"א (י"ב) הקודח והגורר והקוצץ, ירוש' כלאים פ"א דכ"ז. הלכו וקצצום, ב"ק צ"א : נטיעותי קצצת אתה אמרת לי לקוצצם פטור ושם : אסור למקצצא. ירוש' שביעי' פ"ד

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר. [2]) בנו"ג מוסר ה' בני אל תמאס ר"ל אמר וכו' אבל רש"י פי' וז"ל במסכי סופרים (פי"ב) יליף לה מספיה דקרא ואל תקוץ בתוכחתו אל תעשו קוצין קוצין פסקים פסקים לשון קציצה ע"כ ובמסי סופרים שם אי' אל תקוץ בתוכחתו אל תעשם קוצים קוצים וזה ממש כגי' רבינו וכ"ה מפורש יוצא בירוש' יומא פ"ג דע"ד סע"ב ובדב"ר רפ"ד אי' מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו אל תעש את התוכחות קוצין קוצין אלא אחד קורא את כולן והוא ממש כפיי הראשון בערוך ואולי בא משם. ובקהל"ר פי' אל תבהל : ואל תקוץ בתוכחתו אל תעש תוכחתו של הקב"ה קוצים קוצים. וגי' כ"י ש"ס מינכען אי' ג"כ סוף הפסוק ואל תקוץ בתוכחתו וכ"ה ברי"ף ובר"אש וכ"ה בפי' ר"ח אבל מלות אל תעשם קוצים קוצים לא העתיק. [3]) וכתב בעל עיקרי התלמוד וז"ל והני מילי מוסר ראשון אבל של והיה כי תבא יוכל לקוץ וכבר נהגו גם בזה שלא להפסיק. [4]) כ"ה רק בדפו"ו אבל בכ"י ובדפ"ע ראשונים ואחרונים לי' וכן לא העתיקו בעל עיקרי התלמוד. [5]) בעי' קץ א' הבאתיה וגם ש"נ ירוש' ברכות וירוש' כתובות ע"ש. [6]) הועתק מפי' ר"ח בחגיגה ויסר דבריו הלא הם נכללים בעי' אבני שיש עש"ה. [7]) בדפ"ר קציצה. [8]) זה הציון יותר יתכן להיות בעי' הבא אח"ז. [9]) כ"ה נכון בדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל בדפו"ו בט"ס מדמינן. [10]) עיי' מבוא לח"א צד XV. [11]) כ"ה במשניות ובש"ס הקצוצות ובר"ש הקצוצין. [12]) וכ"ה בר"ש אבל הרמב"ם פי' בע"א ורעבר"ט פי' כמו כן אם קצין כלים לחתיכות ועיי' תוי"ט.

דל״ה: עיי״ע נתק. יבמות מ״ח. ספרי תצא פ׳ רי״ב תקוץ עיי״ע עש ב׳. שמ״ר פ״א קוץ (דה״י א׳, ד׳ ח׳) כלב שקצץ מרגלים. ב״ר פפ״ה לסמוך רשע אל רשע קוצץ לקוצץ, ירוש׳ יבמות פ״ב ד״ד. קוצץ בן קוצץ, פסיקת׳ דסליחות עיי״ע קץ ד׳ ושייך לזה הערך. נפעל נגעים פ״ז מ״ה מי שהיתה לו בהרת ונקצצה טהורה. ועוד עיי׳ נדה י״ג. ירוש׳ נדרים פ״ג דל״ח. ירוש׳ קידושי׳ פ״א ד״ס ע״ג. פיעל ב״ר פ״ו מקצצא ארזין מקצצא אילנות וכו׳ ושם פי״ט שלא יפול ויקצץ הנטיעות, פסחים נ״ו. ירוש׳ פסחים רפ״ט דל״ו ע״ד קיצץ דלתות של היכל וכו׳, ירוש׳ ברכות פ״ח די״א. מקצץ תורמוסין [1]), שם פ״ב ד״ה ע״ג היה מקצץ כל נטיעותיו שמ״ר פ״כ וקצצו הנטיעות, חגיגה י״ד: עיי׳ לעיל בערוך וכן בירו׳ חגיגה פ״ב דע״ז: הציץ וקיצץ בנטיעות, שהש״ר פ׳ הביאני המלך כיצד קיצץ בנטיעות בשעה שהיה נכנס לבתי כנסיות ומדרשות וכו׳ ע״ש [2]). והתואר קַצָּץ פי׳ כורת אילנות ויק״ר פכ״ג הביא קצצים לקוצו שהש״ר פ׳ כשושנה הביא קצצים לקצצו. והשם המופשט קיצצה ירו׳ שביעית פ״ד דל״ה. מתכוין שתהא קיצצתן [3]) שוה, וכן קְצִיצָה, קְצָצָא פי׳ כריתה ב״ק צ״א: אילן העומד לקציצה איכ״ר פתיחתא סי׳ ל״ג פ׳ ויהי לאבל שבו (ט״ו באב) זמן קציצה יפה לעצים שכל עצים שנקצצין בו אין עושין מאכלות (עיי׳ תענית ל״א.), בכורו׳ ל״ד: בהאי קציצה קנסוה רבנן, פסיקת׳ דר״כ צד פ״ד. קצצה של ארז, ילק׳ בשלח ר׳ רכ״ה קצצים של ארז, תנחומא הישן בשלח סי׳ ד׳ קצצין של ארז, שהש״ר פ׳ גן נעול קצצה של ארזים, ירו׳ כתובו׳ פ״ח דל״ב: אילנים וקצצות וכו׳. קציצות (קציעות) מעשרות פ״ג מ״ד ב״מ כ״א: עיי״ע קץ א׳. ועוד ענין קצוצות חתיכות עצים כלים פי״א מ״ג עיי׳ לעיל בערוך ותוספת׳ כלים ב״מ רפ״א העושה כלים מן הקצוצות. ובל״ז תוספת׳ ב״ק רפ״ג טול את הקצצין ותן לי את הנטיעות. ובל״א ביחיד ב״ק ס״ז. מעיקרא קיצצתא והשתא צינורא. — קצצה היינו שבירת החבית מלאה פירות לסימן שבני המשפחה רחקו עצמם מהקרוב שנשא אשה שאינו הוגנת מבואר היטב בכתובות כ״ח סע״ב. בירוש׳ קידושי׳ פ״א ד״ס ע״ג נאמר ג״כ לענין אחוזה וז״ל בראשונה היו קונין בשליפת המנעל.. חזרו להיות קונין בקצצה מהו בקצצה בשעה שהיה אדם מוכר שדה אחוזתו היו קרוביו מעידין חביות וכו׳ ואומרין נקצץ פלוני מאחוזתו וכו׳ אף מי שהוא נושא אשה שאינה הוגנת לו וכו׳ עד ואומרים נקצץ פלוני ממשפחתו וכו׳ וכ״ה ברות רבה פ׳ וזאת לפנים ע״ש, ועוד בירו׳ כתובות ספ״ב דכ״ו ע״ד (ושם אי׳ קציצה) תוספת׳ כתובות רפ״ג] —

* קֵץ (= קָצַץ, קוץ מענין הראשון רק בהשאילה בענין חתוך הדין וגזירה ופי׳ כמו קצב (festsetzen, bestimmen שבועו׳ מ״ה: שתים קצצת לי והלאה אמר לא קצצתי לך אלא אחת, ב״מ ס״ז. לא קץ ליה פי׳ לא קצב לו הרבית, שם ס״א: רבית קצוצה (הפכו אבק רבית עיי״ע אבק), וכ״ה בל״ס קְצָצָא רבית. נפעל ויק״ר רפ״ל בר״ה נקצצין מזונותיו של אדם [4]). והשם שבועות מ״ה רע״ב קציצה ודאי מדכר דכיר ליה. ב״מ ס״ז: קיצותא (כמה פעמים) פי׳ כמו קציצותא, ורבינו הביא היכי דמי קיצותא (שם) בע׳ הקודם. ירו׳ כתובות פ״ו ד״ל ע״ד אם עשת קיצותא גובה את הכל פי׳ סך קצוב. ועיי׳ עוד ע׳ קצותא.

קֵץ (= קִיצָה קבוץ קִיצִין פי׳ מל״מ קץ עת קבועה (bestimmte Frist, festgesetzte Zeit כס״ג דפ׳ ר״י בע״ז (ס״א:) ממונה הבא לקיצים [5]) פי׳ עתים קבועים לישראל זה הבא לשמור כגון לשחרית או לערבית או לצהרים גריעותא היא דכיון דיש לו זמן קבוע יודע לשמור את עצמו אלא שאינו בא לקיצים. *[אחי״ה פי׳ קֵץ (מפעל קָצַץ) בל״מ גבול הזמן והמקום (ישעיה ל״ז, כ״ד; מ״ב י״ט, כ״ג). קצות הארץ (ישעיה מ״א, ה׳) נדרש בב״ר פמ״ד זה שרוי בקיצו של עולם וזה שרוי בקיצו של עולם, נדרים מ״א. כיון שהגיעו קיצו של אדם וכו׳ ותרג׳ קץ (בראשית ו׳, י״ג) קיצא והרבה בתרג׳ וכ״ה בל״ס קֵצָא ואיכ״ר פ׳ בלע ופ׳ צדו וירו׳ תענית פ״ד דס״ט. קרב קיצא דההוא ביתא ולרוב לזמן משיח וגאולה מגילה ג׳. קץ משיח, סנהדר׳ צ״ב: מנו לקץ וטעו. תר״י א׳ לבראשית מ״ט, א׳ קיצא דעתיד מלכא משיחא למיתי, ושם תר״י ב׳ קיצא גניזא, קץ ברכתא ונחמתא. והקבוץ סנהדר׳ צ״ז. מחשבי קיצין, שם: כלו כל הקצין וכו׳ — ירו׳ פסחי׳ פ״א דכ״ז ע״ד ברם הכא אחת לקיצין הן. ע״ז ס״א: לקיצין ורבינו גרס לקיצים ובמשקל עברי זה אי׳ ג״כ בשהש״ר

[1]) ועיי׳ ב״ר פע״ט פסיקתי דר״כ צד פ״ט: וע׳ טלק ועי׳ קלק. [2]) בויק״ר ספ״ה שעריה מקצץ פי׳ שעריו מבולבלים כקוצים ותתכן הגי׳ מקווץ מעי׳ קץ ד׳. [3]) תוספתי שביעי׳ פ״ג קיצתן! [4]) ביצה ט״ז רע״א אי׳ כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר״ה. [5]) בנו״ג לקיצין.

פ' קול דודי: מדלג על החשבונות ועל הקיצים ועיבורין עיי"ע עבר. והיחיד קיצה ירוש' כתובות פ"ד דכ"ט. וירוש' ב"ב פ"ט די"ז. כל מכה שיש לה קיצה.. ושאין לה קיצה וכו' וכתוספת' כתובו' רפ"ד אי' קיצבה. ובלא"ר קיצותא נדרים ד': פ"ו.] —

קֶץ (= קְצָצִין, קְצָצֵי, קְצִיצִין תרמיל וקליפה (Schoten, Hülse) בתוספ' שביעי' בפ' מרבצין שדה (רפ"ב) אם עשה קציצין (גומרין) [צריך לו' גמורין] לפני ראש השנה פי' תרמילין. ובר"ג דכלאים דבני מערבא (ירו' כלאים פ"א דכ"ז.) וקצצויי דמיין לחרובה. *[אחי"ה כל הערך נשמט בכ"י ערוך וכן לי' בעיקרי התלמוד אבל אי' בכל דפוסי' הראשונים. וגי' קציצין בתוספ' שביעי' אי' בכ"י אירפ' אבל בדפו' בט"ס קצוצים, ושם אי' לנכון גמורין וכן מוכח מירוש' שביעי' פ"ב דל"ד. מקצתו עשה קצצין גמורין ומקצתו לא עשה.. ואפי' לא עשה כולו קצצין גמורין לפני ר"ה וכו'] —

קֶץ (= קְצוֹצְיָתָא לפי' רבינו צנור ולפי' רש"י קרשים (Bretter) בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ו.) עבדינהו קצוציתא קני פי' שעושין ממנו צינור. *[אחי"ה ורש"י פי' קרשים וכן מוכח מגזרת המלה שפי' חתיכות עצים כמו העושה כלים מקצוצות תוספ' כלים ב"מ רפ"א עיי"ע קץ ו' וכן ושדי קצוציתיה ב"ר פע"ט. ופסיקת' דר"כ צד פ"ט:] —

קֶץ (= הַקְצָה נ"ל שצ"ל עקצה עיי"ע הקצה) בפ' ד' מיתות בגמ' בעל אוב (סנהד' ס"ה.) ומגדף מאי מעשה איכא הקצת שפתיו הוה מעשה. ס"א עקימת שפתיו הוי מעשה פי' שמעקים ומנענע שפתיו. *[אחי"ה בה"ג, רל"ו: כבר רמזתי על זו הגי' וכי היא נמצאת בכ"י ש"ס ורי"ף אבל בדפ"ש אי' עקיצת שפתיו וזו עיקר מל"ע عقس ממש כמו עקם וכס"א גרס בע' עקם וכ"ה לפנינו] —

קֶץ (= קוּץ מל"מ ענינו געול ומאס Ekel, (Widerwillen, empfinden) בס"ג דפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות ל"ז.) דברים שהנפש קצה בהן יחזיר להן הדמין כגון נבלות וטרפות שקצים ורמשים דברים שהנפש אין קצה בהם בשר בכור[1]) — (א"ב ל"מ זה (שמות א', י"ב) ויקצו מפני בני ישראל).

קֶץ (= קְצִיצָא eines der 4 Gehäuse der Kopf-tefillin) בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד (ברכות כ"ד.) לא קשיא כאן ברצועה כאן בקציצה. בפ' הישן בגמ' אוכלין אכילת עראי חוץ [לסוכה] (סוכה כ"ו:) ת"ר שכח ושמש מטתו בתפילין אינו אוחז לא ברצועה ולא בקציצה עד שיטול ידיו. בפ' י"ח בכלים (מ"ח) תפלה ד' כלים התיר קציצה ראשונה ותיקנה טמאה טומאת מת וכן שניה וכן שלישית וכו' פי' „יש לתפלה של ראש ד' בתים ומכונסין לתוכה ד' פרשיות שמע והיה אם שמוע קדש לי והיה כי יביאך וכל בית שמו קציצה" לפי שהוא קצוצה מחברתה. פ"א קציצה היא הטבלא[2]) במגילת איכה יעיב (פ' בלע) ובסוף הגדה דפ' הניזקין (גיטין נ"ח.) מ' סאה קציצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר. *[אחי"ה בגיטי' אי' כן בשם ר' יוחנן ור' ינאי בר' ישמעאל אמר שלש קופות של ארבעים ארבעים סאה במתניתא תנא ארבעים קופות של שלש שלש סאין ע"ש בפירש"י, ובאיכ"ר פ' בלע אי' בזה"ל א"ר יוחנן שלש מאות קופות של (קצוצי) [צ"ל קציצי] תפילין נמצאו בביתר וכל אחת ואחת מחזקת שלש סאין וכשאתה בא לחשבון אתה מוצא שלש מאה סאין, וכ"ה באליהו רבא פ"ל ושם הסיום: וכשאתה בא לידי חשבון אתה מוצא תשע מאות סאין של תפילין ובירוש' תענית פ"ד דס"ח. אי' כזה"ל ומצאו שלש קופות של קצוצי תפילין של תשע סאין וי"א תשע של שלש שלש סאין. רש"י פי' בסוכה קציצה הן תפילין עצמן דפוס מושבן ורצוען והביא ראיה מגיטי' הנ"ל ובגיטי' פירש"י קצוצי תפילין דפוסי תפילין חוץ מן הרצועה קרוי קציצה והביא ראיה מסוכה כ"ו רע"ב אוחז ברצועה ואינו אוחז בקציצה. ועיי' ג"כ מ"ש תוי"ט לכלים פי"ח מ"ח והפשב"ע בזה הערך] —

קֶץ (= קצה בהפעל הוּקְצָה עיי"ע קץ א' וז') הדלת שבמוקצה (עירובי' ק"א רע"א) כבר פי' בע' מוקצה.

☞ קֶץ (= קִיצוֹצָא (Eidechsenart) תר"י (א') והחמט והתנשמת (ויק' י"א, ל') וקיצוצא וסלמנדרא.

---

[1]) בנו"ג בכורות. [2]) פי' ראשון שייך לרה"ג בסד"ט צד 14 ופ"א שייך לר"ח בסוכה הנ"ל ובעל הפשב"ע האריך בחריפותו לשקל וטריא החלוקים בין שני פירושי הערוך.

* קְצִיצָא (מפעל קץ א׳ ו׳ פי׳ בהשאילה חתוך היינו מאותו תואר von gleichem Schnitt) תרג׳ שני באסתר א׳, ג׳ וכולהון בני קומא חדא וכולהון בני קציצא חדא, כמו בני חתיכה ושיעור ומדה אחת כמו (מ״א ז׳, ל״ז) מדה אחת קצב אחד לכל הנה.

* קְצָצָא, קְצוּצָה (פי׳ מן קץ, קוץ, קצץ חתך והוא הסרים כמו גַוְזָא עיי״ע גז Verschnittener) ברכות ט״ז סע״ב ואע״ג דקיימי דקיימי קצוצי עליה דרבי, שאלתות דר׳ אחאי פ׳ אמור סי׳ ק״ה דאסיר להון לדבית ישראל לסרוסי קצצא . . . ואסור למימר לגוי לסרוסי קצצא דישראל.

קָצַב (מל״מ ונרדף עם חטב, פי׳ כריתה abhacken, abschneiden ועוד בענין גזר bestimmen, verordnen) בפ׳ הניזקין בגמ׳ אין מוציאין (גיטין נ׳ :) ר׳ חנינא אמר לפי שאין קצובין. בפ״ק בביצה (י״א :) בית שמאי אומרים אין נוטלין את העלי לקצב עליו בשר — (א״ב ונקרא קצב מוכר הבשר מפני שהוא קוצב הבשר). *[אחי״ה כולם מענין חתיכה גיטי׳ נ״א. לפי שאין קצובין, ושם : קצובין וחתומין, שהש״ר פי׳ כמגדל מילין קצובין, ירו׳ ברכות רפ״ה ד״ח ע״ד הלכות קצובות. תוספ׳ תרומ׳ פ״א דבר הקצוב מן התורה. ביצה ט״ז רע״א עיי׳ הערה בע׳ קץ ז׳. והשם קִצְבָה (כמו בל״מ קֶצֶב) פסחים ע׳א סע״ב וע״ב. ירוש׳ פסחי׳ רפ״ו דל״ג. שיש להם קצבה . . שאין לו קצבה ועיי׳ ג״כ זבחי׳ י׳ : י״א. שאין להם קצבה . . שיש לו קצבה. ב״מ פ״ט מ״ה מה קצבה בכרי, ירו׳ פיאה רפ״ה די״ח ע״ד מה קיצבה כרי, ירוש׳ ברכו׳ פ״ה ד״ט ע״ג כנותן קצבה למדותיו של הקב״ה, ירו׳ שבת פי״ט די״ז : שלא ניתנה התורה קיצבה, וגם בל״מ קצב ירו׳ מעשר׳ פ״ד דנ״א : שיש בו יין קצב להיסב וכו׳ [1]). ובפיעל תוספת׳ ביצה פ״א מודים שאם קיצב על העלי, ירו׳ ביצה פ״א ד״ס ע״ג לקצב עליו בשר. ירו׳ מכות רפ״ב דל״א ע״ג טבח שהוא מקצב. ואצל האחרונים נקרא מוכר בשר קצב וכפי׳ ר״ב (ועיי׳ ג״כ ע׳ קקל א׳) והוא בל״ס קַצָבָא שוחט בהמות ומזה הענין בביצה כ״ה : נטיעה מקטע רגליהון דקצביא וכו׳ עיי״ע נטע. ר׳ זכריה בן הקצב כתובות פ״ב מ״ט סוטה פ״ה מ״א עדיות פ״ח מ״ב ב״ב ק״א. תוספת׳ כתובות רפ״ג ועוד עיי׳ במבוא ח״א XVII. מ״ש ר׳ צמח גאון בענין מעון הזה] —

☞ קצד (?) תרג׳ ולשלש קלשון (ש״א י״ג, כ״א) ולמצלת קצדיא. *[אחי״ה ר״ב הלך בשטת המתורגמן שהביא כך וסיים הוא המזלג ע״כ אבל בתרג׳ שלנו אי׳ ולמצלת קצריא והוא הכוכס עיי״ע קצר] —

* קַצְדּוֹר עיי״ע קסדור.

* קִצְוָתָא (כמו קִצְבָה) שבועות מ״ב. קצותא דתרעא מדכר דכירי אינש בכ״י פ׳ קיצותא וכ״ה בפי׳ ר״ח. ירו׳ שקלים פ״ב דמ״ו ע״ד שקצותן מן התורה ועוד עיי״ע קץ.

קצה (= קוֹצָה Färberröthe, Krapp) ספיחי אסטים וקוצה עיי׳ בע׳ אסטס וקוצה הוא פואה ומפורש במקומו [2]) ובלעז רויא. *[אחי״ה כ״ה נכון בכ״י ה״ב ובדפ״ר וכ״ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד והוא בלאי״ט robbia מל״ר rubia ובתוספת׳ שבת פ״ט (י׳) אסטים וקוצה ופואה כדי לצבוע וכו׳ [3]), ירוש׳ מעשרות ספ״ה דנ״ב סע״א זרע אסטים וזרע קוצה ועוד עיי״ע אסטים ורמב״ם בשביעית פ״ז מ״א פי׳ בשם יש מי שפי׳ קוצה אלעצפור = عصفر ועיי׳ פ״א בע׳ אסטים. וכן רש״י לועז סטים וקוצה בלעז אחד עיי״ע אסטים בסוף הע׳. בירוש׳ פסחים רפ״ג דכ״ט ע״ד אי׳ קוצם — וכן בל״ר אמצ׳ cucium פי׳ שרש של נטע הצובעים — ובעה״ק שנ״ב אי׳ עץ פריזילג״א בל״א. וכיון על Brasilienholz] —

* קוֹצָה עיי״ע קץ ה׳.

קֶצַח (מל״ט וכן בל״ע قزح Schwarzkümmel) בפ״ק בטבול יום (מ״ה) הקצח השמשמין [4]) והפלפל. ובסוף עוקצין (פ״ג מ״ו) הקצח בי״ש מטמאין ובי״ה מטהרין. בפ׳ הקומץ רבה בגמ׳ ב׳ מנחות (מנחות כ״ג סע״ב) ת״ש טיבלה [5]) בקצח ובשומשמין ובכל מיני תבלין כשרה. בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ על הירקות (ברכות מ׳.) הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב וכו׳ עד ריחא קשי וטעמא מעלי [6]), והפיץ קצח וכמן יזרק (ישעיה כ״ח, כ״ה) פי׳ „קצח דומה לכמון אלא שהקצח שחור״ ובלעז ניילא. *[אחי״ה והוא כלשון רש״י בשם רבותינו ניילא בלעז מל״ר ואי״ט nigella (בל״צ הישנ׳ nielle) ופי׳ רבינו נעתק מפי׳ רה״ג לטב״י הנ״ל (בסדי״ט צד 42) ושם אי׳ עוד פי׳ שונין

[1]) ירושי חגיגה פ״ב דע״ח. בדפי קראטי חוגג וקוצב צ״ל וקוצר. [3]) עיי״ע פאה ג׳. [3]) בשבת פ״ט: במשי ליי וקוצה. [4]) במשניות והשמשום. [5]) בנו״ג תיבלה עיי״ע תבל. [6]) בנוסי ליתנהו תיבות חללו אבל בכ״י ש״ס פי׳ אי׳ הא בריחא ה בטעמא ריחא קשה טעמא יפה.

בטיית. וכ"ה בפי"מ לרמב"ם עדיות פ"ה מ"ג וצ"ל שוניז ובפי"מ להרמב"ם לטב"י שונז וצ"ל שוניז כדאי' לנכוי בפי"מ בעוקצ' הנ"ל והוא ל"ע ופ' شونيز، شنيز شينيز Schwarzkümmel ובעיק' התלמ' הביא כזה הלשון בלעז אשינוז ובערבי קזחא ע"כ והוא בלשון אספמי' agenuz ובל"ע قزحة ועיי"ע שצנית. והראב"ד בעדיות הנ"ל השיג על פי' הערוך והעלה כי קצח הוא קרובייא (carvi) והוא אלכמון (الكمون). — וכנ"ה קצח בתוספת' תרומ' פ"ה ירו' דמאי פ"ב דכ"ב סע"ג. ותרג' קצח (ישעי' הנ"ל) קיצחא] —

* קִיצְחָה (מין בצלים) ירוש' פיאה פ"ג די"ז ע"ג הדין קיצחה כד את זרע ליה הוא עביד בצל דקיק כד את שתיל ליה הוא עביד בצל רב ואין ענינו כמו קצח של מקרא בשם כינוי בצל כדעת פני משה ובאהבת ציון למהרז"ף מבואר מין בצל ועומד לזריעה אבל גזרת המלה לא נתן ולפע"ד כי הוא ל"ס כסחא ומבואר ב ב ר א ל י כסחא: בצלא זעורא דמזדרעין.

* קַצְטַנְטִינְיָה בתש' הגאוני' (בהוצ' ה' הרכבי) סי' רכ"ה צד 105 וצד 362 והיא היא קוסטנטיני ע"ש.

* קִצְטְרָא, קִנְצְטְרָא ס"א של גסטרא עיי"ע בח"ב, שכ"ט: ועוד שם צד ש"ל.

* קצי, קְצָיָא עיי"ע קץ א'.

* קצי, קצייא (שם מקום והר במצרים התחתונה) ירוש' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג ב"ר פל"ג ויק"ר פכ"ז ועיי' מ"ש רש"ב בתנחומא הישן פ' אמור סי' פ"ג, ועוד עיי"ע אלכסנדרום ח"א, צ"ה ומ"ש — ירוש' ביצה ספ"ה דס"ג ע"ב ר' יוחנן דקציון עיי"ע קרציון, קצרתה.

* קָצִין (ל"מ פי' ראש ומנהיג Fürst) ירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ד שהיה עבדו של קצין וכו'.

קצע (= קְצִיעָה das Spalten der getrockneten Feigenkuchen) בפ' שני במעשרות (מ"ז) על מנת שאוכל בשעת הקציעה ולאחר הקציעה פי' תאנים שעושין מהן קציעות מניחין אותן במכתשת וכותשין אותן ועושין אותן כמין ככרות. בפ"ד בתרומ' (מ"י) בדורס ליטרא קציעות על פי הכד. בפ' מי שהפך (מ"ק י"ג:) ומחפין את הקציעות בקש. בר"ג דביצה (ג':) ליטרא קציעות שדרסה עפ"י העיגול. ובני קוצעי קציעות (תעני' כ"ח. ותוספ' תעני' פ"ד (ג')) ככר פי' בע' גנב. *[אחי"ה והפי' בע' גנב הועתק מפי' ר"ח בתענית כ"ח סע"א עיי' בש"ס ווילנא. — וכנ"ה בתוספ' תענית פ"ד (ג') ומחפין כמו קציעות ובכ"י אירפ' בקציעות, ושם להיכן אתה הולך אמר להן לעשות קציעות הללו. והשם המופשט קציעה נגזר מפעל קצע עיי"ע הבא אח"ז] —

קָצַע (מל"מ ענין חתיכה וקליפה abschneiden, abschaben) בפ' כ"ז בכלי' (מ"ד) המקצע מכולם טפח על טפח טמא. בפ' העור בגמ' המפשיט (חולי' קכ"ג:) במקצע ובא דרך סביבותיו. בר"ג דפ' מרובה (ב"ק ס"ו:) הכא במאי עסקינן שקיצען[1] פי' שחתכן. בפי"ב[2] בנגעים (מ"ו) שניהן קוצעין שניהן חולצין[3] פי' „מקלפין הסיד או הטיט שהוא טיח[4] על הקיר שנא' (ויק' י"ד, מ"א) יקציע מבית ומתרגמינן יקלפון מלגיו". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בנגעים (סד"ט צד 27) ושם הסיום: וכדעתיה דר' יוסי מקלפין מן קרקע הבית ג' אצבעות ע"כ והוא בתוספת' נגעים פ"ו היה קולף את העפר שבין אבן לחברתה וכו' ר' יוסי בר' יהודה אומר מקרקע הבית היה נוטל את העפר ג' אצבעות שנ' ואת הבית יקציע מבית סביב ע"כ אבל בתו"כ מצורע פרק ד' פרשה ו' מוכח שלא כדעת ר' יוסי והעלה שהוא סביב לנגע וכ"ה ברש"י בויק' הנ"ל ושם לועז יקצע ר ד ו י " ר בלע"ז והוא abkratzen radere וכן צריך לו' בב"ק ס"ו: תחת ד ר ו ם י " ר וכנ"ה בזבחים צ"ד. עוצבא שחישב עליה לקוצעה עד שיקצענה, ושם: עד דמקצע לה, תוספת' כלים ב"מ רפי"א עד שיקצע. שמ"ר פמ"א קְצִיעֵי צוארייא, ירוש' נדרים פ"ג דל"ח. קציעות המלך והשם המופשט קִיצּוּעַ ב"ק ס"ו: עיי"ע אברזין. ועוד קציעה פי' כמו קציצה פי' בתי התפילין תוספת' כלים ב"ב רפ"ד ושל ראש משיתיר מג' רוחות בין קציעה לחברתה, והפעל שם: קוצעה אעפ"י שהוא עתיד ליתן בה את הרצועה] —

קצע (= קְצִיעָה מל"מ פי' שם בושם בל"ס קסיא בל"י κασσία Cassia, Zimmtrinde) בס"ג דפ' השותפין (ב"ב ט"ז:) קציעה (איוב מ"ב, י"ד) שהיה ריחה נודף כקציעה[5]. בפ"ק בכריתות בגמ' פטום הקטרת (כריתות ו'.) מר וקציעה שבלת נרד וכרכום. מר ואהלות קציעות (תהלים מ"ה, ט') בל' יון קסיאה ובלש' קדש קידה[6]. בתוספת טבול יום (פ"ב

[1]) בכ"י ק"ט וברש"י שקצעין. [2]) כאן היא התחלת ערך מיוחד בדפ"ע ללא צורך. [3]) בנו"ג שניהן חולצין שניהן קוצעין וכ"ה בתו"כ מצורע פרק ד'. [4]) וכ"ה בכ"י ק"ט וכדאי' בפי' רה"ג אבל בדפ"ע טוח. [5]) וכ"ה בתרג' איוב שם. [6]) וכ"ה בפי' רגמ"ה לכריתות ולב"ב.

ענולי דבלה שנפל משקה על מקצתן הרי זה נוטל [1]) עובי שלש אצבעות על רוחב מל׳א קציעה. *[אחי״ה ותרג׳ וקדה (שמות ל׳, כ״ד) קציעתא והקבוץ קְצִיעָתָא תרג׳ תהלים הנ״ל ועיי״ע קדה] —

קָצַף (מל״מ ענין שפיכת חמה zürnen בהפעיל הִקְצִיף (zum Zorn erregen בהגדה דפ״ק במגילה (י״ג:) ובב״ר פפ״ט (פפ״ח) הקציף הקב״ה מלך על עבדיו לעשות רצון צדיק. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ש״ם פ׳, ובכ״י ב׳ ול׳ ובילק׳ וברש״י כ״י (הובא בד״ס מגילה צד ל״א.) אדונים על עבדים וכ״ה בב״ר הנ״ל אדונים על עבדיהם ליתן גדולה לצדיקים ובנו״ג במגילה אדון על עבדיו. והשם קִיצָּפוֹן ספרא שמיני פרק ב׳ פרשה א׳ אף אהרן היה בקיצפון, ויק״ר פל״ב להם הוא הקצפון ולי מה אני קצפון, אסת״ר פ׳ והיום הזה כדי הקצפון לבזיון הזה וע״ש ושם פ׳ בימים ההם: מה קצפון היה שם וכו׳ והשם המופשט קציפה אסת״ר פ׳ והיום הזה איכ״ר פתיחת׳ פ׳ כי אם ופ׳ אזכרה נגינותי. ועוד בל״מ קֶצֶף ובפרט שם א׳ ממלאכי חבלה תרג׳ ירוש׳ במד׳ י״ז, י״א. י״ב שמ״ר פמ״א פמ״ד ושאר המקומות שציינתי בע׳ חמה (ח״ג, תכ״ג)] —

* קצץ, קציצא, קצצא, קצוצא עיי״ע קץ א׳ ו׳ וקודם ע׳ קצב.

קָצַר (מל״מ ענין כריתת התבואה baschneiden, ernten) בפ׳ מקום שנהגו (פסחים נ״ה סע״ב ונ״ו.) קוצרין [2]) וגודשין. בספרא ובקצרכם את קציר ארצכם (ספרא אמור פרש׳ י׳ סוף פרק י״ג) א״ר ורדימוס [3]) ב״ר יוסי וכי מה ראה הכתוב ליתן באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים מכאן אלא לומר לך שכל המוציא לקט שכחה ופאה ומעשר עני מעלין עליו כאלו בית המקדש קיים והוא מקריב קרבנותיו לתוכו וכו׳. בויק״ר זאת תהיה פ׳ וזכור (פי״ח) נד קציר (ישעיה י״ז, י״א) נרדתם עליכם קצירן של מלכיות קצירו של מלאך המות קצירן של ייסורין [4]). *[אחי״ה ועוד עיי׳ ר״ה ט׳. מנחות ע״ב. ובל״נ קצירה שבת ע״ב: ירוש׳ פיאה רפ״א דט״ו. ירוש׳ חלה פ״א דנ״ז ע״נ כמה פעמים ספרא פ׳ אמור פרק י׳ ר׳ פרש׳ י׳] —

קצר (= קְצִירָא בל״ם פי׳ חולה der Kranke) בפ׳ הרואה בגמ׳ הנכנס (ברכות ס׳ רע״ב) אמר שמואל שוי [5]) אבא לכולי עלמא קצירי. בפ״ק בשבת בגמ׳ לא יפלה (שבת י״ב:) אזלינן בתריה דר׳ אלעזר לשיולי בקצירא ס״א חלשא, ס״א תפיחא [6]). בפ״ק בר״ה בגמ׳ בד׳ פרקים (ט״ז.) אמר רב יוסף כמאן מצלינן האידנא אקצירי ומריעי כמאן כר׳ יוסי. בר״ג דפ׳ הנודר מן המבושל (מ״ט:) רבא אמר מאן חולין רבנן רבא לטעמיה דאמר רבא כמאן מצלינן האידנא אקצירי ומריעי קצירי קצירי ממש מריעי רבנן — (א״ב פי׳ חולים וחלשים כי רוחם קצר). *[אחי״ה וכ״ה בל״ם ממש חולה: קצירא תרג׳ לפסח (איוב כ״ט. ט״ו) קצור ערסא. והקבוץ קצירי ר״ה נדרים הנ״ל וכן גיטי׳ נ״ו סע״א נקוט נפשך בקצירי פי׳ החזק עצמך כחולה עיי׳ פירש״י וכן בר״ה פי׳ רש״י קצירי: חולים. ובעל עיקרי התלמוד פי׳ ומקרו קצירי לפי שנפשם קצרה מחמת חוליין ע״כ] —

קצר (= קְצָרִית Kürze רוח קצרית Kurzathmigkeit) במומין אלו בפ״ז בבכורות (מ״ד:) רוח קצרית באה עליו פי׳ בלעז דימונס. *[אחי״ה עיי״ע בן נפיל ב׳ בח״ב, קי״ז ושם פירשתי באריכות לשון] —

קצר (= קְצָרָה die kurze Seite הפכה ארוכה die lange Seite einer Bettstelle) בפ׳ י״ח בכלים (מ״ה) ניטלה קצרה ושתי כרעים טמאה. פי׳ ראשי המטה הן הקצרות וצידי המטה הן הארוכות. *[אחי״ה מל״מ קָצֵר הפכו ארוך. ברכות כ״ט: תפלה קצרה, שם י״א. אחת ארוכה ואחת קצרה, אבות פ״ב מט״ו היום קצר, ירו׳ ברכות פ״ד ד״ח: דעתן קצרה, ר״ה כ״ה. פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה, ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח: פעמים מהלך בארוכה ופעמים מהלך בקצרה, ירוש׳ הוריות פ״ב דמ״ה: בא לו בארוכה חייב ובקצרה פטור, ירוש׳ פסחים פ״ז דנ״ג: ילך לו בקצר, ירוש׳ ברכות פ״ב ד״ה ע״ג ושהש״ר פ׳ דודי ירד היה מטייל עצמו ארוכות וקצרות. והתואר קוצרא אסתר תרג׳ שני ז׳, י׳. ועוד קַצְּרָן מכילתא ריש ויסע תלמיד חכם קצרן, ברכות ל״ד. א״ל תלמידיו קצרן הוא זה, ו ה פ ע ל שם והיה מקצר יותר מדאי.. כלום מקצר יותר ממשה וכו׳, שם י״א. מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך, ירו׳ יומא רפ״ו דמ״ג: ירו׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א רע״ג ירו׳ שבועות רפ״ד דל״ה: קצר בדבריך (דבריך). ה ת פ ע ל ויק״ר פכ״א היו שנותיהן מתקצרות,

[1]) וכ״ה בכ״י אירפ׳ ובד״פ אי׳ קוצה הימנו עד. [2]) עיי׳ פירש״י שלא גרס לה. [3]) בנו״ג אוורדימס עיי״ע ורדימס ומ״ש בח״ג, רנ״ז: [4]) בנו״ג קצירן של ייסורין קצירו של מה״מ. [5]) בנו״ג שוינהו. [6]) וכ״ה לפנינו ובכ״י ש״ס וכן הועתק בפי׳ ר״ח.

אתפעל תר"י א' בראשית כ"ח, י' אתקצרו ליה, שעוי דיומא, תרג' ישעי' כ"ח, כ' יתקצר חיליהון, תרג' מ"ב י"ט, כ"ו אתקצר חילהון] —

קצר (= קצרה = קַצְטְרָא castra מבצר Kastell, Burg) בס"ג[1] בערכין (ל"ב.) כגון קצרה הישנה של ציפורי פי' מדינא היא, המוקפת חומה מימות יהושע בן נון והיא ישנה — (א"ב תתכן ג' קצטרא עיי"ע גסטר). *[אחי"ה והדין עם ר"ב עיי"ע גסטרא ח"ב, ש"ל ועיי"ע בני קצרא של ציפורין ח"ב קכ"ג וע' ביתר ח"ב, פ"ט וע' ישנה ח"ד, קס"ט. וגי' קצרה הישנה אי' ג"כ בפי' רגמ"ה בערכין, וכנ"ה בירוש' מעשרות פ"א דנ"ב ע"ד אם היו לו מעות בהר המלך ובקצרה ובב"ק צ"ח. הגי' בקסטרא עיי"ע הר ח"ג, רל"ח ומ"ש. והקבוץ ירו' שביעית פ"ו דל"ו ע"ג קצריא דגליל] —

קַצָּר (= קַצָּרָא, קַצָּרָה מל"ע قصار, בל"ס קַצָּרָא פי' כובס Walker) בס"ג דפ' יציאות שבת (י"ט סע"א) האי מאן דיהיב מנא לקצרא נימשח וניתיב ליה נימשח ונישקול מיניה[2] אי טפא אפסדיה דמתחיה אי בצר אפסדיה דכווציה. ס"א בצר לא גדם[3] מיניה כלומר לא חתך ממנו מלשון גידם טפי אפסיד ביה כלומר דמתחיה והוא קרוב לישבר. בר"ג דפ' התכלת (מנחות מ"א:) רב[4] יהודה מסר ליה לקצרא פי' „מסר ליה גלימיה עם התכלת לקצרא ומפייסו שיזהר שלא יקלקל מראה התכלת עביד ליה סיסא[5] היה כורך התכלת בחוטין אחרים כדי שלא ישנה מראהו חייט מירוט תופר בטליתו"[6]. בס"ג דפ' הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ט:) קצרא שמיה וקצרא שקיל ליה. פי' הני שני חוטין או ג' שחורין שהן על גבי לבן קצרא שמיה שהן קורין להן בשביל שהן דבר קצר ומעט וקצרא שהוא כובס שקיל להו והכל עולין למנין תכלת פי' דבעינן לשלשולי התכלת בכנף הטלית כמלא קשר גודל ואמר ר' יהודה ואלו חוטין דשמיהו קצרא עולין למנין מלא קשר גודל ויצחק בריה הוה קפיד ולא היה מכניסן בחשבון מלא קשר גודל זה פי' ר"ח ז"ל. ורבי[7] משה הדרשן מעיר נרבונא[8] שנה לנו קצרא[9] שויה וקצרא שקיל ליה פי' הוא הכובס ששם אותן החוטין לשמוד חוטי הבגד שלא יצאו והוא לוקחם אחר כביסתו. והיו תוצאותיו אל עין רוגל (יהושי ט"ו, ז') תרג' לעין קצרא. שדה כובס (ישעיה ז', ג') תרג' חקל משטח קצריא. *[אחי"ה וכן העתיקה הפשיטה הסורית בשני מקומות הנ"ל וכן תרג' הפשיט' ש"ב י"ז, י"ז בעין רגל וכ"ה בתרג' שם. ומלה סורי' קַצָּרָא וכן ל"ע הנ"ל היינו כובס בל"מ וכן פירש"י בשבת י"ט. קצרא: כובס ובב"ק פירש"י הכובס נקרא קצרא בל' ארמי וכו' אבל בתענית כ"ט: ד"ה קצרי פירש"י כך שמם בל' ישמעאל והם כובסים שמעתי אומרים ע"ש שמקצרין בגדי הצמר כשדורסין אותן ברגליהן במים והיינו דמתרגמינן עין רוגל עינא דקצרי ע"כ ואולי כיון בזה לפי' ר' משה הדרשן שהיה ג"כ רבו של רש"י (עיי' מבוא הנ"ל.) וכנ"ה בירוש' כלאים פ"ט דל"ב: בר מן קצרא וכ"ה בירוש' כתובות פי"ב דל"ה, וקהל"ר פ' טובה חכמה ופ' כל אשר ע"ש. — ירוש' תענית פ"ד דס"ז ע"ד וירוש' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד הד קצר (ובבבלי ברכות כ"ח. אי' כובס), ירו' ב"ק ספ"י ד"ז ע"ג הוה קצר והוא עביד ליה וכו'. וכן במשקל ערבי ירו' שקלים רפ"ח דנ"א. קַצָּרָן של עכו"ם. והקבוץ תענית כ"ט רע"ב קצרי דבי רבי. תרג' ש"א י"ג, כ"א מצילת קצריא וגי' הרד"ק קרציא. ירוש' עירו' רפ"ה דכ"ב: והקצרין פי' בתי כובסים] —

* קַצְרָה, קַצְרַתָּה, קוֹצִירָא (שם פרטי ואולי מענין הראשון) ב"ר ס"פ ע"ב ר' יוסי בן קוצרי בשהש"ר פ' יפה את הגי' ר' יוסי בר קסריי ובאסת"ר פ' ויאמר המלך ר' יוסי בר קצרת[10], ירו' ב"ב פ"י די"ז ע"ג ר' יסא קוצירא. שהש"ר פ' דומה דודי לצבי: ר' יוחנן בן קצרתה ועיי"ע בסד"ה צד ק"ד בדפ' ווארשא. שבת קנ"א סע"ב ר' יוחנן משום ר' יוסי בן קצרתה בכ"י ש"ם בן קצרתא — תנחומא הישן ס' ויחי סי' ו' מעשה בר' קצרא ור' אלעזר ובתנחומא הנדפס מעשה ברבי וצ"ל ברבי קצרא עיי' מ"ש ה' רש"ב ועיי"ע ברקיריא. ועיי"ע כף ח"ד רצ"א.

* קְצֵרִים (מל"מ קצר נפש פי' טעם מיאוס Eckel-haftes) שהש"ר פ' כי טובים: מה דבש

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו בט"ס בפי ג'. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ם מינכען ובכ"י א"פ ועיי' גי' רש"י ובנו"ג במשחא ניתיב ליה ובמשחא נשקול מיניה. [3]) בכ"י ק"ט ו"ו וה"ב גרים וכ"ה בעיקרי התלמוד וט"ס הוא. [4]) בנו"ג רבי. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר, ובדפו"ו בט"ס סימא. [6]) הועתק מפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיילי צד ב' ע"ב). [7]) בעיקי התלמוד ורבינו. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב מקרית נרבונא ובדפ"ע מנרבונא ועיי' מבוא לזה החבור ח"א XI, XV. [9]) כ"ה נכון בכ"י בדפ"ר וויניצי' אבל בדפ"א בט"ס בקצרה. [10]) בפסיקתא דר"כ צד ט' בט"ס ר' יוסי ובר קצה עיי"ע קרס ד'.

יש בו קצרים יכול אף דברי תורה כן וכו' עיי' מ"כ שם.

☞ קצרקיטון עיי"ע קסרקיטון.

קק (= קִיק, קִיקִי מל"י κίκι Ricinus שמן קיק κίκι-νον ἔλαιον; Ricinusoel קיק (קוק) מל"פ قيق، قوق עוף הים וצוארו ארוך langhalsiger Seevogel) בפ' במה מדליקין ולא בשמן קיק (שבת כ': במשנה) גמרא (כ"א.) עוף יש בכרכי הים וקיק שמו. ירושלמי (רפ"ב ד"ד ע"ג) תני ר' ישמעאל (קאת) [ואת הקאת] (ויקרא י"א, י"ח) זה קיק ותר"י קקא. וכן בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) קאת זה הקיק [1]. ר"ל אמר קיקיון דיונה (שבת שם) פי' יש לו פרי שעושין ממנו שמן — (א"ב פי' קיק בל"י מין עוף ואומרי' שיושב בימים וגם קיק בלשונם מין נטע אשר מגרעוניו עוצרים שמן לנרות ולרפואה). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י κήξ Seemöve וכן בל"ע قيق Seekrähe ועוד בל"ע قوق וכדאי' בחולי' לפנינו, אבל שמן קיק בלי ספק נגזר מל"י הנ"ל κίκι (Herodot, 2, 94) ועוד κοῦκι וזהו קיקיון דיונה ועיי"ע צלליבא] —

קק (= קָקָא מל"ם Löffelgans) בפ' מי שמתו בגמ' העומדין בשורה (ברכות כ'.) דמיין עלי כקקי חיוורי, פי' אווזין לבנים. בר"נ דפ' הכותב לאשתו (כתובות פ"ה.) ובגמ' זה גיטיך מהיום בפרק [2] מי שאחזו (גיטין ע"ג.) קקי חיורי משלחי גלימי דאנשי פי' אווזים לבנים כלומר אנשים קשים זקנים טלשון (ב"מ ק"ט:) קש לחמש שנין [3] בעלי שיבה מפשיטין בגדי אנשים. נראין הדברים שגם אלו עופות טמאין כעופות של מעלה וכולן שוין. *[אחי"ה אבל קקי שבע' הזה ענינם אווזים ואינם עופות טמאין והנכון שהוא מל"ם הנ"ל פי' מין אווזים ובנו"ג בכ"מ קאקי באל"ף ופי' רש"י אווזים. ונראה שנגזר מן קוק עיי"ע ע"ש השמעת קול אווזין ותרנגולין gackern, schnattern ובתרג' כ"י לתהלים ק"ב, ז' אי' ג"כ ל"נ אידמית לקקתא דמדברא ובנו"נ לקאתא. ותרג' הקאת (ויקרא י"א, י"ח; דברים י"ד, י"ז) קקא, וקקא חוורתא ועיי"ע הקודם לזה — ואולי יש לפרש קקי חיורי משלחי גלימי וכו' מל"פ كك، كاك תרנגולה שפסקה להטיל ביצים והמשל מבואר על ידי זה יותר עפ"י פי' רבינו הנ"ל] —

קק (= קָקָק נ"ל מל"פ خايه ביצים והתואר קָקָק מי שיש לו ביצים ארוכין ביותר Langhodiger) בפ' מומין אלו בגמ' [4] בעל גבר (בכורות מ"ד:) הקיק והגרבתן בעל קיק בביצים כלו' מי שביציו משוכים [5] ביותר — (א"ב בנוסח' גרסא אחרת עיי"ע (קיק) [צ"ל קיין]). *[אחי"ה וגם שם בע' קיין רמזתי כבר על זו המלה הפרסי' ונ"ל עיקר כי הה"א בסוף מלות פרסיות מקבילות לקו"ף בהעתקתן באותיות עבריות. ובענין גרבתן עיי"ע. ובנו"ג משובן זה הקיין חגרבתן זה בעל פיק קיין בבצים גרבתא בגיד ע"כ ופירש"י הקיין היינו משובן ע"כ] —

קק (= קַקְיָא צואר וגרון נראה מפעל קוק ע"ש השמעת קול בגרון וכן קעקע מן קוע עיי"ע קע וקעקע) בפ' סדר תעניות האלו בגמ' מעשה (כ"ד.) אתו עבדי שדו ליה סודרא בקקיה — (א"ב בנו"ג בצואריה) והוו קא מצערן ליה בס"ג דפ' שור שנגח את הפרה (ב"ק נ"ח.) האי אריך קקיה והאי גוצה קקיה אלא מעתה גמלא טייעא וגמלא פרסא דהאי אלים קקיה והאי קטין קקיה הכי נמי כלאים זה בזה פי' קועיה והוא הצואר. ור"ח פי' שוקיו — (א"ב מסתברא שבעל הערוך גרס בכל אלו קקיה דאם לא כן היה לו להביאן בע' קע). *[אחי"ה ר"ב טעה לגרוס בכ"מ קועיה וכדאי' ג"כ בדפ' באסיל וכולם היו נגררים אחר גי' השם קועיה אבל בכ"י ק"מ ה"ב ו"ו וב"ר ובדפ"ר ובד' פיז' וויניצ' אי' לנכון קקיה וכ"ה קאקיה בכ"י ש"ס מינכען ובכ"י ה' ושם הוגה קעקיה] —

קק (= קוּאַי, קוּקַאי Kautz, Käuzchen ?) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) אמר אביי קוא וקוקאי אסירי קוקיתא שריא. *[אחי"ה בנו"ג קקואי . . . קקואתא (וכ"ה בפי' רגמ"ה) וה' לעוויזאהן (צאאלאגיא 163) רוצה לפרשו ע"י תרגום אשכנזי הנ"ל וא"כ תהיה מל"ע ام القويق kleines Käuzchen. ואולי הוא מל"ר אמצ' cucus (cugus) בל"א Kukuk והוא קוקואה שהביא רש"י בחולי'

---

[1]) בנו"ג הקוק. [2]) כ"ה נכון ברפ"ר ובדפו"ו בט"ס ובפרק. [3]) כ"ה נכזן בדפו"ו אבל בשרפ"ע קש ליה שנין וגם לא ציינו מקומו וגם בעל השב"ע לא הרגיש מאומה. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע משוכין ועיי' גי' שונות בע' בעל גבר הערה 2.

ס"ב. ד"ה והני מילי ונרויח בזה שעוף Kukuk כבר נשנה בש"ס] —

קְקִבָּטִין (פי' מל"ר אמצ' -panis cacabacius, caca bazius, kleienloses Brod) בפסקא את את קרבני לחמי (פסיקתא דר"כ צד נ"ט.) מהו לחם הפחה (נחמיה ה', י"ח) הונא בר יקי [1]) אמר קקביטין פי' לחם חם — (א"ב תר"י (כ') סלי חרי (בראשית מ', ט"ז) סלי דרפתא קקבטון). *[אחי"ה והמלה נבנה מל"י κάκαβος ול"ר cacabus ומזה התואר κακάβατον, cacabatus עישוי בפארור ובפרט לחם שאין בו סובין נקרא כן כמ"ש בתחלת הע' עיי' דוקנגע וכבר העיר על זה הח' גידעמאנן בסוף פסיקתא רבתי הוצ' הח' מא"ש וזה מה שתרג' חורי מל' חר ט' עיי"ע בח"ג. תפ"ג ונ"ל שדרש הפחה מל"פ پختن בשל והיינו לחם המבושל בפארור ואולי גם קקבטין פי' מל"פ كاك پختة פי' לחם מבושל] —

קקגריסין (?) מדר' רב' שמ"ר ויחל משה (ס"פ מ"ג) העבד הזה שאתה מוכר קקגריסין פי' בל"י איש מקלל ורע מעללים. *[אחי"ה עיי"ע קאלוחסין ושם פי' על פי פי' ר"ב אבל הנכון שצ"ל קקאפרסין וכמו שהגיה לנכון הח' פערלעס] —

קקל (= קְקוּלִי מל"י καυκαλίς doldentragende Gartenpflanze — קקולין בלי פרסי' قاقلة, قاقلى בל"ס קקולג Distel) בפ' ערבי פסחי' בגמ' דסמוך מזגו לו (קי"ד.) דאכיל אליתא טשי בעיליתא דאכיל קקוליא [2]) אקיקלי דמתיא שכיב פי' „מי שמנהגו לקנות בשר שמן באשראי ואוכל מתחבא בעליות מפחד הקצב שתובעו זה פי' דאכיל אליתא טשי בעליתא והנהוג לאכול קקולי שהן ירקות השדה שמביאין בלא דמים ואם קונה אותן דמיהן מועט יושב על אשפה שבשוק ואינו חושש שאין מי שנושה בו" [3]) — (א"ב מין ירק בל"י ורו' ונקרא פעפועין. ירוש' דפיאה פ' מאימתי כל אדם (פ"ח דכ"א רע"א) פעפועים גדגדניות חלוגלוגות קוקלין הנדקוקי פרפחיניה [4]) ועליהן כמו עלה כרפס ובראשו אגן של פרחים לבנים וירק זה נאכל חי ומבושל וכבוש). *[אחי"ה קקולי בפסחים נראה שהוא ל"י הנ"ל כי מה שענין פעפועין ובל"ע قاقلة אינו מאכל אדם כי אם מאכל בהמות עיי"ע גדגדניות ומ"ש בח"ב. רמ"א בהערה, ובירו' פיאה הנ"ל ובירוש' עירו' פ"ג ד"כ ע"ד קקולי הוא מל"ע וסורי' הנ"ל ועיי' פירש"י עירו' כ"ח. ד"ה פעפועין ועיי' ג"כ זה הערך וע' חלגלגות וע' פרפחין] —

קקל (= קִיקְלָא, קִיקַלְתָּא וכ"ה בל"ס והוא כמו קלקלא, קלקלתא פי' אשפה Misthaufen) אקיקלי דמתא שכיב (פסחים קי"ד. עיי"ע הקודם לזה). ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) וניכלינהו אקיקליא דמתא [5]). בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את חשמן (ו'.) על קיקלי דמתא מחסיא תיבו ולא על אפדני פומבדיתא [6]). שער החרסית (ירמי' י"ט ב') תרג' תרע קיקליתא [7]). חבקו אשפתות (איכה ד', ה') תרג' גפיפו קיקלתן [8]) בפסיקת' דשמעו (פסיקתא דר"כ צד קי"ז רע"ב) כד תירום [9]) קיקלא קיקלא שמיה [10]) הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כ"ג, י"ד) הלואי [11]) לא היה. *[אחי"ה בילק' ירמי' סוף ר' רס"ד הובא הפסיקתא בגי' קלקלה, וכנ"ה קיקילתא בע"ז כ"ח. לפי גי' רבינו בע' נקר ב' ובנו"ג קילקתא וצ"ל קילקלתא וכדאי' בכ"י ש"ס. שהש"ר פ' כמגדל ולא תצלי בההיא קיקלתא ובב"ר פ' ל"ב הגי' ביתא קלקלתא ובפ' פ"א בההיא קלקלתא [12]) ובילק' נח ר' נ"ז בט"ס קילקתא וצ"ל קילקלתא [13]). ויק"ר פכ"ה עדור בקוקלתך צ"ל בקיקלתך] —

קוּקְלָא (מל"י κουκούλιον der Cocon der Seidenraupe, Seide) מדרש איכ' פ' האמנים עלי תולע (בד"ה האוכלים) טריפין בקוקלא פי' בל"י טריפין אמונים וגדלים קוקלא שני תולעת *[אחי"ה פי' מל"י הנ"ל והכונה מטוה ובגד של משי] —

קקני (= קוּקְנֵי פי' תולעים וכן בל"פ کوخ Wurm) בפ' ח' שרצים בגמ' אזוביון (שבת ק"ט:)

---

[1]) בפסיקתא דר"כ אי' רבי הונא ב"ר יוסי אבל בפסיקתא רבתי פט"ז הונא בר יוקו ואולי הוא הוא רב הונא בר רב איקא ברכות מ"ג: וביוחסי' רב הונא בר איקו. [2]) בנו"ג קקולי ובכ"י ש"ס קילקולא. [3]) הועתק מפי' ר"ח בפסחים. [4]) ר"ב קצר המאמר ע"ש. [5]) בנו"ג בקלקולי. [6]) בנו"ג אקילקי ובפי' רגמ"ה הועתק על קלקלי. [7]) בנו"ג קילקלתא. [8]) בנו"ג קקלאתן. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכן העתיקו בעל עיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס בר תירוס. [10]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובכ"י ק"ט ובדפ"ר אי' קוקלא ובשרפ"ע אי' רק קוקלא שמיה (פעם אחת) וצ"ל כבכ"י ק"ט. [11]) בדפו"ו בט"ס קלואי. [12]) ועיי"ע טר (ח"ד, ע"ב:) [13]) קיקלון (= קלקלון) נדרש קיא — קלון עיי"ע קוא.

למאי אכליה ליה לקוקני [1]). בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ (ברכות ל"ו.) אבל קמחא דשערי כיון דקשי לקוקני [2]) לא עבידי אינשי דשדו לפומייהו. בפ' אלו טרפות (חולי' ס"ז:) אמר רב שישא בריה דרב אידי קוקני אסירי וכו' פי' תולעים. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר' נסים לשבת הנ"ל וז"ל לקוקני הם תולעים נקראים בל' ישמעאל חב אל קרע ותמצא בפ' א"ט והלכתא קוקאני אסירי וכו'. ובעיקרי התלמוד הועתק תולעים שבבני מעים ורש"י בחולי' פי' תולעים שבכבד ושבריאה ועיי' תוספו' שם שהשינו עליו — ורגמ"ה פי' בחולי' תולעי הראש] —

* קוקניתא ירושי' עירובי' ספ"י דכ"ו ע"ד עיי"ע קונקניתה ומ"ש.

קקים (?) מדרש שה"ש פ' כמעט שעברתי קקים כאמי מחי עיי"ע כאמי. *[אחי"ה ובע' הנ"ל הגיה ר"ב קתים (עיי"ע כאמי בח"ד, קע"ח) אבל עיי"ע באמי ומ"ש בח"ב ג'] —

קְקוּפְּדְפְּטֵי (מל"י κακοπαίδευτοι Schlecht-erzogene) ירו' דב"ב פ' יש נוחלין (פ"ז דט"ז:) כגון אתון קקופדפטי הבו לי מהו דיהבית לכון פי' בל"י טפשים בני תרבות רעה.

* קקוזתא (שם הפרטי) שבת קנ"ו. דימי בר קקוזתא בכ"י ש"ם א"פ קקוזית ובדפ' הישנים קקוזיתא.

קקרי (= קוּקְרִי נ"ל מל"י ורו' אמצ' κούκουρον cocura תיק Behältniss, Köcher) בפ"ק בשבת בגמ' אין שורין (שבת י"ח.) ובס"ג דפ' הניזקין (גיטין ס"א.) באיזלי ואוהרי [3]) כולי עלמא לא פליגי כי פליגי בלוחי וקוקרי פי' מסגרות שעושין מן לוחות לתפוש הדגים ושמן בל"ע ק ו ל ק א. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר וכ"י ק"ט וכ"י ה"ב ואולי הוא כלך פי' כמין רפסודות Floss תיבה מן לוחות, ובדפ"ע ובעיקרי התלמוד אי' בל"ע קוקלא. ובע' לח פי' רבינו בע"א ע"ש. וגוזר אני קוקרי מל"י ורו' הנ"ל ופי' תיק ומסגרת לצוד בו דגים או חיות ועיי"ע ג"כ פירש"י בשבת] —

קקת (= קָקְתָא מע' קק א') תרג' לקאת מדבר (תהלים ק"ב, ז') לקקתא דמדברא עיי"ע קק קמא.

קר (= קְרָא, קְרֵי מל"מ וסו' קָרָא, קְרָא שנה במקרא die Bibel lesen) בגמ' דפ' בני העיר (מגילה כ"ט.) הני מילי למאן דקרי ותני אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא פי' „קרא או שנה אבל דמתני שמעתא לית ליה שיעורא". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח. ומזה הענין כתובות י"ז. מאן דקרי ותני. שבת קנ"ב: אפי' נביאי לא קרית. ברכות פ"ב מ"א היה קורא בתורה וכו', שם פ"א מ"א מאימתי קורין את שמע בערבית . . . לא קרינו את שמע, שהש"ר פ' היושבת: כשישראל קורין קראית שמע וכו' (ובלי שמע) ברכות פ"ב מ"ג קרא ולא דקדק וכו', שם פ"א מ"ו יטו ויקרו . . קורין כדרכן, תענית כ"ז: הקורא בתורה, מ"ק ה': קרי עליה, ב"ר רפ"ט הוה קרי עליהון, והרבה פעמים אי' אל תקרי (ר"ת א"ת) ד"מ ברכות ה'. עיי"ע בעל (ח"ב, קמ"א), נ"ד: מ"ק ט': סוטה ל"ה. עיי"ע בעל. מנחות מ"ג: עיי"ע מאה ומ"ש. ר"ה ו': כ"ד. קרי ביה, שם ז'. קרי ליה ועיי' זבחים ס"ד. כריתות ז'. ועיי' מ"ש יד מלאכי סי' תקמ"ז. פ ע י ל נדרים ל"ז: ל"ח. קְרָיָין עיי"ע כתב. ירו' מגילה פ"ג דע"ד: ששה קריאַיָא. ה פ ע י ל ו א פ ע ל סוטה י' סע"א ורע"ב אל תקרי ויקרא (בראשית כ"א, ל"ג) אלא ויקריא מלמד שהקריא א"א לשמו של הקב"ה וכו' איכ"ר פ' ויצא. הקריני דף אחד . . . השניני פרק אחד. שבת קנ"ב: דאקרייך קהלת לא אקרייך משלי, ב"ב כ"א: מקרי דרדקי, מקרי ינוקי. גיטי' כ"ד. ושמע קול סופרים מקרין וכו', ירו' סוטה פ"ה ד"כ ע"ג לקטן שהוא מַקְרָא את ההלל . . . לגדול שהוא מקרא את ההלל. והשם קְרָא ופי' מקרא או פסוק מן המקרא חגיגה ד': ה'. כי מטי להאי קרא, סנהד' מ"ה: בעינן קרא, כריתות י"א סע"ב קרא בעי, ברכות ב'. אקרא קאי, כ"ז. אמר קרא, כ"ט: נ"א. מכות י"ב: חולי' קכ"ח: ע"ז כ"ד: ב"ק כ"ב. זבחי' קט"ז: מאי קראה (מאי קרא) עיי' יד מלאכי סי' תל"א שהש"ר פ' הנה מטתו פתר קרא. קבוץ מ"ק ג': קראי הפכו הלכתא. קראי דייקי, קרא אסמכתא בעלמא עיי' י"מ סי' תקמ"ה, תקמ"ו. ועוד בענין קרא אשכח ודרש שם סי' תקל"א. ובלא"ר קריא, קרייא הרבה בירושלמי עיי' ירוש' ברכות פ"ב ד"ד. ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד, ירוש' סנהד' רפ"א די"ח. שם פ"ז דכ"ה ע"ג, ירו' עירו'

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ם א"פ ובנו"ג לקוקאיני ובכ"י ש"ם מינכען לקורקנו. [2]) בנו"ג קוקאני. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בט"ס ואזהרי וצ"ל ואוהרי עיי"ע אהרי.

פ"ג ד"כ ע"ה, ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד, ירו' מגיל' פ"ד דע"ד ע"ה, והקבוץ קְרָיָיא ירו' ברכו' פ"א ד"ג: קהל"ר פ' ידעתי כל, ועוד קְרָיָין ויק"ר פכ"ב. והתואר קַרָא (קצור מן קַרָאָה) ברכות ל': תענית כ"ז: ר' חנינא קרא פי' מלמד או בעל מקרא. קרי קראיך (קרייך) ברכות שם יבמות מ', כתובו' נ"ו. קבוץ פסיקתא דר"כ צד קס"ה: קַרָאִים טובים דרשנים טובים. מגילה כ"ד: ה"ז דרך הקראים [1] וצ"ל דרך המינות כראי' בכ"י ש"ס ובדפ' הישנים ונשתנה מן הצענזור עיי' ד"ס שם צד ס"ד. אות צ'. — ובלא"ר קַרֵיי ויק"ר רפ"ל ובשהש"ר פ' מי זאת קראוי. ועוד התואר קריינא ב"מ פ"ג: קידו' מ"ט. והשם המופשט קריאה. קרייה ברכות י"ג: מגילה פ"א מ"ד ספרא ריש ויקרא, ירו' שקלים דמ"ה ע"ד ויק"ר פכ"ח דב"ר פ"ז רפי"א. והקבוץ קרויות (פי' כמו קריאות) ירוש' ברכות פ"ה ד"ט ע"ג; פ"ח ד"י"א: ירו' תענית פ"ד דס"ח.] —

קר (= קִיר, קִירוּתָא מל"י ורו' κηρός, cera בל"פ قیر שעוה ועוד קירא, מל' פרסי' וע' قیر ול"ס קירא זפת Pech) בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ':) שעוה קירותא [2] פסולתא דדובשא. בס"ג דפ' ח' שרצים (שבת ק"י:) תלתא קפיזי קירא דנישתרופי. פי' שעוה שנעשת מאותו דבש שזב מן הכוורת כשהוא מלאה [3] — (וא"ב פי' בל"י ורו' שעוה תר"י [4]) בפסוק ישנו עם אחד (תרג' שני אסתר ג', ח') מנהון מזבנין קירא). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן וסיים לא ידעתי מהו ע"כ ובנו"ג קיר. וכנ"ה בסנהד' צ"ה סע"א בר ברך קירא ליזבון ואת לא תצטער ונ"ב במהרש"ל ברש"י ד"ה בר ברך פי' בנך שעוה ימכור ואתה לא תצטער ע"כ שבת קל"ג: שב מינאי תרבא וחדא קירא. שם: קירא וקלבא עיי"ע קלבא וע' אהל א'. עירו' נ"ג. כאצבע בקירא פירש"י בשעוה קשה ועיי"ע אצבע ופי' רבינו הועתק מפי' ר"ח (ש"ס ווילנא), נדה כ'. כקיר כדיו ופירש"י קיר שעוה שחורה ע"כ והוא ל"ע ופ' פי' זפת וכן ב"מ מ' סע"א חפו בקירא ע"ש פירש"י, קידושי' ע"ב. עיי"ע איהי דקירא (ח"א, ס"ו.) והתואר ב"מ ס"ג: יהיב זוזי לקיראה פי' מוכר שעוה, קבוץ פסחים ס"ט: הוה שקיל אוגנא דקירא מקִירָאֵי ומזה הענין פי' בעל פני משה בירוש' קידושי' פ"ג דס"ד, סמכון לתנאי קרייה גבי זבונה ע"ש ובעל קרבן העדה פי' קרייה בעלי משנה ומקרא א"נ למלמדי מקרא] —

קָר (= מן קור (עפ"י דרש מירמיה ו', ז') Quell) ממלאין מבור הקר (עירובי' ק"ד. במשנה ושם: בגמ') כבר פי' בע' בר [5]. בגמ' דפ' במה בהמה [6] (שבת נ"ה.) ריישך בקרירי ורישא דרישך בחמימי. *[אחי"ה קְרִירָא בל"ס וכן قَرَّ בל"ע הוא קַר בל"מ הפכו חם. שבת נ"ג. קרירא ליה עיי"ע תקופה, ב"ר פמ"ח טולא קריר. והקבוץ קרירי הפכו חמימי חולי' מ"ו: נדה ל"ו סע"ב. ב"ב כ"ד: עיי"ע קדר. עלית המקרה (שופטים ג', כ') מבואר בב"ר פצ"ט עיליתא קרירְתָא, שם: פמ"ז לא תמלי רוחי קריר. והפעל שבת קל"ד. מיקר דקר פומיה. שם קנ"א: כלי מיקר ע"ש פירש"י אבל עיי"ע קר מ"ז פי' אחר. הפעיל ירוש' ברכות פ"ב ד"ה: להקר גופה. כלאים פ"א מ"ח שתהא מקירו עיי"ע חצב ב' (ח"ג, תע"ב) וע' קר י"ב. שהש"ר פ' שני שדיך: אחת מקירת ואחת מרתחת. אפעל ב"ב ע"ג: לאקורי נפשין, תרג' ישעי' ל"ב, ב' כִּיף מֵיקַר. פַּעֵל ע"ז ל"ח: וקיירי מבינתא דרישייהו. בינוני פעול ירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד כיף מְקוֹרַר, אתפעל לרחץ תר"י א' שמות ב', ה' לאתקרא על נהרא. נתפעל יבמות ס"ג. במד"ר פי"ד לא נתקררה דעתו. והשם קָר עירו' הנ"ל עיי"ע בר. ובל"מ קוֹר ב"מ ק"ו, ב"ר פל"ד חצי שבט אדר וחצי ניסן קור. ותרג' קֹר (בראשית ח', כ"ב) קוֹרָא וכ"ה בל"ס ועוד קַרְתָא ובתרג' משלי כ"ה, כ' והרבה בחבור רוח קורות רוח (Beruhigung des Gemüths) אבות פ"ד מ"ז יבמות ס"ג רע"ב ויק"ר ספ"ג במד"ר פי"ד, ובירוש' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד קורת נפש] —

קר (= קוֹר, קוֹרָא מל"ס קוּרָא Gipfeltrieb, Kopfmark, Palmkohl) בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכות ל"ו.) ובר"ג דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ח:) קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שנ"ב. בס"ג דפ' כיצד מברכין בגמ' והוא אומר על המוגמר (ברכות מ"ג:) תלא ליה קורא [7] לדבר אחר והוא לדידיה אזיל [8]) פי' תלא

---

[1]) ואין ענינו לכת הקראים שיסדו ענן. [2]) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה לפנינו ובדפ"ע קיריתא. [3]) וכ"ה בפירש"י. [4]) וכ"ה במתורגמן. [5]) ח"ב, ק"ע וש"נ שנויי הנוסחאות ורבינו פי' קרוב לפי' ר"ח כראי' בנדפס בש"ס ווילנא ע"ש. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר אבל בדפו"י קרא. [7]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ"ע בט"ס אשה. [8]) בנו"ג ואיהו דידיה עביד ובכ"י ש"ס והיא בדידה הוה ידע.

ליה קורא לדבר אחר דליכול והוא לדידיה אזיל ואכיל צואה. פי' קורא ראש הדקל כשהוא רך. בויק"ר זאת תהיה בסמך פ' רפאני (סוף פט"ו) מאן דאכל בהדא קורא ילקי בהדא קורא פי' מי שאוכל קור של דקל אם איני שומרו כראוי לוקה בקורתו של דקל — (א"ב עיי"ע קל). *[אחי"ה ר"ל כי בע' קל ו' גרס רבינו בהדא קולא וכדאי' בויק"ר. וכנ"ה בירו' ברכות פ"ו ד"י: קורא . . בורא פרי העץ וכו' ע"ש. ירוש' שביעי' ספ"ד דל"ה רע"ג קור וכפניות תוספתי שביעי' ספ"ג בקור ובכפניות. שם מעשר שני פ"א ובתוספת' עוקצי' פ"ג קור ניקח בכסף מעשר. עוקצי' פ"ג מ"ז הקור הרי הוא כעץ לכל דבר ופי' רה"ג הקור פי' קורקורא בל' רבנן ובט"ית נומאר ע"כ וצ"ל פי' קור קורא בל' רבנן ובט"ית גומאר והוא جمار = جامور Palmhirn מוח של דקל וכן מצאתי בפי' ר"ח לעירובי' קור אלגומר ע"כ ורש"י פי' קור דבר רך הנוסף על הדקל בכל שנה וקודם שיגיעו ימות הגשמים ויתקשה ויעשה עץ קרי' ליה קור וטוב למאכל הוא. ובפי"מ להרמב"ם בעוקצי' הקור הוא ראש הדקל והוא עץ לבן רך וכו' ע"ש ודבריו בל"ע הובאו בפפל"צ ללעף 116] —

קר (= קוֹרָא נ"ל מל"ע قارية עוף שמנקרו ארוך (ein langschnabliger Vogel בב"ר פ' ס"ה (ס"ד) רק טוב: אתא הדין קורא מצראה דמקוריה אריך ויהיב מקוריה[1]) ואפקיה פי' עוף הוא ופיו שמנקר בו ארוך ביותר.

קר (= קרא מל"ס קראא והוא בל"ע قرًا = قرع פי' דלעת (Kürbiss בהגדה דמגלה (י"ב.) ובפ"ק דסוטה בגמ' שמשון (י'.) היינו דאמרי אינשי איהי בקרי ואתתיה בבוציני פי' האיש אם לא ימצא אשה לזנותה[2]) נוקב בקרא נקב קטן לזנות בו וכך האשה אם לא תמצא זכר תעשה מקשואין מקום זכרות לזנות בו. בפ"ק בכריתות בגמ' הממטם את השמן (ו'.) אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא רגיל איניש למחזי[3]) בריש שתא קרא ורוביא כרתי סילקי ותמרי סימן קרכס"ת. *[אחי"ה והטעם תמצא מבואר היטב בטור או"ח סי' תקפ"ג ע"ש. וסי' קרא אי' בטור שם מפני שממהר להיות גדול ובבית יוסף הובא בשם מרדכי יקראו לפניך זכיותינו ועוד שיקרע גזר דיננו ע"כ וא"כ הוא מל"ע قرع וכנ"ה בתש' גאונים קדמונים דפ' בערלין דף מ"א: אטרפא דקרעא והן עליו של דלועין. וכנ"ה קרא בסוכה נ"ו. כתובות פ"ג: תמור' ט' רע"א עיי"ע בצין (ח"ב, קנ"ג). הקבוץ קָרֵי מגילה הנ"ל ישבת קכ"ט: עיי"ע קרן ב'. ב"מ ס"ד. קרי קרי . . מאן דיהיב זוזי לגינאה אקרי וכו'. ב"ב פ"ח. קארי. ושם: קרא קרא. נדרים נ"א. עיי"ע קרקז. ירוש' נדרים רפ"ז ד"מ: כל אילין קַרַיָּא וכרובתא וכו' — ועיי"ע קירייא] —

קר (= קֶרִי מל"מ וענינו כמו מִקְרֶה Begegniss, (Unfall בפ"ק בר"ה בגמ' בד' פרקים (ט"ז.) תבואה שאירע בה קרי או אונס פי' קרי בידי שמים כמו מקרה לילה (דברים כ"ג, י"א) אונס בידי אדם. *[אחי"ה וע"ש ג"כ פירש"י. ועוד בר"ה שם: אדם שאירע בו קרי או אונס. ומזה קראי שהביא רבינו בע' קר י"ד ע"ש. והפעל קרי כמו קָרָה בל"מ פי' עשה דבר במקרה כתובות י"ח. איקרי וכתב. סנהד' ל"ג. איקרי ועבד כחד מינייהו. ועוד קֶרִי כמו מקרה לילה Polution. יומא כ"ח. ראה קרי. שם בעל קרי. ירוש' מגילה פ"א דע"ב. אירע בו קרי. ב"ר פצ"ח טיפת קרי והקבוץ בעלי קריין עיי"ע בעל קרי (ח"ב, קמ"ט). ובתרג' ירוש' א' בראשית מ"ט ג' ובתרג' דברים כ"ג. י"א קיריות. והפעל ממנו מגילה ט"ו. האומר רחב רחב מיד ניקרי ובתענית ה'. נקרי] —

קר (= קִיר מל"מ פי' כותל (Wand בזו ההלכה (ר"ה ט"ז:) ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם קיר נטוי פי' „נטוי ליפול כלומר רעוע והולך זה ויושב תחתיו סומך בזכיותיו להנצל וכן המעיין בתפלתו שתתקבל ותבוא שאלתו וסומך בצדקתו וכן המוסר דין על חבירו כלומר אני צדיק ומוסר דין להפרע ממך דא"ר אביי המוסר דין על חבירו[4]) הוא נענש תחילה שאומר לפניו מה זכיותיו של זה שעושה כך והלא יש בידו כך וכך עון". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בר"ה — ובענין קיר בסוכה כ': עיי"ע בדיא] —

---

[1]) והוא בל"ע منقار עיי"ע מקורא פי' חרטום של עוף. [2]) בדפו"ו לזגותה. [3]) וכ"ה בהוריות י"ב. אבל באה"ת אי' למיכל וכ"ה בכריתות לפנינו. [4]) כ"ה נכון רק בדפו"ו וכ"ה כפי' ר"ח אבל בשרפ"ע נשמט מן על חבירו עד על חבירו וכן לי' בעיקרי התלמוד.

קר (= קָרָה מל"מ בפיעל פי' עשית מְקָרָה wölben bälken) בפ"ק במ"ק (ו' :) ומקרין את הפרצה במועד גמרי' (שם ז'.) כיצד מקרין רב יוסף אמר בהוצא ודפנא במתניתא תנא צר בצרור ואינו טח בטיט. *[אחי"ה והוא מל"מ (תהלים ק"ד, ג'; נחמיה ג', ג') וכנ"ה בסוכה ט"ו. המקרה סוכתו בשפודין וכו', ירוש' סוכה פ"א דנ"א ע"ד סוכה מקורה פסולה מבוי מקורה כשר. ירו' קידו' פ"ד דנ"ז ע"ד מערה מקורה . . . מערה שאינה מקורה. והשם המופשט ירו' סוכה פ"א דנ"א רע"ד מצינו סיכוך שהוא כְקִירוּי, ירוש' שקלי' רפ"ו דמ"ט ע"ג סכך שהוא כקירוי וכן ירו' סוטה פ"ח דכ"ב ע"ג — ירוש' נדרים רפ"ה דל"ט. קירוי שמועיל לתנור, פסיקת' רבתי פ"ו בקירוי של ירבעם ושל אחאב — ובל"נ קרויה שמ"ר רפי"ג הלך ומצאו עומד על הקרויה פי' היה בונה קרוי לבית] —

קר (= קוֹרָה פי' מל"מ העץ שעושין ממנו התקרה Balken ותקרה מפורש בפני') בפ' הבית והעליה (ב"מ קט"ז :) תחתון נותן את התקרה והעליון נותן את המעזיבה פי' הקנים או הקרשים שמקרה בהם את הבית נקראין תקרה והטיט שנותן בהן ומעגל במעגילה נקראת מעזיבה. פ"א בע' מעזב — (א"ב הפי' הראשון קשה לגי' בעל הערוך כי הוא גרס בע' מעזב מאי מעזיבה ר' יוסי בר' חנינא אמר קנים וסנאין וטינא ריש לקיש אמר קנים וסנאין וטינא ריש לקיש אמר לוהאי א"כ לא לדעתא דמר ולא לדעתא דמר שייך מה שאמר הכא אבל לגי' דידן ניחא שהיא מאי תקרה ר' יוסי ברבי חנינא אמר קנים וסנאין וכולי והפי' אחר אתיא שפיר לגי' בעל הערוך ונראה שהיא גי' אמיתית כי אין דרך הגמר' לאסברא המלות ידועות אלא המלות שאינן ידועות ומלת תקרה ידועה שהיא מלשון קורה אבל מלת מעזיבה אינה מורגלת ולכן שואל מאי מעזיבה והשתא דאתינו להכא נאמר שיפה גרס בעל הערוך קנים וסנאין וטינא ולא כגירסאות דידן וסטיני אמר ר"ל ופירש"י שם חכם כי לא מצינו שם זה בשיתא סדרי ולא יתכן שבשם סטיני והוא מלשון שטן יכנה תלמיד חכם ואף אם נניח הגי' במקומה מאי תקרה ר' יוסי אמר קנים וסנאין אתיא שפיר וטינא כי יש טיט שמחבר הקנים והסנאין והוא מן התקרה ויש טיט אחר שטוחין על התקרה והוא נקרא מעזיבה ובמשנת אהלות פרק אדם וכלים מוכה בהדיא שהמעזיבה היא שעל הקורות ע"ש). *[אחי"ה ר"ב כיון לאהלות פ"ו מ"ד מעזיבה שבין הבית לעליה וז"ל הר"ש (וכ"ה ברע"ב) מעזיבה היא תקרה המפסקת בין בית לעליה והביא שם הר"ש התוספת' וסיים עוד תניא בתוספתא (פ"ז) וכן היה רבי יהודה אומר כל המעזיבה תשמיש לעליה וכו' ע"כ ולכאורה מזה אינו מוכח כי מעזיבה היא שעל הקורות אבל ראיה אחרת עצומה מצאתי בפי' רה"ג לאהלות שם וז"ל מעזיבה פי' אותו הטיט ששמו הימליטא בארמית מן וטמנתם במלט (ירמיה מ"ג, ט') ואותו החרסות והצרורות שנותנין על התקרה שמו מעזיבה ועקרו מן המקרא (נחמיה ג', ח') ויעזבו ירושלים עד החומה ע"כ וזה כדעת ר"ב שהמעזיבה היא על הקורות. ובגוף הפי' בע' מעזיב הלך רבינו בשטת רה"ג ודע עוד כי בסוף הפי' של רה"ג לכלי' אי' וז"ל הימלטי טיט הוא מעזיבה יש מקומות נותנין עליו חרסית וצרורות ושמו מעזיבה ע"כ ועל פי דברים אלה נבין מה שפי' רבינו בזה הערך והטיט שנותנין בהן (ר"ל בקנים או בקרשים) . . נקראת מעזיבה, וזה ג"כ ראיה שהמעזיבה היא שעל הקורות כדעת ר"ב. אבל במ"ש ר"ב נגד הגירסאות שלנו כי לא מצינו שם חכם וסטיני אמר ר"ל טעה וכבר העירותי בע' מעזב כי מיניה וביה בסוגיא שלנו אי' כן בירוש' ב"מ רפ"י די"ב. ר' יוסטא בשם ר"ל התחתון נותן תקרא ולווחים והעליון נותן המעזיבה וכן תפס בעל סד"ה בע' ר' וסטיני לרב בנימין מספיא וז"ל והנה בעל הערוך מוסף גורע והרה עמל וילד שקר וכו' דהכי אי' בירוש' סוף ב"מ וכו' ע"ש בדפוס ווארשא צד נ"ז ע"ד. והאריך להביא מקומות אשר מצינו ר' יוסטיני ועיי"ע אצלנו בח"ד, ק"כ. ובאמת בכ"י ש"ס פ' בב"מ קי"ז. הגי' יסטיני ארשב"ל ובכ"י ה' ויוסטני אמר משום רשב"ל (ד"ס במקומו)] —

קר (= קוֹרָה מענין הראשון Balken; תקרה Ge-bälk) בס"נ דפ' ר' אליעזר אומר תולין (שבת קמ"א.) ולמר בריה דרבינא במאי מקנחו ליה בקורה. בילמדנו בראש שמות (תנחומא שמות סס"י ג') למה אין שוין שמותיהם של שבטים בכל מקום אלא שפעמים מקדים זה לזה וזה מקדים לזה לפי שהן תקרתן [1]) של עולם והמתקן תקרה כראוי נותן עוביה של תקרה זו בצד ראשה של זו ומנין שהן תקרה של עולם שנא' (ישעיה מ"ח, י"ב) שמע

---

[1]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובתנחומא אבל בדפ"ע תקרתו.

אלי יעקב וישראל מקוראי. *[אחי"ה ובירו׳ סוטה פ"ז דכ"א ע"ד דרש כמו כן וישראל מקוראי מה התקרה הזו עוביה דהן וכו׳ עיי"ע בעל קורה ח"ב, קמ"ט וש"נ שמ"ר רפ"א ויתר המקומות מב"ר ע"ש. וכנ"ה בנדרים כ"ד: קורת בית הבד, בירו׳ שבת פ"ז ד"י, קורת שקמה, ירו׳ עירו׳ פ"ה דכ"ב ע"ג כתיבה . . בקורה, במד"ר רפכ"ג צל הקורה והקבוץ קורות תענית י"א, חגיגה ט"ז. ירו׳ פיאה ספ"ז ד"כ ע"ג וירוש׳ תרומ׳ פ"ב דמ"א: תוספת׳ אהלות פ"ז פסיקת׳ רבתי פל"ו ב"ר ס"פ צ"א ובל"א קוֹרָיָין ירו׳ פסחים פ"ו דל"ג. אפי׳ הנשים מאחורי הקוריין יודעות היו וכו׳ ועיי"ע קר אחרון. ובמשקל יוני קוֹרְיָים קהל"ר פ׳ את הכל: לאחד שהיה לו שפעת קוריים בתוך דירתו וביתו וכו׳ עד שתהא סובלת קורות שלפניה וקורות שלאחריה — ומזה קורות החצים עיי"ע קר י"ג] —

קר (= קוּר הפעיל מֵקִיר kühlen) בפ"ק בכלאים (מ"ח) אין נוטעין ייחור של תאינה לתוך החצב שתהא מקירו פי׳ לשון צל וי"א לשון קור הוא. אלו ד׳ קר קרוב ענין הן. *[אחי"ה ושני הפירושים האלה הביא כבר רבינו בע׳ חצב (ג׳) בח"ג, תע"ב ע"ש וש"נ האו"ז הל׳ כלאי׳ סי׳ רס"א וכן שני הפירושי׳ בפי׳ ר"ש בשם עצמו ובפי׳ הרמב"ם כדי שיקרר אותו וכו׳ עיי"ע קר ג׳] —

קר (= קוֹרָה קוֹרַת הַחִצִּים Gehäuse (Pfeilköcher בטבעת פי"ב בכלים (מ"א) קורת החצים טמאה ושל אסירים טהורה פי׳ מלשון מקרא (איכ׳ ג׳ י"ב) כמטרה[1] לחץ. וכן במגילת איכה דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ רבנן דתמן אמרי לאספריסא רבנן דהכא אמרי כקורת חצים שהכל מקושישים[2] בה והיא עומדת — (א"ב פי׳ בל"ר אשפה שהחצים מונחים בה ויצטדק הערך קרת). *[אחי"ה והנכון שהוא מל"מ קוֹרָה פי׳ בהשאילה בית וא"כ קורות חצים כמו בית חצים עיי"ע קר י"א] —

קר (= קְרַאי פי׳ כמו קרי כלומר ענין מקרה zu-fällig) בר"ג דפ׳ יו"ט של ר"ה (כ"ט:) איכא בינייהו בי דינא דקראי פי׳ „מקום שאין שם חכמים קבועים לבי"ד ועכשיו נזדמנו שם אורחים". *[אחי"ה הועתק מפי׳ ר"ח ושם הגי׳ בי דינא דאקראי וכ"ה לפנינו וכ"ה כרפ"ע באסיל ואמש׳ וכן מורגל בש"ס עיי"ע אקראי ח"א, רס"א] —

קר (= קִיר מל"י κύριος ובל"י האמצ׳ בקיצור κῦρ, κῦρις אדון Herr) סך קירי פלסטור (ע"ז י"א:) ככר פי׳ בע׳ סך. בר"ג דשילוח הקן (חולין קל"ט:) ואמרין קרי קירי ככר פי׳ בע׳ מל[3]. בס"ג דפ׳ אין מעמידין (ע"ז מ׳.) מתרי ותלת קיראי שמיעא פי׳ אדונים[4] בב"ר פע"א (פ"א) והנה שם שלשה עדרי צאן (בראשית כ"ט, ב׳) אלו שלשה קרויים[5] פי׳ ג׳ אדונים[6] של בית הכנסת — (א"ב פי׳ בל"י אדון) *[אחי"ה וא"כ הגי׳ היותר מעולה בב"ר ג׳ קירויים או קוריים, וכן קירי בב"ר ר"פ פ"ט עיי"ע כר בח"ד, שי"א ומ"ש. ירוש׳ שבועו׳ פ"ג דל"ד ע"ד עיי"ע ברכסון (ח"ב, קצ"ד), ותר"י אדון: קירים κύριος עיי׳ לבמד׳ י"א, כ"ו; לתהלי׳ נ"ג, א׳; צ"ז, י׳; קי"ד, ז׳; לאיוב ג׳, י"ח; ה׳, ב׳. והתואר קְרָאָה בקבוץ קיראי ע"ז הנ"ל כגי׳ רבינו ולפנינו אי׳ מתלתא קראי שמיע לי מרב ושמואל ורבי יוחנן ופירש"י מג׳ חכמים גדולים שהם כדיי לסמוך עליהם כעל המקרה ע"כ וכפי׳ ר"ח לא העתיק רק מרב ושמואל ור׳ יוחנן ובעיקרי התלמוד הובא פי׳ ר ב צ מ ח: כמו מזומנים לתורה (עיי׳ מבוא לחיא, XVII). ועוד הוסיף בעל עיקרי התל׳ וז"ל ויש גורסין קריגאי פי׳ עמלי תורה ע"כ ונ"ל שהוא ל"פ קְרָנְ פי׳ חזק ואמיץ לב וגבור והקבוץ קְרָנְוֹת Heroen וזהו קריגאי = קריזאי אולם לא מצאתי זו הגי׳ בשום מקום ולי׳ בכ"י ש"ס] —

קר (לדעת רבינו כלי מיקר = יקר אולם הוא מל׳ מל׳ קרירות) בפ׳ שואל בגמ׳ עושין כל צרכי המת (שבת קנ"א:) כל לאיתויי מאי לאיתויי הא דת"ר מביאין כלי מיקר פי׳ גללתא יקירתא — (א"ב פירש"י כלים שמביאים קרירות כגון זכוכית).

קר (= קוּרְיָים מל"י καῖρος Schnüre auf dem Webstuhl, Gewebe) בב"ר פ"נ (ר"פ מ"ט) שמותן של רשעים דומין לכלי קוריים[7] מה כלי קוריים כל מה שאתה משמש בהן הן עומדין הנחתם הן מתרפין. ובפ׳ ע"ב (ע"א) אף הנשים

---

[1] במקרי אי׳ כמטרא באל"ף. [2] ובעיקרי התלמוד מקשקשין והכל אחד עיי"ע קש ובדפ"א בט"ס מקושטים ובנו"ג מורים . . והיא נצבת. [3] מל ח׳ ועיי׳ מ"ש בע׳ כר ח"ד שי"א: [4] בסד"ה ע׳ שמואל צד קע"ו (דפו"ו) הביא בשם היוחסין פי׳ הערוך הזה וכתב בעל סד"ה „לא מצאתי בערוך" וזה תמיה ועיי׳ ג"כ יוחסין השלם צד 192 ע"ב. [5] בנו"ג קרואים. [6] כ"ה נכון בכ"י ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ועה"ק שנ"ב ובדפ"א אבל בדפ"ר וויניצי׳ בט"ס ארונים. [7] כ"ה בכ"י ערוך אבל בדפ"ע קיריים, קוריים.

מאחורי קוריים היו סונטות[1] בה. בפסיקת' ויהי בשלח (פסיקתא דר"כ צד צ"ב.) מה הדין דכתי' (דברי' ח', ד') שמלתך לא בלתה מעליך שמא כלי (קוריות) [צ"ל קוריים][2] היו מהלכין עם ישראל במדבר: ירוש' בפ' כל הכלים (ר"פ י"ז דט"ז.) מהו לטלטל כלי קוריים בשבת — (א"ב פי' בל"י חוט הערב ונקראו כן כלי אריגה עיי"ע קירוס). *[אחי"ה וכג"ה בשהש"ר פ' נפת כלי קוריים יצאו עם ישראל למדבר דב"ר ספ"ז במדבר ועיי' מד' תהלים מזמ' כ"ג ילק' עקב ר' תת"ן ובילק' תהלי' ר' תרצ"א — אסת"ר פ' ביום השביעי עיי"ע גת (= גָּיֵת) בח"ב, שפ"ה והלאה ושם פירשתיו בע"א ע"ש. קהל"ר פ' ושנאתי: נתעטף בכלי קוריים שלו. — ושם פ' את הכל שפעת קוריים עיי"ע קר י"א]—

קרא (= קוֹרֵא מל"מ Rebhuhn) בסוף חולין (קל"ח:) קורא זכר ר' אליעזר מחייב — (א"ב עוף טהור והוא ל"מ (ירמיה י"ז, י"א) קורא דגר והוא עוף טהור כדמוכח בהדיא בגמ' שם (ק"מ:) (הוא) [צ"ל הא] טהור וטהור חייב דלמא בקורא וכן פי' שם בקונטרים וכן בפירשו על המקרא (ש"א כ"ו, כ) כאשר ירדף הקורא [בהרים] מפרש שהוא העוף הנקרא פרדיץ ולכן יש לומר שיש טעות בגירסאות בפי' הקונטרים במשנ' (חולין קל"ח:) קורא זכר טמא הוא ולא נהירא אלא יש לגרוס טהור הוא אך יש לתמוה שרש"י פי' בפסוק קורא דגר שהוא קוקו והוא עוף טמא). *[אחי"ה וכן פי' הרמב"ם בחולי' ובפי' הרד"ק שרש קרא שהוא העוף הנקרא פרדי"ץ בל' אספמיא perdiz בל"ר perdrix וכ"ה בעיקרי התלמוד והביא ג"כ ל"ע חגל حجل וכן לועז רש"י פרגיות ברכות ל"ט. פרדר"י אבל מה שפירש"י בירמיה הנ"ל שקורא הוא קוק"ו Kukuk קשה להלמו ועיי' ג"כ מה שהשיגו התוספו' עליו בחולי' ס"ג. ד"ה הנץ ועיי' רש"י חולי' ס"ב. ד"ה והני מילי ועיי"ע קק ה' — קורא מצראה עיי"ע קד ה'] —

* קוֹרְיָאָה, קוראה (מע' הקודם) תרג' קורא ש"א וירמיה הנ"ל בערך הקודם קוריאה, קוראה. והקבוץ לישעי' ל"ד. ט"ו קוֹרֵיהוֹן.

* קוֹרֵא (ונראה שהוא העגבל בדלת Klöppel) כלי' פי"א מ"ב והציר והקורא ולי' פי' בפי"מ להרמב"ם והר"ש והרא"ש ולי' בפי' רה"ג ובע' צר ה' וכן בעל תוי"ט לכלים כתב וז"ל לא מצאתי פירושו ע"כ ונראה שהוא העגבל בדלת ונקרא כן על השמעת קול בפתיחת הדלת, ובמשנ' דש"ס אי' הקורה בה"א בסוף, אבל במשנה דמשניות הקורא.

קֶרֶב (מל"מ שם לאיברים הפנימים Eingeweide ובקבוץ בל"מ קְרָבַיִם (תהלים ק"ג, א') ובדרז"ל קִירְבַּיִם, קִרְבַּיִם) בפ"ד בתמיד (מ"ב) נוטל את הקרבים. *[אחי"ה בנו"ג הקרביים אבל שם ג"כ והקרבים מדיחין אותן וכו'. ירוש' יומא ספ"ב ד"מ. וכמה הן איברים עשרה ואחד בקרביים וכו' וכ"ה בספרא ויקרא ריש פרק ו' פרש' ד'. נדרים נ"ד: קרביים לאו בשר וכו' ירו' נדרים רפ"ז ד"מ: קרבייא לאו בשר וכו'. חולי' ט"ז: ירושי' שבת פ"ב ד"ד ע"ד קירבי דגים] —

קָרֵב (מל"מ פי' נגישת גוף אל גוף במקום או בזמן sich nähern ועיי' בפנים) בפ' השותפין בגמ' כופין (ב"ב ז':) לפי קירוב בתים הן גובין פי' החצר הסמוכה לחומת העיר נותנת יותר[3]. במעילה בס"ג דפ' חטאת העוף (י':) כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו (ויק' כ"ב, ג') בכל הקדשים הכתוב מדבר יכול יהו חייבין עליו מיד ת"ל אשר יקרב א"ר אלעזר וכי יש נוגע שהוא חייב הא כיצד כל דבר שיש לו מתירין אינו חייב עד שיקרבו מתיריו וכו'. בס"ג דפ' שואל (שבת קנ"ב.) קרובים נעשו רחוקים. ובויק"ר פי' זאת תהיה פר' וזכור (פי"ח) רחוקות נעשו קרובות אילין עיניא דהוו חמיין מרחיק כדו אף[4] מקריב לית אינון חמיין קרובות נעשו רחוקות אילין אודנייא דהוו שמעין בחד זמן כדו אף[5] מקריב במאה זימנין לית אינון שמעין. בס"ג דפ' כיצד אשת אחיו (יבמות כ"ה: וש"נ) אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע. פי' אלו העיד על אחיו שהוא רצחן לא היה פוסלו קל וחומר על עצמו. ירושלמי בר"ג דפ' הרואה (פ"ט די"ג.) אשר לו אלהים קרבים אליו (דברים ד', ז') קרוב בכל

---

[1]) כ"ה בדפ"ר ועיי"ע סנט ובדפ"ע סוטנות. [2]) וכ"ה בדפ"א אבל גם בפסיקתא אי' קוריות. [3]) בדפ"ר הוא נותן יותר. וכפי' רגמ"ה בב"ב וז"ל כלומר אותן בתים חיצוניות שצריכין להם יותר לחיזוק החומה יותר מן הפנימית ויתנו יותר ועיי' בפירש"י אבל עיי' פי' התוספו' בע"א. [4]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה בויק"ר אפילו ובדפ"ע את. [5]) בעיקרי התלמוד ובדפ"ע את.

מיני קריבות. בר"נ דפ' נגמר הדין (סנהדר' מ"ג.) בערב הפסח תלאוהו לישו הנוצרי והכרוז יוצא לפניו ארבעים יום וכו' עד שאני ישו הנוצרי דקרוב למלכות הוה[1]. פי' היה ידוע למלך שהיה באותה שעה אית דאמרי קרוב לינאי המלך ממש הוה. *[אחי"ה קרוב הדבר שהעתיק רבינו זה הפי' מפי' ר"ח בסנהדר' ושם בקובץ כ"י אנג' דף ק' ע"ב נמחקה שטה אחת וחצי. וז"ל בעל עיקרי התלמוד הפי' הראשון עיקר שכן בס"פ מרובה (ב"ק פ"ג.) אבטולס בן ראובן התירו לספר דקרוב למלכות הוה ולא היה קרובו של קיסר אלא כדי שלא יכירוהו שהוא יהודי כדאי' במעיל' (י"ז.)[2] וכן של בית ר"ג מפני שהיו קרובים למלכי יון ומצרים למדו חכמה יונית וזה שהיו קרובים למלכות ואפי' נאמר כפי הפי' ינאי המלך שהוא אלכסנדר כהן היה מהחשמונים וכן הורודוס היה עבד שלא היה מזרע היהודי וא"כ לא יצא לנוצרים מזה פרי ולא עלה עכ"ל. וכנ"ה בגיטי' י"ד: בני אדם הללו קרובים למלכות. אסת"ר פ' אחר הדברים אם אסתר יהודית היא קרובתי מן אבי עשו ואם גויה היא כל הגוים קרובים אלו לאלו. ב"מ ל"ט. קרוב מחמת קרוב, סנהדר' כ"ז: ואלו הן הקרובין וכו'. שם כ"ט רע"א קרובים ונתרחקו, ב"ר פי"ח נשא אדם אשה מקרובותיו עליו הוא אומר עצם מעצמי. תרג' עצמי (בראשית כ"ט, י"ד) קְרִיבִי, תרג' שאר (ויקרא י"ח, י"ב) קריבת אבוך ותר"י קריבת בשר אבוך והקבוץ תרג' איוב י"ט, י"ד קְרִיבַיי ולנקבה קְרִיבַן ויקרא י"ח, י"ז. וליחידה ירוש' כתובות פ"ט דל"ג. כהדא קריבתא דר' שמואל בר אבא. והשם המופשט פסחים קי"ח: קֵרִיבוּת שהיו חפצין בה, ב"ר פ"ע נשיקה של קריבות[3]. ובל"ס קריבותא וכ"ה בתר"י א' לדברי' ל"א, ל"ד קריבותא במיתתהון, והוא כמו קְרִיבָה ב"ר פצ"ו כל מי שנאמר בו קריבה למות וכו' משה כתיב ביה קריבה וכו' — שם פע"א בזה קריבה ובזה קריבה, ויק"ר פ"כ על הקריבה ועל הקרבה, ירוש' הוריות פ"ב דמ"ו ע"ד קריבה פרישה, ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה. קריבה קריבה, סנהד' ג' סע"ב משעת קריבה שלשה. ע"ז י"ז. קריבה בעלמא אסור, בשבת י"ג. הגי' קורבה, ושם לא אסרה תורה אלא קורבה של גלוי עריות, כ"ב כ"ג: קורבה דאורייתא. שבת י"ג: ירוש' קידוש' ספ"ד דס"ו ע"ג קירוב בשר, כתובות מ"ח. שארה (שמות כ"א, י') זו קרוב בשר וכו'. ועוד קירוב הפכו ריחוק ירוש' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג קירוב שכר וריחוק הפסד, ירוש' מעשר שני ספ"א בריחוק מקום . . בקירוב מקום, ירו' קידו' רפ"ד דס"ה: וצריכין קירוב פנים שמא גיירו לשם. ומזה הענין באתפעל כתובות נ"ו רע"א משום איקרובי דעתא הוא והא איקרבא ליה דעתא. הפעיל ירו' דמאי פ"ב דכ"ג. מקריבין לכנפים פי' הבא לקבל דברי חבירות מקריבין אותו לכנפים ובכבורו' ל': ובתוספת' דמאי פ"ב הגי' הבא לקבל דברי חבירות וכו'. וכן בפיעל ובפועל כל"ט nahebringen עדיות פ"ח מ"ז שאין אליהו בא . . לרחק ולקרב אלא לרחק המקורבין בזרוע וכו' עיי"ע בן ציון (ח"ב, קכ"ב.) וש"נ קידוש' ע"א. וירוש' קידושין פ"ד דס"ה ע"ד וירוש' יבמות פ"ח ד"ט ע"ד ע"ש — ירו' קידושי' רפ"ד דס"ה: וירו' סנהד' פ"ו דכ"ג, ע"ג אני לא מקרבן ולא מרחקן אלא וכו'. וכן בקל עדיות פ"ח מ"ד דיקרב למיתא, ירוש' ב"ב רפ"ט דט"ז ע"ד אתון בנוי קרבון לר"א וכו', ירו' דמאי פ"א דכ"ב. בני קרתי קורבין לי . . בני דידי קורבין לי, ירוש' תענית פ"ג דס"ו רע"ג בני קרתי קורבין לי . . . בני דילי קורבין לי. אתפעל ירו' ברכות פ"ט די"ג: כלן מתקרב לי וכו'. והפעיל בענין הקרבת קרבן עיי"ע קרבן. התפעל ירוש' מגילה פ"א ד"ע ע"ג שלא יהא קרבן מתקרב וכו' — וגם בְּפֻעַל ירוש' סוטה פ"ג די"ט: הקומץ קֻרַב לעצמו והשירים קריבין לעצמן, ספרי נשא ר"פ כ"ט קבע זמן לקריבים וקבע זמן למקריבים וכו'] —

קָרוֹב (וכן קְרוֹבָה לדעת רבינו דרשן והנכון שליח צבור Vorbeter עיי' בפני') קריי ותניי קרוב ופייטם[4] (ויק"ר פ"ל) עיי' בע' פייט פי' בעל מקרא בעל משנה דרשן ופייט — (וא"ב פי' בל"י איש בקי בדינים ובעל הלכות). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י ἀκριβής ופי' זה רחוק ודחוק הוא והנכון שהוא מפעל קָרַב בפיעל ובפָעל ונשתמש מהחזן שירד לפני התיבה וכבר רמזתי על זה בע'

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ל"ד ו"ו אי בי והי"ב וב"ר אבל מטושטש הוא בכתב ע"י הצענזור ועיי' חעתקת כל הענין בר"ס סנהד' צד ס"ג ונשמט בדפ' באסיליא מן הצענזור ובדפ"ר בערוך ובדפו"ו קצת מזה נדפס ויש ריוח לג' מלות שאני ישו הנוצרי. [2]) ועיי' בתוספו' ב"ק שם. [3]) הקרבות בתוספת' ע"ז פ"ה ט"ס וצ"ל הרוקבות כדאי' בכ"י ארפ'. [4]) כ"ה בדפ"ר ובדפ"ע אחריי פייטן.

חזן וש"נ שו"ט מזמור י"ט חזיוה לחזנא דקריב ואמר האל הגדול הגבוד האמיץ וכו' ירו' ברכות פ"ד ד"ח: זה שעובר לפני התיבה אין אומרין לו בא והתפלל אלא בא וקרב עשה קרבנינו עשה צרכינו עשה מלחמתנו פיים בעדנו ובגי' מהרש"ם אי' עשה וקרבנו הרי שפי' קָרוֹב ענין הקרבת תפלות ותחנונים במקום קרבן או הקרבת לבות האדם למקום ומזה גם בירוש' ברכות פ"ט די"ג סע"ד יקרב אברהם מן גבי ועד גביי ואנא מיקרב מן גביי ועד סוף כל דרי ואין לא יצרף אחיה השילוני עמי ואנא מקרב כל עמא. פי' יקרב יתפלל ועיי' סוכה מ"ה: בשינויים ומזה השם קָרוֹב בויק"ר פ"ל כגי' רבינו ובנו"ג דרשן ובשהש"ר פ' מי זאת קריבוי, ירוש' ברכות פ"א ד"ג סע"ג ר' זעירא הוה סמך [1]) לקרובה כדי לשוח עמו תחלה וסוף עיי' פי' המהרש"ם וסיים לקרובה ש"צ קרוי כן שהוא מקרב לבן של צבור למקום. ובויק"ר פי"ט ובשהש"ר פ' כתם ר' אלכסנדרי קרובה ופי' במ"כ שהיה ש"ץ שאומר פיוטים ועיי' בתש' חמדה גנוזה סי' קמ"ה מה שהשיב ר' יצחק בר יעקב גאון ז"ל בענין הללו קרובות שאומרים החזנים בשבתות וביוה"כ ובימים טובים אם אומרים אותן מעין כל ברכה וברכה וכו'] [2]) —

* קְרָב (ל"מ מלחמה Kampf) ירוש' סוטה פ"ח דכ"א ע"ג ירוש' יומא פ"א דע"א: רומי לקרב, ויק"ר פכ"ב דעבד קרבא עם מלכא וכו', תרג' עשו מלחמה (בראשית י"ד, ב') עבדו קרבא. והרבה בתרג' עיי"ע קרב האחרון במתורגמן והפעל ב"ר פצ"ו ויקרבו (בראשית מ"ז, כ"ב) כאדם שאומר פלוני קרב על חבירו ועוד עיי' ירוש' ברכות פ"ד ד"ח: בע' הקודם לזה.

קרבט (= קרביט נ"ל מל"י κρηπίς כמו κράσ-πεδον מה שתלוי מן הבגד והושאל לרצועה) דרגש מתיר קרביטיו (מ"ק כ"ז. וש"נ) פי' רצועותיו עיי' בע' גד. *[אחי"ה בע' גר א' הביא רבינו הציון ממ"ק ויתר המקומו' בענין דרגש . . ערסא דגדא ואני פירשתי בע' דרגש (ח"ג, קמ"ג) מל"י הנ"ל ע"ש. ומיוחס לרש"י במ"ק פי' קרביטיו ג"כ רצועות ועיי' פירש"י לסנהד' כ' סע"א. ודע כי גי' המהרש"ם בירו' ברכות פ"ג ד"ה ע"ד שומט קרביטין שלה ובנו"ג קלבינטרין ועיי"ע קליבנטירין] —

קָרְבָּן (מל"מ פי' נדבה למזבח Opfergabe ועוד תשורה Geschenk) בפ' שני בנדרים (כ':) נדר בקרבן ואמר לא נדרתי אלא בקרבנות מלכים. בע"ז בר"ג דפ' השוכר (ס"ד:) רב יהודה שדר קרבנא לאבי דרבא[3]) ביום אידם. (בר"ג דחולין (ח':) באטמי דקיימו לקרבנא פי' בסכין של ע"ז) [צ"ל בר"ג דחולין בגמ' בסכין של ע"ז (חולין ח':) באטמי דקיימן לקורבנא] פי' ירכות שלמות שרוצה לשלח מנחה הפסידן ומנען מלשלח ולא נהנה. בפ' ד' במעשר שני (מי"א) המוצא כלי וכתב עליו קמדט"ת ק' קרבן, מ' מעשר, ד' דמאי, ט' טבל, ת' תרומה, וכו' עד ר' יוסי אומר וכולן שמות אנשים הן ק' קרח, קין; מ' משה, ד' דוד, ט' טוביה, ת' תרח כלומר שלהן הן וחולין הן. *[אחי"ה קָרְבָּן בל"מ ובל"ס קוּרְבָּן, קוּרְבָּנָא (חולין הנ"ל זבחים קס"ז: גיטין נ"ו.) ענינו נדבה ובפרט נדבה למזבח תרג' מנחה (בראשית ד', ג') קורבנא כגי' כ"י וסביוניטא ועוד מנחה לאדם חשוב תרג' הושע י"ב, ב' וקורבנא למצרים מובלין. ספרא ויקרא פרק ב' פרשה ב' כ"מ שנאמר קרבן אמור ביו"ד ה"א וכו'. מנחות ק"י. בא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהן לא אל ולא אלקים אלא ה'. וכנ"ה הרבה בש"ס ובפרט בקרבן למזבח בקשור עם הקריב עיי' ברכו' ט"ו: י"ז. כ"ג. שבת כ"ח: פ"ח. עירובי' י"ט. ס"ט: פסחים י"ז. ע"ב: סוכה מ"ה. תענית כ"ז: מגילה י"ב. חגיגה ו': י"ב: נדרים י'. נזיר כ"ג: סנהד' מ"ג: ע"ז ח'. כ"ד. הוריות י': זבחים ל"ד. ס"ב. פ"ח: מנחות כ'. ערכי' י': נדה ל"א: ירוש' יומא ספ"ב ד"מ. קרבן יחיד קרבן צבור. ירושלמי סוף שקלים וליסוד ארץ אלו קרבנות. ירוש' נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד כל הלשונות משמשין לשון נזירות חוץ מלשון קרבן כל הלשונות משמשין לשון קרבן חוץ מלשון נזירות עש"ה בענין קרבן שמ"ר פ"ל בקש הקב"ה ליתן להם ד' דברים תורה ויסורין ועבודת קרבנות ותפלה ולא בקשו . . .

---

[1]) כה"ג במהרש"ם וכ"ה בחי' הרשב"א ספ"ה דברכות והובא בב"י או"ח סי' קכ"ז ובנו"ג סבר. [2]) ועיי' ג"כ מ"ש החי' היידענהיים בפתיחת מחזור לשבועות וכתיבת קרובץ אינה נכונה ועוד עיי' צונץ זינאג' פאעזיא צד 65. וראיתי בעיקרי התלמוד שסיים הע' קרוב: וגם נקרא הש"ץ קרוב שהוא במקום כה"ג המקריב קרבנות ויש הגי' קרובות וי"ג קרובץ והסי' קול רנה וישועה באהלי צדיקים ע"כ וכ"ה בב"י או"ח סי' ס"ת ועיי' מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע. [3]) כ"ה בעיקרי התלמו' וכ"ה בתוספות רבי' אלחנן בריש המסכ' (ד"ס ע"ז) ובדפ"ר וויניצי' לאבי דארבא ובנו"ג לאבירגא וכ"ה בדפ"ע דפי אמש'.

ומה שדי כי נעבדנו (איוב כ"א, י"ט) אלו הקרבנות, ויק"ר רפ"ז אהרן נוטל קרבנם ופוחסו לפניהם וכו', שם: יודע אני ששלמה בני עומד ובונה את בית המקדש ובונה את המזבח ומקטיר עליו את הקרבנות שבתורה, וחקבו"ץ זכר ב"ר פצ"א ט' מאות קוּרְבָּנִין איכ"ר פ' בני ציון קוּרְבָּנַיָּיא — תנחומא בשלח רסי' י"ח קרובים צ"ל קרוכין עיי"ע אדר (ח"א, ל"ח)] —

קָרַד (קרוב לל"מ קרץ, גרד, חרט, חרת قرص בל"ר אצמי cratare, gratare בלא"ש krat-zen בלאנ"ג scratch, cratch) בביצה פ' יו"ט (כ"ג.) ובפ"ג בעדיות (מי"ב) ובגמ' דפ"ק בפסחים (י"א:) אין מקרדין את הבהמה מפני שעושה חבורה אבל מקרצפין פי' קירוד במגורדת ששיניה דקים נכנסין בבשרה ועושין חבורה קירצוף במגורדת ששיניה עבים ואין עושה חבורה. ויקח לו חרש להתגרד בו (איוב ב', ח') תרג' לאיתקרצפא ביה[1] „פ"א קירוד כמין תולעים והוא רמש כגון אינכא[2] שנושכין בבשר הבהמה והם קטנים ואין נפרדין מבהמה אלא בעשיית חבורה כגון האינכא[3] שאין שולפין אותה מן השיער אלא בקושי והם קטנים והפרדת הגדולים נקראת קרצוף" ובל' ערבי קורין לתולעת קרד. *[אחי"ה והוא באמת בל"ע قراد תולעת אדוקה בגמלים ובסוסים ובל' יון κροτών נקרא תולעת הכלבים ופ"א נעתק מפי' ר"ח בפסחים ובקיצור אי' כן גם כן בפי' ר"ח בביצה אבל ל"ע קורין לתולעת קרד לי' בפי' ר"ח וכן בפי"מ להרמב"ם בביצה מקרדין הוא הסרת הזבובים הקטנים הניתלין בירכות הבהמה ועושין שם חבורה כשמסירין אותן ומקרצפין הסרת הזבובים הגדולים וכו' וכ"ה בפי"מ להרמב"ם בעדיות וכבר השיג על זה הפי' בעל שירי קרבן בספ"ב בביצה ירוש' ע"ש. ופי' ראשון הוא הנכון וכן מוכח מירוש' ביצה ספ"ב דס"א ע"ד איזהו קירוד אלו הקטנים שהן עושין חבורה קירצוף אלו הגדולים שאין עושין חבורה ועיי' פי' קה"ע אלו הקטנים כעין מגירה קטנה של ברזל ששיניה דקות ומחככין ומגרדין בה הבהמה. . אלו הגדולים מגירה של עץ ששירה גסות ואין עושין חבורה, וכירוש' אי' בתוספת' ביצה ספ"ב ועיי' ג"כ פירש"י בביצה כ"ג. במשנה. ירו' ביצ' שם אין מקרדין שלא יבואו לידי חבורה ואין מקרצפין שלא יבואו לידי תלישה] —

קָרַד (מל"ע قرد קבץ ואסף ansammeln, sich ansetzen) ע"ז ע"ו. האי קריד והאי לא קריד פי' נדבקת ונקבצת ועיי' פירש"י.

* קִרְדָּא (אולי מל"ע בע' קרד א' תולעת) ויק"ר פי"ח מהו לזרא (במדבר י"א, כ') ר' אביתר אומר לקרדא וכ"ה בבמד"ר פ"ז אבל עיי"ע דרריא כי כן ג"י רבינו (ח"ג, קס"ג).

* קַרְדּוּ עיי"ע כרדו (ח"ד, שי"ז) וש"נ ב"ב צ"א. והשינויים, וכן בל"ס כַּרְדּוּ אחד הוא עם קרדו אי בחוף הטיגרים. ויושביה נקראו קַרְדְּוּיִין ירוש' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ג ירוש' יבמות ספ"א ד"ג: ובבבלי יבמות ט"ז. ועיי"ע קרתויין.

* קרדיה ירו' כלאים פ"א דכ"ז. ט"ס עיי"ע קריה ב' וע' אפרסק (ח"א, רמ"ב).

קְרְדְּיָינָא (= קוֹרְדְּיָינָא, קוֹרְדִּיקִינִי פי' כמו גּוֹרְדִּינוֹן, גּוֹרְדְּיָינֵי gordianisch, vom Kaiser Gordian herrührend) בפ' אלו טרפות בגמ' עד כמה תחסר (חולי' נ"ד:) ובעא מינאי דינרא קורדיינא לשעור ביה טריפתא פי' מאותו מקום — (א"ב מין דינרים של גורדיין קיסר עיי"ע גרדיון). *[אחי"ה ועיי"ע הדריינא, טרינא, נירון כי המטבעות נקראו על שם קיסר רומי המצווה לטבען. ובע' גרדיון (ח"ב, שנ"ט) כבר העירותי כי בנו"ג בחולי' קורדינאה אבל בירוש' כתובות ספ"ז דל"א ע"ד קורדיינא וכ"ה בירו' קידושי' פ"ב דס"ב ע"ד ומנחו' כ"ט. עיי"ע גרדיון, ורבינו שפי' מאותו מקום וכן רש"י בחולי' סברו שנקראו על שם הפרטי Korduene עיי"ע קרדן] —

קַרְדְּיָיקוֹס מל"י καρδιακός חולי הלב Herzkrankheit (Melancholie) ועיי' בפנים) בפ"ז בגיטין (מ"א דס"ז:) מי שאחזו קרדייקוס פי' רוח (א"ב הדופקת בלב נקראת קרדייקוס והוא לשון יון — ובחולי זה הלב נפוג וזיעה קרה נגרת מהגוף). *[אחי"ה בע' המים (ח"ג, רי"ד) הבאתי ירו' גיטי' וירוש' תרומ' ששם פי' ר' יוסי קרדייקוס[4] ע"י המים כבדות הלב וכן נראה ממה שאמר ר' יוחנן בגיטי' ירוש' רפ"ז דמ"ח ע"ג עודהו קודייקוס עליו כותבין גט ונותנין לאשתו וכו' נתן לה את גטה ואמר לא יהא גט אלא למחר ונעשה קורדייקוס וכו'. ושם ובירוש' תרומות רפ"א ד"מ: מפורש

---

[1]) וכ"ה במתורגמן ובכ"י תרג' לאתקרספא ביה ובנו"ג בט"ס לאתקרנפא וצ"ל בצד"י. [2]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ועיי"ע אנבא וע' יניכא אבל בדפ"ע כאן אינבא וכ"ה בפי' ר"ח. [3]) וכ"ה בדפ"ע וויניצי' ובדפ"ר האינבא ובפי' ר"ח האלכא. [4]) ושם נדפס בטעות καρδαικός וצ"ל καρδιακός.

קורדייקוס פעמים שוטה פעמים חולה וכו׳ ע״ש, ובפי״מ להרמב״ם פי׳ חולי מתחדש ממלוי חדרי המוח ומתבלבל הדעת מפני כך והוא מין ממיני חולי הנופל ע״כ ואולי פי׳ כן עפ״י הירו׳ פעמים שוטה וכו׳ ורש״י פי׳ שם שידה השולטת כששותה יין הרבה מגיתו ופי׳ כן עפ״י הש״ס מאי קורדייקוס אמר שמואל דנכתיה חמרא חדתא דמעצרתא וכו׳ הא קמ״ל דהא רוחא קורדייקוס שמה. וכבר ידעת שחכמי בבל לא הבינו ל׳ יוני על בוריה — ועיין בענין גונדרפוס וקורדיאקוס (כ״ה נכון הגי׳) בתש׳ הגאונים בהוצ׳ ר״א הרככי צד 122 בסי׳ רמ״ה] —

* קרדיונטס ירוש׳ קידושי׳ פ״א דנ״ח ע״ד עיי״ע קודרנטים.

קַרְדֹּם (מל״מ פי׳ שם נרדף לגרזן Axt וכן בל״ע قَدُوم، قَدُم، قَدُّوم) בפ׳ המביא כדי יין (ביצה ל״א.) לא בקרדום ולא במגל — (א״ב ל״מ זה (ש״א י״ג, כ׳) ואת קרדמו. *[אחי״ה וז״ל הרד״ק בשרש קרדם כתב ר׳ יונה כי הם המרות ולא יתכן כי המר הוא כלי אחר שיחפרו בו והוא הנקרא בלה״ק אֵת והקרדום הוא כלי שמבקעין בו עצים דשטר״ל[1]) בלעז וכן זכרו רז״ל מר וקרדום בשני כלים כמו שאמרו (ב״מ פ״ב:) ואף אבא שאול לא אמר אלא במר ופסל וקרדום וכו׳ הצעתי לשון הרד״ק כי השתמש בו ג״כ בעל עיקרי התלמוד וז״ל אבא שאול לא אמר וכו׳ והוא כלי שיבקעו בו הכלים והעצים דיסטר״ל ונקרא פאס בל״ע (فاس) והוא ל״מ ואת קרדמו ודלא כר׳ יונה ן׳ גאנח שפי׳ שהוא המרא וזה אינו כן כי המרא הוא כלי אחר שיחפרו בו את הארץ ונקרא בלה״ק אֵת ובמשנה הם שני כלים עכ״ל. וכנ״ה באבות פ״ד מ״ה קרדום לחפור בהם, גיטי׳ ל׳: מלא קרדום. תוספת׳ כלים ב״ב רפ״ז יד הקרדום, תוספת׳ מ״ק רפ״א ובירוש׳ מ״ק רפ״א תוחב בשפוד ומכה בקרדום וכו׳, ירוש׳ ביצה פ״ד דס״ב ע״ג מבקעין בקורדם, ירוש׳ נדרים פ״א דל״ו ע״ד השאילני קרדומך אמר קונם קורדם יש לי וכו׳ ועיי׳ תוספת׳ נדרים פ״ד ובבלי נדרים ל״ה. יומא כ״ג. איזו היא נקימה . . . א״ל השאילני מגלך וכו׳ השאילני קרדומך וכו׳ ע״ש ובפירש״י לויקר׳ י״ט, י״ח. ירו׳ תרומו׳ ספ״ו דמ״ד: לא נמצא לוקח לו קורדום מדמי שביעית. פסיקת׳ רבתי פמ״ב שמעון עסוק בקרדומו. ירוש׳ ב״מ רפ״ב ד״ח: מחרוזות של קרדומות. ילק׳ חבקוק ר׳ תקס״ב אמר הקב״ה כל מי ששבר קרדומו יבא אצלי ובשו״ט מזמ׳ ז׳ הגי׳ אני מחזר על כל מי ששבר קרדומו יבא אצלי וכו׳ ע״ש כל הענין. ומורי חמי מוהר״א דר׳ בעטטעלהיים זצ״ל פי׳ קרדומו דילק׳ ושו״ט מל״י κραταίωμα מצור וחיזוק ועניני כל מי ששבר את המצור שלו (ולא כמו שהתפאר על עצמו הנביא ואתיצבה על מצור) נענה ואח״כ אמר לו כתוב אל״ף בלוח פי׳ סוף האות בל״י ὦμεγα (ω) ופי׳ כתוב עת הקץ ובשו״ט הגי׳ כתוב לך בלוח אחד אל״ף בי״ת וכו׳ וגי׳ הילק׳ נכונה עכ״ל מורי ז״ל] —

* קוּרְדִּימָא בשבת קמ״ז. עיי״ע פלם ומ״ש וש״נ הגי׳.

* קַרְדִּימָא (שם פרטי) קהל״ר פ׳ חפר גומץ: נסב חד מית וטמריה . . בשוק דבר קרדימא ועיי׳ נ״א בב״ר פע״ט.

* קַרְדָּן (נ״ל מל״ע قُرص חתיכת לחם ein Stück Brod) איכ״ר פ׳ על אלה עד שאני אוכל קרדן גלוסקאן זו פי׳ עד שאני אוכל ככר לחם זה כה״ג במדר׳ רבה דפ׳ אמש׳ שנת א״ת אבל בשד״פ אי׳ קרן והבאתי בע׳ גלסק.

קרדן (= קוֹרְדְּנָיְיתָא תואר נקבה מהשם הפרטי Korduene ארץ מלאה הרים בארמיניא) בר״ג דפ״ק בפסחים (ז׳.) המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדנייתא אין חוששין לקידושיו פי׳ חיטין שגדילין בהרים שהן קשין אע״ג דאיכא למימר אין מחמיצין כיון דלתתן ולא שמרן בשעת לתיתתן שמא החמיצו ואינן ברשותו לקדש בו האשה. *[אחי״ה וכן פי׳ ר״ח פי׳ קורדניאתא חטים חזקים ואין מחמיצין אפי׳ אלו כיון שהוכשרו במים איסורי הנאה הן כחמץ גמור ע״כ ויפה פירש״י חטי קורדנייתא הצומחים בהרי אררט קשים הם מאוד וכו׳ ע״ש ועיי׳ ג״כ פי׳ ר״ח ורש״י בפסחים כ״א. וכפירש״י מוכח מב״ר פל״ג על הרי אררט (בראשית ח׳, ד׳) על טורי קרדוניא וכן העתיק אונקלוס טורי קרדו וכ״ה בפשיט׳ ובתר״י א׳ טורי דקרדון שום טוורא חד קרדניא ושום טוורא חד ארמניא. ותרג׳ ארץ אררט (מ״ב י״ט, ל״ז; ישעיה ל״ז, ל״ח) ארעא דקרדו, (ירמי׳ נ״א, כ״ז) ממלכות אררט תרג׳ מלכות ארא דקרדו[2])

---

1) כלי אספמי׳ destral. 2) אבל בב״ר פל״א תיבותא דאעין דקרדינון כראי׳ בקצת דפוסי׳ ט״ס הוא וגי׳ המעולה דקדרינון עיי״ע קדר וש״נ ג״כ גי׳ תנחומא בשלח סי׳ כ״ה.

וכן פירש"י בחולי' נ"ד: דינרא קורדינאה מהרי ארוט אבל עיי"ע גרדין וע' קורדיינא ועוד עיי"ע כרדו ובה"ג הלכ' פסח (צד כ"ט רע"ב) הגי' בחיטי קורדניאתא ובכ"י ה"ג אשר ברומי וכעת ת"י הרב החכ' הילדעסהיימער אי' הפי' חיטי מנית הרי ארוט קורתייתא וזה הערת הכותב הוא עפ"י רש"י פסחים הנ"ל — ובירוש' פסחים פ"א דכ"ז ע"ג חטים קורטבניות] —

קרדקיים (= קוֹרְדְּקִיְיסִין מל"ר אמצ' scordisci סנדלים של עור (Lederschuhe בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחים נ"א.) יוצאין בקרדקייסין בשבת ובבירה אין יוצאין [1]. בר"ג דמצות חליצה (יבמות ק"ב:) לא יטייל אדם בקורדקייסין בתוך ביתו. בילמדנו (והיה עקב) [צ"ל ראה אנכי] פ' כי יברית (בתנחו' לי') מקום שנהגו לצאת בקרדקייסין מותר מקום שלא נהגו אסור. אמר ר"ל נמצאו עוברין משום לא תתגודדו. בויק"ר בריש זאת תהיה (רפט"ז) ובמגילת איכה סורו טמא בפסקא ותאמר ציון (פסיקתא דר"כ קל"ב:) הלוך וטפוף תלכנה (ישעיה ג', ט"ז) כשהיתה אחת מהן ארוכה היתה מביאה שתי קצרות אחת מכאן ואחת מכאן כדי שתראה טפח על גביהן [2] וכשהיתה אחת מהן קצרה היתה לובשת קורדיקין עבין שתראה ארוכה פי' בלעז פטיטין (?) וכבר פי' בע' עכס — (א"ב מין סנדל). *[אחי"ה והוא ל"ר הנ"ל והראיה ג' סקרדק ע"ש ובנו"ג קורדיקיים והלע"ז פטיטין (ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד פטיסי) אולי צ"ל פידולין מלאי"ט Socke, pedule עיי"ע אמפליא ובאמת בעה"ק שנ"ב לועז קרדקיים פאנטאפיל (Pantoffel) וי"מ בוטשוהא (grobe Schuhe = botschuoch) וכמו כן לועז אמפליא ושם לועז ג"כ אונדרשוה"א Unterschuhe וזה מה שכתב רש"י ביבמות ק"ב: אונדרשו"ך בל' אשכנז ועיי' הלעז בפסחים נ"א. במ"ל ללאנדוי וכפי' ר"ח בפסחים מבואר קורדקייסין מנעל שאין לו עקב והוא סנדי (?) [3] ובעיקרי התלמוד הובא פטינים בערבי וג"ל שצ"ל פטיבה והוא ל"פ پاتابه = پاپیچ ומזה ל"ע بابوج (וכ"ה בל' הונגרי' Papucs) Pantoffel ובילק' איכא קורדקין אבל בויק"ר כט"ס קונדיריקון ובאיכ"ר קרקוסין וכנ"ה לנכון באסת"ר פ' ויאמר ממוכן ע"י שהיתה מסטרתו בקורדקין שלה על פניו לכאן ולכאן ופי' כמו טפח בסנדלו, ב"ר פמ"ה טפחתה בקורדקיים על פניה עיי"ע סקרדק. ירוש' שבת פ"ו ד"ח: עיי"ע עכס. ירוש' שביעית פ"ח דל"ח. אילן קורדְקַיָא] —

קרדנטס עיי"ע קדרנטים.

* קרדוס (= קַרְדֵּים כמו קרטים מל"י χάρτης charta נייר חלק (Papier, Karte מד' שו"ט סוף מזמור מ"ה משל למי שמבקש לעלות לבימה נטל קרדוס חלק ונתן לדיין א"ל למה לא כתבתיו וכו' ובקצת דפוסים קונ' ובילק' תהלים רמז תשמ"ט הגי' קונטרס חלק ועיקר הגי' קרדים כמו קרטים עיי"ע קרטס האחרון. ומזה הפעל תוספת' כלים ב"ק ספ"ז קרדסן שפן וכו' וכ"ה בכ"י אירפ' ובכלים פ"ל קרטסן עיי"ע קרטס ובדפ' זאלקיעוו קרקסן וט"ס הוא פי' קרדסן שְׁפָּן במין אדמה לבנה mit Kreide (creda) polieren.

* קרוא, קְרְוָיָה עיי"ע אחר ע' קריאסות.

קרוינין עיי"ע סבקין.

קרז (= קְרוֹז = כְּרוֹז Krug) בב"ר פפ"ז (ס"פ פ"ז) וירא אדניו: א"ל מה יוסף תבן בעפרים קרוזים בכפר חנניא גוזין בדמשק חרשים במצרים באתר דחרשין חרשין אתמהא — (א"ב כמו כרוז ע"ש ובנוסח' כתוב קדרים). *[אחי"ה ובמד"ר פ"כ ומצאן קרוז של מי רגלים ובקצת דפוסים בט"ס קרון ובויק"ר פ"י אי' כרוז עיי"ע] —

* קְרְזֵל בינוני פעול מְקוֹרְזָל עיי"ע.

קָרַח (מל"מ ענינו מריטת השער kahl sein והושאל לנקודים בצאן ולכרם אשר הוא חלק ונעקרו ממנו האילנות) קרח קרחייכו (פסחים ק"י סע"א) כבר פי' בע' חר (ח'). בפ"ד בכלאים (מ"א) ובר"ג דעירובי' (ג':) קרחת הכרם. פי' מקום שאין בו זרע מלשון (ויקרא י"ג, מ"ב) — (א"ב גם היונים והרומיים קוראים בלשונם [4] לכרם של גפנים מעטים ונפרדים זה מזה כרם קרח). בריש מעשרות (מ"ג) החזרין משיקרחו, ירוש' (מעשרות פ"א דמ"ח

---

[1]) בנו"ג יוצאים בקורדקיסון בשבת ואין יוצאין בקורדקיסון בשבת בבירי ובכ"י ש"ס מינכען בקורדייקסין ובכ"י בי בקורדקסין ובכ"י א"פ כגי' הערוך בקורדקייסין וגי' בירה אי' בדפ"ע וויניצי' אבל בדפ"ר כ"י ל"ד ה"ב בירם ובדפ"א בירי. [2]) כה"ג באיכ"ר ובויק"ר אי' כדי שתראה ארוכה ובפסיקת' כדי שתהא נראית שפה על גביהן ובילק' איכ' ר' אלף לי טפה ועיי' רש"י שבת ס"ב: ד"ה הלוך וטפוף שתראה צפה על ראש חברתה ועיי' רש"י בישעי' שם וכיון על הפסיקת' כמ"ש החי' רש"ב. [3]) ואולי צ"ל סנדל. [4]) עיי' מלה יוני ψιλός ומלה רומי' calvus.

סע״ד) כל הלבנים כגון אילין מרפייתא משיקרחו[1] ר׳ חנינא בר פפא אמר משיעשו קרחות קרחות לבנות. וי״מ כשישליך הנץ שלו כעין קרח שאין לו שיער[2]. קרחת וגבחת (נגעים פ״ג מ״ו; פ״י מ״י) כבר פי׳ בע׳ גבח[3]. בפ׳ מומין אלו (בכורות מ״ג.) הקרח פסול איזהו קרח כל שאין לו שיטה של שיער מקפת מאוזן לאוזן מפורש בגמ׳ (שם מ״ג:) בסוף בכורות בגמ׳ ר״מ [אומר] באחד באלול (בכורו׳ נ״ח.) אמר בן עזאי כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה ומנו ר׳ עקיבא בן יוסף[4] „ור׳ יהושע בן קרחה (ברכות ז׳. י״ג. י״ד. שבת ק״א: ק״נ. קנ״ב. מ״ק כ״ג. ר״ה ל״א: יומא ל״ט: ע״ה. ע״ה: מגילה ב׳: י״ג. י״ד. ט״ו: ט״ו: כ״ה: כ״ח. כתובות כ״ו: ס״ח. קידושין מ״א: גיטין ל״ג: נ״ז: נדרים ל״א: (פעמים) נזיר כ״ג: ב״ק ל״ח: ק״ב. ב״מ פ״ג: פ״ד: ק״ד. ב״ב י׳. ט״ו. ל״ב. צ״א: קי״ג. קס״ה: ע״ז ו׳. ז׳. ז׳: סנהד׳ ו׳: י״ט: כ״א. ל׳. נ״ה: צ״ד. צ״ט. ק״ח. ק״י: הוריו׳ י״א. זבחים ק״ב. קט״ו. מנחות פ״ח: בכורות ל״א. חולין נ׳:) הוא בן ר׳ עקיבא הקרח כדגרסינן התם אמר לו ר׳ יהושע בנו של ר׳ עקיבא לר׳ עקיבא״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ רגמ״ה לבכורות הנ״ל ושם אי׳ ג״כ אמר לו ר׳ יהושע בנו של ר״ע לר״ע וכיון לשבועו׳ ו׳. אבל בנו״ג שאל יהושע בנו של ר׳ עקיבא מר׳ עקיבא וכ״ה בירוש׳ שבועות רפ״א דל״ב רע״ד שאל יהושע בן ר׳ עקיבה את ר׳ עקיבה ובתוספת׳ נגעים רפ״א שאל יהושע בנו של ר׳ עקיבא את ר׳ עקיבא ועוד עיי׳ תוספת׳ כתובות רפ״ד ומעשה ביהושע בן ר׳ עקיבא שנשא אשה וכו׳ וכן בירו׳ כתובות רפ״ה דכ״ט רע״ד מעשה בר׳ יהושע בנו של ר״ע וכו׳ וכן פירש״י בבכורות נ״ח. ד״ה חוץ מן הקרח הזה היינו ר״ע עש״ה וציין שם רש״י שבועו׳ ו׳. כגי׳ רגמ״ה ורבינו אבל התוספו׳ בכורו׳ שם ד״ה חוץ השיגו עליו עש״ה ובעל יוחסין בע׳ ר׳ יהושע ב״ק (יוחסין השלם 40 ועוד עיי׳ 68) ובעיקרי התלמוד האריך בזה ע״ש וסיים ובחלק יש ר׳ יהודה בן קרחה אולי שהיה קרח או היה אחיו ע״כ אבל אני לא מצאתי בפ׳ החלק גי׳ ר׳ יהודה בן קרחה (בדי׳ מקומות הנ״ל בציון מסנהד׳ אי׳ ר׳ יהושע וכן אי׳ בכ״י ש״ס) ובעל סד״ה ע׳ יהודה בן קרחה הביא עוד הציון מסנהד׳ ו׳: ר׳ יהודה בן קרחה אבל בנו״ג ר׳ יהושע ב״ק ובסד״ה (צד צ״ב ע״ג) הביא מירוש׳ סוכה ר׳ יהודה בן לקרח אבל בנו״ג בירוש׳ סוכה פ״ד דנ״ד ע״ד ר׳ יהודה בר לקרה. ועיי״ע לקרה ומ״ש. ובענין קרחה עיי״ע בן עזאי ומ״ש שאינו לשון גנאי — אבל משבת קנ״ב. מוכח שהיה באמת קרח עיי״ע קרחינא. וכנ״ה קֵרֵחַ בב״ר פס״ה עיי״ע קווץ. ב״ק ס׳: קרח מכאן וקרח מכאן, ולנקבה ב״ב קל״ב. קֵרַחַת מכאן ומכאן, גיטי׳ פ״א: עיי״ע גט. בלא״ר קַרְחָא שבת קנ״ב. קרחא מצויינא. סנהד׳ ס״ג: עיי״ע אשימא ועוד עיי״ע ברחא (ח״ב, קפ״ט). והקבוץ בכורות מ״ג: ספרא ויקרא פרק ו׳ פרש׳ ד׳ הקרחינין, ירו׳ יומ׳ ספ״ב ד״מ. הַקֵּרְחִים, ירוש׳ נדרים פ״ד דל״ח ע״ד קרחין. והשם כל״מ קָרְחָה מגיל׳ י״ג: סנהד׳ ק״ט: ועוד קָרַחַת כלאים פ״ד מ״א עיי׳ לעיל והקבוץ קַרְחוֹת ירו׳ מעשר פ״א דמ״ח ע״ד וירוש׳ מגילה פ״ד דע״ה. ובל״ס קָרחוּתָא וכן בתרג׳ ויקרא י״ג, מ״ב. מ״ג והקבוץ תענית ג׳ סע״ב שמשא דביני קַרְחֵי. והתואר קרחינא עיי״ע לקמן. והפעל פסחי׳ ק״י סע״א עיי׳ לעיל. ירוש׳ שבת ספ״כ די״ז ע״ד קרוח קריחה. סנהד׳ ק״ט: עד דקרחא צ״ל דקדחא עיי״ע קדח ה׳. הפעיל ירו׳ כלאים רפ״ד דכ״ט. קרחת הכרם הוא כרם שחרב קרחת הכרם מקריחין אותו מאמצעו כרם שחרב מקריחין אותו מכל צדדין. ירוש׳ מעשרות פ״א דמ״ח ע״ד וכי מחמת האוכל הן מקריחות וכו׳. בינוני הָפעל ירו׳ כלאי׳ פ״א דכ״ז: מוּקְרָחִין. ועוד הושאל למריטת הצמר ע״ג הצאן עד שנראה נקוד וטלוא ותרג׳ וטלוא (בראשית ל׳, ל״ג) והטלאים (שם ל״ה) ותרג׳ נקדים (שם ל״א. ח׳. י׳. י״ב) קרוח, קרוחין] —

* קָרְחָה (נ״ל מל״פ [illegible] טפוש dum- mer Mensch) מגילה י״ב: אפי׳ קרחה בביתיה פרדשכא ליהוי בע׳ פרדכשא הביא רבינו ולא פירשו ורש״י פי׳ שאף הגרדן שורר בביתו ונ״ל שאף טיפוש הוא מצווה ופקיר על ביתו והראיה שבכ״י. (ד״ס מגילה צד כ״ז) הגי׳ הגולייר והוא פי׳ חלש עיי״ע.

* קָרְחָא (Eis) תרג׳ קֶרַח תהלים קמ״ז, י״ז; איוב ל״ז, י׳; ל״ח, כ״ט.

קַרְחַיִּם (שם מקום) בפ׳ ח׳ במנחות (מ״ו דפ״ו:) קרחיים וחטוליין אלפא ליין. פי׳ מקומות

---

[1]) בירוש׳ הגי׳ משיקריחו, בהפעיל. [2]) ועיי׳ בפי״מ להרמב״ם במעשרו׳. [3]) ח״ב, רכ״ד וש״נ ספרא דנגעים ספ״י. [4]) לי׳ בש״ס עיי״ע בן עזאי (ח״ב, ק״כ) ובפי׳ רגמ״ה (דף קי״ט סע״א בקובץ כ״י אנגלי׳) אי׳ היינו ר״ע וכל הפי׳ של ערוך הועתק משם.

הן. *[אחי"ה עיי"ע חטלים (בח"ג, שע"ג) שנויי נוסחאות ומ"ש] —

* קַרְחִינָא (שם מקום) שבת קנ"ב. א"ל ההוא גוזאה לר' יהושע בן קרחה מהכא לקרחינא כמה הוי א"ל כמהכא לגוזניא ופירש"י להקניטו על קרחתו נתכוין וכן פי' ר"ח ביקש להודיעו שהוע קרח וכו' (עיי"ע קרח) והשיבו ר' יהושע כמו הכא לגזוניא כלומר אתה גזוי ע"כ בכ"ז נראה לי שהיה שם מקום ואולי Charcha במזרח צפוני של מסופוטמיא עיי' מאננערט ח"ה, 221 ומזה התואר קרחינאה סנהד' צ"ב. רב אדא קרחינאה וכ"ה בכ"י ש"ס פ' בברכות ל"ג. ובאה"ת אבל בכ"י ש"ס מינכען רב אדא בר אהבה קרחינאה ובנו"ג רב אחא קרחינאי וצ"ל רב אדא וכ"ה ביבמות י' רע"א רב אדא קרחינא — ועוד עיי"ע קרקוניא.

קרט (= קְוַרְטוֹר נ"ל מל"ר quarteria, carta = quarta מקום מושב, בית, Quartier, Lager-platz) הממלאים בתיהם כסף (איוב ג', ט"ו) די מליין ק ו ר ט ר ה ו ן סימא. הבאת אל אוצרות שלג (שם ל"ח, כ"ב) תרג' האפשר ד ע ל ת א [1] לקורטריתלגא — (א"ב בנוסחאות כתוב קורטריהון סימא, לקורטורי תלגא ופי' קורטי בל' יוני חפירה תחת הארץ). *[אחי"ה כיון לל"י κρατὴρ Krater, Oeffnung ודעתי היא ל"ר הנ"ל ודע כי בעיקרי התלמוד הביא הגי' בשם רבינו קורטרהון וכדאי' לפנינו אבל בשדפ"ע אי' קרטיהון וגם זו הגי' נכונה על פי השערתנו כי הוראת carta, quarta כמו quarteria ובנוסחאותינו אי' בכ"מ קורטור תר"י במדי' כ"ב, י"ח; כ"ד, י"ג תרג' לדה"י א' כ"ח, י"א; כ"ט, ח'] —

קרט (= קוֹרֶט מל"ע قرطيطة מפעל קרט قرط חתך בחתיכות קטנות וא"כ קורט Bischen, Stückchen, Theilchen) בפ' שני בע"ז (ל"ה:) וקורט של חלתית. בס"ג דפ' בירה (שבת מ"ז.) ה כ א ב מ א י ע ס ק י נ ן דאית ביה קרטין [2]. פי' גרגרים של לבונה שלא שלטת בהן האור. בר"ג דפ' נגמר הדין (סנהד' מ"ג.) היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה ביין שתיטרף דעתו עליו. בר"ג דפ' היה מביא את מנחתה (סוטה י"ד:) כדתנן בפר' [קמא דמנחות] (ו'.) [3] ובסיפרא (ויקרא פרק י' פרש' ט') והביאה אל בני אהרן: קמץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט של לבונה פסול. בס"ג דפ"ק בעירובי' (י"ז:) ובר"ג דפ' כל הבשר (ק"ה:) ומשתכחא כי קורטא בכורא. בפ' אין מעמידין בגמ' ובעורות לבובין (ע"ז ל"ב.) אם יש עליו קורט דם אסור. בר"ג דפ' אלו טרפות (מ"ג:) אפכיה ובדקיה ואשכח עליה תרי קורטי דמא. ובגמ' דאחוזת דם (שם ג"ח:) חילתית אחילתית לא קשיא כאן בעלין כאן בקרטין. בס"ג דפ' בהמה המקשה (שם ע"ז.) ההוא נשבר העצם דיצא לחוץ דאישתקל קרטתא [4] מיניה. בס"ג דפ' כל היד (נדה כ'.) ר' חנינא פלי קורטא דגר גישתא ובדיק פי' קורטא מלשון קורט של לבונה. *[אחי"ה ובעל עיק' התלמ' הוסיף פי' גרעין וחתיכה קטנה ובאמת כן ענינו בל"ע הנ"ל. וכן פירש"י בנדה שם פלי קורטא דדיותא מבקע חתיכות דיו יבש. ובל"נ קורטיתא חולי' ע"ז. עיי' לעיל והקבוץ קורטין או קרטין עיי' לעיל וכן בירוש' יומא פ"ב דל"ט ע"ד, ירוש' שבת ספ"ג ד"ו ע"ג קרטים של בוסם. והפעל כמו בל"ע قرط החתוך לחתיכות קטנות מצאתי בתנחומ' הישן הוספת קרח סי' א' צד מ"ח כהוצ' הח' רש"ב אני קורט אזכרותיהן וכו' בתוספת' ובשבת קט"ז. אני קודר עיי"ע קד א' וע' אזכיר. ובכפילות קְרַטֵּט ירוש' מעשר שני פ"ד דנ"ד ע"ד וקרטטן . . . מקרטטא] —

קרט (= קַרְטָא בל"ע قرطيط קטן בל"ר curtus, kurz) בב"ר פי"ו שם האחד פישון ובויק"ר בסוף ויהי ביום השמיני (ספי"ג) על שם נגסא קרטא קטיע פושכא. במגילת איכה דרכי ציון אבלות מעשה בכלבא אחת קורטית שעלתה לראש הסלע ושמשה עם זכרה — (א"ב פי' בל"י גבן קטן וקצר ובנוסחאות כתוב כופרית שעלתה). *[אחי"ה כיון לל"י κύρτος krummgebogen ויותר קרוב מלה רומי' הנ"ל, ור"ב לא העיר מאומה כי בב"ר ובויק"ר לי' לפנינו גי' רבינו כי בב"ר אי' רק פישון זה בבל אבל ב כ"י פ א ר י ז ש ל ב"ר אי' באמת וז"ל פישון זו בבל נגסא קורטא קטוע פושכא. והוא מל"ע ורו' הנ"ל וכן בל"פ خورد פי' קטן ומעט] —

קְרַט (נ"ל מל"פ گردیدن לשוח בשדה ועוד חוקר einhergehen, sinnig betrachten) מדר' ויק"ר פ' אשר ישחט שור או כשב או עז (פכ"ב) יתבון

---

1) כ"ה בכ"י ודפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בט"ס דעלמא. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג הכא נמי דאית ביה קרטין. 3) גי' בפר' (והוא בפרק) אי' בדפ"ר אבל בשדפ"ע נפשט בט"ס בפרה. 4) בנו"ג קירטיתא וצ"ל קורטיתא.

למקרטע באורחא פי' לנוח. *[אחי"ה אולי כיון על ל"י χαριτόω פי' התענג ולפוש וכפי' מ"כ לנוח ולפוש אבל נ"ל יותר מל"פ הנ"ל ע"ש כל חסיפור ובקהל"ר פ' ויתרון ועיי' הספור בל' עברי' באלפאביתא דבן סירא הוציאו הח' שטיינשניידער (בערלין תרי"ח) צד ז'] —

* קְרָט (מל' יוני' κεράτιον בל"ס קירטא ובל"ע قيراط (Karat, kleine Münze ירוש' פיאה פ"ח דכ"א. ירוש' סוטה פ"ג די"ט. חסרוניה חד קרט, ירו' ב"מ רפ"ד ד"ט ע"ג קרט בקרט שרי — קרטין עיי"ע קורטין.

קרטב (= קְרָטוּב, קוּרטוּב מדה קטנה מאוד ואולי quarta) במנחות פ"ב (מ"ד דק"ג :) ובפ"ק בר"ה בגמ' ולנדרי' (י"ג.) ובס"ג דפ' הנושא את האשה (כתובות ק"ד.) כל מדת חכמים כן היא במאה סאה הוא טובל חסר קורטוב אינו טובל. בפ"ג במקואות (מ"א) מקוה שאין בו מ' סאה ונפלו בו ג' לוגין אפי' חסר קורטוב כשר. בס"ג דפ"ק בחולין (כ"ו.) ובר"נ דמכות (ד'.) דתנן ג' לוגין מים חסר קרטוב שנפל לתוכן קרטוב יין ומראהו כמראה יין. בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ'.) אחד משמונה בשמינית זה הוא קרטוב [1] פי' אחד משמונה בשמינית בלוג. *[אחי"ה וכתב בעל עיקרי התלמוד וז"ל וא"כ הוא שמינית שלשה רבעי ביצה וכן פי' הרמב"ם בפ"ג דמקואות הקרטוב אחד מס"ד בלוג והלוג ששה עשר ביצים ויהיה הקרטוב אחד מעשרה ושני שלישי ביצה ע"כ. ואולי הוא ל"ע قرطعة (ועיי' נבלע) כל שהוא. ובפי' רגמ"ה במנחות ק"ג : קורטוב „שמונית הלוג"] —

קרטבל (= קְרַטַבְלָא = קטבלא מל"י בע' קטבל פי' מכסה (Unterlage בפ' המוציא יין בגמ' עור (ע"ט סע"א) ההוא בקרטבלא [2] פי' עור שאינו עשוי לכתיבה והיינו קטבליא שפי' במקומו. *[אחי"ה וכנ"ה בחגיגה כ"ד. שצברין ע"ג קרטבלא ובכ"י ש"ס הגי' קטבלא וכ"ה בפי' ר"ח שם ובתש' גאונים קדמונים דפ' בערלין סי' ע"ב צד כ"א ושם קיטבוליא ובהיפך במקום קטבליא אי' לפעמים קרטבליא עיי"ע קטבל ורש"י בחגיגה פי' עור שלוק ור"ח בשבת פי' „קורטובלא והוא בל' ישמעאל ספארה" והוא ל"ע سفرة עור שמוצע על הקרקע לישב בו או לאכול עליו] —

* קרטיגיא, קרנטיגיא ט"ס עיי"ע קטיגור (צד ע"ח) ומ"ש בהערה 8.

* קרטיגני עיי"ע קרתיגני.

* קרטט עיי"ע קרט ב'.

קרטל (= קַרְטָלָא מל"ס וכן בל"ע قرطلة, قرطالة מל"י (Korb κάρταλας, κάρταλλος בס"ג דפ' המפקיד (ב"מ מ"ב.) אותבינהו בקרטליתא ואגניבו, בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד:) מאי בעיתון בהאי קרטליתא. פי' טנא בל' יון קרטילי ובלעז ק ר ט י ל י " א. *[אחי"ה ובכ"י ה"ב קרטנילא"ה אבל בלאי"ט שם הטנא cestello, canestro ולכן נ"ל להגיה תחת בלעז : בל' ערבי וכדאי' בהעתקת בעל עיקרי התלמוד אף אם שם ג"כ בלע"ז. ורש"י בב"מ ורשב"ם פי' בב"ב קרטליתא ארגז וכ"ה כפי' רגמ"ה בב"ב קופסא. וקרטליתא (וכ"ה בב"ב ע"ד סע"א) הוא ל"נ ובל"ז קרטלא ויק"ר פכ"ה וקהל"ר פ' וסבתי [3]) מלא קרטלא תאינין. ב"ר פ"ס חד קרטיל דתאינין. ובירוש' דמאי פ"א דכ"א סע"ד אי' מסאנא] —

קְרֵטֵם (מל"ע قرطم חטף וחתך abschneiden, ab- pflücken) בפ"ג במעשרות (מ"ט) כסבר שהיא זרועה בחצר מקרטם עלה עלה ואוכל. בילמדנו כלחוך השור (תנחומא קרח לי') למה לא אמר בהמה אחרת אלא כל בהמה כשהיא רועה היא מקרטמת אחד אחד שור סופת הכל פי' מחתך כמו (סוכה ל"ב : ל"ד :) נקטם ראשו. *[אחי"ה ותהיה אז קרטם בנין פרעל מן קטם כמו גרדם מן גדם, וכ"ה בל"ע. וכנ"ה בירוש' מעשרות פ"ג ד"נ ע"ג מקרטם ובתוספ' מעש' פ"ב מקרטים עלה עלה ואוכל ושם בתוספ' כ"י אבל מקרטים הוא במחובר לארץ ובנו"ג אלא מקרטמו. ירוש' ב"ק פ"ב ד"ג. וקירטמו החילפין, שם רפ"ו ד"ה ע"ב קירטמה לולבי גפנים. והשם ירו' ב"ק שם הקירטום משלם נזק שלם וכו' ובתוספת' הקיטום וכן שם קיטמו] —

קרטם (= קוּרְטְמָא בל"ס וכן בל"ע قرطم בל"ר (carthamus tinctorius Saflor, דקורטמי קא אמרת (ברכות ל"ח.) כבר פי' בע' טרימא. בר"ג ואלו עוברין בפסחים (מ"ב :) תולתא שערי תולתא קורטמי — (א"ב פי' בל"ע ורומיי מין נטע אשר פרחו כמו כרכום ונקרא כרכום יערי וזרעו כמו שעורה ויש לו סגולות ברפואה). *[אחי"ה וכנ"ה בגיטי' ע'. עיי"ע חח א', חר ד'. וקורטמא

[1]) וכ"ה בתוספת' ב"ב ספ"ה ושם קורטוב. [2]) בנו"ג קרטובלא ובכ"י ש"ס קורטבלא. [3]) ועוד עיי"ע קרסטל, קסטל טרקסל.

היינו חריע עיי"ע בח"ג, תצ"ח ומ"ש ועוד עיי"ע אסטים ומ"ש בח"א, קע"ב ועיי"ע מרקא ג'] —

קַרְטְמָן (מל"פ הרשום' בע' זלדקן klug, listig) עיי' בע' זלדקן[1].

קַרְטוֹן (נ"ל מל"ר curtis, cortis ובל"י האמצ' κόρτη = cohortes, Hof) כל גסטרא בראתי בו לי קרטון (ברכות ל"ב:) עיי' בע' גסטרא — (א"ב פי' בל"י גבור ומנצח). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κρατερός (מן κράτος) אבל בע' גסטרא (ח"ב, ש"ל) הואלתי לבאר כי הוא מלה רומ' ויוני' האמצ' ומושג זה מילדי פרסיים הוא עש"ה וגי' שונות שם] —

* קְרַטוֹן (מל"י κρατερός מנצח וגבור ושר החיל Kriegsoberster) ספרי האזינו פ' ש"ט אם היה קרטון שגדול הימנו וכו' כה"ג בילק' האזינו ר' תתקמ"ב וג"ב שלטון אבל בספרי ט"ם קטרון. ילק' ירמיה ר' שכ"א בשם ילמדנו שאל קרטון אחד את ר' יוסי.

קְרְטִין (קוֹרְטִין, גוֹרְטִין נ"ל מל"י ἑορτή מועד Fest) בקבוץ עברי עיי' בפנים; קירסין καιρός עת Zeit) בפסקא ויהי ביום כלות משה (פסיקתא דר"כ צד ט' ע"א) ובב"ר פע"ג (ע"ב) נתן אלהים שכרי: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (דה"י א' י"ב, ל"ב) מהו לעתים ר' תנחומא אומר לקירטין, ס"א לקירסין. פי' עת בל' יון[2] קירוס; מועדים בלי (רומי) [צ"ל יוני] קירטין[3] — (א"ב פי' בל"י עת וזמן וזה דעת בעל הערוך באמרו בלי גרמטיקין כי יש לשון יוני המוני ויש לשון יוני אשר בו נכתבו דברי חכמה והוא מיוסד על הדקדוק הנקרא גרמטיקין). *[אחי"ה במבוא לח"א IX והלאה כבר העירותי בענין לשון גרמטיקין וציינתי דברי הרב המוסיף אבל בגוף הענין בכונת רבינו בע' הגוכחי ר"ב הפלא לטעות כי בראותו גי' דפ' פיז' ובאזיל שגרסו גירטון או גירטין (וכ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר כאמור) ר"ב הגיה גרמטיקין וכשנדפס בדפ' אמש' ועל זה הוסיף ר"ב מה שהוסיף והאמת כי כונת רבינו היא פי' עת בל' יון קירוס καιρός; מועדים בלשון יוני קירטין או גירטין והוא לפע"ד מלה יוני' ἑορτή אשר על ידה העתיקו ע' זקנים מלת חג (במדבר כ"ח, י"ז) מועד (ויקרא כ"ג, ב'; במדבר י', י'; תהלים צ"ג, ח') וקו"ף או גימ"ל במלת קירטין גירטין הוא תחת ἑ אות חנשימה ולפעמים בהיפך נשמט אות קו"ף או כ"ף של יוני כמו אטליז עיי"ע. וא"כ קירטין, גירטין או יותר טוב קורטין; גורטין הוא קבוץ עברי של מלה יוני' הנ"ל. ודע כי בפסיקת' דר"כ אי' ר' תנחומא אמר לקירסין וכ"ה בשהש"ר פ' יפה את רעיתי ובאסת"ר פ' ויאמר המלך לחכמים: ר' תנחומא אמר לקורסין ובבמד"ר פי"ג לקרסין אבל בב"ר הגי' שלפנינו ר' תנחומא אמר לקורניסין ובמ"כ הגיה עפ"י הערוך לקורסין ובאמת כה"ג בערוך אבל גם גי' קורניסין תתכן שהוא ל"י χρόνος[4] פי' עת במשקל הקבוץ עברי. ובע' קרס ד' הביא רבינו מלבד שתי גירסאות קירסין וקירטין עוד גי' קילסין ע"ש ושם אפרש מהו שהיו יודעים לרפאות את הקירום דאי' בשהש"ר ואסת"ר] —

* קְוָרְטִין (quartus) ירוש' שקלים פ"ב דמ"ו ע"ד דינרין קורטין עיי"ע טבע (ח"ד, י"א הערה ג') ופי' דינרין היינו רביעית הסלע. ובנו"ג קרטין וכן בתוספת' מנחות ספ"א מועט לבונתה אפי' שני קרטין כשרה.

קרטם (= קְרְטִים נ"ל מל"ר אמצ' Tau- cordicia (מל"ר ויוני' האמצעי' werk, Strickwerk cordo, κόρδα מיתר)) בפסקא דבחדש השלישי (פסיקתא דר"כ צד ק"ד:) למלך שהיה משיא את בתו וקבע קרטיסים בים ואמר בני רומי לא יחתון לסוריא ובני סוריא לא יסקון לרומי וכו' — (א"ב פי' בל"י גל ומצבה). *[אחי"ה ר"ב שיער כן בנפשו מהמשך הענין ועוד גל ומצבה יש לו שמות אחרים בל"י, ולי נראה מל"ר הנ"ל פי' מיתרים חזקים למנוע ספינות שלא יפרשו בים ויפה שיער ר"מ די לונזאנו במעריך וז"ל קרטיסים בים פי' עיכוב ומניעה שלא יפרשו ספינות בים הגדול ע"כ אבל בפסיק' שלפנינו לי' מלת בים וכן לי' בילק' יתרו ר' רע"ג ונ"ב בילק' נמוסי מלוכה בל"י וכיון לל"י κράτος צווי וכן פירשו רמ"ל ולעווי ואחרים אבל לא יתכן בגי' רבינו ועוד קבע לשון שאינו הגון הוא בחבור עם κράτος] —

קְרַטִים (מל"י κράτος מלוכה Herrschaft, Regie- rung) בריש ע"ז (ח'.) וסטרנליא וקרטסים.

---

[1]) ח"ג, רצ"ג ומ"ש. [2]) כ"ה נכון בדפו"ו ובדפ"ר בלי רומי ובשדפ"ע לי' כל עיקר. [3]) בדפ"ר פיז' ובכ"י ה"ב גירטון ובדפ' באז' גירטין. [4]) והי לעווי טעה לומר κάρνεια.

נמ' (שם :) מאי קרטיסים אמר שמואל יום שתפשה בו רומי מלכות והוא לשון יון. *[אחי"ה ובפי' ר"ח גרס קראטים ופי' בל"י תפישה (ועיי' ג"כ תוספו' שם ד"ה קורטסים) אבל הנכון שהוא בל"י ממשלה וכמו כן κράτησις מלכות, ובתוספת' ע"ז רפ"א בכ"י אירפ' ג"כ קרטיסים ובכ"י ב' ובדפ' קראטיסים, קראטוסס והיא היא κράτησις] —

קְרִטִים (מל"י κριτής דיין ושופט Richter) בב"ר פנ"א (פ"ג) ולוט היה ארכי קריטים שלהן פי' ראש דיינים — (א"ב עיי"ע ירק ובמד' שמ"ר פ' ואלה המשפטים (פ"ל) נתן קטדיקי לקריטים פי' בל"י דיין). *[אחי"ה ובזו המלה העתיקו ע' זקנים דַּיָּן (ש"א כ"ד, ט"ז; עזרי ז', כ"ד; תהלים ס"ז, ה') שׁוֹפֵט (דברים א', ט"ז; ט"ז, י"ח ועוד זולתו) ועוד עיי"ע ארכידיקי (ח"א, רפ"ח) ומ"ש בשינויי נוסחאות, ובע"מ כ"י אשר ת"י (מקובץ כ"י האלבער-שטאם) מצאתי שני ערכים כמעט דומה זה לזה ואני אעתיק ע' שני בד"ה קרטים וז"ל בערוך הביא מן הב"ר ולוט היה ארכיקריטים שלהם פי' ראש דיינים והאמת יורה דרכו כי ארכוס בל"י פי' ראש ושר וקריטים פי' (ראש) דיין והורכבו שתי המלות ארכי קריטוס פי' ראש הדיינים כי כן נמצאות מלות רבות מעניינים אחרים בל"י מורכבות עם מלת ארכי וכולם עניינים ראש לאותו ענין, ובספרים שלנו בב"ר נמצאו ישב כתיב אותו היום מינוהו ארכי דיינים חמשה ראשי דיינים היו בסדום לוט ארכי דיינים שבכולן כלומר ראש אל הראשים וראה כמה דקדקו בדברים כי לחמשה קראו ראשי דיינים כי אפשר לראשים היותם רבים אמנם ללוט קראו ארכי דיינים מפני שזאת המלה כשתבא בהרכבה תורה על המיוחד שבענין ההוא לא ישותף בו שניות גם הכתיבה באה בדיוק ע"ד הכתיבה לל"י מלת ארכי בכ"ף כנגד אות קי"י (χ) ומלת קריטים בקו"ף כנגד אות קאפ"א ואפשר שמה שהביא הערוך בערוך אחר משל למלך שהיה משיא בתו וקבע קרטיסים בים יהיה מענין [הזה] כלומר משפט ודת שבני רומי לא יבואו לסורי וכו' ע"כ וזה האחרון דחוק הוא עיי"ע קרטס ומ"ש] —

קִרְטֵס (מל"פ كرته, كرتك, كرتى ובל"ע قرطق, قرطه בלשון סורי' קוּרְטָא kurzes Kleid, Tunica[1]) הגליונים והסדינים (ישעיה ג', כ"ג) תרג' ומחזיתא וקרטסיא[2].

קַרְטֵס (מל"י χάρτης בל"ר Papier, Karte, charta Schriftstück) בויק"ר וכי ימוך (פל"ד) אתא רבן יוחנן בן זכאי[3] לגביהון ואמר להון כמה אפקתון אמרו ליה הא קרטסיא[4] קדמך אזיל קרי וחשב[5]. ירוש' בפ' האומר לחברו צא וקדש (פ"ג דס"ד.) ק' דינרין אינון בקרטים. פי' שטר ולשון לעז ממש קרטא — (א"ב פי' בל"י ורו' נייר ואגרת). *[אחי"ה וכן בלאי"ט charta ובקבוץ charte פי' כתבים[6]) וכדאי' בויק"ר כתבא תחת קרטים. וכנ"ה בירוש' קידושי' הנ"ל אין לא יהיב לך קרטיסה לא תתן ליה כלום פי' אם לא יתן לך הכתב (שהיה חייב לו במלוה בשטר) לא תתן לו המעות. ושייך לזה הערך הציון שבע' אח"ז ע"ש ועוד עיי"ע קרדום וקרטס האחרון — אבל קרטיות בשהש"ר פ' השבעתי הוא ט"ס וצ"ל קרומיות כדאי' בפסיקת' דר"כ צד פ"ז. ועיי"ע קולמוס וע' קרם ג'] —

קַרְטֵס (מע' הקודם) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט.) וקורטסא ומוריקא פי' נייר של עשב — (א"ב גם זה שייך בע' שקדם). *[אחי"ה וכן פירש"י נייר של מוכין] —

קִרְטֵס (= קרדס מלשון רומי creta נבנה הפעל mit Kreide abreiben) בסוף כלי' (פ"ל, מ"א) קירטסן ושפן בשופין טמאין. פי' תיקנם ועשאן חלקין השוליים בקרטס[7] טמאין — (א"ב פי' קרטא בל"ר מין אדמה לבנה ובה מלבנים כלי כסף ומנקים כלי זכוכית ובירוש' דביצ' בפ' המביא כדי יין (פ"ד דס"ב ע"ג) שפין את הכסף בקרטיקון כן נק' בל"י ורו' עיי"ע גרתיקון). *[אחי"ה ובע'הנ"ל בח"ב, שע"ח פירשתי ע"ש ובתוספת' כלים ב"ק ספ"ז הגי' קרדסן עיי"ע קרדום. ורה"ג בכלים פי' קיטסן וז"ל קורטסן פי' אותן השוליים. כיון שעשה אותו השבר חלק כקרטס וכו' ומזה יש להוכיח כי רה"ג פי' קירטסן (או קורטסן) פעל מן קַרְטֵס פי' חלק כנייר — ובהלכות כלים פי"ב הל"י גרס הרמב"ם ואם קִירְסֵם את מקום השבר וכו'] —

קִרְטַע (אולי מל"י σκιρτάω רקד ודילג hüpfen, springen) בפ' בהמה המקשה בגמ' השוחט (חולי' ע"ה.) דג מקרטע[8] איכא בנייהו. בפסקא

[1]) עיי' וואללירס ח"ב 813 ובריקלל טראכטען 62. [2]) ורמ"ל בט"ס קרטססיא. [3]) וכן מוכח מב"ב י'. ע"ש אבל בויק"ר איי ר"ש בן יוחאי. [4]) בדפו"ו בט"ס קרטמיא. [5]) בנו"ג בויק"ר אמרו ליה הא כתבא שרי קרי הדא כתבא ואשכח וכו'. [6]) וע' הזקנים העתיקו מגלה (ירמיה ל"ו, כ"ג) עיי' χάρτης. [7]) ברפ"ר ואמי ובעיקרי התלמוד בקרטן. [8]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד אבל ברפ"ע מתקרטע ובפי' רגמ"ה מקורטע.

דרני עקרה (פסיקתי דר"כ צד קמ"ב.) ולפניו תדוץ דאבה (איוב מ"א, י"ד) מקרטעא כהדא ריפתא[1]) בכ"ר פ' ל"ט (ל"ח) וישבו שם: א"ר לוי בכ"מ שאתה מוצא אכילה ושתיה ארכילסטים מקרטע[2]). בילמדנו בריש בהעלותך (בתנחומא לי') וכיון שהוא יוצא ורואה את הנר מיד הוא שמח ומקרטע. פי' ענין דילוג. *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר פע"ד מלמד שנכנסו ליסטים בתוך ביתו והיו מקרטעים בו כל הלילה ונ"א מקרקרים וכ"ה בע' קרקר ב'. פסיקתא רבתי פ"מ שלא (נדחה) [נראה] המאכלת באה עלי ונקרטע ונפסל מן הקרבן. תנחומא כי תשא סי' י"ט ויצא העגל (שמות ל"ב, כ"ד) גוער כשהוא מקרטע[3]) ונראה שמלה יונית היא ובה העתיקו ע' הזקנים ויתרוצצו (בראשית כ"ה, כ"ב) רקד (תהלים קי"ג, ד' ו'. ועיי' שם כ"ח, ו') וכן העתיק סומכוס פזז (ש"ב ו', ט"ז)] —

קרטפן (= קרטופנא פי' חבורה וסדק נ"ל מל"פ كرفت verwunden, durchbohren והשם كرفة (Schlag, Wunde כפ' החובל בגמ' שבת (ב"ק פ"ו.) צער דאית ליה קרטופני ברישיה ושקלנהו וצווחי ליה.. בעו אחווי גוני ארישיה ולא מצי מחווי מהנהו קרטופני[4]). הני מאני דקוניא דאית בהו קרטופני כולהו אסירי (ע"ז ל"ג סע"ב ועיי' פסחים ל': כתובות ק"ז: תנחו' הישן חקת סי' ב') עיי' בע' קוניא פי' בקעים וחבורות — (א"ב בנוסחאות כתוב קרטפני ברישיה וצווחי אבל לגי' הערוך נוח היה לאיש זה שלא יסורו החברות כי הם מצילים האיש מיד חולאים פנימיים של ראש). *[אחי"ה ר"ב טעה בדברי הערוך כי בדפ' באזיל ואמש' אי' בטעות ושקלונהו וניחי ליה וכו' לכן כתב ר"ב בנו"ג וצווחי וכתב מה שכתב אבל בדפ"ר פיז' וויניצ' וכ"י ערוך בכולם אי' כגי' שלנו וצווח ופירש"י בע"ז קרטופני בקעים וסדקים וכן בכתובו': ביקועי, ובב"ק: בקעים בקעים חטטין, ובפסחי': בקעים, וכן פי' ר"ח בפסחים קרטופני: סדקים.

ונ"ל מל"פ הנ"ל באותיות הפוכות קרפטן פי' עושה חבורה וסדק] —

* קרטיקון עיי"ע קרטס האחרון וע' גרתיקון.

* קורטור עיי"ע קרט א'.

קְרִיאָסוּת (נראה שהוא ל"י ἀκρόασις das Angehörte, Vortrag[5]) בויק"ר אמור אל הכהנים פ' סביב (פל"ב) יש קול קריאסות לטובה וישמע ה' את קול דבריכם בדברכם אלי [וגו'] עד הטיבו [כל] אשר דברו (דברים ה', כ"ה) יש קול קריאסות לרעה וישמע ה' את קול דבריכם ויקצף וישבע לאמר (שם א', ל"ד) — (א"ב פי' אקרואסים בל"י שמועה ובנוסחאות כתוב קרסיות). *[אחי"ה בויק"ר לי' המלה כל עיקר אבל בקהל"ר פ' גם במדעך הגי' קרסיות] —

קָרְוְיָה (פי' כמו קָרָא ausgehöhlter Kürbiss) בפ' כל הכלים (שבת פי"ז מ"ו דקכ"ה.) האבן שבקרויה. בפ' חמישי בפרה (מ"ג) קרויה שהטבילוה במים. בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולי' נ"ז סע"ב) והטיל בה הרופא חידוק של קרויה[6]) פי' אבן שבקרויה „מביאין קרא יבשה ומוציעין בני מיעיה ועושין אותה חלולה ועושין אותה כעין זרנוקא[7]) לדלות בה מים מן הבור והיא קלה ואינה שוקעת במים אלא צפה ואין יכולין למלאות בה מים מן הבור וכשרוצין להכבידה נותנין בתוכה אבן מחודקת בדפנותיה[8]) שלא תהא מתנדנדת וממלאים בה מים מן הבורות"[9]) וכיון דאינה נופלת מתבטלת האבן והיא[10]) דופן קרויה — (א"ב תרג' ירושי' (א') ויקח לחם וחמת מים (בראשית כ"א, י"ד) ונסיב לחמא וקרויא דמיא). *[אחי"ה ושם אי' קרווא אבל בפסוק י"ט אי' בתרג' ירוש' א' קירווה וכן בנו"ג בשבת קירויה אבל בכ"י ש"ס קרוייה וכ"ה ברש"י ועוד בכ"י ש"ס האבן שבקריא וכן רבינו בע' הדק גרס קרא. ובאמת נתרכך קרוייה מן קרא (קרע) כמו קרווא של תרג' ירוש'

---

[1]) ובעיקרי התלמוד רפיתא ובשהש"ר פי נגילה הגי' חפיתא ועיי"ע דץ ומ"ש בח"ג, קט"ז סע"ב. [2]) וכ"ה בע' ארך ת"א, רפ"ה וש"נ השינויים וכגי' רבינו מצאתי ג"כ בב"ר בכ"י פאריז ושם אי' ארכילילסטום וצ"ל ארכיליסטים. [3]) בע' גרגשתא בח"ב, שנ"ג: שורי' י' קרטע נדפס בטעות וצ"ל קורטא. [4]) רבינו קאי על בבא שניה שבת דהוה מרקיד ב' כובי דבעיא (ובכ"י ש"ס כגי' רבינו ובעי) מחוי גונא ובכ"י ש"ס אחווי גוונא וכו' ובפעם ראשונה היינו צער דאית ליה קרטופני לי' בכ"י ה' ופי' דבור מהנהו קרטופני וכן לי' בערוך. [5]) עיי' בט"ר לאייזלער ח"א, 89. [6]) כ"ה בכ"י ב"ר ובדפ"ע אבל בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ה"ב הידוק וכן בע' הדק אבל בע' חדק בחי"ת ופי' תידוק של קרויה עיי' בע' חדק עפ"י רה"ג ח"ג, שמ"ט ובע' הדק (שם קפ"ו.) גרס הרוק של קרא. [7]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וכ"ה בפי' ר"ח ועיי"ע זרנק (ח"ג שכ"ג) ובדפ"ע כאן זרניקא. [8]) לי' בפי' ר"ח. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמ' ובנו"ג והוי.

מן קרבא בל"ע قربة נאד. וכנ"ה בירו' חגיג' ספ"ג דע"ט ע"ג ירוש' פסחים פ"ג ד"ל. ירוש' עירובי' ספ"ט דכ"ה ע"ד תוספת' כלים ב"ק רפ"ג ושם קרויה [1]). והקבוץ עיי"ע קירייא. וכל הפי' בערוך הועתק מפי' ר"ח בשבת וכ"ה בשיטת רש"י אבל הרמב"ם פי' שהוא כלי חרש ולא נהירא] —

קַרְיָיה (לפי ר"ב מל"ר caries רקב ועיי' עוד ע' כר (ח"ד, שי"ב) פי' בל"פ עפוש וזהומא (Schmutz, Fäulniss) בר"ג דסוטה (ג' :) זנייתא בביתא כי קריא לשומשמי פי' כמו התולעת והרקב בשומשמין שמכלין אותן בזמן קרוב כן הזנות מכלה הבית ומחרבת אותו כדכתיב (משלי י"ב, ד') וכרקב בעצמותיו מבישה וכתיב (הושע ד' י"א) זנות יין ותירוש יקח לב [2]). פי' תקפא (שם [3]) מחלוקת ואידי באתתא אם היא מנאפת או אשה רעה — (א"כ פי' בל"ר רקב). *[אחי"ה וכן פירש"י קריא תולעת של שומשמין ובתוספו' שאנ"ץ קריא לשון קרי שהוא וכו' ודוחק הוא ויותר קרוב שהוא מל"פ كرم עפוש וזוהמא עיי"ע כר ורבינו בע' כר א' גרס כריא [4])] —

קְרָיָה (פי' תואר מן קַרְיָא (בל"מ קריה) בל"ס קוריא בל"ע قرية כפר והתואר קְרָיָה בל"ס קוֹרָיָה בל"ע قروى Dorfmann) בב"ר פי"ט (י"ח) ויביאה אל האדם: אמר רבי אבין טבוי לקריה דמלכא שושביניה פי' כפר בל' יון (?) כוריאו והוא קרתני שבסוף זה הפרק. *[אחי"ה בכ"י ק"ט אי' בע' קרתן פי' בל"ע קורין לכפר אלקריה ולכופרי קריאני הרי שרבינו היטב ידע שבל' ישמעאל כפר הוא קריה ולכופרי נקרא قروى לכן נ"ל שגם כאן פי' כפר בל' ישמעאל צ"ל ולא בל' יון ואולי רבינו היה כותב בל"י ונשתבש בהעתקה בל' יון תחת בל' ישמעאל ובכ"י ה"ב וב"ר אי' בל' רומי! וגי' המיוחס לרש"י בב"ר טבוי לקרתא. והקבוץ בירוש' שבת פ"א ד"ד. כגון אילין קוֹרָיָיאֵי דלא מקפדין פי' בני הכפר ולא כפי' קה"ע שם עיר או לשון אדנות, ירוש' סנהד' פ"א די"ח ע"ג מעשה בכ"ד קריות של בית רבי פי' הדיוטים. וכן קְרָוָיָא פי' בן כפר שבת מ"ה: ההוא סבא קרויא ובכ"י ש"ס קרויה ובכ"י א"פ קירויא, ב"ב קכ"ג סע"א אבא חליפא קרויא ובכ"י ש"ס ה' חילפא קירויה וביוחסין ר' אבא חלפתא קרוייה ובירוש' מעשר שני רפ"ד דנ"ד ע"ד חילפיי בר קירויא. והשם קִרְוָא פי' כפר ירוש' תענית פ"ד דס"ח ע"ד כל קירוא דהוינן עלין תמן וכו' והוא הוא קריא, קרייא ירו' ברכות פ"ב ד"ה. הוה עייל קריא ונפיק קריא עד דעל לההוא קריא כה"ג במהרש"ם ובנו"נ עייל קרייה ונפקא קיריה עד דעל לההוא קרתא ובשהש"ר פ' אל תראני עליל לקרייא ונפיק לקרייא וכו', שם פ' ידיו גלילי קרייתא המוניא, והקבוץ קִרְיָיתָא סוכה מ"ד: קרייתא אית לי, שם: בני קרייתא, ריש פתיחתא דאיכ"ר והוו עלין לקרייתא, ירו' חגיגה פ"א דע"ו ע"ג למעבר בקרייתא דארעא דישראל, ובירוש' מעשרות פ"ב דמ"ט ע"ג ארבע וחמש קוּרְיָין, תר"י א' לבמד' ל"ה, ח', י"א ותזמנון לכון קוריין, והיחיד קוריא תר"י ב' שם ל"א, נ' ולנקבה קִרְיְתָא (וכ"ה בל"ס). תרג' אסתר שני ט', כ"ז תרג' משלי י"ח, י"ט וזולתו. והקבוץ מן קִירְוָא קרוין, קְרְוַיָּא עיי' עמת"ר ללעווי] —

קריה (מל"י κάρυα אגוזים Nüsse) פרסיקא ירוש' בריש כלאים (דכ"ז :) מה נפיק מינהון קריה פרסיקא פי' בל"י מין אגוזים גדולים עיי"ע שיזפין. *[אחי"ה עיי"ע קרדיה וע' אפרסק ח"א רמ"ב: וש"נ שינויים] —

* קריא (שם פרטי) ירוש' כתובות פי"ב דל"ה: בר קריא ובירו' כלאים ספ"ט דל"ב רע"ד ברקיריא [5]). ב"ר רפי"ט אבא בר קורייה ובילק' בראשית ר' כ"ו לי'.

* קַרְיָא עיי"ע קרים.

* קַרְיָה (נ"ל מל"י אמצ' κάῤῥον (χάρρα) בל"ר carrum עגלה Wagen = בל"י אמצעית καῤῥέττα) בקבוץ ירוש' ב"ב פ"ט די"ז. עשרים וארבע קריות מיני חדת בין פסח לעצרת, ב"ר רפי"ח עשה כתלים של זהב וכתי קריות של אבנים טובות ומרגליות, כתובות י"ז: קריתא דמנמנמא כלתא ועיי"ע הנמא ח"ג, רכ"ה ושם תמצא ראיה מירוש' כתובות דפ"ב דכ"ו סע"ב פוריומא ע"ש, ירו' ב"ב רפ"ב די"ג סע"ב: אינון עמודיא דרכינין מכוח קריית אינון רכינין. וגי' השט"מ חריתא עיי"ע הנמא במקום הנ"ל.

---

[1]) אבל קרויה בשמ"ר רפי"ג ענין אחר הוא עיי"ע קר טי. [2]) כ"ה רק בדפו"ו. [3]) בנו"ג תוקפא. [4]) בח"ד, קצ"ה בשורה י"ט נדפס בטעות כריאל שומשמי וצ"ל כריא לשומשמי וע"ש הערה 14. [5]) ובזה הסיפור שתובא ג"כ בתנחומא ויחי סי' ג' אי' מעשה ברבי ור' אלעזר ונראה שצ"ל (ברבי) [בר קריא].

* קירייא (צ"ל קְרָיָא (Kürbisse ירוש' ערל' פ"ג דס"ג רע"ב כל אילין קירייא וקרותוא וצ"ל כדאי' בירוש' נדרים רפ"ז ד"מ: כל אלין קרייא וכרובתא עיי"ע קר ו'. ועוד עיי"ע קרויה.

* קְרְיָא, קְרְיָה (פי' מקרא, קרא); קְרְיָה, קְרִיאָה; קְרִיי, קְרָאוֹי עיי"ע קר א' ומ"ש.

קריוט (= קוּרְיָיטֵי מל"י καρυῶτις בל"ר caryotis מין תמרים דומה לאגוזים eine wie Nüsse gestaltete Dattelart) בס"ג דפ' שלשה שאכלו (ברכות ג'.) לרבנן דאמרי כי לא נתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי (האדמה) [צ"ל הגפן] למאי חזי א"ר זירא חזי לקורייטי פי' פוצונ"י[1]. פ"א לערבו בבשמים ולעשות תרייקא[2] וי"א גוארישן[3] ואמרו קורייטי הוא נקלווס האמור בע"ז בפ"ק בגמ' נקלווס (י"ד:) כי אתא רב דימי אמר רב חמא בר יוסף קורייטי — (א"ב פי' בל"י ורו' מין תמרה וכותבת חשובה גדלה בארץ ישראל ובסוריא). *[אחי"ה התמרה נקראה cariota, caryota ומשקה העומדת לרפואה וזולתה נקרא cariotum ובירוש' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד מבואר (חצד) [חצב] קורייטה עיי"ע חצב (ח"ג, תע"ג)[4] — ועוד עיי' פליניאוס כ"ג, נ"א וז"ל Illinuntur caryotae stomacho, vesicae, ventri, intestinis. וזה סיוע לפ"א ולי"א בערוך] —

* קירון נ"ל מל"פ آخور (Stall) תוספת' מנחות רפי"ג הרי עלי קירון הביא נימוס נימוס והביא קירון מה שהביא הביא וכו' נ"ל מל"פ הנ"ל אורית בהמות ואם נדר הרי עלי להביא בהמה מן האוריה והביא נימוס וכו' עיי"ע נמס ועוד עיי"ע אהורייר ומ"ש.

קרכין (= קְרוּכִּין מל"י καρούχιον מל"ם כרוכא, ל"ר carruca בל"י אמצ' κάρρον = carrum, בל"ר אמצ' carrocium (Reisewagen) בב"ר פ"ח למלך ואיפרכוס שהיו בקרוכין[5]. בויק"ר בריש זאת תהיה (רפט"ז) והיתה מוציאה דם עד שמלאה את כל הקרוכין[6]. ובאמור אל הכהנים פ' וצדקתך אלהים (פל"א) למלך שהיה מהלך הוא ובנו על הקרוכין[7] פי' לשון לעז הוא קרוכא[8] — (א"ב פי' בל"ר מין עגלה). *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר פ"צ ייתון וירקבון על קרוכין ובמיוחס לרש"י קרונין, שמ"ר פמ"ג אני יוצא בקרוכין שלי שאתן להם התורה, ויקרא פל"א נהפכה קרוכין על בנו. ובר"פ ט"ז הגי' קרון עיי"ע אבל צ"ל קרוכין כגי' רבינו והראיה מגי' הילק' איכה ר' תתרל"ד וממלאים קרוקין דם, ושם ומשליכים אותם תחת קרוקין וצ"ל קרוכין. ירוש' מגילה פ"א ד"ע סע"ג והיה הורג בחיילותיו עד שהגיע לקרוכין שלו וכיון שהגיע לקרוכין שלו וכו' וכ"ה בירוש' תענית פ"ב דס"ו. ושם בט"ס קרובין, וצ"ל קרוכין וכ"ה במגילת תענית ר"פ י"ב — ירוש' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד קרוכין דמלכותא בירוש' נדרים רפ"ג דל"ז ע"ד בט"ס בדיוין למלכותא ועוד עיי"ע פחלץ וע' אדר (ח"א ל"ח, הערה 8)] —

קְרִינָא (מל"י κάροινον בל"ר caroenum, carenum (süsser, eingekochter Wein) בפ' אין מעמידין בגמ' חומץ (ע"ז ל' סע"א) אמר ר"ל קרינא אין בו משום גילוי מאי קרינא אמר ר' אבהו חמרא דאתיא מבי אסיא — (א"ב פי' בל"י ורו' תירוש מבושל עד שיעמוד על שליש ויהי בארץ עסיא מחוז הנקרא קריא ויין הגדל שם קרינא. בנוסחאו' כתוב חליא דאתיא מעסיא). *[אחי"ה ורש"י פי' קרינא חליא מתוק אבל בפי' ר"ח קרינא יין מתוק הבא מעסיא וכו' הרי היין נקרא על שם המדינה וכפי' ר"ב והוא מל"י ורו' אבל חכמי הלשון חולקין בטעם על שם מה היה נקרא היין המתוק ומבושל קרינא ויש שפירש שהוא מורכב מן οἶνος — careo עיי' אוצ"מ, לשעללער, ודוקאנגע אבל מהוספת הש"ס דאתי מעסיא יש להוכיח כי המלה מורכבת היא מן Καρία ומן οἶνος כלומר היין שבא מקריא באזיא הקטנה] —

* קְרִין (מל"ם קְרִיוּנָא = בל"ר cereus אבוקה של שעוה (Wachslicht שמ"ר פמ"ז באו ולמדו

---

[1]) בלאי"ט pozione וכן פירש"י בברכות פישון והוא potion מין משקה לרפואה Arzneitrank. [2]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ועיי"ע תריק ובדפ"ע טרייקא, ובכ"י ל"ד ו"ו ה"ב וק"ט טריאקה והוא ל"ע ترياق, ترياقة מין יין מעורב בבשמים נגד המחלה. [3]) נ"ל מל"ע جوارش ומל"פ گوارش רפואה לעיכול המאכל עיי' וואללירס ח"ב, 1040. [4]) ועוד עיי' פפלנ"צ ללעף 111. [5]) וכ"ה בע' אפרכוס וע' דומינו ובנו"ג בב"ר ובקהל"ר פ' מה שהיה קרונין. [6]) בנו"ג וממלא הקרון דם. [7]) וכ"ה בנוסחאותינו וה' לעווי טעה להביא הציון פרש' כ"ז בשם הערוך תחת פ"ל לכן לא מצא המלה בויק"ר. [8]) ל"ר carruca לאי"ט carro, carrozza. [9]) ושם הגהתי במקום קרובין של דפ"ע כרוכין כגי' כ"י וכגי' הערוך בע' פחלץ והוא מל"ם כרוכא פי' אחוזת מרעהו Gefolge ועתה מצאתי ראיה מגי' התנחומא הישן פ' בשלח סי' י"ז ושם הגי' ועברה שיירא וכו' והוא הוא.

תורה דשחירין ודקרין בלילה פי' בשחרית ובנר של שעוה בלילה ובע' אימטין (ח״א, קט״ז:) פי' בע"א ע"ש והקבוץ קרינין שמ"ר פל"ו עיי"ע סבקין ועוד קרוינין במו"ע.

* קַרְיָנָא (תואר מן קרא, קרי פי' קוֹרֵא der Leser) קידושי' מ"ט. על מנת שאני קריינא כיון שקרא ג' פסוקים וכו', ב"מ פ"ג: קריינא דאגרתא עיי"ע פרונקא.

* קְרִינוֹס (שם מקום) כפר קרינוס, קריינוס עיי"ע כפר בח"ד, ש' [1].

* קריוסי, קְרִיוֹסִים (מל"ר curiales = curiosi Hofleute) פסיקתי רבתי פ"י הנה אביך חולה יש אומרים קריוסי הושיב יוסף בפלטרין כיון שהרגישו ביעקב שחולה באו והודיעו ליוסף, ושם רפי"ח כשם שלמלכי בו"ד יש קיריוסים הם מודיעים למלך כל דבר ודבר כך יש לפני הקב"ה קיריוסים ומגידים כל דבר ודבר שאדם עושה במטמוניות בחשך בגלוי ואלו הן הקיריוסין של הקב"ה זו הנפש שמגדת למלאך ומלאך לכרוב וכו' ונראה שהוא ל"ר הנ"ל פי' בעל משגיחים ובפרט נקראו כן אצל הרומיים מי שהיו ממונים על עניני הבי דואר Postbeamte ועוד ענין המלה הנ"ל בל"ר אמצ' כמו curiales והם הם אנשים מאחוזת המלך שפקידתם להגיד להמלך את כל מה שנעשה תחת ממשלתו הן מאוהבי הן מאויבי המלך.

קרים (= קִירָיִם מל"י κύριος ובל"י האמצ' κῦρος, κῦρις אדון Herr) בתר"י דהאזינו השמים: בכינוי דקירים [2]) שומר נפשות חסידיו (תהלי' צ"ז, י') תרג' מטול דקירים נטר נפשות חסידוי [3]), מלפני אדון (כל הארץ) [צ"ל חולי ארץ] (תהלים קי"ד, ז') תרג' מן קדם קירים — (א"ב פי' בל"י אדון עיי"ע קר). *[אחי"ה בע' קר ט"ו הביא רבינו ציונין מש"ס ומדרש וכאן ציונים מהתרג' ובאמת משקל קירים נמצא רק בתרג' ועיי' עור תרג' מאדוניו (איוב ג', י"ט) מקירים דידיה, ושם ה' ב' רגוז קירים [4]), תרג' לתהלי' נ"ג, א' שמא דקירים, תרג' ירוש' במדבר י"א, כ"ו קירים איטימוס להון. וכן תרג' הריב (משלי י"ז, י"ד) וקדם קריא מטעי דינא נראה שהבין הריב כמו הרב וכן בתרג' הפשיט' קדם שליטא וכו', וקריא הוא הוא κῦρα = κῦρις אדון, רב] —

☞ קוֹרַלִין (מל"ר coralium בל"י אמצ' κούρα-λιν, κουράλλιον בל"פ ڤرول, Koralle) ירוש' שבת פ' כלל גדול (ירו' שבת פ"ז ד"י.) ההן דגזז ספוגא גומין וקורלין פי' בל"י ורו' מין [צמח אבן] הגדל בים ויש אדום לבן ושחור ומן האדום עושים כדורים קטנים וחשובים והם ענקים לגרון ונקרא בל' ארמי כסיתא.

קָרַם (מל"מ וענינו כסה בעור überkrusten, eine Kruste bilden; והשם קְרוּם, קְרָמָא Kruste, Haut) בריש שבת (י"ט:) ולא חררה ע"ג גחלים אלא כדי שיקרמו פניה רא"א כדי שיקרם התחתון שלה פי' שעלה על פני הלחם קלף מחמת האש. בפ' הערל בגמ' פצוע דכה (יבמות ע"ו.) זהו למעוטי מאי למעוטי קרום שעלה מחמת מכה בריאה ממקום אחר שלא מקום רבותא [5]). פי' אם היתה מכה בריאה ומחמת המכה עלתה שם קליפה וסתם הנקב לא הועיל כלום כנקובה דמיא והני מילי באומה דלא מקום רבותא פי' שאינה נרבצת על הדופן אבל האונות שהן נרבצות [6]) על הדופן ושם מקום צר אם עלה שם קרום מחמת מכה ונסתבך בדופן כשרה וכן מפורש בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולין מ"ח.). באלו חוצצין פ"ט במקואות (מ"ד) קרום שעלה מחמת מכה [7]) טמא ומטמא פי' „כשתתרפא המכה מעלת קרום כדאמרינן (חולין צ"ג.) חמשה קרמי איכא בחיותא וכתיב (יחזקאל ל"ז, ח') ויקרם עליהם עור". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לסד"ט צד 35. וכנ"ה בנגעים פ"א מ"א קרום ביצה, תרי"א לויקר' י"ג, י' קרם ביעתא, חולי' מ"ב. ניקב קרום של מוח, שם מ"ג. קרום שעלה מחמת מכה בושט אינו קרום, מ"ז: ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים וכו' תוספת' פ"ג נימוקה הריאה וקרום שלה קיים וכו', חולי' נ"ו סע"א הואיל וקרומו רך, שם מ"ה. מ"ו. קרמא עילאה .. קרמא תתאה [8]). והשם המופשט ירוש' חלה רפ"ב דנ"ח: ושם פ"ג דנ"ט: הכל הולך אחר קרימה בתנור [9]) — והפעל קָרַם כל"מ וכן בל"ס קְרַם. שבת ל"ז: הא קרמו

---

[1]) ושם בשורה י"ג צ"ל ויקר פי"ז ולא פכ"ח. [2]) לפנינו לי'. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפו"ו בט"ס חסידיו. [4]) כ"ה בכ"י תרגי אצל החי' לעווי. [5]) לי' בנוסחאותינו ועיי"ע רב ג' ומ"ש. [6]) כ"ה נכון בדפו"ו. [7]) בנו"ג שעל המכה וכ"ה בהעתקת רה"ג ובתוספתי מקואו' פ"ו קרום שעל גבי (המזבח) [צ"ל המכה]. [8]) קרום ירו' סנהד' פ"א ד"ית ע"ג ט"ס וצ"ל קדום. [9]) קירומה ירו' שבת פי"ג דיי"ד. צ"ל קירוסה עיי"ע קרומה.

פניה שרי. מנחות ע"ח: שחטו עד שלא קרמו פניה בתנור ואפי' קרמו כולן וכו'. ברכות כ"ה סע"א ירוש' ברכות פ"ג ד"ו. קרמו פניה. תוספת' טבול יום ספ"ב חוט של ביצה שקרם על דופנה של אילפס, ירוש' שבת ספ"א ד"ד: אינה קרוייה לחם עד שיקרמו פניה בתנור, ירוש' חלה רפ"ב דנ"ח: אם קירמו פניה מן החוט ולפנים וכו', הפעיל ירו' תרומ' פ"י דמ"ז: ביצים שהקרימו הרי אלו אסורות[1]. תרג' מְצַפֶּה משלי כ"ו, כ"ג דקרים כה"ג במתורגמן ובנו"ג בט"ס דקרים] —

קרם (= קְרָמָא בל"ס פי' מלבוש חשוב דק feiner Ueberzug עיי' בפנים) בפ"ב בשבת בענין חנוכה (כ"ב.) ובפ"ק דסוכה בגמ' פרס (י'.) עטרה בקרמין[2]. בס"ג דפ"ק במשקין (מ"ק י':) שרא לכסכוסי קרמי[3] פי' בגדים חשובים דקים כקרום ביצה וכקרום של מעלה. *[אחי"ה ורש"י פי' בביצה ל': קרמין בגדי צבעונין שקורין אוברי"ץ והוא ל"צ ouvrés פי' יריעות מרוקמות בציורין ובאמת הפשיט' העתיקה רקמה (יחזק' כ"ז, ב') ע"י קרמא וכן מוכח מתרג' משלי ז', ט"ז ובקרמא מצראה קרמתה וכן בל"ע ﭬﺮﻡ יריעה מצויירת] —

קרם (= קְרוֹמִית כמו קולמית (Rohr καλαμίς והושאל לעוקץ החד וסוף (spitze) das (Ende, Splitter בר"ג דשבת (ח'.) אי אפשר לקרומיות של קנה שלא יעלו למעלה מי' טפחי' פי' מה שמשתייר מן המחצלת כשמתקנין אותה. בגמ' דפ' כל הכלים (שם קכ"ה.) אמר שמואל קרומית של מחצלת מותר לטלטלה בשבת פי' „שירי מחצלות שבלו"[4]. בפ"ק בחולי' בגמ' השוחט במגל (חולין ט"ו:) ובפ' האיש מקדש בגמ' המקדש בערלה (קידושין נ"ו:) בכל שוחטין בין בצור בין בזכוכית בין בקרומית של קנה. ירוש' בפ' המוציא יין (ספ"ח דשבת די"א ע"ג) ה' דברים נאמרו בקרומית של קנה וכו' עד מפני שרוח רעה שורה עליו. בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולי' נ"ז:) רחל היתה בשכונתינו שנקדד[5] קנה שלה ועשו לה קרומית של קנה וחיתה. *[אחי"ה בנו"ג קרומין אבל רגמ"ה העתיק לנכון קרומית וכ"ה בחולין ג' רע"א תוספת' חולי' רפ"א ותוספת' מנחות רפ"א קרומית של קנה והקבוץ קרומִיּות ב"ר פנ"ו ובירוש' שבת הנ"ל אי' לפנינו קלומות. שהש"ר פ' השבעתי קרומיות ובע' קולמוס הובא בשם פסיקתא דויהי בשלח: קולמיות של קנה עיי"ע כדוד (ח"ד, קצ"ז.) ובענין עוקץ החד של קנה עיי' קורמיות בפירש"י לישעיה ל"ה, ו'] —

קרם (= קְרָמִית אולי מל"ע ﭬﺮﻡ מין נטע)[6] בפ' עושין פסין בגמ' מותר להקריב (עירו' כ"ב.) מי שלימו להו קרמי באגמא[7] בפ' כל שעה בגמ' אלו דברים (פסחים ל"ה.) ר' יוחנן אמר קרמית חייבת בחלה פי' „עשב כדאמרינן (עירו' הנ"ל) קרמי דאגמא"[8] — (א"ב מין עשב אשר מזרעה עושים פת עיי' שיצניתא). *[אחי"ה בפי' ר"ח בפסחי' קורמי וכ"ה במנוה"מ ובעירו' הנ"ל ובכ"י ש"ס קירמי בדפ"ש קוראמי ועוד גי' קראמי, קרמא עיי' ד"ס לעירו' צד ל"ט: ובתוספת' חלה רפ"א בכ"י אירפ' אף הקרומית חייבת בחלה ובדפו' הקרמית וכ"ה גם בכ"י אירפוט בתוספ' פסחים פ"א (ב') ובירוש' פסחים פ"ב דכ"ט: וירו' חלה רפ"א דנ"ז. ובאו"ז הל' חלה סי' רט"ו הגי' קרמות, וז"ל בעל עיקרי התלמוד גמרא (פסחים ל"ה.) שיצניתא דאית' ביני כלנייתא פירש"י נייל"א בלעז והיא נגילי"א[9] והוא השחור שבין החטים ובעיקר שצניתא שם אפרש בע"ה (קלניתא) [צ"ל כלניתא] מק ורב צמח פי' חטים שלא נתמלאו יפה[10] ע"כ והוא כפ"א בע' שצניתא ע"ש ומ"ש] —

☞ קרומה (?) ירו' דשבת פ' ר"א אומר האורג (רפי"ג די"ד.) בקירוס קירומה פי' בל"י הוא קירוס הוא קירומה עיי"ע קירוס תרג' חטובות אטון מצרים (משלי ז', ט"ז) ובקרמא מצראה קרמתא. *[אחי"ה כבר העירותי בע' קרם ב' שמלת קרמא היא ל"ס ול"ע פי' יריעה מרוקמת ומצויירת ואין ענינה עם קירוס שהוא ל"י καῖρος פי' אריגה וקירומה של ירוש' שבת צ"ל קירוסא והוא הוא קירוס עיי' קרם א' בהערה 9] —

* קירומא (שבת קמ"ז: כפי' גי' קצת) עיי"ע פלם ומ"ש.

---

1) אקרים ע"ז וב"ב ט"ס וצ"ל אקרים עיי"ע קרס ב'. 2) ובשבת כ"ב. מ"ה. וביצה ל': קרמים. 3) וכ"ה בע' כסכס ע"ש ובמיוחס לרש"י קרמין אבל בפי' ר"ח ולפנינו קירמי וצ"ל קרמי וכ"ה בכ"י רש"י עיי' ד"ס. 4) בכ"י ק"ט ודפ"ר שברי וכ"ה בעיקרי התלמוד וצ"ל שירי וכדאי' בדפו"ו והוא כפי' ר"ח בשבת קכ"ה. ועפ"י זה נוכל לברר פי' בעל הערוך הקצר שג"ב קרומית של קנה מה שמשתייר וכו' ולעמין ווי"א שלימ"ן בלא"ש וכבר העיר ה' פערלעס (בט"ר 7) שצ"ל ולעקין Flick = vlec או Flocke = vloc והוא חתיכת בגד בסוף הארוגה ווי"א כיון ללא"ש slieme פי' עור וכיון לקרום של ע' קרם א'. 5) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע ובנוסחי נקדר. 6) עיי' פפלב"צ ללעף 202. 7) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה באגמא בש"ס נדפס ובכ"י ש"ס ובדפ"ע דאגמא. 8) הועתק מפי' ר"ח בפסחים. 9) עיי"ע קצה. 10) עיי' מבוא לח"א XX.

קִרְמִיד (מל"י κεραμίς, ἴδος וכן בל"ע قرميد רעפים Dachziegel) בב"ר פי"ג ובירוש' בפ' הרואה בגמ' על הגשמים (פ"ט די"ג סע"ד) וכמה גשמים ירדו ויהא אדם צריך לברך ר' חייא בשם ר' יוחנן בתחילה כדי רביעית [1]) ובסוף כדי שידוחו פני הקרמיד [2]). בספרא בפרש' נגעים (ספרא מצורע פרש' ו' פרק ד') ולקחו אבנים אחרות (ויקרי י"ד, מ"ב) יכול אפי' קרמידין ואפי' לבנים פי' בלעז קַנִיל"א [3]) (א"ב פי' בל"י רעפים של חרס לכסות הגגות). *[אחי"ה הדין עם ר"ב והוא ל"י הנ"ל וכ"ה בל"ע והוא הוא כרמיזא אשר בה העתיק התרג' אגרוף עיי"ע כורמיזא (ח"ד, של"א :) מל"מ מגרפותיהם (יואל א', י"ז) עיי' רמב"ן שמות כ"א, י"ח ורשב"ם שם אבל בספרא הגי' קרומדים ובפי' ראב"ד קורדימים וט"ס הוא וצ"ל כגי' הערוך ומ"כ בב"ר לא ירד לכונת הערוך כי ציין קורמוס ובמהר"ם לונזאנו פי' נכון קירמיידן [צ"ל קרמידים] רעפים כפופין שמכסין בהן הגגות בארץ יון ואדום טיגס (tigula, teja) בלעז ע"כ ויפה פי' וכ"ה בעיר דוד לר"ד די לארא. אחר הדברים והאמת האלה צ"ע מה שלועז רבינו קרמידין ע"י קניל"א פי' צנור ואח"כ מצאתי ראיה לדבריו מתוספת' כלים ב"ק רפ"ב בכ"י אירפו' הסילונות והקרמודין [4]) הרי שענין סילונות הוא והיינו צנור ובכ"ז נ"ל שגם כאן ענינו רעפים כפופים שעשה בהן בית קבול מים] —

קַרְמִיוֹן (שם נהר אמנה) מי קרמיון ומי פיגה (פרה פ"ח מ"י וש"נ) עיי' בע' בץ [5]) ובע' (פגי) [צ"ל פגה] [6]). פ"א קרמיון נהר הוא בדרך דמשק והוא אמנה פיגה הוא פרפר (מ"ב ה', י"ב) מי ביצים מלשו' בצותיו (יחזק' מ"ז, י"א [7])). ירמוך נהר הוא בדרך דמשק. *[אחי"ה עיי"ע ירדן, ירמוך אצלנו ועוד עיי"ע פלם. ופי' רבינו קרמיון . . אמנה פיגה . . פרפר תמצא מבואר היטב בתבואות הארץ למהר"י שווארץ נדפס בירושלים צד ל"ג ע"ש ובהעתקה אשכנזי' דאס הייליגע לאנד צד 31] —

☞ קרמולין (?) ירוש' דשביעי' פרק אימתי חורשין (ספ"ב דל"ד :) ובירו' דנדרי' פ' הנודר מן הירק (רפ"ז ד"מ :) קרמולין פטורין מן המעשר פי' מין דומה לירק ולא יכלתי להבין פי' אמיתי. *[אחי"ה והם ממיני שחלים כדמוכח מתוספת' שביעי' ספ"ד שחלים [8]) וקרומלים, בכ"י ו"ו בקרמלום ובכ"י אירפ' וקרומנין ואולי הוא עיקר והוא מל"י κάρδαμον פי' שחלים וה' לעף לא יכל לפרשו [9]) ועוד אני אעיר כי בל"ע قرنفل הוא פרי של עץ דומה לאשל] —

קרמן (מחוז קַרְמַנְיָא Karmania كرمان Kerman) בר"ג דפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ח.) אף מטה אסורה בדקרמנאי [10]) פי' „הוא מטה של פרסיים דאמרו בס"ג דפ' כירה (שם מ"ז.) לא יתכן להחזירה אלא א"כ יתקע לפי שמלבנותיה וכרעיה דחוקין ואינן נשלבין אלא אם יתקע בהן וכיון שתוקע בהן חייב" [11]). בפ' כיצד הרגל בגמ' דסמוך מ צ ד י ה ר ח ב ה (ב"ק כ"א.) [12]) קרמנאי הוו דיירי בה, פי' מדקדקי ומנפצי פשתן ובלעז קרמינטורי [13]). בנזיר בר"ג דפ' בית שמאי (ל"א:) כי אמר בתוראי [14]) דקרמנאי פי' הם אנשים שהיו באותן השנים בבבל בארץ קירמאן שהיא אחורי פרס והיתה מלאכתן שיש להן שוורים שמשכירין אותן לחרישה ולא היו בודקין אלא שוורים לבנים שהן לבנים ביותר ולא היו בהן ב׳רות שחורות כי הלבן יפה לחרישה אבל לעורו [15]) השחור עדיף ולעולם אוכמא בחיורא מעלי חוץ מלחרישה בלבד. *[אחי"ה מחוז Karmania, ἡ Καρμανία (והיום كرمان) היה גדול מאוד מקצה דרומי של לשון ים פרס עד הנהר בגראדא המבדיל אותו מן פרס עיי' מאננערט ח"ה, ב' ל"ד והלאה ויושביה Carmani קרמנאי לא היו נודעים ליונים רק מעט ובפרט הזכיר שטראבא שמספר החמורים היה רב מאוד בקרמניא ולא מספר הסוסים. וגם רש"י פי' בשבת קל"ח. בפי' ראשון שהוא שם מקום אבל בל"א קרמנאי מוכרי בגדי פשתן ע"כ וא"כ הוא כפי' רבינו קרמנאי דב"ק, ובב"ק פירש"י קרמנאי שם אומה ל"א קדמונאי קדמונים היו יושבין בה וכו'. והר' עזריאל בשט"מ לנזיר פי' קרמנאי לשון קרמיון ופגה שם

---

[1]) בנו"ג רביעה. [2]) בירושי ברכות אי' עד שידוחו פניה אבל בגי' המהרש"ם פני הקרמיד וכ"ה בירושי' תענית פ"א דס"ד רע"ב. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט והוא לאי"ט canale, canalino צנור וזה מ"ש הערוך הקצר שנ"ב פי' בלעז קנליקלי הוא הצנור שמניחין על הגג ע"כ וגי' קנליקלי אי' בכל דפ"ע ובעיקרי התלמוד. [4]) ובדפוסים אי' בט"ס והקרמיון. [5]) ושם העתיק רבינו פי' ר"ח לסנהד' הי : כמו שהראיתי לדעת עתה מכ"י פי' ר"ח אשר ת"י ונדפס בש"ס ווילנא. [6]) ושם העתיק רבינו פי' רה"ג בפרה. [7]) ובמקרא כתוב בצאתו. [8]) בכ"י אירפ' בט"ס שתלים. [9]) פפלנ"צ 354. [10]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס א"פ ובכ"י ש"ס מינכען בט"ס בדקמינאי וצ"ל בדקרמנאי ובדפ"ע בקרמנאי ובנו"ג כדקרמנאי. [11]) הועתק מפי' ר"ח (בשבת קל"ח.) ובאמת גרס"ח בשבת מ"ז. מטה של פרסיים אבל בנו"ג טרסיים וכ"ה בערוך ע' טרסי וזה קצת קשה. [12]) וכה"ג בפי' ר"ח ובנו"ג בצידי רחבה. [13]) בל"ר Woll-krämpler, carminator. [14]) בנו"ג בתורא [15]) וכ"ה בפי' הרא"ש אבל ברש"י ל ב י ש ר א אוכמא עדיף טפי.

נהר שהשוורים רועים על שפת הנהר ולכן נקרא שמם קרמנאי ע"כ והוא רחוק מאוד] —

קֶרֶן (מל"מ וכן בל"ס וארמי קַרְנָא Horn, Blasehorn ועוד עיי' בפני') בס"ג דפ' כירה (שבת מ"ז.) קרן עגולה חייב קרן פשוטה פטור פי' ר ב ש ר שלום[1] „קרן זו מכלי שיר היא והיא של קרן ממש והיא של חוליות ויש בהן פשוטות ויש בהן עגולות והן נדבקות זו בזו כשמזמרין בה כדכתיב (דניאל ג', ה') קל קרנא משרוקיתא והעגולה קשה להדביקה יותר מן הפשוטה והוא כלי ויש בו מלאכה להחזירה לפיכך המחזיר קרן עגולה בשבת חייב וקרן פשוטה פטור אבל אסור", ותנן בפ' י"א בכלים (מ"ו) הכוש והאימא וכו' עד קרן עגולה טמאה ופשוטה טהורה[2]. בסוף פרה (פי"ב מ"ט) קרן של כליכה[3] וקרנים[4] של יוצאי דרכים פי' קרן של כליכה מטה של מתים[5] עושין לה קרן של ברזל לקשור המת שלא יפול וקרני של יוצאי דרכים קרני בהמה או חיה שמוליכין עמהן יוצאי דרכים למלאות בהן מים ולשתות בשביל שלא תשבר[6]. בס"ג דברכות (ס"ב רע"ב) קרנא קריא ברומי בר מזבין תאני וכו' פי' רגילין ברומי להכריז בקל קרנא משרוקיתא ולומר כן בן מוכר תאנים מכור תאנים באביך ואל תשנה מאומנתו כי כן טוב לך. בפ' ח' שרצים (שבת ק"ח.) נפקא ליה קרנא בעיניה[7] פי' „קרן של בשר יצא בעינו"[8]. בס"ג דפ' השותפין (כ"ב ש"ז ע"ב) קרן הפוך (איוב מ"ב, י"ד) אמרי דבי ר' שילא קרנא דקרוש[9] פי' „קרן של חיה ששמה קרש, לקותא היא כלומר אינו יפה מפני שיש בו גוונים[10] אלא כי כורכמא רישקא במיניה כלומ' קרן כרכום שהוא חשוב במינו מכל שאר מיני כרכום"[11]. בפ' ב' בנדה (י"ט. וכ"ה בירושי' נדה ספ"ב ד"נ:) וכקרן כרכום כברור שבו ככר פי' בע' בר (ב')[12]. בב"ר פע"ז[13] (פע"ו) הצילני נא: מסתכל[14] הוית בקרניא וארו[15] קרן אחרי זעירא (דניאל ז', ח') זו מלכות הרשעה ותלת מן קרניא קדמייתא אלו שלש מלכיות הראשונות וארו[16] אינין כעיני אינשי בקרנא דא (דניאל שם) זו מלכות הרשעה שמכנסת עין רעה בממונו של אדם וכו'. שבעה שופרות היובלים (יהושע ו', י"ג) תרג' קרן דכריא. *[אחי"ה ועיי' תרג' שם ו', ה', ו' והלאה כמה פעמים קרן דכריא. תרג' ש"א ט"ז, א'. י"נ קרנא דמשחא. ירוש' עירו' פ"א די"ט: זכרותו של קרן. כתובות ק"ז: קרן הצבי. ב"ר פ"ב פט"ז ופמ"ב ויק"ר ספט"ז כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל ויק"ר פי"ג כתבו על קרן השור שאין לישראל חלק וכו' ועיי' ירו' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ד תנחומא תזריע סי' י"א — במד"ר פי"ב קרן אחת יוצאה בתוך מצחו והוא מתגלגל ככד, חולי' ס'. קרן אחת היתה לו במצחו עיי"ע קרש. ר"ה כ"ו. כל השופרות איקרו שופר ואיקרו קרן דפרה קרן איקרי שופר לא איקרי, ועיי' ירוש' ר"ה פ"ג דנ"ח ע"ד. שבת קנ"ד: מכות ט"ז: קרנא דאומנא (Schröpfkopf) עיי"ע הבא. הקבוץ ירוש' תענית פ"ד דס"ח ע"ד תוקעי קרנות, ועוד בל"ז קרנין תרג' מ"א כ"ב, י"א; ליחזק' כ"ז, ט"ו, ב"ב ע"ד. והוו ליה קרני, ושם: ואית לה קרני. סנהדר' ק"ו. עיי"ע גמל. בעל קרנים ב"ר פצ"ט ע"ש. כפר קרנים ירוש' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד עיי"ע כפר (ח"ד, ש':) וש"נ — קרנים ירוש' כלאים רפ"א דכ"ו ע"ד להביא קרנים ממקום למקום צ"ל קוצים כדאי' בר"ש ובגי' רא"פ. והפעל קרן בהפעיל מַקְרִין עיי' חולי' ס'. ע"ז ח'. מקרן מפרים (תהלים ס"ט, ל"ב) מקרין תרתי משמע . .

---

[1]) ובזה השם העתיק כמה פעמים רבינו את פי' ר ב ה א י ג א ו ן לסדר"ט וגם זה הפי' שייך לרה"ג (בכלים פי"א מ"ו) ובעיקרי התלמוד אי' רק פי' רב שלום וט"ס הוא. [2]) רוב מנינו ורוב בנינו של זה הפי' אי' בפי' רה"ג בכלים הנ"ל ע"ש ובזו השטה הלך ג"כ פי' ר"ח בשבת מ"ז (נדפס בש"ס ווילנא מ"ז:) וז"ל קרן עגולה חייב פשוטה פטור אלו הן כלי שיר והן של חליות ויש מהן קרן עגולה וקרן פשוטה כדכתיב (דניאל שם) קל קרנא משרוקיתא וזה שהיא עגולה היא כלי שיש בו מלאכה להחזירה לפיכך חייב חטאת אבל פשוטה אין בה עסק כלום כדתנן בכלים פי"א וכו'. [3]) כ"ה ג"כ בפי' רה"ג לפרה ובדפ"ר פיז' וויניצי' אבל בנו"ג ובדפי' באזיל ואמש' כליבה ובכ"י ק"ט כלובא ועיי"ע כלב (ח"ד, ר"ל) ועי' כלכה (שם רל"ו) וש"נ יתר השנויים והציונים. [4]) במשנה שבמשניות קרנין. [5]) עיי' פי' רה"ג וע' כלכה. [6]) וכ"ה בפי' הרע"ב בפרה בשם עצמו ובעל תוי"ט לא הרגיש כי נעתקים הם הדברים מהערוך. [7]) וכן גרס בע' דל ב' וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ עיי"ע דל (ח"ג, ס"ד) ומ"ש. [8]) וכ"ה בפי' ר"ח בשבת נדפס בש"ס ווילנא ק"ח: וכבר הזכרתי בע' דל שזה הפי' הארוך שבערך דל שייך לר"ח כדמוכח מפי' הראשונים ועתה תמצא באר היטב כל זה מוכח מפי' ר"ח הנדפס וביוחסין השלם ע' קרנא הביא הערוך עם פי' רה"ג וזה קצת צ"ע. [9]) בנו"ג דומה לקרנא דקרש אבל בכ"י ש"ס קרנא דקרש כגי' הערוך ובכ"י ש"ס ה' אי' דקורש וצ"ל דקרוש. [10]) בפירש"י וקרניה משחירין כמו צבע. [11]) הועתק מפי' רגמ"ה בב"ב. [12]) ובעיקרי התלמוד הביא פי' בה"ג בזה"ל וי"מ קרן כרוכום משם בה"ג שהוא שרש עשוי כצורת קרן ושמו בערבי כורכום ועושה צורת אדום במים ויש בו ברור ושאינו ברור ע"כ. [13]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ודפ"ר אבל בשרפ"ע פע"ו אבל ידעת כבר כי רבינו מונה פרשה אחת יותר בב"ר על כן גי' כ"י נכונה. [14]) וכ"ה בב"ר אבל במקרי' אי' משתכל. [15]) במד' ובמקרי' ואלו. [16]) במק' ואלו.

מקרן כתיב עיי׳ שם ובירוש׳ שבת פ״ב ד״ד ע״ד ירוש׳ ר״ה פ״ג דנ״ח ע״ד] —

קֶרֶן (= ־קַרְנָא מענין הראשון. ־קַרְנָא דְאוּמְנָא Horn des Aderlassers = Schröpfkopf) מאה קרני בזוזא (שבת קכ״ט:) כבר פי׳ בע׳ פגר [1]. בפ׳ מי שהחשיך בגמ׳ הגיע (שבת קנ״ד:) כי קאמר רב הונא בקרני דאומנא דלא חזיא ליה פי׳ שמוצצין בו הדם ואפי׳ לטלטלו בשבת [2]. בפ׳ אלו הן הלוקין בגמ׳ אכל נבלות (ט״ז:) האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום אל תשקצו. בס״ג דפ׳ כל היד (נדה כ׳.) שקלו ליה קרנא קדמייתא [3] לאמימר חזייה אמר אדום דתנן (במשנה נדה י״ט.) כי האי גוונא.

קרן (= ־קַרְנָא, ־קַרְנְתָא פי׳ כל״מ קרנות (בקבוץ נקבה) היינו זויות Ecke, Winkel) בס״ג דפ״ק בפסחים (י״ב:) שית בקרנתא קאי [4]) פי׳ בשעת ו׳ באמצע הרקיע עומדת חמה ואינה נוטה לא למזרח ולא למערב אלא עומדת בין קרן מזרחית לקרן מערבית ואי אכיל בו׳ זמנין דסבר שעדין היא נוטה למזרח, וכבר נוטה למערב והוי שעה שביעית. בס״ג דכתובות (קי״א.) אמר אביי גמירי בבבל לא חזי חבלי דמשיחא תרגומא הוצל [5]) וקרי לה קרנא דשיזבותא. פי׳ קרן זויות ששם ניצולין מחבלו של משיח. בר״ג דפ׳ המניח את הכד (ב״ק כ״ז רע״ב) ור׳ יוחנן אמר בקרן זוית פי׳ כגון דקיימא חבית במקצוע רשות הרבים דלא מצי לעיוני ומיזל ואנוס הוא [6]). בס״ג דפ׳ מרובה (ב״ק פ״ב.) שיהו קורין במנחה בשבת משום יושבי קרנות. בריש [7]) גמר׳ דסנהד׳ (ג׳.) אלא משום יושבי קרנות פי׳ אנשי דלא עיילי לבי מדרשא אלא רגילין שיושבין בקרנות העיר ועוסקין בדברי שיחה כי ההיא דפ׳ תפלת השחר (ברכות כ״ח:) דמצלי ר׳ נחוניא ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שעמלין בדברי שיחה. ישיחו בי יושבי שער (תהלי׳ ס״ט, י״ג) תרג׳ ימללון עלי יתבי תרע בי קרנאתא [8]). ועוד יש מהן בריש פרק סח [9]) ובע׳ פרצם. *[אחי״ה וש״י פי׳ בסנהד׳ ג׳. יושבי קרנות: תגרין ובב״ק פי׳ יושבי חניות ובברכות כ״ח רע״ב פי׳ חנוונים או עמי הארץ שעוסקים בדבר שיחה. וכנ״ה במנחות מ״ב. הטיל על הקרן, שם: נוטפת על הקרן, שם ל״ד. פיתחא דאקרנא, ב״ק כ״ז: קרנא דעצרי, תוספת׳ תענית פ״ג (ב׳) אם עמד אדם על קרן אפל [10]) תוספת׳ סוכה רפ״ד חזן הכנסת עומד על הקרן [11]), ברכו׳ י״ז. בקרן אורה .. בקרן חשכה עיי׳ פירש״י. והקבוץ קְרָנוֹת סנהד׳ ב״ק וברכות הנ״ל. קרנְתָא ב״ב צ״ה: עיי״ע פרצם. קרנים חולי׳ ל״א. ועיי׳ פירש״י. תוספת׳ עירובי׳ פי״א ניתלו בה קרנין וכו׳ כ״ה בכ״י אירפ׳ ובדפוסי׳ אי׳ קוצין ועיי׳ סוף ע׳ קרן א׳] —

קרן (מל״מ ־קְרַנַיִם פי׳ קווי הזוהר היוצאים מהשמש Sohnnenstrahlen) בגמ׳ דפ״ק בפסחים (ח׳.) וקרנים מידו לו (חבקוק ג׳, ד׳) פי׳ אורה מידו של הקב״ה לו לצדיק כמו (שמות ל״ד, ל״ה) כי קרן עור פני משה ושם חביון עוזו אעפ״כ שם אצל המקום עוזו כלומ׳ תוקף האור הגדול אצל הקב״ה יותר מאצל הצדיקים ויאצל מאורה שעמה לצדיקים כדכתיב כי קרן [עור] פני משה וכתיב במשה (במד׳ י״א, כ״ה) ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים. *[אחי״ה כ״ה רק בדפו״ו. ומזה קרני ההוד ישמ״ר פמ״ז תנחומא סוף כי תשא סי׳ ל״ז וילק׳ כי תשא ר׳ ת״ז. ופי׳ זיו הפנים וכדאי׳ בדב״ר פ״ג. ועל דרך דרוש אמרתי שכוונת המאמר עד שמשה כותב את התורה נשתייר בקולמוס קמעא והעבירו על ראשו וממנו נעשו לו קרני ההוד כלומר מה שלא כתב משה רבינו בענין מעשה בראשי׳ ומעשה מרכבה תחיית המתים משיח וכדומה מעניני סודי האמונה ורק בטיפת דיו אחת היה יכול למלאות החסרון אבל הוא בחכמתו הרבה לא גלה רזי התורה למעלה ממושג האנושי אבל משה רבינו בעצמו העביר אותו הדיו הנשאר בקולמסו והביאו על ראשו עיין בדברים עמוקים ומשם זכה לקרני ההוד] —

קֶרֶן (מל״מ תוקף ועוצם ובל׳ רז״ל בהשאילה לראש הממון הקצוב Grundkapital) בריש פיאה (פ״א מ״א) והקרן קיימת לו לעוה״ב. אשם תרג׳ ירוש׳ (א׳) קרן. והשיב את אשמו בראשו (במד׳ ה׳, ז׳). *[אחי״ה ותרג׳ ויתן קרנא וחומשא למאן דאתחייב ליה והוא עפ״י ב״ק ס״ה, ק״ח. קרן וחומש. קידושי׳ מ׳. תוספת׳ פיאה פ״א

---

1) בדפ׳ אמש׳ ופר׳ בט״ס חגר. 2) הועתק מפי׳ ר״ח. 3) בנו״ג קמייתא. 4) וכעין זה בכ״י ש״ס בי שש בי קרנתא קאי ובנו״ג שית יומא. 5) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר ובדפו״ו. ובנו״ג תרגמה אהוצל דבנימין. 6) וכן קרוב לזה בפי׳ ר״ח בב״ק ועוד עיי׳ בשט״מ בשם ר״ח. 7) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ובדפ״ע בט״ס בסוף. 8) בנו״ג קרנתא. 9) כ״ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וכיון על ע׳ סח א׳ ע״ש, ובדפ״ע בט״ס בריש פסחים! ונ״ב מראה מקום דף ה׳! 10) כ״ה בכ״י ובנו״ג בקרן אפיל. 11) בסוכה נ״א: אי׳ בימה.

ירוש' פיאה פ"א דט"ז רע"ב אבדר"נ פ"מ הזכות יש לה קרן ויש לה פירות . . עבירה יש לה קרן ואין לה פירות. ב"ק ג'. מיכליא קרנא, ירוש' מ"ק פ"ב דפ"א: אגרא וקרנא קרן הוא אין ידע דלא מזבין והוא פחת מן קרנא יזבין וכו'. והקבוץ ב"מ נ"ד סע"א משלם שני קְרָנִים] —

קָרוֹן (מל"ר carrum, carrus בל"ר ויוני' אמצ' carra, carrae, carri κάῤῥον עגלה Wagen, Karren) בפ"ח בכלאים (מ"ג) היושב בקרון סופג את הארבעים. בס"ג דפ"ק בכתובות (ט"ו.) נבעלת בקרונות בקרונות סלקא דעתך אלא נבעלת בשעת קרונות כשרה לכהונה [1]. בהגדה דפ' הניזקין (גיטין נ"ז.) אלו פ' [2] קרוני [3] מלחמה שנכנסו לכרך ביתר. בפ' עשרה יוחסין בגמ' אסטרטיא (קידושי' ע"ו:) ויושבין בקרונות [4] של זהב ומהלכין בראשי גייסות פי' עגלות של זהב ובלעז קר"ו [5]. (א"ב פי' בל"ר מין עגלה). *[אחי"ה וכן תמצא מבואר המלה בשהש"ר פ' אני ישנה אני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסים בו [6] ולפעמים אי' לפנינו קרונין וצ"ל קרוכין שהוא שוה בענינו ד"מ בב"ר פ"ח ובקהל"ר פ' מה שהיו שהיו בקרונין וגי' רבינו בע' קרכין: קרוכין וש"נ ויק"ר רפט"ז, ובפסקת' דר"כ צד קל"ג ומושיבה על קרונין שלו. וכ"ה בילק' ישעיה ר' רס"ו אבל בילק' איכ' ר' אלף ל"ב הגי' קרוקין וצ"ל קרוכין, שמ"ר פט"ו והושיבה בקרונין שלו. שהש"ר פ' לא ידעתי וילק' שה"ש ר' תתקצ"ב והושיבה עמו בקרונין, ושם פ' כמעט בקרונין של כסף וזהב וכו'. איכ"ר פ' סורו טמא: והיתה הקרונין עוברת עליהם ומפסקתן, ירו' שביעית פ"ג דל"ד ע"ד בלע קרונין ובירוש' נדרים רפ"ג דל"ז ע"ד קרבין עיי"ע אדר ומ"ש. ירושי' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד מעשה בקרון אחת של בית רבי וכו' והקבוץ שבת קכ"ב. קרונות של בית רבי. ושם קרונות של נכרים. ב"ר פע"ה פגע ביושבי קרנות צ"ל קרונות. במ"ר פ"כ קרון צ"ל קרוז עיי"ע] —

קְרוֹנָה (מל"י κρήνη פי' מעין וברכה Brunnen, Quelle) בר"ג דמגלה (ה':) ורחץ בקרונה של ציפורי פי' מים נובעים וקרים — (א"ב פי' בל"י מעין נובע ומתגבר) *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו ככה בְּרֵכָה (ש"ב ב', י"ג; ד', י"ב; מ"א כ"ב ל"ח; מ"ב כ', כ) וא"כ אין ענין המלה עם קר כדעת רבינו וכן טעה במח"כ רש"י בפי' בקרונה: ביום השוק בפרהסיא בשעת הילוך קרנות ע"כ וכיון על קרון של ערך הקודם לזה, וגם היה חושב בלי ספק שהוא הוא בקרונות של ציפורי כתובות ט"ו רע"א ושם פי' רש"י כמו כן ביום השוק שסיעות ושיירות ממקום אחר באות שם וכן הבין ג"כ הש"ס שם נבעלת בשעת קרונות מענין קרון וכמו שערך מטעם זה רבינו הציון מכתובות בע' הקודם לזה אבל יתכן יותר לסדרו בע' הנוכחי. וכבר הניף ידו החזקה בעל דרכה של תורה 53 על זה הענין והעלה פנינים בידו להוכיח כי הבבלי טעה במלות קרונה של ירוש' כתובות (פ"א דכ"ה ע"ד) דאי' שם רב יהודה בשם רב (כהן) [צ"ל בְּהָן] קרונה של ציפורין הוה עובדא ולפי שאמר ר' יוסי (במשנ') מעשה בתינוקת שירדה למלאות מים מן העין וכו' פירש רב שהוא העין הידוע בציפורי המפורסם שם להמון העם בשם היוני קריני פי' מעין וברכה אבל בבבל לא הבינו זו המלה היונית ושבשו בקרונות של ציפורי היה המעשה וכדר' אמי וכו' ע"ש ועיי"ה מ"ש הח' פינעלעס במקום הנ"ל] —

קָרָן (נ"ל מל"פ گران כבד וגדול מנשוא schwer, unerträglich) ירו' קידושי' פ"ג דס"ד. קרן זבונה ואזל ליה פי' התגר. מצא וראה כי חובתו היתה כבדה ואין לאל בידו לשלמה ברח ומפרשים פי' בדוחק גדול ע"ש פ"מ וקה"ע.

* קַרְנוּנָא קידושי' כ"ה. עיי"ע צנע ב'. ועוד י"ל שהוא ל"ס קַרְנָנָא פי' בעל קרן (Gehörnter) כלומ' שור והוא לשון גנאי וכן דעת הח' לעוויזאהן והעירני על הדבור „וזה אומר אותי קראה קרנן" (בספר ארחות חיים לר' אהרן הכהן כ"י הביאו השד"ל במגד ירחים ח"א צד 8).

* קַרְנָת (?) תר"י ב' חמת (בראשית כ"א, ט"ו) קרנת במתורגמן קַרְנְתָא אבל בתר"י א' קרווא, קירווא והוא ל"ע قِرْبَة חמת Schlauch ואולי קרנת צ"ל קרבת ל"ע הנ"ל.

קַרְנְזוֹל (Diagonale) בפ' המקבל בגמ' בסמוך [7] המקבל שדה מחברו לשנים מועטות (ב"מ ק"ח סע"ב) פלגי לה בקרנזול. בפ' השותפין בגמ' ולא את השדה (ב"ב י"ג.) מושך עליהן נגרא ופלגי ליה בקרנזול פי' שדה אשר מזרחה וצפונה מושך עליהן נהר ומערבה ודרומה מושך עליהן נגרא חולקין זו השדה בקרנזול נוטל האחד חציה מזרחה

[1]) עיי"ע הבא אח"ז ומ"ש בענין טעות הפי' קרונות וצ"ל קרונה ושייך לע' קרונה. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בט"ס פי'. [3]) בנו"ג קרני ועיי' פי' רש"י הדחוק. [4]) בנו"ג קרוניות. [5]) בלאי"ט Karren, carro. [6]) וגי' אחרת עיי"ע גסטר ח"ב, ש"ל. [7]) כ"ה נכון בדפ"ר.

ודרומה והאחד מערבה וצפונה נמצאת שנחלקת באלכסון לשני חצאין וכל אחד מהן טריגונא כלומר יש להן ג' זויות לכל אחד מהן ויש לכל אחד מהן נהרא ונגרא שאם ייבש הנגרא ישקה מן הנהר וקאי דקאמר חד גיסא לאו בחד גיסא דשדה קאי אלא כל היכא דמשיך נהרא חד גיסא קרי ליה וכיוצא בו נגרא. *[אחי"ה כגי' רבינו א' בכ"י ש"ס בב"מ ובב"ב ובריי"ף ובברא"ש אבל בנו"ג בב"מ בקרנזיל ובב"ב בקרנא זול וכ"ה בה"ג בל' ב"ב צד ק'. ובכ"י ש"ס פ' בשני מקומו' בקרנדול ובכ"י ה' בקרנזור. ורש"י בב"מ פי' לשון קרנזיל זיל בה לקרנות. ופי' רבינו הוא פי' ר"ח אשר קצתו תראה בתוספו' ב"ב ד"ה חד ע"ש. ומפי' רגמ"ה ב"ב מוכח כי הוא פי' בקרנזול: „בקו השוה שלא יהא חלקו של אחד יפה משל חברו". וי"מ מקרן זו לקרן זה. וי"מ קרן — זוי (= זוית)] —

* קרנטיגיא (?) בתש' הגאוני' חוצ' ה' הרכבי סי' רס"ט צד 137 ובנו"ג (בכתובות קי"ב:) קטיגוריא עיי"ע.

☞ קירינטון (מל"י κρίνον Lilie) ירו' דכלאי' פ' כרם שחרב (ספ"ה ד"ל.) ושושנת המלך קירינטון פי' בל"י מין פרח לבן. *[אחי"ה נ"ל מל"י הנ"ל וכן העתיקו ע' הזקנים חבצלת (ישעיה ל"ה, א') פרח (שמות כ"ה, ל"א. ל"ג. ל"ד; ל"ז. י"ח) שושן (מ"א ז', כ"א. כ"ה; שה"ש ב', ט"ז; ד', ה'; ה' י"ד) שושנה (דה"י ב' ד' ה'; שה"ש ב', א' ב'; הושע י"ד, ו'.) ונ"ל ששתי מלות מורכבין ἄνθη κρίνον (Lilienblume)] —

* קִירְנֵי, קְרִינֵי (שם עיר) תרג' קיר (עמוס א', ה'; ט', ז') והוא Κυρήνη, Cyrene במצרים.

קרנית (= קוּרְנִיתָא בל"ס בל"ע ڤرنيت eine Art Origanum) הסיאה והאזוב והקורנית [1] (מעשרות פ"ג מ"ט, עוקצין פ"ב מ"ב) עיי' בע' סאה — (א"ב פי' בל"ר כתר והוא מין עשב הנקרא בל"י אסטפני פירושו כתר כי מן העשב היו עושים עטרות לשום בראשי המסובים בבתי משתאות כי ריחו נודף ועשב זה מין ממיני תבלי קדרה ונקרא בל' ישמעאל חשאי ובגמ' (שבת קכ"ח.) בהדיא מאי קורנית חשאי עיי"ע אסטפני. *[אחי"ה בע' אסטפניני ח"א, קע"ג הוסיף ר"ב מין עשב וכו' ע"ש אבל כבר העירותי שם שטעה ר"ב וגם כאן טעה שאינו Coronis (כתר) כי אם ל"ס וערבי עיי' פפלנ"צ ללעף 329 ועיי' עוד מ"ש בע' חשאי [2]. וכנ"ה בתוספת' שבת פי"ד (פט"ו) ירוש' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג ירוש' שביעי' רפ"ז דל"ז: ירוש' שבת פ"ח ד"י"א:] —

* קְרוֹנְתָּא (מל"י κορωνίς כתר מין תכשיט הבנין coronamentum, Capitäl) תרג' הכתרת (מ"א ז', ט"ז והלאה) והקבוץ קְרוֹנְתָּוָן תרג' כותרת (שם ז', ט"ז והלאה) עיי"ע קרונת קודם ע' קרס.

קרנס (= קוּרְנָס מל"ס קורנא פטיש Hammer) בפ' הבונה (שבת ק"ב:) אף המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה [3]. בפ' כל הכלים (שם קכ"ב: וירוש' שבת רפי"ז דט"ז סע"א) קורנס לפצוע בו אגוזים דמחייה בקורנסא וטרשיה (ב"ק צ"ח.) עיי' בע' טרש. פי' קורנס מקבת קטנה של ברזל פטיש גדול — (א"ב פי' בל"י קרדום ופטיש תרג' את הולם פעם (ישעיה מ"א, ז') דמטפח בקורנסא). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κέαρνον קרדום ועוד למלה κορύνη ונראה שהוא ל"ס הנ"ל. וכנ"ה בשבת קכ"ג. קורנוס של בַּשָּׂמִים, כלי' פכ"ט מ"ו יד הקורנס של זהבים, ירוש' שקלים רפ"ו דמ"ט ע"ג הקיש עליו בקורנס, שמ"ר פל"ז היה מקיש עליו בקורנס. ב"ר ספ"י כזה שהוא מכה בקורנס ע"ג הסדן, ירו' ע"ז פ"ד דמ"ג ע"ד מתרין בו על כל קורנס וקורנס לכשיגמר לוקה, תרג' תהלים ע"ד, ה' יצליף בקורניסא, תר"י א' במדבר ח', ד' עובד אומן בקורנסא] —

קֻרְנָס (לפי' הערוך מל"י κέρας בל"ר cornum קרן Horn) בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולין נ"ח:) ס' [4]) מאני דפרזלא תלו לבקא בקורנסיה. פי' בקרנו ופרקינן [5]) בכלים שלהן [6]) לפי מה שהם [7]) קטנים כך כליהם קטנים וכך שנותיהן רגעין הן. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י רק בקורנסיה פי' מרטי"ל והוא ל"צ martel = marteau פטיש וכן פי' רגמ"ה לשון קורנס] —

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ובע' סאה וכאן בדפ"ע קרנית. [2]) ושם ח"ג תקי"א שורה ח' מלמטה צ"ל שבת קכ"ח. ולא כ"ח. כמו שנדפס בטעות. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה לפנינו במשנה (שבת פי"ב מ"א) אבל בדפ"ע בט"ס בשעת גמר מלאכה וכ"ה בכ"י פי' ר"ח וכ"ה ברי"ף ובמשניות פיזרו. [4]) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד ששים ובדפ"ע ליי בטעות. [5]) כ"ה נכון מאוד בכל כ"י ובדפ"ר ופרקי ונפשט בטעות בשדפ"ע ופ"ק, ופרק קמא וכבר התעורר על זה הפשב"ע והגיה ופירש והנכון כגי' הכ"י ופרקינן. [6]) בנו"ג במני דידהו. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וביעקרי התלמוד אבל בדפ"ע בטעות משהן.

קרנסא כפ"ק בנדרים בגמ' נדר במוהי[1] (י':) קורנסא[2] לא אמר כלום כלומר אינו כינוי לקרבן [כמו קונם][3].

קרנס (= קורנסין נ"ל שצ"ל קלרנמין κληρονομία חלק גבול ירושה (Besitz, Erbtheil בב"ר פ' נ"ט (נ"ח) בקרית ארבע (בראשית כ"ג, ב') שהיא עולה בקורנסין של ארבעה — (א"ב פי' קורונים בל"י מעלה ושררה). *[אחי"ה ולא ירדתי לכונת ר"ב והנכון שהוא כפי' מ"כ גורלות והוא ירושה על ידי גורלות ומל"י הנ"ל לפי מה שתקנתי ובזו המלה היוני' העתיקו ע' הזקנים גורל (תהלים ט"ו. ה'; ישעיה י"ז, י"ד) ירשה (דברים ב', י"ב; ג', כ' ועוד) מורשה (דברים ל"ג, ד'; יחזקאל י"א, ט"ו ועוד). ובנו"ג בב"ר בקרסין ובמיוחס לרש"י בקנסרין] —

* **קורניסין** ב"ר פע"ב לעתים (דה"י י"ב, ל"ב) לקורניסין נ"ל מל"י χρόνος עת וגי' הערוך לקורסין עיי"ע קרטין וקרס ד'.

קרונת (= קְרוֹנְתָא מל"י κορωνίς (בל"ס כרמתא) כותרת תכשיט בבנין (Capitäl כרותות ארזים (מ"א ז', י"ב) תרג' קרונתהון[4] וכתרות אשר על (העמודים) [צ"ל ראש[5] העמודים] (מ"א ז', י"ט) תרג' קרונתוון[6] — (א"ב פי' בל"י ורו' כותרת העמוד). *[אחי"ה עיי"ע קרונתא. והתרג' הבין כרותות (מ"א ו', ל"ו; ז', ב'. י"ב) כמו כותרות וכדאי' בפסוק ט"ז והלאה. ועוד עיי' התרג' מ"ב כ"ה, י"ז ירמיה נ"ב, כ"ב] —

קרם (= קֵירוֹס מל"י καῖρος חוט הערב Schnüre, Baststreifen auf dem Webstuhl in der Kreuzung der Gelese) בפ' ר' אליעזר אומר האורג (שבת ק"ה.) שני בתי נירין בנירים ובקירוס בפ' כ"א בכלים (מ"א) בנירים בקירוס ובחוט. גמר' (שבת שם) מאי קירוס אמר רב יהודה[7] מצובייתא[8] פי' כלי שאורגים אותו מן הסיב או מן זולתו ומסנגין בו ודומה לו (ע"ז ע"ה רע"ב) דצבתא מנגבן וקורין אותו מסננת[9]. פ"א אומנות שעושין מן קנים דקים חלקין שבו אורגין אורגי בידים וברגלים והוא קלוט בשתי כמו הנירים עצמן ודומה לו (סוכה כ"ט.) וקא מבלבל מצובייתא[10]. (א"ב פי' בל"י חוט הערב אשר גם שמו מיתון בל"י וקוראים כן חבור הערב עם השתי בארינה) *[אחי"ה ועם פי' הערוך האחר עולה פירש"י ומזה נראה שליף מצבייתא בשבת ק"ה: וכ"ה בסיום זה הערך בעיקרי התלמוד ונראה שדברי הרב בעל עיקרי התלמוד הם. וכפי' ראשון בערוך שהוא פי' ר"ח פי' ג"כ הרמב"ם בפי"מ בשבת אבל בכלים פי' הרמב"ם (וכ"ה ברע"ב שם) קירום מסרק שבו מכים על הארינה ועיי' בתוי"ט ומ"ש ובהלכ' שבת פ"ט הלט"ז השמיט הרמב"ם בקירום ועיי' תוי"ט שם. ובירוש' שבת פי"ג די"ד. פי' קירום קירומה ונראה שצ"ל קירוסה — וז"ל תשו' הגאונים (הוצא' ר"א הרכבי סי' ק"ץ צד 86 ועיי' 358) (צביתא) [צריך לו' מצוביתא] עץ אחד ושל אורגין והרצפנין שלו סדקין ומכניסין אותן בין שתי לשתי והחוטין נתונין באותן הסדקין כדי שתהא המסכת מתוקנת עכ"ל] —

קָרַם (מל"ע قرص נשך הלשון die Zunge stechen והיינו החמיץ (sauer werden בפ' כיצד מברכין בגמ' על דבר שאין גידוליו מן הארץ (ברכו' מ':) ובגמ' דפ' המוכר פירות לחברו (ב"ב צ"ה:) על הפת שעפשה ועל היין שהקרים ועל תבשיל שעברה צורתו אומר שנ"ב. בפ' אין מעמידין בגמ' החומץ (ע"ז ל' סע"א) חמרא דאקרים ל' יום קמאי יש בו משום גילוי פי' בע' פרצם — (א"ב וכן בל"ר חומץ חזק אקרים). *[אחי"ה ר"ב כיון על acer, acris חריף אבל הנכון שהוא מל"ע הנ"ל כאמור ומתוך שהיין החומץ נושך הלשון נאמר עליו הקרים וכ"ה נכון הקרים בכ"י ש"ס פ' בברכו' ובכ"י ש"ס ה' בב"ב אבל בנו"ג בט"ס שהקרים וכ"ה בטעות בע"ז אבל ברי"ף דפ' קושט' ובחי' הרמב"ן ובתורת הבית בית ה' ריש שער ג' דאקרים ובפי' ר"ח אי' שהחמיץ. והשם קירסי ומל"ע قارص חריפות והיינו חומץ ומזה בתרג' משלי י"ט, י"ג קשה הוא לאבוי היך קירסי עיי"ע קרסי במו"ע] —

קָרַם (= קָרַשׁ (zusammenziehen — schrumpfen בב"ר בס"פ י"ב למלך שהיו לו שני כוסות

---

[1]) כ"ה בכ"י. [2]) בנו"ג קרינשא. [3]) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וג"ג ובדפ"ע קרנותיהן וכ"ה במתורגמן קרנותהון ובנו"ג מרישא. [5]) וכ"ה בכ"י ה"ב. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב וכ"ה בתרגו' שם פסוק ט"ז והלאה ובדפ"ע קרונתוין. [7]) וכ"ה בע' מצביתא ובפי' רה"ג בכלי' ובכ"י ש"ס ובנו"ג אמר רב. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובפי' ר"ח ובנו"ג מצוביתא עיי"ע ובפי' רה"ג בכלים שם גרס ציבתנא, ובריי"ף כ"י בשבת ק"ה סע"ב שליף מסוביתא ובכ"י ש"ס מצובתא עיי' ד"ס צד קט"ז. [9]) זה הפי' שייך לר"ח וז"ל קירוס הוא מצובייתא פי' מסנות אורגין אותה מן הסיב או מן חוטי צמר ומכיוצא בהן ומסננין בהן. [10]) בנו"ג וקא מייתי ציבותא ועיי"ע מצביתא.

רקים אמר אם אתן בהן חמין נבקעין צונן מקריסין[1] (א"ב תרג' אם בשרי נחוש (איוב ו', י"ב) אין בשרי קרים כנחשא). *[אחי"ה ויש דפוסים קרים וט"ס הוא והוא מל"ס קרם כמו קרש עיי"ע פי' נתכווץ ע"י הקור וכדומה — ובמיוחס לרש"י בב"ר פי' מקריסין משתברין ס"א נבקעין וכו' ועיי' במ"כ כמו כן ומזה נ"ל בתנחומא הישן שמות סי' י' הפשתני הזה . . כשהוא רואה שאינו יפה (הפשתן) אינו כותש עליה שלא תקרים] —

קרם (= קַיְרַם מל"י καιρός עת Zeit, Zeitpunkt) מהו לעתים (דה"י י"ב, ל"ב) ר' תנחומא אמר לקירסין ד"א לעיבורין ס"א לקירטין וכבר פירשנו בע' קרט — (א"ב פי' בל"י עת וזמן, בנוסחאות כתוב ר' יוסי בן קוצרי אמר לעיבורין). *[אחי"ה ודע כי בדפ"ע אי' ר' תנחומא אמר לקירסין ס"א לקילסין ס"א לעיבורין ס"א לקירטין וכ"ה לפני מעריך לר"מ לונזאנו לכן כתב והערוך הביא ג' נ"א משובשות ע"כ ויען כן הוסיף ר"ב בנו"ג ר' יוסי בן קוצרי[2] אמר לעיבורין אבל בכ"י ק"ט וה"ב אי' כמו שנסחתי ד"א לעיבורין וכיון רבינו באמת על דעת ר' יוסי בן קוצרי ועל גי' לקירסין הביא נ"א לקירטין וכן בע' קירטין הביא נ"א לקירסין ושתי גירסאות נכונות הן כי קירוס והקבוץ קירסין הוא ל"י עת καιρός וקירטין או קורטין (גורטין) מל"י הרשומ' בע' קרטין ע"ש. וכונת המאמר לפי דעת ר' יוסי שהיו יודעים לעבר השנה ולחשוב תקופות ותנועות והילוך כוכבים ומזלות וכדאי' בתרג' דה"י י"ב ל"ב ע"ש ורד"ק שם ועיי' חערה קנ"ז לרש"ב בפסיקת' דר"כ צד ט': והוא יפה העיר על הטעות באסת"ר פ' ויאמר המלך שהיו יודעים לרפאות את הקירוס (וכדאי' ג"כ בשהש"ר פ' יפה את) „פי' קליפת העולה מחמת מכה" כי המעתיק קרא המלה כאלו כתוב קירום וראה בע' קרם שהביא מאמר רז"ל קרום שעלה מחמת מכה וכתב הערוך קליפה ומזה יצא לו הפי' הזר הזה. ולפע"ד פי' שהיו יודעים לרפאות את הקירוס פי' שהיו יודעים להלוך נגד רוח הזמן להועיל לבית ישראל בחוקים טובים ובחכמות הנולדות על ברכי הזמן להשנות זמניא ועדניא כדרך המאמר זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור, ואין כאן להאריך יותר — וכנ"ה בקהל"ר פ' אם ימלאו: אם הגיע קירסו של ת"ח להורות, אם הגיעו קירסן של נביאים להתנבאות, אם הגיע קירסו של ת"ח להסתלק מן העולם וכו' — דב"ר פ"ג כעבד שאדונו מבקש למכור אותו קוריסין בכל מה שמוצא וכבר הגיה רד"ל שצ"ל קגריסין כההוא דשמ"ר ס"פ מ"ג ועיי"ע קאלוחסין ומ"ש להגיה קקופרסין] —

* קרסיות קהל"ר פ' גם במדעך עיי"ע קריאסות.

קַרְסְטַל (הפוך מן קרטלם מל"י κάρταλλος, κάρταλος סל Korb) בר"ג בפ' במה בהמה (שבת נ"ג.) תולין קרסטל[3] לבהמה בשבת. בפ' השוכר את הפועלין בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ צ' רע"א) מביא (פול) [צ"ל בול][4] מאותו המין ותולה לה בקרסטל שבפיה.[5] בב"ר פס"א (פ"ס) ר' ירמיה שלח לר' זעירא חד קרסטל[6] דתאני' היינו טרסקל פי' סל. *[אחי"ה עיי"ע טרסקל, קרטל וכנ"ה בירוש' שבת פ"י די"ב ע"ג עד שיטלנו בקרסטל. שהש"ר פ' ראשו לקרסטל נקוב ובויק"ר פי"ט טרסקל. תוספת' ב"מ פ"ח בכ"י אירפ' קרסטלין בנו"ג קרצטלין וכן בתוספת' שבת פ"ד (ה') ולא סייחין בקרסטלין שבפיהם וכ"ה בשבת נ"ג סע"א בכ"י ש"ס א"פ ובדפוסי' הישנים ובר"ף ובהרא"ש ובנו"ג טרסקלין] —

☞ קְרִיסְטַלִין (= קְרִיסְטַלִינָא Krystall מל"י κρυστάλλινος) תרג' על רצפת בהט ושש (אסתר א', ו') קריסטלינין ומרמרין פי' בל"י ורו' זכוכית ואבן זכה כלבנת הקרח. *[אחי"ה והוא התואר מן השם κρύσταλλος (בל"ר crystallus) ובזה העתיקו ע' הזקנים בדלח (במדב' י"א, ז') קרח (איוב ו', ט"ז) וכן העתיק סומכוס זכוכית (איוב כ"ח, י"ז) וכן העתיקו אקדח (ישעיה נ"ד, י"ב)] —

קרסטמל (= קְרוּסְטְמֵילִין מל' יוני' χρυσόμηλον Goldapfel, Quitte) בריש כלאים (פ"א מ"ד) ובריש מעשרות (פ"א מ"ג) ובריש עוקצין (פ"א מ"ו) האגסין והקרוסטמלין פי' כרוסמילי[7] (פ"א אגסים) ובלעז פירא מילין[8]. פי' [נ"ל פ"א] תפוחים

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה לפנינו ובעיקי' התלמי', ובדפ"ע נקרסין. [2]) בפסיקתא דר"כ צד ט' אי' ר' יוסי ובר קצה וצ"ל ור' יוסי בר קוצרי ובשהש"ר פ' יפה את ראיתי הגי' בר קסריי עיי"ע קצרה. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובבה"ג ובריי"ף וברש"י וכתוספ' בדפי' הראשונים עיי' ד"ס צד נ"ב: ובנו"ג טרסקל. [4]) וכ"ה בע' בול א'. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס פי' ובשאר כ"י אצל ד"ס בקרסטלין ובנו"ג בטרסקלין. [6]) בנו"ג קרטיל עיי"ע. [7]) כ"ה נכון בכ"י ג"ג ובדפ"ע גרוסומילי. [8]) כ"ה בכ"י ג"ג וכן בכ"י ק"ט פירא מילא ובעיקי' התלמי' (פירס מלי) [צ"ל פירא מלין] ובדפ"ע פירימילי.

קטנים שדומין לעפצים הנקראים מילין [1] — (א"ב פי' כרסומלין בל"י מין פרי ונסתפקו הכותבים בפירושו יש אומרים שהוא המכונה ברקוק בל' ישמעאל והוא פרי כמו אגס). *[אחי"ה אמת כי אגס נקרא בלי המוני של ערביים ברקוק עיי"ע אגס (ח"א, כ"ח) וכ"ה באמת בפי' הרמב"ם לכלאי' הנ"ל אבל אין זה כרוסמילי כדאי' לנכון בכ"י ג"נ או כרסומלין כדאי' במוסף הערוך שהיא ל"י הנ"ל וכן בל"ר Crysomelum והם ממיני תפוחים עיי' פליניאוס ט"ו, י'. וכן לכאורה קשה לפי' פ"א בערוך היאך השוה הקרוסטמלין עם אגסים וללועזו פירה מילין שענינו פיר"א pera, Birn ועוד מילין Apfel, melum מה היא הרכבת שני מינים האלה מלבד שאגסים ענינו רק פירא עיי"ע אגס לכן נראה לי שתיבות „פ"א אגסים" יש למחוק ואיזה סופר הגיה ככה בראותו פי"מ להרמב"ם כלאי' ע"ש שהוא פי' קרוסתומלין ע"י (כמתהי) [צ"ל כמתרי] كمثرى Birne וההמון יקראו להם אגעז וצ"ל כגי' בעל עיקרי התלמוד אנגאץ = انجاص Birne ולכן עפ"י זה הוסיף איזה מעתיק פ"א אגסים ול"י באמת בעה"ק שנ"ב וא"כ בלעז פירא מילין הוא פי' של כרוסמילי ונ"ל שהוא בלאי"ט fieri mela תפוחי יער Holzäpfel, wilde Äpfel ובאמת כ"ה ג"כ בערוך הקצר האלצאפי"ל (Holzäpfel). ואחר כך הביא רבינו פי' או יותר טוב פ"א (כגי' ערוך הקצר) תפוחים קטנים וכו' והם הם דברי רה"ג לעוקצים וצ"ל כגי' רבינו תחת שעפצים בל' רבנן קומולין צ"ל שעפצים נקראים מילין. — ובענין כתיבת קרוסטמלין עיי"ע אגס ח"א, כ"ה בהערה ז' וש"נ השינויים, ועיי' עוד ירוש' כלאי' פ"א דכ"ז, היו מרכיבין קרוסטמלין ע"ג אגם וצ"ל אגס ובתוספת' כלאים רפ"א היו מרכיבין קרוסטמיל ע"ג עוגס. תוספת' שביעי' ספ"ז כגון העוגסין והקרוסטמילין, תוספת' עוקצין רפ"ג בכ"י אירפ' פגי העוגסין הקרוסטומלין וכו' [2]] —

* **קריסטור** (?) ילק' יחזק' ר' רמז שמ"ט ספיקלטור כה"ג וקריסטור . . וקריסטור כד"א וקסת הסופר במתניו ונ"ב סופר ונ"ל שצריך לו' סקריטור מל"ר ויוני האמצ' σεκρετάριος secretarius, Sekretär.

☞ **קרסי** (Essig) תרג' הוות לאביו בן כסיל (משלי י"ט, י"ג) בר כסלא קשה הוא לאבוי היך קרסי. *[אחי"ה בנו"ג קירסי ועיי"ע קרס ב' ושם פירשתיו] —

קרסל (= קַרְסוֹל מל"מ קַרְסֻלַּיִם פרקי הרגל Gelenk ועיי' פנים) בפ' אלו טרפות (חולין נ"ט. ס"ה:) וארבע כנפים וקרסולים [3]. בריש אהילות (פ"א מ"ח) עשרה בקרסול [4] פי' גבול"א [5] מן (ש"ב כ"ב, ל"ז) ולא מעדו קרסלי. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רה"ג לאהלות צד 22 ושם עוד: והוא מוצע אלבעב בטיי"ת וצ"ל מוצע אלכעב בל"ע موضع الكعب מקום פסת רגל. וכנ"ה בחגיגה י"ג. קרסולי החיות, ברכות נ"ד: בקרסליה, כתובו' ק"א סע"ב הלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים, תוספת' סוכה רפ"ג עובר במים עד קרסוליו בכ"י אירפ' קרצוליו. ב"ר פל"ב הגיעו המים עד קרסוליו, ב"ב ע"ג: דיתיב בימא עד קרסוליה כה"ג בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג דקאים עד קרצוליה במיא. ויק"ר פי"ח השקד (קהלת י"ב, ה') אלו קרסולות קהל"ר פ' גם מגבוה אי' החגב אלו קרסוליו ועוד עיי"ע קרצל וש"נ התרג' — תרג' כרעים (ויקרא י"א, כ"א) קרסולין] —

קרסל (נ"ל מל"פ خارسر، خارزار Dornart) קמוש וחוח במבצריה (ישעיה ל"ד, י"ג) תרג' קרסולין וחוחין, קימוש יירשם חוח באהליהם (הושע ט' ו'). *[אחי"ה עיי"ע חתול ב' ומ"ש בח"ג, תקי"ט והוא מל"פ הנ"ל ואולי תרג' משלי ט"ו, י"ט כמשוכת חדק: קרצובי וכובי צ"ל קרצולי וכובי] —

* **קְרַסוֹלַבְנוֹן** (מל"י χρυσολάχανον Melde,) ירו' כלאים פ"א דכ"ז, בגי' ר"ש (כלאי פ"א מ"ג) קרסולכנון וכן העיר רבינו על זה הערך בע' כרך לבנון ושכח להביא זה הע' עיי"ע כרך לבנון ומ"ש יע' כריסלכנון וע' שזף.

קְרַסֵם (מל"ע قرصم פי' כמו כרסם בל"מ ענינו לקק abfressen, abrupfen) בפ"ב בפיאה (מ"ז) ובמנחות בס"ג דפ' ר' ישמעאל (ע"א:) קירסמוה נמלים שיברתה הרוח עיי' בע' זרד פי' חותכי שבולת לבדה וישאר התבן עומד. וי"א שנוטל הענפים

---

1) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיק' התלמ' ובדפ"ר אבל בשדפ"ע מיל"י. 2) והחי' לעף פפלנ"צ חשב קרוסטומילין להיות Crustuminum pirum ורחוק הוא ושם הביא פסיקתא דר"כ צד קפ"ז: שקדים תמול שצ"ל קרוסתומילין ובאמת הרוקח הלכ' סוכ' סי' רי"ט גרס קריסטמלין צ"ל קריסטמלין עיי' רש"ב בפסיקתי שם. 3) במשניו' ובתוספתי חולי' ספ"ג כמו כן ובנו"ג בש"ס קרצולים. 4) בנו"ג בקורסל. 5) עיי' מ"ש בע' אסתוורא (ח"א, ר"ד) ככל (ח"ד, קפ"ד הערה 11) וסוף ח"ב, 390.

שייבשו והוא כמו זימור אבל זימור בכרם וקירסום בשאר אילנות. כי (יאכלנו) [צ"ל יחסלנו] הארבה (דברים כ"ח, ל"ח) תרג' ירו' (א') ארום יקרסם יתיה גובא — (א"ב כמו (תהלים פ', י"ד) יכרסמנה חזיר מיער). *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ק"ג. ירו' שבת פ"ז ד"י. [1] מ"ק ג'. ע"ז מ"ט: עיי"ע זרד, וכ"ה בתנחו' הישן בשלח בכ"י א"פ ומקרסמת אותן. עיי' מ"ש רש"ב שם צד 62. נתפעל תוספתי' כלי' ב"ב פ"א שנתקרסמו, השם המופשט קירסום ירוש' שביעית פ"ב דל"ג ע"ד] —

קרסם (= קוֹרְסָם מל"י κροῦσμα מכה ודחיפה Schlag, Stoss) ירושלמי בפ' היה קורא (פ"ב ד"ה ע"ג) דלא ילקי בר נש קורסם לא אכיל ליטרא דקופד [2] פי' היינו ברדל [3] שפירשנו במקומו. *[אחי"ה ועיי"ע ברדל ופרגל ופרקדל ורבינו השוהו לזו המלה מפני שאי' בירוש' הנ"ל בסמוך יהיב ליה פרוקדל חד ונראה שמלת קורסם היינו ל"י הנ"ל הרשומה בתחלת הע'. ובנו"ג בירו' מה ביש מנהגא דהכא דלא אכיל בר נש קופד עד דמחו ליה חד קורסם. ושם: בכמה הדין ליטרתא א"ל בחמשין מניי וחד קורסם ופי' מהרש"ם קורסם מכה של רצועה] —

* קְרֵסֵף עיי"ע קרצף.

* קְרִיסְפָּא, קְרִיסְפַּי, קְרוּסְפַּי, קְרִיסְפְּדָא, קְרִיצְפָּא עיי"ע כרוספדאי בח"ד, של"ז:

* קָרַע (מל"מ ענינו חיתוך ובקוע zerreissen, einritzen) בפיעל גיטי' י"ט. מקרעין להם נייר חלק וממלאים את הקרעים דיו. ירוש' גיטי' פ"ב דמ"ד: מביא נייר חלק ומקרע לפניהן וכותבין. ר"ה ט"ז: מקרעין גזר דינו של אדם. נפעל בכורו' מ"ב: טומטום שנקרע ונמצא זכר. ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: עור הנקרע הרי כשר נתקרע הרי זה פסול, וכ"ה בתוספ' גיטי' ספ"ט אבל עיי' ב"ב קס"ח: נקרע פסול נתקרע כשר. והשם המופשט קְרִיעָה יומ' פ'. ירוש' חגיגה פ"א דע"ו. קריעת ים סוף ירוש' ברכות פ"א ד"ג סע"ד שמ"ר פי"ט — והרבה נשתמש קרע מבגדים בענין אבלות מ"ק כ"ב: על כל המתים כולן קורע טפח וכו' ע"ש כל הענין, סנהד' ס'. חייב לקרוע . . . אינו חייב לקרוע, ירוש' תענית פ"ב דס"ה: אם אתם קרעתם לבבכם בתשובה אין אתם קורעים בגדיכם לא על בניכם ולא על בנותיכם. והשם המופשט קֶרַע, קְרָעָא, קְרִיעָה עיי' מ"ק כ"ב: כ"ד. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד ירו' סנהד' פ"ב ד"כ. ירו' הוריות פ"ג דמ"ז ע"ד, ירו' ב"מ ספ"ב ד"ח ע"ד ב"ר פל"ט עיי"ע אח א' כתובות ק"ד. והקבוץ קרעים גיטי' י"ט. מ"ק כ"ו. ספרא תזריע פרק ט"ז תוספתי' ב"ק רפ"ג, קְרָעִין ירוש' כלאים פ"ט דל"ב. קְרִיעוֹת מ"ק כ"ו.

קרף (= קִירְפִּיוֹת, קוּרְפִּיוֹת נ"ל מל"י κορυφαῖος כל דבר שיש לו עוקץ חד zugespitzt, am Kopfe stehend ועיי' בפנים) בפ"ד בכלים (מ"ג) שולי קירפיות פי' „כלי חרס שאין להם שולים לשבת אלא יביאו כלי חרס אחר כמין גביע ומושיבין הקורף [4] הזה עליו". וי"א כלים הן ונקראין בלי' תלמוד [5] קורפי. *[אחי"ה כי"א אי' בפי"מ להרמב"ם וז"ל בכ"י ערבית (נדפס בבערלין תרמ"ו ע"י הרב הח' ר"נ דירינבורג צד 65) וקורפיות קואדים אלסאקי"ה והי אלתי נסמיה באלמגרב אלסאני"ה וכו' וקורפיות הטפיחים שישאבו בהם מים והם יקראו בארץ המערב אלסאני"ה (= السانية פי' קערה גדולה) והם חדי השולים ואי אפשר להושיבם על קרקעיתם ע"כ [6]. ופי' הראשון בערוך הועתק מפי' רה"ג לכלים צד 5 ושם הגי' קורפיוס ובנו"ג קורפיות [7] ופי' הר"ש ורע"ב על שם מקומם ונ"ל שפי' רה"ג ורבינו הוא העיקר מפי' לש' יוני הנ"ל שהוראתה מיושב על קדקדו וא"כ כלים אלה מחדי השולים אי אפשר להושיבם על קרקעיתם צריכים כלי חרס אחרים להושיבם בתוכם. וזה ומושיבין הקורף וכו' פי' קורף ראש וקדקד וע' הזקנים העתיקו ראש (שמות י"ט, כ'; כ', כ"ח; כ"ג, ט' וזולתו) וכן קדקד (דברים כ"ה, ל"ח; ש"ב כ"ד, כ"ח) ע"י מלה יוני' ἡ κορυφή Kopf, Spitze ומזה התואר κορυφαῖος ובתוספת' כלים ב"ק ספ"ג בט"ס קפראות וצ"ל קרפאות] —

קַרְפְּדַאי (מל"פ خارپشت ובל"ע قنفذ Stachel-schwein) כפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) אמר אביי בואת שבעופות קיפוף בואת שבשרצים קרפדאי ס"א אישכרתי. *[אחי"ה בנו"ג באות . . קורפדאי ועיי"ע בואת וכס"א אי' בפי' רגמ"ה בחולי' (בקובץ כ"י אנגיילי' דף שי"ז) ופי' אישכרתי טלפא ע"כ וכן פירש"י

---

[1] ובעי' זרד ח"ג, ש"כ שורה אי בטעות נדפס י"ד. [2] כצ"ל עיי"ע קפד ובנו"ג ליטרא דקפיד ובמהרש"ם לנכון קופד ובדפ"ע קופר. [3] כ"ה נכון בדפ"ר אבל בשרפ"ע בט"ס ברזל ועל זה הוסיף בעל עיקרי התלמוד וז"ל נ"ל ברזא שהוא רצועה כי ברזל לא מצאתי. [4] כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקי התלמוד וכ"ה בפיי רה"ג אבל בדפ"ע הקרף. [5] עיי' במבוא ח"א צד IX. [6] וריש המאמר לי' בהעתקה שלפנינו בפי"מ. [7] ובכ"י ק"ט קרפיות.

טלפא מלת קרפדאי בחולי' ובברכות נ"ז: חוץ מקורפדאי אבל בע' בואת ובע' אשכרתי הוכחתי כי עיקר הגי' בברכות כדאי' בכ"י ש"ס קופדאי והוא הוא ל"ע הנ"ל ובל"פ אשכרתי וקארפסת אחד הוא והוא הוא קופדא (קונפדא) של ערבי הנ"ל] —

* קוּרְפְּדַיָּא (נ"ל מל"י κάλπις, ιδος Wasser-krug) ול' ורי"ש מתחלפות) ירוש' ביצה רפ"ד דס"ב ע"ב כדי יין . . מתניתא באילין קורפדייא דקיקתה וכו' פי' בל"י כד כאמור בריש הערך.

קרפטא (= קַרְפִּיטָא מל"י ורו' הרשום' בע' אקרפטא Ruhebett) בר"ג דפ' י' יוחסין (קידוש' ע'.) ליתיב מר אקרפיטא א"ל מי סני [1]) ליה למר למימר ספסל כדאמור רבנן או אסטוה כדאמרי אינשי [2]).

קרפסא (= קוראפסא אולי מל"י κρηπίς קן ובסיס Untersatz, Basis) בילמדנו בריש בהעלתך (תנחומא ל"י) מנורה של זהב קוראפסה [3]) (של זהב) פי' קונקי של זהב — (א"ב פי' בל"ר גוף [4]).

☞ קַרְפְּסִינוֹן (מל' יוני' ורו' καρπάσινον von feinem Flachs, Linnen, carbasinum) עיי"ע איירינון.

קרפף (= קַרְפִּיף, קַרְפִּיפָא umzäumter Ort, Gehöfte) בפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ז.) נותנין קרפף לעיר. בפ' המביא כדי יין (ביצה ל"א.) מן הקרפף ואפי' מן המפוזר פי' מקום שמוקף מחיצות בלא קירוי כמו חצר. *[אחי"ה ושם הרבה פעמים: איזה קרפף כל שסמוך לעיר וכו' ע"ש בגמ'. וכן בירוש' עירו' פ"א די"ט. ובבבלי י"ח. גנה וקרפף, ירוש' ביצה פ"ד דס"ב ע"ג, תוספת' עירובי' רפ"ג (ב') ושם: קרפיף וכן בתוספת' עירו' פ"ו (ח') תוספת' ביצ' פ"ג תוספת' ב"ק פ"י משנכנס לקרפיפו. ירוש' ב"מ רפ"ב ד"ח: וירוש' קידושי' רפ"ב דס"ב. קרפיפא והקבוץ שבת ק"ל: קרפיפות ורש"י בעירו' י"ח. פי' קרפף היקף גדול חוץ לעיר להכנים שם עצים לאוצר. ושם נ"ז סע"א פירש"י חוצה: קרפף] —

קָרַץ (מל"מ וכן בל"ע قرص, قرض — ein abschneiden) בפ' אמר להם הממונה (יומא ל"א:) ובפ' השוחט (חולי' כ"ט.) קרצו ומירק אחר שחיטה. גמרא (יומא ל"ב סע"ב) מאי קרצו אמר עולא לישנא דקטלא כדכתיב (ירמיה מ"ו, כ') קרץ מצפון בא בא. *[אחי"ה ובירו' יומ' פ"ג ד"מ רע"ג מבואר קֶרֶץ של מקרא בשני אופנים חד אמר נכוסה וחורנה אמר נסוחה מאן דאמר נכוסא מן הדא הביאו לו את התמיד קרצו ומאן דאמר נסוחה מגליינא מחמר קורצתי וכו' ומה שענינו עוד כריתה וחיתוך עיי' בערכים הבאים, תוספת' עוקצי' פ"ב המחתך לבשל כיון שקרצו וכו' ובעוקצי' פ"ב מ"ה אי' התחיל לפרק] —

קָרַץ (לדעת רבינו אחיזה ותפישה והוא מל"ע قرص erfassen, (mit den Fingern) anpacken) בפ' ד' בנגעים (מ"ד) עד כדי לקרוץ בזוג [5]). בפ' בא סימן (נדה נ"ב:) שתי שערות וכו' עד ר' אליעזר אומר כדי לקרוץ בציפורן ר"ע אומר כדי שיהו ניטלות בזוג פי' ענין תפישה. בפ' ח' במקואות (מ"ה) קירצה שפתותיה כאילו לא טבלה כדאמרינן (מנחות ק"ג: וש"נ) כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבתו אבל אם היה הפה פתוח ויכול ליכנס בו המים אינו חושש אם לא נכנס כדאמרינן (שם) כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו. בפ"ז בפיאה (מ"ד) אם נקרצת עם האשכול פי' אם מתאחזת ומדבקת. בר"ג דפ' הדר (עירובי' ס"ה.) אי קרצתן כינה לא גרסי [6]). *[אחי"ה בכל ציוני' הנ"ל יש לפרש השרש קרץ כמו מענין הראשון היינו חיתוך ועקיצה וזה מה שהדפיסו בכל דפ"ע (חוץ מדפו"ו) הכל בערך אחד נכלל עם ערך הקודם לזה וכ"ה בהעתקת בעל עיקה"ת וכ"ה בכ"י ערוך אבל אנחנו נגררנו אחר דפו"ו שהפריד בין הדבקים בנכון יען שפי' רבינו כאן קרץ ענין תפישה ועוד אם מתאחז' ומדבקת [7]) ובאמת כן הוראת מלה ערבי' הרשומה בתחלת הע'. וכן פירש"י בנדה לקרוץ: לאחוז מעט וכן פי' הר"ש קרצה שפתיה ע"ש בפי"מ למקואות וכן הובא פי' ר' נסים בעיק' התלמוד ועוד הביא שם פי' י"מ (לפיאה הנ"ל) נקצצת ונחתכת עם האשכול. אי קירצתן כנה לא גרסי ר"ל אם עוקץ הכנים לאדם בבשרו לא יוכל לקראת וכו' וכן מצאתי בפי' ר"ח בעירו' שם אילו היה הכינים נושכין (אותו) [אותי] לא הוינא יכול למגרום ע"כ ובודאי רבינו נתן מודה כי בכל אלה מקומות האחרונים פי' קרץ ענין חיתוך ונשיכה.

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בע' אקרפט ובדפ"ע בש"ס מיסני. [2]) עיי"ע אקרפט וע' אסטוה ב' ח"א, קס"ז. [3]) בכ"י ק"ט קורפסא. [4]) corpus. [5]) לי' בדפ"ע כי אם בדפו"ו ועיי' מ"ש בסוף הערך. [6]) וכ"ה בפי' ר"ח אבל בנו"ג לא תנאי. [7]) וגם השמיטו בדפ"ע מן מצפון בא בא של ערך הקודם עד בפ' בא סימן.

וכנ"ה בירו' פיאה פ"ז ד"כ. הנקרצות עם האשכולות ובספרא קדושים ריש פרק ג' אי' שתי גירסאות אם נקצרת עם האשכול והוגה נקרצת ובהיפך בירו' פסחים פ"ד דל"א: שקורצין יותר נראה שצ"ל שקוצרין הפכו וגודשין. ובענין מקרץ בשפתיו (יומא י"ט:) עיי' פירש"י ול"מ הוא. והשם המופשט יבמות ק"ח: מכרת ברמיזותיו וקריצותיו. ושם: בקריצותיהם] —

קֶרֶץ (מל"ע قرص חלות לחם עגול runder Brod-kuchen בתנור שחצצו פ"ח בכלים (מ"ו) שרץ בתוכו והקרץ בינתיים, פי' „ככר עגול שמו קרץ חלות מצות (ויקרא ז', י"ב) תרג' גריצן פטירן"[1], בתוספת' חלה בס"פ ר' יוחנן (ספ"א) משתעשה מקרצות, בריש טהרות (פ"א מ"ז) ובריש טבול יום (פ"א מ"א) מקרצות נושכות זו בזו וככרים נושכים זה בזה והאופה[2] חמיטה ע"ג חמיטה, בפ' (י"ו) [צ"ל ט"ו] בכלים (מ"ב) התקינו להיות קורץ עליו פי' לערוך עליו הלחם, וי"א לחתוך עליו הבצק מלשון (איוב ל"ג, ד') מחומר קורצתי. *[אחי"ה וכן פי' רה"ג בטהרות ובט"י הנ"ל מקרצות פי' ככרות חתוכות על שם מחומר קורצתי ובאמת בל"ע مقرص פי' כל דבר שיש לו צורת עגול ובפרט הלחם שנחתך מעיסה גדולה לחתיכות קטנות עגולות וזה מה שנינו בתוספת' טהרות רפי"א הקורץ מקרצת מן העיסה ונמצא שרץ במקרצת העיסה טהורה וכו' ע"ש ועיי' הר"ש בטבול יום פ"א מ"א[3]. וכנ"ה בטהרות פ"א מ"ח מקרצת שהיתה תחלה והשיך לה אחרות וכו', ירו' חגיגה רפ"ג דנ"ט. משתעשה מקרצות. והרמב"ם בפי"מ לכלים פ"א מ"ו פי' קרץ הדופן המבדיל בין השרץ והשאור ע"ש] —

קרץ (קְרָצָא, קוּרְצָא מל"ם קְרָצָא מלשינות Verläumdung בקשור עם אכל מל"ם עיי' בפני') בפ' הרואה בגמ' במקום שנעקרה (ברכות נ"ח.) אכל קורציה בי מלכא[4] פי' קרא עליו מלשינות וכן תרג' קרא בגרון (ישעיה נ"ח, א') אכלי. לא תלך רכיל (ויקרא י"ט, ט"ז) לא תיכול קורצין. *[אחי"ה והיה לו להביא כי נמצא ככר בדניאל (ג', ח') ואכלו קרציהון די יהודיא ושם (ו', כ"ה) די אכלו קרצוהי די דניאל הרי אכל אין ענינו קרא[5] כי אם ל"מ אכל וכ"ה בפשיט' (Luc. 16, 1) ואתאכל לה קרצוהי והשטן המקטרג נקרא אצל הסוריים אָכֵל קְרָצָא וכ"ה בתרג' משלי י"א, י"ג ושם כ', י"ט אכיל קירצא ובתרג' יחזקאל כ"ב, ט' אכלי קירצא בכולם צ"ל קורצא וכדאי' בתרג' תהלי' ט"ו, ג'; ק"כ ג'. וכ"ה בתר"י א' לבראשי' מ"ט, כ"ג אכלו קורצוי קדם פרעה, תר"י א' לויק' י"ט, ט"ז למיכול קורצין. וכן בדרז"ל גיטי' נ"ו. איכול בהו קורצא איכ"ר פי' בני ציון איכול קרצהון, אבדר"נ פט"ז אוכילו קורצא אצל שלטון (ובהוצ' ה' שעכטער הגמון אחד) ובלי הפעל אכל אי' במסכ' דרך ארץ פי"א קורצין [וצ"ל אוכלי קורצין] ה"ז משופכי דמים שנא' לא תלך רכיל בעמך וגם בל"ע اكل لحما אכל לחם בהשאילה על המלשינות וכן בל' פרסי' خوردن אכל הרבה פעמים מתחבר עם השמות לחיזוק פעולת צער ודאגה ודומיהם ועיי' גיזיניאוס תיזוירוס שרש אכל[6] וגם היוניים ורומיים השתמשו בפעל אכל להורות על חיזוק הרכילות עיי' Lengerke לדניאל ג', ח' וכן פי' ראב"ע דניאל שם ואכלו קרציהון תרג' לא תלך רכיל המדבר בסתר רעה על אחר כאלו אוכל בשרו ועיי' ר"מ לונזאנו במעריך ע' קרץ והביא ל"מ לאכול את בשרי (תהלים כ"ז, ב') וא"כ אכל קרצא פי' אכל חתיכות מאיש פלוני אשר דברו עליו רכילות וכן בל"ע قرص פי' הלך רכיל] —

קְרַץ (נבנה מן קְרִיץ, קְרִיצְתָּא die Frühe, der Morgenanbruch ומזה קרץ השכים וכן בל' שמרוני קְרַץ früh aufstehen, in der Frühe thun) בויק"ר קדושים תהיו (פכ"ה) אי קרצת לא אחשכת[7] פי' אלו הגעת לשחר לא הגעת לערב[8] ובאמור אל הכהנים פ' סביב (פל"ב) חד זמן קרץ[9] נוגש אצל שוטר. ותקם בטרם יכיר איש (רות ג', י"ד) תרג' וקמת בקריצתא עד דלא אישתמודע

---

[1]) הועתק מפי' רה"ג ועיי"ע גרץ (ח"ב, שע"ז). [2]) בנו"ג האופה. [3]) רק הוא פי' מקרצות מלש' קרץ מצפון וכן פי' בטהרות פ"א מ"ז. [4]) בנו"ג אכל ביה קורצי בי מלכא. [5]) ואכלה בתרג' ישעיה הוא אפעל של כלי, כלא עיי"ע כל (ח"ד, רכ"ז). [6]) אבל טעה לפרש א כ ל קורצא מענין קריאה כדאי' ג"כ בערוך. [7]) בנו"ג חשכת. [8]) ור"מ לונזאנו במעריך השיג על פי' מ"כ וכתב ה"ק ליה אם תגיע לאור הבקר לא תגיע לערב כי זקנת מאד ולמה לך לטרוח וכנראה כ"ה כונת רבינו אבל בכ"ז אני רואה פי' מ"כ עיקר אם יגעת ועמלת בבקר בימי נעוריך כדי שיהיה לך מה לאכול לעת הזקנה לא חשכת אל תייגע עצמך בימי החושך לעת הזקנה שלא תזכה לאכול ממנו ע"כ ואולי צ"ל בערוך אלו יגעת לשחר לא יגעת לערב. [9]) בנו"ג קדם.

גבר ית חבריה. ותבא אל חמותה (שם ט"ז) תרג' ואתת לות חמותה בקריצתא. מי זאת הנשקפה כמו שחר (שה"ש ו', י') תרג' אמרו אומיא כמה זיותנין עמא הדא כקריצתא[1]. במגילת איכה ספקו עליך כפים קרץ וזבניה[2]. ובגדר דרכי: לא הוה בר נש קריץ לתאינייה דצפורי קדמאי מנהון[3]. *[אחי"ה תרג' שמרוני וישכם (בראשי' כ"א, י"ד) קרץ וכנ"ה בירו' תרומות ספי"א דמ"ב: וירוש' שבת פ"ב ד"ד רע"ד ע"י כן הוה שחר וע"י כן הוה קָרֵץ, ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד נקרוץ נסדר לאילין כוביא, קרץ ונפק ליה. והשם קְרִיץ בתרג' תהלי' נ"ז, ט'; לאיוב ל"ח, י"ב ולנקבה קְרִיצְתָּא תרג' לתהלי' כ"ב, א' קורבן תדירא דקריצתא (= תמיד של שחר), תר"י לבראשית כ"ה, נ"ה ואשכחונוהי בקריצתא, שם ל"ב, כ"ד עמוד קריצתא (= עמוד השחר) וזולתו. ירוש' ברכות פ"א ד"ב ע"ג ירו' יומא רפ"ג ד"מ: שהש"ר פ' מי זאת הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתא וראו אילת השחר שבקע אורה, ירוש' ביצה פ"ה דס"ג, בקריצתא דשובתא] —

☞ קרץ (= קוֹרְצִין לדעת ר"ב מל"י ולדעתי מל"פ תלתלי שער אצל המצח ופיאותיו (Lockenhaar מדר' דב"ר פ' ואתחנן (פ"ב) מהו המספר קומי זה המספר פאת ראשו ועושה תפיסת קורצין פי' בל"י תלתלי שער ובפרט אצל המצח ופיאותיו. *[אחי"ה כיון לל"י κόρσης, κορ-σεῖον ולדעתי מל"פ كُرس, كُرس]

* קְרוֹצֵי (מע' קרץ א' פי' נשך ועקץ מל"ע הנ"ל (Stechende, Beissende ריש שהש"ר מה ילדת חיפושיתא קרוצי בישי מיניה ובילק' ש"א ר' רמז קל"ד בט"ד קרוני וצריך לומר קרוצי פי' רמשים הנושכים והעוקצים ול"נ יחידה קרצית שבעמיר גיטי' פ"ו: פי' כדאי' בש"ס דידבתא דביני כיפי עיי"ע קרצית.

☞ קרצובין (נ"ל כמו קרסולין (Dornsträuche תרג' כמשוכת חדק (משלי ט"ו, י"ט) קרצובי וכובי[4].

* קרצוד תוספת' מכשירין פ"א אפי' קורצד שנפל לתוכו טיפת מים כש"ה כ"ה בכ"י אירפ' ובדפ' זאלק' כור ציר ובר"ש עוקצי' פ"ב מ"ג וְבור ציר.

☞ קרצטיונא (Schnellwage) עיי' ערוך כרסטיותא[5].

* קרצטל עיי"ע קרסטל.

* קרציון (שם מקום) ירוש' ברכות פ"ח די"ב: ר' יוחנן דקרציון[6] ובירוש' ביצה ספ"ה דס"ג: דקציון ועיי"ע קציא וע' קצרה.

* קְרָצִין (נ"ל מל' ערבי' جُرْزَة אגודה (Bündel תוספת' ב"מ פ"ט המקבל . . . פשתן עד שיעשנו קרצין פי' אגודות.

קרצל (= קַרְצוּלָא בל"ס קורצלא פי' כמו קַרְסוֹל, קַרְסוּלָא (Fussgelenk, Knöchel בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג:) דקאי עד קרצוליה במיא. תרג' ויעבירני במים מי אפסים (יחזקאל מ"ז, ג') מי קרצולין. *[אחי"ה בנו"ג קרסולין. וכ"ה בתוספת' סוכ' רפ"ג מי שאדם עובר במים עד קרצוליו כה"ג בכ"י אירפ' ובנו"ג קרסוליו. וזיז שדי (תהלי' נ', י"א) תרג' ותרנגול ברא דקרצוליה שרין בארעא ורישיה מטי בשמיא וכו' והוא עפ"י ב"ב הנ"ל — ועוד תרג' בהונות (שופטים א', ו'. ז') קרסולי וכן תרג' כרעים (ויקרא י"א, כ"א) עיי"ע קרסל א' וש"נ חולי' נ"ט. קרצולים כפי גי' הערוך ובמשנה שבמשניות קרסולים ופירש"י הם שנים רגלים ארוכים לבד ארבעה רגלים והם סמוך לצוארו ממעל לרגליו לנתר בהם כשהוא רוצה לקפץ] —

* קרצום (?) (שם מקום) מגילה ט"ז. כפר קרצום עיי"ע כפר ח"ד, ש' וש"נ השינויים.

קִרְצֵף (נ"ל מל"ע قَرْضَبَ עושה חיתוך בלי חבורה (kratzen, mit der Striegel einschneiden אבל מקרצפין (ביצה כ"ג. וש"נ) כבר פי' בע' קרד — (א"ב תרג' חרש להתגרד בו (איוב ב', ח') פחד לאתקרצפא ביה). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג בט"ס לאתקרנפא וצ"ל בצד"י לאתקרצפא ובדפו"ו לאתקרספא. והטעם שאין מקרצפין אי'

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ובעיקי' התלמוד ובדפ"ע לי'. [2]) בנו"ג וזבין. [3]) בנו"ג בנות צפורי הוין סלקן ושבחן בבית מקדשא ולא הוי בר נש קריץ לתאנת קדמי מנהון פי' שאילני תאנה של צפורי היו מקדימים לבקר פירותיהם בזכות שהיו עולה לביהמ"ק. וכדפ' באזיל אמש' ופראג בט"ס נדפס בערוך פי' דצפרי וכו'. [4]) ועיי"ע קרסל ב'. [5]) ח"ד, שלו: [6]) בגי' מהרש"ם דקסריון.

בירוש' ביצה ספ"ב דס"א ע"ד שלא יבאו לידי תלישה עיי"ע קרד ושם השם המופשט קְרִצּוּף, קְרִצּוּף ביצה כ"ג. ירו' ביצה הנ"ל ותוספת' ביצה ספ"ב] —

קָרְצִית (die Stechende, die Bremse) בפ' המגרש בגמ' כתב בכתב ידו (גיטי' פ"ו:) מאי קרצית אמר אביי[1]) דירבתא[2]) דביני כיפי פי' בע' דרב[3]) — (א"ב זבוב בין אבנים). *[אחי"ה ור"ב הבין כיפי פי' אבנים אבל הערוך ורש"י פי' עמרים עיי"ע כפי א' וב' בח"ב, רצ"ג ורצ"ד. ועוד אי' בגיטי' שם (קרצית) קטנה . . עד כזית ועיי' לעוויזאהן זאאלאגיא 315 .314. ובענין גזרת המלה עיי"ע קרוצי] —

* קֶרֶק (שם מקום الكرك ,Χάρακα) תרג' שני באסתר ו' ריש פסוק י' וסב מתמן כלילא רבא דדהבא מוקדוניא דאייתי יתיה לי מן קרק מדינתא כה"ג במתורגמן[4]) ובנו"ג קריין. ונ"ל קרק הוא כרכא דמואב (תרג' ישעיה ט"ו, א') והיינו קיר מואב ונקרא Χάρακα בספר מקביים ב' י"ב, י"ז ואצל סופרים ערביים الكرك עיי' גיזיניאוס תיזוירוס שרש קיר.

קַרְקָא (מל"ס ־קַרְקָא, ־קַרְקִיָא מין מנעל Schuh mit Sohle) בר"ג דמצות חליצה (יבמות ק"ב:) ההוא קורקא מקרי. פי' מנעול של עור והוא עב ופעמים יעשנו מן שני עורות מדובקין בקולן[5]) ומלמטה עור עב והוא כעין מוק תחתיו מעץ וקורקא תחתיתו עור עב. *[אחי"ה בנו"ג קרקא אבל בפסיקתא דר"כ צד קל"ב: וכשהיתה אחת מהן קצרה היתה לובשת קורקון עבין. ורש"ב הגיה קורדקין וכדאי' בכ"י א"פ ופ' ועיי"ע קרדקיים. ומלה סורי' הנ"ל נגזרה לפע"ד מל"פ کرک מין מנעל ועוד עיי"ע קרקס ו'] —

קָרְקְבָן (מל"ע قُرقُب בל"ס קֻוּרְקְבָנָא פי' זפק Kropf, Magen) בפ' אלו טרפות ניקב הקרקבן (חולי' נ"ו. במשנה) ובגמ' סימני העוף (שם ס"ב:) כולהו עופות טהורין קרקבן נקלף. בפ' הרואה בגמ' בכל לבבך (ברכות ס"א סע"א) קרקבן טוחן — (א"ב תר"י (ב') והסיר את מראתה (ויק' א', ט"ז) ויעדי ית קורקבניה). *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' שם י"א, י"ג ודקורקבניה ליתוי מקליף, תר"י א' לדברים י"ד, י"א וקורקבניה קליף. וכן אי' בוי"ו הקורקבן בחולי' מ"ג, נ"ו, ס"א. אבל בתוספ' חולי' רפ"ג (ד') כגי' רבינו בלא וי"ו בקרקבנין בכבד ובלב, ספרא ויקר' פרק ח' פרש' ז' נוטל את הקרקבנין עמה. ועוד נקרא המסס באדם קורקבן ברכות הנ"ל עיי' בערוך ועוד שבת קנ"ב. בשביל קורקבן שאינו טוחן ובויק"ר פי"ח הגי' המסס ובקהל"ר פ' וסגרו דלתים אי' מסוסא עיי"ע המסס וע' מסס] —

(קרכוז) [קרקוז] (נ"ל שצריך לומר קרבוז בל"פ خربز، خربزه، خربوز، خربوزه (Kürbiss, süsse Melone בס"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרים נ"א.) מאי דלעת הרמוצה אמר שמואל קרי קרקוזאי פי' דלועין עגולין. *[אחי"ה וא"כ חשב רבינו שהוא ל"י κίρκος κρίκος עגול והמיוחס לרש"י הר"ן והרא"ש פי' על שם מקומן ועיי"ע כרכוז (ח"ד, שכ"ה:), אבל הנכון שהוא ל"פ הנ"ל ודע כי בכ"י ק"ט הגי' בריש הערוך קרכוז ומזה נ"ל להגיה קרבוז (אף אם סדר האותיות ופי' הערוך מוכיח שהוא גרס בכ"ף או בקו"ף) ושמואל פי' קרי בלישנא דרבנן שהוא דלעת (עיי"ע קר ו') ועוד בלשון המון עם היינו בל"פ ועוד כיון שמואל בזו המלה לכונת הרמוצה שפי' ממותק ע"י רמץ (עיי"ע רמץ ציון מהירושלמי) וכן ענין המלה הפרסי' הנ"ל קישואין מתוקין] —

* קרוקיתא, קרוקתא (Frosch) עיי"ע אקרקתא ח"א, רס"א.

☞ קרקומניקין (?) (Handeisen) מד' שה"ש פ' אתי מלבנון אחריך ילכו בזיקים קריקומניקין פי' בל"י טבעות הכבלים ובמקומות אחרים כתוב כירומניקים ע"ש[6]). *[אחי"ה בנו"ג קרקומניקיא וכבר הגהתי בע' הנ"ל שצ"ל כירומנקיא] —

קרקן (= קוּרְקְנִי נ"ל מל"י χορηγικόν Anführung des Reigentanzes) בס"ג דהנודר מן המבושל בגמ' ומותר בביצת טורמיטא (נדרי' נ"א.) בקורקני דאמך פי' במזיגת אמך. *[אחי"ה

---

1) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר וכ"ה בע' דרב ובדפ"ע אחרי' כאן אביי אמר. 2) וכ"ה לפנינו אבל בכ"י ה"ב די דבתא וכ"ה דבתא בע' דרב. 3) ח"ג, כ"ה. 4) אבל פי' „קראקה שבמדינת פולן" אינו ראוי למי שאמרו. 5) κόλλα, Leim. 6) בח"ד, של"ב.

בדפ"ר בטעות במדינת אמך. וזה לשון הש"ס למחר שתינא חמרא בריקודא דאביך ובקירקני דאמך ופי' המיוחס לרש"י במזיגתה שאמך תמזוג לי הכוס והוא כפי' הערוך והרא"ש גרס בריקודא דאמך ובקרקני דאבוך ופי' שתהא אמך מרקדת לפני ואביך מכרכר ובר"ן בקירקני דאמך שתהא אמך מקרקרת ומזמרת וזה האחרון נ"ל ומל"י הנ"ל ופי' עמידה בראש המחול וזמר] —

* קְרוּכִין (Reisewagen) עיי"ע קרכין.

* קורקנות (מל' יוני' κηρύκιον, κερύκιον בל"ר Heroldstab, cerycium) פסיקת' אמצ' רבתי פמ"ג הושיבה עמרם (את יוכבד) בפוריא והיה אהרן מכאן ומרים מכאן טוענים קורקנות ומהלכים לפניה פי' מטות אשר נושאים מבשרי השמועה עיי' פי' מלות זרות לר"מ גידעמאן נר"ו בסוף פסיקת' רבתי בהוצ' רמ"פ.

* קורקוניא (= אקרו קוניא נ"ל מקום בבבל Καιναί (Känä) עם הוספת אקרא Burg) ע"ז ט"ז: א"ר זירא.. כי אתאי לקורקוניא.. כי אתאי לסורא, ובכ"י ש"ס הגי' לאקרוקוניא והוא הוא מקום במסופוטמיא דרומי ומשם הלך ר' זירא לסוריא ומשם לא"י ועיר Καιναί היתה בתוך מערבית של טיגרים עיי' מאננערט 244 ואולי בעירו' ס'. בני קויקוניא [1] צ"ל קורקוניא במובן של אותה העיר.

קְרָקָס (= קלקס Colocasia) בסוף מעשרות (פ"ה מ"ח) ר' מאיר אומר אף הקרקס. ירו' (ספ"ה דנ"ב.) אלו הן הקרקס כל שעוקציהן מעוטין והלקטיהן מרובין מה דמי לה א"ר יוסי כגון אילין קונייתא פי' כמשמעו בל' ערבי קלקס והוא ממין הלוף שפי' במקומו. *[אחי"ה ודע כי בע' לוף (ח"ה, כ"ט) הוכחתי כבר שהוא מין ממיני לוף ובענין גזרת המלה עיי"ע קלקס ובנו"ג בירוש' הקריקס וכן במשניו' דפ' נאפ' במעשרו' הקירקיים ויותר טוב גי' קולקס עיי"ע לוף וע' קלקס. ובאמת בתוספת' סוף מעשרות אי' ר"מ אומר אף הקולקס ורבינו בע' הלקט גרס קרקס. ובע' הלקטי (ח"ג, רי"ג) כבר העירותי כי לקולקס יש לו קן גדול אחד ובו הרבה קמטים, ונ"ל שזה כונת ר' יוסי בירו' כגון אילין קונייתא] —

קִרְקָס (מל"י κίρκος κρίκος טבעת או וו עגול Ring, runder Haken) בריש ברייתא דר' אליעזר (פ"ג) קורקסי השמים במימי אוקינוס אחוזין. ועשית קרסי נחשת (שמות כ"ו, י"א) בב"ר פי"ט (רפי"ח) אפי' קורקוסים של זהב עשה לו — (א"ב פי' בל"י טבעת). *[אחי"ה והוא נכון כי סומכוס העתיק חוח (ישעיה ל"ז, כ"ט) ועקילם העתיק קרסים (שמות ל"ה, י"א) ע"י κρίκος וזה מה שפי' רבינו ע"י קרסי נחשת וכ"ה במיוחס לרש"י בב"ר ובבמד"ר פ"ד ופורקין את הקורקסין פי' מ"כ דהיינו הווין ועיי' בפי' מהרז"ו] —

קרקס (מענין הקודם גלגל עגול כמו טבעת מצופה ברזל והוא מורג Dreschwalze) ע"ז א [2] דקורקסא כבר פי' בע' טרבן [3]. *[אחי"ה ובע' טרבן (ח"ד, ע"ד) הבאתי תשו' הגאונים קדמוני' עושין גלגל של עץ.. והוא מצופה ברזל וכו' והן הן מוריגים ותרג' והמוריגים (דה"י א' כ"א, כ"ג) קורקסוותא] —

קִרְקָס (מענין הראשון κίρκος ובל"ר Circus מקום מוקף לשחוק אצל היוניים והרומיים Circus, Ringplatz) בתי קרקסאות ובתי תיאטריות פי' בע' תיאטריות — (א"ב תרג' ונגינות שותי שכר (תהלי' ס"ט, י"ג) וזמריהון דאזלין למשתי מרוות בבית קרקסון). *[אחי"ה בנו"ג קרקסוון ובע' תאטר קרקסיהון ולפי גי' עיקרי התלמוד ס"א קרקסוון ובתר"י א' לדברי' כ"ח, י"ט וקורקסתכון ובדרז"ל קרקסיות, קרקסאיות, קרקסיאות עיי"ע תאטר וש"נ] —

קָרְקָס (מל' יוני' κώρυκος ארגז של עור Ranzen, lederne Kiste) ירו' נדרי' פר' ר"א (פ"ט דמ"א ע"ג) אין אתין כל גמליא דערביא לא טעינן קורקסייא [4] דאפותיקי דידי פי' המפרש ארגזים ותיבות. *[אחי"ה פי' המפרש ארגז של עור וכ"ה עפ"י הוראת לשון יוני' הנ"ל] —

קרקס (פי' כמו קרקא מין מנעל Schuh) ירוש' פיאה פ"ג די"ז ע"ד אשכח הכינה כריכה על קרקסוי פי' נחש היה כרוך על מנעלו.

* קִרְקְסִיוֹן (שם עיר כרכמיש בל"ע قَرْقِيسِيَا בל"י Κιρκήσιον בל"ר Circessum, Cir-

---

[1]) כ"ה בכ"י ש"ס ועיי' שנויים אחרי' בד"ס עירובי' צד ק"כ: [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד אבל בדפ' פיז' והלאה בט"ס עיינא. [3]) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד ובדפ"ע בט"ס סרבן. [4]) בנו"ג קירקסייא.

איכ"ר פ' צדיק הוא בקרקסיון (cesium, Cercusium דעל פרת והוא הוא כרכמיש על פרת (דה"י ב' ל"ה, כ') והיה בפתחו של נהר Chaboras על פרת עיי' מאננערט 211.

קַרְקַע (מל"מ חלק הארץ מלמעלה Boden ועוד הפכו מטלטלין (Immobilien, Grundstück בס"ג דפ' בן סורר (סנהד' ע"ד:) אסתר קרקע עולם היתה. פי' אסתר היתה צדקת ולא שמה דעתה לעבירה וכקרקע זו לא זזה ממקומה אלא כאבן שאין לה הופכין. *[אחי"ה וכן פירש"י אינה עושה מעשה הוא עושה בה מעשה ע"כ. וז"ל הרז"ה (הובא בעיקרי התלמוד) דלא עבדה מעשה והיא לא היתה עושה מרצונה אלא כדי להציל ממות והא דאמרינן אפי' אבק של גלוי עריות או ע"ז יהרג כגון שעלה על לבו טינא שאמרו שתספר אחורי הגדר אסור זהו מרצונו אבל של אסתר למי שאין דורש לבת שהיתה אשת איש כיון שאינה אשת איש ואינה רוצה אבק כזה מותר היה להצילה מהמות ולא יאונה לצדיק כל און ע"כ וז"ל השאילתות וארא ססי' מ"ב וששאלתם היכי דמי קרקע עולם וכו' ומפרק אביי דאסתר לא דמיא לע"ג ולחילול שבת דנשים לכך נוצרו כשם שהארץ נוצר לזריעה ולעבוד בה כך אשה נוצרה לבעילה ע"כ ועיי' בהעמק שאלה שכתב שסברה זו אינה פשוטה ע"ש — וכנ"ה בענין תחתית הארץ ירוש' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד מחובר לקרקע, ירוש' כתובות פ"ח דל"ב: זתים וקרקען גפנים וקרקען, ירוש' סוכה פ"א דנ"א ע"ד מקרקע סוכה את מודד וכו', ב"מ ל"א. אבידת קרקע והפכו מטלטלין עיי' ב"מ י"א: והקבוץ קרקעי ב"מ שם; קרקעות כתובות פ"ז: ירוש' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד ולנקבה קרקעיתא תר"י לבמד' י"ט, י"ד. שבת קמ"ז: עיי"ע דמוס. חגיגה כ"ג. יבמות קט"ז: בקרקעית של ספינה] —

קרקף (= קַרְקַפְתָּא בל"ס גלגלת (Kopf, Schädel בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז.) אקרקף דארי ואאוסי דגוריתא פי' אקרקף דארי אראש דארי ואאוסי דגוריתא אחוטם של כפיר במשרא דכרתי בערוגה של כרישין חבטתיה כגון חובטין בלועא דחמרא חטרתיה בלחי החמור הכיתיו בחוטרא [1]). בפ"ק בר"ה בגמ' בד' פרקים (י"ז.) פושעי ישראל בגופן מאי ניהו אמר רב קרקפתא דלא מנח תפילין. בפ' הערל בגמ' מצרי ואדומי (יבמות ע"ח.) ובפ' עושין פסין בגמ' ר' יהודה אומר אם היה (עירובי' כ"ב:) קרקפנא חזיתיה לרישך ביני [2]) עמודי כי אמר ר' יוחנן להא שמעתא פי' אדם גדול ראיתי ראשך בין העמודים של בית המדרש. פ"א [3]) בעל גולגלת גדולה נקראת קרקפנא בפ' חזקת הבתים בגמ' בד"א בחזקה (ב"ב נ"ה.) כרגא אקרקפא דגברי מנח. *[אחי"ה בנו"ג אקרקף ובפי' רשב"ם אקרקפתא ופי' רגמ"ה אקרקף וכו' ראש האיש עצמו משתעבד לכרגא ולא שדהו וכו' וכן פירשב"ם שם קכ"א סע"ב לקרקף גברי איפלוג: לראשי אנשים ורגמ"ה פי' לפי האנשים ע"כ כלומר למספר גלגלותיהם ועיי"ע הבא אח"ז — והתואר קַרְקְפָנָא בעל גלגלת] —

קרקפל (= קָרְקְפִיל, קָרְקֶפְלִין הורכב מן κόρυς גלגלת ומן קפלי ἡ κεφαλή וא"כ גלגלת הראש (Kopfschädel בפ"ק בע"ז בגמ' יום תגלחת (ע"ז י"א:) ומניחין קרקפלו [4]) של ר' ישמעאל בראשו. בפ' העור בגמ' וכולן שעבדן (חולין קכ"ג.) ואל תתמה שהרי קרקפלו של ר' ישמעאל מונח ברומי פי' עירות שהפשיטו מן הראש של בני אדם נקראין קרקפלין בל' יון — (א"כ פי' בל"י עצם הראש אשר בתוכו המוח). *[אחי"ה בנו"ג בחולי' אין לך כל לגיון ולגיון שאין לו כמה קרקפלין [5]) ואל תתמה שהרי קרקפלו של ר' ישמעאל מונח בראש מלכים ופירש"י קרקפלין עור של אדם מת וזה למכשפות במלחמה ע"כ ור"ח בע"ז הביא המלה בלי פירוש כזה ומניחין בראשו קרקפלו של ר"י שפשטו אותו עם עור פניו הנעימים מעל ראשו וזהו ר' ישמעאל כה"ג [6]) ומהרוגי המלכות היה עיי' רש"י בע"ז והוא הוא ר' ישמעאל בן אלישע אשר עליו נאמר ברכות נ"ז: הרואה ר"י בן אלישע ידאג מן הפורענות ופירש"י מהרוגי מלכות היה והפשיטו עור קרקפתו בחייו ע"כ [7]) הרי רש"י גרס קרקפתו וא"כ קרקפיל אחד הוא עם קרקפתו] —

---

1) וכ"ה בפירש"י ע"ש. 2) בעירו' אי' בי אבל בכ"י ש"ס ביני וכ"ה ביבמות ועיי' ד"ס. 3) והוא מפי' ר"ח בעירו'.
4) וכ"ה בהעתקת ר"ח ובנו"ג קרקפילו ובאה"ת קרפילו. 5) ובתוספתי חולי' פ"ח אין לך לגיון שאין בו קרקפלין.
6) והנכון שהוא היה בן כה"ג. 7) ועיי' בספר המפתח של ר"נ ושם תראה שהוא הוא ר"י בעל מחלקותו של ר"ע וזהו נכון.

קִרְקֵר (מל"ע قرقر gackern, quacken) בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הסולם (ב"ב כ"ג.) אפיקו ליה[1] קורקור[2] מהכא פי' צפצוף העורבים וזעקתם[3]. ובס"ג דתעניות (כ"ט סע"א) מקרקר עליהן כתרנגולת שמקרקרת על בניה שנאמר (ישעיה כ"ב, ה') מקרקר קיר ושוע אל ההר[4]. בפ' אלו טרפות בגמ' דרוסת הזאב (חולין נ"ג.) אינהו נמי מקרקרין פי' מתרעדין וצועקין. בילמדנו ויהי חשך (תנחומא בא סי' ד') ובפסיקתא דויהי בחצי הלילה (פסיקתא דר"כ צד ס"ו:) צפרדעין קרקורן היה קשה להן יותר מהשחתתן כלומר זעקתם[5] — (א"ב פי' בל"י פועל הצועק וההומה). *[אחי"ה והוא ל"ע הנ"ל והוא עפ"י השמעת קול התרנגול וכן בל"ר cucurire ובל"י κακκάζειν ובל"א gackern וכנ"ה בל"ס קַרְקַר צועק והשם קוּרְקָרָא וזהו קרקורן היה קשה וכו' ועוד קוֹרקוֹר בב"ב הנ"ל. בשמ"ר פ"ט דרש ויקרא (שמות ז', י"א) התחיל . . מקרקר אחריהם כתרנגולת] —

קִרְקֵר (מל"מ הפעל נבנה מהשם קיר וא"כ קרקר הרס החומה והשחית die Mauer nieder-reissen, abreissen) בב"ר פע"ה (פע"ד) וישב לבן למקומו חזר לדיוויו[6] מלמד שנכנסו לסטים בביתו והיו מקרקרין כל הלילה. מקרקר קיר (ישעי' כ"ב, ה'). *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר פס"ד מגרר (בראשית כ"ו, כ"ו) מגוֹרָד מלמד שנכנסו ליסטין לתוך ביתו והיו מקרקרין בו כל הלילה. איכ"ר בפתיחתא ד"ה משה גיא היו מקרקרים קירות בתיהם וכו'. ירוש' תענית פ"ד דס"ט ע"ג ירוש' מגילה פ"א ד"ע ע"ג ותוספת' תענית ספ"ד (ג') היו מקרקרין בו] —

קרקר (= קִרְקָרָה, קוּרְקָרָה מל"ע قرقر תחתית der Boden der Gefässe) בפ' אלו טרפות בגמ' עד כמה (חולין נ"ד סע"ב) ת"ש מהא דתנן בפ"ב בכלים (מ"ב) הדקין שבכלי חרס קרקרותיהן ודפנותיהן יושבין שלא מסומכין שיעורן כדי סיכת קטן ועד לוג פי' הכלים הקטנים אם נפחתו ונשתייר בשוליהן שהן קרקרותיהן והיינו קרקעותיהן או בדפנותיהן שהן הצדדים שיעור שיש בו במקום שלא מסומכין ויכולין לקבל אפי' כל שהוא עדיין מקבל טומאה ולא נאמר בפירוש כמה שיעור קבלתו ושיעור של אותו כלי כשהיה שלם למטה כדי סיכת קטן למעלה עד לוג מלוג עד סאה ברביעית פי' הכלי כשהיה שלם היה מחזיק למטה לוג למעלה עד סאה ונפחת ונשתייר ממנו כדי רביעית עדיין עומד במקומו כדי לקבל טומאה בזה נתן שיעור בכלי כשהיה שלם למטה ולמעלה ובשיור כשנשתבר וכן מסאה ועד סאתים בחצי לוג אם היה שהיה מחזיק בתחלה למטה סאה למעלה עד סאתים ונשבר ונשתייר ממנו שמחזיק חצי לוג מקבל טומאה וזה שבראש המשנה יושבין שלא מסומכין ולא פירש כמה מחזיק יש לומר הואיל כשהיה שלם שיעורו כדי סיכת קטן שיורו כשנשתבר כדי סיכת אבר קְטן של קטן בן יומו כמפורש בגמ' דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) לענין הוצאת שבת ויש לומר ילמוד סתום מן המפורש חצי לוג בסאתים חלק אחד מצ"ו חלקים בה וכך רביעית בסאה חלק אהד מצ"ו חלקים בה גם אלו הדקין אם ישאר להן תוך והן יכולין לקבל חלק אחד מצ"ו בלוג מקבל טומאה כדאמרינן בכל מקום סמכו ענין לו ותו אמרינן קתני בסיפא והוא הדין ברישא[7]. בפ' כ"ח בכלים (מ"י) התחיל בה מפיה טהורה עד שיגמר את קרקרותיה[8]. ובפ"ט באהילות (מט"ז) כנגד קרקרתה[9] טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת. פי' קרקעיתה. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רגמ"ה בחולי' נ"ד: (בקובץ כ"י אנגייל' דף ש"ב) הן וקרקעותיהן . . אילו השולים. וז"ל רה"ג בכלים פ"ב מ"ב וקרקרותיהן פי' תחתית הכלים שהוא למעלה מן השולים שמו קרקרת וכיוצא בו אמרנו . . . עד שיגמור את קוקרתה . קירות הכלי הן הדפנות ע"כ תוספת' אהילות ספ"י תחת קורקרתה . . כנגד קורקרתה, ושם ג"כ קורקורתה, קורקורתיה. ובנו"ן נוספת תוספת' כלי' ב"ק רפ"ב יש להן קרקרנות ואין להן דפנות] —

קִרְקֵשׁ (= כִּרְכֵּשׁ , כִּשְׁכֵּשׁ עיי"ע schütteln, klingeln ; קִרְקֵשׁ , קַרְקַשְׁתָּא Klingel, Schelle

---

[1]) בנו"ג לי. [2]) בהעתקת בעל עיקרי התלמוד קור קור וכ"ה בכ"י ש"ס ר'. [3]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ורש"י ע"ש. [4]) לי' לפנינו כי אם אף בהקב"ה נאמר מקרקר קיר אבל בכ"י ש"ס מ' ובע"י ובילקי אי' ואף הקב"ה מקרקר אחריהם כתרנגולין שנאמר וכו' ועיי' בד"ס במקומו. [5]) בפסיקתי לי' בטעות אחר המאמר קולנין כגון הצפרדעים ורבינו בעי' קל ה' הביא ג"כ הפסיקתא דויהי בחצי הלילה קרקורן היה קשה עליהן יותר מהן וכ"ה בהשאילתות צו סי' פי' קירקורין של צפרדעים היה להן קשה יותר מן הכל. [6]) הארכתי הן בגי' הן בפי' המאמר בעי' דיוו בח"ג, מ"א: ע"ש וע' שר ו'. [7]) ועיי' פי' הארוך בפי"מ להרמב"ם בכלי פ"ב מ"ב אבל הרמב"ן אומר שזאת ההלכה היא קשה ואין אדם יכול לכוין ההלכה עם זאת המשנה שנראה כמו טעות. ובשיטת הרגמ"ה הלך ג"כ רש"י ע"ש. [8]) בנו"ג קורקורתה. [9]) ובכ"י ק"ט קורקרותה ובנו"ג קורקותה.

בפ׳ הרואה בגמ׳ לא יקל (ברכות ס״ב.) מקרקשא ליה בת רב חסדא אמגוזי בלקני. בפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ לא יפחתו לו (קי״ב.) ואי לא נקרקש [1] נכתמא אחצבא. בפ׳ הכותב לאשתו בגמ׳ הניח פירות (כתובות פ״ו.) אי פקח הוה מקרקש ליה זוזי וכתב ליה שטרא בשמיה. בפ׳ השולח גט בגמ׳ דסמך עבד שעשאו רבו אפותיקי (גיטי׳ מ׳:) מוקמינן ליה אפיטרופא ומקרקש ליה זוזי וכתב ליה גיטא דחרותא על שמיה — (א״ב ענין נקישה וקשקוש) *[אחי״ה עיי״ע כרכש, וכשכש (ח״ד י׳, שכ״ז, שמ״ט). וכנ״ה בתוספת׳ שבת ספי״ג (י״ד) אין מקרקשין לא את הזוג ולא את הקרקש לתינוק בשבת, ב״ר פי״ב היא מקרקשת בקרניה, שהש״ר פ׳ אמרתי אעלה: והוו מקרקשין בהון, והשם קַרְקָשׁ תוספת׳ שבת הנ״ל ירוש׳ שבת פ״ו ד״ז ע״ד ירוש׳ ביצה ספ״א דס״א. ובלא״ר קרקשתא ב״ק נ״ב רע״א עיי״ע כרכשתא כי זו גי׳ הערוך ורי״ף וכ״י ש״ס ובה״ג. ופי׳ קרקש כרכש צלצול וקשקוש] —

☞ קַרְקַשְׁיָא (מענין כרכשתא (ח״ד, שכ״ט) (klingelnde Troddeln ירוש׳ דשבת פ׳ במה אשה יוצאה (פ״ו ד״ח:) הקשורים (ישעיה ג׳, כ׳) קרקישיא [2] פי׳ קורקוסין וקרסים. *[אחי״ה ויותר נ״ל מל״י ופ׳ הרשומ׳ בע׳ כרכשתא עש״ה] —

☞ קָרָר (בל״ס קַרָרָא מנהיג הקרון Wagen-lenker (carrus) משנת ב״מ פ׳ השוכר (פ״ו מ״א דע״ה:) את חחמר ואת הקרר להביא פריפרין פי׳ בל״ר מנהיג הקרון. *[אחי״ה כיון לל״ר האמצ׳ carrator, carrarius וכן בל״ס קַרָר מנהיג הקרון ובדפוסי׳ אי׳ כב״מ קדר וצ״ל קרר עיי׳ תוספו׳ שם ד״ה את הקרר. ירוש׳ קידושי׳ ספ״ד דס״ו ע״ג קרר קדר תוספת׳ כלים ב״ב ספ״א ישיבת הקרר ובכ״י אירפ׳ הקארר] —

* קָרָה, קְרִירָא, קְרִירְתָּא עיי״ע קר ג׳.

☞ קְרִירְטוֹן (לדעת ר״ב Claret, Kräuterwein, (claretum ירו׳ דשבת פ׳ ח׳ שרצים (פי״ד די״ד ע״ג) מהו מישתי קרירטון [3] בשבתא. פי׳ קלריטון בל״ר יין מעורב במיני רפואות לכן משיב אם לתענוג מותר אם לרפואה אסור.

קָרַשׁ (בל״ס קְרַשׁ הקפיא gerinnen, fest, hart (sein, werden בפ׳ תמיד נשחט (פסחי׳ ס״ד.) שמא יניחום ויקרש הדם בפ״ג בטהרות (מ״א) קרשו הרי אלו שניים חזרו ונמחו בפ״ק בסוכה בגמ׳ [4] זה הכלל (י״ב.) ואימא יין קרוש הבא משניר שדומה לעיגולי דבלה פי׳ הוא כדגרסינן בר״ג דפ׳ המוציא יין (שבת ע״ז.) תנא יבש כזית [5]. ר׳ משה כלפו מן בארי [6]) אמר יש לו ראיה בתרג׳ ירו׳ (א׳) וקרח בלילה (בראשית ל״א, מ׳) וקרישא [7] בלילא. *[אחי״ה ותרג׳ תקפיאני (איוב י׳, י׳) קרשתא יתי ועוד שם ל״ח, ל׳ מוי קרישן, תר״י לשמות י״ה, כ״ב מיא קרשוון; לבמדב׳ י״א, ז׳ וכד הוה קדיש צריך לו׳ קריש. תוספת׳ מעילה פ״א סוכה מ״ט. יין קרוש, תוספת׳ שבת פי״א (י״ב) בדם הקרוש.. בחלב הקרוש, מנחות כ״א. ירוש׳ שבועות רפ״ג דל״ד: דם שקרש, ירו׳ נדה רפ״ג ד״נ ע״ג דם הוא שהוא קָרוּש, ירו׳ שבת רפ״ח די״א. לכשיקרש. חולי׳ ק״כ. עיי״ע חל ו׳. והושאל לעשית חזק ירוש׳ ברכות פ״א ד״ב ע״ג יהי רקיע (בראשי׳ א׳, ו׳) יקרש הרקיע, ירוש׳ נזיר פ״ז דנ״ו: הנפל שלא קרשו אבריו, ב״ר פל״ג ויק״ר פכ״ז בצנה שלא יקרשו וכו׳, הפעיל תוספת׳ חולי׳ ספ״ו הקריש את הדם אתפעל תר״י לבמד׳ כ״ה, ח׳ אתקריש ארמהון, והשם קרישא תרג׳ ירו׳ הנ״ל [8]] —

קָרָשׁ (Kartaz-onon שם חיה אשר יש לה קרן אחת (Einhorn בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני בהמה (חולי׳ נ״ט:) קרש טביא דבי עילאי פי׳ יש בחיות בריות גדולות כמו הענקים בבני אדם והם במקום פלוני — (א״ב מסכת ב״ב בסוף השותפין (ט״ז:) קרן הפוך (איוב מ״ב, י״ד) שדומה לקרנא דקרש ובמסכת חולי׳ פ׳ אלו טרפות (חולי׳ שם) קרש אעפ״י שאין לו אלא קרן אחד [9]) פי׳ בל״י קרן ויש חיה אשר לה קרן אחד במצחה ולקרן סגולות הרבה ברפואה). *[אחי״ה ועוד נזכר בירוש׳ שבת פ״ב ד״ר ע״ד ושם פ״ז ד״י ע״ג מין חיה טהורה ברא הקב״ה למשה במדבר כיון שעשה בה מלאכת המשכן נגנזה רבי אבון אמר קרש היה שמה תנא ר׳ הושעיה דחדא קרן, הרבה היו יגעים למצא פשר דבר בענין קרש. לדעת ר״ב הוא κέρας פי׳ קרן וכיון על μονόκερος, Einhorn, אבל אז „קרן אחת היתה לו״ וכו׳ תהיה יתרון דברים

---

[1]) כ״ה בכ״י ק״ט ובכ״י ש״ס ובדפ״ע נקרקיש ובנו״ג מקרקש. [2]) צ״ל קרקשיא. [3]) בנו״ג קרורטין. [4]) כ״ה בכ״י ובדפ״ע לי׳. [5]) וכן פי׳ ר״ח בשבת שם על הא יבש והביא ראיה מסוכה מ״ט. ע״ש וכן רש״י פי׳ יבש יין קרוש. [6]) עיי׳ מבוא ח״א XV. [7]) בדפוסי׳ קרושא. [8]) והשם המופשט קרישה בעבודה למוסף יוה״כ. [9]) בנו״ג אחת.

וגם ὄρυξ אשר בו מבאר הח' לעוויזאהן (זאאלאגיא 114) את קֶרֶשׁ קשה להלמו שלזו חיה לרוב יש לה ב' קרנים. ולפע"ד הוא החיה אשר רשמתי ברישׁ הערך וידובר בה קטיסיאס והארכתי אודותיו בע' טגרוס (ח"ד, ט"ו) וענין בחולי' יבואר על זה יפה יפה. ודע עוד כי בענין קרן של Kartaz- onon הזכיר הסופר הנ"ל שיש לו גוונין הרבה צבע הקרן למטה הוא לבן באמצע שחור ולמעלה אדום ולפע"ד יען כן דימו קרן הפוך (= הָפּוּךְ) לקרנא דקרש שהיה לו גוונים הפוכים זה לזה[1])] —

* קרושא, קרושַׁיְתָא נ"א תחת כרושייתא גיטי' ס"ט: עיי"ע כמך וע' כרושייתא וע' ברושיא ומ"ש.

קרשן (= ־קְרְשִׁינֵי (Erdschollen קרשיני בבלייתא (שבת פ"א.) ס"א כרשיני עיי' בע' פיים. *[אחי"ה ועיי"ע כרשן ומ"ש (בח"ד, שמ"ד) וגי' בקו"ף מוכח ג"כ מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) וז"ל קרי שני בבליאתא וצ"ל קרשיני בבליאתא[2]) שהיא אדמה שהיא קרב להתפרך ולהתכתת ואינו אבנים ולא לבנים שרופות דקריין אגורי ע"כ ועיי"ע פיים] —

☞ קורת החצים הביא בעל הערוך בע' קר (י"ג.).

* קַרְתָא, ־קַרְתָּה עיי"ע הבא אח"ז.

קַרְתָּן (= ־קַרְתָּנִי פי' עירני ובפרט הדר בעיר חוץ מירושלים (Städter, Provinziale כפ"ו בדמאי (מ"ד) קרתני שקבל שדה מירושלמי פי' בלשון ערבי קורין לכפר אלקריה[3]) ולכופרי קריאני *[אחי"ה כ"ה רק בכ"י ק"ט ועיי"ע קְרָיָה ומ"ש ובאמת כפר נקרא בל"ע قرية (וזהו אלקריה כפי' גי' כ"י ק"ט ועיקרי התלמוד) ולכופרי קורין قروى ובל"ס קוּרָיָא וקרתני נבנה מן השם ־קַרְתָּא, ־קַרְתָּה ירו' תעני' פ"ד דס"ח עד מירון קרתה. שם דס"ח רע"ד טב קרתא, ב"ר פמ"ח עלת לקרתא וכו' עיי"ע נמס. ירוש' ברכות פ"ב ד"ה. עיי"ע קְרָיָה וש"נ יתר מקומות. והתואר ־קַרְתָּנִי הפכו ירושלמי דמאי הנ"ל יכול הוא הקרתני לעלות ולאכלו בירושלם. וכ"ה בירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ג. ויק"ר ר"פ כ"ד מעשה בקרתני וכו', תנחומא הישן האזינו סי' ב' באקרתני אחד וכו', (ולנקבה שהש"ר פ' אל תראני: מעשה בַקַרְתָּנִית אחת וכו'). ילק' ויקרא ר' תס"ד בשם התנחומא (= תנחומא הישן ויקרא סי' י"א) אחר קרתני ואחד בן פלטין] —

* קַרְתוּיִין (יושבי עיר קרדו עיי"ע כרדו בח"ד, שי"ז) יבמות ט"ז. אין מקבלין גרים מן הקרתויין.. קרתויי פסילי. ושם: קרתויי לחוד וקרדויי לחוד עיי"ע כרדו וע' קרדו.

* קַרְתִּיגִינִי, קַרְטְגִינִי, קַרְטְגִינָא ,(Karthago) ירו' שביעי' רפ"ו דל"ו: וירו' קידושי' פ"א דס"א ע"ד הקנזי (בראשי' ט"ו, י"ט) קרתיגני ובב"ר ס"פ מ"ד קרטגינא. ויק"ר פכ"ז אלכסנדרוס מוקדן אזל להדא מדינתא דשמה קרטגינא וכו' ע"ש ובפסיקת' דר"כ צד ע"ד ובתנחומא הישן אמור סי' ט' הגי' קרטיגנא ובנדפס אי' בתנחו' קרטיגרא, קרטינדא[4]) וידוע הוא כי קרתגיני או קרטגינא היא העיר המפורסמת בימי קדם בחלק אפריקי וכעת סמוך במקומה עיר תונים ועיי' מ"ש רש"ב בפסיק' ובתנחו' שם בהערותיו. מנחות ק"י. מצור ועד קרטגיני מכירין את ישראל ואת אביהן שבשמים ומצור קלפי מערב ומקרטגיני כלפי מזרח אין מכירין וכו'.

* קרתיגנייה, קרתיגנאה, קרטיגניא (נ"ל על שם העיר Carteja עיי' בפנים) ירו' דמאי פ"ה דכ"ד ע"ג ר' אבא קרתיגנייה, ירו' ברכו' פ"ד ד"ח. ירוש' כלאים פ"ב דכ"ז ע"ב ר' אבא קרתיגניא, בירו' שבועות רפ"ג דל"ד: ירו' סנהד' פ"ז דכ"ד ע"ג ירו' תענית פ"ב דס"ה ע"ג קרתיגנאה, ירוש' שבועות פ"ז דל"ז ע"ד קרתיגנא. ירו' שבת פ"ז ד"ט: קרטיגנאה. ירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ג חיננא קרתיגנאה ובברכות כ"ט. אי' ר' יצחק דמן קרטיגנין ועל פי זה רצה להגיה רש"ב בפסיקתא דר"כ צד ל"ט ר' יצחק קטריקי שצ"ל קטריגיני אבל בכ"י ש"ס ברכות הגי' ר ב א דמן קרטגני וצ"ל ר' ב א דמן קרטגני (כי בירוש' ר' בא הוא הוא ר' אבא) ובאמת בב"נ הגי' ר' אבא דמן קרתאגני ועיי'

---

1) ורש"י פי' בכ"ב בע"א עיי"ע קרן, ולאיוב פי' על שם הקרן שנותנין בו כחול ובורית שנאמר וכו' ולזה כיון ר"ב ולקרן סגולות הרבה ברפואה. 2) ובש"ס ווילנא הוגה כ ר ש י נ י בבלייתא. 3) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ובכ"י ה"ב אלקריאה ובדפ"ע אלקריא. 4) ומפורש שם בגליון נ"ל דגרס קרטגיינא לפי שהיתה עיר של נשים נקראת כך כי קרתא הוא בלי תרגום עיר וגינא הוא בל"י אשה עיי"ע אנטרופי עכ"ל והי' לעווי פי' קרת — גיני γυνή כי אשה Dido היתה מיסדה את העיר.

ד"ס שם. ודע כי בעל המבוא הירוש' (ו': ס"ו.) חשב כי קרתיגנא „היתה עיר בארמיניא הגדולה" ואני בעניי לא מצאתיה בספרים רק Karkathio-kerta בארמיניא (מאננערט 173) ולפע"ד היא העיר Carteja באספמיא הישנה Hispania Baetica אשר יסדוה הפעניציים מאה ושבעים ושתים שנה קודם למספרם. ויען שהפעניציים יסדוה נקראה ג"כ על שם עיר ואם Carthago אבל בלי ספק מובדלת היא מאותה. ואחרים (נייבויער, לעווי) חשבוהו להיות Carthagena באספמיא אבל זו העיר נתיסדה בזמן מאוחר.

* קַרְתִּיסְיָא (על שם מקום) ירוש' כתובות פ"ב דכ"ו ע"ד חנניה קרתיסיא אשתבאי.

קָשׁ (השרש נָקַשׁ מל"ע نقس ומל"מ נְקַשׁ klopfen zusammenschlagen) בפ"ז בבכורות (פ"ז מ"ו דמ"ד:) המקיש בקרסוליו פי' כשהולך מקיש קרסוליו זו בזו ומשמיע קול והוא הקישן שבגמ' (שם מ"ה.)[1] ועיקרו מן דא לדא נקשן (דניאל ה', ו'). בפ"ד בזבין (מ"א) זב שהקיש על כצוצטרא[2] פי' „הכה כאותה ששנינו הקיש בקנה" בפ' כל הקרבנות (סנחות פ"ז.)[3]. ובפ"ג בסנהד' בגמ' מפריחי (סנהד' כ"ה:) בנקישא[4] תליא מלתא פי' שסופק כפיו זו לזו כדי להפריח יונו ויקדים לאידך יון אמר אנא ידענא למנקש[5] טפי ולא גמר ומקני הילכך פסול אבל תולה בדעת עצמו כגון משחק בפספסין דלאו בכח תליא מלתא פי' שסופק כפיו זו בזו אימא גמר ומקני קמ"ל[6]. בס"ג דפ' הזהב (ב"מ נ"ט סע"א) במשלם[7] שערי מן כדא נקיש ואתי תיגרא פי' בהפנות התבואה מן הכלי כלומ' נשאר הבית ריקן מן המזון דופקת המריבה ובאה[8]. בהגדה דפ"ק דמגילי' (י"ב:) בן קיש שהקיש על דלתי[9] רחמים ופתחו לו. פי' דפק[10]. בפ' שור שנגח את הפרה בגמ' כסהו כראוי (ב"ק נ"ב:) מהו דתימא איבעי ליה לנוקשי[11] עליה קמ"ל. פי' לדפוק. בר"ג דעירובי' (ח'.) ואי נקש ביה[12] סיכתא וחבריה ביה חבריה. ותתקע את היתד (שופטים ד', כ"א) תרג' ונקשת ית סיכתא וכן ותתקע ביתד (שם ט"ז, י"ד) דדלילה. בפ' ד' מיתות בגמ' בעל אוב (סנהדרין ס"ה.) ובפ"א דכריתות בגמ' המחלל (ג':) הקשת זרועותיו הוה מעשה. פי' שמקשקש בזרועותיו. *[אחי"ה ועיי"ע קשקש ב'. וכל הערך עיקר מקומו היה בע' נקש עיי"ע ומ"ש אבל רבינו אחז בשרשי בעלי שני אותיות כדרכו] —

קש (= אֲקוּשָׁא כמו קוּשִׁי Verhärtung) בר"ג דסוטה (ד':) ברכיכא או באקושא פ' בע' אקש. *[אחי"ה ושם נסמנו שאר ציונים ע"ש ועוד עיי"ע קשא] —

קש (= נוּקְשָׁא, נוּקְשָׁה עיי"ע verdorbene Säure) בר"ג דפ' ואלו עוברין (פסחים מ"ג.) ובר"ג דפ' כל המנחות באות (מנחות נ"ד.) נהי דחמוץ גמור לא הוי נוקשא הוי פי' נוקשא כגון עמילן של טבחין וזומא של צבעין וקלין של סופרים שנתחמץ מאליו בלי שאור. *[אחי"ה כ"ה בפי' ר"ח בפסחים. ובפי' רגמ"ה במנחות (קובץ כ"י אנגיילי דף י"א.) אי' נוקשה עיסה שהוקשת ואינה לא חמוץ גמור ולא מצה ע"כ] —

קש (= קָשַׁשׁ וכן בל"ס קָשׁ פי' זקן כמו בל"מ יָשִׁישׁ alt sein) בפ' גט פשוט בגמ' כותבין גט (ב"ב קס"ז סע"ב) היא היא קשא[13] לה ובגר לה קלא[14]. בפ' המקבל בגמ' לשנים מועטות (ב"מ ק"ט:) ההוא גברא דקביל[15] פרדיסא מחבריה לעשר שנין וקש לה' שנין. בס"ג דפ' מי שהיה נשוי (כתובות צ"ה רע"ב) דההוא גברא דמשכן פרדסא לעשר שנין וקש לה' שנין פי' זקן מל' קשיש וישיש. ואתם ישישים (איוב ל"ב ו') תרג' ואתון קשישין. קש דינא (סנהדרין מ"ב.) פי' בע' זקן. *[אחי"ה וכנ"ה בחגיגה ה' סע"ב כי קש ורש"י גרס כדקש ופי' כשהזקין ושם י"ג. לא קשאי כי קש

---

1) כ"ה בפי' רגמ"ה וכ"ה בפירש"י 2) כ"ה נ"א בפי' רה"ג אצל גזוסטרה ובנו"ג כצוצרה וכ"ה בע' כצוצרה ע"ש. 3) הועתק מפי' רה"ג לזבי' צד 40 והמה סוף דברי פירושו ותחלתו הובא בע' כצוצרה (ח"ד, ש"ט: ע"ש) ורבינו הוסיף כאן רק המראה מקום ובדפ"ע בטעות נפסק ע"י נקודה אחר מלת בקנה. 4) בנו"ג בנקשא. 5) בנו"ג לנקושי ורש"י גרס בנקשא. 6) נראה שזה הפי' שייך לרה"ג אשר קצת פירושו תראה בע' ארא. 7) בנו"ג כמשלם. 8) וזה כפי' ראשון ברש"י. 9) וכ"ה בילק' ובע"י ובכ"י ש"ס אצל ד"ס ובנו"ג שערי. 10) בכ"י ש"ס אי' שנקש. 11) בנו"ג למיזל ומנקש ובכ"י ש"ס לך מיזל ומינקש וכ"ה ברש"י. 12) וכ"ה בש"ס בד"ש אבל בדפי' פיזו' וויניצי' ועוד בדפי' אחרים ובכ"י א"פ ואו"ז אצל ד"ס הגי' נקיט וצ"ל נקיש וכן אי' נקיט בכ"י ש"ס ב"מ נ"ט ובילק' כ"י בהר ובילק' סוף תהלים במקום נקיש כדאי' בדפוסי' בב"מ (עיי"ע ד"ס ב"מ צד פ"ב.) ובנו"ג בעירו' נעיץ. 13) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קשיא. 14) בנו"ג מיקש הוא דקשה לה ובכ"י ש"ס ר' מיקש הוא דקשיא. ורשב"ם מיקשא קשיא אבל בכ"י ש"ס מינכען אי' כגי' רבינו היא היא קשה לה. ובפי' רגמ"ה כלומר בשביל שהזקינה נתחלפה קולה וכו'. 15) בנו"ג דמשכין ובכתובו' צ"ה רע"ב דמישכן.

נח נפשיה דר"י כתובות צ"ה: עביד דקיש, סנהדי' ק"ח: דתיקיש ותינוק עיי"ע חל ג', ב"ק צ"ב: השתא דקשישנא, ב"ב קמ"ב: דקשישנא מינייכו וכו'. תרג' ש"א י"ב, ב' ואני זקנתי: ואנא קשית כ"ה בגי' המתורגמן ובנו"ג קשיש. והתואר קָשִׁישׁ וכ"ה בל"ס תרג' מ"א ב' כ"ב; לאיוב ג', י"ח. ב"מ ס': אנא קשיש מאבוך, יבמות ט"ו. מי קשיש דוד כולי האי, אביי קשישא שבת נ"ו. שבועות מ"ב: סנהדי' ז'. יבמות כ"ד. כתובות צ"ד. מר קשישא ב"ב ז' רע"ב ועיי' שם תוספו', שבת קי"ד: תעני' כ"ח סע"א סוכה ח'. ב"ק צ"ו: וזולתו. תעני' כ"ג: ינוקא קשישא. והקבוץ קְשִׁישֵׁי ברכות ל'. מ"ו: ביצה כ"ז. הוריות י"א: סנהדי' ס"ט: שהש"ר פ' אמרתי אעלה תרג' איוב הנ"ל ושם י"ב, י"ב; כ"ט, ח'. והשם המופשט קשישותא וכ"ה בל"ס כ"ב קמ"ב: תרג' משלי ל', י"ז] —

קש (שרש נקש בהפעיל ע"ש (vergleichen מסכת סנהדי' פ' חלק (קי"א.) מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ פי' מדמה ומשוה. *[אחי"ה ושייך לע' נקש ע"ש וש"נ] —

קִשְׁקֵשׁ (נ"ל שהוא מענין קש כלומ' להסיר הקש ועשבים רעים היינו עדר behacken, jäten, umgraben) תרי קשקושי הוו חד אברויי אילני וחד סיתומי פילי (מ"ק ג'. ע"ז נ': סוכה מ"ד:) כבר פי' בע' אבר [1]) י"מ קשקוש היינו עידור אלא שעידור בגפנים וקשקוש בזתים. *[אחי"ה וכ"ה כי"מ בפי' המיוחס לרש"י במ"ק הנ"ל וכנ"ה במ"ק שם וקשקוש בשביעית מי שרי וכו' ובסוכה וקשקושי מי שרי והקבוץ קשקושֵׁי עיי' לעיל והפעל סוכה מ"ד: מקשקשין בכרמיא, מ"ק ג'. לא יקשקש תחת הזתים, ושם ובסוכה שם: תשמטנה (שמות כ"ג, י"א) מלקשקש. ופי' המיוחס לרש"י במ"ק ד"ה יקשקש היינו עדור וכו' וכדברי הערוך וכן פירש"י בסוכה ומקשקשין: עודרין את הכרמים אבל בפי' ר"ח לע"ז נ': מצאתי פי' קישקוש כדכתיב לקושש קש וכו'] —

קִשְׁקֵשׁ (= כשכש פי' השמיע קול ועוד ענין תנוע ונדנוד schütteln, bewegen; klingeln, Geräusch machen) בפ' בהמה המקשה בגמ' השוחט את הבהמה ומצא בה (חולי' ע"ד:) נעשה כאגוז המתקשקש בקליפתו. בפ' גיד הנשה בגמ' שולח אדם (שם צ"ד.) ת"ר לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקש. בפ' העור והרוטב בגמ' קולית המת (שם קכ"ה.) כגון דאיכא כזית מוח [2]) המתקשקש. *[אחי"ה ולזה שייך גם ציון נדה מ"ז. עיי"ע הבא אח"ז. ובפיעל סוטה ט' סע"ב היתה שכינה מקשקשת לפניו כזוג, ירו' תענית פ"ג דס"ז רע"א (שקשקש) [צריך לו' מקשקש] את רגליו בנחל קדרון וכ"ה משקשק בכ"י תוספת' תעני' ספ"ג (ב') אבל בדפוסי' לנכון מקשקש, ירוש' שבת פ"ב ד"ה: כיון שהאשה מקשקשת בעיסתה במים וכ"ה בב"ר רפי"ד כפי הגי' שהובא בילק' בראשי' ר' כ' ור' ל"ב וכ"ה בתנחומא נח סי' א' אבל רבינו גורס בע' שק ג' משקשקת והביא הציון מירו' ומב"ר. יומ' פ"ד: מקשקיש ליה באמגוזי כגי' רבינו בע' שבת ובכ"י ש"ס ומכשכש אבל בנו"ג ומשביש והושאל לטלטול גברא ונסיון ב"ר פס"ט לטובתך משקשקין וממרקין לך מן חוביך אבל עיי"ע שק ג'] —

קיש קיש קריא (ב"מ פ"ה רע"ב) ס"א כיש כיש קריא כבר פי' בע' כש [3])] —

קִשְׁקֵשׁ (מענין קשקש ב' ענין תנוע ונדנוד hin- u. herschütteln) בס"ג דפ' יוצא דופן (נדה מ"ז.) ת"ר אילו הן סימני בגרות ר' אליעזר בר ר' צדוק אומר משיתקשקשו [4]) הדדין פי' נטו ונתקשקשו [5]) הדדין וגם צמחו (לך) [צ"ל לה] שערות. פ"א נתגדלו כל כך שנוקשות זו בזו. נראים הדברים שזה וע' של מעלה והראשון שייכי בהדי הדדי.

קש (= קַשְׁקַשִׁין כמו קש בל"מ Stoppeln, Streu ועוד קשישין Brettchen) עיי' בפנים) בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' ומניקה (כתובות ס'.) צנור שעלו בו קשקשים. בסוף תוספת עירובי' (פ"ח) צנור שעלו בו קוצים וקישושית [6]) דורסין ברגליו בצנעה כדי שיצאו המים. בפ' המוכר את הספינה בגמ' חלות דבש (ב"ב פ':) כגון שזב ע"ג קשקשים

---

[1]) היינו אברויי והפי' דאיי שם מצאתי עתה בפי' ר"ח לסוכה מ"ד: [2]) כ"ה גנון בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע כיון . . מת. [3]) ח"ד; ש"נ וש"נ שינויים. בדפ"ר ופיזי וויניצי' ובאסיל הגי' בראש הע' רק קיש קיש וצ"ל קיש קיש כדאיי בכ"י ק"ט ושם נכלל בע' הקודם לזה [4]) וכ"ה בתוספתי נדה רפ"ו אבל בכ"י אירפי משיתקשו. [5]) בדפי פראג בט"ס ונתקשו. [6]) כ"ה בדפ"ר בערוך וכ"ה בתוספתי וקישושות אבל ברפ"ע וקשקשיות וכ"ה בכ"י ובעיקרי התלמוד ועיי' מ"ש בסמוך בפנים.

פי׳ „כגון שנפל ע״ג הקש ועל התבן דמטושטש הוא ומוקצה הוא״[1]. בפ׳ במה בהמה בגמ׳ חמור (שבת נ״ג.) ובקשישין[2] שעל גבי השבר פי׳ עשב שמשים ע״ג המכה. פ״א דפין של עץ שנותנים על השבר שלא תתחכך — (א״ב ובקששין כתוב בנוסחאות). *[אחי״ה כבר הוכחתי כי כ״ה בדפ״ר ובכ״י וכן הובא באו״ז הל׳ שבת סי׳ פ״ג ססי״ק ט׳ בשם רבינו ולפני ר״ב ני׳ מוטעת היתה וכ״ה נדפס בדפ״א ובקשקשין. וכתב האו״ז שם שללשון השני של הערוך אתיא בגמגום משנה ובריית׳א אהדדי ע״כ דהיינו דלקמן במשנה אי׳ ולא בסולם שבצוארו[3]. וכפ״א אי׳ ג״כ בע׳ גשש והועתק זה הפי׳ מפי׳ רה״ג לזבים (בסדי״ט 39) עיי״ע גשש. וש״נ א״ד קשיש, וכיון על ני׳ שלפנינו כאן היינו לציון משבת נ״ג. וגזרת המלה של קשיש (= גשיש) עיי״ע הנ״ל וכן בירוש׳ שבת פ״ה ד״ז סע״ב ורע״ג מה בין סולם לקישושות וכו׳ מה בין קישושות לקמיע . . . מה בין קישושות לאגד שע״ג המכה ופי׳ קוצים וקישושיות (קישושות) מל״ע قشاش, قشيش פסולת Abfälle שמכבדין מן הבית וכדומה, וכן בתוספת׳ שביעי׳ פ״ב אין מלקטין עשבין מגבי הזבל אבל מלקטין הימנו קישושות. ובענין קשקשים כתובו׳ וב״ב הנ״ל מלת קַשׁ היא כפולה ומל״מ תבן דק מאוד וכל״ע قش Stoppel. וכנ״ה בתענית ו׳. דבר שממלא תבוּאה בקשיה, ירוש׳ פיאה רפ״ד די״ח. תבואה בקשה, שבת ל״ו: עיי״ע גב ו׳. כלים פי״ז מי״ז מחצלת הקש ושפופרת הקש עיי׳ בפי״מ להרמב״ם ור״ש ובתוי״ט. והקבוץ ירוש׳ פיאה ספ״ה די״ט. זוכר את הַקַשִׁים. ב״ר פל״ה קשתי (בראשי׳ ט׳, י״ג) קישותי דבר שהוא מוּקָש לי אפשר כן אלא קשין דפירי עיי׳ פירוש מהרז״ו] —

קשקש (קַשְׂקֶשֶׂת מל״מ, Schuppen) בר״ג דפ׳ השוחט אחד בעוף (חולין כ״ז:) עוף שנברא מן הרקק הכשרו בסימן אחד תדע שיש ברגליו[4] קשקשין כדגים. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ ובדגים (שם ס״ו:) תנן התם בפ׳ בא סימן (נדה נ״א:) כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר אלו הן הקשקשין הקבועין בו וסנפירין שהוא פורח בהן גמר׳ (נדה שם) ממאי דקשקשין[5] לבושא הוא דכתיב (ש״א י״ז, ה׳) ושריון קשקשים הוא לבוש. *[אחי״ה ועיי׳ עוד ע׳ סנפיר. ובספרא שמיני פרק ד׳ פרש׳ ג׳ אפיקי מגנים (איוב מ״א, ז׳) אלו קשקשים] —

קשב (= קַשְׁבָּא בל״ס כמו قسب בל״ע תמרים ותמרה Dattel, Dattelpalme) חצב קשבא (ע״ז י״ד:) כבר פי׳ בע׳ חצב. *[אחי״ה פי׳ תמרים אבל רבינו פי׳ קנה סוכ״ר אשר על כן היה מיחד לציונים הבאים בע׳ הבא ערך מיוחד אבל שייכים לזה הערך] —

קשב (= קַשְׁבָּא מע׳ הקודם לזה) בפ׳ הכונס בגמ׳ כיצד משלמת מה שהזיקה (ב״ק נ״ח:) ההוא גברא דקץ קשבא מחבריה. פי׳ קשבא ציני והוא מין דקל והוא דקלא פרסאה[6] שמעולה ושמן ודקלא ארמאה הוא דקל וכחוש[7]. ס״א דקץ תלתא[8] מחבריה פי׳ תלתא דקלי קץ מיניה לדידי חזי לי הנהו דקלים וג״ג בקינא חדא הוו קיימי שהיו עומדין ג׳ דקלים בשרש אחד[9] וקץ חד מהנהו תלתא. *[אחי״ה ודע כי בנו״ג לדידי חזי לי ותלתא תאלתא בקינא הוו קיימי והוו שוו מאה זוזי זיל הב ליה תלתין ותלתא ותילתא ופירש״י ותלתא תאלתא בקינא הוו שלשה דקלים זה אצל זה ע״כ אבל ברש״י בדפוסי׳ הישני׳ לי׳ תאלתא וכן לי׳ בכ״י ש״ס אבל ברי״ף ובה״ג אי׳ תלתא תלתא ופי׳ הנ״י שלש שלש וכדמוכח מפי׳ רבינו הוא ג״כ גרס תלתא תלתא אבל לפי ס״א דקץ תלתא נ״ל שצריך לנקד תָּלְתָא והוא כמו תָּאלְתָא (עיי״ע תאל) שפי׳ בלשון פרסי تال דקל וזה מ״ש רבינו „פי׳ תָּלְתָא דקלי קץ וכו׳ ועל זה בא ר״ג להוסיף שהוא חזה ג׳ ג׳ דקלים זה אצל זה, והכל נכון וישר. ועל פי זה בכ״י ש״ס צ״ל איכא דאמרי תלתא (= תאלתא) ובאמת בכ״י פ׳ אי׳ תלאא וצ״ל תאלא וכמו שהעיר בעל ד״ס ע״ש. ודע כי בשט״מ לב״ק הובא הגי׳ בשם הראב״ד איכא דאמרי דקל תלתא כמו שתילים של דקל וכו׳ ע״כ ונ״ל ברור שצ״ל איכא דאמרי דקץ תלתא וכגי׳ ס״א וכ״י ש״ס ולא הבין הראב״ד תלתא ופי׳ שתילים — והקבוץ מגילה ז׳: מלא

---

[1]) הועתק מפי׳ רגמ״ה בב״ב. [2]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ל״ד ה״ב דפ״ר ובעיקרי התלמוד וכן הוכחתי שצ״ל בע׳ גשש בח״ב, ש״פ בהערה 10 בשאר מקומות ובע׳ דפ׳ פיזי והלאה בט״ס ובקשקשין וכ״ה בטעות בתוספת׳ שבת רפ״ד (ה׳). [3]) עיי׳ ל״ע לשבת צד מ׳ שרמז כבר על פי׳ הר״ן. [4]) בנו״ג תדע שהרי עופות יש להן. [5]) בנו״ג דקשקשת. [6]) ועיי׳ מה שהקשו על זה התוספו׳ ב״ק שם ד״ה דדאין. [7]) עיי״ע ארם ב׳ ועי׳ דקל ועיי׳ בשט״מ לב״ק שהביא את הערוך. [8]) וכ״ה בכ״י ש״ס ואיכא דאמרי תלת. [9]) והתוספו׳ בב״ק פי׳ בקינא חדא במקום אחד ועיי׳ מה שאכתוב בס״ד בע׳ שרך ג׳.

טסקא דְקַשְׁבֵּי ובכ"י ש"ס קשבי [תמרי] והוא פי' שבא מגליון פנימה עיי' ד"ס שם ובנו"ג קשבא ביחיד וכ"ה בע' טסקא] —

קָשַׁב (כמו הקשיב בל"מ (aufhorchen, merken בהגדה דפ' הניזקין (גיטין נ"ו סע"א) וליעלון כך תלמידך דאנהו קשבי דחייא קליל פי' ישכבון עמך חד מן תלמידך במטה דלהוי משוי משום שהם יודעין שהחי קל. *[אחי"ה נעלמה מעיני ר"ב והגרי"ב שלי' מלה זו בנוסחאות כי אם דאינהי ידעי דחייא קליל. והפעיל בל"מ לרוב מחובר עם אזן וכן בקל (ישעיה ל"ב נ') ופי' ענין שמיעה וההבנה. ובברכות ו' רע"א פירש"י על זה: לוא הקשבת (ישעיה מ"ח, י"ח) לשון המתנה היא והוא עפ"י הדרש שם ברכות ה' סע"ב] —

קשוות (= קַשְׂוָואוֹת (Schalen בס"ג דפ' לולב וערבה (סוכה מ"ח:) ר' יהודה אומר שני קשואות היו שם. פי' כלים כעין קשוה שפי' בע' קס. *[אחי"ה ר"ל בע' קסוה ושם פי' (עפ"י הגמרא) כלי שרת וכצ"ל כאן. ובנו"ג קשוואות ובכ"י ש"ס קשוואות ובדפ' פיז' וויניצ' באסיליא וקושט' קסוואות ועיי' ד"ס שם ובע' קסוה ובע' קסיה] —

* קִשּׁוּת, קִישׁוּת (בל"מ קִשֻּׁאִים רק בקבוץ ובדרז"ל היחיד קִשּׁוּת, קִישׁוּת והקבוץ קִשּׁוֹת, קִישׁוֹת (Gurke כלאים פ"א מ"ב תרומה פ"ב מ"ו הקישות והמלפפון. כלאים פ"ב מי"א הקישות ופול המצרי, ושם פ"ג מ"ה קישות ודלעת, תרומ' פ"ג מ"א התורם קישות ונמצאת מרה. ב"מ פ"ז מ"ה אוכל פועל קישות (ועיי' תוספ' פ"ח), עוקצי' פ"ב מ"א עיי"ע כשות (ח"ד, שנ"ד), ושם מ"ט קשות שנטעה בעציץ. תוספת' תרומה רפ"ד אין לך מר בקישות אלא פנימי שבה, שם ספ"ה קישות של תרומה, קישות של חולין, שם דמאי פ"ה נוטל מכל קישות וקישות. ע"ז י"א. לא קשות ולא צנון, והקבוץ קשואים, קשואין, קישואין ברכות נ"ז: לא צנון ולא קשואין [1] ושם: למה נקרא שמם קשואים מפני שהם קשים לגוף כחרבות וכן בע"ז כ"ט. ושם: קשואין מפני שהן קשין לכל גופו של אדם כחרבות ועיי' מכילת' בשלח ס"פ א'. כלאים פ"ג מ"ד שורות של קישואין, ושם שורה של קשואים, תוספת' כלאים ספ"ג הקישואין והדלועין, שבת קנ"ג: קישואין ודלועין ב"ק פ"ג: שומר קישואין. והיחיד קשות הוא לא"ר כדרך קטותא הסורי [2] ובענין קישואי חמור עיי"ע ירק (ח"ד, קס"ד). בענין נטיעת קשואין סנה' ס"ח. עיי' תשו' גאונים קדמונים דפ' ליק סי' ל"ו ומה שפי' רה"ג שם. ועוד עיי' תשובו' הגאונים בהוצ' ה' הרכבי סי' שצ"ה צד 209 ועיי"ע בציון ח"ב קנ"ג ומ"ש] —

* קִישׁוּת (Ähnlichkeit) ב"ר פל"ה עיי"ע קש האחרון פי' התדמות ודמיון מפעל נקש בהפקיל הקיש.

קֹשְׁטְ (מל"ע قسط, בל"ס קוּשְׁטָא בלשון יוני' ורו' (Kostwurz, κόστος, costus בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו'.) הקושט שנים עשר [3]. הקושט והחמס [4] (עוקצים פ"ג מ"ה) עיי' בע' (חמס) [חמס] [5] פי' „כשרתא בלישנא דרבנן" ובלעז קושט"ו — (א"ב פי' בל"י ורו' וערבי מין בשם והוא עץ קטן וריחו טוב וטעמו מר אבל חריף מאוד והלבן אשר הוא קל הוא נבחר). *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפי' רה"ג כמו שהעירותי ככר בע' כשר (ח"ד, שנ"ג). ועוד עיי"ע כשת (= כושת) ומ"ש וקרוב הדבר שגם בברכות צ"ל כשותא במקום כשרתא כמו שהובא בירוש' הכושת במקום הקושט של עוקצין עיי"ע כשת — ורגמ"ה לכריתות לא היה יכול לפרש קושט ע"ש] —

* קָשַׁט, קַשָּׁט עיי"ע הבא אח"ז.

קשט (= קַשְׁטָנִית, קַשְׁתָּנִית hölzerner Bogen, (Bohrwerkzeug בהנוגע פכ"א בכלים (מ"ג) במכבש של חרס ובקשטניות טהור. פי' „כמין קשת העשוי על המשור הקטן שמו קשטנית" [6] פ"א קשת שע"ג כלי הנכבד וחד שבו נוקבין המלחים נסרים נקרא קשטנית. בתוספת' שבת בפ' אע"פ (ספי"ג) (י"ד) ולא יקדיח בקשטנית [7] — (א"ב מדר' במד"ר (פ"ו) [8] יש מזיק שהוא פורח באויר כעוף וקושט כחץ פי' מורה בקשת. תר"י (ב') או ירה יירה (שמות י"ט, י"ג) או גירי דאשא יתקשטון ביה) *[אחי"ה וכנ"ה קוּשְׁטָא פי' קֶשֶׁת בתרג' שני באסת' א', ג' לממחי בקושטא לא

---

1) ועיי' דב"ר פ"א. 2) עיי' לעף ספלנ"צ 330. 3) וכ"ה בירוש' יומא פ"ד דמ"א ע"ד. 4) כ"ה נכון ברפ"ר ועיי"ע (חמס) [חמס] ובדפ"ע אחרים החמס. 5) ח"ג, תכ"ח. 6) בפי' רה"ג אשר משם הועתק אי' ובקשתנית פי' כמין קשת עשוי על המסמר הקטן ע"כ וכ"ה בר"ש בשם עצמו. 7) בנו"ג הקשתנית בשתי פעמים. 8) וכ"ה בתנחומא נשא.

יכלין. והתואר קַשָּׁט ובל"ס קַשָּׁטָא פי' קַשָּׁת ירו' תענית פ"ד דס"ט: שמנים אלפים קַשָּׁטִין . . . שמנת אלפים קשטין וכ"ה בנ"א בב"ר ס"פ נ"ו עיי"ע קשת וש"נ איכ"ר וגי' הילק' וא"כ גם במלת קשטנית תתכן גי' בטי"ת או בתי"ו ורע"ב פי' בכלים שם: קשטנית כמין קשת קטן של עץ שתוח בים בו ברזל של מקדח כשרוצה לקדוח בו והאדם אוחז בקשת ומגלגל בו את הברזל, ורמב"ם פי' קשתנ:ית קשת המקבת וכו' ע"ש וכן מוכח מתוספת' שבת הנ"ל מטלטלין את המקבת . . ואת הקשתנית ולא יכה במקבת . . ולא יקדיח בקשתנית — והשם המופשט קִישׁוּט תנחומ' הישן וירא סי' מ"ה מהו מוריה . . למקום שאני קושטך ואין חלשון הזה אלא לשון קישוט שנא' . . . או ירה יירה ועיי' מ"ש רש"ב שם צד נ"ז אות רמ"ח] —

קִשֵּׁט (מל"מ קשט קְשֹׁט, פי' אמת ותמים וצדק וכ"ה בלשון ערבי' قسط ובל' סורי' קוּשְׁטָא Festigkeit, Geradheit gerade, ומזה הפעל קִשֵּׁט, zurecht machen, ועוד ענין לבישת תכשיט ועדי (putzen, schmücken מה הקב"ה מקשט כלות (ב"ר פ"ח) [1] — (א"ב תרג' וככלה תעדה כליה (ישעיה ס"א, י') וככלתא דמתקשטא בתיקונהא. *[אחי"ה והוא ענין הכנה ללבישת תכשיטין וכן הכון (עמוס ד', י"ב) תרג' אתקשט לקבלא אולפן אורייתא. וכן בב"ר הנ"ל דרש כן מן ויבן ה' אלהים את הצלע (בראשית ב', כ"ב) על דרך דרשתם בברכות ס"א. עירו' י"ח: נדה מ"ה: עיי"ע קלע ב' וכן דרש בב"ר רפי"ח ויבן: קישטה ככלה ואח"כ הביאה לו . . אלא משקשטה בכ"ד מיני תכשיטין אח"כ הביאה לו וכ"ה בקהל"ר פ' טוב ללכת ועיי' אבדר"נ רפ"ד. שמ"ר פכ"ג בנוהג שבעולם כלה מקשטין אותה ואח"כ מכניסין אותה לחופה . . ירו' סנהד' פ"ב ד"כ סע"א מקלעתן ומקשטתן ומכניסן לפניו וכו'. בינוני פעול במ"ר פ"כ ונערה יוצאה מקושטת וכו' שבת כ"ה: אשה מקושטת, שם קנ"ג. נכנסו לפניו כשהן מקושטין. ב"מ ק"ז סע"ב דרש התקששו וקושו (צפניה ב', א') קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים ובב"ב ס': וסנהד' י"ח. וי"ט. קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים ובשו"ט מזמור נ"ג אם תרצה לקשט אחרים קשט עצמך תחלה ואח"כ קשט אחרים ועוד עיי"ע קשש. יבמות ס"ג: עיי"ע תכא. שבת קנ"ג. קשטו עצמן לסעודה, הפעיל ב"ר רפכ"ח והקשיטן לפורענות וכו', התפעל תוספת' כתובו' פ"ז שלא תתקשט באחד מן המינין, במד"ר פ"ג שמתקשטות בה הנשים והשם המופשט איכ"ר, פ' מה אעידך [2]: כמה קישוטין קשטתי אתכם — ומה שענינו כל"מ קְשֹׁט ובדניאל קְשׁוֹט (ב' מ"ז; ד', ל"ד) הרבה בתרג' קשוט, קושטא והתואר קשיט, קשיטא עיי' במתורגמן ואצל הח' לעווי וכן בדרז"ל קושטא שבת ק"ד. סנהד' צ"ז. סוטה ט': ב"מ י"ט: והקבוץ ירוש' חגיגה רפ"ב דע"ז. קוּשְׁטִין אתון אמרין וכו'] —

קְשִׁיטָה (מל"מ מין מטבע ועיי' בפנים) בפ' ראהו ב"ד (ר"ה כ"ו.) בכרכי הים [3] קורין למעה קשיטה. בב"ר פ"פ (ס"פ ע"ט) אשאל לי מרגלותיך אשאל לי קשיטיך אפיק חדא אמרתא למרעיא אפיק חדא קשיטה למרעיא [4]. ויתנו לי איש קשיטה אחת (איוב מ"ב, י"א) תרג' ויהבו ליה אינש מעה ואית דאמר מרגליתא ואית דאמ' חורפא. *[אחי"ה בנו"ג רק חורפא עיי"ע בח"ג, ת"ק ועוד עיי"ע מרגל וע' מע א' וע' דנק, ותר"י לבראשית ל"ג, י"ט העתיק קשיטה ע"י מרגל וע' הזקנים העתיקו שם ἑκατὸν ἀμνων וכן הוואולגאטא centum agnis מאה כבש וכן הפשיט' מַאה נַקְוָן ומה שענינו מעה וכפי' רש"י בבראשית ובסוף איוב עפ"י ר"ה הנ"ל יש להעיר כי בתחלת המצאת המטבעות היו עושים צורת כבשים וכדומה על המטבעות ועוד השתמשו בשה בתמורת מטבע וכן יקרא ממון בל"ר pecunia ונגזר מן pecus צאן. ואי' עוד בב"ר שם במאה קשיטה א"ר אבא בר כהנא במאה אונקיות במאה טלאים במאה סלאים ועיי' המיוחס לרש"י ומ"כ שהוא לשון נוטריקון ועוד עיי"ע טריון ומ"ש בח"ד, פ"א] —

* קשי, קְשָׁא, קָשָׁה (ידוע מל"מ שיש לו שני פירושים א') קשה הפכו רך hart וב') הפכו קל (schwer א') קָשֶׁה והוא כמו בינוני הרבה במאמרי מוסר ד"מ ברכות ז': י"ח: תענית ח': כ', מ"ק כ"ט. יבמות כ"א. קידושי' ל': ב"ב ט"ז.

---

[1]) ברפ"ע אי' כזה: בהנוגע בפ"ק בכלים מה הקבה וכו' ובלי ספק באה מעי' קשט א' בטעות הדפוס או המעתיק ובאמת לי' בכ"י ק"ט ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ומקור המאמר בב"ר פ"ח וז"ל מצינו שהקב"ה . . מקשט כלות . . ומקשט כלות מגיין וכו' עיי' למטה בפנים. [2]) ודרש אעידך מן עדי [3]) וכ"ה ברש"י לבראשי' ל"ג, י"ט ובנו"ג כשהלכתי לאפריקי היו קורין. [4]) בנו"ג השאילי לי כסיתתך עיי"ע כסיתא ומ"ש בח"ד, רפ"א.

פ״ח: קט״ז. חולי׳ פ״ט. ובל״ס וארמי קשי עיי׳ יומא כ״ח: והלאה והקבוץ קָשִׁים, קָשִׁין יבמות ק״ט: פסחים קי״ח. סוטה ב׳. ירוש׳ שבת פ״ח די״א: קשייא . . רכיכייא. ופיעל כדרך ל״מ ותקש בלדתה (בראשי׳ ל״ה, ט״ז) פי׳ היתה מקשה לילד ומזה בדרז״ל נדה ס״ו. קשתה שני ימים, חולי׳ פ״ד מ״א וב׳ בהמה הַמְּקַשָּׁה לילד. נתפעל ב״ר פפ״ד נתקשת אמו בלידה. התפעל יבמות מ׳. מתקשה בשעת תשמיש. והשם קוֹשִׁי יבמו׳ פ״ג. ספרא תזריע ריש פרק ב׳. ועוד קִישּׁוּי נדה ל״ו: ס״ו. ירו׳ נדה פ״א דמ״ט: ירו׳ יבמות פ״ד ד״ו. יבמו׳ בבלי פ״ג. ועוד קושי סנהד׳ נ״ה. פי׳ קישוי הגיד ור״ח העתיק קישוי. שבת י״ב: בקושי התירו פי׳ שלא ברצון. והשם המופשט קַשְׁיוּת ובל״ס וארי קַשְׁיוּתָא (Härte, Starrsinn תעני׳ ו׳. דרש מלקוש: דבר שמל קשיותן של ישראל, באיכ״ר פתיחת׳ ד״ה משא גיא דרש מקשת (ישעי׳ כ״ב, ג׳) מקשיותם נמסרו למלכות, ב״ר ספנ״ג רבה קשת (בראשית כ״א כ׳) רָבָה וקשיותו עמו, שם פצ״ח קשיות שנתקשה עם אדונתך, ושם פ׳ פ״ז קשתו (בראשית מ״ט, כ״ד): קשיותו. ירוש׳ ברכות פ״ז די״א: עד כדון את בקשיותך, ירוש׳ פיאה פ״ז ד״כ: קהל״ר פ׳ טובה חכמה ואת קאים בקשיותך ריש אסת״ר מן קשיותיהון וחוביהון דברייתא וכו׳, קהל״ר פ׳ עת ללדת מילייא קשייאתא. ותרג׳ בפרך (שמות א׳, י״ד) בקשיו; תרג׳ לדברים ט׳, כ״ז קשיות עמא. והיחיד קשיתא עיי״ע הבא אח״ז. ב׳) ענין מציאת והמצאת קושי בלמוד ובעיון (hart, schwierig finden) ובהפעיל ואפעל הכביד בשקלא וטריא ועוד שאל (fragen, Schwierigkeit erheben,) ב״ק ס״ו: האי מילתא קשי בה רבה וכו׳, סנהד׳ ל״ח: קשו קראי אהדדי, פסחים ע״ח: מתניתין קשיתיה, ירוש׳ ברכות פ״א ד״ב רע״ג קשייתא קומי דר״ח וכו׳, קשתה על דעתך, קשתיה לכשיבוא אליהו ויאמר וכו׳[1], ירוש׳ תרומה פ״ה דמ״ג ע״ג ר׳ סימון קשייתה, ירו׳ נדרים רפ״ח ד״מ ע״ד לא כבר קשונתה ר׳ לעזר וכו׳, אפעל יבמו׳ ע״ז. אקשי להו כל הני קושייתא, ירוש׳ שבת ספ״ט די״ז: מן קושיי מקשה ליה ר׳ ינאי, ירוש׳ יומ׳ פ״א דל״ח ע״ד עד דאת מקשי לה אדר׳ יהודה קשייתה על דרבנן, אתפעל ירו׳ סוטה פ״ח דכ״ב ע״ד איתקשיית קומי ר׳ פינחס, ב״ר פס״ב הוון יתבין ומתקשיין, ויק״ר פכ״ט עד דאינין יתיבין מתקשין עבר כהנא. בינוני קַשְׁיָא וכ״ה בל״ס ולפעמים במקום השם, מגילה ב׳ סע״א קשיא ליה, ו׳: לא קשיא, עירובין י״ג. כתובות מ״ח: הא גופא קשיא, וע״ש הרבה פעמים קשיא. וכן בב״ב נ״ב: קשיא שבת כ״ב: קשיא קשיא[2]), ב״ב מ׳. אי קשיא לי הא קשיא לי עיי׳ יד מלאכי׳ סי׳ ס״ב והשם קושיא גיטי׳ כ׳: וכ״א. מנחות צ״ה: מאי קושיא, ב״ק קי״ז. האי קושיא והאי קושיא, סנהדרין ע״ו. מהאי קושיא. חולי׳ ג׳: כי קושייה, ושם הקבוץ כל הני קושייתא, הוריו׳ י״ג סע״ב הוו כתבי קושייתא בפתקא, יומ׳ ג׳: כולהו קושייתין, ירוש׳ פסחים פ״ז דל״ה: כילין קִישּׁוּיָא ועוד עיי׳ יד מלאכי סי׳ תק״ם והלאה — ובענין החילוק בין קשיא ותיובתא עיי״ע תיובתא ומ״ש וש״נ כל קושיא בש״ס] —

קְשִׁיָּיתָא (הקבוץ מן קְשִׁיתָא בל״ס פי׳ כמו גרעין Kern) בפ׳ יוה״כ בגמ׳ האוכל (יומ׳ ע״ט:) היינו דאמרי אינשי תרי קבי תמרי תרי קבי קשייתא וסריח. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ הריאה (חולי׳ מ״ט.) ההיא קשייתא דאשתכח במרירתא[3] פי׳ גרעינים של תמרים או של זתים. *[אחי״ה וכנ״ה בברכות נ״ו רע״א עיי״ע פרהדיא, שבת כ״ט. אכל תמרי ושדא קשייתא. ע״ז כ״ח. קשייתא דזיתי, ושם קשייתא דאסנא] —

קשן (= קִישָׁן פי׳ המקש בקרסליו der Krumm-beinige) הקשן והקלבן (בכורות מ״ה.) כבר פי׳ בריש זה הפרק. *[אחי״ה היינו בע׳ קש א׳, ועיי״ע קלבן ובתוספת׳ בכורות ספ״ה הגי׳ היקשן צ״ל הקישן] —

קשק (= קוּשְׁק מל״פ ע׳ וסורי׳ הרשומה בע׳ אברוארי Kiosk, hohes Gebäude) בקושקי[4]) ואברוארי (שבת י״א:) כבר פי׳ בע׳ אברוארי — (א״ב קשקושי כתוב בנוסחאות). *[אחי״ה אבל כבר הוכחתי בע׳ אברוארי כי בכ״י ש״ס אפ׳ אי׳ כגי׳ רבינו וביתר שנויים וגזרת המלה עיי׳ ערך הנ״ל ושם הובא תרג׳ מגדל (תהלי׳ ס״א, ד׳) גושקא עשינא ובכ״י קושקא ובדפ׳ בטעות בקושטא וכן התרג׳ בדה״י ב׳ כ״ו, ט״ו קושקי חליליא] —

* קושקר עיי״ע קלפנדר.

---

[1]) ואולי מזה פירשו תיקו: תשבי יתרץ קושיות ואבעיות. [2]) והיא כמו תיובתא . . . תיובתא. [3]) בנו״ג ההיא קשיתא דאשתכח במרה, ורש״י ורגמ״ה קשייתא. [4]) כ״ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ״ה בע׳ אברוארי ובדפ״ע כאן קשקי.

* קשקש, קשקוש, קשקשת, קשקשין עיי״ע אחר ע׳ קש.

קשר (מל״ט ענינו אסירה והתחבר הן לטוב הן לרע binden, befestigen; קשר Anschluss, Knoten ועוד בעניינים שונים) רבה[1] בר פפא קישרי (שבת ס״ו:)[2] כבר פי׳ בע׳ אנקטמין, קשרי פואה[3] (שבת שם) כבר פי׳ בע׳ פאה (ג׳)[4]. בפ״ג בשביעית (מ״א) ר׳ יוסי אמר משיקשר (פירוש [צ״ל בירוש׳][5] (בירושלמי שביעי׳ פ״ג דל״ד רע״ג) משיעשה קשרין קשרין שכיון[6] שנתקשר[7] קשר העליון מיד הוא יבש. בפ׳ אחרון במקואות (מ״ג) אלו שאינן צריכין שיבואו בהן המים קשרי העני פי׳ הקשרים שבבגדי העני אינו צריך להתירם בשעה שטובל הבגד[8]. פ״א „קשרים שיש לבגדים כמו שיש לבגדי אנשי המלכות בגדים נפתחים ונסגרים[9] ויש לנשים עדי כדכתיב (ירמי׳ ב׳, ל״ב) התשכח בתולה עדיה כלה קשוריה. וכתיב (ישעיה ג׳, כ׳) והצעדות והקשורים ומתרגמינן וקלמזמסיא[10] בפ׳ בא סימן בגמ׳ תינוקת (נדה נ״ב:) אחת על קשרי אצבעותיה של יד ואחת על קשרי אצבעותיה של רגל. בחלק בגמ׳ דור המבול (סנהד׳ ק״ח:) ת״ר שלשה שימשו בתיבה וכולן לקו ואלו הן עורב וחם וכלב כלב נקשר עורב רק חם יצא ממנו כוש שלקה בעורו וישנו בע׳ פחם. *[אחי״ה עיקר ענינו כל״ט אסירה ירוש׳ גיטי׳ ספ״ח דמ״ט ע״ד קשרו וחתמו מבפנים . . . קשרו וחתמו מבחוץ ושם בפיעל מקשר ומחתם, ויק״ר פ״כ קהל״ר פ׳ מי כהחכם פסיקתא דר״כ צד ל״ז. פסיקת׳ רבתי פי״ד תנחומא הישן אחרי סי׳ ג׳ י״ג חופות קשר לו הקב״ה לאדה״ר, פסיקת׳ דר״כ צד ק״ע: ותנחו׳ הישן אחרי סי׳ ג׳ ענן קשור ע״ג ההר. בינוני פועל ב״ב ק״ס. גט . . מקושר עדיו מאחוריו וע״ש ק״ס: כמה פעמים ובירוש׳ ב״ב רפ״י די״ז ע״ג ובתוספ׳ גיטי׳ ספ״ח (ו׳) ועיי״ע גט. נתפעל תענית כ׳: נתקשרו שמים בעבים וכו׳, והושאל לחבור פנימי הן לטוב הן לרע ירו׳ נדה פ״א דמ״ט: אלו יהושע שהיה קשור למשה וכו׳. תוספת׳ סנהדרין רפי״ד קושרין שנאה בלבם עלינו, ב״ר רפנ״ד והוא קושר לו אהבה פסיקתא דר״כ צד פ׳. הוא קושר לו אהבה וחיבה, הפעל ויק״ר פ״ל יוקשרו כולם אגודה אחת וכו׳. והשם סנהד׳ כ״ו. קשר רשעים וכו׳ מל״מ. שבת קי״א: קשר הגמלים . . קשר הספנים, קשר של קיימא . . קשר שאינו של קיימא. ירו׳ גיטי׳ הנ״ל בין קשר לקשר העדים חותמין, גיטי׳ פ״א: כל שקשריו מרובין מעדיו עיי״ע גט. ב״ר פ״י כסיל מושך בין קשר לקשר. בכורו׳ ל׳: עיי״ע קמע. שבת ס״ו: וירו׳ שבת פ״ו ד״ח ע״ג עיי״ע פאה ג׳. ירוש׳ ברכות פ״ח די״ב. ירוש׳ שבת פ״ח די״א סע״ב ירו׳ נזיר פ״ז דנ״ו: במד״ר פי״א קשרי (קישרי) אצבעותיו. ועוד עיי״ע פרק א׳. סוט׳ מ״ד. ירו׳ סוטה ספ״ח דכ״ג. קשרי המלחמה, ברכו׳ ז׳ סע״א קשר של תפילין עיי״ע תפל. במד״ר פי״ח ה׳ קשרין, והשם המופשט קישור שבת ט״ז: קישור עבים . . פיזור עבים, שם קי״א: חייב על קישורן . . על היתרן, ירו׳ שבת ספ״ד ד״ו. צריכות קישור . . אין צריכות קישור, ושם קישורא. ועוד קשירה ירוש׳ שבת פ״ז ד״י ע״ג מה קשירה היתה במשכן שהיו קושרים את המיתרים, ירו׳ עירו׳ פ״ג דכ״א. היא קשירה היא נעילה] —

קשר (= קושרתא פי׳ כמו קשורים, וקשרי עני פי׳ חגור על המתנים Gürtel) בפסקא דאחרי מות (לפנינו ליי) ובויק״ר בריש אחרי מות (לפנינו ליי) ובכי ימוך פ׳ אשרי משכיל (פל״ר)[11] וזה חלקי מכל עמלי מאן דאמר קודיא[12] מאן דאמר קניא מאן דאמר[13] קושרתיה. *[אחי״ה בירוש׳ סנהד׳ פ״ב דכ״ג. אית דמרין קישרתיה ובקהל״ר שם ושם קשרתי׳, קשרתיה ובהוספת המדפים בתנחום׳ אחרי מות ססי׳ א׳ קו שררתיה וצריך לו׳ קושרתיה וכגי׳ רבינו עיי״ע גנד וע׳ קד ג׳ ועיי׳ פסיקת׳ דר״כ צד קס״ד אשר שם היה ראוי שימצא ציון הנ״ל ונשמט מהמעתיקים ועיי׳ הערת רש״ב שם אות ל״ח ובתנחומא הישן אחרי מות סי׳ ב׳

---

[1]) וכ״ה בכ״י ש״ס א״פ ובע׳ אנקטמין רבא ב״פ וכ״ה לפנינו. [2]) ועיי׳ שנויים בע׳ אנקטמין. [3]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ובדפ״ע פיאה. [4]) בדפ״ע פיאה וצ״ל פואה וכגי׳ כ״י ה״ב. [5]) ועיי׳ דוגמאות אפיטרופס, הרפה, וותיק, כיון וזולתו. [6]) בנו״ג א״ר חנניה מכיון וכו׳. [7]) בנו״ג עוד: בו. [8]) וכ״ה בר״ש בשם עצמו ועיי׳ ג״כ פי׳ הרמב״ם. [9]) בפי׳ רה״ג נסגרין ונפתחין אלו מתלאלקבה וצ״ל מתל אלקבה בל״ע مثل القب פי׳ דומה למטלית סביב הבגד. [10]) כ״ה בהעתקת עיקרי התלמוד ובכ״י ק״ט וכ״ה בע׳ קלמזמס ובדפ״ע כאן ושם קולמומסיא ובפי׳ רה״ג וקולמוסמסיא וכל הפי׳ שייך לרה״ג עיי׳ סר״ט 35. [11]) וכל זה ליי לפנינו אבל אי׳ בקהל״ר פ׳ וכל אשר ופ׳ שבתי וראה וכמו שהעירותי בע׳ גנד ובע׳ קד ג׳. [12]) כצ״ל ולא קוריא כדאי׳ ברפ״ע עיי״ע קד ג׳ ובכ״י ק״ט כאן גרס קודא והוא נכון. [13]) כ״ה בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד וכ״ה בדפ״ר ובשדפ״ע איכא דאמרי.

הערה כ"ה ועוד עיי' ר"מ לונזאנו ערך קושררתיה שהשיג על המדפים של תנחום' אבל תיקונו שצ"ל קערתיה במקום קשרתיה דוחק הוא עש"ה] —

* קָשַׁשׁ (מל"מ ענין לקיטה sammeln) בירו' סנה' פ"ה דכ"ב ע"ד מבואר מקשש (במדבר ט"ו, ל"ב) שמצאוהו תולש עצים מן הקרקע וכ"ה בספרי שלח סי' קי"ג ועוד עיי' שבת צ"ו: נתפעל ירו' תעני' רפ"ב דס"ה. נתקושש גרמן עד דלא נקושש חורנין ויותר טוב גי' קשוט עיי"ע קשט ואולי צ"ל נתקושט . . נקושט.

* קָשִׁישׁ, קשישותא עיי"ע קש.

* קְשִׁישִׁין עיי"ע קשקש ד'. ושם קישושות.

קֶשֶׁת (מל"מ כלי שמורים בו חצים Bogen ועוד קשת הנראה בענן Regenbogen ועוד עיי' בפנים) על הקשת כשרואה אותו מברך בא"י אמ"ה זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים [1] בשבועתו (ברכו' נ"ט.) ובסוף פ"ק בקידושין (מ'.) אקשינן לר' אליעזר והא תנן (חגיגה י"א:) כל שלא חס על כבוד קונו ראוי [2] לו כאילו לו בא לעולם רבה אמר זה המסתכל בקשת פי' מהרהר בלבו שיש דמות כדכתיב (יחזק' א', כ"ח) כמראה הקשת וגו' והרואה בקשת אסור לו להסתכל בו דהיינו הבטה ביותר [3] כדי שלא יראה דמות כבוד ה' אלא יהפך פניו ממנו ויברך וכדכתיב בסופיה דקרא (שם) ואפל על פני וגו' [4]. בר"ג דפ' חלק (סנהד' צ"ב.) כל המסתכל בערוה קשתו ננערת שנאמר (חבקו' ג', ט') עריה תעור קשתך פי' ערוה של אשה קשת שלא ננערת אבר שלו מתחסרת להזריע שנא' עריה משמע ערוה כלומר אם מסתכל אתה בערוה תעור קשתך. בס"ג דפ"ק ביבמות (ט"ז:) מתדמור [5] מאי טעמא לא וכו' עד שיתא אלפי קשתויי שנפנו על בנות ירושלם שנאי (איכת ה', י"א) נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה [6]. בב"ר פנ"ז [7] (ספנ"ו) וירש זרעך את שער אויביו זה תדמור וכו' עד בחרבן ראשון העמידה פ' אלפים קשתיים וכו' (ספר אחר כשטים) ס"א קשטים. לא יורה שם חץ (מ"ב י"ט, ל"ב; ישעיה ל"ז, ל"ג) תרג' לא יקשית תמן גיר. *[אחי"ה בתרג' ישעי' יקשת וכן בתר"י ב' שמות ט"ו. ד' קשַׁת עליהון גירין. תרג' יחזק' כ"א, כ"ו קשַׁת בגירריא רש"י רד"ק ומתורג' בנ"א קשית. והשם קֶשֶׁת. קַשְׁתָּא וכל"ס והרבה בתרג' עיי' המתורגמן ועמת"ל ללעוי. וכן בדרז"ל עירו' נ"ה. נ"ז: עיר העשוי כקשת ועוד קשת הענן עיי' ברכות נ"ט. חגיגה ט"ז. ועוד קיבה של בהמה עגולה כקשת נקרא קשתא חולי' נ' רע"א עיי"ע יתר א' והושאל לאבר המוליד סנהד' הנ"ל סוטה ל"ו: וַתֵּשֶׁב וגו' (בראשי' מ"ט, כ"ד) שבה קשתו לאיתנו ובירו' הוריות פ"ב דמ"ו ע"ד נמתחה הקשת וחזרה. ועוד מזל קשת ב"ר פצ"ח פסיקתי רבתי פ"כ. והתואר קַשָּׁת ובל"ס ואר' קַשָּׁתָא והקבוץ קַשָּׁתַיָּא תרג' ש"ב כ', ז'. כ"ג למ"א א', ל"ח. מ"ד; לדה"י ב' י', ג'; י"ח, י"ז, יבמות הנ"ל קַשָּׁתוֹיֵי באיכ"ר פ' בלע קַשָּׁתִין בב"ר הנ"ל קשתים נ"א קשטין וס"א כשטים דאי' בדפ"ע לי' בכ"י ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד מפני כן סגרנוהו [8]) ועוד עיי"ע קשט וש"נ ירוש' תענית פ"ד דס"ט: ותנחומא הישן פ' וירא] —

קַשְׁתָּא (שם מקום) בפ' חזקת הבתים בגמ' כל חזקה (ב"ב מ"א:) ההוא גברא דדר בקשתא דעיליתא פי' „קשתא שם מקום בעיליתא בעלייה". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה וכ"ה בפירשב"ם ואולי היתה העיר בנוי כקשת כמו עיר העשויה כקשת של ע' הקודם לזה] —

קת (= קַתָּא בל"ס פי' כמו קַנְתָּה יד הסכין ונרגא Stiel, Schaft) בגמ' דפ' כל שעה (פסחי' ל':) קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא. בפ' אמר להם הממונא בנמ' מולבז [9] (יומא ל"ז:) בקתתא דנרגי וחציני. בפ' המביא כדי יין בגמ' ר' אליעזר (ביצה ל"ג:) ואעפ"י דחזו לקתתא דנרגי וחציני. בפ' אלו מציאות בגמ' מצא מגל (ב"מ כ"ז.) אמר רב אשי סכינא בתר קתיה. בס"ג דפ' השוכר את האומנין (ב"מ פ"ב.) ובדשמואל קא מפלגי דאמר שמואל בס"ג דפ' שבועת הדיינין (שבועות מ"ג:) האי מאן דאוזפיה אלפא זוזי לחבריה ואנח ליה קתא דמגלא עילויהו וכו' [10]. בס"ג דפ' השואל (ב"מ ק"ג.

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ובדפ"ר וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען וכן הובא בשם הערוך בהג' מיימוני הלכ' ברכו' פ"י אות נון, ובדפ' פיזי והלאה אי' במאמרו וכ"ה בש"ס שלפנינו. [2]) וכ"ה בקידושי' אבל בחגיגה רתוי ועיי"ע. [3]) ועיי' יד מלאכי סי' קע"ט. [4]) ועיי' חגיגה ט"ז. [5]) בנו"ג תרמוד. [6]) רבינו היה מקצר לשון הש"ס ע"ש. [7]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע נ"ו. [8]) ובהיפך בכ"י ה"ב לי' ס"א קשטים. [9]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע מונבז. [10]) וכ"ה בב"מ אבל בשבועו' ומשכן ליה אולם בכ"י ש"ס ובחי' הר"ן מיגש ובר"ש אי' ואנח כגי' רבינו ובפי' ר"ח בשבועו': ואנח קתא דמגלא משכון עילויהי הרי שתי גירסאות נתערבו.

ומהדר ליה קתיה פי׳ יד הסכין ויד נרגא וחצינא ומגלא נקרא קתא. *[אחי״ה והוא בל״ס וכנ״ה בסנהד׳ כ״ז: עיי״ע ברטיא. ועיי׳ תשובות הגאוני׳ דפ׳ בערלין תרמ״ה ח״א צד 144 — והקבוץ קַתָּתָא ביצ׳ ושבועו׳ הנ״ל ושם ג״כ קַתָּאתֵי ובכ״י ש״ס קתתי. ועוד עיי״ע קנת. ותרג׳ ירו׳ א׳ העץ (דברי׳ י״ט, ה׳) מן קתא עפ״י פי׳ הש״ס במכות ז׳: נשמט הברזל מקתו עיי״ע קנת] —

☞ קָתָא (מל״מ קָאָת Kropfgans, Pelikan והקבוץ קָתָא) תרג׳ קאת וקפוד (ישעי׳ ל״ד, י״א) קתין וקפודין. *[אחי״ה וכ״ה בתרג׳ צפני׳ ב׳, י״ד קתין ואף קופדין, והיחיד קאתא, קתא עיי״ע קאת וש״נ חולי׳ מ״ק וירוש׳ שבת ע״ש] —

* קתבי (קוטבי גלגל Walze) תוספת׳ שביעית ספ״ו זיתים של שביעית אין עושין אותו בקתבי ובירו׳ שביעי׳ א׳ בקוטבי עיי״ע קטב ובכ״י אירפ׳ בט״ס בקינבי ועיי״ע קתכו.

קְתֶדְרָה (= קְתִידְרָא מל״י καθέδρα Katheder, Stuhl, Sessel der Vornehmen) בפ׳ אעפ״י בכתובו׳ פ״ה (מ״ה דף נ״ט:) ארבע יושבת בקתדרה[1]. בהחרם פ״ד בכלים (מ״ג) היתה מוטה על צדה כמין קתידרה. ובפ׳ כ״ד (מ״ב) שלש עגלות הן העשויה כקתידרה טמאה מדרס פי׳ עגלה עשויה כספסל „והוא כורסי[2]) והוא כסא והוא גוהרקא"[3]) בר״ג דפ׳ החליל (סוכה נ״א:) וע״א קתדראות היו שם כנגד ע״א זקנים[4]). בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ הסבו (ברכות מ״ג.) אורחין נכנסין ויושבין ע״ג ספסלים וע״ג קתדראות. בב״ר פ׳ מ״ה (מ״ד) ויקח לו את כל אלה: על דעתיה דר׳ יהודה קתדרין דדין (קבל)[5]) [לקבל] דדין[6]) — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ מין כסא מוכן לאדם חשוב). *[אחי״ה וע׳ הזקנים העתיקו כן שֶׁבֶת (מ״א ח׳, י״ג; י׳, י״ט; מ״ב י״ז, כ״ה) וכן העתיקו עקילס וסומכוס מושב (ש״א כ׳, י״ז. כ״ד; מ״א י׳, ה׳) ועיי׳ עוד עקילס לתהלי׳ ל״ב, י״ד. וכנ״ה בכתובות ס״א. יושבת בקתידרא באיכ״ר פ׳ רבתי היו מציעין לו קתדרה לישב עליה וכו׳ ושם פ׳ ישבו לארץ: הוציאו להם קתדראות והושיבן וכו׳. שמ״ר פמ״ג עיי״ע אסקולסטיכא (ח״א, קצ״ז). ירו׳ שבת ספ״ג ד״ו ע״ג וירוש׳ ביצה ספ״ב דס״א ע״ד הספסל והקתידרה. ירוש׳ ברכות פ״ו ד״י ע״ד על הספסלין ועל הקתדריות. ירוש׳ יומא פ״ד דמ״א ע״ג כמלך שהוא יושב על קתדרין שלו] —

* קתכו (?) בתוספת׳ טהרו׳ ספ״י קתכו מניח כדי קתכו ט״ס וצ״ל קתבי עיי״ע והוא הוא קוטבי.

קתל (= קַתְלָא, כַּתְלָא נ״ל מל״ע كتل בשר עב Fleisch, das Dicke vom Fleisch קדלא ל״ע قذال Nacken) בהגדה דפ״ק במגילה (י״ג.) וישנה ואת נערותיה לטוב (אסתר ב׳, ט׳) ושמואל אמר קותלי דחזירי[7]). בפ״ק בחולי׳ בגמ׳ הכל שוחטין ולעולם שוחטין (חולי׳ י״ז.) ובתים מלאים כל טוב (דברים ו׳, י״א) קותלי[8]) דחזירי פי׳ בלעז פכי״ש[9]). פ״א של גאון חתיכות של בשר שמן מבשר חזיר שעושין אותו עם קמח וסולת ונקרא קתל ובטיית כותל. ויש ששונין הא דמגילה קדלי[10]) דחיזרי ומפרשין עורף של חזרת כלומר ראש של חסא. *[אחי״ה ויפה העיר בעל עיקרי התלמוד ולא נהירא כי כיון דדרש מלת לטוב הוא כמו בתים מלאים כל טוב דפ״ק דחולי׳ כי לדעת כ״ע הוא דבר טמא ופירש״י בקונ״ש בלעז ופי׳ קדלי דחזירי עורפי חזירים וכבר אמרנו למעלה (ר״ל בע׳ קרקע) שכיון שלא היה לרצונה אין אשם ע״כ ודע כי רש״י פי׳ בחולי׳ כתלי דחזירי חזרים יבשים שקורין בקינ״ש ע״כ והוא ממש כפי׳ רגמ״ה בכ״י לחולין (בקובץ כ״י אנגיילי׳ ר״ץ) רק שם בקונ״ש בלע״ז. ובפירש״י במגיל׳ אי׳ בקוני״ש שמינית ע״כ והיא לפע״ד מל״ר אמצ׳ baco, bacco, bacho ובקבוץ bachones, baccones ובל׳ אנגלית bacon חלב חזיר מעושן בתמרת עשן

---

[1]) בנו״ג בקתדרא. [2]) בדפו״ו בטעות קווין ע״ג הסמך כאלו היה לשון לעז. [3]) הועתק מפיי רה״ג בכליי פ״ד סד״ט צד 5 ושם בט״ם גזהרקא וצ״ל כבערוך ועיי״ע גהרק (ח״ב, רנ״ב). [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס בילקי ובירש״י ובכא״י ב׳ ושבעים ואחת קתדראות של זהב היו שם כנגד שבעים ואחד זקנים וכ״ה בתוספתי סוכה פ״ד ובנו״ג ע״א קתדראות של זהב כנגד ע״א של סנהדרי גדולה והקשו בתוספו׳ ד״ה והיו מהא דתנן (סנהדי׳ פ״א מ״א) סנהדרי גדולה היתה של שבעים ואחד ר׳ יהודה אומר שבעים וא״כ ה״ל לעשות רק שבעים ע״ש מה שתירצו ובאמת עיקר הגי׳ תראה בירוש׳ סוכה רפ״ה דנ״ה סע״א תני א״ר יודה . . שבעים קתידראות של זהב היו שם מקובעות אבנים טובות ומרגליות כנגד שבעים זקינים. [5]) כ״ה בכ״י ב״ר ובדפ״ע כל קביל וצ״ל כבפנים. [6]) בדפ״ע חוץ מדפ״ר ואמי בט״ד דרין וצ״ל דדין ודרש לקראת רעהו (בראשי׳ ט״ו, י׳. [7]) בנו״ג קדלי בכ״י ש״ם מינכען כותלי וכ״ה באה״ת ובילקי כ״י אצל ד״ס וברש״י כתלי ובכ״י פ׳ קדלי ל״א קתלי. [8]) בנו״ג כתלי ובילקי ואתחנן ר׳ תתמ״ד כותלי. [9]) עיי׳ למטה בפנים. [10]) ועיי״ע קדל והערה 7.

geräucherter Speck ובערוך נ"ל שצ"ל ג"כ פכינ"ש ובכ"י ה"ב כביש הוא ט"ס. והגאון שהביא הערוך אולי כיון לל"ע הנ"ל] —

קְתָלִיכוֹס (מל"י καθολικός Vorgesetzter, Schatz-meister) בילמדנו ויקרא יעקב (בתנחומי לי') למלך שעשה לאוהבו קתוליכוס שלו האמינו על אוצרות שלו. ירושלמי בשקלים בפי אלו הן הממונין (ירו' שקלי' פ"ה דמ"ט.) תני משני קתוליקון[1] (א"ב פי' בל"י ורו' איש ממונה על כל דברי בית ובידו לעשות מה שירצה). *[אחי"ה וזאת הפקידה היתה בבית השני ונקרא καθολικός אצל הרומיים בימי הקיסרים איש הממונה על אוצרות המלך[2]) ובירוש' שקלי' שם הגיזבר חותם ונותנו לאמרכל אמרכל חותם ונותנו לקתיליקום קתיליקון חותם וכו' ובשקלים בש"ס בבלי קתליקא והקבוץ כתליקין ובדפו"ו רפ"ז קתילקא ובשאר דפוסי' הישני' קתלקא, קתילקא ובכ"י ש"ס קתלוקא וכנ"ה בשהש"ר פ' אמרתי אעלה: פחותא (דניאל ג', כ"ז) קתאליקי. שמ"ר רפל"ז למלך שהיה לו אוהב ובקש למנות קתליקוס ומנהו על כל בית גנזיו. במ"ר פי"ח שהיה (קרח) קתליקוס על ביתו של פרעה והיה בידו מפתחות האוצרות שלו. ושם פ"ט משל למלך שהיו לו שני קטליקין ולא היו עושין דבר בלא דעת המלך וכו' ובתנחומא חקת סי' ט"ו שני קתוליקין ובילק' חקת ר' תשס"ד הגי' סנקליטין ובתנחומא הישן חקת סי' ל"ח קלנליקין וכבר הגיהו לנכון הרב המוציל שצ"ל קתוליקין][3] —

קתן (= קיתון מל"י κώθων צלוחית וכוס Trink-geschirr, Becher, Pokal) בפ' טרף בקלפי (יומא מ"ג:) והיום מן הקיתון של זהב[4]). בס"פ הישן (סוכה כ"ח:) ושפך הקיתון על פניו[5]). בפ' ד' מיתות בגמ' מצות הנשרפין (סנהדי' נ"ב רע"ב) למה ת"ח דומה לפני ע"ה בתחילה דומה לקיתון של זהב וכו' — (א"ב פי' בל"י מין צלוחית וכוס). *[אחי"ה כיון למלה יוני' הנ"ל[6]) וכן העתיקו ע' הזקנים משתה (אסתר ח', י"ז) κώθων וכנ"ה בתוספת' שבת פ"ג (ד') לתוך מיחם אחד או לתוך קיתון אחד, תוספת' שם פי"ד (ט"ו) דלי או קיתון, ושם פט"ז (י"ז) ותוספת' ביצה פ"ב כוס או דלי או קיתון, תוספת' כלים ב"מ רפ"ב דלי . . המיחם . . והקיתון, ושם רפ"א קיתון שעשאו מן הטמא וכו', סנהד' הנ"ל קיתון של זהב . . קיתון של כסף . . . קיתון של חרש ובאסת"ר פ' אל תרא בלא"ר קיתונא דנחשא . . קיתונא דחספא, ירוש' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד אהן קיתונא מכיון שאת משקעו במים דבר של בזיון הוא, ירוש' קידושי' פ"ג דס"ד. הב לי קיתונא דאית לי גבך וכו'. ילק' איוב ר' רמז תתצ"ז בשם התנחומ' אם היית עושה קיתון לא היית רוצה לעשות בו אזנים ומקורו הוא בתנחומ' הישן וישלח סי' ח' צד פ"ד בהוצ' רש"ב. והקבוץ ב"ר פע"ד א"ר יוחנן תרפים לא מצא קִיתּוֹנִיּוֹת מצא נעשו תרפים קיתוניות שלא לבייש את רחל] —

קתר (נ"ל מל"ס קְתָרָא מין קוצים Stachelginster) בילמדנו (תנחו' בחקותי לי') והרי הארץ מתקנת לכם קתרין ונתנה הארץ יבולה ואין הארץ מתקנת לכם קתרין ואת ארצכם כנחושה. *[אחי"ה מלת קתרא פי' בר בלול הסורי אצל לעף פפלנ"צ 341 על ידי القنديل ופי' כהוכחת הח' הנ"ל כמו ל"י ἀσπάλαθος וכן תרגמתי וחידוש שלא העיר על קתרין של ילמדנו שבערוך ודע כי תיבות ואת ארצכם וכו' לי' בעיקרי התלמוד ובאמת קשים הם להלמם — ורמ"ל הוסיף בסוף הע' (בלי סימן היכר) ענין קוץ ודרדר] —

קתר (בל"ס קְתָרָא פי' סלע grosser Stein, Fels) וישימו בסלע ביתם (משלי ל', כ"ו) תרגומו ועבדין להון ביתא בקתרין. *[אחיה בנו"ג בקתארי — ובעיקרי התלמוד נכלל ללא נכון זה הע' בערך הקודם לזה] —

קַתְּרוֹם (שם הפרטי עיי' בפנים) אוי לי מבית קתרום אוי לי מקולמוסן (פסחים נ"ז.) עיי' בע' קולמוס — (א"ב פי' בל"י אליל ואשת הזמה הנקראת גם בלשונם אפרודיטי). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י Κυθέρεια שם מכונה של Ἀφροδίτη עיי' אוצ"מ יוניים אבל אין דעת סובלתו לבאר ככה אוי לי מבית קתרום. והנכון כי כה"ג אשר יכונה כאן מבית קתרום[7]) הוא הוא אליועיני

---

[1]) בנו"ג קתלקין ושם: קתיליקין. [2]) עיי' מ"ש הי' מאמזען באורשריפט לגייגער 492. [3]) ובענין הקותיליקוס הנוצרי אשר עמו נשא ונתן רה"ג עיי' מ"ש במבוא ח"א, XI. [4]) ור' יהודה אומר שם: לעולם כה"ג מקדש ידיו ורגליו מן הקיתון של זהב. [5]) וכן העתיק ר"ח בסוכה בגמ' כ"ט. את המשנה ושפך הקיתון לפניו ובנו"ג במשנה ושפך לו קיתון על פניו. [6]) ור"ד דילארא פי' מל"י κωθώνιον אבל פי' זו המלה כוס אשר משתמשים בו לגורלות ולא לשתיה. [7]) ובתוספתי סוף מנחות בכ"י קדרום וצ"ל קתרום.

בן הקייף הנזכר בפרה פ"ג מ"ה ובע' קייף הבאתי בן מתתיהו שהוא קוראו בן Κανθηρᾶ והוא שם מגונה ועוד בקדמוניות י"ט ו', ב' הזכיר בן מתתיהו כהנים גדולים Θεόφιλον τὸν Ἀνάνου ועוד Κανθηρᾶς אשר יכונה τῷ Βοηθοῦ Σίμωνι הרי נזכרו יחד בית בייתום בית חנין, בית קתרוס כמו בפסחים נ"ז.] —

קַתְרוֹם (קִדְרוֹם מל"י Ceder κέδρος) אדרא (ר"ה כ"ג.) עיי' בע' אדר — (א"ב פי' בל"י ורו' עץ גפר ושטים ונקרא גם בלשונם קדרוס). *[אחי"ה ועיי"ע אדר ח"א, ל"ז ועיי"ע זבלינא וע' גלמוש בח"ג, רצ"ט).

קִתְרוֹם (מל"מ ול"י κίθαρις בל"ם קיתרא ובל"ע قيثار Cither) תוף וחליל ויין משתיהם (ישעיה ה', י"ב) תרג' קתרום[1]) ואבובא. קיתרס שבכא פסנתרין וסומפוניא וכל זני זמרא (דניאל ג', י') [2]) — (א"ב אלו כלי נגון של יונים הם ונעתקו אל הכשדים ושמותם לעד ופסנתרין הוא פסלתרין בל"י וקתרום סבכא וסומפוניא כן נקראים ושרשם יוני אבל כנור ונבל נעתקו עם שמותם מן היהודים ליונים). *[אחי"ה עיי' כל ערך וע' בפני עצמו ומ"ש. ודע כי בדניאל (ג', ה'. ד. י') הכתיב קִיתָרֹס והקרי קַתְרֹס ובתרג' קתרום והקבוץ בתרג' קהלת ב', ח' קַתְרוֹסִין] —

---

1) וכ"ה בדפו"ו אבל בנו"ג בתרגי קנתרום. 2) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפא"מ אבל בדפ"ר וויניצי' אי' קתרום סבכא פסנתרין והוא פסוק ה' בדניאל ג'.

נִשלמו כסדר ערוכים, תִשעה עשׂר ערכים, נִיצוח למתקיף רכים, ולפניו אכף עיוף לתקף ערך ק' כהוגן לתקף.

*[אחיה החרוזים האלה עם ראשי תיבות נתן ישנן בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וה"ב עם שנויים כאלה: במקום רכים של כ"י ו"ו א' וה"ב אי' בכ"י ו"ו ב' דכים ובכ"י ל"ד דקים, במקום ערך ק' של כ"י ו"ו ב' אי' בכ"י א' ל"ד וה"ב כף וגם בכ"י ו"ו ב' אי' ערך כף ק' ונ"ל שמלת כף צריך למחוק. בכ"י ה"ב סוף המלה לתכף וצ"ל כבכ"י אחרי' לתקף. ובכ"י ב"ר (וכ"ה בדפ"ר) אי' רק: סליק ערך קו"ף ברחמי שמיא אחל עתה ערך ריש. וכן לי' החרוזים בכ"י בריטיש מוזיאום. ובכ"י ק"ט רק: נשלם ערך קו"ף בריך רחמנא ע"כ] —

אות הריש

* ר׳ רי״ש הוא אות העשרים מהאלפא ביתא והוא ממוצא אותיות הגרון ולדעת קצת בעלי דקדוק ממוצא השנים יען כן יבא לפעמים במקום דל״ת עיי״ע כרכום (χάλκωμα) פרהדרין, פלהדרין, גרעיני = גלעיני, השתדר = השתדל, קרסטר (κάρταλος), ולפעמים לעומת נו״ן זרח = דנח, כרע = כנע. בספר יצירה (בתחלה) נמנה הרי״ש בין שבע אותיות כפולות בג״ד כפר״ת שקריאתם רפויה או דגושה (עיי׳ ד״מ מ״ב ו׳, ל״ב; יחזק׳ ט״ז, ד׳) ובמחברת עלי בן יהודה הנזיר נאמר מאנשי טבריה שהרגישו מבטא הכפול שברי״ש. יבא לפעמי׳ נוסף באמצע המלה עיי״ע גרמיד, כורסא, שרביט ולפעמים נשמט בסוף ד״מ אֱמִי = אֱמַר, זוטא = זוטרא, ורי״ש נשמט בסוף בפרט במלות לקוחות מל״פ עיי״ע איזגדא, סרכא וכדומה.

ר (= יָרָה פי׳ ענין זריקה werfen) בס״ג דפ׳ הבא על יבמתו (ס״ה.) היא קים לה כיורא כחץ והוא לא קים ליה כיורה כחץ. בס״ג דנדרים [1] (צ״א.) הכא נמי היא גופה אמרה נהי דבביאה ידע בעלה ביורה כחץ מי ידע משום הכי משקרא — (א״ב ירה הוא העיקר והוא לשון פסוק (שמות י״ט, י״ג) או ירה יירה). *[אחי״ה ובע׳ ירה (ח״ד, ק״ס) הארכתי, וכבר ידעת דרך רבינו לאחוז בשרש אפי׳ אות אח׳ עיי׳ מבוא לח״א, X] —

ר׳ (= רי״ש der Buchstabe Résch) בויק״ר פרש׳ ראשו (פי״ט) אם אתה עושה ר׳ ד׳ [2]) אתה מחריב את כל העולם כגון (שמות ל״ד, ד׳) לא תשתחוה לאל אחר אם עשית ד׳ ר׳ אתה מחריב את כל העולם כגון (דברים ו׳, ד׳) שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד וכן אם עשית כ׳ ב׳ ב׳ כ׳, ה׳ ח׳ ח׳ ה׳. *[אחי״ה רבינו היה מקצר לישנא המדרש ע״ש ובאגדת שמואל פ״ה. וכתב בעל עיקרי התלמוד וז״ל ונ״ל לכך שניהם מאותיות גדולות שבתורה לרמוז זה וכו׳. ועיי׳ במנחת שי לדברים שם. וכנ״ה בירו׳ שבת פ״ז ד״י רע״ד עיי״ע דלת (ח״ג, ע״ה) וש״נ שבת ק״ג סע״ד הקבוץ רישי״ן] —

ר (= יָרֵא ענין פחד; יָרָה בהפעיל מוֹרֶה lehren) בריש חולי׳ (ו׳:) התם מוריא ואמרה בר בי רב ליכול חמימא. חמורה הלכה לפני רבו חייב מיתה בר״ג דפ׳ הדר (עירו׳ ס״ג.) [3]) — (א״ב למה הביאו כאן ואין זה מקום העיקר וכבר הביאו בע׳ מוריא וגם אין מקומו שם). *[אחי״ה עיי״ע מריא ב׳ ומ״ש ר״ב כי העיקר ירא. וכאן הוסיף רבינו ציון המורה הלכה וכו׳ והוא מעיקר ירה ע״ש — וקשה כי רבינו הביא בע׳ רא ב׳ דוגמאות להוראת יראה והיה יכול לכוללו כאן] —

רא (= רָאָה מל״מ ענינו הבטה ע״י חוש העין או בעין השכלית ובכל יתר הוראות הנסתעפות sehen, ersehen, beobachten; רְאִיוֹן das sich Sehen- lassen, Erscheinen im Tempel) בריש פיאה (פ״א מ״א) הפיאה והביכורים והראיון אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה מפורש בפ״ק דחגיגה (ז׳.) עד אבל אמרו חכמים הראייה

---

1) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע בט״ס דפ׳ ד׳ בנדרים. 2) בנו״ג רי״ש דל״ת וכ״ה באגדת שמואל פ״ה. 3) ושם ובברכות ל״א: אי׳ בפני רבו ושם בברכות אי׳ ג״כ מורה הלכה לפני רבו היה ובכ״י ש״ס בפני רבו.

מעה כסף וחגיגה ב׳ כסף עוד מפורש בע׳ חג [1]. מראות נגעים (שבועות ג׳.) כבר פי׳ בע׳ דע. בשילה אוכלין קדשין קלין [ומעשר שני] בכל הרואה (חגיגה ט׳ :) פי׳ „העומד בשילה כל מקום שרואה מלא עיניו אוכל קדשים קלים ומעשר שני" [2], ולמה בכל הרואה מפורש בע׳ קלע (א׳). כפ׳ נערה בגמ׳ האב (כתובות נ׳ סע״א) וראה בנים לבניך שלום על ישראל (תהלים קכ״ה, ו׳) כיון שבנים לבניך שלום על ישראל דלא אתו לידי חליצה ויבום. בילמדנו בסוף פ׳ אלה תולדות (תנחומא נח ססי׳ י״ח ועיי׳ בהערה) אמר איוב ידעתי כי כל תוכל ולא יבצר ממך מזמה (איוב מ״ב, ב׳) והוא אמר וירד ה׳ לראות את העיר ואת המגדל (בראשית י״א, ה׳) אלא ללמד לבריות שלא יאמרו עדות אלא א״כ ראו שנאמר (ויקרא ה׳, א׳) והוא עד או ראה [3]. בגמ׳ דפ״ק בברכו׳ (ז׳ :) אמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי. *[אחי״ה הפעל בקל נפעל והפעיל כל״מ בשתי הוראות הנ״ל תמצא באלה המקומות ברכות ו׳. ז׳. י״ח. ל״א : ל״ד : ס״ב : ס״ג. יומא ל״ח : ע״ד : סוכה נ״א. תעני׳ ד׳. מגיל׳ כ״ד : חגיגה ב׳. ד׳. ה׳ : י״ב : סוטה ח׳. י״ב : ל״ה. מ״ו : ב״ק נ״ה. ע״ד : ע״ט : ב״ב ס׳. קכ״ג : סנהד׳ ז׳. נ״ב. פ״ב. ק״א : ק״ד : ק״א. זבחים ס״ב. מנחות מ״ג : חולי׳ ס״ג : תוספת׳ שבת רפי״ז (י״ח) שבת ק״נ. ע״ז ז׳. לא יאמר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב עיי׳ פירש״י עתה נראה והתוספו׳ ע״ז הנראה בעיניך ? ור״ח בשבת גרם הא נראה. נראה הוא ספרי נשא, לא נראה ערכי׳ ט׳. נראים דברי כריתות פ״ה מ״ג קידושי׳ כ״ד : ב״מ כ״ד : נ״ד. ב״ב י׳ : תוספת׳ חולי׳ פ״ב ופ״ח תוספת׳ תמורה פ״א. מעילה כ׳. הנאה הנראה לעינים. כתובות ק״ט. רואה אני את דברי אדמון ומפורש שם הלכה כמותו, ועוד עיי׳ ר״ה פ״ב מ״ח; ב״ב פ״ט מ״א; שבועות פ״ו מ״ג, פסחים ע״ח ע״א וע״ב תוספת׳ מעילה פ״א. תוספת׳ סוטה פ״ו, תוספת׳ מנחות פ״ח אבות פ״ב מ״ט אבדר״נ פי״ד, ספרי ואתחנן עיי״ע ארבע. וכן בנפעל נראין עיי׳ ברכו׳ ל״ג : חולי׳ ק״ח : ק״ט. ירוש׳ כתובו׳ ספ״ו דל״א. ברכות כ״ג. כ״ו. עיי״ע קרי. בינוני פעול (כמו מל״ם אסת׳ ב׳, ט׳) פי׳ מובחר ומתוקן סנהד׳ כ״א : ראוי היה עזרא וכו׳, שבת פ״ט : ראוי היה יעקב אבינו וכו׳ ועיי׳ סוטה ט׳. חולי׳ פ״ג : עיי״ע בל א׳, ב״ב נ״ה. נדה מ״ט : ולנקבה ראויה סנהד׳ ח׳. ק״ז. והקבוץ ראויים ברכות ד׳. הפעיל קידושי׳ מ״ח : מ״ט. מראה מקום, ובקשור פנים פי׳ ענין ביקור חולים ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב : להראות לו פנים, שם פ״ג. אין מראין פנים לא בר״ה ולא ביוה״כ וכו׳, ב״ר פ״ק למה מראין פנים בשבת מפני האיבה. הָפעל ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב ע״ג בשלא הוראו לו רוב פנים אבל אם הוראו לו רוב פנים וכו׳ ראה בקשור כ או כאילו פי׳ הסתכל עיי׳ כלאי׳ פ״ה מ״ב, פ״ו מ״ט, תרומו׳ פ״ד מ״י פסחים פ״ט מ״ה ב״ק פ״ו מ״ה, פ״ח מ״א ומ״ו, חולי׳ פ״ו מ״ה זבחי׳ פ״ח מ״ד מ״ו ומ״ט סנהד׳ כ״ב. מה ראה בקשור ש (או עם מקור) עיי׳ מגילה י״ט. הוריו׳ ו׳ : ב״ב קכ״ג. תוספת׳ ברכו׳ פ״א ב״ר פס״ב שמ״ר פי״ח ומ״ח מדר׳ תהלים מזמור י״ז. מה ראית ברכו׳ מ״ז רע״ב פסחים ל״ה : יבמו׳ ע׳ : ע״א. ע״ג : ב״ק כ״ד. קידושי׳ ה׳. שבועו׳ כ״א : זבחים כ״ז: מנחו׳ נ״ט : ס׳ : ס״א. מה ראתה מגילה ט״ו : מה ראו פסחים נ״ג : והשם רָאִי ב״ק ג׳ : ד׳. זבחים ה׳. עיי״ע הרי (ח״ג, רמ״ד). והשם המופשט רְאִיָּה איכ״ר פ׳ זכור ה׳ : הבטה מרחוק וראייה מקרוב, ב״ר רפ״ט מביט בעליונים ראיה אחת ובתחתונים ראיה אחת אבל הקב״ה מביט בעליונים ובתחתונים ראִיָה אחת, ושם : העוה״ז והעוה״ב הביט בהן הקב״ה ראייה אחת וע״ש פמ״ב. ב״ב ב׳ : ג׳. נ״ט : עיי״ע היזק (ח״ג, קצ״ז). והקבוץ שמ״ר פ״ג ראיה אחת . . . שתי רְאִיּוֹת. ועוד רְאִיַּת קרי או ראית דם נדה עיי׳ זבי׳ פ״א מ״א; פ״ב מ״ג נדה פ״א מ״ו והקבוץ רְאִיּוֹת נדה ל״ז : ועוד ראית פנים בעזרה וראיית פנים בקרבן ביצה ז׳. ר׳ יוחנן דאמר ראיית פנים בעזרה ראיית פנים הוא דאין לו שיעור הא לקרבן יש לו שיעור ור״ל אמר ראיית פנים בקרבן דאפי׳ קרבן אין לו שיעור. ירו׳ פיאה פ״א דט״ו. ראית פנים . . ראית קרבן ושם מפורש והריאיון : מתני׳ בראיית קרבן אבל בראיית פנים יש לה שיעור ועיי׳ ג׳ התוספו׳ ביצ׳ הנ״ל ד״ה ר׳ יוחנן. והריאיון (כדאי׳ בירו׳) הוא הראיה בחגיגה ב׳. ושם ו׳. עולת ראיה . . עולת תמיד] —

---

[1]) ושם פי׳ רבינו עפ״י פי׳ רה״ג ע״ש ובפי׳ ר״ח אי׳ מאי הראיון ר׳ יוחנן אמר ראיית פנים בעזרה כלומר ביאתו ויציאתו בעזרה כמה פעמים אין להשיעור ר״ל אמר ראיית פנים בקרבן וכו׳ ע״ש בחגי׳ ז׳. בש״ס ווילנא. [2]) הועתק מפי׳ ר״ח בחגיגה ט׳ : [3]) בתנחומא הנ״ל אי׳ וירד ה׳ לראות וכי הוא צריך לרדת ולראות והלא הכל צפוי וגלוי לפניו שנאמר (דניאל ב׳) ידע מה בחשוכא וגו׳ אלא ללמד לבריות שלא לגמור את הדין ושלא לומר דבר מה שלא רואין ועיי׳ מ״ש רש״י נח י״א, ה׳ בשם התנחומא.

רא (= יְרָא ענין פחד fürchten) בילמדנו בפר' קדושים תהיו (לי' בתנחומא קדושים כי אם בהעלתך עיי' בפנים) ירא את ה' בני ומלך (משלי כ"ד, כ"א) אמר הקב"ה ירא את השם בני ואח"כ מלך אעפ"י שאמרתי לך שתחלוק כבוד למלכות אם אמרו לך שתטעה אחריהם אפי' אתה מאבד את עצמך לא תשמע להם ואם תתירא ממני אני ממליך אותך עליהם שנא' ירא את השם בני ומלך ועם שונים אל תתערב עם אותם שאומרים שני אלוהות הן אל תתערב. ד"א עם אותן שהן משונים במעשיהם ונעשין מינין אל תתערב. *[אחי"ה וז"ל התנחומ' בהעלתך סי' ט' ועם שונים אל תתערב.. עם אותן שאומרים שהם שני אלהות בעולם אל תתערב להם שסופן לאבד מן העולם.. כל מי שהוא ירא מן הקב"ה נעשה מלך וכו'וכ"ה בתנחומא הישן בהעלתך סי' ט"ז וי"ז והובא בילק' משלי ר' תתקס"א ועיקר הוא ירא ושם שייך עיי"ע ועוד עיי"ע ר', ד' ומ"ש] —

* **רְאוּבֵן** (שם אמורא) ירו' שבת ספ"ו אמר ראובן צ"ל ר' ראובן ירו' כתובות פי"א דל"ד ע"ג ר' ראובן בעא קומי ר' מנא, ירו' סנהד' פ"א די"ח. ר' ביבי בשם ר' ראובן. ר' ראובן האיצטרבולי אבדר"נ פט"ז מ"ק י"ח: ועיי"ע אסטריבוליא.

* **רְאָיג** בל"ס רָאַג ענין התאות עיי"ע ר"ג.

* **רואה** (פי' תולעת) עיי"ע ראתן בסוף הערך.

* **רָאִי** (פי' מל"מ נחום ג', ו' והוא הוא רעי, ראי שפי' בע' בית רעי פי' זבל וטינוף Mist, Excrement) ספרא מצורע זבי' פרש' א' הליחה והזיעה סרוחה והראי טהורים מכלום. מכשירי' פ"ו מ"ז הזיעה והליחה סרוחה והראי ועיי"ע בית רעי בח"ב, פ"ד:

רְאָיָה (שם הפרטי) בילמדנו בכי תשא (תנחו' כי תשא סי' י"ג) ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל (דה"י א' ב', י"ט. כ') וראיה בן שובל הוליד את יחת ויחת הוליד את אחומי ואת להד אלה משפחות הצרעתי (שם ד', ב') בצלאל שם שקראה לו אמו[1]) והקב"ה קרא לו ה' שמות על שמו של משכן ראיה שהקב"ה הראה לישראל שהוא מתוקן מבראשית לעשות את המשכן שובל שהוא בא להעמידו יחת שנתן חתיתו של הקב"ה על ישראל אחומי שאיחה ישראל להקב"ה להד שהעמיד הוד והדר [במשכן] שהיה הררן של ישראל ור' חייא בר אבא[2]) אמר להד שהדל שבשבטים נזדווג לו שנאמר (שמות ל"א, ו') אתו [את] אהליאב [בן אחיסמך למטה דן].

רְאָיָה (פי' הוכחה שמראה ומוכיח שכן הדבר Beweis, Ausweis) מגילה כ'. אין מביאין ראיה מן וכו' ע"ש, ב"ק מ"ו: ירוש' ביכורי' ספ"ב דס"ה: המוציא מחבירו עליו הראיה. סנהד' ל"א. כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין אמרו לו כל רְאָיוֹת שיש לך הבא מכאן ועד ל' יום וכו', ב"ב קנ"ד: ראיה בעדים... ראיה בקיום השטר. כתובות ט"ו. אייתי ראיה דישראל את וכו', עדיות פ"ב מ"ב לא ראינו אינו ראיה[3]), פסחים ט"ו, כ': אין הנדון דומה לראיה, ירו' יבמות פ"ד ד"ו. אעפ"י שאין ראיה לדבר זכר לדבר. ירוש' כתובות פי"ג דל"ו רע"ב הטוען בראיותיו, ירוש' סנהד' ספ"ג דכ"א סע"ד יבטל ראיותיו, ירו' שבועות פ"ו דל"ז. כופר ברעיותיו, ירו' שבת ספי"ד ע"ד אני מביא ראיה ירוש' ע"ז פ"ב ד"מ סע"ד אני אביא ראייה[4]). ב"ר ס"פ ל"ו הראיות.

* **רְאֵם** (מל"מ וכן בל"ע ريم eine Antilopenart) מדרש תהלים מזמור כ"ב בשעה שהיה דוד רועה את הצאן הלך ומצא את הראם ישן במדבר והיה סבור שהוא הר ועלה עליו והיה רועה נגער הראם ועמד וכו' עש"ה ותרג' ירו' ב' ראם (דברים ל"ג, י"ז) ראימא ותרג' אונקל' ודישן (שם י"ד, ה') ורימא ובתר"י א' רֵימְנִין וכ"ה בתרג' תהלי' כ"ט, ו' והיחיד רימנא בתרג' ירו' א' לדברים ל"ב, י"ז; לתהלים ע"ח, ס"ח; צ"ב, י"א; ובירו' כלאים ספ"ח דל"א ע"ג ואילין דמתרגמין ותורי בר וראמנין כר' יוסי[5]).

* **רְאֵם, רְאֵים, רְאֵמָא** עיי"ע רם.

רָאמוֹת (Korallen ?) וכדכד נתנו בעזבוניך (יחזק' כ"ז, ט"ז) תרג' אבנין טבין ומרגלין[6]).

* **רְאוּמָטִיקוֹס** עיי"ע רמתיקוס.

* **רָאַס** (כמו רסס בל"ס פי' כמו רעף träufeln) תרג' ירעפו (איוב ל"ו, כ"ח) שחקיא ראסן ובפשיט' ורסן ובנו"ג בט"ס דאסי וצ"ל ראסי.

---

1) בנו"ג אמו אומתו. 2) בנו"ג ור' אדא בר חייא. 3) בש"ס אין לא ראינו ראיה. 4) ובבלי ע"ז כ"ז: אני אביא מקרא.
5) בת"י א' ורימנין ותורי בר ובאונק' ורימא ותורבלא. 6) ועיי' רד"ק שרש רום שפי' כמו אלמוגים בלעז קור"ל.

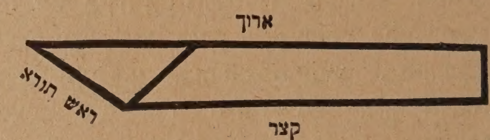
* רְאָעֲתָא (פי' כמו רוע בל"מ Schreien) תרג' שני באסת' ט', ל' וזעקתם: מילי דצומא וראעתא כ"ה בדפו"ו ובדפ' אחרונים וצלותהון.

ראש (מל"מ הוא האבר העליון שבגובה הגוף בבעח"י ועוד ראש כל קומה אף אם איננו בעח"י Haupt, Spitze ועוד מזמן Anfang וביתר הוראות עיי' בפנים) בפ"ק בר"ה בגמ' בד' פרקים (ר"ה, י"ז.) תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה פי' „אדם ישר ותמים בדרכיו אם נכשל בחטא ועדיין לא בא חטא על ידו מעודו [1]) אותו החטא אין הקב"ה כותבו עליו אלא מעבירו וכך היא מדתו של הקב"ה שלא לחייבו מבתחילה כדכתיב (איוב ל"ג, כ"ט) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר, אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק אלא תלוי הוא ועומד עד שעת מיתתו ואם נמצאו זכיותיו מרובין [על] עונותיו עברו ראשון ראשון והלכו להם ונהיה [2]) במחיצתן של צדיקים. ואם נמצאו עונותיו מרובין מתחשב גם הראשון התלוי ועומד בכלל העונות שעשה אחר כן וקיימא לן (קידושי' מ':) דהני כולהו בזמן שמת בלא תשובה אבל אם מת בתשובה הקב"ה מוחל לו על כל עונותיו שנא' (יחזק' ל"ג, י"ב) ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו. פי' אחר [3]) והיא המדה היא השביעית [4]) בויעבר שנקראו י"ג מדות והיא ורב חסד בית הלל אומר מטה כלפי חסד ופי' רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון ומתרבה חחסד" [5]). החמם וראשי בשמים עיי' בע' חמס [6]). פי' ראשי בשמים בלעז מוסקאטא [7]) — (א"ב כמו בל"מ (שמות ל', כ"ז) בשמים ראש ענין חשיבות). בפ' אחד דיני ממונות בגמ' דיני נפשות (סנהד' ל"ה.) קח אם כל ראשי העם והוקע אותם (במדבי כ"ה, ד') אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו אמר רב יהודה אמר רב א"ל הקב"ה למשה הלק להן בתי דינין מ"ט אילימא שאין דנין שנים ביום אחד והאמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין אלא כדי שישוב חרון אף מישראל. ראש השנה אסור בתענית מהכא ירושלמי בר"ג דפ' סדר תעניות האלו (ירו' תענית פ"ג דס"ו רע"ד) ר"ע אמר מתריעין אבל לא מתענין שכן מצינו בראש השנה מתריעין אבל לא מתענין [8]). בפ"ק בר"ה בגמ' על ששה חדשים שלפניו (ר"ה י"ט.) תיפוק לי דהוה יום של אחר ראש חדש. בתשוב' הגאון רב שר שלום כתיב בראש השנה בשתי ישיבות [9]) אומר בין בתפלה בין בקדוש היום מועדים לשמחה וחגים וזמנים לששון [10]). בפ' אמר ר"ע בגמ' מנין לערוגה (שבת פ"ה:) מי לא תנן בפ"ג בכלאים (מ"ג) היה ראש תור ירק ונכנס לתוך שדה ירק [11]) מותר. בהשידה פי"ח בכלים (מ"ב) כיצד מודדין אותו ראש תור. בר"ג דסוכה (ו' סע"ב וז' רע"א) אותו טפח היכן מעמידו רב אמר כנגד היוצא. פי' סוכה זו יש לה ב' דפנות מערבית ודרומית ורוח מזרחית ורוח צפונית פנויין וזה הטפח יעמיד בקרן מזרחית צפונית [12]) כנגד היוצא מסוף דופן דרומית כדי שיהא לדופן מזרחית כצורת פתח ויהיה היכר לפתחה ויעמידנו כנגד ראש תור בזוית של רוח צפונית מערבית כדי שימתח חוט מזוית צפונית מערבית [13]) לסוף דופן דרומית באלכסון שתיק רב. פ"א כנגד היוצא כנגד אותו קצה הדופן היוצא והוא ודאי מקום הפתח אמרו ליה רב כהנא ורב אסי לרב דקאמרת לאוקומי בקצה כלפי חוץ במקום הפתח כדי שיהא כנגד היוצא אפשר דמוקים ליה גוואי והוא כנגד היוצא בראש תור דאע"ג דבריבועא אינו כנגדו באלכסונא ישנו כנגדו ובבירא מילתא דהכי הוי ראש תור באלכסונא מדקאמרי' התם בר"ג דפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ב.) מצר לו מצד אחד ארוך ומצד אחד קצור אמר רב לא קנה אלא כנגד הקצר א"ל רב כהנא ורב אסי לרב ויקנה כנגד ראש תור [14]) והכין אמרו לענין סוכה כד הויא דופן ארוכה ודופן קצרה זו לזו כנגד ראש תור וכיון דפרישנ' כנגד קצר [15]) ראש תור ולפנים

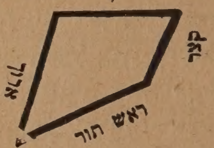
---

[1]) בפי' ר"ח מעידו וצ"ל מעודו וכדאי' ברי"ף [2]) בפי' ר"ח רק: והלך. [3]) בפי' ר"ח אי' רק פי' וצ"ל פ"א וכדאי' ברי"ף וז"ל פ"א לגאון וששאלתם וכו' וכ"ה ברא"ש. [4]) בפי' ר"ח וברי"ף הששית אבל עיי' בפי' הר"ן סביב הרי"ף בענין הפרש בין פי' ראשון ושני. [5]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח וכ"ה ברי"ף ע"ש ובר"ן. [6]) עיי"ע חמס = חמם בח"ג, תכ"ח. [7]) בלאי"ט muscato. [8]) ועיי' ג"ב ברי"ץ גיאת הלכה תשובה צד מ"ג. ועוד עיי' פי' הרא"ש בסוף ר"ה ובטור אוח"י סי' תקצ"ז. [9]) כ"ה נכון בדפו"ו ובכ"י ק"ט אבל בדפ"ר ואמ' בשני ימים. [10]) עיי' פי' הרא"ש בסוף ר"ה וברי"ץ גיאת ה' ראש השנה. [11]) בכלאים אי' לפנינו לתוך שדה ירק אחר וכן העתיקו כל הראשונים בשבת פ"ה: אבל בנו"ג בשבת לתוך שדה אחר ובכ"י ש"ס כגי' רבינו שדה ירק. [12]) כ"ה בדפו"ו וכ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר לי' צפוני' וכן לי' בכ"י ק"ט אבל הנכון כגי' דפו"ו וכ"י ה"ב כי הקרן נקרא מזרחית צפונית. [13]) לי' בכ"י ה"ב ובעל הגיון שלמה האריך לקיים גי' הכ"י ה"ב אבל בכל דפ"ע וכ"י אחרי' אי' צפונית מערבית. [14]) כאן אי' הצורה בכ"י עיי' בפנים בהוספותי. [15]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב

וכנגד היוצא לחוץ אישתכח דר' יהושע בן לוי לא פליג על מאן דאמר יעמידנו כנגד ראש תור אלא הכין קאמר אע"ג שמעמידו כנגד ראש תור ירחיק מן הזוית פחות משלשה מפני שהוא כלבוד וכמו שישנו בזוית דמי וקא הוי בה נמי היכרא טפי ואתי מיני הכשר סוכה דהוא שבעה טפחים הואיל ופחות מן השלשה זוית וטפח שוחק שמעמידו ועד פחות משלש מאחוריו נמי כלפי הפתח כלבוד דמי נמצאו ז' טפחים[1] — (א"ב פי' תור בל"י חד ונכנס לפנים). בי' בתים פי"ג בנגעים (מ"ב) בית הבנוי ראש ופתין כבר פי' בע' פתין[2] *[אחי"ה אחר תיבות כנגד ראש תור אי' בכ"י ק"מ ו"ו ל"ד ה"ב ועיקרי התלמוד הצורה כזו

כ"ה בכ"י ק"מ ה"ב ו"ו ועיק' התלמ' ובכ"י ל"ד אי' כזו

ועיי' הצורה בפי' רשב"ם בב"ב ס"ב. ועוד עיי' צורה ברש"י שבת פ"ה ובפי"מ להרמב"ם כלאי' פ"ב מ"ו ושם פי' הרמב"ם תור מל"מ כמו תורי זהב (שיר השירים א', י"א). ופי' הערוך בענין ראש תור כמדומה לי הועתק מפי' רה"ג לזרעים כי בפי' רה"ג בסד"ט צד 14 רמז רה"ג על זה הפי' וחבל על דאבדין — ראש הוא האבר העליון שבבעלי חיים שבת ס"א. ראש מלך על כל אבריו. שם י"ג סע"ב ראשו ורובו וכו'. מנחות ל"ז. מי שיש לו שני ראשים באיזו מניח תפילין. ספרא בחקותי פרשה ב' פרק ח' וכי ראש בראש פרעתי מהם וכו'. והושאל על כל דבר גבוה ועוקץ. ירו' שבת פ"ט ד"א ע"ד ראש גויה עיי"ע גויה (ח"ב, רנ"ו) וש"נ נגעים פ"ו מ"ז כ"ד ראשי איברים וכו' ע"ש וקידושי' כ"ה. ועוד ראש פי' המובחר כמו ראשית, ברכות ס"ג: שבת ל"ג: ראש המדברים בכל מקום עיי' ד"מ למהרז"ף צד 158 הערה 8. ברכות נ"ז. ראש ישיבה . . . ראש לבני כלה, ובזמן גאוני הישיבות בבבל נקראו ראשי הישיבות ראש כלה או ריש כלה והוא כמו ראש או ריש סידרא ועיי' תשו' הגאונים הוצא' הרכבי צד 376 — כתובות ק"ג: ישב בראש, סנהד' ק"ב סע"א מי בראש. ירוש' הוריו' פ"ג דמ"ח: ראש וזקן זקן קודם וכו' ע"ש. ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: ר"ה בבלי כ"ב. ראשה של גדר עיי"ע גדר (ח"ב, רמ"ט). ראש הלפת, ראשי לפתות עיי"ע לפת ח"ה, נ"ג: ועוד ראש כמו ראשית היינו תחלה Anfang הפכו סוף ב"ר ר"פ ע"א לא ראשו של פסוק זה סופו ולא סופו ראשו. ראש השנה הוא ריש שתא (ר"ה ל"ב:) עיי' ברכו' י"ח: שבת פ"ז: עירובי' מ': ביצה ט"ז. עיי"ע חדש. ר"ה[3] י': ט"ז. ט"ז: י"ח. ל"ב: ב"ב י'. הוריו' י"ב. ע"ז ד': ויק"ר ר"פ כ"ט ביום ראש השנה בשעה ראשונה וכו'. ועוד עיי"ע ריש א'. ראש כמו קרן סנהד' ג' רע"ב ממון שאינו משתלם בראש. חולי' ל"א רע"ב ראשין . . כיפין עיי"ע כף י"א (ח"ד, ר"צ) וש"נ פי' רגמ"ה גלים שמחוברין לנהר ועה"ק שנ"ב בע' רשן גורס רישין ופי' בלא"ש וואלקנברושט = Wolkenbrust והוא הוא Wolkenbruch וכיפין פי' וולוש בל"א = vluz פי' מים נוזלים] —

* רִאשׁוֹן (מל"מ das, der Erste) ר"ה י"ז עיי"ע הקודם לזה. פסחים י"ז. ראשון היינו ראשון לטומאה עיי"ע רבע א'. ברכות ל"ד. יומא ט': סנהד' צ"ה: ראשונים . . . אחרונים, ברכות כ'. ראשונים עיי"ע רחש. לנקבה ירו' תעני' פ"ב דס"ה: בראשונה . . . בסופה ובבבלי ר"ה ט"ז: אי' בתחלתה, תעני' כ'. בראשונה . . באחרונה, נדרים צ"א. משנה ראשונה . . . משנה אחרונה עיי"ע משנה וש"נ. ועוד עיי' בענין ראשונים . . אחרונים, שבת נ"ו: ק"ב: עירובי' נ"ג. ס"ד: מגיל' י"ב. מ"ק ט"ז: שקלים ח'. יבמו' ס"ד. סנהד' ל"ח: צ"ד: צ"ה: תמיד כ"ח. מים ראשונים עיי"ע מים. ב"ק נ"ד: דברות ראשונות . . ובאחרונות.

* רֵאשִׁית (מל"מ ענינו קדימה במעלה ועוד מעלה עצמה Amt eines Oberhauptes) ירוש' ר"ה פ"א דנ"ז: והעבירו מראשיתו ובבבלי ר"ה כ"ב. והורידוהו מגדולתו.

רָאתָן (מל"י הרשומה בע' בעלי ראתן בח"ב, קמ"ט Schleimfluss) בסוף רפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ע'.) ובפרק כל היד בגמ' בית שמאי (נדה י"ז.) הקיזו שניהן ושימשו הויין להו בנים בעלי ראתן. בב"ר פמ"א וינגע ה' את פרעה ובויק"ר

1) קצת מזה עיי' בפי' ר"ח לסוכה. 2) כ"ה נכון בכ"י ק"מ ובעיקי' התלמוד אבל בדפ"ע פאתין. 3) ומזה נקראת מסכת ראש השנה בר"ת ר"ה על עסוקה בזה הענין.

בריש זאת תהיה (פט"ז) אמר רבן שמעון בן גמליאל מצאתי זקן אחד מוכה שחין בציפורי ואמר לי כ"ד מיני שחין הן ואין לך מכולן רע לתשמיש אלא ראתן בלבד וכו לקה פרעה הרשע[1]) — (א"ב פי' בל"י כל מין נזילה וגם זוב דם ושכבת זרע ושלשול). *[אחי"ה והוא מל"י הרשומה בע' בעלי ראתן. ושם כבר רמזתי על פי' רש"י הזר שפי' בגיטי' בעלי ראתן חלשים הרבה מחמת שיש להן שרץ במוח וכו' וכן בכתובות ע"ז: פירש"י בעלי ראתן שרץ יש לו במוחו ופירש כן ממה דאי' בסמוך שם ורמו דידבי עליה ופירש"י זבובים כרוכין אחריו ע"כ ואולי סמך לזה הפי' אי' ממה שמצאנו בתוספתא שביעית ספ"א ונוטל את הדואה וכ"ה בירו' שביעי' רפ"ב דל"ג ע"ד פי' תולעת ואולי מל"י εὐλή תולעת] —

רַב (= רֹב, רוֹב מל"מ פי' ענין המון ורבוי Menge, Mehrheit ובלא"ר רוּבָּא ועוד פי' רַב אדון וגדול Herr, Meister ועוד שם הכבוד לאמוראי דבבל ובפרט שם הכבוד לר' אבא אריכא) ירוש' בפ"ב בכתובות (רפ"ב דכ"ו.) לא הלכו למדת הדין[2]) ולממון אחר הרוב. רוב המדבר שבלשונו (קידושי' כ"ה.) כבר פירשנו[3]) בע' לשון (א'). בר"ג דמסכ' יומא (ה'.) ריבוי שבעה ומשיחה שבעה פי' ריבוי ז' מה שלובש כה"ג ח' בגדים שבעה ימים, משיחת ז' פי' שמושחין אותו ז' ימים משמן המשחה ואח"כ הוא כה"ג, משוח בשמן המשחה ומרובה בגדים (מגילה ט':) כבר פי' בע' משח (א'). בפ' השותפין בגמ' אין חולקין את החצר (ב"ב י"א:) אמר רב הונא אחד מבני מבוי שביקש לסתום כנגד פתחו בני מבוי מעכבין עליו שמרבה עליהן את הדרך פי' אם בקש לסתום אותן ד' אמות שיש לו בחצר ולהקיפן בגדר בני מבוי מעכבין עליו שמרבה עליהן הדרך להקיף אותו סיתום[4]). פ"א[5]) כגון שיש לראובן חצר בסוף המבוי וביקש לסתום כנגד פתחו מכלל המבוי בני המבוי מעכבין עליו שאומרין לו עד עכשיו כשרבין בני אדם במבוי דוחקין ונכנסין במבוי עד סופו ומעתה שסתמת הרבית עלינו רגל בני אדם הדורסין במבוי. בס"פ חזקת הבתים בגמ' לקח בית (ב"ב ס' רע"א) מ"ט מפני שמרבה עליהן את הדרך פי' „לקח אחד מן השותפין בית בחצר אחרת לא יפתח לחצר השותפין מפני שמרבה על השותפין דריסת הרגל של אותן שיהיו דרין באותו בית מה שלא היה שם קודם לכן"[6]). בפ' מי שמת בגמ' האחין[7]) השותפין (ב"ב קמ"ד:) מסייע ליה לרב הונא דאמר רב הונא ברכת הבית מרובה כבר פי' בע' ברך[8]). בריש עירובי' (ד':) ובריש סוכה (ו':) רובו ומקפיד עליו חוצץ. פי' דבר תורה אם נקשר רוב שערו של טמא כל שער ושער בפני עצמו והוא מקפיד עליו להתירו חוצץ בינו לבין המים אם לא יתירנו[9]). פ"ה בבבא מציעא (פ"ה מ"א ד"ס:) איזהו נשך ואיזהו תרבית. בס"פ קמא בע"ז (י"ט:) ובס"ג דפ' היה נוטל את מנחתה (סוטה כ"ב.) כי רבים חללים הפילה (משלי ז', כ"ו) זה תלמיד שלא הגיע להרואה ומורה כמו שפי' בע' קטן (א') ועצומים כל הרוגיה (משלי שם) זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. בפ"ק בתמורה בגמ' אין המים שאובים (תמורי י"ב רע"ב) שהשאיבה מטהרת ברביה ובהמשכה. פי' „אם רובה דהן כ"א לא הוו שאובין אלא מי גשמים דראויין לטבילה לכל הטמאין[10]) חוץ מזבין ממלא בכתף מן השאובין י"ט סאה ופותקן למקוה וזורקן לחוץ אצל המקוה ועושה [בהן] חריץ כעין צינור והן נמשכין למקוה[11]). בילמדנו בריש וישלח יעקב (תנחומא וישלח סי' ב' בהרבה שינויים) כי רב מאוד מחנהו כי עצום עושה דברו (יואל ב', י"א) מה ענין זה לזה אמר הקב"ה הן שהמלאכים קשין ומי קשה מהן ומי עצום מהן עושה דברו[12]) מי שמקיים תורתי הוא גדול מהם[13]).

---

[1]) בב"ר הגי' ואין לך קשה מכולם שהאשה רעה לו אלא ראתן בלבד וכ"ה בירו' כתובות ספ"ז דל"א ע"ד ואין לך קשה מכולם ושהאשה רעה לו אלא ראתן וכ"ה בתוספתי' כתובות ספ"ז בכולן שהאשה רעת לו וכו' אבל בילקי' לך לך ר' ס"ט הובא בשם ב"ר פמ"א כגי' רבינו ואין לך מכולן שהתשמיש קשה לו אלא ראתן בלבד וכ"ה בויק"ר הנ"ל ע"ש ובבלי כתובות ע"ז: [2]) בנו"ג לא הילכו למידת הדין. [3]) היינו שהביא זה הציון. [4]) הועתק מפי' רגמ"ה ע"ש. [5]) והוא כפי' ר"ח הובא בתוספו' ב"ב י"א: ד"ה אחד. [6]) הועתק מפי' רגמ"ה במקומו. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אחין. [8]) בע' ברך א' (ח"ב קצ"א:) הביא רבינו ציון מכתובות ק"ג. רק אני הוספתי להביא ג"כ ציון מב"ב קמ"ד: כי רבינו כיון לזה הציון כאן. [9]) וכן פירש"י ותוספו' בענין שער ע"ש ובפי' ר"ח בסוכה אי' פי' המקפיד כגון שעוה וכיוצא בה שיש דבוק בבשרו של אדם ומקפיד עליו להוציאו מעל בשרו חוצץ ע"כ. [10]) בפי' רגמ"ה לכל בעלי טבילה, ובכ"י ה"ב לכל הטבילה וצ"ל בעלי טבילה. [11]) בפי' רגמ"ה ופותקן היינו שמושכין למקוה דרך אותו צינור ע"כ והועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי דרכ"א סע"א) לתמורה. [12]) כ"ה נכון רק בדפו"ו ובשדפ"ע נשמט מן עושה דברו עד עושה דברו.
[13]) ובתנחומא אי' ומי עצום מהן עושי דברו אלו הצדיקים ע"ש ובילקי' יואל ר' תקל"ד בשם התנחומא.

בפסקא דסליחות (פסיקתי דר"כ צד קס"ז) [1] רב חסד מטה כלפי חסד ויש מענין זה בע' כובש [2] ובע' ראש. בפ' אלו הן הגולין בגמ' ומכוונות (מכות י':) ר"מ אומר הוא מדבר ע"י עצמו שנאמ' (דברי' י"ט, ד') וזה דבר הרוצח אמרו לו הרבה שליחות עושה כלומ' יותר מועיל דבור שני תלמידי הכמים שהן שלוחי בית דין מדברי רוצח. בפ"ב באהילות (מ"א) רוב בנינו ורוב מנינו של מת אעפ"י שאין בהן רובע טמאים וכמה רוב מנינו מאה ועשרים וחמש. בפ' כה"ג ונזיר בגמ' השדרה (נזיר נ"ב:) ובית הילל אומרים מן הגויה מרוב הבנין או מרוב המנין [3] הואיל וישנן במרפקי [4] ידים ורגלים. בפ"ק בפסחים בגמ' ועוד (י"ג:) ובפ' לולב וערבה בגמ' מצות ערבה (סוכה מ"ה.) אמר רחבא אמר רבי [5] הר הבית סטיו כפול היה פי' הוה מספקא ליה אי משום רב יהודה אי משום רבי יהודה והיה מדקדק שלא יחליף השמועות והיה שונה רָבי [פ"א משום דהוה רב יהודה רבו מובהק קרי ליה רָבי בלשון כבוד דעדיף מרב] [6] ואמר רבינו יחי לעד אינו כן אילו היה אומר רָבי לא [7] היה אומר לא רב ולא רבי ואינה מלה כלל ואינו אומר טעם ולא כבוד לו וכך אמר יחי לעד כי רחבא לא ראה רבי יהודה מעולם ולא ראה אלא רב יהודה וסופר טעה וכתב רבי יהודה וראו הגאונים בזמן הזה שאין באותו הדור רבי ואמרו כך [8] אלו דברי ר' חננאל זצ"ל [9]. ולפי' הראשון מצאנו סייוע בפ' מקום שנהגו בגמ' כיוצא בו (פסחים נ"ב:) אמר רב ספרא נקיט דרב הונא בר איקא בידך דדייק וגמר שמעתא מפומיה דרביה כרחבא דפומבדיתא וכו' [10]. בפ' השולח גט בגמ' עבד (גיטי' ל"ח:) ובפ' העור והרוטב בגמ' הלטאה (חולי' קכ"ב:) רב תנא הוא ופליג [11]. פי' רב האיי [12] גאון זצ"ל דלישנא דייקא מפומא דרבוותא מצאנו רב אבא בשלשה מקומות חד בפ' שלשה שאכלו בגמ' נשים (ברכות מ"ט רע"א) [13] ר' אבא אמר צריך שיאמר הודאה תחילה וסוף, והאידך האשה שנפלה לה נכסים (כתובו' פ"א סע"א) ר' אבא אמר שאלתי את סומכוס ובשבת בפ' ר"א אומ' אם לא הביא (קל"ה:) ר' אבא אמר [14] הטבילה

---

[1]) והוא ג"כ בירוש' פיאה פ"א דט"ז: ירו' קידושי' פ"א דס"א ע"ד ירו' סנהד' רפ"י דכ"ז ע"ג. [2]) ככש ג' ח"ד, ק"ץ. [3]) בנו"ג או מרוב בנין או מרוב מנין. [4]) כ"ה נכון בדפ"ר ועיי"ע מרפק ובנו"ג במפרקי וכ"ה בכ"י ה"ב בערוך ובשרפ"ע בכל פרקי. [5]) צ"ל נקוד בקמץ רָבי עיי' בסמוך ובדפ"ר השמיט מלת רבי בראותו נקוד רָבי אז ראבי שהוא לשון שאינו מורגל. [6]) השלמתי עפ"י השערת בעל ד"ס ביצה י"א. ורבינו הביא ראיה לפי' הראשון הרי פי' השני נשמט. [7]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר אבל בשרפ"ע ולא. [8]) צ"ל רב וכמו שהעירותי בסוף ע' אביי או אולי כך פי' שצריכין לנקד בקמץ ולקרותו ראבי. [9]) כבר הבאתי דברי ר"ח לפסחים נ"ב: בע' אביי ע"ש היטב ודע כי בעל הערוך הביא דברי ר"ח באריכות לשון קצת כי בפי' ר"ח בפסחי' אי' רק בזה"ל כרחבא דהוה דייק בין ר' לרב שלא תתחלף לו שמועה ויאמר אותה בשם זולתי האמרה וכיון שנסתפק לו בעל השמועה מי הוא אם רבי יהודה אמרה אם רב יהודה היה גורסה בשם שניהם דאמר רחבא אמר ראבי יהודה הר הבית סטיו כפול ע"כ וכן מצאתי בפי' ר"ח בסוכה מ"ה. (בש"ס ווילנא) וז"ל אמר רחבא אמר רבי יהודה וכו' היה מספקא ליה אי משום ר' יהודה אי משום רב יהודה והיה מדקדק על עצמו שלא יחלף השמועות והיה שונה רבי ע"כ ובש"ס ווילנא (אשר שם בהערה רמז על מה שכתבתי בסוף ע' אביי) היה נקד רַבִּי אבל בלי ספק צ"ל רָבִי ודברי ר"ח אלה לסוכה הם הם הנזכרים בע' הנוכחי רק בהרחבת הלשון ובסוף ע' אביי פירשתי כל הענין עפ"י גי' הכ"י ו"ו ראבי וכדאי' בפי' ר"ח לפסחים וכ"ה גי' רָבִי בדפ' שונצי' בביצי' י"א: עיי' ד"ס במקומו אשר פי' לנכון דברי הערוך בכאן ועוד עיי' יתר מקומות שהבאתי בח"א, י' הערה 1 ובעל סד"ה (צד קע"א ע"ד דפו"ו) נבוך בפי' הערוך ועיי' ג"כ בתשי' זכרון יוסף שאלה ט', י', י"א, י"ב. [10]) ומזה ראיה דהגי' ראבי ומשום ספיקא אמר לה והוא כמו שפי' וגרס ר"ח וכמו שציינתי דבריו לעיל. [11]) וכ"ה עירו' נ' סע"ב, ב"ב מ"ב רע"א כתובו' ח' סע"א. [12]) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו היי. [13]) אולם עיי' מ"ש נגד זה הרב החי' וויס בתולדות רב במ"ע כוכבי יצחק ח"ח צד 26 ובקצור בדור דור ודורשיו ח"ג 148 הערה 7 ובאמת בכ"י ש"ס פי' הגי' ר' יוסי אבל קשה לי גם בזו הגי' דאקדמיה כבר בדף מ"ח סע"ב ר' יוסי ודעת ר' יוסי היא שצריך שיזכור בה (בבה"מ) תורה. [14]) בע' אביי כתב רבינו וז"ל ויש בתנאים שקרואין רב במקומות ידועין כגון רב חמא אמר בשבת (קל"ח:) ואח"כ הביא ר' אבא בשני מקומות (בברכות וכתובות הנ"ל) הרי שרבינו היתה לפניו שתי גירסאות בשבת קל"ה: היינו רב חמא ועוד ר' אבא וכדאי' באמת בס' העיטור עיי' מ"ש בע' אביי צד ז': הערה 3 ורבינו בע' אביי נגרר אחר פי' ר"ח כמו שהראית לדעת עתה מפי' ר"ח בש"ס ווילנא וז"ל קיי"ל דכולהו תנאי מא"י אינון לפיכך קרי להו רבי בר מתלת דוכתי ואע"ג דתנאי אינון קרי להו רב, רב אבא בהאשה שנפלו לה נכסים ורב אבא נמי בג' שאכלו כאחד ורב חמא בהדא דוכתא ע"כ וביוחסין השלם ע' אבא צד 99 הביא זה פי' של רב האי גאון והשיג עליו כי לא מצא הוא היינו בעל היוחסין לא בגמ' ולא ברש"י ותוספו, בשבת (קל"ה:) גי' אבא אלא רב חמא אבל באמת בכ"י ש"ס בשבת אי' ר' אבא עיי' ד"ס שבת צד קנ"ח: וכן בעיקרי התלמוד השיג בעל היוחסין על פי' רה"ג והביא שם וביוחסין השלם שם תוספתי חולי' פ"ו ותוספתי ביצה פ"א וחולי' פ"ד: פ"ה. שאי' אמר ר' אבא וכו' ע"ש ובסד"ה ע' אבא (צד ג' ע"ג בדפו"ו) וביבמות ק"ח: מצינו דקאמר מאן תנא על רב וע"ש רש"י ועיי' יד מלאכי סי' תקנ"ב — תקנ"ה.

ואח"כ ילדה ואבא הוא רב כאשר פי' בע' אביי[1] פ"א רב תנא הוא ופליג רב הוא מכלל לוי ובר קפרא ור' שמעון בר רבי ורבן גמליאל בר רבי שהן תנאין ועוד הוא מכלל אמוראי כגון שמואל ורב הונא קמא וזולתם ואין ברייתא דוחה דבריו לפי שהוא תנא חולק עם תנא. בפ"ב בכתובות בגמ' דסמך האשה (כ"ב.) דכתיב ביה דאמר לנא רבנא אשי פי' שנשא ונתן עמהם וכיון דכתיב ביה הכי ורבנא אשי ודאי איהו לא משוי נפשיה כבית דין חצוף. בס"ג דפ"ק בסנהד' (י"ז:) רבותינו שבבל רב ושמואל רבותינו שבא"י ר' אבא, כגון דא צריכא רבה[2]) (ב"מ ק"א.) כבר פי' בע' צרך. ויקראו לפניו אברך (בראשית מ"א, מ"ג) תר"י (א' וב') רב בחכמא וזעיר בשנייא[3]) — (א"ב תרג' כי תשתרר וכו' (במדי' ט"ז, י"ג) אתרברב עלנא אף רברבא). *[אחי"ה בנו"ג אתרברבת עלנא אף אתרברבא וכ"ה במתורגמן וכצ"ל במו"ע ובדפ"א נסגר גם ציון התרג' מבראשי' הנ"ל בשני חצאי עגולין ואחר ציון של תרג' מבמדב' וכל זה טעות דפוס הוא כי ציון תרג' ויקראו וכו' שייך לרבינו נתן, וַרְבְּרֵב הוא בל"ס פלפל מן רַב ואתפלפל אתרברב עיי' תר"י א' בראשי' י"ה, כ"ג, לשמות ט', י"ז; לבמד' ט"ז, ג'; ליחזק' ה', ט"ו וזולתו ועוד רְבַב מל"ע ربّ ענין גדלות ורוממות ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: אנן דרבבינן. . ואנן אפי' רבבינן וכו' וכן רָבָה מל"מ ובלא"ר רבי חגיג' ט"ז: פרו ורבו, ב"ר פל"ד פרה ורבה ולרוב בפיעל רִבָּה, רִיבָּה ובינוני פעול מְרוּבָּה שבועו' ל"ג. ריבה ומיעט, פסחי' כ"ב: את לרבות, סנהד' מ"ו. לרבות בן סורר ומורה, סוטה מ"ז: כמה פעמים משרבו ע"ש, סנהד' צ"ז. ירבו . . . יתמעטו. יומא ע"ו. מדה טובה מרובה וכו'. מגילה ט': הוריו' י"א: מרובה בגדים . . . המרובה בגדים עיי' לעיל, אבות פ"ג מי"ז כל שחכמתו מרובה . . מעשיו מרובין, ירו' יומ' ספ"ב ד"מ. תפשת המרובה לא תפשת וכו'. ב"ב ו': צדיקים שהם מרובין וכו'. הפעיל ברכות ה': אחד המרבה וכו', ס"ג. אל ירבה רעים בתוך ביתו, יומא ל"ח. בקשו להרבות כבודן וכו', תעני' כ"ט. מרבין בשמחה, כתובות קי"א. אל תרבה בישיבה וכו', מכו' כ"ג: הרבה להם תורה ומצות, ע"ז ב': הרבה כסף וזהב הרבינו וכו', אבות פ"ב מ"ה המרבה בסחורה, שם פ"ז מרבה בשר מרבה רמה וכו'.

ב"ב י"א: מרבה עליהן את הדרך עיי' לעיל בערוך. נתפעל יומ' ה'. נִתְרַבָּה עיי' לעיל בערוך. השם רִיבּוּי וכנ"ה סוף אסת"ר הברכה בריבוי השלום בריבוי ובפרט בדרוש ריבוי הפכו מיעוט שבועו' כ"ו. מאי ר"ע דדריש ריבויי ומיעוטי דתניא וכו' ע"ש, שבועו' כ"ה. מריבוי הכתוב, ושם: מריבויא דקראי, תוספת' שבועו' פ"א ר"ע . . . היה דורש ריבויין ומיעוטין. ב"ר פנ"ג אתין וגמין ריבויין, ירו' שבת פי"ט די"ז. ירוש' יבמות פ"ח ד"ח ע"ד לשונות ריבויין, ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה: אין כאן כלל ופרט אלא ריבויים. סנהד' בבלי מ"ה סע"ב ומ"ו רע"א ר' אליעזר דריש ריבויי ומיעוטי. מנחו' פ"ט. אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט עיי' יד מלאכי סי' כ"ז. והשם המופשט יבמו' ס"ב. פריה ורביה ירו' גיטי' פ"ד דמ"ו רע"א וירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ב פרייה ורבייה. בן פרת (בראשי' מ"ט, כ"ב) נדרש בב"ר פע"ח רביית יוסף, ושם פצ"ח רבית יוסף. במד"ר פ"ב הרבה ארבה (בראשי' כ"ב, י"ז) רביה לאב רביה לבן. והתואר במקום השם רַב פי' אדון וגדול גיטי' כ"ב. ושם: יכול הרב לומר לעבד וכו', שם ל"ז: רבו ראשון . . . רבו שני, ועוד מלמד ומורה ברכו' ס"ג: הרב בכעס ותלמיד בכעס, עדיות פ"א מ"ג חייב אדם לומר בלשון רבו. ועיי' עוד ברכו' י"ז. כ"ז: ל"א: ל"ב. שבת ל': צ"ה. עירובי' ס"ג. סוכה כ"ז: כ"ח. ר"ה ל"א: תענית ח'. מ"ק י"ז. חגיגה י"א: ט"ו. כתובו' פ"ד: קי"א. סוטה י"ג. קידושי' ל': מ"ב: ב"מ ל"א. ועוד רבי ב"מ פ"ה. ורבי קרו לך, שם פ"ו. רבי לא יתקרי, פ"ד. רבי קרו לי, ע"ז י"ז: ומ"ט קרו לך רבי רבן של טרסיים אני. משה רבינו ועוד בר"ת מרע"ה (משה רבינו עליו השלום) עיי' יבמו' מ"ט: סוטה י"ג. מ"ח: זבחים ק"א: מנחו' ס"ה. בכורו' מ"ד[4]). והקבוץ בכינוי רַבּוֹתַי, רַבּוֹתֵינוּ חגיגה ה'. מבעט ברבותיו הוי, י"ד. תלמיד המחכים את רבותיו, תעני' ז', הרבה למדתי מרבותי וכו', ע"ז ל"ו סע"א וסמכו רבותינו על וכו', שבועות מ"ז. רבותינו שבבבל וכו' עיי' לעיל בערוך. ירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג וירו' ביצה ספ"ב דס"א סע"ג רבותינו שבגולה נהגו כן ירו' חלה פ"ד ד"ס סע"א רבותינו שבגולה עיי"ע רב ב', ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד וירוש' גיטי' פ"ז דמ"ח רע"ד בג' מקומות נקרא ר' יהודה הנשיא רבותינו וכו', ירוש' מגילה פ"א ד"ע ע"ר מרדכי

---

[1]) וגם עיי"ע אבא. [2]) כ"ה בעיקרי התלמוד ובדפ"ע רבא. [3]) בנו"ג בתר"י א' וב' ורכיך בשנוא (בשנייא). [4]) ורבינו משה הוא שם כבוד לר"מ בן מיימון.

ואסתר כתבו אגרת ושלחו לרבותינו [1]). ובתנחומ' הישן אי' כמה וכמה פעמים אמרו רבותינו, ילמדנו רבותינו שנו רבותינו עיי' מבוא לרש"ב צד ל'. ושם הכבוד של ר' אבא אריכא: רב עיי' בערוך הנ"ל וע' אביי. ור' יוחנן כתב ליה לקדם רבינו שבבבל חולי' צ"ה: ונקרא ר' יהודה הנשיא בשם הכבוד רבי [2]) (ברכו' י"ג. נ"ז: גיטי' נ"ט. והרבה זולתו) וגם רבינו הקדוש שבת קי"ח: עיי"ע אם (ח"א, קי"א.) ונקרא ג"כ ר' יהודה נשיאה נכדו של ר' יהודה הנשיא בשם הכבוד רבי עיי' סד"ת וד"מ וע' אביי ומ"ש — ועוד עיי"ע רַבָּן, רַבְּנָא. ובענין כללי הש"ס הלכה כרב באיסורי עיי"ע הלכה ויד מלאכי סי' קמ"ח, קמ"ט, קנ"א, קצ"ג, רל"ו, רל"ז, הלכה כר' מחבירו שם סי' קע"ה, רכ"ה, רל"ג, רל"ח. ומה שענין רוֹב כל"מ רֹב. רוֹב ובלא"ר רוּבָּא פי' המון ורבוי הרבה בכללי הש"ס ד"מ יבמות קי"ט. כי אזלי רבנן בתר רובא ברוב דאיתא קמן אבל רובא דליתא קמן לא אזלי רבנן בתר רובא, חולי' י"א. רובא דאיתא קמן לא קא מיבעיא לן כי קא מיבעיא לן רובא דליתא קמן. והא לך קצת כללים חולי' ג': י"ב. רוב מצויים אצל שחיטה מומחים הם, חולי' י"א. יבמות קי"ט. רוב קטנים לאו סריסים נינהו, חולי' שם סנהד' ס"ט. יבמו' שם רוב נשים לאו איילנות נינהו, חולי' שם: רוב חוטי השדרה לאו נקובים נינהו יבמו' שם: רוב נשים מתעברות ויולדת, יבמות שם: רוב נשים אינן מפילות, שם (עיי' חולין ע"ז:) רוב יולדות לאו זכרים. יבמות ל"ז. סנהדר' ס"ט. רוב נשים יולדת לט', חולי' ע"ז: רוב בהמות יולדות דבר הקדוש בבכורה, חולי' י"א. סוטה כ"ז. רוב בעילות אחר הבעל, חולי' י"א: רוב אנשים לאו טרפים נינהו, שם רוב בהמות כשרות נינהו, חולי' נ"ג. רוב אריות דורסין, שם: רוב שוורים מתחככין, שם פ"ו. רוב מעשי חשו"ק מקולקלין הן, שם ונדה י"ח: קידושי' פ', טהרו' פ"ג מ"ח רוב תינוקות מטפחים באשפה (דרך התינוק לטפח). גיטי' ב': רוב ישראל בקיאים הם, שם ס"א. שבת י"ג. כתובות כ"ד. רוב עמי הארץ מעשרים הם, גיטי' כ"ח. רוב חולים לחיים, גיטי' שם שבועו' ל"ג. ל"ז: קידושי' ע"א: ערכי' י"ח. רוב גוססין למיתה, נדה י"ח: כ"ט. רוב נשים ולד מעליא ילדן, שם ל"א: רוב נשים אינן חזיין בקטנותן, שם מ"ח. ברוב נשים סימן תתאי אתי ברישא, שם י"ז: רוב שליות אינם בלא ולד, שם י"ט. רוב חתיכות של ד' מיני דמים הם, כתובו' ט"ז. כ"ח. ב"ב צ"ב: רוב נשים בתולות נישאות קידושי' נ': רובא מסבלי ואח"כ מקדשי. כתובות י"ג: רוב נכרים פרוצים בעריות נינהו, סנהד' ס"ט: רובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחי, בכורות י"ט: רוב בהמות מתעברות כתוך שנתן, שם וכ"ד. רוב בהמות אינן חולבות אא"כ יולדות, ע"ז ל"ד: עגלים של בית אונייקי נשחטים לע"ז, ב"ק מ': רוב שוורים לרדיא. שם מ"ו: כי אזלינן בתר רובא באיסורא אבל בממונא לא אזלינן בתר רובא, בכורו' כ' רע"א כי אזלי רבנן בתר רובא ברובא דלא תלי במעשה אבל ברובא דתלי במעשה לא] —

רב (= רוֹבָא, רוֹבָה בלא"ר נער כמו רָבֵי, רַבְיָא Jüngling ועוד עיי' בפנים) בריש תמיד (פ"א מ"א) והרובין שומרין שם. בר"ג דסוכה (ה':) שכן בבבל קורין לינוקא רביא. בפ' ארוסה ושומרת יבם בגמ' מעוברת (סוטי' כ"ו רע"א וכ"ה בתוספתי סוטה רפ"ה) והרובא שנשא עקרה. והנערה טובת מראה (בראשי' כ"ד, ט"ז) תרג' ירוש' [3]) רביתא שפירת חיזו [4]). בחורים טחון נשאו (איכה ה', י"ג) תרג' רוביא ריחיא נטלו — (א"ב נאמרו רובים פרחי כהונה מורי ורובי קשת). *[אחי"ה וא"כ לדעת ר"ב רובים כמו ל"מ רַבִּים Bogenschütze ותרג' רבה קשת (בראשי' כ"א, כ') והוה רביא קשתא בקצת דפוסי' ובקצת הגי' רבי קשתא והנכון שהוא כפי' רבינו מלא"ר רוֹבָא = רָבֵי, רַבְיָא פי' בחור ונער כתרג' דה"י א' כ"ב, ה' רובי ורכיך והקבוץ רוּבִין תרג' רות ג', י'; תרג' איכה ה', י"ב. י"ג; ושם ב', י"ב רוֹבַיָּא ותרג' נער (בראשי' ל"ז, ב') והוי רבי ועוד עיי' תרג' שמות ב', ו'. ח' ט'; לישעיה ט', ה' וזולתו והקבוץ רָבַיָּא תרג' איכ' א', ה'. ולנקבה רִיבָא, רְבִיתָא רק בתר"י עיי' לבראשי' י"ח, כ"א; כ"ד, י"ד. ט"ז. מ"ג. נ"ה. נ"ז; ל"ד, ג'. י"ב וכ"ה בסנהד' נ"ח: רביתא דפלניא, קידושי' ע': ההיא רביתא [5]), ירוש' סוטה פ"ח דכ"ב ע"ד רובה שנשא ריבה.. רובה שנשא אלמנה.. אלמון שנשא ריבה והקבוץ ריבות עיי"ע הבא אח"ז וא"כ הרובים או הרובין בתמיד פי' פרחי כהונה שלא הגיעו עדיין לעשות עבודה עיי' המפרש בתמיד וכן בחולי' כ' רע"א יקבלו הרובין את תשובתן ופירש"י הנערים

[1]) בבבלי מגילה ז'. אי' חכמים [2]) בענין נקודה רבי עיי' בתשבי ע' רב. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר וכ"י ערוך. [4]) בנו"ג ורבא שפירא למחמי. [5]) ב"ב א': הגי' ינוקתא.

בני ר' חייא. וכן ירוש' חגיג' ספ"ג דע"ט סע"ג א"ר ינאי הרובין היו אומרים בתרומה שנעשית ע"ג הקודש וכו' עד אתיא דר' ירמיה כרובים. ובירו' חלה ספ"ד ד"ס סע"א א"ר יוחנן רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומה ומעשרות עד שבאו הרובין ובטלו אותן מאן אינון הרובין (תרגמוניא. ר' זעירא) [צ"ל תרגמוניה ר' זעירא] ר' יהודה בשם שמואל חלת חוץ לארץ וכו' ע"ש והתוספו' בע"ז דף נ"ט. בד"ה בצר הביאו הירוש' וכתבו „ולא נודע פי'" [1] ודע כי מהרז"ף במקום הנ"ל (בהערה 1) פי' הרובין הוא מל' רובא פי' גדול וכיון ר' יוחנן בזה על שמואל וקצת קשה לשון רבים וגם רבותינו שבגולה הם הם רב ושמואל (עיי"ע הקודם) והיאך קורא ר' יוחנן שמואל בשם רובין וכנראה שהוא בל' גנאי אמרו. ולי נראה שעיק' הגי' דובים כגי' הראש בקצת דפוסים וכבר הארכתי למעניתו בע' דב (ח"ג, ד"ד: והלאה) ע"ש] —

רב (= רְבוּתָא, רְבִיתָא פי' כמו רְבוּעֲתָא, רְבִיַעְתָא היינו רביצה (das Aneinanderliegen דלא מקום רבותא (יבמו' ע"ו.) [2] פי' רבועתא ע' מובלעת וכבר פי' בע' קרם (א') [3] — (א"ב ענין רביצה). *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' מ"ו סע"ב אבל כסדרן היינו רביתייהו ופי' ר"ח (עיי' תוספו' שם מ"ז רע"א וע' אן ב' ח"א, צד קל"ג) רביתייהו כמו מרבעיתייהו. וכן גרס רבינו בע' אן בשם הגאונים דהיינו רביעתיהו. ועוד בחולי' מ"ח. מקום רביתא] —

רב (= רִבּוֹא מל"מ (עזרי ב', ס"ד) והוא כמו רבבה (Zehntausend, Myriade בפ"ק בגיטי' בגמ' ר"מ אומ' (ט'.) ובפ' מי שמת בגמ' שייר קרקע (ב"ב קמ"ט סע"ב) דתנן בפ"ג בפאה (מ"ח) חוץ מאחד מריבוא שבהן פי' אחד מריבוא לאו כל כך דוקא דצריך למימר הכי אלא אפי' אמר אחד מריבוא לא יצא בן חורין דמסתברא דאותו אחד מריבוא אדידיה קאי. יש ששונין חוץ מאחד מרובו ופי' חוץ מדבר אחד שהוא הרוב [4]. ב ר " ג [5]) דפ' גיד הנשה (חולי' צ':) ובגמ' דמס' תמיד (כ"ט:) פרוכת דתנן בסוף שקלים (פ"ח מ"ה) ומששמנים ושתי רבוא נעשית פי' פ"ב כיכרין [6], ס"א [7]) „ומששמונים ושתי ריבות כלומ' פ"ב בתולות ארגוה". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בחולי' (קובץ כ"י אנגיילי דף ש"מ) ושם הגי' בפירוש ריבות וכ"ה בערוך בכ"י ה"ב וכן העתיקה בעל עיקרי התלמוד אבל בדפ"ר אי' ריבו וצ"ל ריבות ונשמט הקו מעל הוי"ו ובשדפ"ע בט"ס ריבוא וזה הוליך תועה לבעל הפשב"ע לו' „שאינו משנה רבינו הגי' מרבוא אל ריבות אלא הניח הגי' כמות שהיא בתוספו' יו"ד בין רי"ש לבית" וכפי' וס"א של ערוך עולה יפה פי' רש"י בחולי' בלישנא אחרינא: „ריבות נערות העוסקות בה" ע"כ וכן ברע"ב בשקלים וז"ל וי"ס שכתוב בהן ובשמונים ושתים ריבות כלו' דשמונים ושתים נערות בתולות מתעסקות בעשייתה ע"כ וכ"ה בפי' דמס' תמיד עיי' תוי"ט לשקלים. ודע כי בכ"י ש"ס בשקלים ומשמנים ושתים ריבו' וצ"ל ריבות וכגי' רגמ"ה וערוך אבל היותר טוב לפי גי' זו ופי' הנ"ל ובשמנים ושתים וכ"ה באמת במשניות נאפולי. וריבות הוא הקבוץ מן ריבא, רביתא עיי"ע הקודם לזה. וכפי פי' הראשון רבוא = ריבוא הוא ל"מ רבוא או רִבּוֹא (דניאל ז', י') וכ"ה בל"ס רֶבּוֹ, רֶבּוֹתָא גיטי' נ"ז. ע"ז כ"ד. ששים רבוא, ירו' מעש' שני פ"א דנ"ב ע"ד מאה רבוא ובתרג' דברים ל"ב, ל' ולשופטים כ', י' ג"כ רִיבּוֹתָא בל"נ ובקבוץ רִיבּוֹתָן תרג' כ"י תהלים ס"ח, י"ח ועוד רִיבְּוָן תרג' ש"א י"ח ו', ז', ח'; ליונ' ד', י"א, חולי' ז', בדניאל ז', י' רִבְּוָן ועוד רִבְּוָתָא סנהד' כ"ו, תרג' דברי' ל"ג, י"ז] —

☞ רב (= רְבִי ובאתפעל אִתְרַבִּי, אִתְרַבָּא salben, weihen מל' שמרוני עיי' בפני') תרג' ויקח משה את שמן המשחה וימשח את המשכן (ויק' ח', י') ונסיב משה ית משחה דרבותא

---

[1] וש"נ א"ר זעירי תרגומיא ובתוספו' בכורו' נ"ד. ד"ה ושני אי' תורגמינן ר' זעורא והנכון כמו שהגיה מהרז"ף במ"ע ח"א, 360 תרגמוניה ר' זעירא כלומר פי' ר' זעירא. והרא"ש בע"ז פ"ד ססי' ט' גרס מאן רובים תרגמניא יש מפרשים גדולים חכמי ישראל באו שמה ודרשו להם שאין צריכין להפריש וי"מ הכתות שהעמידו הכותים לדרוש להם ולהחזק דתן תקנו לתת להם מעשרות שדותיהן ע"כ ובעיקרי התלמוד הביא זה הפי' בשם פסקי הרא"ש וז"ל פ"א רובים כתות של ישו הנוצרים שתקנו לחזק דתם מעשרות ואם יפרשו היהודים מעשר בחו"ל יקחו אותו הגויים ע"כ. [2] כפי גי' רבינו בע' קרם ולפנינו לי'. [3] כ"ה נכון בדפו"ו ובד' אמשי' אבל בדפ"ר ובכ"י בט"ס קרס. [4] ובכ"י ש"ס בפיאה הגי' בריבוא וכ"ה בתוספתא פיאה ספ"א. [5] כ"ה נכון בדפ"ר. [6] רש"י בחולי' פי' חוטין וכ"ה ברע"ב בשקלים כך היה מנין החוטים שהיא נעשית מהן פ"א מנין דנרי זהב שהיו מוציאין עליה ע"כ וא"כ בזה עולה פי' רבינו ונ"ל שנגרר אחר גי' בעל הלכות גדולות הלכו' מנחו' (צד קל"ז:) וז"ל ומשמונים ושתי רבואות מנה נעשית ע"כ ועיי' ג"כ פי"מ להרמב"ם שמונים ושתי רבוא שמנים מאות אלף ועשרים אלף דינר וכו'. [7] כ"ה נכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס פ"א.

ורבי ית משכנא. *[אחי"ה משחת (בתר"י לבראשי' ל"א, י"ג ותרג' שמות ל', כ"ו; מ', ט') תרג' די רביתא ועוד עיי' תרג' ויק' ח' י"ב. וכן תרג' ומשוח (ש"ב ג', ל"ט) ומרבֵי למלכא נסכתי (תהלי' ב', ו') רביית מלכי. והשם רְבוּ, רְבוּתָא עיי' תרג' שמו' כ"ט, ז'; ל', כ"ה; מ', ט"ו; ויק'ז', ל"ה; לבמד' י"ח, ח' למשחה: לרבו נ"ל מל' שמרוני שהעתיקו למשחה בהם: (שמו' כ"ט, כ"ט) למתרבאה בון. משחת קדש (שם ל', כ"ה) תרג' שמרוני משח רבות. משחתם (שם מ', ט"ו) תרג' שמרוני רבותון] —

* רָבָא שם אמורא המפורסם והוא בר יוסף בר חמא עירו' נ"ד. סוכ' ל"ד סע"א חולי' מ"ג: ועוד בהרבה מקומות והרבה אמוראים נקראו רבא הלא הם נזכרים בסד"ה וכתב היוחסין בשם ר"ח כי רבא באלף הם י"ב ובה"א ל"ו ואני מצאתי יותר עכ"ל ועל זה כתב בעל סד"ה גם אני מצאתי יותר ויותר עיי' שמותיהם על פי סדר נכון בסד"ה דפוס ווארשא מצד קס"ב עד ק"ע ושם תמצא ג"כ כל שמות אמוראים בשם רַבָּה. ורבה סתם הוא בר נחמני אחיו כייליל אביו של אביי.

* רַבָּא, רַבָּה, רוֹבָּא, רוֹבָּה (מל"ם רַבָּא פי' כמו רב גדול ומורה ועוד ישיש gross, alt, (Lehrer, der Ältere יבמות כ"א: בי אבא רבה. . דבי אמא רבתי עיי"ע כלת. ב"מ ק"א. צריכא רבה עיי"ע צרך. ויק"ר פכ"ב ואיפשר כן רבה שאיל לתלמידא, ירו' יבמות פ"ד ד"ו: הידינו רבה רבה דמתניתא רבה דאולפנא. והרבה פעמים רובא, רובה, רבה אצל השם הפרטי פי' זהו ומורה שהוא שם כבוד להבדילו מאותו השם המאוחר בזמן ד"מ ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: ר' הושעיה רובא ב"ר רפ"א ר' הושעיה רבה [1]), ירו' כלאים פ"ט דל"ב: ר' חייא רובא ושם ג"כ רובה ובירוש' שבת פ"ז ד"ט ע"ג בנויי דר' חייא רובא, ירו' שקלים פ"א דמ"ו. ר' חייא רבה, ושם רב הונא רבה דציפורין עיי' מבוא הירו' למהרז"ף כל ערך וערך. ובענין והוא דרבה מנה פי' והוא גדול ממנה כלומ' הסברה נותנת להפך, דרובא אתא אימור לך עיי' מ"ש בע' אדרבא (ח"א, ל"ט) וכן בירוש' פיאה פ"ד די"ח: רובה דר' יוחנן ורובה דר"ש בן לקיש ועיי' מה"י צד י"ד: ובאהבת ציון לירו' פיאה הנ"ל — והקבוץ סנהד' ק"ב. רַבְוָותָא פי' גדולים ומורים.

רְבָב (מל"פ וע' רב, רباب، رُبّ פסולת של שומן או גבינה וכדומה Bodensatz von Fettigkeit) בס"ג דפ"ק בשבת (כ':) של זפת ושל גפרית של רבב ושל גבינה [2]). בפ' המוציא יין בגמ' המוציא חבל (ע"ח:) רבב כדי לשוט [3]) אספוגית [4]) קטנה. בס"ג דפ' אלו קשרים (שבת קי"ד.) כל ת"ח שנמצא רבב על בגדו פי' רבב שומן וקירא ונפטא וזפת וכיוצא בהן אם נמצא על בגדו של חכם" חשוב ממשניאי התורה שאין בני אדם דבקין בו שלא יתלכלך מלבושם ממנו. פי' רבד [5]) דם יבש כמו ריבדא דכוסילתא אמר רמי בר אבא [6]) האי ריבדא דכוסילתא עד תלתא יומי לא חייץ מכאן ואילך חייץ (נדה ס"ז.) ות"ח שנמצא דם על בגדו העליון הרי זה מכוער" [7]) — (א"ב לפי דעת התוספות (ע"ז ל"ג.) רבב ורבד מענין אחד והביאו כפ' אין מעמידין דע"ז ראיה מסוגיא זו לבריתא דנודות הגוים גוי רבבן זפתן ועיבדן ובתוספתא (פ"ד) (ה') גרים רובדן שהכל אחד ולפי הראיות צדקו דברי התוספות חדא משום ג' התוספתא ושם אין שייך לפרש ריבדן מלשון דם ותו שריבדא אינו דם אלא שריטה הנשארת אחר הקזאת דם. [8]) בפ' לא יחפור בגמ' ואת מי רגלים (ב"ק כ':) אמר רב בכל עושין מחיצה חוץ ממלח ורבב. בפ' אין מעמידין בגמ' נודות (ע"ז ל"ג.) גוי רובבן ועובדן וישראל נותן לתוכן יין. פי' רובבן זופתן כזפת רובבן כמו רבב גוי רובבן וישראל נותן לתוכן יין שנותנין מעט יין בזפת כשנדלק הזפת כדי לצננו. בס"ג דסוטה (מ"ט.) א"ר אילעא בר ר' ברכיה [9]) אלמלי תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי

---

[1]) ומזה פתח דבר של בראשי' רבה: ר' הושעיה רבה פתח וכו' נקראי אגדת ספר בראשי': בראשית רבה ואח"כ נקראו ככה יתר מדרשי ספרים כידוע. [2]) גי' הרי"ף של גפרית של רבב ושל קירה וכגי' רבינו אי' בפי' ר"ח ושם של זפת ס"א של גפת וכ"ה של גפת בכ"י ש"ס א"פ ובס' העתים שתי גירסאות כבפי' ר"ח ובעל ד"ס שבת צד י"ח. לא ידע עודנה מפי' ר"ח ובכ"י ש"ס הנ"ל אי' גפת במקום גבינה ואינו נכון ובנו"ג הסדר של גבינה ושל רבב. [3]) בנו"ג לסוך בריי"ף לשוף ובריי"ף כ"י לטוש וכ"ה ברא"ש ולשוט הוא לטוש עיי' ד"ס בפסחיי צד מ"א: ועוד עיי"ע שט. [4]) וכ"ה בזה הערך עיי' ח"א, קפ"ו וש"נ השינויים. [5]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וכ"ה ברפ"ר וכן העתיק בעל עיקרי התלמוד וכן הגיה הפשב"ע אבל בשרפ"ע בט"ס רבב. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בנדה וכ"ה בהעתקת ר"ח ובדפ"ע ובהעתקת בעל עיק' התלמוד רמי בר חמי. [7]) כל זה מן תיבות חשוב עד גמירא הועתק מפי' ר"ח בשבת וקצת מזה אי' ג"כ בריי"ף ושם אי' כמו כן פי' רבב כגון קירא וזיפתא וכיוצא בו. ודע כי בפי' ר"ח אי' עוד רבד מלשון מרבדים רבדתי (ערסי) [צריך לומר ערשי] וכמו כן אי' ג"כ בפירש"י וכ"ה בהגהת כ"י ש"ס עיי' ד"ס בשבת צד קכ"ז: [8]) ועיי' מ"ש בסוף הערך. [9]) בנו"ג יברכית.

רבב שנא' (תהלי' ט', כ"א) שיתה ה' מורה להם. פי' רבב פסולת שעוה הוא ומפני שהזכיר שבטל נופת צופים בא להודיע שלא נשאר להם אלא פסולת של שעוה. פ"א מוכרי דבר מאוס מרוב עניות שיתה ה' מורה להם התפלל להקדוש ב"ה שיעשירם שיראו בני אדם מהם ומאדם עשיר מתייראין. *[אחי"ה ורש"י פי' בשבת כ': רבב שומן ושעוה וכל דבר הניתך וכן בזבחי' צ"ח: פירש"י כל דבר הניתך כגון שומן וחלב ושעוה ובשבת ע"ח: רבב שומן וחלב ולדף קי"ד. פירש"י רבב שומן וחלב וכבר אמרתי בתחלת הערך כי בל"פ וע' רב והקבוץ רבאב או רבוב פי' פסולת של שומן או גבינה וכדומה. ונבנה מזה הפעל רובבן ועובדן בע"ז הנ"ל כפי ג"י רבינו ובנו"ג ריבבן ובתוספת' ע"ז הנ"ל עובדים וזופתים ובכ"י ו"ו ורוכבו ובכ"י ד' ורוכבין ונ"ל שצ"ל ורובבו או ורובבין ובכ"י אירפ' ו ר ו ב ד ו ומחק הסופר ותקן וזופתו[1]) ועל זו הגי' ורובדו כיוונו התוספו' בע"ז במה שכתבו בתוספתא גרס ריבדן וצ"ל רובדן כגי' ר"ב הנ"ל ע"ש ועיקר הגי' רובבן פי' טש אותו בפסולת של שעוה וגי' רובדן נבנה מן רבד שהוא לפי' רבינא בשבת קי"ד. כמו רבב, ובענין ריבדא עיי"ע רבד] —

רְבוּבָה (מל"ע رَبَاب כלי שיר musikalisches Instrument)[2] עביד ליה רבובה לבריה (סוטי' מ"ט:) כבר פי' בע' ארום — (א"ב בנוסחאות כתוב רכובה). *[אחי"ה ר"ב טעה במח"כ כי במקום עביד ליה ר ב ו ב ה לבריה אי' בנוסחאות שלנו טנבורא עיי"ע אבל בע' אלים (ח"א, צ"ד) הביא רבינו מאמר שלי' לפנינו כל עיקר אביי אמר כובא ובפי' רה"ג לכלים פט"ו מ"ו גרס בסוטה אביי אמר דכובא ונ"ל שצ"ל רבובה והוא הוא رَبَاب של הנ"ל אבל עיי"ע אלית וע' ארום ב' (ח"א, רצ"ז:) ג"י שונות ופי' כל ג"י וגי' ע"ש] —

רְבוּבָה (Höhlung) בפ"ג במדות (מ"ג) וכבש היה בדרומו של מזבח ל"ב על רוחב ט"ז ורבובה היתה במערבו ושם היו נותנין פסולי חטאת העוף — (א"ב פי' גמא או מקום נבוב שהיה בכבש וטעם רבובה כמו רבוע ואולי רבובה כמו ארובה ובא אות הכפול במקום הדגש). *[אחי"ה וכן בפי"מ להרמב"ם פי' רבובה גומא, ורא"ש פי' חלון עש"ה[3]) והוא ממש כלשון התוספת' זבחים רפ"ז ר' ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה אומר חלון היתה שם למערבו של כבש ורבובה היתה נקרית ששם זורקין פסולי חטאת העוף שתעבר צורתה ותצא לבית השריפה ע"כ ובכ"י אירפ' הגי' רביכה וגי' הרא"ש רכובה. ורבובה הוא כמו נבובה כמו נבוב לוחות (שמות כ"ז, ח') ענין חלולה עיי' רע"ב למדות ובתוי"ט שם] —

* רבבהו (קיצור מן רב אבהו) סנהד' כ"ב סע"ב בכ"י ש"ס מינכען רבבהו אומר ובנו"ג ר' אבהו.

רָבַג (פי' נ"ל מל"ע رَبَقَ דבק וחבר aneinander-fügen, verbinden); מַרְבֵּג Gefüge אבל עיי' כפנים) בפ"ג באהילות (מ"ז) ובר"ג דפ' הישן (סוכ' כ':) וכן מרבג של אבנים וכן סוור של קורות. בס"ג דפ' כל הכלים (שבת קכ"ח:) פעם אחת הלך רבי למקום אחד ומצא מרבג של אבנים. ס"א מרבך. פי' „מרבג כמו בנין של אבנים זה ע"ג זה כדתניא בריש תורת כהנים (ספרא ויקר' פרק ד' פרשה ד') לענין זריקה יכול יהא זורק ורובג ופי' שיתן אחד על אחד" כמו מרבג של אבנים. *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג באהלו' הנ"ל ובנו"ג באהלות מרבך של אבנים ונ"ל שצ"ל מדבך וכדאי' באמת בסוכה ובכ"י ש"ס שבת קכ"ה: ועיי"ע מרבך וע' נדבך ומ"ש. ועיקר הגי' מדבק או נדבך עיי"ע סוור. והפעל רובג בספרא הנ"ל נ"ל הוא הוא רבץ ענין זריקה עיי"ע רבץ ולכן יפה פי' בערוך הקצר גישרענקלט וצריך לו' גישפרענקלט gesprenkelt אבל רה"ג ואחריו רבינו פי' מרבג מן רובג ענין סדור זה ע"ג זה ועפ"י כן אולי הוא מל"ע הרשומ' בתחלת הערך וכן בלשון סורי' רבגא פי' קשורים ודבוקים] —

רבד (= רִיבְדָּא נ"ל מל"ע رَبَذَ einstechen, einritzen; רִיבְדָּא Ritz) דכוסילתא (מ"ק כ"ח. מכות כ"א סע"א שבת קכ"ט. ויתר מקומות בע' כסל) כבר פי' בע' כסל[4]) ובע' פגר — (א"ב פי' בל"י שריטה עשויה בדבר מה). *[אחי"ה כיון לל"י ῥάβδος Stich והחי' פערלעס (עט"ש צד 53) פי' ריבדא = תרפתא מל"י δρύπτω ritzen, kratzen ועיי"ע תרף ג' וגי' רבינו שם. ויותר קרוב שהוא ל"ע הנ"ל

---

[1]) עיי' מ"ש המו"ל ד"ר צוקערמאנן צד 467 בהערה ונשמט זה מעיני ה' לעווי בע' הנוכחי. [2]) ובלאי"ט ribeba Bauerngeige. [3]) והביא פסחים ל"ד. ע"ש. [4]) ח"ד, רע"ה.

ועוד עיי"ע שני ערכי' הרשומ' בערוך ובהוספותי שם. ושם הבאתי פי' ר"ח. והקבוץ נדה ס"ז. הני ריבדי דכוסילתא וכו' — ותחת ריבדא דכוסילתא בכתובות ל"ט: גי' רבינו תרפתא דסיכורי עיי"ע תרף ג'] —

רָבַד (מל"ע ربد, ربط קשר ודבק zusammen-fügen) ומזה רובד רצפה עשויה מאבנים מדובקים יחד (Terasse, Estrich) בפ' טרף בקלפי (יומא מ"ג:) על הרובד הרביעי שבהיכל. בפ"ק במדות (פ"א מ"ח) בית המוקד כיפה ובית גדול היה מוקף רובדין של אבן. ובפ"ד (מ"ד) התחתונה חמש ורובד שש האמצעית ו' ורובד ז' והעליונה ז'. ובפ"ג (מ"ו) רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה ורובד ג' אמות [1]) פי' מצבות — (א"ב פי' בל"י מין עמוד מרובע). *[אחי"ה ר"ב כיון על לשון יונית ῥόμβος, ῥομβοειδής [2]) והנכון כמו שכתבתי מל"ע הנ"ל ותרג' הרצפה (דה"י ב' ז', ג') רובדא ולנכון פי' רש"י ביומא כל הרצפה עשויה שורות שורות טבלאות אבני שיש וכל שורה ושורה קרויה רובד ע"כ ורא"ש בתמיד פ"א מ"א פי' רובדין אצטבאות חתיכות של אבני גזית בולטות מן החומה זו למעלה מזו ועליהם היו ישנים זקני אותו בית אב וכו'. ונ"ל גם כן להגיה בדברי הערוך תחת מצבות אצטבאות וכן רבינו גרשם פי' בתמיד שם רובדין כסאות. ועה"ק פי' „פ"א מעלה ציילין בל"א" והוא Zîle פי' כמו שורה Reihe וזה כפי' רש"י ביומא הנ"ל ולפי זה מל"י ῥάβδος שורה. וכנ"ה בתוספת' אהלו' רפי"ז משוקעים ברובדים ובאבנים וכו'. יומא פ"ד מ"ג הרובד . . שבעזרה, תוספת' סוף סוכ' ותוספת' מנחו' פי"א הרובד שבאולם] [3]) —

* רוֹבֶד (נ"ל מל"י ῥάβδος ענף Ruthe, Gerte) חולי' ק"מ סע"ב וקמ"א רע"א היתה יושבת בין שני רובדי אילן פי' ענפים ורבינו נסי' גורס שני בדי אילן אבל מצינו זו המלה ג"כ בירוש' נזיר פ"ז דנ"ו ע"ג א"ר יוחנן רובדי אילן שיש בהן ארבעה על ארבעה . . ידו אחת בצד זו וידו אחת ברובד עיי' שם המפרשים.

* רְבוּתָא (מל"ם פי' גדלות ומעלה Grösse, Vorzug) חולי' ס': מאי רבותיה, סנהד' ק"ו: רבותא למבעי בעי. גיטי' ס"ח: מאי רבותייכו מינן, שם: אחוי לך רבותאי. תרג' אסת' ב', כ"א לית רבותא לסלקא תרין קלוסנתרין. תרג' הבו גודל (דברים ל"ב, ג') הבו רבותא קדם אלהנא. והוא כמו רְבוּ עיי"ע רב א' ורב אחרון, ועוד עיי' תרג' תהלי' קמ"ה, ג'; ק"נ, ב'. וכן רביתא ירוש' כתובות רפ"ה דכ"ט ע"ג אשכח גידול רביתא ומר זעירתא פי' גידול מצא דבר גדול ואמר דבר קטן.

* רַבּוּתָא (זקנות Alter) תרג' הבכור כבכורתו (בראשי' מ"ג, ל"ג) רבא כרַבּוּתיה כה"ג בדפ' סאביוניטא.

* רְבִיתָא (שם נהר) חולי' ס' רע"א פוק צבית לגידא דרביתא עיי"ע צב ועיי' פירש"י.

רְבִיתָא, רְבוּתָא כמו רביעתא, רבועתא עיי"ע רב ג'. ועוד ענין צמיחה Wachsthum יומא ע"ח: רביתיה דינוקא, ושם: הנך דלאו רביתייהו.

☞ רוּבְיָא (Fönnkraut?) מסכת חולי' פ' אלו טרפות (חולי' נ"ב.) כל מיני קטניות אין בהם משום ריסוקי אברים לבר מן רוביא, ובפ"ק דכריתות (ו'.) ובפ' בתרא דהוריו' (י"ב.) למחזי ריש שתא קרא ורוביא כרתי סילקא ותמרי פירש"י תלתין ולא נהירא לי כי תלתן נקרא בל' תלמיד שבלוליתא ולפי דעת רש"י יש לגרוס למיחזי בריש שתא ולא למיכל בריש שתא כמו שכתוב במקצת נוסחאות [4]) כי התלתן אינו נאכל אלא בשעת הדחק. *[אחי"ה ובע' גר ט' הביא רבינו משבת ק"ט: מגירי דרוביא ופי' לולבי גפנים פ"א זרע פשתן ובעיקרי התלמוד בע' תלתן אחרי שהביא פירש"י כי תלתן הוא רוביא הוסיף להביא אבודרהם שפי' רוביא פול המצרי ובנתיב י"ז בחלק שביעי מאדם וחוה תלתן הוא גלגלין וזרע פשתן וכו' וכו' ולפי זה נ"ל כי רוביא הוא כמו לוביא בל"ע لبية, لوبياء פול המצרי עיי"ע לובי (ח"ה, ח'). ובענין השגת ר"ב על רש"י כבר עמד בעל הפשב"ע בזה הערך עש"ה] —

* רַבְיָא (שם חכם) יומא מ"ב רע"א רביא בר קיסי ושם רביא קיסי וצריך לו' בר קיסי וכדאית' בכ"י ש"ס ופעם ראשונה אי' בכ"י ש"ס רבינא וכ"ה רבינא בר קיסי בב"ב ס"ג. אבל בכ"י ש"ס ה' ופ' אי' רביא ועיי' בד"ס ב"ב שם, ובחולי' כ': אמר רבינא אמר לי רבין בר קיסי.

---

[1]) עיי' שם בקצת שנויים קטנים. [2]) עיי' בט"ר להי' איזלער ח"ב 77. [3]) כ"ה נכון בכ"י אירפ' ובכ"י ב' בט"ס שבאילים. [4]) בכרי' הנ"ל ובאה"ת גרס כן ג"כ בהוריו' הנ"ל.

* רָבִין (שם אמוראים) רבין סבא ב"ב קמ"ו: עיי' סד"ה צד י"ר ע"ד וש"נ רבין בר חיננא (חנינא), רבין דנרש, רבין חסידא, רבין בר ממל, רבין בר אבא, רבין בר שבא ע"ש כל ערך וערך, ועיי"ע אביי ראבין אבין שמו.[1]

* רְבִינָא (שם אמורא מאוחר שבאמוראים) ע' אביי כתב רבינו נתן רבינא אבינא שמו אשי ואבינא סוף הוראה (ב"מ פ"ו.) ושם אי' הסימן עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם (תהלים ע"ג, י"ז) ע"ש פירש"י. ועוד היה רבינא הקדמון בזמן רב יוסף עיי' סד"ה צד ק"ע ורבינא זוטי היה בן אחותו של רבינא הקדמון. רבינא בר שילא סוכה י"ג. מ"ק י"ז: יבמות ס"ח: זבחי' ל"ו: כגי' כ"י ש"ס ק' אצל ד"ס זבחי' צד ל"א:[2]. רבינא מפרזיקיא זבחי' ק"ח. כגי' כ"י ש"ס ק' אצל ד"ס (זבחי' צד ק"ח) ובנו"ג רבא מפרזקיא וצ"ל מפרזיקא וכ"ה רבא מפרזיקא ב"ב ד' רע"ב ותמורי' ל' סע"א ונזיר ל"ח סע"ב א"ל רבא[3] מפרזקיא לרב אשי וכ"ה בסוט' כ"ו: ב"ק ל"ו. ושם מפרזיקא וכצ"ל ביבמות נ"ט: תחת מפרקין וצריך לו' מפרזיקא ובכ"י ש"ס ב"ק פרזיקיא עיי"ע.

* רִבִּית, רִיבִּית (מל"מ תרבית ונשך ובל"ס רִבִּי, רִבִּיתָא Zins) ב"מ ס': ריבית דאוריית', ושם ס"א: רבית קצוצה . . אבק רבית עיי"ע אבק א'. שם ע': רבית דגוי ע"ש והלאה כמה פעמים תוספת' ב"מ רפ"ד יש דברים שהן ריבית ואינן ריבית . . . יש דברים שאינן ריבית אבל אסורין משום הערמת ריבית וכו' ע"ש, ירוש' פסחי' פ"י דל"ז ע"ג מלוה ברבית, ויק"ר רפ"ג דיוזיף בריביתא, תוספת' ב"מ ספ"ו מלוה רִיבִּיוֹת מתמוטטין והולכין מן העולם ועוד הקבוץ רִיבְיָין תר"י א' שמות כ"ב, כ"ד תר"י א' ובי לויק' כ"ה, ל"ז.

רבך (= רְבִיכָה מל"מ מֻרְבֶּכֶת בל"ע ربيكة mit Oel eingerührte Speise) בגמ' דמסכ' תמיד (כ"ח:) א"ר ירמיה להחם[4] חמין[5] לרבוכה פי' מן (ויק' ו', י"ד) מרבכת תביאנה. במגילת איכה בכה תבכה בלילה: למה בלילה שלא היה קולן הולך ביום מקול תרבוכות היום — (א"ב בנו"ג לפי שאין קול הולך אלא בלילה). *[אחי"ה ובתמיד הגי' לרביכה וכ"ה במנחו' פ"ט. אבל כפי' רגמ"ה ורש"י וברש"י כ"י (בש"ס ווילנא) רבוכה עש"ה. ירו' פסחים פ"ב דכ"ט: יכול יצא ידי חובתו ברביכה. ירוש' סנהד' פי"א ד"ל: שליש לרביכה. תרגו' מרבכת: רביכא וכ"ה בתרג' דה"י א' כ"ג, כ"ט. והרמב"ם פי' רביכה מרובה בשמן וקלוייה בו וכו'. והוא מענין ל"ע הנ"ל. וי"מ רבוכה חליטה במים רותחין ושתי דעות נזכרו בעיקרי התלמוד — רביכה בכ"י תוספת' זבחי' רפ"ז צ"ל רבוכה עיי"ע] —

רְבַל (אתפעל מירבל מהשם ארבלא פי' כברה sieben) בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ט.) מירבל הוא דרבילא ביה כבר פי' בע' ארבל. *[אחי"ה בע' ארבל ב' בח"א, רס"ח הבאתי זה הציון ברמיזה על פי' רבינו ושם העירותי שלא הביא ושלא פי' זה המאמר בע' ארבל ואולי כיון על ארבלא וש"נ הציון ב"מ כ"ו: ע"ש וכן הביא רש"י בחולי' זה הציון מב"מ ע"ש ובנו"ג מירבל הוא דרביל וכפי' רגמ"ה גרס מירבל הוא דקא רביל ופי' ע"י כוברין עש"ה] —

* רַבַּמִי וְרַבַּסִי (שני אמוראים וקטוע מן רב אמי ורב אסי) בע' רבע א' הביא רבינו בגי' דפ"ר מבורכות י"ד. רבמי ורבסי וכ"ה בירוש' ע"ז פ"ה דמ"ה. שאל . . . לרבמי ולרבסי, ושם מ"ה: רבמי סליק עם ר' יודן נשיאה לחמתא. שהש"ר פי' מי זאת רבי ברכיה בשם רבסא ופי' מ"כ לשון קצר ר' אסי.

* רוֹבָן כפרה פי"ב מ"ח עיי"ע כש ומ"ש בח"ד, שמ"ט.

* רִבּוֹן, רִבּוֹנָא (פי' בל' תרג' כמו ארון Herr) וכתב המתורגמן כל אדוני מתורגם בל' יחיד אם אדוניו (שמות כ"א) אם רבוניה, בי אדוני (בראשי' מ"ד) בבעו רבוני וכל אדוני מתורג' בל' רבוני חוץ מן שמענו אדני (בראשי' כ"ג, ה') שתרג' רבננא ועיי' עוד דוגמאות שם ובעמת"ר ללעוי. וכ"ה בתרג' לאדון (בראשי' מ"ה, ח') לרבון ב"ר ספצ"ג, והרבה פעמים רבונו של עולם ובר"ת רבש"ע ד"מ ברכות ד', ז', י': ל"א: ל"ב. ושם: שבת ל', פ"ח: עירו' י"ח: כ"א: יומא ל"ו: פסחי' ק"ח: מכו' י', סנהד' ק"ב, ק"ו: ק"ז. יבמו' ע"ז. צ"ו: כתובות ק"א: ב"ב ח', י': מנחו' נ"ג. חולי' ס': ולנקבה רִבּוֹנְתָּא תרג' משלי ל', כ"ג בכינוי תרג' בראשי' ט"ז, ח', ט'.

---

[1]) ובח"א, ט' נדפס בטעות ראבון אבון שמו וצ"ל ראבין אבין שמו. [2]) ובנו"ג בר סלא. [3]) ובנזיר רבינא. [4]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשרפ"ע לחם ובנו"ג א"ר יהודה. [5]) בכ"י ק"ט תמיד וכ"ה בעיקרי התלמוד.

* רַבָּן (שם כבוד לנשאים מבית הלל בא״י, ובבבל שם כבוד לראשי ישיבות רַבָּנָא פי׳ ארונינו ומורינו (Hauptlehrer, Rabban הראשון המכונה בשם הכבוד הזה היה בן בנו של הלל רבן גמליאל הזקן וכתב מהרז״ף בד״מ צד 58 הטעם לפי שהוא היה הראשון אשר ישב יחידי בראש הסנהדרין בלא אב״ד בצדו ולכן נקראו לו רבן כלו׳ ארונינו ור״י ברילל נ״ע במה״מ צד 51 נתן טעם אחר ע״ש. בזה השם הכבוד יפואר ג״כ רבן יוחנן בן זכאי אף כי לא נזכר מפורש שנקרא בשם נשיא אבל הוא היה בלי ספק הגדול שבדור וגם ממלא מקום הנשיא כידוע רק רבי או רבינו הקדוש אעפ״י שהיה נשיא לא נקרא בשם רבן עיי״ע אביי ומ״ש. וראשי גליות וראש חכמי הישיבות בבבל נקראו רַבָּנָא (וכ״ה בל״ס) פסחי׳ קט״ו: רבנא עוקבא ועיי׳ יתר ציונים בע׳ אביי (ח״א, ד״ח:) וזה הכנוי נתן לרב אשי שנקרא רבנא אשי כתובו׳ כ״ב. מר בריה דרבנא יבמות כ״ב. וכ״ה מר בריה דרבנא בכ״י ש״ס בסנה׳ ק״ו: ובנו״ג מר בריה דרבינא. ועוד נקרא רַבָּן בזמן מאוחר לרב ומורה סתם ירוש׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ו. חד בר נש זמין רבן וכו׳, ירוש׳ ב״מ ספ״ב ד״ח ע״ד רבן דמך וכו׳. תינוקות של בית רבן עיי״ע בית רבן ח״ב, פ״ג ע״ש והקבוץ רַבָּנִין שבת כ״ג: סנהד׳ ק״ו: ליהוו ליה בנין רבנין, ירוש׳ סנהד׳ פ״י דכ״ז ע״ד אילין רַבנין עיי״ע אפיקורום (ח״א, (רל״ג:), ירו׳ מעשרו׳ ספ״ה דנ״ב רע״א חברון דרבנין, ב״ר רפס״א שתי כליותיו כמין שני רבנים, שהש״ר פ׳ צווארך נאוו לחייך בתורים (שה״ש א׳, י׳) אילו הרבנין, ובלא״ר רַבָּנָן פי׳ חכמים מגילה ב׳. אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקינו אכנה״ג, יומא ס״ט: ורבנן היכי עבדו הכי ועקרו תקנתא דתקין משה, גיטי׳ ל״ז: לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן, חולי׳ ס״ד: מדרבנן, עירו׳ כ״ג סע״א כמה פעמים אי׳ רבנן, ובירוש׳ מורגל מיליהון דרבנן אמרי עיי״ע מל ח׳ וש״נ ג״כ כל מנא הא מילתא דרבנן אמרי. ירוש׳ יבמות פ״ד ד״ה: על דעתיה דרבנן, ושם ד״ה סע״א וירוש׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ח ע״ד רבנן דאגדתא. רבנן דקיסרין ונזכרו בירו׳ צ׳ פעמים עיי׳ מבה״י למהרז״ף צד קכ״ג ושם ע״ב נסמן רבנן דתמן והם החכמים דבבל ע״ש הציונים. רבנן סבוראי עיי״ע סבר (ח״ו, י״ד) ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה: ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב רע״ד רבנן דרומאי עיי״ע דרום ח״ג קנ״א: ויק״ר פ״כ רבנן דרומא צ״ל דדרומא וכדאי׳ בתנחו׳ אחרי סי׳ ג׳, שבת כ״ג: קידושי׳ י״ג. ההוא מרבנן, צורבא מרבנן עיי״ע צרב וש״נ. קידושי׳ ל״א: תנו רבנן והרבה פעמים בר״ת ת״ר עיי״ע תני. והשם המופשט רַבָּנוּת פי׳ לשון אדנות פסחי׳ פ״ז: או לה לרבנות וכו׳, הנהיג את עצמו ברבנות, ועיי׳ סוטה י״ג: אבות פ״א מ״י ושנא את הרבנות, במד״ר פי״ד כשיעקב גזר שתהא רבנות לאפרים וכו׳ ועיי׳ תר״י א׳ לבראשית מ״ג, ל״ג כהלכת רבנותיה, לבמד׳ י״א, כ״ו איטמרו למיערוק מן רבנותא ועוד כמה פעמים בתרג׳ כ״י אצל הח׳ לעווי.

* רַבָּנַאי (שם אמורא דבבל) ברכות כ״א סע״א ל״ח: חולי׳ ע״ו: ב״מ כ״ז, אבל בכ״י ש״ס גרס דרבינא וכ״ה בכ״י ש״ס בב״מ ב׳. במקום והא אמר רבנאי וכן גרס ר״ח שם רבינא וכן הגיה המהרש״ל עיי׳ ד״ס במקומו. ביצה ט״ו סע״ב רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזאה. סנהד׳ ע״ד רע״ב רבנאי אחוה דר׳ חייא כה״ג בכ״י ש״ס ובילק׳ ואתחנן ר׳ תתל״ח ובברכות כ״א: ובכתובות כ״א רע״ב ובכתובו׳ נ׳: אי׳ ר׳ בנאי.

* רַבַּסִי עיי״ע רַבַּמִי.

רבע (= רְבִיעִי; der, das Vierte רְבִיעִית ¼ Log רְבִיַע = der 4te Theil = רוֹבַע מל״מ רֹבַע) בס״ג דפ״ק בפסחים (י״ח:) רביע בקודש פסול פי׳ „הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו (חגי ב׳, י״ב) שנגע בו שרץ ונגע בשר זה בכנף בגדו הטמא[1] ונגע עוד הבשר בלחם או בנזיד או ביין או בשמן ונגעו אלו אל מאכל[2]) נמצא הכנף של בגדו שנגע בשרץ ולד[3]) ראשון והבשר שנגע בכנף ולד ב׳ והלחם והנזיד שנגע בבשר ולד ג׳ ויין ושמן שנגעו באלו ולד ד׳ ושאלם היקדש כלו׳ היפסל, פי׳ זה בסוף (סוטה ירושלמי)״ [4]) [צ״ל בסוף פ״ה דסוטה ירושלמי] (דף כ׳:). פ״א בע׳ בשר. בפ׳ במה מדליקין בגמ׳ על ג׳ עבירות (שבת ל״א סע״ב) רביעית דם נתתי בכם וכו׳, בר״ג דסוטה (ה׳ סע״א) ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קימעא עוכרתו אדם שאין בו אלא רביעית אחת על אחת כמה וכמה פי׳ הוא הדם הצלול שבלב שממנו משתית הלב

---

[1]) כ״ה בכ״י ה״ב ודפ״ר ופי׳ ר״ח אבל בשרפ״ע של טמא. [2]) כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״ר ובפי׳ ר״ח אל כל מאכל ובשדפ״ע אלו המאכל. [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ודפ״ר. [4]) הועתק מפי׳ ר״ח בפסחים י״ז. וגם הוא הוא מציין אחרי שהרחיב דבורו כפי׳ הנ״ל והוסיף לו כאלה רבות וז״ל ומצאנו בתלמוד א״י בסוף מסכת סוטה קרוב לזה הפי׳ מיהו פירשנו מה שקבלנו וכתבנו מה שמצאנו תמן אמרו שתי שאלות שאל חגי הנביא וכו׳ ע״ש הרי שכיון ר״ח על ירושי׳ סוטה פ״ה ד״כ: וצ״ל בסוף פ״ה דסוטה ורבינו נגרר אחר טעות הסופר.

אין בו אלא משקל כ"ה [1]) סלעים [2]) שהוא רביעית לוג [3]). ירושלמי בר"פ המוציא יין (פ"ח ד"א.) רביעית של תורה [4]) אצבעיים על אצבעיים על רום אצבע ומחצה ושליש אצבע. רביע בקרקע ורביע במעות (ב"ק ט'. ב"ב ק"ז.) כבר פי' בע' ויתר. בפ' הניזקין (גיטין נ"ה: במשנה) בי"ד של אחריהם אמרו הלוקח מסיקריקון נותן לבעלים רביע. גמרי' (שם נ"ח:) אמר רב הונא [5]) רביע בקרקע שהוא רביע במעות פי' כגון שקנה מסקריקון שדה ארכה ת' אמה בש' דינרין מחזיר לבעלים פ' אמה נשאר ביד הקונה ש"כ אמה רביעם פ' אמה דמי כל פ' אמה ממנו ע"ה דינר נמצאו פ' אמה בע"ה דינר רביע הקרקע הנשאר בידו של קונה שהן רביע נמי במעות שקנה בהן כל השדה ושמואל אמר רביע בקרקע שהן שליש במעות פי' כשמחזיר הלוקח לבעלים ק' אמה שהם רביע של כל השדה נשארו ביד הקונה ש' אמה בש' דינר דמיהם לפי מה שקנה מאה דינר בכל מאה אמה ונמצאו מאה אמה שלוקח בעל השדה דמיהן ק' דינר שהן שליש המעות שקנה בהם השדה במאי פליגי רב הונא סבר נכי חומשא זבן כלומר מוזיל סיקריקון [6]) מה ששוה חמשה בארבעה אותו שהוזיל הסקריקון מחזירו לבעליו ושמואל אמר נכי ריבעא זבין וכן הפי' אחד הוא שכבר ביארנו חשבון אחד רב הונא סבר מחזיר חומש בקרקע או רביע במעות קסבר נכי חומשא זבן פי' מה ששוה מנה קנה בשמני' כשנותן לו עשרים נמצא שנותן לו רביע הפי' שקנה בהן קרקע שהן רביע הקרקע שנשאר בידו ושמואל סבר נכי ריבעא זבן פי' שקנה בע"ה מה ששוה מנה הלכך נותן לבעל השדה כ"ה שהן דמי רביע כל השדה שקנה ושליש המעות שנתן לסיקריקון ומותבינן על שמואל זו משנה הראשונה בית דין של אחריהן אמרו וכו' עד רבי הושיב בי"ד ונמנו שאם שהת בפני סיקריקון י"ב חדש כל הקודם בהן זכה ונותן לבעלים רביע בקרקע ורביע במעות קשיא לשמואל שאמר שהן שליש במעות ופריק רב אשי כי תניא ההיא מתנית' רביע במעות לאחר שבאו מעות לידו של בעל השדה כגון שקנה ת' אמה בש' דינר ונתן גם לבעלין ק' דינרים נמצאו ק' דינרים רביע במעות שנתן הלוקח לסיקריקון ולבעלים דדמי שדה זו שהיא גבי דמי רביע הקרקע כל ק' אמה בק' דינרים והלכתא כרב אשי דהוה בתרא ומתרץ מתניתא אליבא דשמואל דהוא רביע בקרקע ושליש במעות שלקח הסיקריקון. בפ' גט פשוט בגמ' כתוב בו זוזין מאה (ב"ב קס"ו:) בפ"ק בכריתות (ח'.) אם אלין הלילה עד שיהו בדינר [7]) וכו' עד עמדו קינין בו ביום ברבעתים פי' „היינו חצי דינר כסף ולא משום הכי קרי רבעתים דליהוי רביע אלא שבלשון הברייתא ובלשונן קורין לחצי דינר רבעתים דהשתא נתזלזלו בפחות מה שאמרו ולהכי נשבע ותיקן שלא יתאחרו שם היולדות ויתבטלו מפריה ורביה" [8]) פ"א רבעתים ב' רביעים של סלע שיבאו ב' דינר כמו שנשבע [9]). בפ' עושין פסין בגמ' ר"א אומר (עירו' כ"ג:) איכא בינייהו ריבועא דרבנן פי' ריבועא דרבנן [10]) דמפרש באידך פרקין (שם מ"ט:) עגולות דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס וחכמים אומרים מרובעות בטבלא מרובעת כדי שיהא נשכר את הזויות לר' אליעזר דאמר אם היה אורכה יותר על ב' ברחבה אפי' אמה אחת אם היא מרובעת לא שרי לטלטולי בה דכי משחת לה באלכסונא מזוית לזוית אשתכח טפי משנים ברחבה כר' חנינא בן אנטיגנוס דאמר זה יהיה לכם גבול לזה אתה נותן פיאות ואין אתה נותן פיאות לשובתי שבת ואילו ר' יוסי דאמר אפי' ארכה בב' ברחבה מרובה דיליף ממשכן דהוה ארכו מאה ורחבו נ' שנמצא ארכו מרובע כב' ברחבו אע"ג דאלכסנון טפי מן ב' ברחבן

---

[1]) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכן מוכח מתוספו' ובדפ"ע כ"ח. [2]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכן מוכח מתוספו' ובדפ"ע כספים. [3]) זה הפי' שייך לר"ח כדמוכח מפיי התוספו' סוטי' ד"ה אדם. ובגליון הש"ס ווילנא הביא ברית שלום על התורה פ' כי תשא הוכחה טובה כי רביעית הלוג הוא כ"ה סלעים ע"ש. ורש"י פי' בסוטי' אדם שאין בו אלא רביעית אחת שברביעית דם הוא מתקיים ע"ש וכן מוכח אמיתת פירושו משבת קכ"ט סע"א לא ליתיב היכא דכריך זיקא דילמא שפי ליה אומנא ומוקים ליה ארביעתא וכו' ע"ש פירש"י וזו הראיה הביא ג"כ בעיקרי התלמוד לחיזוק פירש"י ועוד ממה דאי' בפי' המקשה דם חיי האדם תלויים בו שבכך מתקיים נפשות שתים מת דבר שמיתה באה על ידו דהיינו רביעית ועיי' חולי' ע"ב. בפירש"י. [4]) בנו"ג במה הוא שיעורו של כוס. [5]) בנו"ג אמר רב. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [7]) בנו"ג עד שיהיה בדינרין. [8]) הועתק מפי' רגמ"ה לב"ב ודבור אלא שבלשון הברייתא וכו' לי' בפי' רגמ"ה ב"ב אבל אי' בפי' רגמ"ה בכריתות ורבינו הרכיב שני פירושי דרגמ"ה ביחד. [9]) וכשני פירושי הערוך אי' בפירש"י לכריתו' ע"ש, ורשב"ם בב"ב פי' ברבעתים ברביעית דינר שני תורין ברובע דינר . . ודכוותה אשכחן במס' מעשר שני (פ"ב מ"ט) בי"ש אומרים בריבעא כסף ובריבעא מעות דהיינו ריבעא דינר ע"כ (בנו"ג בשינויים עש"ה). ורש"י ביומ' נ"ה סע"ב ד"ה ונברור פי' הרובע חצי דינר צורי שהוא ארבעה זוזי מדינה ע"כ ויפה העיר בעל עיקרי התלמוד וז"ל ונראה מפי' (ר"ל מפירש"י) כי לכך נקרא רבעתים רובע א' ליונה ע"כ. [10]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובד"ש ובריי"ף ובר"א"ש ובריטב"א ובספר מפתח לר"ן ובפי' ר"ח (ומו"ל בש"ס ווילנא לא עשה יפה להגיה כגי' הספרים שלנו ריבעוה דרבעוה רבנן.

שרי כרב אחא דאמר המעביר ארבע אמות ברה"ר איני חייב עד שיעביר הן ואלכסונן ואמר רב פפא בדיק לן רבא עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' מי בענין הן ואלכסנון או לא ופשיטנא (מיהא) [מי הא] דתני רב חנניה כזה יהו כל שובתי שבת ובהא אסיקנא הלכה כר"ע והלכתא כר' יוסי ותרוייהו לקולא דאפי' אריך וקטין ואפי' לא יש בה (לא)[1] שומרה ולא בית דירה שרי"[2]). בפ' שני באהילות (מ"ז) רובע עצמות שנדקדקו ואין בכל אחד ואחד עצם כשעורה. בס"פ כה"ג ונזיר (נזיר נ"ג:) חצי קב עצמות אין רובע עצמות לא היכי דמי אילימא דאית בהו עצם כשעורה תיפוק לי משום עצם כשעורה אלא דאקמה אקמוחי. בפ' כ"ה בכלים (מ"ד) הרובע וחצי רובע נטמא הרובע לא נטמא חצי הרובע פי' חתיכת עץ יש בה שני מדות בחפירה האחד מחזיק רובע הקב והשני חצי רובע אם נטמא אחד מהן לא נטמא האחר. בר"ג דפ' היה קורא (ברכות י"ד.) רבמי ורבסי[3]) טעימי עד רביעתא. פי' גאון מטעמת זו אין בה בליעה כל עיקר אלא טועם ומשליך ואין צריך ברכה לא לפניו ולא לאחריו ודאי לא פירש בכל טעימה וטעימה כדי רביעית או ביום כולו בכמה פעמים עד כשיעור זה ומן הכלל למדנו דאכילה ושתיה הוא דקביל עליה והוא לא קא אכיל ושתי אבל הנאה לא קביל עליה אע"ג דקא מתהני אין בכך כלום הִלכך טועם ואין בכך כלום ורבמי ורבסי דהוו טעימי עד רביעתא אם תאמר כך היה מעשה שכל זמן שהן מבקשין לטעום מכניסין רביעית לתוך פיהן הרי אין צריכין לכל כך כי פחות מכך הרבה מאוד בבאו אל הפה הרי הטעם נודע אלא ש"מ שאין טועמין ביום תענית כלום מכל המינים בכמה טעימות אלא עד רביעית אבל יותר מכאן לא ואין זה מותר עד שיהא מתכוין מעיקרא לטעום שהוא נזהר מבית בליעתו שלא יכנס בו כלום[4]). בפ"ק בקדושין בגמ' נכסים שאין להם אחריות (כ"ו:) לקח בית רובע סמוך לירושלם. פי' הלך וקנה שדה בית זריעה רובע הקב.[5]) *[אחי"ה רובע בכל מקומות הנ"ל ועוד עיי' באהלו' פ"ב מ"א ומ"ז והלאה תוספת' ב"ב ספ"ה תוספת' מקואות ספ"ו ועוד זולתו הוא בל"מ רֹבַע ובל"ס רוּבְעָא וכ"ה בירוש' חלה ספ"ב דנ"ח ע"ד קביא באתרהון רוּבְעַיָא אזדרעון. ועוד הקבוץ רְבָעִים חלה פ"א מ"ד פחות מחמשת רבעים בתבואה, שם פ"ב מ"ו חמשת רבעים קמח, ירוש' פסחים פ"ב דכ"ח. ארבעת רבעים. רביעית היינו רביעית לוג תוספת' ידים רפ"א מי רביעית נוטלין לידים וכו', והקבוץ רְבִיעִיּוֹת סוטה ה'. עיי' לעיל בערוך וכן באיכ"ר פ' איכה יועם: אלו שתי רביעיות של דם וכו'. רִבְעָה פי' חלק רביעי ובמספר הזוגי רִבְעָתַיִם פי' כמו ארבעתים בל"מ (ש"ב ד', ו') כריתו' ח'. י': ב"ב קס"ו רע"ב עיי' לעיל בערוך. וכן בל"ס רִיבְעָא (כמו רֶבַע בל"מ) גיטי' נ"ח: נכי ריבעא עיי' לעיל בערוך, כריתות י': ריבעא דפרוטה ובל' תרג' בל"נ רבעת קבא תרג' מ"ב ו', כ"ה; רבעות הינא תרג' במד' ט"ו, ד'. ה'. ומספר סדורי רְבִיעִי בתרג' רְבִיעַי, רְבִיעַאי (בל"ס רְבִיעָיָא) והקבוץ רְבִיעִין (תרג' מ"ב י', ל') רְבִיעָאִין (שם ט"ו, י"ב). ועוד רִיבּוּעָא עירו' כ"ג: פי' יפה יפה בערוך הנ"ל והוא בל"מ רָבוּעַ בלשונינו Quadratur הפכו עיגולא סוכ' ח'. עיגולא דנפיק מגו ריבועא ריבועא דנפיק מגו עיגולא ע"ש כל הענין עם הציורים ברש"י ותוספו'. זבחים ס"ב. ושם: ק"ח סע"ב, ק"כ. יסוד וריבוע כלומ' המזבח היה מרובע. עירו' נ"ו. בא לרבעה מרבעה בריבוע עולם נותן צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם ומפורש שם בגמ'. אבל בירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג מרבעה ריבוע עולם כדי שיהא מערבה למערבו של עולם ובתוספת' עירו' רפ"ו (ה') מרבעה כריבוע עולם . . א' ר' יוסי אם אינו יכול לרבעה כמין העולם ירבעה כמין תקופה וכו'. וממני בינוני פעול מרובעת ירוש' עירו' פ"ב ד"כ. הפכו עגולה, ירוש' מעשרו' ספ"ה דנ"ב. אין מְרוּבָּע מששת ימי בראשית . . מרובע באוכלין אין מרובע בבריות ועיי' ירו' נדרים פ"ג דל"ז ע"ד, ירוש' שבועו' פ"ג

---

[1]) לי' בדפ"ר וכ"י וכן לי' בפי' ר"ח. [2]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח במקומו בש"ס ווילנא. [3]) כ"ה בדפ"ר עיי"ע רבמי ועתה מצאתי כזו הגי' בכ"י ש"ס מינכען בהגהה א"י"ד רבמי ורבסי וכ"ה גם בפסקי הרי"ד וכדאי' בד"ס במקומו ונעלם מעיניו שכ"ה הגי' בערוך דפ"ר ובנו"ג רב אמי ורב אסי. [4]) זה הפי' הוא עפ"י פי' ר"ח שהובא בראשונים ועיי' תשי' הרשב"א ח"א סי' רס"ז מ"ש בשם רה"ג ועיי' בחי' הרשב"א בסוגיא ופי' ר"ח הובא בקצור בתוספו' והרא"ש ותוספי' הרי"י חסיד ובטור או"ח סי' ר"י וסי' תקס"ז עש"ה. [5]) ובענין בית רובע עיי"ע בח"ב, פ"ג ושם שורה א' מלמטה אי' בט"ד Quadratellen 101 וצ"ל Quadratellen $110\frac{1}{4}$ וזה רבות בשנים כתב לי החי' ר"י לעוויזאהן בשטאקהאלם וז"ל יש להתפלא על סוף דברי הערוך בעי' בית רבע במה שאמר בית רבע מאה אמה וארבע אמה וששית אחת והוא י' אמות וחצי על י' אמות וחצי ויתר מעט אבל אם תחשוב תראה שהמספר $10\frac{1}{2} \times 10\frac{1}{2}$ עולה להמנין $110\frac{1}{4}$ ולא להמנין $104\frac{1}{6}$ ע"כ נ"ל שטעות הדפוס נפלה בסי' הערוך וצ"ל י' אמות וחמישית על י' אמות וחמישית ואז תמצא שהמספר $10\frac{1}{5} \times 10\frac{1}{5}$ עולה להמנין $104\frac{1}{5}$ וזאת מעט יותר מן $104\frac{1}{6}$ עכ"ל אבל במחי"כ טעה בחשבון כי $10\frac{1}{5} \times 10\frac{1}{5}$ עולה להמנין $104\frac{1}{25}$ וזאת מעט מן $104\frac{1}{6}$.

דל"ד ע"ד ועיי"ע קלקי. ירו' נדרי' שם: ירבענה הוא, ירוש' שבועו' שם: ירבעונה הוא — ירוש' סוטה פ"ה ד"כ: מאן דמרבע ארבע גרבין בעי אשיתסר] —

רָבַע (טל"מ קרוב לשרש רָבַץ lagern, בֵּי מַרְבַּעְתָּא Lagerplatz, Aufenthalt) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) וחזינן (א') [צ"ל בי] [1] דכוכבא. ובי [2] מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא (שם ע"ג:). ויברך הגמלים (בראשית כ"ד, י"א) תר"י (א') וארבע גמליא. ברכות שדים ורחם (בראשית מ"ט, כ"ה) תר"י (א') ומעיא דרבעא בגויהון. *[אחי"ה בנו"ג מעיא דרבעת בהון, תרג' ירו' רובץ (בראשית מ"ט, י"ג) מַרְבַּע, וכן רובץ (שמות כ"ג, ה') רְבִיַע ועיי' יתר דוגמאות בתרג' רבץ במתורגמן ובעמת"ר ללעווי. וכן שבועו' כ"ב: ואריא הוא דרביע עילווה, ירוש' ברכות פ"ח די"ב: את רביע והוא קאים.. הוא רבע ואת קאים. ירוש' תענית ספ"ב דס"ו. רביעין על מעיהון ולא ידעין דהיא תעניתא. ב"ר פ"ז רביע ואנא מודע לך קהל"ר פ' כל הדברים: רבע ליה עלרגליו. אפעל ב"ק קי"ד. ארבעית לי אריא אמיצראי. ירו' ביכורים פ"א דס"ד. ארבעיה על ספסלא. ירו' יבמות פ"ד ד"ו. אנא בעי מרבעתה עד דלא תצנן. במד"ר פי"ט ארבעיניה דילקי. והשם ריבעא בל"ס רְבָעָא בל"מ רֶבַע (תהלים קל"ט, ג') פי' רביצה. ירוש' שבת רפ"כ די"ז ע"ג הוות ריבעה בבי מדרשא והון פרסין קילעיה תרג' רבעי (תהלים הנ"ל) רַבְעוּתִי. והשם המופשט תוספת' ב"ק פ"א רביעה.. בעיטה כגי' כ"י אירפ' ובנו"ג רביצה וכ"ה בסמוך בתוספת' בכ"י עיי"ע רבץ ב'. והקבוץ רְבִיעִיּוֹת פי' מחנות ואוכלסין במ"ר פ"ב רבע (במד' כ"ג, י') הרביעיות שלהן מי יוכל למנות אוכלוסין ועיי' ג"כ מה שכתבתי בספרי על העתקה פרסי' לריב"י טאווס (צד 146) שתרג' שמרוני וע' זקנים ורס"ג כולם העתיקו ומספר = ומי ספר וכדאי' במדרש הנ"ל. וגם בתורת שמרונים כתיב בפירוש ומי ספר מרבע ישראל. נדה ל"א. מלמד שהקב"ה יושב וסופר את רביעיותיהם של ישראל עיי' פירש"י. ועוד השם מרבעתא ב"ב הנ"ל ופי' רגמ"ה בי מרבעתא דכוכבא בית רביצת הכוכב] —

רָבַע (פי' מענין הקודם כמו רָבַץ ובפרט ממשגל הבהמה belegen ועוד רְבִיעָה מירידת הגשם שהוא כבעלה של ארץ Regenfall) בריש סנהר' (ב'.) הרובע והנרבע פי' [3] רובע בהמה זכר הבא על האשה כדכתיב (ויקרא י"ח, כ"ג) ואשה לא תעמוד לפני בהמה לרבעה, נרבע בהמה שרבעה אדם. בפ' אחרון בפאה (פ"ח מ"א) ובפ"ק בתעניות בגמ' עד אימתי שואלין (ו':) ובר"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ כ"א:) [4] ובזיתים סשתרד רביעה שנייה. בתוספת שביעית בפ' אין [מחללין] (ספ"ז) [5] רשב"ג אומר גשמים שירדו ז' ימים זה אחר זה ולא פסקו יש בהן כדי רביעה שנייה. ובס"ג דפ' קונם יין (נדרים ס"ג.) גשמים שירדו שבעה ימים זה אחר זה אתה קורא בהן רביעה ראשונה שנייה ושלישית כמאן כר' יוסי פי' כל הגשמים שיורדין במרחשון עד יום י"ז נחשבין רביעה ראשונה למה אם רביעה שתרד ביום י"ז היא ראשונה כל שכן קודם לכן מי"ח ועד כ"ג היא בינונית ומכ"ר ועד ר"ח כסליו היא אפילה עכשיו כשהתחילו הגשמים מחצי יום י"ז וגמרו [6] בחצי יום כ"ד שהן ז' ימים מיום ליום אתה מונה בהן רביעה ראשונה שנייה ושלישית. אמר ר' אבהו (תענית ו':) מה לשון רביעה שרובע את הקרקע כדרב יהודה דאמ' רב יהודה מטרא בעלה דארעא שנא' (ישעיה נ"ה, י') כי כאשר ירד הגשם והשלג וגו' עד והולידה וגו'. *[אחי"ה וכ"ה בירוש' ברכו' פ"ט ד"ד. וכמה גשמים ירדו ויהא בהן כדי רביעה מלא כלי מחזיק ג' טפחים דברי ר"מ וכו'. תוספת' תענית רפ"ב איזהו זמנה של רביעה ר"מ אומר בכירה בשלשה בינונית בשבעה אפילה בשבעה עשר. ירוש' ביצה ספ"ה מדבריות... יוצאות בפסח ונכנסות ברביעה. תוספת' שביעי' ספ"ז מאימתי פורשין משבילין שבשדות משתרד רביעה שנייה. תוספת' תענית רפ"א איזהו רביעה שנייה משתגיעה זמנה של רביעה דברי ר"מ וחכ"א כדי שתרד רביעה שנייה ר' יוסי אומ' כל שתלי ברביעה משתרד רביעה שנייה וכו' ע"ש. ב"מ ע"ה רע"ב ירוש' ב"מ פ"ה ד"י. תוספת' ב"מ פ"ו ימי גריד... ימי רביעה. ירוש' תענית פ"ב דס"ה:

---

[1]) וכ"ה בעי' בזק ובכ"י ק"ט ודפ"ר כי וצ"ל בי ובהעתקת עיקר התלמ' במרבעתא. [2]) בדפ"ר וויניצי' ובכ"י ק"ט כי צ"ל בי. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע בריש גמרא פי' ובכ"י ה"ב בפ' כ"ג פי' צ"ל בעשרים ושלשה ושייך לקודם: הרובע והנרבע בעשרים ושלשה ובכ"י ק"ט לי' וכן לי' בעיקרי התלמוד רק פי'. [4]) ולי' לפנינו. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובעיקר התלמוד ובדפ"ר אי' בתוספת שביעית בפ' אין עומדין וצ"ל אין מחללין ובדפ"ע אחרי' נשמט בטעות בתוספת' שביעית ואי' רק בפ' אין עומדין ונ"ב ברכו' ל"ג! ובהפשב"ע הגיה בפ' מאימתי מזכירין במס' תענית דף ו': [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע נגמרו.

כד הוות רביעתא קדמייתא וכו' ב"ר ספי"ג לא נחתא רביעתא. והפעל תענית ו': דבר שרובע את הקרקע, ירו' ברכו' פ"ט די"ד. שהיא רובעת את הארץ. בפיעל ירו' פיאה פ"ז ד"כ: מכיון שהוא מרבעה היא עושה יותר לשנה הבאה. ועיי' רע"ב בפיאה פ"ח מ"א למה נקרא המטר רביעה — ובענין שכיבה עם בהמה כל"מ אי' עוד בסנהד' ט': פלוני רבעו. נפעל ב"ק מ'. מן הבהמה (ויקרא א', ב') להוציא את הרובע ואת הנרבע. ע"ז כ"ב רע"ב ותוספת' ע"ז פ"ב לוקחין מהן בהמה לקרבן ואין חוששין לא משום רובע ולא משום נרבע, ע"ז שם סוף העמוד רבעה. ירוש' ע"ז פ"א ד"מ. מביא לה זכר והוא רובעה . . . מביא לו נקבה והיא (רובעת) [צ"ל נרבעת] ממנו. תמור' ל': ע"ז כ"ד. ולד הנרבעת אסורה היא וולדה נרבעו. שם מחלוקת שנרבעו. והשם המופשט רְבִיָעה ע"ז כ"ב. כ"ב סע"ב, כ"ג.] —

רבע (= רְבִיָעא הקבוץ רְבִיעִין חתיכות מרובעות של ארז (viereckige Tafeln בפ"ג במדות (מ"ה) ורביעין של ארז על גביהון פי' לוחות של ארז. *[אחי"ה וכ"ה רביעין במשני' שבמשניו' ובש"ס ורביצים ובפי' רע"ב רבועין ופי' חתיכות מרובעות ובתמיד פ"ג מ"ה אי' ורביעית של ארז ע"נ אבל רגמ"ה גרס גם שם ורביעין ופי' קנים של ארז] —

רְבִיעִין (נ"ל מע' הקודם כלי שיר עשוי מחתיכות מרובעות) של אליית (כלי' פט"ז מ"ז) כבר פי' בע' אליית. ובמנענעים ובצלצלים (ש"ב ו', ה') תרג' וברביעין ובצלצלין. *[אחי"ה גזרתו מע' הקודם ובאמת בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד נכלל עם ע' הקודם לזה] —

* רְבַעִי (פי' רביעית) כרם רבעי עיי"ע כרם (ח"ד, ש"ל) וש"נ כל המקומות פי' כרם של שנה רביעית שנטע. מעש' שני פ"ה מ"ד נטע רבעי וכ"ה ירוש' פיאה פ"ז ד"כ: ע"ש.

רָבַץ (פי' זורק מים להשכיב את האבק bespren- (gen die Erde mit Wasser כפ' ג' במכשירין (מ"ד) המרבץ את ביתו פי' הזורק מים בתוך ביתו וכן לענין שבת (שבת צ"ה.) אשה חכמה מרבצת ביתה בשבת. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רה"ג בסד"ט 37 ושם עוד פי' המרבץ אלדי ידוש בטיית ונ"ל שצ"ל ירוש מל"ע رش פי' זורק את הבית במים besprengen (ועיי"ע רבצל) וכנ"ה בשבת שם המכבד המרבץ, הרוצה לרבץ את ביתו וכו' וכן בירוש' שבת פ"ז ד"ט סע"ד. ושם ספ"ב ד"ה ע"ג וספט"ו דט"ו: נמצאת מרבצת את ביתה בשבת, ירוש' ברכות פ"ו ד"י ע"ד המרבץ אלינתות בתוך ביתו, תוספת' טהרות ספ"ה (המרביץ) [צריך לו' המרבץ] את ביתו במים טמאים, תוספת' ע"ז פ"ד (ה') לא ריבצתי עליהן את המשקין, ירוש' פיאה פ"ד די"ט. המרבץ שדהו, ירו' שביעי' ספ"ב דל"ד: וירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג מרבצין בעפר לבן בשביעית אבל לא במועד, ירוש' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד איתחמי מְרַבֵּיץ ליה — מרביצי' ביתיה תר"י ב' ילידי ביתו (בראשי' י"ד, י"ד) ט"ס וצ"ל מרביי'ג' ביתיה כדאי' בתר"י א' — ובהשאילה אי' בפסיק' רבתי רפל"ז באותה השעה קורא הקב"ה לרוח צפונית ולרוח דרומית אומר להם באו כבדו ורבצו לפני אפרים משיח צדקי בכל מיני בשמים של ג"ע ולזה המאמר כיון בעל הילק' בשה"ש ר' תתקפ"ח (דף קע"ט סע"ג) ושם אי' בשם פסיקת' רבתי בזה"ל: הצדיקים לעתיד לבוא אינם צריכין לא אפרסמן ולא כל מיני בשמים רוח צפונית מרכבת וזוחלת לפניהם כל מים סמני ג"ע. ונ"ל שצ"ל מְרַבְצת וכדאי' בפסיקת' רבתי הנ"ל כבדו ורבצו. ובענין גזרת המלה נ"ל שבאה מע' רבץ הבא אח"ז היינו זריקה להשכיב את האבק ועוד קרוב להוראת רָבַע ג' בפיעל ע"ש ובפרט הציון מירוש' פיאה פ"ז ד"כ: ואי' עוד בהפעיל תנחומ' חקת סי' ח' במד"ר פי"ט פסיקת' דר"כ צד מ': פסיקת' רבתי פי"ד מרביצין עליה מים וכו'] —

* רָבַץ (מל"מ ענין שכיבה במנוחה lagern, aus- (gestreckt sein חולי' מ'. ע"ז נ"ד. היתה בהמת חבירו רבוצה לפני ע"ז. ירוש' ב"ק ספ"ז ד"ו. ראוהו רבוץ, ירו' ר"ה רפ"ב דנ"ד ע"ד ראיתיו רבוץ בין שני סלעים. ובהפעיל ב"ר ספמ"א עיי"ע רד ט'. פסיקת' רבתי פ"ד הרביצם על פניהם, במד"ר פ"א מהו ויסב (שמות י"ג, י"ח) שהרביצם כדרכי המלכים רובצין על מטותיהן. בפיעל הושאל להרבות תורה שלמדו ברביצה על הארץ לרגלי המורה או יותר טוב נכנה מהשם תרבץ עיי"ע תרבץ א', ובעל תשבי לא ידע פתרונו. תמורה ט"ז. עיי"ע יעבץ (ח"ד, קמ"ד). מ"ק כ"ה. ירו' כלאי' פ"ט דל"ב סע"ב וירוש' כתובות פי"ב דל"ה. ריבץ תורה בישראל וכו'. והשם המופשט רביצה ב"ק ב': תוספת' ב"ק ספ"א (ועיי' ג"כ ע' רבע ב') ירו' ב"ק רפ"א ד"ב. רביצה בעיטה. והתואר רַבְצָן ב"מ ל"ג רע"א רובץ (שמות כ"ג, ה') ולא רבצן ולנקבה רבצנית שם פ'.

רִבְצָל (חמת קטן זורק מי בשמים מפעל רבץ א' Gewürzbeutel) בהכרים פ"כ בכלים (מ"א) ר' יהודה אומר אף הרבצל והמזרה[1]) כל שהן הרי אלו טמאין פי' „כמין חמת קטן ביותר שיש לבשמים ליתן בו הבשמים". *[אחי"ה הועתק מפי רה"ג בסד"ט צד 15 ועיי' ג"כ ע' מזר ג'. ועוד אי' בפי' רה"ג א"ד דובצל ונ"ל שצ"ל רובצל והוא מפעל רבץ וכדאי' בעיקרי התלמוד וז"ל ונראה שהוא מענין רביצה שאמרנו לעיל והוא שזורק מי בשמים מעט מעט רשאש בערבי ע"כ והוא הוא نشّ שהבאתי בע' רבץ לפרש דברי רה"ג. ורשאש رشّاش הוא כלי לזריקת המים.

רבק (= רִבְקָה פי' בל"ע ربقة צמד Gespann ועוד מבואר מל"מ מרבק Krippe עיי' בפנים) בפ' עושין פסין (י"ז:) וביניהן כמלא ב' רבקות של ג' ג' בקר.[2]) בר"נ דפ' כל שעה (פסחי' כ"ו.) ובפ' אלו מציאות בגמ' מצא כסות (ב"מ ל'.) הכניסה לרבקה ודשה כשרה. בפ' הניזקין בגמ' המטמא (גיטין נ"ג סע"א) פרה שהכניסה לרבקה על מנת שתינוק ותדש. פי' רבקה צמד פרות שעומדות ביחד ג' או ד' לדוש. פ"א לרבקה לפטומה מלשון (ירמיה מ"ו, כ"א) עגלי מרבק, ודשה כשרה, בשביל שתינוק ותדוש פסולה הנה כיון שנתכוון לדוש פסולה. ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו', ד') תרג' מגו רבקה. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' מלאכי ג', כ' ועיי' עוד תרג' ירמיה מ"ח, כ"א; נ', י"א; וכתב ר' יונה ן' גנאח שרש רבק וז"ל מרבק هو الموضع الذى تربق به الشاة او العجل بالربق וכו' פי' מרבק הוא המקום אשר שמה יוקשר השה או העגל בחבל ויפה פירש"י בפסחים כ"ו סע"א רבקה קופלא בלעז (copula) שקושרין ארבע פרות ביחד וקרוב לזה פי' בב"מ ובגיטין הנ"ל. ולפי זה יפה פי' רבינו בפי' ראשון צמד וכן מוכח מתוספתי' פרה רפ"ב (א') הכניסה לרבקה ודשה עם אמה וכו' הרי שהיתה קשורה עם אמה וכן פירש"י בגיטי' לנכון רבקה מקום אסיפת הבהמות וקישורן וכו' וזה ג"כ ענין מרבק בל"מ] —

* רִבְקָה בת בתואל הובא בדרושי רז"ל עיי' סוטה י"ג. ב"ר פנ"ח, ס', ס"ג, ס"ה, ס"ו, ע"ה, ק'; ויק"ר פכ"ג, פ"ל; במד"ר פי"ד; שהש"ר פ' כשושנה; איכ"ר פ' היתה כאלמנה ד"ה מעשה בר"י. רות רבה פ"ו.

* רַבְרֵב (מהשם רַב בנין פלפל gross gestellt sein) את פלפל אתרברב עיי' תרג' דה"י א' ט"ו, כ"ב תרג' יסור: מתרברב, תרג' ירוש' א' י"ד, כ"ג מתרברב למימר, תר"י א' שמות ט', י"ז מסתולל אנת מתרברב, תרג' תשנשאו (במדב' ט"ז, ג') מתרברבין, במד"ר פי"ח על מה את מתרברב עלינו וכו' ולפעמים הבי"ת נבלע כמו בל"ס אִתְרוֹרֵב עיי' תרג' ירמיה מ"ח, מ"ב על עמא דיי' אתרורב; תר"י ב' במדב' כ"ד, ז' ותתרורב מלכותיה. והתואר רַבְרְבָא בל"ס רוֹרְבָא והקבוץ רַבְרְבִין דניאל ג', כ"ג; ב', מ"ח, תרג' בראשי' י"ב, י"ז. כ"א; לשמו' ו', ו'. תרג' נשיאים (בראשי' כ"ה, ט"ז) תרג' כהנים (ש"ב ח', י"ח) רברבין וכן הרבה בתרג' וכן בדרז"ל ברכות נ"ז: הא ברברבי הא בזוטרי, ירוש' ברכו' פ"ב ד"ה: ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד רברבייא קומוי וכו' עיי"ע דרום. קהל"ר פ' לשחוק חד מרברי, ב"ר פפ"ט ריבי רברבין פי' כמו רִבְוָן, ויק"ר ספ"ה חובי רברבין . . חובין רברבין. ולנקבה ב"מ כ"ה. נפל בר חברין ברברְבָתָא, ירוש' גיטי' ספ"ה דמ"ז ע"ג באילין רברבתא . . באילין דקיקתא. ועוד התואר רַבְרְבָנָא בל"ס רוֹרְבָנָא תרג' שרים (איכה ה', י"ב) סריסי (אסתר ב', כ"א) רברבנין ועוד זולתו ועיי' דניאל ד', ל"ג; ה', א'. והשם רַבְרְבָנוּתָא תרג' תהלי' י"ב, ד' ולישנא דמטללא[3]) רברבנותא, פסחים ק"ד: רברבנותיה דמר וכו'.

* רַבְּתָא (תואר ונבנה מן רַבִּי פי' המגדל Erzieher) ב"ר רפ"א אמון (משלי ח', ל') רַבְּתָא אמון פדגוג עיי"ע אמון וע' פדגוג. ולנקבה רַבְּתָא וכ"ה בל"ס ב"ר שם אמון (נחמיה ג', ח') אלכסנדריא רבתא. יבמו' כ"א: אמא רבתי עיי"ע כלת. ותואר למלכי אשור רַבְתָנָא עיי' תרג' מ"ב י"ח. י"ט. כ"ח; לישעיה ל"ו, ד'. י'.

רג (בל"ס רַג ובפלפל רַגְרֵג פי' כמו עָרַג בל"מ gelüsten) לא תתאוה (דברי' ה', כ"א) תרג'[4]) לא תירוג וכל מחמדינו (ישעיה ס"ד, י') וכל בית ריגוגנא. *[אחי"ה בנו"ג בט"ס ריגגנא. תרג' תערג (תהלים מ"ב, ב') מרגגא וכן אוה וחמד הועתק כן עיי' המתורגמן ובעמת"ר ללעווי. בינוני רָאֵיג בל"ס רָאֵג תרג' חמד (משלי י"ב, י"ב) ראיג (באיזה דפוסים בט"ס דאית), התאוה תאוה (שם כ"א, כ"ו) ראיג רגתא ובפלפל כל"ס רַגְרֵג אתפעל ואתפלפל תרג' משלי כ"ג, ג' לא תתרגג, ושם י"ג, ד' מתרגרגא נפשיה.

---

[1]) עיי"ע מזר ג' ומ"ש שעיקר הגי' ברל"ת. [2]) בתוספתי' עירו' רפ"ב (א') בהוצי' צוק"מ נדפס בטעות ב ק ש! [3]) כ"ה בכ"י אצל ה' לעווי ובנו"ג דמללא. [4]) כ"ה בדפ"ר ואמ' ובדפ' וויניצ' אי' תרג' ירוש'.

בינוני פעיל ובמקום התואר רָגִיג. רְגִיגָא תרג' ירמי' ג"א, ז'; לאיוב ל"ג, כ' והקבוץ לאיכה ב', כ' עיי"ע לף א'. והשם רְגָגָא, רִיגְגָא, רִיגּוּג, רִגּוּגָא עיי' תרג' יחזק' כ"ד, ט"ז; כ"א, כ"ו; לתהלים ק"ו, כ"ד; שם י', ג'; ע"ח, כ"ט. ל'; קי"ב, י' ועוד רבים זולתו. ובחרוזים שבסוף הערוך לרבינו נמצא כפי גי' כ"י ו"ו ב' ריגוגי עיי' מבוא ח"א, IV. ועיי' סוף אות תי"ו באחרית הדבר. ולנקבה רִיגְתָא (= בל"ס רַגְתָא) עיי' תרג' משלי י', כ"ד; י"א, כ"ג; י"ג, י"ב ועוד זולתו. תרג' תוי (= תאותי) איוב ל"א, ל"ה הא רגרוגי וכו' כ"ה בכ"י ובנו"ג רגוגי, תרג' תאות תהלים י', ג': רגרוג נפשיה] —

רָגָב (שם מקום כמו ארגב (דברים ג', ד') בפרק כל קרבנות (מנחות פ"ה:) שניה לה רגב בעבר הירדן *[אחי"ה וקרוב הדבר שהוא כמו ארגב המקרא ועוד Ραγαβᾶ אצל בן מתתיהו על הקדמוניו' י"ג, ט"ו, ה' וכן תרג' שמרוני במקום ארגב גרס ריגובאה ועיי' מ"ש בספרי על העתקה פרסי' לריב"י טאווס צד 205 והלאה] —

* רִגְבָא (מל"מ רגב בל"ע رَجَب (Erdscholle ויק"ר פט"ז רִגְבַיָּא דטבריה ובקהל"ר פ' עד אשר רגבייה דטבריה. ודרש הגלגל (קהלת י"ב, ו') ורגבי (איוב כ"א, ל"ג).

* רָגַז (מל"מ ענין כעס (zürnen, aufgeregt sein בהפעיל ברכו' ה' רע"א לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצר הרע. ב"ב ט"ז. עולה ומרגיז וכו' עיי"ע שטן. אפעל סנהד' ק"ג: קמאי לא ידעי לארגוזי וכו' תרג' אכעיסם (דברי' ל"ב, כ"א) ארגזינון, התעבר (תהלים ע"ח, ס"ב) ובאחסנתיה ארגיז. תעכסנה (ישעי' ג', ט"ז) מרגזן כאלו כתוב תכעסנה. ובתרגם עוד בפעל תרג' בראשית מ', ב'; מ"א, י'; תהלי' ב', י"ב ועוד זולתו. אתפעל תרג' שמות ט"ו, י"ד. והשם רְגַז, רַגְזָא רוגזא כמו רוֹגֶז בל"מ ולנקבה רוגזיתא, רגוזתא עיי' הציונים אצל ה' לעווי. וכן השם רְגִיז תרג' קהלת ז', ג' תרג' כ"י איוב ה', ב'; ט', כ"ג וזולתו ובירוש' תענית פ"ב דס"ה: ארך אפים רחיק רגיז. והתואר רַגְזָן שבת קנ"ו. קידושי' מ"א. הקבוץ רגזנין שמ"ר פ"ז ולנקבה רגזניתא תרג' משלי כ"א, י"ט כגי' המתורגמן.

והשם המופשט רַגְזָנוּת קידושי' מ"א. רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותו. יבמות ס"ד. מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות.

רַגְיָא (פי' בל"ס משקל (Gewicht, Gewichtmass בס"ג דפ"ק בבכורו' (י"א.) עין יפה בסלע עין רעה במשקל עין בינונית ברגיא אמר רבא הלכתא ברגיא רגיל הכא רגיל הכא והיינו פי' רגיא רגיל הכא ורגיל הכא „כלו' קרוב לזה וקרוב לזה שג' זוזין לא נחסר מסלע אלא זוז ואינו יותר משקל אלא זוז"[1]. — (א"ב תרג' פלס ומאזני משפט (משלי ט"ז, י"א) רגיא ומסחתא[2]) דתריצותא ופי' בינונית ברגיא במשקל פלס כלו' אם תשים בכף מאזנים סלע ובכף אחרת שקל יכריע לצד הסלע אבל אם תסיר מהסלע זוז ותתן אותו בכף אשר שם השקל יהיה המשקל ברגיא ופלס ויהיה שלשה זוזים בכף ושלשה זוזים בכף אחרת). *[אחי"ה ודעתי נוטה לדעת הח' צוקערמאן שהגיה רגי להכא ורגי להכא מע' רג וכן בל"ע رَجّ כלומר נוטה לזה ונוטה לזה כלומ' במאזנים ישאו יחד ורגיא פי' בל"ס פלס ומשקל] —

* רִיגְיוֹן (שם נהר מיטהי) פסיקת' רבתי פ כ כיון שעבר פגע בו ריגיון נהר של אש שגחליו שורפים את המלאכים ושורפים בני אדם . . . ושוב מלאך אחד שנוטל אודות של ברזל ועליהם גחלי ריגיון ומעמידם כנגד המלכים ונגד נגידים כדי שתפול אימתם בעולם. וכ"ה בקצת שנויים בילק' ראובני סוף משפטים כיון שעבר משה מסנדלפון פגע בו רגיון הנהר של אש וגחלים שלו שורפים מלאכי השרת ובו טובלים כולם ויוצאים (התחת) [צ"ל מתחת] כסא הכבוד מזיעות החיות וכו' . ועוד מדה אחת של גליצור שנוטל כמין מחבת של ברזל והוא של אש ומקבל עליה גחלים של אש מנהר רגיון ומעמידה נגד מלכים וכו' כדי שיצילם זיוום ותפול אימתם בעולם ע"כ וכנראה זה הנהר הוא הוא נהר די נור בדניאל ז', י'. וגזרת המלה נ"ל מל' צענד ruc מזהיר rukhsh מאיר וא"כ ריגיון נקרא על אור אשו וזיוו. וכן נקרא בל' צענד זיוו raocanh והוא הוא רגיון[3].

רָגַל (הרגיל מל"מ ענין למד ההלי"ה ברגל והושאל לעשית דבר זה אחר זה sich gewöhnen

[1]) הועתק מפי' רגמ"ה בבכורו'. [2]) בנו"ג מסחא ויותר טוב מסאתא. [3]) ובדרך אגב אעיר כאן על דמיון הפרסיים שלעתיד לבוא המתכות שבהרים יתכו ונהר אש זוחל להרע לרשעים ולהטיב עם הצדיקים עיי' מה שכתבתי בזה במאמרי Escha- tologie במ"ע דמ"ג חכ"א 582.

רְגִילָה (das Geläufige בפ' מי שמתו בגמ' בעל קרי (ברכו' כ"ב.) אבל הוא שונה ברגיליות[1] פי' דבר שהוא רגיל לשנות בו. לא שנו אלא חולה לאונסו (שם סוף העמוד) פי' שראה קרי באונס שלא בתשמיש אבל חולה המרגיל שראה קרי מחמת תשמישו אינו נטהר אלא במ' סאה של מקוה. בר"ג דפ' יש מותרות (יבמות פ"ה:) זו היא מרגילה וזו היא מרגילתו. פי' אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט הואיל והוא פוסלה הוא מחזר אחריה והיא אינה מחזרת אחריו והוא מרגילה שתינשא לו לפיכך נותן לה כתובה אבל שניות מדברי סופרים הואיל והוא לא פסלה וולדה לא פסיל היא מחזרת אחריו ומרגילתו שתינשא לו לפיכך אבדה כתובתה. *[אחי"ה והוא מל"מ (הושע י"א, ג') וכנ"ה ביבמו' שם היא מרגלא ליה.. לא מרגלא ליה. ברכות כ"ב. חולי המרגיל ובריא המרגל ופירש"י המרגיל וממשיך את הקרי עליו שמשמש מיטתו. שם ס': ותרגילני לידי מצוה ואל תרגילני לידי עבירה, שם: שתרגילני בתורתיך וכו', אבות פ"ג מי"ג מרגילין לערוה. אתפעל נדרי' ס"ו: כי היכי דלא לתרגלי למנדר, נתפעל ירו' נדרים ספי"א דמ"ב ע"ד הן מתרגלין לבא דרך סעודה, ירוש' שבת פ"א ד"ג ע"ג שהוא מתרגל עמו בימי טומאתו מתרגל עמו בימי טהרתו. בינוני פעול מרגלא בפומיה וכו' עיי"ע מרגל. בינוני פעיל ועוד התואר רָגִיל פי' מלומד שבת כ"ג: הרגיל בנר וכו', שם קמ"ח: הרגיל אצלו, כיון דרגיל אצלו עיי' ביצה כ"ט: ברכו' מ': הרגיל בעדשים.. הרגיל בחרדל, פסחים ק"ד. הרגיל אומר הרבה ושאינו רגיל אומר אחת. ב"ב י"ב: הרגיל ביין וכו'. בכורות י"א. עיי"ע רגיא. תרג' מהיר (תהלים מ"ה, ב') רגיל'. והקבוץ תרג' איכה ב' כ"א דהוו רגילין וכו'. יומא פ"ז. רגילין במצוה, לנקבה יחידה רגילה כתובות ס"ה. והקבוץ רגיליות ברכות הנ"ל בערוך ובכ"י ה"ב הרוגליות וכ"ה בירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד ובתוספת' כ"י ברכו' פ"ב ובנו"ג שם הרגילות ובכינוי שבת קי"ט סע"א אי רגיליתו וכו'] —

רָגַל (נבנה מהשם רֶגֶל פי' קשר ברגלו den Fuss befestigen הפעיל פי' בפנים) לא עקוד ולא רגול פי' בע' עקד[2]. בפ' העור (חולי' קכ"ג.) המרגיל כולו חיבור לטומאה. פי' אם הפשיטו כדי לעשותו נוד שלם צריך להוציא רגליו מצוארו[3]. בבכורו' בפ' כל פסולי בגמ' בי"ש (ל"ג.) ובגמ' דפ' ולד חטאת (תמורה כ"ד) ת"ר בתוספת' ביצה[4] (פ"ב) אין מרגילין ביו"ט כיוצא בו אין מרגילין בבכור וכו' עד מה שמשביח בעור פוגם בבשר. כרעיו (שמות כ"ט, י"ז) תר"י (ב') רגלוי. וכן תרג' [ירוש'] והקרב והכרעים (ויקרא א', י"ג). *[אחי"ה ועוד עיי' תר"י ויק' ח', כ"א; ט' י"ד. והשם רֶגֶל במספר הזוגי רַגְלַיִם נדה ל"א. הילוך רגלים, ברכות ל"ב רע"א רגליהם של שונאי ישראל, ושם בהשאילה על האבות כסא של שלש רגלים, כסא של רגל אחד. ב"ר פ"ב מאין הרגלים עיי' שם במ"כ. ועוד בהשאילה רגלים לדבר ירוש' סוט' פ"א דט"ז ע"ד, שם ספ"ו דכ"א. ירוש' נזיר ספ"ט דנ"ח. כלומר ראיה לדבר. ברכות ו'. מי רגלים תוספת' שבת פ"ג (ד') מימי רגלים, תרג' אסתר ה', א' מוי דריגלן ועיי' ישעי' ל"ו, י"ב בקרי. ובתרג' רִגְלָא והקבוץ ריגלין ויק' י"א, מ"ב. ירו' שביעי' פ"ט דל"ט רע"א רגלא צלילא וכו', סוכה נ"ג. רגלוהי, ירוש' כלאי' ספ"ט דל"ב ע"ג ריגלוי דבר אינש. והתואר רִגְלַי, רִיגְלָאָה פי' בל"מ רַגְלִי ובל"ם רַגְלָיָא (Fussgänger) תרג' שמות י"ב, ל"ז; לבמד' י"א, כ"א, לירמיה י"ב, ה'; לשופטים כ', ב' והקבוץ שם ט"ו, ח' ריגלאין. ומהשם נבנה הפעל ואפעל ירוש' ע"ז פ"ה דמ"ה. אהן דמרגל זיקא מעיל לרע וכו' כלומר הפשיטו מרגליה כלפי ראשה וכן אין מרגילין דלעיל בערוך וז"ל רגמ"ה בתמור' כ"ד. אין מרגילין ביו"ט לפשוט עור בהמה שלם לצורך מפוח ולהכי קרי ליה מרגילין דדרך הרגלים מתחילין לפשוט עור לשום אותו צ' רך וכו' וכן פירש רגמ"ה בבכורו' הנ"ל וכפי' הערוך] —

* רֶגֶל (פי' מל"מ שלש רגלים (שמות כ"ג, י"ד) Wallfahrtsfest פי' מועד) עירו' צ"ו. פסחי' ח': סנהד' ק"ב. עולה לרגל, יומא כ"א. מ"ט: עולין לרגל, פסחים שם יומא כ"א: עולי רגלים. ר"ה פ"א מ"א ר"ה.. לרגלים, מ"ק י"ט. ר"ה ויוה"כ כרגלים ועוד עיי' ר"ה ד': שבת קנ"ב: סנהד' פ"ט. ירוש' כתובו' פ"ז דל"א: ירו' מעש' שני ספ"ד דנ"ה ע"ג איכ"ר פ' רבתי. ובלא"ר ריגלא סנהד' ז': בכורו' ס'. וב"ק קי"ג. בני ריגלא הפכו בני כלה עיי"ע. תרג' קהלת ג', י"א עולי ריגלאין — ועוד כל"מ לרגלי (בראשי' ל', ל') פי' לסבת או בעבור באי ירוש' ברכות פ"ב ד"ה. ברגליה חרוב

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר בריגליות ובשדפ"ע ברגליות. [2]) עיי' פי' בשבת נ"ד. וירו' שבת פ"ה ר"ז ע"ד ותוספת' שבת רפ"ד (ה'). [3]) ורש"י פי' שהתחיל לחותכו מרגליה כלפי ראשה ומפשיטה. [4]) כ"ה בכ"י ערוך.

וברגליה מתבני, ירוש׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ד נרגל (מ״ב י״ז, ל׳) ריגליה דיעקב וריגליה דיוסף פי׳ בעכורו.

רֶגֶל (בקבוץ רוֹגְלִיוֹת (רוֹגְלוֹת) גפנים נמוכים אשר צעדו עליהם האנשים niedrig stehende Weinstöcke) בס״פ ז׳ [1]) בפיאה (מ״ח) וברוגליות משיעביר ממנה, בכל קרבנות בפ״ח במנחות (פ״ו: אין מביאין מן הדליות אלא מן הרוגליות פי׳ גפנים נמוכים. *[אחי״ה בנו״ג במנחות ובתוספת׳ שם פ״ט ובספרי כי תצא פ׳ רפ״ה ברגליות ופירש״י יין שגדל בגפנים נמוכים ובכ״י רש״י (בש״ס ווילנא) הרגליות ששוכבות ע״ג קרקע לרגלי בני אדם שאינן מודלות ע״כ ועיי״ע דל א׳. ירו׳ פיאה ספ״ז ד״כ ע״ג כל רוגליות ורוגליות אומן בפני עצמו. ובירוש׳ פסחים ספ״ד דל״א: הגי׳ רוגלות. וכן רוגליות פי׳ צעדים שהש״ר פ׳ הנך יפה: מה יונה זו שוגרת רוגליות הרבה וחוזרת לשובכה כך וכו׳, ושם פ׳ צאנה. והתואר רִיגְלוֹתָיָה פי׳ נמוך ירוש׳ ביכורים ספ״ג דס״ה ע״ד אבהו ריגלותיה אתמני וכו׳] —

☜ רגל (?) מסכת ביצה פ׳ המביא (ביצה ל׳.) דדרו ברחקא גדרו בריגלא פי׳ מין עץ שיש בראשו כמו שני ענפים עיי״ע גד שלישי. *[אחי״ה ור״ב היה להזכיר כי גי׳ רבינו היא בדל״ת וכ״ה בע׳ דגל וכן מוכח מל״ע שרשמתי בע׳ גד ג׳ וזה כגי׳ הרי״ף בביצה אבל בנו״ג בביצ׳ ובגליון כ״י ש״ס בשבת קמ״ח. בריגלא אמנם בתוספ׳ שבת שם ד״ה אתקין לנכון בדל״ת] —

☜ רָגַל (מל״מ פי׳ כמו רכל einhergehen zu verläumden ור״ב פי׳ כמו רָגַן) תר״י (א׳) וירגלו אותה (דברים א׳, כ״ד) ותרגינו יתה, תרג׳ [ירו׳] ויחפרו לנו את הארץ (שם כ״ב) ויתרגנון לנא ית ארעא נראה שהשרש הוא תרגן. [*אחי״ה צ״ל שהשרש הוא מְרַגַּן כלו׳ מן רגן והנכון שהוא כמו רכל] —

רְגִילָא (מל״ע رجلة Portulak) בכלל גדול פ״ז בשביעי׳ (מ״א) הרגילה ונץ החלב, ובפ״ט (מ״ה) אוכלין ברגילא עד שיכלו סנדיות [2]) ובסוף עוקצין (פ״ג מ״ב) חוץ מכרישי שדה והרגילה ונץ החלב פי׳ עשב הנקרא פורקקלא ובלשון ערבי שמו רגלא. *[אחי״ה ורה״ג פי׳ בעוקצין הרגילה ככר פי׳ הרגילה היא זרע של חלוגלוגות וכך קורין אותן בטיית בזר רגלה ע״כ ועיי״ע גדגדניות וע׳ חלגלגות ומ״ש בח״ג שצ״ח וש״נ הלעז בורדוליג״ש ובמעריך וירדולאגאש = verdolaga בל׳ אספמיא וכ״ה בעיקרי התלמוד לר״א זכות ובענין פורקקלא עיי״ע חלגלגות ומ״ש ועוד עיי״ע פרפחין] —

* רַגָּלָא ? בע״ז כ״ב: צ״ל דגלא עיי״ע בח״ג, ט״ז ומ״ש.

* רָגַם (מל״מ ענין זריקת אבן steinigen) סוכה מ״ח: רגמוהו כל העם באתרוגיהן, קידו׳ ע׳: נפקו אבתריה למרגמיה ותרג׳ סקל רגם עיי׳ במתורגמן. והשם ריגמא קדושי׳ שם, והשם המופשט תרג׳ רות א׳, י״ז רגימת אבנא ובל״ם רְגוּמָיָא וכ״ה בתרג׳ אסת׳ ה׳, י״ד הב יתיה לרגומנא והתואר רָגוֹמָא תרג׳ איכה א׳, י״ח רגמו רָגוֹמַיָּא גירין למלכא.

* רָגַן (מל״מ קרוב לשרש לון murren) עיי״ע רגל האחרון תרג׳ הרשום שם. נרגן (משלי ט״ז, כ״ח) מבואר בב״ר רפ״כ זה הנחש.. שריגן דברים על בוראו, נרגן (משלי י״ח, ח׳) מבואר בבמד״ר פט״ז דברים שרגנו אחר הקב״ה גרמו להם צרה גדולה. ומזה התואר נקבה ראגנית תנחומא נשא סי׳ י״ב אשה ראגניות צ״ל ראגנית פי׳ אשת מדנים אבל עיי״ע רוטגנית.

* רָגַע (מל״מ ענינו השקט מתנוע ובהפעיל הִרְגִּיַע sich unruhig bewegen) ירוש׳ כ״ב רפ״ג די״ג ע״ד וירוש׳ קידושי׳ פ״ד דס״ה ע״ד בתינוק שאינו מרגיע אבל בתינוק המרגיע וכו׳. והשם רֶגַע חלק קטן מהעת ברכות ז׳. וכמה רגע אחד מחמשת רבוא ושמנת אלפים ושמנים ושמנה בשעה וזו היא רגע, ושם: וכמה זעמו רגע וכמה רגע.. רגע כמימריה, תוספ׳ ברכות רפ״א וירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ב רע״ד והרגע אחת מעשרים וארבע בעת (לעת). תרג׳ קהלת ט׳, י״ב רגגע חדא.

* רְגִיעָה (נראה מל״ע رجعة שטר אמנה Vertrag) תוספת׳ ב״מ ספי״א רשעים הנחתומין לעשות רגיעה ביניהן כ״ה בכ״י אירפ׳ ובנו״ג רגועה.

---

[1]) כ״ה בכ״י ובדפ״ע בט״ס פ״ו. [2]) עיי״ע וגי׳ נכונה היא וכדאי׳ בדפ״ר וויניצי׳ אבל בדפ׳ אמ׳ סנריות ובכ״י ק״ט סוריות ועיי״ע סנדיות ומ״ש.

* רְגוֹעִיתָא (פי' השקט Ruhe) שם פרטי לאחת משבע נערות אסתר תרג' אסת' ב', ט' והוא עפ"י מגילה י"ג. ואת שבע הנערות אמר רבא שהיתה מונה בהן ימי שבת.

רָגַף (מל"ע رجف פי' ענין תנועה חזקה ורעדה erschüttern, heftig bewegt sein) ותגעש ותרעש (ש"ב ב', ח') תרג' ואיתרגיפת ואתרגשת. יגעשו[1]) עם (איוב ל"ד, כ') תרג' ובפלגות ליליא מתרגפין מצראי. *[אחי"ה רק באתפעל ועיי' ג"כ בתרג' שופטים ה', ה', לתהלים י"ח, ח'; מ"ו, ד'; ע"ז, י"ט; ק"ד ל"ב. תרג' ישעי' א' ב' בדפ' רגיא: ארעא דאתרגיפת וכו' ובנו"ג דאתרגישת ועיי"ע רגש] —

* רַגְרֵג, רִגְרוּגָא עיי"ע רג.

רָגַשׁ (בהפעיל ואפעל כמו בל"ס אַרְגֵּשׁ ענין מששה merken, spüren) בב"ר פ' ל"ג (ל"ב) בעצם היום הזה בא נח ובפ' (מ"ז) [מ"ח] (לפנינו ס"פ מ"ז)[2]) [בעצם] היום הזה נימול אברהם ורגישה ליה ימליל. בפ' האשה שהלכה בגמ' הכל נאמנים (יבמות קי"ז:) שאני התם דרגיש ליה צערא[3]) — (א"ב פי' [ורגישה ליה ימליל] מי שמרגיש ויודע ובמסכ' מגיל' פ"ק (ט"ו:) אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס). *[אחי"ה רק בהפעיל ואפעל וכל"ס הנ"ל וכנ"ה ביומא כ"ב: עיי"ע חל ט', שבת י"ג סע"ב בשר המת שבחי מרגיש באיזמל עיי"ע אזמל (ח"א נ"ג.) וש"נ ירוש' תענית פ"ג דס"ו ע"ד, שבת קכ"ט סע"א ארגיש בנפשיה. נדה י"ג. מ' רע"א היה אוכל בתרומה והרגיש, שם נ"ז: בבשרה (ויקרא ט"ו, י"ט) עד שתרגיש בבשרה, ירוש' ברכות פ"ה ד"ט. רבי לא הרגשת אמר להן יבא עלי . . . . אם הרגשתי, ירוש' עירו' פ"א די"ט: אלו ישמט אינו מרגיש. תוספת' שבת פי"ג (י"ד) הרגיש בו, קהל"ר פ' טוב שם: כשנולדה מרים לא הרגיש בה בריה וכשמתה נסתלקה הבאר והרגישו הכל, ב"ר ספמ"ו כיון שהרגישן בהן אמן, שם ספמ"ז הרגיש ונצטער, שם דרגש ליה ימלל וכגי' רבינו דרגשה אי' בילק' ישעיה ר' שכ"ה בשם ב"ר פמ"ז וכ"ה בשהש"ר פ' עד שיפוח. ויק"ר פי"ט כיון שהרגישה . . . לא הרגשתי וכו', קהל"ר פ' אם ישך עיי"ע רת ג'. תר"י א' שמות ב', ג' מצראי מַרְגְשִׁין עלה. והשם המופשט הַרְגָשָׁה עיי"ע ח"ג, ר"ם ועוד עיי"ע בני הרגשה ויש להוסיף הרגשה פי' חוש המרגיש ילק' שופטים ר' מ"ב לכל הרגשה והרגשה נתן הקב"ה תורה מה לעשות ומה לא לעשות ומזה הָהפעל במד"ר פי"ר ה' מוּרְגָשׁוֹת פי' דברים המקובלים ע"י ההרגשה] —

* רָגַשׁ (מל"מ ענין רַעַשׁ stürmen, toben, zittern) התפעל תעני' י"ד. פורעניות המתרגשות ב"ק פ': פורעניות המתרגשות ובאות על הצבור, ירו' ב"ק פ"ח ד"ה ע"ד המתרגשות לבוא לעולם, אַפְעֵל דניאל ו', ז', י"ב. ט"ז והשם מגיל' כ"ט. קל ריגשא, תרג' משלי ז', ט"ו רְגָשָׁא ועוד רְגוֹשָׁא, רגוש תרג' שאון (תהלים ס"ה, ח') ועיי' תרג' איוב ל"א, ל"ד ותרג' מהומה (ישעיה כ"ב, ה') יום ריגוש.

רד (= רָדַד מל"מ ענינו רָקוֹעַ spannen, platt, dünn schlagen) בס"ג דעירובי' (ק"ד.) כשהוא מרדה . . . מרדה בשולי הקופה[4]). בסוף תמיד (ל"ג.) צבר את הגחלים ע"ג המזבח ורדדן בשולי המחתה. בפ"ז במקואות (מ"ז) מקוה שמימיו מרודדין. בפ"ז באהילות (מ"ב) מקצתו מרודד על הארץ. פי' "שהאהל מרוקע על הארץ כדכתיב (תהלי' קל"ו, ו') לרוקע הארץ ואומר (מ"א ו', ל"ב) וירד על הכרובים ותרג' וירקעו (שמו' ל"ט, ג') ורדידו"[5]). בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ג. ותוספת' שם פי"א (י"ב)) שכן מרדדי טסי המשכן עושין כן. בפ' העור בגמ' עור שיש עליו כזית (חולין קכ"ד:) כדאמר רב פפא במרודד הכא נמי במרודד פי' דק פשוט דבר שלא יצלח לגרדו מעל עור ולאוכלו כמו תרג' וירקעו ורדידו וכן פי' הא דבעי רב אשי מרודד מהו בפ' אלו טרפות בגמ' ניטלה הכבד (שם מ"ו.) כלו' אם היתה דקה ופשוטה ואם תתחבר זו על גב זו יהיה בכללה כזית ועלתה בתיקו[6]). בר"ג דפ' קונם יין (נדרים ס"א:) ענבים נמי בכלל תאנים כי מירדדו מקצתן בידא פי' כשהן דקין העוקצין של אשכולות מקצתן ביד בלא סכין. *[אחי"ה והוא בנין אתפעל. ובפַעֵל בב"מ פ"ג: רדודי רדיד וכן בתרג' במד' י"ז, ד' ורדידונין, פִּיעֵל תוספת' מ"ק רפ"א וירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג מרדד אדמה תחתיה. בינוני פעול ירוש' עירו' פ"ז דכ"ד ע"ג אם היה התבן מְרוּדָּד

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר ולא כבדפו"ו יגששו. [2]) הגהתי פי' מ"ח כי רבינו מונה פרשה אחת יותר. [3]) כ"ה בדפו"ו ובעה"ק אבל בשדפ"ע וכ"י לי' ובעי' גש ב' גרס רבינו דגיש ע"ש. [4]) רבינו היה מקצר עיי' בש"ס. [5]) הועתק מפי' רה"ג לאהלות בסדר"ט צד 23. [6]) וכן פירש"י בחולי' מ"ו. מרודד: מרוקע וכן פי' ר"ח בשבת הנ"ל מרדדי טסי: מרקעי פחים וכל דברי ר"ח הועתקים בעי' אמן א' ח"א, קי"ט: ובחי' הרשב"א אי' כן בשם רה"ג כמו שהעירותי בעי' אמן ע"ש.

ובכבלי ק"ד. מביא תבן ומרדה בה והוא כמו מרדד פי' לדרוס ובר"ף הגי' ומדדה וצ"ל מרדה וכדאי' בסמוך וכשהוא מרדה וכו' עיי' לעיל בערוך. והשם רֶדֶד פי' בגד שטוח על הארץ תוספת' אהלות רפ"ח כזית מן המת על הרדד. מלשון המשנה באהלות פ"ז מ"ב מקצתו מרודד] —

רד (= רְדִיד מל"מ צניף Schleier ובל"ע ردا (Umwurf, Hülle בפ' כ"ט בכלים (מ"א) נומי[1]) הסגום והרדיד פי' רדיד בל' ישמעאל רדא והוא צעיף דק שמכסה האשה על ראשה וצעיף תר"י רדידא ותכס בצעיף ותתעלף (בראשי' כ"ד, ס"ה), ויש מרמין לו נשאו את רדידי (שה"ש ה', ז'), והצניפות והרדידים (ישעי' ג', כ"ג) תרג' וכבינתיא[2]) וזה פי' תנתן כבינתי לבתי (גיטין י"ד: ב"ב קנ"א: קנ"ו :). *[אחי"ה רבינו כיון בזה ויש מדמין לפי' רה"ג כי הוא הוא פי' כן בסד"ט צד 20 ובל"מ נראה שהוא כמו בל"ע הנ"ל מלבוש נשים כמו מ ע ט פ ה וכן בירוש' מ"ק פ"ג דפ"ג: הקורע מן הרדיד וכו' וכן ר' יונה אבן גנאח מדמה רדיד למלה ערבית ردا ואולי אליו כיון רבינו] —

רד (ורא = דרא feucht מל"פ עיי"ע אסא) אסא רדא (פסחים נ"ו. גיטין ס"ט.) עיי"ע בע' אסא — (א"ב בנו"ג אסא דרא).

רד (= רָדָה מל"מ ענינו נסיחה ממקום שיחובר, רדה פת (das Brod abschieben בר"ג דשבת (ג' :) הדביק פת בתנור בשבת במזיד התירו לרדותה קודם שתאפה שיבא לידי איסור סקילה שהאופה בשבת מאבות מלאכות היא ולא אפשיטה. „וקשיא לן מכדי רדיית פת חכמה היא ואינה מלאכה דגרסינן בפ' כל כתבי (שבת קי"ז:) תנא דבי שמואל כל מלאכת עבודה לא תעשו יצא תקיעת שופר ורדיית הפת שהוא חכמה ואינה מלאכה וכיון שאינה מלאכה אמאי לא פשטו לה להיתירה ואמר ר"ה ז"ל קבלנו מרבותינו כי בעיא זו להיתר בפטור ומותר הוא לפיכך לא אפשיטא. וי"א כי רדיית הפת (והאפייה) [צ"ל האפויה][3]) היא חכמה ואינה מלאכה אבל רדייתה בעודה עיסה קודם שיקרמו פניה מלאכה היא הלא תראה הפת האפוייה אפשר לרדותה בסכין וכיוצא בה אבל העיסה אי אפשר לרדותה אלא בידים שנמצא כמו לש ועורך ומתקן הוא ואינו מקלקל ולפיכך לא הזכירו במקום זה הא דתנא דבי שמואל כלל ללמד שאינו דומה זה לזה [כלל]"[4]). כפ"ב בחלה (מ"ד) ר' אליעזר אומר אף הרודה ונותן בסל הסל מצרפן לחלה ובפ' אלו עוברין בפסח בגמ' כיצד מפרישין (פסחים מ"ח:) דעבדן כר' אליעזר דתנן ר' אליעזר אומר וכו'[5]) בפ"ג במכשירין (מ"ג) הרודה פת חמה ונותנה על פי חבית של יין וכו'. בס"ג דפ' תמיד (פסחים ס"ה.) והרודה דבש בשבת בשוגג חייב חטאת. בסוף שביעית (פ"י מ"ז) ובסוף עוקצין (פ"ג מ"י) והרודה ממנה בשבת חייב. פי' הרודה שנוסח הדבש כדכתיב (שופטים י"ד, ט') כי מגוית הארי רדה הדבש ואומ' (שם) וירדהו אל כפיו ומתרגמי' ונסחיה ומשום הכי קורין לספר שכותבין ממנו לספר אחר נוסחא ואמ' בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את הדלת (ב"ב ס"ו.) ובפ' המוכר את הספינה בגמ' חלת דבש (שם פ' :) א"ר אלעזר מ"ט דר' אליעזר דכתיב (ש"א י"ד, כ"ז) ויטבל אותה ביערת הדבש מה יער התולש ממנו בשבת חייב חטאת אף דבש הרודה ממנה בשבת חייב חטאת". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בעוקצין. וכנ"ה בב"מ ס"ד. ההולך . . לרדות את כוורתו ואמר מה שכוורתי רודה מכור לך וכו' ופירש"י על שם שעשויות חלות חלות ודבוקות מדופן אל דופן קרי ליה רדייה כרדיית פת מדובקת בתנור ע"כ, ירוש' פסחים פ"ג ד"ל. וכשהוא רודה וכו' ע"ש על דעתיה דר' אליעזר יקרא לה שם וירדנה וכו' ע"ש ותר"י א' לויק' כ"ה, כ"ו ומרדיין, תוספת' שבת פי"ג (י"ד) לאחר השבת הרודה רודה בסכין אבל לא במרדה. התואר רוֹדֶה כמו מַרְדֶּה כלי שרודין בו הפת תוספת' כליי ב"מ פ"ג ניטל הרודה וכו'. והשם המופשט רְדִיָּה ר"ה כ"ט: רדיית הפת חכמה ואינה מלאכה, ירוש' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד היו בקיאין במעשה לחם הפנים וברדייתו . . . וברדייתו לא היו בקיאין ועיי' עוד ירו' יומ' פ"ג דמ"א. ושהש"ר פ' מי זאת] —

---

1) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו בט"ס נזמי. 2) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובעיק' התלמ' ובפי' רה"ג אבל בדפו"ו והלאה אי' תרג' ורדידיא וכבינתיא ובאמת התרג' על הצניפות הוא כתריא וכ"ה בעי' כבינת. 3) וכ"ה בפי' ר"ח ובעיק' התלמוד העתיק באפוייה. 4) כל זה הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא דף ד' סע"א ורע"ב) ועיי' תוספו' ר"ה כ"ט: ד"ה רדיית הפת ועיי' הרי"ף ריש שבת ומה שהשיג עליו הרז"ה ועיי' בחי' הר"ן סביב הרי"ף ובעיקרי התלמוד הובא צורף הענין בלי קצרה. 5) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשרפ"ע לי'.

רד (= רָדָה מל"מ פי' כבש ועיי' בפנים bewälti-gen, sich überheben) בפ' ג' בפרה (מ"ג) ר' יוסי אומר אל תתנו מקום למינים[1] לרדות אלא הוא נוטל ומקדש. בר"ג דפ' טרף בקלפי (יומי מ':) עלה בשמאל מהו שיחזירו לימין אמר להן אל תתנו מקום למינים[2] לרדות פי' לרדות אותנו למצוא תשובה להשיב לנו. „כלומר[3]) כיון שתעשו כך וכך יאמרו עזאזל רשות אחרת היא מיהו אחת גדולה לפיכך הוצרך לכבדו בימין שהיא משובחת והן אינן יודעין כי גזירת הקב"ה היא ואין להרהר אחריו"[4]) — (א"ב פי' ליסר אותנו תרג' אבי יסר אתכם בשוטים (מ"א י"ב. י"א. י"ד) אבא רדא יתכון בשרביטין. תרג' מוסר (משלי א', ב'. ג' ז') מרדותא ופי' מכת מרדות מכת של מוסר. פ"א לרדות לשלוט עלינו מלשון מקרא (בראשית א', כ"ח) ורדו בדגת הים). *[אחי"ה וכפ"א אי' ברש"י ביומ' לרדות: ולמשול בהן לקפח אתכם בדברים וכו'[5]). שמ"ר פ"א ארדון (דה"י ב', י"ח) שרידה את יצרו — רודם (תהלים ס"ח, כ"ח) דרש בענין ירידה עיי"ע רדם ומזה השם רִידָא שהש"ר פ' אמרתי אעלה: לית את סגיד לצלמא דרידא ליה פי' יש לו ממשלה. והשם המופשט רְדִיָּה ב"ר פל"ד מורא וחתית חזרו ורדיה לא חזרה ואימת חזרה בימי שלמה כי הוא רודה וכו'. ובענין מוסר מכות ח': הרב הרודה את תלמידו, מכילת' משפטים פרש' ד' הרודה בבנו ובתלמידו וכו', ב"ר ספ"נ ובקש לרדותן אמר אם רודה אני וכו', שמ"ר רפ"א שלא רידהו ביסורין ולא גער בו וכו', והרבה בתרג' עיי' תרג' ויק' כ"ה, י"ח. כ"ח; למשלי ג', י"ב; ל"א, א', אתפעיל תר"י א' לויק' כ', ה' לאתרדאה בייסורי ועיי' למשלי כ"ט, י"ט; לירמיה ו', ח' ועיי"ע מרד א'] —

רד (= הרדאה אולי מל"פ آرز קמח עב dickes Mehl) בפ' כל כתבי בגמ' מצילין מזון (שבת קי"ז:) ת"ר הציל פת נקייה אינו מציל פת הרדאה. בפ' כל שעה בגמ' אלו דברים (פסחים ל"ז.) ת"ר יוצאין בפת נקייה ובהרדאה פי' לחם עב ובלע"ז אונא מאנו[6]) ולשון לעז ממש[7]) הוא ארד"ו. (א"ב בנו"ג הדראה). *[אחי"ה וכ"ה בכ"מ ובכ"י ש"ס עיי"ע הדראה (ח"ג, קפ"ט) ומ"ש ועוד עיי"ע הרדאה (שם ר"מ) ושם כתבתי שהוא ל"ר אבל י"ל שהוא ל"פ הנ"ל ואולי מזה ג"כ שקי דאורדיא (כתובות ס"ז.) לפי גי' רבינו בע' אשל (ועוד עיי"ע בח"א, רע"ד) ולעז ארד"ו אולי הוא לאי"ט orzo שעורים Gerste ועל פי זה הרדאה תהיה ל"ר hordeum עיי"ע הרדאה והדראה, והפכו פת נקייה עיי' תוספת' שבת פי"ג (י"ד) ורש"י פי' פת קיבר שניטל הדרה ובסוף כתובו' פי' קיבר קמח שאינו יפה שהוא אחר הקמח והסלת ואחריו הוא סובין ובעיק' התלמוד סיים וי"מ לשון תולעת כמו הדירא והכינא וכו' וכל זה דוחק הוא אעפ"י שזו דעת הרמב"ן ועיי' מ"ש הרב בעל הפשב"ע בע' רד ו' ושם האריך] —

רָד (= יָרַד מל"מ) הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו (קידושין כ"ח.) עיי' בע' חי. בפ' נערה שנתפתתה בגמ' האב מגלגל עם בנו עד י"ב שנה (כתובות נ'.) מכאן ואילך יורד עמו לחייו. פי' מגלגל אדם עם בנו ומלמדו שלא בצער מכאן ואילך מלמדו הרבה ומכה אותו בשבט עד שילמוד[8]). פ"א למקרא מבן ו' וספי ליה כי תורא ולמתני הרבה במשנה ובתלמוד עד י"ב שנה מכאן ואילך מקצת היום מלמדו אומנות כדי שיחיה ממנה. בפ' הזורק בעגלות (שבת-צ"ט.) כי היכי דלא לירדו קרשים פי' „אם הן שתי אמות ומחצה אפשר שישמט הקרש וירד ולא יכון". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא שבת צ"ט סע"ב) וז"ל כי היכי דלא לירדו קרשים פי' אם הן שתי אמות ומחצה מיכן ושתי אמות ומחצה מיכן מוטלין בעגלה אפשר שישמט וירד הקרש ולא יכון וכו' ע"כ וגי' לירדו אי' ג"כ בנוסחאות ובכ"י ש"ס כי לי' בד"ס שינוי וכבר העירותי על זה בע' דדא ח"ג כ"ד אבל בתשוב' לחד מגאוני קדמאי הנדפסת בסוף חי' הר"ן בשבת הגי' כי היכי דלא נירדו קרשים ופי' כיון שיש בהן יוצא בזיז באין להירדות ולזחול ולהעקר ולשון נירדו קרשים מל' רדיית הפת מן התנור וכו' — וכל הערך שייך לע' ירד כי זה העיקר — והשם רידה במקום ירידה[9]) אסת"ר פ' ותמאן: מצרים ברידתן בים לא נידונו אלא ערומים] —

---

1) בנו"ג לצדוקים. 2) וכ"ה בפי' ר"ח ובדפוסים הישנים ובכ"י ש"ס אבל בנו"ג לצדוקים. 3) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקר התלמוד וכלשון ר"ח אבל בדפ"ע בט"ס לומר. 4) הועתק מפי' ר"ח ביומא. 5) ושם בכ"י רש"י (לצדוקים) [למינים] לתלמידי ישו הנוצרי החולקים וכו' אבל לפי הנראה המינים כאן הם הם מאמיני שתי רשויות ועיקר הגי' לצדוקים מאמיני הצענר מאמיני שתי רשויות. 6) כ"ה ברפ"ר וכ"ה בתיבה אחת בעיק' התלמ' ובכ"י ק"ט אונאמנו ובכ"י ה"ב אונו מאנו ובשאר דפוסי ערוך לי' ולא ידעתי פירושו. 7) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיק' התלמ'. 8) וכ"ה בפירש"י ע"ש. 9) עיי"ע קירא במקום יקירא.

רד (= רִידְיָא = Ardvî שם מלאך הממונה על הגשם עיי' בפנים) בס"ג דפ"ק ביומא (כ"א רע"א) ג' קולן הולך מסוף העולם ועד סופו וכו' עד וי"א אף רדיא פי' „זה דומה לרידיא דתעניות בס"ג דפ' סדר תעניות האלו (כ"ה:) ושם מפורש דדמי לעגלא תולתא והיינו קול התור נשמע בארצינו (שה"ש ב', י"ב) ופי' תור היינו עגל שהוא עיגלא תולתא בן ג' שנים[1] — (א"ב תרג' ונוזלים מתוך בארך (משלי ה', ט"ו) ורדיא מן בירך ויהיה פי' רדיא זרם מים והמלאך הממונה על השקות הארץ ממטר השמים ממעל ומן התהום מתחת נקרא כן שהוא ממונה על הנוזלים ורש"י פי' שנקרא רידיא לשון שור חורש שהוא דומה לעגלא ותרג' לא תחרש (דברים כ"ב, י') לא תרדי. *[אחי"ה ובתעני' פירש"י רק רידיא: מלאך הממונה על הגשמים כך שמו וכו' קול התור מלאך דומה לשור תרג' שור תור ע"כ. ודע כי במאמרי על המלאכים והשדים צד 43 והלאה הארכתי להוכיח כי רדיא או רידיא אחת הוא עם Ardvî בסמיכות Areduyâo שהוא שם מלאך נקבה אצל הפרסיים וממונה היא על „הגשמים להמטירם משמי מעל"[2] „ועל הגשמים על פני האדמה הנוזלים בחזקת קול"[3] ועל שם ממשלתה על תהומות התחתונות נאמר bãshnubyô areduyâo[4] תהומות של אֶרֶידוּיָא הרי Areduyâo מושל בתהומות עליונות ותחתונות וזה מה שאי' בתענית כ"ה: תהום אל תהום לקול צנוריך אמר רבה[5] לדידי חזי לי האי רידיא דמי לעיגלא (תלתא)[6]. וקיימא בין תהומא תתאה לתהומא עילאה לתהומא עילאה אמר ליה חשור מימיך (ופירש"י ברקיע) לתהומא תתאה א"ל אבע מימיך (ופירש"י למטה בקרקע). וגם גזרת Ardvî יש לה שני פירושים א') ardva עליון וממעל ב') מלי יוני' ἀρδεύω פי' אבע מתחת עיי' מאמרי הנ"ל וזה מ"ש רש"י ביומא רדיא מלאך הממונה על השקת הארץ ממטר השמים ממעל ומן התהום מתחת ע"כ וכמו שנאמ' על ארידויא שהולך ברעש הגשמים בחזקת הקול כך נאמר מרדיא (יומא שם) שלש קולות הולכין מסוף העולם ועד סופו ואלו הן וכו' וי"א אף רידייא. ודע עוד כי שם הכבוד של Ardvî הוא çura פי' חזק ונעלה (stark, hehr) ותמיד נזכרה בשם Ardvî — Çura ודעתי נאמנה כי בבבל היהודים קראו לה בשם זה ויען ששמות המלאכים עלו עמהם מבבל (ירו' ר"ה פ"א הל"א ב"ר פמ"ח) שם זה המלאך היה בפי ההמון (א)רדייא תוּרָא ובמשך הזמן שכחו הוראת תורא שהוא ל' צענד çura ובלבלוה עם תורא תרג' שור וסמכוה על לשון המקרא וקול התור נשמע וגו' כלומ' תרג' שור תורא עד כי ההמון חשבו כי רידיא דמי לעיגלא! ודו"ק. ועוד אני אעיר כי מלאך אחר אצל הפרסיים הישנים הממונה על המים ובפרט על המטר נקרא Tistrya ודימו הפרסיים שהוא בדמות שור בפרסות (או בקרני זהב)[7] ובעל מלחמתו הוא שד הנקרא Apaosha ואם המלאך הוא המנצח אז חצי ברק ישלח על השד הנ"ל והוא יוצא בזעם והשמיע אז קול הרעם[8] — ובתשו' הגאונים (הוצי' ר"א הרכבי סי' רפ"ט) מצאתי בזה"ל רידיא: ועכשיו יש בבבל קול שנשמע מתוך אגמים וחריצים של מים וקול קשה הוא ואומרין זה קול רידיא ואף הישמעאלים כך קוראין אותו רידיא. ואין נשמע אלא מחודש איאר ולהלן כל ימי קציר ע"כ] —

רד (= רְדָא בל"ס פי' חרש pflügen, ackern) בפ' המניח את הכד בגמ' שור שוה מנה (ב"ק ל"ג:) למה מכור לרדיא פי' שחורש בו הלוקח כל זמן שהוא אצלו ואין מעלה שבר לניזק. בפ' החובל בגמ' התוקע (שם צ"א.) אי הכי תם נמי נידייניה דיני ממונות ברישא ונשתלם מרדיא וכו' עד זאת אומרת רדיא עלייה דמרה היא כלומ' כי משתלם מרדיא היינו מעלייה ולא מגופו היא. בר"ג דפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ב:) בתר רובא אזלינן ורובא לרדיא זבני ושמואל אמר כי אזלינן בתר רובא לאיסורא בממונא לא אזלינן בתר רובא. בפ' השותפין בגמ' ולא את השדה (שם י"ב.) בבבל מאי אמר רב יוסף כי רדי יומא[9] פי' כשיעור מה שחורש הפועל ביומו ומקשינן עליה שדה שחורש בה יום אחד אין בה כשיעור זריעה ביום אחד משלים זריעתה בחצי יום מה יעשה הפועל בשאר היום ישב בטל אי יומא זרעא לא הוי ב' יומי כרבא ופרקינן אי בעית אימא יומא זרעא

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח ביומ' ותעניו' ע"ש. [2]) עיי' Yç 64, 14 ; Abân-yt 21, 96. [3]) Abân-yt 4, 15. [4]) Vendidâd 2, 51. [5]) בכ"י ש"ס רבא. [6]) לי' בכ"י ש"ס ובילק' כ"י עיי' ד"ס ורש"י ג"כ מחקו. [7]) עיי' Vendidâd 19, 126 ושפיגעל פירוש ווענדידאד ועוד בספרו על הקדמוניות איראן צד 71. [8]) Vend. 19, 135 ועוד Bundehesh 17, 10 שפיגעל הקדמוניו' שם 72. [9]) בנו"ג בי רדו יומא ובכ"י ש"ס בי רדי.

והאי דאמרת לא הוי ב׳ יומי כרבא כרוב יומא ופלגא והדר תני וכריב עד דשלים יומיה אי בעית אימא יומא כרבא [1]) וכשיבוא לזורעה חורש ובחזירתו עוד מושך המחרישה על הקרקע וזורע וזה פי׳ וזרעי׳ ליה בהדורי [2]). והוא חורש (מ״א י״ט, י״ט) תרג׳ והוא רדי. אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה (ישעיה נ״א, כ״ג) מה היו עושין להן היו מרביצין להן בפלטיות [3]) ומעבירין [4]) רודין עליהן עיי׳ בע׳ מג. *[אחי״ה ושם הביא רבינו שני ציונים מב״ר פמ״א וס״ט בלי הצעת המאמר הזה וכב״ר פמ״א הגי׳ רדיה ובפס״ט כרים. וכנ״ה בתרג׳ ירוש׳ בראשי׳ מ״ה, ו׳ דלא רדיין, תרג׳ דברים כ״ב, י׳ עיי״ע רד הקודם לזה במו״ע. חרשו חורשים (תהלים קכ״ט, ג׳) תרג׳ רדו רָדַיָא; תרג׳ חורש (עמוס ט׳, י״ג) רַדְיָא ושם ו׳, י״ב. אתפעל אם יתרדי ועיי׳ תרג׳ ירמי׳ כ״ו, י״ח; מיכ׳ ג׳, י״ב. ירו׳ ברכות פ״ב ד״ה. דהוי קאים רדי איכ״ר פ׳ על אלה ד״ה מעשה בדואג: דהוה קא רדי, ירו׳ שביעי׳ פ״ד דל״ה. שרי לבון מירדי, ירוש׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א: מירדה עיי״ע אסטו (ח״א, קס״ז:) בינוני פועל רודין ב״ר הנ״ל בסוף הערך ובמ״כ פי׳ רדיה כלי מחרישה. והשם המופשט רְדָיָא ב״ק ל״ג: מ״ו. ושם: ב״ב צ״ב. ושם: ירוש׳ שביעי׳ פ״ה דל״ו. והתואר נקבה רַדְיָנִית פי׳ פרה העומדת לרדיה עיי׳ רות רבה פ׳ ותלכנה לפרה הדיוטית שהעמידוה בעליה בשוק אמר רדיינית היא וכו׳. — רדיא דעיזי (תעני׳ ט׳:) עיי״ע חר ח׳ (ח״ג, תפ״ג) וש״נ עיקר הגי׳ ע״ש] —

* רדו (Zahlenwert 210) רדו (בראשי׳ מ״ב, ב׳) בישרם שהן עתידין לעשות שם ר״י שנה מנין רד״ו ב״ר פצ״א במד״ר פי״ג עיי׳ רש״י בראשי׳ ט״ו, י״ג.

* רידיא, רידייא עיי״ע רד ח׳.

* רָדַיָא (מל׳ צענד rudh נזל fliessen) תרג׳ נוזלי׳ (משלי ה׳, ט״ו) רדיא ועיי״ע רד ח׳, ומ״ש ר״ב.

* רַדְיוּנֵי ענין שכשוך ונדנוד hin- u. herbewegen מל״י ῥαδανίζω) נדה ס״ז רע״א אימור ברדיוני נפל ופי׳ רש״י נראה שהוא לשון שיכשוך וכו׳ עיי״ע רידיוני ומ״ש בח״ג כ״ה ועוד עיי״ע ברדיוני וש״נ ע׳ ארדותא גי׳ רבינו. ולפי פירש״י י״ל שהוא מל״י הנ״ל וראיה מצאתי לזו ההוראה מתוספת׳ תרומ׳ ספ״ט החושש בגרונו לא ירדנו בשמן וכו׳ כה״ג בכ״י אירפ׳ ובנו״ג יערענו, ונ״ל ירדנו משרש רדן פי׳ משכשך.

* רדיינית עיי״ע רד ט׳.

רדוות (= רִידָוְתָא (הקבוץ) מל״י האמצ׳ ול״ר rhedium, rheda = ῥαιδίον, ῥεδίον, ῥέδα (Reisewagen, Räderwagen ויסר את אופן מרכבותיו (שמות י״ד, כ״ה) תר״י (א׳) רדוותיה — (א״ב פי׳ בל״ר מין עגלה). *[אחי״ה בנו״ג רידוותיה, ובתר״י ב׳ שם חזרו גלגליא ורידוותא למיהויין נגדין (למזלותא) [צ״ל למוליתא] עפ״י המכילתא: המרכבות מושכות הפרידות. ובענין רידוותא עיי״ע דיספק [ריספק] ח״ג, נ״א — וגי׳ המתורגמן אשר אחריו נגרר ר״ב א׳ בתיו עיי״ע רתוות] —

רדם (השרש מל״מ רדה ענין כבישה ודרש מל׳ ירידה) בפ׳ ואלו נאמרין בגמ׳ ו׳ שבטים (סוטה ל״ז רע״א) צעיר רודם (תהלים ס״ח, כ״ח) אל תקרי רודם אלא רד ים. *[אחי״ה בדפא״מ אי׳ עוד שבט בנימין ירד ראשון לים ע״כ והוא הוספת ר״ב על פי הש״ס סוט׳ ע״ש. ודע כי רודם הוא מל״מ רדה והראוי רוֹדָם בקמץ וכן המעלֵם והראוי המעלָם ורז״ל דרשוהו מל׳ ירידה] —

רָדַם (מל״מ ענינו שנה מטרוף הדעת ובהלה be-täubt sein) נרדמו לא יאכלו [5]) (פסחים ק״כ רע״ב) עיי׳ בע׳ נם. *[אחי״ה בל״מ רק בנפעל, אבל בתרג׳ ובמדרש גם בקל תרג׳ מואב נדמה (ישעיה ט״ו, א׳) ואינון רדימין, אסת״ר פ׳ אם על: עד מתי אבות העולם רדוּמִים בשינה וכו׳. וראיתי בעיקרי התלמוד כ״י וז״ל ודע שהם ג׳ מינים תנומה שינה תרדמה. תנומה היא מעט מהשינה והיא כשאדם בצער שלא יוכל לנום כמו שאמרו נים ולא נים תיר ולא תיר והשינה היא הטבעית והתרדמה היא אחר עברו עליו צרות כמו מיתה קרוב שאין לזה תיקון הוא ישן בתרדמה כמו מת כמו ותרדמה נפלה על אברם וכן בשאול

---

[1]) גי׳ רבינו הוא כלשון רש״י בפי׳ הראשון ובפי׳ השני כתב רש״י כגי׳ שהיא לפנינו אב״א יומא דכרבא דכריב ותני ועיי׳ הפשב״ע. [2]) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ר ובעיק׳ התלמוד ועל זה כיון רבינו בע׳ הדר (ח״ג, קפ״ז.) ובשרפ״ע בטעות וזה פי׳ וזרעי ליה בי רודי. ובנו״ג ג״כ בהדורי אבל בפי׳ הרגמ״ה ג״כ הגי׳ בהררי ע״ש כל הפי׳ הארוך בש״ס ווילנא נדפס מתוך כ״י שלי. [3]) בב״ר ס״פ מ״א וס״ט הגי׳ בפלטריות. [4]) וכ״ה בב״ר בשני המקומות ובכ״י ק״ט ובדפ״ר אבל בשרפ״ע ומכירין ? [5]) כ״ה נכון בכ״י.

ואין מקיץ כי תרדמת ה' נפלה וזה רמז דוד אני שכבתי ואישנה שלא אהיה מתנמנם אמר עוד הקיצותי שלא יהיה תרדמה שאמר ואין מקיץ ובשינה נקרא הקצה אולי ישן וייקץ ע"כ] —

* רָדַן (מל"י הרשומה בע' רדיוני (schwenken לא ירדנו בשמן וכו' עיי"ע הנ"ל.

* רְדִינִין (אולי מל"ע ردن ענין משי Seiden-kleid) תרג' שני באסתר ו', י' ותרין רדינין די לבושיהון לבושא דמלכותא וכו' נ"ל בגדי משי או לבוש רקום כל"ע ובמתורגמן הגי' רדינון ופי' כמו רדידין ע"ש.

רדם (= רוֹדִסִיּוֹת ?) יוני רודסיות (חולין קל"ט: עיי' בע' יון. *[אחי"ה עיי"ע בה"ד קט"ז וש"נ השינויים ושם פירשתי ועוד עיי"ע הרדום (ח"ג, רמ"א)] —

* רדוסים (מל"ר hordeum) ירוש' קידושי' פ"א פ"א דנ"ח ע"ד שלשה דורסים צ"ל רדוסים עיי"ע הדרס ח"ג, קפ"ט:

רָדַף (מל"מ ענין ריצה וההליכה אחר איש או דבר treiben, verfolgen רגל רדופין das Fest (der Antreibungen וילכו בלא כח לפני רודף (איכה א', ו') עיי"ע גאל. בפ' בן סורר ומורה (סנהד' ע"ג.) אלו שמצילים בנפשם הרודף אחר חבירו להורגו וכו'. בפ' החולץ בגמ' שאר כל הנשים (יבמות מ"ב.) הרי שהיתה רודפה לילך לבית אביה או שהיה לה כעס מבעלה וכו'. בפסחים בר"ג דפ' האשה (פ"ז.) ובכתובות בר"ג דפ' המדיר (ע"א:) כאן ברודפה כאן בשאינה רודפה וכו' עד ורודפה לילך להגיד שבחה פי' כיון שנכנסה בבית בעלה ונמצאת שלימה רגל ראשון היא רודפה לילך ולהגיד שבחה בבית אביה ושאר הרגלים אינה רודפה[1]) — ירו' (פסחים רפ"ח דל"ה ע"ד וירושי' כתובו' פ"ז דל"א:) איזהו רגל רדופים א"ר יוסי בר ר' בון רגל ראשון שאביה רודפה לבית בעלה. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' יבמות פ"ד הרי שהיתה רודפה לילך לבית אביה. שהש"ר פ' אם חומה: אנו דומין לבת מלכים שהלכה לעשות רגל רדופים בבית אביה סוף שחוזרת לביתה לשלום. ובינוני פועל רוֹדֵף בל"ס רָדוֹפָא סנהד' ע"ד. רודף שהיה רודף אחר חבירו.. ורודף שהיה רודף אחר רודף להצילו וכו' ועיי' הפעל בתרג' בראשי' י"ד, י"ד; ל"א, כ"ג; לדברי' ט"ז, כ'; לש"א כ"ג, כ"ח. בפיעל ירו' סנה' רפ"ג דכ"א. מרדף זכותו. נפעל פסיקת' דר"כ צד ע"ז והאלהים יבקש את נרדף (קהלת ג', ט"ו).. עתיד הקב"ה לתבוע דין של נרדפים מיד רודפיהם.. רשע רודף רשע והאלהים יבקש את נרדף ע"ש היטב ובויק"ר פכ"ז, ושם אף בקרבנות כן אמר הקב"ה שור נרדף מפני ארי עז נרדף מפני נמר כבש מפני זאב לא תקריבו לפני מן הרודפים אלא מן הנרדפין וכו'. והשם המופשט רְדִיפָה ירו' ב"ק פ"ד ד"ד: כשרדף ג' רדיפות וכו'. ועוד ענין רָדַף פי' הלך בריצה ונאמר על חוזק נזילת המים (heftig strömen ע"ז ע"ה. מימיו מקלחין.. מימיו רודפין, ב"ב ע"ג: יומ' ע"ז: רדיפי מיא] —

* רְדִיפָה (שם אמורא דא"י) ירו' פיאה פ"ד די"ח סע"ב ירו' כתובו' רפ"ו ד"ל סע"ג, ירוש' סוטה רפ"ב די"ז רע"ד, ירוש' קידושי' פ"ב דס"ב: ועוד ר' יצחק בר רדיפה ירו' שביעית פ"ט דל"ט רע"א ובבלי שבת כ"ג רע"ב כתובו' ק"ו. ושקלי' ז'. ר' יצחק בר רדיפא, ובכ"י ש"ס יצחק בר רדיפא בשם ר' אמי וכ"ה בכתובות שם.

* רדופי (מל"ע رادفة בקבוץ روادف ענפים דקים (junge Ranken תר"י א' נזירך (ויק' כ"ה, ה') ענבי רדופיכון.

☞ רָדְתָא (פי' מרחשת (Tiegel, Pfanne תרג' מנחת מרחשת (ויק' ב', ז') מנחת רדתא. *[אחי"ה כה"ג בכ"י ובקצת דפוסים אבל בדפ' סאביונטא מנחתא רדתא[2]) א"כ הוא התואר, תרג' וכל נעשה במרחשת (שם ז', ט') וכל דתתעבד ברדתא ובכ"י ובדפ' סביוניטא בְרָדתא] —

* רָהַב (מל"מ פי' עוז בגאוה) תרג' תהלי' כ"ב, ח' הפעיל שהש"ר פ' הסבי עיניך: הם הרהיבוני הם המליכוני עליהם וכו'. והשם רַהַב ובתרג' תהלי' פ"ט, י"א רַהְבָא כגי' כ"י.

רְהַט (כל"ם פי' רוּץ laufen; רָהוֹטָא בל"ס רַהֲטָא רָץ (der Läufer בפ' המוציא יין בגמ' נייר (שבת ע"ח:) רהוטי מכסא איכא בינייהו[3]) פי' לא מוכס עצמו אלא שמש שעומד לפניו כדכתיב (ש"ב ט"ו,

---

[1]) וכ"ה בפי' ר"ח בפסחים ע"ש. [2]) בדפ' ליסספבון מנחתא דרדתא. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ושם רהיטי ובנו"ג איכא בינייהו רהיטי מכסא.

א'; מ"א א', ה') וחמשים איש רצים לפניו ומחפשים מי נתן המכס ומי נטל[1]) הקשר ומי שלא נתן אעפ"י שהראוהו למוכס עדיין צריך לו[2]). במעילה בס"פ הנהנה (מעילי כ'.) מאי איריא רהיט ותני הדר בבית מערה, רהיט בנפא ותובליא (נדרי' פ"ט:) עיי' בע' גפא[3]) — (א"ב תרג' רץ אברהם (בראשי' י"ח, ז') רהט אברהם). *[אחי"ה והרבה בתרג' עיי' בראשי' י"ח, כ"ז; כ"ד, י"ז, כ'; ליהוש' ז', כ"ב; למשלי ד', י"ב; ו', י"ח; י"ח, י' וזולתו. ברכו' ו': למרהט . . דקא רהטי וכו', עירו' נ"א. אבל רהיט מטי. ירוש' שקלי' ספ"ה דמ"ט: רגליא דלא רהטן, מ"ק ט': ריהטא עיי"ע טבל (חי"ד, ט'). התואר רָהוֹטָא עיי' בערוך לעיל הקבוץ רָהוֹטֵי ובנו"ג רהיטי, וכן בתרג' התואר רָהִיט תרג' ש"ב י"ח, כ"ב. כ"ד והקבוץ רָהֲטִין תרג' תהלי' נ"ט ה'. ועוד רָהֲטַיָּא תרג' ש"א כ"ב, י"ז; לשופטים ה', כ"ח וזולתו ולנקבה רָהֲטָן תרג' משלי א', ט"ז. והשם ברכות ו': אגרא דפירקא רָהֲטָא או יש לנקוד רְהֵטָא ובל"ס רֶהְטָא ובתרג' ש"ב י"ח, כ"ז ריהטא] —

רהט (= רָהִיט י"מ ל"מ (שה"ש א', י"ז) קורות Querbalken) בפ"ק בתעניות בגמ' הגיע (י"א.) ובפ' אין דורשין בגמ' כל המסתכל (חגיגה ט"ז.) אבני ביתו ורהיטי ביתו של אדם הן מעידין בו שנא' (חבקו' ב', י"א) אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה[4]) — (א"ב ל"מ זה (שה"ש הנ"ל) רהיטנו ברותים). *[אחי"ה בנו"ג בחגיגה קורות ביתו של אדם אבל בכ"י ש"ס בחגיג' ובתעני' ובספר השרשים לרד"ק שרש רהט ובפי' רש"י שה"ש א' כגי' רבינו. ועיי' כמה פירושים על רהיטנו של מקרא בשרשים לרד"ק ושם הובא מדר' שהש"ר פ' קורות למדה תורה ד"א שיהיה אדם מקרה ביתו בארזים ומרהט בברותים — ועוד היה רהיט שם קצת קרובות עיי' מ"ש החי' פערלעס מיסצעללען 32 שהוא העתקת מל' יונית κοντάκιον ובל"ס קונדקא] —

רהטא (= רִיהֲטָא אולי מל"פ ...... מאכל מן קמח שמן ודבש eine Speise von Mehl, Honig und Oel) בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכו' ל"ז:) אמר רבא רהטא[5]) דחקלא[6]) פי' מאכל שעושין בקדירה משמן ודבש וקמח במחוזא שהן עשירים מרבים הדבש דחקלא[7]) שהן אנשי כפר והן עניים מרבים קמח. *[אחי"ה י"מ מענין רהט ראשון ואין לו שחר ולפע"ד מל"פ הנ"ל. וי"מ כמו רדתא הנ"ל] —

רָהטוֹן (מל"י אמצ' ῥοῦττα ובל"ר ruta בל"ר אמצ' rupta שם מספר בעלי מלחמה Rotte, Soldatentrupp ולפי פי' רבינו אולי מל' צענד ratu שר) בפ' אין עומדין בגמ' דסמוך חסידים (ברכו' ל"ב:) על כל רהטון ורהטון בראתי בו[8]) ל' לגיון פי' ענין שרים. *[אחי"ה כגי' רבינו אי' ג"כ בכ"י ש"ס ועיי"ע קרטון וע' גסטר(א) הנ"ל. ושם הוכחתי כי זה המושג על ברכי הפרסיים נולד. וגי' כ"י ה"ב רהיטון ובכ"י פ' ריהטון] —

רְהִטְנֵי (= רְהִיטְנֵי אולי מל"י ῥίνη Feile, Raspel) בר"ג דפ' הזורק (שבת צ"ז.) לפי שאי אפשר לרשות הרבים שתלקט במלקט וברהיטני. בס"ג דפ' הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ט:) היוצא מתחת המקדח ומתחת הרהיטני פי' בלעז רדיטורא[9]) ויש עוד מהם בע' מלקט ויש פ"א בע' נגוסטר. *[אחי"ה עיי"ע מלקט וע' נגוסטר ומ"ש. ודע כי רש"י פי' בשבת צ"ז, ובקידו' ל"ה: רהיטני ע"י פליינא של עושי תריסין ועיי' ג"כ בשבת מ"ח: בפירש"י ד"ה איזמל, ונ"ל שהוא Feile בלש' אשכנזי' האמצ' vile בל' אנגלי' file ועוד עיי' אדעלונג שהביא ג"כ figila בזו ההוראה ובאמת בעיק' התלמוד הובא פירש"י בלעז פלגא והוא הוא, ורבינו כיון בלאי"ט הנ"ל בזה המושג פי' כלי לחקק ולצחצח בו וזהו רְהִינֵי בל"י הנ"ל ונ"ל שהוא הוא רהיטני. ובמכות כ"א. פירש"י בד"ה גילוח: רהיטני משחית ואין דרך לגלח בו ע"כ ודע כי בל"פ ...... פי' משחית ואולי יש למלה זו שום שייכות עם מלה רהיטני. וכנ"ה בתוספת' ב"ק ס"פ י"א ובתוספת' מכות פ"ג (ד') ובתוספת' כלים ב"ב רפ"ב] —

* רְהָטִים (מל"מ Tränkrinne) שה"ש פ' ראשך: ברהטים של אבינו יעקב וכו' ברהטים של מי מריבה ע"ש ודרש מלך אסור ברהטים (שה"ש ז', ו') ובויק"ר ר"פ ל"א דרש זו המלה בתוך רהיטין של יעקב מל' רהט פ' רץ עש"ה שהביא

---

1) בכ"י ה"ב ינטל. 2) וכ"ה בפי' ר"ח בשבת בש"ס ווילנא ע"ש. 3) ועוד עיי"ע תבליא. 4) כ"ה נכון בכ"י כי מסוף פסוק הראיה ובדפ"ע נתקצר ע"י וגו'. 5) בע' מח ז' ריהטא. 6) בנו"ג דחקלאי. 7) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ולא בחקלא כגי' דפ"ע. 8) בכ"י ק"ט לו עיי"ע גסטר(א) ח"ב, ש"ל בהערה. 9) עיי"ע אזמל ומ"ש בענין מלה איטלקית זאת.

ראיה ואל הבקר רץ אברהם ועיי' המפרשים ור"מ די לונזאנו[1]) פי' רהיטין של יעקב: לזרעו קורא כן לפי שהוא רץ כחץ!

רָהַן (מל"ע رهن נתן בערבון verpfänden) בראש תוספת מעשר שני (רפ"א) ואין מרהינין אותו כיצד אין מרהינין אותו לא יאמר לו הילך מעשר זה יהא בידך ותן לי עליו חולין ויש מהן בערך הרהין והן צריכין להכתב כאן. *[אחי"ה כה"ג לנכון בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"וו ופיז' והלאה ואין צריכין וכו'. ולפני בעל כותבי הכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וב"ר אולי היה מונחת זו הגי' ואין צריכין לכן השמיטו כל הערך הנוכחי באשר סמכו על ע' הרהין ושם בהיפך לי' כל הערך בדפ"ר ופיז'. ודע כי מרהינין היא הגי' המעולה וכדאי' בירוש' מעש' שני פ"א דנ"ב ע"ג וכ"ה בתוספ' כ"י איפ' ובנו"נ מהרהינין וצ"ל מרהינין, וכנ"ה בהפעיל כשהרהינו אצלו, כגון שהרהינו אצלו פסחים ל"א, ושם רע"ב, ושם: נכרי שהרהין פת פורני וכו'. הָפְעַל הורהן עדיות פ"ח מ"ב כתובות כ"ו: ירו' כתובות פ"ב דכ"ו ע"ד עיי"ע הרהן (= הרהין), וש"נ מירוש' הנ"ל השם הירהון, — רוהנא ט"ס וצ"ל דוהנא עיי"ע דהן (ח"ג, כ"ח:)] —

* רהון (= הרהון עיי"ע בח"ג, רמ"ב עביט של מימי רגלים Nachtgeschirr) ירו' ע"ז פ"ב דמ"א סע"ב (דהון) [צ"ל רהון] של מימי רגלים, וכ"ה דהון של מימי רגלים בירוש' ע"ז פ"ג דמ"ג סע"א וצ"ל רהון ובירו' שבת ספ"ט ד"א ע"ד אי' וצווחין לרהוץ וצ"ל לרהון והוא הוא הרהון ע"ש.

* רהקא (?) ביצ' ל', דדרו ברהקא וכו' נדרו באנדרא[2]) וכו' כה"ג בכ"י מ' וגי' שלפנינו בדוחקא וכ"ה בערוך ע' גד ג' (ח"ב, רל"ו) ופי רבינו מי שהיו רגילין לשאת משאם בדוחק וכו' וכן פירש"י בדוחקא: בטורח אבל המשך הענין מראה שהוא כלי לשאת בו ואולי גי' רהקא בריי"ש העיקר ואולי הוא מל"י ῥοικός עץ כפוף ומי שהיה רגיל לשאת בעץ כפוף כזה ישא ביו"ט מפני השינוי בדיגלא (כגי' רבינו) היינו בעץ שיש לו שני ענפין, ועוד ראיתי להעיר כי בל' צענד raça פי' עגלה Wagen אבל לשון דדרו משמע שהיה נושאים ביד ולא בעגלה.

רו (= רַוֵי מל"ס רְוָא, רַוְיָא פי' שכור der Betrunkene) בגמ' דפ' במה מדליקין (שבת ל"ב:) שבקיה לרוויא דמנפשיה נפיל — (א"ב תרג' שותה שכור (מ"א ט"ז, ט'; כ', ט"ז) שתי רווי והוא ל"מ (דברים כ"ט, י"ח) למען ספות הרוה). *[אחי"ה הפעל בל"ס בקל (ירמית מ"ו, י'; תהלים ל"ו, ט') בפִּעֵל (ישעיה ל"ד, ה', ז'; ירמיה ל"א, י"ד ועוד) בהִפְעִיל (ישעי' נ"ה, י'; ירמי' ל"א, כ"ו ועוד) כולם פי' ענין שתיה לשובע או יותר מהצורך וכן בתרג' בראשי' ט' כ"א; מ"ג, ל"ד; לישעי' כ"ח, ז'; כ"ט, ט'; ל"ד ז', למשלי כ"ג, כ', כ"א ועוד. בפַּעֵל בתר"י א' וב' לדברים ל"ב, ב'; תרג' ישעיה נ"ה, י'; נ"ה, י"א; אתפעל תרג' ישעי' ה', כ"ב; מ"ט, כ"ו; נ"ה, י"ב ועוד, אפעל תרג' הרוני (איכה ג', ט"ו) ארווני וכן בדרז"ל בקל גיטי' ס"ח, רוה וגנה' פיעל ברכו' ז': עיי"ע רות. נתפעל ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ג. כשם שנתרויתם בשמן המשחה כל שבעה כך וכו'. ב"ר פל"ג ירדו גשמים ונתרוה העולם. והתואר רַוְיָא שבת הנ"ל ועיי' תרג' ישעיה י"ט, י"ד; לירמיה כ"ג, ט' ועוד והקבוץ רַוַיָּא תרג' יואל א', ה': ולנקבה רֵוְיְתָא ויק"ר פ"כ ברי דרויתא. והשם רְוְיו תרג' מיכה ב', י"א ובל"ס רְוָיוּתָא ובתרג' רַוְיְתָא תרג' משלי כ', א'; להושע ד', י"א. השם המופשט רְוָיָה פסיקת' דר"כ צד נ"ז: הסך נסך שכר (במדבר כ"ח, ז') לשון שתיה לשון רויה לשון שכרות ובפסיקת' רבתי פט"ז אי' רויה] —

☞ רוא (מל"פ روی, رو פנים תואר Aussehen, Gesicht) תרג' יפת תואר (דברי' כ"א, י"א) שפירא בריוא. *[אחי"ה בדפ"ס סביוניטא שפירת רֵיו בכ"י וקצת דפוסים רוו ובתרג' אסתר ב', ז' שפירת ריוו ובתרג' שני יא"א בריוא ובתרג' בראשי' כ"ט, י"ז, ל"ט, ו' שפירא בריוא. ותרג' תארם (איכה ד', ח') ריווהון, וכן נאמר על תואר ומראה העץ תרג' רענן (ירמיה י"א, ט"ז) דשפיר בריויה, תר"י א' לדברים י"א, ב' אילין דריויה שפיר. וכבר נמצא בדניאל (ג', כ"ה) וְרֵוֵהּ פי' תואר פניו ומל"פ رو, روی נאצל' מלש' ארמ' רֵו, ריו, רֵיוָא] —

* רוֹב רוֹבָא רוֹבי רוֹבְיָא עיי"ע רב.

* רוֹגְנָג (שם נהר) ב"ב ע"ג רע"ב עיי"ע גשר ב' ומ"ש בח"ב, שפ"ד, וש"נ השינויים.

* רוֹדוֹס (Ῥόδος אי הידוע) ירוש' מגילה פ"א דע"א: עיי"ע אורדיא (ח"א, רע"ד).

* רָוָה, רְוָא עיי"ע רו.

---

1) והוא ציין בטעות ויק"ר פל"ה וצ"ל ל"א. 2) ודע כי בר באהלול הסורי פי' מלה סורית אגדין ע"י שקל טענא (עיי' Payne Smith Thesaurus I, 23) וזהו אגדה והעתקתו H e b e l.

☚ רָוַז (מל"ס פי' עלז (frohlocken, sich freuen תרג' ותעלזנה כליותי (משלי כ"ג, ט"ז) ונרוזן כוליתי. *[אחי"ה וכן תרג' ישמח (שם י"ג, ט') נִרְוַז וכ"ה בפשיט' הסורית נירוז. ושם י"א, י' תעלץ תרוז ובנו"ג תדוץ ועיי' יתר מקומות בתרג' כ"י בעמת"ר ללעווי] —

* רוּז עיי"ע רז ב'.

* רוּזְגָּר (מל"פ روزگار שכר יום האוכל משכירות יומו Taglöhner) ורבינו גורס רונגר עיי"ע ומ"ש ועיקר הגי' רוּזְגָּר.

* רוּזִינְקָא עיי"ע רזינקא.

רוּחַ (מל"מ בכל עניניו Geist, Wind, Hauch, Luft, (Luftrichtung = Seite בפ' במה מדליקין (שבת כ"ט:) מפני רוח רעה. פי' שיד וי"א מחשבות רעות שמעלה לו מרה שחורה[1]) — רוח צפונית מנשבת בחצי הלילה (ברכו' ג' סע"ב) עיי' בע' כנור[2]). בס"ג דפ' אלמנה ניזונות (כתובו' ק'.) אי לא טעו אמאי יכולין למחות ברוחות. בר"ג[3]) דפ' השותפין (כ"ב ג'.) בשקנו מידן ברוחות פי' קנו מידם להיות חצי חצר זו במזרח לפלוני וחצי חצר זו במערב לפלוני[4]). בילמדנו הנה אביך חולה (תנחומא ויחי לי') רוח איש יכלכל מחלהו (משלי י"ח, י"ד) כל ימים שאדם משומש בנערותיו כלומ' שמשמשין לו ועושין לו הנאות אעפ"י שמזקין ובא לו חולי אין בו כח לקבל החולי אבל אם היה מטורף בנערותו אם יזקין ובא לידי חולי יש בו כח לקבל החולי כן אתה מוצא יעקב אבינו לפי שהיה מטורף וכו'. *[אחי"ה רוח כמו בל"י πνεῦμα פי' הבל ואויר היוצא מפי בעח"י ועוד רוח סערה ורעיון רוח ועוד הוא שם לדבר רוחני המופשט ונקראו מלאכי חבלה רוחות רעות וכמו בל' צענד mainyu פי' רוח ובא בהרכבת anro פי' רע וא"כ anra mainyu הוא הוא רוח רעה πονηρὸν δαιμόνιον (ספר טוביה ו', י"ד) וכמעט כל דמיונו' רז"ל בענין מלאכי חבלה ומזיקים ורוחות רעות לקחו מפרסיים כמו שהראיתיך לדעת במאמרי על מלאכים ושדים. ועיי' על רוח רעה עירו' מ"א: פסחי' קי"ב. יומא פ"ג: תענית כ"ב: חולי' ק"ה: והקבוץ סנהד' צ"ד. מלאך הממונה על הרוחות עירו' י"ח: רוחין ושידין ולילין ב"ר פ"כ רוחות הזכרים.. ורוחות נקבות, שם רוחֵי דביתא.. רוחי דחקלא, ויק"ר פ"ה שריהון דרוחָתא עיי"ע אשמדאי, ירו' שקלי' ספ"ה דמ"ט רע"ב רבהון דרוחייא — רוח פסקנית (תנחומי הישן סוף הברכה) עיי"ע איטמון ח"א ס"ב. ובענין רוח פי' נפש עיי' ב"ר ספ"ז נפש חיה (בראשי' ב', י"ט) זה רוחו של אדם הראשון, שם פ"ב ורוח אלהים (שם א', ב') זה רוחו של מלך המשיח, שם ספל"ב רוח חיים.. כאן הוא עושה נשמה רוח ולהלן הוא עושה נשמה נפש וכו' ע"ש, נדה ל"א. הקב"ה נותן רוח ונשמה וכו'. והרבה פעמים נזכר רוח הקודש (ובר"ת רוח"ק) עיי' ברכו' ד': י'. ל"א: עירו' ס"ד: פסחים קי"ז. יומא ט': כ"א: ל"ח: ע"ג: מגילה ו'. י"ד. י"ד: סוטה י"א. שם: מ"ז. מכות כ"ג: ע"ז כ': ערכי' ט"ו: ירוש' ע"ז פ"א ד"מ ע"ד וירוש' הוריו' ספ"ג דמ"ח ע"ג אבדר"נ פ"ד פ"ל פל"ד. ותחי רוח (בראשית מ"ה, כ"ז) תרג' ושרת רוח קודשא על יעקב ובתר"י א' רוח נבואה וכן בתרג' כ"י לתהלי' מ"ה. א' דאיתמר ברוח קודשא בנוסח' אי' בנבואה, תרג' דה"י א' י"א, י"א רוחא דקודשא והוא שם לנבואה וכל"מ תהלי' נ"א, י"ג ועיי"ע בת קול (ח"ב, רי"ג). ומה שענין רוח רצון עיי"ע הבא אח"ז. ובענין סוער עיי' חגיגה י"ב. רוח ומים נבראו ביום א' וכו', ושם: מים עומדים על ההרים רוח בסער וכו', שמ"ר פט"ו ג' בריות קדמו את העולם המים והרוח והאש.. הרוח הרה וילדה חכמה וכו'. יבמות ע"ב: רוח צפונית, ב"ב כ"ה: סנהד' ק"ו. רוח דרומית, גיטי' ל"א: רוח קדים.. רוח צפונית, ב"מ פ"ה: משיב הרוח נשב זיקא. שם ק"ז: הכל ברוח, ב"ב י'. רוח מפזרתן עיי"ע פג א'. והקבוץ רוחות יומא כ"א. סוכה ל"ו: תענית ג'. שם: גיטי' ל"א: סנהד' ק"ו. אבות פ"ג מי"ז ובל"ז רוחין בישין תר"י א' דברים ל"ב, כ"ד — ומה שענין רוח אחת מארבע פנות העולם הוא ל"מ (יחזק' ל"ז, ט') Weltgegend וזה בשקנו מידן ברוחות ב"ב ג'. עיי' בערוך בפנים. וכנ"ה בברכות נ"ח: בד' רוחות דעלמא, תעני' ג': ד' רוחי בעלמא, פסחים צ"ד. ד' רוחות העולם. ירוש' כלאים ספ"ו ד"ל ע"ג ארבע רוחות, ושם רוחיות וצ"ל רוחות. והקבוץ במשקל ארמי ב"ב כ"ה. לכל רוחָתָא, תרג' ירמי' מ"ט, ל"ו לכל רוחתא האילין] —

רוח (מערך הקודם נפש רצון (Gemüth, Wille כי רוח מלפני יעטוף (ישעיה נ"ז, ט"ז) פי' רצון וכבר פי' בע' גוף. *[אחי"ה עיי"ע גף ו' (ח"ב, של"ה) והוא מל"מ ונרדף עם הוראת לב ונפש Gemüth כמו רוח איש משלי י"ח, י"ד שהביא הערוך בערך הקודם לזה וכן בדרז"ל אבות פ"ג מ"י ותוספת'

---

[1]) וכ"ה בפי"מ להרמב"ם. [2]) ח"ד, רס"ג וש"נ השינויים. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ס ה"ב ודפ"ר. [4]) וכ"ה בפי' רגמ"ת.

חגיג' פ"ב רוח הבריות נוחה הימנו ועיי"ע נח (ח"ה, שכ"ז) וש"נ. ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ג עושה הנחת רוחו של אביו וכן בירו' קידו' פ"א דס"א סע"א עיי"ע הנחה (ח"ג, רכ"ג) וש"נ ירו' דמאי רפ"ז דכ"ו סע"א נחת רוח, ירו' סנהד' פ"א די"ט ע"ג רוח נמוכה, ב"ר פמ"ז רוחי קריר. גסי רוח עירו' נ"ה, עיי"ע גס ב' (ח"ב, שכ"ו:) וש"נ סוט' ה'. גסי הרוח.. נמוכי רוח ע"ש] —

רָוַח (מל"ט רָוַח ענין התפשט והתרחב לכל צד sich verbreiten, ausdehnen והושאל לענין מוסרי רוח הצלה ותועלת (Verdienst, Nutzen בר"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק י"ד.) כי פליגי להרויחא פי' „להתעשר כלומר לסחור ולהרויח". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא). וכנ"ה בהפעיל ואפעל ב"מ ע"ג. אנא מרווחנא להו בכמה (הפכו אתון מפסדתון להו), ירוש' נדרים ספ"ה דל"ט: נדר דלא מרווחא. ב"ר פי"ג מרויחין (כמה פעמים), שם פל"ט והם (החולים) מרויחים... החולה רואה אותו ומרויח. ובקל ובפיעל ענין התפשטות סנהד' ז'. כיון ררווח רווח, ב"ב צ': תרעא דרווח רווח, חולי' ח'. בית השחיטה מירווח רווח, תעני' כ"ג: השתא רווח עלמא, ירוש' יבמות פ"א ד"ג. ועיי' תוספ' יבמו' רפ"א הלכה רווחת בישראל, תוספת' חגיג' פ"ב הלכה יוצאה ורווחת בישראל ירו' סנהד' פ"א די"ט ע"ג תורה יוצאת ורווחת לכל ישראל. פַּעל תרג' משלי י"ח, ט"ז מְרַוְּחא ליה, לירמיה כ"ב, י"ד עליין מְרַוְּחין, בינוני פעול ירו' שביעי' ספ"ב דל"ד: ירו' מ"ק פ"א ד"פ רע"ג אם במרווחין.. אם ברצופין. ובאתפעל ענין השבת בריות הגוף (genesen) עיי' תרג' ירו' א' בראשי' כ"ו, כ"ו. ל"א; תרג' ש"א ו', ג'; ט"ז, כ"ג ועיי' עוד תרג' בראשי' כ', י"ז וברש"י שם. והשם רְוַח, רַוְּחָא תרג' רֶוַח (בראשי' ל"ב, ט"ז) רַוְּחָא ועיי' תרג' אסתר ד', י"ד; לישעי' ל"ב, ט"ו. שבת קמ"ו: דלא הוה ליה רווחא, ב"מ קט"ז. רווחא דמילתא, מגילי' ז': רווחא לבסימא שכיח. חולי' פ"ג. יש לו ריוח... אין לו ריוח, והתואר הפעל בריוח פי' קל הפכו צער עיי' תוספת' סוטה פ"ב יולדת בצער יולדת בריוח. ב"ר פי"ט לרוח היום (בראשית ג', ח') לריוח היום, שם פע"ד במקום רווח. כתובות ס"ט. פ': רווח ביתא פי' ריוח מן הנכסים Wohlstand וכן בב"ר פפ"א בשעת רווחה, ריש שהש"ר בשעת רווחיה הפכה עקתא, אנקי. ולנקבה רְוָחָה אבות פ"א מ"ה פתוח לרוחה, ובתרג' רווחא, רווחתא, רְוַחְתָּא עיי' תרג' תהלים י"ח כ'; ל"א, ט'; ס"ו, י"ב תרג' לרויה: לרוחתא — ירוש' סוטה פ"ט דכ"ד. בשעה שישראל בצרה ואו"ה ברווחה, תרג' נחום א', ט' רווח בתר עקא. והקבוץ נקבה תר"י א' רחבות (בראשי' כ"ו, כ"ב) רַוְּחָתָא, ולזכרים אבות פ"ה מ"ה ויק"ר ספ"י משתחוים רְוָחִים] —

רֶוַח (פי' מגרש Bezirk, ein die Stadt umgebender freier Raum) תרג' למושב ולמגרש (יחזק' מ"ח, ט"ו) למותב ולרוח. *[אחי"ה וכן כל מגרש במקרא עיי' תרג' ויק' כ"ה, ל"ד; לבמד' ל"ה, ב', ד', ה'; ליהושע י"ד, ד'; כ"א, ב' והלאה; ליחזק' מ"ה, ב'.] —

* רוחא ט"ס וצ"ל דומא עיי"ע מרכוף (ח"ה, רנ"ג) ומ"ש.

* רוי, רָוָה, רַוְיוּ, רְוָיָה רְוֹוָיָה עיי"ע רו.

* רום, רוֹמָא עיי"ע רם, וש"נ ג"כ רוֹמֵמוּת, רָמוּת.

* רוֹמָה עיי"ע ארומה ח"א, רע"ו ואולי זו העיר בגליל היא היא רומי אשר שם היה ר' חייא בר ווא עיי' מבוא הירוש' למהרז"ף צד פ"ב. ואולי גם בב"ר פי"א א"ר תנחום עובדא הוה ברומי וכו' כיון לזו העיר ועיי' ג"כ ע' הבא אח"ז.

רוֹמָה[1] (עיר הנ"ל בע' הקודם והיא היא עיר בגליל) בפ' הרואה כתם בגמ' על שוקה (נדה כ"ח.) הוריתי ברומה לאיסור. *[אחי"ה בנו"ג בעיר רומי ובתוספת' מקואות רפ"ד ברומי אבל לפע"ד אין זה רומי באיטליא (עיי"ע הבא אח"ז) כי אם רומה שבגליל וזה מה שאי' בסמוך בש"ס וכשבאתי אצל חכמים שבדרום וכו' וזה דר"א ברי' יוסי נ"ל הוא הוא ר' לעזר דרומיה דבעי קמיה ר' יוסי ירו' פיאה פ"ח ד"כ ע"ד עיי"ע דרום (ח"ג קנ"ב רע"ד) וש"נ. וזה דר' לעזר כי ר' יוסי הורה בשם ר' תנחום (ירוש' מעשרו' פ"א דמ"ט. וירושי' מ"ק פ"א ד"פ רע"ב) וזו ראיה כי ר' תנחום היה בן עירו או ישב עמו ברומי (ברומה) וא"כ מה דאי' בב"ר פי"א א"ר תנחום עובדא הוה ברומי (עיי"ע הקודם) היא ה"א רומה בגליל אבל עיי"ע הבא אח"ז] —

* רוֹמִי (רוֹמָא) (עיר ידועה באיטליא Ῥώμη Roma בל"ס רוומי, רהומי) שבת נ"ו: כרך גדול של רומי כה"ג בכ"י א"פ וכ"ה בדפ' ישנים ונשתנה בדפ' בסיליאה מן הצענזור ובכ"י מ' שברומי ועיי"ע שרטון וש"נ השינויים. בסנה' כ"א: בירוש' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג ושהש"ר פ' אל תראני פסחי'

---

[1]) כ"ה בכ"י אבל בדפ"ע רומא.

ק"ח: בכרך גדול של רומי כה"ג בכ"י ש"ס ובילק' ישעי' כ"ג דפ' שאלוניקי ובדפוסי' הישני' בש"ס שברומי ונשמט בד' באסיליא מן הצענזור. ירוש' תעני' פ"א דס"ד. אם יאמר לך אדם איכן הוא אלהיך אמור לו בכרך הגדול שברומי[1]. שם: בספרו של ר"מ מצאו כתוב משא דומה משא רומי, ויק"ר ספ"ז והיכן הן (תהו ובהו) עתידין לשמש בכרך גדול של רומי. מכות כ"ד סע"א קול המונה של רומי עיי"ע המיה, קהל"ר פ' אם עושק אם ראית עשו בכרך הגדול שברומי עושק דלים וכו'. ב"ר ס"פ ס"א (ועיי' שמ"ר ספ"ט תנחומא בא סי' ד' תנחומא הישן וארא סי' ט"ו ילק' ישעיה ר' רצ"א) אר"א כל צור שבמקרא מלא בצור מדינה הכתוב מדבר חסר ברומי הכתוב מדבר. תנחומא הישן שם: אמר רב תנחומא זו תברוש ותוצינוש[2] שהן נתונין על שפת רומי. ב"ר פ"א עוברא הוה ברומי וכו' אבל עיי"ע רומה א' וב'. שם פ"י כיון שהגיע לרומי וכו'. דב"ר פ"א עיר מצור (תהלים ס' י"א) זו רומי . . שמצירה ומבצרה לישראל. ב"ר פ"ע זו מלכות רומי עיי"ע טרן ב'. ובהשאילה נק' מלכות אדום רומי חזיר עיי"ע ח"ג, שס"ה ועיי' ג"כ פסחי' קי"ח: וב"ר פמ"ד ושמ"ר פט"ו. פסיקת' דר"כ צד ק"ד: שמ"ר פי"ב בני רומי, תוספת' יוה"כ ספ"ב (ג') אני ראיתיה ברומי, שם יו"ט פ"ב ופסחי' נ"ג: איש רומי עיי"ע תודוס. סנהד' ל"ב: הלך אחר ר' מתיא לרומי עיי' יומא נ"ג סע"ב ופ"ו. ע"ז נ"ד. שאלו את הזקנים ברומי ע"ש. והרבה פעמים בתרג' רומי ועוד רומא עיי' המתורגמן. והתואר רוֹמִי ירו' סוטה פ"ז דכ"א ע"ג רומי לקרב, ירוש' תרומות ספ"ח דמ"ו ע"ג רומי זעיר, שהש"ר פ' אל תראני: רומי בבלון. ברכו' ס"ב: ההוא רומאה[3]. והקבוץ רוֹמָאֵי תרג' במד' כ"ד, כ"ד; לחבקוק ג', י"ז; לאיכ' א', י"ט; ד' י"ז (בדפו"ו) ושם ה', י"א בדפו"ו ובנו"נ ארמאי וכן ארומיים במקום רומיים גיטי' י"ז. ועיי' ילק' הושע ר' תקכ"ט ועיי"ע ארם 3 וש"נ (ח"א, רצ"א:) פסיקת' רבתי ספי"ז וירדו ראמים (ישעיה ל"ד, ז') רומיים. פסחים קי"ט. באו רומיים. ע"ז י"א. גונדא דרומאי. ירו' עירו' פ"ג דכ"א: אילין רומאי. ולנקבה יחידה רוֹמִיתָא ב"ב י"א: עיי"ע אכסדרא (ח"א, ע"ט בהערה). מ"ק כ"ג. עיי"ע המיצתא.

* רוּמוּס, רוּמוּלוּס עיי"ע רמוס במו"ע.

* רומנא ט"ס תחת דרומיא עיי"ע דרם ח"ג קנ"ב רע"ד.

* רומניא ? (שם מקום) במד"ר פכ"ב אמר ר' אבא מרומניא וכו' עיי"ע רם, ושם אוכיח כי עיקר הגי' א"ר אבא מסרונגיא.

* רומנוס (שם הפרטי) שבת מ"ז. א"ר יוחנן א"ר חנינא א"ר רומנוס[4] לי התיר רבי וכו', נדרים ל"ח. ואמר ר' רומנוס וכו', יבמות ס': שלח רבי את ר' רומנוס ועיי' ירוש' מגיל' פ"א דע"ב: ירוש' ביכורי' פ"א דל"ט ע"ג, ירוש' שבת פ"ג ד"ו ע"ג, ירוש' יבמות פ"ד ד"ט: ירוש' קידושי' פ"ד דס"ו: ושם אי' רומינוס.

* רוֹנְיָא (שם הפרטי) ב"מ ק"ט סע"א רוניא שתלא דרבינא הוה, ב"ב ה'. עיי"ע צלא.

* רוּנְקָא עיי"ע רקן.

רוּס (לפע"ד כמו ריס עיי"ע רס ד' (Wegmass) אבל לפי' רבינו בע"א עיי' בפנים) בס"ג דפ' ואלו מציאות (ב"מ ל"ג.) אחד מז' ומחצה במיל זהו רוס. פי' מהו רוס כמטחוי קשת (בראשית כ"א, ט"ז) ולמה נק' מטחוי קשת לשון רוס זה הרוס חשבון הוא מאתים וששים ושש לפי שמאתים וששים ושש הוי מטחוי קשת ותמנאהו ותמצאהו ז' פעמים ר' הרי אלף וד' מאות וז' פעמים ס' הרי ת"כ סך אלף תת"כ וז' פעמים ו' מ"ב וחצי רוס קל"ג סך הכל אלף תתקצ"ה הרי אלפים פחות ה' אמות וזה חסרון הה' אל יקשה בעיניך לפי שלא היה יכול לעשות רי"ם שהיה עולה החשבון יותר מאלפים ולכן העמידו ברוס — (א"ב בנוסחאות כתוב ריס). *[אחי"ה וכ"ה ריס בילק' משפטים ר' שנ"ב וכ"ה בה"ג בפי' ר"ח ברי"ף ובהרא"ש, ובעלי התוספו' הביאו ג"כ גי' רוס ופי' כמו שפי' רבינו רק הם היו מקצרים פירושו וכמו שהעירותי על זה כבר במבוא (ח"א, XXVI) ועיי' במהרש"א ומהרש"ל והרא"ש הביא ג"כ גי' רוס וכן בפי' הריטב"א שפי' על פי החשבון דאי' בערוך ועיי' בשט"מ במקומו. ועל פי האמת רוס הוא כמו ריס עיי"ע רס ד' ועיי"ע בית ריסא ומ"ש בח"ב, פ"ד[1]] —

* רוּע, רוּפִיטוֹן, רוּפִילָא עיי"ע רע, רפט, רפילא.

---

[1]) ודרש אֱלִי קרא משעיר (ישעיה כ"א, י"א) כמו אֱלִי ושעיר הוא רומי. [2]) Tibrus, Ticinus עיי' מ"ש ר"ש באבער בתנחומא שם צד ט"ו: [3]) כה"ג בכ"י ש"ס ועיי' ד"ס שם וש"נ ילק' ישעיה מ"ג ב"ר פ"י ויק"ר פכ"ב ועיי' ג"כ תוספות ב"ק ל"ח. ד"ה אלא. [4]) בכ"י מינכען מרינוס.

* רופוס (שם פקיד רומי האכזר בימי הדריאנוס (Ῥοῦφος, Rufus עיי"ע טורנוס רופוס ח"ד, פ"ו וש"נ.

* רוץ עיי"ע רץ.

רַוָּוק (נ"ל מל"ע رَوْق הקבוץ رُوق בחור ומזה رَيْق עת בחורים) בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחים קי"ג סע"א) על רווק הדר בכרך ואינו חוטא. בסוף קידושי' (פ"ב.) ר' יהודה אומ' לא ירעה רווק בהמה, ובחורים כשל יכשלו (ישעיה מ' ל') תרג' ורווקי רשיעיא תקלא יתקלון. *[אחי"ה וכנ"ה בקידושי' שם במשנה לא ילמד אדם רווק סופרים ומפורש שם בגמ' משום אמהתא ועיי' פירש"י ובירו' קידושי' פ"ד דס"ו ע"ג משום שאמו באה עמו אחותו באה עמו. פסחי' שם: ר' ספרא רווק הדר בכרך הוה, ויק"ר פכ"ז זה רווק הדר במדינה וכו', תנחומ' הישן אחרי סי' ט"ו עשיר גדול רווק ואין לו אשה ועיי' תנחומא הישן אמור רסי' י' ומ"ש המו"ל. והקבוץ רַוָּוקִין קידושי' שם ותוספת' שם פ"ה, ורש"י פי' בפסחים רווק: פנוי וא"כ אולי מל' ריק כלומ' ריק ופנוי מן האשה והנכון שהוא מל"ע הנ"ל ועיי' תוספות בקידושי' הנ"ל ד"ה לא] —

רַוָּוק (מל"ע راووق משמרת der Seiher) בס"ג דע"ז (ע"ה.) הני רווקי דארמאי דמזיא[2] מדיחן פי' משמרת של יין ובל' ישמעאל קורין למשמרת ראווק. *[אחי"ה כה"ג לנכון בדפו"ו בשני וי"ן וככתיבה ערבית הנ"ל ולא ראוק כגי' דפ"ר וצ"ל ראווק וכדאי' בעיקרי התלמוד ובנו"ג בע"ז כגי' הערוך הני רווקי וכ"ה בשאילתות האזינו סי' קס"ב אבל בתש' הגאוני' דפוס בערלין צד מ': ראוקי ופי' שם משמרת וכ"ה בפירש"י. ומזה ערך הבא אח"ז] —

רווק (= רְוָוקָא das Wasser der Weinhefe) הא בדרווקי הא בדפורצני (פסחים מ"ב:) כבר פי' בע' פרצן. [*אחי"ה ושם מוכח כי מים היוצא מן שמרי יין נקרא תמד דרווקא והוא עפ"י פי' ר"ח בפסחי' ועיי' ג"כ תוספו' ע"ז ל"ד. ד"ה דורדיא. ובל"ע راووق נקרא יין העומד על השמרים. ועיקר הגי' בשני וי"ן דרווקי וכדאי' בדפו"ו כאן ובעה"ק ועיי"ע פרצן והערה 4 שם. וזה הערך שייך לע' הקודם] —

* רוק, רקק עיי"ע רק.

* רוקי (?) תוספת' כלים ב"מ פ"ה כ"י אירפ' כל התלויין וכו' אף הרוקי וכו' וצ"ל אף הסדוקין כהגהת הגר"א ור"ש בכלי' פט"ו מ"ד גרס הסרקין וצ"ל הסדוקין ועיי' פירושו בפי' מים טהורים בש"ס ווילנא כלים הנ"ל.

* רוקן, ריקן עיי"ע ריק.

* רוּקְנִי עיי"ע רקן.

* רוּקְתָּא (כמו ארקתא א') שבת נ"ט: כלילא דארוקתא . . . מר סבר רוקתא עיקר עיי"ע ארקתא א' וע' נסך א'. ועוד עיי"ע רקע ב'.

* רוֹר (שם מקום) ירוש' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג שינא דרור ובתוספת' שביעית פ"ד בכ"י אירפ' ושורא דרור — ומה' שענין רור כמו רִיר עיי"ע רר.

רוּת (שם פרטי לאשת בועז) בפ"ק בברכות בגמ' וחכמים אומרים (ז':) מאי רות א"ר יוחנן שזכתה ויצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ובתשבחות — (א"ב מלש' (תהלי' כ"ג, ה') כוסי רויה). *[אחי"ה ודרש רות (שהוא כמו רְעוּת) מן רִיוָּה עיי"ע רו. ויתר דרשות בענין רות המואביה עיי' בשבת קי"ג: יבמו' מ"ז: נזיר כ"ג: ב"ק ל"ח: ב"ב צ"א. סנהד' י"ט: ב"ר פמ"א ס"ו, ס"ח, פ"ח, ויק"ר פל"ד, במד"ר פי"ט וכ"א ורות רבה פ"ב ופ"ד] —

רָז (נ"ל מל"פ رَز כח וזעף stürmisch, heftig) בר"ג דתענית[3] (ג':) ובפרק[4] סדר תעניות האלו (שם י"ט רע"ב) הא דאתיא ניחא הא דאתיא רזיא. בפ' נגמר הדין בגמ' ואם לאו נוטל את האבן (סנהדרי' מ"ה:) ובפ' אלו הן הלוקין בגמ' המכה (מכו' כ"ג.) כי היכי דתיתי מרזיא. פי' בכח. (א"ב פי' בל"י דבר הבא בכח גדול ובזעף כמו זרם ושטף מים). *[אחי"ה אולי כיון לל"י ῥῶσις כח וגבורה ולי נראה מל"פ הנ"ל. וכגי' רבינו אי' בכ"י ש"ס במכות דאתיא מרזיא ועיי' גם כן במהרש"א ובדפוסי' לי'. וכנ"ה בתעני' ג': מיטרא

---

1) ובכ"י ק"ט ו"ו וה"ב הגי' תמנהו ותמצאהו ז' פעמים ר' הרי אלף וד' מאות וז' פעמים ס' הרי ת"כ היה לנו מקודם אלף וארבע מאות ועתה ת"כ הרי אלף ושמנה מאות וז' פעמים ו' מ"ב ושמנה מאות וששים ושתים וחצי מנין רק הרי אלף ותתקס"ב וחצי הם הן ל' וחצי הוי ג' הרי ל"ג ול"ג וס"ב הרי צ"ה הרי אלפים פחות ה' הם אלפים אמות של מיל וזה החסרון וכו'. 2) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל מדפי' פיזי' והלאה בט"ס דמיא. 3) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב. 4) בדפ"ע בפרק סדר תעניות וציון הראשון לי'.

רזיא לאילני[1]) ופירש"י רזיא: כח כפי' רבינו ומזה הפעל באפעל מיא דמרזו מכה יבמו' מ"ז: ק"כ: קכ"א. עיי' פירש"י שם ועיי"ע מרזו] —

רז (= רוז נ"ל מל"ע راز מדה (Gewicht בס"ג דפ' המוכר את הספינה ב"ב צ': וקרו ליה רוז פפא „פי' מדת רב פפא שחישב ברזי לבו פ"א למדה היו קורין בלשונו רוז"[2]). חרש לאמר (יהושע ב', א') ברז למימר, ותבא אליו בלט[3]) (שופטי' ד', כ"א) תרג' ועלת לוותיה ברז[4]). *[אחי"ה וכן בְּרָז תרג' בלט תרג' שופטים ט', ל"א, ש"א י"ח, כ"ב; כ"ד, ה', ופי' רָז בל"ס ארז, ארזא, ראזא (מל"פ راز, رازه) סוד עצה, עמוקה (עיי' דניאל ב', י"ח והלאה; ד' ו') ותרג' בסודם (בראשית מ"ט, ו') ברזהון (ברזיהון) ועוד עיי' תרג' ישעיה כ"ד ט"ז; ליחזק' כ"ח, ג'; לעמוס ג', ז'; לאסתר ו', א' וכן בדרז"ל ברכות נ"ח. חכם הרזים; שבת פ"ח. מי גילה רז זה; ב"מ פ"ה: מאן גלי רזיא בעלמא. סנהד' ל"א. דין גלי רזיא, צ"ד. רזי לי, אבות פ"ו רזי תורה. אבל רוז פפא אין מענין זה כי אם מענין מדה וכפי' השני בערוך ורגמ"ה ועיי' רשב"ם בב"ב וגי' התוספות יבמות ע"ט. ד"ה דונגר: דון פפא ואולי הוא ל"ע زنه מדה אבל דונגר בעצמו הוא ט"ס עיי"ע רוזגר] —

רַזְפּוֹנִית (מין ארבה בל"י (Heuschreckenart בפ' אלו טרפות בגמ' ובחגבים (חולי' ס"ה.) הערצוביה[5]) והרזבונית. *[אחי"ה בדפ"א עוד: „פי' מין חגב" וזו היא הוספת ר"ב (מבלי סימן היכר). ובענין פי' המלה עיי"ע ארזבונית וע' יוחנא וש"נ השינויים] —

* רָזַח (מל"ע ناح פי' מי שמצבו הוא ברע sich übel befinden והושאל לאבל) מ"ק כ"ח: אבל שהוא מרוזח נעשה וכו' כה"ג בכ"י ש"ס ובנו"ג מרזח ובכתובו' ס"ט: מר וזח עיי' רש"י שם ואולי צ"ל בתיבה אחת מרוזח בינוני פועל ועוד עיי"ע מרזח.

* רָזִיחַ (כינוי הגדר כמו נזיח) ירוש' נזיר רפ"א דנ"א. רזיח הזיח וכו'.

* רְזִיאֵל (מענין רָז, מלאך המסר ספר הרזים[6]) תרג' עוף השמים (קהלת י', כ') רזיאל מלאכא מכריז בכל יומא מן שמיא וכו'.

* רָזִים (= ארזים) ירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג עיי"ע מהמורת ח"ה, מ"ה.

* רוֹזֵן (מל"ט שם תואר למושל (Fürst, Herr ויק"ר פי"ב שני רוזנים היו לי ולא מתו אלא מפני היין.

רְזִינְקָא (נ"ל מל"פ روزيانه, روزينه לחם חוק מידי יום ביומו (Tagesbedarf בפ' סדר תעניות האלו בגמ' מעשה (כ"ג:) איזול ואיזבון לכו רוזינקא. ס"א איזול ואיתי בזוזא עיבורא. בר עדי טייעא נחיתא ליה רוזינקא בחיטי דתלתא פרסי (מנחות ס"ט:) כבר פי' בע' עדי. *[אחי"ה בנו"ג בתעני' כס"א ובמנחות רום כיזבא וט"ס הוא וכ"ה בט"ס כבר כפי' רגמ"ה רום ניזבא וכ"ה בכ"י ש"ס מ' ובכ"י ש"ס ר' הגי' רום ניזכא (ד"ס מנחות צד פ"ה:) ועיי"ע עדי ועיקר הגי' כגי' רבינו והוא מל"פ האמור בתחלת הערך ומזה ג"כ ריזגר עיי"ע שמורכב מן רוז וגר ופי' רוז יום ופי' רוּזִינְקָא או רוּזִינְקָא טרף חוק של שכיר יום וכ"ה בל"ס רוזיקא והוא הוא עיבורא שרגיל יותר ולכן הסופרים הביאום תחת מלה שאינה מורגלת ועיי' ג"כ ע' רסן ומ"ש ועתה נ"ל כי אוזינקא (ב"ב ו':) יש להגיה רוזינקא פי' סך קצוב מדי יומו היינו הוצאות כדאי' בפי' רגמ"ה בב"ב ובע' אוזינקא (ח"א, נ"ג)] —

* רזק עיי"ע רסק.

רחב (= רְחָבָה כמו רְחוֹב בל"מ פי' מקום רחב ופנוי (weiter, offener Platz ברכת רחבה (כתובות ח':) כבר פי' ברך. *[אחי"ה ברך א' (ח"ב, קצ"ב) ושם פי' רבינו עפ"י רב האי גאון וכן הובא בשם רב האי ורבי שרירא בליקוטי הראשונים בשט"מ לכתובו' ח': וכנ"ה בכתובו' שם בשורה.. ברחבה, מ"ק כ"ז: היו מברין אותו ברחבה, תעני' ט"ו. רחובה של עיר, ירוש' נדרים ספ"ה דל"ט: רחבה שדרך רבים מפסקתה. והקבוץ תרג' ירמיה ט', כ'; לעמוס ה', ט"ז; לזכריה ח', ה'. והתואר ירוש' חגיגה פ"א דע"ו ע"ג עני וידו רחבה (הפכו עשיר וידו מעוטה), אבות פ"ה מי"ט נפש רחבה והוא כמו רחב נפש משלי כ"ח, כ"ה ותרגומו (בדפו"ו) גברא רחב. והפעל בהפעיל ברכות נ"ז: מרחיבין דעתו של אדם וכו' ויק"ר פל"א היום קטינות מבחוץ ומרחיבות לפנים, התפעל שהש"ר פ' שרוך:

---

[1]) ועל פי זה התרג' באיוב ל"ז, י"ג ע"ש. [2]) הועתק מפירו' רגמ"ה לב"ב. [3]) בכתיב בלאט. [4]) בכ"י ק"ט בדפ"ר ואמ, הכיא הפסוק ותבא אליו בלט ועלת רות ברז וא"כ כיון לרות ג' ז' אבל שם לי' אליו. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר אבל בדפו"ו הערצובית ועיי"ע ארזבונית. [6]) עיי' ספר רזיאל צד כ"א:

כתאנה זו שקצרה מלמטה ורחבה מלמעלה כך עתידה ירושלם להיות מתרחבת בכל צדדיה] —

* רְחָבָה (שם אמורא) ברכות י"ח סע"א שבת ס"ג רע"א מנחות ל"ג סע"ב אמר רחבה אמר ר' יהודה, פסחים י"ג רע"ב רחבה אמר ר' יהודה סוכה מ"ה רע"א אמר רחבה אמר רב יהודה ועיי"ע אביי וע' רב ומ"ש שהיה מדקדק בשמועתו (עיי' (פסחים נ"ב:) ואמר ראבי כגי' הכ"י בערוך וש"ס להבין רַבִּי וְרַב, ובדפ"ר בע' אביי א' רהבא והוא כמו רב אהבה כמו רפרם קטוע מן רב אפרים.

* רחוינות, רחוינית, רחזיונות (?) בתוספת' כלי' ב"מ רפ"ה כולם בט"ס וצ"ל רחוונות עיי"ע רחון ה"ג, ל"ד ומ"ש.

רֵחַיִם (=רֵיחַיִם מל"מ כלי שטוחנים בו die Mühle, Handmühle) בביצה בפ' יו"ט (כ"ג:) הריחים של פלפלין טמאין משום ג' כלים וכו' פי' „כלי עץ חקוק ובאמצעיתו טס של ברזל קבוע במסמרים עומדים מלמטה והוא נקוב נקבים דקים כמין כברה והעליון משופה ליכנס בתוך התחתון ומצופה ראשו של עליון ברזל עשוי כמין פטפוטין בלוטין קטנים קטנים ונותן הפלפלין באותו ברזל המתוח באמצע החקוק לארכו הנקוב ככברה ושוחקין בעליון שראשו מצופה ברזל כמין פטפוטין קטנים גסין יותר מעט מן הנקבין ונותן הפלפלין על הברזל העשוי ככברה וטוחין בעליון וכשישחק יורד מן הנקבים למטה ויש בקרקעית התחתון נקב גדול סתום כשרוצה פותח ונוטל הפלפלין השחוקין ומפורש בגמ' שלנו וגם כך פי' בירושלמי (ספ"ב דס"ב:) התחתון כלי קיבול העליון משום כלי מתכות אמצעי משום כברה". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילא) לביצה. ירוש' ב"ב רפ"ד די"ד ע"ג מכר את הריחים התחתונה אבל לא את העליונה ועיי' בבלי ב"ב ס"ז: ועיי"ע טלפח. מנחו' פ"י מ"ד ריחים של גרוסות עיי"ע גרס. ובל"א ריחיא ובל"ס רַחְיָא מ"ק י': אמת ריחיא עיי"ע אם ג' (ח"א, ק"י) וש"נ מברכות י"ח: אמה דריחיא וצ"ל אמת דריחיא וכדאי' לפנינו בש"ס, מ"ק שם: חמרא דריחיא ועיי"ע חמר בסוף הע' (ח"ג, תל"ד.) ועיי' תרג' שמות י"א, ה'; לבמד' י"א, ח' ובתר"י שם רֵיחוֹתָא ובתר"י ב' בקבוץ רַחֲוָתָא] —

רֵיחַיִם (מע' הקודם Mühlstein) בצוארו ועוסק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו בפ"ק בקידושי' בגמ' ללמד תורה (קידושי' כ"ט:) פי' הא לן לבני בבל דאית להון נכסים ושדות וספק בידן לעשות תרווייהו נושא ואח"כ לומד הא להו לבני א"י דלית להו שדות ומזונות מרווחים ואם נושא אשה ריחים בצוארו. *[אחי"ה ורש"י פי' בני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בא"י ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלים עליו נושא אשה דהוה בלא הרהור ואח"כ הולך ולומד תורה לבני א"י הלומדים במקומם אם נושא אשה יהו צרכי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו ע"כ וכן פי' תוספ' ר"י הזקן והוסיף בזה"ל ומסתברא דהכי פירוש' הא לן שיצרנו מתגבר עלינו הא להו שמתוך שהם חפצים בתורה אין יצרם מתגבר עליהם ע"כ — וזה הע' שייך לע' הקודם וכדאי' באמת בכ"י ק"ט ובעיק' התלמ' בסוג אחר] —

* רָחֵל א') (שם מין צאן Mutterschaf, Lamm ב') שם פרטי) א') רחל הקבוץ בל"מ רְחֵלִים וכ"ה בתרג' רַחְלֵי (בדפ"ס) או רְחֵילֵי בתר"י לבראשית מ"ב, י"ד ובתרג' דברים י"ד, ד' רַחְלִין אבל בדרז"ל רְחֵלוֹת חולי' קל"ה. ושם קל"ז: דקא מתני ליה לבריה רחלים א"ל אתנייה רחלות . . לשון תורה לעצמה לשון חכמים לעצמן. ובשבת נ"ב: הרחילין ובמשנה פיז' הרחלים אבל בכ"י ש"ס מינכען הרחלות ושם ג"כ הרחלים. והיחיד רחילא כתובו' ס"ג. רחילא בתר רחילא אזלא. ירו' ברכו' פ"ה ד"ט ע"ג תורתא או רחילא וכו', תרג' רחל: רחלא (ישעיה נ"ג, ז') — ב') רָחֵל אשת יעקב אבינו עיי' דרשות רז"ל בברכות ט"ז: כ"ט. ר"ה י"א. יבמות ס"ד: מגילה י"ג רע"ב ב"ב קכ"ג רע"א סנהד' כ"ב: ב"ר פמ"ה ע', ע"א, ע"ב, ע"ג, ע"ד, פ"ב, פ"ז, צ"ג, צ"ח ויק"ר פ"ל במד"ר פי"ד, איכ"ר פ"א, שהש"ר פ' הדודאים, רות רבה פ"ב. ועוד אמו של ר' מארי עיי' ב"מ ע"ג: ברש"י ועיי"ע רב מארי בר רחל בסד"ה וביוחסין.

רחם (= רַחֲמָן פי' מל"מ (נקבה רחמניות איכה ד', י') בעל הרחמים barmherzig) בפ' הערל בגמ' ממזרי (יבמות ע"ט.) רחמנים וביישנים וגומלי חסדים. *[אחי"ה וכ"ה בירוש' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ג רחמנין ובויישנין וגומלי חסדים ועיי' מד' תהלים א', י"ז שמואל רבתי פכ"ח. פסחים קי"ג: ג' חייהם אינם חיים הרחמנין והרתחנין ואניני דעת, ירוש' ברכות פ"ה ד"ט ע"ג ירוש' מגילה פ"ד דע"ה ע"ג תהוון רחמנין בארעא, לנקבה מגיל' י"ד: רחמניות הן, שמ"ר רפ"ב מדותיו ועלילותיו של הקב"ה רחמניות ולנקבה יחידה ירו' תרומות פ"ח דמ"ה ע"ג חדא אתתא הוות רחמנא וכו'. והרבה פעמים נקרא האל יתברך שהוא בעל

הרחמים: רַחְמָנָא עיי׳ פסחים ל״ט, תענית ט׳. שקלים ח׳: ב״מ ג׳: יבמות ס״ג. כתובות מ״ה, גיטי׳ י״ז. כריתות ז׳. ירוש׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג, ירוש׳ קידושי׳ פ״א דס״א: וזולתו. והשם כל״מ רַחֲמִים ברכות ז׳. ל״ב. ב״ר פכ״א מדת הרחמים, פסיקת׳ דר״כ צד קס״ב. מדת רחמים ועיי״ע מד, ויק״ר פי״ז בעל הרחמים, ע״ז ג׳: כסא רחמים. במד״ר פ״כ מלאך של רחמים ועיי׳ עוד בענין רחמים ברכו׳ ל״ג: נ״ה. פסחים פ״ז: ב״ב י׳. חולי׳ ס״ג. מכות י״א. ובל״א רחמין דניאל ב׳, י״ח ועוד רחמֵי חולי׳ נ״ט: ס׳. ובל״ס רחימתא ובכנויים רחימתין סנה׳ ז׳. ועוד התואר במקום השם רָחֵם, רָחְמָא וכ״ה בל״ס פי׳ חביב גיטי׳ נ״ה: איכ״ר פ׳ בני ציון: רחמיה. ובעל דבביה, שהש״ר פ׳ מה יפו: ברתיה דרחמִי, ירו׳ שביעי׳ פ״ט דל״ט. דלית לאילן עמא רחם וכו׳, הקבוץ רָחְמֵי שבת ל״ב. עיי״ע בב. תרג׳ מרעהו (בראשי׳ כ״ו, כ״ו) רחמוהי, מרעהו (שמות י״א, ב׳) תר״י א׳ מן רחמיה וכן פי׳ רחוּמִי (Liebling) בקבוץ ב״ר פס״ה כמה רחומין לי. ובתרג׳ רְחִים, רְחִימָא, הקבוץ רְחִימִין והשם המופשט רַחְמָנוּת סוכה י״ד. כתובות נ׳: מדת רחמנות, ב״ב ט״ו. רחמנותא דאברהם, ב״ר פ׳ נ״ו מרחמנותו של אבא, ובתרג׳ רַחֲמוּ רחמותא עיי׳ תרג׳ משלי ה׳, י״ט; י׳, י״ב. ט״ו; י״ז, י״ז, י״ט. תרג׳ תהלים כ״ט, י׳ כורסי רחמותא. ומזה רֶחֶם כל״מ Mutter-leib אבר ההולדה באשה עיי״ע בית רחם (ח״ב, פ״ד) וכן חולי׳ ע׳. ירוש׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ד דרך הרחם, ב״ב ט״ז: אילה זו רחמה צר, ב״ר פל״ט מרחמו של עולם וכו׳, והקבוץ רְחָמִים חולי׳ שם. והפעל ממנו כל״מ (תהלים י״ח, ב׳) וכן בל״ס וארמי רְחֵם, רְחֵים פי׳ אהב שבת כ״ג: דרחים רבנן וכו׳, כתובות ק״ה: למאן דרחים ליה, דמרחמין ליה וכו׳, ירו׳ ברכות פ״ט די״ד: רחמתיה בכל לבי ורחמתיה בכל ממוני וכו׳, ירוש׳ שבת ספי״ד די״ד ע״ד וירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ד חד בר נש רחם איתא וכו׳, ויק״ר פכ״ה רחמא תינין. וכן בפיעל ירו׳ תרומות פ״ח דמ״ה ע״ג מרחמין שמועתא ועוד כל״מ ענין חמלה וחנינה עיי׳ ברכות ל״ג. אסור לרחם עליו, שבת קל״ג: המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, ביצה ל״ב: המרחם על הבריות וכו׳ ועוד עיי׳ שבת קנ״א: תעני׳ ט״ז. י״ט. כ״ה, מ״ק כ״ח. סוטה מ״ב. ב״ק ק״ז. ב״מ פ״ה. סנהדרי׳ ע״ב: מכות כ״ג: ע״ז י״ח. מנחו׳ פ״ו. נדה מ״ה. ירוש׳ שבת ספי״ח דט״ז ע״ג אף מרחמין על הבהמה עיי׳ שם ובבבלי שבת קכ״ח: עיי״ע בול א׳. אתפעל ירו׳ תעני׳ פ״ב דס״ה: אמרין אין לית מתרחם עלינן לינן מרחמין עליהון ועיי׳ תרג׳ בראשי׳ מ״ג, כ״ח, תר״י א׳ לשמות ל״ג, י״ט; למשלי ט״ו, ט׳] —

* רְחוּמִי (שם אמורא תלמיד רבא) הוזכר איזה פעמים עירו׳ י״א, י״ד סע״ב, פסחי׳ ל״ט. זבחים ע״ז. חולי׳ פ״ט סע״א מנחו׳ ל״ג: כתובות ס״ב: נזיר י״ג.

* רְחִיפִין פי׳ כמו טפיחין או ספיחין עיי״ע טפח (ח״ד, ס״ב) וש״נ בהערה 7 עם ני׳ שונות.

רָחַץ (מל״מ waschen) וטוענין רחיצת ידים (ביכורי׳ פ״ב מ״א חלה פ״א מ״ט חגיגה י״ח: ב״מ נ״ב סע״א ונ״ג רע״א) כבר פי׳ בע׳ טען. *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ נזיר ספ״ז דנ״ו ע״ד על רחיצת גופו ענוש כרת וכו׳, במד״ר פי״ד גחזי שלקה ע״י רחיצה, והפעל בבינוני פעול זבחים י״ז: י״ח. רָחוּץ בפיעל ירו׳ כתובו׳ פ״ה ד״ל. מרחצת לו את רגלו. תוספת׳ מנחו׳ פ״א משפשף ומרחיץ משפשף ומרחיץ בינוני פועל שהש״ר פ׳ כמגדל: מרוּחָצִין מן העונות.

רְחַץ (מל״מ פי׳ כמו בטח vertrauen) תרג׳ מה הבטחון הזה אשר בטחת (מ״ב י״ח י״ט) מה רוחצנא הדין דרחצתא. *[אחי״ה בנו״ג דאתרחצתא ור״ב נגרר אחר גי׳ בעל המתורגמן וע״ש כמה דוגמאות בתרג׳ בפעל ואתפעל וכן באפעל תרג׳ מ״ב י״ח, ל׳; לישעי׳ כ״ח, ט״ז; כ״ט, ל״א וכן בדרז״ל ירוש׳ ברכות פ״ב ד״ה. רְחִיצַיָּא אנן, סנהדר׳ ז׳. גברא דריחצנא עליה, אתפעל דניאל ג׳, כ״ח. ירו׳ שבת פ״ב ד״ה ע״ד לא תתרחיץ על צלותי, שהש״ר פ׳ מה יפו: בגין דאתרחיצו ביה. והשם רוּחְצָן, רוּחְצָנָא פי׳ בטחון, תרג׳ בטח (בראשית ל״ד, כ״ה) קרתא דיתבא לרוחצן ועיי׳ תרג׳ ישעי׳ כ״ח ט״ו, י״ז; לירמיה י״ז, ה׳, ז׳, י״ז והקבוץ שם ב׳ ל״ז] —

* רחוץ ט״ס וצ״ל הרהון עיי״ע הרהון ח״ג, רמ״ב וע׳ עמד ומ״ש.

רָחַק (מל״מ פי׳ הפכו קרב weit sein, entfernen) השכם ושב כדי שלא תתרחק (ברכות ס״ב סע״א) כבר פי׳ בע׳ חשך [1]). בילמדנו ויאמר משה

---

[1]) בח״ג, תקי״ד ע״ש ומ״ש בהערה 7.

לחובב (תנחומא בהעלותך לי״) כי הנה רחקיך יאבדו (תהלי׳ ע״ג, כ״ז) מי שמתרחק[1]) מן הקב״ה שלא לעשות תשובה אבד מן העולם ואני קרבת אלהים לי טוב (שם כ״ח) מי שמתקרב לאל אשריו תדע יתרו ע״י שנתקרב להקב״ה זכה להורות למשה שנאמ׳ (שמות י״ח, כ״א) ואתה תחזה מכל העם וכו׳. *[אחי״ה ובילק׳ תהלים ר׳ תת״ט הביא בשם מדרש כאלה ע״ש בפיעל ריחקו הקץ ועוד בפיעל סוטה י׳: ריחקן . . וקירבן, סנהד׳ ק״ג: מרחקת . . . ומקרבת, עדיות פ״ה מ״ז יקרבוך . . ירחקוך, שם פ״ח מ״ז לרחק ולקרב . . המרוחקין בזרוע עיי״ע קרב וע׳ בני ציון. הפעיל ואפעל סוכה י״ז. הרחיק את הסיכוך וכו׳ ב״ב י״ח: להרחיק את עצמו, סנה׳ שם שהרחיקה ב׳ משפחות, חולי׳ מ״ד: הרחק מן הכיעור וכו׳, אבות פ״א מ״ז הרחק משכן רע וכו׳, שם פ״ו ומרחקתו מן החטא וכו׳, ברכות ב׳. כדי להרחיק האדם מן העבירה, שבת קכ״ח: לא מרחקא ולדא וכו׳, גיטי׳ נ״ח. כמה מרחיקנא מדוכתא פלן וכו׳, סנהדר׳ כ״ט: משום דמרחקא דעתיה ועיי׳ תרג׳ לשמות ל״ג, ז׳; ליהושע ח׳, ד׳; לישעי׳ ו׳, י״ב; ל״ג ט״ו וזולתו. נתפעל סנהד׳ כ״ח: קרוב ונתרחק, ברכו׳ ל״ד: שהיה קרוב לעבירה ונתרחק, חגיגה ד׳: יתרחק הימנו, יבמות ק״ט. יתרחק מג׳. אבות פ״ב מ״ט שיתרחק ממנה האדם, אתפעל תרג׳ תהלים ק״ה, כ״ד; לישעיה ס״ב, י״ב וזולתו. התואר כל״ם רָחוֹק ברכו׳ ל״ד: שבת קנ״ב. פסחי׳ צ״ג: שקלים ח׳: גיטי׳ נ״ז. סנהד׳ ס״א: איכ״ר פ׳ רבתי ויק״ר פי״ח עיי״ע קרב. ובל״ס וארמי רָחִיק, רְחִיקָא סוכה נ״ב. מגילה י״ב. והקבוץ רחיקין ירו׳ שביעי׳ פ״ט דל״ח ע״ד וירוש׳ נדרי׳ ספ״ט דמ״ב ע״ד תרג׳ יהושע ט׳, כ״ב, לתהלי׳ ס״ה, ו׳ ולנקבה יחידה רְחִיקְתָּא תרג׳ למשלי כ״ה, כ״ה. והשם רוֹחַק תרג׳ כ״י למשלי ל״א, י״ד. והשם המופשט ריחוק עיי״ע קרב וש״נ ויש להוסיף איכ״ר פ׳ פרשה: לנדה (איכה א׳, י״ז) לריחוק היתה] —

רָחָשׁ (= רָחְשָׁא, רִיחְשָׁא רִחְשָׁא בל״ס רַחְשָׁא פי׳ כמו שרץ בל״מ Kriechendes, Reptil, Schlange) בפ׳ חבית בגמ׳ אין נוקבין (שבת קמ״ו סע״א) אוסופי ודאי[2]) בלול של תרנגולין לא אתי לאוסופי משום רחשא פי׳ שלא יכנס שם רחש ויאכל התרנגולין[3]). בהאשה בפ״ח בתרומה (מ״ד) ובר״ג דחולי׳ (י׳.) כדי שיצא הרחש ממקום קרוב וישתה. תרג׳ שרץ (ויקי׳ י״א, כ׳. כ״א; כ״ב, ה׳) ריחשא כגון הנחש והלטאה וכיוצא בהן. *[אחי״ה ובאמת בירוש׳ יבמות פט״ו די״ד ע״ד אי׳ דרישחא שכיח ובבבלי יבמות קט״ז: אי׳ נשכו נחש. וכנ״ה בב״מ פ״ד: חזאי ריחשא דקא נפיק מאוניה ושם פירש״י תולעת ומזה הפעל ב״ר פכ״ג התחיל המת מרחיש פי׳ התליע ברמה תרג׳ ורמה לא היתה בו (שמו׳ ט״ז, כ״ד) וריחשא לא הוה ביה וכן בתר״י א׳. והקבוץ ריחשי. רחשין תר״י א׳ לבראשי׳ א׳, כ״ד; תר״י ב׳ לדברים י״ח, י״א] —

רָחַשׁ (מל״מ ענין תנוע וכן בל״ע رخش sich bewegen) בס״ג דפ׳ ד׳ מיתות (סנהד׳ ס״ז:) חזייה לאתתא דהות קא מרחשן שפוותה. מרחשת דאתיא ארחושי[4]) הפה (מנחות ס״ג.) כבר פי׳ בע׳ חב[5]). — (א״ב ל״מ זה (תהלים מ״ה, ב׳) רחש לבי דבר טוב). *[אחי״ה ועיי״ע חב ב׳ (ח״ג, שכ״ט: וש״נ) ג״כ ממנחות שם ארחושי הלב ועפ״י זה יש להגיה מ״ש בהפשב״ע ע״ש. וכנ״ה בסנהד׳ צ׳: דילמא רחושי מרחשן שפוותיה בעלמא, ירוש׳ ברכות פ״א ד״ד: כל האומר שמועה בשם אומרה שפתותיו רוחשות עמו בקבר ובירו׳ שקלים ספ״ב דמ״ז. אי׳ ג״כ מרחשות, יבמות צ״ז. מרחשות כג׳ רבינו בע׳ דבב עיי״ע בח״ג, ג׳: ובירוש׳ ברכות רפ״ד ד״ז. בהפעיל: להרחיש בשפתותיו, ושם: מרחיש בשפתותיו, פסיקת׳ רבתי פי״ג אם מרחישים אנו בקרבנו דברים היש ה׳ בקרבנו והוא יודע מה מרחישים בקרבנו וכו׳. ויק״ר פ״ג מנחות ס״ג. ספרא פרשה י׳ פרק י״ב מעשיה רוחשין עיי״ע חב ב׳. פסחים פ״ח: וריחשה ופירש״י ופירכסה. רחוש בעלים, רחוש בבנים ויק״ר פ״ל עיי״ע דחס (ח״ג, ל״ו) ומ״ש. אפעל תרג׳ אשר שרצו המים (בראשית א׳, כ״א) דארחישו מיא ועיי׳ שם ט׳ ב׳ ובתר״י א׳ שמות ט״ז, כ׳ וארחיש מורנין ועיי״ע הקודם לזה. והשם המופשט מדר׳ תהלים מזמור ס״ב בריש: ריחוש שפתים ולנקבה שהש״ר פ׳ כמגדל רחישת פיך] —

* רָחוּשׁ (כמו מרחשת Tiegel) תוספת׳ כלים ב״מ רפ״א הרחוש שנפרץ וכו׳ תוספת׳ ע״ז רפ״ה (פ״ד) הרחוש העשוי כמין הדרקון, ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ד המוצא דרקון עשוי כמין רחוש

[1]) בדפ״ר ואמ׳ הגי׳ שרוחק ובדפו״ו כמו בפנים. [2]) כ״ה נכון בכ״י. [3]) ועיי׳ ג״כ פירש״י. [4]) כ״ה לנכון בהעתקת עיקרי התלמוד וכ״ה בע׳ חב ב׳ ובדפ״ע כאן ארחשושי. [5]) כ״ה נכון בכ״י ערוך ובדפ״ר הב וצ״ל חב (ב׳) ובשרפ״ע בט״ס חבת

אסורה רחוש ועליו דרקון נוטל את הרחוש ומשליך את הדרקון.

רחש (= רְחִישָׁה פי' כמו חֲרִישָׁה מל"מ חורש יער Wald) בב"ר פ' (מ"ב) [צ"ל י"ב] אלה תולדות השמים: לרחישת הקנים שלא היה אדם יכול ליכנס בתוכה. פי' יער תרג' חורשה. (ויבא) [צ"ל וישב] דוד (חורשה) [צ"ל בחרשה] (ש"א כ"ג, י"ח). (א"ב בנו"ג לחרישת הקנים, תרג' על גל שרשיו יסבכו (איוב ח', י"ז) די על איגר שרשיו חרשין אבל תר"י (א') נאחז בסבך בקרניו (בראשי' כ"ב, י"ג) אחיד ברחישותא דאילנא בקרנוי). *[אַחִי"ה עיי"ע חרש בח"ג, תק"ו ושם פירשתי וביררתי כי עיקר הגי' חרישת הקנים ועוד עיי"ע חש האחרון (שם צד תק"י)] —

* רְחַשׁ (נ"ל מל"פ رخشيدن זרח והאיר erscheinen, hervorleuchten) באתפעל ובחבור עם ניסא פסחים נ': קידושי' כ"ט: מגילה ז': מתרחיש ניסא, שם י"ט. אתרחיש ניסא, ב"מ ק"ו סע"א אי הוית חזית לאתרחושי לך ניסא הוה אתרחיש לך ניסא וכו'. ועיי' עוד ברכות כ'. ס'. שבת ל"ג: גיטי' מ"ה. ע"ז י"ז. ובכולם פי' הענין שנעשה נס בפתע פתאום כמו השמש זרח והאיר.

* ריחוש עיי"ע חש ח"ג תק"י הערה 9.

* רוּחְשִׁיתָא שם פרטי לנערה המשמת את אסתר בארבעה בשבת עיי' תרג' אסת' ב', ח'.

רַחַת (מל"מ פי' מזרה Schwinge, Wurfschaufel) בפ' כל הכלי' (שבת קכ"ב:) את הרחת ואת המזלג. בפ' ט"ו בכלי' (מ"ה) רחת של גרוסות טמאה כדכתיב (ישעי' ל', כ"ד) אשר זרה ברחת ויש לו שם אחר בתלמוד (סוכה י"ד. יבמות ס"ד.) עתר. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רה"ג בכלים שם ואלה דברי הרמב"ם בפי"מ שם בלש' ערבי' רחת מדרא. ויסמי באלערביה . . . אלראחה ע"כ ובדפוסי' אי' בט"ס „אלאראחה" והוא בלעז פאל"א וכפירש"י בשבת והוא בל' פרובינצא palo ובל"צ pelle ובל"ר pala מזרה וכנ"ה בירוש' שבת פי"ז דט"ז רע"ב את הרחת ואת המלגז[1] לתת עליו לקטן] —

* רחתת (?) ירו' ברכות פ"ט די"ד סע"ב רְחָתת ענתה דקרית שמע צ"ל כבגי' המהרש"ם כיון דאתת וכו'.

רטב (= רוֹטֶב בל"ע رطب מל"מ (איוב ח', ט"ז; כ"ה ח') ענין לחות Feuchtes, Saftiges והושאל למרק Brühe) בפ' כיצד צולין (פסחי' ע"ה:) נטף מרוטבו על החרס. הרוטב והקופה (חולי' פ"ט מ"א ותוספ' נדרי' רפ"ג) עיי' בע' קף הג'. ומרק פגולים כליהם (ישעיה ס"ה, ד') תרג' ורטף ס"א ורטב[2] פיגול במאניהון על כן מפרשין רוטב מרק. נהפך לשדי (תהלי' ל"ב, ד') תרג' אתהפיך רוטבי היך שרבא דקייטא לעלמא. ובגמ' העור והרוטב (חולי' ק"כ.) מפרש חלא[3] דקריש — (א"ב פי' ליחות יוצא מן הבשר מלש' (איוב ח', ט"ז) רטוב הוא לפני שמש שפי' לח). *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' ק"ח. רוטב רכה . . רוטב עבה. חולי' קי"ב: ק"כ. ספרא שמיני פרק ד' פרשי' ג' צירן ורוטבן עיי"ע צר ח' ובתר"י א' לויקי' י"א, י"א צידיהון ורועדיהון צ"ל ציריהון ורוטביהון, ובתר"י א' שם י"א, ל"ח ברוטביה. ותרג' פימה (איוב ט"ו, כ"ז) רוטבא. ועוד עיי"ע הבאים אח"ז] —

רטב (= רְטִיבָא תואר במקום השם פי' ענין לחות מע' הקודם das Frische, Saftige) בחלק בגמ' ד' הדיוטות (סנהד' ק"ה:) ובר"ג דע"ז (ד':) מ"ט לא רכיבת סוסיא אמר להו אשראי ברטיבא. פי' כשהעשב לח דרך בני אדם להשליך שם הסוסים. *[אחי"ה בנו"ג ברטיבא שדאי וצ"ל כגי' הערוך וכן מוכח מתרג' ירוש' א' במד' כ"ב, ל' סוסיא דידי שרי ברטיבא. וכנ"ה רְטִיב, רְטִיבָא (וכ"ה בל"ס פי' לח וירוק) בגיטי' ס"ט: סיסין רטיבא . . איצא רטיבא עיי"ע אצא. ירוש' כלאים פ"ח דל"א ע"ג כדון רטיב אינון וכו' עיי"ע לבדקס (ח"ה, ז'). עץ לח (יחזקאל כ"א, ג') תרג' אילן רטיב, ושם י"ז, כ"ד אעא רטיב. והקבוץ רטיבין תרג' בראשי' ל', ל"ז, לבמד' ו', ג'; לשופטים ט"ז, ז'. ח' וזולתו. ולנקבה ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג פונדקא רטיבתא והוא שם מקום. והפעל באתפעל מֶרְטִיב (תחת מתרטיב) תר"י א' לשמות ג', ב', ג'. אפעל תר"י א' דברים כ"ח, כ"ג ולא מַרְטִיב אילני. ב"ר פס"ח מה רטיבה הרטיב וכו'. ויק"ר פכ"ב ישראל מרטיבין והולכין וכו', שהש"ר פ' אני חבצלת הרטבתי מעשים טובים וכו' פי' גדול צמות והתרחבות] —

רטב (= רוֹטֶב מל"ע رُطب תמרים לחים frische Dattel) בטבול יום בפ' כל ידות (פ"ג מ"ו) תמרים רטובות כל שהוא רוצה למוץ, בפ"ב

[1]) וכ"ה גי' המשניות והירושי' במשנה עיי"ע. [2]) בנו"ג ורטף. [3]) ברפ"א ובנו"ג בט"ס חלב.

בעוקצין (מ"ב) גרעינה[1]) של רוטב אעפ"י שיצאה מצטרפת פי' לתמרים שאינן מבושלות קורין בל' ישמעאל רוטב. *[אחי"ה והוא הוא تمر رطيب או רק رطب והוא רוֹטֶב וכדאי' בתוספת' עוקצי' רפ"ב הרוטב שנאכל חציו וחציו קיים הרוטב שנימוק חציו וכו', תוספת' חולי' ספ"א ברוטב . . ביבישה עיי' הר"ש בעוקצי' פ"ב מ"ב. תוספת' כלי' ב"ב רפ"ה ניקורי רוטב באביהן וכו' ובירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד אי' ניקורי רטב וכו' וכ"ה בר"ש כלים פכ"ז מ"ה ע"ש. תוספת' פאה רפ"א בכ"י אירפ' רוטבות תמרה (בנו"ג רטיבות ובכ"י וויען רטובות) ובירו' פיאה ספ"א דט"ז ע"ג רוטבי תמרים. פי' בל"ע תמרים לחות ומבושלות וכן חולק ר"מ לונזאנו במעריך על רבינו ע"ש] —

רטב (= רְטוּב פי' רשת בל"ר rete ?) בהכדור פכ"ג בכלים (מ"ח) האקון והרטוב והכלוב פי' כלי ציידים המה. *[אחי"ה וכן הוא בפי' רה"ג ועיי"ע אקן בח"א, רנ"ז.

* רְטִיבֵי אולי צ"ל רטיגי עיי"ע יוחני ח"ד, קי"ז ומ"ש.

☞ רוטגנית ? מדר' במד"ר פ' ויהי ביום כלות משה (פי"ב) למלך שהיתה לו מטרונה רוטגנית פי' בל"י הומיה מקללת עולבת. *[אחי"ה וכן הגיה רימ"ז בט"ר ח"א, קס"ח רנונית (פסיקת' רבתי פ"ה) שצ"ל רוטגנית ומל"י ῥάθαγος אבל נ"ל יותר שעיקר הגי' כדאי' לפנינו רוטננית מפעל רטן ע"ש ורונונית בפסיקת' רבתי צ"ל רוטנית ובתנחומ' נשא סי' י"ב הגי' ראגניות עיי"ע רגן] —

☞ רטט (כמו רְתַת beben ועוד עיי"ע רטע) תרג' קול ה' יחיל מדבר (תהלים כ"ט, ח') קל ה' מרטט מדברא. *[אחי"ה ותרג' רגע (איוב ז', ה') רַטֵּיט ותרג' ויתגעשו (תהלים י"ח, ט') ואתרטיטו[2]) בתרג' שני באסת' ה', ד' אתרַטְטָא ואמרת שהש"ר פ' לסוסתי: כמרטט לפניהם פי' מרקד ומנענע ונרתת כפי' במ"כ וכדמוכח מל"מ (ירמיה מ"ט, כ"ד) ורטט החזיקה ובמעריך לר"מ לונזאנו פי' מוצי רעי ע"ש[3])] —

* רטי, רָטָה (פי' סחט auspressen) תוספת' טהרו' ספ"ה הסוחט את שערו והרוטה את פשתנו ובדפוס זאלקיעוו בט"ס והרוטב ושם ספ"ד פשתן שטוואתו . . ר"י אומ' אף הרוטיהו בנו"ג הסוטיהו וצ"ל הסוחטיהו ובד"ז הרטיבין ? ומזה ע' הבא אח"ז.

רְטִיָּה (מע' הקודם Compresse, Verband) בסוף עירובי' (ק"ב:) מחזירין רטייה במקדש. הלכתא מותר לצאת בה בשבת ממר בר רב אשי[4]). פי' בלע"ז פרינט"א. *[אחי"ה אולי טלא"ט premito ענין סחיטה והוא כמו אספלנית (עיי"ע ח"א, קפ"ח) שפי' רבינו לנכון ע"י רטיה. והוזכרו יחד בתוספת' פסחים רפ"ב (ג') האספלנית והרטיה וכו' ועוד הוזכרו יחד עם מלוגמה (עיי"ע) תוספת' סוף כלאי' תוספת' כלים ב"ב ספ"ו מלוגמא ורטייה, תוספת' דמאי ספ"א רטייה ומלוגמא. תוספת' שבת רפ"ה (ו') רטייה שעל גבי המכה, תוספת' מנחות פ"א רטייה ע"ג בשרו. ירוש' שבת פ"א ד"ג ע"ד נותנין רטיה ע"ג מכה, שם פ"ו ד"ח: מכה שנתרפאת נותנין עליה רטייה וכו', ירוש' עירו' פ"י דכ"ו ע"ג רטייה שתפחח, קידושי' ל': ספרי עקב פ' מ"ה כל זמן שהרטיה זו על מכתך וכו', שמ"ר פכ"ו ויק"ר ספי"ח בו"ד . . מרפא ברטיה, דב"ר פ"י הקב"ה מרפא שלא ברטייה ואלישע ריפא את נעמן שלא ברטייה, שהש"ר פ' שני שדיך בו"ד אינו מקדים רטיה עד שרואה את המכה אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא מקדים הרטיה ואח"כ הוא מכה. והקבוץ שמ"ר ספכ"ז והרופא נותן לו רטיה בראשו וכן בידיו וכו' ונמצא כולו רְטִיּוֹת וכו'] —

☞ רטל (= רִיטֶל בל"ס רֵטְלָא בל"ע رطل פי' משקל של י"ב אונקיות) ירוש' דכתובות פ' אעפ"י (ספ"ה ד"ל:) א"ר מנא ארבעה ריטלין פי' מין משקל וכן בלשון ישמעאל. *[אחי"ה ועיי' מ"ש בענין רטלא ה' צונץ צור געשיכטע צד 549 וש"נ הקבוץ רטלים רטלין אצל סופרים המאוחרים] —

רטן (= רָטָנִין כמו רַהֲטָנִין פי' רצים Schnell-läufer) בפ' חביות בגמ' מי[5]) שנשרו כליו (שבת קמ"ז.) הרטנין יוצאין בסודר שעל כתיפן פי' הרצים יוצאין בסודר שעל כתפיהן מקובץ ולא משולשל בשביל שלא יעכבו לרוץ. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח בשבת (ש"ס ווילנא) ושם הגי' כגי' רבינו הרטנין יוצאין וכ"ה בתוספת' שבת ספ"ה (ו') הרטנין יוצאין בסודר שלהן ולא רטנין בלבד אמרו וכו' וא"כ מה דאי' בגליון הש"ס היוצאין וכן בגי' ר"ח אינו מדוייק הוא כי היתר הוא כדאמר

---

[1]) בנו"ג גלעינה עיי"ע גלען. [2]) כ"ה בכ"י ובנו"ג ואתרטישו. [3]) ולפי פירושו אולי הוא מל"ע رطأ ענין הוצאת רעי.
[4]) עיי' פי' ר"ח בשבת. [5]) ברפו"ו בט"ס בכל מי.

בש"ס וכשבא הדבר וכו' אבל בד"ש וויניצ' ובאסיל אי' באמת היוצאין ויפה הגיהו בד"ק עיי' ד"ס שבת צד קע"ה: ועיי' ג"כ הפשב"ע. ודע כי רש"י פי' הרטנין על שם מקום והתוספו' פירשו יפה הרטנין כמו הרהטנין וכיוונו בזה על פי' הערוך. וזה הוא נכון, ובעיקרי התלמוד לר"א זכות מצאתי בכ"י אשר תחת ידי וז"ל ורב צמח פי' חברים תרג' וחובר חבר ורטין ריטן ע"כ (עיי' המבוא בח"א, XVII). וא"כ רצ"ג פי' מענין ע' הבא אח"ז וזה דוחק הוא יען כן רבינו נתן יתר שאת לפי' ר"ח שפי' הרטנין הרצים] —

רְטֵן (מל"ס פי' רנן בלחש leise lispeln, murmeln) בפ' היה נוטל את מנחתה בגמ' רשע ערום (סוטה כ"ב.) מסתברא כרב אחא בר יעקב דאמר מי שלא שימש ת"ח הרי זה מגוש דאמרי אנשי[1] רטין מגושא ולא ידע מאי רטין[2] תני תנא ולא ידע מאי אמר[3] פי' כמו דאמגושא רטין ולא ידע מאי רטין כן[4] תני תנא ולא ידע מאי אמר בשביל שלא שימש ת"ח ולא פי' תלמודו ולא סבר סברא. וחובר חבר (דברים י"ח, י"א) תרג' ורטין רטן. *[אחי"ה הראשון הוא הפעל והשני היינו רְטַן הוא השם ובל"ס רֶטְנָא ובתרג' תהלים נ"ח, ו' חובר חברים תרג' רטוֹנֵי רְטָן כ"ה בכ"י ובדפוי' בט"ס רֶטֶן ורטוני הוא הקבוץ מן רָטוֹנָא וכ"ה בל"ס פי' חובר והוא התואר. ורצ"ג פי' מזה הרטנין של ע' הקודם ע"ש. והתואר נקבה רוֹטְנָנִית במד"ר פי"ב למלך שהיה לו מטרונה רוטננית . . . כל ימיה שהיתה עסוקה וכו' לא היתה מרננת וכו' וגי' אחרות עיי"ע רוטנגית ומ"ש. והשם המופשט: רוטננ'יתא במד"ר שם: צווח ווי שלא תחזור לרוטנניתה וכו'] —

רָטַע (נרדף עם רתע ועיי"ע רטט ובהוספת ק': קרטע zittern, beben) בריש ילמדנו (לי' בתנחומא) אין צור כאלהינו (ש"א ב', ב') עד שלא יגמור צורת הולד יפה היא מרטעת וצווחת פי' הוא כמו מקרטע שפי' בע' קרטע. *[אחי"ה ואולי מזה ועל ידי רשעים ירטני (איוב ט"ז, י"א) והוא כמו ירטעני ועי"ן מובלעת וענין רטע כמו רטט ובאמת הספורנו פי' ירטני מן רטט החזיקה (ירמיה מ"ט, כ"ד) ושאר פירושים עיי' בפי' ספר איוב לידידי הרב החכם ד"ר סאלד צד 172] —

רֶטֶף תרג' ומרק פגולים (ישעיה ס"ה, ד') ורטף פגול הביאו בעל הערוך בע' רטב. *[אחי"ה עיי' המתורגמן שהביא דוגמא מן הפקר והבקר] —

רָטַשׁ (פי' כמו בל"מ נטש verlassen; רְטוּשִׁין Auswanderer, die Heimath Verlassende) בפ' המפקיד בגמ' רשב"ג (ב"מ ל"ח:) ובאין מקדישין בערכין פ"ז (דף כ"ה:) נקראות רטושי רטושין[5] פי' בגמ' המפקיד בגמ' רשב"ג[6] — (א"ב תרג' ויטש דוד (ש"א י"ז, כ"ב) ורטיש דוד). *[אחי"ה והרבה בתרגומי' ובא להעתקת נטש עיי' דוגמאות במתורגמן ובעמ"ת ללעווי. וכן פי' הש"ס בב"מ ל"ח סע"ב ומ"ש הני דקרו להו רטושים נטושים בע"כ[7] דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה. תוספת' כתובו' פ"ח היורד לנכסי רטושין מוציאין מידו . . אלו הן רטושין כל שאינו יודע היכן הם, ב"מ שם ואלו הן נכסי רטושין הרי שהיה אביו או אחיו או אחד מן המורישין כאן ואינו יודע להיכן הללו, ושם ל"ט רע"א רטושים דמדעתן וכו' ועיי' ג"כ ירוש' יבמות פט"ו דט"ו רע"א ושם: המטלטלין אין בהן משום ניכסי רטושין. ערכי' כ"ה: הגיע יובל ולא נגאלה הכהנים נכנסין לתוכה . . ר"א אומר . . נקראת שדה רטושין עד היובל השני הגיע היובל השני ולא נגאלה נקראת רטושי רטושין[8] עד היובל השלישי ופירש רגמ"ה שדה רטושין שדה מונחת שאין רשות לאדם בה כדכתיב תשמטנה ונטשתה ומתרג' ותרטשנה . . רטושי רטושין שלא יגע אדם בה עד יובל ג' וכו', וכן פירש"י שדה רטושין עזובה עד שיגאלנו אחר וכו' וכן בב"מ פירש"י נכסי רטושין שהנכסים רטושין וכו' ע"ש וקשה להולמו כי הסמיכות נכסי מורה באצבע שיש לנקד רְטוּשִׁין פי' נכסי היוצאין למדינת היום וכדאי' בירוש' יבמות הנ"ל בענין ניכסי נטושין ע"ש היטב[9] ונכסי נטושין הוא הוא נכסי רטושין ור"ח לא גרס נכסי רטושין ופי' על נכסי נטושין בזה"ל היורד לנכסי נטושין מוציאין אותו מידו והן שיצאו למדינת הים ואין ידוע להיכן הלכו ע"כ] —

* רְטַשׁ (נ"ל מל"ע رطس zerbröckeln) ירוש' פסחים פ"ג ד"ל: בחטין ארבעת קבין

---

[1]) כ"ה נכון בדפו"ו. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ודפ"ר אבל בשדפ"ע וש"ס אי' אמר. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ודפו"ו. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפו"ו ובעיקי התלמ'. [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובהעתקת עיקרי התלמ'. [6]) כ"ה בכ"א ובדפ"ר. [7]) כ"ה נכון בכ"י ש"ס פי' ור' א' וב' ועיי' פירש"י ובנו"ג דבע"כ. [8]) בתוספת' ערכי' פ"ד הגי' רטושין רטושין. [9]) ובבבלי ב"מ ל"ח: אי' כן על נכסי שבויין.

דאינון חָטִין ובשעורין שלשת קבין דאינון רטישין פי' היינו שהן נפרדים ואינן מדובקין עיי' בפי' מראה הפנים אבל שם מבואר מן ע' הקודם נטש תרג' רטש והנכון שהוא מל"ע הנ"ל ענין כתיתה ופרירה ובפי' ק"ע ופ"מ נדחקו לפרש המלה ופ"מ וגרס רטיטין.

* רי, רירי עיי"ע שברירי.

* (ריאגיסו?) שו"ט ריש מִזמור ל"ד כיון שראו אותו אמרי הרי אגיסו בא ברגליו אמרו לו הרי דוד שהרג אחיך בא אצל אכיש. בעל המשביר וה' לעווי ופליישער לא מצאו ידיהם בפי' לפי ששגו ברואה לקרוא בתיבה אחת הריאגיסו ובאמת ב' תיבות הן הרי אגיסו בא ברגליו ונ"ל אגיסו פי' מגן וצנה שלו ר"ל של שאול בא ברגליו לכו ונהרגהו ואגים הוא ל"י ורו' αἰγίς, aegis ויש למחוק זו התיבה מערכי מילין התלמודיים.

☞ רֵיאָה (מל"ע رئة Lunge) משנ' חולי' פ' אלו טרפות (פ"ג מ"א) הריאה שניקבה או שחסרה פי' מעים שבתוך החזה אשר בהם הסמפונות והם כמו מפוחים להקר חום הלב. *[אחי"ה ובל"י נקרא הריאה πνεύμων על שם πνεῦμα נשימה כי ע"י הריאה בעלי חיים ינשמו. ובויק"ר רפי"ח דרש ר' חייא בר נחמן הרואות (קהלת י"ב, ג') אלו כנפי הריאה שמשם יצא הקול[1]. ויק"ר פ"ד הריאה לשתיה. וכמה מאמרים בענין ריאה עיי' בחולי' מ"ז: ומ"ח:] —

* רִיב (מל"מ פי' מצה וקטטה Streit) ויק"ר פ"ט לא קנה . . . ולא מצות וריבות וכו' והוא כל"מ דברי ריבות (דברים י"ז, ה').

* רֶיוַח, רֶוַוח (weiter Raum, Befreiung von Bedrängniss) עיי"ע רווח.

* רֵיחַ (מל"מ הבל היוצא מדבר בשמי Geruch) עיי' ברכות מ'. וע' קצח. שם מ"ג: איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו וכו' זה הריח, שם נ"ז: קול ומראה וריח, יומא כ"א. ריח בשר הקודש, שם ל"ט: ריח קטורת, סוטה מ"ח. נטלה הריח, כ"ב ע"ד: ע"ה. לעמוד בריחו, ברכות נ"א. שבת ס"ג. סנהד' ק"ח. ב"ר רפל"ט ריחו נודף, סוטה י"ב. הוריות י"ג: כריתות ו': ירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ד ריח רע. ירו' קידושי' פ"ב דס"ב ע"ד ריח הפה וריח הזיעה. ובל"א וסורי ריחא פסחים ע"ו: וש"נ ריחא בעלמא היא וריחא לאו מלתא . . ריחא מילתא היא. ברכות מ"ד: משום ריחא, כתובו' ס'. בריחא ובטעמא, תמיד ל"ב: נפל בהו ריחא. ובהשאילה גיטי' פ"ו. ושם: ריח הגט, ירוש' גיטי' פ"ט ד"נ רע"ב ריח פסול, ירוש' סוטה פ"א דט"ז ע"ד ריח ערוה, זבחים צ"ו: ריחא אתי לה ליד עיי' פירש"י וע' ארקפט[2]. הקבוץ שהש"ר פ' לריח: כל השירים שאמרו לפניך האבות רֵיחוֹת היו וכו'. והפעל רִיחַ, רוּחַ ב"ר פל"ד הלך וריחה. בהפעיל ואפעל ב"ר שם הֵרִיחַ ריח של אברהם. . הריח ריח דורו של שמד, סוטה י"ב. שלא יריח אותו צדיק ריח רע, סנהד' י"א. הריח ריח שום. שם ק"ט. ומריחין אותו, זבחים ס"ב. הריחו ריח קטורת, נדה נ"ח: כל המולל מריח בו. סוטה מ"ט. מרחינא ריחא וכו', ירוש' תענית פ"ב דס"ה: הוו מריחין בעפרא, ב"ב ע"ג: ומורח ביה, ברכות מ"ג: סנה' צ"ג: דמורח. ושם מרח וצ"ל כבכ"י ש"ס מריח. שבת קמ"ו רע"ב לארוחי] —

* רֵיחָנָא (מע' הקודם במשקל ערבי ريحان בשמים טובים wohlriechende Spezereien) בקבוץ יומא ע"ו: חמרא ורֵיחָנֵי פקחין, תרג' דה"י ב' ט"ז, י"ד זני ריחנין.

* רֵיחְתָּנָא (מע' הקודם במשקל סורי רִיחְתָּנָא Wohlriechendes) גיטי' ע'. סומקא ריחתנא.

* רִיטְלִין עיי"ע רטל.

* רִים עיי"ע רם.

* רֵימָא (כמו רְאֵם בל"מ בל"ע ريم, رئم Gazellenart) ב"ב ע"ג: זבחים קי"ג: עיי"ע ארזלא ומ"ש בח"א, רע"ז. תרג' ודישן ותאו (דברי י"ד, ה') ורימא ותרבלא. ובתר"י: ורימנין ותורי בר ועיי' ירו' כלאים ספ"ח דל"א ע"ג ואילין דמתרגמין ותורי בר וראמנין וכו'. והנו"ן הוא כבמשקל ערבי בסוף התיבה בנפרד.

* רִימִין עיי"ע רמי.

* רִים, רִיסָא, רִיעַ, רֵיעַ, רֵיעָא עיי"ע רם, ורע.

* רִיסְפָּק עיי"ע דיספק בח"ג נ"א: ומ"ש.

* ריסקום (?) תנחו' הישן תולדות סי' י"ז והריסקום בידו צ"ל והדיסקום פי' קערה עיי"ע בח"ג ק"א: ושם בהערה 3 נסמן גי' הילק' משלי רי תתקס"א ריסיקוסין וצ"ל כגי' הערוך דיסקוסים.

* ריפין כמו רפפות עיי"ע רף ב'.

* ריפע עיי"ע רפע ומ"ש.

---

[1]) אבל עיי' שבת קנ"ב רע"א. [2]) מגילה כ"ז: ריחא צ"ל ריתא עיי"ע רת.

* רִיץ, רוּץ, רִיצָה, רִיק, רֵיקָא, רִיקָן, רֵיקָן עיי"ע רץ ורק.

* רִיר, רירא, ריש עיי"ע רר, ריש.

* רֵישׁ (הוא אות העשרים מאלפא ביתא) שבת ק"ד. רי"ש רשע מ"ט מהדר אפיה דקו"ף מרי"ש וכו' ומ"ט מהדריה תגיה דקוף לגבי רי"ש וכו', ירוש' מעשר שני פ"ד דנ"ה: רי"ש ראשית, ירוש' שבת ספ"ז ד"י ע"ד היה דל"ת ועשאו רי"ש, רי"ש ועשאו דל"ת חייב משום כותב ומשום מוחק. הקבוץ בשבת ק"ג: דלתי"ן רישי"ן.

* רֵישׁ (כמו בל"מ ראש פי' ארס Gift, Galle) תרג' וראש פתנים (דברים ל"ב, ל"ג) וכריש פתני [1]. והקבוץ שם ל"ב רישי חיוין ועוד עיי' תרג' ירמי' ח', י"ד; ט', י"ד; להושע י', ד' וזולתו.

* רֵישְׁבָּא עיי"ע רשבא.

* רֵישִׁינָא שבת קל"ג סע"ב מלה לועזית היא ובאה מגליון (של פירש"י) פנימה עיי"ע קלבא ומ"ש.

* רִיתָא, רִיתָה עיי"ע רת.

* ריתיכוס (?) ספרי ואתחנן ס"פ כ"ז צ"ל דיתיכוס והוא כמו דידוכוס עיי"ע דדכאות בח"ג כ"ו ומ"ש.

רַךְ (ענינו מל"מ הפוך קשה weich, dünn; רַכֵּךְ weich machen) בס"ג דפי' מרובה (ב"ק פ"א.) כד קיימי ביני עשבים מירככא לשון ריכוך. ל"א מרכבא שוטחת עצמה ע"ג עשבים וגדילה באורך [2] *[אחי"ה ובנו"ג מירככא ובכ"י ש"ס מינכען מידרכא וכ"ה בערוך בכ"י ה"ב ובכ"י ר' מימרכא אבל בדפ"ש ופיז' אי' כגי' רבינו מירככא וכ"ה בשט"מ בשם המאירי. וכנ"ה ב א י ת פ ע ל אתרכיך בתרג' רות ג', ח', ובתר"י א' לשמות י"ב, י"ב ולבמד' ל"ג, ד' מתרככין. פַּעֵ ל תר"י ב' בראשי' מ"ד, י"ט מְרַכֵּיךְ במילוי, שם כ"ז, מ' בתר"י א' וּמְרַכֵּיךְ ותאי. בינוני פ ו ע ל מכילתא משפטי' פ' ח' מְרוּכָּךְ. והתואר רַךְ מנחו' ס"ו: רך ומל עיי"ע כרמל. זבחים צ"ד סע"א עיי"ע בטן ג' (ח"ב מ"ב) ומ"ש שמ"ר פ"ה בפרך (שמות א', י"ג). בפה רך עיי' רש"י בחומש. יומ' מ"ד: והיום רך כגי' כ"י ש"ס אבל הנכון כגי' הערוך עיי"ע גלד א' (ח"ב, רצ"ב בהערה 12). ולנקבה רַכָּה סנהד' נ"ב: עיי"ע סדר (ח"ו, כ"ז:) ובתרג' הרבה פעמים רַכִּיךְ (וכל"ס) עיי' במתורגמן ע' רכך וכ"ה בדרז"ל ירו' כלאים רפ"ז ד"ל ע"ד הדין רכיכה, והקבוץ ירוש' שבת פ"ז ד"י ע"ג באילין רְכִיכַיָּא, שם פ"ח די"א: באילין רכיכָתָא (כל"נ) וכצ"ל שם ספט"ז דט"ו ע"ד במקום: באילן רכיכה. ב"ר פ"ע רַכּוֹת (בראשית כ"ט, י"ז) עינוהי דלאה הוו רכיכין צ"ל רַכִּיכָן וכו', שם פצ"ג מילין רכיכן. והשם רְכוּכָא תרג' תהלים י"ט, ו', רַכִּיכוּ תרג' דברי' כ"ח, נ"ו, שהש"ר פ' הגידה לי מיני ריכוכין. וכל"ס רוּכָּכָא חולי' נ"ו. אגב רוככיה וכו'] —

רֵךְ (= רֵכָא, רֵיכָא מל"י אמצ' ῥήξ = rex מלך Herrscher) לא ריכא ולא בר ריכא (ב"ב ד'.) כבר פי' בע' זין. *[אחי"ה ובדפ"ר כאן ובכ"י ק"ט ובהעתקת כ"י עיקרי התלמוד הגי' רכא, בר רכא ובע' זין רך בין רך עיי"ע זין ח"ב, רפ"ז, ובנו"ג רכא והובא ראיה בש"ס מל"מ ש"ב ג', ל"ט, ועוד מתרג' אברך ובכ"י ש"ס: אברך ומתרגמינן אבא למלכא וכ"ה בהעתקת הפשיטה הסורית אבא ושליטא וכ"ה בהעתקה הפרסית לריב"י טאווס עיי' ספרי על העתקה הזאת צד 141 ומ"ש] —

רָכַב א) (מל"מ פי' רכיבת בהמה וגם בהשאילה על גב בני אדם reiten, auf Jem. sitzen ב') בהפעיל ענין נטיעת ענפים זה ע"ג זה pfropfen, ein Reis in das andere setzen. מַרְכֹּב Sitz; רֶכֶב מל"מ פי' אבן העליונה בריחים der obere Mühlstein) בראש כלים (פ"א מ"ג) למעלה מן המורכב מושב [3]) ששוה מגעו למשאו. ובפ' הכדור והאמום (שם כ"ג, מ"ג) מה בין מרכב למושב מרכב חלק מגעו ממשאו פי' שמשאו מטמא בגדים ומגעו אין מטמא בגדים, ומושב לא חלק מגעו ממשאו פי' אלא אפי' מגעו מטמא בגדים והכי תניא בספרא (מצורע זבים פרשי' ב' ריש פרק ד') והנושא אותם (ויק' ט"ו, י') מה ת"ל שיכול אין לי שמטמא במשא אלא מורכב בלבד משכב ומושב מניין ודין הוא ומה אם מרכב שאין מגעו מטמא בגדים משאו מטמא בגדים משכב ומושב שמגען מטמא בגדים אינו דין שיהא משאן מטמא בגדים ת"ל והנושא אותם לרבות המשכב והמושב וכדומה לו מי חטאת שחלק נמי מגען ממשאן שמי חטאת שאין בהן כדי הזייה מטמאין במגע ולא במשא כדמפרש

---

1) כ"ה בדפ"ש ובנו"ג וכרישי. 2) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ"ר ואמ' ובשאר דפ"ע כאורך ובכ"י ק"ט בארץ. 3) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ובהעתקת עיקרי התלמוד ולא כבדפו"ו ע"ש.

ביומא (י״ד.) ובנדה (ט״.) בהמה טמאה[1]) נמי חלק מגעה ממשאה ועשאה אב הטומאה ולטמא אדם ולטמא בגדים אף אני איני מרבה אלא וכיוצא בה את מה אני מרבה את מיעוט מי חטאת והמרכב אשר חילק מגען ממשאן ועשאן אב הטומאה לטמא אדם ולטמא בגדים שהבהמה הטמאה הנוגע בה אינו מטמא בגדים והנושא מטמא בגדים זה פי׳ ר׳ ניסים ז״ל. בר״ג הפסחים (ג׳.) בזכר קראו מרכב ובאשה קראו מושב. פי׳ „מרכב פיסוק רגלים ודרך גנאי באשה להזכירו אבל ברכיבת גמל וכיוצא בו שהוא משום פחד שמתירא שלא תפול אי אפשר שלא להזכיר רוכבת, רכבת כתיב (ש״א כ״ה׳ כ׳) ואם תאמר היה לכתוב ישבת חסר לא אשכחן ישבת[2]) חסר אלא למדרש או לרמוז שכל יושבת מלא יושבת בארץ עוץ (איכה ד׳, כ״א) יושבת תחת תומר (שופטים ד׳, ה׳) לפיכך רכבת בלשון קצרה"[3]). בפרק לא יחפור (ב״ב י״ז.) שלשה מן השכב שהן ארבעה מן הרכב פי׳ שכב רחים התחתון ויש בנין מכל סביבותיה טפח רכב העליונה המורכבת עליה. בהלכה קמ׳ דפ׳ כיצד מעברין (עירובין נ״ד:) רוכבי אתונות (שופטים ה׳, י׳) אלו ת״ח שהולכין מעיר לעיר וכו׳ צחוחות שעושין אותן כצהרים וכו׳ — מרכיבין דקלים כל היום (פסחים נ״ה:) כבר פי׳ בע׳ נסן, בר״ג דפ׳ המוכר את הבית (ב״ב ס״ב:) לא אמרן אלא דאיכא עליה ריכבא דדיקלי והוי מ׳ קבין, בפ׳ המוכר את הספינה בגמ׳ קנה שלשה (שם פ״ג:) ובפ׳ האומר לחבירו (שם ק״ד:) ריכבא דדיקלא מאי[4]) תיקו, פי׳ משימין אילן בתוך אילן, פ״א דקלים רצופין. *[אחי״ה אולי בפ״א כיון רבי׳ לפי׳ רגמ״ה שפי׳ בב״ב ס״ב: וק״ד: ריכבא דדיקלא שורה של דקלים, ורשב״ם בב״ פ״ג: פי׳ הרכבת דקלים הרבה ביחד ורש״י בב״מ ק״ח סע״ב פי׳ אי ריכבא דדיקלא: הדקלים הכפופין וסמוכין זו לצד זו ומסוגרין כאותן שקורין פלשייר״י בלע״ז וצ״ל פלשיידי״י בל״צ pallisade Palisaden, Pfahlwerk. וקרוב לזה רכב של תמרה תוספת׳ כלאים פ״א וירו׳ כלאים פ״א דכ״ז: פ׳ כמו גזע של תמרה עיי׳ בל״ע رُكْبَة. וחפעל בהפעיל ואפעל פי׳ כמו בלשון סורי׳ ובל״ע رَكَّب משים אילן בתוך אילן, שביעי׳ פ״ב מ״ו אין מבריכין ואין מרכיבין וכו׳, פסחים פ״ד מ״ט ותוספת׳ פסחי׳ ספ״ב (ג׳) מרכיבין דקלים. ירו׳ כלאים פ״א דכ״ז: הרכיב אילן, ירוש׳ שבת פ״ז ד״י, המרכיב .. חייב משום זורע. תוספת׳ ערלי׳ רפ״א ואין מרכיבין כפניות של ערלה, שם כלאים פ״א ירוש׳ כלאים הנ״ל אין מרכיבין זיתים ברכב של תמרה (עיי׳ לעיל) מפני שאילן באילן, אתפעל ירוש׳ יבמות פט״ו דט״ו. וירוש׳ כתובות פ״ד דכ״ט. אילין דקליא דבבל דלא צריכין מירכבא. בינוני׳ הָפעל ירו׳ ב״ב ספ״ד די״ד ע״ד החרוב המוּרכָּב. ובענין רכיבה ע״ג בהמה או אדם עיי׳ ב״מ ב׳. אחד רוכב ואחד מנהיג, ח׳: רָכוּב ומנהיג. סנהד׳ ס״ז סע״ב חמרא רכבה, קהל״ר פ׳ כל הדברים עלין יתיה רכיב חמרא בשבתא, שמ״ר פכ״ו רכוב על כתיפו של אביו .. אתה רוכב על כתיפי וכו׳. ירוש׳ חגיגה פ״א דע״ו. איזהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתיפו של אביו. ירוש׳ ב״מ רפ״א ד״ז ע״ד אשה שהיתה רכובה ע״ג בהמה. בינוני הפעל סנהד׳ כ״ב: מורכָּב על כתיפו של אבא. הפעיל סנהד׳ צ״א: הרכיב חיגר ע״ג סומא. אפעל כתובו׳ נ״ה: ב״ב קנ״ב. עיי״ע רכש וש״נ. והושאל על הרכבת קנה המנורה תוספת׳ שבת פי״ב (י״ג) המרכיב קנה של מנורה. ועוד הושאל על הרבעת כלאים תרג׳ לא תרביע (ויקרי י״ט, י״ט) לא תרכיב][5]) —

☞ רכב (= רְכוּבָא מל״ע رُكْبَة בקבוץ رُكَبات כרעים, ברכים Knie) תרג׳ על הברכים (דברים כ״ח, ל״ה) על רכובין, והוא כמו (דניאל ה׳, ו׳) וארכבתיה דא לדא נקשן ובל׳ חכמים ארכובא. *[אחי״ה עיי״ע ארכובה (ח״א, רפ״ז:) ועיי׳ עוד תרג׳ ישעיה ל״ה, ג׳; ס״ה, י״ב; לנחום ב׳, י״א וזולתו. ותרג׳ קרסלי (תהלים י״ח, ל״ז) רכובתי. וכן בדרז״ל חגיגה י״ג. רכובי החיות. ועוד רכובה פי׳ הכאה בברכים ב״ק כ״ז: ירו׳ ב״ק ספ״ח ד״ח ע״ג לרכובה שלש ועיי״ע סנוקרת וגי׳ רבינו רכיבה, וכן מפתח הכפוף בארכובה תוספת׳ כלים ב״מ ספ״ד מפתח של (רוכבה) [צ״ל רכובה] שנשבר מתוך רכובתו ועיי׳ כלים פי״ד מ״ח וע׳ ארכובה. ועוד ענף כפוף מל״ע رَكوب תוספת׳ מקואות פ״ה סילון של רכובא] —

☞ רכב (?) עביד ליה רכובה לבריה (סוט׳ מ״ט:) בעל הערוך גרס רבובה ע״ש. *[אחי״ה ובע׳ רבובה הראיתי טעות דר״ב עש״ה] —

---

1) כ״ה בדפו״ו אבל כשדפ״ע ובעיקרי התלמוד אי׳ רק טומאה ועיי׳ עוד שם בדפוסים אחרים חוץ מדפו״ו קצת בקיצור.
2) עיי׳ בהפשב״ע בזה הערך. 3) הועתק מפי׳ ר״ח לפסחים ע ש. 4) וכ״ה בכ״י ש״ס ה׳ אבל בנו״ג מהו שתפסיק.
5) כ״ה בדפ׳ סביוניטא ובנו״ג בט״ס תרביב.

* רְכוּבָא (בל"ס כמו רכוב בל"מ היינו מרכב Wagen) תרג' שני באסתר א', ג' אתרכינת מן רכובה, שם: רכוביך, תרג' כ"י תהלי' ק"ד, ג' רכוביה דמהלך על כנפי נשרא.

* רַכָּבָא (פי' בל"ס כמו רַכָּב בל"מ Reiter) עיי' תרג' מ"ב ט', י"ז מן רכב א'.

* רְכַךְ עיי"ע רך א' וש"נ רִיכּוּךְ, רוּכְּכָא.

רכל (מל"מ רֹכֵל ובלא"ר וסורי רוֹכְלָא ההולך ממקום למקום לקנות ולמכור Krämer, Hausierer) בפ' שני במעשרות (מ"ג) הרוכלין המחזירין בעיירות. בפ' אמר ר"ע (שבת צ' סע"א ובר"ג דפ' המצניע (שם צ"א:) המוצא קופת רוכלין בס"ג דפ' הבא על יבמתו (יבמות ס"ג.) רבים היו פצעי רוכל, פי' מוכר בשמים מלשי' (שה"ש ג', ו') אבקת רוכל. *[אחי"ה וכנ"ה בגיטי' ס"ז. קופת הרוכלים, גיטי' ל"ג, ערכי' כ"ג: כי רוכלא עיי"ע אטו (ח"א, ס':) וש"נ. והושאל לזכות ולמתנה נקנה ע"י חזירה בדרכים כרוכל שהש"ר פ' מי זאת עולה מכל אבקת רוכל . . . זה יעקב אבינו . . מה קופת הרוכל יש בה מכל מיני בשמים כך וכו' ברם רוכלותיו של יעקב לא היתה אלא מאותו האבק שתחת רגליו . . . כל הרוכלות שישראל עושין ומצליחין בעוה"ז בזכות אותו האבק של יעקב אבינו וכו' ודרש אבק (בראשית ל"ב, כ"ה) כמו אבקת רוכל] —

* רְכִילוּת (השם המופשט מן רכיל פי' מלשין וא"כ רְכִילוּת מלשינות Verläumdung) ירוש' פיאה פ"א דט"ז, לא תלך רכיל זו רכילות לשון הרע שלא תהא כרוכל הזה מטעין דבריו של זה לזה ודבריו של זה לזה. וזו ראיה כי רכיל קרוב לשרש רגל כי ההולך רכיל הוא כמו רוכל שדרכו לילך ממקום למקום לשמוע פה שמועות רעות ולספרם במקום אחר עיי"ע הקודם וע' רגל.

רָכַן (מל"ס רְכֵן ובל"ע ركن נטה neigen, sich herabbeugen) בסוף תרומה (פי"א מ"ח) הרכינה ומצת [1]) הרי זו תרומה. נטוי על ראשיהם (יחזקאל א', כ"ב) תרג' מרכן על רישיהון. *[אחי"ה וכתב בעל הפשב"ע וז"ל וחידוש קצת שלא הביא תרג' הטינא כדך (בראשית כ"ד, י"ד) ארכיני כען קולתיך ע"כ ובאמת בעיקרי התלמוד אי' כן ורק נראה שהוא מהוספת ר"א זכות. ודע שהרבה פעמי' אי' זה השרש בתרג' עיי' תרג' יטנו (משלי כ"א, א') נירכן ליה, נטויה (דה"י א' כ"א, ט"ז) רכינא. אתפעל עיי' תר"י ב' בראשי' י"ז, י"ז; תר"י א' שם ל"ג, ד'; נ', י"ח וזולתו. תרג' בראשי' כ"ד, ס"ד ותפל אתרכינת וכ"ה בב"ר פ"ס. ובאפעל תר"י ב' שם מ"ט, ט"ו; תר"י א' שמות י"ד, ט"ז, ועיי' תרג' ישעיה מ"ח, ח'; לירמי' כ"ה, ד' וזולתו וכן בדרז"ל גיטי' פ"ז מ"א ירוש' תרומות רפ"א ד"מ: הרכין בראשו, שם: עד שהרכין ג' פעמים, ירו' נדרים פ"א דל"ו ע"ד הרכנתיו בראשי, ב"ר פס"ה בשעה שיעקב מרכין בקולו וכו', במד"ר פי"ד הוא לא הרכין צוארו וכו', ירוש' יומא פ"ח דמ"ה: בהוא דהוה רכון, ירוש' ב"ב רפ"ב אינון עמודיא דרכינין מכח קְרָיַית אינון רכינין] —

* רָכַן (פי' כמו דכן (עיי"ע בח"ג, נ"ז) פי' ענין דחיפה) תרג' ישעיה י"ד, י"ב אתרכנתא מן רומא, שם י"ט אתרכנתא מן קברך ועיי"ע דכן ומ"ש בשם כ"י תוספת' שביעי' פ"ב ויתר הציונים ועוד עיי"ע הבא אח"ז.

רָכַס (מל"ע ركض דש בעקב stampfen) בפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו (ב"מ פ"ט: צ'.) ת"ר פרות המרכסות בתבואה והדשות בתרומה פי' המרכסות בתבואה[2]) בכוסמת לקלפה שאינה נידושת כשאר תבואה. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' ב"מ רפ"ח המרכס בתבואה והוא כגי' הרי"ף דפ' קושט' בב"מ פ"ט: ודע כי בירוש' תרומו' רפ"ט דמ"ו ע"ג אי' הגי' המרכין בקטניות וכו' והוא מענין רכן ב' ע"ש ובע' דכן.

רכס (= רִיכְסָא פי' צרורות לחיזוק מפעל רָכַס befestigen) בר"ג דפ' השותפין (ב"ב ג'.) הני מילי בטינא אבל בריכסא בעיא טפי פי' בצרורות קטנים ובטיט לקשור האריחים בטיט שלא יבעטו בכותל. *[אחי"ה בתחלה עלה בדעתי לומר שהוא מל"ר אמצ' roca, rocha, rochus סל וצור ואבן אבל נ"ל יותר שהוא מל"מ וירכסו את החשן וכפי' רבינו בע' הבא אח"ז בע' רכס ד'. וכפי' רבינו כאן צרורות . . לקשור. ובפי' רגמ"ה לב"ב אי' ריכסא היינו טיט חוצות שמוגבל במים ועפר וכו'

---

[1]) וכ"ה בירוש' ובר"ש דפו"ו וכ"ה בב"ב פ"ז: בכ"י וברשב"ם ובתוס' וכ"ה בכ"י ש"ס בתרומ' ובנו"ג ומיצה. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע נשמט.

ע"כ. ומזה הענין שמ"ר פט"ו בנה את העליות לא באבן ולא בגזית אלא רְכָסִים של מים. וכאן שייך מה שהביא רבינו בע' רכם ד'] —

רְכַס (באתפעל אירכס פי' נאבד verloren gehen נ"ל מל"פ رهيده (= رستن) entschlüpfen, abhanden kommen) בס"ג דפ' השותפין (ב"ב י"ד: נכתביה בענפי נפשיה[1]) איידי דזוטר מירכס. בגמ' דפ' חזקת הבתים (שם ל"ב: מ"א.) [ואירכס], ובר"ג דפ' גט פשוט (שם קס"ד: ועיי' קע"ב.) א"ל הב לי שטרי וא"ל אירכס לי. בר"ג דפ' אעפ"י (כתובות נ"ו סע"ב) אחתי דרמי בר פפא הוות נסיבא לרב אויא[2]) אירכס כתובתה וכו' עד אי הכי זיל כתיב לה. בר"ג דפ' חרש (יבמות קי"ג.) רב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מפתחות דבי מדרשא. פי' נאבדו לו מפתחות בית המדרש ברה"ר בשבת א"ל ר' פדת זיל דבר טלי וטליא כו' פי' לך הולך באותו מקום תינוקות שישחקו שם ואם ימצאום יביאום. *[אחי"ה וכנ"ה בנדרים צ"א: ארכוסי הוה מירכס. ונ"ל שנגזר מל"פ הנ"ל והראיה שלי' בירוש'] —

רְכַס (מל"מ ענין חיזוק וקישור befestigen) בריש ילמדנו (בתנחומא לי') אימתי רכס הקב"ה עליותיו במים מיום השני. פי' ענין חיזוק כמו (שמות כ"ח, כ"ז) וירכסו את החושן. *[אחי"ה ומזה גם הרכסים לבקעה (ישעיה מ', ד') פי' הרים קשורים וכן מרכסי איש (תהלי' ל"א, כ') פי' קשירת המרידה, ומזה רכסים של מים בשמ"ר הנ"ל בע' רכם ב'. ושם שייך זה הערך ובעה"ק שנ"ב אי' באמת זה הערך תיכף אחר ע' רכם ב'. והראיה לכונת אימתי רכס הקב"ה וכו' פי' חזק ממה דאי' בב"ר רפ"ד יהי רקיע: רב אמר לחים היו מעשיהם ביום הראשון ובשני קרשו יהי רקיע יחזק הרקיע ע"כ וזו הראיה מצאתי אח"כ בעיקרי התלמוד] —

* רְכֵים (שם נהר) ב"מ י"ח סע"א שוירי מתא דעל רכים נהרא. בכ"י ש"ס ר' א' נקוד בשַׁוִירֵי מתא דעל רְכֵים ואולי הוא Ῥώγονις Rhogonis, שם נהר על חוף פרס עיי' מאננערט ח"ה, 391.

רכפה (רְכְפָּא Färberpflanze) בפ' ז' בשביעית (מ"ב) וממין הצבועין הפואה והרכפא[3]). פי' בל' ישמעאל שגר[4]) מרים והן עיקרין שחופרין מן הארץ ושולקין אותן ושותין המים ומי שיש תלעים בבטנו ימיתם וי"מ ברזיל בקם בל"ע[5]). *[אחי"ה וכן הביא מהר"י בן מלכי צדק בשם עצמו ובלי ספק העתיק ככה מהערוך. ושגר מרים הוא בל"ע شبرم يرنج עיי' על זה לעוו פְפלנצ"נ צד 307 וצד 362 וש"נ כותב ערבי Gauhari שפי' رخف ضرب من الصبغ מוכח מזה שהוא צמח הצבועין ולא כפי' הרמב"ם שהוא بقم[6]). פי' ברזיליענהאלץ. ודע כי לפי ג' בעל עיקרי התלמוד גם רבינו מפרש כן. ונ"ל שיש לחזק בזו הגי' כי גם בכ"י ק"ט סיים „וי"מ ברזי" וצ"ל ברזיל בלאי"ט brasile ובדפ"ר ווייניצ' אי' כן וי"מ ברזי אחר ע' בצל של רכפה עיי"ע הבא. ושייך לע' רכפא א'] —

רְכְפָה[7]) (= רְכְפָּא מין בצלים ואולי ע"ש מקומם) בסוף מעשרו' תוספת' (פ"ה מ"ח) איזהו בצל של רכפא[8]) כל שעוקצו מעוך לתוכו[9]) כבר פי' בע' קילקי[10]). פ"א בצל של רכפא[11]) בצל קשה שהאוכלו מדמע. *[אחי"ה ובפי"מ להרמב"ם בסוף מעשרו' פי' בצל של רכפא הוא בצל שאין לו אלא גלד אחד חריף כשיקרב אל עין האדם מדמע דמעות רבות, תרג' חשרת מים (ש"ב כ"ב, י"ב) רכפת מיא ואולי הם מיוחסים למקום מן המקומות ע"כ וא"כ גזרת רכפא (רכפה) כמו רכפת דתרג' עיי"ע הבא אח"ז. ובענין פי' שני ברמב"ם יש להעיר כי כן פי' ג"כ רבינו בע' קלקי ע"ש ואזי רכפה אולי הוא Raphia קרוב לעיר Gaza עיי' נייבויער גיאגר' צד 20 ועוד עיי' שם 303 שהביא בשם צונץ שהוא Raphané. ובענין פי' בצל של רכפא כל שעוקצו מעוך (נמעך) לתוכו (תוספתי' וירושי' מעשרות הנ"ל) נ"ל לגזור המלה מל"ע كرب מעך וא"כ רכפה כמו כרפה והפעל איכרפית דדיך (נדה מ"ח סע"א) עיי"ע כרף (ח"ד, ש"מ)] —

רכפת[12]) (אולי מל"ע הרשומ' בסוף ע' הקודם كرب = כרף zusammenpressen, zu-

---

[1]) וכ"ה בילק' כ"י (אצל ד"ס בב"ב צד ל"ג) וליכתביה באפי נפשיה אבל בנו"ג וליכתביה לחודיה וליקדמיה. [2]) בכ"י ה"ב אייא. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בה"א בסוף. [4]) בדפי' אמ' בט"ד שגד. [5]) כ"ה בעיקרי התלמוד. [6]) וכנ"ה בתוספתי' כלאי' ספ"ג הכולפסון והרכפא אבל בכ"י אירפי' הגי' והכרפסא עיי"ע בח"ד, שמ"א עש"ה. [7]) בכ"י ובעיקרי התלמוד ערך מיוחד ובדפ"ע נכלל ללא נכון עם הע' הקודם. [8]) בכ"י ובדפ"ע בה"א בסוף וכה"י בירו'. [9]) ובע' קלקי גרס נמעך וכ"ה בירוש' מעשרות ספ"ג דנ"ב. [10]) מזה ראיה לגי' אמיתית של דפוס וויניצי' בע' קלקי כמו שהצעתיה שם. [11]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ובדפ"א ושם אי' וי"מ בצל של רכפא אבל בדפ"ר ופיז' אי' וי"מ ברזי בצל של רכפא ובלי ספק תיבות „וי"מ ברזי" שייכין לע' הקודם לזה ע"ש ועירוב הדברים ראיתי כאן. [12]) כצ"ל ובדפ"ע רכף.

sammenfügen ענין קבוץ והושאל לרוב והמון ושפעה (Masse, Menge עבי שחקים (ש"ב כ"ב, י"ב) תרג' מריכפת עננין קלילין [1], המון מים בשמים (ירמיה י. י"ג; נ"א, ט"ז) תרג' ריכפת [2], כי אערוץ המון רבה (איוב ל"א, ל"ד). *[אחי"ה ועוד עיי' תרג' איוב כ"ו, י"ד; ל"ו, כ"ט [3]; לתהלים ס"ה, ח'; לדה"י ב', י"א, כ"ג; י"ג, ח'; י"ד, י' וזולתו. וגם בנפרד הוא רכפת עיי' תרג' דה"י ב' ל"א, י' רכפת טובא הדין] —

רֶכֶשׁ (= רִיכְשָׁא בל"ס רַכְשָׁא מל"מ רֶכֶשׁ מין סוס או פרד מהיר המרוצה schnell galoppiren- des Maulthier) בר"ג דפ' אעפ"י (כתובות נ"ה:) ובפ' מי שמת בגמ' שייר קרקע (ב"ב קנ"ב.) בבי רב משמיה דרב אמרי ארכביה אתרי רכשי פי' על שני סוסים הרכיבוהו „כלומ' ב' כוחות וחזוקין מחזקינן ליה". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בב"ב. וכ"ה בירושי' קידושי' פ"א ד"ס ע"ג ושם פי' ריכשי: ברקי ועיי"ע ברקא (ח"ב, רע"א) ומ"ש] —

*רָכִישׁ (שם אמורא) רכיש בר פפא חולי' מ"ב: נ"ה.

רָם (מל"מ רום koch sein; רָמוּת רוּחָא פי' גסות Höhe, רוּם, רוּמָא, רוֹמֵמוּת; Selbstüberhebung (Erhabenheit אכסדרה רומיתא (ב"ב י"א: מנחו' ל"ג:) כבר פי' בע' אכסדרא. פ"א אע"ג דפתיחן זרויחן מן הצדדים הני אכסדרי רומיתא גביה [4] פתחיהון ורמות הלכך יש להן ד' אמות. בר"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ד:) ובב"ר פנ"ה (נ"ד) רומי רומי [5] השיטה התנופפי ברוב הדריך. „פי' זה ארון שהיה מעצי שטים רומי לשון הגבהה התנופפי לשון הגבהה ס"א רוני לשון רנה — המחושקה ברקמי זהב שהיתה מצופה בציורין של זהב כענין (שמות ל"ח, כ"ח) וחשק אותם, בדביר ארמון בהיכל" [6]. בס"ג דפ' המצניע (שבת צ"ד.) התם רמות רוחא הוא דנקיטא להו, פי' משום גסות הרוח הולכין עקב בצד גודל אבל אם מצטרך להם הרבה יכולין לרוץ [7]. בפ' ואלו קשרי' בגמ' מקפילין (שבת קי"ג.) כיון דכל יומא לא עביד הכי והאידנא עביד הכי לא מתחזי כרמות רוחא. בפ' השוכר בגמ' המוכר יינו לנכרי פסק (ע"ז ע"א.) והאי דלא הדרי בהו רמות רוחא הוא. בס"ג דפ' ח' שרצים (שבת ק"י:) רמות רוחא הוא דנקיטא ליה. פי' משום הכי מותר ליטול כרבלתו שממנו אינו מסתרס אלא משום הכי אינו נזקק שוב לזווג שרמות רוחא נטלה ממנו אבל לעולם אם היה מ ס ת ר ס [8] אפי' ממילא הוא אסיר והא דאמר ומיעקר שמותר הוא שכבר סרים הוא. בפ' ב' בנדרים (י"ח:) סתם תרומה ביהודה אסורה ובגליל מותרת פי' ביהודה היינו ירושלם דהויא חלקו של יהודה אסור דאיכא למימר בתרומת הלשכה נדר דלשכה הוי בארץ יהודה דהויא בדבר הנדור ובגליל מותר דאם אמר הרי עלי מתרומת הלשכה הואיל ואין בגליל לשכה אלא תרומת הגורן היינו דבר אסור שאין אנשי גליל מכירין תרומת הלשכה לפי שאינה ביניהן. בר"ג דפ' הערל (יבמות ע"ד סע"א) ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי (במדבר י"ח, ח') בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה ואמר רחמנא שלך תהא להסקה תחת תבשילך ואם היה שמן תרומה טמאה מדליקו בנר מכאן שמותר ליהנות מתרומה טמאה. ובזו ההלכה מפורש שהתרומה והביכורין שוין דתנן (ביכורים פ"ב מ"א) התרומה והביכורים חייבין עליהן מיתה וחומש וכבר פי' זו המשנה בע' טען (א'). בר"ג דפ' האשה שהלך בעלה למדינת הים (יבמות צ'.) ת"ש אכל תרומה טמאה משלם חולין טהורין שילם חולין טמאין וכו' עד הוינן בה במזיד אמאי אין תשלומיו תשלומין תבוא עליו ברכה דאכל מידי דלא חזי ליה למיכל אפי' בימי טומאתו וכו' מכאן שאסור לכהן לאכול תרומה טמאה לעולם אפי' בימי טומאתו וכו'. בפ' הניזקין בגמ' המטמא (גיטי' נ"ג.) אי מטמא תרומה משום דקא מפסיד לה לגמרי פי' דאסירא באכילה לעולם כדאמרן אבל (מטמא) [צ"ל מדמע] דלא קא מפסיד לה לגמרי אימא לא. פי' דמותרת בהנאה כדאמרינן בהמפריש פ"ד בתרומה (מ"ז) ר' אליעזר אומ' תרומה עולה במאה ואחד. פי' אם נפלה סאה אחת של תרומה בק' חולין לוקח מהן אחד ואומר זו היא התרומה שנפלה והשאר מותר ואם החולין פחות מק' אסור הכל [9]. בס"ג דפ' כל הבשר (חולין קי"ז.)

---

1) ועיי' עוד תרג' תהלים י"ח, י"ב. 2) בנו"ג בט"ס דיכפת וכן הובא בטעות התרג' בפי"מ להרמב"ם מעשרות פ"ה מ"ח. 3) לפי ג' כ"י ובנו"ג בט"ס דיכפת. 4) בדפ"א בט"ס גבוהן. 5) ב' פעמים כדאי' בכ"י ל"ד ה"ב וב"ר וכ"ה בפי' ר"ח. 6) נגרר עפ"י פי' ר"ח ורבינו הביא באמצע פי' משם עצמו ועוד ס"א רוני וכ"ה לפנינו רוני רוני וכ"ה בילק' שמ"א רמז ק"ג עיי"ע ארמון ח"א, רצ"ג. 7) וכן מוכח מפי' ר"ח בשבת (ש"ס ווילנא צד צ"ה:) וז"ל רמות רוחא מענגין את עצמן מלהלך . וכי בעי למרהט מצי וכו'. ורש"י פי' גסות וכן פי' בע"ז ע"א. 8) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד. 9) וכתב בעל עיקרי התלמוד ורמז לזה כי מעשר ממעשר שהוא אחד ממאה נקרא תרומת ה' לאהרן הכהן וערלה וכלאים שהן אסורין בהנאה היה כפלים שהוא במאתים ואסור בהנאה פן תקדש פן תוקד אש ועוד רמז ביחזקאל ושה אחד מן המאתים ממשקה ישראל ודרשו רז"ל מן המותר בישראל כיון שנתערב במאתים מותר ומובחר ע"כ.

תרומת הדשן ובגדי כהונה שני כתובין הבאין כאחד פי' מדשן אפר המערכה וקומץ ממנו בקומצו ונקרא תרומת הדשן כשם [1]) שנאמר במנחה (ויק' ו', ח') והרים ממנו בקמצו פי' בתורת כהנים (צו פרשה א' פרק ב') ושמו (ויקרא ו', ג') כולו שלא יתפזר [2]) וקבלה הוא שנבלע במקומו. בפ"ב בכתובו' בגמ' וכן שני אנשים (כ"ה.) בתרומת דרבנן אכול בתרומ' דאורייתא לא תיכול. פי' תרומת חוצה לארץ ותרומת א"י. תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומו (פ"ד דמאי מ"א) כבר פי' בע' דמאי ובע' חזר. *[אחי"ה ובע' תרם אוסיף להביא דברי רז"ל בענין תרומה. הפעל רוּם עבר רָם כל"מ ול"ס ועוד רִים. ירוש' ביצה פ"א ד"ס ע"ג וחשבון עלה ורימונה. ירוש' ע"ז פ"ד דמ"ג ע"ד בחייך דאת מרים אילין כיפיא מן דרימון וכו'. קידושי' ע': ורמיא קלא וכו'. צִווי רוּמִי. ע"ז וב"ר הנ"ל בערוך. בינוני קהל"ר פ' אשר אין: רוּמַיָּא עללין, רומיא נפקין. תרגם דברים ח', י"ד וְיָרַם ליבך [3]), שם י"ז, כ' דלא יירם ליביה [4]), אִתְפְּעַל תרגם בראשי' ז', י"ז ואִיתְּרָמַת לשמות כ"ט, כ"ז דאִיתְּרַם [5]), ירוש' סוטה ספ"ט דכ"ד רע"ג איכ"ר פ' נפלה עטרת וקהל"ר פ' יש רעה איתרים רישיה. אַפְעֵל איכ"ר פ' על צוארנו: ארימון ראשיה מיניה. תרג' תהלים ג', ד' מֵרִים רישי. ועוד עיי' תרג' בראשי' ל"ט, ט"ו. י"ט; לשמות ז', כ'; לויקרא כ"ג, י"א. י"ב וזולתו. פולל ירוש' מעשר שני ספ"ד דנ"ה ע"ג את מתרוממא. ועיי' תרג' תהלי' ל"ז, ל"ד ויתר דוגמאות אצל הח' לעווי בעמת"ר וש"נ שאר דוגמאות מבניני פלפל רַמְרֵם (במשקל סורי) בהבלעת המי"ם והוי"ו רוֹרֵם, רָרֵם, אתפלפל אִתְרוֹרַם, אִתְּרָרַם. התואר רם הקבוץ כתובו' ק"ג סע"ב נהוג נשיאותך ברמים ועיי"ע דם ב'. במד"ר פ"כ דרש מן ארם (במדבי' כ"ג, ז') מן הרמים הייתי. ושם עוד: עם רם שלמעלן הייתי . . . רם הייתי והורידני בלק. והשם רום (עזרא ו', ג' דניאל ג' א'), רוּמָא ב"ב ס"ג: עומקא ורומא, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. לרומא . . לארעא. ירוש' תענית פ"א דס"ד: מרום, תר"י א' דברים י"א. י"ח רום ידכון, תרג' ברמה (ירמיה ל"א, ט"ו) ברום עלמא; לבמדבי' כ"ג, כ"ב; לדברים ל"ג, י"ז תוקפא ורומא; לתהלים ע"ג, ח' רום לבהון והוא כמו רָמוּת (יחזקאל ל"ב, ה') ובל"ס רָמוּתָא בקשור רוחא פי' גסות הרוח עיי' לעיל בערוך וכ"ה בקידו' ע'. וע': ובתרג' ירמי' מ"ח, כ"ט רמות לבהון, תרג' גבהות (ישעיה ב', י"א. י"ז) רמות, תרג' משלי ח', י"ג גיאותא ורמותא. וכן רוֹמְמוּתָא בתרג' ירוש' א' לבמד' כ"ג, כ"ב והוא מל"מ רוֹמֵמוּת וכן בויק"ר פכ"ד ואתה מרום (תהלים צ"ב, ט') רוממות אתה נוהג בעולמיך. במד"ר פכ"ב אמר ר' אבא מרומניא כל הרים שבמקרא הרים חוץ מזה (תהלים ע"ה, ז') שהוא רוממות שאין אדם מתרומם מן הדברים האלו וכו' וקרוב לזה הביא רבינו בשם ילמדנו בע' הר (ח"ג, רל"ח) והעירותי כבר כי בתנחומא מטות סי' ו' אי' בהרחבת הלשון ושם אי' אמר ר' אבא סנגוריא ובילק' מטות ר' תשפ"ו ובילק' תהלי' ר' תתי"ב אי' אמר ר' אבא וכ"ה בתנחומא הישן אבל בילק' ש"א ר' פ"ה בט"ס אמר ר' אבין וכבר העיר רש"ב בתנחומא שם (צד פ':) כי עיקר הגי' אמר ר' אבא סרונגיא ועיי"ע סרונגין, וא"כ מרומניא צ"ל מסרונגיא וכן הגיה כבר הרש"ש במד"ר פי"ד א"ר אבא סדרונגיא שצ"ל סרונגיא ובאיכ"ר ס"פ על אלה ר' ביבא סנגוריא ובפ' ממרום: ר' ביבא מרנגיא ובכולם צ"ל ר' אבא סרונגיא] —

☞ רָם (מל"מ רָמָה בלא"ר רְמָא, רמי werfen ובהשאילה פי' הקשה עיי' בפנים Frage Einwand, Wider- רוּמְיָא ; aufwerfen, einwenden spruch) רמו קראי אהדדי פי' משליכים ומקשים פסוקים זה על זה, ורמינהי כשמשליך המקשן משניות וברייתות הסותרות זו לזו ועיקר לשון הוא (שמות ט"ו, א') מלשון רמה בים. *[אחי"ה והרבה בתרג' לשון השלכה והפלה עיי' המתורגמן ועמת"ר ללעווי. ובאפעל תרג' שופטי' כ', ט"ז מַרְמַן, חגיגה ט"ו: מאן מַרְמֵי ליה מאן, פסחי' י': ארמויי ארמי מיניה. אתפעל חולי' י"ג. לא אתרמי ליה. וכן כְּפְעל מנחות מ"ב. רמי חוטי, שבועות ל"ד: מ"א: מ"ב. ב"ב ל"ט. כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש וכו'. זבחים ה'. רמי ר"ל על מעוהי וכו'. ובהשאילה: ב"מ כ"ב: ר"פ רמי, פסחים ע"ה. רמי ליה וכו', ביצה ג'. רמי דר' יהודה אדר' יהודה. שם: מדקא מרמי להו אהדדי, ט': י'. ורמינהי וכ"ה. בשבת כ"א: בב"מ י"ח: שם ע"א ס"א ובגיטי' כ"ז סע"א ותענית ד' רע"ב פסחים ע"ה. ורמינהו, ברכות ז'. ורמינן קראי אהדדי, סוכה ט"ז. איכא דרמי לה מרמי וכו', תעני' ד': וש"נ גברא אגברא

[1]) בדפו"ו בט"ס שם. [2]) בנו"ג ושמו בנחת ושמו כולו ושמו שלא יפזר ועיי' בפסחים כ"ו. כ"ז: תמורי' ל"ד. זבחים מ"ו. תוסי' ד"ה ולא. [3]) בדפ"ש בדפ"א וְרִים. [4]) בדפ"ש ובנו"ג ירום. [5]) בדפ"ש, ובדפ' אחרים ובתר"י דאִיתְּרַם.

קא רמית, נדה ל"ג: רמא ליה תורא רמא ליה מתניתין אהדדי תנן . . . ורמינהו . והשם מנחות מ"ב. והא מאי רומְיָא] —

☞ רם (= רְמָא, רמי treffen) תרג' לך אל נמלה עצל (משלי ו', ו') אתרמי (לשומשנא) [צ"ל לשומשמנא] עטלא ובל' גמרא (סנהד' ק"ט:) אליעזר עבד אברהם אתרמי התם. *[אחי"ה נ"ל כי הוא כמו איתקלע, איקלע להתם (שם) ומל"מ קָלַע שהוא כמו רמה ופי' הושלך לשם כלומ' בא שמה ע"י סבות דברים (ועוד עיי' ציון מחולי' י"ג. בעי' הקודם) וקצת קשה להבין כן גם בתרג' ודע כי בע' ששמן גי' רבינו בכ"י ק"ט אתדמה כלומר תהא דומה ובדפ"ע אי' אתרמה, אתרמי] —

* רַמַּאי, רַמַּיי, רַמָּאָה, רַמָּיָה (פי' בעל מרמה Betrüger) ב"מ פ"ג מ"ד ומ"ה א"כ מה הפסיד הרמאי. עירובי' נ"ד: צייד הרמאי. ב"ר פס"ג ארמי (בראשית כ"ה, כ') אביה רמאי ואחיה רמאי וכו', שהש"ר פ' כשושנה אביה היה רמאי אחיה היה רמאי. ויק"ר ר"פ כ"ג אביה רמאי ואנשי מקומה רמאין, ב"ב קכ"ג. אבא רמאה הוא. ויק"ר פ"ה הוה תמן חד בר נש והוה שמיה אבא יודן רמאי וחס ושלום לא היה רמאי אלא דהוה מרמי במצוותה וכו' וכן בירוש' הוריו' פ"ג דמ"ח. והיה תמן חד רבהון רמייא חס ליה דלא הוה רמאי אלא שהיה מרמה במצוות. הקבוץ כתובות ס"ח. נחזיק טובה לְרַמָּאִין, ב"ב מ"ו. רַמָּאֵי דפומבדיתא. ירוש' גיטין פ"ה דמ"ו ע"ג בעל חוב בבינונית מפני הרמאין; דמאי פ"ג מ"ה, ירוש' סוכה רפ"ד דנ"ד: אין אנו אחראין (ירוש' מעשרו' פ"ה דנ"א ע"ד אחריין) לרמאין. ב"ר ספ"ע אנשי מקומך רמאין. ולנקבה יחידה ב"ר שם: אמר לה (יעקב ללאה) מה רַמַּיְיתָא בת רמאה וכו'. והפֹּעַל אגדת בראשי' ס"פ מ"ח אמר לה ברתיה דרמאה למה רמית אותי א"ל ואת לא רמית באביך וכו', ויק"ר וירוש' הוריו' הנ"ל מרמי, מרמה, בינוני פועל סנה' ל"ב: דין מרומה. והשם המופשט ב"ב קכ"ג. מאי רמאותיה, שם: אחיו אני ברמאות ומי שרי להו לצדיקי לסגויי ברמאותא וכו', קידושי' נ"ט. מנהג רמאות, ירו' קידושי' רפ"ג דס"ג ע"ג מנהג רמיות, ירוש' תעני' פ"ב דס"ה: ב"ר פ"ט תשובה של רמיות, תוספת' יבמות פ"ד דרך הרמאות, ויק"ר רפכ"ג כללן כולן ברמאות.

תר"י בראשי' כ"ה, כ"ח מילי רמיותא, ושם כ"ט, י"ט עיטא דַרְמִיו ועוד עיי' תר"י במד' כ"ה, י"ח; תרג' תהלים י', ז'; למשלי י"ב, ה'. כ'; י"ד ה' וזולתו.

* רְמָה עיי"ע הקודם פי' עושה מרמה.

רמז (בל"ע רמז פי' קרץ בעיניו winken, zunicken) חרש רומז ונרמז (גיטי' נ"ט.) כבר פי' בע' קפץ. בפ' כיצד הרגל בגמ' איזהו מועד (ב"ק כ"ד:) דקא מרמזי רמוזי. פי' „דאיכא סהדי דחזו להו בהתקבצם בבית דין מרמזי רמוזי אהדדי כלומר זאת אומרת לכת האחרת הגישו והעידו והנה אנו מעידים אחריכם"[1]. בפ' אלו נערות בגמ' הבא על אחותו (כתובות ל"ג.) ונתרי בהו מעיקרא קודם שהתחילו העדות ונרמזינהו רמוזי בשעה שמעידין ולא מצו למימר אשתלין. קורץ עין (משלי י', י') תרג' דרמיז בעיניה. שלח אצבע (ישעי' נ"ח, ט') תרג' מרמיז באצבע. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' משלי ו', י"ג; לתהלים ל"ה, י"ט ובתר"י ב' לבראשית מ"ה, י"ט; לבמד' כ"א, ט"ז. וכנ"ה בדרז"ל בשבת ס"ב: ומשקרות (ישעיה ג', ט"ז) דהוו מלאן כוחלא לעינייהו ומרמזן, תעני' ט'. מרמזי אהדדי, כתובות קי"א: רמוז בעיניך וכו'. מגילה כ'. סנהד' פ"א: זבחים קט"ו. היכא רמיזא. והשם חולין צ"ב. שבת קי"ג: רֶמֶז רָמַז לו (לה), ירוש' ברכות פ"ד ד"ח, רמז לת"ח וכו', ועוד עיי' יומא ע"ד: מגילה ט"ז: סנהד' צ"ג: ב"ר רפי"ב יודעין רמוזו והגיונו ובילק' איוב ר' תתקי"ד אי' רמזו של דבר. והשם המופשט רמיזה גיטין נ"ט. בגיטין ד"ה ברמיזה. ב"ר רפ"ה ור"פ כ"ח ברמיזה ובאצבע, סנה' פ"ו: רמיזא לאו כלום הוא. הקבוץ גיטי' ע"א. רמיזות — איכ"ר פי' ממרום כמה רמיזות עשיתי וג"ל שצ"ל רשתות. ובירוש' סנהד' ספי"א ד"ל ע"ג אי' באמת חרמים וכן בויק"ר פכ"ו כמה מצודות וחרמים פרשתי לו ועיי"ע רפש] —

רמח (בל"ם רֹמַח בל' סורי' ולא"ר רוּמְחָא Lanze, Spies) לצנינים בצדיכם (במדי' ל"ג, נ"ה) תר"י (א') לרמחין בסטריכון. *[אחי"ה בנו"ג כתריסין. ותרג' רמח, חרב וכידון רומחא עיי' במתורגמן] —

* רמ"ח (לשון נוטריקון) נדרי' ל"ב: רמ"ח אברים עיי"ע גויה. ב"ר ר"פ ס"ט רמ"ח אברים שיש בי צמאים לך.[2]

---

[1]) הועתק מפי' ר"ת בב"ק נדפס בש"ס ווילנא. [2]) ירוש' שבת רפ"ג ד"ה ע"ג רמ"ח צ"ל רמץ.

רמי (= רִימִין נ״ל מל״י ורו׳ Lotos = ῥάμνος, rhamnus) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ נובלות (ברכות מ׳:) ובריש דמאי (פ״א מ״א) כל הרימין פטורין חוץ מרימי שקמנא. בריש כלאי׳ (מ״ד) השיזפין [1] והרימין פי׳ פולצרק״י [2] בלעז לכן הקלו עליהם לענין דמאי דלאו פירי מעליי נינהו. *[אחי״ה בע׳ כנר (ח״ה, רס״ג) הואלתי לבאר מלת פולצרקי ע״ש אבל בענין מה שכתבתי כי רימין הוא سدر אני חוזר בו כי בלי ספק הוא הוא מלה יוני׳ ורו׳ הרשומ׳ בתחלת הערך ופי׳ Lotos והוא نبق בל״ע וכמו שפי׳ הרמב״ם בכלאים הנ״ל. ודע כי בפי׳ מהר״י בן מלכי צדק לכלאים שם פי׳ רימין צינפירי ובדמאי פי׳ רימין: סורכי. וכנ״ה בירוש׳ כלאים פ״א דכ״ז. זיתין (ורימון) [צ״ל ורימין] עיי״ע שזף. ברכות מ׳: רימין כנרי עיי״ע כנר ומ״ש, ברכו׳ מ׳: תוספת׳ דמאי רפ״א השיתין והרימין עיי״ע שתין, ועיי׳ מ״ש פליניאוס כ״ד. ע״ו בענין rhamni.

* רַמִּי (נתקצר מן ר׳ אמי ועיי״ע רבמי) שם הפרטי לכמה אמוראי דבבלי ד״מ רמי בר יחזקאל שבת ס׳. קל״ח. עירובי׳ י״ד: נ״ח: יומא נ״ח: וזולתו, רמי בר חמא, רמי בר רב, רמי בר רב יודא, רמי בר שמואל, רמא בריה דרב ייבא, רמי בר פפא, רמי בר תמרי, רמי בר אבא, רמי בר מרי, רמי בר חלקיה, רמי בר אבין עיי׳ ערך בפני עצמו בסדר הדורות.

רָמָךְ, (רְמָכָה מל״ע رمكة ובל״ס רַמְכָא סוס נקבה Stute) בפ״ח בכלים (מ״ה) והרמך מותר פי׳ סוס כמו (אסתר ח׳, י׳) בני הרמכים. בפ׳ סדר תעניו׳ האלו בגמ׳ מעשה (כ״ג.) חמרתיה הוה מעברא [3] אולידא רמכי פי׳ עדרים. *[אחי״ה בפירש״י ולדות וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י אבל בל״ע פי׳ סוסיא נקבה וכ״ה נכון בפי׳ רע״ב בכלאי׳ פ״ח מ״ה על: והרמך מותר, ירוש׳ כלאים פ״ח דל״א ע״ג עיי״ע כלינם (ח״ד, רל״ט). ספרי כי תצא פ׳ רל״א יחדיו (דברים כ״ב, י׳) פרט לרמך, מל״מ אסת׳ ח׳, י׳ וכ״ה בתרג׳ שם רמכין, ושם בתרג׳ שני רמכיא ודע כי בעיקרי התלמוד הכל ערך אחר אבל בדפ״ע וכ״י ישנן שני ערכים ואולי בתעני׳ הדין עם רבינו פי׳ עדרים והוא מל״פ رمه עדרי צאן סוסים ודומיהם] —

* רָמַם (מל״מ וקרוב לשרש רום פָּעַל רוֹמֵם er-heben) פסיקת׳ רבתי פ״י משה כל זמן שאתה יכול לרומם את האומה הזו רוממה שכאילו לי אתה רומם. פיעל שמ״ר פ״א רימם הקב״ה מלכותו. שם: רימםן הקב״ה על הכל. והתואר שהש״ר פ׳ כמגדל: טורי רָמְמַיָּא והפכו מכיכיא.

* רִמּוֹנָא, רוּמָּנָא (בל״ס וכן בל״פ رومنا בל״ם רִמּוֹן = בל״ע رمان Granatbaum-apfel) בתרג׳ רִימּוֹנָא שה״ש ד׳, ג׳ מלי פקודיא כרימונא עפ״י ברכות נ״ז. ע״ש. ועוד רומנא תרג׳ שה״ש ז׳, י״ג ובתר״י שמות כ״ח. ל״ד, והקבוץ רוּמָּנִין תר״י במד׳ כ׳. ה׳. כ״ח וזולתו. ברכו׳ נ״ו. חזן רומנא וכו׳ עד עסקך כרומנא. ויק״ר פי״ב רמונא מתקרי רמון וכו׳ רימוני באדן עיי״ע באדן (ח״ב, ב׳) וש״נ.

* רוּמְנָא (Wange) ע״ז ל׳: ורומני דאפא ופירש״י פומיל״א של פנים אשר אצל העין, וכן פירש״י בשה״ש ד׳, ג׳ רקתך היא גובה הפנים שקורין פומיל״ש בלעז אצל העינים ובל׳ גמרא קורין אותו רומני דאפי ודומין לפלח חצי רמון וכו׳ וא״כ נגזרה מע׳ הקודם, והלע״ז הוא בל״צ Wange, pomelle וכן בל״ס חזור פכא פי׳ תפוח הלחי ודע כי גם בכ״י ר״ח אי׳ ורומני ובכ״י ש״ס ורומנא דאפא אבל בכ״ז לבי נכון בטוח שצ״ל דומנא בדל״ת והוא ממש לשון צענד daêman ובל״פ החדשה وجن, وجنه פי׳ גובה הפנים.

☞ רמונקי עיי״ע קוק וע׳ (רמונקי) [צריך לו׳ דמונקי]. *[אחי״ה וז״ל תש׳ הגאונים (הוצי׳ הרכבי צד 144 סי׳ רצ״ז ורצ״ח) קואקי ודמינקי אמרו קואק עצים שהיו פרסיים נוטלין מהן לבית האור כי היה על כל בית מכס לעצים בכל שבת וישראל נותנין בכלל. דמינקי שהיו החברים מחזרין על הבתים ונוטלין נר מבית כל אחד ואחד בלילה שקורין צְדָה כדי שיראו נרות מבחוץ וקורין אותו דמינקי כמה שאנו אומרים בהמביא גט (גיטי׳ י״ז) וכו׳] —

☞ רֵמוּם Remus ורומולום Romulus) מד׳ תהלי׳ מזמור למה ה׳ תעמוד ברחוק (מזמור י׳) רמום ורומולום מתה אמם הזאבה נזדמנה והניקתן

---

[1]) כ״ה נכון השזפין בדפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״ו בט״ד השיפין. [2]) כ״ה בכ״י ה״ב ל״ד וב״ר ובעיקרי התלמוד בשתי תיבות פול צרקי ובדפ״ר ווניצ׳ פולצאראקי ובכ״י ק״ט ובכ״י ו״ו א׳ ובי פולצדקי. [3]) בנו״נ חזא לחמריה דאיתילידא ולי׳ בכ״י ש״ם ובילקי׳ כ״ו ועיי׳ ד״ס תעני׳ צר ס״ח.

הם היו בוני עיר רומי כמו שכותבים סופרי דברי הימים של רומי. *[אחי״ה עיי׳ מ״ש Livius פ״א ד׳ והלאה. ועיי׳ ג״כ במד׳ תהלים מזמור י״ז אלו שני יתומין שנשתיירו מהן רומס ורומולוס וזימנת להם זאבה אחת שהניקתם עד שהגדילו ונעשו מלכים גדולים, ירוש׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ג יום שהעמיד ירבעם שני עגלי זהב באו רומס ורומולוס ובנו שני צריפים ברומי] —

* רָמַס (מל״מ ענינו דריכה ובעיטה ברגל mit Füssen stampfen, zertreten) ע״ז י״ז: שמא תרמסוני ברגליכם, קידושי׳ ס״ו. רומסם, ירוש׳ ברכות פ״ד ד״ח. הרמוסה ביד עריצים, ירו׳ פיאה רפ״ח די״ח ע״ד וספ״ז ד״כ ע״ג רומס הייתי זיתים וכו׳, פיעל ויק״ר פט״ז ומרמסן, אתפעל ע״ז הנ״ל איתרמוס, שם: אירמס. תרג׳ שסוהו (תהלים פ״ט, מ״ב) רמסון יתיה.

רֶמֶץ (מל״ע رماد אפר Asche) בר״ג דחולין (ח׳.) איזו היא מכוה לקה[1] בגחלת וברמץ[2]. בר״ג דפ׳ כיצד צולין (פסחים ע״ה.) מכות אש (ויקרא י״ג, כ״ד) אין לי אלא שנכוה באש נכוה בגחלת וברמץ[3], בר״ג דפ׳ בא סימן (נדה מ״ט:) שופתה ע״ג הרמץ אם רמץ מעמידה[4]. בריש כלאים (פ״א מ״ה) דלעת יוונית עם המצרית והרמוצה, ובפ׳ הנודר מן המבושל (פ״ו מ״א דמ״ט.) ובדלעת הרמוצה, גמרי׳ (שם) רב אשי אמר דלעת הטמונה ברמץ. ירושלי׳ בריש כלאים (פ״א דכ״ז.) א״ר חנינא כמין דלעת [היא] והן ממתקין אותו ברמץ[5] פי׳ בלעז (קליבא [צ״ל פבילא] או שיניזא [אפר] חם. *[אחי״ה בדפ״ע אי׳ רק פי׳ בלעז צנים״ו או צניסה[6]) ובדפ״א הוסיף עוד פי׳ אפר חם ותיכת חמה אי׳ ג״כ בעיק׳ התלמוד ושם הגי׳ בלעז שניזא חמה וגי׳ שניזא אי׳ ג״כ בעה״ק שנ״ב ואחריו נגררנו ושם גם כן קליבא ונ״ל ברור שצ״ל פבילא והוא בלאי״ט favilla אפר חם והוא הוא שיניזא = cinigia heisse Asche. ומן השם רמץ ובל״א (בירושי׳ נדרי׳ הנ״ל) רמצא נבנה הפעל בבינוני רְמוּצָה פי׳ טמונה ברמץ וכ״ה בתוספת׳ כלאים רפ״א בכ״י אירפ׳ (דלעת) היוונית כלאים עם הרמוצה][7] —

רמץ (= רמצא, רימצא נ״ל מל״ע رميض סכין חד ודומה לו spitzes Messer, Nagel u. s. w.) בר״ג דפ׳ הבונה (שבת ק״ג.) כגון דבזעה ברמצא[8] דפרזלא ושבקיה בגווה עיי׳ בע׳ אשלג[9]) פי׳ חתיכה של ברזל שהוא עגול וחד כמסמר גדול. *[אחי״ה וכן פירש״י בשבת מסמר ארוך של ברזל ויותר מדוייק כמו שכתב רבינו חד כמסמר וזה ענין המלה הערבית הרשומה. ובנדה ס״ב לא פירש״י רק היה מציין דברי הש״ס מפקי ליה ברמצא דפרזלא עיי״ע אשלג. ור״ח בשבת הנ״ל (בש״ס ווילנא ק״ד:) פי׳ רימצא (כגי׳ ר״ח) מקדח. ולפי הענין נכון הוא היינו כלי ברזל לקדוח בחודו — ומזה הענין רְמַץ בתרג׳ עיי״ע הבא אח״ז] —

☞ רְמַץ (מע׳ הקודם פי׳ קדח ושבץ wirken, durchstechen) תרג׳ וכתונת תשבץ (שמות כ״ח, ד׳) וכתונא מרמצא. *[אחי״ה וכ״ה שם בפסוק ל״ט תרג׳ ושבצת: ותרמץ ועיי׳ תרג׳ שם ל״ט, י״ג משבצים: מרמצין, תרג׳ תהלי׳ מ״ה, י״ד דִמְרַמְצִין בדהבא. והשם תרג׳ דה״י א׳ כ׳, ב׳ רימוץ דהבא] —

* רְמַץ (כמו רמז zwickern) בכורו׳ מ״ד. מרמצן עיניה ועיי״ע טרטות ח״ד, פ׳ ובהערה 7.

☞ רְמַשׁ (בל״ס רְמֵשׁ, רַמְשָׁא פי׳ ערב Abend) תרג׳ ויהי ערב (בראשית א׳, ה׳. ח׳) והוא רמש. *[אחי״ה ועיי׳ עוד תרג׳ בראשי׳ כ״ה, ס״ג; לויק׳ כ״ג, ל״ב; לישעיה כ״א, י״ג ועוד. וכן בדרז״ל ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה ע״ג, ירוש׳ סוטה פ״ג די״ט. ירוש׳ נדרים רפ״ח ד״מ ע״ד ברומשא, ירוש׳ ברכות פ״ד ד״ז ע״ג ברמשא, ויק״ר פכ״ו ברמשא.. בצפרא. ותואר הפעל רַמְשִׁית, רוּמְשִׁית ירוש׳ נדרים הנ״ל וירוש׳ סנהד׳ פ״ח דכ״ו רע״ב והוא כמו שחרית ערבית שהוא תואר הפעל במקום השם] —

* רֶמֶשׂ (מל״מ שם קבוץ לבעלי חיים השורצים בארץ Kriechthiere, Amphibien) שבת ק״ז: קמ״ה: נדה כ״א. מכות ט״ז: שקצים ורמשים ועיי׳ עוד ע׳ שקץ. ותוספות נדה כ״ג: ד״ה ליתני פירשו והנחש.. לא מיקרי חיה סתם אלא חיה הרומשת ע״ש.

---

[1]) בנו״ג נכוה. [2]) בדפו״ו ואמי מגחלת ומרמץ אבל בדפ״ר וכ״י ובעיקרי התלמוד בגחלת וברמץ. [3]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ו״ו ל״ד וב״ר, ובדפ״ע נשמט מן בגחלת וברמץ עד בגחלת וברמץ. [4]) וזה הדבור ג״כ בתוספתי׳ כלים ב״ק פ״ז אם נתנה ע״ג הרמץ והרמץ מעמידו. [5]) ובירושי׳ נדרים פ״ו דל״ט ע״ג אי׳ ממתקין אותה ברמצא. [6]) בכ״י ק״ט צנומה וצ״ל צנוסה. [7]) ובנו״ג בט״ס הרמוסה. [8]) בדפו״ו בט״ס ברצמה. [9]) ושם לא פי׳ רק היה מציין הסוגי׳ דשבת.

* רֶמֶשׁ, רַמְשָׁא (שם פרטי לאיש או למשפחה) נדה כ"ה: אבא שאול בר נש ואמרי לה אבא שאול בר רמש אומר וכו' אבל מצאתי ביוחסי' השלם (צד 32) אבא שאול מבית מרמשא וכתב וז"ל אבא שאול מבית מרמשא היה יחיד בדורו והיה כמו תלמיד חבר לריב"ז אבא שאול אומר משמו אבל רב צמח גאון פי' משמו משם נפשו וכו' (ועיי' מבוא לח"א, XVII) ומוכח מיוחסי' שם שהוא הוא אבא שאול המוזכר בנדה כ"ד: וכבר תמה עליו הרב בעל סדר הדורות (צד קע"ג בדפו"ו), אבל בעיקרי התלמוד הביא המחבר שהוא בעל היוחסין וז"ל: רמש בפ' המפלת אבא שאול בר רמש אומר ופירש"י מנענע באותו מקום ע"כ כיון לנדה כ"ה: וא"כ גרס בר רמש וכדאי' לפנינו. ולי נראה כי בר רמש הוא שם גנאי על קטנותו (כאילו רומש על הארץ) והוא הוא אבא שאול בר ננס שנזכר באבדר"ן רפכ"ט ואולי תחת אבא שאול בר נש בנדה הנ"ל צ"ל בר ננס ועל זה אמר א"ל בר רמש ודו"ק, ומכונה בשם גנאי זה כדי להבדילו מאבא שאול דנדה כ"ד: דאי' שם ושמא תאמר אבא שאול ננס הוה אבא שאול ארוך בדורו היה וכו' ע"ש.

* רמתא עיי"ע בית רמתא.

רְמַתִּיקוֹס (= רְאוּמַטִּיקוֹס מל' יוני' ῥευματικός (rheumatisch, katarrhalisch עיי' בע' קטריקון [1] ובסוף זאת תהיה (ויק"ר פי"ט) ימך המקרה (קהלת י', י"ח) נעשה אירומתקום — (א"ב פי' בל"י בעל חולי הנזילה). *[אחי"ה ור"ב כיון לל"י הנ"ל וגי' ר"ב בדפ"א ריומתקס ובנו"ג ראומתיקוס וכצ"ל בערוך. ודרש המקרה כמו מוקרא, גלגלת] —

רן (= רִנָּה מל"מ פי' הרמת קול בנגון לשמחה Jubel מפעל רָנַן) בריש ברכות בגמ' וחכמים אומרים (ו'.) אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנא' (מ"א ח', כ"ח) לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה פי' במקום קבוץ עם שמשיחין ומרננין שם תהא תפלה. *[אחי"ה כונת רבינו במ"ש שמשיחין היינו שמרננין בקול תפלה וכדאי' בברכות כ"ו: אין שיחה אלא תפלה. וביומ' ע'. ושאר התפלה רנה תחינה בקשה וכו'. דברים רבה רפ"ב רנה זו קילוסו של הקב"ה ותפלה לצרכיו של אדם, ושם א"ר יוחנן י' לשונות נקראת תפלה ואלו הן שועה צעקה, נאקה, רנה, פגיעה וכו', ירוש' סוכה פ"ג דנ"ד רע"א בעשרה לשונות של שבח נאמר ספר תילים באישור בניצוח וכו' עד ברינה בתודה בתפילה בברכה עיי' פסחים קי"ז. שמ"ר פמ"ז רנה של תורה. ועוד עיי"ע רן ג' — ובדפ"א הוא נהפך הקערה והובא ערך רן ג' בתחלה וע' רן א' בסוף ע"ש] —

רן (= רָנַן מל"מ וכן בל"ע גנ ענין תנועה ותרעומה (schwirren, murren, lärmen בס"ג דפ' כיצד אשת אחיו (יבמות כ"ו.) ברננה לא מפקינן, על שפת לשון ודבת עם (יחזקאל ל"ו, ג') תרג' ורננת עמא — (א"ב וענין קרוב לזה תרג' יהגו ריק (תהלי' ב', א') מרננין סריקותא, ובתורתו יהגה (שם א', ב') ובאורייתיה מרנן וטעם המלה קלא דלא פסיק הן קול טוב הן רע). *[אחי"ה וכ"ה בל"ס רֵנְיָא והפעל יבמות ל"ד: קא מרננין רבנן אבתריך, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב רע"ג והוו רבנן מרננין ביה, ברכות כ"ז: בכורות ל"ו. ירוש' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד עד שרננו (שרינגו) כל העם וכו', ירוש' תענית פ"ד דס"ז ע"ד עד שרינגו בו כל העם, ירו' ברכו' פ"ט די"ד: הכל מרננין אחריו. והתואר נקבה רוננית במד"ר פי"ב ועיי"ע רוטגנית וע' רטן — ודוגמאות שהביא ר"ב יותר ראויים בע' רן ג' ע"ש] —

רן (רְנָנָה כמו רִנָּה עיי"ע רן א' מל"מ הרמת קול לשמחה ושיר Jubel, Gesang ועוד כמו הגיון (Gedanke בפ"א בברכו' בגמ' בשחרין [2] (ברכו' י'.) רני עקרה לא ילדה (ישעיה נ"ד, א') רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כוותייכו. ובפ' תפלת השחר בגמ' רבן גמליאל (שם כ"ט.) הני כ"ד דתעניתא כנגד מי אמר ר' חלבו כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה בשעה שהכנים ארון לבית קודש הקדשים (עיי' מ"א ח', כ"ח והלאה), ירוש' (ברכות פ"ד ד"ח רע"א) כנגד כ"ד פעמים שכתוב בפרש' שלמה רנה [3] תפלה תחנה. בפ' במה מדליקין בגמ' המכבה (שבת ל'.) ובס"ג דפ' משקין (מ"ק ט'.) אמר [שלמה] כ"ד רננות ולא נענע. *[אחי"ה וכ"ה בבמד"ר פי"ד. וכן בברכו' י"ז. לשונך ירחיש רננות פי' הגיונות וכן בלשון תרג' תהלים י"ט, ט"ו רינגת רעיוני, שם מ"ט, ד' ורינגת ליבא. וכן תרג' הגיגי (שם ה', ב') רינוני. ירוש' ר"ה פ"ד דנ"ט ע"ג רנתי (תהלים י"ז, א') זו רינון תורה וכל"מ עליו תרנה (איוב ל"ט, כ"ג) וכן

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"י ו"ו ול"ד, ובדפ"ע בט"ס קטריטון וצ"ל קטריקון ע"ש וש"נ הגירסאות. [2]) כפי גי' רבינו ובנו"ג בשחרית ועיי"ע וש"נ השינויים. [3]) בנו"ג רינה.

הפעל בתרג' תהלים ל"ז. ל' רָנֵין חוכמתא, שם א', ב' ובאורייתיה מרנין ועוד עיי' תרג' שם ל"ה כ"ח; ל"ח, י"ג ל"ט ד'; קט"ו, ז'] —

* רוֹנָנִית עיי"ע רן ב'.

* רִינְנָא, רְנָנָא עיי"ע רן ב'.

רונגר (צ"ל רוֹזְגַר מל"פ روزیگار, روزگار פי' עושה שכר יום Taglöhner, Tagwerk machend) בפ' הערל בגמ' ממזרי (יבמות ע"ט.) ודילמא רונגר בעלמא. בפ' יש נוחלין בגמ' בנות צלפחד (ב"ב קכ"ב.) א"ל רב פפא לאביי אימא רונגר בעלמא פי' לשון פרסי רוז[1]) יום. גר שכיר, כלו' שמא שכיר יום הוא. *[אחי"ה כבר פניתי מקום לזו המלה בע' רוזגר. כי שם עיקר מקומו כי בל"פ רוז פי' יום וגר הוא کار کر רכוך מן کار עושה והם אותיות השימוש בסוף התיבה לחזק ענין העשיה וא"כ רוזגר روزگر, روزکار روزکاری כולם פי' שכר יום שאכל שכר יומו ועיי' ג"כ ע' רזינקא ומ"ש. ודע כי בכ"י ערוך ל"ד אי' בנכון ר ו ז יום אבל אז היה לכתוב גם בראש הע' רוזגר ולא רונגר וביבמות אי' דוגזר ובכ"י ש"ס מינכען בב"ב דוזגר ובכולם צ"ל רוזגר ופי' רבינו שייך לר"ח כדמוכח מפי' רשב"ם לב"ב שהביא בזה"ל כפי גי' דפ"ו רפ"א (אצל ד"ס צד ק"ע:) ור"ח פי' ר ו ז גר רוז בל' פרס יום וגר שכיר כלומר שכיר יום ע"כ ולדפוס זה כיון בהגהת הכ"ח בב"ב וביבמו' הנ"ל עש"ה — אבל רוז פפא ענין אחר הוא עיי"ע רז ב' ומ"ש. ובענין שאר גירסאות רונגר, אונגר עיי' בד"ס שם וכולם ט"ס הן] [2]) —

רנק (= רונקי, רומקי עיי' פירושו בפנים) בפ"ב בכלים (מ"ח) מפני שהיא הופכת עליו את הרונקי. ס"א רומקי פי' „הירקות כשמאסף אותם לצד אחד להמצות מהם מים נקרא רומקי, איכא דאמרי כשהן שולקין את הירקות ומוציאין אותן מן הקדירה ונותנין אותן לציר שמן רונקי". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג במקומו וכ"ה בפי' הר"ש בשם הערוך, ובפי"מ להרמב"ם אי' רונקי שם יוני והוא הירק השלוק כאשר נעצר ונדבק קצתו לקצתו ע"כ ובפי' הרא"ש הביא פי' הערוך וגרס הרא"ש רונקי ואית דגרסי רוונקי ובתוספת' כלי' ב"ק פ"ב מצאתי הגי' הרוקמי וכ"ה בכ"י אירפ'] —

רנק (רונקא והיותר נכונה גי' רוקנא Hobel עיי"ע רקן) בהסייף פי"ג בכלים (מ"ד) והרונקא בפני עצמה טהורה — (א"ב מביאו בע' רקן ופירשו שם).

רנק (= רוֹנְקִין נ"ל מל"פ رنك Derwischmantel) בספרי במדבר סיני שהוא כעין מדרש וישלחו (ספרי כי תצא) אין הרונקין חייבין בציצית. *[אחי"ה בע' ברדם (ח"ב, קפ"ז) כבר הוכחתי כי כונת רבינו על ספרי כי תצא פ' רל"ד ולפנינו לי'[3]) ונ"ל שהמלה פרסית היא ופי' מעיל כעין של מעילי הנזירים הפרסיים ויען שהוא עגול לכן אינו חייב בציצית ועיי"ע בדם וע' טג ומ"ש[4]). — ועוד זה המלבוש אינו בגד בהיותו סחופי בלועים ונקרא ג"כ מזה הטעם בל"י ורו' האמצעי ῥάχη, ῥάκη, ῥάκος, ῥάκκος racana, rachana, rachena, rachina כולם מל"י ῥάκος Lumpen ונקרא כן מלבוש הנזירים והועתק כן מל"פ הנ"ל ודע כי במסכת ציצית אי' בין המלבושים הפטורין מן הציצית ארביקוה ונראה שצ"ל ארניקוה ונראה שהוא הוא (א)רונקין של בעל הערוך] [5]) —

רַם (מל"מ וכן בל"ס רַם פי' הרטבה וזילוף träufeln והשם בל"מ רְסִים ובלא"ר רְסִיסָא Regentropfen) ושחקים ירעפו טל (משלי ג', כ') תרגום ועננין רם טלא (א"ב בנו"ג ושמיא צעי' [ד]מטליא)[6]) וימנעו רביבים (ירמיה ג', ג') תרג' ואתמנעו רססיא. כמו[7]) רסיסי לילה (שה"ש ה', ב'). הדין ריסא לית מיניה אלא רסים (ויק"ר פי"ט) פי' הדין ריעוע של גג לית מיניה אלא רסיסי לילה עיי' בע' בז. *[אחי"ה בח"ב, ל"א בע' בז סמנתי הנוסחאות. ובתרג' דברים ל"ב ב', ירמיה י"ד, כ"ב, תהלי' ס"ה, י"א; ע"ב, ו' רביבים רסיסין. והפעל מל"מ (יחזק' מ"ו, י"ד) לָרֹס פי' לרטוב ולזלף, תרג' ירוש' א' ירעפו (דברים ל"ג, כ"ח) רסיין, תרג' נפתי (משלי ז', י"ז) רסית וכן בל"ע رش besprengen, befeuchten] —

רם (= רָסַם כמו רָצַץ בל"ע رض פי' כתת ושבר zerstossen, zerschlagen) בפ' המוציא יין (שבת

---

1) וכ"ה נכון בכ"י ל"ד. 2) ובעיקרי התלמוד שתפס גי' המוטעת רונגר הוסיף פי' רונגר מדת שכירות שרון לשון מדה כדאמרינן בב"ב וקרון ליה רון פפא. 3) וה' לעווי טעה לחשוב שהוא ספרי שלח. 4) ובכ"י ל"ד וה"ב וויען הגי' באמצע הערך הרונכי. 5) ואח"כ מצאתי שכבר עמד על זה החכם ברילל במאמרו טראכטען צד 52. 6) אבל בכ"י תרג' ושחקי רסן ובפשיט' הסורית ועננו רסי. 7) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד.

פי׳:) אם היה עב או מרוסס. בפ״ב בעוקצין (מ״ה) האגוזין והשקדים חיבור משירסם[1]. בס״ג דפ׳ בהמה המקשה (ע״ז.) מתרוסס מהו פי׳ כמו (ישעיה מ״ב, ג׳) קנה רצוץ. המפים מורסא בשבת (כתובות ו׳: שבת ק״ז. ירוש׳ ברכות פ״ב ד״ה:) עיי׳ בע׳ מפים. ב ר י ש[2]) פרק מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט רע״ב) למרסא אנפקא דחמרא באהלא תולענא[3]). מכה טריה (ישעיה א׳, ו׳) תרג׳ כמחא מרססא. *[אחי״ה ותרג׳ וכתות (ויקרא כ״ב, כ״ד) ודרסים ובתרג׳ ירו׳ א׳ שם דמרסים גידוי. ועיי׳ ג״כ ע׳ רם האחרון. עוקצי׳ פ״ב מ״ו עד שירסס, בתוספת׳ עוקצי׳ פ״ב אע״פ שריסס, ירוש׳ נזיר פ״ו דנ״ד ע״ד רססן ואכלן ועיי״ע רסק. סוטה י״א: (שמ״ר פ״א) רעמסס שראשון ראשון מתרוסס ועיי״ע פתום גי׳ רבינו. פי׳ מתרוסס נשתבר ובחולי׳ הנ״ל פי׳ רגמ״ה בכ״י מתרוסס שאינו שלם על העצם ע״כ והשם המופשט ירוש׳ נזיר פ״ו דנ״ד ע״ד אכל מן רסוסין וכו׳] —

רם (= רִים לדעת פערלעס מל״י ὀφρύς מל׳ סאנסק׳ bhrû בל״פ החדש׳ ابرو וממנו בל״א Braue ובדרז״ל עפעף Wimper) בפ׳ מומין אלו (בכורו׳ מ״ג: במשנה) ושנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית העין. בפ׳ על אלו מומין (שם ל״ח.) ריס של עין שניקב ס״א חריץ של עין שניקב פי׳ בגמ׳ (שם רע״ב) תורא ברא דעיניה והיינו עור שעל העין. בפ״ק בקידושי׳ בגמ׳ כל מצות האב (קידו׳ ל״א.) א״ל מבין ריסי עיניך אתה ניכר שבן אלמנה אתה. בהפורח פ״ח בנגעים (מ״ו) בשתי ריסי עיניו אעפ״י שמדביקין זה לזה טהור. בפ׳ יש נוחלין בגמ׳ אחד הבן (ב״ב קכ״ג.) עד שנשרו ריסי עיניו[4]) — (א״ב תרג׳ ושבו העבים אחר הגשם (קהלת י״ב, ב׳) ריסי עיניך יהון זלגין דמעין כענגין). *[אחי״ה וכנ״ה בתר״י א׳ שמות י״ג, ט״ז ריסי עינך ותר״י א׳ חרוץ (ויקרא כ״ב, כ״ב) דריסוי לקיין וכ״ה בספרא אמור פרק ו׳ פרש׳ ז׳ חרוץ: ריס של עיניו שניקב שנפגם ושנסדק וכן גי׳ רבינו חריץ של עין שניקב בבכורות ל״ח. בע׳ חרץ וכגי׳ ס״א שבערך הנוכחי ועיי״ע חרץ (ח״ג, תקי״ב) ושם הוכחתי בשטת רבינו עפ״י פי׳ רגמ״ה שפי׳ חריץ (או כגי׳ המשנה שלפנינו חרים) בת עין אבל בנגעים הנ״ל ובכורו׳ מ״ג: וב״ב הנ״ל בלי ספק פי׳ ריסי עין עפעפים וכן פי׳ רגמ״ה בב״ב הנ״ל, וכן מוכח מפסיקת׳ רבתי פ״ה ועיני ישראל כבדו מזקן (בראשית מ״ח, י׳) . . . שריסי עיניו כבדו מזוקן והיו דבוקים זה לזה. וכן מוכח מתוספת׳ נגעים רפ״ח ריסי עיניו אין צריך לגלח ועוד מהוריו׳ י״ב. נותנין לו שמן בין ריסי עיניו פי׳ בין גבי עיניו וכדאי׳ לנכון בפי׳ הרמב״ם הלכ׳ כלי המקדש פ״א הל״ט וכן תר״י א׳ חרוץ גביא עיי״ע גב (ח״ב, רכ״ג) והוא מל״ע جب ענין כריתה וחריצה ולפי זה י״ל כי חריץ עיקר הגי׳ מל״ע הרשום׳ בע׳ גב, או ריס הוא כמו ריסא מפעל רסס einschneiden כי עפעפים הן כמו חריצים שבעין ולא הוצרכנו לגזור מל״י כדעת הח׳ פערלעס (עט״ש צד 58)] —

רם (= רִים מלש׳ פרסי׳ اسپ رز, رس ונתקצר اسپریس עיי׳ וואולירס ח״א, 36 מלשון הוצואריש açprâç (Pferdeweg, Pferdebahn עד פנת שער הסוסים מזרחה (ירמיה ל״א, ל״ט) תרג׳ עד זוית תרע בית ריסא[5]) דמלכא מדינחא. הוא עמק המלך (בראשית י״ד, י״ז) הוא בית ריסא דמלכא. *[אחי״ה בע׳ בית ריסא (ח״ב, פ״ד) כבר רמזתי על גזרת המלה הפרסי׳ הנ״ל עיי׳ ג״כ עט״ש לפערלעס 56 ופי׳ מרוצת סוסים ורבותינו ז״ל השמיטו תחלת התיבה אסף שפי׳ בל״פ סום ואחזו רק בסוף התיבה ריס = ریز, رز, ریس מפעל رسیدن פי׳ בא כלומ׳ כברת ארץ אשר שמה רץ ובא הסוס והונח בדרז״ל לשם מדת ארץ ושיערו רז״ל בב״מ ל״ג. ועיי׳ בתוספת׳ ב״מ ספ״ב שהוא אחד מז׳ ומחצה במיל עיי״ע רום ושם תראה הרחק בפי׳ רבינו ועיקר הגי׳ שם בב״מ ריס וכמו שהעירותי בע׳ הנ״ל. תוספת׳ ב״ק פ״ח ב״ק ע״ט: ל׳ ריס ופירש״י ארבע מילין, ועיי׳ שם פ״ג ובתוספו׳ שם ד״ה והתניא. שהש״ר פ׳ לריח: בית מדרשו של ר״א היה עשוי כמין ריס וזה ממש כמו שפירשנו Hippodrom. והקבוץ ירו׳ ב״מ ספ״ה ד״י ע״ג אילין דמפרשין לרִיסִים] —

רם (= רְסִים Zerstückeltes מע׳ רם ב׳ והונח לחתיכות דקות של ערשים) בס״ג דפ״ק בביצ׳ (י״ד:) ובר״ג דחולי׳ (ו׳.) עדשין לעשות מהן רסיסין שייך זה בע׳ שני. *[אחי״ה כלומ׳ נגזר משרש רסס אשר דבר בו בע׳ רם שני ובעה״ק בט״ס בע׳ טסני] —

* רִים (נתקצר מן ארם מל״י ורו׳ ופי׳ הרשומ׳ בע׳ ארם ח״א, רצ״ו Gift) ב״ר פצ״ח מה הנחש הזה

---

[1]) בנו״ג עד שירסס. [2]) כ״ה נכון בכ״י [3]) בנו״ג תולאנא עיי״ע אהל א׳ ומ״ש בח״א, מ״ב חערה 4 ועיי׳ ג״כ פירש״י בגיטין. [4]) בנו״ג עיניה. [5]) ברפו״ו בט״ס בית רישא.

ריסו מחלחל וכו'. רות רב' פ' ליני מפעפע בְּכְרִיסָהּ כְּרִיסָהּ של חכינא, ועיי"ע חכן בח"ג, שפ"ד וש"נ קהל"ר פ' טוב אחרית וצ"ל כברות רבה הנ"ל ועוד עיי"ע ארם הציון מפסיקת' דר"כ צד י"ג: כריסה של עכנא וגי' רבינו בע' חכן כאירסה.

רסן (= רוּסְנִין מל"פ روزينه לחם חוק מידי יום ביומו Tagesbedarf) רוסנין קב חיטי (מנחות ס"ט:) כבר פי' בע' עדי. *[אחי"ה ע"ש וכבר הוכחתי בע' רזינקא שעיקר הגי' רוזינקא אבל גם רוסנין הוא הוא וכמשקל מלה פרסי' הרשום' בתחלת הערך ופי' טפח פי' טעות הוא ואחר זה הפי' נגרר ג"כ הח' לעווי והח' פליישער עושה עצמו כאינו יודע] —

* רֶסֶן (שם עיר) יומא י'. רסן (בראשית י', בי) זה אקטיספון עיי"ע וע' קטספון. ודע כי ר' שמואל גמע (מבוא ח"א XLI) כתב בסוף הערותיו[1] וז"ל מחוזה מדינה תערף אל מדאין והוא רסן ע"כ ולפע"ד כונתו במ"ש אל מדאין לל"ע ופי' مداين הקבוץ של مدينة וככה קוראים כותבי סוריים וערביים הערים Seleucia, Ctesiphon ועוד مداين נקראה קטיספון עצמה עיי' וואולירס ח"ב 1150 ומלת תערף הוא ל"ע عرف פי' ידע וא"כ תערף פי' נודע וכונת כל המאמר כי מחוזה מדינה נודע ונקרא אלמדאין והוא רסן וא"כ רסן הוא הוא קטיספון והוא הוא אלמדאין ומחזה היא מחוז Mahuza אשר שם היו הערים קטיספון כוכי Koche וסיליקיא עיי' ריטטער י', 166 ועיי' בערלינער יאהרעסבעריכט או בייטרעגע צור געאגראפיא 42. וסמך לזה מצאתי בתש' הגאונים (הוצ' ר"א הרכבי צד 214) סי' ת"ד וז"ל רבא מן מחוזא שהיא רסן והיא היתה מדינת המלכות ע"כ הרי רסן ומחוזא עיר אחת היא.

* רִיסְנָא (פי' בלא"ר כמו רֶסֶן בל"מ Zaum) תרג' שני באסתר ו', א' ריסניה דסוסיא.

* רְסַס, רסים, ריסום עיי"ע רס.

* רסיסה עיי"ע ארוס ב'.

* רִיסְפְּקָא עיי"ע דייספק ומ"ש בח"ג, נ"א שעיקר הגי' ברי"ש ושייך לכאן.

רָסַק (כמו רָסַס בפיעל רִיסֵּק zermalmen, zerstückeln) בבצל פ"י בתרומו' (מ"ב) תפוח שרסקו[2] ונתנו לתוך העיסה. בפ' חבית (שבת קמ"ג: במשני וש"נ) חלות דבש שריסקן פי' „כשמבקשין לרדות הדבש מן הכוורת חותכין בסכין ומוציאין חלות חלות ושמן ריסוק כזה שאמרנו תפוח שריסקו"[3]. בפ' מי שהחשיך (שבת קנ"ה.) אין מרסקין לא את השחת [וכו']. בסוף עוקצין (פ"ג מי"א) חלות דבש מאימתי מטמאות משקה וכו' עד משירסק[4]. בס"ג דפ' במה טומנין (שבת נ"א:) אין מרסקין[5] לא את השלג [וכו']. בפ' אלו הן הלוקין בגמ' אכל נבלות (מכות ט"ז:) ריסק ט' נמלים והביא אחד[6] והשלימו לכזית לוקה ו'[7] פי' ענין כתישה וכתיתה. משליך קרחו כפתים (תהלי' קמ"ז, י"ז) תרג' מטלק קרחיה פליג היך ריסוקין. — (א"ב פי' בל' רומי פעל החותך דבר לחתיכות קטנות). *[אחי"ה ר"ב כיון על reseco והנכון שהוא כמו רסס ועיי' עוד מלה ערבי' رضح, رضخ פי' ענין כתישה וכתיתה, ופתות (ויק' ב' ו') תר"י ב' ותרסק ובתר"י א' רַסֵק ועיי' שם ו', י"ד בתר"י א', וכן השם פִּתִּים ויקרא שם ושם בתר"י א' ריסוקין. ובירוש' נזיר פ"ו דנ"ד ע"ד אי' רסס במקום דאי' בבבלי מכות שם ריסק עיי"ע רס ב'. וכנ"ה בתוספת' שבת ספ"ג (ד') אבל מרסק הוא לתוך הכוס וכו', שם ספי"ד (ט"ו) שום שריסקו, ושם בכ"י אירפ' אבל מרסק הוא ביד של סכין וכו' וכ"ה בתוספת' ביצה ספ"א אין מרסקין דבילה וכו' אבל מרסק הוא[8] ביד הסכין וכו' וזו ראיה לפי' רה"ג בסוף עוקצין אשר אחריו נגרר רבינו בפירושו] —

* רִיסוּק (מע' הקודם Verrenkung) חולי' נ"ב. ריסוקי איברים, ועיי"ע שרק ב'.

רסק (= רסוקא כפי' רבינו חגור Gurt) רסוקא אית ליה מפרחיתא (שבת נ"ט:) כבר פי' בע' נסך. *[אחי"ה ושם פי' (על פי פי' ר"ח) חגור של עור ואולי הוא ל"פ ريشته חבל שעומד להיות חגור והמלה צריכה להיות רסתקא ותי"ו נבלעת כמו דסקא תחת דסתקא וכדומה. ורש"י פי' רסוקי חתיכת מעיל רחבה. ובנו"ג רסוקא ובדפ"ש וכ"י ש"ס ריסקא[9] וכ"ה בריסקא בב"ב כ':] —

[1]) בכ"י אשר תחת ידי אשר העתיק בעבורי החי' פעררוי. [2]) וכ"ה בירוש' חלה רפ"א ובתוספתי תרומי פ"ח שריסקו וכ"ה בערוך בסמוך. [3]) הועתק מפי' רה"ג בסוף עוקצין. [4]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה לפנינו אבל בדפ"ו שירסק. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובתוספת' שבת ספ"ג (ד') וכ"ה בכל הראשונים ובנו"ג מרזקין ועיי' הפשב"ע. [6]) רבינו לא גרס חי וכן לי' בדפו"ו בש"ס אבל עיי' תוספו' שם ובכ"י ש"ס מינכען והביא אחרת. [7]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב. [8]) בנו"ג בט"ס מסרק. [9]) ובעי' נסך רסיקא

☜ רסקא (צ"ל רסתקא מל"ם רוּסְתָּקָא מל"ע رستاق וכולם מל"פ روستا روستاق כפר (Dorf, Landschaft תרג' בפסוק מהר קח את הלבוש ואת הסוס (תרג' שני באסתר ו', י') מני יתיה על מדינתא חדא או על רסקא חדא פי' מחוז. *[אחי"ה כה"ג בדפו"ו ובדפ' פראנקפ' אי' דיסתקא וצ"ל ריסתקא והיא היא מלה פרסי' הנ"ל פי' כפר אבל במגילה ט"ז. אי' דסקרתא ופי' בל"פ עיר עיי"ע דסקרתא ח"ג, ק"ד. ואולי מזה השם התואר בר רסתק עיי"ע רסתק ב'] —

* ריסיקום ילק' משלי ר' תתקס"א ריסיקוסין ט"ס. וכן והריסקום בתנחומ' הישן תולדות סי' י"ז וצ"ל הדיסקום עיי"ע דסקס בח"ג, ק"א. הערה 3.

☜ רסתנא עיי"ע דסתנא. *[אחי"ה בח"ג, ק"ה. הוכחתי כי עיקר הגי' בדל"ת אבל הגי' ברי"ש יש לה פי' וגזרה אחרת עש"ה] —

רְסְתָּק (מל"פ راسته רחובה ושוק Freier Platz, Markt) בס"ג דפ' השוכר את האומנין (ב"מ פ"ג.) ריסתקא דמחוזא שכיחי בה אנשי פי' שוק. *[אחי"ה ברש"י הגי' רסתקא ופי' רחבה וכן בברכו' נ"ד. רסתקא דמחוזא ופירש"י בשוק, ב"ב י"ב: ברסתקא דמחוזא ופירש"י שוק רה"ר ובשבת קכ"ד: פירש"י בריתקא דמחוזא שם רה"ר אבל גם שם צ"ל בריסתקא וכדאי' באמת בכ"י ש"ס מ' וא"פ ובה"ג ובריי"ף ובראש"ש] —

* רסתק (שם פרטי ועוד אולי פי' בן כפר) עירו' ס"ג: המן בר רסתק כ"ה בכ"י ש"ס ובריי"ף ובראש"ש ובשאר מקומות שהביא בעל ד"ס למקומו וכ"ה גי' המן בפי' ר"ח וכן בשמו בתוספו' שם ופירש"י (כפי גי' שלפנינו) לחמן בר ריסתק כך שמו ע"כ ואולי בר רסתק פי' בן כפר תואר מן (רסקא) [רסתקא] מל"פ روستائى = روستا rusticus, ומזה הענין בה"ג הלכות נחלות דף ק"ח ע"ב רחב הזונה . . רוסתקיאתא הוות ולא מז' גוים הות.

רע (= רַעֲוָא פי' רצון Wolgefallen והפעל רְעָא, רעי (gernhaben, verlangen על אשר יהיה שמה [1]) הרוח ללכת (יחזקאל א', כ') תרג' לאתר דהוה תמן רעוא למיזל. לא חפצתי לקחתה (דברי' כ"ה, ח') תרג' לא רעינא למסבה — (א"ב לשון פסוק זה (קהל' א', י"ד) ורעות רוח). *[אחי"ה ולי נראה שהוא כמו רצה ובא ע' תחת צ' והוא מל"מ (תהלים ל"ז, ג'; משלי י"ג, כ'; כ"ח, ז'; כ"ט, ג'; שה"ש ב', ט"ז) ובתרג' בא הרבה פעמים להעתקת חשק, חפץ, רצה עיי' דוגמאות אצל ה' לעווי. וכן בתוספת' יבמות ר"פ י"ג ולא רעיא ליה פי' ולא רצה לו. והשם רְעוּ, רְעוּתָא, רַעֲוָא ופי' כמו רצון בל"מ עיי' תר"י בראשית כ"ג, ח', תרג' שם מ"ט, ו'; לשמות כ"ח, ל"ח; לויק' א', ג' והלאה; כ"ב, י"ט והלאה; לדברים ל"ג, כ"ג; לישעי' מ"ט, ח'; לירמיה ג', ט"ו; לתהלים א', ב'; ס"ט, י"ד; ק"ז, ג' ועוד זולתו ומל"מ עזר' ה', י"ז; ז' י"ח וכן בדרז"ל סנהד' ז': ברעות נפשיה וכו', מ"ק ט': נדה ל"ג: ביצה כ"ח. שם ל"ח. יבמות ל"ז רע"א פ'. כתובות ס"ח. קהל"ר פ' עת ללדת יהא רעוא וכו' ופי' כמו יהי רצון וכו'] —

רֵעַ (מל"מ ועוד רֵיעַ (איוב ו', כ"ז) פי' חבר Freund, Geselle) בס"ג דפ' תעניות האלו (כ"ה:) תהום אמר לחברו אבע מימך קול שני ריעים אני שומע פי' „קול שני צינורין ניסוך המים וניסוך היין הנמשכים מנקבי הספלים שעל [2]) המזבח כדכתיב (תהלי' מ"ב, ח') תהום אל תהום קורא לקול צנוריך". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בתעני'. וקרוב לזה בפי' רגמ"ה [3]). ובשמ"ר פ"א דרש רעואל שנעשה ריע לאל. והקבוץ רעים עיי' ברכות ס"ג. נדרים מ'. סנהד' ק"ד. תמור' ט"ז. בב"ב י"ט. אחז בל"מ (איוב ל"ו, ל"ג) בהשאילה יגיד עליו ריעו פי' חברו הקרוב אליו ופשטו של מקרא: רעם. והשם המופשט רֵעוּת, רֵיעוּת ברכות ט"ז: ירוש' ברכות פ"א ד"ג ע"ג ופ"ד ד"ז ע"ד יבמות י"ד: ויק"ר פ"ב. והפעל שהש"ר פ' דומה דודי: רעיתי יפתי (שה"ש ד', א') בתו של יצחק שריעה אותי וייפה אותי על גבי המזבח] —

רע (= רֹעֶה, רוֹעֶה ובלא"ר וסו' רָעְיָא Hirt, der das Vieh weidet) בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ד:) מתיבי הרועין והגבאין והמוכסין תשובתן קשה פי' רועי בהמה דקה. *[אחי"ה וכלשון ארמי וסורי רָעְיָא ב"מ ה'. פ"ד: עיי"ע קלביא. שבת ל"ב. עיי"ע בב והקבוץ כל"ם רַעֲוָתָא בכורו' כ"א: וכן בתרג' בראשית כ"ו, כ'; י"ג, ח'; שה"ש א', ח'. ועוד הקבוץ רַעֲיָא תרג' שמות ב', י"ז. י"ט; רַעֲיָא תרג' ש"א כ"א, ח'; רַעֲיָן תר"י א' בראשי' מ"ו, ל"ב ובאונקל' שם רָעָן. ובמשקל עברי בכורו' כ"ו: עיי"ע בית רועים. ולנקבה יחידה רָעִיתָא תרג' בראשית כ"ט, ט'. ועוד רַעֲיָא בתרג' פי'

[1]) בפסוק שם. [2]) בדפו"ו בט"ס שצ'. [3]) בש"ס ווילנא נדפס מתוך כ"י שלי.

מרעה ,מרעית בל"מ עיי' תרג' בראשי' מ"ז, ד'; לשמות ג', א'; לתהלים ע"ה, א' וזולתו. והשם המופשט רְעִיָה זבחים קי"ב. ועוד רְעִיָה יומא ס"ו. ושם הקבוץ כל רְעִיוֹת. והפעל רָעָא, רעי תרג' בראשי' כ"ט ז' ל', ל"א. ל"ו; ל"ז, ב'. י"ב; וזולתו. בינוני פעיל איכ"ר פ' רבתי ד"ה חד מאתינם: חד .. ריע וחד לא ריע] —

רע (= רַע מל"מ (ירמי' ב', ט"ז) פי' כמו רצץ zerbrechen, zerschlagen) בפ"ג בכלי' (מ"ד) חבית שנתרועעה כמו (תהלי' ב', ט') תרועם בשבט ברזל — (א"ב תרג' עשוק ורצוץ (דברים כ"ח, ל"ג) עשיק ורעיע). *[אחי"ה וכן תרג' רצוץ (ישעיה מ"ב, ג') רְעִיַע ועיי' תרג' לירמי' ל"ו, ו'; לאיוב כ', כ"ט, תרג' ותרץ (שופטים ט', נ"ג) ורעיעת עיי' במתורגמן. וכן בדרז"ל בינוני פעול רעוּע ב"ק ל'. כלים פ"ג מ"ה קידו' ל"ט: פעיל רעיעא תענית כ': כ"א. וכן בדף כ"ט רע"ב דריע מזליה נתקצר מן דרעיע ובאמת כ"ה בכ"י ש"ס ובע"י ובריי"ף ובראש דרעיע ליה מזליה, ובאתפעל הוריו' י"ב. מִיתְּרַע מזליה, יבמות ל"ז. איתרע ליה רובא, חולי' י'. סכין אתרעאי בהמה לא אתרעאי. בינוני פועל ב"ר פל"ב ול"ד קנקנים מרועעים, ירוש' שבת פ"ב ד"ה: קהל"ר פ' עת ללדת: בית מְרוֹעַע, ירוש' תענית פ"ג דס"ו ע"ד בתים שאמרו בריאים אבל לא מְרוֹעָעִים, נתפעל נִתְרוֹעֲעָה כלי' פ"ג מ"ד עיי' לעיל, ושם פ"ד מ"ב גיסטרא שנתרועעה, ירוש' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד כיון שנתרועעה אחת מהן נתרועעו כולן, ב"ר פ"ק מתרועעת, בירוש' מ"ק ספ"ג דפ"ג ע"ד בנתפלפל שנתרערעה .. נתרערעו כולן, מנחות נ"ג: נתרועעו דליותיהן של ישראל. הָפעל ב"ק ז': קידושי' כ': הוּרַע כחו. והשם רֵעוּתָא, ריעותא חולי' ט'. י'. ביצה ל"ד. נדה ב': ופי' ריעותא הפסד ומום ונזק] —

רע (= רֵעִי כמו רֵאִי פי' פֶּרֶשׁ Unrath) ואת פרשם (ויקרא ט"ז, כ"ז) תר"י (א') ריעיהון וכן וקרבו ופרשו (ויקרא ד', י"א) — (א"ב תרג' בפסוק ותלבש אסתר מלכות (אסתר ה', א') הות מקלקלא בריעא עציצא פי' באציץ של רעי כמו (מגילה ט"ו.) אציצא דבית הכסא נקרא בל' גמר' גרף של רעי [1]), והמתורגמן בספרו לא יכול להולמו). *[אחי"ה לא ידעתי מאין היה לר"ב שבעל תורגמן לא יכול להולמו כי בשרש רָעָה הביא רק הדוגמאות מלבד שני ציוני דרבינו גם ציון מאסתר הנ"ל ועוד תרג' דומן (תהלים פ"ג, י"א) ריעיא, כגללו (איוב כ', ז') היך רעיינא וצ"ל רעייה וכל זה נכון רק לא הביא גזרת המלה כמו שלא הביא ג"כ ר"ב והגזרה תמצא בע' בית רעי ח"ב, פ"ד ע"ש ובע' ראי, וכן תרג' ירוש' צאתך (דברים כ"ג, י"ד) ריעייך ועוד עיי' תר"י שמות כ"ט. י"ד ויקרא ח', י"ז; לבמד' י"ט, ה'. בכורות ז': דרך הריעי ועוד עיי"ע בית רעי וש"נ] [2]) —

* רע (= רוע בהפעיל מל"מ פי' הרמת קול בשופר Lärm blasen) ר"ה ט"ז. ושם: תוקעין ומריעין וכו', מריעין לה בסופה. התפעל תעני' י"ד. ב"ק פ': מתריעין ע"ש כל הענין ובתוספו' ב"ק שם.
☞ רַע (פי' הפכו טוב ועוד מה שהיא למטה unten, niedrig; לְרַע, מִלְּרַע unten, von unten) תרג' מתחת לרקיע (בראשי' א', ז') מלרע לרקיעא פי' מלמטה כמו מלארעא. *[אחי"ה רק בחבור ל' אולמ' עיי"ע לרע ומ"ש ויש להוסיף ירוש' פיאה ספ"ח דכ"א: לרע מינך, לרע מיניה, ירוש' סנהד' פ"א די"ח ע"ג האן ביתא דלרע — אבל בענין רוֹעַ אי' בפעל ויק"ר פט"ו לחמורה שרעת ונכוית פי' שניזק' ונעשה לה פצע. הפעיל כ"ב י"ב: כל המריעין לו וכו' וכ"ה בב"ק פ': הָפעל הוּרַע אבל עיי"ע רע ד'. וש"נ השם רֵעוּתָא, ריעותא] —

* רָעֵב (מל"מ ענין כפר וחסר מזון hungrig sein הפעיל מרעיב ג"כ הונח למניעות המשגל) תעני' י"א. כל המרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממיתה משונה וכו' ע"ש, ירוש' כתובו' פ"ה ד"ל: אבר הזה שבאדם הרעיבתו השביעתו השביעתו הרעיבתו. סנהד' ק"ז. אבר קטן יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע. והשם רְעָבוֹן סמיכו' רַעֲבוֹן תעני' י': י"א. ירו' תרומ' פי"א דמ"ח. שני רעבון, יומא ע"ד: ירוש' יומא פ"ח דמ"ד ע"ד עינוי של רעבון, והתואר רַעַבְתָן (gefrässig) עירו' פ"ג: יתר על כן רעבתן, ב"מ צ"ב. מלמדין את האדם שלא יהא רעבתן, ביצה כ"ה: ואם אכל הרי זה רעבתן, והשם המופשט רְעַבְתָנוּתָא חולי' ק"ה:

רעד (= רְעָדָה, רְעָדוֹת עיי' בפנים) בצלוחית פי"א בפרה (מ"ב) הרעדות טמאות לחטאת פי' מים שיוצאין מן הקרקע טיפה טיפה בחלישה בלא כח.

---

[1]) עיי"ע גרף ב'. [2]) ודע כי הוספת ר"ב היא בעי' בפני עצמה אחר ע' הבא אח"ז אבל הנכון ששייך לכאן.

*[אחי"ה נגרר אחר פי' רה"ג אבל שם אי' בזה"ל: הרעדות פי' כגון מקום שיוצא בו מים טפה טפה כן בטיית ע"כ ונ"ל שכיון לל"ע فتى מקום שיוצא מים מתחת הארץ, ובפי"מ להרמב"ם ישנו פ"א וז"ל הרעדות עצים מחוברים חבור חלוש ולזה נקרא רעדות להתרעדם אם ינעו וכו' ע"ש, ובהרא"ש ובר"ש מפורש עפ"י מה דאי' בתוספת' זבי' ספ"ד זה הכלל כל שהיא מכח הסטה טמאין מכח הרעדה טהורין ועל זה קאמר ר' אליעזר דטמא לחטאת. ואולי במקום רעדות צ"ל רעלות והוא הוא כמו רפפות שאי' במשנה שם עיי' ירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב. הן רפפות הן רעלות ועיי"ע רעל ב'] —

רָעַד (מל"מ פי' ענין התפלץ והתחלחל erschüttert (sein, zittern בראש מכשירין (פ"א מ"ב) המרעיד את האילן להשיר ממנו זרעים — (א"ב פי' מנענע). *[אחי"ה וכנ"ה במכשירי' שם מ"ג המרעיד את האילן, ירוש' סנהד' פ"י דכ"ט. רעדת ארעא ושקועת, ירוש' תעני' רפ"ב דס"ה. הוה גופו רעד (בבבלי תעני' ט"ז. מזדעזע). פַּעַל ירו' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד מרעדא כתליא, תרג' נחום ג', י"ב דאם ירעדונון[1]) יתרון. אתפעל תרג' שני באסת' רפ"א, בי אִיתְרַעֲדַן מיניה כל שלטוניא. והשם המופשט רְעָדָה עיי"ע הקודם ועוד עיי' יומ' ד': נדרים ל"ב. זבחים קט"ז.] —

* רְעוּ, רְעוּתָא, רֵעוּת, רֵיעוּת, רַעֲוָא, רְעִיָּה, רְעִיָּה עיי"ע רע א', ב', ג'.

* רַעֲיָנָא (בל"ס רֵעְיָנָא כמו בל"מ רַעְיוֹן Denken, (Sinnen, Gedanke הרבה בתרג' משלי ו' ל"ב; ז', ז'; ט', ד'. ט"ז וזולתו, תרג' ומחשבתיך (תהלי' מ', ו') פרישוותך ורעיינך[2]) ועיי' תרג' איוב א', ה'; י"ז, י"א וזולתו, ירושי' כתובו' פ"ה ד"ל. רעיון רעיון אית ליה לר"ל ואולי צ"ל דעוון דעוון או דַעֲוָן דַעֲוָן מענין דעה עיי"ע דע בסוף הע' (ח"ג, קיז:).

רָעַל (umschleiern מל"מ רְעָלוֹת בל"ע رعل צעיף (Schleier ערביות רעולות (שבת ס"ה.) כבר פי' בע' ערב. *[אחי"ה עיי"ע ערב ד', וש"נ ירו' שבת פ"ו ד"ח סע"ב ועוד עיי"ע בלינרין (ח"ד, ר"מ) אבל בפי"מ להרמב"ם בשבת שם מבואר רעולות כמו פעמונים או זגין . . . והוא מין ממני החלי הנטיפות והשרות והרעלות (ישעיה ג', י"ט) וכז פי' הרעלו (נחום ב', ד') כלומ' הונדו והונעו ע"כ אבל זה שייך לע' הבא אח"ז] —

רְעַל (בלשון סורי' פי' ענין נדנוד וכן בל"ע رعل schwanken והוא מל"מ עיי' בפנים) וברכים כושלות (ישעיה ל"ה, ג') תרג' רכובין דרעלן. *[אחי"ה והוא קרוב לשרש רעד ומזה הרעלו (נחום ב', ד') עיי"ע הקודם לזה וכן באותיות הפוכות והערל (חבקוק ב', ט"ז) פי' כמו והֵרָעֵל מענין תמהון משרש רַעַל (זכריה י"ב, ב') פי' ענין נדנוד מפני שכרות. ומזה ג"כ רְעָלוֹת עצים דקים מחוברים חבור חלוש ונעים ונתנדנדים הנה והנה וזה מה שאי' בירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב. הן רפפות והן רעלות ועוד עיי"ע רעד א'] —

רַעַם (מל"מ Donner) כב"ר פי"ב ורעם גבורותיו מי יתבונן (איוב כ"ו, י"ד) א"ר הונא הרעם הזה בשעה שהוא יוצא בתיקונו אין כל בריה יכולה לעמוד עליו מתבונן אין כתיב כאן אלא מי יתבונן. *[אחי"ה והקבוץ רעמים ברכות נ"ט. חולי' פ"ו. תוספת' שבת ספ"ו (ז'). ובתר"י א' שמות י"ט ט"ז קלין דרְעִים וממנו הפעל רְעֵם וכ"ה בל"ס תרג' אסת' ו', א' שמיא רעימין עלי, אפעל תר"י ב' בראשית ל"ט, י"ח כד ארעימית קלי[3]). הפעיל כל"מ באבדר"נ פל"ג מצרים הרעימו בקולם אף הקב"ה הרעים עליהם] —

☞ רְעֵם (פי' כמו לנה בל"מ murren) תרג' וילן העם (שמות י"ז, ג') ואתרעם עמא. *[אחי"ה וכן כל לשון תלונה מתורגם ככה עיי' מתורגמן וכן וירגנו (תהלים ק"ו, כ"ה) תרג' ואתרעמו וכן יזעף לבו (משלי י"ט, ג') מתרעם ליביה והוא כעין ל"מ בעבור הרעימה (ש"א א', ו') ענין כעס וכן בל"ע رغم. התפעל מגילה ו'. מתרעם על מדותיו. סנהד' ק"י. המתרעם על רבו. אַפעל וילינו (במד' י"ד, ל"ו) תרג' אונק' ותר"י א' וארעימו. ומזה השם תרעומה עיי"ע] —

☞ רְעֵם (ענין הרמה erheben) תר"י (ב') ואתה הרם את מטך (שמות י"ד, ט"ז) ואנת ארעם ית חוטרך. *[אחי"ה וכן בתר"י ב' לבמד' כ', י"א. וירם משה את ידו: וארעם משה ידיה וכבר העירותי על זה התרג' בע' רעם וחשב התרגום כי זה השורש נופל לא רק על הרמת קול כי גם על הרמת איזה דבר, ובהשאילה על הרמת

---

1) כ"ה בדפו"ו ובנו"ג בט"ס ירעדונון. 2) כ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג ורעותך. 3) ובתר"י ב' נאמר ג"כ מענין הרמת יד ומטה עיי' תר"י ב' לשמות י"ד, ט"ז; לבמד' כ', י"א.

עצמו פי' ענין גאוה sich überheben תרג' ראמות לאויל חכמות (משלי כ"ד, ז') מתרעם שטיא בחכמתא] —

* רָעַע עיי"ע רע ד'. והפלפל רערע תוספת' סוט' רפ"ב בכ"י אירפ' המים היה מתרערעין עליה ובנו"ג מתעררין, שם: אמרה איני שותה מרערעין אותה ומשקין אותה ובנו"ג מערערין ועיי"ע ער א'.

רעף (= רְעָפִים מל"ע رغف aus Lehm geformte Ziegel) בפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ג.) אין מלבנין את הרעפים. בפ' כל המנחות (ס"ג.) מאפה כופח מעפה רעפים פי' כלי חרש שעל התקרה. בב"ר פי"א זימן לו הקב"ה שני רעפין והקישן זה לזה ויצא מהן האור ובירך עליה וכו' עד מפני מה מברכין על הנר במוצאי שבת מפני שהוא תחלת ברייתו. *[אחי"ה וכ"ה בב"ר פי"ב ופפ"ב וירו' ברכות פ"ח די"ב: ועיי"ע ברך א' בסוף הע' אשר שם היה מציין רבינו (כפי גי' דפ"ר וויניצי') ב"ר הנ"ל וכן הירושי' הנ"ל. וכנ"ה בתוספ' מנחו' ספ"ז עשאן בכופח וברעפים, ביצה ל"ג סע"ב רעפים חדשים, ל"ד. לבון רעפים ופירש"י בביצ' ובמנחו' טייבלי"ש, טיבל"ש בלעז והוא ל"צ tuiles פי' לבנים (ועיי' פירש"י פסחי' ל': ד"ה בוכייא ובחומש בראשי' י"א, ג') וכן פי' רגמ"ה למנחות רעפים: לבנים. ובשו"ט מזמור צ"ב אי' שתי אבנים במקו' שני רעפים דהגירסאות ופי' רֹעף בל"ע חתיכת טיט הנגבל והנשרף בכבשן, ועוד רֹעִיף = رغيف (בל"ס רַעְפָּא ככר לחם היינו פת הנאפה על הרעפים ומזה רִפְתָּא ועי"ן מובלעת] —

רַעַץ (פי' כינוי לכתב שמרוני עיי' בפנים) בס"ג דפ' כה"ג (סנהדי' כ"ב רע"א) אלא כיון שחטאו נהפך להן לרעץ [1]) פי' צער להיפך. ס"א „לדעץ תרג' ויצג (בראשית ל', ל"ח) ודעץ כלו' בקושי כמו דבר נעוץ דעוץ". *[אחי"ה בע' דעץ (ח"ג, ק"ח) כבר העירותי כי ס"א שייך לר"ח אשר דבריו העתיק רבינו מלה במלה וכפי' ראשון רעץ = צער אי' ג"כ בפירש"י בדפ' שונצ' נהפך להם צער ששכחוהו ע"כ (עיי' ד"ס סנהדי' צד כ"ז. שלא העיר על פי' הערוך הזה) ובנו"ג ברש"י לרועץ לש' תרעץ אויב (שמו' ט"ו, ו') ובע' אשר ד' (ח"א, שכ"ה) הואלתי לבאר מל"מ זה ומל"ע رعص שכנוי לכתב שמרוני נופל על מושג שבירת ורציצת האותיות, ותרג' ותרץ (שופטים ט', נ"ג) ורעיץ [צריך לומר ורעיצת] [2]) וא"כ רועץ או יותר טוב כגי' כ"י פ' (ד"ס הנ"ל) רעוץ [3]) פי' כתב רצוץ ונשבר [4]) אבל גם גי' דעץ יש לו מובן עיי"ע אשר, וע' דעץ ועוד עיי"ע ליבונאה ומ"ש. ועיי' ג"כ תש' הגאוני' סי' שנ"ח (הוצי' הרכבי צד 181) כתב עברי שהוא דעץ והוא הכתב שהחזיקו בו הכותים חנקראין הדיוטות וכו' בירושלמי מגילה שם דע"א רע"ג מאן דאמר ברעץ ניתנה התורה עי"ן מעשה ניסים מ"ד אשורית ניתנה התורה סמ"ך מעשה ניסים כי העין יש לה בכתב שמרונית צורה כזו ▽ כמו ם בכתב אשורית] —

* רָעַשׁ (מל"מ בהפעיל ענינו רעד erschüttern, erzittern) פסיקת' רבתי פ"י הרעישה אזנך וכו', ב"ר פע"א יערשיה (ד"ה א' ח', כ"ז) בשעה שהיה הקב"ה מרעיש עולמו וכו' עיי"ע יערשיה, ועוד מזעפת הים תרג' שני באסת' ג', ג' רָעִישׁ ולא עבר תחומיה.

רף (= רִיפָא נ"ל מל"ע رغيف, رغيفة בל"ס רַעְפָּא ככר לחם Leib Brod ועיי' נבלעת במקום רעיפא) תליסר ריפי כעכי (ברכות מ"ב רע"א) ככר פי' בע' כעך [5]), בר"ג דפ' ג' שאכלו (שם מ"ה:) כרכי ריפתא בהדי הדדי פי' היינו פת והיינו נהמא. *[אחי"ה בע' רעף כבר העירותי על גזרת זו המלה והתי"ו סימן הקבוץ הוא וצריך לנקד רִיפָתָא על כן כרכי ריפתא ברכו' כ"ב: מ"ה: כריך (כרך) רִיפָתָא תענית כ"ג סע"א חולי' ק"ה: עיי"ע כרך (ח"ד, שכ"ג) הוא הוא כמו רִיפֵי (ברכות מ"ב רע"א ועיי"ע כעך (ח"ד, רפ"ב). פ"א ריפי כעכי כלו' כעכין הם רפי והם כעכי. וכנ"ה בקבוץ בביצה כ"ט: ל"ב: ריפתא מעלייתא ועיי' ג"כ תר"י א' לדברים ל"ב, נ' ותר"י ב' לבראשית מ', ט"ז ועיי"ע רפת ב'] —

רף (= רוּף, רוֹפֵף מל"מ ענין נדנוד ותנועה וכן בל"ס רָף wanken, schwanken); פלפל רִפְרֵף flattern; רְפָפוֹת lose Gitterwerke מלש' ערבי' رف، رفوف Stukkatur, Gitterwerk) בהעושה פי"ג באהלות (מ"א) הסריגות והרפפות מצטרפות פי' „רפפות של אלקטיות כדאמרי' בתוספת' (אהלות רפי"ד) סריגות אלו הן של אוצרות רפפות אלו

---

1) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע אלא שנהפך להן לרעץ כיון שחטאו. 2) עיי' המתורגמן. 3) וכצ"ל בתוספתי סנהדי פ"ד רועץ כגי' כ"י אירפ' ובירוש' מגילה פ"א דע"א: רעץ ועיי' פי' רה"ג בסד"ט צד 41 (ידים פ"ד מ"ה). 4) וכן נקרא מין כתב שבור ורצוץ בל"פ شكسته gebrochene Schrift, Fracturschrift עיי' וואולירס ח"ב 446. 5) ח"ד, רפ"א וש"נ השינויים.

של אלקטיות". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 24 וע"ש ג"כ בפי' הר"ש וכן פי' הרמב"ם שם רפפות מין ממיני שבכות וכו' וכן פי' הרמב"ם בפרה י"א מ"ב הרפפות הן שבכות מעץ ורמז על פירושו באהילות הנ"ל אבל רבינו נגרר גם בזה אחר פי' רה"ג עיי"ע הבא אח"ז. ובתוספת' פרה רפי"א (י') אי' הרפופות בירוש' ע"ז ספ"ב דמ"ב. הן רפפות הן רעלות עיי"ע רעל ב' וע' רעד א'. ורפפות הן הן ריפין תוספת' כלאים רפ"ד ערים שהעבירו ע"ג הריפין הרי הריפין כמחיצה. והפעל בתר"י א' בראשית מ"ד, י"ח[1]) בעט יוסף בעמודא דהיכלא ורפפיה. באתפעל מתרפפין תרג' יתפלצון (איוב ט', ו') ור"ב הביאו בע' מיוחד ע' רף ד'. וכן אצל רז"ל תוספת' זבי' רפ"ד ואמצעיתה רופפת. תוספת' חולי' פ"ב הרופפת בעיניה ובחולי' ל"ח: אי' בפלפל עיי"ע רפרף. ב"ר ספ"ד החלב מרפף ושם פי"ד ובויק"ר ספי"ד אי' רופף עיי"ע מסס. ירוש' מ"ק פ"ג דפ"ג ע"ג כל שבעה החרב שלופה עד שלשים היא רופפת וכו'. ובב"ר התפלפל מתרַפְרֶפֶת. ירוש' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ד עמודי בית הוועד מרופפים ובהשאילה כל הלכה שהיא רופפת וכו' ירוש' מעשר שני פ"ה דנ"ו: ירו' יבמות פ"ז ד"ח. וירוש' פיאה פ"ז ד"כ ע"ג. הפלפל עיי"ע רפרף] —

רף (רְפָפוֹת מע' הקודם אבל רבינו פי' בע"א) בצלוחית פי"א בפרה (מ"ב) הרפפות טהורות לקדש ולתרומה ולחטאת פי' "מקום ביצה מים שיש בו רפש". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 30 וז"ל הרופפות פי' כך המקום שיש בו רפש ויוצא מים פסול לקודש ע"כ במקום ויוצא צ"ל כבערוך וביצה ונראה שהיתה גירסא לפניו רפשות ועיי' הר"ש לפרה שכבר תמה על זה הפי' ממה דאי' בפרה פ"ח מ"י ע"ש. והנכון כפי' הרמב"ם שהוא מע' הקודם ע"ש ועיי' ג"כ בפי' הרא"ש] —

☞ רף (schwanken) תרג' ועמודיה יתפלצון (איוב ט', ו') ועמודיה תתרופפין. *[אחי"ה צ"ל מתרופפין וכדאי' בקצת דפוסים ובקצת דפוסים ובכ"י לנכון מתרפפין ושייך לע' רף א' ע"ש] —

רָפָא (מל"מ השבת הגוף לבריאתו אחר שחלה genesen; בפיעל רִפָּא heilen; מַרְפֵּא מל"מ Heilung, Genesung) בגמ' דפ' אלו דברים (ברכו' נ"ג.) זה בתוספת שבת בענין דרכי האמרי (תוספ' שבת פ"ז) (ח') של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא בבית המדרש פי' לא היו אומרים למתעטש מרפא מפני ביטול בית המדרש[2]). בפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ז. במשנה) מתרפאין מהן רפוי ממון אבל לא רפוי נפשות מפרש בגמ' (שם) ריפוי ממון דבר שאין בו סכנה וכו' עד ריפוי ממון בהמותו ריפוי נפשות גופו. בפ' אין בין המודר (נדרים ל"ח:) ומרפאהו רפואת נפש אבל לא רפואת ממון, גמר' (שם מ"א:) רפואת נפש גופו רפואת ממון בהמתו. *[אחי"ה ובירוש' כתובות פי"ג דל"ה ע"ד הגי' מרפאהו ריפוי נפש אבל לא ריפוי בממון. וכן ריפוי שבת ב"ק פ"ג: ירו' ב"ק רפ"א ד"ב. ועיי"ע צער. ירוש' סנהד' פ"ט דכ"ז. ורפא ירפא (שמות כ"א, י"ט) חייב ליתן לו שבת וריפוי ובב"ק פ"ה. ורפא ירפא מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות. ושם כמה פעמים ריפוי ע"ש וריפוי הוא השם המופשט ופי' כמו רפואה ובענין רפואה עיי' ברכו' מ"ד: ס' סע"א שבת ס"ז: ק"ט. קי"ט: ר"ה ט"ז: מגילה י"ג: סנהד' פ"ד: ק"א. והקבוץ רפואות שבת ק'. יומא מ"ט. פ"ג: פ"ו. ירוש' ברכות פ"ה ד"ט: ירוש' תענית פ"א דס"ג ע"ד עיי"ע נרתק. — ספר רפואות ברכות י': פסחים נ"ו. עיי' תש' הגאונים סי' שע"ט צד 197 הוצ' הרכבי ובתש' הרשב"א סוף סי' תי"ג — ונקרא רפואה הברכה השמינית שבי"ח עיי' מגילה י"ז: רפואה דתחלואים. ושם: רפואה דסליחה. והשם רוֹפֵא מל"מ (Arzt) עיי' ברכות ס'. רופא נאמן, ושם וב"ק פ"ה. עיי' לעיל. ירו' ר"ה פ"א דנ"ז. לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות, כתובות נ"ב: מידי לרופא. ק"ה. אדם נותן מעות לרופא וכו', סנהד' י"ז: עיר שאין בו רופא וכו', צ"א. רופא אומן, שמ"ר פכ"א המשל אומר כבד את רופאך עד שלא תצטרך לו עיי"ע אם (ח"א, קס"ג) וש"נ המשל בל' ארמי. ויק"ר פי"ג משל לרופא שנכנס לבקר שני חולים וכו' והקבוץ ב"ק פ"י ושאלו לרופאים וכו', קידו' פ"ב. טוב שברופאים לגיהנם[3]). ועוד נקרא רופא: מוהל ע"ז כ"ו: עיר שאין בה רופא ישראל ויש בה רופא כותי ורופא ארמאי ימול ארמאי וכו'. ושם כ"ז. ויק"ר פכ"ו' רופא מומחא. והפעל בפיעל מרפאין ברכו' מ"ד: נ"ז: מְרַפֵּא שבת קמ"ז. שריפא גיטין נ"ח. סנהד מ"ז. חולי' ז': שריפו נדרים מ'. התפעל פסחים

---

[1]) בתרגום דפ"ר הובא אצל ה' לעווי. [2]) עיי"ע עטש וע' זיטא (ח"ג, רפ"ג) ומ"ש וע' ייס (ח"ד, ק"ל) וז"ל התוספת' האומר מרפא ה"ז מדרכי האמורי ראב"צ לא אמר מרפא מפני ביטול תורה של בית רבן בן גמליאל לא היו אומרים מרפא. [3]) רפאים בל יקומו (ישעיה כ"ה, י"ד) העתיקו ע' הזקנים כאלו כתוב רופאים ἰατροὶ οὐ μὴ ἀναστήσωσι

כ"ה, מתרפאין ועיי' ע"ז כ"ז, כ"ח, כ"ט, ב"ב ט"ז: כתובות ק"ה . מתרפא, שבועות ט"ו: להתרפאות, נתפעל שם מ': נתרפא] —

* רָפָה, רפי (מל"מ רָפָה פי' מיעט כח וחולשה schlaff, schwach sein וכ"ה בל"ס רְפָא) גיטי' ל"ב רע"א עיי"ע כף ז' (ח"ד, רפ"ז.), שבת קי"ג. קט"ז. ב"מ י"ד: קידו' ס"ה. אין ולאו ורפיא בידיה, שבת קמ"א: אם היה רָפוּי. ב"ר פ"ק נולד בן זכר במשפחה מיד היה רפה. פ י ע ל בכורו' ה': עיי"ע הבא אח"ז, ויק"ר פי"ט שרפיתם עצמכם במעשיכם הרעים, ירוש' חגיגה רפ"ג דע"ח ע"ד יְרַפֵּם עד שיבא בהן מים, בינוני פ ע ו ל שבת ק"ל. מְרוּפָּה, א פ ע ל נדרים מ"א: קא מרפי לה וכו', ירוש' כלאים פ"ט דל"ב: וירו' כתובו' פי"ב דל"ה. ארפונן, ירושלמי ברכות פ"ז די"א ע"ג ארפוניה, ירוש' ע"ז פ"ב דמ"א. ארפון לון, וירף ממנו (שמות ד', כ"ו) תר"י ב' וכד ארפי מחבלא מיניה, תרג' תרף (משלי ד', י"ג) תַּרְפֵּא, א ת פ ע ל תרג' משלי י"ח, ט'; כ"ד, י'. והשם רפיון ידים ערכי' ה': ועיי"ע הבא אח"ז. שהש"ר פ' משכני: מרפיון התורה שבכם וכו' — רפיון כמו רפן עיי"ע.

* רפיאות ? תנחומא תצוה סי' י"ג יש לי גפן אחת . . . שהיא עושה לי שלש רפיאות[1]) ובילק' חבקוק ר' תקס"ה ג' צופריאות ובכ"י רומי דופריות ובכ"י רח"ם רופריאות ובכולם צ"ל דופריות כדאי' בתנחומא ישן עיי' מ"ש הח' המו"ל רש"ב צד נ"א: תצוה אות ע' והוא לשון משנה דיופרא עיי"ע, ותיבות „שלש" יש למחוק כמו שהעיר רש"ב שם, והח' לעווי טעה בפירושו.

רְפִידִים (שם המקום) בר"ג דבכורות[2]) (ה':) מה לשון רפידים (שמות י"ז, א' וזולתו) ר' אליעזר ב ן י ע ק ב[3]) אומר רפידים שמו ר' יהושע אומר[4]) על שריפו ידיהם מדברי תורה וכן הוא אומ' (ירמי' מ"ז, ג') לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים .

רָפַח (קרוב לשרש נפח ובל"ס רְפָחָא פי' כמו נפיחה An- Aufschwellung) ותהיין מורת רוח (בראשית כ"ו, ל"ה) תר"י (ב') סרבנין ורפחן רוח — (א"ב בנו"ג ואפחת רוח).

* רְפִיחַ דחגרא (שם מקום) ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג אבל בתוספת' שביעי' פ"ד הגי' ורקם דחגרא, וכצ"ל בספרי סוף עקב ועיי"ע חגר (ח"ג, שמ"ה) — ועוד עיי' תרג' בחצרים (דברים ב', כ"ג) ועואי דיתבין ברפיח כדאי' בדפ' סביוניטי' ובנו"ג בדפיח ובתר"י דדפיע וצ"ל דרפיע וכ"ה רפיח בתר"י ב' במד' ל"ד, ט"ו.

רָפַט (קרוב לשרש רפץ ובל"ע نَفَضَ nachlassen, lose sein) בס"ג דפ' ר"א אומ' תולין (שבת קמ"א:) לא תצא אשה במנעל המרופט, בס"ג דפ' שואל (שם קנ"ב.) שפתותיהם של זקנים[5]) מתרפטות כבר פי' בע' מרפט[6]). בר"ג דפ' בני העיר (מגילה כ"ו:) האי תיבותא דאירפט „פי' תיבה שנתחלחלה כמו מנעל המרופט וכן שפתותיהם של זקנים מתרפטות". *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד ובדפו"ו רק: כמו מנעל המרופט וכל זה הועתק מפי' ר"ח במגיל' וכמו שהעתיק דבריו בע' מרפט. וכן פי' רש"י דאירפט[7]) ארון שנתקלקל ונפרד מחבורו ורמז על יבמות ק"ב. ובשבת קנ"ב. פירש"י מתרפטות מתבקעות וביבמות אי' לפנינו נפרם רק גי' רבינו היתה המרופט, ופי' (עפ"י ר"ח) על ידי רפוי] —

☞ רפט (= רוֹפֵּיטוֹן מלי' יוני' ῥοφητὸν leicht schlürfbar) ירוש' דנדרי' פ' הנודר (רפ"ו דל"ט ע"ג) ומותר בביצה טרומיטא רופיטון פי' בל"י ביצה ראויה לגמוע כשהיא מגולגלת וגם קוראים אותה טרומיטא ע"ש. *[אחי"ה עיי"ע בח"ד, פ"ד ושם ביארתי] —

רפילא (= רוּפִילָא עיי"ע אלקפתא) אלקפטא ורופילא (שבועות ו':) כבר פי' בע' אלקפתא. ויבאו שדה מואב ויהיו שם (רות א', ב') תרג' והוו תמן רופלין — (א"ב פי' בל"ר שר החיל). *[אחי"ה כיון לל"ר Rufulus, Kriegsoberster אבל עיי"ע אלקפתא. וכנ"ה בב"מ מ"ט: ק"ז סע"ב ופירש"י פחת פרסיים. ותרג' איש (אסתר ט', ו'. י"ב) גברין רופילין] —

רפן (= רִיפָּן מל"י ῥιπή Schwung, Wurf תלוי in der Luft בריפן = ברפיון פי' תלוי באויר

1) בדפ"א שטעטין רפואות! 2) בדפו"ו בט"ס דבכורים. 3) לי' בבכורות וסנהד' קי"ו. ובמכילתא בשלח מסכ' דעמלק. 4) במכילתא אחרים אומרים. 5) כ"ה בעיקרי התלמוד וכ"ה נכון בעי' מרפט אבל כאן בט"ס צדיקים. 6) ושם הביא רבינו מיבמות ק"ב: ק"ג. מנעל המרופט ופי' הועתק מפי' ר"ח בשבת קמ"א: וקצת מזה דף קנ"ב.). 7) שהוא אתפעל בל"א כמו מתרפטות במשקל עברי

schwebend, ungewiss) כב"ר פכ"ג (ספכ"ב) ובפ' ל"ג (ל"ב) ומחיתי כל היקום: ר' לוי בשם ריש לקיש אומר זה קין שהיה תלוי ברפיון ובא מבול ושטפו וימח את כל היקום. בילמדנו (תנחומ' וארא סי' ט"ז) ומטר לא נתך ארצה תלויין ברפיון ואימתי ירדו בימי יהושע על האמורי (עיי' יהושע י', י"א) [1] פי' אויר בלעז ריפא. *[אחי"ה לא מצאתי בל' איטלקית כי אויר נקרא ריפא ונ"ל שהוא ל"י פי' השלכה באויר ובתנחומא הישן אי' בפי' כן אמרו רז"ל נתלה באויר ע"כ וכן בלקח טוב סוף וארא: אלא עומדין תלויין ועיי' ברש"י שמו' ט' ל"ג וברכות נ"ד: ד"ה לא נתך ארצה לא הגיע לארץ אלא עמדו באויר ע"כ ובב"ר ספכ"ב אי' תלאו ברפיון [2] ושם פל"ב ושמ"ר פל"א וקהל"ר פ' אם יוליד, תלוי ברפיון, שמ"ר פי"ב תלאן ברפיון, ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג תליין יהושע בריפן וכצ"ל בירו' קידוש' רפ"ד דס"ה: ושם לדופן צ"ל בריפן. ב"ר פצ"ח איני לא מרחקך ולא מקרבך אלא הרי אני תולה אותך ברפיון עד שיבא משה וכו' ודרש חללת על חלל העולם לא בשמים ולא בארץ כאלו נתלו באויר] —

רָפַס (בל"ע رفس וכן בל"ס רְפַס פי' דרס treten, zerstampfen) בס"ג דפ' בכל מערבין (עירו' מ':) דליוה [3] לרטיבא רפסא לי [4] בדוכתיה. פי' „מי שרואה חברו מחפש על עץ לח אומר בדעתו שמא להכות אותי מה עסקו לכך שואל אותו מה עסקך והוא מדקדק אחריו. פ"א רפסא לבי דוכתיה [5] שמא במקומו דבר טמון". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא בדף מ"א סע"א) ע"ש ויש לתקן עפ"י הערוך ושם פ"א אי' בתחלה ורש"י פי' בע"א ועיי' עוד פ"א בהעמק שאלה לסוף שאילתות, עפ"י ע' הבא אח"ז. ובכ"י ש"ס הגי' דפסא ליה דוכתיה, ובדפ"ש מדפרסא לדוכתיה עיי' ד"ס צד ע"ו. אבל עיקר הגי' רפסא וכנ"ה בויק"ר רפט"ז היתה רופסת עליה עיי' במ"כ ובשבת ס"ב: הגי' בועטת. ותרג' ורקעך (יחזק' כ"ה, ו') ורפסתא בריגלך ושם ו', י"א ורפוס, שם כ"ב, מ"ג רפסתינון, תר"י ב' בראשית מ"ד, י"ט ורפס במסאניה עיי"ע רפשׂ וש"נ ב"ר פצ"ג. אתפעל תרג' וישחו (קהלת י"ב, ד') ויתרפסן ספוותך — ירוש' עירובי' פ"ה דכ"ב ע"ד מתרפס וצ"ל מטרפס עיי"ע טפס (ח"ד, ס"ז) — נפעל ב"ר רפע"ה כשם שאי אפשר למעין להֵרָפֵס וכו' והוא מל"מ (משלי כ"ה, כ"ו). ויק"ר פל"ו היא נרפסת ברגל וכו', והוא בל"מ (דניאל ז', ז') ברגליה רפסה ועוד עיי"ע רפס ד', ובהשאילה קידושי' ס"ג: הני שמעתתא דידי מרפסן איגרי פי' דורסות ומשברות גגין עיי' פירש"י ורבינו הביאו בע' הבא. והשם המופשט ריפסא עיי' תרג' יחזק' כ"ו, י' וכ"ה בל"ע رفسة Fuss-schlag] —

רְפַס (קרוב לענין ע' הקודם durch Stossen er-schüttern) בפ' השוכר את האומנין בגמ' אנגריא (ב"מ ע"ט:) משום רפסתא [6] דספינתא פי' מתרועעת הספינה בהוצאת חבילות ובהכנסת חבילות [7]. בפ' האומר לחברו בגמ' האומ' קדשתי את בתי (קידושי' ס"ג:) הא שמעתתא דידי מרפסן אגרי פי' מרעעין הגגות. *[אחי"ה ורש"י פי' משברות עיי"ע הקודם וכן رفش פי' בל"ע שיבר ואין הצריכה לשער שגי' רש"י מפרסן כמו שכתב בעל עיקרי התלמוד אליבא דרש"י] —

רפס (= רוֹפֵס weich, weichgedrückt) בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחות ל"ז.) מקום שמוחו של תינוק רופס. ירושלמי בפ' המוציא [8] תפילין (עירו' רפ"י דכ"ו.) במקום שראש התינוק רופף [9] פי' מתרכך [10].

רָפַס (גם זה מע' רפס א' פי' דָרַךְ; הִתְרַפֵּס sich treten lassen) פי' הכנע את עצמו ובדרז"ל דרשוהו בשתי תיבות עיי' בפנים) בס"ג דפ' גט פשוט (ב"ב קע"ג: ועיי' ג"כ יומא פ"ז. וב"מ קט"ו.) לך התרפס ורהב ריעך (משלי ו', ג') אם ממון יש לו בידך התר לי פיסת ידך — (א"ב תרג' ורקע ברגלך (יחזק' ו', י"א) ורפס ברגלך). *[אחי"ה והיה לו להביא ל"מ (דניאל הרשום בע' רפס א') ועיי' פי' רש"י וראב"ע. וכל ארבע' ערכים אלה קרובי ענין הם ויוצאים ממושג דריכה והיו לארבעה ראשים — ודע כי בדפ"א הוספת ר"ב נדפסת עם ע' הקודם ושייכת לכאן כמו שהעירותי בהערה 10 — ועוד עיי"ע רָפַשׂ] —

---

1) ובתנהומא אי' מפורש שנאמר (יהושע שם) והי' השליך עליהם אבנים גדולות וגו' ובתנחומא הישן אי' עד שיבא גוג ומגוג והביא ראיה מיחזקי' ל"ח, כ"ב וכ"ה בלקח טוב סוף וארא ועיי' ברכות נ"ד רע"ב ושמ"ר פי"ב. 2) ובכ"י פאריז אי' בב"ר בדיקפיון והוא ט"ס. 3) בכ"י ש"ס דלויה. 4) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ליה. 5) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר ובעיק' התלמוד ובדפ"ע אי' לי בדוכתיה. 6) בכ"י ש"ס רפסא. 7) וכ"ה בפירש"י. 8) כ"ה נכון בכ"י ובעיק' התלמ' ובדפ"ע נשמט בטעות. 9) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובירוש' אבל בדפ"ע בט"ס רופס דא"כ מה הפרש יש בין גי' הבבלי ובין גי' הירוש'. 10) מה שאי' כאן בדפ' אמי' שייך לע' הבא כי הוספת ר"ב תתכן יותר לע' הבא אח"ז.

☜ רפס (= רפוסא) Rufulus (Rufus) פי' שר החיל (Oberster der Infanterie, מדר' שמ"ר פ' ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך (פל"ז) משל לאוהבו של מלך קומים ורפוסא פי' בל"ר שר החיל כמו רופילין דלעיל.

* רפסודות ? תנחומא בראשית סי' ה' מלך בו"ד יושב על כסא גבוה ואין רגליו מגיעות לרפסודות שתחת רגליו והקב"ה השמים כסאו והארץ הדום רגליו נ"ל שצ"ל הפפודות, והוא אפופודין בל"י ὑποπόδιον הדום רגל וכדאי' בויק"ר פל"ו ויתר מקומות שבע' אפיפודין (ח"א, רכ"ו).

רפע ? בפסקא דרני עקרה — (א"ב במדר' שה"ש פ' צוארך כמגדל ר' זכאי רבה אמר עד שיחי ריפע עד היקבים שייקבן מלך מלכי המלכים פי' בל"י ורו' שם הרים גבוהים במחוז טטר וי"א שנקראים כן על שם ריפת בן גמר (בראשי' י', ג')

*[אחי"ה ר"ב כיון להרים הנקראים τὰ Ῥιπαῖα ὄρη; ὄρη Ῥιπαῖα; Riphaei (Rhipaei) montes בקצה צפוני של Sarmatien וכל פי' ר"ב הוא רחוק כרחוק הרים האלה העומדים בשער ההשערה אבל ידע תידע כי כבר העירותי בע' יקב (ח"ד, קנ"ד) כי עיקר הגי' דיפו. וז"ל הפסיקת' דר"כ צד קמ"ג. כי ימין ושמאל תפרוצי (ישעיה נ"ד, ג') . . לאורך מניין ממגדל חננאל עד יקבי המלך (זכריה י"ד, י') . . ר' זכאי רבה אמר עד שִׁיחָיָה ד י פ ו וכדאי' ג"כ בילק' ישעיה ר' של"ד ובכ"י כרמולי (אצל החי' רש"ב בפסיק' שם הערה מ"ח) בט"ס שוחיא דופיע ובשהש"ר פ' צוארך כמגדל שיחיה ריפע וגי' מוטעת זו נזדמנה לרבינו בפסיקת' דרני עקרה (שם) וכבר העיר רש"ב שצ"ל שיחיה דיופי ופי' היקבים של עיר יפו (עיי' פירש"י לזכרים הנ"ל) — ובענין למינה של יפו עיי"ע למן (ח"ה, מ"ד) — רפיע בתר"י עיי"ע רפח] —

* רַפַּף, רְפָפוֹת, רְפוּפוֹת עיי"ע רף.

רֲפַק (פי' חפר graben; רָפוֹקָא Pflüger, Gräber) בסדר תעניו' האלו בגמ' מעשה (תענית כ"ג סע"א) אשכחיה דקא רפיק[1]) ריפקא[2]). בס"ג דפ' עושין פסין (עירו' כ"ה.) ואתא ישראל אחרינא ורפיק ביה פי' חופר. בפ"ק בסוטה בגמ' שמשון (י'.) קמי רפוקא גריוא דחלפי פי' בפני חופרי שדות גדישי דשאים. *[אחי"ה בסוטה הגי' גרידיא דובלא ובבמד"ר פ"ט גרידא דיבלא[2]) וזו הגי' הביא ג"כ עיקרי התלמוד וז"ל נ"א גריוא דחבלי נ"א גריוא דיבלי והוא עשב שהוא חצבא בלי' חכמים ע"כ וא"כ הוא פי' גירדא דיבלא כמו דאי' בע"ז כ"ח. וכפי' רבינו בע' גרד[4]). ועיי' ג"כ תש' הגאוני' (הוצאת ה' הרכבי צד 22) סי' מ"ז וז"ל גירדא דיבלא גרודת שגורדת מעשב ששמו חצב במשנה ובטיי"ת אלתול (אולי מל"פ توله Heliotrop, Malve) — וכנ"ה מנחו' פ"ז. רב יוסף הוה ליה קרנא דפרדיסא דרפיק ליה[5]) טפי ריפקא ופי' רגמ"ה שחפרו פעמים. ב"מ ק"ג. אושלן מרה למרפק ביה האי פרדיסא וכו' ושם כמה פעמים רפיק, וב"מ ע"ו סע"ב דאגר אגירי לרפקא פי' לחרוש, ב"ב נ"ד: רפיק בה פורתא. והתואר רָפוֹקָא סוטה ובמד"ר הנ"ל, השם המופשט רִיפְקָא תענית ומנחות הנ"ל] —

* רָפַק (צ"ל פרק) במד"ר פ"ט תהא מתרפקת איברים צ"ל מתפרקת עיי' חיד' הרד"ל — שהש"ר פ' יונה מתרפקות עיי"ע פרק.

רִפְרֵף (פלפל מן רפף פי' תנועה תמידית וכן בל"ע رفرف flattern, hin- u. her schweben) בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' דסמוך השוחט לנכרי (חולי' ל"ח:) ובעוף אפי' לא ריפרף אלא בגפו ס"א אלא בעינו[6]), ובתוספת' פ"ב הרופפת בעיניה מענין (ברכות ב': שבת ל"ד:) כהרף עין. *[אחי"ה וכן בל"ס רְפַף עינא פי' תנועה בעין, קריצת עין. ועיי"ע הבא אח"ז שענין אחד לבית ערכים] והשם המופשט רִפְרוּף עיי' רש"י חולי' ל"ח:] —

רִפְרֵף (מע' הקודם) בב"ר (פנ"א) [צ"ל פ' כ"א][7]) (לפנינו פ"כ) לפי שרפרפה בלבה ואמרה איני נזקקת לביתי עוד לפיכך תביא קרבנה מרופרף ולקחה שתי תורים — (א"ב פי' בלי' ישמעאל תנועה תמידית כמו שהתורים והיונים עושים והמילדת מתנענעת במחשבתה ומהרהרת אם תזקק עוד לבעלה אם לא. תרג' ועמודיה יתפלצון (איוב ט', ו') ועמודיה מתרופפין וכבר הבאתיו בע' רף וענין שני ערכים אלו אחד הוא). *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר פ"ב ורוח אלהים מנשבת אין כאן כתיב אלא מרחפת כעוף הזה מרפרף בכנפיו וכנפיו נוגעות ואין נוגעות וכו'. ב"ר פ"ק עד שלשים יום מתרפרפת ועיי"ע רף ב', תוספת' מכשירין פ"ג מפני שהיא מתרפרפת וחוזר ואוגדה] —

---

1) בדפ"א בט"ס דרחיק. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' (בד"ס צד כ"ח ולא העיר על הערוך) ולפנינו בש"ס לי' ריפקא ובכ"י ש"ס ובפי' ר"ח אי' דרפק בדברא. 3) כצ"ל בע' גרד ח"ב, שנ"ח שורה י"ז. 4) ח"ב, שנ"ו ע"ש ועי' חצב ג' ועי' יבל. ועוד עיי"ע גריו ומ"ש בח"ב, שס"ב. 5) כ"ה נכון בפי' רגמ"ה ורש"י ובנו"ג ביה וצ"ל ליה. 6) בנו"ג לא רפרף אלא גפו. 7) וכדאי' לנכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד.

רֶפֶשׁ (מל"מ Koth, Schlamm) בפ' המניח את הכד בגמ' השופך את המים (ב"ק ל'.) ולא יהא אלא כרופשו [1]) פי' מלשון רפש וטיט (ישעי' נ"ז, כ') *[אחי"ה ועיי"ע רף ג' ומ"ש בענין גי' רבינו שאולי הוא גורס בפרה י"א מ"ב רפשות].

רָפַשׂ (מל"מ כמו רפס פי' ענין דריכה treten) בר"ג דפ' השואל פרה (ב"ק צ"ה:) אע"ג דקא מרפיש [2]) ואזיל קמא קמא [3]) פי' מרפק ומפתח הארץ לפני החורש ומתחיה [4]) הקשה כדי שיה' נוח לחרישה. בב"ר פ' ויגש אליו (פצ"ג) רמז למנשה ורפש חד רפיש [5]) וזעת כל פלטין. ויטש על המחנה (במדב' י"א, ל"א) תרג' ירושלמי (א') רפש במשריתא *[אחי"ה בענין תר"י זה עיי"ע הבא אח"ז. ופיר' רפשׂ בל"מ (יחזק' ל"ב ב'; ל"ד י"ח; משלי כ"ה כ"ו) כמו רפס וכנ"ה באיכ' רבתי פי' ממרום כמה רפשים עשיתי שרפשתיו בידך פי' כמה דריסות דרסתי כ"ה במ"ד שמואל ס"פ כ"ד ע"ש ובויקרא פכ"ו א' בע"א עיי"ע רמז בסוף הע' בהוספותי. שמ"ר פט"ו רפש הענבים ובעט ראשון ראשון. פַּעל מרפיש ב"מ צ"ה: עיי' לעיל כגי' רבינו. הפעיל שהש"ר פי' מי זאת ראה את המלך עומד על גבו והרפיש את עצמו תחתיו וכו' והוא כל"מ התרפס ענין הכנעה כאלו נדרס עיי"ע רפס. והשם רְפִישׁ ב"ר פצ"ג עיי' לעיל והוא כל"ס רְפָסָא דריסת רגל והקבוץ רפשים איכ"ר הנ"ל] —

* רְפַשׁ (נ"ל מל"ע رفش ענין שריה במקום sich an einem Orte niederlassen) תר"י א' במד' י"א, ל"א ויטש ורפש במשריתא כה"ג בערוך ע' הקודם לזה וכ"ה במתורגמן [6]) והוא מל"ע ואין ענינו לשון דריסה כמובן של ע' הקודם.

רֶפֶת (מל"מ Viehstall) בגמ' דפ"ק דפסחי' (ח'.) ורפת בקר ולולין ומתבן פי' מקום דירה לבהמות *[אחי"ה והוא מל"מ (חבקוק ג' מ"ז) ואין בקר ברפתים וכמו שפי' כבר ר"ח בפסחי'. וכן בב"ב י"ח. רפת בקר. ירוש' פסחי' פ"ד דל"א: הרפת בין גדולה בין קטנה] —

☞ רפת (צ"ל רִיפְתָּא פי' ככר לחם Laib Brod) תרג' ירו' (כ') סלי חרי (בראש' מ' ט"ז) סלין דרפתא קקבטון פי' פת בל' גמרא *[אחי"ה בע' רף א' כבר הוכחתי כי התי"ו שמושית היא לסימן הקבוץ ועיקרו ריפא עיי"ע רף ומ"ש] —

* רָץ (מל"מ פי' הליכה מהירות laufen) והשם המופשט רִיצָה קהל"ר פ' שמח מיעוט בריצה שלא תרבה בחזירה, תוס' סוט' רפ"ד רץ שלש ריצות.

רץ (= רָצָה בהפעיל הרצה פי' כמו בל"ע رضى ענין נתינה ובדרז"ל בפרט מנתינת ומנין ממון Geld auf- hinzählen) בגמ' דפ' במה מדליקין (שבת כ"ב.) אסור להרצות מעות כנגד נר של חנוכה. בפ' חזקת הבתי' בגמ' ערים [7]) (מ"ח:) תלייה וזבין זביניה זביני עד דלא ארצי זוזי [8]). בסוף [9]) גמ' דפ' ד' מיתות (סנה' ס"ח.) הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן פי' זה אמר מטעמי תורה כלומ' ספקות יש לי ואין מי שיפרשן [10]). (א"ב ענין מנין וחלוף מעות שהמונה או מחלף זורק במרוצה המעות) *[אחי"ה ולא הוצרכנו לזה עפ"י מה שכתבתי בתחילת הע' עפ"י גזרת המלה. ורש"י פי' בכ"מ להרצות למנות. ובעל עיקרי התלמ' פי' נראה לשון נתינה ובחירה ע"כ והיא היא הוראת המלה הערבי' הנ"ל. וגם בעברי הוראת רצה היא ענין שלום עיי' ויקר' כ"ו, מ"א, מ"ג; דה"י ב' ל"ו, כ"א] —

רץ (= רָצָה מל"מ עני אבה וחפץ וכן בל"ע رضى wollen; wohlwollen) בפ' חבית בר"ג (שבת קמ"ד.) שהמשקין היוצאין מהן לרצון טמאין ושלא לרצון טהורין מאי לאו לרצון דניחא ליה פי' „מקבלין טומאה מפני שהן משקין והמשקין אין צריכין הכשר" כדאמרינן (פסחי' י"ח:) שהן עלולין לקבל טומאה *[אחי"ה עד כדאמרינן הם דברי ר"ח וכנ"ה לרצון ושלא לרצון במכשירין א', א'; ו' ח'. ברצון כתובו' מ'. עשה רצונך בשמים ממעל וכו' ברכו' כ"ט: תוס' ברכו' רפ"ג. והפעל ברכו' ז'. כשרציתי לא רצית עכשיו שאתה רוצה איני רוצה, שם ב'. עין שלא רצתה לזון וכו' ל"א. לכל רוח שירצה. שם י'; פסחי' מ"ט. עירו' ק'; ביצ' ט"ו: יומ' ע"א. ב"ב כ"ה: כתובו' נ"ט: ע"ז כ': חולי' פ"ד: וזולתו הרוצה וכו' — בפיעל כל"מ (איוב כ' י') ענין פיוס begütigen, sühnen וכן בדרז"ל פסחי' ט"ז: הציץ מרצה, שם ע"ח. לא מרצה, ברכו' ו': אין מרצין וכו', יומ' פ"ה: עד שירצה את חברו, אבות פ"ד מי"ח אל תרצה את חברך בשעת כעסו, חולי' ז': דם ניקוף מרצה עיי"ע נקף ב' ספרי ואתחנן סי' ל"ב כשם שקרבנות מרצים כך יסורים מרצים ועוד

---

1) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפ"ע רופשו ובנו"ג כרפשו. 2) בדפו"ו מרפש ובנו"ג בש"ס וברש"י מרפי וכ"ה בכ"י ש"ס. 3) וכ"ה בכ"י ש"ס פ' ובכ"י ר' א' ובי' קמה קמה ובנו"ג רק פעם אחת קמה. 4) כ"ה נכון בכ"י בדפ"ר ובדפו"ו ועיק' התלמ' אכל בדפ' פיז' ואמ' בט"ס מתחיה. 5) עיי"ע רפס א' תר"י ב' לבראשי' מ"ד, י"ט. 6) בנו"ג שרא ובאונקי' רמא. 7) כ"ה בכ"י. 8) רבינו לא גרס לא ארצי ל"ה כדאי' בכ"י ש"ס ובדפ' ראשונים ועיי' תוספ' ד"ה ואפי'. 9) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד ובד"א אבל בדפ"ר ווינ' ופיז' בט"ס בריש. 10) ועיי' ג"כ פירש"י.

שהיסורים מרצים יותר מקרבנות וכו'. פַּעֵל ברכו' ל"ג: לרצויי למריה, תעני' כ"ג רע"ב אפשר דמרצי הקב"ה וכו'. אפעל עירו' ק': דמרציי ארצויי קמיה. נתפעל ברכו' נ"ג סע"א קידושי' מ"ה. ושם: נתרצה. ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד נתרציתם. הָפעל יומ' ז'. הוּרְצָה. והשם המופשט תעני' ד': רִיצוּי שאלה][1] —

רץ (= רצה השם המופשט הרצאה כמו ריצוי נשיאת חן ופיוס Besänftigung) בפ"ק בקדושי' בגמ' עבד עברי (י"ד סע"ב) ההוא להרצאת אדון הוא דאתא פי' כדכתי' (דברי' ט"ו, י"ח) לא יקשה בעניך[2]. ס"א להרצעת אדון הוא דאתא פי' שנרצע אינו עובד ליורש. *[אחי"ה לפי גי' שלנו הרצאת אדון הוא ריצוי שבע' הקודם בסוף, ועיי"ע הרצאה (בח"ג רמ"ח) וש"נ] —

רץ (נ"ל מל"מ רצה פי' סָפֵר erzählen ועיי' בפנים) בגד' דפ' אין דורשין (חגיג' י"ד:) ג' הרצאות הן חנניה בן חכינאי הרצה דברים לפני ר"ע[3] פי' כמו (שבת ק"ג: ק"ז: פסחי' ע"ה: ביצי' י"ט. מ"ק ה'. סוכ' כ"ב: יבמו' י"א: י"ב מ"ג: צ"א. צ"א: ק"ט. כתובו' י"א: יבמו' קט"ו. ב"ב פ': קי"א: שבועו' כ': כ"ו: זבחי' כ"ז: ק': ק"א. מנחו' צ"ב: נדה ס'. ס"ט:) תריץ ואימא הכי. אלו ארבעה רץ קרובי ענין הן *[אחי"ה בכל זאת יש הפרש ביניהם בהסתעפות המושג ולכן לא יפה עשה רמ"ל לכללם בסוג ערך אחד. וגם קשה לרבינו שהוא הסכים כי קרובי ענין הם ר"ל שכולם נגזרו משרש רצה איך יוכל להביא להוראת רץ האחרון הזה הגזרה מן תריץ ששייך לע' תרץ. ולי נראה שפי' הרצה דברי' מל"מ ורציתם (דה"י ב' י' ז') ומזה ג"כ ואחריהם בפיהם ירצו סלה (תהלי' מ"ט י"ד) ויפה פירש"י לתהלי' שם וז"ל ירצו הרצאת דברים ע"כ ופי' הרצה דברים ספר דברים ובפרט לפני הרב המובהק עיי' חגיג' הנ"ל ותוספת' חגיג' רפ"ב תן לי רשות וארצה לפניך .. והרצה לפניו .. ר' יהושע הרצה לפני ריב"ז וכו', ע"ז ל"ו: הרציתי דברי לפני רבי וכו', חגיג' שם דארצי וארצו קמיה קחשיב דארצי ולא ארצו קמיה לא קא חשיב. ירו' פיאה פ"ה די"ט סע"ב והרציתי את הדברים לפני ר' אלעזר בן עזריה, ירו' שקלי' פ"ה דמ"ט. כשבאתי (והריציתי) [צ"ל והרציתי] את הדברי' לפני ר"ע וכו' ועוד אי' במנחו' י"ח. כפי גי' רבינו בע' חב להרצות מדותיו וע"ש פי' הערוך, ואולי מזה ג"כ בתרג' משלי ו', כ"ב היא תשיחך: היא תהוי רצייך וא"כ תשיחך = שיחך]

רץ (= רָצַץ מל"מ קרוב לשרש רעע ענינו שבירה ודחיקה zerdrücken, zermalmen) בפ' אלו טרפות (חולי' נ"ו.) או שרצצתה[4] בהמה והיא מפרכסת אם שהתה מעת לעת ושחטה כשרה פי' מן (ישעי' מ"ב, ג') קנה רצוץ, וירעצו וירוצצו (שופטי' י', ח'). בהדר בפ"ח בטהרו' (מ"ב) אם מסר לו תיבה מלאה בגדים בזמן שהיא רוצצת טמאה. פי' דוחקת. *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' ע"א. וש"נ טומאה רצוצה. ירו' מכות רפ"ב דל"א ע"ג והושיט התינוק את ידו ורצצה וכו', ירוש' קידוש' ספ"ד דס"ו ע"ג הטוב שבנחשים רצץ את מוחו, ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג שלא ירוץ את גולגלתו שמ"ר פ"ל רצצו גפנים, במד"ר פי"ט ורצצו כל אותן גבורים, תר"י ב' לבמדי' כ"א, ט"ז ורציצו רישי גיבריהון, תר"י ב' שמות ט"ו ה' דרעע ומרצצא שורי וכו', ועיי' תרג' איכ' ג', ט"ז — ומזה השם רְצִיצָה עיי"ע. והפעיל ירו' יבמו' פ"א ד"ג. בשביל שיריצו את מוחי, תוספת' אהילו' ספי"ח שמא יריצו את ראשי. ויק"ר פכ"ח דברים, שהן מריצין לבני מעים] —

* רָצַד (פי' בל"ע رصد ארב auflauern) בויק"ר פכ"ו אזל ורצד עלוי פי' ארב לו עיי' מ"כ.

רָצַח (מל"מ פ' מכות מות בזדון morden) בהלכה ראשונה בפ' כל שעה (כ"ה:) ובס"ג דפ' בן סורר ומורה (סנה' ע"ד.) „ר' אומר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש (דברי' כ"ב, כ"ו) וכי מה למדנו לרוצח מעתה[5] פי' מה נלמד לרוצח מן הנערה[6] וכי י"ל אם יקום איש על רעהו ורצחו אין לו דין מות כמו זו הנערה שכתוב בה אין לנערה חטא מות אלא זו נערה באה ללמד לאחרים ונמצאת היא למדה והוקשה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבר כך הנערה המאורסה אם יאמר לך [הישמעאלי][7] השמיעי לי ואם לאו אני הורגך תהרג ואל תשמע לו ואם תפשה ונתחזק עליה אין לה חטא מות"[8] וזהו דשאילתות (וארא סי' מ"ב) ובריש זו ההלכה אלא ניתן להצילו בנפשו

---

[1]) בעבודה דיוה"כ לתפלת מוסף ריצוי הזיות. [2]) וכ"ה בפירש"י. [3]) וכ"ה הרצה ד ב ר י ם בכ"י ש"ס מינכען ובכ"י בי ובע"י ובנו"ג רק הרצה ורבינו הביא רק הסוף וסומך עצמו על הקורא לעיין הצעת הש"ס וז"ל ג' הרצאות הן ר' יהושע הרצה דברים לפני רבן יוחנן בן זכאי ר"ע הרצה לפני ר' יהושע חנניה בן חכינאי הרצה לפני ר"ע ובכ"י ש"ס בשתי פעמים הראשונים הרצה ד ב ר י ם וכו'. [4]) בנו"ג ריצצתה אבל בביצה ל"ד. כגי' רבינו. [5]) וכ"ה בסנהד' ובשאילת' וארא סי' מ"ב ובפי' ר"ח ובכ"י ש"ס א"פ בפסחים (עיי' ד"ס שם צד ל"ד:) ובנו"ג בפסחים וכי מה ענין רוצח אצל נערה המאורסה. [6]) דברי רבינו הם וכגי' שלנו. [7]) כ"ה בפי' ר"ח. [8]) הועתק מפי' ר"ח לפסחי'.

מנא לן אתיא בק״ו וכו׳ עד דבי ר׳ תנא הקישא הוא כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה וכי מה למדנו מרוצח מעתה הרי זה בא ללמד ונמצת למד פ׳ מה יליף נערה מאורסה שהיא אנוסה ופטורה מן רוצח שהוא מזיד וחייב בא ללמד הרוצח לנערה ונמצא למד ממנה מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו שהרואה מי שרודף אחריה לבועלה ואינו יכול להצילה בענין אחר אלא בנפשו של רודף יהרוג הרודף להצילה דכתי׳ (שם כ״ז) ואין מושיע לה הא יש לה מושיע מושיעה בכל מה שיכול אף רוצח ניתן להצילו לנרדף בנפשו וזה שבראש ההלכה מה למדנו מרוצח ושבסוף הלכה מה למדנו לרוצח בשני ענינים דרשו הפסק ר׳ ותנא דבי ר׳ *[אחי״ה ועי׳ הסוגי׳ בפסחי׳ ובסנהד׳ ועוד ביומ׳ פ״ב, ובתוספו׳ שם. ועוד עי׳ פי׳ העמק שאלה לשאילתו׳ וארא סי׳ מ״ב — וכנ״ה בינוני רוצח והוא הוא התואר שביעי׳ פ״י מ״ח, הקבוץ רוצחים מכו׳ ט׳, י׳. ועוד סוט׳ מ״ז. במשנ׳ בן הרצחן הקבוץ הרוצחנין ובירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד. בן הרוצחן ועי״ע בן דינאי (ח״ב קי״ג) ב״ר ספכ״ב רוצחנים. והשם המופשט רְצִיחָה סנהד׳ ל״ה. מכילת׳ משפטי׳ פרש׳ ד׳] —

* רצי עייע רץ׳ וש״נ רִיצּוּי.

רָצַם פי׳ כמו ל״ע نضم drücken, fest auf-einander liegen) בס״ג דפ׳ אין צדין (ביצ׳ כ״ח:) שפוד שנרצם [1]) ובפ׳ המפלת בגמ׳ המפלת סנדל (נדה כ״ה:) ת״ר סנדל דומה לסנדל [2]) דג של ים ולד הוא מתחילתו אלא שנרצם [3]) פי׳ סנדל ולד שנתמעך ואין ניכר אם זכר אם נקבה שכשעיברתו אמו עיברה שוב ולד אחר ובא שני וקלקל צורת הראשון ולהכי קרוי סנדל שסנוי [4]) ודל מפני שנתקלקל ואע״ג דאין האשה מתעברת וחוזרת ומתעברת קודם שתלד ה״מ למיהוי תרווייהו בני קיימא אבל חוזרת ומתעברת ונתקלקל שני מן הראשון וכן המפלת שיליא אע״ג דאין בה שפיר תשב לזכר ולנקבה דחיישינן שמא היה עמה לדג של ים שהוא רחב ודק וחד כלפי ראשו שנרצם שנתקלקל כגון שפוד שנרצם *[אחי״ה פי׳ נרצם נדחק ע״י שכיבת אחת על גבי חברתה וכמלה ערבי׳ הנ״ל. ובקל ירו׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ד אין סנדל אלא שרצמו חי] —

רצן (= רְצִינָא פי׳ תולעת ובל״ר ricinus) בס״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב צ״א:) רב נחמן אמר רְצִינָתָא פי׳ „שלא יאכלוה תולעים" *[אחי״ה הועתק מפי׳ רגמ״ה ועי״ע דרא (ח״ג קל״ט) וש״נ פרה פ״ט מ״ב פי׳ רה״ג ע״ש. ודע כי בל״ט נקרא ירקון ובל״ע يرقان = ارقان חולי התבואה ואולי הוא הוא רצינא ובקבוץ רצינתא ובת׳ הגאוני׳ (הוצ׳ הרכבי צד 51) ססי׳ פ״א רצינאתא, ע״ש] —

* רָצַע (מל״מ וכן בל״ע نصع פי׳ נקיבת נקב באוזן durchbohren, stechen) קידושי׳ כ״א: כישהן רוצעין אין רוצעין אלא במילת, עיי״ע מל. וכן בספרי ראה ס׳ קכ״ב בינוני פעול תוספת׳ בכורו׳ רפ״ה אזניו רצועות ותרגו׳ ורצע (שמות כ״א ו׳) וירַצע. נפעל קידו׳ שם אין עבד עברי כהן נרצע וכו׳, ירו׳ קידושי׳ פ״א דל״ט ע״ד המילת הזה נרצע. והשם המופשט קידו׳ י״ד: הנרצע נקנה ברציעה, שם י״ז: להעניק או אינו אלא לרציעה וכו׳, שם ט״ז סע״ב אין סימנין באיש ורציעה באשה וכו׳.

רצע (= רְצוּעָה מל״ע نسعة Riemen) בפ׳ במה בהמה (שבת נ״ד:) ולא ברצועה שברגלו. בפ׳ במה אשה (שם נ״ז.) ולא ברצועה[5]) שבראשה. *[אחי״ה וכנ״ה בנגעים פי״א מי״א רצועות מנעל וסנדל, תוספת׳ יבמו׳ פי״ב הותרו לו רצועות מנעל. תר״י א׳ שרוך (בראשי׳ י״ד, כ״ג) סנדלת רצועה תרג״י ב׳ רצועה דסנדלא, מנהות ל״ה: רצועה דתפילין, ושם: גרדומי רצועות, ברכות כ״ד. תוספת׳ ידים פ״ב רצועה. קציצה, יומא י״ב. ורצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה וכו׳, ועוד רצועה ללקות בה ירוש׳ גיטי׳ ספ״א דמ״ג ע״ד וירוש׳ קידושי׳ פ״ג דס״ד. ורצועה עולה ויורדת. במד״ר פט״ז משל לתינוק שסרח ולקה ברצועה וכו׳, במ״ר פי״ט רצועות מרדות היה עמלק לישראל. ירוש׳ ביכורים פ״א דס״ד. ירו׳ קידוש׳ פ״ד דס״ו: ירוש׳ סוטה ספ״ז דכ״ב. ויק״ר רפכ״ח קהל״ר פ׳ מה יתרון ופ׳ שמח בהשאילה: הותרה הרצועה. והתואר רוצען, רצען עיי״ע הבא אח״ז. והפעל נבנה מהשם קידושי׳ ע׳. אליהו כופתו והקב״ה רוצעו. תוספת׳ סוט׳ פט״ו מסרוה לרוצען[6]) וריצעו והיה קשה מן הרוצען מסרוהו לשלטון ובירוש׳ סוטה פ״ט דכ״ד: עיי״ע בעל זמורה (ח״ב, קמ״ד:)] —

---

1) וכ״ה בפי׳ ר״ח ובכ״י ש״ס ובראב״ש בדפו״ו ועיי׳ ד״ס למקומו ובנו״ג שנרצף. 2) וכ״ה בירוש׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ד ובתוספתי נדה פ״ד ובנו״ג לדג של ים. 3) בנו״ג שנרצף. 4) ובקצת כ״י ששנוי. 5) וכ״ה במשניות נאפולי ובנו״ג במשנ׳ 6) בכ״י אירפי בט״ם לרוצח. ובגמ׳ ברצועות וכן הפעל בקבוץ ש ת ר פ ם.

רצע (תואר רוֹצְעָן, רַצְּעָן או אושכף שמלאכתו במרצע Schuhmacher או מע' הקודם לזה Riemer) בפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ה.) ר' יוסי אומ' אף הרוצענים[1]). בפ' במה אשה בגמ' סנדל (שבת ס':) בעא מיניה ההוא רצענא מר' אמי. פי' האושכף לפי שמלאכתו במרצע נקרא רצען וי"א לפי שמלאכתו ברצועות של עור נקרא רצען. *[אחי"ה וכן פירש"י בפסחים רצענין אושכפין אבל בכ"י רש"י לי'. ובשבת הגי' רצענא. הוראת המלה אושכף מוכחת ג"כ מפי' הירושלמי פסחים פ"ד דל"א: שכן דרך עולי רגלים להיות מתקנין מנעליהן וסנדליהן במועד, והקבוץ ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד הרוצענין מכלבין במועד] —

רָצַף (מל"מ ענין סידור. זה אצל זה דחוק זה לזה וכן בל"ע رصف reihen, verbinden ומזה רִצְפָּה הצעת טבלות של שיש או עצים צבועים דחוקים זה לזה Paviment, mit Steinen ausgelegter Fussboden) בריש יומ' (י"ט:) עמוד והפג אחת על הרצפה. בפ"ו בשקלים (מ"ב ועיי' ירוש' שקלים רפ"ו דמ"ט ע"ג) מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק וראה את הרצפה משונה. בריש תמיד (כ"ח:) הגיע לרצפה והפך פניו לצפון. בגמ' דפ' הקורא את המגלה עומד (כ"ב:) רצפה של אבנים הואי וכדתניא ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה (ויק' כ"ו. א') עליה אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה על אבנים שבמקדש וכדעולא דאמר עולא לא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים ואמר עולא לא אסרה תורה אלא פשוט ידים ורגלים ולמה נקרא שמה רצפה שהיה עשוי קרקע עזרה מאבני שיש חשובים קטנים מגוונים הרבה והיו רצופין ונראין כאחד. בפ' אחרון באהלו' (פי"ח מ"ה) הרוצף בית הפרס באבנים שאינו יכול להסיטן פי' „שוטח שם אבני שיש כדכתיב (מ"ב ט"ז, י"ז) ואת הים הוריד מעל הבקר הנחשת אשר תחתיה ויתן אותו[2]) על מרצפת אבנים, ואומר (יחזקאל מ"ב, ג') נגד העשרים אשר לחצר הפנימי[3]) ונגד רצפה"[4]). בכל הבגדים[5]) פי"א בנגעי' (מ"ט) שתי אם היה רצוף מטמא. פי' מאלתר כשמסיך המסכת מאספו ומגלגלו על מנור אורגים. בר"ג דפ' כל היד (נדה י"ד.) דאשתכח מאכולת רצופה [וכו'] אימור[6]) שמש רצפה פי' דחקה. בפ' חזקת הבתים בגמ' אמר ר' ישמעאל (ב"ב ל"ז:) אכלן רצופין אין לו חזקה מכרן רצופין אין לו קרקע. פי' קרובין נטועין זה בצד זה בלי הפרש בינתים כלום' מעורבין זה בזה. בפ"ק בשבת בגמ' י"ח דברים (שבת ט"ז:) איכא בינייהו דרצפינהו מרצף פי' „כגון שפוד שנרצף[7]) ששיקע כתלי הכלי בתוכו ונעשה כאילו נשברו כתליו לאביי דחייש שמא לא[8]) יקבנו בכדי טהרתו אע"ג דרצפיה חייש ועדיין טומאה ישנה עליו לרבא פרחה טומאתו דהא רצוף ולאו כלי הוא"[9]). פ"א דרצפינהו מירצף ששיברן מהכל למאן דאמר שלא יקבנו מכדי טהרתו ליכא למ"ד שמא יאמרו טבילה בת יומא עולה דאיכא דרצפינהו כמו (נדה הנ"ל) מאכולת רצופה[10]). בפ' דם חטאת בגמ' כלי נחושת פוחתו (זבחים צ"ה.) והא כלי אמר רחמנא ולא כלי הוא דרציף ליה מירצף. בב"ר פ"ז רצוף רצפך דהיא טבא באולפנא כלו' רבוע לך ושטח עצמך בארץ. *[אחי"ה עיי"ע חבט בח"ג, של"א הערה 3 ומעריך לר"מ לונזאנו שפי' בע"א ע"ש. ודע כי עיקר הוראת המלה העברית כמו בערבית ענין סדר זה ע"ג זה או זה אחר זה והיינו חבור ואדוק ומזה ב"ב כ"ט. שלש שנים רצופות, שם ל"ז: רצופין עיי' לעיל בערוך, ירוש' ערלי' רפ"א ד"ס ע"ג ברוצף לקורות, ירוש' כלאים פ"ג דכ"ח ע"ד רוצף, ירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג ברצופין פי' שנטועין זה אצל זה או אחר זה והפכו במרווחין. ירוש' גיטין ספ"ח דמ"ט ע"ד ברצופין, שהש"ר פ' כחוט השני רצוף מצות. פי' מלא כאלו סדור זה ע"ג זה וסמוך זה לזה. תר"י א' לויקרא י"ב, ד, תלתין ותלת יומין רציפין. מ"ק ט'. כולן רצופין כלומ' דליכא הפסק בינתיים עיי' פירש"י. בנפעל נרצף נדה וביצ' הנ"ל ורבינו גורס כאן נרצף כי העתיק פי' ר"ח אשר שם הגי' ככה כאמור לעיל אבל בע' רצם גרס נרצם. והשם כל"מ רִצְפָּה מטעם שפי' רבינו וכנ"ה רצפה בירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד שם רפ"ו דמ"ט ע"ג, שם פ"ז רנ"ו: ומזה השם נבנה הפעל רצוף ב"ר רפ"ז — אבל מירצף בשבת ובזבחים הנ"ל

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר וכ"ה בירושי' פ"ד מ"ז, ובבבלי ובתוספתי' ספ"ב (ג') הרצענין וכ"ה בדפ"ע האחרונים. [2]) בכ"י רק ר"ת את"וא וכ"ה בדפ"ר ובדפו"ו בטעות ואומר. [3]) כ"ה נכון בדפ"א אבל בדפ"ר ווינ' בט"ס הפתח. [4]) הועתק מפי' רה"ג לאהלות ושם אי' פי' מרוצף בשיש מובלט בטיי"ת והוא مبلط gepflastert ורבינו השמיט הערבי כדרכו והביא העתקתו שוטח שם אבני שיש. [5]) כ"ה נכון בדפ"א אבל בדפ"ר ווינ' בט"ס הבתים. [6]) בנו"ג אימא. [7]) נדה כ"ה: ביצה כ"ח: עיי"ע רצם. [8]) בדפ"ר שלא ובדפו"ו שמא יקבנו וצ"ל שמא לא וכו'. [9]) הועתק מפי' ר"ח בשבת. [10]) כפ"א אי' ברש"י ועיי' בר"ן ובענין שיטת הרמב"ם עיי' מ"ש בעל לימוד ערך לשבת צד י"א.

פי' ענין חזק ע"י הכאת הקורנס מל"ע رصف fest machen פי' כאלו הקריב והסמיך חלקים להיות חזק — ועוד מהשם מרצפתא = مرصافة Hammer] —

* רִצְפִּית עוקצי' פ"א מ"ב ותוספת' עוקצי' פ"א כגי' רבינו (ורה"ג) רצפית ובנו"ג רצפות עיי"ע סג ב' ושם מפורש.

* רציפתא (שם מקום) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ד פרשתא ורציפתא וכו' עיי' נייבויער גיאגראפיא צד 274.

* רָצַץ עיי"ע רץ.

רְצִיצָה (מע' רץ = רָצַץ פ' דחק ופי' רציצה אפרוח דחוק בקליפתו zusammengedrücktes Küchlein) בפ"ק בבכורו' בגמ' היוצא מן הטמא (בכורו' ח' סע"ב) רציצה דמית בביעתא בהאי נפקא רוחיה אמר להו בהני דעל פי' אפרוח של ביצה. *[אחי"ה ובפי' רגמ"ה אי' אפרוח שמת בתוך ביצתו וכן פירש"י אפרוח שמת בקליפתו] —

רק (רוק = רֶקֶק מל"מ ענינו הפלטת הליחה מהפה ausspeien, רוֹק, רוֹקָא מל"מ רֹק Speichel) בס"ג דפ' כיצד אשת אחיו (יבמות כ"ד סע"ב) רוק שהוא למעלה מן הכילה אמר רבי הואיל ומכוער הדבר תצא. פי' שנמצא רוק בכילה למעלה איכא למימר ששכבה פורקדנית בשעת תשמיש רקקה למעלה מן הכילה זה פי' מגנצא[1]) ואבא מרי רבינו יחיאל ז"ל פי' רוק שהוא זרוק בכח ועלה למעלה מן הכילה שזה ודאי כח איש הוא ולא כח אשה והיה מספר במשל סוחר אחד היתה לו אשה יפה וזינת עליו ובשעת תשמיש רק אותו האיש למעלה בשמי הקורה העליונה והיתה הקורה מצופה זהב כולה אח"כ בא בעלה לשכב עמה ולשמוח עמה נשא עיניו למעלה וראה רוק למעלה בקורה אמר לאשתו מי רק שם ואמרה אני אמר לה עשי כן לפני ואראה זה הכח שיש ליך ולא יכלה והרגיש מה שעשתה, וכן מצינו בפי' ר"ח ז"ל בחלק בגמ' הלוחש (סנהדר' ק"א.) רוקא[2]) דחמת קא חזינא הכא, פי' שידה ששמה חמת ושורה על אותו כלי של שמן שלוחשין עליו. בפ' כל היד בגמ' בי"ש אומרים צריכה (נדה ט"ז:) עד שהרוק בתוך הפה נימוק והולך לו פי' עד שהלחלוחית של תשמיש בתוך הפה נימוקה אותה טיפה והלכה לה. *[אחי"ה ורש"י פי' בע"א. וכנ"ה רוק תפל בנדה ס"א: ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד ירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד ומפורש בנדה ס"ב. איזהו רוק תפל כל שלא טעם כלום. יבמו' ק"ו: רוק הנראה לדיינין, והפעל שם: רקת . . רקתה, ירו' יבמו' ספי"ב די"ג. וירוש' מ"ק פ"ג דפ"ב. ורקת קדמנא רוקא דמתחזי על ארעא, ירו' יבמו' שם רקה דם. בבלי יבמות ק"ה. ובב"ר רפפ"א רקקה דם, חגיגה ה'. הרק בפני חברו תוספו' ב"ק ספ"ט שרק וטש בפני חבירו, ויק"ר פ"ט ורוקת באנפי דרושה, שם: רוקי באנפי שבע זמנין — ב"ק צ'. רקק והגיע בו רוקו וכו', סנהדר' ק"א. וברוקק בה, ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ד הרוקק בביה"כ כרוקק בבת עינו, ירו' שבת פ"ז ד"י: רקק והפריחתו הרוח, קהל"ר פ' אל תבהל כל דרקק לעיל על אפוי נפל, ילק' ישעיה ר' רמז של"ט מרקקין בו וכצ"ל בפסיק' רבתי' ר"פ ל"ב ע"ש. והשם המופשט רקיקא יבמו' ק"ה. סנהדר' ק"א. ירו' ברכו' ספ"ט די"ד ע"ג] —

רק (מן יָרַק בהפעיל הוֹרִיק grün, gelblich werden) בס"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרים נ"ח. נ"ט:) אם היו עלין שלהם שחורין אסורין הוריקו מותרין פי' אם היו העלים שחורים שמחמת בריאות שיש להן כח אין נוטין לצד שחרות[3]) אסורין דגידול מבטל חעיקר. הוריקו שהן כמו כמושין ומוכספין מותרין דאינון חשובין גידולין. *[אחי"ה עיקרו ירק עיי"ע בח"ד, קס"ג וש"נ הדוגמאות] —

רק (= רֶקֶק מל"ע رقّ הקבוץ رقاق seichtes Wasser, Sumpf) בר"ג דשבת (ח':) מתניתין היא דתנן בפ' הזורק (שם ק':) אם היה רקק מים ורשות הרבים מהלכת בו וכו'. בר"ג דפ' השוחט אחד בעוף (חולי' כ"ז:) עוף שנברא מן הרקק הכשרו בסימן אחד אמר שמואל קפוטקאה תדע ישהרי עופות יש להן קשקשין כדגים פי' רקק מים שהיא קרובה לארץ[4]) פ"א של ר"ח רקק מים שאין בהן י' טפחים כדתנן בהזורק (שם) רקק מים פחות מעשרה טפחים ואעפ"י שיש שם מים פחות מי' טפחים הן חשובין כיבשה ופי' רקק כמו רוק של פה מה רוק מעט מכל ליחה שבגוף כך הרקק מעט מכל מים שבים. *[אחי"ה כ"ה רק בדפו"ו. ונ"ל יותר טוב לגזרו מל"ע הנ"ל. וכנ"ה בעירו' מ"ג. במהלכת ברקק, מ"ק כ"ה: דגי רקק. ועיי' ג"כ תנחומא הישן חקת סי' ט"ו —

---

[1]) עיי' מבוא ח"א XV וכן בפירש"י. [2]) בכ"י ש"ס ריקא וצ"ל רוקא ובנו"ג זיקא עיי"ע זק. [3]) ועיי' הר"ן לאו שחורים ממש אלא נוטים לשחרות. [4]) ורגמ"ה פי' רקק מים ואדמה מעורבין זה בזה ורש"י פי' גרביל"א (gravelle) שיש בו מים ויבשה ועוד עיי' פירש"י לשבת ח':

ירוש' סנהד' פ"א די"ח ע"ג רקקה ט"ס וצ"ל דקקה עיי"ע דקיק ח"ג, קכ"ז :] —

רק (= רְקִיק פי' מל"מ וכן בל"ע رقاقة dünner Kuchen) בפ' לא יחפור בגמ' ואת מי רגלים (ב"ב י"ט :) רקיק אינו ממעט בחלון פי' קיי"ל דחלון טפח מביא את הטומאה לבית חברו כשהמת בבית אחד וחלון טפח על טפח פתוח לבית חברו מביא לשם הטומאה ומטמא כל מה שבתוכו ואם בחלון נתון רקיק שהוא כגון רקיקין וכל שכן פת עבה הואיל וצרוך ליטלו ולאכול אותו אינו ממעט בחלון מטפח אלא רואין אותו כמי שאינו אעפ"י שנילוש במי פירות כגון שמן וכיוצא בו שאין מכשירין את האוכלין וכן כל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה. *[אחי"ה וכזו השטה הלך רגמ"ה עיי' פי' בש"ס ווילנא הנדפס עפ"י מטבע כ"י שלי, ועיי' ג"כ שט"מ לב"ב בסוגי'] —

רק (= ירק בהפעיל הוֹרִיק gelb, bleich machen ועוד הפעיל משרש ריק = הֵרִיק zum Krieg rüsten) בב"ר (פמ"ו)[3] [צ"ל מ"ד] (לפנינו מ"ג)[4] וירק את חניכיו (בראשית י"ד, י"ד) בכלי זין הוריקן כדכתיב והרק חנית וסגור (תהלים ל"ה, ג') כמו שלוף חנית מתעוה לקראת רודפי ואחר הרצחנות סגור אותה בתערה כמנהג העולם מאחר שמכין לשונאיהם חוזרין החרב או החנית בתערה[5] ר"ל אמר באבנים טובות ומרגליות הוריקן הה"ד (תהלים ס"ח, י"ד) בירקרק חרוץ; ילידי ביתו בעלי חניכתו שמם אברם כשמו. בס"ג דפ' ד' נדרים (ל"ב.) מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו ר"י שנה מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים שנא' וירק את חניכיו ילידי ביתו וירק את חניכיו רב ושמואל חד אמר שהריקן בתורה וחד אמר שהריקן בזהב. *[אחי"ה בנדרים הגי' שהוריקן אבל הר"ן הביא ג"כ ל"א שהריקן מן התורה מל' והבור רק. ופי' הוריקן באבנים טובות וכו' עיי' בתוספו' סוכ' ל"א : ד"ה הירוק ועיי' תוספו' חולי' מ"ז : ד"ה אלא. ושם בב"ר ר' לוי אמר בפרשת שוטרים הוריקן ובתנחו' לך לך סי' י"ג וירק מלמד שהריקן בדבריו אמר להן מי האיש הירא וכו' וכ"ה באגדת בראשי' פי"ג ועיי"ע ריק] —

* רַק (מל"מ מלת הטעם וענינו כמו אך nur bloss ובדרז"ל גם בקבוץ אכין וְרַקִּין ב"ר פ"א ירו' ברכו' פ"ט די"ד ; ועיי"ע אך ח"א , ע"ג וש"נ.

* ריק, רוק (מל"מ שוה לשרש ערה ausleeren ועוד ענין שפיכה aus- ergiessen) הפעיל הֵרִיק מל"מ leer machen) ברות רבה פ' ותאמר רות : ויקר מקרה (רות ב', ג') כל הרואה אותה מריק קרי, בענין הריק חרב נדרים ל"ב. שהריקן כגי' רבינו בע' רק ה' ע"ש וש"נ התנחו' ואגדת בראשי'. והתואר רֵיקָא פי' רֵק מן המצוה ודרך ארץ עיי' תעני' כ' : ברכות כ"ב. ל"ב סע"ב גיטי' נ"ח. ב"ב ע"ה. פסיקת' רב' פכ"ח, והקבוץ קהל"ר פ' ומצא בה : ווי רֵיקַיָּא. ותואר הפעל רֵיקָן (כמו בל"מ רֵיקָם) רֵיקָנָא וכ"ה בל"ס סנהד' ז' : ריקן לביתיה אזיל, שבת ק"ט : אליבא ריקנא, ברכות מ'. כלי ריקן וכו', בכורו' ל"ח. מלא וריקן, שהש"ר פ' כחוט השני : הריקן שבך וכו' וכן שם פ' כמגדל ופ' יפה את ב"ר פל"ב הריקין צ"ל הריקן והקבוץ רֵיקָנִין רות רבה פ' ותאמר שש השעורים לא יצאו רֵיקָנִין בבזה. ולנקבה רֵיקָנִית יומא נ"ג. ביאה ריקנית, ב"ר פפ"ה שלא אצא מן הבית הזה ריקנית, ירו' ב"ק ספ"ג ד"ג ע"ד ריקנית . . . מלאה. והשם המופשט רֵיקָנוּת (Leerheit) פסיקת' רבתי פל"ב דברים של ריקנות, פסיקתא דר"כ צד קל"ד : ושם הגי' רינגית וצ"ל ריקנות ובתרג' איזו פעמים (לישעי' ל', ז'. כ"ח) ריקנו ובפרט בלמ"ד בראש לריקנו והוא כמו לריק בל"מ עיי' תרג' לויק' כ"ו, כ'; לישעיה מ"ה, י"ח. י"ט; ירמי' נ"א, נ"ח. ומתואר הפעול נבנה הפעל ויק"ר פכ"ד להצילך (דברים כ"ג, ט"ו) לרוֹקָן כל נכסי האומות וליתן לך, סנהד' ס' : ריקן כל העבודות כולן לשם המיוחד, תרגי תער (תהלים קמ"א, ח') תרוקן, אתפעל תרג' איכה א', א' אתרוקינת, תרג' ותתערי (שם ד', כ"א) תתרוקני, ונקתה (ישעי' ג', כ"ו) ותתרוקן עיי' פירש"י. ויק"ר פל"ד דמלי מתרוקן דמתרוקן מתמלא. נתפעל נדרי' ס"ח. ע'. ע"ב. ע"ח : תוספת' פ"ו ירוש' נדרים רפ"י דמ"א ע"ד נתרוקנה, ב"ר פפ"ד נתרוקן בורו של יעקב.

☞ רקב (= רוּקְבָּא פי' נד בל"ס רֵקְבָא ובל"ע (באותיות הפוכות) قربة Schlauch) כפ' אין מעמידין בע"ז (ל"ב.) והרוקבאות של גוים תרג' וחמת מים (בראשי' כ"א, י"ד) ורוקבא דמיא. *[אחי"ה וכן תרג' נד (יהושע ג', ט"ו. ט"ז) וכן פירשו ר"ח ורש"י בע"ז רוקבאות והביאום התרג' של חמת, ורבינו הביא הציון בע' דרדור ע"ש, וכנ"ה שם : יין הבא ברוקבאות וכו' וז"ל מהר"ם

---

3) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"א ובדפ"ר וויניצי' מ"ג ובכולם צ"ל מ"ד. 4) עפ"י הכלל שרבינו מונה פרשה אחת יתרה בב"ר.

5) כ"ה רק בדפו"ו והוא פי' יפה של פסוק בתהלים הנ"ל.

לונזאנו בע' רקב: כלי עור שנותנין בו מים נקרא בערבי ראקווי ע"ב וכיון למלה ערבית ركوة הקבוץ ركاء ורוקבא הוא ל"ס היא ול"ע הרשומ' בתחילת הע'] —

* רָקַב (מל"מ ענינו בליה והשחתה morsch sein, faul werden) תוספת' תרומ' רפ"ו פחות מכן ירקבו, שם: תרום ותרקב, ב"ר פפ"ד פירות שלכם רקיבים. הפעיל ב"ר פצ"א כל תבואה שהיתה בבתינו הרקיבה. . פת שהיה בסל הרקיבה, ירוש' יומא פ"ז דמ"ד: שם היו גנוזין שם היו מרקיבין, ירוש' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד הרקיבו מן הכנימה. . הרקיבו מתולעין, תוספת' גיטין רפ"ג שמא הרקיבה תבואה, שם ספ"ט (ז') נימוק או שהרקיב. וכ"ה בתוספת' ב"ב פי"א אבל בכ"י אירפ' שם הגי' שהרקיע מענין ע' רקע א' פי' נעשה מטולא fleckig. ובהוראת פעל יוצא דב"ר פ"ב כעש הזה שנכנס בכלים ומרקיבן, נפעל ב"ר פצ"א אם גוזר על התבואה ונרקבת. והשם כל"מ רָקָב אהלות פ"ב מ"א נדה כ"ז. ירוש' נזיר פ"ז דנ"ו: תוספת' אהלות רפ"ב, ובלא"ר וסורי רְקָבָא נדה ל"ו: ובתרג' ישעיה מ', כ' רִיקְבָּא. ועוד כל"מ רִקָּבוֹן והקבוץ תוספת' תרומה רפ"י הרקבונות [1] של תרומה. ועוד השם רַקְבּוּבִית יומא ל"ח: רקבובית תעלה בשמותן, ירוש' פיאה פ"ז ד"כ: הרי אנו גורפין רקבובית, ירוש' שבת רפ"ד ד"ו ע"ד רבת רקבוביתן, תרג' כרקב (איוב י"ג כ"ח) היך רקבובית, תרג' כעש (שם כ"ז, י"ח) היך רקבוביתא כ"ה בדפו"ו. ועוד תרג' סס (ישעיה נ"א, ח') רוּקְבָּא והוא רַקָּבָא Kleidermotte תרג' כרקב (הושע ה', י"ב) כְּרַקָּבָא פי' רש"י תולעת האוכל עץ. — והשם המופשט עוד: הרקבה עיי"ע ח"ג, רמ"ח.

רָקַד (מל"מ וכן בל"ע رقص ענין דלוג tanzen, hüpfen, springen; תואר רָקְדָא בל"ס רָקוּדָא Tänzer והשם המופשט רְקִידָה das Tanzen) בגמ' דפ' הנודר מן המבושל (נדרים נ"א.) למחר שתינא חמרא ברקודי [2] דאבוך, אמר ליה לרבי קום רקוד (שם). בריש מגילת איכה (פתיחתא דאיכ"ר ד"ה מעדה ושר בשירים על לב רע (משלי כ"ה, כ') כל דזמר זמרא לא עייל באודנא דרקדא כל דזמר זמרא [3] ברא דטפשא לא שמע — (א"ב ל"מ זה (תהלים כ"ט, ו') וירקידם כמו עגל). *[אחי"ה וכנ"ה בקל במנחו' צ"ד: כמין ספינה רוקדת פי' רגמ"ה שהיא חדר מלמטה וראשיה משופעין ועולין למעלה ובאמצע נמוכה ועיי"ע ספן א' ועיי"ע תב ז' ושם העתיק רבינו פי' הרגמ"ה בלי הזכרת שם אומרו. פיעל ביצה ל"ו: לא מרקדין, כתובו' י"ז. ומרקד לפני הכלה, שם: ומרקד על תלת, במד"ר פ"כ השטן מרקד לו עד שגומר העבירה, פסחים קי"ב: שטן מרקד עיי' מאמרי על המלאכים והשדים צד 88, שמ"ר פ"כ למרקדא קדמוי, ירוש' חגיגה פ"ב דע"ז: שרון מטפחין ומרקדין [4], קהל"ר פ' עת ללדת: עד דאת מרקיד לן צבחד וכו'. והתואר רָקְדָא איכ"ר פתיחת' הנ"ל בערוך, והקבוץ רקדנין תרג' מ"ב י"א, י"ג. והשם המופשט רִיקּוּד ירוש' ביצה פ"ה דס"ג. ריקוד עוקר אחת ומניח אחת עיי"ע טפח. והקבוץ ויק"ר פי"ב פ' מיני ריקודין רקדה בת פרעה באותו הלילה] —

רקד (כפיעל ויותר טוב בהפעיל הִרְקִיד sieben) בפ' כלל גדול (שבת ע"ג.) הטוחן והמרקד פי' „מטיל אוכל ופסולת בכברה אם הפסולת כמין עפרורית היא יוצאה מהכברה ונשאר האוכל ואם האוכל דק והפסולת עבה כמין תבן יוצא האוכל ונשאר הפסולת". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא דף ע"ד.) ובכי האי גוונא שכובר בכברה אפי' אוכל מתוך פסולת חייב עיי' הפוסקים. ורש"י פי' המרקד בנפה שהפריש פסולת מתוך אוכל וכתב בעל עיקרי התלמוד וכן מסתברא דאחר טחינה אין כברה אלא נפה ע"כ ודע כי בנו"ג כגי' רבינו מרקד וכ"ה בפי' ר"ח ובירו' שבת פ"ז ד"י: אבל יותר נכון בהפעיל וכדאי' בירוש' שבת רפ"כ די"ז ע"ג משום מרקיד, ירוש' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג טחן הרקיד לש וכ"ה תוספת' ברכו' רפ"ז (ו') ושם לדמאי ספ"ד טוחנין ומרקידין [5], ירוש' שביעי' ספ"ה דל"ו. לא טוחנין ולא מרקידין עמו. ירוש' שקלים רפ"ה דמ"ח ע"ג טחנו הרקידו לשו. והשם המופשט הרקדה עיי"ע ח"ג, רמ"ח. ונראה שגזרתו מע' הקודם כלומ' ע"י כברה רקד הדגן ונשאר הפסולת ויש חילוק בי הרקדה ובין כבר עיי"ע] —

רקד (רָקוּד פי' בל"ע راقود כד Krug) בר"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ז.) הא דמשתקלי ג' ג' בקופה ברקודי דהרפנאי פי' „כדות שעושין בהרפנא והן קטנות ונטלות ג' ג' בקופה" [6]. בר"ג דפ' השוכר את הפועלי' (ב"מ פ"ד.) אבריה דרב פפא גופיה כרקודי דהרפנאי — (א"ב בנוס' כתוב דקורי עיי"ע דקר). *[אחי"ה וכבר העירותי בע' דקר (ח"ג, ק"ל) סתירת ר"ב ע"ש ושם כבר הבאתי מלה ערבי' הנ"ל שפי'

1) בכ"י אירפ' רקביבות. 2) בנו"ג בריקודא ועיי"ע קרקן א'. 3) כ"ה בדפ"ר ודפו"י. 4) בנו"ג בש"ס ומרקדקין. 5) כ"ה נכון בכ"י אירפ' ובנו"ג ומרקדין. 6) הועתק מפי' ר"ח בשבת.

כד וא"כ רקודי כדין או כדות (כגי' רבינו עפ"י ר"ח ובהעתקת עיקרי התלמ' איי שתיהן) ובכ"י יצ"ם מינכען בב"מ הגי' כדקוראי ויותר טוב להגיה כרקודאי, ועוד עיי"ע הרפניא ומ"ש] —

* רְקִיתָא צ"ל דקיתא או זקיתא עיי"ע בח"ג, שט"ז: ושי"ז.

רֶקֶם (מל"מ עיר בנחלת בנימין (יהושע י"ח, כ"ז) ובתרג' העתקת קדש ברנע) בריש גיטי' (ב'.) אף המביא מן הרקם ומן החגר, בפ' דם הנדה (נדה נ"ו:) כל הכתמים הבאים מרקם טהורין פי' קדש ברנע (דברים א', י"ט) תרג' רקם גיאה. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' אונק' ותר"י א' לבמד' ל"ב, ח' וכ"ה בפשיט' הסורי' לדברים הנ"ל רקם דגאיא. ובתר"י א' שם רקם גיעא וכ"ה בתלמוד ירוש' שביעי' פ"ד דל"ו ע"ג וכן תרג' קדש (בראשי' י"ד, ז', במדבר י"ג, כ"ו) רקם, ועיי' נייבויער גיאג' 20] —

רָקַם (מל"מ ענינו אריגת בגד בצבעים שונים sticken, weben והושאל לריקום הצורה wirken, bilden) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ד.) שאם ריקמה וניקבה מטמא בכעדשה. בפ' העור והרוטב (שם קכ"ו:) ביצת השרץ המרוקמת טהורה ניקבה כש"ה טמאה. בפ' המפלת (נדה כ"ד:) אם היתה מרוקמת תשב לזכר ולנקבה פי' אם היתה אותה חתיכה מרוקמת מצויירת כצורת אדם ואין בה לא סימן זכר ולא סימן נקבה סופרת לזכר ולנקבה ובסוף הפרק (ל"א.) רקמתי בתחתיות ארץ (תהלים קל"ט, ט"ו) ד ר ת י[1]) לא נאמר אלא רקמתי פי' לא נגמרה ריקום הצורה אלא במדור התחתון שהוא תחתיות ארץ. המחושקה ברקמי זהב (ע"ז כ"ד:) כבר פי' בע' רם. בס"ג דפ' בא לו כה"ג (יומא ע"ב:) רוקם מעשה מחט לפיכך פרצוף אחד חושב מעשה אורג לפיכך ב' פרצופין. *[אחי"ה פי' ל"מ רֹקֵם וחֹשֵׁב (שמות כ"ו, ל"ו; כ"ז, ט"ז) ביומ' שם: שרוקמין במקום שחושבין ועיי' פירש"י. והשם רֶקֶם תרג' יחזק' כ"ז, ט"ז רקם ובוץ, בקבוץ רקמֵי ע"ז הנ"ל ובב"ר פנ"ד. שבת ק"ז: מאי חברבורותיו אילימ' ריקמי ריקמי וכו', ובתרג' רקמתא (הוא רִקְמָה בל"מ) תרג' חברברתיו (ירמיה י"ג, כ"ב) שלטי רקמתיה — ובהשאילה על ציור הולד חולי' ס"ד. עיי' לעיל וכן ירו' ביצה פ"א ד"ס. ביצים שריקמו גוזלים, תוספת' הוריו' פ"ב כאילו יצרו וריקמו והביאו לעולם. פ ו ע ל נדה כ"ה סע"א תוספת' שם פ"ד ירוש' נדה פ"ג ד"נ ע"ד שפיר מרוקם, תוספ' שם שפיר שלא מרוקם. אסת"ר פ' אחר הדברים עשה לו צלם מרוקם על בגדיו ועל לבו וכו'. והשם המופשט תוספת' חולי' ספ"ח ביצת השרץ מרוקמת טהורה וכמה ריקומה כדי שיראה שרץ מתוכה] —

רקן (= רוּקָנֵי מל"י ῥυκάνη בל"ר runcina בלשון סורי' רקנא בלשון פרסי' رنده ומזה בל"ע החד' رندج Hobelstift, Hobel) בהסייף פי"ג בכלי' (מ"ד) והרוקנא בפני עצמה טהורה. פי' „ברזל נתון בתוך העץ והוא עשוי לשוע[2]) ולהחליק הנסרים והוא מכלי הנגרים ובל' ישמעאל שמו רוקן" ובלע"ז רדיטור"א[3]) — (א"ב בל"י כן שמו ובע' רנק כבר הביאו). *[אחי"ה וכבר העירותי בע' הנ"ל כי עיקר הגי' רוקני והוא מל"י וסורי הנ"ל ולפי פי' רה"ג בסדר טהרות צד 9 אשר דבריו העתיק רבינו, הוא ג"כ בטיית רוקאן וכן פי' בר באהלול הסורי[4]) והרמב"ם מודה שלא ידע שם הכלי על בוריו אבל הענין יורה שהיא כלי מכלי הנגרים עיי' בפי"מ לכלים שם. והוא הכלי אשר נקרא בל"מ מעצד ובל"א האבעל וכדאי' ג"כ בעה"ק שנ"ב „הובל"א ב"א". וכנ"ה בתוספת' כלים ב"מ פ"ג איזמל של רוקני[5]) עיי' בפי' הר"ש והרא"ש] —

רַקַע (בל"ע رقع flicken; רְקוֹעַ grossgefleckt בלשון ערבי' رقعاء ולנקבה במספר הרבים רְקוֹעָתָא) בס"ג דפ הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ח:) מודה רב ברוקעתא פי' מטולאים מקצתם שחורים ומקצתם לבנים — (א"ב תרג' נקד וטלוא (בראשי' ל', ל"ב) נמור ורקוע). *[אחי"ה והקבוץ בל"ז רְקוֹעִין (שם ל') רְקוֹעַיָּא (שם ל"ה) ולנקבה רְקוֹעָתָא (שם) — ו ה פ ע ל הרקיע בתוספת' ב"ב פי"א עיי"ע רקב ב'. ואולי בזבחים י"ח רע"ב מטושטשין או מקורעין צ"ל מרוקעין ועיי' תוספת' ב"ב הנ"ל שאי' (הרקיב) הרקיע או שניטשטש] —

רַקַע (מענין הקודם. מַרְקוֹעַ בל"ע رقعة Flecken, Fetzen, Lappen) בחלומות דמגילת איכה (פ' רבתי) קמיץ שחיק אית לך ואית בה כ"ד מרקועין את חייט מן הכא ומתקטע מן הכא פי' חלוק בלוי יש לך ובו כ"ד טילואין אתה תופר מצד אחר ומתקרע מצד אחר. ונעלות בלות ומטולאות (יהושע ט', ה') תרג' [ומסנין] בלן ומרקען[6]). הוי למתפרות כסתות (יחזקאל י"ג, י"ח) תרג' דמחטטין רקעי חשוך. פי' לשון ישמעאל חתיכת בגד התפורה על הקרע שמו רוקעא. בפ' לא יחפור בגמ' ואת מי

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר אבל בדפו"ו והלאה רדתי. [2]) וכ"ה נכון בר"ש וכצ"ל בפי' רה"ג תחת לישע. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ול"ד והוא לאי"ט raditura ובכ"י ה"ב ודפ"ע דריטורא, בכ"י ו"ו בי דירטורא. [4]) עיי' לעף פפלנ"צ צד 10. [5]) בכ"י אירפ' בט"ס דיקני. [6]) בנו"ג ומרוקעין.

רגלים (ב״ב כ׳.) מטלניות ח ז ו [1]) למרקע לבושא [2]). *[אחי״ה ועיי״ע מרקוע וש״נ יתר דוגמאות והוא מל״ע הרשומה رقعة פי׳ מטלית ומעתה ברור לי שמלת רוקתא בשבת נ״ט: עיי״ע היא היא המלה הערבית הנ״ל (ומזה הענין רוקעא בתשו׳ הגאוני׳ (הוצ׳ הרכבי צד 271) סי׳ תק״ן) ועיי״ן נבלעת ורבינו בע׳ נסך א׳ פירשו לנכון (עפ״י פי׳ ר״ח) ע״י מטלית] —

רקע (= מַרְקוּעַ מל״י האמצעי μεργία (Brotstück גרבין דמרקועין [3]) (איכ״ר פי׳ בלע) כבר פי׳ בע׳ גרב. *[אחי״ה ושם בע׳ גרב ג׳ (ח״ב, שמ״ח) פי׳ רבינו לנכון ע״י פתותי לחם וכבר הארכתי שם לחזק זה הפי׳ נגד פי׳ בעל מ״כ שחשב שהוא מע׳ הקודם ובירוש׳ תענית פ״ד דס״ט. אי׳ היחיד דמרקוע עיי״ע גרב ומ״ש. ובעיקרי התלמוד נכלל זה הערך בטעות עם ע׳ הקודם וכן בערוך בדפ׳ פראג, וכן לא יעשה] —

רקע (= רִקּוּעַ מל״מ פח מרודד דק Platte, Metall-blech) בפ׳ ד׳ בשקלים (מ״ד) וברי״ג דפ׳ אחרון דכתובות (ק״ו:) מותר התרומה מה היו עושין בה ריקוע זהב צפוי לבית קדשי הקדשים. בפ׳ כל הצלמים בגמ׳ הגוים [4]) (ע״ז מ״ו:) ובתמורה בפ׳ כל האסורין בגמ׳ נתן לה מעות (ל׳:) ת״ר בית ה׳ אלהיך (דברי׳ כ״ג, י״ט) פרט לפרה שאינה באה לבית דברי ר׳ אליעזר וחכמים אומרים לרבות את הרקועין מאן חכמים ר׳ יוסי בר׳ יהודה היא דתניא נתן לה זהב ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר אין עושין אותו רקועין אפי׳ אחורי בית הכפרת פי׳ „אפי׳ אחורי בית הכפרת מבחוץ לטוח הקיר דהתם נמי קרינא בית ה׳". *[אחי״ה והוא ל״מ רקעי פחים (במדי׳ י״ז, ג׳) וכ״ה בעיקרי התלמוד. ורבינו נגרר אחר פי׳ רגמ״ה בתמור׳ הנ״ל ושם הגי׳ הריקועין ובע״ז הנ״ל הריקועים] —

רָקַע (מל״מ פי׳ ענין התפשטות ausdehnen, ausbreiten) בס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ח.) מאן חשיב מאן ספין מאן רקוע [5]) כלומ׳ מי יכול להתפשט ולהתגבר באותה שעה. *[אחי״ה בפי׳ ר״ח אי׳ בזה״ל מאן חשיב מן ספון מן רקיע פי׳ כלומר כיון שנמסר אדם ביד מלאך המות אין שם חשיבותו עכ״ל ולכאורה נראה שזה פי׳ של מאן חשוב מן ספון ובאמת רבינו בע׳ ספן פי׳ כן על ספון יען כן נראה כי פי׳ רבינו בע׳ הנוכחי הוא הוא פי׳ ר״ח ונשמט בכ״י אשר מתוכו נדפס בש״ס ווילנא, ומיוחס לרש״י במ״ק פי׳ רקיע מתוקן, ודברי התוספו׳ שם ד״ה מאן רקיע תמוהין הם כי העתיקו ערכים הקודמים של רבינו עיי׳ הפשב״ע והשמיטו ערך העיקר, ובלי ספק פי׳ רקיע או רקוע ענין התפשטות הוא מל״מ ומע׳ הקודם ומזה הענין ע׳ הבא אח״ז] —

רָקַע (מע׳ הקודם ausbreiten) בר״ג דפ׳ כיצד מעברין (עירו׳ נ״ג:) התריגו לפחמין הרקיעו [6]) לזהבין פי׳ „הכו הפחמין [7]) שברו אותם מלשון (עירובי׳ ס״א.) טטרוגי מטטרגי להו, הרקיעו לזהבין בערו אותן להיות לוחשות כמראה הזהב ועשו לי בהן שני עופות והן שכוי [8]) נקראו כן שהן מגידין בעלטה העתות איזו עת הוא מן הלילה" [9]). פ״א התריגו האדימו כאתרוג הגחלים הרקיעו הוציאו הגחלים לחוץ ענין (שמות ל״ט, ג׳) וירקע. *[אחי״ה וכפ״א אי׳ ברש״י ע״ש. ובעיקרי התלמוד בסוף זה הע׳ מצאתי הוספה יקרה וז״ל: ורב צמח פי׳ לזהבין הם הנחתומים שמבשלים לו התרנגולים כי שניהם בפחמים מלאכתם" ע״כ וזו ההוספה דוגמא אחרת מפי׳ רצ״ג שלא הבאתי במבוא ח״א, XX] —

*רָקִיעַ (מענין הקודם פי׳ התפשטות השחקים כל״מ (איוב ל״ז, י״ח) Ausgedehntes, Himmelsgewölbe) עיי׳ דרז״ל בענין רקיע, רקיעא ברכות נ״ח. נ״ח: פסחים צ״ד. צ״ד: חגיגה י״ב: ב״ב ע״ד. אדר״נ פל״ז ב״ר פל״ה. תעני׳ ז׳: עיי״ע בהר. ירוש׳ ר״ה פ״ב דנ״ח. ירוש׳ סוכה פ״ד דנ״ד ע״ג עיי״ע רשם.

* רוֹקְעִיתָא (שם הפרטי לאחת מנערות אסתר) תרג׳ אסתר ב׳, ט׳ עיי״ע רגועיתא.

* רַקַק, רָקִיק, רָקָק עיי״ע רק.

רַקַּת (מל״מ שם עיר בנחלת נפתלי ופי׳ כמו رقة Uferstadt בל״א רַקְתָא (Ufer בפ׳ הישן בגמ׳ שלוחי מצוה (סוכה כ״ו.) גנו ארקתא דסורא. בפ׳ המביא כדי יין בגמ׳ אין גורפין (ביצה ל״ב:) אנן ארקתא דפרת סמכינן. בר״ג דמגילה (ו׳.) רקת זו ציפורי ולמה נקרא שמה רקת דמדליא כרקתא דנהרא פי׳ „גבוה כשפת הנהר" [10]). פ״א גדותיו של נהר כגון (יהושע ג׳, ט״ו) והירדן מלא על גדותיו והוא כמין טיט על שפת הנהר מקום דלא בר

---

1) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ה״ב ודפ״ר, ובשדפ״ע הוו. 2) וכ״ה בכ״י ש״ס ה׳ (ד״ס ב״ב צד מ״ו) ובנו״ג הזו ליה לקריעה דלבושא. 3) כ״ה בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע מרוקעין. 4) כ״ה בכ״י ערוך. 5) כ״ה ברפ״ר ובשדפ״ע רקיע. 6) וכ״ה בע׳ תרג וכ״ה התריגו . . הרקיעו בפי׳ ר״ח ובכ״י ש״ס מינכען ובנו״ג אתריגו . . ארקיעו. 7) בש״ס ווילנא בפי׳ ר״ח בטעות הכי פחמין וצ״ל הכו. 8) בפי׳ ר״ח בש״ס ווילנא בט״ס ש ב ו. 9) ע״כ פי׳ ר״ח בש״ס ווילנא וצריך לתקן מבערוך. 10) כ״ה בפי׳ ר״ח במגילה ושם הגי׳ כבערוך וכ״ה בכ״י ש״ס מינכען ובכו״פ דף כ״ב: ושם ושם ברקתא

תשמיש הוא. בפ' אלו מציאות בגמ' וחתיכות בשר (כ"ג:) רקתא דנהרא לא הוי סימן דאמר ליה כי היכי דאת אנחת חברך נמי אנח[1]). רקת פי' בל' עזריפ"א של נהר והיא גבוה הרבה על הנהר. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד והוא לאי"ט ורו' ripa פי' שפת הנהר וכן פירש"י רקתא בסוכה ביצה ובכ"מ שפת הנהר וכ"ה בפי' ר"ח בביצה ובב"מ הנ"ל וכנ"ה בב"מ ק"ח. האי מאן דאחזיק ברקתא דנהרא וע"ש פירש"י. ובענין רֶקֶת שהוא ציפורי או טבריא עיי' מגילה ו'. ובע' זג ג' פי' רבינו (עפ"י ר"ח בסנהד' י"ב.) רקת זו טבריא. ואגב גררא אעיר כאן על פי' מהודר שכתב לי מורי חמי מהור"א דר. בעטטעלהיים זצ"ל וז"ל אי' בסנהד' י"ב. אין מעברין את השנה לפני ראש השנה ואם עיברוה אינו מעוברת אבל מפני הדחק מעברין אותו אחר ר"ה מיד ואעפ"כ אין מעברין אלא אדר איני והא שלחו ליה לרבא זוג בא מרקת ותפשו נשר ובידם דברים הנעשים בלוז ומאי ניהו תכלת וכו' למה האריך כל כך? ובידם תכלת תהיה די והותר אשר על כן נ"ל הענין היה כך שלא יוכלו באיזו מן הסבות לעבר אדר שני והוכרחו לעבר חדש אחד קודם ראש השנה בעברו אב שני ואב ראשון יהיה ל' יום ואב שני חודש ששי ואלול חודש שביעי ותקופת תשרי תהיה כסדרן ותשרי מלא ומיראת הממשלה הרומית בחרו לשון ערומים כזה זוג בא מרקת וכו' ובידם דברים הנעשים בלוז (= ל יום באב; ו אב שני ז אלול) ומאי ניהו תכלת (= ת קופה כ סדרן ל שלשים יום ת שרי) עכ"ל — (א"ב פי' בל"י גבעה סלע וחומה). *[אחי"ה ויותר נכון מל"י ῥαχία, ῥαχία Brandung, Gestade —

* רקתא (או דקתא הנעורת הדק שנופל מן הפשתן) ב"ב כ"ו. כי הוה נפצי כיתנא הות אזלא רקתא ומזקא אינשי ופירש"י רקתא מה שמנערין מן הפשתן ע"כ וכפי' רגמ"ה רקתה שלועזין ארישת"א והוא הוא ריישט"א אשר על ידו פי' עהק"צ שנ"ב בע' אנץ: פשתן דרייק ונפיץ וכ"ה ברש"י כמה פעמים עיי"ע אניצי בח"א, קמ"ח בהערה 3. ודע כי נפּא פי' בל"ע היותר דק אבל גם דקתא ענינו ככה וכ"ה בחולי' נ"א: עיי"ע דק א'. ובאמת בכ"י ש"ס ב"ב הנ"ל הגי' דקתא וכ"ה בדפו"ו רפ"א ורפ"ח ברש"י וכד' לובלין של"ו בגמ' וברש"י וכ"ה ברי"ף כ"י עיי' ד"ס ב"ב צד נ"ו:

רר (= רִיר מל"מ וע' ניע וסורי רוּרָא, Speichel, Schleim) בס"ג דפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ז.) דילמא התם דקני משכא ריריה פי' במקום שנמשך בעצם ריר ומילא מקום השבר שהריר בתוך העצם חשוב כבשר אבל העצם שלא נמשך אליו ריר והיא הלחלוחית אין העור חשוב כבשר — (א"ב בנוסחאות כתוב דקני משכא דידיה ופירש"י שהחזיק העור בשלו)[2]). נקדד[3]) כמין טבעת והוא דקנא גרמא ריריה[4]) (חולי' שם) פי' בע' קד[5]). בפ"ב בעוקצין (מ"ח) עלי בצלים ובני בצלים אם יש בהן ריר פי' בני בצלים בצלים קטנים ריר כמו (ש"א כ"א, י"ד) וירד רירו. רירא דיצה (ע"ז כ"ח: ביצה כ"ב.) כבר פי' בע' דץ (א'). בס"ג דפ' המדיר (כתובות ע"ז:) ואתי ליה רירא מפומיה. *[אחי"ה והקבוץ ירוש' תרומ' פ"ח דמ"ו. עברת ריריז עלוי וכו', ב"ר פי"ח רירין ודם. תוספת' זבים רפ"ה כיחו וניעו ורירו. ובהשאילה בעוקצי' הנ"ל פי' מוגלא וז"ל רה"ג ריר מוגלא בל' חכמים א"ד ריס וכך תמצא בצלים שיש בהן ריר שהוא כמוגלא של ריאה ומוגלא וריר וריס הן כמו רוק כדכתיב ויורד רירו וכו'] —

רש (עיקרו ירש erben) בפ' יש נוחלין בגמ' סדר נחלות (ב"ב קט"ז.) ויאמרו ירשת פליטה לבנימין (שופטים כ"א, י"ז) פי' התנו על שבט בנימין על עסק ירושה ואח"כ נתנו להם פליטה וכך התנו שאותן הנשים שיחטפו כל בת שהיא יורשת אביה שלא היה לה אח לא תירש נחלת אביה אלא[6]) תשאר ליורשי אבי אביה שלא תשוב נחלה משבט אחר לשבט בנימין. פ"א ירושת פליטה לבנימין לאותה פליטה שנשארה לבנימין ראוי לירש נחלתן שלא ימחה שבט מישראל. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וכ"ה בדפו"ו. והפי' הראשון הוא קרוב לפי' ר"ח שהובא בשט"מ בקוצר נמרץ וז"ל שהתנו שכל אשה שישאו משאר השבטים והיא בת נחלה שתשאר הנחלה לאחי אביה ע"כ ונ"ל שכצ"ל גם בערוך במקום: אבי אביה

[1]) וכ"ה בשט"מ בשם הריטב"א ע"ש וכ"ה בכ"י ש"ס וז"ל מ"ט דרקתא כי היכי דמנחת את חברך נמי אנח ואב"א כי היכי דאתרמי לך וכו' ובנו"ג רק כגי' אב"א ועיי' ג"כ ברש"י שהיה לפניו שתי גירסאות עיי' ד"ס ב"מ צד ל"א וכה"ג ופי' בפי' רגמ"ה אבל מתוך התוספו' מוכח שגי' ר"ח היא ברי"ש וקרוב הדבר שכל פי' רבינו שייך לר"ח.
[2]) וכה"ג ופי' בפי' רגמ"ה אבל מתוך התוספו' מוכח שגי' ר"ח היא ברי"ש וקרוב הדבר שכל פי' רבינו שייך לר"ח.
[3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ועיי"ע קד א' ובנו"ג נקדר ובדפו"ו בט"ס נקרר. [4]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ"ע בטעות נתקצר עי' וכו'. [5]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובעיקרי התלמוד ובדפ"ע בט"ס קר אבל בעי' קד גרס רבינו בעצמו דידיה לכן מן ההכרח יש להגיה שם ריריה אשר על כן רמז כאן על ע' קד. [6]) בדפ"א בט"ס אלה.

ועיי' ג"כ פי' רגמ"ה בהרחבת ביאור, ורשב"ם פי' בע"א. ועיקר השרש ירש עיי"ע] —

ריש (= בל"מ ראש, רֵישׁ, רֵישָׁא בלא"ר וסורי רִישׁ רִישָׁא ובדניאל: רֵאשׁ (Kopf, Haupt, Anfang) בס"ג דפ' סדר תעניו' כיצד (תעני' י"ז:) ובמנחות בר"ג דפ' ר' ישמעאל (ס"ה.) מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא דילא למספד [1]) שהיו הצדוקין אומרין יחיד מתנדב ומביא תמיד וכו'. בס"פ הזקת הבתים בגמ' דסמך המרזב (ב"ב נ"ח.) בראש כל מרעין אנא דם בריש כל אסוון אנא חמר. בפ' דיני ממונות בג' זה בורר בגמ' הנבאין (סנהד' כ"ה סע"ב) ריש נהרא אתי למתא. בר"ג דפ' ואלו נאמרין (סוטה ל"ה.) רישיה קטיעה ממלל פי' להכי קרו ליה ריש קטיעה לפי שקראו משה ליהושע כלומ' ראש שמו קטוע לפי שהיוד אות קטועה היא [2]). בס"ג דפ' השוחט אחד בעוף (חולי' ל"ט:) אי איניש אלמא דלא מצי מדחי ליה אסיר ואי לא אמר ליה רישיך והר פי' אם הגוי אלם שיאמר זו הבהמה מכרת לי וישראל אינו יכול לדחותו לבהמה אחרת נעשית כאילו יש לגוי שותפות בגויה ואסיר, אבל אם אין הגוי אלם ויכול ישראל לדחותו לבהמה אחרת מותר [3]). בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ג.) אמר רב יהודה ריש מעיא באמתא בעי גרירה. פי' הוא מעי הנמשך מן הקיבה ולמטה וי"א המעי הנמשך מן הכרכשא ולמטה דקיימא לן כר"ע דאמר (חולי' מ"ט:) תותב וקרום ונקלף כמו החלב שעל הקרב וזהו חלב שעל הדקין [4]). רישא בכבשא (חולי' צ"ג:) תליה אבית שחיטה שרי אצדדין אסיר אנחיריה אי דץ ביה מידי ופתחיה כדי שיזוב הדם מותר ואם לאו אסיר וכן הלכה. *[אחי"ה בנו"ג רישא בכיבשא אותביה אבית השחיטה דייב דמא ושרי אצדדין מיקפא קפי ואסור אותביה אנחיריה דץ ביה מידי וכו' — ויש להשלים ציונים בענין ראש, רֵישׁ, רֵישָׁא ב"ב י"ב: ריש מתיבתא עיי"ע מתיבתא, סוכ' ל"א. שבועו' ו': סנה' ה'. וזולתו ריש גלותא. ריש לקיש קצור מן ר' שמעון בן לקיש עיי"ע בסר"ה. ריש בריוני עיי"ע בריוני, ראש גויה עיי"ע גויה (ח"ב, רנ"ו), ב"ב כ"ב: ריש כלה עיי"ע ח"ד, רכ"ח. ריש גרגותא עיי"ע. ירוש' שבת פ"א ד"ד. דלא מעלה רישי ביני אריוותא, שבת נ"ה. רישך בקרירי רישא דרישך בחמימי עיי"ע קר ג'. ירוש' נדה פ"ג ד"נ ע"ד רישא דרישך יכוה ברותחין וכו'. ברכו' ל"ג. פסחים קי"ב: ריש תורא עיי"ע דקל (ח"ג, קכ"ג), ב"מ ס"ט. ריש עגלא. שבת ק"ל. רישא דטווסא עיי"ע טווס. והקבוץ מנחות ל"ז. אית ליה תרי רֵישֵׁי, מ"ק כ"ה. דלויי רֵישִׁין, רֵישְׁוָותָא קידושי' כ"ט: והיחיד בל"נ פסחים ק"י. רֵישְׁתִּינְהוּ דנשים כשפניות ובהוראת תחלה ב"ב קמ"ז. ריש שתא, מריש הוה אמינא סנהד' צ"ז. חולי' ק"ה: ברישא כיון דשמעי ב"ב י"ב: רישא אטו סיפא זבחי' צ"א. רישא . . . סיפא ר"ה ט"ו. גיטין פ"ו. חולי' פ"ו. והרבה מאוד. והרבה בתרג' רֵישׁ, רֵישָׁא עיי' בעמת"ר ללעווי — וכן שם רֵישִׁית רישיתא והוא הוא ראשית בל"מ] —

רָשׁ (מל"מ פי' דל arm, der Arme) בתמורה בגמ' דפ' יש בקרבנות (ט"ז.) ובויק"ר וכי ימוך פ' אשרי משכיל (פל"ד) רש (משלי כ"ט, י"ג) זה שרש בתורה איש תככים זה שושנה סדר אחד וכו' עשיר ורש נפגשו (שם כ"ב, ב') עשיר זהו שעשיר בתורה וכו' ד"א רש זה שרש בנכסים איש תככים זה שהוא עושה בפועל וכו' ד"א עשיר ורש נפגשו עשיר זהו שעשיר בנכסים וכו'. *[אחי"ה וביומא ע"ו: דרש תירוש שכל המתגרה בו נעשה רש, ר"ה ט"ז רע"ב דרש מראשית (דברים י"א, י"ב) שנה שרשה בתחלתה מתעשרת בסופה שנאמר מראשית השנה מרשית כתיב. מגילה י"א. שהכל נעשו רשין בימיו. ויק"ר פל"ד ז' שמות נקראו לו עני וכו' רש וכו' עיי"ע אביון] —

רש (= רָשָׁה, רשי רְשָׁא מל"ע رسا ענין חוזק stark, fest sein ומזה בהשאילה מי שיש לאל בידו ויש ביכולתו im Stande sein, vermögen הִרְשָׁה bevollmächtigen; רְשׁוּ, רְשׁוּת, רְשׁוּתָא Erlaubniss ועוד עיי' בפנים) ורשו אינש לית עלוהי (גיטי' פ"ו.) פי' ורשות אדם אחר אין עליו כמו (סנהד' ה' רע"א) אנא נטל [5]) רשותא וי"א ענין ואל תתודע לרשות (אבות א', י') וי"א הלואה כמו רשות מדעם כי תשה ברעך משאת מאומה (דברים כ"ד, י') תרג' ארי תרשה בחברך רשות מדעם [6]). ס"א ורשום אינש

---

[1]) והוא כגי' הספרים וכגי' רגמ"ה בתעני' אבל גי' ר"ח בתעני' להתענאה והוא כגי' התוספו' עיי' תוספ' מנחו' ס"ה. ד"ה מריש ועיי' ד"ס תעני, צד מ"ט. כי האריך. [2]) ורש"י פי' בע"א ע"ש ועיי' ג"כ פי' מהר"ם לונזאנו ע' בעל. [3]) ורש"י ורגמ"ה פי' בע"א ועיי' חיד' הרשב"א שהביא פי' הרמב"ן וסותרו ומסיק קצת קרוב לפי' רבינו. [4]) ורגמ"ה פי' ריש מעיא מן המצר ולמטה כשמתחיל בני מעים מן הכרס באורך אמה חשוב ככרס עצמו ורש"י פי' כשהדקין יוצאין מן הקיבה וכו'. [5]) נקיטנא אי' בנוסחאותינו וכ"ה בכ"י ש"ס אבל עיי"ע נטל. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו א', בי ל"ד וכ"ה בדפו"ו

ככר פי' בע' טצהר. בר"ג [1]) דפ' השותפין בגמ' כמה יהא בעיר (ב"ב ח':) רשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי. *[אחי"ה בנו"ג בגיטין הנ"ל רשום ועיי"ע טצהר אבל תוספו' בגיטי' ד"ה רושם הביא גי' אית ספרים ורשו ופי' שאין עליו מלוה והוא כי"א בערוך כפי גי' כ"י ודפו"ו והוא כמו קב רשו סנהדר' כ"ט: פי' קב מלא חובות עיי"ע קב א' וכן תרג' נושה (ש"א כ"ב, ב') וכן כל בעל משה ידו (דברים ט"ו, ב') מרי רשו והקבוץ ב"ב צ"ב: מרי רַשְׁוָתָךְ, אבל נראה יותר כי רשו בגיטין הוא הוא רְשׁוּת וכן בירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ג יהב רשו לכתובא וכו' והרבה בתרג' אסת' ט', י"ג יתיהב רשו, תר"י א' בראשי' ג', ב' אית לן רשו, תר"י א' לבמד' כ"ב, י"ח; לדברי' ט"ו, ב'; י"ז, ט"ו; כ"א, ט"ז וזולתו לית ליה רשו וכו'. וכן ענין רשות (עיי"ע) והוא כל"מ רשיון (עזרא ג', ז') ברכות כ"ז: רשות או חובה. ביצה ל"ו: רשות . . . מצוה, ברכות כ"ח, ניתנה להם רשות לתלמידים, חולי' ק"ה, ושם: מים אמצעים רשות, נדרים ע', רשות לאב וכ"ה תוספת' שם רפ"ו רשות לאב. . רשות לבעל, תוספת' קידושי' פ"א רשות בעלה עליה, ב"ק ע"ט, רשות הבעלים. ושם בכ"י ש"ס ר' מרשות שומר, ב"ק ס', כיון שניתן רשות למשחית וכו', ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג ויק"ר פי"ג נטילת רשות, סנהדר' ה', לא נקיט רשותא, לישקול רשותא, רשותא דנקיט שם י"ג סע"ב יהבי ליה רשותא, ב"ר פס"ז שלשה ברשותו ושלשה אינן ברשותו וכו', אין לך רשות להרהר עיי' רש"י ריש חוקת ועיי' בסמוך, ונקרא רשות היחיד מקום שיש עליו רק כח יחיד ורשות הרבים מקום שעליו כח וחלק רבים, ב"ק פ"א מ"ב והלאה רשות המיוחדת למזיק ורשות הניזק והמזיק, שם פ"ג מ"א והלא' רשות הרבים . . . רשות היחיד, ב"ק ל"ט: מ': רשות משנה, שם פ"א: תעני' ו': שבילי הרשות, שבת ז' סע"א וש"נ רשות יחיד עולה עד לרקיע, והקבוץ גיטי' ע"ט, רשויות חלקות בגיטין, ירוש' עירו' פ"ה דכ"ב סע"ד מפני הרשויות, שבת ו', תוספ' שם רפ"א ארבע רשויות לשבת רה"י רה"ר וכו', והושאל לבנות שנותנות לרשות לאביהן ירוש' נדרי' פ"ח ד"מ ע"ד וירו' קידושי' פ"ג דס"ד ע"ג הרשיות הגדולות . . . הרשויות הקטנות, והתואר רַשַּׁאי berechtigt מגיל' ב': שבת ק"ד, תמור' ט"ז, אין נביא רשאי לחדש וכו', פיאה פ"ז מ"ה בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים, במ"ר פי"ט אי אתה רשאי לעבור על גזרתי, תנחומא הישן חקת סי' ד' וזולתו, אסת"ר פ' בהראתו: אנא רשיי . . . לית אנא יכיל ולא רשיי, ולנקבה עוד: רַשָּׁאָה תוספת' יבמות רפ"ח האיש אינו רשאי . . והאשה רשאה וכו', ושם: והאשה רשאי, חקבוץ רַשָּׁאִין אבות פ"ד מ"ח ועיי' ג"כ בתר"י שמו' כ"ג, י"ט; ל"ד, כ"ו; לדברי' ד' ב' וזולתו, והפעל בהפעיל ב"מ י"ד: הרשה לפלוני, חגיגה י"ד: ירוש' חגיגה רפ"ב דע"ז, רבי תרשיני, ירוש' כתובות פ"י דל"ג ע"ד במרשות זו את זו כשהִרְשָׁת השלישית את השנייה וכו', אפעל תרג' דה"י ב' כ"ג, ח' אַרְשִׁי; כ"ה, י' ארשיאינון; תר"י א' שמות י"ט, י"ג; לדברים ט"ז, ח' מַרְשַׁן, הָפעל חגיגה י"ג, ירוש' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ג ב"ר פ"ח במה שהורשית (שהורשיתה) התבונן, ב"ר פס"ח מהיכן הורשע וע"ש פי' מ"כ שפי' ניטל ממנו הרשות וע"ש אם נותן לי רשות וכו'] [2]) —

☞ רש (= רְשָׁא, רשי קרוב לע' הקודם וקרוב לל"מ נָשָׁא, נָשָׁה (fordern, schulden תרג' בעל משה [ידו] אשר ישה (דברים ט"ו, ב') מרי רשו די רשי. *[אחי"ה צ"ל דירשי וכן שם כ"ה, י' ארי תרשי. שם י"א דאת רשי ביה ורבינו כבר הביא אלה הדוגמאות בע' הקודם כגי' כ"י ודפו"ו, ור"ב לא ראה ערוך שלום כי נשמט שורה שלמה בדפ' אחרונים, ופי' רשא, רשה כמו בל"מ נשה נופל על המלוה ובקשור ב' נופל על הלוה כמו כנשה כאשר נשה בו (ישעיה כ"ד, ב') וכן תרגומו רָשָׁא כמאן דרשי ביה לא נשיתי ולא נשו בי (ירמיה ט"ו, י') תרג' לא רָשָׁאן בי ולא מה דאנא רשי אנא תבע מנהון, נדרים נ"א, דרשינא בך פי' שאתה חייב לי, והתואר רַשַּׁאי ערכין כ"ח: אעפ"י שאינו רשאי ופירש"י לשון חייב נושה (שמות כ"ב, כ"ד) מתרגמינן רשיא ומזה הבין הרב ר' יעקב בר שמשון (הובא בתוספ' ערכי' ד"ה אומדין) אין בעל אומניות רשאין לעמוד בפני ת"ח ע"ש בתוספו' ובתוס' חולי' נ"ד: ד"ה אין, ובספר ישן הגי' שאינו חייב אבל גם בפי' רגמ"ה א' שאינו חייב ובעיקרי התלמ' הביא בשם רגמ"ה הגי' שאינו רשאי וכן הביא רש"י בתשו' בשמו, וכן תרג' והנֹשֶׁה (מ"ב ד', א') רשיא, והשם

---

[1]) ברפ"ע כאן התחיל ע' חדש אבל ברפ"א הוא לנכון המשך מעי' הקודם. [2]) ומזה בלשון עברי החדשה מֻרְשֶׁה מי שיש לו רשות Bevollmächtiger, והשם המופשט הרשאה עיי"ע.

רשו פי׳ מלוה (תרג׳ דברים ט״ו, ב׳ עיי׳ לעיל), וכן הבין רש״י בעירו׳ מ״א: והרשות ופירש״י מי שיש לו נושין אבל עיי״ע רָשׁוּת] —

רַשַׁאי (שם פרטי) בר״ג דפ׳ אותו ואת בנו (חולי׳ פ׳.) בית רשאי היו מגדלין מהם עדרים עדרים — (א״ב בנו״נ דושאי [ופי׳ רש״י] משפחה נקראת על שם אביה)[1]. —

רֵשְׁבָּא (= רֵישְׁבָּא ר״ת של ריש בית אב Familien-oberhaupt) בפ״ק בתעניו׳ (י׳.) מכי מעיילי ציבי דבי טבות רישבא פי׳ הגאון כאשר כתוב (במדי ג׳, כ״ד. ל׳. ל״ה) נשיא בית אב תרגומו ריש בית אבא[2]) זה ראש בית אב. בפ׳ יש נוחלין בגמ׳ דסמוך האומר איש פלוני בכור (ב״ב קכ״ו:) מר זוטרא מדרישבא פלג בצנא דפלפלי בהדי דאחוה. *[אחי״ה ובפי׳ רגמ״ה בב״ב פי׳ מדרישבא שם מקום. וביוחסין השלם הביא נ״א בר רישבא וכ״ה בר רושבא בכ״י ש״ס מינכען ובכ״י ש״ס ה׳ מידרושבנא ובכ״י ר׳ מדרשיכא. ועוד אי׳ טבות רישבא אמר שמואל בשבת קמ״ו: ולא פירש״י כלום אבל בשבת י״ז רע״ב טבי רישבא אמר שמואל (ובכ״י ש״ס א״פ וברש״י בדפ״ש וויניצי׳ ר״פ ד״ס שבת צד י״ד ועיי״ע טבי ח״ד, ז׳) פירש״י פורס נשבין לצוד חיה ועוף וא״כ הוא חשב מע׳ הבא אח״ז] —

☜ רִשְׁבָּא (= רִישְׁבָּא פי׳ כמו נִישְׁבָּא בל״ס רשת וא״כ רישבא פורס רשתות Netzleger, Vogelfänger) מס׳ חולי׳ כל הבשר (קט״ז.) ומסכת שבת פ׳ ר״א דמילי׳ (ק״ל.) לוי איקלע לבי יוסף רישבא פירש״י צייד עופות לשון אין פורשין רישבין ליונים, (ב״ק ע״ט:) ובנו״נ פורסין נישבין ואין כתוב רישבין). *[אחי״ה וכן פירש״י בחולי׳ צייד עופית רישבא לשון אין פורסין רישבין ליונים, ושם נ״ד. פי׳ רישבא צייד וכן בפי׳ רגמ״ה לשני מקומות הנ״ל פי׳ כן רישבא צייד[3]) וזה נכון כי רישבא הוא הוא נישבא (ר׳ ונ׳ מתחלפות כבשאר לשונות) ובענין שאר מקומו׳ שפי׳ רש״י ככה עיי׳ גליון הש״ס בחולי׳ קט״ז. ובהפשב״ע. ובענין יוסי רישא באיכ״ר פ׳ ויגרם עיי״ע טוום בח״ד, י״ח בהערה 4] —

* רושחתא (גיטי׳ ס״ט:) עיי״ע שחתא ב׳ כגי׳ רבינו.

* רשי, רְשָׁה, רשאי, רשו, רשותא עיי״ע רש ועיי״ע רשות.

* רש״י ר״ת ר׳ שלמה בן יצחק נודע לשם ולתפארת בפירושיו אשר על ידם האיר כמעט כל התורה שבכתב ושבעל פה וכבר העיד עליו אחד מבני דורו הראב״ן „שפתותיו שמרו דעת ותורה נתבקשה ונתחדשה ונדרשה מפיו תורת אמת היתה בפיהו בשלום ובמישור הלך והעמיד לעולם רגל שלישי והגדיל תורה והאדיר" ע״כ עיי׳ הקדמה לר׳ אברהם בערלינער בספרו היקר רש״י על התורה ועיי׳ תולדות רש״י מאת הח׳ צונץ (צייטשריפט שלו) ונעתק לל״ק עם הערות ותקונים מאת הח׳ ר׳ שמשון בלאך הלוי ועיי׳ ג״כ מ״ש הרב הח׳ מהרי״ה וויים בספרו היקר דור דור ודורשיו ח״ד, ורש״י היה בן דורו של רבינו נתן בעל הערוך ועיי׳ מ״ש במבוא ח״א XXI והלאה. וידידי החכם והחריף מהרשז״ח האלבערשטאם נ״י כתב לי (מי״א סיון תרל״ה) וז״ל לפע״ד לא את הערוך הביא אתו ר׳ קלונימוס רק פירושים מישיבת רומי הביא ר״ק וכן ר׳ משה מפביאה ופירושים כאלה הביא גם ר׳ נתן בספרו הערוך וגם רש״י הביא פירושים כאלה בשם שמעתי כי שמע אותם בשם החכמים הבאים מרומי אשר גם ר׳ נתן שאב ממקורם וא״כ גם רש״י גם ר׳ נתן בעל הערוך שאבו ממקור אחד ולא לקחו זה מזה ורק במקום אחד או שנים אשר מצאנו כי רש״י מביא את הערוך גם הרב שי״ר כתב כי הוסיף רש״י בימי זקנתו (כרם חמד ח״ו 184 ועוד 196) כי הדבר רחוק כי נתפשט ס׳ הערוך בזמן קצר מן תתס״א עד שנת תתס״ה, שבו נפטר רש״י, מרומי לצרפת וכי השתמש בו רש״י הרבה, ואם הדבר כן הוא מדוע יזכירנו רק פעמים — אין זאת כי לא לקח פירושיו ממנו רק נתפשטו אלה הפירושים באשכנז ע״י החכמים אשר בהו לשם מרומי ואשר גם ר׳ נתן לקח משם את פירושיו ולכן כתב רש״י בשם שמעתי על פירושים הנמצאים בערוך כי הוא לא ראה את הערוך רק שמע את הפירושים בעל פה — ויש להעיר ג״כ על מ״ש החכם צונץ ז״ל בספרו צור געשיכטע צד 65 כי לדעתו הגדולה קרוב הדבר שמה שמביא בערוך ערך אי תלמיד מגנצה הוא רש״י. (ועיי׳ ג״כ בהקדמת בעל ד״ס ליומא שגם ר׳ אליקים מביא חכמי ומגנצא).

רשל (מל״ס ועי׳ ﻧﺴﻞ, ﺍﺭﺳﻞ ענין רפיון schlaff, locker sein) בר״ג דפ׳ כל הזבחים שקיבל (י״ח.)

---

[1]) אבל בפי׳ הרגמ״ה אי׳ רישאי מקום. [2]) כה״ג בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע רב בית (בא) [צ״ל אבא] וכ״ה בתרג׳ אונקלי׳ ותר״י. [3]) אבל בתענית י׳. לא פי׳ רגמ״ה טיבות רישבא כלום וזו ראיה שפי׳ כמו רבינו בע׳ הקודם.

ת"ר היו מרושלין מסולקין משוחקין ועבד עבודתו כשרה. כל ידים תרפינה (ישעיה י"ג, ז') תרג' וכל ידיא יתרשלן וכן החזיק ידים רפות (שם ל"ה, ג') [ידין דרשלאן]. *[אחי"ה כ"ה בהעתקת עיקרי התלמוד ובדפ"ע לי' וכ"ה דרשלָן בדפו"ו ובקצת דפ' תרגום דמרשלן ובקצת בט"ס דרשיין וכן הרבה בתרג' לרוב בקשור יד, ידא עיי' תרג' יהושע י', ו'; לש"ב י"ז, ב'; לירמי' ל"ח, ד' ובאתפעל לש"ב ד', ואתרשלא ידוהי ועיי' תרג' לירמיה נ', מ"ג; לצפניה ג', ט"ז אבל גם בלא ידא. תר"י א' לדברי' י', ו' עד דאתרשלנא במספדא דאהרן חסידא, תרג' יהושע י"ח, ג' עד אימתי אתון מתרשלין למיעל, תרג' תשלו (דה"י ב' כ"ט, י"א) לא תתרשלון, ב"ב כ"א: אתי לאתרשולי. נתפעל במד"ר רפ"ט נתרשלו ידיו, שם פי"ד נתרשלו ידי אוהבו של מלך, קהל"ר פ' טוב שם נתגעשו ונתרשלו ישראל מלגמול חסד ליהושע. פיעל במד"ר שם: הנואף הזה כביכול מרשל כח השכינה. ירוש' ברכות פ"ט די"ג ע"ד ב"ר פכ"ד ויק"ר רפט"ו וילק' מ"א ר' רי"ט עיי"ע חשל (ה"ג, תקט"ז) וע' עטף האחרון. פועל תוספת' מנחו' רפ"א היו מְרוּשָׁלִין ומסולקין וכו' ובזבחי' הנ"ל בלי וי"ו היו מרושלין מסולקין וכדאי' בש"ס י"ח: רב חדא תני מרושלין מסולקין ע"י אבנט עש"ה ובשט"מ. והשם המופשט אתרשלותא תרג' ירמי' מ"ז, ג'] —

* רִשְׁיוֹן פי' כמו רשות עיי"ע רשות.

רָשַׁם (מל"מ וע' נשם, נ"שם auf- be- zeichnen, zeichnen; רָשׁוּם Schrift; דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת Sachvergleicher; רוֹשֶׁם, רְשׁוּם Merkmal) מתניתין ברשום (ב"מ כ"ג:) פי' "מסובריא דנזייתא כסוי הקנקנים כשהוא מהודק וטחוי בטיט נקרא רשום כשהוא מרופרף נקרא מצוף מלשון צפוי"[1] פ"א בע' צף תשיעי. הרשום בכתב אמת (דניאל י', כ"א) כבר פי' בע' נבל[2]. בס"פ המביא כדי יין (ביצה ל"ד:) עד שירשום ויאמר מכאן ועד כאן. בפ' הבונה (שבת ק"ג.) לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם. בפ' הזרוע (חולי' קל"ב.) והמשתתף עמהם צריך שירשום פי' שעל הרושם מכיר שהוא לכהן. בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"ב.) וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים (שמות ט"ו, כ"ב) דורשי רשומות אמרו אין מים אלא דברי[3] תורה. בחלק בגמ' דסמך ד' הדיוטות (סנהדר' ק"ד:) דורשי רשומות אמרו לי גלעד [וכו']. בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד (ברכות כ"ד.) דורשי רשומות[4] אמרו והיו חייך תלואים לך מנגד (דברים כ"ח, ס"ו) זה התולה תפילין פי' פסוקים הרשומים. בפ' המביא גט שני בגמ' בכל כותבין (גיטי' כ'.) רושמא מחרץ חריץ או כנופי מכניף פי' כגון הרושם בחותם על השעוה חורץ מקום החקיקה והמקום הבולט נשאר כמו שהיה או דוחה בחריצתו מהנה ומהנה ומקבץ כמין גבשושית וזהו הבולט המקובץ מהנה ומהנה השיבו מחרץ חריץ. בר"ג דפ' היה נוטל את מנחתה (סוט' י"ט:) שאם רשומו ניכר לא עשה ולא כלום. פי'[5] שימחוק המגילה יפה ולא ישאיר בה רשום לכתיבה כל עיקר. בפ' ד' מיתות בגמ' מצות הנחנקין[6] (סנהדר' נ"ב סע"ב) מה מיתה האמורה בידי שמים אין בה רושם פי' שהרי כשמת אדם שלם בגופו ואין בו חבלה[7]. ותחת חגורה נקפה (ישעיה ג', כ"ד) תרג' רושמין דמחא. חבורה תחת חבורה (שמות כ"א, כ"ה) תרג' ירו' (א') תשלומי רשם[8]. לא יקרחה קרחה (ויקרא כ"א, ה') [תר"י (א') לא יִרַשְׁמוּן בין עיניהון ולא רושם ברישיהון]. והתוית תו על מצחות האנשים (יחזקאל ט', ד') [ותרשום תו]. הוי החקקים חקקי און (ישעיה י', א') תרג' ויי דרשמין רישומין. *[אחי"ה הפעל ענינו כל"מ כתיבה ע"י חקיקה כדאי' הרשום בכתב (דניאל י', כ"א) וזה מה שמתרגמינן החקקים: דרשמין וכן מחקקים (שופטים ה', י"ד) כד מרשמין וכן וכתבת (ויקרא י"ט, כ"ח) רושמין חריתין. ועיי' ג"כ דניאל ה', כ"ד. כ"ה. ירוש' חלה ספ"ג דנ"ט ע"ג ורושם עד כאן תרומה וכו', תוספת' גיטין רפ"ב הרושם על העור כתבנית כתב וכ"ה בירוש' גיטי' פ"ב דמ"ד ע"ד ושם: רושם לפניהן בדיו וכו' וכ"ה בירוש' שבת ספי"ב די"ג ע"ד ושם: רושם לפניהן במים. ירוש' סוכה פ"ד דנ"ד ע"ג היתה רשומה ברקיע, בינוני פעול רָשׁוּם ב"ר רפפ"א עיי' לעיל בהערה 3 והשם רוֹשֶׁם סנהד' נ"ב: עיי' לעיל, ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד עשת רושם, ב"ר פמ"ג עושה רושם ועיי' ג"כ פירש"י ריש ויצא.

[1]) הועתק מפיי' ר"ח בב"מ. [2]) ושם לא פי' רק הביא פי' (ס"ב) [צ"ל פ"ב] מב"ר מבלי שהזכיר הענין ונראה שסופרים מהירים השמיטוה כי בלעדי זאת רבינו לא היה רומז על ע' נבל. וז"ל ב"ר ר"פ פ"א אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת . . רשום עד שלא נגזרה גזירה אמת משנגזרה גזירה. [3]) לי' לפנינו. [4]) וכ"ה בכי' ש"ס ובב"נ ובאו"ז הל' תפילין סי' תק"ץ ובשאר מקומות אצל ד"ס במקומו, ובנו"ג המורות. [5]) כ"ה בהעתקת עיקרי התלמוד אבל בדפ"ע פי' אחר! [6]) כ"ה בכ"י. [7]) וכ"ה בפי' ר"ח ועיי' ג"כ פירש"י. [8]) כ"ה בדפ"ע ועיקרי התלמוד אבל בכ"י רושם וכ"ה בכ"י תרג' אבל בנו"ג הלכשיש ועיי"ע הלבשוש בח"ג, ר"ו.

רְשׁוּם גיטי' פ"ו. ועיי"ע רש ג'. והוא הוא רְשַׁם בתר"י שמות כ"א, כ"ה עיי' לעיל. ובל"ס ואר' רוּשְׁמָא גיטי' כ'. והקבוץ רוּשְׁמִין עיי' בתרג' הובא לעיל. והשם המופשט רִשּׁוּם. רִישּׁוּם כשרישומו ניכר חולי' פ"ז. סוטה י"ט: עיי' לעיל וכן ברכות כ"ה. ירוש' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ד במד"ר פ"ט קהל"ר פ' דברי חכמים. והקבוץ רישומין תרג' ישעי' י', א' כפי גי' רבינו דלעיל ובנו"ג רישמין. אבל דורשי רשומות אין זה מן הענין עיי"ע דרש וע' המר ומ"ש בח"ג, רי"ט ועוד אי' דורשי רשומות בקהל"ר פ' זבובי מות.

רָשׁוֹן (מין סלעם Heuschreckenart) בפ' אלו טרפות בגמ' ובחגבים (חולי' ס"ה. וכ"ה בספרא שמיני פרש' ג' פרק ה') סלעם זה רשון. בפ' המפלת בגמ' אם היה מרוקם (נדה כ"ה.) אבא שאול אומר תחילת ברייתו כרשון ושתי עיניו כשתי טיפין של זבוב וכו', בויק"ר בריש אשה כי תזריע (פי"ד) בשומי ענן לבושו (איוב ל"ח, ט') זה השפיר וערפל חתולתו זה השליא. [ברייתו דומה לרשון] — (א"ב בנוסחאות כתוב תחלת ברייתו מראשו). *[אחי"ה ר"ב כיון לנדה הנ"ל אבל כבר העירו תוספו' שם ד"ה תהלת דעיקר הגי' כגי' ר"ח (כרשון) [וצ"ל כרשון] וכ"ה בתוספו' יומא פ"ח. ד"ה אבא שאול ושם בפירוש אמרו „וכן פי' בערוך" ע"כ הרי רבינו נגרר אחר גי' ופי' של ר"ח ועיי' ג"כ בפי' הרא"ש בנדה, ובתוספת' נדה פ"ד אי' בכ"י אירפ' תחילת ברייתו ברושם וצ"ל כרושם, ובנו"ג בראשו ובתוספו' נדה ובר"אש נדה גרסו בתוספת' נדה כעין חגב ובירוש' נדה פ"ג ד"נ ע"ד ובויק"ר פי"ד אי' דומה לרשון. ותרג' סלעם (ויקרא י"א, כ"ב) רשונא[1]) וכן תרג' ילק (תהלים ק"ה, ל"ד). ואולי מזה הפעל בתר"י א' לשמות ל"ד, כ"ו ואירשין פירי אילניכון וי"מ שהוא משרש רוש רשש ענינו הריסה ושבירה] —

☞ רֵשָׁנָא (= רשאנא כמו רֵישָׁנָא מל"ס פי' מי שיש לו כח ושלטה Machthaber) תרג' יפתה קצין (משלי כ"ה, ט"ו) ישתרגג רשאנא ובמסכ' פסחים פ' ערבי פסחים (ק"י.) אמרה לי רישתינהי דנשים כשפניות פי' גברת השולטת עליהן. *[אחי"ה עיי"ע רש ב' ושם הבאתי הגי' רישתינהו והוא ל"נ של רישא וגי' רשאנא בתרג' הוא כגי' בעל המתורגמן ובדפו"ו ובדפ' אחרי' רֵישנא והוא מל"ס כאמור] —

☞ רשנא (?) מסכת סנהד' פרק חלק (סנהד' צ"ד:) האי רשנא להאי פרדשנא בעל הערוך גרס דשנא ודבריו נכונים ע"ש[2]).

רָשַׁע (מל"מ פי' עושה עול böse handeln; הִרְשִׁיעַ schuldig erklären, רָשָׁע Bösewicht, Frevler) בס"ג דפ' מי שהיה נשוי (כתובות צ"ה:) ובס"ג דפ' יש נוחלין (כ"ב קל"ז.) ובס"ג דפ' גט פשוט (שם קע"ד:) ובס"ג דפ' שום היתומין (ערכי' כ"ג.) איזהו רשע ערום זה המשיא עצה למכור בנכסיו כרבן שמעון בן גמליאל ביש נוחלין העיקר ושם מפורש דתניא נכסי לך ואחריך לפלו' וירד ראשון ומכר ואכל השני מוציא מיד הלקוחות דברי ר' רבן שמעון בן גמליאל אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון. בר"ג דאלו הן הנשרפין (סנהד' ע"ו.) אין לך עני בישראל אלא רשע ערום וכו' עד איזהו עני ורשע ערום זה המשהא בתו בוגרת [פי' משהא בתו בוגרת][3]) עני דאין לו ממה לשכור שפחה ורשע שמעכבה מלהשיאה שמא תלך ותזנה וערום שמתפרנס ממלאכת ידיה, בר"פ ד' מיתות בגמ' דסמוך זו מצות הנסקלין (שם נ"ב.) אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפי' לרשיעא בר צדיקא כמאן כי האי תנא דאמר את אביה היא מחללת (ויקרא כ"א, ט') שאם היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומרים ארור שזה ילד ארור שזה גידל ארור שזה יצא מחלציו. בכריתות בפ' אמר לו בגמ' אמר ר"ע (ט"ו.) משכחת לה ברשע בן רשע וכו'. *[אחי"ה בנו"ג רשיעא בר רשיעא וכ"ה במכות י"ד. קהל"ר פ' כל הדברים: חמרא דההוא רשיעא וכו', ולנקבה תרג' איכה ד', כ"א אדום רַשִׁיעָא, שם כ"ב רומי רשיעא והיא היא אדום הָרְשָׁעָה שמ"ר פל"ה מלכות הרשעה ברכות ס"א: ב"ר פע"ו, ל"נ תרג' ירוש' בראשית כ"ז, מ"ו איתא רַשִׁיעֲתָא. ובענין רָשָׁע והקבוץ רשעים ובל"א רשיעא, קבוץ רשיעיא עיי' דרז"ל ברכות ו': ז': ט': י'. י"ט. כ"ט. ס"א: שבת ל"א: נ"ה. ק"ד. קל"ט. קמ"ט: קנ"ב: עירובי' י"ט. כ"א. ושם: כ"ב. ק"א. פסחים ס"ח. צ"ד. ק"ז. קי"ח. יומא ל"ה: ל"ח: ע"ה. שם: פ"ו: פ"ז. סוכה נ"ב. נ"ו: ביצה כ"ה: ר"ה ט"ו: ט"ז: תעני' ה'. ו'. שם: ט"ז. י"ח: כ'. מגיל' ו'. י"א. י"ג. ט"ו. שם: ט"ז. י"ז: כ"ח. חגיגה ט': י"ג: ט"ו. שם: יבמו' כ'. כ"ה: ויש"ג, ס"ג: ס"ד. ק"ג. קכ"א. כתובות ק"ד. ק"ה. נדרים

---

1) בקצת דפוסים בט"ם רשונא עיי"ע בח"ג, קס"ח ושם בט"ד עיי"ע דשון וצ"ל רשון. 2) ח"ג קס"ה. 3) כ"ה בכ"י ק"טו דפו"י.

ח׳: כ״ב. ל״א: נ״א. גיטין נ״ו. ס״ח: סוטה כ״א: כ״ב. ל״ה: מ״א: מ״ב: קידושין ל״ג: מ׳. שם: מ״ט: נ״ט. פ״ב. ב״ק. ס׳. שם: ס״ט. ב״מ פ״ג: ב״ב י׳. נ״ז: ע״ח: סנהדר׳ ז׳. ח׳. כ״ו. כ״ז. ל״ח. מ״ו: נ״ב. נ״ח: ע׳. ע״א: פ״ב: צ׳: צ״ד. ושם: צ״ו. ושם: ק״ג: ק״ה: ק״ח: ק״י: קי״ב. קי״ג. ושם: ע״ז ד׳. י״ט. נ״ד: הוריות י׳: עדיות פ״ה מ״ו. זבחים ק״ב. נגעים פי״ב מ״ה. נדה י״ב. י״ג. י״ד. ט״ו: ל׳: אבות פ״א מ״ח שם פ״ב מי״ג שם פ״ד מ״ז שם פ״ה מ״א אבדר״נ פכ״א ב״ר רפ״כ הנחש הזה רשע בעל תשובות. בכורו׳ ח׳. נחש לשבע שנים ולאותו רשע לא מצינו חבר. והשם המופשט רִשְׁעָה כל״מ ובכינוים קהל״ר פ׳ אמרתי אני: מדת רשעתו והקבוץ ירוש׳ תרומ׳ רפ״ז דמ״ד ע״ג כדי רשעתו (דברים כ״ה, ב׳) רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו שתי רִשְׁעִיּוֹת, ירוש׳ כתובות פ״ג דכ״ז: במי שיש בו שתי רשעיות הכתוב מדבר. ירוש׳ נזיר רפ״ט דנ״ז ע״ג ולמה נקרא שמו כושן רשעתים שעשה שתי רשעיות ועיי׳ בבלי סנהדר׳ ק״ה. והקבוץ מן רִשְׁעָה סנה׳ קי״ב. שיער דרשעיות [1] ובתרג׳ ירו׳ א׳ בראשי׳ ג׳, י״ג ברשעותיה. והפעל בהפעיל סנהד׳ י׳. עדים שהרשיעו את הצדיק וכו׳ פרט למרשיע את עצמו. אפעל זדו (שמות י״ח, י״א) תר״י א׳ דארשיעו. ותזדו (דברים א׳, מ״ג) תרג׳ וארשעתון, אתפעל תרג׳ תתלוצצו (ישעי׳ כ״ח, כ״ב) תִּתְרַשְׁיעוּ] —

רֶשֶׁף (מל״מ שם תואר ללהב אש Flamme) בר״ג דברכות (ה׳.) אמר ר׳ יצחק כל הקורא קרית שמע על מטתו מזיקין בדילין ממנו דכתיב (איוב ה׳, ז׳) ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא דברי תורה שנאמ׳ (משלי כ״ג, ה׳) עינך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמ׳ (דברים ל״ב, ל״ד) מזי רעב ולחומי רשף אמר ר״ל כל העוסק בתורה ייסורין בדילין הימנו שנא׳ ובני רשף יגביהו עוף ואין רשף אלא ייסורין שנא׳ מזי רעב ולחומי רשף ואין עוף אלא תורה. ובפ׳ ערבי פסחים בגמ׳ לא יפחתו לו (קי״א:) דבי נגרי רשפי — (א״ב בנו״ג דבי איגרי פירש״י שדים המצויים בגגות שמם רשפים וגי׳ בעל ערוך נכונה שבבית נפחים יש רשפי אש). *[אחי״ה ובשמ״ר פי״ב רשפים (תהלים ע״ח, מ״ח) אילו עופות אבל בתרג׳ רשפין דנור] —

רשק (= רישקא פי׳ בל״ם כורמא דרשקא Safran) בפ׳ שמונה שרצים בגמ׳ כוס עיקרין (שבת ק״י סע״א) ומתקבל זוזא כורכמא רישקא. בפ׳ המקבל בגמ׳ לזורעה שעורים (ב״מ ק״ז:) דכל פורתא [ופורתא] חזי לכורכמא רישקא פי׳ כרכום ששוה משקלו שקל כסף רישקא אוריינטל״י [2]) כפרים עם נרדים (שה״ש ד׳, י״ג) תרג׳ כופרין עם רשקין, נרד וכרכום (שם י״ד) תרג׳ רישקא ומוריקא. *[אחי״ה בנו״ג בתרג׳ רישק. ורבינו האי גאון בכלים פט״ו מ״ב (סד״ט צד 11) פי׳ נרד וכרכום והוא בארמית (כירכמא רושק) [צריך לומ׳ כורכמא רישקא] ובל׳ ישמעאל זעפרן ע״כ ועיי׳ מ״ש בע׳ פוך ועוד מ״ש לעף פפלנ״צ צד 216 ועוד עיי״ע מרקא] —

רשש (= רששין, רשושין נ״ל מל״ע رَصَّاصَة ארץ קשה harter Boden) בפ״ק בנדה בגמ׳ איזו היא בתולה (נדה ח׳:) ת״ר אי זו היא בתולת קרקע כל שמעלה רששין. פי׳ כשחורשין אותה מעלה המחרישה חתיכות חתיכות אדמה ואין עפרה תיחוח [3]) בידוע שלא נעבדה. *[אחי״ה בנו״ג רשושין ופירש״י אבנים דקין שקורין פרדוי״א (? pyrite שטיינקיעז) ל״א רגבי אדמה קשין שאין עפרה מתפזר ע״כ ונ״ל שהוא ל״ע הרשומ׳ אבנים קטנות מתדבקות זו עם זו ועוד ארץ קשה.

רְשַׁשׁ (נ״ל מל״ע رَضّ שבר לחלקים דקים in kleine Theile zerschlagen) רשושי חילקא טרגים וטיסני (מ״ק י״ג:) פי׳ המשברין תבואה חדא לתרתי דהיינו חילקא — (א״ב פי׳ כמו רסס אבל בנוסחאות כתוב דשושי חלקא ופירש״י דשי תבואה או משברים חדא לשנים ומסייע גי׳ רש״י הא דתנן בפ׳ מי שהפך במ״ק (שם:) הדשושות ומוכרי גרוסות). *[אחי״ה במשנה הגי׳ הרשושות והגרוסות אבל במשנ׳ נאפולי ריווא וויניצ׳ ועוד (עיי׳ ד״ס מ״ק צד כ׳:) והרששות וכ״ה בתשו׳ הגאונים שערי תשובה סס״י רט״ו ובהל׳ חוה״מ להרי״ץ גיאת צד כ״ב הציירין והרשושות והגדושות וצ״ל ציידין והרששות והגרוסות וכצ״ל בכ״י ש״ס מינכען תחת והרשתות וכן בגמ׳ שם דוששין בצנעה בכ״י ש״ס הגי׳ רושישן וצריך לו׳ רוששין וכן תחת דשושי ציפורי הגי׳ בכ״י ש״ס רשושי ופי׳ המשברין לחלקים קטנים אבל עיי״ע דשושא ומ״ש בח״ג, קס״ח וכפי׳ רבינו והוא הוא

---

[1]) וברש״י גרס רשעניות וכ״ה בכ״י ש״ס ק׳ עיי׳ ד״ס צד קפ״ב. [2]) וכ״ה בפירש״י בשבת קרו״ג אוריינט״ל morgenländ. Safran, croc oriental וכצ״ל בפירש״י בב״מ. [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר וויני׳ תוחח.

כפי' המיוחס לרש"י במ"ק — ודשושות או רשושות הוא הקבוץ נקבה בהוראת הזכר ודוגמתו גרוסות, דרוכות חכורות, לקוחות משוחות, משושות נמושות] —

רָשׁוּת (פי' מענין ראש כלומר רַבָּנוּת וּשְׂרָרוּת (Regierung, Herrschaft, Obrigkeit בפ"ק באבות (מ"י) ואל תתודע לרשות בפ' שני (מ"ג) הוו זהירין ברשות. חללה של רשות בר"ג דשבת (י"א.) פי' שמעללין עלילות על בני אדם. בפ' שואל אדם בגמ' מחשיכין (שבת קנ"א.) דיקא מתניתין כוותיה דשמואל דתנן בפ"ב במכשירין (מ"ה.) עיר שישראל וגוים וכו' עד אם יש בה הרשות רוחץ מיד מאי הרשות א"ר יצחק בריה דרב יהודה אם יש אדם חשוב שיש לו י' עבדים שמחממן לו י' קומקמין מים בבת אחת רוחץ מיד[1]. בפ"ג דיומא (פ"ו:) והרשות מקברת[2] בעליה ערום נכנס לה וערום יוצא ממנה ולואי שתהא ביאה כיציאה. בפ"ק בע"ז בגמ' אין בונין (ע"ז י"ז.) לעלוקה שתי בנות הב הב (משלי ל, ט"ו) קול שתי בנות וכו' עד קול גיהנם שצועקת ואומרת הביאו לי שתי בנות שאומרת בעוה"ז הב הב ומאי ניהו המינות והרשות. בפ' מי שהוציאוהו בעירובין[3] (עירובין מ"א:) ג' דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו וכו' עד למבעי עליו רחמי מלפני הקב"ה שיצילהו מהם דלא ליתי לעבור על דעתו ועל דעת קונו גוי ורוח רעה מילתא ידועה היא דמעבירין אותו על דעתו ועל דעת קונו שאונסין אותו על כרחו לעשות מה שאינו רשאי ולעבור על מצות וגם דקדוקי עניות מביאין את האדם לידי גזל וגניבה וכזב כדכתיב (משלי ל', ט') פן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי[4]) והרשות שהן משרתי השלטונים שהן תמיד בפחד ואימה ומתייראין על נפשם וחייהם תלויין לנגדן ואלו ג' ייסורין קשין אפשר שיש להן כפרה דקדוקי עניות וחולי מעים והרשות — (א"ב פי' ענין ממשלה ושררה מלשון ראש). *[אחי"ה וכנים דברי ר"ב ולא כמו שפי' רע"ב באבות פ"א מ"י מענין רְשות וכדאי' ג"כ בעיקרי התלמוד ועוד הביא שם בעל עיקרי התלמוד פי' מענין ראש, ורש"י פי' בעירו' הנ"ל מי שיש לו נושין עיי"ע רש ה' ונ"ל הטעם כי הוא גרם הרשוי (כגי' דפ"ש בגמ' וברש"י עיי' ד"ס) והוא כמו רשו עיי"ע רש ד' וה' ורבינו הלך בעקבות ר"ח ע"ש בדפ' ש"ס ווילנא ושם הוא בל' יותר קצרה ופי' שם ר"ח הרשות עבודת השרים והשלטונים ע"כ ועיי' ג"כ מה שכתבו התוספ' בשם ר"ח ועיי' הפשב"ע כי האריך — וכנ"ה בירו' סנה' ספ"ו דכ"ג ע"ד ודכ"ד. ומה רשות של מטן שיש בה כזב ושקר . . רשות של מעלן שאין בה לא כזב ולא שקר וכו' וכן בתרגום ירוש' א' בבגדו (שמות כ"א, ח') חלף דמני מרה רשותא עלה, (באונקי במישלטיה בה), תר"י ב' ויק' כ"ו, ו' ואיבטל רשות חיות ברא, תר"י ב' לנפשה (דברים כ"א, י"ד) ברשות נפשה, ושם עניתה תרג' ירו' יהבית רשותך עלה. והקבוץ חגיגה ט"ו. ב"ר פ"א שתי רשויות] —

רְשׁוּת (עיי"ע רש ד' (Erlaubniss, Freigestelltes והרשות נתונה (אבות פ"ג מ' ט"ו) כבר פי' בע' סעד. בס"ג דפ' בכל מערבין (מ':) אנא אקרא חדתי אמינא זמן אמר ליה רשות לא קא מבעיא לי כי קא מבעיא לי חובה. פי' זה שאתה מברך שהחיינו על קישות ודילוע רשות הוא ואינו חובה אני שאלתי על החובה — (א"ב ל"מ (עזרא ג', ז') ברשיון כרש). *[אחי"ה וכבר העירותי על ענין זאת המלה בע' רש ד' ע"ש וש"נ ויש להוסיף רשות . . . מצוה ר"ה ט'. שביעי' פ"א מ"ד מכות ח': מ"ק ג'. מנחו' ע"ב.] —

רֶשֶׁת (מל"מ שם כלי שצדין בו עופות ודגים (Netz בהכדור פכ"ג בכלים (מ"ה) הרשתות והמכמורות. *[אחי"ה ועיי"ע רמז ומ"ש בענין איכ"ר פ' ממרום ועיי"ע רפש. ובענין גי' כ"י ש"ס במ"ק י"ג: עיי"ע רשש] —

רת (? רית, רתת עיי' בפנים פי' רה"ג) בפ' הרואה בגמ' דסמוך מקום שנעקרה ע"ז (ברכות נ"ז:) קיבה והרת[5]) ויותרת הכבד. פי' קיבה לא הקיבה שבבהמה גדולה היא אלא שבבהמה קטנה שמעמידין בה את הגבינה רית[6]) היינו חתיכה רכה ולבנה של בשר שיש בכבשים קטנים שעדיין יונקין החלב הויא על לבן כלפי צואר חתיכה יתירה וזו היא הרית וקורין אותו בלי לעז אנמילי[7]). יותרת הכבד כמשמעו מרפאין בה את בעלי שברירין שבעין זה

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפו"ו אבל בשדפ"ע נשמט בט"ס מן רוחץ מיד עד רוחץ מיד. [2]) בדפו"ו בט"ס מקרבת. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע נשמט בטעות יען כי לי' מראה מקום בדפ' חדשים. [4]) לי' בדפ"ע חוץ מרפו"ו. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפו"ו אבל בדפ"ר ואמ' ורתת. [6]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע רת ובכ"י ק"ט הרת. [7]) עיי"ע הרת ופי' שם אבל בכ"י ק"ט וה"ב הגי' ארמילו.

פי' רב האי גאון ז"ל. פ"א בע' הרת מסתפקא לן אי ה' יסוד אי לא — (א"ב כבר הביאו בע' הרת ופירשו רחם). *[אחי"ה בע' הרת פי' רבינו רחם וכמו כן בפירש"י ועיי' ג"כ פירש"י לברכות מ"ד: וע"ז כ"ט. ושם ציינתי דברי עיקרי התלמוד ע"ש. ודע כי מ"ש רבינו בשם פי' רה"ג נמצא בתשו' הגאונים (הוצא' הרכבי) צד 209 סס' שצ"ד וז"ל רֵית אמרו חתיכה קטנה יתרה שנמצאת על לב של כבשים קטנים שיונקים חלב ונקרא אללבלאב (الابلاب) ונקראת אלחלוה (الحلاوة). ויש בו כמה מיני הועיל. יותרת הכבד כמשמעה. מרפאין בהןבעלי שברירין שבעין שנקראין בל' ישמעאלי אלעשא (العشاوه nächtliche Blindheit) ואלשבכרה (الشبكره) ע"כ עיי' ספרי על העתקה פרסית לריב"י מאוס צד 9—168 ורבינו כדרכו השמיט תיבות ערביות. ולא עלה בידי למצוא מלה הנופלת על פי' רת, רית הרת בענין חתיכה רכה ולבנה של בשר ואולי הרת הוא כמו הרט שפי' בל"ע هرط התיכת בשר רכה וכחושה של כבש היונק וגם כבש בעצמו וכן هيرط schlotternd, schlaff והיינו חתיכה יתירה שהיא כמו תלוייה ומרופרפת. אבל כפי פי' רה"ג בתשובות הנ"ל רית נגזר מע' הבא אח"ז והיינו מל"ע ענין רכות ונעימות — ומה שפי' רה"ג כי ביותרת הכבד מרפאין את בעלי שברירין שבעין מצאתי חבר בסיפורי הפרסיים עיי' מה שכתבתי במאמרי על ספר טוביה. במ"ע גייגער ח"י 62 והלאה ועיי' טוביה פ"ו פסוק ד' והלאה ופי"א פסוק י' והלאה] —

רת (= רתי מל"ע رثى mitleidig, barmherzig sein; רָתוּי לוֹ es wäre ihm lieb) בספרא (שמיני פרשי' א' פרק א') הנותרים לאמר (ויקרא י', י"ב) ראויים היו לישרף[1]) אלא שריתה הכתוב לאהרן. בב"ר פ"כ (פי"ט) לרוח היום (בראשית ג', ח') ועל דעתיה דזבדי[2]) ריתה עליה פי' הניח לו כדאמרינן רתוי לו פי' נוח לו בס"ג דפ"ק בקידושי' (מ' סע"א) איני והתנן בפ' אין דורשין (חגיגה י"א:) כל המסתכל בארבעה דברים רתוי לו כאילו לא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור. כל שלא חס על כבוד קונו רתוי לו כאילו לא בא לעולם; ספר אחר ראוי לו פי' „טוב ממנו הנפל שלא בא לעולם"[3]). בס"ג דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ה.) רתוי לו שיפול שנים עשר חדש במטה. *[אחי"ה בנו"ג בר"ה ראוי וכ"ה בפי' ר"ח בחגיגה הנ"ל ובתשובו' הגאונים שערי תשובה סי' קכ"ב ובכ"י ש"ס ובשאר מקומות שהזכיר בעל ד"ס חגיג' צד ט"ז: אבל בנו"ג במשנ' ובציון מן המשנ' בחגיג' ט"ז. רתוי וכ"ה בע"י הראשון ובירו' חגיג' במשנ' ועיי' תוי"ט לחגיג' שהביא הערוך אבל בקידושי' הנ"ל ראוי ורש"י בחגיגה י"א: פי' רתוי טוב ויפה היה לו.. מרוחם הוא אם לא בא לעולם והביא ראיה מספרא הנ"ל ראויין היו לישרף אלא שריתא הכתוב לאהרן ע"כ וכן במיוחס לרש"י בב"ר פי"ט ריתה עליו ריחם עליו ודומה לו בתורת כהנים וכו' וכן גרס הראב"ד בספרא וציין ג"כ ב"ר הנ"ל ע"ש וסוף דבריו וז"ל ואיני יודע לו שרש דבר מה ענין רתוי למנוחה ע"כ אבל שרש דבר תמצא בל"ע שפי' הפעל רתי כמו ריחם וכפירש"י ורתוי הוא מרוחם וטוב ויפה (ומזה רית שבעי' הקודם). וזבדי דרש לרוח היום מענין הרוחה וכן בספרא הנותרים מענין ויתור, וותרן עיי"ע וותר. וגי' ראוי בלי ספק תיקון סופרים הוא והחליפו הזר במורגל והראיה כי כבר מצא מקומו בתוספת' נגעים פ"ו בכתב יד אירפורט ואין המקום דן את האדם אלא בְּרִתְיוֹן הרי הן באין על ביתו.. הרי הן באין על בגדיו.. הרי הֵן באין על גופו. פי' ברתיון ברחמים ובנחת בל"ע رثى ובנו"ג בט"ס בדתן מחסרון ידיעת הסופרים] —

רת (= רָתַת בל"מ וכ"ה בל"ס רַת ובל"ע رتّ zittern, beben) בפ"ק בסוט' בגמ' ששם משקין (ח'.) רותתת מי משקין, בפ' גט פשוט בגמ' דסמוך כותבין גט (ב"ב קס"ז.) דרב אחא בר אדא דרתית[4]) ידיה היכי זייפת. בפ"ק דחולין בגמ' הכשר בכהנים (חולי' כ"ד:) א"ר חנינא עד שירתת פי' אינו יכול לעמוד בחזקה אלא ברתת וברעד איברים מלשון (הושע י"ג, א') רתת (בגמ' דפ' הדר (עירו' ס"ז.) רב ששת מרתת כוליה גופיה). *[אחי"ה הבאתי ציון האחרון שאי' בדפ"ע במסגר כי מלבד שאי' לפנינו מרתע רבינו בע' רתע גרס כן בעצמו וכבר עמד על זה בעל הפשב"ע ע"ש ובאמת לי' זה

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט (ושם בט"ס לישראל) וכהעתקת עיקרי התלמוד ודפא"מ וכ"ה ברש"י חגיגה ובמיוחס לרש"י בב"ר פי"ט ובגי' הראב"ד, ובנו"ג לישטף וכ"ה בדפ"ע. [2]) בנו"ג דזבדי בן לוי ובכ"י ו"ו דזימרי בכ"י ל"ד דומרי בכ"י ב"ר דזכרתי ובכ"י ה"ב דזברי וכ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר דו כרי או דז כרי וכולם בט"ס וצ"ל כגי' דפו"ו ואמ' דזבדי ועיי"ע זביד ומ"ש. [3]) הועתק מפי' ר"ח להגיגה ט"ז. [4]) כ"ה נכון בדפ"א ובדפ"ר וגי' ריתא.

הציון בע' הנוכחי בכ"י ק"ט ולי' בהעתקת עיקרי התלמוד. רתת ל"מ וקרוב לשרש רטט וכן בל' תרג'. תרג' יחיל (תהלי' נ"ה, ה') ירתית, חילו (שם צ"ו י ט') רתותו וכן תרג' תחפזו (דברים כ', ג') תרתתון, זע (אסתר ה', ט') רתת. פיעל ב"ר ספ"ה התחילו האילנות מרתתים . . . מה לכם מרתתים וכו', שמ"ר פכ"ז והיה העבד עומד ומרתית . . . למה אתה מרתית, שמ"ר פכ"ט ההר מרתת, שם והיתה מרתתת. במד"ר רפ"כ והיה מרתת על עצמו ושם פ' י"ב. קהל"ר פ' אם ישך: וכולן מרגישין ומרתתין, הפעיל תוספת' חולין פ"ב היה שוחט והרתית, שמ"ר הנ"ל וישראל מרתיתין. אתפעל יבמו' קט"ז. בכורות ל"ו רע"ב מירתת, ע"ז כ"ב: מירתתא, מירתתי, חולי' צ"ו. אירתת, תירתת. ב"ר ר"פ מ"ח זה לוקה וזה מירתת. והשם רֶתֶת ברכות כ"ב. ברתת-ובזיע וכ"ה בויק"ר פי"א ופכ"ז, ובל"א וסורי רְתִיתָא סוטה י"ט: תרג' רתת (הושע י"ג, א'), חיל (תהלים מ"ח, ז') זלעפה (שם קי"ט, נ"ג) השבץ (שם א', ט') רתיתה ועוד רִיתוּת כל"ס רוּתָתָא בויק"ר פי"ב כדבר ירבעם ריתותו של שלמה וכו'] —

רת (= רִיתָא פי' לפע"ד מל"פ ... פי' אגוז הבא מהנדו ובדרז"ל חגור מקליפת זה האגוז) רב הונא בר נתן[1] הוה אסר ריתא (מגילה כ"ז סע"ב) פי' בע' תור (עיי"ע תר ט'). ס"א דיתאה וכבר פי' במקומו. *[אחי"ה כ"ה נכון בדפ"ע ובהעתקת עיקרי התלמוד וכצ"ל בכ"י במקום ריתאה כי בלעדי זאת אין חילוק בין ריתא ובין ריתאה לכן ס"א צ"ל דיתאה וכדאי' בכ"י ש"ס ב' ובא"ה דיתא וכ"ה שתי גירסאות בע' דתאה ע"ש ומ"ש בח"ג, קס"ט ושם כבר העירותי על עיקר הגי' הזו ברי"ש ופירשתיו כבר מל"פ הנ"ל ע"ש ג"כ בע' תר ט' ובע' אפסקימא ושם הוכחתי שדרכם לעשות חבל וחגורה וכדומה מקליפת אגוז הגדו] —

רתות (= רַתְוָתָא מרכבה Räderwagen עיי' בפנים) תרג' ירו' אופן מרכבותיו (שמות י"ד, כ"ה) גלגלי רתוותיהון ובנוסחאו' אחרות כתוב רדוותיהון עיי"ע רדוות. *[אחי"ה בנו"ג בדלי"ת עיי"ע רדוות ובתי"ו הגי' במתורגמן ע"ש ובע' רדוות גזרת המלה ובל' צענד אי' ג"כ בתי"ו Wagen (raça) ratha] —

רָתַח (מל"מ ובל"ס פי' ענין בשול חזק עד שיעלו אבעבועות sieden הפעיל הרתיח aufwallen machen; רֶתַח, רִיתְחָא (Schaum, Zorn אדרתחא[2]) קדרך שפוך (ברכות ס"ב רע"ב) כבר פי' בע' כפן[3]. בפ' כירה (שבת מ"ב.) האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין. בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחי' קי"ג:) ת"ר שלשה חייהן אינן חיים הרחמנין והרתחנין ואניני הדעת אמר רב יוסף וכולהו איתנהו בי. ועזוב חמה (תהלים ל"ז, ח') תרג' ושביק רתחא. בר"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ס"א:) ובמשורה (ויקרא י"ט, ל"ה) שלא ירתיח פי' מסורת קבלה בידם שהמרתיח ומודד כל דבר לח מוספת המדה שלו כשמרתיח על המדה בצונן חלק אחד משלשים וששה בלוג זה פי' רבינו חננאל[4] וי"מ כשממלא המדה בדבר לח בכח עולה הקצף למעלה ונראית מלאה וכשתנוח נחסרת[5]. בס"ג דפ' תפלת השחר (ברכות כ"ט:) לא תרתח ולא תחטיא[6]. מרבכת תביאנה (ויקרא ו', י"ד) תר"י (ב') מרתח ייתינה[7], וכן מרחשת (ויקרא ב', ז'; ז', ט') [תרג' ירו' מרתחא]. בריש טבול יום (פ"א מ"ב) רתיחת גריסין של פול ראשונה ורתיחת יין חדש פי' „רתיחה בל' משנה ותרג' כקצף על פני מים (הושע י', ז') כרתיחה[8] על אפי מיא וכן הא דאמרינן (ב"מ הנ"ל וב"ב פ"ט:) במשורה שלא ירתיח ובלשנא דרבנן חופיא". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לטב"י בסד"ט צד 41 ושם אי' פי' אופיות בל' דרבנן וצ"ל אופיא כדאי' בחולי' ק"ה: וכ"ה אופיא בדפ"א ובהעתקת עיקרי התלמוד אבל רבינו גורס גם בע' הפיא ב' הופיא ועוד חופיא וכדאי' בפי' רגמ"ה עיי"ע הפיא ח"ג, רל"ב ועוד עיי"ע אפי. הפעל נמצא במקרא בפיעל (יחזקי כ"ד, ה') בפועל (איוב ל', כ"ז) ובהפעיל (שם מ"א, כ"ג) ובתרג' ובדרז"ל גם בפעל ובקל ורק בתר"י עיי' לבראשי' נ', א' חמרין רָתחין, בינוני פעיל תרג' איוב כ"ה, כ"ד במיא רְתִיחִין קלקילו

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובעיקרי התלמוד וכ"ה בעי' תר ט' ובנו"ג רב הונא ובדפ"ע רב חיננא. [2]) וכ"ה בעי' כפן ובנו"ג עד דרתחא. [3]) ח"ד, רצ"ו. וכל פי' הגאון הובא בתשו' הגאוני' (הוצ' הרכבי צד 212) סי' שצ"ז. ובמקום שכתו עליו (שם בע' כפן שורה ט"ז מלמטה) צ"ל כבתשו' הגאונים: שכוחך עליך. [4]) ועיי' בשט"מ ועוד תוספו' ב"ב פ"ט: ד"ה במשורה ועיי' בהלכות גניבה לרמב"ם פ"ח הל"ז ובהג' מימוניות שם. [5]) וזה כפי' רגמ"ה ב"ב פ"ט: וז"ל שלא ירתיח כלומר שלא ישפך לו כדי שיעלה חלאת הקצף למעלה לפי שנראת המדה כמו מלאה ועיי' ג"כ פירשב"ם שם. [6]) בנו"ג דלא תחטיא. [7]) בנו"ג מְרַתְּחָא תעיל יתה. [8]) וכ"ה ברד"ק הושי שם ובנו"ג כרותחא וכ"ה בהעתקת רה"ג בטבול יום.

ובמיא רתיחין טפזין דמדיינין [1] והוא עפ"י סנהד' ק"ח: ברותחין קלקלו וברותחין נדונו. ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: אפי' ברותחין. פסחים צ"ד: רותחין, ב"ר ס"פ פ"ו מזוג רותחין. והיו רותחין, פסחים צ"ד: רותחין, שם ע"ו. סולת רותַחת. . חרס רותֵחַ, ירו' פסחים פ"ג ד"ל. דלא ירתחן ויחמען, ושם רפ"ז דל"ד. והרי הוא רותח ומרתיח. . מתכת אינ: מרתיח ועיי' ג"כ תוספת' פסחים ספ"ה. ירו' סוט' פ"ט דכ"ד. חלב רותח. הפעיל ואפעל ירו' פסחים ותוספת' פסחים הנ"ל מַרתיח. תוספת' טבול יום ספ"א היו מרתיחין, ירו' ב"ב רפ"ב די"ג: הסלעים מרתיחין, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט: היו מרתיחה בתוך גיהנם. ב"ר פמ"ח ניקב נקב בגיהנם והרתיח כל העולם כולו. שם פי"ט כל שהיום עולה מרתיח, שהיש"ר פ' עד שיפוח: עד שארתיח היום. ובהוראת פעל עומד ירו' שקלים פ"ו ד"נ. מפני שהוא מרתיח, ב"ר פס"ז כותלי הבית מרתיחים, שהש"ר פ' שני שדיך: אחת מקירת ואחת מרתחת. אפעל פסחים ע"ו. דמרתח ליה לסולת. . והדרא סולת ומרתח ליה לדידיה, תרג' איוב מ"א. כ"ג מרתח היך דורא. פועל בויק"ר פי"ד מעיה של אשה מְרוּתָּחִין, שבת מ"ב. עיי' לעיל בערוך. והושאל לחימום של כעס כמו בל"מ חָרוֹן מן חָרָה. ברכות כ"ט: עיי' לעיל זבחים ל': א"כ מרתח רתח, תעני' ד'. האי צורבא מרבנן דרתה אורייתא דקא מרתחא ליה וכן בתרג' ירו' דעת עליון (במד' כ"ד, ט"ז) ידע שעתא דרתח בה אלהה (עיי' ברכות ז'.), תר"י שם כ"ה ו' רתח ואשתלי; לדברי' י"ט. ו' ירתח ליביה ועיי' תרג' תהלים ל"ט. ד' וזולתו וכן השם ריתחא תרג' ירוש' בראשית כ"ז. מ"ד; לבמד' כ"ה, י"א וזולתו תרג' מחמתו (תהלים י"ט. י"ז) מן ריתחיה (כאילו כתוב מֵחֲמָתוֹ). סנה' ק"ה. כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא וכו', ר"ה ז'. מי איכא ריתחא קמיה דקב"ה. ומל"מ רֶתַח והקבוץ בשמ"ר פמ"ה תרתין אפין מזגין רְתָחִין. והתואר ירו' נדרים רפ"ו דל"ט ע"ג מעשה רותחנה (במשנה רתחתא), קידושי' ח': פסחי' ק"י. רתחנא והקבוץ שם קי"ג. עיי' לעיל בערוך] —

* רתי, רתוי עיי"ע רת ב'. וש"נ רִתְיוֹן.

רָתַךְ (כמו נָתַךְ, יָתַךְ ענין יציקה ומסיסה löthen, schmelzen ועיי' ל"ע בפנים בהוספתי) בפ' במה בהמה וטובלן במקומן גמר' (שבת נ"ב:) אמאי והא איכא חציצה ופריק ר' אמי בשריתכן פי' „ריתכן באור [2]) ובעודן [3]) השירים כמו גחלים לוחשות הטבילן [4]) והמים באין אליהן מכל צד וליכא חציצה ו א מ ר י נ ן [5]) האי פירוקא דר' אמי דלא כר' יצחק נפחא היא דאי אליבא דר' יצחק נפחא טבעת של בהמה יורד לקבל טומאה אפי' אם יחשב עליה להיות טבעת של אדם וטבעת של אדם אינה עולה מידי טומאה להיבטל מעליה תורת כלי אלא בשינוי מעשה כדתנן (כלים פכ"ה מ"ט) כל הכלים יורדין וכו' ואי בשריתכן הנה עשה בהן מעשה ונסתלקת תורת כלי מעליהן ואין צריכין לא הזאה ולא טבילה כי בעינן [6]) מעשה לסלק תורת כלי מעליה מעשה לקלקל כגון שבירה וביוצא בה אבל ריתוך שהוא תיקון וחיזוק [7]) לכלי מתכות אינו מעשה לטהר ולא מ ב ט ל הטומאה מעל הטבעת" [8]). פ"א ריתכן [9]) באור ו ה ס י ר [10]) קליפתן ונדקדקו ואח"כ הטבילן [11]) והמים באים אליהם מכל צד וליכא חציצה ולפי זה הפי' אפי' לאחר שמצטננות יכול להטבילן. בפ"ק בשבת ב ג מ' י"ח ד ב ר [12]) (ט"ז:) נטמאו כל כליה ושברתן ונתנתן לצורף וריתכן ועשאן מ י ד כ ל י ם [13]) פי' ריתכן זה כמו התיכן וכן הא דגרסינן בע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' ע"ז של נכרי (ע"ז נ"ב.) בעי רב המנונא ריתך כלי לע"ז מהו פי' שברו והתיכו ועשאו כלי לכתחלה. *[אחי"ה בע"ז כפי המסקנא דהתם מאי איריא דקא מיבעיא ליה ריתך כלי תיבעי ליה עשה ופי' ר"ח אמאי בעי ריתך דהוה כבר כלי ליבעי מעשה בתחלה ופרקינן אין הכי נמי וכו' ע"ש ועפ"י זה תבין פי' רבינו. וע"ש ג"כ פירש"י ובענין ריתך פירש"י

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י. [2]) בדפו"ו עוד: ונדקדקו אבל לי' בפי' ר"ח ונראה שבא מפי' אחד בערוך. [3]) כ"ה בכ"י ופי' ר"ח אבל בדפ"ע ובעוד. [4]) בפי' ר"ח והטבילן במים בעודן השירין כמו גחלים לוחשות. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ורפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח ולא כבדפ"ע ואמר רב ועיי' הפשב"ע. [6]) כונתו על תירוצא דש"ס דאמר סבר לה כר"י דבעינן מעשה לתקן עיי' הפשב"ע ובש"ס ווילנא הגיה בעל המגיה בדברי ר"ח „ושנינן" ואינו מן הצורך והיה לו לעיין בערוך. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובפי' ר"ח ובדפ"ע אי' בטעות אבל ריתוך ותיקון שהוא רחוק. [8]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובפי' ר"ח אבל בדפ"ע אי' ולא לבטל הטומאה מעל הטבעת לעולם. וכל הפי' הנ"ל הועתק מפי' ר"ח בשבת. [9]) בכ"י ה"ב ריתקן ואולי הוא נכון. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע והשיר. [11]) וכנראה זה ג"כ מובן של פי' רש"י ע"ש. [12]) כ"ה בכ"י. [13]) וכן מוכח הגי' מפי' ר"ח וכנראה לא גרס מה דאי' לפנינו „ועשאה מהן כלים חדשים" ובאמת לי' בכ"י ש"ס.

שם: כלי שנשבר והקיש עליו בקורנוס עד שריקעו ונתפשט וכו׳ ועיי׳ ג״כ פירש״י לשבת נ״ב: והוא כפ״א בערוך הנ״ל ריתכן באור. . ונדקדקו וכו׳. והשתא דאתינו להכי י״ל כי גי׳ כ״י ה״ב בפ״א ריתקן נכון הוא ופי׳ ענין הכאה עיי״ע רתק וע״י הכאה וההקשה בקורנס נתפשט הכלי ונדקדק, וכן פי׳ בל״ע נ֞ק (zusammenlöthen) ומזה אולי בתוספת׳ מעש׳ שני פ״א בכ״י וויען ודפוסי׳ ריתכאות של תמרה [1]) ענין כלי מתכת שריתכו באור והפכו קופות — אבל מרתך עיי״ע אין ענינו עם רתך] —

☞ רְתַךְ (מענין הראשון רכב Gespann עיי׳ בפנים) תרג׳ וראה רכב (ישעי׳ כ״א, ז׳) ויחזי רתך. *[אחי״ה וכנ״ה בתרג׳ שם פ׳ ט׳ ועוד לשופטים ד׳, י״ג והלאה, וכן תרג׳ מרכבת (בראשית מ״א, ד׳; מ״ו, כ״ט) והקבוץ רְתִיכִּין (שם נ׳, ט׳; לשמות י״ד, ז׳) רְתִיכַּיָּא (לשמות שם י״ז. י״ח. כ״ח) וזולתו. ובתר״י באל״ף נוספת בראש ארתיכא עיי׳ תר״י בראשית מ״ט, כ״ב; תרג׳ דה״י ב׳ י׳, י״ח; י״ח, ל׳. ל״א והקבוץ אַרְתִיכִּין תר״י לדברים כ׳, א׳; ארתכין, אַרְתַכַּיָּא תרג׳ דה״י ב׳ א׳, י״ד; ח׳, ו׳; בבינויים ארתכוי דפרעה תר״י שמות י״ד, ט׳; ט״ו, ד׳ — ונראה שהוא ענין קשירה וחבור וצמד] —

* רִיתְכָאוֹת עיי״ע רתך א׳.

רֹתֶם (מל״מ וכן בל״ע נ֞ם Ginsterstrauch) בר״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב ע״ד:) עשבי סמתרי הוו גומרי ריתמי [2]) הוו פי׳ „נחלים של רותם שאינן נכבין מהרה" [3]) — (א״ב ל״מ זה (תהלי׳ ק״כ, ד׳) גחלי רתמים). *[אחי״ה וכ״ה בתרג׳ שם גחלי ריתמין. ותרג׳ שרש רתמים (איוב ל׳, ד׳) עיקרי ריתמין, והיחיד רֹתם (מ״א י״ט. ד׳. ה׳) ריתמא. ב״ר פנ״ג השיחים (בראשית כ״א, ט״ו) שכן דרך הרתמים להיות גדלים במדבר. רש״י במ״א י״ט ד׳ פי׳ ייגבר״א בלע״ז ועיי׳ רד״ק שם י״מ שהוא שלועזין (זנישתא) [צ״ל גנישתא וכדאי׳ בשרשים שרש רתם יינשתא) וי״א שהוא שלועזין אותו ייגבירו ע״כ וכיון על juniperus והנכון שהוא גינישתא בל׳ פרובינץ genesto, ginesto ומל״ר genista ובזה כל״א Ginster ובעה״ק וואכלטע״ר בל״א וכיון על Wachholder כפירש״י ורד״ק בפי׳ ראשון] —

* ריתמא? ילק׳ שמואל כ׳ ריש ר׳ קנ״א כלי יוצר הבאים מחמת ריתמא ט״ס וצ״ל הבאים מבית רמתא וכ״ה בשו״ט מזמור ג׳ ועיי״ע בית רמתא (ח״ב, פ״ד).

רָתַע (נרדף עם רטע ע״ש ענין רעדה zusammen-fahren, zittern, zurückweichen) בגמ׳ דפ׳ הדר (עירו׳ ס״ז.) רב חסדא מרתע ממתניתיה דרב ששת ורב ששת מרתע מפלפוליה דרב חסדא [4]). בפ״ג בפרה (מ״ג) מכה את הזכר ונרתע לאחוריו. ותשב אחור (איכה א׳, ח׳) תרג׳ ורתעת [5]) לאחורא. השיבנו אחור (שם א׳, י״ג) תרג׳ ורתעני [6]) קדל קדם בעלי דבבי. *[אחי״ה ותרג׳ ויניעו (שמות כ׳, י״ח) ורתען, תרג שה״ש ב׳, ה׳ זעית ורתעית בתראי. ובאפעל תרג׳ השיב אחור (איכה ב׳, ג׳) אַרְתַע לאחורא וכן בדרז״ל לרוב בהפעיל ונפעל ב״ר פ״י ראה נחש מרתיע ובא ויק״ר פכ״ב ראה נחש אחד מרתיע ובא, ירו׳ ברכות פ״ג ד״ו ע״ד והרתיע מלפניו כמרתיע מפני הנחש. במד״ר פי״ב והרתיע לאחוריו. נזיר ל״ב: הרתיע לאחוריו אינו נזיר. נפעל ר״ה כ״ב: נתרעתי ונפלתי לאחורי. ירוש׳ ר״ה רפ״ב דנ״ז ע״ד וראיתיו ונבהלתי ונתרעתי לאחוריי ודע כי רתע בקישור עם אחור, קדל ענינו שוב אחור ופנה לאחריו umkehren, sich um-wenden ומזה מכילת׳ יתרו מסכת׳ דבחדש פ׳ ט׳ מגיד שהיו ישראל נרתעים לאחוריהם שנים עשר מיל וחוזרין לפניהם שנים עשר מיל, פי׳ חזרו ישראל לאחוריהם י״ב מיל וכדאי׳ בשבת פ״ח: ע״ש] —

* רְתַע (בל״ס כמו רתח aufbrausen) יחם (דברים י״ט, ו׳) תר״י ב׳ ירתע ובתר״י א׳ ירתח. אתפעל תרג׳ שני באסת׳ א׳, ג׳ וחמא נבוכדנצר לדמיה דמירתע בארעא עיי׳ גיטי׳ נ״ז: קמרתח.

רָתַף (מל״ע נ֞ב סדר זה ע״ג זה aufspeichern) בפ״ק בפסחים (כ׳.) במה אמרו שתי שורות במרתף. בתוספת׳ בבא מציעא בס״פ השוכר את הפועל [7]) (פ״ח) השוכר בית מחברו מעמיד בו

[1]) בכ״י אירפ׳ דורכאות. [2]) בנו״ג דריתמא ובכ״י ש״ס ריתמא. [3]) וכ״ה בפי׳ רגמ״ה ועיי׳ פירש״י בתהלים הנ״ל. [4]) בנו״ג. רב חסדא מרתען שיפוותיה ממתנייתא דרב ששת ורב ששת מרתע כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא, ובע׳ רת ג׳ כפי גי׳ דפ״ע אי׳ מרתת כוליה גופיה אבל בכ״י ק״ט ועיקרי התלמוד לי׳ עיי״ע רת ג׳. [5]) בנו״ג ורתיעת. [6]) ורַתְּעַנִי הוא בפעל ובנו״ג ירתיעני. [7]) ברפ״ע בט״ס הפועלים.

F42

ריחיים של חמור אבל לא ריחים של יד לא ירתף על גביו יין מפני שטוען[1]) את הכתלים. (א"ב פי' אוצר של יין או של שמן ובל' יוני קוראים מרתף לאוצר של בשמים או של שמן). *[אחי"ה אין גזרתה מל"י כי אם מל"ע ומרתף הוא כמו مرتبة עיי"ע מרתף] —

רתק (= רִיתְקָא Zaun, Geländer) בפ' המקבל בגמ' תבואה (ב"מ ק"ז רע"ב) הא דעביד לה שורה וריתקא[2]) פי' שורה חומה וריתקא סייג שעל החומה. *[אחי"ה ורש"י פי' רתוקת גדר של נצרים. ואולי מל"ע رتج סגר הדלת וא"כ הוא מסגר Verschluss או אולי מל"מ רתק ענינו קשור בשרשות] —

רתק (ענין דפק כמו טרק וכן בל"ע klopfen) בפסקא דאחרי מות (פסיקתא דר"כ צד קע"ו.) ובויק"ר אחרי מות פרש' לדוד (פכ"א) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה (משלי כ"ד, ו') רבי בנאה אמר צריך אדם לשקע[3]) עצמו במשניות[4]) שאם ירתיק יפתחו לו ר' אליעזר בשם ר' יהושע בן לוי עמוד ברזל משנה — (א"ב ענין סגירה והוא ל"מ (נחום ג', י') רתקו בזקים). *[אחי"ה וא"כ הוא מענין ע' הקודם לפי מה שכתבתי מל"ע אבל ברוב המקומות ענינו כמו דפק על כן כמדומה עלי שהוא כמו טרק. תוספת' זבי' רפ"ד תוקעו טמא רותקו[5]) טהור ולרוב בהפעיל ירוש' ברכות פ"א ד"ב סע"ד (הביאו בעל עיקרי התלמוד) והרתיק על פתחו של מלך ויפה פי' בעל עיקרי התלמוד ומהרש"ם דופק וברש"י ברכות ד' רע"ב ד"ה זה הסומך הגי' בפירוש ודפק על פתחו של מלך. ב"ר פמ"ה כל מי שהרתיק אחר מדת הדין וכו'[6]), שמ"ר פכ"ז לא הניח לאומה שלא הרתיק אחריה ולא קבלו עליהם לשמרה, שם פל"ג והקב"ה מרתיק עלי ועיי"ש מ"כ מרתיק לשון הכאה ודפיקה] —

* רָתַת, רֶתֶת, רִיתוּת, רְתִיתָא עיי"ע רת ג'.

* רתת עיי"ע רת ב' ומ"ש.

---

1) וכ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג שמכחישין. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס וברש"י ובנו"ג רתקא. 3) בנו"ג לעולם ישקיע אדם עצמו ועיי' ירוש' סוף הוריות. 4) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע במשנאות. 5) כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג התקו. 6) עיי' מ"כ ושם בשם רבינו בחיי מרתיע.

נֹואי תִּפארתי נֹח בֹּאפריון נֹסרים, רֹבֹו יֹתירא חֹיי"ל למשמעתו סרים, אבוקיו לשום חלף זקוקיו לשרים, עוצם הרבה לערוך ערך עשרים כמו כן ישכילני יחיד ומיוחד, לערוך בסדר ערך עשרים ואחד.

*[אחי"ה החרוזים האלה אשר נשאו שם רבינו נתן בן רב יחייל נמצאו אחר אות רי"ש בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ה"ב ובריטיש מוזיאום בלונדון בשינוי קצת בכ"י ה"ב נואי בכ"י ל"ד נויי בכ"י בריטיש מוזיאום ניאי, בכ"י ו"ו א' נאזר ובכ"י ו"ו ב' נאור, בכ"י ה"ב באריון וצ"ל באפריון כדאי' בשאר כ"י הנ"ל, בכ"י ו"ו א' למשמעות פרים בכ"י ו"ו ב' למשמעת ספרים אבל בכ"י ה"ב ובריט' מוז' ול"ד למשמעתו סרים, ויתר דברי החרוזים אין כאן שינוי נוסח. ובעל הגיון שלמה שהביא חרוזים אלה (צד ל"ט) שיער כי פי' אבוקיו לשום חלף זקוקיו לשרים בזה"ל ע"י הבחירה . . נתעלה האדם במעלה גדולה והוא עומד בזה למעלה ממדרגת המלאך שהאדם נקרא מהלך והמלאך עומד; וזהו שאמר: אבוקיו, היינו האדם, שהוא אבוק תמיד עם יצרו הרע (כמו ויאבק איש וגו') וזקוקיו היינו המלאכים שהם זקוקין דנור והשם יתברך שָׂם אבוקיו תחת זקוקיו לשרים ע"כ].

LIBRARY OF PRINCETON
SEP 26 1902
THEOLOGICAL SEMINARY.

PJ 4935 .N3 1878 v.7
Nathan ben Jehiel, 1035-
1110.
Aruch completum